This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

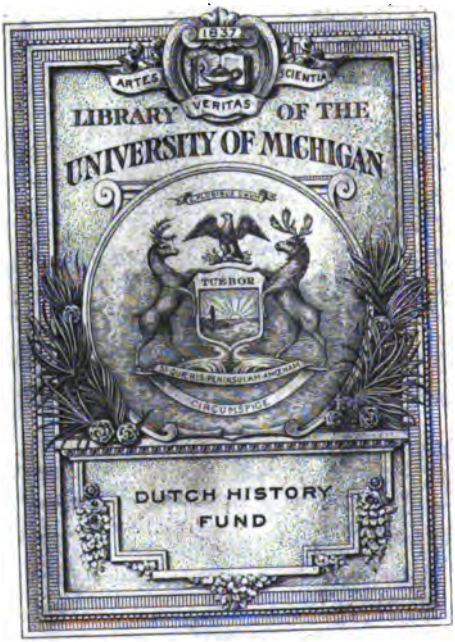

Digitized by Google

AP
14
.V123

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK,

VOOR

1824.

Digitized by Google

Digitized by Google

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1824.

MENGELWERK.

dubbel werk.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1824.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

Dutch Lit.
Nijhoff
10-17-21
10775

VAN HET

MENGELWERK.

Eeuwzang op de Uitvinding der Drukkunst. Door W. H. WARNSINCK, BZ. Bl. 1
MARIA VAN REIGERSBERCH aan haren Broeder NICOLAAS VAN REIGERSBERCH. 19
Drie Brieven over Mr. I. DA COSTA's *Bezwaren tegen den Geest der Eeuw.* 27
De *Spectator*. No. IX. 34
Iets, tot de Natuurlijke Historie betrekkelijk. 43
De *Spaansche* Schoonen; met een woord over RIEGO. 44
Vergelijking tusschen *Franschman* en *Spanjaard.* 45
De Gasverlichting te *Londen.* 46
De Hertog VAN BUCKINGHAM en ROBERT WINER. 47
Wijze Wensch. 47
PIRON en de Abbé DESFONTAINES. 47
Oordeelkundige Vaderlandsliefde. 47
Fijne Uitvlugt. 48
Duël van een' Dans- met een' Schermmeester. 48
Naïve Advertentie. 48
Aan de Danseressen in een wellustig Ballet. 48
Bijzonderheden, rakende eenen *Duitschen Improvisator* uit de vorige Eeuw, DANIEL SCHÖNEMANN genaamd. Met een Aanhangsel van den *Nederlandschen* Vertaler. 49
Een Proefje van BILDERDIJK's Redeneerwijze. 71
Drie Brieven over Mr. I. DA COSTA's *Bezwaren tegen den Geest der Eeuw.* (Tweede Brief.) 73
De Geboorte van HENDRIK DEN IV van *Frankrijk. Eene Vertelling.* 81
Ware Heldenmoed in een treffend Voorbeeld der vergetelheid onttrokken. 94
Bij het einde van 1823. Door Mr. A. BOXMAN. *Dichtstukje.* 95
De Aardappel heeft het woord. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtstukje.* 98
's Menschen Zedelijkheid in verband beschouwd met deszelfs verstandelijke Beschaving. Door B. VAN WILLES, *Predikant te Nieuwland.* 101

Digitized by Google

De vragen: verdient de *Vaccine* thans nog, als voorbehoedmiddel tegen de Kinderziekte, te worden aangeprezen? en wat heeft daaromtrent de *Utrechtsche* Kinderziekte-Epidemie van het jaar 1823 geleerd? beantwoord door N. C. DE FREMERY, *Hoogleeraar in de Geneeskunde te Utrecht.* 116
Een Allerlei-wegens den vermaarden ROSSINI. 130
Drie Brieven over Mr. I. DA COSTA's *Bezwaren tegen den Geest der Eeuw.* (Derde Brief.) 141
Rapport van twee *Parijsche* Geleerden wegens het *Componium*, hetgeen, kort geleden, ook te *Amsterdam* is ten toon gesteld geweest. 148
Doodgravers-Lied. (Uit eene Voorlezing.) Door H. H..... 149
De Verovering van *den Briel*, op den 1sten December 1813. Door W. KRAAN, te *Waddingsveen.* 151
Verhandeling, over het Spreekwoord: *De eene Mensch is des anderen Engel, en de eene Mensch is des anderen Duivel.* Door C. ENKLAAR, te *Nijmegen.* 153
Over de *Cholera Morbus* der *Indiën.* Door A. MOREAU DE JONNES, *Correspondent van de Akademie der Wetenschappen en van het Koninklijk Instituut van Frankrijk.* Medegedeeld door Prof. E. J. THOMASSEN A THUESSINK, te *Groningen.* 165
MARIA VAN REIGERSBERCH nader gekenschetst uit hare onuitgegevene eigenhandige Brieven. Door ADR. STOLKER, te *Rotterdam.* 176
Betoog van het onbetamelijke eener blijvende verachting van den geboet hebbenden Misdadiger, gestaafd door eene treffende Gebeurtenis. Door P. LOUWERSE, te *Amsterdam.* 185
Nieuw Alphabet van en voor den Opmerker. *Letter Z.* 196
Keizer KAREL DE V en de Bezemmaker. 198
De beroemde Schrijver der *Karakterkunde des Bijbels*, A. H. NIEMEIJER, in een *Amsterdamsch* Sleedje. 200
Aan de Vijanden van het Licht. Door H. VAN LOGHEM, te *Deventer.* } *Dichtstukjes.* 201
De Leeuwrik. *Fabel.* Door J. W. IJNTEMA. } 203
Verhandeling, over het Spreekwoord: *De eene Mensch is des anderen Engel, en de eene Mensch is des anderen Duivel.* (*Vervolg en slot van bl.* 165.) 205
Waarneming eener achter-beneden waartsche Ontwrichting van het hoofd des linker Dijebeens, in eene zittende houding, hersteld, den vierden dag na den val. Door J.

Digitized by Google

J. VAN DAM, *Anat. Chir. et Art. Obstet. Lector* te *Alkmaar*. 215
Onderzoek van het Bloed. Door A. W. KRAFFT, te *Groningen*. 219
Levensbijzonderheden van den vermaarden *Engelschen* Schilder, BENJAMIN WEST. 221
Betoog van het onbetamelijke eener blijvende verachting van den geboet hebbenden Misdadiger, enz. *(Vervolg en slot van bl.* 196.). 227
Voorspelling van NAPOLEON gelogenstraft. 238
De drie Vrienden. *Parabel.* 239
Een Moord door een Vinkje uitgebragt. *Een Voorval uit de Lijfstraffelijke Regtspleging.* 239
Nog twee Anekdoten, op ROSSINI's Muzijk betrekkelijk. 242
JOHAN VAN DER KORPUT in het Beleg van *Steenwijk* in 1581. Door J. VAN HARDERWIJK, R. ZOON, te *Rotterdam*. 243
De Idealen. Naar SCHILLER. Door A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg*. 246
Vlugtige Beschouwing der groote Akademische Kunstgalerij van Wassen Beelden des Heeren EDUARD LION, van *Weenen*. Door J. W. IJNTEMA. 249
Het Heilig Verbond der Menschheid. 253
Verslag der Opening van twee *Egyptische* Mumiën, toebehoorende aan den Heer CAILLIAUD; nevens eenig Berigt van die, welke zeer onlangs te *Gent* is ten toon gesteld. 266
Levensberigt van Doctor EDWARD JENNER, Uitvinder der Koepokinenting. 274
Kort Overzigt van een Reisje van *Utrecht* naar *Baarn*, in het Najaar van 1823. 284
Zeeslag bij *Alta-Gracia*, in het Lagoen van *Maracaïbo*. 291
Aan wie het schoeisel past. 296
RHYNVIS FEITH. 297
APOLLO *Ultra-Liberaal.* } *Dichtstukjes.* 297
Bij het Lijkje van mijn lieve Nichtje, ANTJE O., oud zes jaren, overleden 13 Febr. 1824. Door J. W., *Dienstmaagd.* } *Dichtstukjes.* 298
PHILIPS DE III. 299
De eigenlijke diepte der gewijde Aarde. } *Anekdoten.* 299
De Abt MAURY. } *Anekdoten.* 299
Wenk voor spilzieke Huisvrouwen. } *Anekdoten.* 300
De twee Hanen. *Fabel.* 300
Uittreksel uit een Verslag aan zijne Excellentie, den Mi-

Digitized by Google

nister voor het openbaar Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, wegens de openbare Tentoonstelling van Voortbrengselen van Volksvlijt, te *Parijs*, in den jare 1823. Door J. G. S. VAN BREDA, *Hoogleeraar te Gent.* 301

Het gebruik van Bloed een Voorbehoedmiddel tegen de Watervrees. Door W. RITTMEISTER, *Eersten Geneesheer van het Maria-Gasthuis te Pawlowsk.* 316

Derde Berigt wegens Brieven van MARIA VAN RBIGERSBERCH. 318

Kort Overzigt van een Reisje van *Utrecht* naar *Baarn*, in het Najaar van 1823. (*Vervolg en slot van bl.* 291.) 330

De Moeder. Door H. VAN LOGHEM. } *Dichtstukjes.* 338

Moedertroost. } *Dichtstukjes.* 344

Bij het van stapel loopen van 's Konings Schip van Linie, de WATERLOO, te *Amsterdam*, den 13 Mei 1824. Door S. RONDEAU, JR. } *Dichtstukjes.* 344

Na het lezen van de *Sadduceën* van Mr. I. DA COSTA. } *Dichtstukjes.* 346

De Bedelaar zoo als er meer zijn. } *Dichtstukjes.* 348

De *Jezuiten* goede Rookverdrijvers. } *Anekdoten.* 348

Ergerlijke Voorbarigheid. } *Anekdoten.* 348

De *Fransche* Akademist. } *Anekdoten.* 348

Uittreksel uit een Verslag aan zijne Excellentie, den Minister voor het openbaar Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën, wegens de openbare Tentoonstelling van Voortbrengselen van Volksvlijt, te *Parijs*, in den jare 1823. (*Vervolg en slot van bl.* 315.) 349

Nadere Aanprijzing van de Zwavelbaden te *Bentheim*. Door E. J. THOMASSEN A THUESSINK, *Hoogleeraar te Groningen.* 367

Aanmerkingen op het *Ontwerp tot oprigting van eene Maatschappij ter bevordering van Genees- en Heelkunde ten platten lande.* 372

Bijdrage tot het *Betoog van het onbetamelijke eener blijvende verachting van den geboet hebbenden Misdadiger*, ook door eene treffende Gebeurtenis gestaafd. 384

Uittreksel uit de Gedenkschriften van den eerlijken GEORGES GROUNMANN, Portier in de Voorstad *St. Germain*, te *Parijs.* 389

Kraaigeschreeuw. Door H. BLOEMEN, te *Ootmarsum.* } *Dichtstukjes.* 391

Louize. } *Dichtstukjes.* 396

Echtbreuk. } *Dichtstukjes.* 396

Aan een' Rijmelaar. } *Dichtstukjes.* 396

ERAS-

Digitized by Google

INHOUD.

ERASMUS het luisterrijkst voorbeeld van verwonnen zwarigheden. Door N. SWART. 397

Iets over de *Cholera Morbus*, waargenomen in het begin des jaars 1820 te *Malakka*, en in Julij van het jaar 1821 langs de kust van *Java*, door J. VAN DISSEL, JZ., *Oud-Officier van Gezondheid ter Zee, Med. et Chir. Doctor en praktizerend Geneesheer te Hillegom.* 414

Een *Remonstrant* aan Mr. I. DA COSTA. 421

Bijzonderheden aangaande ERASMUS. 429

Letterkundig Verzoek van Mr. JACOBUS SCHELTEMA. 431

Iets uit een' Brief van den Abt MICHAUD, Zendeling in *Louisiana*. 433

Overgeslagene Bijzonderheid, behoorende tot het Verslag der geopende Mumiën, bl. 266 enz. 435

Veroordeel niet! Door J. VAN HARDERWIJK, R. ZOON. } *Dichtstukjes.* 436

De Mensch een Kind. Door A. F. SIFFLÉ. } *Dichtstukjes.* 438

Mijne Hulde aan RHIJNVIS FEITH, ontslapen den 8sten van Sprokkelmaand 1824. Door D. BLANKENBIJL. } *Dichtstukjes.* 442

Amerikaansche Anekdote. } *Anekdoten.* 442

KANT, overluid denkende. } *Anekdoten.* 444

SPREUKEN XXVI: 12. *Hebt gij eenen man gezien, die wijs in zijne oogen is? Van eenen zot is meer verwachting, dan van hem.* (Oorspronkelijke mededeeling.) 445

Iets over de *Cholera Morbus*, waargenomen in 1820 en 1821 te *Malakka* en langs de kust van *Java*. (*Vervolg en slot van bl.* 421.) 452

Iets, over den Persoon, het Karakter en de Misdaad van C. C. DONNER, wegens beganen Moord aan Mejufvrouw G. W. VAN DER WIEL, op den 19 Maart 1824, te *Arnhem*, met de koorde gestraft. Door W. H. WARNSINCK, BZ. 459

De *Spectator*, No. X. 471

Vierde of laatste Berigt wegens Brieven van MARIA VAN REIGERSBERCH. 482

CHAUDA. *Een Verhaal, op waarheid gegrond.* 488

Distinguo. } *Anekdoten.* 495

Averegtsche Vlijtbetooning. } *Anekdoten.* 496

De naïve Bedelaar. } *Anekdoten.* 496

Op de Duisterlingen dezer Eeuwe. } *Dichtstukjes.* 496

Baas boven Baas. } *Dichtstukjes.* 496

Aan eene Schijnheilige. } *Dichtstukjes.* 496

De Vrouwenhater. } *Dichtstukjes.* 496

Bij-

Digitized by Google

Bijzonderheden, wegens den Prins van *Hohenlohe Schillingsfürst*. Medegedeeld door J. DE BRAUW, *Med. Doct. te Woerden.* 497
Iets, over de Bloedzuigers, (*Hirudines.*) Door J. R. JOHNSON, *M. D.* Medegedeeld door J. HELLER, *Med. et Chir. Doct. in de Willemstad.* 509
Bijvoegsel op de Lijst der Schrijveren, betreffende de Historie der *Nederlandsche* Beroerten, in den jare 1565 en volgende, door den Hoogleeraar JONA WILLEM TE WATER gegeven. 515
Vierde of laatste Berigt wegens Brieven van MARIA VAN REIGERSBERCH. (*Vervolg en slot van bl.* 488.) 519
CHAUDA. (*Vervolg en slot van bl.* 495.) 527
Iets, omtrent de Menagerie van VAN AKEN. 535
De kleinste Dwerg. 539
Afscheidsgroet aan het Akademisch Letterkundig Gezelschap: MUSIS CONJUNCTIORES, te *Utrecht*. Door ABR. DE WIT, te *Doorn*. 540
Schrandere Trek van het voormalig Heilig Officie. 544
Zeldzaam Waagstuk. 545
Gulle Vriendschap. 546
Extempore van *Sir* WALTER SCOTT op den Buikspreker ALEXANDER, medegedeeld door BÖTTIGER. 546
Belangrijke Vraag beantwoord. 548
Redevoering, over de Geschiedenis der Afwering van de Invallen der *Perzen* in *Griekenland*. Door Mr. A. BOXMAN, te *Gorinchem*. 549
Waarneming, omtrent de Genezing eener hardnekkige Ontsteking der Lever. Door A. SMITH, *Med. et Art. Obstetr. Doctor* te *Beerta*, in de Provincie *Groningen*. 564
Uitstapje naar de *Surinaamsche* Plantaadje *Johanna en Margaretha*, Junij 1823. 570
Een min algemeen bekende Geestelijke Ambtenaar. 578
Enige Bijzonderheden, rakende den *Zodiak*, of Dierenriem, van *Denderah*. 579
De Misdadiger. 584
Het Leven van vrolijke Fransje. Door H. VAN LOGHEM. *Dichtstukje.* 586
MARIA, of het Meisje uit de Herberg. *Eene ware Gebeurtenis.* 592
Anekdoten.
Hondentrouw. 595
Kinderlijke Liefde der *Chinezen*. 596
FONTENELLE en de Vrijgeest. 596
Titelpraal. 596
Vernederde Schrijverstrots. 596
Redevoering, over de Geschiedenis der Afwering van de in-

Digitized by Google

Invallen der *Perzen* in *Griekenland.* (*Vervolg en slot van bl.* 564.) 597
Waarneming, omtrent de Genezing eener hardnekkige Ontsteking der Lever. (*Vervolg en slot van bl.* 570.) 617
Uitstapje naar de *Surinaamsche* Plantaadje *Johanna en Margaretha*, Junij 1823. (*Vervolg en slot van bl.* 578.) 622
De *Improvisator* SGRICCI. Door FREDERIK, Graaf KALKREUTH. 629
Spanje onder de *Mooren* in de Xde, en onder den Katholijken Koning in de XIXde Eeuw. 638
Bemoediging voor jonge en aankomende Dichters. Door H. BLOEMEN, te *Ootmarsum. Dichtstukje.* 643
Het Grafteeken. Iets voor Schilders. 646
Het getal der Schilders enz. op de tegenwoordige Tentoonstelling te *Parijs.* 647
Nog een woord over het kleinste Dwergje. 647
De Leeuw in den Kruidtuin te *Parijs.* 647
Vaderlandsliefde als ingeschapen. 648
De arme Blindeman en de Vioolspeler BOUCHER. *Eene echte Anekdote.* 648
Over de inblazing van Ademlucht in de Longen van Verstikten, bijzonder bij Schijndood-geborenen of Verdronkenen. Door (wijlen) J. B. CROL, *Med. Doct. te Dordrecht.* 649
Waarneming van eenen aanval van Ziekte, zeer overeenkomende met de *Cholera Morbus* der *Indiën*, gedaan door J. VAN DISSEL, JZ. *Med. Doct. te Hillegom.* 657
Een Bezoek op *Aruba* en *Bonaire*, twee tot *Curaçao* behoorende Eilanden, in het jaar 1823, door een' in laatstgenoemde Gewest gevestigd' *Nederlander.* 661
Twee Rekwesten, van MARIA VAN REIGERSBERCH en van WILLEM CORNELISZ. VAN DER VELDEN, alsmede eene Notarieele Attestatie, alle betrekkelijk de Gevangenschap van DE GROOT. Door ADR. STOLKER. 674
Vergelijking van den *Hollandschen* en *Engelschen* Handel in het begin der XVIIde Eeuw. 680
De Schoolmeester en de Koster. *Eene ware Gebeurtenis.* 682
Bij het wederzien van *Boschwijk*, na het afsterven van mijnen onvergetelijken Vriend, Mr. RHIJNVIS FEITH. Door W. H. WARNSINCK, BZ. *Dichtstukje.* 685
Bij de opening der gewone Najaarsvergaderingen van het Genootschap: *Bescheidenheid en Verlichting*, te *Gorinchem.* Door Mr. A. BOXMAN. *Dichtstukje.* 686
Dichtregelen, gezongen door Kinderen, in het *Brugsche* Departement *Tot Nut van 't Algemeen.* Door P. VAN GENABETH. 689

Te-

Digitized by Google

Tevredenheid. Door W. KRAAN. *Dichtſtukje.* 692
De bude, levende Mereman. *Dichtſtukje.* 694
Over den tegenwoordigen Tijdgeest. Door S. R. WIELING. 697
Over de kracht der *Artemiſia vulgaris*, of gewonen Bijvoet, in de *Epilepſie*, of vallende Ziekte. Door den Staatsraad HUPELAND, te *Berlijn.* 713
Bijzondere Eigenſchap der Zijde. 721
Iets naders, over het verdrinken van den grooten *Zuidhollandſchen* Waard, in den St. Elizabethsnacht des jaars 1421. Door ADR. STOLKER. 723
Een Bezoek op *Aruba* en *Bonaire*, twee tot *Curaçao* behoorende Eilanden, in het jaar 1823. (*Vervolg van bl.* 673.) 728
Het Ouderlijk Huis. Door J. IMMERZEEL, JUN. *Dichtſtukje.* 734
De Opwekking van den Jongeling te *Naïn. Bijbelsch Tafereel.* Door J. VAN HARDERWIJK, R. ZOON. *Dichtſtukje.* 738
De ongelukkige *Griekin.* 740
Waar huist de Deugd niet al! *Eene ware Anekdote.* 742
Opmerking. 742
Geleerdheid. 744
Paarden zonder Vaderlandsliefde. 744
Fijne Menſchenkennis in een' lompen vorm. 744
Wat moet en kan de Godsdienstleeraar doen ten nutte van loszinnige Verachters der openlijke Godsvereering op den eerſten dag der week? 745
Iets, over het begraven van in een' vergevorderden ſtaat van zwangerheid geſtorvene Vrouwen, zonder dezelve alvorens op de eene of andere wijze te verloſſen. Door A. SCHOUMAN, *Heel- en Vroedmeester te Dordrecht.* 758
Een Bezoek op *Aruba* en *Bonaire*, twee tot *Curaçao* behoorende Eilanden, in het jaar 1823. (*Vervolg en ſlot van bl.* 734.) 760
Iets naders, over het verdrinken van den grooten *Zuidhollandſchen* Waard, in den St. Elizabethsnacht des jaars 1421. (*Vervolg en ſlot van bl.* 728.) 765
Ipſara. Door H. BLOEMEN. *Lierzang.* 770
Aan een Woud. Door H. F. KOHLBRÜGGE. *Dichtſt.* 778
De Ezel-Harddraverij te *Teinach.* 779
Het noodlottig Zeetogtje. *Een Engelsch Verhaal.* 781
Het houten Tafelbord voor Grootvader. 784

De Afbeelding eener *Egyptiſche* Mumie te plaatſen tegenover bl. 274.
Het Handſchrift van MARIA VAN REIGERSBERCH tegenover bl. 526.

Digitized by Google

MENGELWERK.

Aan de Lezers der *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Op verzoek van velen en vriendelijken aandrang van ſommigen geef ik dit Dichtſtuk ter perſe. Vervaardigd ter gelegenheid der uitgeſchreven prijsſtoffe door de *Hollandſche Maatſchappij van fraaije Kunſten en Wetenſchappen*, en aldaar ingezonden, vermogt het geen' der uitgeloofde eereprijzen te verwerven. Thans, hier ter plaatſe, in het licht verſchijnende, vermoede men niet, als hadde ik ten oogmerk, mij, van wege de uitſpraak mijner beoordeelaren, op het oordeel des publieks te beroepen. Openlijk en opregt betuig ik, dat dusdanig denkbeeld, zelfs niet voor één oogenblik, in mij konde opkomen: integendeel mag ik mij overtuigd houden, dat, bij de uitgave der Dichtſtukken van de Heeren TOLLENS, NIERSTRASZ en BEELOO, het letterkundig deel des publieks met het oordeel der Maatſchappij gereedelijk zal inſtemmen. — Dit weinige zij genoeg, opdat men de uitgave van mijn werk niet uit een oogpunt beſchouwe, veel te laag voor den regtſchapen man, die zoo gaarne de hoogere kunstverdienſten van anderen huldigt, en, offchoon geenszins ongevoelig voor eerbetoon en onderſcheiding, de Dichtkunst meer om haar zelfs wille, dan om den roem, dien zij aanbrengt, bemint. Afgeſcheiden van het oogmerk der vervaardiging dezes Gedichts, en het lot, aan hetzelve te beurt gevallen, ſtel ik er eene wezenlijke eere in, mijne zangen aan het feest der Drukkunst te hebben mogen toewijden; eene eere, aanmerkelijk verhoogd, ſedert het tijdſtip, dat men, in het openbaar, de vrijheid der drukpers misbruikte, om *Haarlems* feestviering en de hulde aan KOSTER's nagedachtenis aan te randen en te lasteren.

Amſterdam, 10 Nov. 1823. W. H. WARNSINCK, BZ.

Digitized by Google

EEUWZANG

OP DE UITVINDING

DER

DRUKKUNST.

Hef, Neêrland! thans zoo hoog gezeten,
't Omlauwerd hoofd ten hemel op:
Zij vroeger leed en smaad vergeten;
De roem voert u ten glorietop.
De Faam mag weêr den lof der helden
Van vroeger eeuw aan 't nakroost melden,
Zoo lang het zonlicht stralen schiet:
En huw' de glans van 't schittrend heden,
Met de eer en grootheid van 't verleden,
Zich in 't onsterflijk bardenlied!

Ja, klink', waar Ruiter's asch mag rusten,
En nog zijn tombe heerlijk prâalt,
De roem, aan de Indiaansche kusten
En aan 't Algiersche strand behaald!
Laat Waterloo aan Nieuwpoort tuigen,
Dat Nassau zwichten kon noch buigen,
De glorie nooit zijn' naam begeeft:
En doe, bij 't lofgeschal der koren,
De Vierſprong Maurits' neven hooren,
Dat Maurits weêr in Willem leeft!

Maar, meer dan oorlogsroem en glorie,
In menig' bangen strijd behaald,
Maar, Neêrland! meer dan krijgsviktorie
Heeft u 't eerwaardig hoofd omstraald.
't Is groot, het strijdperk in te snellen,
Geweld en Heerschzucht neêr te vellen,
Te keeren, door den roem omkranst:
't Is grooter, zich met de eer te sieren,
Die niet door praal van krijgslaurieren,
Maar door den dank der menschheid glanst.

Zie!

Digitized by Google

Zie! Romes aadlaar, aangevlogen,
Snelt voort, en houdt op dit gewest,
Ten buit van zijn gevreesd vermogen,
Alreê 't roofgierig oog gevest:
Hij naakt, de slagwiek uitgeschoten;
Hij wil zijn algebied vergrooten;
Maar Bato waakt — Civilis strijdt;
Het slagveld ligt bedekt met lijken,
En Rome ziet zijn' aadlaar wijken;
En Neêrland juicht, van 't juk bevrijd.

Bij 't stroomgeruisch van vloed en baren,
Bij 't golfgeklots van 't Noorder zout,
Heeft sinds de Vrijheid hare altaren
Op Neêrlands eeuwig duin gebouwd.
Mogt vorstendwang ook kluisters smeden,
En 't heilig regt des volks vertreden,
Geen ketenklank werd hier gehoord:
De Vrijheid, hier ten troon verheven,
Schonk aan den voorspoed kracht en leven,
En bragt geluk en welvaart voort.

Maar Neêrland zag Euroop verzonken
In tastbre duisternis en nacht,
En wat eens schoon had uitgeblonken
Vernederd, of ten val gebragt;
Maar Neêrland zag 't geweld regeren,
En schrikbren zielsdwang triomferen,
Ja zelfs den mensch gedoemd tot slaaf;
En schonk toen, in haar glans en waarde,
De Drukkunst aan Euroop en de aarde,
Als de allergrootste hemelgaaf.

Rijst, eeuwen, die voorlang vervlogen,
Rijst opwaarts voor d' ontroerden geest!
En maal' de Dichtkunst, voor onze oogen,
Den tijd, eenmaal zoo bang geweest!
Ja, 't kan den matten geest verkwikken,
Als 't dankend oog terug mag blikken
Op 't wee, door 's winters nacht gebaard,
Wanneer de lente zeegnend nadert,
De zomer feest houdt in 't gebladert',
De herfst een' oogst van vruchten gaart.

Digitized by Google

Wat Helgeest dekt de wereldvolken
In 't hulsel der onwetendheid?
Zoo dekt het duister 's afgronds kolken,
Waar middernacht zijn wieken spreidt.
Eens mogt de menschheid heerlijk pralen,
Gelijk de zon, bij 't morgenstralen,
Waar damp en nevel voor verdwijnt;
En thans — wie ziet een vonkje glimmen
Van 't vuur, dat eens zoo hoog mogt klimmen,
Maar nu voor 't oog onmerkbaar schijnt?

Eens mogt Athene Plato hooren,
En 't koos Minerva tot Godesse:
Eens klonk, in waarheids tempelkoren,
De orakeltaal van Sokrates;
Eens dorst de stervling zich vermeten,
De Schoonheid, op haar' troon gezeten,
Te naadren, en haar tempeldak
Weerklonk van 't lied, dat de aarde stemde,
Toen Phidias den beitel klemde,
En, door zijn kunst, het marmer sprak.

Eens mogt, in koele schaauw der palmen,
Bij 't statig ruischen der Jordaan,
De leer des heils op de aard' weergalmen,
De stervling 's Hoogsten wil verstaan.
Neen — 't menschdom, thans zoo diep verstooten,
Schijnt uit een' bastaardstam gesproten,
En derft zijn grootheid, waarde en rang;
Het feestmuzijk der blijde reijen
Verkeerde in hartversmeltbaar schreijen,
En 't harpenspel in treurgezang.

Barbaarschheid geeft haar vloekbevelen,
En moord- en roofzucht kiest haar' buit;
Waar nog de rust het hart kon streelen,
Stort wraaklust zijn fiolen uit.
Geen wijkplaats, hoe eerwaard' en heilig,
Is voor zoo wreed een' Python veilig,
Die de aarde met zijn gif besmet,
De weerlooze onschuld durft ontzielen,
En wellust vindt in 't woest vernielen,
Waar hij den gruwbren voetstap zet.

De

Digitized by Google

De Dweepzucht voert, uit duistre holen,
Haar digtgeschaarde drommen aan.
't Wordt nacht op aarde, als aan de polen,
Eer nog de zon is opgegaan.
Wee! wie, in al die duisternissen,
Durft denken: wee! wie slechts durft gissen,
En weigert aan 't gezag geloof:
Hij ziet alom de vlammen rooken,
Door schrikbren zieledwang ontstoken,
Voor menschlijkheid en rede doof.

Diep, grensloos diep zijt gij gezonken,
o Stervling! Domheid zegepraalt.
Gij ziet u in haar boei geklonken,
Door drieste onwetendheid verstaald.
Het vee moge, in 't verdierlijkt leven,
Alleen aan 't stof der aarde kleven;
Een hooger Magt bestemt dit lot:
De mensch alleen kan zich verlagen;
De heer der schepping ketens dragen,
Zijn' aanleg honen en zijn' God.

Gij, voor wier schoonheid, schat en gunsten,
Het hart van 't reinst genieten zwelt,
Sieraad der menschheid, eedle kunsten!
Zijt gij der zuchtende aarde ontsneld?
Waar klinken Flakkus citersnaren?
Waar 't lied der Sappho's en Pindaren?
Waar wordt, Homeer! uw zang gehoord?
Waar toeven thans de Zanggodinnen? —
't Geweld rukt vest en poorten binnen,
En 't veld weêrgalmt van gruwbren moord.

Wat immer angst en siddring baarde,
Waar 't heil der wereld voor verdween,
Pakt zich, voor 't zuchtend kroost der aarde,
Als donderwolken, zwart opeen.
Wordt niet weêr 't aardrijk, in de plassen
Eens tweeden zondvloeds, rein gewasschen,
Dan neigt het al' ten wissen val:
Of zal een magtig God verschijnen,
Die vloek en jammer doet verdwijnen,
En 't zinkend menschdom redden zal?

Digitized by Google

Hij komt, die de aarde zal verlichten:
Hij komt, die Domheids kluister breekt;
Die Waarheids tempel zal herstichten,
En op haar outer 't vuur ontsteekt:
Hij komt, die alles zal herstellen,
't Geluk herschept uit de eigen wellen,
Waaraan de Deugd haar heil verpandt.
Juicht, volken! doet het loflied hooren!
De nacht verdwijnt voor 't morgengloren;
De zon gaat op in Nederland!

o Heilig woud, dat Haarlems muren
't Bekoorlijk schoon van Tempe schenkt!
o Boschloof, dat, in plegtige uren,
De ziel tot rein genieten wenkt!
o Lommer! aan de rust zoo heilig,
Als zich de geestkracht, vrij en veilig,
Verheft tot d' Oorsprong van 't heelal;
Gij zaagt het eerst de heilzon rijzen,
Die de eeuwen met verrukking prijzen,
En 't nakroost eeuwig roemen zal.

Dáár, in die stille, zaalge dreven,
o Spaarne! bij uw stroomgeluid,
Ontving de Drukkunst 't eerste leven,
Sprak Koster 't eerst haar wording uit.
Hij vindt haar; ja, 't mag hem gelukken;
Zij wordt door hem (wat zoet verrukken!)
Als door Prometheus aâm bezield:
Hij vindt haar, voelt haar schoon en waarde,
En biedt zijn schepping aan heel de aarde,
Die ze aanstaart en vol eerbied knielt.

Natuur, die, in 't gebied der polen,
Met eeuwig ijs haar' troon omhult,
Houdt maanden lang den dag verholen,
Eer 't ochtendrood de kim vergult:
Maar eindlijk doet de zon haar stralen,
In 't blozend oosten, schittrend pralen,
En 't licht van maan en ster verschiet;
De dagtoorts rijst aan 's hemels transen,
En 't nachtgewest groet Phebus glanssen
Op 't eeuwentartende ijsgraniet.

Zoo

Digitized by Google

Zoo zag Euroop den morgen dagen
Der Drukkunst, Koster's naam ter eer;
De nacht van gruwlen, leed en plagen,
Zonk in den schoot des afgronds neêr.
Wat ooit die heilzon mogt verduistren,
En wat haar schijnsel dorst onluistren,
Week voor haar' onbezweken gloed.
Zoo wijken damp en digte neevlen,
Die, uit moerassen, opwaarts heevlen,
Als Phebus opstijgt uit den vloed.

Is 't waar, wat Dichters ons doen hooren,
In 't schoon tafreel, door hen gemaald,
Dan werd, toen Koster was geboren,
Zijn wieg door hemelglans omstraald;
Dan daalden Serafijnen neder,
En kusten 't lieve wichtje teeder,
En spelden zijn toekomstig lot,
En spraken van hetgeen, na dezen,
Zijn kunst voor 't wereldrond zou wezen,
En voeren, jubiend, op tot God.

Juich, Neêrland! 't was naast uw moerassen,
Dat de eedle plant haar wortels schoot,
Die eens, tot vasten stam gewassen,
Aan de aarde vrucht en schaduw bood.
Op Nereus vloed, in Mavors velden,
Weêrklonk de glorie van uw helden;
De lof der eeuwen werd hun loon:
Maar, mogt de standaard van die dappren
Aan kreefts- en steenbokskeerkring wappren,
Eene enkle parel derfde uw kroon.

Die parel hebt ge uzelv' geschonken;
En wat ook schittere en verdwijn',
En wat ook grootsch hebbe uitgeblonken,
De Drukkunst mogt dat kleinood zijn.
Vrij kunt gij 't aan uw zegevlechten,
Als 't schoonste en rijkste siersel, hechten,
Meer dan Golkonda's schatten waard:
De glans, die 't vonklen doet en stralen,
En waar geen luister bij kan halen,
Heeft, voor Euroop, den dag gebaard.

Digitized by Google

Zie! de eikel valt in 't hart der aarde,
En wordt gekoesterd in haar' schoot;
Maar eerst nauw merkbaar, klein in waarde,
Is 't plantje, dat den grond ontsproot:
Elk jaar doet weêr het stekje ontluiken,
En 't beurt zich opwaarts uit de struiken,
En heft zich boven 't veldgebloemt';
En, eindlijk, zien wij d' eikstam rijzen,
Die zich, als vorst van 't woud, hoort prijzen,
En op den duur van eeuwen roemt.

Zoo, Drukkunst! zaagt ge uw' bloei vergrooten,
Zoo werd uw lof en roêm verbreid,
En, uit onmerkbre kiem gesproten,
Uw wasdom over de aard' verspreid.
Uw lof, dien 't Spaarne reeds deed hooren,
Kon d' ouden God des Rijns bekoren,
Gezeteld op zijn' trotschen vloed;
Hij doet in Maintz de Drukkunst pralen,
En Straatsburg deelen in de stralen
Van 't licht, dat leven wekt en voedt.

Maar, wat ook strale en uit moog' blinken,
En wat in prijs en schatting daalt,
Nooit, Haarlem! zal de glans verzinken,
Die van uwe achtbre wallen straalt.
Ja, eeuw bij eeuw zal 't luid verkonden:
„ Hier werd de Drukkunst uitgevonden;
„ Hier stond haar wieg en bakermat;
„ Hier is haar 't aanzijn, hier het leven,
„ Door Koster's geestkracht, 't eerst gegeven;
„ Hier schonk hij de aard' den grootsten schat."

Niets, Haarlem! kan dien roem u rooven;
Hij tart het schokken van den tijd,
Het zaamvereend geweld te boven
Van vreemden trots en waan en nijd. —
't Is eer, o Volken! u te buigen,
Waar gij de Waarheid hoort getuigen,
Ja, uitspraak doen, in 't wigtig pleit.
De roem, die Koster's beeld omvademt,
Draagt, als de laatste stervling ademt,
Nog 't merk der onverganklijkheid.

Hoort,

Digitized by Google

Hoort, Volken! hoort hier de eeuwen ſpreken
Van 't heil, door Koster's kunst geſticht:
Zij wist het godlijk licht te ontſteken,
Waarvoor de nacht der domheid zwicht:
Niet hel, maar zacht en troostvol ſtralend',
En in den koudſten boezem dalend',
Wekt ze in de ziel de reinſte vreugd;
En, waar de driften 't hevigst blaken,
Vermag haar kracht die boei te ſlaken,
En vormt zij 't hart voor pligt en deugd.

Wie zal die teedre planten ſchragen,
Dien bloeſemtooi der maatſchappij?
Wie zal haar rijke vrucht doen dragen,
In 's levens vroegſte jaargetij?
Wie zal, bij 't blozen van dien morgen,
o Moeders! voor uw teigen zorgen,
Als aan uw zorg de kracht ontbreekt?
Wie zal de ontwaakte geestkracht prikklen,
En, in 't gemoed, de kiem ontwikklen
Van 't zaad, dat deugd en wijsheid kweekt?

De Drukkunst zal die taak volbrengen;
Zij ſchraagt en sigt en leidt uw ſchreên:
Ja, vreugdetranen moogt gij plengen;
Triomf! de slonde nacht verdween:
Hij week, die bange tijd der ſmarte,
Voor 't kroost, zoo waard aan 't ouderharte;
De Drukkunst voert uw heil in top.
Neen, niets kan meer uw vreugd verdelgen;
De Drukkunst voedt uw dierbre teigen
Voor wijsheid, deugd en kunstmin op.

Zoo ſchenkt het zonlicht kracht en leven
Aan 't bloempje, dat zijn' kelk ontſluit;
Het vond zich door den nacht omgeven,
En bloei en groeikracht werd geſtuit:
Maar naauwlijks wordt het ochtendgloren
Begroet door 't lied der vooglenkoren,
Maar naauwlijks daagt het licht der zon,
Of 't bloempje ſpreidt zijn balſemgeuren,
En ſchittert met een' gloed van kleuren,
Zoo ſchoon als Iris ſcheppen kon.

Digitized by Google

Daar naakt zij, op haar' looden wagen,
In trage en werkelooze rust,
Het hulsel achteloos omgeslagen,
En als in diepen slaap gesust:
Haar oog, onvatbaar voor den luister
Van 't licht, bemint het somber duister,
Waarin zij zorgloos henen dwaalt
Op 't spoor, waar niets den lust kan wekken:
'k Herken u, Domheid! aan die trekken,
Waarin niets groots, niets edels praalt.

Maar 't licht der Drukkunst, doorgeblonken,
Verspreidt zijn' luister over de aard',
En 't nachtspook is in 't niet gezonken,
In 't niet, waaruit het werd gebaard.
Geen boei kan nu den geest meer drukken,
Te groot, om weêr gedwee te bukken
Voor de uitspraak van 't verjaard gezag:
De nacht der tijden is vervlogen;
De sterveling staart, met smachtende oogen,
Op de aanbraak van den schoonsten dag.

Ver, over vloed en waterkolken,
In 't Oosten, Westen, Zuid en Noord,
Wordt Koster's stem, door wereldvolken,
Met zielsverrukking aangehoord:
De kennis breidt zich uit op aarde;
De sterveling kent en voelt haar waarde,
Verlaat het langbetreden spoor,
En treedt, langs nooitgekende wegen,
Het doel van zijn bestemming tegen,
En dringt, vol moed, den weêrstand door.

Wat, wereldwijzen! ge ooit deedt hooren,
Maar ook voor 't nakroost weêr verdween,
Weêrklinkt niet meer, in heilge koren,
Voor ingewijden slechts alleen.
Neen: 't digte voorhang is gevallen;
De Wijsheid schenkt haar' schat aan allen;
De Waarheid toont zich in haar kracht;
De volken hooren Plato spreken,
En twintig eeuwen zijn geweken,
Gelijk een enkle zomernacht.

Geen

Digitized by Google

Geen kloostercel verbergt de schatten,
Door de eeuwen zorglijk zaamvergaard:
Het menschdom mag al 't goede omvatten;
Voor 't woeden van den tijd gespaard;
De geest mag zich, aan al die gaven,
Verkwikken, sterken, voeden, laven,
En wint in grootheid en waardij,
En blijft naar hooger kennis haken,
En kiest, wat meest hem kan volmaken,
Maar kiest met waardigheid en vrij.

Slaat, Wereldvolken! slaat uwe oogen,
Maar treurend, neêr op 't grimsch gewest!
Daar heeft de Dweepzucht, naast de Logen,
Den grondslag van haar' troon gevest.
Ziet gij daar niet die vlammen rooken?
Alom het martelvuur ontstoken,
Tot schraging van 't gewaand geloof?
En, na 't verdelgen en vernielen,
Die huichelaars voor 't outer knielen,
Maar voor de stem des Hemels doof?

Maar hoe! wij zien geen zwaard meer blikkren;
Geen wraakgeschreeuw wordt meer gehoord;
Wij zien geen moordaardmijt meer flikkren,
Wier vuurvlam tot de wolken boort:
't Heeft uit, dat gruwzaam wreed vervolgen;
De Godsdienshaat, zoo fel verbolgen
Als de opgeruide wereldzee,
Schijnt, met zijne aangehitste slaven,
In 's afgronds duistren schoot begraven,
En 't zwaard der wraak roest in de schee.

Ziedaar uw zegepraal, Verlichting!
Gij hebt, voor de aard', dat heil bereid;
Uw hand voltrok de schoonste stichting,
Den tempel der Verdraagzaamheid.
De wereld ziet u zegevieren,
En vlecht u kransen en laurieren,
Die ge op Gewetensdwang bevocht.
Maar al de wondren, die gij werktet,
Maar 't goede en eedle, dat gij sterktet,
Hebt gij door Koster's kunst gewrocht.

Hij

Digitized by Google

Hij ſprak; daar brak, in volle klaarheid,
De blijdſte dag voor 't menſchdom aan:
Hij ſprak; en de eeuwig reine Waarheid
Deed aan 't heelal haar ſtem verſtaan. —
Neen, Dweepzucht! 't is vergeefs geſtreden;
Vergeefs, wat heilig was, vertreden;
De Drukkunst ſpreekt, met kracht en klem;
Geen ijdle weêrſtand kan meer baten;
Gij moet, met ſchand', den ſtrijd verlaten,
En ſiddren voor haar donderſtem.

Zoo beeft de booswicht, die, vermetel,
Op de onſchuld woedt en 't regt verbreekt,
Wanneer, van 's Allerhoogſten zetel,
De ſtem der wrekende Almagt ſpreekt:
Hij, die, weleer, de deugd dorst honen,
En 't misdrijf, haar ten ſpijt, dorst kroonen,
En, ſpottend, haar op 't harte trad;
Hij, nooit gezind naar God te vragen,
Hoort naauw 't gekuil der donderſlagen,
Of ſiddert als een olmenblad.

Tuigt, eeuwen! rijk in licht en kennis,
Wat Koster's kunst aan 't menſchdom gaf.
Verzoend, gewroken is de ſchennis;
De ſtervling zwoer het dwangjuk af.
Wat eens de Hemel heeft geſproken,
En 't licht, door Jezus leer ontſtoken,
Is geen verborgen heilgoed meer;
Dat licht blaakt Nova-Zembla's ſtranden,
En, in den gloed der Morgenlanden,
Buigt de Indiaan voor 't kruis zich neêr.

Ja, Drukkunst! dat u 't loflied rijze,
Waar immer ſtervling aamt in 't ſtof!
Dat u de wereld roeme en prijze,
En klink' haar omkreits van dien lof!
Door u gevoelt de mensch zijn waarde,
Zijn' rang als opperheer der aarde,
Verheven boven 't wisſlend lot;
Door u treedt hij den Hemel nader,
Aanbidt de liefde van zijn' Vader,
En zingt de grootheid van zijn' God.

Ver-

Digitized by Google

Verlichting! Godsdienst! uwe altaren
Zijn, door de Drukkunst, grootsch herfticht,
En, wat de nacht des tijds mogt baren,
't Vereend geweld des afgronds fwicht.
Daar zinkt de troon van Waan en Logen;
Geen blinddoek dekt der volken oogen;
Niets, dat meer 't edelst pogen ftuit;
De ftervling durft de waarheid zoeken,
Al fpreekt de godsdienfthaat zijn vloeken,
De dweepzucht 't ijslijkst vonnis uit.

Ja, eedle Leibnitz! gij durft denken;
Gij, Newton! fpreken tot heel de aard';
De Groot! gij moogt der wereld fchenken,
Wat gij der wereld hadt bewaard;
Hoort Addifon de waarheid roemen;
Een Gellert fiert haar kruin met bloemen,
Gekweekt in Herman's vaderland:
Geen enkle lichtftraal gaat verloren;
De Zuidpool mag naar Nieuwland hooren,
En 't Westen prijst en huldigt Kant.

Wie durft uw' luister ooit miskennen?
Wie hoont uw grootheid en waardij?
Wie, Drukkunst! waagt het, u te fchennen?
Wie fcheldt u voor een vloekharpij?
Wat ftervling is zoo diep verbasterd,
Dat hij uw heilgefchenken laftert,
En vloekt een' zegen, gaadloos groot?
Wie durft uw rein gewaad bevlekken,
En met uw' tooi zijn fchande dekken?
Geen heiligfchennis is meer fnood.

Wee, die, in 't achtbaar kleed gedoken,
O Drukkunst! dat uw leden fiert,
Voor de ondeugd d' outerwalm doet rooken,
En 't driftenheer den teugel viert!
Wee, die, baldadig, deugd en zeden
Veracht, ja op den nek durft treden,
En de infpraak van 't geweten fmoort!
Wee hem, de fnoodaard, die, vermetel,
Gods outers fchendt en, 's Vorften zetel,
En oproer preekt en wraak en moord!

Nooit,

Digitized by Google

Nooit, Drukkunst! kan die gruwel kleven
Op 't heilig hulsel, dat gij draagt;
Nooit zij die smaad u aangewreven,
Noch 't leed, waarbij de menschheid klaagt.
Het nuttig ijzer, dat de voren
Doorsnijdt, waar eenmaal 't golvend koren
De halmen buigt op d' akker neêr,
Wordt, in een schriklijk zwaard herschapen,
Geweld en bloeddorst tot een wapen
En alverdelgend moordgeweer.

Wie vloekt den stroom, die door de dreven,
Zacht murmlend, vloeit en keert en wendt,
Omdat een booswicht 't woegend leven,
Wanhopend, in zijn golven endt?
Neen, eedle Drukkunst! wat op de aarde
De dwaasheid van den stervling baarde,
Wat schouwspel ook de snoodheid bied',
Wat gruwel 's menschen rang bevlekte,
Ook waar uw tooi het misdrijf dekte,
Gij deelt in al die schande niet.

Neen, heil, nooit naar waardij te roemen,
Biedt gij, weldadig, 't menschdom aan,
En 's levens rijkste en schoonste bloemen
Strooit ge op der kunsten gloriebaan.
Alom, waar gij uw licht doet schijnen,
Zien wij de bastaardij verdwijnen,
En woesten overmoed betemd.
De gordel der Bevalligheden
Is 't sierstel, dat, voor deugd en zeden,
Door u ten feestdos is bestemd.

Nog was uw dag niet doorgeblonken
In 't aanzien van 't verbaasd heelal;
Europa lag in nacht verzonken,
Bedekt met gruwlen zonder tal:
Daar kwaamt ge u in uw' luister toonen;
Daar werd, in hutten en op troonen,
Uw stem gehoord, uw wil verstaan;
Daar rezen steden uit moerassen;
Daar dekten vloten vloed en plassen;
Daar brak de schoonste heileeuw aan:

Daar

Digitized by Google

Daar deed de Landbouw de akkers bloeijen;
Daar ſteeg de Handel grootsch ten troon;
Daar deed zijn gunst de welvaart groeijen;
Daar vond de vlijt het edelst loon.
Nu kon De Gama 't Oosten vinden;
Nu trotst Columbus zee en winden,
Zijn blik naar 't Westen heengeſtrekt:
Triomf! daar laat hij de ankers vallen!
Daar hoort Euroop den juichtoon ſchallen:
„ De nieuwe Wereld is ontdekt!"

Wie, Drukkunst! kan de wondren tellen,
Door u, door u alleen gewrocht?
Wie dorst zoo groot een zege ſpellen,
Maar zonder ſtrijd en bloed gekocht?
Al wat bedekt was en verborgen,
Wordt licht en helder als de morgen,
Die beemd en veld in glanſen hult:
De ſtervling treedt, met vaste ſtappen,
Naar 't heilig koor der wetenſchappen,
En ziet zijn' hoogſten wensch vervuld.

De Wiskunst voert, op ſtoute vleugten,
Den geest tot aan der ſtarren baan;
Niets kan hem in zijn vaart beteugten,
Geen weêrſtand kan zijn magt weêrſtaan.
Hij wil — beveelt — vereent zijn krachten,
En mag de ſchoonſte zege wachten,
In 't rustloos kampen met Natuur;
Hij heeft zijn wet haar voorgeſchreven,
En niets kan 't hoog gebod weêrſtreven,
Onwrikbaar, ſtout, en vast van duur.

Het boek der ſchepping, opgeſlagen,
Toont niets dan wondren aan zijn oog;
Hij durft zich in den afgrond wagen,
En ſtijgt, en meet den zonneboog:
In plant en dier, in zee en aarde
Schouwt hij 't gewrocht, dat de Almagt baarde,
En dringt in elks geheimen door:
Op 't hoogst gebergte, in 't diepst der dalen
Biedt hem de Drukkunst licht en ſtralen
Op 't ongebaand en donker ſpoor.

Digitized by Google

Zij doet voor hem haar fakkel gloren,
Waar zich Geneeskunst 't hoofd lauriert,
De priesterschaar, door haar verkoren,
Haar' roem verheft, haar outer siert.
Zie haar zichzelv' der menschheid wijden;
Zie smart en leed door haar bestrijden;
Reeds blinkt de zege in 't schoon verschiet;
Zelfs voelt de Dood zijn krachten falen,
En, waar hij 't hoofd moet onderhalen,
Waagt hij d' onfeilbren boogscheut niet.

Ja, Drukkunst! gaadloos zijn uw schatten,
De bron, waar niets dan heil uit welt:
Die kunst en kennis kan omvatten,
Hebt gij in 't heerlijkst licht gesteld.
't Zegt weinig, dat op de Alpentoppen,
Gedrenkt door dauw en regendroppen,
Het krachtigst heelkruid tiert en groeit:
Maar is dat heilgeschenk aan allen,
Door 't gunstigst lot, te beurt gevallen,
Dan wordt elks hart in dank ontgloeid.

Hoort, Volken! uw Demosthenessen,
Uw Cicero's in al hun kracht:
De Drukkunst schenkt hun' taal en lessen
Op 't hart eene onweêrstaanbre magt.
Zij meldt het, wat die eedlen spraken,
En doet den volksgeest grootsch ontwaken,
En 't hart verfoeit de dwinglandij;
De Vrijheid vindt weêr haar aanbiddren,
En doet de Catilina's siddren,
En gordt het wrekend zwaard op zij'.

Wat edel, groot is en verheven,
Biedt gij de geurigste offers aan:
Gij, Drukkunst! voedt de kiem van 't leven,
Dat in geen grafkuil kan vergaan.
Wat op den glans van 't schoon moog' roemen,
Tooit gij met onverwelkbre bloemen,
Als tolken van uw liefde en gunst;
En doet, wat eeuw voor 't oog mag blinken,
Het eeuwig stijgend loflied klinken,
Gewijd aan 't gaadloos schoon der kunst.

De-

Digitized by Google

De glóriekroon, door haar verworven,
Blijft in uw heiligdom bewaard.
Homeren! gij zijt niet gestorven;
Nog galmt uw lierspel over de aard'.
Wij hooren Maro's en Pindaren,
Naast Ossian, de citer snaren;
En Milton's, Tasso's roeren 't hart:
Waar Dante 't speeltuig grootsch mag drukken,
Kan Vondel ziel en zin verrukken,
Naast Duitschlands Godgewijden Bard.

Wat kunst en kunstmin moet verhoogen,
Haar' eeuwgen roem verheffen kan,
Dit, Drukkunst! maalt gij voor onze oogen,
En 't hart gevoelt de waarde er van.
Wij zien de tijden weêr herboren,
Toen, Grieken! in uw tempelkoren,
Praxiteles de Goden schiep;
Apelles de eerkroon mogt verwerven,
Toen hij, door tooverkracht van verven,
Zijn wondren, grootsch, tot aanzijn riep.

Zie Toonkunst zich aan Dichtkunst strengen,
En scheppen, wat de geest nooit dacht:
Hoor klank en zang zich zamenmengen,
Nu bruisend, dan vertreedrend zacht.
Hoort, Volken! uw' Messias klagen,
Gedoemd het ijslijk kruis te dragen,
Daar Hem de nacht des doods omringt.
Neen: ziet die Englen 't aanschijn buigen,
Hoort hen Gods liefde en magt getuigen,
Waar Haydn 's aardrijks wording zingt.

Wie, wie kon al dat schoon gevoelen,
Zich baden in dien stroom van licht,
O Drukkunst! hadt ge, in 't grootsch bedoelen,
Uw heiligdom niet opgericht?
Wie deelt in de onwaardeerbre gunsten
Van kennis, wetenschap en kunsten,
Die u geen dank en hulde brengt?
Wie zal, bij 't plegtig jubelvieren,
Zich niet met bloem en kransen sieren?
Wie is 't, die u geen' feestwijn plengt?

Digitized by Google

Dooft ooit de Tijd, in 't woedend sloopen,
Den gloed, die Phebus kar omstraalt;
Wat mag dan 't siddrend menschdom hopen,
Als de aarde in 't aaklig donker dwaalt?
Dan troost geen blijde Lente ons weder;
Dan daalt geen Zomer zeegnend neder;
Dan stemt geen Herfst het klimmend lied;
Dan derft Natuur haar schoon en gaven,
En, in den Winternacht begraven,
Keert alles weêr in 't grensloos niet!

Maar grooter wee was de aard' beschoren,
Als 't licht, dat eeuwen helder scheen,
In tastbaar duister ging verloren,
o Drukkunst! als uw glans verdween.
Dan, in dien naren nacht verholen,
Dan schokte 't aardrijk tot de polen,
Dan kende 't leed noch maat, noch grens;
Dan zonk uw aanleg, stand en waarde,
o Stervling! weêr in 't slijk der aarde;
Dan werd uw aanzijn vloek, o Mensch!

Maar neen, dat wigt van tegenspoeden
Treft nooit, wat ramp ook dreigend naakt:
De Algoedheid zal dat wee verhoeden;
Haar wijsheid werkt, hare almagt waakt.
Neen, Drukkunst! nooit ziet ge uwe altaren
Ter prooije aan 't woeden van barbaren;
Nooit wordt uw tempeldienst gestoord.
Gij spreekt: barbaarschheid ligt in banden;
En, weigert ze u hare offeranden,
Gij gaat, in 't weldoen, zeegnend voort.

Toon, Drukkunst! bronwel van verlichting,
Toon u in al uw pracht en praal!
Vier 't schittrend eeuwfeest van uw stichting,
Uw hooggetij', ten vierdemaal!
Wie zwijgt, waar harten vurig danken,
In jubelzang en vreugdeklanken,
En 't menschdom van erkentnis gloeit?
Wie zwijgt, waar volken zich verzaamlen,
De grijsaard juicht, de kindren staamlen,
En 't feestlied van elks lippen vloeit?

Zie!

Digitized by Google

Zie! de eeuwen vlechten keur van bloemen
Der Drukkunst om 't eerwaardig hoofd;
En op het outer, dat wij roemen,
Word' nooit de vuurvlam uitgedoofd!
Mogt Vesta's gloed eens duurzaam pralen,
Zij moet haar glanſen onderhalen
Voor hooger gloed en ſchooner glans;
Een glans, die, als de ſlonkervieren,
Die om Orion's gordel zwieren,
Zijn ſtralen ſpreidt van trans tot trans.

Ja, de aard' zal Koster's roem vermelden,
Waar 't Noorden zich met ijs omkranst,
En de Oosterzon, in Java's velden,
In vollen middagluister glanst.
Ja, eeuw bij eeuw zal zich vereenen,
En aan dien roem een' luister leenen,
Zoo als geen glans dien hooger ſpreidt.
Wat ſtraalgeſlonker weg moog' ſterven,
Nooit, Drukkunst! zult ge uw' luister derven:
Gij huwt dien aan de onſterfelijkheid.

Aan den Heer Redacteur der Vaderlandſche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

Onlangs doorlas ik, met veel vermaak, eenen zich in mijne verzameling bevindenden bundel van oorſpronkelijke brieven, weleer geſchreven door MARIA VAN REIGERSBERCH, beroemde Echtgenoote van den doorluchtigen GROTIUS. Ik vond daarin vele bijzonderheden, dienſtig om die ſchrandere en brave Vrouw nader te leeren kennen, en, voor het overige, op zichzelf, of voor de geſchiedenis van haren man, van eenig belang. Ik zend er U hier een proefje van toe, of Gij er uwe Lezers ook op mogt willen onthalen. Ik heb de ſpelling een weinig geholpen; anders is het afgeſchrevene getrouw. Zoo het U gevalt, kom ik welligt nog eens,

Digitized by Google

met een tweede proefje, weder. Intusschen heb ik de eer met alle achting te zijn

Uw Ed. d. w. Dienaar

R. 29 Sept. 1823.

A. S. (*)

MARIA VAN REIGERSBERCH AAN HAREN BROEDER NICOLAAS VAN REIGERSBERCH.

Mon Frère!

Den uwen van den XI dezer hebben wy eerst eergisteren ontvangen, ende van dage dien van den XIX. Ik en zoude dus lange niet gewacht hebben met UE. behangsel, ten ware het my aan geld ontbroken hadde. Dingsdag voorleden hebbe ik eerst de zeshonderd gulden, die UE. my overgemaakt heeft, ontvangen. Woensdag, te weten 's anderen daags, ben ik uit geweest, om stoffe daartoe te koopen. Zal, zoo haast het gemaakt is, over Rouaan zenden, met de stoelen, die ik voor UE. gekocht hebbe. Aan de vrouw van Heenvliet (†) en schryve ik niet, als dat men wel mag weten, en weet niet, waarom myn laatste aan de Princesse gelezen is. My is vergeten, wat daarin stond. Zy had my verzocht, dat ik voor haar een rok met mouwen ende borstje zoude doen maken, met zilver geboord. Dan alzoo ik weet, dat men eer ondank, als dank, kan begaan, zoo hebbe ik goedgevonden, haar eerst verscheiden staalkens te zenden, opdat zy zelf zoude kiezen; dan en heeft my zedert niet

(*) De Redacteur vermeent de stem te zijn van al zijne Lezers, wanneer hij bij hartelijken dank voor de mededeeling de bede voegt om meer soortgelijke, voor het vaderlandsch gevoel zoo wel, als in menig ander opzigt, hoogstbelangrijke bijdragen.

(†) Deze was de vrouw van JO. POLYANDER A KERCHOVEN, (zoon van den bekenden *Leidschen* Hoogleeraar in de Godgeleerdheid van denzelfden naam) Heer van *Heenvliet*, Luitenant Houtvester van *Holland*.

Digitized by Google

niet geantwoord, en weet niet waarom. Wenschte, ik haar kost dienen, alzoo ik my aan haar geobligeerd houde; en zoude niet gaarne ingraat zyn, gelyk er veel in ons regard zyn, hetwelk uwe twee laatste brieven ons meer ende min confirmeren. Ik hebbe my zeer verwonderd, ziende den inhoud van dien van den elfden: want voor dezen scheen 't, dat, als den Bosch zoude over zyn, (*) alles met volle zeilen zoude gaan. (†) Hoewel ik daar weinig staats op gemaakt heb, zoo verwonder ik my zeere, dat die toon zoo ras neergeslagen is. Ik zie wel, dat wy miserabele menschen waren, ingevalle alle onze hope op zoo trouwelooze Hollanders stond. Wy en zyn zoo miserabel niet, ofte hopen nog wel een goede woonplaatze te vinden. Ik zie wel, dat vyf ofte zes harde vyanden meer doen konnen als twintig slaauwe vrienden. Myn man zal de nakomelingen tot een exempel strekken. Onze dagen gaan alzoowel (§) in den staat, daar wy in zyn, alsof wy in de grootste fortuin van de weereld waren. Houd zeker, dat de eere, die der GALLUS (**) van heeft, zeer klein is. Weinig dagen geleden was Monsieur Marboudt (††) by myn man, die hem zeide, dat er veel van de religie waren, die zeiden, dat de Prins van Orange niet veel eer en hadde niet meer voor hem te doen; dat men wel wist, dat er eenige regters met nog eenige anderen waren, die daar tegen zouden zyn; maar dat, byaldien de Prins van Orange

. . . . . het

(*) *'s Hertogenbosch.* Deze stad was aan FREDRIK HENDRIK overgegeven, op den 14 September 1629.

(†) Verstaat men dan geene zwarigheid meer zou maken in GROTIUS terugkomst in het vaderland toe te staan.

(§) Dat is, zij staan niet stil; zij gaan even zeer voort en verloopen.

(**) De Koning van *Frankrijk*, die aan GROTIUS een jaargeld had toegelegd, dat slecht betaald werd, om reden, die men straks zien zal.

(††) MARBAULT, schoonbroeder van den Heer MAURIER, destijds Gezant van *Frankrijk* bij de Algemeene Staten.

Digitized by Google

het ernſtelyk wilde by de hand nemen, dat er niemand aan en twyfelde, oft zoude het zeer wel te weeg brengen. Ik houde dat ook zeker, als myn Heer de Prins het ernſtelyk meende, ende dat hy gefecondeerd waar met de genen, die zeggen, dat ze om myn man denken, ende die willen, dat wy gelooven, dat zy onze vrienden zyn. Houd zeker, dat men zoo vele vyanden niet zou vinden, als men meent. Maar de flaauwheid van die luiden maakt de anderen ſtout. Voor my, en weet niet, wie ik het wyten zal, myn Heer den Prins, ofte die dagelyks met hem omgaan, vermits zy hem niet reſoluut en zeggen, waar het op aankomt. Elk wil wel met de Prinſen ſtaan, en daarom worden er veel zaken bedorven. Dat en is de Prinſen niet beminnen, hen in alles in te volgen. Men moet hun ſomtyds zeggen, waar het op ſtaat: anders zoo gelooven zy, dat het zoo behoort, en dat men daar wel mede te vreden is. (*) De minſte moeite zyn zy wel mede gepast. En is ook niet kwaad, een man te hebben, die hier (†) alles doet, dat hy kan, voor het land, alsmede voor myn Heer den Prins, dagelyks goede adviſen geeft, de Neerlanders, die hier te doene hebben, helpt, (§) ende daarenboven ſchryft het lof van myn Heer den Prins ende van het land. (**) Waarom zoude men zulken man van daar doen komen? Die hem zoo wel den ezel kan maken, moet men laten dragen; maar voor my: dat ik in myn mans plaatze waar, zoude, in plaatze van het lof van Holland te beſchryven, myn penne gebruiken,

(*) In deze geheele periode bedoelt de Schrijfſter zeker ook haren broeder zelv', van wiens ijver zoo min haar man als zij voldaan waren, en van wien zij meermalen klaagden, dat hij hen niet naar wensch diende.

(†) Te *Parijs*.

(§) Zie hiervan de bijzonderheden in het *Leven van* DE GROOT *door* BRANDT *en* VAN CATTENBURCH, I. 291. 381. II. 13. 14. 87. 108. 110.

(**) Dit ziet voornamelijk op DE GROOT's *Beleg van Grol*, in 't Latijn uitgegeven.

Digitized by Google.

ken, om de trouweloosheid van de Hollanders te beſchryven. Wie kan het beter beſchryven, als die gene, die het zoo wel geproefd heeft? Ik en kan niet zeggen, hoe zeer het my gedaan heeft, dat UE. in uwen (van den) elfden ſchryft, dat ik van Vosberge (*) zoo kwalyk genomen hebbe: dat is, dat hy my zeide, dat hy meende, dat als wy zouden verzoeken in het land te komen, dat hy geloofde, dat het al vele moeite zou hebben, eer wy het zouden obtineren. UE. zeidt nu hetzelfde. Doch UE. zal zeggen, dat het daarin ſcheelt, dat Vosberge meende *met ſubmisſie*, en misſchien dat UE. nog zoo kwaad niet en meent. Maar als wy wat inwilligen, het zal wel voortgaan. (†) Zoude UE. konnen gelooven, dat wy minder van courage zyn, als wy over tien ofte elf jaren geweest zyn? Ik bidde UE. nooit die gedachte in UE. te laten komen. Waarom zouden wy een andere maxime volgen? Byaldien wy geldgiérig waren, zouden daartoe wel komen kunnen, zonder dien weg te volgen. (§) Zoeken wy eere, zoo en is dat de weg niet. Wy zullen de nakomelingen laten oordeelen, ende ondertuſſchen zien eene goede reſolutie te nemen, om in ſtilheid onze dagen te eindigen. Ingevalle wy geen conſcientie en hadden, en zouden niet behoeven van hier te gaan: want, byaldien wy te miſſe wilden gaan, ware wel fortuin te maken: want myn man wordt daar daaglyks van geſproken. (**)

Hou-

(*) Deze was KASPER VAN VOSBERGEN, weleer Raadsheer in den Hoogen Raad van *Holland*, thans, wegens *Zeeland*, Afgevaardigde bij de Algemeene Staten.

(†) Dat is, als wij eens eenig verzoek gedaan hebben, men zal ons wel perſen, om nadere verzoeken te doen. — Wie gedenkt hier niet aan de ondervinding van velen in onzen tijd?

(§) Dat is te zeggen: zoo wij ſlechts voordeel zochten, wij zouden dat elders wel vinden kunnen, zonder dat wij noodig hadden, daartoe, in het vaderland, laagheid te doen.

(**) Men kan daarvan vele bijzonderheden vinden in de gemelde *Levensbeſchrijving*, bij voorbeeld op bladz. 373—375 van het Ité D.

Digitized by Google

Houde zeker, dat de betaling daarom achterblyft, om te zien, of dat niet en zoude konnen doen: maar zy en hebben die luiden niet voor. Ik zoude nog wel wat meer zeggen; maar is laat. Zal het voor dees tyd daar by laten, ende te bedde gaan, biddende om myne gebiedenisse aan de goe bekenden.

UE. dienstwillige Zuster

Desen 29 November (1629.) (Uit Parys.) MARIE V. REIGERSBERCH.

Men ziet uit dezen brief, dat de Schrijffter (want haar man bemoeide zich met geene geldzaken, waarvan hij ook — vreemd genoeg — geene kennis had)(*) thans schraal bij kasse was; doch dit was niet alleen nu, toen haar man nog ambteloos was, maar ook, toen hij vervolgens de Ambassade van *Zweden* bij de *Fransche* kroon waarnam, doorgaans het geval, gelijk wij misschien nog nader zien zullen. *Nu* was hem, door den *Fransschen* Koning, wel een jaargeld van *f* 3600 toegelegd, en *toen* heette hij wel 6000 rijksdaalders, als Ambassadeur, en 2000 rijksdaalders, als Raadsheer van Staat, van *Zweden* te genieten; doch, gelijk het eerste, zoo als wij reeds gezien hebben, zoo werd ook het laatste doorgaans traag betaald, en was somtijds wel anderhalf jaar ten achteren. (†) Geen wonder dan, dat hij, met zijn gezin van vrouw en vijf kinderen, uit have en erf gedreven, en in *Frankrijks* hoofdstad, waar men met weinig niet veel kon uitvoeren, levende, zijne behoeften niet ruim vervullen kon. In het voorst van 1630 schreef zijne vrouw weder aan haren broeder: „ UE. moet gelooven, dat ik „ myn geld wel van doene heb. Hier is alle ding zeer „ diere, en ik moet altyd wat in voorraad hebben: want „ daar is altyd nog iet te verschieten. UE. kleeren zyn „ nog niet betaald." — Wat dit verschieten belangt: niet

(*) Zie BRANDT, als boven, bladz. 250.

(†) Zie VAN CATTENBURCH, als boven, bl. 5, 6, en 223, 224.

Digitized by Google

niet alleen de Heer Raadsheer en Mevrouw de Prinsesse vielen haar, gelijk uit vorenstaanden brief blijkt, met commissiën lastig, maar ook anderen. In den tweeden door ons gemelden brief ging zij dus voort: „ Aangaande de zyden hozen, zal der UE. wel een paar gris „ noire zenden; maar zullen wel zestien gulden kosten. „ Daar is er hier van alle prys, van elf, twaalf, dertien, „ veertien gulden; maar en deugen niet veel." (*) Vervolgens van *een behangsel* sprekende, dat zij aan nicht PIETERNELLE bezorgd had, zegt zij: „ Zoude zoo „ al omtrent *f* 150 komen te kosten. Byaldien UE. zulk „ een begeert, mag 't laten weten. Zult daarna een van „ *f* 500 ofte *f* 600 koopen. Als ik geld hebbe, zal ik „ mede zoo doen. Dat moet ik zeggen, (†) en gy meugt „ het doen, als gy wilt. Zoo veel verschilt uwe con„ ditie van de myne. Ik en weet niet (vervolgt zij) waar „ UE. haalt, dat wy van de gelukkigste zyn. My dunkt, „ dat, byaldien anderen dat geluk hadden, zouden haar „ wel geëmpesscheerd vinden. Myn meeste geluk is, dat „ ik my naar alles kan voegen. En late daarom niet te „ voelen het ongelyk, dat ons geschied is, welk niet „ klein en is, waarin wy den besten tyd van ons leven „ gepasseerd zyn. Onze kinderen worden vast groot," enz. Hoe ver het er ondertusschen af was, dat hare bekrompenheid haar nederdrukte, en hoe waar, dat zij *zich naar alles voegen konde*, blijkt uit haar volgende scherts, ten aanzien van het koopen van een behangsel van *f* 500 of *f* 600. „ Ik ben der van meening zoo veel aan te „ hangen. Men moet zoo scherp niet zien. Daar is zoo „ veel geld in de weereld, en Pieter Heine (§) heeft zoo „ veel medegebragt, en, als wy sterven, en zullen wy „ niet met nemen, en al de kinderen, die gy nog hebt, „ zullen tien duzent gulden 's jaars hebben. Ik heb opi„ nie,

(*) Deze waar was dan toen vrij wat duurder dan thans.

(†) Namelijk, dat ik zal koopen, als ik geld heb.

(§) De door hem veroverde *Spaansche Zilvervloot* was onlangs binnen onze havens gekomen.

Digitized by Google

„ nie, dat ik nog eens in een goude weereld komen zal." — Ondertusschen blijkt, dat de Heer VAN REIGERSBERCH, hij mogt Raadsheer in den Hoogen Raad zijn, zoo veel hij wilde, en anderen, die zich *stoelen*, *behangsels*, *kousen*, *kleedezen* enz. (*) uit *Parijs* lieten bezorgen, toen alzoowel, als velen later, en nog, vrij wat door de *Fransche* modezucht beheerscht werden. — Wat haar beklag over FREDRIK HENDRIK aangaat: dat komt, in andere van hare brieven, meermalen weder. „ UE. zegt (schrijft zij, wegens hem, in een' derzelven) „ dat hy ons heel goed vriend is. Ik houde hem daar „ ook voor. Maar vrienden hier, en vrienden daar, elk „ ziet op zyn eigen intresten. De kinderen paait men „ met beloften, van een koek ofte wat sukers te zullen „ geven. My dunkt, dat men met ons schier mede zoo „ leeft. Dan zal haast tyd zyn, dat wy ons niet langer „ met woorden en laten pajen. Ons Neef, ons Neef, „ heeft ons groot ongelyk gedaan. (†). Wy hebben ons „ zeer van hem te beklagen. Of hy zyn conscientie daar „ niet mede bezwaard en vindt, ofte één en zal vinden, „ en weet ik niet. Men behoort zoo met eerelyke luiden niet te handelen." Dit is inderdaad zeer sterk. Maar niet sterker, dan hetgeen UITENBOGAERT gezegd had, in eenen der door hem, in 1626, aan zijne vrouw geschrevene, en door den verachtelijken *Haagschen* Leeraar, weleer zijn ambtgenoot, ROSAEUS, onderschepte, en door hem in handen van de, den *Remonstranten* hoogst ongenegene, Gecommitteerde Raden geleverde brieven. (§) „ Het schynt, (heet het daar) dat hy „ (de

(*) In een' anderen brief spreekt zij van een' *mantel* en van *rabatten*, dat is *beffen*, of *halskragen*.

(†) Hierdoor verstaat zij niemand anders dan FREDRIK HENDRIK zelf. Zoo noemde GROTIUS hem mede *Cousyn*. Zie BRANDT, als boven, bl. 360. In brieven van anderen van dezen tijd vond ik den Vorst ook met dezelfde namen genoemd. Zie ook den brief van onze MARIA bij den Heer SCHELTEMA, in zijn *Mengelwerk*, D. II. St. 1. bl. 106.

(§) Men zie derzelver gedeeltelijken inhoud bij AITZEMA,

Digitized by Google

„ (de Prins) de onzen maar met *schoone woorden* heeft „ opgehouden, tot dat hy tot zyn *voornemen*, aangaan„ de het Gouvernement, zoude gekomen zyn. Of hy „ het ooit regt gemeend heeft, weet God." Uit het een en ander, hier voorkomende, en uit menige andere bijzonderheid, hier niet te melden, zou men schijnen te moeten opmaken, dat de Vorst, zoo vóór als na zijne verheffing, aan GROTIUS, UITENBOGAERT, en de *Remonstranten* in 't gemeen, verwachtingen heeft ingeboezemd van meer voor hen te zullen doen, dan hij gedaan heeft, en hen daarin heeft te leur gesteld, ja zelfs, dat hij het een en ander tot hen heeft gezegd, waarvan de opregtheid, in vervolg, verdacht heeft moeten voorkomen. Wat nu is hiervan? Is het inderdaad zoo? Dan is dit eene leelijke vlek in 's Prinsen karakter. Het onderzoek daarvan zou even belangrijk als teeder zijn, doch hier, om zijnen omslag, kwalijk voegen. Ik heb echter lust, om dit onderzoek te doen, en wil gaarne van den uitslag, in het kort, aan het geëerd publiek rekenschap geven. Zoo veel kan ik er vooraf wel van zeggen: de hooge achting, welke men aan de nagedachtenis van den voortreffelijken Vorst schuldig is, zal er niet door gekrenkt worden.

MA, *Zaken van Staat en Oorlog*, D. I. bl. 517 in fol. Deze heeft echter de uittrekfels van drie brieven tot een geheel, alsof het slechts één brief geweest was, te zamen gesmolten, gelijk mij uit de afschriften der brieven zelve, welke thans voor mij liggen, blijkt.

DRIE BRIEVEN OVER MR. I. DA COSTA'S BEZWAREN TEGEN DEN GEEST DER EEUW.

Deze Brieven, terstond na de verschijning van het bewuste boekje geschreven, waren oorspronkelijk tot afzonderlijke uitgave bestemd; maar, uit onlust, niet verder voortgezet, meenden zij, na het uitkomen van zoo veel beters en grondigers, geheel achter zijn gebleven, zoo het verschil van toon en de vele handen, in welke dit Tijdschrift komt, alle juist die an-

Digitized by Google

andere ſtukjes niet opvattende, ons niet tot het tegendeel bewógen hadden. Wij geven ze dan onveranderd, en voegen er, als tot eene verſchooning, de woorden van BORGER bij:

Est vero nulla difficilior, neque ingratior disputatio, quam quae adverſus illos homines ſuscipiatur, qui, nulla cauſâ atque ratione, dicant, quicquid venerit in buccam. (*)

Aanteekening van den Redacteur.

Bovenſtaande is van den geachten, kundigen Schrijver zelven, wiens eerſte der drie opgemelde Brieven wij hier onzen Lezeren mededeelen. Redacteur aarzelt geen oogenblik, hierbij te voegen, dat hij zelf den al te nederigen Steller dringend om deze mededeeling heeft verzocht; dat hij deze Brieven, nit al hetgeen over den jammerlijken twist zoo bondig als krachtig is geſchreven, met onverflauwde belangſtelling heeft gelezen; en dat hij te gereeder tot de plaatſing beſloot, daar, van al het tegen DA COSTA geſchrevene, niet dan één enkel, en voorzeker niet het minst belangrijke, ſtuk in de *Boekbeſchouwing* is vermeld, noch waarſchijnlijk, bij den ons als overſtroomenden vloed van dagelijks uitkomende boekwerken, verder zal vermeld worden, ons bepalende tot een des te uitgebreider verſlag en toetſing van het onzinnig geſchrijf van BILDERDIJK, CAPADOSE en DA COSTA zelven.

A. aan B.

Gij vergt mij inderdaad eene zeer onaangename taak, mijn vriend! daar gij wilt, dat ik u mijne gedachten over het boeksken van DA COSTA mededeele. Het heeft eenigen tijd geduurd, eer ik hetzelve las, omdat mij de geest van dezen man, een echt leerling uit de ſchool van BILDERDIJK, reeds eenigermate bekend was. Wat — dacht ik — wat heb ik aan de ergernis en moeite, die toch tot niets zullen voeren? Mijne overtuiging in het bedoelde opzigt is te wèl gevestigd, en, zoo ik meen, beproefd en gelouterd, dan dat een kort en vlugtig opgeſteld ſtukje, van een, ja, geestrijk en ijverig, maar te gelijk onervaren en ligt geestdrijvend jongeling, pas onlangs tot de Christenen overgekomen, daarin groote verandering zal te weeg brengen. Ik weet trouwens zeer

(*) *Diſp. adv. Eberhard.*

Digitized by Google

zeer wel, dat onze eeuw hare zwakke en ongunstige zijde heeft, en dat over vele zaken, met alien mogelijken toestel van geleerdheid en scherpzinnigheid, eeuwen lang kan getwist worden, zonder dat de onpartijdige en waarheidlievende veel gevorderd is, om met verzekerde rust eene keuze te doen. Maar ik beken, het opstel bleef, zoo ten aanzien der grondigheid, als der bescheidenheid, die ik van den nieuweling, en belijder des nederigen, zachtmoedigen JEZUS, nog eenigzins meende te mogen hopen, oneindig verre beneden mijne verwachting. Het is niet dan *de crumbs recooté* (opgewarmde kost) van den ouden betweter en hekel- of krekelzanger: magtspreuken, verwarring van alles door elkander, ontleening van de hatelijkste trekken aan *Fransch* ongeloof en Jacobinismus, om het gelaat der algemeene verlichting van onze dagen daarmede op te schikken, onkunde hier en (zoo men zich mag veroorloven, het oogmerk en het hart voor zijnen regterstoel te roepen) kwade trouw daar; alles wel geschikt om zand in de oogen te strooijen, vele zwakken te bewegen, en misschien oprust in kerk- en burgermaatschappij te stichten, maar waarlijk niet om licht in de duisternis te ontsteken, of iets ter bevordering van deugd en geluk, bekeering en eeuwig leven voort te brengen. Kan het u verwonderen, dat ik er tegen opzie, om nogmaals dit doornig pad door te worstelen, ja in dezen mesthoop te wroeten, en ondertusschen in mijn hart de zwakheid en verdorvenheid van den mensch te beweenen, die mij toeschijnen hier veel meer met daden dan met woorden geslaafd en aan den dag gelegd te worden? Ja, ik geloof het gaarne, mijn vriend! dat gij u hartelijk verheugd hebt over het toebrengen van drie aanzienlijke, weldenkende, ten deele zelfs beroemde *Israëlieten* tot de Christelijke gemeente; dat gij de leerrede, bij die gelegenheid door den waardigen ZOELING gehouden, met veel genoegen en stichting hebt gelezen; en dat, hetgeen onze gemeenschappelijke vriend, in het bijzonder van dezen DA COSTA, zijnen ijver, zijne geleerdheid, zijn poëtisch vermogen (naderhand door uzelven beproefd en hooggeschat) vóór jaar en dag verhaalde, u de uitnemendste belangstelling heeft ingeboezemd. Maar zoo veel te meer zult gij u ook nu reeds (het boekje gelezen hebbende) met mij bedroeven, omdat de vruchten, de onrijpe, zure vruchten, het boompje te vroeg van zelve ontvallen, zoo weinig aan de billijke verwachting, aan de omhelsde waarheid, en aan

de

Digitized by Google

de kwestie door mannen als BROES en KEELING, beantwoorden. Herlees slechts PAULUS' heerlijke plaats over de liefde (*Cor.* XIII), en vergelijk ze met het bestaan, met het werk van DA COSTA, en den geest, door zijn gansche geschrift ademende. Waarlijk, het valt moeijelijk om niet bitter te worden. Maar ik wil mij aan deze natuurlijke opwellingen niet meer, dan onvermijdelijk was, toegeven. Er zal ligt gals genoeg van wederzijden gespild worden over dit, in zichzelf toch zoo nietige boekje, tot onze verbazing bij een der voormaals genoemde vreedzame en weerlooze Christenen in het licht verschenen, wier heilig *ja* elken eed nutteloos maakte, welken in de allerbelangrijkste zaak en betrekking te breken hier openlijk geoorloofd wordt genoemd! Reeds heeft men begonnen de hekelroede te zwaaijen. En, schoon de *Bilderdijksche* school zich tot hiertoe weinig met wedijveren heeft opgehouden, de schoone krekelzang, die alle welvoegelijkheid en bevalligheid, ja liefelijkheid en welluidendheid ter zijde stelt, bij de jammerlijke kunst van poëtisch kleven en vloeken, blijft daarom geenszins achter. Doch, ik beloofde u immers bedaard te willen blijven, en zal hiertoe dan ten minste mijn best doen. Het geheel bij de stukken nagaande, zal dit ligt ook beter gelukken, dan bij dezen eersten aanblik van alles teffens. De orde, hierin te volgen, geeft de Schrijver zelf ons aan de hand. Gelijk hij met den *Godsdienst* begint, zoo willen ook wij daarvan den aanvang maken.

Maar, wat zal, wat kan de man over dit aangelegen onderwerp op tien bladzijden druks dan toch zeggen? Wanneer ik een bijzonder persoon in het openbaar van ongodsdienstigheid beschuldigen wilde, dan zou ik meenen ten minste te moeten bewijzen, wat ik zeide, ten minste duidelijk te moeten spreken, zorgende vooral ook, dat men den regten man voorhad, en hem niet meer te last leggende, dan hij bepaaldelijk verdient. Doch hier betreft het een geheel geslacht, de tijdgenooten in het algemeen, en deze worden in diervoege behandeld, dat, waar zich slechts één hunner aan schuldig gemaakt heeft, dat is de geest der eeuwe, dat komt voor rekening van allen! Eene fraaije redenering inderdaad, zoo als men ze alleen in de gouden dagen, wier verloop DA COSTA zoo zeer beklaagt, van den predikstoel, of in kermisliedjes van zekeren stempel, plagt te hooren. Waar is toch die menigte van *Fichtianen*, *Schellingianen*, *Kantianen* enz.

Digitized by Google

enz. in ons vaderland? Waar zijn die verachters en bestrijders van het Christendom? Waar zijn die roekelooze verwerpers van de oude regtzinnigheid? Schuilen ze in het *Haagsch Genootschap*? in dat van *Teyler*? onder de Hoogleeraren, die hunnen tijd aan de verdediging, opheldering en verspreiding van den Bijbel besteden? onder de Leeraren, wier bekwaamheid en ijver zoo kennelijk uitblinken? of in de gemeenten, voor welke, zelfs in de grootste en ligt meest verdarrelde steden, de kerken meestal te klein zijn, om allen te bevatten? Het is waar, men bepaalt zich veelal niet meer zoo uitsluitend bij geschilpunten, en maakt de vredekerk niet meer tot een tooneel van twist en gekijf, tot een broeinest van haat en vervolging; het is waar, men houdt zich, op den predikstoel, niet meer bezig met eene schoolsche bepaling, uitpluizing en verdediging van enkele hooge leerstukken, om daarna met eenige *o* en *ach's*, met galmen en zuchten te eindigen; het is waar, men predikt de leer der voorbeschikking, tijdig en ontijdig, niet meer zoo steil, en waarschuwt de menschen niet meer tegen deugd en goede werken, als eene poging om God naar de kroon te steken, gelijk voorheen wel eens plaats had. Integendeel, liefde en heiligmaking zijn blijkbaar het doel, uitlegging der H. Schriftuur het middel, en eerbied voor de verborgenheden des Heeren het doorgaand kenmerk van het Christelijk onderwijs in ons land en onzen tijd. Waar heeft nog een Hervormd Leeraar die grondwaarheden van zijn kerkelijk stelsel aangetast, in welke DA COSTA de zaligmakende leer acht gelegen te zijn? Of, zoo er een enkele was, welken aanhang, welke toejuiching heeft hij gevonden? En zelfs de Leeraren en Schrijvers uit andere gezindten, spreken ze niet menigmaal met eene bescheidenheid hier, met eene warmte daar, in de taal des Bijbels, van het hooge en heerlijke, in de Evangelieboeken vervat, dat zelfs de regtzinnigste Christen daarin stichting moet vinden? Zekerlijk weet DA COSTA van dit alles weinig of niets af. Daar zijn overgang tot het Christendom allen zoo onverwacht was, ja men hem zelfs voor een ijveraar in *Israël* hield, is het hoogst onwaarschijnlijk, dat hij voorheen kerken en Leeraars bezocht. Gelijk hij in alles het levend afdruksel van BILDERDIJK blijkt te zijn, zoo zal deze gewis ook zijn leidsman in den Godsdienst zijn geweest. En BILDERDIJK plagt zelf nooit in de kerk te komen, noch, denkelijk, vele leerredenen of stichtelijke werken van onzen tijd te lezen. Blind vooringenomen met het aangeleerde in zijne kindschheid,

nog

Digitized by Google

nog vallende in dien tijd, toen wij bijna geene letterkunde, geenen bloei van wetenschap of kunst kenden, of eer volstrekt ongenegen om te denken zoo als anderen doen, en liever alleen dwalende, dan met den grooten hoop de waarheid te huldigen, was deze man, na eene afwezigheid van eenige jaren, nog niet in het land teruggekeerd, of hij deed der verwenschte verlichting reeds den oorlog aan. Maar welke onbeschaamdheid is het dan te meer, dat zulk een nieuweling, op bloot hooren zeggen af, de achtbaarste mannen, die een geheel leven vol werkzaamheid aan het onderzoek der waarheid hebben besteed, op welke ook *hunne* zaligheid berust, de VAN VOORSTEN, HERINGA'S, MUNTINGHES, VAN DER PALMS, en aller grooten voorganger SCHULTENS, als de hoofdleidslieden der tegenwoordige Christenkunde in *Nederland*, op het schandelijkst verguist! ... Neen, Jongeling! leer eerst kennen, oordeelen, en vergelijken! Zie eenige jaren rond, en lees intusschen het werkje over de *Vereeniging der Protestanten*, aan een' uwer geachte Leeraren zelve toegekend! Lees en, zoo gij kunt, weerleg de onlangs verschenen *Geschiedenis der Hervormde Kerk in Nederland*! Lees en vergelijk EGELING'S *Weg der Zaligheid* met de leerboekjes der vorige eeuw! En beslis dan, of de dagen onzer vaderen beter waren, ten aanzien van ware wijsheid en verlichting! — In de poëzij moge een hooge en stoute geest genoegzaam zijn, om verwondering op te wekken; daar worde het met de waarheid, in zekeren zin, zoo naauw niet genomen, maar zij eene eenzijdige voorstelling dikwijls zeer gepast om doel te treffen — in de geschiedenis, in voorwerpen van onderzoek en bespiegeling, is het anders gelegen. En zoo ge dit weet, gelijk ik gaarne geloof en vertrouw, dat gij niet min geleerd dan geestrijk en vernuftig zijt; waarom dan van LUTHER en CALVIJN alleen gesproken, wanneer het op de beginselen der Hervorming aankomt? waarom ZWINGLI en MELANCHTON in de schaduw geplaatst, schoon de eerste veel vroeger dan de ander in *Zwitserland* opstond, en de laatste, de hooggeachte vriend van LUTHER, bekend staat, als hebbende reeds spoedig eene zachtere wending aan het bedoelde leerbegrip gegeven? waarom deze twee liefderijke, onbesprokene, edele mannen met verachting voorbijgegaan? Doch, DA COSTA! waarom over het geheel met namen geschermd? Is het om den onkundigen te verschrikken? Welnu, ja, dan bewezen wij, dat gij het *bijgeloof* in de hand werkt. Een onbe-

se-

Digitized by Google

Tedeheerde eerbied voor menschen, hunne denkbeelden en hunne leerstellingen, is bijgeloof. En zoo men thans vrijmoediger nadert tot de eigene bron van alle kennis, tot het Goddelijk onderwijs in den Bijbel, en zich alle moeite geeft om dien bij iedereen in zijne waarde te doen kennen en regt verstaan, dan bestrijdt men het bijgeloof, of heeft het ten deele reeds overwonnen. Menschelijk gezag, blinde navolging, onverstandige werkzaamheid, droomerijen van allerlei booze geesten, die uit- en inwendig op den mensch werken, van spoken en voorbeduidingen, met al den dwazen nasleep der duistere eeuwen, door onkundige Roomsch-katholieken doorgaans het allerernstigst in bescherming genomen; dat noemen wij bijgeloof, en dat juichen wij onszelven toe, tot merkelijk heil der menschen, voor een groot deel uit ons midden verbannen te hebben. Doch, het is waar, ook PAULUS wordt door u vermeld; en zijne leer, Goddelijk gestaafd zijnde, is bij de Christenen van gezag. Zoo ras zijne woorden, in verband met de geheele Godsdienstleer, door allen op dezelfde wijze verstaan worden, zal de zaak ten volle beslist zijn. Maar of uwe uitspraak genoeg zij om dit liche aan te brengen, daaraan twijfelen wij. Misschien ligt de oplossing van dezen knoop wel niet onder ons bereik hier beneden, en is eerbiedig zwijgen en geloovig werken de beste hulde aan den Ondoorgrondelijken. Ik althans kon de Synode van *Dordrecht*, bij de fakkel der geschiedenis, nooit in dien zuiveren dag zien, dat ik mijn oordeel onbepaald onder haar gezag zoude willen gevangen geven. En zoo BRANDT, zoo de laatste Historieschrijvers ons ten aanzien dier vergadering misschien geheel misleiden, dan rust er inderdaad geen heiliger pligt op hare groote vrienden, dan een waardiger tafereel voor het weetgierig publiek op te hangen, dan derzelver langvergetene lofredenaars hebben gedaan. Doch, is de Schrijver van dit prulletje daartoe de man?

Dan, wordt het tijd, dat ik eindige, mij herinnerende, dat ik een' brief aan u, niet een pleidooi tegen DA COSTA schrijve. Gij ziet echter uit alles, dat het eene losse uitstorting des harte is, die desniettemin, zoo ik hope, meer bewijst, dan zijn uitvaren tegen de ganschе gemeente, in welke hij onlangs broederlijk is opgenomen. Bij eene volgende gelegenheid wensch ik voort te gaan. En ontvang ik tusschenbeiden eens een antwoord van uwe hand, het zal mij te aangenamer zijn.

Digitized by Google

P. S. In die fraaije noot over de ergernis, op welke de Apostolische les, om de waarheid in liefde te betrachten, genoeg antwoordt, vindt DA COSTA vele overeenkomst tusschen de Jezuiten en de voorstanders der hedendaagsche verlichting. Maar heeft zijn Ed., bij het stuk van den Eed, wel gedacht aan de oude grondstelling, *dat men ketters geen woord behoeft te houden?*

DE SPECTATOR.

IX.

Want heden ten dage maakt inschikkelijkheid vrienden, waarheid haat. TERENTIUS.

„ Wat zullen wij toch van onzen Hendrik maken?" — dit is de vraag, die vader en moeder elkander gedurig doen, schoon *onze Hendrik* nog zit in den kinderstoel, en aan niets dan aan pop en rammelaar denkt. De ernst, intusschen, met welke die vraag opwelt uit het ouderlijk hart, toont de begeerte aan, die vader en moeder bezielt, om hunnen Hendrik eens eenen goeden stand in de maatschappij te zien bekleeden. Maar, wat zouden ze nu toch met die vraag bedoelen? — „Wel," zegt gij, „dat is duidelijk: welk een stand, namelijk, voor hunnen zoon uit te kiezen, dat hij goed en spoedig in de wereld voortkome?" — Ik geloof, dat gij gelijk hebt; dit is ten minste meestal de juiste meening van soortgelijke vraag. Als ouders beraadslagen, wat zij van hunne kinderen zullen maken, dan raadplegen zij zelden der kinderen aanleg, der kinderen begeerte, nog veel minder het belang der maatschappij, waarvan hunne kinderen eens leden zullen wezen; dan vragen zij niet: hoe wordt mijn kind het best een nuttig mensch? maar: hoe kan hij het best fortuin in de wereld maken? Nu, de menschen hebben ook wel gelijk! Nuttig zijn voor anderen — welk eene domme onnoozelheid! Bij het kiezen van beroep of stand te zien op het belang der maatschappij — welk een onverstand! Dat mogt fraai en prijselijk zijn geweest vóór een 50, 60 jaar, toen de menschen nog zoo dom waren, dat zij niet eens wisten, waar zij met hun geld zouden blijven; maar thans, thans heeft men anders en beter geleerd. Met eigen belang te beginnen, met eigen belang te eindigen — dit is bij ons de regel, dien men volgt; en dit is zonder twijfel het best en het verstandigst: want, hoe het ook loope, het levert altijd, bij slot van rekening, een batig saldo op.

Gij

Digitized by Google

Gij bemerkt, waar ik met deze mijne redenering heen wil; ik wilde met andere woorden zeggen, dat het een onderzoek is, dat al onze aandacht verdient, op welk eene wijze men zijne fortuin het best kan maken. Deze kunst is intusschen niet algemeen bekend: want hoe velen zijn er, die maar in 't geheel hunne fortuin niet maken; die, wat zij ook doen en beproeven, maar niet in de wereld weten voort te komen, en moeten wurmen en sukkelen zoo lang zij leven! Ik meende mijnen lezeren geenen ondienst te zullen doen, indien ik thans deze kunst hun leerde. Heb ik onlangs den weg gewezen, *om zijnen tijd aangenaam en goed te slijten*, (*) ik wil nu, in denzelfden geest, de *middelen* opgeven, OM IN DE WERELD VOORT TE KOMEN. Het belangrijke der stof is mij ten waarborge, dat men eenige oogenblikken, zoo al niet zonder verveling, dan ten minste met geduld naar mij zal luisteren.

Nu ik ééns achter het geheim ben gekomen, zeg ik ronduit: het verwondert mij niet, dat zoo vele menschen hunne fortuin maar in 't geheel niet maken; want dit heeft verbruid veel in; niet omdat daartoe zoo vele kunde, wetenschap, talenten, deugden gevorderd worden, — o neen! niets minder dan dit; maar juist omdat men de kneep niet vat, omdat men een gansch verkeerd pad inslaat, en zoodanige middelen aanwendt, die precies een tegenovergesteld effect forceren.

Ik wil u, mijne vrienden, verhalen, hoe ik het heb aangelegd, om het groot geheim te ontdekken, dat ik u thans zal leeren; dit hebt gij noodig, om crediet voor mijn' raad te krijgen, en dit zal tevens dienen, om u, voorloopig, wiskunstig te betoogen, dat die middelen, welke men gewoonlijk als zeer geschikt, om fortuin te maken, beschouwt, in geenen deele daartoe berekend zijn.

Toen ik er dan achter wilde komen, hoe men het best zijne fortuin in de wereld maakt, meende ik al een' zeer goeden weg in te slaan, om tot die gewigtige wetenschap te geraken. Ik begaf mij naar eenen filozoof, (deze is zoo iemand, die men zegt, dat meer weet dan een ander) ontdekte hem mijne begeerte, en de man was dadelijk bereid, om aan mijn verlangen te voldoen. Zonder een oogenblik zich te bedenken, was het; „Wel, vriend! vraagt gij mij, wat te doen, om

(*) Zie *Spectator*, No. VI.

Digitized by Google

om in de wereld voort te komen? Niets is gemakkelijker, dan u dit te leeren. Streef naar wijsheid; tracht vele kundigheden te verkrijgen; zoek u talenten eigen te maken; leef braaf en deugdzaam; met één woord, zoek een man van verdienſten te worden, en gij zult in de wereld gelukkig zijn." — Ik bedankte den filozoof voor zijn advis, en zeide in het heengaan bij mijzelven: „Het blijft dan toch maar verbruid moeijelijk, om in de wereld voort te komen!" Maar ziet, ik ging aan 't peinzen en nadenken, — en, ei kijk! toen had de wijze man ongelijk, al zijn leven ongelijk: want ik redeneerde aldus: „Indien kunde en braafheid den mensch in de wereld voorſpoedig maken, indien verdienſten de ware middelen zijn om voort te komen, dan moeten A. B. en C. op den hoogſten trap van eer, aanzien en fortuin zich bevinden. Maar A. B. en C. ſtaan nog niet eens aan den voet van de ladder der fortuin. Derhalve zijn verdienſten hier de ware en zekere middelen niet. — Verder: Indien verdienſten alleen en uitſluitend den mensch in de wereld voorſpoedig maken, dan moeten zeer zeker D. en E. en F. en G. en — ja, wie kan ze hier allen noemen? — dan moeten dezen zeer zeker al heel klein en onaanzienlijk blijven. Maar juist die zelfde heeren — ziet! zij vliegen voort: D. wordt morgen Minister; E. is reeds voorlang Gouverneur; F. heeft zich in het vetſte ambt genesteld; G. wint ſchatten in de negotie; met één woord, die allen zijn opgeklommen tot den hoogſten trap van eer, roem, welvaart, rijkdom. En daar nu al die heeren geheel van verdienſten zijn ontbloot, gelijk iedereen erkent en zij zelve ook wel weten, zoo volgt daaruit, (kent gij eene betere ſluitrede?) dat men ook *zonder* verdienſten zeer wel kan voortkomen in de wereld." — Ik wreef mij van blijdſchap de handen, en ſtapte dadelijk met mijne ſyllogismi, die ik, om ze niet te vergeten, achter op een fragment van het heilig verbond had geſchreven, naar mijnen wijsgeerigen vriend. „Eilieve," zeide ik, „een woordje! Gij hebt mij eergisteren den weg gewezen, om in de wereld voort te komen; maar gij hebt, met uw verlof, abuis." — „Ik abuis!" repliceerde hij met niet weinig fiducie: „Ik abuis! — dat is niet mogelijk; ik perſisteer ten volle bij mijn gezegde." Nu had ik hem wel kunnen toevoegen: „Wel, man! waarom hebt *gij* het dan niet verder in de wereld gebragt?" — maar ik dacht: „De filoſofen zijn ſoms zoo aardig! De mensch mogt zich eens moeijelijk maken; en

wat

Digitized by Google

wat heeft men aan de wisjewasjes? er zijn buitendien haken en oogen overgenoeg in de wereld. Kom! ik zal hem maar mijne syllogismi voor de schoenen werpen." Ik antwoordde dan: „ Ik geloof, dat gij veel wijzer zijt dan ik; maar, eilieve! los mij eens eventjes een klein, zeer klein zwarigheidje op, dat ik gisteren daar zoo bij mijzelven heb gemaakt." Het was: „ Met alle pleizier: ga zitten!" — en toen kwam ik met mijne sluitredenen voor den dag; — maar, wat hij op zijn' neus keek! Hij was dadelijk *ad terminos non loqui*, zoo als wij Latijnen zeggen; dat is: hij zat met den mond vol tanden, en sprak geen enkel woord. Ik zeide wel: „ Nu, vriend! wat negeert gij? den *major* of den *minor?*" — maar hij had noch zin aan het een, noch aan het ander; doch eindelijk trok hij weder van leer, en begon nu zoo hoog, zoo diepzinnig, zoo ultra-filozofisch, zoo geleerd te spreken en te redeneren over het onderscheid tusschen fortuin en geluk, dat ik er geen tittel of jota van verstond. Nu is altijd mijn stelregel: als gij niet vol kunt houden, maak dan, net als de Franschen, eene fatsoenlijke retrajte; — zoo deed ik ook thans; ik boog mij, en zeide: „ Precies, mijn vriend! precies! daaraan had ik niet gedacht; juist, net zoo als gij zegt!" — ik maakte mijne reverentie, dankte voor zijn lesje, en ging heen.

Nu had ik intusschen toch iets geleerd; namelijk, waarmede men, ten minste in dezen tijd, zijne fortuin *niet* kan maken; en ik begreep nu maar al te wel, dat daartoe geheel andere middelen voorhanden waren; — maar welke? — ja, dat was het juist, wat ik wilde weten. Ik ging verder aan het denken, las en herlas alle boeken, die ik maar eenigzins kon vermoeden, dat over deze belangrijke stof handelden, vooral Duitsche en Fransche werken; maar ja — leuteren! ik kwam geen stap verder; ik bleef zoo dom als te voren. Eindelijk dacht ik: „ Te Sara! als gij u eens vervoegdet bij zoo een' grooten mijnheer, bij zoo iemand, die reeds zijne fortuin heeft gemaakt, en hem eens vroegt, hoe hij het toch had aangelegd, om het zoo ver in de wereld te brengen; dan wist gij het dadelijk, en leerdet de kunst uit de eerste hand." Nu, dit was ook al veel gemakkelijker besloten dan uitgevoerd: want, 1°. die groote mijnheeren zijn zoo affabel, zoo toegankelijk niet, zoo bereid niet, om met gemeene personen familjaar te spreken; 2°. die groote mijnheeren, die de kunst, om fortuin te maken, bij ondervinding kennen,

Digitized by Google

leeren niet gaarne die kunst aan anderen, opdat niet misschien de discipelen, leerzamer en vlugger dan zij, hunne leermeesters eens eindelijk voorbijvliegen.

Maar, geduld overwint alles. Om kort te zijn, met zeer vele moeite en na veel hoofdbrekens is het mij eindelijk gelukt, in mijnen wensch te slagen, en in rapport te komen (gelijk de heeren magnetiseurs zich zeer verstaanbaar gelieven uit te drukken) met een' zeer grooten mijnheer, die eene verbazende fortuin heeft gemaakt, met niets begonnen, thans een der voordeeligste ambten bekleedt, en — zelfs een lintje in zijn knoopsgat draagt. Ik vervoegde mij bij hem, en, na een- en andermaal vergeefs te hebben aangescheld, ontving ik eindelijk de boodschap, dat.....ja, ik ben al vergeten, hoe de domestiek hem titelde, — dat zijn heer thuis en onbelet was. Na nog een half schoft in het voorportaal te hebben staan wachten, kwam eindelijk de geridderde heer bij mij. Ik maakte mijn compliment, sprak van oude relatiën, herinnerde hem vroegere beloften, en — summa summarum, het gelukte mij, de oude kennis te vernieuwen, en ik werd geïnviteerd, om in het salon te komen en wat te praten. Even als het *Advertentieblad*, maakte ik eenen langen omweg, eer ik ter zake kwam. Als bij toeval riep ik uit: „Wat hebt gij, sedert wij voor het laatst elkander zagen, sprongen in de wereld gedaan!" Als bij toeval vroeg ik, toen dit werd geconcedeerd: „Maar, hoe hebt gij het toch aangelegd, om het zoo ver te brengen, als gij het nu werkelijk hebt gebragt?" — „Ja, man!" was het antwoord, „nu brengt gij mij op mijn stokpaardje. Als ik daaraan begin, dan kan ik niet eindigen. Indien ik u alles wilde vertellen, wat ik al heb beproefd om voort te komen, dan had ik uren werk. Doch, wat zal ik zeggen?" (terwijl hij, met niet weinig zelfvoldoening, een snuifje nam.) „Het spreekwoord is niet te vergeefs: het is iedereen wel even nut, maar niet even na." Ik vroeg, (al weder quasi geheel onverschillig) hoe men het dan, naar zijne gedachten, had aan te leggen, om in deze dagen fortuin te maken. „Dan doe men," was het antwoord, „even als ik; want ik ben van niets, dat durf ik zeggen, een man geworden. Kom! ik zal u eens kortelijk mijn' levensloop vertellen."

Ik zal mijne lezers nu niet verhalen, wat mijn oude speelkameraad mij van de geschiedenis zijns levens mededeelde; genoeg, ik leerde uit zijn verhaal juist hetgeen ik van hem ver-

Digitized by Google

vernemen wilde; namelijk, hoe men ook *zonder* verdienſten kan voortkomen in de wereld, en welke middelen daartoe met goed ſucces kunnen worden aangewend. Ik zal hun dan nu het reſultaat mededeelen mijner alzoo gemaakte en verkregene opmerkingen en waarnemingen, die men, zoo men zijn voordeel behartigen wil, als even zoo vele leſſen van ware levenswijsheid hebbe te beſchouwen en te betrachten.

Een eerſte raad, mijne vrienden, dien ik nu, als zeer dienſtig en heilzaam, in ſtaat ben u te geven, is deze: *Schikt u in alles naar de dwaasheden en grillen der menſchen.* — Elke leeftijd heeft zijne gekheden; de onze heeft de zijne zijkelijk. Begeeft 'u ſlechts één' dag in 't publiek, om hiervan ten volle overtuigd te worden, zoo gij dit tot heden nog hebt kunnen betwijfelen. Begeert en zoekt gij nu fortuin te maken, o! waagt het toch niet, de zotheden en grillen der menſchen te beſpotten; want dan is de deur tot fortuin u dadelijk geſloten. Neemt het vooral niet in de gedachten, de vooroordeelen der menſchen het hoofd te bieden, en middelen te beproeven, om hun hunne dwaasheden te ontleeren, hunne grillen af te wennen. Wee den man, die dit zou durven ondernemen! Hij ſnijdt den weg zich af, om ooit in iets te ſlagen. — Neen, mijne vrienden! toont, dat gij beter uw interest kent en uw belang verſtaat; keurt alles goed, al verfoeit gij het in uw hart; vindt alles fraai en mooi, al lacht gij bij uzelven om de zotheid en grillen. En, wilt gij ten volle van de gunst der menſchen u verzekeren, volgt dan in alles hunne dwaasheden na; ziet, hoe zij zich kleeden, en kleedt u op dezelfde wijs, al ſtaat het u nog zoo misſelijk; gaan zij geregeld naar het koffijhuis, gaat geregeld mede, al verveelt gij er u doodelijk; vinden zij er zonde in, als men het haar zich kort laat ſcheren, veroordeelt dan onbarmhartig alle Titus- en Brutus-koppen; vinden zij goed, om uitſluitend met de regterhand te ſnuiven en te ſaluéren, doet het dan nimmer met de linkerhand; heeten zij het lomp, als men in de gezelſchappen hoorbaar ſpreekt, wel nu! fluistert dan zoo zacht, dat geen ſterveling u verſtaat; noemt men het een bewijs van eene goede educatie, als men ſteeds anders ſpreekt dan men denkt, zich anders vertoont dan men is, wel nu! beſtudeert dan den *Tartuffe* van MOLIÈRE, en leert veinzen, huichelen, liegen. Want die zich naar de dwaasheden der menſchen ſchikt, baant zich het zekerst den weg tot hunne gunst; en zonder gunst der men-

Digitized by Google

ſehen — ja, eilieve! wie zal *zonder deze* tegenwoordig zijne fortuin in de wereld kunnen maken?

Zijt (en ziet daar een tweede middel, dat ik, op de wijze hier boven omſchreven, heb leeren kennen) *zijt ſteeds de onderdanige en gehoorzame dienaar der grooten.* — Ja, dit, dit is het ware arcanum; dit middel kan nimmer misſen, indien het ſlechts goed wordt geappliceerd, en men maar niet te ſpoedig ophoudt zich van hetzelve te bedienen. Moeijelijk is het dikwijls, wij ſtemmen dit toe, om met de grooten, die zoo het rad in het publiek draaijen, dat is, om het ſierlijker uit te drukken, die invloed hebben, in aanraking te komen; maar, wat heeft men ook zonder moeite? De grooten — zij zijn het toch maar, die ambten, beneficiën, privilegiën, nering, debiet, crediet, aanzien, en wat niet al meer? kunnen ſchenken. Als *zij* u helpen, dan vliegt gij voort; maar als *zij* u tegen zijn, — ja, al hadt gij dan alle mogelijke verdienſten, al vereenigden zich in u alle menſchelijke talenten, al wist ook heel de wereld, dat niemand beter dan gij *dien* post verdient, niemand meer tot nut van het vaderland *dat* ambt zal bekleeden, niemand meer aanſpraak op gunst en aanbeveling heeft dan gij, — als u de grooten tegen zijn, weg dan met braafheid, kunde, arbeidzaamheid en vlijt! weg dan met talenten en verdienſten! Onherroepelijk blijft u de deur tot opgang en fortuin geſloten. — Wilt gij dus, dat het u welga in de wereld, tracht dan voor alle dingen de gunst der grooten en aanzienlijken te verkrijgen; buigt u ſteeds vol eerbied voor hen neder; juicht al hunne daden toe; trompet van hen deugden uit, die zij zelve weten, dat zij niet bezitten; verdedigt hen halsſtarrig, als gij hen, naar verdienſten, hoort berispen; getroost u de onverdragelijkſte vernedering, als gij hen ontmoet; wordt niet moede u bij hen te vervoegen, al wordt gij ook gedurig met ſmaadheid afgewezen; laat niet af, om hunne gunst, voorſpraak en beſcherming te ſmeeken, al moet gij telkens met beloften vertrekken, die gij weet, dat zij nimmer zullen volbrengen; want — ziet daar eene ſtelling, die ik bijna een axioma zou durven noemen, — die door de grooten wordt voorgetrokken en begunſtigd, diens fortuin is gemaakt.

Ik heb een derde middel, om in de wereld voort te komen, door het bovengenoemd verhaal mij medegedeeld, leeren kennen; het is: *Bewondert en volgt ſteeds blindelings vreemde zeden en gewoonten.* — Een groote hinderpaal, dat zoo ve-

Digitized by Google

vele menſchen, wat zij ook doen, hoe zij het ook aanleggen, hoe zeer zij het ook verdienen, in deze dagen maar niet kunnen voortkomen, beſtaat eenvoudig hierin, dat zij nog te Hollandsch zijn, te Hollandsch in zeden, gewoonten en deugden; dat zij zoo met hun nietig vaderland zijn ingenomen, dat zij het wagen durven, om hun vaderland te prijzen, hun vaderland met andere landen gelijk, ja zelfs daar boven te ſtellen; dat zij nog Hollandſche braafheid, eerlijkheid, godsdienſtigheid, regtvaardigheid, zedelijkheid bezitten, en ſoms de onbeſchaamdheid hebben, om daarvoor openlijk uit te komen, — de onbeſchaamdheid hebben, om hun vaderland te verdedigen, als anderen het beſchimpen, en die genen te berispen, die, wijzer en ſtaatkundiger dan zij, zich naar vreemde zeden en gewoonten ſchikken. — Lieve menſchen! zoo ik u eenen raad mag geven, volgt toch de dwaasheid dier domme vaderlanders niet na: wilt gij fortuin in de wereld maken, tracht dan de wereld te doen vergeten, dat gij Hollander zijt; berekent vooraf naauwkeurig, welk der naburige landen op de prijscourant van bewondering, toejuiching en navolging het hoogst ſtaat genoteerd, en neemt dan dat volk en dat land tot het uitſluitend model, waarnaar gij u in alles verwringt. Prædomineert b. v. Frankrijk, wel nu! denkt dan op zijn Fransch, ſpreekt niets dan Fransch, kleedt u op zijn Fransch, eet op zijn Fransch, drinkt op zijn Fransch, belooft op zijn Fransch, maakt ſchulden op zijn Fransch, en betaalt op zijn Fransch; neemt enkel Franſche bedienden; verandert uw kantoor in een *bureau*, uwe huishoudſter in eene *ménagère*, uwe kindermeid in eene *bonne*, uw huis in een *hôtel*, de ſchool uwer kinderen in een *inſtitut*, uwe Hollandſche werkelijke ſchuld in *tiers conſolidés* enz., en, zoo gij het publiek kunt doen gelooven, dat gij geheel zijt verfranſcht geworden, o! dan is uwe fortuin ontegenzeggelijk voor altijd gemaakt. Een enkele domme ſukkel, die nog dwaas genoeg kan wezen, om te gelooven, dat ook hier, in dit Nazareth, iets goeds gevonden wordt, — dwaas genoeg, om van vaderlandſche deugd en eerlijkheid en trouw en regtvaardigheid te ſpreken, en die grillen meer te achten dan Fransch *génie*, Fransch *esprit*, Fransch *ſavoir vivre*; zulk een enkele domme ſukkel mag u beſpotten en verachten; maar, wat ſchaadt u de verachting en beſpotting van dezen? Duizenden zullen u prijzen, duizenden uwe wijsheid, uwe ſtaatkunde, uwe ſchran-

Digitized by Google

derheid roemen, en zeer zeker zult gij voor uzelven daarbij uitnemend uw interest vinden.

Nog één middel moet ik u leeren kennen, en daarbij wil ik het dan voor ditmaal laten; het is dit: *Spant zoo uwe zeilen* (want ik wil nu ook eens op mijne wijze een dichterlijk beeld gebruiken), *dat gij terſtond kunt bijdraaijen, als de wind keert.* — Niets is er, onder al het veranderlijke, veranderlijker, dan de mensch; dit is eene ſtelling, die algemeen wordt toegeſtemd, en meer dan genoeg door de ondervinding bevestigd: 't geen men vandaag prijst, dat laakt men morgen; 't geen men gisteren heeft toegejuicht, dat veracht men heden; het is morgen contrebande, 't geen vandaag publiek wordt aangeboden, en 't geen men nu niet dan bij wijze van ſmokkelen kan bekomen, zal morgen voor een ſpotprijs zijn te krijgen; 't geen men thans als eene noodzakelijke eigenſchap in koopman, ambtenaar, winkelier en ambachtsman vordert, zal na weinige weken alleen voldoende wezen, om denzulken alle gunst en bevordering te benemen en voor altijd te ontzeggen; en 't geen nu artikels zijn, waarnaar niemand vraagt, zal na korten tijd noodzakelijk wezen, om te blijven, die men is, of te worden, die men zoekt; — het is alzoo de grootſte dwaasheid, (ziet daar het regtmatig gevolg, dat wij uit deze opmerking afleiden) ſteeds ſtandvastig zijne principes te volgen, ſteeds met vasten tred, zonder zich aan de opinie der menſchen te bekreunen, voort te gaan op het pad, dat door geweten en gezond verſtand als goed en regt wordt voorgeſchreven, en ſteeds waarheid, deugd en regt te heeten, 't geen overtuiging als waarheid, deugd en regt leert kennen, zonder te vragen, wat hieromtrent anderen denken en beweren. Inderdaad, wij beklagen den mensch, die zoo onnoozel, zoo onſtaatkundig handelen kan, die alleen wijzer wil zijn dan al de overigen, en om geweten, waarheid, regt en deugd, en welke nietigheden hier nog meer genoemd zouden kunnen worden, zijne fortuin zoo met voeten treden kan! Voorzeker, de mensch, die zoo dwaas, zoo onnoozel te werk gaat, zal het nimmer ver in de wereld brengen. Bekleedt hij een ambt, hij mag zich gelukkig rekenen, wanneer hij hetzelve behoudt; — promotie, hoe vele talenten en verdienſten hij ook bezitte, promotie is voor hem niet mogelijk. Leeft hij van den koophandel, ik raad dan elkeen aan, om met hem te liquideren; want, hoe eerlijk en prompt hij mag wezen, nering en debiet zullen van

Digitized by Google

van dag tot dag verloopen. Oefent hij, tot onderhoud van zich en de zijnen, een ambacht uit, wij beklagen vrouw en kinderen; want, hoe goed hij zijn ambacht verſta, hoe hecht en deugdzaam het werk zij, dat hij levert, hij zal ſpoedig zijne klanten verliezen. Zoekt hij nog naar een middel van beſtaan, o! hoe kundig en braaf hij mag wezen, wij raden hem, zich maar niet met eene ijdele hoop te vleijen; nooit, nooit zal hij in zijn voornemen ſlagen. — Begeert gij dus, vrienden, dat het u welga in de wereld, wilt ge in uwe ondernemingen voorſpoedig wezen, (ziet daar de les, die van zelve uit het zoo even aangevoerde reſulteert, en, zoo gij uw belang liefhebt, neemt, wat ik u bidden mag, toch deze les ter harte!) hangt altijd de huik naar den wind; eerbiedigt, als een orakel, de ſtem der meerderheid; verandert van denkwijs, zoo dikwijls de geest des tijds verandert; zijt nu voor het oude, dan voor het nieuwe, nu voor de Inſurgenten, morgen voor de Cortes, nu voor de Liberalen, morgen voor de Ultra's, bij dezen *voor* het Nut, bij dien er *tegen*, bij dien een vriend der verlichting, bij genen een obſcurant; met één woord: zijt dat alles, en doet dat alles, en belijdt dat alles, en ſtemt dat alles toe, wat de omſtandigheden vereiſchen en het meeste voordeel u belooft. — „Ja maar," zegt gij, „dit is immers oneerlijk, onopregt; dit is valsch; dit is huichelen; dit is"..... o, Kom! houd op! dit zijn immers altemaal benzelingen, woorden zonder beteekenis; hier is niet de vraag: wat is pligt en betamelijk? maar: wat is belang? wat geeft het zekerst voordeel? het beste interest? — „Ja maar, zoo doende plegen wij toch bedrog"..... Bedrog? wel nu! men wil dit nu eenmaal zoo; *mundus vult decipi, decipiatur ergo!!!*

IETS, TOT DE NATUURLIJKE HISTORIE BETREKKELIJK.

(*Obſervations Militaires de M.* DE BOUSSANELLE. *Paris*, 1760.)

In het jaar 1757 verloor een mijner paarden, hoogbejaard, doch anders een treffelijk beest en vol vuur, eensklaps het gebruik zijner tanden, zoodat het zijn hooi en haver niet meer konde kaauwen. In dezen toeſtand werd het, twee maanden lang, door zijne beide naaste ſtalkameraden gevoederd, die beurtelings hooi en haver uit de kribbe namen, het fijnkaauwden, en dan hunnen grijzen makker voorleiden. — Mijne geheele Compagnie neem ik tot getuige der waarheid.

Digitized by Google

DE SPAANSCHE SCHOONEN; MET EEN WOORD OVER RIEGO.

(*Anecdotes of the Spanish and Portugueſe Revolutions. By Count* PECCHIO. *London*, 1823.)

Een groot deel der *Spaanſche* Jufferſchap behoort tot de Conſtitutionele partij. Jeugd en ſchoonheid zijn nagenoeg doorgaande kenteekenen, om de aanhangeresſen derzelve te herkennen. Zij zijn het, die, als 't ware, ſteeds bloemen gereed hebben, om de voorvechters te beſtrooijen en te bekranſen. Vanhier, dat het op zulke dagen, die den vrienden der Conſtitutie belangrijk zijn, nimmer aan bals ontbreekt; terwijl in de ſchouwburgen, bij plaatſen, die dezer zake gunſtig ſchijnen, de ſchoonſte handen het eerst toejuichen. Te *Kadix* en *Valencia* zijn ook ditmaal in hare ſoort zeer belangrijke Amazonen opgetreden. De ſchoonſte onder haar heb ik te *Madrid* zelve aangetroffen. Haar aangezigt had dien bekoorlijken omtrek, die bij de *Spaanſche* vrouwen ſteeds bewonderd werd; en dan dat bezielende vuur, in het groote, blaauwe oog met onbeſchrijfelijke aanvalligheid zamenſmeltende! In haar huis, gelijk ARMIDA in het leger van GOTTFRIED VAN BOUILLON, is zij omringd van Ridders, die haar aanbidden. In de welſprekendheid des *waaijers* overtreft zij alle andere *Spaanſche* meisjes, drukkende door deszelfs onderſcheidene bewegingen, naar welgevallen, geraaktheid, vergiffenis, onverſchilligheid, in 't kort al het gevoel harer ziele uit. In kalme dagen beſpeelt zij de piano; maar, wanneer de zaak, die zij voorſtaat, bedreigd wordt, neemt zij de luit ter hand, en tot geestdrift opwekkende hymnen klinken door de zaal. Dit is een karaktertrek der liberale *Spaanſche* dames. Ik ondervroeg haar wegens RIEGO. Ongemeen levendig was het portret. „ Zwarte oogen; vol vuur en ondernemend; een mond, die het fijnſte gevoel uitdrukt; zwart haar; middelbare, vaste, mannelijke houding; gang en voorkomen heldhaftig; onmiskenbare openheid aller gedachten; volſlagen afwezen van die geheimvolle donkerheid, die zoo vaak verborgene roemzucht verraadt; zonder eenigen trots en grootſpraak; gevormd door de beste oude en nieuwere Schrijvers; jegens het vrouwelijk geſlacht ongemeen bevallig. Maar," voegde zij daarnevens, „ mon zegt, hij wil trouwen, en dat zou mij geweldig ſpijten, omdat men dan van hem

Digitized by Google

hem niet meer kon zeggen, dat hij alleen voor het Vaderland en de goede zaak leeft. Neen! zulk een man moest niet huwen. De echt van zulk eenen man schijnt eene soort van ontrouw omtrent zijn volk te zijn. Is hij niet *desselfs* minnaar? En ook, *andere* vrouwen zouden dan het uitsluitend voorregt verliezen, hem te bewonderen."

VERGELIJKING TUSSCHEN FRANSCHMAN EN SPANJAARD.

Een *Spaansch* Geleerde, Dr. CARLOS GARCIA, liet in 1627 te *Rouaan* een boek drukken, geteld: *Antipatia de los Franceses y Espanoles*, hetwelk eenen *Franschman*, met name LA MOTHE LE VAYER, aanleiding gaf tot een ander werk, waarin hij bewees, dat de *antipathie* tusschen *Franschen* en *Spanjaarden* niet alleen uit nationale, maar ook uit zeer natuurlijke oorzaken plaats greep, en waarin hij de volgende vergelijking maakt, die nog heden, en dus na verloop van twee Eeuwen, eene karakteristieke teekening oplevert: „De *Franschman* is slank, de *Spanjaard* gezet; deze heeft eene schoone witte huid, gene eene leelijke bruine; deze eet veel en schielijk, gene weinig en op zijn gemak; deze eerst gekookte spijzen, gene eerst gebradene; deze giet water in den wijn, gene wijn in het water; deze babbelt onder den maaltijd over duizend zaken, gene nie geen woord; deze gaat des namiddags kuijeren, gene zit stil of slaapt; deze, wanneer hij iemand tot zich wil doen komen, heft zijne hand op en beweegt die wenkend naar zijn aangezigt, gene wijst met de hand naar den grond en brengt ze naar zijne voeten; deze kust eene vrouw bij het begroeten, gene ziet op zulk eene gewoonte met den grootsten afschuw neder; deze waardeert de gunstbewijzen zijner minnaressen naar gelange zij algemeener bekend zijn, gene bemint het geheime in de liefde; deze kleedt zich naar zekere mode, gene naar eene andere, welke, van den hoofdschedel tot aan de voetzolen, juist het tegengestelde van gene is; deze trekt zijn vest (spencer) aan, wanneer hij nagenoeg aangekleed is, gene begint er mede; deze knoopt zijne kleedij van boven naar onderen toe, gene begint van onderen op; deze, wanneer hij gebrek lijdt, verkoopt alles, tot het hemd toe, maar het hemd is juist het eerste, wat gene aflegt, terwijl hij zijn zwaard en mantel zoo lang behoudt, als hem maar mogelijk is.

DE

Digitized by Google

DE GASVERLICHTING TE LONDEN.

(Uit het *Hoogduitsch.*)

De voornaamſte ſtraten der ſtad (vermeldt ARCHIBALD) en vele pleinen en paleizen ſchitteren, wanneer de avond valt, door gasverlichting, en de nacht wordt in hellen dag herſchapen. Aan en in de huizen, naar het den bewoner behaagt, wordt de verlichtende vlam aangebragt, zonder ergens bedekt te zijn. Wind en regen ſpelen met haar, en drijven haar dikwijls in eenen kring rondom het middelpunt henen, zonder haar te kunnen uitblusſchen. In de kamers wordt de vlam van een open glas omringd, om het heen en weder flikkeren te voorkomen, wanneer zulks der bezigheden hinderlijk zou zijn; maar op trappen en in voorzalen wordt de vlam niet bedekt. Er ſtroomt van dezelve niet den minſten onaangenamen reuk uit.

In het middelpunt der ſtad bevindt zich, onder den grond, eene verzamelplaats van koper, ter grootte van een middelmatig vertrek, waarin het gas toebereid, en vervolgens, door vier groote buizen, west-, oost-, zuid- en noordwaarts geleid wordt. Van deze hoofdbuizen gaan zijtakken uit, zoodat hierdoor, als 't ware, een onderaardsch net ontſtaat, door middel waarvan de gasſtroom overal, waar men zulks begeert, kan worden verſpreid. Dus wordt b. v. eene dunne buis in een huis gebragt; en, waar men dezelve laat uitkomen, daar vertoont zich dan, naar welgevallen des bewoners, een bronzen luister, of eene kroon, of eenig ander ſmaakvol ſieraad. De pijp (*tille*), waardoor het gas uitſtroomt, heeft van 5 tot 7 als met eene naald geſtokene gaatjes, en ter zijde, iets dieper, eene klep (*ventil*). Men neemt een ſtuk brandend papier, houdt hetzelve, ter hoogte van eene halve el, boven de pijp, draait door eene ſchroef de klep op, en terſtond ſchiet het gas uit de kleine gaatjes naar omhoog tot aan het papier, en brandt nu van dit tot aan de genoemde pijp; waarna, naar verkiezing, door het draaijen der ſchroef, de vlam, gemeenlijk tot 5 duim hoogte, wordt gematigd. Op deze wijze brandt een gaslicht, van de ſchemering af, onafgebroken, tot dat, met den dag, de klep weder geſloten wordt.

Naardien deze verlichting door het gepatenteerde Genootſchap goedkooper wordt geleverd dan zelfs die der olie, mag deze uitvinding eene der algemeen-nuttigſte heeten; en een arme ſchoenlapper verrigt zijn werk, bij de heerlijke ſtralen der

Digitized by Google

der reine gasvlam, even genoegelijk, als het luisterrijkste gezelschap, in de marmeren zaal des rijken, bij den glans van zestien van gaslicht schitterende krooniuisters, zijne diamanten met welgevallen ziet vonkelen.

DE HERTOG VAN BUCKINGHAM EN ROBERT WINER.

De gierige Hertog VAN BUCKINGHAM ontzeide zich het noodwendige. Eens tot ROBERT WINER zeggende: „Ik vrees zoo arm te sterven als eene kerkmuis," hernam deze: „En ik vrees, dat gij *zoo* leeft als gij vreest te sterven."

WIJZE WENSCH.

Keizer HENDRIK DE IV stond eens bij het prachtig gedenkteeken voor Hertog RUDOLPH van *Zwaben*. Eenigen zijner hovelingen waren van meening, dat hij dezen zijnen doodvijand zulk een heerlijk praalgraf niet moest laten behouden, maar hem doen opgraven en naar elders verplaatsen. „Ach!" hernam de Keizer, „laat hem liggen. Ik wenschte, dat alle mijne vijanden zoo prachtig begraven lagen!"

PIRON EN DE ABBÉ DESFONTAINES.

Piron verscheen eens in een prachtig kleed op eene publieke plaats. De Abbé DESFONTAINES, een spotvogel, greep eene slip van zijn gewaad, en riep uit: „Welk een kleed voor zulk een mensch!" PIRON greep terstond naar des Abbé's mantel, zeggende: „Welk een mensch voor zulk een kleed!"

OORDEELKUNDIGE VADERLANDSLIEFDE.

Toen in *Frankrijk* de Patriotten het groot gebrek aan geld door vrijwillige geschenken trachtten te vergoeden, en eindelijk een ieder, die anders niets te geven had, zijne zilveren gespen opofferde, wilde ook eene kleine stad, in eene afgelegene provincie, hare vaderlandsliefde bewijzen. Doch, daar er in de gansche stad slechts weinige personen waren, die zilveren gespen droegen, kwam de burgerij bijeen, liet 200 paar gespen maken, en overhandigde dezelve, door middel van Gedeputeerden, aan de Nationale Vergadering.

FIJ-

Digitized by Google

FYNE UITVLUGT.

Een' lustig' gezel werd verweten, dat hij beſtendig liederlijke knapen tot zijn gezelſchap koos. „Ik wil," antwoordde deze, „hen door mijn voorbeeld bekeeren."

DUEL VAN EEN' DANS- MET EEN' SCHERMMEESTER.

De *Londenſche* Dansmeester GLOVER geraakte met den Schermmeester PICARD in een zoo heftigen woordenſtrijd over de vraag, welke van beide kunſten de voortreffelijkſte ware, dat zij elkander tot een tweegevecht uitdaagden, ten gevolge waarvan zij, des anderen morgens, zich naar eene eenzame plaats buiten de ſtad begaven. PICARD trok den degen, en GLOVER — bragt zijne viool te voorſchijn, en begon eene melodieuze menuet te ſpelen. „Nu," riep de Dansmeester, „waarom danst gij niet?" — „Geen ſcherts!" hernam PICARD met drift: „verdedig u!" — „Neen, ik ſcherts niet. Gij wilt mijner kunst den rang boven de uwe betwisten; maar ik bewijs u het tegendeel: want, om de mijne uit te oefenen, heb ik niemand noodig; en gij, gij moet altijd een' tweeden perſoon hebben, om de voortreffelijkheid der uwe te doen blijken." — PICARD lachte, ſtak zijnen degen op, en verzoende zich met zijne partij bij eene kan porter.

NAÏVE ADVERTENTIE.

In een *Amerikaansch* dagblad leest men, letterlijk, de volgende zeldzame Advertentie: „Aan iedereen alhier wordt „niet alleen geraden, maar volſtrekt verboden, mij, onder „eenig voorwendſel hoegenaamd, krediet te verleenen; aan„gezien ik, van dato dezes af, geenerlei ſchuld, door mij „gemaakt, zal voldoen." — Geteekend: JOHN HEWITH.

Mogt dit voorbeeld gevolgd worden door elk, ook in ons Vaderland, die dusdanig voornemen, bij het maken van ſchulden, in zijn binnenſte ontwaart!

AAN DE DANSERESSEN IN EEN WELLUSTIG BALLET.

Gij, wulpſche Nimfenſtoet,
Die wellust wekt en voedt!
Waartoe toch dat doorzigtig gaas?
Een vijgeblad is meer onſchuldig, dan dit waas!

Digitized by Google

MENGELWERK.

BIJZONDERHEDEN, RAKENDE EENEN DUITSCHEN IMPROVISATOR UIT DE VORIGE EEUW, DANIEL SCHÖNEMANN GENAAMD.

(Met een Aanhangsel van den *Nederlandschen* Vertaler.)

Het talent van den *Improvisator*, of de bekwaamheid, om, over eenig opgegeven onderwerp, voor de vuist, in regelmatige verzen, dichterlijk te spreken, is voorzeker eene zaak, die buiten *Italië* niet dan zeer zelden aangetroffen wordt. De reden daarvan is ligtelijk in te zien. Die bekwaamheid vereischt niet slechts eene ongemeen vlugge en ten uiterste levendige verbeelding, maar ook eene groote mate van fijngevoeligheid en eene volkomene heerschappij over de taal. Met betrekking nu tot dit laatste vereischte, wordt de *Italiaan*, boven alle andere volken, door het melodieuze en dichterlijke zijner taal zelve, aanmerkelijk geholpen. Des te merkwaardiger moet het verschijnsel eens *Improvisators* in *Duitschland*, in het begin der vorige eeuw, zijn, toen de *Duitsche* taal op verre na nog niet zoo beschaafd was, als dezelve tegenwoordig is. Het mag dus belangrijk geoordeeld worden, van dezen bijna geheel vergeten, merkwaardigen man hier eenige bijzonderheden te vinden.

Deze DANIEL SCHÖNEMANN werd op den 16 Februarij 1695 te *Greifswalde* geboren, waar zijn vader Rector der Latijnsche scholen was. Op zijn dertiende jaar was hij reeds Student, bekleedde van 1714—1716 den post van Gouverneur over de kinderen van den beroemden Dr. QUISTORP te *Rostock*, en genoot in de beide volgende jaren eene ondersteuning van den Hertog van *Mecklenburg-Strelitz*. In 1721 werd hij Predikant te *Geltow* bij *Potsdam*, en in 1723 te *Berlijn* zelve, waar hij tot in 1735 die bediening waarnam. Toen werd hij echter naar het dorp *Friedrichsfeld*,

Digitized by Google

nabij *Berlijn*, verplaatst. Die verplaatsing was hem evenwel niet aangenaam; hij leide dus zijn ambt neder, begaf zich naar *Silezië*, en stierf aldaar in 1737.

SCHÖNEMANN openbaarde reeds vroegtijdig eene groote begeerte tot de dichtkunst, maar vertoonde tevens weinig aanleg daarvoor. In 1714 wilde hij eenen dichterlijken gelukwensch aan KAREL DEN XII, Koning van *Zweden*, wegens deszelfs terugkeering uit *Bender*, laten drukken; maar ondervond de vernedering, dat de *Censor* der Akademie zulks niet toestond, „omdat de verzen te slecht waren." Te *Rostock* ontwikkelde zich echter dit talent op eene verwonderlijke wijze. Hij verviel aldaar namelijk in eene soort van zielsziekte, die eene afwisselende slaapzucht ten gevolge had, in welke hij dikwerf uren lang over allerlei godsdienstige en andere onderwerpen in geheel niet slechte verzen sprak, doch waarvan hij bij zijn ontwaken zich niets kon herinneren. Bij het toenemen zijner gezondheid namen, wel is waar, de tijdperken zijner slaapzucht ook af, en zijne redenen werden korter; maar, nadat hij volkomen genezen was, en zijne krachten zich hersteld hadden, bleef hem het vermogen van *improviseren*, ook in zijnen wakenden staat, bij. Het gerucht hiervan was weldra zoo groot, dat de Senaat der Akademie te *Greifswalde* hem veroorloofde, eene proeve hiervan in deszelfs tegenwoordigheid af te leggen. Hij beklom dus aldaar het spreekgestoelte, en sprak aaneengeschakeld, in afwisselende versmaten, en volgens de begeerte van drie Professoren, over onderwerpen, welke hem op dat tijdstip eerst werden aangekondigd, namelijk over *de verwarring der talen te Babel*, over *de heilige Drieëenheid*, en over *den pligt der studerende jeugd tot eene vrome waakzaamheid over zichzelve;* en hij voegde er ten slotte, op verzoek eens vierden Hoogleeraars, nog eene vierde rede bij, waarin hij alle vorige onderwerpen op eene voegzame wijze met elkander verbond. Het Latijnsche getuigschrift, door den Senaat hierover hem op den 27 Mei 1720 verleend, verzekert: „dat hij zoo schoon en breedvoerig gesproken heeft,

„als-

Digitized by Google

„ alsof hij verscheidene dagen aan de uitwerking dier re-
„ denen besteed had. En dewijl hij hierbij een groot ver-
„ mogen, om de gemoederen zijner toehoorderen te tref-
„ fen, heeft aan den dag gelegd, zoo overtreft zijne be-
„ kwaamheid alles, wat gewoonlijk de menschelijke kracht
„ kan uitvoeren; weshalve men dezelve als een bijzonder
„ genadegeschenk van God moet aanzien, die hierdoor
„ zijner kerke luister heeft willen bijzetten."

Gedurende zijn verblijf te *Berlijn* had hij insgelijks veelvuldige gelegenheid, om zijne bekwaamheid in dezen te doen blijken. In eene openlijke zitting der Akademie van Wetenschappen aldaar sprak hij achtervolgens, naar de hem aldaar gedane opgaven, over de bijbelspreuken: *Er zij licht*, en: *Alzoo lief heeft God de wereld gehad*; verwijl hij hierbij, volgens uitdrukkelijke begeerte, de letters van het woord *Johannes* als de aanvangletters bezigde. Verder sprak hij over het bekende vers: *Est Deus in nobis, agitante calescimus illo*; en ten laatste over *het nut en de verdiensten der Akademie.*

In eene bijeenkomst van Vorstelijke personen werd hij van den eenen uitgenoodigd, om eenig onderwerp uit de geschiedenis van *Saksen* voor te dragen, en van eenen anderen, om eenen *Deserteur* dichterlijk voor te stellen. Hij schilderde daarop zeer aandoenlijk de gevangenneming van den Keurvorst JOHANN FREDERIK *van Saksen* in den slag bij *Muhlberg*, en bragt door zijn betoog, dat ieder overtreder van Gods geboden een deserteur is, het zoo verre, dat die Vorst hem eenige honderd daalders liet ter hand stellen, om dezelve onder de armen te verdeelen. Men was echter met deze proeven nog niet voldaan, maar eischte van hem, dat hij ten zelfden tijde nog de vragen zou beantwoorden: *of de onderhouding werkelijk eene nieuwe schepping zij; of de zielesmart inderdaad iets kwaads zij*; en *vanwaar het kome, dat grove zondaars, die zich op het ziekbed schenen te bekeeren, na hunne herstelling gewoonlijk weder even goddeloos leven als te voren.*

In een ander gezelschap, uit twaalf personen bestaan-

Digitized by Google

de, gaf elk hunner hem een bijzonder onderwerp op; terwijl hij, tot aller verbazing, deze twaalf onderwerpen tot één geheel bragt, en aldus dichterlijk behandelde. Zijn geheugen was bovendien zoo getrouw, dat hij in ſtaat was, eene bijgewoonde leerrede terſtond in verzen te herhalen, zonder iets te miſſen. Zoo gemakkelijk het hem viel, in verzen voor de vuist te ſpreken, zoo veel moeite kostte het hem echter, zich op het papier dichterlijk uit te drukken, en zijne verzen, die inblazing miſſende, waren gewoonlijk ſlecht; zoodat, wanneer hij, bij het begin of op het einde zijner predikatie, zijn gebed in verzen uitſprak, men het terſtond beſpeuren kon, of hij dezelve te voren had opgeſteld, dan of hij ze voor de vuist op dat oogenblik vervaardigde. Ook korte puntdichten en bijſchriften gelukten hem in het laatſte geval altijd zeer goed. Op zekeren tijd eischte de rijke en destijds zeer beroemde *Hamburgſche* Dichter BROCKES, die hem bezocht, om zich van zijn talent te overtuigen, dat hij een Epigram zou maken op het ſlotwoord *Manuſcripten*; en SCHÖNEMANN antwoordde daarop terſtond, zonder zich te bedenken:

„ Gij woet, o groote man! in uwe Manuſcripten;
„ Gij leeft in *Kanaän*, maar ik — leef in *Egypten*."

Gelijk de Senaat der Akademie van *Greifswalde* in zijn getuigſchrift had te kennen gegeven, dat SCHÖNEMANN eene bijzondere Goddelijke genade had ontvangen, en als *geïnſpireerd* kon worden aangemerkt, zoo heeft daarentegen zekere G. G. KUSTER, in zijn *Oud en nieuw Berlijn*, (waaruit het bovenſtaande voor het grootſte gedeelte ontleend is) trachten te betoogen, dat hij in geenen deele eene Goddelijke ingeving bezeten heeft, en bouwt dit bewijs voornamelijk daarop, dat, toen SCHÖNEMANN op zekeren tijd verzocht werd een vers te maken op het *kanon*, dit vers, bij gebrek van bedrevenheid in de Artillerijwetenſchap, niet gelukkig uitviel; beſluitende daaruit, dat, in gevalle hij *geïnſpireerd* ware, eene bijzondere opgewektheid des geestes, den eenen tijd meer en den ande-

Digitized by Google

deren minder, daartoe niet noodig zou zijn geweest, maar dat zijne bekwaamheid niets anders dan eene bewonderenswaardige dichterlijke vaardigheid was. Daarentegen tracht WIGANDUS KAHLERUS, in zijn *Programma de cauſis enthuſiasmi poëtici*, te betoogen, dat de éénige oorzaak van het uitſtekend dichterlijk talent van SCHÖNEMANN in zijne vermelde ongeſteldheid der ziel gezocht moet worden. Dit nu moge de genoemde Schrijver inderdaad in vollen ernst beweerd en gemeend hebben, het is niettemin zeker, dat het op zichzelf als eene vrij ſcherpe ſatyre op alle dichterlijke talenten kan worden aangemerkt.

De medegedeelde berigten zullen ongetwijfeld voldoende geoordeeld worden, om dezen SCHÖNEMANN als eenen geheel buitengewonen man te doen kennen. Het is ſlechts te bejammeren, dat hij in eenen tijd geboren werd, waarin de *Duitſche* Letterkunde nog zoo geheel zonder ſmaak en onbeoefend was, dat men voor eenen *Improviſator* geene andere onderwerpen wist te vinden dan de boven gemelde, en waarin men den meest beroemden Dichter van *Duitschland*, HOFFMANNSWALDAU, bewonderde, toen hij over dezen man het volgend (zeer getrouw overgebragt) ellendig vers vervaardigde:

„ Gelukkig is hij wel, de groote SCHÖNEMANN,
„ Die hoogte preken zelfs in verzen houden kan.
„ Dat wonder der Natuur zal eens nog alle ſtraten
„ Van 't prachtige *Berlijn* met verzen pleistren laten;
„ En, ſchoon het ſpreken hem in proza moeilijk wordt,
„ Hij zorgt, dat zijn gedicht in groote ſtroomen ſtort;
„ Hij weet een langer lied al hoestend voort te dwingen,
„ Dan men in jaar en dag vermogend is te zingen."

Digitized by Google

Aanhangſel van den Nederlandſchen Vertaler.

Het vorenſtaande is ons zoo merkwaardig voorgekomen, dat wij het niet alleen gereedelijk vertaald hebben, maar ook niet twijfelen, of de Lezers van dit Tijdſchrift zullen hetzelve met belangſtelling ontvangen. In 't algemeen kunnen wij ons ook met de bijgevoegde aanmerkingen vereenigen, en beſchouwen het talent van SCHÖNEMANN, met den *Hoogduitſchen* ſteller van dat berigt, als zoo uitſtekend, dat hij verdiend had, in eene betere eeuw te leven. Doch met welke zwarigheden had het genie van dezen man te worſtelen, die zijne vorming in eenen tijd ontving, toen zijne moedertaal de vereischte rijkheid, welluidendheid en buigzaamheid voor poëzij nog ten eenemale miste; toen de dichterlijke geest in zijn vaderland zoo geheel uitgeſtorven was, dat een rijmelaar als HOFFMANNSWALDAU eene bijzondere ſchool kon ſtichten, en de beoefening van alle kunst en wetenſchap aldaar nog op zulk eenen lagen trap ſtond!

De verſchillende oordeelvellingen van SCHÖNEMANN's tijdgenooten over deszelfs talent kunnen hiervan reeds ten bewijze verſtrekken, daar zij toonen, hoe weinig men in ſtaat was, poëtiſche verdienſte behoorlijk te ſchatten. Wij zullen ons met de beoordeeling van de redenen niet inlaten, welke ter verklaring van 's mans begaafdheid in het bovenſtaand berigt opgegeven worden; maar wij moeten nogtans betuigen, dat zijne ziekte te *Kostock* ons opmerkelijk voorkomt, en met zijne gave van *improviſeren* in een allernaauwst verband ſchijnt te ſtaan. De aangehaalde WIGANDUS KAHLERUS moge daarin te ver gegaan zijn, dat hij die gave eeniglijk aan deze ziekte toeſchreef, wij meenen hier een verſchijnſel te zien, dat zich in de geheimen der zielkunde verliest. Het komt ons voor, dat de aanleg tot poëzij in SCHÖNEMANN diep verborgen lag, en zich niet gemakkelijk ontwikkelde, welligt door eenig ligchamelijk beletſel wederhouden. De ſtrijd en de worſteling der natuur, om dien aanleg te ontwikkelen, bragt waarſchijnlijk zijne zonderlinge ongeſteldheid voort; en nadat die ſtrijd geſtreden was,

en

Digitized by Google

en ziels- en ligchaamskrachten haar behoorlijk evenwigt herkregen hadden, bleef hij het vermogen van *improviſeren*, als de ſchoone vrucht van zijne geheele organiſatie, in zijnen gezonden toeſtand behouden.

Over het onderſcheidende van zijn *improviſeren* kunnen wij uit het bovenſtaande niet genoeg oordeelen. Het lijdt intuſſchen geen twijfel, of zijne wetenſchappelijke vorming als Godgeleerde, en zijne bekendheid met de Ouden, had wezenlijk deel aan zijne poëzij; terwijl wij mogen vooronderſtellen, dat een welgezind en godvruchtig hart aan zijn kunstvermogen eene zedelijke rigting gaf. Daarenboven had hij dit met de meeste *Italiaanſche Improviſatori* gemeen, dat zijne geſchrevene verzen ſlecht waren, althans niet konden worden gelijkgeſteld met dezulke, die hij in de oogenblikken van dichterlijke verrukking uitſprak; een bewijs, dat het *improviſeren* op zichzelf ook bij hem geene verheffing der dichtkunst was, gelijk het dan ook nergens de ware poëzij eene enkele ſchrede heeft doen vooruitgaan.

Bij al het goede, wat er van dezen man te zeggen valt, ſchijnt hij echter in zijn vaderland tegenwoordig vergeten te zijn. Wij gronden dit ons gevoelen vooral daarop, dat GÖTHE, die in zijn werkje, getiteld: *Kunst und Alterthum*, (4 B. 1 Heft) een kort verhaal omtrent een' thans levenden *Duitſchen Improviſator* geplaatst heeft, die, bij al den lof, door den Referent aan hem gegeven, toch niet veel meer is dan een vlug en zinrijk rijmelaar (*Bänkelſänger*), met geen enkel woord van SCHÖNEMANN gewaagt.

Dan, terwijl wij aan het talent van den *Duitſchen Improviſator* onze hulde toebrengen, zou het onvergefelijk zijn, zoo wij niet van den man gewaagden, die de mogelijkheid van het *improviſeren* in onze taal niet alleen bewijst, maar dit vermogen in eene zoo hooge mate ten toon ſpreidt, dat hij de billijke bewondering van allen opwekt, wien het gebeuren mag, hem te hooren. Wat men ook van de vlugheid moge verhalen, waarmede oudere en ook nieuwere Dichters van ons vaderland hunne verzen op het papier bragten, of *extemporiſeerden*: wij ge-

Digitized by Google

gelooven niet, dat er onder onze natie ooit iemand beſtaan heeft, die in ſtaat was, over een opgegeven onderwerp zoo los en gemakkelijk in ronde, krachtige en welluidende verzen te ſpreken, als de Heer WILLEM DE CLERCQ te *Amſterdam*, waarbij men niet weet, of men meer de heerſchappij over taal en verſificatie, of de volheid en oorſpronkelijkheid van denkbeelden, of den echten gloed der poëzij bewonderen moet, die in alles doorſtraalt. Dit gadeloos vermogen is geenszins de vrucht van langdurige en moeijelijke oefening, maar het mag, in den eigenlijken zin des woords, een geſchenk des Hemels genoemd worden, daar het zich als ongevoelig en van lieverlede bij hem ontwikkeld heeft. Men zou kunnen zeggen, dat hij het reeds in eene zekere mate bezat, eer hij het zelf wist, en dat oefening aan die gift van boven ſlechts meer vastheid, uitgebreidheid en ronding gegeven heeft, zoodat hij nu met eene ſtoutheid, die verbazing wekt, over elk opgegeven onderwerp zijn gevoel dadelijk in vloeijende verzen uitſtort, en met eene ſteeds klimmende geestdrift, die „voor geen' val beducht" is, zijne toehoorders verrukt en met zich omhoog voert.

De Heer DE CLERCQ vergeve het ons, dat wij het wagen, in ons Tijdſchrift van hem met name te ſpreken, die zijn talent nooit in het openbaar ten toon geſpreid, en dus aan niemand het regt gegeven heeft, hetzelve voor het groot Publiek open te leggen, of te beoordeelen: wij hebben ons verbeeld, dat zulke buitengewone begaafdheden, waarop onze geheele natie roemen mag, doch waarvan het genot zich van zelf tot eenige bijzondere kringen bepaalt, ook buitengewone middelen regtvaardigen, om dezelve ter kennisſe van de natie te brengen. Men heeft het niet als onbeſcheiden aangemerkt, dat een zeer geacht vaderlandsch Geleerde, in eene opzettelijke redevoering, bij onderſcheidene letterkundige Genootſchappen voorgelezen, het talent van den Heer DE CLERCQ in het licht geſteld, en dat een ander, niet min beroemd *Nederlander*, in een buitenlandsch Tijdſchrift (*Revue encyclopédique*), de aandacht der geheele geleerde wereld op de ongemeene gaven van denzelven gevestigd heeft.

Mo-

Digitized by Google

Moge het Publiek ook deze poging, om onzen merkwaardigen Landgenoot meer te doen kennen, zoo beoordeelen, en moge hij zelf, wiens beſcheidenheid en nederigheid even groot zijn als zijne verdienſten, in deze regelen niets anders vinden, dan eene opregte hulde aan zijne zeldzame gaven, en eene dankbare vereering van God, die hem dezelve ſchonk!

Hetgene wij over het *improviſeren* van den Heer DE CLERCQ zullen mededeelen, beſtaat in eenige losſe aanmerkingen, die wij uit alles, wat daarvan te onzer kennisſe gekomen is, opgemaakt hebben, en die het eigenaardige van zijn talent, naar wij ons verbeelden, eenigzins in het licht ſtellen.

Het eerſte, waardoor het *improviſeren* van DE CLERCQ zich onderſcheidt, ſchijnt ons daarin te beſtaan, *dat het uit de behoefte van zijn hart voortvloeit.*

Poëzij is het hoogere leven van zijnen geest. Alles, wat hem treft, vervult zijne ziel met zulk een' overſtroomenden vloed van gewaarwordingen, dat hij dezelve moet uitſtorten, en in die uitſtorting eene wezenlijke verligting vindt. Dit nu is geenszins het uitwerkſel van eene onnatuurlijke inſpanning en kunſtige opwinding; maar het gevoel, dat zijn binnenſte vervult, zoekt en vindt door de taal der poëzij eenen natuurlijken uitweg. Hij heeft hiertoe geene ſchaar van toehoorders noodig, die met bewondering op hem ſtaren, en daardoor zijnen geest prikkelen en opwinden; want, zoo dikwijls hij ſterke indrukken ontvangen heeft, voelt hij zich onwillekeurig opgewekt, zijne aandoeningen in zijnen ſtillen huisſelijken kring, of zelfs in eenzaamheid, lucht te geven. En even gelijk de onbedorvene en welgezinde mensch bij de uitboezeming van zijn heiligst gevoel zich het liefst van zijne moedertaal bedient, zoo gebruikt DE CLERCQ daartoe bij voorkeur de poëzij, omdat zij de moedertaal van zijn hart mag worden genoemd. Vanhier ook het zeldzaam en alleropmerkelijkst verſchijnſel, dat het *improviſeren*, niettegenſtaande de inwendige worſteling zijner natuur, hem niet vermoeit, maar veeleer zijn binnenſte verruimt. Bij de *Italiaanſche Improviſatori* heeft in dit

Digitized by Google

opzigt het omgekeerde plaats. Hoe verwonderlijk de werking van derzelver kunstvermogen is, zij hebben veelal uitwendige hulpmiddelen noodig, om hunne verbeelding op te winden en hun gevoel hooger te ſtemmen, en zij geraken hierdoor ook in zulk eene geestdrift, of heilige woede, dat afmatting en uitputting van krachten doorgaans op elke *improviſatie* volgt. Het *improviſeren* daalt ook uit dien hoofde bij DE CLERCQ nooit, gelijk meestal bij de *Italianen*, tot eene bloote kunst, waardoor men alleen opzien baren en anderen vermaken wil; maar het is en blijft de uitboezeming van het heiligst gevoel, dat zijn binnenſte doordringt. Als hij zich omringd ziet van zijne dierbaarſte betrekkingen, en zich in de zegeningen van het huiſelijk leven verblijdt, welke de Hemel hem in zoo ruime mate heeft toebereid, of als hij zich in het midden van vrienden bevindt, die in de hoogſte waarheden met hem overeenſtemmen, als belangrijke geſprekken zijn voorafgegaan, die het hart voor al het groote en goede hebben verwarmd en ontvonkt, dan verlangt hij naar eene gelegenheid om te *improviſeren*, en dan ziet men in zijne verzen het levendig afdrukſel van zijn gemoed; elke regel geeft de rijkheid en diepte van zijnen geest, de reinheid van zijn hart, en den gloed van zijne gewaarwordingen te kennen; en een ieder wordt van de overtuiging doordrongen, dat kunst en poëzij voor hem niet dan de middelen zijn, om zijn gevoel op zulk eene wijze uit te drukken, als voor zijne hooge ſtemming behoefte is.

Het tweede, wat het dichterlijk vermogen van DE CLERCQ bijzonder kenmerkt, is *de eenheid, die in elke zijner improviſatiën heerscht.*

Het geheele wezen van DE CLERCQ is één onverdeeld geheel; en hij gevoelt de behoefte aan eenheid, in alwat hij denkt, ſpreekt en verrigt, zoo levendig, dat hij dit ook in zijn *improviſeren* aan den dag legt. Elke *improviſatie* hangt bij hem van éénen grooten indruk af; en daarom kan men verwachten, dat hij dien in zijne verzen bewaren, en denzelven in onderſcheidene vormen aan zijne toehoorders zal wedergeven. En in deze verwachting wordt men, naar de getuigenis van allen, die hem ooit ge-

Digitized by Google

gehoord hebben, niet bedrogen. Zoodra hij zijnen geest op een hem opgegeven onderwerp vestigt, ziet hij hetzelve terstond in dat licht, waarin hij het voorstellen wil; zijn genie wijst hem dadelijk aan, van welke zijde het zich meest ter bereiking van zijn oogmerk leent; hij doet oogenblikkelijk een' krachtigen greep, die de geheele behandeling meestal bepaalt; hij weet den eenmaal gegrepen draad zoo vast te houden, dat dezelve hem niet ontglipt, en het onderwerp staat aan het einde als één volkomen geheel voor den geest van zijne opgetogene hoorders. Wij hooren daarom ook geene verzen, die, los aaneengeregen, alleen de verdienste bezitten, dat zij zonder eenige stremming daar henen vloeijen, geene afzonderlijke stukken, die met moeite aan elkander gehecht zijn, geene gemeenplaatsen, die, dikwijls wederkeerende, telkens ingelascht worden, waar zij slechts eenigermate voegen; maar alle verzen, die hij uitspreekt, alle beelden, vergelijkingen en toespelingen, waarvan hij zich bedient, zijn door een inwendig en noodzakelijk verband aaneengeschakeld, en behooren, te zamen genomen, tot het thema, dat hij, geleid door zijn zuiver gevoel, in het opgegeven woord gelegd heeft. Enkel gelukt het hem, verschillende onderwerpen tot één schoon en natuurlijk geheel te verbinden; doch over 't geheel beschouwen wij dergelijke compositiën, hoe verwonderlijk dikwijls op zichzelve, eerder als eene verlaging, dan als eene verhooging van zijne begaafdheid, wier voorname grond niet in het vernuft, maar in het hart gelegen is, en waarvan de eerste uitwerkselen welligt niet onder de Zangers van het kunstminnende Zuiden, maar onder de oude Dichters (*Skalden*) van het godsdienstiger Noorden moeten gezocht worden. Wij vereeren de schier ongeloofelijke werking van den menschelijken geest bij velen der *Italiaansche Improvisatori*, waardoor een LUDOVICO SERIO de woorden *Erfzonde*, *Kometen*, *Ebbe* en *Vloed* tot een bewonderingwaardig geheel wist te schikken, en waardoor de nog levende TOMMASO SGRICCI in staat is, een geheel treurspel in onderscheidene bedrijven met koren, naar een opgegeven onderwerp, voor de vuist te

Digitized by Google

dich-

dichten, en, met behoorlijke inachtneming van perſonen, derzelver ſtem, ſtand en gebaren, uit te voeren; maar wij zien in zulke geweldige inſpanningen niet die poëzij, welke, uit een vol en rein gemoed opwellende, het hart voor het groote en goede ontvonkt. DE CLERCQ moge tot zoo iets niet in ſtaat zijn, en in het oog van hem, die in deze werking van den menſchelijken geest alleen het kunſtige bewonderen wil, lager ſtaan: wij meenen het daarvoor te moeten houden, dat zijn poëtiſche aanleg van eenen anderen aard is, en met zijn hart zoo zeer in verband ſtaat, dat hij zich onwillekeurig wederhouden voelt, om naar zulk eenen kunstroem te dingen. Men moet daarenboven, bij al den lof, aan het dichterlijk vermogen der *Italiaanſche Improviſatori* gegeven, niet vergeten, dat de meeste onderwerpen, welke zij behandelen, zich tot de *Grieksche* en *Romeinſche* fabelkunde en geſchiedenis bepalen, waardoor zij zich doorgaans op denzelfden bekenden grond bevinden; terwijl men daarbij in aanmerking dient te nemen, dat zij het hoofd veelal vol hebben van gemeenplaatſen, welke zij bij voorkomende gelegenheden te pas brengen en invlechten. Zulke armoedige hulpmiddelen verſmaadt onze Landgenoot; zijn geest is rijk genoeg, om telkens nieuwe denkbeelden te ſcheppen, nieuwe vergelijkingen te maken en nieuwe tafereelen te ſchetſen, en zijne ziel voelt te diep de behoefte aan eenheid, dan dat hij dezelve in zijne poëzij zou verloochenen, door het aaneenhechten van verſchillende en vaak ongelijkſoortige deelen.

Eene andere bijzonderheid, welke DE CLERCQ als *Improviſator* doet uitmunten, is *de volheid en rijkheid van denkbeelden*, welke hij als zoodanig vertoont.

Wanneer men de gave van *improviſeren* eens geheel ter zijde ſtelt, wekt onze Landgenoot reeds bewondering, zoo wel door de ongemeene vlugheid en ſchranderheid, waarmede hij elk onderwerp weet te omvatten, te doorzien en te ontwikkelen, als door de zeldzame kennis, welke hij zich verworven heeft. Behalve het *Grieksch* en *Latijn*, is er onder de meest beſchaafde *Europeſche* talen naauwelijks eene, de *Zweedſche* en *Deenſche* niet uit-

Digitized by Google

uitgezonderd, welke hij niet kent, en met welker letterkunde hij niet vertrouwd is; waarbij men inzonderheid moet voegen eene veelomvattende wijsgeerige kennis van de algemeene en bijzondere historie, en van de geographische, staatkundige en zedelijke gesteldheid der wereld. Zijne weinige gedrukte stukken dragen daarvan reeds blijken; terwijl zijne bekroonde prijsverhandeling bij het *Koninklijk Nederlandsch Instituut* (*over den invloed der buitenlandsche Letterkunde op onze vaderlandsche*) dit eerlang nog meer voor het Publiek zal openleggen. Men behoeft slechts in een gesprek met hem te treden, en men zal zich door de oorspronkelijkheid en juistheid van zijne aanmerkingen, en door de gemakkelijkheid en vlugheid, waarmede hij zijne denkbeelden ontwikkelt, hiervan kunnen overtuigen. Vandaar, dat hij even goed in proza *improviseert*, of zijne meening over een opgegeven onderwerp mededeelt; en nog onlangs verbaasde hij een gezelschap van Geleerden in eene van onze vaderlandsche Akademiesteden, doordien hij een half uur lang, in een' zeer vloeijenden stijl, met grondige kennis van zaken en ongemeene scherpzinnigheid, over de *Jezuiten* sprak, de behandeling van welke stof dat gezelschap zich dien avond ter taak gesteld had. De nieuwheid, de juistheid en verhevenheid van het standpunt, vanwaar hij bij zijne beschouwing uitging, en de diepe inzigten, welke hij daarbij ten toon spreidde, wekten aller verwondering. Al deze gaven, waarmede de Hemel hem zoo kwistig bedeeld, en die hij zelf zoo ijverig heeft aangekweekt, vertoonen zich, als tot één heerlijk geheel vereenigd, in zijn *improviseren*. Het zijn geene dagelijksche gezegden, of gemeenplaatsen, in een dichterlijk gewaad gestoken, waardoor hij zijne toehoorders zoekt te verblinden en te overmeesteren, maar waarheden, welke door hare juistheid de toestemming afdwingen, door hare oorspronkelijkheid verrassen, terwijl zij door hare verhevenheid den geest omhoog voeren en het hart verwarmen. Men ziet aan de geheele behandeling, dat hij zijn onderwerp volkomen meester is, en dat hij, verheven boven den dwang van taal, versificatie en rijm,

Digitized by Google

rijn, met magtigen vinger, uit den overrijken schat, welken zijn genie en zijne kennis voor hem openen, datgene grijpt, wat hij tot de ontwikkeling zijner stoffe behoeft. Zijn onderwerp moge hem op den gewijden bodem van het *Oosten* plaatsen, in de lagchende dreven van *Griekenland* of *Italië*, in de woestijnen van *Scandinavië*, of in de nevelen van *Caledonië*, aan de oevers van de *Ebro*, den *Teems*, der *Seine* en des *Rijns*, of aan de boorden van den *Ganges* of *Mississippi*, overal is hij als op zijn eigen gebied. Het moge hem eenen man of eene gebeurtenis voorstellen, die met de grijze oudheid, met de middeleeuwen of met de nieuwere tijden in betrekking staat, altijd geeft hij in zijne *improvisatiën* doorslaande blijken, dat hij met de zeden en gewoonten, met de geschiedenis en letterkunde van de onderscheidene volken onzes aardbols vertrouwd is, en door grondige studie de belangrijkste resultaten voor zichzelven daaruit heeft afgeleid.

Een vierde trek, welken men in het *improviseren* van DE CLERCQ gewoonlijk opmerkt, is *de hooge en echt zedelijke strekking*, welke hij aan elk onderwerp geeft, dat hem ter behandeling voorgesteld wordt.

Hij behoort niet tot die Dichters, die in hunne poëzij naar eene objective waarheid streven; maar hij mengt zijne individualiteit onwillekeurig in zijne verzen, zoodat wij in alles, wat hij uitspreekt, de eigenaardige rigting van zijnen geest opmerken, en de bijzondere kleur ontwaren, welke het gevoel van zijn hart over de stoffelijke wereld spreidt. En deze individualiteit, zij bestaat in een rein en levendig gevoel voor alwat edel, groot en goed is, in een hart, dat, door den invloed des Christendoms gevormd en veredeld, alles aan het hooge doel wil dienstbaar maken, dat ons in de leer van het Evangelie voorgesteld wordt. Hij ziet in alle verschijnselen der uitwendige wereld de beelden van hoogere waarheden; alle natuurtafereelen, alle gebeurtenissen en alle belangrijke personen, door hem bezongen, staan voor zijn oog in de naauwste betrekking met het bestuur eener wijze en lief-

de-

Digitized by Google

derijke Voorzienigheid, en met het verheven oogmerk, waartoe God den mensch opleiden wil; en zelfs dan, wanneer het onderwerp zich tot zulk eene behandeling weinig of niet schijnt te leenen, weet hij geheel ongezocht aan zijne poëzij eene hoogere wending te geven. Men heeft hem wel eens, aan den gullen vriendendisch, al boertende zulk een onderwerp opgegeven; maar, hoewel hij voor geestige luim niet onvatbaar is, en bij de hem eigene opgewektheid en blijmoedigheid, aan de spelingen van vernuftige scherts gaarne deelneemt, zoo wist hij de opgegevene stoffen zulk eenen toon te behandelen, dat zijne vrienden in hunne verwachting teleurgesteld werden, en, in plaats van te lagchen, zich tot hoogen ernst gestemd voelden. Wij zullen een voorbeeld van zulk eene *improvisatie*, die ons uit dit oogpunt nog al opmerkelijk voorkomt, hier laten volgen.

Op een verjaarfeest van iemand zijner naastbestaanden reikte een der dischgenooten hem het bekende rekenboek van BARTJES over, met het verzoek, om daarover te *improviseren*. Terwijl een ieder over deze zonderlinge keus glimlachte, stond DE CLERCQ dadelijk op, en ging van het standpunt uit, dat de mensch, die in alle de uitwendige verschijnselen een afdrukfel van het beeld zijns waren levens en zijner hoogere bestemming ziet, ditzelfde in de vormen van zijn denken en kennen vinden kan, stelde de rekenkunst uit dit oogpunt als een beeld van het menschelijk leven voor, en paste derzelver vormen, bij eigenaardige overbrenging, toe op de verschillende trappen des ouderdoms. In de kindschheid, of in de ontwikkeling van 's menschen krachten, in de opklimming en vermeerdering der jaren, vond hij den vorm der *optelling*, (*additie*); in de jeugd, of in de volheid der kracht, in den gloed des gevoels, in het heil der liefde, in den zegen der echtelijke vereeniging, en in de werkzaamheid voor de pligten des beroeps, zag hij den vorm der *vermenigvuldiging* (*multiplicatie*); in den rijperen ouderdom, als teleurstellingen de schoone droomen van den jeugdigen leeftijd verijdelen, de *aftrekking* (*subfrac-*

Digitized by Google

ſtractie); terwijl hij in den eindelijken afloop van ons beſtaan de *deeling* (*diviſie*) aanſchouwde. Na het gezegde, in aandoenlijk treffende verzen, op het verjaarfeest te hebben toegepast, ontleende hij daaruit aanleiding, om den zegenrijken invloed des Christendoms te verheffen, dat ons langs al die trappen tot het doel van onze roeping opleiden wil, dat ons na de laatſte ſcheiding door het uitzigt op eene hereeniging vertroost, en ons door het kinderlijk geloof aan Hem, die de waarheid en het leven is, den toegang tot dat hooger beſtaan ontſluit.

Men kan uit deze flaauwe omtrekken eenigzins over den geest oordeelen, die deze *improviſatie* bezielde, en over den indruk, welken zij maakte, en men zal de waarheid gevoelen van hetgene wij over de verhevene ſtrekking van zijn *improviſeren* gezegd hebben, en zich met ons overtuigd houden, dat hij in de behandeling van ernſtige en grootſche onderwerpen het gelukkigst moet ſlagen. De Schrijver van het bovengemeld berigt in de *Revue* heeft van onderſcheidene dergelijke *improviſatiën* van DE CLERCQ geſproken, onder anderen van die van *het Treurſpel*, *den dood van Socrates*, *den togt van den Koning van Napels naar Laybach*, enz. Wij voegen er bij, dat hij, na dien tijd, bij verſchillende gelegenheden, in het bijzijn van zijne vrienden, of in de tegenwoordigheid van eenige der beroemdſte Geleerden onzes vaderlands, de navolgende onderwerpen, in den hem eigenen hoogen, echt zedelijken, godsdienſtigen toon behandeld heeft, als: *het Ideaal*, *het vertrouwen op God*, NOACH, SALOMO, LUTHER, OSSIAN, TASSO, RACINE, VOLTAIRE, WILLEM TELL, *Indië*, *de taal der Bloemen*, *de Boekdrukkunſt*, enz.; doch wij kiezen uit alle *improviſatiën*, waarover wij in ſtaat geſteld zijn te oordeelen, eene, die, onzes inziens, het best tot eene proeve kan verſtrekken van het bovenſtaande. In den vorigen winter bragt DE CLERCQ, na het voorlezen zijner uitmuntende verhandeling *over de Romances van den Cid*, eenige uren door in het bijzijn van twee bekwame jonge Godgeleerden der *Berlijnſche* Akademie, die, ter hunner verdere vorming en voorbereiding

tot

Digitized by Google

tot hun ambt, *Duitschland*, *Holland*, *Zwitserland* en *Italië* bezochten. Na een levendig gesprek, verzocht een hunner DE CLERCQ, over den *Faust* van GÖTHE te *improviseren*, waartoe hij, *zonder zich een oogenblik te bedenken*, dadelijk gereed was. Hetgeen ons van de ruwe omtrekken dezer *improvisatie* is medegedeeld, komt nagenoeg op het volgende neder, dat voor een ieder duidelijk zijn zal, die de bovengenoemde merkwaardige, maar vreemde compositie van den *Duitschen* Dichter kent:

„Den mensch (zoo begon hij) is de zucht naar de kennis der waarheid diep ingeprent. Deze trek van onze natuur is heerlijk en weldadig, zoo hij met het gevoel van onze afhankelijkheid gepaard gaat; maar hij wordt gevaarlijk en sleept ons ten verderve, als wij, onze eindigheid vergetende, de perken van ons wezen trachten te overschrijden, en ons vermeten, de diepten der Godheid te peilen.

„Deze waarheid stelt de grijze Oudheid ons in waarschuwende beelden voor oogen, als zij ons, in hare mythen, op *Ikarus*, *Faëton* en *Empedocles* wijst.

„In de middeleeuwen vinden wij ditzelfde beeld weder, maar gekleed in het gewaad van dien tijd. De Legende van *Faust* leert ons, hoe de eenvoudige vroomheid dier dagen met vrees en ontzetting den vermetelen onderzoeker der waarheid op zijne doolpaden volgde, en hem, door het versmaden en overschrijden van de geheiligde door God gestelde perken, eene prooi van den boozen Geest zag worden, die reeds in het paradijs de harten der eerste menschen met den lust naar de vrucht van den verboden boom der kennisse des goeds en des kwaads vervulde.

„Deze eenvoudig-vrome geest ontbreekt in den *Faust* van GÖTHE." Korte schets van de gevaarlijke strekking van dit dichtstuk, dat zoo ligt tot twijfelarij en ongeloof leiden kan.

Deze schildering baande DE CLERCQ den weg, om, in eene andere versmaat, GÖTHE zelv' als denker en dichter, en als den steeds van gedaante wisselenden *Proteus* onzer eeuw, voor te stellen: „Ik buig mij voor u neder, als gij door uwe poëzij in de verschijnselen der uitwendige wereld de hoogste en heiligste waarheden ont-

Digitized by Google

vouwt; als gij, door uwen *Werther*, *Egmont*, *Tasso* en *Iphigenie*, mijn binnenste met de reinste gewaarwordingen vervult: maar ik beef voor u, en keer mij met geheime vreeze van u af, als gij, in uwe *Wahlverwandschaften*, het heiligst verbond op aarde, het huwelijk, schendt, of in uwen *Faust* de banden van het kinderlijk geloof verbreekt." — Dit was ten naastebij de algemeene inhoud van deze krachtige apostrofe, waardoor de toehoorders als in eene beeldengalerij van GÖTHE's werken verplaatst werden.

Uit dit alles maakte hij nu, om zoo te spreken, de leering en het besluit op, terwijl hij, in al weder veranderde dichtmaat, aldus voortging: „Alle poëzij en kunst verkrijgt eerst hare wezenlijke waarde, als zij aan de bevordering van het rijk des lichts en der liefde dienstbaar gemaakt wordt. Zij, die uit het bewustzijn van onze hoogere afkomst, natuur en bestemming ontsproten zijn, moeten geest en hart ook daartoe verheffen. Zonder die strekking is alle kunst en poëzij in zichzelve dood, onnut en verwerpelijk; maar kant zij zich zelfs tegen het goede aan, door zich aan den dienst der zonde te verpanden, zoo strekt zij ten verderve en ten vloek. Dit doel staat voor mijnen geest; zoo wensch ik poëzij en kunst te beoefenen, en ik mag mij verblijden en er op roemen, dat deze geest hoe langer zoo meer in mijn vaderland ontwaakt."

Hierop wendde DE CLERCQ, in eene treffende toespraak, zich tot de twee *Duitschers*, die zich, gedurende hun verblijf te *Amsterdam*, met onze taal reeds zoo gemeenzaam gemaakt hadden, dat zij in staat waren hem te volgen: „Jongelingen!" sprak hij, „gij, die aan de boorden der *Spree* en des *Rijns* wetenschap en kunst beoefend hebt, en herwaarts gekomen zijt, om den geest der *Nederlandsche* te leeren kennen, houdt de indrukken vast, welke gij in dit opzigt hier ontvangen hebt! Zegt uwen landgenooten, dat poëzij en kunst hier bloeijen en ijverig gekweekt worden; maar als bloemen, die vruchten voor een hooger leven zullen voortbrengen! Zegt hun, hoe men hier alles, wat, in dien geest op *Duitschlands*

Digitized by Google

lands bodem gekweekt, herwaarts overgebragt wordt, maar ook dat alleen, dankbaar ontvangt en waardeert! Zegt hun, dat men ook hier GÖTHE huldigt, als hij, vol van godsdienstig geloof, de hoogste waarheden voorstelt; maar hem niet kan beminnen, zoo als hij in den *Faust* verschijnt! Zet uwen schoonen reistogt voort, met het oog naar boven gerigt; maar vergeet bij de nieuwe vrienden, die gij vinden zult, de genen niet, welke gij achterliet! Laat het geloof aan en de liefde jegens CHRISTUS de band blijven, die u op den duur met de menschen vereenigt; en houdt tevens oog en hart voor den waarachtig vromen geest geopend, waar en in welk een kleed hij zich ook aan u vertoonen moge, ook wanneer gij, in de *Lombardijsche* vlakten, de maagd in aandacht voor het marmerbeeld ziet knielen! Keert dan huiswaarts, rijk aan ondervinding! Werkt, vol moed en vertrouwen, voor het rijk van God, dat hier en overal gevestigd is; verkondigende het kruis van CHRISTUS, die ons het geloof geschonken heeft, dat alle twijfelmoedigheid overwint!"

En nu het slot? — Dit was eene heilige en gloeijende opwekking, in eene dithyrambische maat, om naar het Goddelijk doel te streven, dat in CHRISTUS JEZUS voor ons staat.

Wanneer men zich verbeeldt, dat het bovenstaande, omkleed door de sieraden der poëzij, in krachtige, vloeijende verzen, met hooge geestdrift voor de vuist werd voorgedragen en als uitgestort, dan zal men gaarne gelooven, wat ons is verhaald, dat de toehoorders na deze *improvisatie* dadelijk scheidden, om de hooge stemming, waartoe zij opgevoerd waren, door geene ongelijksoortige gesprekken te verstoren.

De laatste bijzonderheid in het *improviseren* van den Heer DE CLERCQ, waarbij wij zullen stilstaan, is *de gemakkelijkheid, waarmede hij zijne denkbeelden ontwikkelt, en de losheid van zijne versificatie.*

Ook in deze opzigten onderscheidt onze Landgenoot zich voordeelig. Hij heeft gewoonlijk geen oogenblik noodig, om over zijn onderwerp te peinzen, en te bedenken, hoe hij hetzelve zal aanvatten; meestal breekt hij

Digitized by Google

in krachtige verzen los, en de eerſte greep bepaalt de geheele behandeling. Alsdan vloeijen zijne verzen zonder de minſte ſtremming, en ſneller, dan de Dichter zijn werk gewoon is voor te lezen; hij wisſelt de dichtmaat af, naar gelange de gang van het vers zulks vereischt; zelden verſpreekt hij zich, en, wanneer dit al gebeurt, geeft het doorgaans eene geheel nieuwe en dikwijls verraſſende wending aan zijne gedachten. Wij erkennen gaarne, dat men over de aesthetiſche waarde van zijn talent dan eerst een regtmatig oordeel zou kunnen vellen, als men in ſtaat was, zijne *geïmproviſeerde* verzen te *lezen;* en wij gelooven desgelijks, dat de kunſtregter op zijne dictie en op zijnen poëtiſchen ſtijl het een en ander met grond zou kunnen aanmerken: doch alles is, naar de getuigenis der genen, die hem gehoord hebben, ook in dit opzigt doorgaans zoo zuiver, dat het den grooten indruk niet ſtoort, en veeleer bewondering wekt, dan dat het den geest tot het maken van aanmerkingen zou ſtemmen. Treffende beelden, oorſpronkelijke vergelijkingen, verraſſende wendingen, en toepaſſingen, uit de historie der volken ontleend: alle deze ſieraden der poëzij onderſcheiden zijne verzen, en vervullen het gemoed met eene zoete mengeling van verbazing en genoegen.

Er zijn, zoo veel wij weten, ſlechts twee verzen van DE CLERCQ gedrukt; een aan den Heer DA COSTA (*Mnemoſyne*, IIde Deel) en een ander aan den Heer BOWRING (*Magazijn*, uitgegeven door den Heer VAN KAMPEN, IIIden Deels 1ſte Stuk); maar deze proeven bewijzen, onzes inziens, genoegzaam, dat zijn talent van dat der meeste *Italiaanſche Improviſatori* ook hierin verſchilt, dat hij niet ſlechts in oogenblikken van poëtiſche aanblazing in ſtaat is goede verzen te maken, maar dat hij ook in eene meer bedaarde ſtemming blijken van zijn dichterlijk vermogen geven kan, die den toets van eene kunſtkeurige beoordeeling kunnen doorſtaan.

Uit de veelvuldige *improviſatiën* van DE CLERCQ, welke wij ten bewijze van het bovenſtaande zouden kunnen aanvoeren, kiezen wij het navolgende, dat, hoewel niet bijzonder ſchitterend; echter, om deszelfs losſen

trant

Digitized by Google

trant en vernuftige wending, de oplettendheid verdient.

Toen de beroemde BOUTERWECK, van *Göttingen*, zich onlangs te *Amsterdam* bevond, verzocht hij DE CLERCQ in zeker gezelschap, *de keus van een' nieuwen Paus* te bezingen; en, nadat deze dit vreemd en moeijelijk onderwerp in eenen echt historisch-wijsgeerigen en Christelijken zin, tot verwondering van alle aanwezigen, behandeld had, vestigde een ander zijnen geest op de *Akademie van Göttingen*. Dadelijk rees hij op, en stelde de Akademiën voor als punten van vereeniging voor alle natiën des aardbodems, als kweekscholen voor de menschheid. In dit licht beschouwde hij ook *Göttingen*. Van daar toch had HALLER een nieuw licht over de Natuurkunde, en HEYNE over de oude Letteren verspreid; daar werkten nog in eenen zelfden geest BLUMENBACH, HEEREN en BOUTERWECK. Na de verdiensten der drie eerstgenoemden met korte trekken te hebben geschetst, bleef hij meer bepaald bij HEEREN staan, en doorliep deszelfs *Idëen*, zijne hoorders op het licht wijzende, 't welk die groote Geschiedkundige in dat werk over de algemeene historie, en met name over die van *Egypte*, *Indië*, *Carthago* en *Griekenland*, had doen opgaan. Vervolgens wendde hij zich tot BOUTERWECK, verhief deszelfs letterkundige verdiensten, blijkbaar vooral in deszelfs *Geschiedenis der Poëzij en Welsprekendheid*, liep de voornaamste afdeelingen van dit werk kortelijk door, en betuigde, aan het slot, in eenen zoo bescheiden', roerenden en indringenden toon, zijn leedwezen, dat *Nederland* geen plaatsje daarin gevonden had, dat BOUTERWECK, hoewel niet alles verstaande, er ten diepste door getroffen werd. „Door zulk eene onpartijdigheid alleen, (zoo eindigde hij) welke het goede bij alle natiën der aarde weet te waarderen, zouden BOUTERWECK en deszelfs ambtgenooten *Göttingen* tot den hoogen rang verheffen, om een punt van vereeniging voor alle volken, om eene kweekschool voor de menschheid te zijn."

Wat eindelijk de voordragt van DE CLERCQ bij het *improviseren* betreft: dezelve is ongedwongen en natuurlijk, en strekt mede ten bewijze, dat het hem niet te doen

Digitized by Google

is, om den indruk van zijne verzen door eene ſchitterende uitvoering te verhoogen, maar dat hij, zonder daaraan te denken, zich vergenoegt met het uitſtorten van zijn gevoel op de hem eigenaardige wijze. De kunstregter moge ook hier zijne eiſchen niet bevredigd vinden: de overtuiging, welke zich aan een ieder onwillekeurig opdringt, dat de *Improviſator* ongemaakt en natuurlijk ſpreekt, kan eenigzins ter vergoeding verſtrekken van 't geen in ſtem, houding en gebaren minder behaagt.

Wij beſluiten hiermede onze aanmerkingen over het *improviſeren* van den Heer DE CLERCQ, vertrouwende, dat wij ter bereiking van ons oogmerk genoeg hebben aangevoerd; doch wij kunnen ons het genoegen niet ontzeggen van hierbij te voegen, dat onze Landgenoot geen eigenlijk Geleerde of Letterkundige is, maar dat hij zich de rijke ſchatten van oude en nieuwe taalkennis, van historie en wijsbegeerte verworven, en zijnen geest in eene zoo hooge mate ontwikkeld heeft, terwijl hij van zijne jeugd af aan voor den handel werd opgeleid, en deze ſchatten nog geſtadig vermeerdert, terwijl gewigtige koopzorgen op hem rusten; dat hij zich in zijn eigenlijk vak even diepe inzigten heeft eigen gemaakt, (wij beroepen ons ſlechts op de gedrukte en door hem geſtelde *Memorie over den Graanhandel*, door de *Amſterdamſche* Kooplieden in 1822 Z. M. aangeboden) en aan de behartiging van zijne tijdelijke belangen geen oogenblik onttrekt; dat hij altoos tijd vindt, om in de genoegens der gezelligheid te deelen, eene uitgebreide letterkundige briefwisſeling te houden, en posten tot algemeen welzijn te bekleeden; latende nu het oordeel over dezen pas negen-en-twintigjarigen man gerustelijk aan onze Lezers over.

Wij eindigen met den wensch, dat deze opregte uitboezeming hem niet ongevallig zij, en dat het Gode behage, hem in het bezit van zijne onverzwakte gezondheid te bewaren, en hem nog lang te ſparen voor zijn vaderland, waarvan hij zulk een zeldzaam ſieraad uitmaakt, voor het Christendom, dat hij zoo warm en hartgrondig belijdt, en voor zijne naaste betrekkingen en talrijke vrienden, waardoor hij als om ſtrijd geacht en bemind wordt!

Digitized by Google

EEN PROEFJE VAN BILDERDIJK'S REDENEERWIJZE. (*)

Hoe komt toch het tegenwoordig geslacht zoo heelenal van den ouden weg der regtzinnigheid af?

Dat zal ik u met drie woorden beduiden, en zoo klaar en natuurlijk voor oogen stellen, dat ge zeggen moet: ei kijk! hoe of men zoo wezen kan, en zien dat zelve niet?

Deze drie woorden zijn: OLDENBARNEVELD, KOORNHART, *Natuurlijke Godsdienst.* Begrijpje? De eerste werd boos, omdat de Dominés een compliment gingen afleggen bij LEICESTER, daar ze toch groot gelijk in hadden, want hij kwam hier met zijne *Engelschen* opzettelijk, om hun bloed voor ons te spillen, en al deugde hij dan anders ook niet veel, hij was in de leer regtzinnig. Enfin, in zijnen wrok zwoer die nijdige BARNEVELD, dat hij zulks den zwartrokken betaald zou zetten, en hen althans welhaast zoodanig onder den duim brengen, dat ze zonder zijne permissie niet piepen konden.

Nu kom ik met dien anderen knaap op. Dat was een vent, die gedurig in de schriften der oude, blinde Heidenen zat te snuffelen, en daarenboven, naar zijnen tijd, eenen fraaijen stijl schreef, dat is te zeggen, dat hij zijne gedachten heel duidelijk en gemakkelijk, ja zelfs aangenaam, aan anderen wist mede te deelen. En door dit een en ander wordt de man nu zoo eigenwijs, dat hij gebreken meent te zien in de Confessie en Catechismus, en dezelve naar zijne, zekerlijk uit het Heidendom geputte, denkbeelden wil verhanseld hebben. Daar kwam nu wel geen zier van. Want hadden MELANCHTON, CALVIJN, BEZA en al die groote lui zich ooit met heidensche Schrijvers opgehouden, of zich verbeeld, dat men eenmaal vastgestelde formulieren weêr veranderen of verwerpen kon? Maar hier en daar bleef er toch een angel zitten, die eerst in stilte al dieper en dieper inkankerde, voor-

(*) Zie zijne Toelichting van DA COSTA's *Geest der Eeuw.*

Digitized by Google

vooral door toedoen van dien gluipenden ARMINIUS, die zelfs eene poos in het Paapſche *Italië* vertoefd had, tot eindelijk de bommel uitbrak en openbare ruzie ontſtond. Wacht! dacht de oude ſluwkop, nu zal ik u hebben; en, zonder zelf Arminiaansch te zijn, kwelde hij de brave, regtzinnige Evangeliedienaars dermate, dat... dat al de voorname lui in de ſteden en provinciën Arminiaansch werden, ja zoo hárd Arminiaansch, dat ze, in weerwil van de *Dordſche* Synode, en hunne ontzetting van alle regeringsposten, zoo ze geene boete deden, evenwel op den duur niets verzuimden, en werkelijk ſlaagden, om den Remonſtrantſchen haan te doen koning kraaijen.

En nu nog niet genoeg. Daar ſteekt een ding het hoofd op, dat men *Natuurlijken Godsdienst* noemt. Men is, namelijk, dwaas genoeg, om zich te verbeelden, dat het tegen de beſtrijders van alle geloof en zedelijkheid zelve heêl wat af zou doen, wanneer men hun bewees, dat de Natuur zelve en het menſchelijk hart ſoortgelijke denkbeelden omtrent een eeuwig en volmaakt Opperwezen enz. aan de hand gaven als de Bijbel, zoo als zelfs uit de oude, bij hen zoo hoog opgevijzelde, *Griekſche* en *Romeinſche* Schrijvers bleek. Let wel! men merkte daarbij niet eens aan, dat, hetgeen die Ouden hiervan wisten, op hunne fabelen, eigenlijk verwrongene overleveringen, berustte, (omdat men zekerlijk begreep, dat dit kwalijk zou dienen, en dat het er inderdaad ook niets toe deed, als maar bleek, dat wij, ſchoon de waarheid van elders ontvangen hebbende, derzelver gegrondheid, van achteren, uit de beſtaande dingen wel degelijk konden ſtaven.) Om kort te gaan: men wilde nu het eene licht door het andere verhoogen, de eenheid in oorſprong en ſtrekking van beide aanwijzen; en het Christendom zag er welhaast zoo redelijk en verſtandig uit, als het op den huidigen dag (God betere 't!) werkelijk doet.

Digitized by Google

DRIE BRIEVEN OVER MR. I. DA COSTA'S BEZWAREN TEGEN DEN GEEST DER EEUW.

(*Vervolg van bl.* 34.)

B. aan A.

Wat hoor ik! Is men reeds bezig aan den derden herdruk van DA COSTA's werkje? Dat is waarlijk bij ſommige nommers van het *Graauwe Mannetje*, en inzonderheid bij WIBMER's *Utopiaanſche* ſtukken, af. Ik kan mij inderdaad niet begrijpen, lieve vriend, hoe gij u over den laster, gelijk gij het noemt, tegen ons geſlacht uitgeſtooten, zoo vervaarlijk dik kunt maken. Bewijst de man dan niet, wat hij zegt? Is zijn geheele boekje niet van dien aard, dat men zeggen kan: *ubi rerum testimonia adſunt, non opus est verbis*, waar daden ſpreken, zijn geene woorden van noode; en loopen de getuigen niet bij honderden en duizenden toe, om alles nader te ſtaven? Waardoor anders toch, dan door den Duivel der Eerzucht, zou de eerſte gedreven zijn om te ſchrijven? Hoe anders dan helsch kan men de kleur en gloed noemen, die over hetzelve ligt verſpreid? Vanwaar anders de verwarring en duisternis, die in hetzelve heerſchen? Waartoe anders de vrucht van tweedragt, mistrouwen en ſcheuring in kerk en ſtaat, die zoo blijkbaar bedoeld ſchijnt? Ik wil nu nog niet eens achteruit rekenen, en zeggen: uit dezelfde bron is eerst zijn bekende ijver voor *Israël*, en daarna zijn Christendom, zijne gehechtheid aan BILDERDIJK en al de ijver ontſprongen, die hem tot een' dichter, en, zoo men zegt, tot een geleerd en bekwaam man, gemaakt heeft. Neen, dat ware ligt perſoneel en *taxatoir*, gelijk men in dien raren tijd van onze nationale vergaderingen plagt te ſpreken. Wij hebben hier maar met het boekje, en in zoo verre met den man te doen, als hetzelve de beeldenis van zijnen maker draagt of zijnen geest ademt. Dat is dus al een dier hoogverhevene menſchelijke wezens, gelijk gij meent. En ziet het er met de rest wel veel beter uit? Vinden ze niet allen lust en vermaak in zijnen handel? Loopen ze zich de beenen niet uit het lijf, om toch die allerliefſte ſcheldpartij, die voorbeeldige ſchavotſtraf, die tentoonſtelling van hunne geheele eeuw als met opene oogen en ooren op te vangen? Het is waar, ſommigen beweren het maar alleen te doen om de dolheid

Digitized by Google

van den man, die daar in de lucht ſtaat te geeſelen, en gezigten te trekken, en te razen en te tieren als een bezetene. Zij vermaken zich daarmede, en zijn maar nieuwsgierig, wat er eindelijk van dit goochelſpel zal worden. Doch, is dit een minder ſchandelijk beginſel? Moesten ze niet veeleer medelijden met hem hebben en zijne naaktheid dekken? Toonen ze door een tegengeſteld gedrag niet zelve echte CHAMS-kinderen te zijn, die zoo goed als de rest verdienden met eene zwarte kool geteekend en voor altijd in ketenen geworpen te worden? Hoor, om de waarheid te zeggen, het is omdat wij niet dan in en bij den twist leven, en ons vermaken met een regt bloedig pennegevecht. Eerst ſlaat DA COSTA zijn' ſlag, en er ontſtaat een kreet van toejuiching; dan poetst er een ander op toe, en er is wederom ſtof tot.... lagchen. Wij hebben geene ſtierengevechten, naauwelijks hanengevechten meer: waarom zouden wij ons ten minſte niet met pennegevechten vermaken? Waarom zouden wij de waarheid, den vrede en de rust (die er zeker bij kunnen lijden) liever hebben, dan de oude *Romeinen* het menſchenbloed? Zie, zoo redeneert men, al weet men het zelf niet regt: want die verwenſchte Rede weet alles goed te maken. En nu vraag ik u, of de menſchen dan niet ſlecht, niet verbasterd, niet waardig zijn, dat ze, zoo als de Baas zegt, maar ſpoedig door de aarde opgeſlokt of vermorzeld worden? Och! ik vrees, dat ik al niet beter ben, dan de rest. Waarom ſchrijf ik toch? Want dat het heele gebabbel van ons *Joodje* geene tegenſpraak waardig is, dat elke oude kwezel het honderdmaal bijna even zoo gezegd heeft, ja dat hij in vele opzigten gelijk heeft, en, gelijk wij zeiden, metderdaad en op de proef toont gelijk te hebben, dat moet gij mij immers toeſtemmen. Het is eerzucht, of vechtzucht, of zelfs wel geldzucht, weet ik het? En wat is uit al deze zuchten, die dit met de waterzucht gemeen hebben, dat er geen verzadigen aan is, en met de geelzucht, dat men alle dingen in een zeker bepaald licht ziet — wat is er uit deze jammerlijke kwalen al ellende voortgekomen! Zonderlingen van allerlei aard, tegenvoeters van alwat achtbaar en wijs werd geacht, nu oud dan nieuw licht predikende; een VOLTAIRE, die den Godsdienst, een ROUSSEAU, die de wetenſchappen, de beſchaving en de maatſchappij beſtrijdt; Neologen, die geen wonder boven hunne eigene ſchranderheid, en geen licht vóór hun licht erkennen; filozofen, Jakobijnen,

Digitized by Google

nen, en, om niet allen te noemen, BILDERDIJKEN en DA COSTA'S, die de rede, de vordering, sedert een paar honderd jaar, van kunsten of wetenschappen, de vlijt, de eer, het edelste en beste hunner tijdgenooten lasteren, om ..... eenen naam te maken? Neen, voor zoo verre het de algemeene bedorvenheid aangaat, heeft de man maar groot gelijk. Het éénige, waarover ik nog wel eens mijmeren en twijfelen kan, is dit: of het juist zoo uitsluitend de geest *onzer* eeuw is; als ik zoo, in mijne eenvoudigheid, het gedrag der *Joden* eens naga, ten tijde van onzen Heiland; of als ik zoo eens denke aan dien wonderlijken Stedehouder Gods, NERO zaliger, zegeliederen zingende bij den brand zijner hoofdstad, een' brand door hemzelven gesticht en zoo bloedig op de onschuldige Christenen gewroken; of als ik, nog wat hooger op, zoo eens in de oude, Oostersche wereld rondzie, waar het ook al niet aan revoluties en kleine plagerijen in de bevoorregte familiën zelve ontbrak, die nu eens, even veel op welke wijze, tot het genot van hun eerstgeboorteregt, als Vorsten en Koningen, gekomen waren; of ik daal dan weêr af tot onze *Spaansche* tijden: niet, dat ik ALVA beschuldigen wil, die immers slechts de uitvoerder van wettige bevelen was, of PHILIPS, die het uit zuiveren Godsdienstijver deed, en liever zijn eigen volk wilde uitroeijen, dan dulden, dat zij anders dachten dan hij, ja zoo maar willens en wetens den Duivel in de kaken liepen; maar — het spijt mij, dat ik het zeggen moet — die booze Edelen, en zelfs de gemeenten, (zoo blijkbaar tot blinde gehoorzaamheid en onderwerping geboren) welke zich tegen den een en ander verzetten, oproerig verzetten durfden. Het is zoo, DA COSTA wil dit verschoond hebben, omdat zij het enkel uit vroomheid deden. In alle dingen moet men verdragen, zegt hij; maar als men u beletten wil de waarheid te zeggen, de tegensprekers op de huid te zitten, de paperij het land uit te jagen en hare afgodische tempelen van boven neêr te halen, dan moet ge van u slaan en achtbaarheid noch verjaarde regten ontzien, althans zoo ik hem wèl begrepen heb. Doch, zou het er bij allen met deze zuiver godsdienstige beginselen wel zoo pluis hebben uitgezien? Zie, ik ben regt hartelijk Oranjegezind. En ik zou dengenen, die de regtstreeksche afstamming dezes geslachts, zoo goed als een der duizenden, die ooit op een' troon gezeten hebben, van NIMROD, en zoo al hooger op, wilde ont-

Digitized by Google

ontkennen, voor een' ellendigen weetniet uitſchelden. Maar of Vader WILLEM dan toch wel zoo ſtijf regtzinnig was, en of er onder al zijn bemoeijen niet een beetje menſchelijks liep, bij voorbeeld, om de arme menſchen, zoo veel mogelijk, tegen vreemde ſoldaten en vreemde knevelarijen te behoeden, of zoo: men moet DATHEEN, den vromen pſalmdichter DATHEEN, daarover maar eens hooren. Wat deed hij anders ook bij Pater DUIFHUIS in de kerk, en prees hem zelfs, dien verdraagzamen leelijkerd, met het Roomſche pak nog aan? En waartoe koesterde hij zulke ſlangen in zijnen boezem, die MAURITS naderhand maar veel ſpels maakten, en verbond zich zelfs met eene *Franſche* vrouw, het is waar Proteſtantsch, en man en vader om dat geloof hebbende zien ombrengen, maar toch door de regte ijveraars ſlechts voor eene Arminiaanſche h... verklaard, en die, volgens BILDERDIJK zelven, het zuivere bloed in haren Zoon, FREDERIK HENDRIK, vrij wat bedorven had? Hoe het zij, ik houd de menſchen al voor heel bedorven. Maar wanneer het begonnen is zoo erg te loopen, dat weet ik niet regt. Men heeft er altijd over geklaagd, en men heeft er, geloof ik, altijd reden toe gehad. Maar als DA COSTA immers ook maar bewijst, dat wij niet beter zijn dan de rest, dan heeft hij genoeg gedaan. De Dominés worden toch zoo flaauw, om der goede gemeente eens regt helsch de les te lezen. En zelfs in de ſtraatliedjes hoort men zoo weinig meer van de zonden des volks en de dreigende roede aan den hemel, zelfs al verſchijnen er ook nog zoo vele kometen, dat het wel eens tijd wordt, dat een ander het doet. En wie beter dan zulk een nieuwbakken Christen, nog gloeijende van ijvervuur, en daarenboven een Dichter, die er regt profetisch weet op te ſlaan? Neen, wat de Zedelijkheid betreft, daarin heeft de man wel regt. Ik heb dit nooit zoo klaar ingezien, als na zijne openbare bekendwording.

En nu die koſtelijke Verdraagzaamheid! Wil ik u eens kort en goed zeggen, hoe het daarmede ſtaat? Dat is geheelenal eene uitvinding van de Remonſtranten. Die wilden, dat men hunne gevoelens verdroeg, *tolereerde*, zoo als zij dat noemden, tot tijd en wijle ten minſte, dat men beter onderzocht en bepaald zou hebben, wat eigenlijk Gereformeerd, *Nederlandsch* Gereformeerd was. Nu kunt gij ligt begrijpen, dat dat niet ging; want of men al zegt, dat God zelf verdraagzaam

Digitized by Google

zaam en langmoedig wordt genoemd, en of men al beweert, dat de eene partij net zoo wel meent, waarheid, regt en pligt op hare zijde te hebben als de ander, zoodat het regt van den ſterkſten, dat toch geene zielen dwingt of verbeterd, hier alleen zou kunnen gelden, dat is alles maar in den wind gepraat. De kerk is hier op aarde eene ſtrijdende kerk; en de ware verdraagzaamheid is, dat er veel verdragen, dat is geleden worde, kruis, ſmaad, verdrukking, enz. Daarom moet men ook, zoo als DA COSTA, vooral niet zwijgen, hoewel men het onderſpit delft, maar het veeleer uitſchreeuwen en den tegenſtander in het aangezigt vliegen, hem ſarrende op allerlei wijze, om toch maar naar de wapenen te grijpen. Het is waar, er ontſtaat dan ligt oneenigheid, ſcheuring, religieoorlog: bravo! ziedaar de ſtrijdende kerk; het behoeft geene de minſte moeite te kosten, om met eene menigte Schriftuurplaatſen te bewijzen, dat het zoo gaan moet. Onze Schrijver is hier weêr het levendig voorbeeld zijner bewering: in dezen laatſten zin alleen wenscht hij te verdragen, en betreurt het ligt met zijn geheele hart, dat er geene andere dan papieren martelkroonen meer te behalen zijn; maar in die andere beteekenis — van toegevendheid, van vooronderſtelde mogelijkheid, dat de vaders te *Dordrecht* een haarbreed zouden hebben misgekeken, en men dus het eene of andere leerſtuk wel eens een weinig anders, zachter, redelijker, bijbelſcher-zelfs, zoude mogen verklaren — foei der gedachte! dan zou immers de Katholijk, ja de *Turk*, ons in vastheid en ijver des geloofs blijkbaar overtreffen. Er is maar ééne waarheid; wij hebben die, (zeggen alle regtgeloovigen) gaaf en ongecancelleerd, van onze vaderen ſedert onheugelijken tijd tot ons neêrgekomen: wie dit tegenſpreekt, die is een gek en een ſchurk, ja een verdoemeling.

Uit zulk eene bron, dit begrijpt gij ligt, kon ook niet wel anders dan kwaad voortvloeijen. Welhaast was er een aantal menſchen, die om den Godsdienst zoo veel als niets gaven; deze roemden nu allen op hunne verdraagzaamheid, en hadden over al de onheilen, door vervolging en Godsdiensthaat voortgebragt, den mond gedurig vol. Ja zelfs ſtonden er met den tijd regtſtreekſche vijanden van Bijbel en Christendom op, die al hetzelfde deuntje van verdraagzaamheid zongen, en wel gaarne de menſchen bekoeld, in ſlaap gewiegd, en eindelijk geheel onverſchillig omtrent hun geloof zouden gemaakt hebben; zoo als VOLTAIRE en al die *Franſche*

Digitized by Google

fche filozofen en nieuwheidzoekers. En of men nu al zegt, dat dit misbruik is van het woord, dat wie onverschillig is zelfs niet verdraagzaam zijn kan, omdat er voor hem niets te verdragen valt, ja dat de vijand van den Godsdienst de onverdraagzaamste van allen is, en veinzerij en schijnheiligheid met onverdraagzaamheid vereenigt, wanneer hij het meest tegen deze beide uitvaart, dat beteekent alles niemetal. Dat uitpluizen en redeneren is maar gekheid, zondige hoogmoed en verachting van Gods woord. DA COSTA doet dat nooit; hij poetst maar fiksch weg alles door elkander, en zegt dan: zoo is het. Dit heet, geloof ik, de zaak in het groot beschouwen, zonder eenzijdigheid en zonder vele omwegen. In één woord: allerlei natuurlijke onheilen, kinderziekte, overstrooming enz., desgelijks onderdrukking en mishandeling, wanneer zij uit de hoogte komen, zonder weerstand of eenig uitgevonden middel te verdragen, dat is braaf; maar andere denkbeelden, dwaasheden en grillen te dulden, dat komt zoo weinig te pas, dat, kon onze Lieve Heer goedvinden BILDERDIJK of DA COSTA te raadplegen, Hij maakte van al de waanwijsheid, het gewawel en gewoel onzer dagen maar kort en goed een einde.

Eindelijk spreekt onze man ook nog van de Menschelijkheid. Maar dat verwondert mij, om de waarheid te zeggen. Wat is dan die menschelijkheid? Immers alwat menschelijk is, en dus wel zeer verre van alwat wenschelijk is — zwakheid, gebrekkigheid, behoeftigheid, zoo als de geheele wereld weet. Dat sommige menschen het ook in een' tegenovergestelden zin gebruiken, en de *Romeinen* dit reeds deden, om edele beschaving enz. aan te duiden, dat is tot daar aan toe. Zoo iets onderstelt altijd de waarde van den mensch, en dat er iets regt goeds in hem zit, als het maar voor den dag wordt gehaald. Doch dit weten wij immers wel beter; hij heeft het oorspronkelijke beeld zoo glad en gaaf verloren, dat er geen trek meer van te herkennen is. En was hij voorheen een Engel, dan is hij nu een gevallen Engel, *ergo* een Duivel. Ik weet inderdaad niet, waarom de arme *dieren*, zonder onderscheid, elk door zulken boozen geest zouden gereden worden, en de menschen, die meestal veel meer kwaad doen, niet. Doch woorden doen niet tot de zaak, en dus moet ik alweêr zeggen, dat ik het volmaakt met DA COSTA eens ben, dat aan onze beste en meestgeroemde instellingen en bedrijven verbazend veel menschelijks kleeft.

Digitized by Google

kleeft. Die ellendige eerzucht speelt er inzonderheid alweer eene vreesselijke rol onder. Men heeft van zijn leven eens gehoord, dat de eer de schaduw der deugd is, en nu wil men, het koste wat het wil, deugdzaam zijn. De menschlievendheid vooral is sedert eenigen tijd aan de orde; ja men heeft zelfs bij PAULUS gelezen, dat zonder dezelve alle geloof en alle wetenschap, ja alle aalmoezen en, wat meer is, alle bevochten martelkroonen en brandstapels niets om het lijf hebben, en nu wil men met geweld weldoen; men maakt plans, men berekent, men klopt de menschen op den zak, men roert zijn' mond, zijne voeten, zijne handen; om, wire het mogelijk, alle menschen van honger, slavernij, domheid en afgodendienst te bevrijden, en.... men slaat gedurig den bal mis. Dat komt van die kwalijkgeplaatste eerzucht en dat zoeke medelijden. Dat komt er van, als men onzen Lieven Heer het werk uit de handen wil nemen, en meenen, volgens die nieuwe leer, met welke, helaas! de stichting van ons tegenwoordig Koningrijk begonnen werd, dat *God helpt, wie zichzelve helpen.* Het is waar, DA COSTA noemt de meeste zaken niet: van het *Zendelings-* en het *Bijbelgenootschap* spreekt hij geen woord; de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* behoort bij hem waarschijnlijk niet eens tot de zoogenaamde menschlievende inrigtingen; maar die van *Weldadigheid* is toch zeker bedoeld, waar van geweldadigheid, scheiding van man en vrouw en invoering van eenen algemeenen Godsdienst gesproken wordt, en die *Ter verbetering der Gevangenen* bij de vermelding van onbekookte plans. Enfin, wat behoeft de man ook alles te noemen? En waarom zou hij in het bijzonder van het goede spreken, dat er onder al het domme en verkeerd aangevatte toch somtijds nog wel loopen mag? Daarom is het immers in het geheel niet te doen. En (om aan al de inbeeldingen op eens maar een einde te maken) de afschaffing van den slavenhandel is zonde en schande; niet omdat wij daardoor gevaar loopen haast geen suiker meer te zullen hebben, of omdat de *Engelschjes* er den schalk mede gespeeld hebben, en gemaakt, dat zij op de eijeren zaten; o neen! maar omdat ze lang zoo slim niet zijn als wij, en dus blijkbaar door God veroordeeld om ons te dienen. Er staat immers ook met zoo vele woorden in den Bijbel: *vervloekt zij Kanaän, en knecht der knechten zij hij zijnen broederen!* Nu, die *Kanaänieten*, het gebroed van CHAM, dat zijn de zwarten, en dus zijn wij gekwalificeerd

om

Digitized by Google

om dat vonnis uit te voeren. Dat is zoo klaar als iets; en daar wij niet weten, dat DA COSTA eene plantaadje of een' enkelen slaaf bezit, zal er ook wel niets menschelijks onder loopen. Het is gewis de zuivere taal van het Orakel te *Leiden*, die er in het algemeen zeer voor is, om Gods water over Gods akker te laten loopen, en daarom dijken noch koepokken of al dat tuig dulden kan, ja zelfs den armen *Europeaan* wel gaarne den voedzamen aardappel zou willen ontrukken, om te beter honger te lijden. Dat noem ik onderwerping en berusting in des Heeren wegen! dat noem ik grootheid en verheffing boven de rampen dezes levens!

Tot hiertoe gaat dus alles volkomen wel. En men moge het verbloemen, zoo veel als men wil; men moge zeggen, dat, bij al de omwentelingen en partijschappen, hier in het land naauwelijks een droppel bloeds gestort is, enz. enz. enz., dat zijn alles maar praatjes. Maar, waar ik niet over tevreden ben, dat is, dat hij schijnt te denken, dat het voorheen beter, dat er ooit iets goeds in de menschen geweest is. Och neen, mijn goede Heer! De oudjes stichtten hunne Godshuizen ook al niet voor nietmetal. Hier waren eene menigte van zonden te dekken. Daar wilde men toch zijn' naam wel in aandenken houden. Elders was men boos op de familie, die er dus maar niets van mogt hebben. Bovendien heeft men ook reeds opgemerkt, dat zij het magtig op hun gemak deden, en wel zorgden, dat de bestuurders hunner gestichten er in het vervolg ook niet te veel last van hadden. Schoone gebouwen, welgemeubelde zalen en fraaije tuinen worden er, uitsluitend, tot hunnen dienst gevonden. En wat daar verder bij behoort, schijnt niet moeijelijk te gissen. Zoodat, het was ook al geen zuiver goud. En hoe de armen en weezen er somtijds bij gevaren hebben, daar was ligt ook wel een boekje van open te doen. Kort en goed, het deugt alles geen zier. En wanneer men er zich zoo eens regt toe zet, om de menschen zwart te maken, dan is het, of de Drommel zelf ons de verfpot reikt, denkelijk om zijne eigene afzigtige gedaante des te minder te doen in het oog loopen.

Ziedaar, waarde vriend, hoe ik meen, dat men over dit werkje denken en spreken moet. Schijnt het u te luchtig en te kluchtig, zoo zeg er een ernstig woord tusschen. Of meent gij, dat ik inderdaad te veel deel neem aan 's mans laster der menschheid, wel nu, zoo neem ik aan, tegen deze zwarte schilderij een vrolijker *pendant* te leveren. De mensch is toch

Digitized by Google

toch een wonderlijk, gemengd wezen, met eene zeer goede zoo wel als eene zeer kwade zijde, daar men op het papier, en eenigermate ook in de wezenlijke wereld, alles van maken kan. Adieu!

DE GEBOORTE VAN HENDRIK DEN IV VAN FRANKRIJK.

Eene Vertelling.

„ Rep u, vrouw! ik ben reeds reisvaardig. Spoedig! spoedig!" Op deze vermaningen haars ongeduldigen mans riep de goede vrouw haren zoon en kleinzoon, om te hooren, wat de oude vóór zijn vertrek nog te beschikken had. De zoon kwam eerst. — „ JOZEF! gij blijft den geheelen nacht op den heuvel, tot gij de vlammen op de torens van het koninklijk slot ziet branden. Dan steekt gij de takkebosſen aan, die reeds daar boven liggen, opdat het ganſche dal spoedig verneme, dat onzen goeden Koning een kind geboren is. Gij weet al, een enkel vuur beteekent een meisje, — ach! dat het toch een jongen ware! Wee dan den *Spanjaards*; ons schoon *Navarre* zou niet lang meer in hunne handen blijven! Doch thans! Onze Koning is oud, en de gemaal zijner dochter vergoot in den dienst van HENDRIK DEN II het bloed, dat ter herovering der staten van zijnen schoonvader had moeten vloeijen. En de Prinses JOHANNA! waarom is zij met al dien mannenmoed slechts eene vrouw?"

JOZEF ging naar de hoogte, en HENRIOT wachtte op zijns grootvaders bevelen. — „ Mijn zoon," zeide de oude man, na eene lange pauze, „ gij zijt vandaag twintig jaar oud. Vandaag stelde ik u gaarne den Koning voor — gaderhalve mede." De jongeling beefde van vreugd. De grootvader voer voort: „ Vrouw, geef mij mijne wapenen, — die, welke ik in den laatsten slag tegen de *Spanjaards* droeg. Ach! veel tijds is sedert verloopen. Op dezen dag verwierf ik den roem, met mijn eigen ligchaam den gewonden Koning te dekken." De vrouw gehoorzaamde. De wapenen werden uit de familiekist genomen, en de grijsaard bragt ze voor de deur der hut. De zon ging juist achter de heuvelen onder, en goot een' stroom van blinkend licht op deze overblijfſels van vorigen roem. Zij waren helder gepolijst; want hij droeg zorg, dezelve voor roest te bewaren. Hij zette den schitterenden helm op zijn hoofd; een geslagen kuras

Digitized by Google

bedekte de breede, mannelijke borst; in den lederen draagband hing het duchtige zwaard, dat den houw afgeweerd had, die het leven zijns Monarchs bedreigde, en over zijne schouders sloeg hij den scharlaken mantel, waarop, met blaauwe wol, de twee koeijen, het wapen van *Bearn*, gestikt waren.

HENRIOT was spoedig klaar. Eene nette baret bedekte ter halve wege zijn lang, bruin haar; een open wambuis, wijde broek, wollen kousen, met verschillende kleuren gestikt, en door zijne moeders hand bewerkt, benevens zware schoenen, voltooiden zijne uitrusting. In de eene hand zwaaide hij, met behendigheid, zijnen knobbeligen stok, die hem ten steun bij het beklimmen der bergen diende; in de andere droeg hij een klein korfje, waarin zijn grootvader een stuk droog brood, een bos frisch gesneden knoflook en eene flesch ouden wijn van *Jurançon* geborgen had.

Nadat de oude heer nu zijne vrouw aanbevolen had, op het oogenblik als de klokken den arbeid der Prinses zouden verkondigen, haar gebedenboek te nemen en op het ijverigst om een' jongen te bidden, gingen hij en HENRIOT voort. Verscheidene dagen lang had reeds de gansche streek in de grootste spanning op deze belangrijke gebeurtenis gewacht. Stond men des morgens op, dan hield men het voor onmogelijk, dat het nog tot aan den avond duren kon; en menige vast slapende boer was gedurende de pas verloopene week uit den slaap opgesprongen, omdat hij het gelui der klokken van *Pau* meende te hooren; terwijl anderen, waaronder onze IBARRIA, (want zoo heette de oude) dagelijksche bedevaarten naar het slot deden. Het gevolg dezer wandeling was, tot hiertoe, steeds onvoldoende geweest; maar elken nacht beloofde een nieuwe droom *zekere* tijding op den volgenden dag. Hij herinnerde zich hierbij zeker ook, dat, toen hij nog een kleine knaap was, nu eene halve eeuw geleden, een beroemde zwartkunstenaar hem gewaarzegd had, dat de dag, waarop een kleinkind van hem twintig jaar wierd, de gelukkigste zou zijn, dien hij ooit beleefd had. Dat kon nu zekerlijk, uit hoofde der natuurlijke gewaarwordingen, zeer ligt het geval zijn, zonder in betrekking tot het kraambed der Prinses te staan; maar IBARRIA stond er op, dat onder deze profetie nog iets bijzonder groots verborgen lag, en, daar het op dezen dag juist volle maan was, zoo rekende hij, met een vertrouwen, waarin hij door het gevoelen aller oude vrou-

Digitized by Google

vrouwen in den omtrek bevestigd werd, daarop, dat Prinses JOHANNA op dezen dag de stammoeder van een nieuw koningsgeslacht moest worden.

IBARRIA had lang bij de lijfwacht des Konings van *Navarre* gediend, en zijnen Heer in deszelfs later verblijf te *Pau* gevolgd. De dankbare Monarch had zijnen ouden krijgsman een huis in *Jurançon* geschonken, en hem daar het opzigt over de koninklijke wijnbergen toevertrouwd. Daar sleet nu de trouwe dienaar, in eene eervolle afzondering, zijne geruste oude dagen, en vertelde zijnen kinderen de edele en moedige daden van zijnen Heer, dien hij zoo lief had. Aldus voedde hij in hunne ziel twee magtige hartstogten — liefde tot hunnen Vorst en haat tegen deszelfs vijanden. Lang had hij zich aan de hoop overgegeven, zijnen Koning *Pampelona* wederom te zien veroveren, maar hieraan nu bijna gewanhoopt, tot dat de toestand van Prinses JOHANNA weêr sluimerende gedachten wekte en zijne oude verwachtingen vleide.

Nimmer was wel een volk meer verkleefd aan zijnen Vorst, dan dat van *Bearn*. Er lag eene edele vrijmoedigheid in het karakter van den ouden Monarch, die met het hunne verwonderlijk strookte. Zij beminden hem als een vader, en zijne dochter deelde de harten met hem. De omstandigheid, dat zij het eerst de blijde hoop gevoelde, dat zich een kind onder haar hart bewoog, terwijl zij zich met haren gemaal in het leger in *Pikardije*, te midden van het geraas van trommelen en trompetten, bevond, streelde hun krijgshaftig bijgeloof; en nu hadden zij eenstemmig bepaald — en het was inderdaad profetisch — dat het kind vooreerst een jongen, en daarna ook een held moest zijn. Door deze vrolijke verwachtingen bezield, hoopten zij op de aankondiging, dat er een Prins geboren was, met het eerbiedig vertrouwen, dat het steunen op de liefde des Alwijzen inboezemt.

Juist begon de winter. Maar het was een dier winters, met welke het warme vaarwel van het scheidend jaargetijde even zoo te zamen smelt als het glanzend groen met het donkerder purper in den regenboog, wanneer de boomen hunne bladeren over den gewonen tijd behouden, en men nog een' laten nachtegaal zijne melodieën ter eere der laatste sporen van het heensnellend jaar hoort fluiten. De hemel blonk nog met volkomene helderheid, de aarde van frisch groen, en de dag scheen door den vertoevenden adem van herfstelijke mild- en zachtheid bezield.

Digitized by Google

Terwijl de reizigers hunnen weg, na het vallen van den avond, voortzetteden, ving IBARRIA zijne lievelingsgesprekken aan, namelijk over de wijsheid des Konings en de deugd der Prinses. Voor de eerste keer misschien hoorde HENRIOT zijnen grootvader slechts met gedwongene opmerkzaamheid aan: want zij waren juist nabij de woning van den eerbiedwaardigen, voortreffelijken FRANKE. „ Wij willen den weg verlaten en het bergpad inslaan," zeide de oude man op eens, toen hij de kastanjeboomen gewaar werd, die het nederig dak zijns voormaligen kameraads beschaduwden. „ Het is wat verder; maar mijn hart zal dan niet, uit afkeer van den trouweloozen vriend, ontstemd worden, die mij eenmaal bedroog. Gij verwondert u ligt over mijnen toorn? Hoor mij, mijn zoon! — Eer ik mijne brave vrouw nam, die God zegene en behoede! had ik reeds lang een jong meisje uit het dal *Maia* bemind. FRANKE was mijn vriend — werd mijn medeminnaar — en, terwijl ik te velde was, nam hij zelf het meisje tot vrouw, voor hetwelk ik mijn leven zou gegeven hebben. Hoe goed en schoon was zij! Nu, gij hebt immers hare kleindochter, LAURINETTE, gezien? Zij is haar waarachtig evenbeeld. Gij moet ze toch wel opgemerkt hebben. Is zij niet ongemeen beminnelijk?"

HENRIOT knikte met het hoofd: want hij had het meisje wel degelijk opgemerkt. Hij volgde zijnen grootvader een poosje stilzwijgend; maar, juist als zij aan een klein acaciaboschje kwamen, zag hij onder de boomen rond en hoestte. Geen antwoord ontvangende, sloeg hij zich plotseling met de hand voor het voorhoofd, en riep: „ Wat ik toch voor een vergeetachtig mensch ben! Grootvader, zult gij niet boos worden? Ik heb het lijfje vergeten, dat zuster CATHARINA voor Freule VAN MONTBRUN gemaakt heeft, en dat ik zoo vast beloofd had mede naar *Pau* te nemen. Ik moet maar terugloopen en halen het."

„ Gij moet *niet* terugloopen, domme knaap!" zeide de oude IBARRIA met strengheid: „ dat was wat schoons, mij op te houden op een' tijd als deze, daar de geheele omtrek naar het slot stroomt, en dat om zulk een ellendig, vergeten lijfje!" — „ Maar, bedenk slechts, lieve vader! het zou immers ter eere van onze Prinses en den jongen Prins, dien zij ons *gewisselijk* baren zal, worden gedragen. En gij weet, lieve grootvader, dat, al gaat gij ook nog zoo snel,

Digitized by Google

ſnel, ik u zonder moeite weêr inhaal, eer gij nog aan den ſtroom komt."

Deze taal deed hare werking: want IBARRIA was trotsch op de gedachte, van de Prinſes en den Prins, dien hij vast verwachtte, eere aan te doen, en niets was voor hem onbeduidend, wat daarop betrekking had. Voor het overige verheugde hem HENRIOT's vlugheid, en hij zag hem gaarne, als hij zoo behendig en ſnel als de hinde, die hij, rots op rots af, plagt te vervolgen, het bergpad afſprong. — „Nu, loop dan maar, knaap!" zeide hij, en in een oogenblik was HENRIOT weg.

LAURINETTE, door HENRIOT *zeer wel opgemerkt*, was op dat oogenblik in eene harer verdrietelijkſte en ſlechtſte luimen; maar hare knorrigheid zelve had nog iets aardigs en innemends, dat men zelfs boven de goede luim van andere lieden zou ſtellen. Haar geduld was echter nu bijna uitgeput: want grootvader FRANKE had haar, als gewoonlijk, bij zich laten zitten, om hem in ſlaap te lezen; maar was, uit eene ongewone hardnekkigheid, bij de tweede of derde bladzijde nog niet ingeſluimerd, zoo als hij toch anders altijd plagt te doen. LAURINETTE wendde de oogen dikwijler naar een acaciaboschje, dat men van uit het venſter kon zien, dan zij dezelve op de oude geſchiedenis der Koningen van *Navarre* geſlagen hield. Het afbreken des verhaals, hierdoor veroorzaakt, hield de opmerkzaamheid des ouden mans geſpannen, en hinderde alzoo aan haar eigen oogmerk en de natuurlijke werking des voorlezens.

Zoo ging het eenigen tijd voort; maar zij ſtond eindelijk op het punt van zich niet meer te kunnen bedwingen: want zij zag van tijd tot tijd het maanlicht zich met de graauwe nevels vermengen, welke de toppen der bergen bedekten; en zeker ware zij in tranen uitgebarſten, zoo niet grootvade juist nu begonnen was in zijnen leuningſtoel in te dutten, en een oogenblik daarna, door den neustoon, het teeken gegeven had, dat hij vast ingeſlapen was. Zij leide dus haar boek weg, en wilde juist naar het dal ſluipen, toen eene ſtem, die haar niet vreemd was, van den kant van den tuin het volgende zong:

De zon verdween, geliefde LAURINETTE!
Op gindſchen heuvel zonk haar laatſte ſtraal;
Een zachte gloed verving haar minlijk wezen,

Digitized by Google

Waar donkre dennen als in fluimring ſtaan;
De milde dauwdrop vloeit van tak en bladen;
In zoete rust verſtomt het dorpgewoel;
Natuur is ſtil; zelfs de Echo ſtaakt haar klagen:
Geliefde! hoor, ei hoor uws minnaars ſtem!

In 't Oosten, zie! begint een licht te dagen,
Dat op verfriſchte bloemenkelken rust;
Het is de Nachtvorstin in ſtillen luister...
En, LAURINETTE! gij, gij komt nog niet!
In digte twijgen fluiten nachtegalen
Het teeder lied, hun door de min geleerd;
't Gebladert' ſchijnt te huppelen op en neder,
Als op de maat van Luna's tooverſtaf.

Het beekje ſtroomt al ruiſchend van de bergen,
Ter koeling van den heeten ſâm des dals;
De zefir zweeft in 't rond op zilvren vlerken,
En weelde ontwaakt bij 't fluistren van zijn ſtem.
Maar weelde en ſchoonheid en muzijk en luister
Zijn ſmaak- en ſpraakloos voor uws minnaars hart:
Nog blijft hij vruchtloos zijn geliefde beiden...
Mijn LAURINETTE! kom, o kom bij mij!

De echo op deze toonen was een zoete kus van de lippen van het lieve meisje, en HENRIOT vergat voor een oogenblik de ganſche wereld rondom zich. De lezer zal nu reeds lang geraden hebben, dat dit paartje ſedert geruimen tijd al goede vrienden was, zonder dat beide grootvaders, door vijandſchap van elkander verwijderd, er iets van wisten. Men zal dus ook wel vermoeden, dat het voorgewende vergeten van het lijſje niet dan een vroom bedrog des verliefden HENRIOTS was. En zoo is het inderdaad: want het lijſje was, toen hij van huis ging, wel zorgvuldig onder het wambuis geborgen; en had hij, in het voorbijgaan van het acaciaboschje, ſlechts eenen enkelen blik van LAURINETTE verkregen, dan ware hij tot het leugenachtig voorwendſel niet gedwongen geworden. Daar het nu eenmaal gebeurd is, zal men het, hoop ik, om der liefde wille, hem vergeven, daar het toch noch aan den Godsdienst, noch aan de goede zeden eenig belangrijk nadeel deed.

Deze heimelijke bijeenkomst was even zoo kortſtondig en vlugtig als hartelijk. Den oogenblik, door dezelve omvat, kon

Digitized by Google

kon men een drop *essentie* van den tijd noemen. De harten der beminnenden waren de distilleerkolven, in welke dezelve tweemaal werd overgehaald, en de geest was nog niet verdampt, toen HENRIOT, een half uurtje van FRANKE's huis, zijnen grootvader weêr inhaalde: „Nu, vadertje, daar ben ik weêr!" riep hij ademloos. — „Braaf, jongen!" antwoordde de oude man, (welk *braaf* HENRIOT evenwel het schaamrood op de kaken bragt) en daarop ging het wederom zwijgend vooruit.

De geboortedag van een' erfgenaam is een vreugdefeest voor ieder huis: hoeveel te glorierijker is de geboortedag van eenen Vorst voor een koningrijk! Naauwelijks hoorden de angstig wachtende inwoners van *Pau* het eerste aanslaan der klokken, of zij snelden hunne huizen uit, om narigt in te winnen. De heldere toonen zweefden vrolijk over de vlakte, door welke de *Gave* vredig kronkelt. Ook IBARRIA's en HENRIOT's ooren troffen zij, toen deze bijna de rijzende vlakte bereikt hadden, die zich voor de stad en het slot van *Pau* uitbreidt. Tot zoo ver hadden zij stil naast elkander gegaan. IBARRIA's gedachten hadden een veld doorloopen, bijna zoo uitgebreid als een menschenleven, verzonken geweest zijnde in zijne vroegste jaren, vervolgens teruggekeerd naar het tegenwoordige, en in stille gebeden om eenen Prins geëindigd. HENRIOT dacht aan iets anders.

„Marsch! voorwaarts, knaap! Hoe gaat dat zoo langzaam? Ik wilde om alles in de wereld niet te laat komen." Zij spoedden de hoogte op. De vonkelende oogen zouden zelfs wel door den heuvel willen gezien hebben. HENRIOT brandde ook van ongeduld, doch matigde zijnen gang, om met grootvader pas te houden. Eindelijk drongen de vollere klokkentoonen ongehinderd in hun oor. Zij bereikten de hoogte, en het gansche bekoorlijke, door de volle maan verlichte panorama lag voor hunne blikken.

Het *Spaansche* spreekwoord zegt: wie *Sevilla* niet gezien heeft, heeft niets gezien. Maar hoe weinig heeft hij gezien, die *Pau* niet zag! Hare bekoorlijke, zacht rijzende hoogten, met tuinen en wijnbergen bedekt, hare nette gebouwen, die zich, in immer nieuwe, schoone vormen, als 't ware uit groene blokken verheffen, haar trotsch, blinkend slot, dat boven allen uitsteekt, met zijne witte banieren, die den vloeden, wouden en bergen begroetingen toewaaijen.... Doch wie is in staat, dit te beschrijven? Zeker niemand. Het is een

Digitized by Google

van die gezigten, welke men zien en gevoelen moet, waarbij het hart opgeheven wordt door het aanschouwen van de pracht der natuur, en bevredigd door de volheid harer schoonheid.

IBARRIA en HENRIOT hadden dit gezigt dikwijls genoten; maar zij bleven ook thans nog eenigen tijd in onwillekeurige bewondering staan, en verheugden zich er in, tot dat eene donkere wolk, welke de maan bedekte, het landschap van zijnen glans beroofde, en hen aan het voortgaan herinnerde. De klokken lieten zich nog hooren. Thans liepen zij een bergpad af, en kwamen op den openbaren weg. Maar, juist als zij de oevers van den vloed bereikten, en den voet het eerst op de brug zetteden, hielden de klokken eensslags op, en eene vlam glinsterde boven van den middelsten toren des slots. De wandelaars bleven staan; hunne gespannen blikken waren op de andere torens gevestigd; hun pols sloeg sneller, de adem werd ingehouden, de blikken werden al gloeijender, de wangen rooder.

Zoo stonden zij eenige seconden. Elk schenen zij zoo vele uren. „ Maar één vuur — maar één, grootvader?" vroeg HENRIOT eindelijk. — „ Groote God! zoo is het dan over?" riep de oude man. Nog duurde de spanning voort — zij was bijna onverdragelijk. Zij zouden het niet langer uitgehouden hebben, zoo zich niet eene kleine lichtende vonk aan den westelijken toren had vastgezet, en een oogenblik daarna de vlam opgestegen was naar den hemel. Een ander vuur op den tegenovergestelden toren voltooide de teekens, dat er een zoon geboren was, en de salvo's uit de kanonnen verkondigden het donderend. De vreugdekreten van duizende verrukten vereenigden zich, en de heuvels herhaalden dat geluid van bergtop tot bergtop, als door eene honderdvoudige echo.

Waar zijn onze wandelaars? Ziet daar liggen zij op de knieën, hunne hoofden ongedekt, hunne handen gevouwen en ten hemel geheven, hunne oogen op de vlammende seinen gevestigd, hunne wangen besproeid met vreugdetranen!

Doch spoedig springen zij weêr op, en ijlen het steile pad op, dat van de rivier naar het slot leidt. Zij toeven hier een oogenblik, om naar den omtrek van hun huis terug te zien, hopende hun klein seinvuur te zullen ontdekken! Zij keeren zich om, en zien het zeker ook; maar onmogelijk is het, hetzelve van de honderd vlammende houtstapels te onderscheiden, welke de toppen van honderd heuvels tot even zoo ve-

Digitized by Google

vele vuurtorens voor de haven der ſchoonſte verwachtingen maken.

Zij bereiken het ſlot. De valdeur is opgehaald, de brug neêrgelaten, de poorten wijd geopend, en nergens eene wacht, om den aandrang der vrolijke menigte te keeren. Het ſlotplein was reeds geheel vol van dezelve, toen IBARRIA en HENRIOT aankwamen. De uniform van den ouden krijgsman, zijn eerwaardig voorkomen, en des Konings welbekende genegenheid voor hem, bewogen de menigte, hem eerbiedig plaats te maken. Zoo kwam hij door, en rigtte zijne ſchreden naar den kleinen wenteltrap, dien hij opgaan wilde, den hoofdtrap aan de duizenden overlatende, die, in deze heugelijke oogenblikken, zonder onderſcheid toegelaten werden. Toen hij, met HENRIOT achter hem, al hooger kwam, klonk hem de muzijk uitnoodigend te gemoet. In plaats van het klagend geſteen, dat hij verwacht had te zullen hooren, vernam hij thans, geſtadig duidelijker, een oud volksgezang uit de ſtreek, en verwonderde zich, dat iemand het waagde, in zulk een oogenblik te zingen. De melodie klonk als een mengſel van teederheid en plegtigen ernst, en de woorden werden met eene zwakke en bevende ſtem gezongen. — Door den langen weg en het trappenklimmen vermoeid, bleef IBARRIA een poosje ſtaan, om adem te ſcheppen; HENRIOT ſtond bij hem, in verbaasdheid en voorgevoel verzonken. Thans hoorden zij beide het volgende

Lied der Prinſes JOHANNA. (*)

Gezang! — want de kreet van het minnelijkst wicht
Klinkt ook hier eener moeder in de ooren,
En lachjes en tranen verſieren 't gezigt,
Als de zon, die door wolken komt boren.

De kus van den echtvriend en de eed van zijn trouw
Mogten eenmaal haar' boezem verrukken;
Voor 't heil van de moeder verdwijnt dat der vrouw,
Die den eerstling aan 't harte mag drukken.

Is

(*) JOHANNA D'ALBRET verlangde haars vaders testament te zien; hij beloofde haar zulks, „ onder beding, dat zij voor hem gedurende de verloſſing een lied zou zingen, opdat zij geen jammerend en morrend kind baarde." De Prinſes had den moed, woord te houden, zingende te midden der ſmarten een lied in de *Bearnſche* ſprake. *Hist. du Roy* HENRY LE GRAND, *par* DE PERERIXE, T. I. p. 16.

Digitized by Google

Is 't kind eens een man, door den vader gewijd,
Volgt hij dien op de loopbaan der eere,
Tot dat hij, verwinnaar in d' eervollen ſtrijd,
Haar het ſchild van den vijand vereere.

Onder het laatſte couplet des gezangs hadden IBARRIA en HENRIOT den laatſten trap bereikt. De deur vóór hen was open en onbewaakt. Zij aarzelden een oogenblik, of zij wilden binnengaan of niet, en wisſelden onderling onzekere blikken. — Terwijl zij dus ſtom en beſluiteloos ſtonden, ontdekte hen eene dame uit het binnenſte vertrek, liep toe, en riep met vrolijke verrukking: „Binnen maar, binnen maar! Hij is er, hij is er!" Zij trok hen met zich voort, en bragt hen in de kamer der Prinſes, waar reeds eene menigte menſchen, zonder onderſcheid en zonder onderzoek, binnengedrongen waren.

De oude Vorst ſtond over het bed zijner dochter gebogen. Hij nam het kind uit hare armen in de zijne, keerde zich met hetzelve tot de menigte, vertoonde het allen, en riep overluid: „Zie, zie; het is een jongen!" Op dit oogenblik nam IBARRIA uit het mandje van zijnen kleinzoon den bos knoflook en den wijn, en bood beide den Koning aan, die vriendelijk lachte, toen hij zijnen ouden levensredder zag. De Monarch zelf wreef nu het knoflook op des kinds lippen, en, nadat hij een weinig wijns in een' beker geſchonken had, zette hij dien het kind aan den mond. De nieuwgeborene dronk het begeerig en zonder een' kreet te uiten, en wendde toen, alsof hij nu eerst regt duidelijk kon zien, zijne half opene oogjes in den kring rond.

„Hoe zal hij heeten?" vroeg eene ſtem. Eene andere riep: „Noem hem HENDRIK, naar zijn' grootvader!" — „Zoo zij het!" zeide de oude Koning, en allen riepen: „Lang leve HENDRIK!" De menigte, welke op den trap, in de voorzalen, de kamers, op het ſlotplein wachtte, gaf de echo tot het luid geroep, en de klank van deszelfs warme hartelijkheid had tot eene les kunnen dienen voor gehuurde ſchreeuwers en partijgangers, die zoo menigmaal hunne mauwe kelen openen.

De Koning liet eene venſterdeur ontſluiten, en ging op het balkon. Een vreugdetraan rolde van zijne ingevallene wangen. Het kind, dat hij in zijne armen droeg, ſcheen der bewonderende menigte eenen trek van lagchen om zijne onſchul-

Digitized by Google

ſchuldige lippen te hebben, en zijn klein handje, dat in den grijzen baard des grootvaders gegrepen had, ſcheen daarmede opzettelijk te ſpelen. — De oude Koning hield dezen zoon, met welken de Hemel zijn volk gezegend had, herzelve in de hoogte toe, en gaf een teeken, dat hij ſpreken wilde, waarop terſtond de diepſte ſtilte het gedruisch volgde, dat voorheen onder de menigte geheerscht had. „ Een kind is ons allen geboren," zeide hij. „ Het zal u zoo lief hebben, als ik u lief heb." En, eenen ouden *Navarréſchen* ſoldaat digt bij zich ziende, die de tranen niet kon inhouden, riep hij hem toe: „ Wees vrolijk en lustig, mijn wakkere vriend!" en voegde er vervolgens, op eenen toon en met eene houding, die naar eene hoogere aanblazing geleek, bij: „ *Mijn lam heeft een' leeuw gebaard!*" (*)

Een kreet van toejuiching en vreugde, nog luider dan de vorige, begroette de woorden des Monarchs. Elke toegang tot het vertrek der Prinſes werd thans, op zijn bevel, geopend, opdat iedereen komen en zien mogt de hoop van zijnen ſtam.

In het ſlot bevond zich eene groote ſchildpadsſchaal, welke viſſchers uit *Bayonne*, vóór lange tijden, aan vergelegene kusten gevonden, en, als een merkwaardig zeeprodukt, aan de Prinſes geſchonken hadden. Deze ſchaal was in eene ruime zaal, welke aan de kamer der Prinſes grensde, neêrgezet geworden; en in deze zeldzame en eenvoudige wieg legde de oude Koning zijn nieuwgeboren petekind neder. „ Ik denk," zeide hij, „ dat hij in deze wieg, welke mijn volk mij ſchonk, regt goed ſlapen, en te eenigen dage wakker worden zal en voor hunne welvaart waken." De menigte ſtroomde weder rondom den jongen Prins, en allen bewonderden zijne ſterkte en ſchoonheid. Het kind werd in het minſte niet onrustig door het geraas; iets juist niet ongewoons bij eenen pasgeborenen, maar door het volk, met wellust, als een wonder beſchouwd, alsof een aangeboren inſtinct hem nu reeds deed inzien, dat hij onder zijne getrouwe onderdanen was.

IBARRIA greep de gelegenheid aan, om den Monarch te naderen; terwijl hij HENRIOT bij de hand hield. „ In dit oogen-

(*) Als ten antwoord op de plompe aardigheid der *Spanjaarden*, bij JOHANNA's geboorte: *de koe heeft een lam gebaard*, omdat het wapen van *Bearn* uit twee koeijen beſtond; waarom zij ook den vader van JOHANNA *koeherder* noemden. Als boven, T. I. p. 17.

Digitized by Google

oogenblik van algemeene hartelijkheid, vreugde en hoop zal mijn Koning ook de gave niet verſmaden, welke hem een trouwe dienaar brengt." Thans knielde hij met HENRIOT neder. „ Hier, mijn Leenheer, breng ik u dezen volwasſen jongeling, opdat hij een even zoo trouwe geleider van dezen edelen knaap worde, als zijn grootvader van uwe Majesteit geweest is." — De Koning leide de hand op HENRIOT's hoofd, en zeide plegtig: „ Ik zegen u, mijn wakkere jongen! Treed in de voetſtappen van uwen braven grootvader, en een nog betere zegen — die des Hemels — zal met u zijn! — En nu, IBARRIA, moet gij mij gunst met gunst vergelden. Daar, geef uwen zegen aan dit kind! De zegen van moed en trouw moet goede vruchten dragen."

IBARRIA naderde, met half verlegene, maar toch roerende plegtigheid, de wieg. Hij beſchouwde het kind een zijdlang zwijgend; vervolgens boog hij de eene knie, en riep uit: „ Ik zegen u, edel kind, hoop uws volks! Gij zult dapper worden: want uwe moeder gevoelde midden in een krijgsheer, hoe gij u het eerst bewoogt onder haar hart. Gij zult goed worden: want gij zult uwen grootvader gelijken. Gij zult regtvaardig worden: want gij zult zijn' raad en voorbeeld volgen. Gij zult de vreugde van uw volk worden: want vreugdekreten en geene tranen hebben uwe geboorte gevierd. Zijt gezegend dan, gij koninklijk kind! In u eindigt de naam ALBRET; in u begint de naam BOURBON! Moge deze roemrijke naam beroemder worden dan alle namen van Koningen; en moge God u en uwer nakomelingſchap de genade voorbehouden, die Hij zijnen lievelingen ſchenkt!" — Nu trok hij zijnen langen degen, en roerde met deszelfs plat het hoofd des kinds aan. „ Thans is het gewijd," zeide hij, en leide het zwaard in de handen van HENRIOT. „ Gij zult het tot zijne beſcherming voeren, als de ouderdom mij daartoe onbekwaam maakt." — Maar HENRIOT verſtond niets van deze woorden. Van het oogenblik aan, dat hij de hand des Konings op zijn hoofd voelde, ſchenen zin en gevoel hunne woonſtede verlaten te hebben. Hij bleef op zijne knieën liggen, de oogen op den grond geſlagen, het hoofd voorover gebogen, en de armen op de borst gekruist. Slechts door de vrolijke ſcherts zijner makkers, die eenen kring rondom hem gevormd hadden, werd hij uit zijnen wakenden droom gewekt, ſprong verward en beſchaamd op, en ijlde zijnen grootvader na, dien hij langzaam door de menigte zag heen-

Digitized by Google

heentreden. HENRIOT bekende menigmaal daarna, dat het gedenken aan dit oogenblik, toen droomen van eerzucht en grootheid hem voor een' korten tijd armoede en liefde hadden doen vergeten, het beste behoedmiddel tegen alle verzoekingen geweest was, die hem niet zelden gedurende zijnen lateren leeftijd hadden pogen te verlokken.

Toen zij nu naar *Jurançon* terugkeerden, wilde HENRIOT zijnen grootvader van den grooten weg naar het zijpad afvoeren, dat zij te voren naar *Pau* geloopen hadden. „Neen," zeide de vader: „mijn hart is vol vreugde, en de haat kan er thans geene plaats meer in vinden." En zoo ging hij regtstreeks op FRANKE's huis aan, opende de deur zonder aankloppen, en trad in de keuken. Over dit onverwachte bezoek verwonderden zich FRANKE en zijne kleindochter niet weinig, die aan het vuur zaten, en, hoe laat het ook was, toch nog met eenige vrolijke geburen over de gelukkige geboorte van eenen Prins spraken. FRANKE stond op, en ging IBARRIA te gemoet, dien hij op het oogenblik niet herkende. „FRANKE!" zeide deze met eene haperende stem, terwijl hij hem bij de hand nam, „wij waren oude vijanden, maar nog ouder vrienden. Ik vergeet thans alles; maar niet, dat wij elkander eenmaal toebehoorden. De geboorte van dezen Prins moet alle goede Koningsgezinden vereenigen; zullende deze eenigheid ligt wel noodig gevonden worden, als het kind groot genoeg zal zijn, om hen ten strijd te voeren. — Hoho! ik vergat daar mijnen ouderdom. Nu, wat doet het er toe, FRANKE? Wij waren eenmaal vrienden — laat het ons wederom zijn, en voor altijd!"

De warm gevoelende en edelmoedige FRANKE viel bewogen in IBARRIA's armen, en riep uit: „o! Waarom is *zij* niet nog in het leven, om dit gelukkig uur te zien? Zij, die tot den dood toe uwe trouwste vriendin was!"

Terwijl de beide oude lieden elkander dus omarmd hielden, vergoot de kring rondom hen vreugdetranen over de wedervereeniging. De tijding daarvan werd welhaast in de ganssche nabuurschap bekend. HENRIOT, die LAURINETTE *wèl opgemerkt had*, huwde haar onder zegen en vreugde; en men zegt, dat nog heden ten dage hunne nakomelingen trotscher daarop zijn, van zich op hunne afstamming van zulk een paar te kunnen beroemen, dan op den hoogeren stand in de wereld en den rijkdom, die op eene lange loopbaan vol *vlijt en deugd* ontsproten.

WA-

Digitized by Google

WARE HELDENMOED IN EEN TREFFEND VOORBEELD DER VERGETELHEID ONTTROKKEN.

(Uit Mevrouw DE GENLIS' Verhaal: *De Pest te Marſeille.*)

De Pest woedde meer dan ooit te *Marſeille.* Elke band van toegenegenheid was verbroken. Vaders keerden zich af van hunne kinderen, kinderen van hunne ouders. Ondankbaarheid en onmeêdoogendheid vonden geene berispers meer. Wanneer dus alle gevoel verwoest, alle ſporen van menſchelijkheid vernietigd zijn, is de ellende ten top geſtegen. De ſtad werd eene woestijn; het gras wies op de ſtraten; begrafenisſen ontmoette men bij elke ſchrede. De Geneesheeren kwamen op het ſtadhuis bijeen, om te beraadſlagen; want tot nog toe had men geen middel kunnen ontdekken, om de peſtkwaal te bedwingen. Na een langdurig onderhoud ſtemden ten laatſte allen daarin overeen, dat dezer ziekte een eigendommelijk, verborgen karakter eigen was, alleen door de ontleding eens daaraan geſtorvenen te ontwikkelen. Dan, deze bewerking was onmogelijk; want het was beſlist, dat de Arts, die haar volvoerde, binnen weinige uren het ſlagtoffer der beſmetting moest worden, die alsdan zoo ſnelwerkend, zoo geweldig zijn zou, dat aan geen hulpmiddel te denken was. Een doodelijk ſtilzwijgen volgde op deze treurige verklaring. Daar ſtond eensklaps een Wondheeler op, een man in den bloei zijns levens, maar alreeds beroemd door zijne kennis en ondervinding, (zijn naam — hij ſta hier met groote letteren! — is GUYON) en zeide vastberaden: „Het zij zoo! Ik wijd mij aan de redding van mijn vaderland. Voor deze talrijke vergadering zweer ik, in den naam der Menschheid en van den Godsdienst, dat ik morgen, met het aanbreken van den dag, een' aan de peſt geſtorvenen openen, en hetgeen ik gedurende de bewerking zal ontdekken ter nederſchrijven wil." Oogeblikkelijk verliet hij de zaal. Men bewondert en beklaagt hem; doch twijfelt tevens, of hij in zijn grootsch beſluit wel zal volharden. De onverſchrokkene en vrome GUYON, met al de kracht geſterkt, welke de Godsdienst in ſtaat is te verleenen, volbrengt, wat hij beloofde. Hij was ongehuwd en rijk, en maakte dus terſtond zijn testament, waarin regtvaardigheid en vroomheid kenbaar waren, biechtte vervolgens, en ontving om middernacht de gewijde Sakramenten. In zijn eigen huis

was,

Digitized by Google

was, nog geen 24 uren geleden, een man aan de pest gestorven. Zoodra de dag aanbrak, begaf zich GUYON, met schrijfgereedschap en een klein krucifix, in het vertrek, waar het lijk lag. Hier sloot hij zich op. Vol geestdrift, maar tevens vol kloekmoedig- en vastberadenheid, knielde hij bij het doode ligchaam neder, en schreef: „ Rottend overblijfsel eens menschelijken wezens! niet slechts zonder huivering, maar zelfs met vreugde en dankbaarheid zie ik op u neder. Gij zult mij de poorten eener roemrijke Eeuwigheid ontsluiten. Terwijl gij mij de verborgene oorzaken der verschrikkelijke kwaal, welke mijn vaderland verwoest, ontdekt, zult gij het mij mogelijk maken, een geneesmiddel uit te vinden, dat de opoffering van mijzelven heilrijk maken kan voor mijne medemenschen. Gij, o God! zult de verrigting zegenen, waartoe Gijzelf mij in staat stelt." En nu begon en volbragt hij de ontzettende taak, schrijvende gedurende de bewerking zijne heelkundige bevindingen getrouw en rustig neder. Vervolgens verliet hij het doodelijk vertrek, doopte hetgeen hij geschreven had in een glas wijnazijn, begaf zich daarop naar het Pesthuis, en.... stierf aldaar, na verloop van 12 uren, eenen dood, duizendmaal roemrijker dan die van eenen Held, die, om zijn vaderland te redden, zich in de rijen der vijanden stort. Want hem zweeft nog de Hoop vooruit, en een geheel leger, dat hem bewondert en ondersteunt, volgt zijne schreden. Maar dezen!...

BIJ HET EINDE VAN 1823.

Reeds stuwt de stroom des jaars zijn laatste golven henen,
En stort ze door zijn' mond in d' eeuwgen Oceaan!
Ik zet mij aan zijn boord, van 't neevlig licht beschenen
Der zon, die dra voor 't laatst, dit jaar, zal ondergaan,
En staar die golven na, vóór ze in den plas verdwenen,
Die, wat bestond, verzwolg, en wacht, wat zal bestaan.

o Ja! vóór ge u vermengt aan 't grondloos diep dier vloeden,
Waar 't oog geen kenmerk ziet, slechts doodsche eenzelvigheid,
Vraag ik 't uw golfjes af, die langs mij henen spoeden:
Wat hebt gij, ramp of heil, langs 't vlak der aard' verspreid?
Vertradt gij hoop en oogst door toomloos rond te woeden,
Of schonkt gij groei en bloei in kalme majesteit?

Maar

Digitized by Google

Maar ach! niet kalm, niet klaar zie ik uw ſtroomnat ſnellen; —
'tSchijnt nog van bloed geverfd; 't ſchijnt nog van ſtorm beroerd:
Een vale wintermist last op de roſe wellen,
Met lijken overzaaid, van wrakken overvloerd;
En heel dit treurtooneel ſchijnt aan mijn' geest te ſpellen,
Dat gij ſlechts ramp ons bragt en ſlechts ons heil ontvoert!

Helaas, 't is al te waar! die bloedkleur uwer baren
Getuigt, hoe vreeslijk 't zwaard zijne offers nederſtiet;
Dat bloed is Griekenbloed, van Christenmartelaren,
Die 't Christelijk Euroop barbaren overliet,
Daar 't met een enkel woord het ras dier moordenaren
Verſtuiven kon als 't kaf — maar 't ſprak dat magtwoord niet!

Die lijken, digt gezaaid als afgevallen blaadren,
Zij vielen in den ſtrijd voor Vrijheid, regt en licht,
Van waar de Griek den rang herneemt der heldenvaadren,
Tot waar de Amerikaan der Vrijheid tempels ſticht.
Maar ach! der Vorſten kreet noemt allen euveldaadren,
En ſchendt hun zielloos lijk met vloek en ſtrafgerigt!

Die wrakken, dobberend op uwe troeble golven,
Zijn 't armlijk overſchot van kielen, pas vergaan:
Naauw ziet mijn oog hunn' naam, in bloed en ſchuim bedolven,
Hispanje, Portugal, op plegt en ſpiegel ſtaan.
Waar borg het ſcheepsvolk zich? — 'tWerd prooi der waterwolven,
Die, dartlend op het wrak, in 't lijk hun tanden ſlaan.

Die vale neveldamp, die alles houdt omtogen,
En langs dit ſchriktooneel nog ſombrer tint verbreidt,
Dat is de donkre mist van heerschzucht en van logen,
Die, telkens meer verdikt, ſteeds breeder vlerken ſpreidt,
En aan Euroop, dat trotsch op zonnelicht dorst bogen,
Een' nacht van domheid dreigt en van verworpenheid!

Dat bruiſend golfgeklots..... maar ſtil! de neevlen ſcheuren,
En de ondergaande zon beſtraalt mij met haar licht;
Gelijk een ſtervend vriend, daar we om zijn ſponde treuren,
Nog eens, vóór 't affcheid ſlaat, de blikken tot ons rigt,
En zoo, al zweeg zijn mond, ons hart tracht op te beuren
Door d'achtbren hemelglans, reeds ſtralend van 't gezigt.

Digitized by Google

Zoo blikt het jaar mij aan in 't laatſte zonnegloeijen,
En wenkt mij 't afſcheid toe, en wischt mijn tranen droog.
Ik wend mij van den ſtroom, dien 'k langs mijn' voet zie vloeijen,
Die zóóveel heils verzwolg, wien zóóveel nachts omtoog,
En zie de plek, waar 'k ſta, gelijk een Eden bloeijen,
In 't goud der avondzon nog heerlijker voor 't oog.

Ja, zalig Nederland! waar ook de noodſtorm gierde,
Een zachte zefir blies door uwe beemden heen:
Waar heerschzucht kluisters klonk, of 't oproer fakkels zwierde,
Hier hield de Vrijheid feest, maar Trouw en Wet meteen;
En, waar ook duisternis op 't zonlicht zegevierde,
Hier werd het heller dag, en damp en mist verdween.

Wel kraste een rilenzwerm in uw gezegende oorden
Zijn' lof den meineed toe en dwang en ketterbrand;
Maar dat gekrijsch verklonk voor 's Vorſten hemelwoorden:
Steeds drenk' de ſtroom des Lichts dit vrij, herbergzaam ſtrand!
En voor den donderklank der blijde volksakkoorden:
De Vrijheid en de Vorst zijn één in Nederland!

Maar zie.... de ſchijf der zon verzinkt reeds in de vloeden,
En met verdeeld gemoed ſtaar ik haar ſcheiden aan.
Vaarwel! moog mij het hart als wereldburger bloeden,
Wijl de aarde zooveel heils zag in uw' kreits vergaan,
Wijl ge op der vreemden erf geweld en moord liet woeden —
Als Belg wijdt u mijn oog een dankbre vreugdetraan.

Ja, knielende op die plek, waar, door den glans omgeven
Van vrijheid en geluk, ik neêrſchouwde op den vloed,
Die zooveel wrakken torschte en zooveel ſchoons deed ſneven,
Terwijl zijn woest gebruis brak aan mijn' kalmen voet,
Smeek ik het volgend jaar, dat duister aan komt zweven:
o! Breng Euroop min ramps, en Nederland 't eigen goed!

Dec. 1823. A. BOXMAN.

Digitized by Google

DE AARDAPPEL HEEFT HET WOORD.

Waarom, den blinden mol gelijk,
Waarom toch wroet *gij* in het slijk,
Bestemd om hoog te zweven?
Ei, leef, en laat mij leven!

Wat toch, wat heb ik u misdaan,
Dat gij mij niet kunt laten staan?
Ei, wil mij toch niet dooden!
Men heeft mij zoo van nooden.

Waartoe u toch zoo zeer vermoeid?
Geen levende blijft onverfoeid;
Geen' dooden laat gij rusten;
Nu moet *ik* er van lusten.

Ik, needrig, schuldeloos gewas!
Waarom vertreedt ge mij als 't gras,
Niet nutter voor de beesten,
Dan ik voor eedler geesten?

Och, scheld veel liever op de maan,
(Die is hier ver genoeg van daan)
Dan tegen arme planten,
Als waren 't Remonstranten!

Nog eens, waarom, den mol gelijk,
Wroet ge, als die duisterling, in 't slijk,
Waar mijne vruchten rijpen,
Daar rijk en arm naar grijpen?

Indien mijne appels voor elks mond
Geene aardvrucht waren in den grond,
Maar groeiden aan de boomen,
Men had ligt meer vernomen!

Dan zouden zij, naar allen schijn,
Bij u die Edensappels zijn,
Die de éénige oorzaak waren
Van al uwe Eeuwbezwaren.

Maar ligt bewijst ge, op uwen trant,
(En 't gaat zoo vlug u van de hand)
Dat ééns, in Adams dagen,
Mijn vrucht dus werd gedragen.

Zoo werd dan 't menschelijk geslacht
Door 't gif, dat ik heb voortgebragt,
Verwoest in zijne zonden;
En — 't raadsel is gevonden!

Van.

Digitized by Google

Vanhier dan ook de ellendigheid,
Door heel uw wezen heen verſpreid,
En die u vroeg vergrijsde,
Schoon ik u vast nooit ſpijsde.

Vanhier almeê de zeedloosheid,
Door u aan mij te last geleid,
En dus het felt bewezen,
Dat mij het ergst doet vreezen.

Dan komt ook over mij de ſchuld,
Die Nederland met ſchrik vervult,
Van al die Beenderſoepen,
Daar de armoê om durft roepen.

Die Beenderſoepen, dat venijn,
Dat vroeg de menſchen oud doet zijn,
Men zou er niets van weten,
Had men mijn vrucht vermeten.

Want, had men mijne vrucht veracht,
Geen dieren waren ooit geſlagt,
Geen vezel zou verſtijven;
Men liet de beenſoep blijven.

Maar, Vader van de Mollenwijk!
Gij ziet, dat ik de vlag reeds ſtrijk,
Mijn ſchuld niet wil verbloemen;
Ei, ſtaak dan uw verdoemen!

Laat mij de zaak voor uw gezigt
Eens plaatſen in een ander licht;
Ligt zult ge u over de armen
En over mij ontfermen.

Het zij zoo! 'k *ben* die Edensvrucht,
Waar nog het menschdom onder zucht:
'k Blijf niettemin een zegen,
Die 't kwaad wel op kan wegen.

Ik leid de menſchen op tot deugd;
En 't ſtrekt u toch gewis tot vreugd,
Ja 't moet u doen verjongen,
Acht gij dit pleit voldongen.

Wat zou des menſchen deugd toch zijn,
Zoo ik haar niet, door mijn venijn,
Het aanzijn had gegeven?
Wat wierd er van zijn ſtreven?

Digitized by Google

Geen deugd bestaat er, zonder strijd
(Met portof der Regtzinnigheid,
Bij u zoo hoog in waarde);
Geen, zonder strijd, op aarde.

Die eedle strijd, dan, is *mijn* werk;
En gij, gij wilt, als met een zerk,
De Deugd, in mij, bedekken,
Haar' glans, in mij, bevlekken?...

Offchoon ge van 't beblóemde hoofd
Mij dus den veldkrans hebt getooid,
Gij druktet op mijn' fchedel
Een kroon, meer fchoon, meer edel.

Maar, wat er van mijn wezen zij,
(Ik zeg het zonder hoovaardij)
Gij kunt mij luttel deren:
Men kan mij niet ontberen.

Weet, dat ik mij aan u niet kreun:
Ik ben den landman, tot een' fteun;
Hij zal mij fteeds befchermen,
Spijt al uw wrevlig kermen.

'k Help duizenden in 't winters nood,
En andre duizenden aan brood;
En, fchaamlen ten behoeder,
Verftrek ik hun tot voeder.

Weldadigheid, door u miskend,
Zal, hoe gij fmaalt en fcheldt en fchendt,
Der armen dank niet derven,
Dien ik haar doe verwerven.

En, fchoon ge mij zoo heftig fmaadt,
Mij uitlucht als een peftig kwaad,
Ligt kan ik u cureren;
Gij moest het eens proberen.

Gij, giftig krank naar lijf en geest,
Daar men fóms gif met gif geneest,
Ligt, kan ik u bewegen,
Vergeld ik vloek met zegen.

En, zoo het mij gelukken mogt,
Dat ik den Demon eens bevocht,
Die in u fchijnt gevaren,
Weg waren de Eeuwbezwaren!

Wat nieuwe parel aan mijn kroon!
Gijzelf hieft mij ten glorietroon.
Nog eens: waart *gij* genezen,
De Eeuw zou zoo zwart niet wezen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

'S MENSCHEN ZEDELIJKHEID IN VERBAND BESCHOUWD MET DESZELFS VERSTANDELIJKE BESCHAVING.

Door

B. VAN WILLES,

Predikant te Nieuwland. (*)

Dat verlichting ook onder ons dagelijks toeneemt, kan niet ontkend, maar moet dankbaar erkend worden. Verlichting toch is eene gave des Hemels, welke, regt gebruikt, den ſterveling innig doet bezeffen, welk eenen ſchat hij in zijn binnenſte bezit. Veel, ja alles hangt intusſchen af van de wijze, op welke dit onuitdoofbaar licht wordt aangekweekt en gebruikt.

Uit liefde voor de waarheid erkennen wij het, ſchoon ons menſchelijk gevoel dit met zekeren weêrzin belijdt, dat deze verlichting niet overal zegen en heil verſpreidt, dat zij *ſomtijds*, neen *dikwerf*, boosheid en ondeugd tot gezellinnen heeft. Dit erkennen wij, en toch ſchromen wij niet, voor deze ſteeds toenemende verlichting, de Bron van alle licht vurig te danken. De grootſte zegen, die van boven komt, kan door menſchen ook misbruikt worden. Doch hij, die, alleen om dit misbruik, deze groote weldaad des Hemels of veracht of verwerpt, heeft, vreeze ik, zijn eigen hart voor die weldaad toegemuurd. In het hart toch van dankbaren moet verlichting altijd eene vrijplaats vinden, zelfs wanneer de ondeugd haar overal vervolgt en beſtrijdt. De zon, welke op onze aarde hare verlichtende ſtralen ſchiet, en daardoor vreugde en genoegen, bij vruchtbaarheid en overvloed, over ons uitſtort, helpt.

(*) Voorgelezen den 13 November 1823 in het Departement *Hardinxveld* der Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen.*

Digitized by Google

helpt ook den booswicht de gangen nagaan van het slagtoffer, dat, bij de eerste schemering, door zijne hand zal vallen. Maar waar is de dwaas, waar de verdoolde sterveling, die voor al de zegeningen des lichts ondankbaar de oogen sluit, en misdadig verlangt, in eenen eeuwigen nacht onzeker en ijdelijk rond te tasten? De Godsdienst zelf, dien de mensch geen oogenblik, zonder groote schade, missen kan, moet het verdragen, dat menschen hem misbruiken. In het eerwaardig kleed van godsdienstigheid trad meermalen de moordenaar op, om door bedriegelijken schijn te misleiden, en zóó den lang verborgen dolk, onverhoeds, maar daardoor des te zekerder, den broeder in het hart te stooten. Maar wie miskent daarom de hooge geestverheffing, welke de Godsdienst verwekt? wie, den zekeren troost, dien de Godsdienst heiligt? wie, de zalige hoop, welke de Godsdienst onwrikbaar handhaaft? . . . Verdwaasden alleen, die voor de misdaad slechts oogen hebben. *Zij* kunnen zich zoo verre vergeten. *Zij* alleen kunnen de rampzalige begeerte koesteren, van voor hun behoeftig hart geenen God te hebben. Het misbruik, voor hetwelk niets te eerwaardig, niets te heilig is, zoekt nu en dan, ook door verlichting, menschendeugd en menschengeluk te verwoesten. Dit erkennen wij, zonder iets er op af te dingen. Doch ook wij hebben *onze* overtuiging, t. w. dat redelijke verlichting niets dan zegen om zich verspreidt, indien zij goed en bestendig wordt gebruikt, en voor den sterveling al hare schatten opent.

Laat hun, dien dit lust, bezwaren inbrengen tegen den Geest der Eeuw, welke wij beleven. Indien zij geene luchtkasteelen beformen, dan voeren zij slechts strijd tegen misbruik, tegen de ondeugd, en deze willen wij niet te hulp komen. Onze taak, maar ook onze vreugde is het, de hooge waarde der verstandsbeschaving op te merken, in dezelve eene groote weldaad des Hemels te waarderen, en dezelve te handhaven, als eene rijke en onuitputtelijke bron van onverstoorbaar geluk voor den mensch, die naar volmaking streeft. Het is daarom, dat ik thans voor-

Digitized by Google

voorgenomen heb, *'s menschen zedelijkheid in verband* te beschouwen *met deszelfs verstandelijke beschaving*. Rekenende op uwe mij bekende toegevendheid, heb ik slechts deze twee punten ter behandeling van deze stof gekozen: 1°. Verstandelijke beschaving van den mensch heeft de aankweeking en bevordering zijner zedelijkheid ten doel. 2°. Het bestendig streven naar dit doel doet deze beschaving van den menschelijken geest immer toenemen en zich ontwikkelen.

I. Het eerste, met welk ik hoop uwe aandacht te zullen bezig houden, is, u aan te wijzen, *dat de verstandelijke beschaving van den mensch tot doel heeft aankweeking en bevordering zijner zedelijkheid.*

De mensch, door ontelbare bronnen van kennis omringd, is niet veroordeeld, om, gelijk de vrek, schatten op schatten te hoopen, en voor al zijn zwoegen en slaven ontbering en gebrek tot loon te ontvangen. Ware dit zoo, dan zou in velerlei opzigt onkunde beter zijn dan wetenschap en eene alles omvattende kennis. Deze verklaring, hoe vreemd ook, heeft evenwel veel voor zich, en laat zich, als gegrond en waarachtig, ligtelijk handhaven. Ziet eens naar dien geleerden veelweter. Met onbeschrijfelijk geduld doorsnuffelt hij alle, voor anderen ontoegankelijke, bronnen van kennis. Rusteloos vult hij zijn hoofd, als een magazijn, met nuttige en nutteloze kundigheden. Al zijne genoegens offert hij gretig op, en, uitgeput van ligchaamskrachten, heeft hij zich op eene hoogte geplaatst, van welke hij duizelende, diep in de laagte, op medemenschen nederziet, die hij verpligten en noodzaken wil tot eerbied en ontzag voor zijne diepe kennis en zijn alles omvattend, maar menigmaal verbijsterd, verstand. Te hoog boven anderen verheven, wordt hij niet altijd door hunne kortzigtigheid opgemerkt, of, wegens laatdunkendheid en trotschheid, met medelijden aangezien. Indien men hem somtijds eenigen eerbied betoont, dan geniet hij dit voorregt, even als eene gesloten en welvoorziene boekenkast, welke men alleen ontziet van wege de schatten, die nu ongebruikt liggen,

Digitized by Google

maar, eenmaal in handen van menſchen gekomen, niet enkel aangegaapt, maar gebruikt worden tot een zedelijk doel. In zijne onbillijke eiſchen grievend teleurgeſteld, blaast hij zich, door ijdelen waan, belagchelijk op, en maakt hij daardoor den afkeer van zijne, tijdig en ontijdig uitgekraaimde, geleerdheid onder de menſchen bijna algemeen en bij velen onoverwinnelijk. Nu beſchouwt hij iederen ſterveling als zijnen vijand, belacht en verguist, wat deze als heilig eerbiedigt, en, niet kunnende ſchitteren door eene kennis, welke ſlechts in *zijne* oogen waarde heeft, neemt hij laſhartig de toevlugt tot wonderſpreuken, om zich te wreken over het gemis van roem en eer, aan welke hij, als aan zijne geliefde Godheden, geſtadige offers bragt. Door nijd en wrevel beheerscht, ſtrijdt hij, in blinde woede, nu tegen verlichting, dan tegen domheid, nu tegen beſchaving, dan tegen barbaarſchheid, en valt hij beurtelings aan op zedelijkheid en zedeloosheid, in zijne ontſtelde herſenen buitenſporig misvormd of vergroot. Alles, behalve zichzelven, vergetende, ſtelt hij zich ten verdediger van wonderſpreuken en gevaarlijke dwalingen, om anderen datgene als waarheid bedriegelijk op te dringen, wat hij zelf niet gelooft, of als logen verfoeit. Als een verklaard vijand der menschheid, wier heiligſte regten zijne driestheid zoekt te vertrappen, leeft hij door niemand geacht of bemind. Als een ſchandelijk misbruiker van nuttige kennis en wetenſchap, gaat hij heenen zonder begeerd te zijn, en bij zijnen dood juicht de menschheid, welke alleen voor zedelijkheid en menſchendeugd eerbied heeft, en eene opgehoopte, maar ongebruikte geleerdheid niet hooger acht, dan zij verdient. Dit beeld van eenen niet zedelijk denkenden veelweter is niet geheel uit de lucht gegrepen. Het *origineel*, in deze trekken ſlechts flaauwelijk geſchetst, zal u misſchien niet onbekend zijn. Wij beklagen den man, die, onder zoo veel geleerdheid gebukt, alleen de aarde aanſchouwt, die de edelſte ſpringveren in het menſchelijk hart zoekt te verlammen, en die zijne medemenſchen tot eenen ſtrijd uit.

Digitized by Google

uitdaagt, uit welken hij nooit, dan als overwonneling, kan terugkeeren.

Doch wij zouden geheel het menschdom beklagen moeten, indien alle ſtervelingen denzelfden weg inſloegen. Geen plekje gronds op den geheelen aardbodem zou er dan zijn, zonder vijandſchap, zonder bitteren ſtrijd. Menſchen zouden dan als *Furiën* onophoudelijk tegen medemenſchen woeden, rusteloos voortgezweept door eene ijdele en nuttelooze kennis, welke de harten der menſchen onderling verdeelt, en welke alsdan deze aarde tot eene Hel, en de menſchen tot veelwetende, maar nijdige en booze Duivels zou verlagen. En nu beſliſſe ieder, of dan niet onkunde in velerlei opzigt beter zou zijn, dan ijdele wetenſchap en alles omvattende kennis? Zou dan de toeſtand der bijen, die, volgens inſtinkt vereenigd, tot één doel eenparig werkzaam zijn, niet te verkiezen wezen boven den ſtaat van redelijk denkende en handelende menſchen?

Hiermede wil ik de hooge waardij van 's menſchen verſtandelijke beſchaving niet betwisten. Op deze wijze zou ik ſlechts van een' anderen kant het menſchelijk geluk aanvallen. Het geld in de ſchatkist van eenen gierigaard ligt wel ongebruikt en geeft geenen zegen, maar het behoudt toch zijne waarde en blijft altijd een geſchikt middel, dat, goed gebruikt, heil en geluk aanbrengt. Even zoo blijft de verſtandelijke beſchaving van den mensch op zichzelve eene nuttige en gewigtige bezitting, en het verzuim van den mensch ontneemt haar de eigendommelijke waarde niet. Bij zucht naar volmaking der zedelijkheid kan de mensch te verlicht noch te kundig zijn. Zedelijkheid is bij den mensch hoofddoel, verſtandelijke beſchaving hulpmiddel. Dit wil ik u aanwijzen, minder opzettelijk en voldingend betoogen, daar ik vertrouw, dat gij met mijne pogingen zult tevreden zijn.

Laat ons daartoe, *eerſtelijk*, letten op de verſtandelijke vorming van den mensch, op derzelver langzame toeneming in deszelfs eerſten leeftijd, en op het afnemen van deszelve in gevorderde jaren.

Digitized by Google

Van alle ſchepſelen, die op deze aarde het dierlijk leven ontvangen, blijft de mensch, die zigtbaar het voortreffelijkſte van allen is, het langst en het meest hulpeloos en behoeftig. Gelijk voor het dier ſlechts weinige dagen voldoende zijn, om hetzelve onafhankelijk op zichzelve te doen beſtaan, zoo zijn hiertoe voor den mensch naauwelijks eenige jaren toereikende. Het kind treedt den ſtaat der volwasſenheid in, en niet, gelijk het dier, door een inſtinkt geholpen, heeft hij wel eenige kundigheden verzameld, maar mist nog lang een geoefend oordeel, zonder hetwelk weinig van hetgeen aangeleerd is wezenlijk nuttig is. Bij verderen opgroei rijpt zijn verſtand, ſcherpt zich zijn oordeel, verfijnt zich zijn gevoel, en ziet zich de mensch in ſtaat geſteld, om, naarmate hij te voren langer werd belemmerd, nu grootere ſtappen te doen ter ontwikkeling zijner edele vermogens. Evenwel, nu hij het meest geſchikt is, om zijne verſtandelijke vermogens te ontwikkelen, ziet hij zich daartoe het minst in ſtaat. Een werkzaam aandeel in de bedrijven van het menſchelijk leven ontrooft hem nu den tijd, dan eens den lust, altijd de begeerlijke gelegenheid, om alleen beſchaving van zijn verſtand overal te bedoelen en na te jagen. Eindelijk komt de ouderdom, die de verſtandsvermogens vermindert, het geheugen uitwischt, het oordeel verſtompt, en den mensch onwederſtaanbaar terugvoert tot die bekrompenheid van verſtand, aan welke hij, eerst vóór weinige jaren, door inſpanning van alle krachten, ter naauwernood was ontworſteld. Waar is hier die opklimming, welke, geheel de ſchepping door, ook onder mindere ſchepſelen, heerscht? Of moet de mensch daarom alleen zoo vele ſchatten van kennis langzaam en met moeite verkrijgen, opdat hij, na een kortſtondig genot van dezelve, in den eenzamen ouderdom derzelver gemis des te pijnlijker zou gevoelen?... Op deze vragen wachten wij een bevredigend antwoord van hen, die de verſtandelijke beſchaving van den mensch als hoofddoel najagen, en den grootſten ſchat der menſchen meenen te vinden in eene ken-

Digitized by Google

kennis, welke den ſterveling dan het minſte baat, wanneer hij hare hulp en toeſpraak het meeste behoeft.

Wij ſtellen ons de zedelijkheid van den mensch voor als het doel van onze verkregene kundigheden. Dan gaat de mensch immer vooruit, en komt hij telkens eene volmaking nader, voor welke, buiten hem, geen ſchepſel op aarde vatbaar is.

Het gevoel en de verbeelding vertoonen zich bij den mensch het eerst. Deze hebben, om niet te verwilderen, leiding noodig. Juist de hulpeloosheid van het kind bindt hetzelve aan de teederheid voornamelijk der moeder. Zij verſtaat haar kind en wordt van hetzelve verſtaan, lang vóór dat de tong eenigen dienst kan bewijzen. Onder hare leiding vooral wordt het kind groot, en van lieverlede geſchikt, om, bij verdere opgroeijing, door kennis en verſtand, voor zedelijkheid en deugd te leven. Aan de leiding van leermeesters toevertrouwd, nadert het kind den leeftijd, in welken zich het geheugen gelukkig ontwikkelt. De kring zijner kundigheden breidt zich telkens wijder uit, maar mist nog lang den vasten band, die door rijper oordeel en door gebruik alleen kan worden gelegd. Zoo lang leeft de mensch in den ſtaat der voorbereiding, en, daar de edelſte gewaſſen langzaam den vollen wasdom verkrijgen, zoo doet ook de duur dezer verſtandelijke voorbereiding iets gewigtigs te gemoet zien. De belangrijke leeftijd van den volwaſſen mensch is nu daar. De aangeleerde kundigheden worden nu, door het gebruik, *zijne* kundigheden. Hetgeen hem was medegedeeld wordt alzoo *zijn* wettig en onvervreemdbaar eigendom; terwijl de veelvuldige betrekkingen, in welke hij is geplaatst, en de onderſcheidene pligten, die hij geſtadig heeft te vervullen, al de ſchatten der kennis voeren naar het hart, als naar een Gode toegewijd heiligdom, om aan de zedelijkheid onverſtoorbaar toe te behooren. Zelfs de ouderdom, aan wien de wereld telkens meer vreemd wordt, moge zich moeijelijk onder menſchen bewegen, naar wie hij zich niet meer ſchikken kan, en die hij daarom meestal eenzijdig en ongunſtig beoordeelt; hij vergeet

Digitized by Google

toch die kundigheden nooit, door welke zich zijne zedelijkheid liet vormen en veredelen, en hij bezit uit zijnen besten leeftijd, dien daarom welligt ieder grijsaard boven het tegenwoordig oogenblik, niet altijd onpartijdig, roemt en prijst, nooit te verdelgen kundigheden, om zijne zedelijkheid, trots de afneming zijner verstandsvermogens, niet enkel te behouden, maar steeds meer te veredelen. Het verstand moge in den ouden dag afnemen; de zedelijkheid hangt van ons hersengestel, van onze zinnen niet enkel af. Zij neemt altijd toe, ook bij het klimmen der jaren. Kan men dit in den mensch dagelijks opmerken, en dan nog twijfelen, dat zedelijkheid het doel is, naar welk 's menschen verstandelijke beschaving onophoudelijk moet streven?

Ons gevoelen zal merkbaar versterkt worden, wanneer wij, *ten tweede*, uwe aandacht vestigen op het zedelijk gevoel, den mensch onuitwischbaar ingeplant.

Reeds het kind, zelfs wanneer zijn zinnelijk verstand schier bij elken voetstap nog waggelt en struikelt, feilt, in zijn oordeel over zedelijk goed en kwaad, bijna nooit. De jongeling, wien grootheid bekoort, en wien de glans eens Konings betoovert, kiest voor zich het lot van den vromen JOZEF in de gevangenis, en drukt zich de oogen niet toe op het zien der gruwelen van gekroonde booswichten. De volwassen mensch, die, in zijn oordeel over andere onderwerpen, zoo dikwerf is veranderd, en van anderen niet zelden hemelsbreed verschilt, verzaakt dit inwendig zedelijk gevoel niet. De ouderdom, die voor zoo vele dingen oogen en ooren en belangstelling verloren heeft, spreekt over het zedelijke zelden of nooit een onbillijk vonnis uit. Dit zedelijk gevoel blijft den mensch altijd bij, hoeveel ook, in zijn oordeel omtrent andere voorwerpen, moge wegvallen. Zelfs de booswicht, wiens driestheid niets ontziet, verloochent nooit geheel dezen algemeenen karaktertrek der menschelijke natuur. De bespotting der ondeugd door scherts kan hij openlijk verdragen. Het vrijmoedig gedrag van eenen DIOGENES kan hij zonder leed aanzien. Hem laat hij, op klaren

Digitized by Google

ren dag, met de lantaren in de hand, naar *menſchen* zoeken. De leefwijze van dezen zonderling gaf te veel hare beſpottelijke zijde, aan het oog van den zinnelijken *Griek*, bloot, en verwekte daarom meestal verwondering, zelden navolging, nooit bewondering. Maar een SOCRATES, die kennis en zedelijkheid gelukkig vereenigde, en dezelve, bevallig gekleed, onder de menſchen bragt, was hun een doren in de oogen. Zij vreesden, dat zij in hunne boosheid zouden worden ten toon geſteld. Zij wilden wel boos *zijn*, maar niet *ſchijnen*. Omdat hij de deugd voorſtond, moest hij den doodelijken beker drinken. Hij ſtierf, maar veroordeeld als een Godloochenaar en verleider der jeugd, omdat zijne vijanden de eigenlijke oorzaak van zijnen dood niet durfden noemen. Zij ontzagen nog het zedelijk gevoel in anderen, dat zij voor zichzelven roekeloos met voeten traden. Dit onuitwischbaar gevoel, dat ſomtijds zich verſchrikkelijk aan den booswicht vertoont, om hem zijne gruwelen voor te houden, gaat noch met het geheugen, noch met de aangeleerde kundigheden der menſchen verloren. Vanwaar toch die overeenſtemming onder zoo vele duizenden, bij zoo veel onderſcheid? Dit gevoel wordt niet aangeleerd; men kan het dus ook niet afleeren. De mensch legt dit zedelijk gevoel niet af, gelijk het kleed, dat verouderd is. Diep in het menſchelijk hart blijft dit gevoel onuitwischbaar gevestigd, om hem, bij elke kundigheid, welke hij mogt opdoen, nooit te doen vergeten, dat hij zedelijk ſchepſel is. Kan men dan wel met eenigen ſchijn ontkennen, dat zedelijkheid bij den mensch hoofddoel, en de verſtandelijke beſchaving hiertoe hulpmiddel is?

II. Wij gaan over tot het tweede punt, volgens welk ik u zal pogen aan te wijzen, *dat het beſtendig ſtreven naar zedelijkheid de beſchaving van het menſchelijk verſtand immer doet toenemen en zich ontwikkelen.*

De menigvuldige bronnen van menſchelijke kennis zijn op verre na nog niet uitgeput. Veel is er, dat nog niet geraadpleegd, weinig, dat goed en beſtendig gebruikt is. Van het inſekt, dat in éénen waterdroppel zijne geheele we-

Digitized by Google

wereld vindt, tot het onderscheiden tellen en noemen van die millioenen sterren, welke aan den hemel zoo vele melkwegen vormen, is de weg niet geheel gebaand, laat staan afgelegd. De menschelijke geest, in dezen zijne volmaakbaarheid gevoelende, legt slechts een klein gedeelte van dien weg af, maar streeft steeds verder op denzelven, naarmate edeler beginsels hem bezielen, en een heerlijker doel al zijne pogingen in gestadige werking houdt. Dit doel, dat niet anders dan bevordering zijner zedelijkheid zijn kan, zet den mensch gestadig aan, om immer vooruit te gaan met zijne kennis, niet enkel om veel, om alles te weten, maar voornamelijk om dat alles diep in zijn gehengen, maar nog dieper in zijn hart te prenten, wat immer zijne zedelijkheid kan veredelen en bevestigen.

Bij elken stap op dien weg moet de mensch, die waarheid boven alles eerbiedigt, telkens belijden, dat er oneindig veel is, wat hij noch kent, noch begrijpt. De alles beslissende veelweter weet van deze algemeene bekrompenheid der menschelijke kennis voor zichzelven niets. Zijn trots en vermetelheid beduidt als zeker, wat boven het bereik van den sterveling is, en dwingt den onbezonnenen tot roekelooze schending van het gebied diens Eenigen, wiens kennis alles omvat, die alles tot eene onafzienbare diepte peilt. Indien deszelfs euvelmoed niet tot dit uiterste van laatdunkendheid komt, dan vindt hij in zijne beperkte kennis onoverkomelijke hinderpalen, om voort te gaan, en zijne kundigheden, op eene andere wijze, te vermeerderen. Doch hij, die in alles zedelijkheid bedoelt, trekt ook van die beperking zijner kennis eene heerlijke vrucht, om namelijk onderworpen te zijn en nederig, om de grootheid des Oneindigen te bewonderen, en de Bron van kennis en deugd lief te hebben. Die onkunde omtrent vele dingen houdt hem niet op, in het bewandelen van den hem aangewezen weg, dan opdat hij zijne schreden daarna slechts zou verdubbelen, en rusteloos die kennis najagen, welke op zijne zedelijkheid en zijn geluk onmiddellijk en voordeelig werken kan.

De

Digitized by Google

De trotsche veelweter zoekt, om zichzelven, de menschen. Hij moet pralen met eene kennis, welke in zijn oog niemand, buiten hem, bezit. Overal zoekt hij te schitteren, al zou door zijnen ijdelen roem geheel het menschelijk geslacht in het ongeluk storten. Plaats hem op een onbewoond eiland, en, indien hij, in zijne blinde verwaandheid, de onbezielde schepsels niet verheft tot stille bewonderaars van zijn onmetelijk verstand (*), dan zult gij hem al zijne kundigheden roekeloos zien verwaarloozen, welke hij, alleen om den roem bij menschen, rusteloos heeft nagejaagd, en welke hij nu, bij ontbreking van deze ijdele bewonderaars, niet meer kan gebruiken. Hij, daarentegen, die zich de zedelijkheid als eenig doel van zijn pogen voorstelt, is nooit alleen. In zijn binnenste draagt hij altijd den getrouwen getuige zijner werkzaamheden om, en in de eenzaamheid gaat hij voort, kundigheden te verzamelen, welke hem in zedelijkheid, ook zonder roem bij menschen, groote vorderingen doen maken. Plaats dezen, waar gij ook verkiest, in onbewoonde streken, in naro gevangenissen, ja overal, waar de trotsche veelweter niet tieren kan, en hij verlaat deze akelige verblijfplaatsen nooit, dan met vorderingen in zedelijkheid en in kennis. Wil men hiervoor bewijs? Men herinnere zich slechts H. DE GROOT op *Loevestein*. Men doorleze de werken, welke hij daar in zijne gevangenis schreef, en men behoeft niet meer te twijfelen, of hij, die zedelijkheid door kennis gestadig zoekt te bevorderen, ook in de eenzaamheid en onder de akeligste omstandigheden, onbemerkt en ongeprezen door menschen, reuzenstappen doet op den weg van nuttige wetenschap.

Menschenschuw is echter de man niet, die op zedelijk-

(*) Wij herinneren onzen Lezer hier de fraaije *Anekdote* nopens VOLTAIRE, ons medegedeeld in het *Christ. Maandschrift der Amsterd. Ringsverg.* 1822, bl. 546, volg. Misschien spelen er nog wel meer, in stilte, maar verdrietelijk, met de *molens* van den braven DON QUICHOT, als *groote*.... kinderen. *Proficiat illis!*

Digitized by Google

lijkheid, als eene edele vrucht van kennis en verſtandelijke beſchaving, vrolijk blijft wachten. Rondom hem vereenigen zich gaarne menſchen, die, voor hunne menſchelijke natuur, meer, dan de uiterlijke gedaante van hun ligchaam, als bewijs kunnen aanvoeren. Den alleen verſtandelijken veelweter zult gij zelden lang in gezelſchap zien van zedelijk gezinde menſchen. Deze kunnen niet zonder ergernis de geheele verwaarloozing van zoo vele en voortreffelijke geestvermogens aanſchouwen. De trotſche veelweter duldt ook zijns gelijken in zijne nabijheid niet. Van nature zijn beide elkanders verklaarde vijanden. Hij ziet zich het meest omringd door laffe vleijers, die hem, zelfs over wezenlijke gebreken, prijzen; door trotschaards, die al hunne waarde ontleenen uit den omgang met den grooten geleerde, menſchen, die meer het vreemde en wonderlijke naäpen, dan het ſchoone en ware beminnen, en die daardoor veel gelijken naar poetſemakers, wien dàn eerst eenige opmerkzaamheid van den voorbijganger op 's heeren ſtraten geſchonken wordt, wanneer zij zich op het hoofd zetten. Aan zulken geeft hij niet zelden het genoegen, hem aan te hooren, in eene voor hen vreemde taal; en de onnoozelheid, op hun gelaat duidelijk dan te lezen, herinnert dikwerf den aanſchouwer de gemoedelijke prediking van den H. ANTONIUS voor de viſſchen. Met innig genoegen bevindt hij zich in gezelſchap van bewonderaars, die, wanneer hij den loop der planeten bepaalt, en dan de namen noemt van JUPITER, SATURNUS, MARS of MERCURIUS, hem in alle eenvoudigheid des harte afvragen, of deze mannen van name niet zijne voorouders waren, en of hij van deze Reuzen niet afkomſtig is (*). Zulk gezelſchap lokt voorwaar niet uit tot verdere uitbreiding eener reeds te hoog bewonderde kennis. Hij, daarentegen, die zedelijkheid tot hoofddoel zijner verzamelde kundigheden ſtelt, vindt rond-

(*) Mijne Lezers houden mij, hoop ik, den hier gevoerden toon, bij dit onderwerp, ten goede. *Difficile enim est ſatyram non ſcribere.*

Digitized by Google

rondom zich altijd menſchen, die dezen edelen naam niet onwaardig zijn. Menſchen, doch die tevens kinderen zijn in ootmoed en nederigheid; eenvoudigen, die het niet beneden zich achten, deugdzaam te zijn en altijd meer zedelijk te worden; deze vormen rondom hem een' belangrijken kring, en tot dezen kring daalt hij gewillig af. Daar moge hij minder gelegenheid vinden, om zijne geleerdheid, in derzelver geheele uitgebreidheid, aan den dag te leggen; hij leert daar toch zijne kennis van alle kanten beſchouwen, en uit oogpunten bezien, die voor hem belangrijk zijn, en die hij, buiten den kring dezer eenvoudigen, voor zichzelven nooit zou hebben gekozen. Hij doet daar den zedelijk geſtemden mensch luisteren naar den lofzang, dien, ook in den ſtillen nacht, de werken des Almagtigen aanheffen. Dezen kring verlaat hij nooit, dan wijzer en beter en zedelijker. Daar leert hij eerst zijne kennis nuttig voor zichzelven, heilzaam voor anderen gebruiken; daar lokken hem de vruchten der wetenſchap uit tot rijkelijk zaaijen, reeds bij voorraad geſtreeld door de vrolijke hoop van veel te zullen maaijen en oogſten.

Wetenſchap en kennis, waar de zedelijkheid niet in derzelver gezelſchap is, verwoesten altijd het geluk en den vrede der menſchen. De met eenige moeite verzamelde kundigheden beſchouwt ieder mensch als zijn bijzonder eigendom. Dezen ſchat meent de ſterveling te moeten verdedigen tegen ieder, die denzelven niet diep genoeg eerbiedigt. Geweld dwingt dan tot de omhelzing van één gevoelen, door zwaard en vuur gepredikt, door de waarheid echter dikwerf veroordeeld. Raadpleegt de geſchiedenis van alle tijden. Waar het zwaard voor menſchelijke meeningen getrokken, waar het vuur ter overreding van menſchen ontſtoken wordt, daar mogen de geheiligde namen van Godsdienst en zedelijkheid gebruikt worden, bij naauwkeurig onderzoek zal zich achter een fraai masker nooit geheel kunnen verbergen menſchenwijsheid zonder zedelijkheid. De zedelijkheid toch dwingt nooit door zwaard of geweld, maar door redelijke overtuiging. In

on-

Digitized by Google

onze dagen dient het zwaard dezen vijandigen veelweters niet; doch de magtelooze woede, met welke deze ellendige wijsheidpredikers zelfs het heiligſte aanranden, toont genoeg, hoe menſchelijke kennis, zonder zedelijkheid, van verlangen brandt naar het einde van eenen haar zoo gehaten ſtilſtand van wapenen. De verzamelde kundigheden behooren, ieder afzonderlijk, *den menſchen*; zedelijkheid blijft onverdeeld het eigendom van *den mensch*. Menſchelijke harten, door verſcheidenheid van kennis van elkander vervreemd en niet zelden onderling vijandig, worden door zedelijkheid tot één doel vereenigd. Zedelijkheid geeft, bij zoo veel verſcheidenheid, overeenſtemming en eenheid. Verſchillend mogen de gaven zijn van kennis en wetenſchap; op het altaar der zedelijkheid ontſtoken, klimmen zij op tot één Gode geheiligd offer, door de geheele menschheid haren weldadigen Schepper toegebragt. Zedelijkheid verbroedert het menschdom, en bluscht onophoudelijk uit de vlammen der tweedragt. Wie ooit deze heilzame ſtrekking der zedelijkheid heeft ontdekt, kan deze wel onverſchillig zijn omtrent de hooge roeping van vrede te ſtichten door zedelijkheid, waar anders, door kennis, twist en vijandſchap beſtaat? Zoekt hij als van zelve niet, met eigen voorbeeld, te toonen, dat verſcheidenheid van kennis den vrede niet ſtoort, welken de zedelijkheid aanbrengt? Zal hij niet, om ook bij anderen den vrede te bevorderen of te behouden, zich inſpannen, om eigene kennis onophoudelijk te verrijken, meer dan hij, die door zijne kennis alles verdeelt, en, door het verwaarloozen der zedelijkheid, niets vereenigt?

Wetenſchap en kennis, waar de zedelijkheid derzelver blijvend beſtaan niet verzekerd heeft, kunnen zich niet boven het lot der vergankelijkheid verheffen. Door onze zinnen hebben wij al onze kennis opgedaan; wij hebben haar ontleend uit den naauwen kring, die rondom ons is getrokken. Wordt de mensch ſlechts aan dien kring ontrukt, dan ziet hij zich genoodzaakt, even als het kleine kind, met leeren op nieuw te beginnen. Worden zijne zinnen ſtomp en minder bruikbaar, dan ſtaat zijne kennis niet

Digitized by Google

niet alleen ſtil, maar dan is hem reeds veel ontvallen, vóór dat hij zulks gewaar werd. Wie ziet niet, dat kennis en wetenſchap op zichzelve dus nooit eeuwigdurend kunnen zijn? Hoe zouden wij dit zelfs uit de geſchiedenis kunnen bewijzen, waar heden als dwaasheid wordt verworpen, wat gisteren als wijs en gegrond geroemd werd! Elke dag heeft daar bijna zijne bijzondere meeningen, welke ſpoedig met andere, ſchoon niet altijd betere, worden verwisſeld. Het verkeerd en onopmerkzaam gebruik der zinnen brengt den mensch dikwerf in gevaar, om veel weg te werpen van hetgeen hij eens hoogelijk had geroemd en vurig bemind. Doch de zedelijkheid der menſchen wordt aangekweekt, niet aangeleerd. Zij hangt noch van onze zinnen, noch van de zinnelijke wereld af. Zij grondt zich op onze betrekking tot onzen Schepper en Weldoener en tot onze medemenſchen. Onze kennis mogt veranderen, ja wegvallen, voor zoo verre wij, in hoogeren kring, alles minder zinnelijk, meer zuiver zullen te weten komen; onze zedelijkheid wordt dan verhoogd en veredeld, nooit vernietigd. Noch ouderdom, noch dood ontneemt ons dit eigendommelijke onzer menſchelijke natuur. Wie deze waarde zijner zedelijkheid kent, wie dagelijks meer gevoelt, hoezeer vermeerdering van kennis, bij iederen ſterveling, die zich geen geweld aandoet, ook verhooging en veredeling van zedelijkheid ten gevolge heeft, die zal altijd rusteloos ſtreven naar kennis, zoo als zij op zedelijkheid werken kan en moet. Dit is, dunkt mij, zoo duidelijk, dat ik de verdere ontwikkeling hiervan aan uw gevoel en oordeel veilig kan overlaten.

Digitized by Google

DE VRAGEN:

Verdient de Vaccine thans nog, als voorbehoedmiddel tegen de Kinderziekte, te worden aangeprezen? en wat heeft daaromtrent de Utrechtsche Kinderziekte-Epidemie van het jaar 1823 geleerd?

BEANTWOORD DOOR

N. C. DE FREMERY,

Hoogleeraar in de Geneeskunde te Utrecht. (*)

Zeer geëerde Medeleden van dit Natuurkundig Gezelschap!

Wanneer ik in onze bijeenkomsten eene spreekbeurt vervul, ben ik doorgaans gewoon daarin een onderwerp te behandelen, ontleend uit de Scheikunde of Natuurlijke Geschiedenis, zoodanig gekozen, dat gij daardoor met de vorderingen dier wetenschappen, of derzelver toepassing op voorwerpen van algemeen belang, welke in het dagelijksch leven voorkomen, wordt bekend gemaakt. Ook nu zoude ik u met zulk een onderwerp hebben trachten bezig te houden, ware het niet, dat de moorddadige Kinderziekte, welke thans in deze stad heerscht, en reeds zoo vele kinderen, zoo wel als volwassenen, ten grave heeft gesleept, mijne aandacht bijzonder had bepaald bij het weldadig voorbehoedmiddel, 't welk ons Gods goede Voorzienigheid in de inenting der Koepokken, als zoodanig het eerst door den onsterfelijken JENNER in uitoefening gebragt, heeft geschonken.

Ik wilde dan uwe aandacht, op welke ik bij een zoo belangrijk onderwerp zekeren staat kan maken, bezig houden met de beantwoording der twee volgende vragen: 1°. Verdient de Koepokinenting ook nu nog, vijfentwintig jaren nadat zij voor het eerst door JENNER is bekend gemaakt, als voorbehoedmiddel tegen de Kinderziekte te worden aangeprezen? En 2°. wat heeft ons de Epidemie van Kinderziekte, welke dit jaar in deze stad geheerscht heeft en nog heerscht, te dezen opzigte geleerd?

De

(*) In eene spreekbeurt in het Natuurkundig Gezelschap aldaar, den 19den December 1823.

Digitized by Google

De beantwoording dezer vragen is mij op dit oogenblik bijzonder belangrijk voorgekomen, zoo wegens de blaam, welke een *Nederlandsch* Arts onlangs op de Vaccine heeft trachten te werpen, en zijn geschrijf, door het listig inmengen van systematisch godgeleerde, ter zake niets afdoende en verkeerdelijk aangebragte, begrippen, bij sommige zwakke en bevooroordeelde lezers, ingang te doen vinden, als wegens de voorbeelden van menschen, die, te voren gevaccineerd, in deze Epidemie door Kinderziekte zouden zijn aangetast, welke den Geneesheeren dagelijks worden voorgeworpen, om daardoor het onvermogen der Koepokinenting ter beveiliging tegen de Kinderziekte, zoo mogelijk, te bewijzen.

Bij deze beantwoording ben ik voornemens mij vooral te bedienen van de waarnemingen, welke ik gelegenheid heb gehad, van de maand November des jaars 1802 tot op dezen dag, en dus gedurende eenentwintig jaren, te doen op zevenhonderd-en-twintig door mij gevaccineerde personen van allerlei klassen, van allerlei leeftijd, onder de meest verschillende omstandigheden. Welligt zal het sommigen uwer vreemd voorkomen, dat er geen grooter aantal voorwerpen door mij, gedurende dat aanmerkelijk tijdsverloop, is gevaccineerd. Dezen zal ik antwoorden, dat ik hier alleen gebruik maak van die vaccinatiën, welke door mij in het bijzonder zijn verrigt, niet van die gene, welke ik, in mijne betrekking tot de Provinciale Geneeskundige Commissie, of zelf verrigt, of ook bestuurd heb; en dan zal het niemand vreemd kunnen toeschijnen, dat ik, dagelijks het grootste gedeelte van mijnen tijd bestedende aan mijne hoofdbestemming, het onderwijs der akademische jeugd te dezer plaatse, geen' meerderen tijd aan het vaccineren, hoe nuttig en belangrijk dit op zichzelve zijn moge, heb kunnen besteden.

Dit meen ik daarenboven hier nog te moeten bijvoegen. Bijna alle deze 720 gevaccineerden zijn door mij met de grootste naauwkeurigheid waargenomen, en het meest belangrijke dezer waarnemingen is steeds onmiddellijk geboekt; zoodat ik vermeen, uit dit kleiner, maar toch genoegzaam, aantal waarnemingen, met meer zekerheid gevolgtrekkingen te kunnen afleiden, dan dit door anderen, die mogelijk duizenden hebben gevaccineerd, maar, juist wegens dit groot aantal, dezelve niet behoorlijk hebben kunnen waarnemen, geschieden kan. Zoo veel mogelijk heb ik ook de door mij

Digitized by Google

gevaccineerden in den volgenden loop van hun leven nagegaan, en meen dus eenig regt te hebben, om ook over den verderen invloed der Vaccine op de gezondheid der gevaccineerden mijn, op waarneming gegrond, gevoelen te mogen zeggen.

Voor het overige meen ik hier ook nog te moeten bijvoegen, dat ik niet, gelijk de laatste bestrijder der Koepokenting dit dengenen, die deze voorbehoeding tegen de vreesselijke Kinderziekte, ten nutte van het menschdom, hebben trachten in te voeren, ten onregte heeft aangetijgd, hierin met overhaasting ben te werk gegaan, om door het uitoefenen eener nieuwe praktijk opzien te baren. Neen! Eerst vier jaren nadat de voorbehoedende kracht der Vaccine door JENNER aan het licht was gebragt, nadat ik dit denkbeeld eerst bijna geheel had verworpen, naderhand in twijfel getrokken, en niet dan nadat ik de menigvuldige proeven en waarnemingen van *Engelsche*, *Fransche* en *Duitsche* Geneesheeren naauwkeurig had gelezen en overwogen, en hier ter stede den uitslag der vaccinatiën, door andere Kunstgenooten in het werk gesteld, oplettend gadegeslagen, heb ik zelf begonnen te vaccineren, ben daarin voorzigtig voortgegaan, maar heb ook tot dezen dag toe geene reden gevonden, om eenig berouw te gevoelen wegens hetgeen ik in dit vak der beoefenende Geneeskunst heb verrigt. Ik mag mij dus vleijen, dat ik mij in dezen noch door zucht tot handhaving van eenig geneeskundig stelsel, noch door blinde *empirie* heb laten wegslepen, maar dat ik ook hier steeds de redelijke ondervinding, de *Empiria rationalis*, den grondslag van alle ware Geneeskunde, getrouwelijk gevolgd heb.

In de eerste plaats stelde ik mij dan ter beantwoording de vraag voor: Verdient de Koepokinenting ook nu nog, vijfentwintig jaren nadat zij door JENNER het eerst is aangeprezen, als voorbehoedmiddel tegen de Kinderziekte, die zelfde aanprijzing?

Ik kan deze vraag, uit mijne ondervinding, gerustelijk met *ja* beantwoorden. Tot op dezen dag is nog niemand der 720 door mij gevaccineerden door Kinderziekte, 't zij dan ware, 't zij dan zoogenaamde gewijzigde (*modificated Smallpox*), voor zoo veel ik heb kunnen te weten komen, aangetast. In dien tijd heeft de Kinderziekte meermalen in deze stad geheerscht, en hare slagtoffers zijn vele geweest. Nimmer heb ik mijne ingeënten van door Kinderziekte besmette huizen of per-

Digitized by Google

perſonen afgehouden. In verſcheidene huisgezinnen, waar kinderen, door mij gevaccineerd, woonden, is naderhand ware Kinderziekte gekomen; maar de met koepokſtof ingeënten zijn van dezelve verſchoond gebleven. In een arm *Joodsch* huisgezin had ik, in tweé onderſcheidene jaren, drie kinderen gevaccineerd. Een vierde kind, naderhand geboren, was nog niet gevaccineerd, toen het, bij eene heerſchende Epidemie van Kinderziekte, door deze zoo hevig werd aangetast, dat het aan derzelver gevolgen bezweek. De drie overigen leefden met dat kind in één, niet zeer ruim, woonvertrek, aten, dronken, ſliepen met hetzelve, en — niemand werd beſmet. Vijfmalen heb ik Kinderziekte gezien bij kinderen, die met koepokſtof waren ingeënt, maar bij welke deze inenting niet had kunnen geſchieden, dan nadat zij reeds te voren door de ware Kinderziekte, die in het huis, waar zij woonden, was doorgedrongen, beſmet waren. In alle die gevallen was deze, bij gevaccineerden voorkomende, Kinderziekte goedaardig en discreet, ook daar, waar de bloedverwanten dezer gevaccineerde kinderen, door kwaadaardige zamenvloeijende pokken aangetast, eene prooi des doods geworden waren, en dat hoewel het geheele geſtel der kinderen, en vooral de dikke, weinig medegevende huid, anders ook bij hen gevaarlijke pokken met reden had laten verwachten. En zoo ſtemt dan mijne onderviñding te dezen opzigte volmaakt overeen met die der beste geneeskundige waarnemers, welke uit éénen mond getuigen, dat waarlijk de Koepokken, ingeënt aan voorwerpen, reeds door Kinderziekte beſmet, deze geweldige ziekte verzachten, en gemakkelijk en veilig doen afloopen.

Maar, zal iemand dan te regt vragen, heeft men de Vaccine, welke dus de ingeënten voor eenen tijd tegen het geweld der Kinderziekte beveiligd heeft, ook voor een middel te houden, 't geen deze zijne beveiligende kracht te allen tijde blijft behouden, en de gevaccineerden voor hun geheele leven tegen de Kinderziekte waarborgt? Hoewel een tijdsverloop van eenentwintig jaren, gedurende welke zich het voorbehoedend vermogen der Vaccine beproefd heeft betoond, hier reeds zeer vele hoop voor het vervolg geeft, en waarſchijnlijkheid genoeg oplevert, om deze vraag met *ja* te kunnen beantwoorden, wil ik echter liever, 't geen ik hierover meen te moeten zeggen, uitſtellen, tot dat ik, bij de beantwoording der tweede vraag, over den invloed der thans

Digitized by Google

heerschende Epidemie van Kinderziekte op ons oordeel over de Koepokenting heb te handelen.

Het is dus ook door mijne waarnemingen uitgemaakt zeker, dat de Vaccine, immers voor een' zeer langen tijd, de ingeënten tegen de Kinderziekte behoedt, en dus ernstig verdient aangeprezen te worden. Hoe echter deze voorbehoeding geschiede, weten wij niet. Door naauwkeurige waarneming is ons bekend, dat gevaccineerde voorwerpen, aan de besmetting der Kinderziekte, 't zij door inenting, 't zij op eenige andere wijze, blootgesteld, de vatbaarheid verliezen, om door die smetstof te worden aangedaan en de Kinderziekte te krijgen; en dit is, in den tegenwoordigen staat onzer kennis, voor ons menschen ook genoeg, en kan ons een' veiligen regel voor ons gedrag opleveren. Willen wij hier meer uitleggen, en de reden van het verschijnsel met woorden bekleeden, dan zullen wij met vele woorden eigenlijk niets zeggen, en in het geval komen van den *Doctorandus*, dien MOLIÈRE op de vraag: *Quare opium facit dormire?* laat antwoorden: *Quia est in eo virtus dormitiva, cujus est natura sensus assoupire.*

Wanneer wij den loop der Koepokinenting zorgvuldig nagaan, dan blijkt het ons, dat de smetstof, onder de huid gebragt, daar eerst weinige dagen, als ware het, onwerkzaam is en slaapt; dat er daarna, tegen den 4den dag na de inenting, eene plaatselijke ontsteking in de huid ontstaat, welke dagelijks toeneemt, omtrent den 9den of 10den dag door pijnlijkheid onder de okselen, zwelling der okselklieren, meerdere of mindere koortsige beweging gevolgd wordt, omtrent den 9den of 10den dag een eigenaardig gevormd pokje voortbrengt, gevuld met eene heldere vloeistof, welke, op andere menschen, die te voren niet gevaccineerd zijn, of geene Kinderziekte gehad hebben, overgebragt, bij hen dezelfde verschijnselen, in dezelfde orde, veroorzaakt. Omstreeks den 10den en 11den dag ziet men om dit pokje eene eigenaardige roosachtige ontsteking, met zwelling in de huid; later verdroogt het, en verandert in een bruin korstje, 't geen eindelijk afvalt, en een plat litteeken, als bewijs der voorafgegane vaccinatie, nalaat.

Ik heb deze verschijnselen hier kortelijk geschetst, omdat ik noodig acht, uwe aandacht daarop te bepalen, dat ik bij alle de 720 door mij gevaccineerden alle deze verschijnselen altoos in dezelfde orde heb waargenomen, alleen met die gerin-

Digitized by Google

ringe wijzigingen van meerdere of mindere ſterkte, welke bij alle ziekten van denzelfden aard in onderſcheidene menſchelijke geſtellen voorkomen. Nu zijn mijne vaccinatiën geſchied bij voorwerpen van allerlei ouderdom, van zeer onderſcheidene geſtellen, meestal bij gezonden, maar ook, waar dreigende Kinderziekte dit vorderde, bij ziekelijken, bijna in alle gevallen bij blanke *Europeanen*, maar ook eenmaal bij eenen, in *Amerika* geboren, *Neger* met zwart en wolachtig hoofdhaar; in verre de meeste gevallen met ſtof van den eenen mensch op den anderen overgebragt, welke dus door een groot aantal menſchelijke ligchamen als ware het was doorgegaan, maar ook eenmaal met ſtof, welke uit een kind genomen was, ingeënt met de ſtof van den uijer eener *Geervlietſche* koe, eene ſtof, welke dus maar door één menſchelijk ligchaam was doorgegaan, — en in alle die inentingen heeft de koepokſtof ſteeds gelijke werkingen voortgebragt. Wanneer dus in eene gezonde Redeneerkunde het beſluit uit de beſtendige gelijkheid der uitwerkingen tot de gelijkheid der oorzaak deugdelijk en welgegrond is, dan mogen wij uit deze waarnemingen ook gerust beſluiten, dat de koepokſtof eene eigenaardige, ſteeds aan zichzelve gelijke, ſtof is, welke eene eigenaardige, ſteeds aan zichzelve gelijke, ligte ziekte in het menſchelijk ligchaam voortbrengt, met dat gevolg, dat zij, welke die ziekte hebben doorgeſtaan, jaren lang onvatbaar worden, om door de natuurlijke Kinderziekte te worden beſmet.

Ik noemde daar zoo even de ziekte, door de inenting der Koepokken voortgebragt, eene *ligte* ziekte; en juist in de ligtheid dier ziekte vind ik een' tweeden zeer voldoenden grond, om de mededeeling dezer ziekte ook nu nog, ter afwending der Kinderziekte, te kunnen en te moeten aanraden. Zij is ligter dan bijna eenige andere, door geneesmiddelen voortgebragte, ongeſteldheid, waardoor andere gevaarlijke ziekten van het menſchelijk geſlacht worden genezen of voorgekomen. Van mijne 720 gevaccineerden is er onder den loop der inenting maar één geſtorven; een kind, twee maanden oud, 't geen na de vaccinatie aan buikloop begon te lijden, en aan welks teeder leven bijkomende ſtuipjes, op den zevenden dag na de vaccinatie, een einde maakten. Na en ten gevolge der Vaccine is er, ik durf dit ſtellig verzekeren, niet één eenig voorwerp geſtorven. Bij nog twee andere zuigende kinderen, ieder een jaar oud, was ook de

Digitized by Google

koorts heviger dan gewoonlijk, en met ſtuipjes verzeld; maar deze verdwenen ſpoedig, en de kinderen herſtelden gelukkig. Nog een enkel kind, elf maanden oud, leed, onder het verloop der Koepokenting, en als gevolg derzelve, aan eene zoo hevige ontſteking en zwelling der oorklier, dat, ware deze niet in tijds door onzen bekwamen Heelmeester VERHOEFF met het mes geopend geweest, belette doorzwelging het teeder wicht waarſchijnlijk ten grave zoude hebben doen dalen; terwijl het nu, kort daarna, gelukkig herſtelde, en alzoo bewaard bleef voor de Kinderziekte, aan welke vóór korten tijd twee volwasſene zusters van dat kind ellendig geſtorven waren. Tot deze Kinderziekte had ook dit meisje de grootſte voorgeſchiktheid van de ouders overgeërfd, zoodat het, door dezelve aangetast, naar menſchelijke waarſchijnlijkheid, daaronder bezweken zoude zijn, en nu het teeder leven alleen aan de tijdig verrigte weldadige Koepokenting te danken had. — Zoo ligt, zoo gemakkelijk door te ſtaan is de Vaccine, dat andere ziekten, gedurende den loop derzelve de ingeënte voorwerpen aantastende, daardoor, ook naar mijne ervaring, volſtrekt niet verzwaard worden. Want, om nu niet van de doorgaans zeer ligte waterpokken, die ik tweemaal bij gevaccineerde kinderen heb opgemerkt, te ſpreken, ik heb ook bij dergelijke kinderen tweemaal mazelen, eenmaal een' hevigen hoest, en eenmaal vrij ſterke oogontſteking (in het laatſte geval heerschte de Kinderziekte tevens in hetzelfde huis) waargenomen, zonder dat eene dezer ziekten door de Vaccine is verzwaard, of deze van aard veranderd; haar loop werd alleen door de mazelen opgeſchort, maar hervatte zich geregeld, zoodra deze weder verdwenen waren.

Maar, zal welligt iemand zeggen, de Vaccine zij eene ligte ziekte, welke, zoo lang zij duurt, het ligchaam noch aan doodsgevaar, noch aan bedenkelijke ongemakken blootſtelt; maar wie ſtaat er ons voor in, dat niet van de Vaccine overblijffelen in het ligchaam achterblijven, welke de gezondheid ondermijnen en een kwijnend leven te weeg brengen? Leert ons niet het kwaadaardig uitſlag, dat zoo dikwijls na de vaccinatie ontſtaat, dat het Vaccinegif eene verderfelijke werking op het ligchaam te weeg brengt, welke men voor zich en de zijnen zoo veel mogelijk moet vermijden, en dus de Koepokinenting niet in praktijk brengen?

Vóór dat ik deze tweeledige, ſchoonſchijnende, maar in-

Digitized by Google

derdaad nietige, tegenwerping beantwoorde, moet ik eerst het verkeerde denkbeeld, 't geen hier ten grondslag ligt, alsof er van de ingeënte koepokstof iets in het ligchaam achterblijft, 't geen naderhand deze nadeelige uitwerkselen te weeg brengt, uit geneeskundige gronden tegenspreken. De ontsteking, die er, gelijk wij zagen, na de inenting met koepokstof ontstaat, de meerdere werking van het stelsel der watervaten, welke men daarna gewaar wordt, de ligte koortsige bewegingen, welke men bespeurt, zijn alle zoo vele middelen, van welke zich de weldadige natuur bedient, om den vreemden prikkel, dien men in het ligchaam heeft gebragt, onschadelijk te maken en uit te drijven; en deze prikkel wordt geheel, zonder dat er iets overblijft, weggenomen, zoo door het zetsel, 't geen men bij gevaccineerden in de urin waarneemt, als door de koepok zelve, welke het eindelijk product der vaccinatie is. Ik kan dit hier niet breeder ontwikkelen; de naauwkeurige waarneming van den loop en het einde van alle koortsige uitslagziekten zal den onbevooroordeelden opmerker van de waarheid van dit mijn gestelde genoegzaam overtuigen. En nu tot de tegenwerping zelve teruggekeerd.

Wie aan nadeelige uitwerkingen op het ligchaam, door de vaccinatie voortgebragt, wil doen gelooven, moet dezelve bewijzen, niet vooronderstellen. Het is hier niet genoeg, ons op het vastere vezel- en beengestel der oude lieden in onze oude Mannen- en Vrouwen-huizen, in vergelijking met het veel zwakkere des tegenwoordigen geslachts, te wijzen, en de oorzaak daarvan aan de onschuldige Vaccine te wijten, die niet lang genoeg algemeen gewerkt heeft, om dit verschijnsel, indien het al waar was, te veroorzaken. Die zoo iets ter neder stelt, vergeet, dat de weinige ouden, die hij aanhaalt, de éénige overblijfselen zijn van een voorgeslacht, 't welk ook wegens mindere sterkte en gezondheid dien leeftijd niet heeft kunnen bereiken, maar door verlei ziekten vroeger is afgesneden. Onbetamelijk is de groote sterfte, die er in Aalmoezeniers- en Vondelingshuizen steeds plaats heeft, door drogredenen gedeeltelijk op rekening der Vaccine te plaatsen, daar die sterfte, van zeer wel bekende oorzaken afhangende, en uit deze alleen genoegzaam te verklaren, vóór de invoering der Vaccine overal aanwezig is geweest, en waarschijnlijk zelfs sterker dan nu heeft gewerkt.

Maar wat zullen wij dan zeggen van het uitslag, 't geen na de Vaccine, zoo men zegt, zoo dikwijls wordt waarge-

Digitized by Google

nomen? Wat mijne waarnemingen mij in de aangehaalde vaccinatiën geleerd hebben, zal ik u, met die waarheidsliefde, welke den eerlijken man, den beminnaar zijner medemenschen, betaamt, mededeelen, en u dan zelven het oordeel over deze tegenwerping laten vellen.

Bij 16 van deze 720 gevaccineerden heb ik uitslag na de vaccinatie waargenomen, 't geen ik meende, immers gedeeltelijk, als gevolg derzelve te moeten aanmerken. Van de 45 gevaccineerden heeft dus één uitslag gekregen. In tien van die 16 gevallen was dat uitslag zoo gering, dat het geene aandacht ter wereld verdiende. Bij drie voorwerpen was hetzelve algemeen, maar gemakkelijk, goedaardig, in gedaante met de koepokken, die op den arm verschijnen, overeenkomende, en, zoo het mij toescheen, alleen te houden voor eene sterkere werking der koepok zelve. In drie andere gevallen hadden de kinderen of reeds vóór het vaccineren een dergelijk uitslag als zich nu vertoonde, of waren jaarlijks aan hetzelve onderhevig, of van een klierachtig gestel, bij hetwelk, gelijk den Geneeskundigen genoeg bekend is, huidziekten veelvuldig voorkomen. Niemand zal het dan ook vreemd vinden, dat eene kunstbewerking, welke, zoo als wij zagen, het stelsel der watervaten in eene verhoogde werking brengt, juist daardoor gelegenheid geeft tot vormiug van uitslag, 't geen echter, zonder eenig nadeel voor de gezondheid, allengskens weder verdwijnt. Bij geheel gezonde kinderen heb ik geen uitslag na de vaccinatie zien ontstaan. — Dezelfde verhoogde werking van het stelsel der watervaten, van welke ik zoo even sprak, is, naar mijn inzien, ook oorzaak geweest van het verdwijnen van een vóór de vaccinatie bestaand, hardnekkig, klierachtig uitslag over het geheele ligchaam en op de wang; welk verdwijnen na de vaccinatie ik ook nog in twee andere gevallen van uitslag duidelijk heb waargenomen.

En zoo mag ik dan, M. H., de eerste vraag voor genoegzaam beantwoord houden, en u dus, ook nu, de vaccinatie uwer kinderen en betrekkingen, als een veilig voorbehoedmiddel tegen de Kinderziekte, 't geen niet dan eene ligte ziekte voortbrengt en geene kwade gevolgen nalaat, gerustelijk aanprijzen.

De tweede vraag, welke ik mij voorgesteld had, was deze: Wat heeft de Epidemie van Kinderziekte, welke dit jaar in deze stad zoo sterk geheerscht heeft en nog heerscht,

ons

Digitized by Google

ons ten opzigte van het beveiligend vermogen der Koepokinenting geleerd?

Dat er reeds een aanmerkelijk aantal, zoo kinderen als volwasfenen, dit jaar wederom aan de vreesfelijke Kinderziekte zijn geftorven, is u allen genoegzaam bekend. Dit aantal bedraagt tot in het begin dezer week, volgens officiéle, mij medegedeelde berigten, eenhonderd-en-acht. Hoe groot het aantal der genen geweest is, welke aan die ziekte geleden hebben, maar van dezelve min of meer volkomen herfteld zijn, kan ik, daar de naauwkeurige opgaven deswege niet voor in het begin des volgenden jaars kunnen inkomen, nog niet bepalen. Uit het aantal geftorvenen blijkt reeds van zelve, dat er zeer velen, maar de gewone regels der fterfte aan de Kinderziekte tusfchen de 700 en 800, aan deze ziekte moeten hebben geleden. Meer dan genoeg is het tot mijn tegenwoordig oogmerk, dat er weder zulk een aanzienlijk getal menfchen geftorven is aan eene ziekte, welke het, menfchelijkerwijze, in de hand der ouderen geftaan had voor hunne kinderen te vermijden, zoodat zij het fteeds aan zichzelven zullen moeten wijten, dat hunne lievelingen ten grave gedaald zijn, omdat zij weigerden gebruik te maken van het eenvoudige voorbehoedmiddel, 't geen hun door de hand der goede Voorzienigheid, even als alle andere geneesmiddelen in ziekten, werd aangeboden.

Zullen wij nu over het voorbehoedend vermogen der Vaccine tegen de Kinderziekte uit deze Epidemie wèl oordeelen, dan moeten wij opmerken, welke perfonen door dezelve zijn aangetast geworden, gevaccineerden of niet gevaccineerden. En nu meen ik dan met grond te kunnen ftaande houden, dat de Epidemie zich bij uitfluiting bepaald heeft bij die menfchen, meestal tot de minder gegoede klasfe der ingezetenen behoorende, welke hunne kinderen, het zij uit traagheid en achteloosheid, het zij door veelerlei vooroordeelen teruggehouden, niet hebben willen laten vaccineren. Bij hen, in de woningen der armen, in volkrijke kleine ftegen en ftraatjes, vinden wij de meeste flagtoffers der Kinderziekte, welke de huizen der meer gegoeden, gelijk die der min bevooroordeelden, welke hunne kinderen, of reeds vroeger, of nu nog ftaande de Epidemie zelve, hebben laten vaccineren, bijna geheelenal verfchoond heeft. Uit deze waarneming, welke allen, die over de zaak hebben nagedacht, voorzeker met mij gedaan hebben, meen ik dus te regt te

Digitized by Google

moeten beſluiten: de tegenwoordige Epidemie der Kinderziekte te *Utrecht* heeft het voorbehoedend vermogen der Koepokinenting in een helder daglicht geplaatst en ten volle bevestigd.

Hier echter, dunkt mij, hoor ik ſommigen uwer zeggen: dit beſluit kan in het geheel niet doorgaan; er zijn immers zeer menigvuldige voorbeelden van menſchen, te voren met den besten uitſlag gevaccineerd, welke gedurende deze Epidemie aan Kinderziekte meer of min hebben geleden, en welke dus tegen dit voorbehoedend vermogen der Vaccine luide getuigen. Dit gerucht, M. H., is ook tot mijne ooren gekomen, en heeft mij aanleiding gegeven, om, zoo veel in mijn vermogen was, te onderzoeken, hoe het dan met deze Kinderziekte der gevaccineerden gelegen was.

In de eerſte plaats moet ik opmerken, dat het gerucht, naar oude gewoonte, deze gevallen, voor zoo verre zij werkelijk mogen beſtaan, aanmerkelijk vermeerderd en verzwaard heeft. Wanneer wij de menſchen, die ons deze voorbeelden tegenwerpen, naauwkeurig ondervragen, dan komt het groote aantal gevallen, van welke zij ons ſpreken, doorgaans op drie, vier, ten hoogſte vijf neder, welke zij dan nog niet zelve hebben waargenomen, maar het geval meestal door hooren zeggen van anderen vernamen; en, 't geen hier zeer onze opmerking verdient, zelfs het gerucht heeft niet éénen te voren gevaccineerden aan de Kinderziekte laten ſterven, — iets, 't geen reeds voor het beveiligend vermogen der Koepokenting zeer veel gewonnen is.

Er zal dan in eenige weinige gevallen Kinderziekte bij gevaccineerden zijn waargenomen. Maar wat is reeds op zichzelve dat getal hoogst gering, in vergelijking van het groote aantal gevaccineerden, die gedurende deze ſterke Epidemie volkomen wèl en van de Kinderziekte verſchoond zijn gebleven! En, 't geen hier nog meer afdoet, is de Kinderziekte, welke dan in die weinige gevallen is waargenomen, die ware, die gevaarlijke Kinderziekte geweest, welke, zelfs bij goedaardige Epidemiën, den tienden man ten grave ſleept? Ik meen zeer gegronde redenen te hebben, om dit in twijfel te trekken, en zal u deze redenen, met die openhartigheid, welke den onbevooroordeelden zoeker naar waarheid past, mededeelen. Ik zelf heb ware Kinderziekte waargenomen bij ééne patiënte, vóór meer dan 18 jaren door een' onzer achtingwaardigſte Geneesheeren, nu reeds lang overleden,

Digitized by Google

den, gevaccineerd. Dat er dit geval ware Kinderziekte geweest is, lijdt bij mij, vooral wegens het regelmatig zweren dier pokken en doorloopen van alle hare tijdperken, geen twijfel; maar zij was allergoedaardigst, en heeft, na haren afloop, bij de lijderesse geene de minste sporen nagelaten. Andere voorbeelden van ware Kinderziekte bij gevaccineerden zijn mij noch zelf voorgekomen, noch ook uit de verhalen van andere Geneesheeren gebleken: alle de overige, die tot mijne kennis gekomen zijn, behoorden of tot geheel andere huidziekten, of tot de zoogenaamde gewijzigde Kinderziekte (*modificated Smallpox*), en zulk een geval heb ik ook onlangs bij een' onzer Studenten waargenomen. Mogelijk zal hier wel bij sommigen de gedachte opkomen, alsof deze gewijzigde Kinderziekte niet van de ware verschilt, dan alleen in het denkbeeld van Geneesheeren, welke daardoor de voorbehoedende kracht der Vaccine, anders niet te handhaven, trachten te redden. Zulk een denkbeeld heb ik bij verscheidene, niet met de Geneeskunde bekende, menschen aangetroffen, en zoodanig wordt deze zaak ook bijna voorgesteld door den nieuwsten partijdigen bestrijder der Vaccine, welken ik meermalen gelegenheid gehad heb aan te halen. Ik wenschte, dat allen, die zoo denken, gelegenheid hadden, maar één enkel voorbeeld van ware en van gewijzigde pokken naauwkeurig waar te nemen; zij zouden dan voorzeker opmerken, hoe bij de ware pokken, wanneer ook al de koorts, na eene volkomene uitbotting, verdwijnt, zij echter bij de ettervorming en beginnende opdrooging terugkeert, en nu dikwijls eerst regt hevig en voor het leven des lijders gevaarlijk wordt; terwijl bij de gewijzigde Kinderziekte de koorts, die er geweest is bij de uitbotting, al komen er ook nog zoo vele pokjes te voorschijn, volkomen ophoudt, om in het geheel niet weder terug te keeren, terwijl de pokjes zelve, na eenige dagen gestaan te hebben, bijna niet in verettering overgaan, maar allengskens inkrimpen, verdroogen, en eindelijk geheel verdwijnen. Zulke waarnemingen moeten elken onbevooroordeelden overtuigen, dat er bij de genen, welke aan die gewijzigde Kinderziekte lijden, iets plaats heeft gehad, 't geen eenen gunstigen invloed op die ziekte heeft uitgeoefend en dezelve zeer aanmerkelijk verzacht. Dat dit iets nu in de voorafgaande inenting met koepokken moet gezocht worden, kunnen wij veilig daaruit opmaken, dat deze vorm der Kinderziekte niet dan bij gevaccineerden voorkomt,

Digitized by Google

komt, en vóór de invoering der Koepokenting in het geheel niet is waargenomen. Indien dan, in enkele, zeer zeldzame gevallen, zich Kinderziekte bij menschen opdoet, welke te voren met genoegzaam voldoenden uitslag gevaccineerd zijn, dan zal deze in de minste van die reeds zeldzame gevallen ware Kinderziekte zijn, en dan nog gemakkelijk en goedaardig afloopen; in de overige gevallen zullen het de gewijzigde Kinderpokken zijn, die somtijds wel hevig beginnen, maar hare goedaardige natuur in het vervolg duidelijk toonen, en den lijder in geen het minste levensgevaar brengen. Niemand zal dus om deze reden de Koepokenting behoeven te verwerpen, maar ook tot dezelve zijne toevlugt nemen, om in die zeldzame gevallen, waarin de Kinderziekte niet geheel kan worden afgeweerd, dezelve echter zoodanig te wijzigen, dat zij zonder eenig gevaar voor den lijder afloopt.

Deze gevallen van gewijzigde Kinderziekte, na voorafgegane vaccinatie, heeft men thans ook in deze onze Epidemie van Kinderziekte meer dan te voren waargenomen; en dit brengt mij van zelve tot een onderwerp, over hetwelk ik straks reeds gezegd heb nog eenige woorden hier te zullen bijvoegen, — tot het onderzoek, namelijk, of eene welgeslaagde Koepokinenting den gevaccineerden voor zijn geheele leven voor de Kinderziekte waarborgt? Eer ik echter deze vraag regtstreeks beantwoorde, moet ik eene andere tegenvraag doen, of, namelijk, wel doorgestane ware Kinderziekte den mensch altijd voor zijn geheele leven tegen eenen tweeden aanval dier zelfde ziekte behoedt? Indien nu alle Geneesheeren, uit eigene of vreemde ervaring, mij toestemmen, (iets, waaraan ik volstrekt niet behoef te twijfelen) dat ware Kinderziekte meer dan eens bij hetzelfde voorwerp is waargenomen, dan behoeven wij er ons niet over te verwonderen, dat in enkele zeldzame gevallen, ook na eene volkomene vaccinatie, ware of gewijzigde Kinderziekte wordt gezien, daar men toch van de Vaccinatie geene meerdere zekerheid kan verlangen, dan de Kinderziekte zelve ons hier kan verschaffen.

Maar, (en dit is een ander oogpunt, uit hetwelk wij de zoo even opgeworpene vraag ook moeten beschouwen) daar gewijzigde en, in zeer enkele gevallen, ware Kinderpokken nu meer schijnen voor te vallen, dan kort na de invoering der Koepokenting; is dit ook een bewijs, dat de Vaccine door den tijd hare kracht verliest? dat de stemming, door haar in het

Digitized by Google

het ligchaam voortgebragt, waardoor dit onvatbaar wordt om door de ſmetſtof der Kinderziekte aangedaan te worden, door den tijd verdwijnt? en zoude in dit geval eene tweede Vaccinatie die ſtemming niet weder kunnen terugroepen, en dus de gevaccineerden op nieuw voor een' geruimen tijd tegen de Kinderziekte beveiligen?

Naauwkeurige waarnemingen zullen dit ſtuk in het vervolg *alleen* kunnen beſliſſen. Ik wil u echter mijne gedachten deswege, op eenige proeven ſteunende, gaarne mededeelen. Meermalen ben ik in de gelegenheid geweest, om, op verzoek der ouders, kinderen, eenige jaren te voren gevaccineerd, ten tweeden male met koepokſtof in te enten. Slechts eenmaal heb ik bij deze overinenting dezelfde verſchijnſelen in dezelfde volgorde waargenomen, als die bij de gewone Koepokenting worden opgemerkt, en ik u dezelve ſtraks geſchetst heb. De jonge jufvrouw, bij welke ik deze tweede inenting deed, was, omtrent twintig jaren te voren, te *Amſterdam* gevaccineerd door den achtingwaardigen Geneesheer THEMMEN, die zich omtrent de uitbreiding der Vaccine hier te lande zoo vele verdienſten heeft verworven. In alle andere gevallen ontſtond er na de inenting veel ſpoediger (ſoms reeds den volgenden dag) ontſteking, dan dit bij de echte Vaccine plaats heeft; de pokjes groeiden ſchielijker aan, verliepen veel onregelmatiger, en werden niet door den karaktermatigen rooden kring omringd; gelijk dit ook het geval was bij een kind, dat ik te gelijker tijd en uit dezelfde koepok met de zoo even gemelde jonge jufvrouw inentte, nadat het weinige jaren te voren naauwkeurig was gevaccineerd, omtrent welke Vaccine men echter eenigen twijfel koesterde; wegens vrij ſterken dauwworm, waaraan het kind toen leed. Het is mij intusſchen voorgekomen, dat het verloop der Koepokken, welke voor de tweede maal worden ingeënt, des te meer tot het verloop der voor de eerſte maal geënte nadert, hoe langer tijd er tusſchen de eerſte en tweede inenting verloopen is; en deze waarneming, welke ik nu in 8 of 10 gevallen bevestigd heb gevonden, offchoon ik weet, dat niet alle Geneesheeren dit ook alzoo hebben opgemerkt, doet mij niet geheel vreemd zijn van het denkbeeld, dat waarlijk de ſtemming, in het ligchaam door de Vaccine voortgebragt, waardoor dit voor het pokſmet onvatbaar wordt, door den tijd vermindert, en mogelijk eindelijk verdwijnt; dat het derhalve van belang wordt, menſchen, die vóór 15 of 20 jaren ge-

Digitized by Google

gevaccineerd zijn, bij eene dan ontstaande Epidemie van Kinderziekte, nog eens te vaccineren, ten einde, indien de vorige inenting hare beveiligende kracht mogt verloren hebben, deze door de nieuwe enting wederom voort te brengen.

Het besluit van dit alles zal dan hierop neêrkomen: De inenting met Koepokstof verdient ook nu nog aan allen, die belang stellen in hun eigen welzijn en in dat hunner kinderen en bloedverwanten, ernstig te worden aanbevolen. Zij brengt eene ligte ziekte voort, die geene nadeelige gevolgen in het ligchaam overlaat, en hetzelve in verre de meeste gevallen volledig voor de Kinderziekte beveiligt; terwijl in die enkele gevallen, waarin de ware Kinderziekte bij gevaccineerden voorkomt, deze hoogst goedaardig, en meestal zoodanig in haren loop gewijzigd is, dat zij geene vrees voor het leven van den door haar aangetasten lijder baart. Mogelijk verliest eindelijk de Vaccine, na vele jaren, iets van haar beveiligend vermogen; maar eene herhaalde Koepokinenting is dan volkomen in staat, om den mensch weder voor even zoo langen tijd tegen de verdervende werking der ware, onveranderde Kinderziekte te beveiligen.

EEN ALLERLEI WEGENS DEN VERMAARDEN ROSSINI.

(Grootendeels ontleend uit de *Vie de* ROSSINI, *par M.* DE STENDHAL. *Paris*, 1824.)

JOACHIM ROSSINI werd geboren te *Pesaro*, den 29 Febr. 1792. Zijn vader was een arm Hoornist van den derden rang, een van die zwervende Symphonisten, die, voor hun bestaan, de kermissen bezoeken. Zijne moeder, eens eene schoonheid, was eene tamelijke *seconda Donna* bij de kermisopera's, welke zij beiden hielpen daarstellen. En ROSSINI, hun zoon, overladen met eere, en met eenen naam, die door geheel *Europa* weêrgalmt, medgezel der ouderlijke armoede, had, nog vóór twee jaren, toen hij naar *Weenen* vertrok, niet zoo veel opgelegd, als het jaarlijksch inkomen bedraagt van eene der Zangeressen, die hem tegenwoordig te *Parijs* verheerlijken! Doch, men leeft zeer goedkoop te *Pesaro*; en het huisgezin, hoewel van de vruchten eens zeer wisselvalligen vlijtbetoons bestaande, leefde vrolijk, en bekreunde zich weinig aan de toekomst. In 1799 bragten hem

Digitized by Google

hem zijne ouders naar *Bologne*; maar niet vóór zijn twaalfde jaar leide hij zich op de muzijk toe. Na verloop van weinige maanden won de jonge GIOAÇCHINO reeds eenige *paoli*, door in de kerken te gaan zingen. Zijne schoone sopraanstem en zijne levendigheid deden hem welkom zijn bij de Priesters, die de muzijk bestuurden. In 1806 was hij in staat, om, op het eerste gezigt, alle muzijk te zingen, en men begon groote hope van hem op te vatten. Hij bestuurde toen reeds de Orkesten in eenige kleine steden. In 1808 begon hij te componeren; eene Symphonie, en eene Cantate: *Il Pianto d'Armonia*, (zijn eerste werk voor het vokaal.) Op zijn negentiende jaar bestuurde hij, als Orkestmeester, de uitvoering der *Jaargetijden* van HAYDN te *Bologne*. Eenige rijke liefhebbers te *Pesaro* namen den jongen ROSSINI onder hunne bescherming. Eene beminnelijke Dame zond hem naar *Venetië*, waar hij twee kleine Opera's componeerde. In de laatste derzelve, *l'Inganno felice*, schitterde zijn genie alomme; en een geoefend oog herkent daarin gemakkelijk alle de moeder-denkbeelden (dat ik mij zoo uitdrukke) van de 15 of 20 kapitale stukken, die, later, de fortuin zijner meesterwerken hebben bestist. Te *Venetië*, van wege zijne armoede, door den Directeur van *San-Mose* onwaardiglijk bejegend, wreekte hij zich van dezen, door in eene Opera, *la Scala di Seta*, (*de zijden Ladder*) welke hij voor den onbeschoften Directeur componeerde, al de buitensporig- en grilligheden te vereenigen, die dezen kenmerkten. Men verbeelde zich de verbazing en gramschap van een publiek, van alomme toegestroomd om den jongen Meester te bewonderen! Het waande zich persoonlijk beleedigd, en floot, gelijk een *Italiaansch* vergramd publiek gewoon is uit te fluiten. ROSSINI, welverre van hierdoor ter neêrgeslagen te zijn, vroeg lagchende aan den Directeur, wat hij nu met zijne onbeleefdheid had gewonnen, en vertrok naar *Milaan*.

In 1813 verscheen zijn *Tancredo*. Men oordeele van den opgang, dien deze Opera te *Venetië* maakte, daar zelfs de komst van Keizer NAPOLEON niet vermogt, het publiek een enkel oogenblik af te leiden. Van den Gondelier tot den *Monsignore*, alles zong: *Ti rivedrò, mi rivedrai*; ja zelfs in het Geregtshof, terwijl men pleitte, waren de Regters genoodzaakt, stilzwijgen te bevelen aan eene verzameling, die telkens herhaalde: *Ti rivedrò!* — Dit is eene daadzaak.

Na zijnen *Tancredo* is ROSSINI steeds meer gecompliceerd ge-

Digitized by Google

geworden. In plaats van ons bevalligheid en vermaak aan te bieden, begint hij ons vrees aan te jagen. Zijn orkest benadeelt meer en meer den zang. Zijne accompagnementen zondigen echter meer door *hoeveelheid*, dan door *hoedanigheid*.

Men zeide tot ROSSINI, met betrekking tot zijne *Elizabeth*: „ Beken het maar, gij offert altijd de uitdrukking „ en de dramatiſche welſtandigheid op aan de *broderiën* van „ Mad. COLBRAND." — „ Ik heb opofferingen gedaan aan „ den opgang der Opera," antwoordde ROSSINI openhartig. Hier kwam hem de Aartsbisſchop van *T*.... te hulp. „ Te *Rome*," riep hij, „ vergenoegde zich SCIPIO, voor „ het volk beſchuldigd, met tot zijne vijanden te zeggen: „ *Romeinen!* op dezen zelfden dag, nu tien jaren geleden, „ vernielde ik *Carthago*; gaan wij, in het Kapitool, de on„ ſterfelijke Goden daarvoor danken!"

De diefachtige Ekſter is gegrond op eene daadzaak: eene arme dienstmaagd werd inderdaad onſchuldig opgehangen te *Palaiſeau*, ter gedachtenisſe waarvan men eene mis inſtelde, genoemd *de Mis van den Ekſter*. Deze Opera van ROSSINI maakte te *Milaan* verbazenden opgang: bij derzelver eerſte vertooning ſtond het ganſche publiek elk oogenblik op, om hem met het: *bravo Maestro! e viva* ROSSINI! toe te juichen; zoodat hij, dronken van glorie en van honderden buigingen, de zaal verliet.

ROSSINI, een liefhebber van lang ſlapen, lag nog te bedde, toen de Dichter TOTOLA hem, met veel ophefs, kwam vertellen, dat hij, voor de Opera *Mozes*, nog een gebed voor de *Hebreërs*, vóór derzelver togt door de *Roode Zee*, gemaakt had, „ het werk van een uu ," gelijk hij er met veel verwaandheids nevens voegde, hem verzoekende hetzelve op muzijk te zetten. ROSSINI, gemelijk en driftig, dat hij dus ontijdig werd geplaagd, wilde nergens van hooren. De Poëet bleef aanhouden. Eindelijk vloog ROSSINI eensklaps uit zijn bed, uitroepende: „ Welaan dan! „ hebt gij een uur beſteed aan het opſtellen van dat gebed, „ ik zal er u in een kwartier uurs muzijk voor maken!" Hij zette zich in zijn hemd aan eene tafel, en componeerde dezelve in acht of tien minuten op zijn hoogst, zonder piano, en te midden van het luidruchtig geſprek van eenige vrienden. „ Daar is uwe muzijk!" zeide hij tot den Dichter, en ſprong weêr in zijn bed. — Het gebed werd gezongen; en het

Digitized by Google

het effekt? Het was of de zaal zou inſtorten! In de loges als opvliegende, ſchreeuwde elk, dat hooren en zien verging: *Bello! bello! o che bello!* — Deze Opera was de eerſte, die ROSSINI behoorlijk beloond werd: voor *Tancredo* ontving hij ſlechts 600 francs, voor *Otello* 100 louizen; *Mo-ſè* bragt hem 4200 francs aan.

Bij de eerſte voorſtelling van den *Tancredo* (het was te *Venetië*) bekroop den nog ſchier kinderlijken Componist de vrees voor uitfluiting, daar het publiek de geſpeelde trek, door ons vroeger vermeld, nog in het geheugen lag; hij durfde zich niet aan de piano plaatſen, maar verborg zich onder het tooneel; men zocht hem overal vergeefs: de eerſte Violist was alzoo genoodzaakt, de Opera te doen beginnen; en — de eerſte *allegro* der Ouverture beviel dermate, dat, te midden der algemeene toejuiching, ROSSINI zijne ſchuilplaats verliet, en, zonder gerucht, zijne plaats aan de piano innam.

Zijn *Pietra del Paragone* houd ik voor het meesterſtuk van ROSSINI in de *genre bouffe*, en maakte in *Italië* verbazenden opgang. De Liefde nam de zorg op zich, om den maker te beloonen. Door zoo veel roems verblijsterd, verzaakte eene jonge, ſchoone *Lombardijſche* vrouw van rang, tot dusverre getrouw aan alle hare pligten, die, welke zij zichzelve, haren echtgenoot en haren kinderen was verſchuldigd, om zich in de armen van ROSSINI te werpen. Deze maakte van zijne *Maitreſſe* de eerſte zangeres misſchien van geheel *Italië*; en het was aan hare zijde, voor zijne piano, en op zijn landhuis van *B****, dat hij het meerendeel dier *aria's* en *cantilènes* componeerde, welke de fortuin van zijne dertig Opera's gemaakt hebben.

ROSSINI ſchrijft zelden brieven, behalve aan zijne moeder, en het opſchrift luidt alsdan: ALL' ORNATISSIMA SIGNORA ROSSINI, MADRE DEL CELEBRE MAESTRO, IN BOLOGNA. Hij zelf is gewoon te zeggen: „ Een Generaal en een Minister „ hebben een groot lot uit de loterij der Eerzucht getrok-„ ken; ik, uit die der Natuur."

ROSSINI weet met oordeel te praten over de werken van alle Meesters; het is voor hem genoeg, dezelve éénmaal op de piano geſpeeld te hebben, om eene *partituur*, welke ook, van buiten te kennen en niet weêr te vergeten. Ook kent hij alles, wat vóór hem geſchreven is; en ondertus-

Digitized by Google

ſchen ziet men nooit eenig ander dan ſchoon, gelijnd muzijkpapier in zijne kamer.

Armoede is geen onheil voor een' man als ROSSINI, wien eene piano en een zot voldoende zijn om hem te vermaken. Overal, waar hij zich in *Italië* vertoont, in de armoedigſte herberg zoo wel, als in het ſalon van een' Vorst, is de naam van ROSSINI genoegzaam, om aller oogen tot zich te trekken; men ruimt hem alomme de eerſte plaats in, of die, welke hij bekleedt, wordt de eerſte. Door zijnen roem in het genot van alle de voordeelen des rijkdoms, ziet hij zijne armoede niet, dan wanneer hij denkt aan hetgene hij in gelde bezit. Vóór zijn huwelijk met Mejufvrouw COLBRAND (1821), die hem 20,000 livres inkomen heeft aangebragt, (eene *prima donna*, die valſch zingt, maar, eene zeer ſchoone vrouw zijnde, in de rol van *Elizabeth* en andere, heerlijk uitblinkt door haar ſpel) leefde ROSSINI, *zeker* van zijn genie, bij den dag, en dacht niet aan dien van morgen.

Ik bevond mij te *Napels*, in 1819, toen eene Mis van ROSSINI gegeven werd, die drie dagen beſteed had, om het voorkomen van kerkgezang te geven aan zijne fraaiſte *motiven*. Het was een bekoorlijk ſchouwſpel; men hoorde achtereenvolgens, *met een' weinig verſchillenden vorm*, die iets pikants aan de herkenning bijzette, alle de fraaiſte *aria's* van onzen grooten Componist: een der Prieſters riep in vollen ernst uit: „ROSSINI! wanneer gij aan de poort van „het Paradijs klopt met deze Mis, Sint PETRUS zal, in „weerwil van alle uwe zonden, niet kunnen nalaten u open „te doen!"

Eene Menagerie van brullende leeuwen, wie men de traliën hunner hokken opent; EOLUS, de winden in woede loslatende, — zelfs dit kan niet dan een onvolkomen denkbeeld geven van de woede eens *Napolitaanſchen* publieks, beleedigd door een' valſchen toon, en daarin eene regtmatige oorzaak vindende, om aan een' ouden haat bot te vieren!

In *Italië* wordt de omgang van ROSSINI hoogelijk bewonderd; zijne ziel is geheel vuur, doorvliegende alle onderwerpen; naauwelijks hebt gij het eene denkbeeld gevat, of een ander volgt het op; hij is vol van anekdoten. „Te „*Padua*," vertelde hij eens, „was ik genoodzaakt, alle „morgens ten drie ure, op ſtraat, voor *kat* te ſpelen, ten „einde in zeker huis binnengelaten te worden, waar ik gaar-

„ne

Digitized by Google

„ te wilde [illegible]en; en, daar ik Muzijkmeester was, en „ trotsch op mijne fraaije noten, vorderde men, dat mijn „ gemaauw *valsch* moest zijn!" — Te *Rome* werd hij bij een' Kardinaal verzocht, om aldaar te zingen; men fluisterde hem in, dat hij zoo min mogelijk *chants d'amour* zou laten hooren: ROSSINI zong, in het *Bolonneesch*, de grofste guitenstreken, die gelukkig geen mensch verstond. Hij bezit een ongeloofelijk talent van nabootsing, en heeft een' ongemeenen aanleg tot Acteur. Hij maakt ook dikwijls verzen voor zijne Opera's.

Zelfs de verschrikkelijke wet der Conscriptie onderwierp sich aan zijn ontluikend genie. De Minister van Binnenlandsche Zaken van het Koningrijk *Italië* waagde het, eene uitzondering in dezen te zijnen behoeve te verzoeken van Prins EUGENIUS; en deze Vorst, in weerwil van den schroom, dien de strenge toepassing dier wet in *Frankrijk* hem inboezemde, verleende gehoor aan de stemme des publieks.

Te *Bologne* verweten hem de keurmeesters van den muzikalen smaak, met regt, zijne fouten tegen de regels der compositie. Hij erkende zulks; „ maar," voegde hij daarnevens, „ ik zou mij zoo vele fouten niet te verwijten hebben, bijaldien ik mijn manuscript tweemaal las; maar men „ weet, dat ik naauwelijks zes weken tijds heb om eene „ Opera te componeren. Wel nu! ik vermaak mij gedurende „ de eerste maand. En wanneer wil men, dat ik mij zal „ vermaken, ten zij op *mijne* jaren en met *mijnen* roem? „ Wil men, dat ik wachte tot dat ik oud en knorrig (*vieux „ et envieux*) geworden ben? — Eindelijk zijn de laatste veertien dagen daar, en ik schrijf elken morgen eene duët of „ eene aria, die men des avonds repeteert. Hoe kan men „ dan vergen, dat ik mij bekreune aan eene grammatikale „ fout in de accompagnementen?" — Intusschen ontsnappen ons deze fouten, terwijl men zijne Opera's *hoort*; of liever, men vergeeft ze hem. En men kan van hem zeggen, hetgeen MONTESQUIEU zeide, sprekende van de Leden der *Fransche* Akademie: „ Zij schrijven zoo als *men* schrijft; „ een man van vernuft schrijft zoo als *hij* schrijft." — Men werpt hem almede voor, *dat het jammer is, dat hij geene betere partij trekt van zijne idéën.* Ziedaar de gierigaard, die den rijken en gelukkigen man voor een' gek verklaart, omdat hij aan een aardig boerinnetje een *louis'or* voor een' ruiker

ker toewerpt! Niet iedereen is in ſtaat, om het vermaak eener zotternij te bevatten.

ROSSINI zelde eens tot een' pedant, een *Monſignore* van beroep (een rijke lediganger), die hem tot in zijne kleine herbergskamer vervolgde, en hem belette op te ſtaan: „ Gij „ onderhoudt mij over mijnen roem: wil ik u eens zeggen, „ Monſeigneur, waarop ik mijne regtmatige aanſpraak gron„ de op onſterfelijkheid? Het is hierop, dat ik de fraaiſte „ man ben van mijne eeuw. CANOVA heeft mij gezegd, „ dat hij voornemens is, mij tot model te nemen voor een „ ſtandbeeld van ACHILLES." Met deze woorden ſprong hij, naakt als hij was, van zijn bed, en vertoonde zich aan *Monſignore* (het was een *Roomſche* Kerkvoogd) in de houding van eenen ACHILLES. „ Ziet gij dit been, de„ zen arm?" vervolgde hij: „ Wanneer men dus gevormd is, „ is men zeker van de onſterfelijkheid." En de *Monſignore* vond zich genoodzaakt heen te gaan.

„ Componéren is niets," is ROSSINI gewoon te zeggen; „ maar het repetéren! Het is omtrent alsof men zichzelven „ uitſluit." Doorgaans komt hij neerſlagtig van eene repetitie terug, en walgt van hetgene hij gisteren in zijne eigene compoſitiën bewonderde. Maar deze zelfde repetitiën, zoo pijnigend voor den jongen Componist, zijn tevens niet zelden de triomf van het *Italiaansch* gevoel. Daar toch, in eene of andere kleine ſtad, gelijk *Reggio* of *Velletri*, verzameld rondom eene kreupele piano, heb ik meermalen acht of tien arme drommels van Acteurs zien repetéren, onder het geraas van het draaiſpit der aangrenzende keuken, en de vlugtigſte en wegſlependſte idéën, welke de muzijk in ſtaat is op te leveren, hooren beproeven en op eene verwonderlijke wijze uitdrukken.

Eindelijk verſchijnt de beſliſſende avond van de eerſte repreſentatie zijner Opera. De *maestro* plaatst zich aan de piano; de zaal is propvol; van twintig mijlen in het ronde zijn de nieuwsgierigen toegeſtroomd; zij logeren in hunne kales op het midden der ſtraten; al de herbergen zijn bezet; alle bezigheden ſtaan ſtil, en, wanneer de tijd daar is, ſchijnt de ſtad als verlaten; al de driften, al de gemoedsbewegingen, geheel het leven van eene ganſche bevolking is als bijeengetrokken in de zaal. De ouverture begint; eene vlieg zou men kunnen hooren gonzen. Zij eindigt, en het verſchrikkelijkſt geſier barst los. Zij wordt tot de wolken verheven, of uitge-

Digitized by Google

gefloten — neen, uitgebruld, zonder barmhartigheid. Het zijn bezetenen, die, door geweld van schreeuwen, trappen, rottingslagen tegen de banken enz., *hunne* wijze van gevoelen trachten te doen zegevieren als de *alleen ware*; want de gevoeligste mensch is doorgaans de onverdraagzaamste. Zoo gaat het bij elke arja. Het woeden van eene verbolgene zee zelve kan er u slechts een flaauw denkbeeld van geven. — ROSSINI zit aan de piano gedurende de drie eerste representatiën van eene nieuwe Opera; daarna ontvangt hij zijne 800 francs, neemt deel aan een groot afscheidsmaal, dat hem, als 't ware, door de ganssche stad gegeven wordt, en vertrekt, per muilezel-diligence, met een valies, zwaarder van muzijkpapier dan van geld, om dezelfde rol, veertig mijlen van daar, in eene andere stad te gaan spelen. — Doorgaans schrijft hij aan zijne moeder, terstond na de eerste voorstelling, en zendt haar, voor haarzelve en zijnen ouden vader, twee derden van de geringe som, die hij ontvangen heeft. Hij vertrekt met 8 of 10 sequinen, maar vrolijk als eene bij, en steeds vol van drollige invallen. Eens, van *Ancona* naar *Reggio* reizende, gaf hij zich uit voor een' verklaarden vijand van ROSSINI, en deed, gedurende de ganssche reis, niet dan jammerlijke muzijk zingen, die hij voor de vuist maakte op bekende woorden van zijne meest beroemde aria's; muzijk, welke hij deed uitjouwen, als die van de voorgewende meesterstukken van dien ellendeling, ROSSINI genaamd, dien men de dwaasheid had van tot de wolken te verheffen. —

Toen hij zijnen *Moses* componeerde, zeide iemand tot hem: „Gij laat de *Hebreërs* zingen; zult gij hen door den neus „laten zingen (*naziller*), gelijk in de Synagoge?" Dit denkbeeld trof hem; en op staanden voet vervaardigde hij een overheerlijk koor, hetwelk inderdaad begint met zekere verbinding van klanken, die min of meer de Joodsche Synagoge nabootsen.

Weggesleept door de menigte en de levendigheid van zijne gewaarwordingen en derzelver schakeringen, begaat ROSSINI niet zelden grammatikale fouten. In zijne oorspronkelijke *partituren* heeft hij dezelve schier altijd geteekend met een kruisje, en op den kant geschreven: *Tot narigt voor pedanten.*

Bologne is het hoofdkwartier der Muzijk in *Italië*. ROSSINI werd geëngageerd voor alle steden, waar zich een tooneel bevond; overal was het eene voorwaarde, dat hij eene Opera moest schrijven, voor welke men hem gemeenlijk

Digitized by Google

slechts 1000 francs betaalde; vanhier ook, dat hij alle jaren vier of vijf vervaardigd heeft. Het Dichtstuk (*Libretto*, het boekje) heeft men voor 60 of 80 francs, en de Autheur is meestal een ongelukkige Abt, tafelschuimer in eenig aanzienlijk huis.

Van 1810 tot 1816 bezocht ROSSINI achtervolgens alle de steden van *Italië*, vertoevende twee of drie maanden in elke derzelve. Bij zijne aankomst wordt hij ontvangen, onthaald, tot de wolken verheven, door de *dilettanti* van het oord. De eerste 15 of 20 dagen gaan voorbij in uit eten te gaan, en het stuk, waarvan hij eene Opera zal maken, te bekeelen. ROSSINI, behalve het verbazende vuur, dat hij in zijne ziel omdraagt, is, door zijne eerste *Maîtresse*, (de Gravin P*** van *Pesaro*) bekend geworden met ARIOSTO, de tooneelspelen van MACHIAVEL, enz. enz. en is zeer wel in staat, om de gebreken van een *libretto* op te merken. „Gij hebt mij daar verzen gegeven, die ik niet kan gebruiken," hoorde ik hem meer dan eens tot den smerigen Poëet zeggen, die, zich op het nederigst verontschuldigende, hem, een paar uren daarna, een klinkdicht overhandigt, zijnde eene *Hulde aan de faam van den grootsten Meester van Italië en der geheele wereld.* — Na vijftien of twintig dagen, in verstrooijing gesleten, begint ROSSINI voor de eet- en muzikale avond-partijen te bedanken, en zich ernstig bezig te houden met het bestuderen van de stem zijner zangers en zangeressen; hij laat hen bij de piano zingen, en is verpligt, de fraaiste *idéen* van de wereld te verminken, omdat de *tenor* de noot niet kan bereiken, die ROSSINI vijft, of omdat de *prima donna* altijd valsch zingt bij den overgang van dezen tot genen toon; en het gebeurt somtijds, dat de *bas*-zanger de éénige is, die goed zingen kan. Eindelijk, twintig dagen vóór de eerste representatie, begint ROSSINI, die nu de stemmen zijner zangers wèl kent, te schrijven. Hij staat laat op, componeert te midden van het gesprek zijner nieuwe vrienden, die, wat hij ook verrigte, hem den ganschen dag geen oogenblik verlaten. Hij gaat met hen *dinéren* in de *Osteria*, en dikwijls ook *soupéren*; hij komt zeer laat te huis, en zijne vrienden begeleiden hem tot aan zijne deur, terwijl hij uit al zijne magt de muzijk zingt, welke hij *improviseert*, somtijds zelfs een *Miserere*, tot groote ergernis der vromen in de buurt. Eindelijk bereikt hij zijne woning; en het is om dezen tijd van den dag, omstreeks drie ure in den mor-

Digitized by Google

morgen, dat hem de schitterendste invallen voor den geest komen, welke hij dan, haastig en zonder piano, op kleine snippers papier schrijft, en die des anderen daags in orde brengt, of *instrumenteert*, zoo als hij zelf het noemt.

Lijst der voornaamste Opera's van ROSSINI: *Tancredo. L'Italiana in Algeri. La Pietra del Paragone. Aureliano in Palmira. Demetrio e Polibio. Il Turco in Italia. Elisabetta. Torvaldo e Dorliska. Il Barbiere di Siviglia. Otello. La Cenerentola. La Gazza ladra. Mosè. La Donna del Lago. Adelaïde di Borgogna. Armida. Ricciardo e Zoraïde. Ermione. Maometto secondo. Methilde di Shabran. Zelmira. Semiramide. Bianca e Fabiero. Odoardo e Cristina.*

Een *Hoogduitsch* tijdschrift vergelijkt de muzijk van ROSSINI bij eene groote menigte zeepbellen van duizenderlei kleuren; een ander bij eene sterk geblankette en bespottelijk opgeschikte dame. Maar, dit daargelaten; wij gelooven, ten besluite van dit *Allerlei*, dat de getuigenis van een kundig Muzikant, rakende dezen vermaarden Componist, voorkomende in een *Napolitaansch* tijdschrift, bij onze Lezers zoo wel, als bij ons, meer zal afdoen:

„ Ik waardeer (zoo schrijft hij) de composities onzer groote Meesters, dewijl zij de ware schoonheden der *Italiaansche* muzijk in zich bevatten, maar ik veracht daarom geenszins de hedendaagsche; en wie zou ook den autheur van *Griselda*, *Camilla* en *Agnese* kunnen verongelijken? wie niet de zeldzame spaarzaamheid van MAYER, de edelheid en kunde van CHERUBINI, de juistheid en bevalligheid van ASIOLI bewonderen? Wat ROSSINI betreft, dat Opperhoofd der romantische Toonkunstenaren, ik zal het goede zoo wel als het kwade vermelden, naar mijn beste weten, zonder mijn oordeel iemand als onfeilbaar op te dringen. — Men beschuldigt ROSSINI, een notendief en afschrijver van zichzelven te zijn in nagenoeg al zijne composities; maar dit is, naar mijn gevoelen, geen gevolg van eene onvruchtbaarheid zijner muzijkäder, maar van de overhaasting, met welke hij componeert. Alle Meesters in de kunst verklaren eenparig, dat zijne werken krielen van fouten tegen het *contrapunt*; maar deze ongunstige uitspraak, hoewel ten deele waar, is niet van jaloezij vrij te pleiten. ROSSINI heeft de ware formen der harmonie bedorven, door de vokale muzijk met de instrumentale te overladen. Het doel der kunst zijnde te behagen, moet zij hetzelve voornamelijk van de

Digitized by Google

poëzij ontleenen; en hoe kan deze Componist daartoe immer geraken, zoo lang, gelijk tegenwoordig het geval is, men zich aan de woorden in het geheel niet bekreunt? Vanhier, dat hij daarvoor een' onophoudelijken strijd van muzikale uitdrukkingen (*phrases*) van allerlei kleur in de plaats stelde, die elkander opvolgen, en, van het begin tot het einde, bijkans nooit eene melodie aanbieden, waarbij eenheid van gedachte is bewaard gebleven. Daardoor vergeet hij, dat eenvoudigheid de voornaamste grondstof van het schoone is; dat de instrumentale partij niet dan de ondersteunende is van de stem, en dat het gehoor moet gestreeld en niet vermoeid of liever verdoofd worden. Uit deze beginsels volgt, dat, na het bijwonen eener klassieke Opera der laatstverloopene eeuw, iedereen den schouwburg verlaat met eene geruste en heldere ziel, en met het verlangen om haar andermaal te hooren; terwijl de muzijk van ROSSINI, die zich zoo vrolijk voordoet, zeldzaam die verteederende gemoedsbewegingen verwekt, welke, voor het kiesch gevoel, eene onuitputbare bron openen van het zuiverst genot. Neem, bij voorbeeld, *la Gazza ladra* (*de diefachtige Ekster*): de menigte van dus genoemde karakteristieke plaatsen (*passages de caractère*); het geraas der noten, die u geen oogenblik ademhalens vergunnen; de pauken, de fluiten (*fifres*), de trompetten, de horens, en de ganssche familie der meest geruchtmakende instrumenten, bestormen, bekoren, verbijsteren u; bekoren, verdooven, treffen, vervoeren, beduizelen u andermaal, en verkeeren niet zelden eene soort van treurspel in een Bacchanaal, en het huis der smarte in een Tournooi. — In weerwil dezer kritiek, zou het onregtvaardig zijn, aan ROSSINI een groot aantal hoedanigheden te ontzeggen, die een waar talent voor de harmonie aankondigen. Misschien bezat niemand hetzelve in zoo groote mate; en die vruchtbaarheid, waarmede de Natuur hem zoo mild bedeelde, is waarschijnlijk eene der hoofdoorzaken, die hem van den goeden weg hebben afgeleid. Maar het ongeduld in het componeren, de zucht om te behagen, het vermengen van honderd vreemde of strijdige bestanddeelen (*elemens*), de gezwollenheid (*bouffissure*) van zijnen stijl, het gemis, eindelijk, van die soberheid, bij de oude Meesters zoo zeer geliefkoosd, en de onafscheidelijke medgezellinne van het schoone, hebben het gelukkigste Genie, dat immer uit de hand der Harmonie te voorschijn trad, doen verdolen. — Maar, na

de

Digitized by Google

de muzijk van ROSSINI zoo zeer geprezen en zoo zeer gelaakt te hebben, wat volgt daaruit? De kunſten hebben haar begin, hare vordering en haar verval; en alle onze aanmerkingen zullen haren gewonen gang geen oogenblik vertragen."

DRIE BRIEVEN OVER MR. I. DA COSTA'S BEZWAREN TEGEN DEN GEEST DER EEUW.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 81.)

C. aan A.

Waarde Vriend!

Bij onzen vriend B. zijnde, heeft hij mij uwe aangevangene correspondentie medegedeeld. Ik kon niet nalaten te betuigen, dat gij, beide, u die zaak, naar mijn oordeel, veel te ſterk aantrokt. En het gevolg hiervan is geweest, dat hij mij verzocht, deel in den handel, ik wil zeggen in uwe opgevatte taak, te nemen. Wij kunnen — zeide hij — niet te veel ſtandpunten hebben, om dit wonderverſchijnſel regt te verklaren. Ik beweerde namelijk, dat het geheele ſtuk bij lange na zoo hoog niet aangelegd was, als gij ſcheent te begrijpen. Het is een ſtuk voor den grooten hoop, voor dien ſtroom van napraters, welke, eenmaal op de zijde der verlichters gebragt, nu inderdaad wanen, en ſchreeuwen, dat er nooit zulk een tijd geweest is, dat alle de voorgeſlachten maar domkoppen waren, de oude ſchrijvers prullen, de dichters, de kunſtenaars van allerlei ſoort onnoemelijk ver bij de tegenwoordigen ten achtere. Of erkent gij niet, dat er de zoodanigen zijn, en dat DA COSTA's boekje inderdaad vrij geſchikt is, om zulk een' dwazen waan van boven neêr te halen; maar dat het, in het omgekeerde geval, beneden het geringſte denkbeeld zou moeten blijven, dat men zich van het werk eens geleerden en ſchranderen mans kan vormen. De onderſcheidene hoofdſtukken hebben het aanzien van zoo vele diskoerſen, ergens in een gemengd gezelſchap van meest onkundigen, vrouwen en zoo al meer gehouden. Gij weet, de vrienden van BILDERDIJK zetten zich gaarne op den drievoet, en gieten de woorden, als een ſtroom, er zoo maar heen. Verbeeld u dus, dat een ſnelſchrijver de-

Digitized by Google

zelve opteekende, en gij hebt, bij voorbeeld, de twee ſtukjes over Kunſten en Wetenſchappen op eens voor oogen. *Les extremes ſe touchent*, zegt het Franſche ſpreekwoord; en dit verklaart ons tevens, hoe DA COSTA en DE CLERCQ zoo naauw bevriend kunnen wezen. De laatſte brengt voor de vuist, in keurige verzen, de geleerdſte en geregeldſte ſtukken voort; de ander ſtelt met bedachtzame wijsheid declamaties op het papier, die al de oppervlakkigheid en *losheid* van *extempore's* bezitten. Maar, zoodanig *moeten* ze hier zijn. Het is om de menigte te doen; die is inderdaad, zoo niet blind, ten minſte zeer krank aan de oogen; zij kan over het geheel tegen geen licht; daarom denkt haar onze ſchrijver ook eene weldaad te bewijzen, met er wezenlijk hier en daar eene goede portie duisternis onder te mengen. Trouwens, hoe er geredeneerd moet worden, om dit volkje aan het ſnoer te krijgen, weet de geheele wereld. Reis onze ſteden en dorpen maar eens rond, en hoor naar de meest geliefde volksredenaars, of ga de boekjes na, die Jannetje en Trijntje liefſt lezen — waarlijk, gij zult er onzen man dikwijls op een haar vinden! Het kan wel zijn, dat de nieuwe Leydſche ſchool deze rubriek van lezers vóór al vrij groot houdt. Bij gelegenheid laat zij het althans aan ſchelden op de domheid, onkunde en oppervlakkigheid onzer geletterden en recenſenten zelve niet ontbreken. Maar dat is een bijzonder begrip; gelijk het een bijzonder begrip is, dat het ganſche kompas onzer eeuwe eenige ſtreken miswijst: in de Staatkunde en in de Godgeleerdheid vooral is het hommeles; en, terwijl men niet nalaat, vooral de eerſte, in geleerde, Latijnſche verhandelingen, met een oog op de *elites* en voorname raddraaijers, te regt te zetten, houdt men het voor genoegzaam, de rest maar ſpoedig eens te beduiden, dat al de tegenwoordige nieuwigheden in het geheel geene vrucht der verlichting zijn, maar veeleer een werk van den Vorst der Duisternis in eigen' hoogen perſoon. Is dat nu zoo kwaad gezien? En kunt gij het dezer ſekte kwalijk nemen, dat zij doet, wat zoo dikwijls gedaan is, — om der waarheid wil (ligt het tijdelijk en eeuwig belang der menſchen) alle middelen heilig te houden, die ſlechts ten doel voeren? Wat mij betreft, ik ben zeker wel eens boos op BILDERDIJK geworden, wanneer hij op ons geſlacht, en vooral op onze eeuw, dus op onszelven, zoo vreeſelijk afgaf; maar als ik dan weêr lette op de heerlijke verzen, in of met welke al deze boos-

heid

Digitized by Google

held uitstroomde, en daarbij dacht: de vent meent er geen één van; hij spreekt immers zichzelven met daden tegen: want hij is zoo wel, als alle groote mannen, één deele een kind van zijnen tijd; (wij mogen, al laverende, tegen denzelven inzeilen, of zijne rigting maar volgen, die geest, die wind vult onze zeilen) dan zeide ik vaak bij mijzelven: dankje, weldadige knorrepot! En zoo DA COSTA slechts, even als zijn Baas, meer verzen dan proza schrijft, dan gaat het ons met hem ligt nog wel op gelijke wijze. Apropos! toen ik dit tegen onzen vriend B. zeide, die op dat oogenblik in het geheel niet wel gemutst was, zeide hij: Ja, heerlijke verzen maken zij, dat erken ik, vooral de oude, en keurige vignetjes er bij, en ik weet niet wat al moois verder; maar de Vesuvius levert ook heerlijke gezigten en tooneelen op, wanneer hij vuur en vlammen, bij asch en vuilnis, braakt, en den dikken stoom en rook met blikseminslitsen doorslingert — en belet dit dan, dat hij dikwijls de verwoesting van velden en steden geweest is, en over het geheel als eene ramp voor den omtrek moet gehouden worden? — *Fiat applicatio!* (men make de toepassing!) was mijn antwoord; het laatste echter kan ik nog zoo gereedelijk niet toegeven, want waar zulke verschijnsels plaats hebben, daar vindt men doorgaans een' vruchtbaren grond, het zij zulks dan oorzaak of gevolg, of beide tevens zij. Ondertusschen moest ik lagchen om de zeldzame overeenkomst, vooral bij de gedachte aan den ouden, zwarten krater, die welhaast zal moeten instorten, maar zonder dat het ons iets helpt, daar er zich reeds nieuwen opendoen, om zijne taak voort te zetten.

Maar „ter zake! ter zake!" hoor ik u, dunkt mij, roepen: „Gij zoudt ons uwe gedachten bijzonder over het naastvolgende deel, de Kunsten en Wetenschappen, zeggen." In de hoofdzaak, mijn vriend! heb ik dit reeds gedaan; wat overblijft, is slechts de toepassing, of, juister gesproken, de aanvoering van de bedoelde hoofdstukken, als bewijzen voor mijne stelling. Wie toch, die voor lieden schreef, maar eenigzins nadenkende en der zake kundig, zou zoo schrijven, als DA COSTA doet? Vooreerst leven wij (de Dichtkunst althans betreffende) niet meer in den tijd der Genootschappen. Dezulke mogen nog bestaan, en somtijds prijzen uitschrijven of verzamelingen van verzen leveren, verreweg de meeste en beste voortbrengsels van onzen tijd hebben eenen anderen oorsprong. Zelfs kon men ligt met grond beginnen te be-

Digitized by Google

beweren, dat de zucht tot zelfſtandigheid en onafhankelijkheid, de atkeer van meesters en likkers, de grenzen al overſchrijdt. Wat toch DA COSTA moge beweren van dien geest en *genie*, welke alleen alles doet, wij hebben reeds getoond, dit zoo gaat niet toe te ſtemmen. Zonder BILDERDIJK hadden wij waarſchijnlijk geenen DA COSTA, zonder HOOFT en zijne reis naar *Italië* ligt geene zeventiende eeuw, als thans, gehad. En waarom nu weder zulk een groot aantal dichters, redenaars en ſchrijvers beſtaan, in voortreffelijkheid gewis verre uitmuntende boven hen, welke vóór vijftig en honderd jaar leefden? Waarſchijnlijk niet door een onmiddelijk beſtel des Scheppers, die ditmaal zoo veel meer uitnemende geesten als zaden uitſtrooide, maar wel ten gevolge van Zijn beſtuur, die ook de tijden en de menſchen in zijne hand heeft, om die te leiden, en daaruit voort te brengen, zoo wat Hem behaagt. Zeker brengt de ſchoonſte grond en luchtſtreek niet enkel ananasſen voort, of geeft aan den komkommer derzelver geurigen ſmaak, zoo min als de HOMEREN, de RAPHAËLS en HAYDNS ooit ergens menigvuldig vallen; en waarlijk, beide zou ligt even verkeerd en verderfelijk zijn. Maar, wat is het dan, in de tweede plaats, voor eene handelwijze, uit eenige eeuwen, en zelfs jaarduizenden, benevens de ganſche bekende aarde, eenige groote geesten, eenige heldendichten en treurſpelen op te noemen, om vervolgens te vragen: wat hebt gij, tegenwoordige eeuw, of kwartëeuw! en vooral gij, *Nederland!* dat deze ſtukken bijkomen, veel min die overtreffen zou? Gij ziet, mijn vriend, alleen in een vlugtig geſprek, tegen doodönkundige bewonderaars van onzen tijd, als het wonder der eeuwen, kan zulk eene redenering gelden. En wat verder aangaat, dat gebrek aan Godsdienſtigheid ons zoo verre beneden vroegere eeuwen zou ſtellen: hoe maakt hij het dan met de Ouden, die groote meesters in alle ſchoone kunst, wier voortreffelijkſte voortbrengſels echter grootendeels in tijden van zedeloosheid, ja ongeloof, zijn voortgebragt? Of is HORATIUS, of is VIRGILIUS geen dichter? Verdient misſchien de lierzanger dezen naam niet? Kunnen helden- en treurſpeldichter alleen op denzelven bogen? Waarlijk, zoo de invloed van den Godsdienst over de voortreffelijkheid der poëzij beſliſt, dan zouden wij verwacht hebben, het voorname heldendicht van onzen tijd en nog een ander uit wat vroeger tijdvak, de *Meſſias* en het *Paradijs verloren*, eene plaats

naast

Digitized by Google

maar HOMERUS en TASSO te hebben zien beſtaan; en zelfs de goddeloze VOLTAIRE is wellicht, als treurſpeldichter, niet geheel te verachten. Wat BILDERDIJK zelf in een en ander opzigt vermag, zullen wij maar niet vermelden, omdat hij *niet verkiest* tot zijne eeuw te behooren; en althans, zoo men zegt, zijn begonnen heldendicht niet wil afwerken, omdat die eeuw herzelve niet verdient te bezitten. — Neen, laten wij zeggen, gelijk het is, de ſchoone kunſten gaan niet, als de wetenſchappen, in zekeren zin, geregeld voort; in vele vakken hebben wij de hoogte, op welke zij, nu hier, dan daar, één ſtonden, nog niet bereikt, en enkele voortbrengſels, zelfs der vroegſte eeuwen, zullen wel altijd onovertroffen blijven — maar onze tegenwoordige leeftijd, ook bepaaldelijk in dit land, behoort tot de vruchtbare, bloeijende velden op het geſchiedkundig tafereel der kunſten; pen en penſeel ten minſte worden in herzelve met een gelukkig gevolg behandeld, en mogen wij deskundigen gelooven, dan hebben vooral reeds genoemde HAYDN en MOZART ook in de muzijk ſtukken geleverd, ja vorderingen gemaakt, die veel vroeger werk beſchamen. — Op welke ſtukken DA COSTA bijzonder het oog hebbe, waar hij van ons terugkomen tot de oude Godsdienſtigheid ſpreekt, weet ik niet, misſchien wel alleen die van BILDERDIJK en hemzelven, met nog een enkel vriend. Dit verheugt *ons*, dat de poëzij, over het geheel, tot zachter toon en ſtiller voorwerpen terugkeert, dan de vroegere, onrustige tijden natuurlijk aan de hand gaven; de Godsdienſt vooral verdient voorwerp, ziel en leven van deze en elke andere ſchoone kunſt te zijn: maar overdrijving en eenzijdigheid kunnen nooit anders dan het beſte bederven. Geloof mij, vriend, zoo denkt BILDERDIJK zelf over de zaak: zijne werken, zijne menigvuldige bundels en eindelooze verſcheidenheden mogen het uitwijzen (de dartele ſtukken, — wij kiezen het zachtſte woord — ten deele nog onlangs herdrukt, laten wij geheel voor zijne bijzondere rekening); en dat zijn leerling hier klaagt over de kunſt, aan Operazalen en Almanakken voor Smullers beſteed, geſchiedt ſlechts om der vrome menigte honig om den mond te ſmeren. Men weet immers, het gemeen ſmaalt gaarne op de weelde der aanzienlijken, en ſchrijft daaraan vele rampen, als ſtraffen, toe. Dit behoort dus tot de redenaarskunstjes, tot het *genre* dezer wonderlijke *Philippica*; en gij moet hem die vergeven.

Doch

Digitized by Google

Doch ik zie, dat wij, met den almanak, reeds op het gebied der Wetenſchappen zijn overgetreden. Daarmede is het anders geſteld, zegt hij, en hij heeft gelijk; hier ſtaat het eene geſlacht op de ſchouders van het ander, en het veld der kennis breidt zich hoe langer hoe meer naar alle kanten uit. Dit wil nu evenwel niet zeggen, dat wij, man voor man, vlijtiger zijn dan onze voorouders, meer boeken in een zekeren tijd kunnen ſchrijven of meer geleerdheids verzamelen — o neen! en ik begrijp volſtrekt niet, wat al die voorbeelden, bij welke ERASMUS en GROTIUS nog wel gevoegd hadden, zoo zij anders in DA COSTA's koffer kunnen, hier bij mogelijkheid kunnen of moeten bewijzen. Wij bewonderen, met hem, die groote mannen, en gelooven zelfs, dat de twee daar even genoemden vrij wat verder in de gezonde *theologie* en bijbelkennis waren, dan de geleerde BILDERDIJK zelf, die te dezen opzigte zeer wel met hen van eenw zou kunnen wisſelen; maar, *hoe velen* had men toen! die die wijsheid konden verdragen, zich wilden ten nutte maken, en eindelijk tot eigene verlichting aanwendden? Dan, niet alleen de uitbreiding, door de gezegende Drukkunst, de loffelijke Maatſchappijen en Genootſchappen, de vlijt van Hoogleeraren, Leeraren en Schrijvers zoo uitneméud bevorderd, ook de verhooging, de zuivering en volmaking van het licht, de vermeerdering der wetenſchap, en daardoor tevens van het vermogen der menſchen, loopen, vooral in onzen tijd, allerſterkst in het oog. Wien kan dit onbekend zijn, dan dien geheel onwetenden, voor wien DA COSTA, naar ons oordeel, heeft geſchreven? Ik wil zelfs niet beginnen om er iets van op te noemen. De ſcheepvaart, het fabrijkwezen..... alles, alles moge er van getuigen; zelfs zoo, dat de ſnelheid in den gang en de overvloed der ontdekkingen eene oogenblikkelijke verlegenheid en verwarring in den gewonen gang der zaken te weeg brengt. Jammer, dat DA COSTA, de zaak zelve verzwijgende, van laatstgemelde omſtandigheid geen gebruik heeft kunnen maken, om tegen de wijsheid der eeuw eenen nieuwen pijl te ſcherpen! Hij verzuimt dit echter in een ander opzigt niet. Men heeft onderſcheidene wetenſchappen, door misbruik, tegen den Godsdienst gerigt: de *geologie*, de natuurkunde, de filozofie; hij had er de oordeelkunde, en wie weet wat al meer, kunnen bijvoegen. En of er misſchien iemand van deze zijne bedoelde lezers zijn mogt, die bekend was met de tegenſchriften van dergelijke theo-

Digitized by Google

theoriën, door welke de waarheid niet alleen gehandhaafd, maar het aangevochtene, op die zelfde wetenschappelijke gronden, zelfs veel vaster gegrondvest wordt, dan het immer te voren stond, zoo heet dit bij hem eenigijk het werk van God, het andere van de menschen. Zeer juist geredeneerd voor lieden, die niet redeneren. Maar in den Bijbel lees ik: God schept den vrede en *ook het kwaad*; en ik zie dus niet, waarom ik den braven, vlijtigen geleerde hier meer lijdelijk zou moeten maken, dan den misbruiker; waarom ik eene zaak eer verachten zou om het misbruik, dan prijzen om het gebruik; in één woord, wat hier eene omstandigheid afdoet, die zoo oud is als de wereld. De waarheid verdraaijen tot eigen verderf, met veel vernuft en schranderheid valsche stelsels bouwen, Gods gaven tegen zichzelven keeren, is toch wel geene uitvinding van onze dagen.

In het kort, lieve vriend, de zaak begint mij te vervelen. Gij ziet ook reeds lang van zelve in, dat ik gelijk heb. Het boekje is voor menschen van eenige kennis en nadenken niet geschreven. Het *bene distingere* is er niet in de behandeling, maar misschien wel in de keuze dier behandeling te vinden. En het ergste, wat er van het stuk in het algemeen te vreezen is, bestaat welligt hierin, dat de gemeente van broeder VIJGENBOOM eenigen aanwas verkrijge. De wetenschap, en het eigenlijke rijk der waarheid, zal er zeker even zoo min bij winnen als verliezen. Ik noemde het geval boven een wonderverschijnsel. Daar gij nu niet bang voor staartsterren zijt, omdat zij (zij mogen dan uit damp bestaan of niet, en zoo dun zijn, dat men er de hoogere lichten zeer goed door heen kan zien) op haren tijd weêr verdwijnen, en, ten ergste genomen, eene enkele keer eene kleine verandering in onzen dampkring te weeg brengen, die bij flot nog wel heilzaam kan zijn, — zoo vrees of vertoorn u ook maar niet. Vaarwel!

P. S. Ik heb daar het flot voorbijgezien, waarin geweldig tegen halfgeleerdheid wordt uitgevaren. Een heel oude tekst, waarover ik echter nog wel eens zoo goed wilde hooren prediken, als VAN DER PALM onlangs over het *Middelmatige* heeft gedaan. Maar zat de Heer DA COSTA misschien ook voor een' spiegel, toen hij dit schreef? Ik ken hem, *qua Geleerde*, alleen maar uit dit boekje tot nut van al het gemeen (het zij rijk of arm.)

RAP-

Digitized by Google

RAPPORT VAN TWEE PARIJSCHE GELEERDEN WEGENS HET COMPONIUM, EEN MUZIEK-INSTRUMENT VAN EENE NIEUWE UITVINDING, HETGEEN, KORT GELEDEN, OOK TE AMSTERDAM EEN' GERUIMEN TIJD IS TEN TOON GESTELD GEWEEST.

De eigenaars van het *Componium*, uitgevonden door den Heer WINCKEL, verlangende aan het publiek een juist en getrouw denkbeeld te geven van het Inſtrument, dat zij thans aan hetzelve voorſtellen, hebben ons verzocht, de inwendige bewerktuiging van gezegde Inſtrument te onderzoeken, en deszelfs eigenſchappen te karakteriſeren. Wij vermeenen zulks te mogen doen op navolgende wijze, die, hoe wonderbaar dezelve moge voorkomen, desniettemin de naauwkeurigſte uitdrukking der waarheid is.

Wanneer dit Inſtrument een gevarieerd thema heeft ontvangen, hetwelk de uitvinder, door eene hem eigene bewerking, daarin plaatst, ontleedt het daaruit van zelve de variatiën, en, derzelver verſchillende gedeelten in alle de klaſſen van mogelijke verwiſſeling voortbrengende, zoo als dit de grilligſte verbeelding zou kunnen doen, vormt het daarvan opvolgingen, zoo verſcheiden, en daargeſteld door een zoo willekeurig beginſel, dat zelfs hij, die de werktuigelijke zamenſtelling van het Inſtrument volkomen kent, geen oogenblik kan vooruitzien de akkoorden, die deszelfs fantaiſie (om ons zoo eens uit te drukken) het zal ingeven.

Een enkel voorbeeld zal genoeg zijn, om de vrijheid van keuze, welke het Inſtrument aldus vergund is, te doen opmerken. Elke der aria's, welke het varieert, duurt ongeveer eene minuut. Indien men onderſtelle, dat het eene enkele van deze aria's onophoudelijk, zonder eenige tuſſchenpoos, ſpele, hetzelve wijzigende door het éénig beginſel van veranderlijkheid (*variabilité*), welk het bezit, zoo zou het, zonder volkomen dezelfde combinatie te herhalen, kunnen voortgaan met dat air aldus te ſpelen, niet ſlechts gedurende jaren of eeuwen, maar gedurende een zoo groot aantal milliards van eeuwen, dat men dit getal wel in cijfers zou kunnen ſchrijven, maar het niet uitdrukken in de gewone tale.

Parijs, 2 Februarij 1824.

Geteekend:

J. N. BIOT, *Lid der Akademie van Wetenſchappen.*
CATEL, *Lid der Akademie van Schoone Kunſten.*

Digitized by Google

DOODGRAVERS-LIED.

(*Uit eene Voorlezing.*)

Ik heb logies voor man en vrouw,
En waar elk vrij van hitte, of kou.
Een beedlaar en eene Excellentie,
Een spitsboef en eene Eminentie
Verdragen hier zich wonder wel.
Een nufje, fijn en streng van zeden,
Strekt hier, gerust, haar kuische leden
Naast een Huzaar in de eigen cel.
Zingt vrolijk, vrolijk, kameraden!
Zingt uit de borst, en roert uw spaden:
Want arm en rijk,
De Ridder met zijn lintje,
De jongen met zijn printje,
Zijn hier gelijk.
Wij zien in iedren mensch een' broeder,
En spreiden, zacht en net,
Voor elk zijn laatste bed:
Zoo komt het kalf weêr bij zijn moeder.

Een twistend Filozofenpaar
Ligt hier, verdraagzaam, bij elkaar;
En Dichters, nimmer moê gezongen,
Verpoozen hier hun kopren longen;
Geen mensch wordt door hunn' galm ontwaakt.
Hier vinden dikwijls echtelingen,
Wat zij op aarde nooit ontvingen, —
Rust, aan elkanders zij' gemaakt.
Zingt vrolijk, vrolijk, kameraden!
Zingt uit de borst, en roert uw spaden:
Want dwaas en wijs,
De Wijsgeer met zijn grillen,
Het Joodje met zijn brillen,
Zijn één van prijs;
De Hooggeboren en het boertje
Verstuiven in mijn' hof
Ras tot een handvol stof:
Zoo komt het kalf weêr bij zijn moertje.

Digitized by Google

Wat nooit een Koningsſtaf vermogt,
Heeft hier mijn zwakke ſpâ gewrocht.
Ik maak de knechts altijd beſcheiden,
De vrouw tevreden met haar meiden;
Bedilzucht giert hier nimmer rond.
Tevreden met zijne enge muren,
Twist nooit een buurman met zijn buren
Om middelmuur of tusſchengrond.
Zingt vrolijk, vrolijk, kameraden!
Zingt uit de borst, en roert uw ſpaden:
De jaarmarkt ſluit.
Komt, bergt de wasſen beelden;
Hoe zeer zij ieder ſtreelden,
Hun pak moet uit,
En ingepakt geheel het zoodje.
Neemt dien zijn kroon maar af,
En deez' zijn' bedelſtaf:
Zoo komt het kalf weêr bij zijn grootje.

Wat was die rij van beelden ſchoon!
Hoe vol van pracht die wasſen troon!
Hoe fier de Vorst, daarop verheven!
Hoe glinſtrend ſtond het Hof te beven,
Terwijl het vóór zijn hoogheid krómp!
Och! door één kooltje vuur zijn allen
Verſlapt en door elkaar gevallen,
En hier verzameld in een' klomp.
Zingt vrolijk, vrolijk, kameraden!
Zingt uit de borst, en roert uw ſpaden:
't Rust alles zacht,
Hier door ons ingerekend.
De plek ſtaat al geteekend,
Die ons ook wacht;
Het draait toch alles in een ootje:
Dan ſchenke een vriendenhand
Ons ook een ſchopje zand,
En 't laatſte kalf komt bij zijn grootje.

H. H.....

DE

Digitized by Google

DE VEROVERING VAN DEN BRIEL, OP DEN 1STEN DECEMBER 1813. (*)

Nog leeft het, dat kroost, dat den moedigen hals
Niet ſlaafs aan de keten zal wennen;
En, ſchoon door begoocheling misleid en verplooid,
Eens toch zal het zaad, in den boezem geſtrooid,
Zich weêr aan de vruchten doen kennen.

Reeds waaide de wimpel van toren en trans,
En 't Franſche geſpuis was verdwenen;
Reeds was het gereisterde Neêrland gered,
En weêr, op der vromen demoedig gebed,
De Vorst van Oranje verſchenen.

Maar hier nog en daar nog, in vest en in ſtad,
Hield 't vlugtend geboefte zich ſtaande:
Dáár blonk dan 't beleid en der vaderen moed;
Dáár rees weêr de vrijheid in vlammenden gloed,
Die kortling, zoo droevig, nog taande.

Ginds prijkt nog een ſtad aan de boorden der Maas,
(Zij prijkt ook in Neêrlands historie)
Waar Lumei der Spanjaarden trots heeft geveld,
En Bosſu, ſchoon leunend op Alva's geweld,
Terugkromp, verpiet door die glorie.

Den Briel, ach! nog ging zij gebukt onder 't leed;
Nog deelde zij niet in de vreugde;
Nog hield zich, van 't ſlangengebroedſel, de rest
Hardnekkig verſchanst in haar wallen en vest,
Terwijl men alom zich verheugde.

» Op,

(*) Ten einde zijne Lezers op het regte ſtandpunt te plaatſen ter beoordeeling van dit Dichtſtukje, acht de Redacteur niet ondienſtig, hier te zeggen, dat de Maker van hetzelve *Turfſchipper* is van beroep; vertrouwende, dat men het nu gereedelijk met hem eens zal zijn, dat hij de aanmoediging wel verdient, welke hem de Redacteur, door de plaatſing van het ſtukje, zijnde ongenoeg een oerſpeling, zoo gaarne verleent.

Digitized by Google

„ Op, broeders! niet langer beangst en benard;
„ Herleeft weêr voor de oogen der volken!
„ Bij God! neen, niet langer gebukt onder 't wee;
„ Eer worde onze ſtad tot een prooi aan de zee,
„ En zinke in haar grond'looze kolken!"

Zoo ſpreekt men, en 't heldenvuur fonkelt in 't oog,
En 't glinſt'rend rapier zwaait in 't ronde.
„ Te wapen! wij ſtrijden voor Vrijheid en Vorst!
„ Neen, broeders! niet langer de kluisters getorscht;
„ Wij zweren 't, bij 't graf van Almonde!"

En ijlings, daar ſleept men, vol moed en vol vuur,
't Vernielend kanon van de wallen;
Daar ſtopt men den vuurmuil met kruid en met ſchroot,
En heft men den kreet van „ verwinnen of dood!"
En dondert, verwoed, op de Gallen.

Maar 't dreigend geſchut van den vijand barst los,
En hagelt verwoestend hen tegen;
Daar knalt het nog eens, en 't vergruist en vernielt,
En menige held is, verwond of ontzield,
In de armen zijns makkers gezegen.

Nu ſtijgt eerst de woede en de wraakzucht ten top,
Daar alles ter ſtrijdplaats verzamelt;
Nu davert de grond van 't kanon en geweer,
Nu waggelt en ſtort reeds de vijand daar neêr,
Die, ſtervend, zijn vloeken nog ſtamelt.

Nu nadert de Gauler, verbleekt; tot den ſtoet,
En ſmeekt om genâ aan die dapp'ren;
Nu zwieren de hoeden; nu juicht men in 't rond;
Nu ziet men, verheugd, op der vaderen grond,
De vlag voor Oranje weêr wapp'ren! —

Nog leeft het, dat kroost, dat den moedigen hals
Niet ſlaafs aan de keten zal wennen;
En, ſchoon door begoochling misleid en verplooid,
Eens toch zal het zaad, in den boezem geſtrooid,
Zich weêr aan de vruchten doen kennen.

Waddingsveen, W. KRAAN.
December 1823.

Digitized by Google

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET SPREEKWOORD:

De eene mensch is des anderen Engel, en de eene mensch is des anderen Duivel.

Door

C. ENKLAAR. (*)

Gezelligheid is een grondtrek der menschelijke natuur. Zij is, in eenen algemeenen zin, bij den mensch, wat het instinkt is bij de dieren; eene inwendige aandrift, door den Schepper in hem gelegd, als eerste drijfveer in zijn streven naar geluk. Immers het is niet bloot het gevoel van behoefte aan de hulp en den raad van anderen, wat den mensch tot den mensch trekt, en aan denzelven verbindt; maar ook een natuurlijke trek en neiging, om zich in het gezelschap van zijns gelijken te bevinden, en zich aan hen mede te deelen. Let op het kind: zoodra het een' vond gedaan, een geschenk, belooning of toezegging ontvangen heeft, zoekt het dadelijk een' of meer zijner speelmakkers op, om hen deelgenooten van zijne vreugd te maken. En even zoo de mensch in elken toestand des levens.

Verbeeldt u een land, onder eene luchtstreek gelegen, waar men met elken ademtogt levenskracht en vrolijkheid inademt, waar gezondheid van de bergen stroomt, en het bloed steeds ligt en vlug door de aderen doet vloeijen; een land, overvloedig voorzien van alles, wat de behoeften van den mensch vervullen, zijne zinnen streelen, en elken lust bevredigen kan; kortom, waar niets tot het hoogste levensgenot ontbreekt; maar door onbevaarbare zee-

(*) Voorgelezen in het Departement *Nijmegen* der Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, Oct. 1822.

Digitized by Google

zeeën of hemelhooge rotsen van de overige wereld afgescheiden. Plaatst den mensch daar, in het volle genot van alles, wat de natuur hem vermag aan te bieden, maar eenzaam en verwijderd van zijne natuurgenooten: zal hij met zijnen toestand tevreden, zal hij waarlijk en duurzaam gelukkig zijn? Gewis neen: hij zal een ledig in zich gevoelen, dat de gansche rijke en schoone natuur rondom hem niet kan aanvullen. Verveling grijpt hem aan, vergezelt hem, waar hij gaat, werpt voor hem eenen valen sluijer over de pracht, die hem omringt, maakt hem elk genot smakeloos, en doet hem zijn leven in vadzige lusteloosheid verkwijnen.

Hoort, wat de Vader der *Romeinsche* welsprekendheid er van zegt: „ Welk genot, vraagt hij, zoudt gij van „ den voorspoed hebben, zoo gij niet iemand hadt, die „ zich daarin met u verheugde?" Welke vraagswijze voorgestelde ontkenning de erkentenis in zich bevat van de behoefte der menschelijke natuur aan eenen deelgenoot in het geluk; die hij vervolgens bevestigt met het gezegde van eenen ouderen wijze: „ Indien iemand ten hemel „ ware opgeklommen en de natuur der wereld doorzien „ en de schoonheid der gestarnten bewonderd hadde, en „ hij niemand hadde, aan wien hij het konde mededeelen, „ zoo zou die bewondering vreugdeloos voor hem zijn; „ daar zij hem integendeel het hoogste genoegen gebaard „ zoude hebben, zoo hij iemand gehad hadde, aan wien „ hij het kon verhalen."

Maar nu vraagt welligt iemand: Is dan die trek tot gezelligheid, welke der menschelijke natuur eigen is, wanneer zij voldoening vindt, ook waarlijk en in allen gevalle eene bron van genoegen en levensvreugd voor den mensch?

Dat zij, gelijk alle andere, den mensch natuurlijke, neigingen, daartoe in hem gelegd is, dit zal wel niemand ontkennen, die eenig redelijk begrip heeft van de oogmerken des Scheppers met zijne schepselen; en dat zij daartoe ook strekken *kan*, is, uit hoofde van deszelfs wijsheid en magt, even min in twijfel te trekken, om niet te zeggen, is door de ondervinding overvloedig gestaafd. En toch

Digitized by Google

toch kan ik de voorgeſtelde vraag niet met een bevestigend *ja* beantwoorden, daar dezelfde ondervinding mij zou logenſtraffen. En geen wonder, vermits de zedelijke vrijheid van den mensch hem in ſtaat ſtelt, om het goede ten kwade te misbruiken, en de feilbaarheid zijner rede hem, door de hartstogten misleid, dikwijls het kwade voor goed en het goede voor kwaad doet aanzien, waarvan het gevolg is, dat hij in de keus der middelen tot verkrijging van geluk vaak mistast, en datgene, wat hem tot zijn geluk gegeven is, tot zijn eigen en anderer ongeluk doet dienen.

Zoo is het met vele andere neigingen; zoo is het ook met den trek tot gezelligheid gelegen. Oorſpronkelijk beſtemd, om hem met zijne natuurgenooten te verbinden, en in die verbindtenis alles te doen vinden, wat zijne veiligheid verzekeren, zijne behoeften vervullen, zijn leven veraangenamen kan, wordt dezelve dikwijls voor hem eene milde bron van rampen, lijden, droefenisſen en ongeluk. En dit is misſchien eene der redenen, die meermalen menſchen bewogen hebben, om, ſtrijdig met hunne beſtemming, ſtrijdig met de bedoelingen der hoogſte Wijsheid, zich aan de gezellige zamenleving en derzelver lasten en pligten te onttrekken, en in de eenzaamſte afzondering een geluk te zoeken, dat hun door hunne medemenſchen betwist of onbarmhartig ontroofd werd.

Het meest gepaste antwoord derhalve, dat ik op de voorgeſtelde vraag weet te geven, is vervat in de Latijnſche ſpreuk: *Homo homini Deus, et homo homini lupus* (de mensch is voor den mensch een God, en de mensch is voor den mensch een wolf); waarvoor wij gewoon zijn te zeggen: *De eene mensch is des anderen Engel, en de eene mensch is des anderen Duivel.*

Dat de beide ſpreekwoorden, die eene belangrijke waarheid in zich bevatten, en die ik tot het onderwerp mijner rede koos, in den wezenlijken zin één zijn, behoeft wel geen uitvoerig betoog. Immers wij allen weten, dat wij door *God* dat oneindig volmaakte en gelukzalige Wezen verſtaan, hetwelk, de oorzaak van zijn

Digitized by Google

beſtaan en voortdurend geluk in zichzelf hebbende, ſchepſelen voortgebragt heeft, alleen met oogmerk om *zijn* geluk aan dezelve mede te deelen, en hetwelk zijn hoogſte welbehagen vindt in hun weldaden te bewijzen en hen gelukkig te maken; waarom dan ook de Latijnen het woord *Deus* (God) ſomtijds in de bijzondere beteekenis van *Weldoener* gebruiken. Evenzeer is het bekend, dat wij door *Engelen* zulke wezens verſtaan, die, daar zij zelven de hemelſche gelukzaligheid genieten, zich verblijden, wanneer zij het getal der gelukzaligen zien aangroeijen; die door God afgezonden en gebruikt worden, om het geluk der menſchen te bevorderen, en daarin hun grootſte vermaak en eene verhooging van hun eigen geluk vinden. Verder, gelijk de *wolf* een wreed, verſcheurend en verſlindend dier is, en daarom in de Latijnſche ſpreuk als een zinnebeeld van wreedheid, bloeddorst en vernieling gebruikt wordt, zoo verſtaan *wij*, in den geest der Oosterlingen, van welke wij dit denkbeeld ontleend hebben, door den *Duivel* een allerboosaardigst wezen, hetwelk, zelf rampzalig zijnde, er behagen in ſchept, om de menſchen ongelukkig en rampzalig te maken. De zin der beide ſpreekwoorden zal derhalve hierop neêrkomen: „De eene mensch is voor den anderen een *weldoener* en „ *bevorderaar van deszelfs geluk;* maar ook, de eene „ mensch is voor den anderen eene *oorzaak van ellende* „ *en ongeluk.*"

De waarheid van dit gezegde in beiderlei opzigt te betoogen, is het, wat ik mij thans heb voorgeſteld: eene ruime en juist daarom zeer moeijelijke ſtof, om daarvan in den korten tijd, doorgaans aan eene verhandelbeurt toegeſtaan, zoo veel te zeggen, als genoeg is, om een overzigt over het geheele veld, dat hier voor mij ligt, te geven, zonder, bij het veelſoortige der zaken, die zich hier aan ons oog vertoonen zullen, in eene te groote omſlagtigheid te vervallen. Ik zal derhalve ſlechts op enkele punten kunnen wijzen, en daarbij nog, wegens derzelver menigte, mijn voorſtel zeer moeten zamendringen,

Digitized by Google

gen, en de verdere ontwikkeling mijner korte aanduidingen aan eigen nadenken overlaten.

Voorts, daar mijn onderwerp uit zijnen aard tweezijdig is, zoodat ik in hetzelve aan den eenen kant veel goeds en aangenaams ter eere van ons geslacht op te merken zal vinden, maar aan den anderen kant ook menig bedroevend bewijs van de verbastering der menschelijke natuur zal moeten aanvoeren, zoo durf ik van elks zedelijk gevoel vertrouwen, dat men mij gaarne zal vergunnen, dat ik eerst de onaangename en daarna de aangename en bevredigende zijde vertoone.

De eene mensch is des anderen Duivel. Bedroevende waarheid! — maar waarheid evenwel, door de geschiedenis en ondervinding maar al to zeer bevestigd.

Wanneer ik de geschiedenis noem, wat noem ik dan bijna anders, dan de gedenkrol van euveldaden, door menschen tot onheil en verderf van menschen beraamd en gepleegd, en met bloedige letteren, tot schande der menschheid, opgeteekend?

Onderzoeken wij de oudste oorkonden van ons geslacht; daar reeds zien wij den broeder met het bloed van zijnen broeder bevlekt, het eerste gezin der menschen door nijd en haat in diepen, onvergetelijken rouw gedompeld, en ten laatste eene wereld, vervuld met boosheid en wrevel, in eenen alles verzwelgenden vloed bedolven.

Dalen wij af tot latere eeuwen, welke ontzettende tooneelen bieden heerschzucht, wellust, gierigheid, afgunst, wraakzucht alomme aan onze beschouwing aan! Geweld maakt zich meester van de heerschappij over landen en volken, en gebruikt den arm van duizenden, om tienduizenden te ontzielen. De wapenen, aanvankelijk tot zelfverwering tegen de wilde dieren uitgevonden, worden werktuigen ter verdelging van het menschelijk geslacht: Wat nijverheid en kunst gebouwd hebben, wordt door de oorlogswoede vernield. Steden worden omgekeerd, paleizen en tempels verwoest en de hutten der arme landlieden niet gespaard, landen ontvolkt; de velden met het bloed en de lijken der vermoorden gemest, nieuwe troo-

Digitized by Google

nen op de puinhoopen van vorige grootheid gevestigd, om op hunne beurt, na korteren of langeren tijd, een gelijk lot te ondergaan.

Geletterden behoef ik hier niet te herinneren aan SESOSTRIS, NINUS, NEBUKADNEZAR, CYRUS, DARIUS, XERXES, PHILIPPUS, ALEXANDER, CESAR en de meesten der genen, die het dwaze en verslaafde menschdom met den titel van *grooten* vereerd heeft, omdat zij meer bloeds vergooten, meer geluks verstoord, meer onheilen over de aarde gebragt hebben, dan vele anderen.

Waar zijn zoo vele beroemde steden, *Ilium*, *Ninive*, *Tyrus*, *Babylon*, *Carthago*, *Numantia*, *Ephese* en andere gebleven? Zijn zij niet met al hare praal en pracht van de oppervlakte der aarde weggevaagd, alsof zij nooit bestaan hadden? of tot puinhoopen vergruisd, die nog aan de late eeuwen getuigenis geven van de dolle woede harer verwoesters? En wat is van derzelver inwoners geworden? Zijn zij niet met hunnen rijkdom en welvaart door het zwaard en de vlammen verteerd? of tot een lot, erger dan de dood, veroordeeld, en eindelijk met hun nageslacht vernietigd?

Herinnert de geschiedenis ons niet volken, bij welken het schande was, anders dan van roof te leven? die geene andere kunsten kenden en beoefenden, dan die des oorlogs? die het zich tot de grootste eer rekenden, geene naburen rondom zich te dulden? wier jongelingschap in tijd van vrede in de naastbijgelegene landen ging stroopen, ten einde niet door de rust verwijfd te worden en het gebruik der wapenen te ontwennen? Wat al moorden, plunderingen, verwoestingen zijn door de zoodanigen aangeregt!, wat al menschengeluk en levensvreugd verstoord! wat al ouders aan hunne kinderen en kinderen aan het ouderhart ontrukt, in slavernij weggevoerd, en van alle regten der menschheid beroofd!

Ook onder beschaafde volken zien wij menschen bij duizenden op de slavenmarkten, als lastbeesten of slagtvee, te koop staan en verkocht worden; of de overwonne-

Digitized by Google

nelingen, gelijk de *Heloten* der *Spartanen*, tot den akkerbouw en anderen zwaren arbeid, ten dienſte hunner overwinnaars, geddemd; of beſtemd, om in de ſchouwburgen elkander te vermoorden, of door wilde dieren verſcheurd te worden, tot vermaak van een volk, dat geene grootere verlustiging dan zulke ſchouwſpelen kende.

Slaan wij, zonder ons bij de oude geſchiedenis langer op te houden, eenen blik op de nieuwe: zij zal niet veel behagelijker tooneelen opleveren.

Daar naderen heerlegers van barbaren, uit het Noorden afgezakt, om den zetel hunner barbaarschheid op het puin van vroegere beſchaving te vestigen. Het *Romeinſche* gebied bezwijkt voor den ſtroom, die van alle kanten aandringt. *Italië*, *Griekenland*, het zuidelijke *Gallië*, *Spanje* worden door *Gothen*, *Wandalen*, *Sueven*, *Longobarden*, *Hunnen* overſtroomd. *Burgundiërs*, *Alemannen* en *Franken* dringen van andere kanten in *Gallië*, overmeesteren het, en vernederen de oude inwoners tot den ſtaat van lijfeigenen, die hunnen voorvaderlijken grond voor hunne meesters moeten bearbeiden; terwijl deze, niets dan krijgswoede ademende, geſtadig of naburige volken met den oorlog beſtoken, of, ten koste hunner arme onderhoorigen, elkander beoorlogen en onderling vernielen.

Daar dagen vloten, met menſchen, woester en wreeder dan wolven, beladen, uit het Noorden op. *Deenen* en *Noormannen* plunderen, twee of drie eeuwen lang, de zeekusten der meer beſchaafde landen van *Europa*, met eene woede, die zich blijkbaar niets dan buit en vernieling ten doel geſteld heeft, wat zij niet kunnen medevoeren aan de vlammen opofferende; tot dat zij, eindelijk beter beraden, eenige deelen van *Engeland*, *Frankrijk* en *Italië* in bezit nemen.

Elders zien wij MAHOMED en zijne navolgers, door veroveringszucht gedreven, gedurende meer dan acht eeuwen, en tot op den huidigen dag, de geeſels van het menschdom, de verwoesters der wereld, rijken bemagtigen, troonen omverwerpen, de welvaart van de weleer

Digitized by Google

rijkſte en beſchaafdſte landen vernielen, en ſtreven naar de heerſchappij over de geheele, door hen met puinhoopen overdekte en met bloed gedrenkte, aarde.

Staren wij naar gene zijde van den Oceaan, daar zien wij CORTEZ en PIZARRO met hunne *Spanjaarden* een half werelddeel uitmoorden, en het ellendig overſchot der inboorlingen tot de wreedſte ſlavernij en tot de mijnen doemen, om het goud voor hunne beulen, tot derzelver eigen verderf, er uit te halen.

Wat behoef ik bij deze ontzettend groote gebeurtenisſen, die zich over werelddeelen en eeuwen hebben uitgeſtrekt en de gedaante der aarde geheelenal veranderd, nog te gewagen van bijzondere en, bij vergelijking, kortſtondige en geringe, hoezeer dan ook op zichzelve geduchte en bloedige voorvallen, die vooral *ons* werelddeel, na den val des *Romeinſchen* rijks, geſchokt en geteisterd hebben? Wat behoef ik van zoo vele verwoestende oorlogen tusſchen ſtaten en ſtaten, volken en volken, wat van zoo vele Vorſten, als tot op LODEWIJK XIV en NAPOLEON toe de wereld beroerd hebben, te ſpreken?

Wilt gij echter nog meer bewijzen, M. H., van, in het groot werkende, boosheid tot verſtoring van menſchengeluk, ik wijs u op de *Staatkunde*, die ſchandvlek van het menſchelijk vernuft, die heden zwart noemt, wat zij gisteren wit heette; die het om het even is, of zij waarheid of leugen ſpreekt, of zij met roovers en moordenaars, dan met voorſtanders van regt en billijkheid eene gemeene zaak maakt; die zich van allerlei maskers bedient, en zich bijna altijd anders vertoont, dan zij is; die altijd opregt ſchijnt, en bijna altijd bedriegt. Dit troetelkind van heerschzucht en eigenbaat ſpeelt naar welgevallen met de levens en bezittingen der menſchen, met het geluk en de welvaart van landen en volken, en juicht zich toe, wanneer zij, ten koste van het leven en geluk van honderdduizenden, millioenen aan hare oogmerken heeft dienſtbaar gemaakt. Aan haar hebben vooral de latere tijden een goed deel hunner rampen te wijten.

De voorzigtigheid verbiedt mij, proeven hiervan te geven;

Digitized by Google

ven; ook zullen zij elk, die slechts een weinig met de geschiedenis der jongstverloopene eeuwen bekend is, bij het minste nadenken, in genoegzamen getale voor den geest komen. Hij zal zich herinneren, hoe de Staatkunde hier verbindtenissen tot verderf van het menschdom smeedt, daar de op trouw gemaakte verbonden schendt; hier van regt, wet en orde spreekt, daar de snoodste ongeregtigheden pleegt; hier zamenzweringen en misdadige opstanden tegen *wettige* overheden stookt, daar den regtmatigen tegenstand tegen de afschuwelijkste onderdrukking tegenwerkt; hier Vorsten van de troonen stoot, ginds volken in ketenen slaat; hier door omkooping en verraad, elders door openbaar geweld hare oogmerken zoekt te bereiken.

Doch ik wilde in geene bijzonderheden treden. Derhalve deze helsche furie, die de aarde met eene zee van bloed en tranen overstroomd heeft, daarlatende, stap ik af van het geschiedkundig overzigt der gedragingen van *volken jegens volken*, en der onheilen, die zij elkander gestadig berokkenen, om de *huishoudelijke* plagen, die de menschen, in naauwere betrekkingen tot elkander geplaatst, zich onderling veroorzaken, te beschouwen.

Ja, ook in den boezem der maatschappijen en in den schoot der familiën en huisgezinnen schuilt het kwaad, waardoor de eene mensch den anderen ongelukkig maakt. Onderzoeken wij derhalve eerst op geschiedkundige gronden, hoe de geest des kwaads, door alle tijden heen, de grondslagen van het maatschappelijk geluk ondermijnde.

Doorbladeren wij de geschiedboeken der volken, daar ontmoeten wij *Geweldenaars*, die het bloed hunner onderdanen op schavotten of slagvelden als water doen stroomen, of de schatten van den staat in onzinnige weelde en wulpschheid verkwisten, en den onderdanen het merg uit het gebeente zuigen, om hunne praal- en spilzucht te voldoen; *Wetgevers*, die bijzondere belangen boven het algemeene welzijn des volks bedoelen; *Regters*, die het magtige geweld ten dienste staan, ten gevalle van den omkoopenden rijkdom het regt verdraaijen, den schuldi-

Digitized by Google

gen vrijſpreken, en den onſchuldigen de ſtraf der misdaad doen ondergaan; *Priesters*, die het allerheiligſte tot de ſnoodſte oogmerken misbruiken; *Staatsdienaars* en *Legerhoofden*, die hunne Vorſten van den troon ſtooten, om zelven dien te beſtijgen; *Volksvergaderingen*, waarin de losbandigſte hartstogten de beſluiten ingeven en doordrijven, waarin deugd en verdienſten als misdaden beſchouwd en behandeld worden; *eerzuchtige Burgers*, die zich boven hunne medeburgers willen verheffen, aanſlagen tegen de orde en rust van den ſtaat ſmeden, partijſchappen ſtichten, en het maatſchappelijk gebouw op zijne grondſlagen doen ſchudden, deszelfs pilaren wegrukken, en het in eenen, met bloed doormengden, puinhoop doen verkeeren; *Broeders*, *Zusters*, *Ouders*, *Kinderen*, *Echtgenooten*, die met vergif, dolk of zwaard, in het geheim of openbaar, elkander naar het leven ſtaan, en hunne handen bevlekken met het bloed, dat zij behoorden te beſchermen.

Moet ik namen noemen, M. H.? — Te groot is derzelver getal, om hier plaats te kunnen vinden. Te bekend zijn zij daarenboven; de XERXESSEN, de TARQUINIUSSEN, de HERODESSEN, de SYLLA'S, de CESARS, de ANTONIUSSEN, de NERO'S, de CALIGULA'S en zoo vele anderen, om zich niet, ook zonder mijne herinnering, aan uwen geest te vertegenwoordigen, en u met verontwaardiging en afgrijzen te vervullen. Even min gedoogt de tijd, dat ik u daadzaken voorhoude of tafereelen ſchetſe, waartoe de geſchiedenis anders ſtof in overvloed aanbiedt.

Meer bijzonder, nogtans, moeten wij onze aandacht vestigen op *de dwalingen van den menſchelijken geest omtrent God en Goddelijke zaken*, als eene der voornaamſte bronnen van menſchelijke ellende, en als een middel in de handen van listige en baatzuchtige priesters, om de rampen van ons geſlacht grootelijks te vermenigvuldigen, daar zij, over de gewetens der menſchen heerſchende, hun vaak als Godsdienstpligt voorſchreven, wat zij, zonder verzaking van het menſchelijk gevoel en van de heilig-

Digitized by Google

ligſte betrekkingen, niet konden verrigten, of tusſchen menſchen en menſchen een vuur van vijandſchap ontſtaken, niet dan met bloed te blusſchen.

Hoe vele duizenden onnoozele kinderen heeft niet het rampzalige *bijgeloof* van de moederborst afgerukt en aan de Afgoden ten offer gebragt! Hoe vele duizenden menſchenoffers heeft het niet in onderſchéidene landen geſlagt! Hoe vele duizenden vrouwen heeft het niet in het uitgeſtrekte en volkrijke *Indië*, gedurende eene lange rij van eeuwen, den brandſtapel doen beklimmen, om met de lijken harer mannen levend verbrand te worden! Hoe vele bittere vervolgingen en bloedige oorlogen heeft het niet doen ontſtaan! Hoe groot was niet de verbittering van den eenen *Egyptenaar* tegen den anderen, om de vereering van eene *Ibis* of *Ichneumon*, eene *ſlang* of *krokodil!* Met welk eene dolle woede vermoordde het *Egyptiſche* gemeen dengenen, die, offchoon onvoorziens en zonder opzet, een gewijd dier van het leven beroofd had! — Doch, wat ſpreek ik van *vermoorden?* Veel, zeer veel zou het zijn, indien het godsdienſtig vooroordeel zich hiermede voldaan gehouden had. Meer, veel meer vorderde deszelfs kokende woede. *Folteringen*, *wreede folteringen* alleen konden dezelve bevredigen. Denken wij ſlechts aan ANTIOCHUS; met welke wreede pijnigingen hij de *Joden* wilde noodzaken om zijne Afgoden te eeren, en, bij ſtandvastige weigering, hun den langdurigſten en pijnlijkſten dood aandeed. Herinneren wij ons ſlechts *de eerſte Christenen*, op bevel der *Romeinſche* Keizers, als brandende pektoortſen, bij nacht de ſtraten van *Rome* verlichtende, of in de ſchouwburgen door leeuwen en tijgers verſcheurd, of op nog afgrijſelijker wijzen om het leven gebragt. Gewis, wanneer wij ons die pijnbanken, die foltertuigen, die uitgezochte, ſcherpzinnig uitgedachte en in koelen bloede gepleegde wreedheden voorſtellen, dan krimpt ons hart zamen; wij vragen, op het gezigt dier beulen, vol ontzetting: „*Zijn dat menſchen?*"... en de verontwaardigde menschheid ſchijnt ons te antwoorden: „*Neen; het zijn Duivels!*"

Zoo

Digitized by Google

Zoo zag men dan, *naar luid der geschiedenis*, door alle eeuwen heen, de aarde, dien lusthof, dat heiligdom Gods, waaruit niets dan dankoffers en jubelzangen ter eere des Allerhoogsten moesten opgaan, van menschenbloed rooken, dat door menschenhanden vergoten werd. En hoe veel zou *de geschiedenis van onzen leeftijd*, wilden wij haar raadplegen, niet nog daarbij te voegen hebben!... Doch ik zwijg hiervan, om de voorgestelde, offchoon smartelijke, waarheid ook nog uit *de dagelijksche ondervinding* te bevestigen.

Hier, echter, zal ik korter kunnen zijn, dewijl ik slechts enkele wenken met betrekking tot het dagelijksche leven zal behoeven te geven, om elk uwer te herinneren aan menigerlei ongenoegte, leed, smart en kwelling, die de eene mensch den anderen maar al te dikwijls aandoet. Men denke slechts aan de *eigenzinnigheid*, de *twist-* en *krakeelzucht*, de *onvriendelijkheid*, de *oploopendheid* en *onbezonnen drift*, waardoor men zijnen huisgenooten, bedienden en anderen, die met ons in eenige betrekking staan, het leven verbittert, met zijne geburen en medeburgers in onmin en vijandschap geraakt, en somtijds zich in pleitgedingen wikkelt, waardoor men zichzelven en de zijnen of anderen bederft; — aan den *nijd*, die niet alleen de welvaart en den voorspoed van anderen met leede oogen aanziet, maar ook niet zelden in eene meerdere of mindere mate benadeelt; — aan den *laster*, die aan de eer en den goeden naam van anderen knaagt, het zaad van achterdocht, tweedragt en vijandschap in de huisgezinnen en familiën strooit, en daardoor soms het geluk van tegenwoordige en volgende geslachten verwoest; — aan de *schraapzucht* en *gierigheid*, die met het zweet der nijverheid woekeren en de ellende rondom zich vermeerderen; — aan het *bedrog*, dat loos en listig het goed van anderen aan zich trekt, en weduwen en weezen in armoede stort; — aan de *trotschheid*, die met verachting op anderen nederziet, en hen grievend smadelijk behandelt; — aan de *wraakzucht*, die eigen en anderer goed, bloed en leven op het spel zet, om zich voldoening te ver-

Digitized by Google

verſchaffen; — aan de *dronkenſchap* en *ſpeelzucht*, die menig huisgezin bedorven en in diepe ellende gedompeld hebben; — aan den *ongeöorloofden wellust*, die zijne ſlagtoffers bij duizenden telt. Doch waar zoude ik eindigen, zoo ik al de kwellingen, onheilen en rampen, groot en klein, wilde opſommen, die den maatſchappelijken mensch door zijnen medemensch berokkend en aangedaan worden? Ook meen ik genoeg gezegd te hebben, om, zoo uit *geſchiedenis* als *ondervinding*, offchoon ſlechts het een en ander aanſtippende, te doen zien, dat waarlijk, in duizend gevallen en betrekkingen des maatſchappelijken levens, *de eene mensch des anderen Duivel is*. Ik haast mij derhalve, om van dit, gewis voor uw gevoel onaangename, betoog af te ſtappen, en u voor het ſmartgevoel, dat de beſchouwing van dit zwarte tafereel u veroorzaakt heeft, zoo veel in mijn vermogen is, vergoeding te geven door de beſchouwing der andere zijde van mijn onderwerp, waartoe ik thans overga.

(*Het vervolg en ſlot in het volgende No.*)

OVER DE CHOLERA MORBUS DER INDIËN. DOOR A. MOREAU DE JONNES, *Correspondent van de Akademie der Wetenſchappen en van het Koninklijk Inſtituut van Frankrijk.*

(Medegedeeld door Profeſſor E. J. THOMASSEN A THUESSINK.)

„Wij weten tot nog toe zoo weinig van die verſchrikkelijke ziekte, welke ſedert korte jaren eerst is bekend geworden, zoo zeer een groot gedeelte ook van onze *Nederlandſche* koloniën in de *West-Indiën* verwoest heeft, en nog hier en daar hare verwoestingen aanregt, dat ik het niet ondienſtig geoordeeld heb, een ſtukje, hetwelk ik onlangs in het *Journal de Médecine* vond, van den beroemden MOREAU DE JONNES, die zoo vele verdienſten heeft, ook in ons omtrent de natuur der Gele

Koorts

Digitized by Google

Koorts van de *West-Indiën* voor te lichten, te vertalen, en in dit geacht Maandwerk mede te deelen."

* * *

De natuurkundige geſchiedenis van de meeste landen, buiten *Europa* gelegen, kennen wij alleen door de voorwerpen, die men op hunne ſtranden verzameld en tot ons heeft overgebragt. Men weet weinig van het klimaat, van de geſteldheid hunner dieren en planten, en van de groote phyſieke gebeurtenisſen, waarvan intusſchen zoo veel afhangt, hetwelk op het leven en de geſteldheid der menſchen invloed heeft. Om derhalve zoo veel mogelijk onze kennis uit te breiden omtrent hetgeen men in verre landen daaromtrent ziet gebeuren, is het nuttig en noodig, dat men uit derzelver jaarboeken alles aanteekene en verzamele, wat de natuurkundige wetenſchappen kan ophelderen en tot hare bevordering kan toebrengen. Ik heb daarom gebruik gemaakt van eene menigte openbare ſtukken, brieven en aanteekeningen, dagbladen, enz. welke echte en belangrijke berigten bevatteden omtrent de peſtziekte, in de *Indiën* bekend onder den naam van *Cholera Morbus*, in het voorleden jaar in *Isle de France* en *Bourbon* ingebragt. Het onderzoek van deze menigvuldige ſtukken, welke meest in *Europa* niet bekend zijn, heeft mij de volgende daadzaken als uitkomst gegeven.

Een *Engelsch* fregat, van *Calcutta*, en niet, zoo als men gezegd had, van de *Philippijnſche Eilanden* komende, kwam in November 1819 op *Isle de France* aan. Gedurende den overtogt waren er op dat ſchip vele menſchen geſtorven aan eene ziekte, die, toen het het anker in deze haven wierp, nog daar aan boord heerschte.

De leden van den Gezondheidsraad, die dit fregat aanſtonds moesten onderzoeken, verklaarden, dat de ziekte, die zulk eene ſlagting gemaakt had, niet beſmettelijk was, en dien ten gevolge verhinderde men de gemeenſchap tusſchen dit ſchip en *Port-Louis* niet. Onmiddellijk hierna verſpreidde zich onder de inwoners eene ziekte, die in

Is-

Digitized by Google

Isle de France geheel onbekend was, die men echter erkende dezelfde ziekte te zijn, die op het fregat heerschte. Het omliggende land, hetwelk met *Port-Louis* het meest gemeenschap had, ondervond het eerst de uitwerking van dezen geesel, en weldra werd het geheele eiland daardoor aangedaan, behalve eenige plaatsen, die zich van den beginne af aan geheel hadden afgezonderd; onder anderen bleef eene der volkrijkste plantaadjen van alle besmetting vrij, welke alle gemeenschap met de besmette plaatsen had afgesneden. Gedurende zes weken woedde deze ziekte met zulk een geweld, en verspreidde zich met zoodanig eene snelheid, dat er over de 10,000 *Negers* en eene menigte blanken door werden weggerukt. Het bleek hier duidelijk, dat de ziekte minder besmettelijk was voor de blanken, dan voor de *Afrikaansche* geslachten, juist omgekeerd van hetgeen er bij de Gele Koorts plaats heeft in de *West-Indiën*. De geweldige slagting, die deze ziekte te weeg bragt, en de overeenkomst met sommige toevallen, schenen het gevoelen te wettigen, dat dit dezelfde geesel was. Men werd weldra van het tegendeel overtuigd, uit aanmerking van den verschillenden oorsprong, de verschillende toevallen der ziekte, en de zekerheid, dat zij juist bij voorkeur diegenen aantastte, die door de Gele Koorts gespaard werden, terwijl zij diegenen niet aangreep, die het eerst van de Gele Koorts werden besmet.

Sedert het begin van December had men last gegeven, om de gemeenschap te beletten tusschen alle *Fransche* schepen en *Port-Louis*, en zich onmiddellijk naar het eiland *Bourbon* te begeven. Het bestuur van die kolonie had eene strenge *quarantaine* voorgeschreven voor alle schepen, die van *Isle de France* kwamen, en eene *ordonnantie* des Konings stelde de doodstraf op de oefening van gemeenschap met dat eiland, en met de schepen, die daar ter reede lagen.

Deze schikkingen hadden ook eene goede uitwerking, tot dat men in het laatst van December eenige *Negers* ter sluik invoerde, waarna ook de ziekte te *St. Denis*, de hoofd-

Digitized by Google

hoofdplaats van het eiland *Bourbon*, uitbrak, zoodat alleen op den 14 Januarij acht ſlaven daaraan ſtierven. De meeste inwoners verlieten de ſtad; om dezelve werd een *cordon* getrokken, en men deed alles, wat mogelijk was, om de ziekte tegen te gaan. Het duurde tot het midden van Februarij, voordat de ziekte verminderde, en tot het begin van Maart, eer zij ophield. Men herſtelde de gemeenſchap met de andere koloniën niet vóór den 15 April. Het kleine ſtadje *St. Denis*, waarvan, door de verhuizing naar elders, de bevolking zeer verminderd was, had omſtreeks 256 zieken geteld. Van deze waren 78, dus $\frac{1}{3}$, geſtorven. Uit de aanteekeningen blijkt, dat van 33 zieken onder de blanken 19, uit 8 van de kleur 5, en van 215 *Negers* 154 geſtorven waren; waaruit dus blijkt, dat de ſterfte voor de *Europeanen* was iets meer dan de helft, en voor de *Afrikaanſche* raſſen iets minder dan $\frac{3}{4}$.

De ziekte heeft zich in het eiland *Bourbon* met de volgende toevallen vertoond: Eene ſterke hoofdpijn; geelachtige kleur der oogen, en ook ſomtijds van de tong; braking van verſchillende ſtoffen, vooral van gal; een dunne weiachtige afgang, of alleen, of met braking gepaard; de buik nu eens natuurlijk, dan weder een weinig ingetrokken; weinig, troebel water, of belette pislozing; krampen der onderſte ledematen, met hevige pijnen; eene algemeene verdooving der zintuigen; kleine, neêrgedrukte pols; ijskoude ledematen; een koud, kleverig zweet; de dood.

Wanneer men de bijzondere toevallen nagaat, heeft deze ziekte veel overeenkomst met de *Febris algida* of *leipyrica*, daar de lijders uitwendig koud en inwendig brandend heet zijn. Met opzigt tot de ſtof, die ontlast wordt, komt zij overeen met de *Lienterie;* en wat de kleur des afgangs betreft, met den Graauwen Loop. De toevallen, die den dood onmiddellijk voorafgaan, duiden een verſterf der ingewanden aan. Met de eigenlijke *Cholera Morbus*, of Boorts, heeft zij de krampen en braking gemeen.

Men heeft in deze ziekte verſchillende behandelingen aangewend; hetwelk genoegzaam aantoonde, dat men de ziek-

Digitized by Google

ziekte niet kende, zoo min als de verschillende wijzigingen daarvan. Op *Isle de France* heeft men gebruik gemaakt, inwendig, van olijfolie met *campher* in *æther* opgelost, in groote giften toegediend. Hiervan heeft men zoo veel nut ondervonden, dat, zoo als men zegt, de Heer GOLDAM door dit middel van 36 zieke *Negers* slechts twee verloren heeft. Het is zeer merkwaardig, dat men, in datzelfde jaar, hetzelfde middel in de *Havana* tegen de Gele Koorts, en te *Tanger* in de pest van de *Levant*, met nut gegeven heeft.

Wanneer men de omstandigheden nagaat, die de invoering dezer ziekte vergezeld hebben, dan blijkt het:

1. Dat de ziekte, die de eilanden *Isle de France* en *Bourbon* van de maand November 1819 tot het begin van Maart 1820 zoo fel geteisterd heeft, dezelfde is, welke in *Indiën* sedert 1817 is waargenomen, en derzelver moorddadige uitwerking nog in de maand Augustus l.l. op de bevolking van *Bombay* uitoefende.

2. Dat deze ziekte zich nimmer op *Isle de France* of op *Bourbon* had vertoond, hetwelk men uit de *akten* dier beide Gouvernementen kan bevestigen, welke beide getuigen, dat deze geesel hun geheel nieuw en onbekend was tot dezen tijd, toen hij op zulk eene treffende wijze aldaar zijne verwoestingen uitoefende.

3. Dat zij aldaar voor het eerst zich geopenbaard heeft, aanstonds nadat zij gemeenschap gehad hebben met schepen en personen, die van deze ziekte aangetoken waren, en die kwamen van eene plaats, waar die ziekte heersohte.

4. Dat op *Isle de France*, alwaar de Gezondheidscommissie de ziekte voor niet besmettelijk verklaarde, en waar de Regering, dit noodlottig gevoelen aangenomen hebbende, alle voorzorgen tegen de verspreiding had verzuimd, deze geesel zich over het geheele eiland had voortgeplant, en de inwoners had getiend.

5. Dat de Regering van *Bourbon*, integendeel, die aanstonds de strengste maatregels had genomen, (ondanks de verschillende twisten en tegengestelde meeningen, door onkunde en kwade trouw voortgebragt) op deze wijze

Digitized by Google

de ziekte beperkt had binnen de palen eener kleine ſtad *St. Denis*, en dat die zich niet tot het overige gedeelte van het eiland had uitgeſtrekt.

6. Dat deze bepaling der ziekte tot eene enkele plaats, zoodat de inwoners daardoor waren afgeſcheiden, duidelijk bewijst, dat de eerſte oorzaak der ziekte niet voortkwam uit de werking van den dampkring, zoo als dit bij epidemiſche ziekten plaats heeft, daar zij zich niet heeft uitgebreid tot de overige gedeelten van het eiland, die door hunne ligging aan de werking der zelfde *athmoſpheer* waren blootgeſteld.

7. Dat de ziekte voorzeker niet van de *athmoſpheer* konde afhangen, daar gedurende deze ziekte de temperatuur niet hooger, de vochtigheid niet grooter geweest is, noch hier eenige luchtverſchijnſelen hebben plaats gehad, die men in andere jaren niet heeft waargenomen, en dat overal de volmaaktſte gezondheid heerschte.

8. Dat, daar de ligging zoo wel, als alle andere omſtandigheden, op *Isle de France* gelijk zijn aan die van het eiland *Bourbon*, men erkennen moet, dat alleen het verſchillend gedrag der Regering oorzaak is, dat op de *Franſche* plantaadjen niet meer dan 200, en op de *Engelſche* 8 à 10,000 menſchen geſtorven zijn.

Deze verſchrikkelijke les is geſchikt, om *Europa* te leeren, waarom de Pest niet ophoudt, de *Afrikaanſche* en *Aziatiſche* kusten van de *Middellandſche Zee* te verwoesten, en waarom de Gele Koorts, die, van *Amerika* in *Spanje* ingevoerd, tegenwoordig weder verſchijnt, elk jaar in de ſteden van *Andaluzië*, even als in de *Antilles* en de *Vereenigde Staten*, hare verwoestingen aanregt. De Regeringen worden niet alleen door dit voorbeeld gewaarſchuwd tegen het inbrengen van beſmettelijke ziekten, en tegen de verſchrikkelijke gevolgen, veroorzaakt door die verkeerde raadgevingen, welke door dwaling en hebzucht worden aan de hand gegeven; maar ook de geneeskundige wetenſchap vindt in deze gebeurtenis eene nieuwe proef van de ijdelheid dier ſtelſels, die onherroepelijk het getal en de ſoorten der ſmetſtoffen bepalen, en wel-

Digitized by Google

welker *auteurs* de natuur vermetel wetten voorschrijven, om den engen en beperkten kring hunner waarnemingen niet te overschrijden. Van welken aard ook de ziekte moge zijn, die de eilanden *Isle de France* en *Bourbon* geteisterd heeft, dit is zeker, dat zij besmettelijk is, — dat zij geene overeenkomst heeft met eenige andere ons bekende besmettelijke ziekten, en voortspruit uit eene andere smetstof, dan tot nog toe bekend is.

Deze ziekte, die duidelijk zoo wel van de Pest als van de Gele Koorts verschilt, heeft dit met die beide gemeen, dat zij voortgeplant wordt door de gemeenschap met personen en goederen. Zij heeft in vele opzigten overeenkomst met de *Cholera Morbus* van *Europa*, zoodat zij daarvan ook in *Bengalen* haren naam ontleend heeft. Maar wanneer men in aanmerking neemt derzelver besmettelijken aard, en de uitgebreidheid van derzelver uitwerkingen, dan zal men moeten toestemmen, dat het óf dezelfde ziekte niet is, óf wel, dat toevallige, *geïsoleerde*, *individuële* ziekten, door ons onbekende oorzaken, *epidemisch*, besmettelijk, en vatbaar worden om overgebragt te worden door menschen en goederen; — om, onder zekere omstandigheden, zich te ontwikkelen en voort te planten, — om zich snel te verspreiden, en de kiem des doods over de oppervlakte van uitgestrekte landen des aardbols te zaaijen.

Men zal een van beide deze gevoelens moeten aannemen, wanneer men de geschiedkundige stukken nagaat, welke weinig bekend zijn, en, in de *Oost-Indiën*, *officieel* zijn opgemaakt, en eerst onlangs in *Engeland* zijn overgebragt.

Een oppervlakkig overzigt zal genoegzaam zijn, om ons te toonen, welke de geesel zij, die in *Bengalen* de *Cholera Morbus* genoemd wordt. Het zal ons bewijzen, hoe verschrikkelijk snel deze ziekte voortgaat, wanneer zij in de gelegenheid is, zich te midden van eene groote bevolking te ontwikkelen, en niet, zoo als op de eilanden *Isle de France* en *Bourbon* plaats had, binnen enge perken van land en bevolking bepaald wordt.

Digitized by Google

Deze moorddadige ziekte openbaarde zich voor het eerst in *Indostan* in de maand Augustus 1817. Men meent de eerſte ſporen daarvan ontdekt te hebben te *Jeſſore*, eene ſtad, op 33 mijlen N. O. *Calcutta* gelegen, in de *Delta* van den *Ganges*; althans is het ontwijfelbaar, dat zij hare verwoestingen in dit gedeelte van *Bengalen* het eerst uitoefende. Nadat zij het grootſte gedeelte der inwoners van *Jeſſore* en der omliggende dorpen had weggerukt, verbreidde zij zich langs het geheele land, hetwelk tuſſchen de verſchillende armen van den *Ganges* gelegen is. Zij volgde toen den loop der noordelijke provinciën, en bereikte *Benares*, hetwelk meer dan 300 mijlen van *Jeſſore* verwijderd is.

Terwijl de ziekte zich nu Noordelijk in *Indostan* uitſtrekte, werd zij door de menigvuldige gemeenſchap van den koophandel naar *Neder-Bengalen* overgebragt, en bereikte weldra de hoofdſtad van *Engelsch Indië*, *Calcutta*: dit geheurde in de eerſte week van September; dat is, in éene maand na het begin harer verwoestingen had zij 100 mijlen afgelegd. In het eerst tastte zij maar een klein getal menſchen aan, die echter allen ſtierven. Dagelijks vermeerderde de kracht der ziekte, en zij breidde zich ook overal met verdubbelde ſnelheid uit. Weldra werden ook verſchillende militaire posten van het *Engelsch* leger, hier en daar verſpreid, door de ziekte aangegrepen. Den 18 November beſpeurde men ze in het *centrum*, hetwelk op zijn hoogst uit 10,000 man beſtond; hiervan ſtierven, in twaalf dagen, 3000 man; ſommigen brengen dit getal op 5, ja op 8000.

De uitgebreide betrekkingen, welke tuſſchen *Calcutta* en de overige deelen van *Indië* plaats hebben, bevorderden ongemeen de verſpreiding der ziekte, even als te *Benares*, de heilige ſtad der *Hindoos*, werwaarts zich van alle kanten onnoemelijk vele bedevaartgangers dagelijks begeven. Uit deze beide punten verbreidde zich nu de ziekte naar het Noordoosten. Zij volgde den loop der rivieren, verwoestte achtervolgens *Allahadad*, *Cawpour*, *Lucknow* en andere volkrijke ſteden, en kwam dus tot

Del-

Digitized by Google

Delhi, op den 29° Noorderbreedte, meer dan 1000 mijlen van *Calcutta*. Zij bragt in die ſtad en in de militaire posten van het Noorden de verſchrikkelijkſte ſterfte aan, en men meende nog onlangs in *Bengalen*, dat de ziekte niet geheel was opgehouden.

Minder ſnel plantte zich de beſmetting naar het Zuidoosten voort. Zij had meer tijds noodig, om het bergachtige *Bundleiund* door te trekken. Inmiddels vertoonde zij zich den 18 April 1818 te *Jabolpour*, aan de zuidzijde van de bergen van *Reevah*, en in de ſtrekking van de westelijke provinciën van het *Indisch* ſchiereiland; zij verſpreidde zich onder de troepen, en tastte de posten van *Mundelah* en *Sangour* aan; — dan, op het einde der maand ſcheen zij op te houden. Haar loop was zeer onregelmatig in dat gedeelte van *Indostan*, waar de groote rivieren ontſpringen. In hetzelfde kamp, en onder dezelfde omſtandigheden, waren ſommige gedeelten der troepen daarvan geheel bevrijd; andere kregen de ziekte zeer ligt, terwijl wederom andere daaronder op de verſchrikkelijkſte wijze leden. Deze onregelmatigheden ſtoorden niettemin den voortgang der ziekte niet. Zij verſcheen te *Nagpour*, eene ſtad, 50 mijlen van *Mundelah*, en te *Jaulnah*, 73 mijlen van *Nagpour*.

Dezelfde lijn van gemeenſchap volgende, bezocht zij de groote ſteden *Aarangebah* en *Amednagar*; zij naderde de baai van *Cambaye*, loopende door *Seroor* en *Poonah*.

Den 6 Augustus brak zij uit te *Pauwil*, een groot dorp, afgeſcheiden van *Bombay* door een' zeeärm van 5 of 6 mijlen, maar hetwelk met die ſtad door eene menigte ſchuiten gemeenſchap heeft. Doctor TAYLOR herkende de ziekte, den 9 daaraanvolgende, bij een' man, die dezelve van *Pauwil* bragt naar *Bombay*. Doctor JUKES getuigt, dat zij zich langs de kust begon te verſpreiden, en te *Salſette*, 7 mijlen van *Bombay*, werd ingebragt door een militair detachement, hetwelk van *Pauwil* kwam, om een' gevangenen over te brengen.

Men zag hier duidelijk, dat de ziekte veld won, en van het eene dorp naar het andere werd overgebragt door de

Digitized by Google

menſchen, die de plaatſen, waar de ziekte heerschte, ontvlugteden.

Gedurende de zuidoostelijke *mousſon* volgde de ziekte den weg, die van *Bombay* naar *Salſette* leidt, langs het westelijk gedeelte van het eiland *Salſette*, de gewone communicatielijn van den koophandel. De ziekte nam dit geheele land in, maar verſchoonde *Malariva*, ſlechts zes mijlen van *Bombay* verwijderd, omdat zij zich in de eerſte ſtad had vastgenesteld, dewijl er tusſchen deze plaatſen weinig gemeenſchap plaats heeft, daar geene *Engelſchen*, maar alleen inlanders, dat dorp bij uitſluiting bewonen.

In een *officieel rapport* van Junij 1819 verklaart de Geneeskundige Commisſie te *Bombay*, dat men verſcheidene ſteden voor deze ziekte bewaard heeft, door alle gemeenſchap met de beſmette plaatſen op te heffen. Verder verklaart zij, dat het bij haar geen twijfel lijdt, of de ziekte, die in *Bengalen* onder den naam van *Cholera Morbus* bekend is, van de eene naar de andere plaats kan overgebragt worden, even zoo als dit in andere gewone gevallen door beſmetting geſchiedt; dat zij het vermogen heeft, zichzelve voort te planten, door die zelfde middelen, welke in andere beſmettelijke ziekten dit vermogen bezitten; dat zij zich vermenigvuldigt door *aſſimilatie*, maar dat zij buiten kijf in dit opzigt aan bijzondere wetten onderworpen is, die wij niet kennen.

In de maand April 1819, toen de ziekte nog in *Bombay* woedde, rekende men, dat 15,945 menſchen daarvan aangetast waren, en dat men in de openbare berigten een vierde minder had opgegeven, dan er wezenlijk ziek geweest waren.

De warmte, die op alle andere beſmettelijke ziekten zulk eenen ſterken invloed heeft, ſchijnt op deze ziekte niet te werken, daar in alle ſaizoenen, de thermometer van 32 of 37 tot zelfs op 10° *centeſ.* ſtaande, de ziekte geene verandering onderging.

De landen van *Indoſtan*, die door deze ziekte aangetast zijn, bevatten 1000 vierkante mijlen. De *reſultaten*, die

Digitized by Google

die het dagblad *the Times*, te *Calcutta* in de maand November 1819 uitgegeven, van deze ziekte opgeeft, zijn de volgende:

1. Dat de *Cholera Morbus* in *Bengalen* van geene *individuële prædispoſitie*, noch van eenige bijzondere omſtandigheid afhangt, dewijl zij zonder onderſcheid elken ouderdom, elk geſlacht, ieder temperament en elke conſtitutie aandoet.

2. Dat zij ook niet afhangt van de verwisſelingen van ſterke hitte of koude, dewijl zij evenzeer hare woede heeft geopenbaard, wanneer de thermometer zeer hoog of zeer laag was.

3. Dat men de ziekte niet kan toeſchrijven aan eene ongezonde lucht, aan de uitdampingen van moerasſen of ſtilſtaande wateren, of aan andere dergelijke oorzaken, daar zij met het uiterſte geweld gewoed heeft op die plaatſen, waar deze oorzaken niet aanwezig waren.

4. Dat zij ook niet afhangt van de vochtigheid van lage en ondergeloopene landen, zoo als aan den mond van den *Ganges*, daar de ziekte zich tot de hoogſte en droogſte plaatſen van dit land heeft uitgeſtrekt.

5. Dat zij haar aanwezen niet verſchuldigd is aan den dampkring, dewijl zij dezelfde kwaadaardigheid vertoont onder alle veranderingen van het weder, gedurende den langen tijd, waarin zij reeds gewoed heeft.

6. Dat men ze noch aan het klimaat, noch aan eenigen bijzonderen plaatſelijken invloed kan toeſchrijven, daar zij hare verwoestingen heeft uitgeſtrekt tot een grondgebied van elf graden breedte en zestien graden lengte, waarvan de oppervlakte meer dan 1000 vierkante mijlen bevat.

7. Dat zij niet afhangt van de ziekelijke afſcheiding van gal, daar men bij het openen der lijken bevonden heeft, dat deze meest altijd in haren natuurlijken ſtaat en tot hare eigene buizen bepaald was, — dat de maag- en ingewanden de gewone kenmerken, welke gemeenlijk bij vergiftigingen plaats hebben, vertoonden.

8. Eindelijk, dat zij geen bijzonder geſlacht van menſchen aandoet, daar zij hare verwoestingen heeft aange-

Digitized by Google

regt tusschen den *Ganges* en den *Indus*, op de talrijke gezinnen en verschillende stammen der *Hindoos*. Dat zij op *Isle de France* en *Bourbon* gewoed heeft onder het *Afrikaansche* ras, en dat men overal onder hare slagtoffers een' drom van *Europeërs* heeft aangetroffen.

Deze onmiddellijke gevolgtrekkingen uit daadzaken doen ons dit besluit maken: dat, van welken aard ook deze ziekte zij, dezelve veroorzaakt wordt door eene onbekende kiem (*germe inconnu*), die zich mededeelt, voortplant, en zich vormt (*reproduit*) door de gemeenschap met personen of goederen, die daarmede besmet zijn.

Brieven van *Canton*, in *China*, van den 18 October, vermelden, dat de *Engelsche* schepen, die in de haven lagen, door de *Cholera Morbus* van de *Indiën* aangetast waren, en dat deze ziekte in de zuidelijke provinciën van *China* was doorgedrongen, aldaar eene groote slagting aanregtte, en de menschen bij duizenden stierven.

* * *

Dusverre het verslag van den Heer MOREAU DE JONNES, te vinden in het *Nouveau Journal de Médecine* van BERLARD, enz. T. X., en getrokken uit den *Courrier de Londres* van den 19 Maart 1821. Wij weten, dat sedert dien tijd deze verschrikkelijke ziekte geheel *Syrië*, ook onze *Oost-Indische* Koloniën, vooral het Eiland *Java*, fel geteisterd heeft, en zich nu reeds verder naar *Perzië* en den *Caucasus* heeft begeven. Wij verlangen dagelijks, naauwkeuriger berigten van deze ziekte te ontvangen, en tevens te vernemen, dat dezelve eindelijk hebbe opgehouden.

MARIA VAN REIGERSBERCH NADER GEKENSCHETST UIT HARE ONUITGEGEVENE EIGENHANDIGE BRIEVEN.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Mijn Heer!

Op eene te heusche en vereerende wijze hebt gij voldaan aan mijn verlangen, omtrent de plaatsing van mijn afschrift en

Digitized by Google

en mijne uittrekſels uit de brieven van Mevrouw DE GROOT in No. I van uw geacht Maandwerk, dan dat ik nu ook niet gaarne aan het uwe, om nog iets gelijkſoortigs te hebben, voldoen zou. Gij ontvangt het hiernevens, in zoo ver onderſcheiden van het eerſte, dat ik nu niet weêr een' geheelen brief, maar enkel uittrekſels geve: en ware mij niet, toen ik mijn' vorigen ſchreef, door een zonderling toeval, onbekend geweest, dat reeds de Heer en Mr. J. SCHELTEMA, wiens *Geſchied- en Letterkundig Mengelwerk* ik altijd met het uiterſte genoegen lees, in deszelfs tweeden Deels eerſte Stuk, een' uitgebreiden brief van dezelfde hand had uitgegeven, de mijne ware misſchien achtergebleven. Doch, daar reeds mijn eerſte doel was, om meer de voortreffelijke ſchrijfſter zelve, dan wel hare ſchrijfwijze, bekend te maken, en tevens eenige bijzonderheden, haar, haren man, hare kinderen enz. betreffende, te melden, welke ik dacht, dat aan het publiek eenig genoegen konden verſchaffen, zoo vertrouw ik, dat gij erkennen zult, dat ik thans zelfs beter, dan bij mijn vorig ſtukje, aan dit doel beantwoorde. 't Is waar, het zal eenige *kleinigheden* bevatten; doch, zoo ik mij niet bedriege, zulke, welke men doorgaans, omtrent perſonen van vermaardheid, niet ongaarne verneemt. Er zal ook wel iets van meer belang in voorkomen, en vooral wat *de kinderen van* DE GROOT betreft. Doch gij moet mij nu ten goede houden, dat ik *dit* nog beſpare, en er, voor eene *derde* reis, mede wederkome, opdat ik het nu niet te lang make.

Ik heb de eer met achting te blijven,

Mijn Heer!

Rotterdam, Febr. 1824.

Uw d. w. dienaar,
ADR. STOLKER.

Wij zagen, in ons vorig ſtukje, dat GROTIUS, geene kennis hebbende van geldzaken, de beredding daarvan aan zijne vrouw overliet. Men moet dit niet ſlechts verſtaan van hetgeen de huishouding en het dagelijksch leven aanging; want het betrof het volkomen beheer van alle hunne goederen en inkomſten; en ten bewijze daarvan, en tevens ter ontdekking, waarin een deel van hunne bezittingen beſtond, en hoe bekwaam onze MARIA was, om er het beſtuur over te hebben, diene het volgende uit haar ſchrijven aan eenen on-

Digitized by Google

genoemden, met welken zij zekere compagnieschap had in eene *Raffinaderij* en het *maken van* zeker *blaauw*. De brief is van Julij of Augustus 1621, weinige weken vóór dat zij, met haar gezin, uit *Rotterdam* opbrak, om het nu te *Parijs* bij haren man te vestigen. „ Ik zal (schreef zij, na van dit „ opbreken der huishouding gesproken te hebben) zeer veel „ gelds moeten hebben; doch zal u niet lastig vallen, zoo „ lang ik mij zal konnen behelpen. De rekeningen (vervolgt „ zij) heb ik wèl ontvangen. Mij dunkt, dat er een abuis „ is geweest, toen men den overslag van de Suikerbakkerie „ maakte, alzoo UE. mijn twaalfde part schat op vierduizend vijfhonderd en in de tnegentig gulden. Zulks zoude „ het capitaal moeten groot geweest zijn over de vijfenvijftigduizend gulden, ende staat maar in de veertigduizend „ gulden; ende dat het vergroot is, toen VERRETEO in de „ compagnie kwam, tot vijftigduizend gulden toe. Hierop „ bidde ik om een wenig onderregtinge. — Wat het *blaauw* „ belangt, UE. en moet niet twijfelen, ofte en zullen daar „ gans niet van één opinie in zijn: want het different, dat „ wij voorleden jaar hadden, maakt UE. nog grooter; want „ mengt er nog de tweeduizend gulden, die ik UE. toen „ gaf, onder. — Ik houde mij teenemaal aan het Contract, „ dat UE. zelve heeft ingesteld. UE. gelieve dat eens in te „ zien. De woorden zijn klaar. Daar staat, dat, bijaldien „ mijn twee zesdeparten in de helft meer zouden komen te „ bedragen als zesduizend gulden, dat wij gehouden zouden „ zijn daar intrest van te betalen, ook, zoo ze min bedroegen, dat UE. gehouden zoude zijn daar intrest van te geven. — UE. gelieve (ook) te considereren, dat, al is 't, „ dat ik UE. meer gezonden hebbe, als hetgene moest furneren, en is niet geschied, als in u consideratie, en houde „ mij aan niemand, als aan u. Overzulks kan ik niet verstaan, dat wij in eenige onkosten gehouden zijn, die UE. „ gedaan heeft, om zijn geld wederom te krijgen, dat gij „ aan GOVARTS gegeven had. Zoo mij iemand met reden „ kan zeggen, dat ik schuldig ben in alle onkosten, zal mij „ in alles, dat redelijk is, stellen. En kan ook niet begrijpen, dat mijn geld vier maanden leeg zou hebben gelegen; want en wil gans met GOVARTS niet te doen hebben, als voor zoo veel als mijn zesde part zoude mogen „ bedragen. — Ik bidde UE. mij ook voorder een rekening „ te willen zenden van hetgene UE. voor mij verschoten „ heeft.

Digitized by Google

„ heeft, opdat wij alles effenen. — Houd mij ten besten, „ dat ik zoo vrijmoedig mijne meening zegge," enz.

Men meene ondertusschen niet, dat onze *financiêre* zich thans alleen met dit geldbestuur ophield, omdat haar man afwezig was, en zij hem vervangen moest: want, behalve dat dit hare bekwaamheid (welke wij nu alleen wilden doen zien) niets zou verminderen, men hoore haar eens, in een' brief aan haren broeder van den 16 April 1639, toen GROTIUS, nu reeds vier jaren lang, *Zweedsch* afgezant aan het *Fransche* hof was: „ Wat (schrijft zij) de Heer SPIERING (*) van „ de tweeduizend rijksdaalders wil zeggen, en weet ik niet. „ Mijn rekening, die ik hebbe gehouden, komt met die van „ den Heer HEUPT (†) overeen. Ik ben acht- of negen- „ honderd gulden aan den Heer HEUPT schuldig van dingen, „ die hij voor mij heeft verschoten; doch — dat en raakt de „ kroon van *Zweden* niet. De Heer SPIERING is mij mede „ een particuliere rekening schuldig van tweeduizend zes- „ venenzeventig gulden, dat ook de kroon van *Zweden* niet „ en raakt," enz.

Van DE GROOT's ambassade gewaagd hebbende, willen wij hier eens zien, wat zij schrijft, wegens de wijze, waarop hij en zij de eer derzelve ophielden, en welk huisbestuur zij onder dezelve had. „ 't Is mij lief, (zoo spreekt zij, in „ eenen van 1635, weder aan haren broeder, den Raadsheer, „ geschreven) dat zij zeggen, dat wij geen oneer aan en „ doen aan de genen, die ons hier gezonden hebben. — Wij „ maken onze rekening, te verteren hetgene men ons geeft. „ Als wij toe konnen komen, is ons genoeg. Zullent daar „ naar stellen. — Ons desfein is van eersten aan geweest, twee „ Edelluiden te hebben. Één is met ons uit *Duitschland* ge- „ komen, die lange Edelman bij den *Kanseller* (‡) is ge- „ weest, ende bij hem gerecommandeerd. Neef REIGERS- „ BERCH (§) is voor den tweeden. — UE. heeft ons diverschen „ maal

(*) Deze was zaakgelastigde van *Zweden* in *den Haag*, en DE GROOT moest van hem zijne wedden ontvangen.

(†) Deze schijnt de kasfier van SPIERING geweest te zijn.

(‡) Verstа den *Grootkanselier van Zweden*, AXEL OXENSTIERN.

(§) Zoon van haren broeder, den *Rentmeester van Zeeland bewester Schelde*.

Digitized by Google

„ maal geſchreven, om nicht CAMPE (*) bij ons te nemen;
„ maar, als UE. het wèl conſidereert, zult wel weten, dat
„ het ons niet wel doenlijk en is. Een Ambasſadeur heeft
„ zijn tafel wel van noode. Wij zijn zelf zeer ſtark, en UE.
„ weet wel, dat men rekening moet maken, alle dagen den
„ eenen ofte den anderen te hebben. Wij zijn met ons vij-
„ ven, twee Edelluiden is zevene, een Staatjufvrouw achte,
„ Hofmeester ende Secretaris zijn thiene. Hier kondt gij
„ uit zien, hoe groot onze tafel moet zijn. — Ik denke dik-
„ maal, waar men met nichte CAMPE blijven zal. Ik weet
„ wel, dat zij bij mij wel best zoude zijn, maar en kan
„ haar niet hebben, zonder onze groote incomoditeit. Wij
„ hebben zesthien, zeventhien boon in de keuken, ende,
„ behalve dat zij de tafel zoude bezwaren, waar het wel van
„ noode, zij een Cameniere hadde, en UE. en weet niet,
„ wat een moeite men met de dienaars heeft. — Gisteren is
„ *Graaf* HENDRIK *van Naſſau* mijn man wezen bezoe-
„ ken. Men hadde hem medę verzocht, dat hij zijn koets
„ zoude zenden, om mijn man in te halen (†): dan zocht
„ excuus; maar heeft hem bedacht."

Hierop zal niet ongepast volgen, hetgeen ik in den reeds gemelden van 16 April 1639 leze: „Wat den Heer SPIE-
„ RING belangt, zie wel, dat het geld daar nog zoo ge-
„ reed niet en is. Kost men middelerwijl van de wind le-
„ ven, dat ware een fraaije zake. Maar het en gaat hier zoo
„ niet toe. Die alle dagen vier- vijfentwintig menſchen te
„ voeden heeft, ende onderhouden kostelijk huis, koets ende
„ paarden, ende drie zonen buitenshuis, heeft genoeg te doe-
„ ne. Geloof, dat ik werks genoeg hebbe, eer ik een ieder
„ het zijne bezorge. Mijn hoofd doet er mij somwijlen wel
„ zeer van. Ben een tijdlank niet wel geweest. Ben, sedert
„ een maand, vijfmaal gelaten. Hebbe een geſtadige koortse
„ lange gehad, weinig dagen het bedde gehouden. Mijn bloed
„ was zoo kwaad, datter vreeze was voor groote ziekte.
„ Doch hope het nu geen nood en zal doen. Het laatſte is
„ be-

(*) Dochter van JAKOB CAMPE, *Gecommitteerden Raad van Zeeland* enz., gehuwd geweest met MARTHA VAN REIGERSBERCH, zuster van onze MARIA.

(†) Zie CATTENBURGH, *Vervolg van 't Leven van* DE GROOT, bladz. 14.

Digitized by Google

„ beter geweest. Doe al, wat ik kan, om mij op te hou-
„ den. Ons huishouden en kan mij niet wel misſen. Ik en
„ mag nog niet ſterven. Het zoude de ruïne van onze kin-
„ deren zijn. Maar God en ziet daar niet altijd op."

Uit denzelfden brief blijkt, dat zij, naar *Holland* reizende, (gelijk zij deed in 1624, 1627, 1631, 1639) in het laatstgemelde jaar, dat is, ſtaande de ambasſade, een zeer aanzienlijk gevolg, en een paspoort voor zestien, zeventien perſonen had: en op den 25 October 1642 ſchreef zij: „ Dat zij mij
„ in *Holland* in eerlijke equipagie gezien hebben, heeft hen
„ doen enrageren, en ik weet wel, datter toen waren, die
„ zeiden, had men hem maar den kop afgeſlagen, zijn vrouw
„ en zoude ons nu niet komen braveren en piafferen met een
„ koetſe met zes paarden. Wij waren twee van die duvels
„ kwijt geworden," enz.

Daar wij haar nu in *Holland* gebragt hebben, willen wij nog eens melden, wat zij, wegens haar verblijf aldaar, uit *Delft* ſchreef, op den 5 September 1627, aan N. VAN REIGERSBERCH, toen te *Amſterdam:* „ Ik zoude UE. voor dezen
„ mijne tijdinge medegedeeld hebben, maar en weet zoo veel
„ tijds niet te vinden, om een briefken te ſchrijven: want
„ ik niet en doe, als goed ſier maken. Dezen ſchrijve ik ten
„ huize van neef VAN DER DUSSEN, waar ik te nacht ge-
„ ſlapen hebbe, en gisteren bennen wij met ons twintigen tot
„ meester GOVERT (*) geweest. Over acht dagen waren
„ wij hier, en toen bleef ik, met nog eenige anderen, mede
„ 's nachts. Te voren ben ik, met veel anderen, tot den
„ anderen VAN DER DUSSEN (†) geweest. Zondag was ik tot
„ VOSBERGEN. De Raadsheer KAZEMBROOT (‡) heeft
„ mede nog een beurt beſproken. Zijn huisvrouw is er zelf om
„ tot onzent geweest. Ik ga terſtond naar KENENBURG (§),
„ waar ik van daan ben gehaald, met belofte van reſtitutie.
„ MEERMAN (**) en DE BIE (††) gaan mede naar *Zeeland.*

„ Zij

(*) Wie hier bedoeld worde, weet ik niet.

(†) De VAN DER DUSSENS waren Regeringsleden van *Delft.*

(‡) LEONARD, Lid van den Hoogen Raad.

(§) Jonker OTTO VAN ZEVENDER, Heer van *Kenenburg,* Baljuw van *Voorne.*

(**) DIRK MEERMAN, later Burgemeester van *Delft,* Ridder enz.

(††) Een zoon van den Theſaurier-generaal der Unie, JORIS DE BIE.

Digitized by Google

„ Zij hebben hier een koets gekocht voor mijn broeder (*); „ De paarden zullen mede gekocht worden."

Nu, tot slot, nog het volgend breed uittrekſel uit den brief van 25 October 1642, toen men het eerst begon te mompelen van eene aanſtaande herroeping van DE GROOT uit de *Zweedſche* ambasſade: „ Het is heel goed, dat tot den „ vrede te maken helpt. Het en is niet van nöode, dat men „ met zijn naasten kwalijk is. Men vindt andere vijanden „ genoeg. De jalouſieën zijn doorgaans in de werelt zeer „ groot. Die alles met een ongepasſioneerd gemoed door kan „ zien, isſer wel aan. — Ik denke menigmaal, ende zegge „ het ook dikmaal, hetgene ik van UE. hebbe geleerd, *dat* „ *alle wereldſche zaken haar zelve redderen.* Het is wel „ waar, het ſchijnt, dat als ons eerst een ding voorkomt, „ dat het vrij wat vreemd is, en daarna dat zelve wel be- „ denkende, en dat nemende zoo als wij 't behooren te ne- „ men, en valt het ons zoo dwars niet. Men kan een zelve „ zake heel goed ofte heel kwaad vinden, naar ende van wie „ datze wordt uitgeleid. Zonder twijfel zullen der zijn, die „ vreemd zullen vinden, ende niet en zullen verſtaan, tot „ wat einde mijn man die twee brieven heeft doen druk- „ ken, gelijk ik zie, dat gij mede doet; doch dat wel be- „ denkende, zult de reden daarvan wel konnen vinden. RI- „ VET ſtelt in zijn boek twee brieven van de Synode aan hem „ geſchreven. Mijn man, die geene brieven van de Synode „ en kan bijbrengen, en die daarom niet en laat veel fraaije „ brieven van treffelijke luiden geſchreven te hebben, die, „ bijaldien hij die alle hadde doen drukken, zouden een „ groot boek alleen hebben gemaakt, daarom en heeft hij er „ *niet meer in getal willen nemen.* En hoe kost hij der een „ nemen, die bij haar meer kost werden geëstimeerd, als bij „ een geſchreven, die zij niet en zullen refuteren. En wat „ oneer kan dat voor mijn Heer den Prins zijn, dat hij aan „ een eerlijk ongelukkig man heeft geſchreven? Zijn Hoog- „ heid heeft menigmaal gezeid, ten tijde als den Advokaat „ gevangen was, dat het wel laasjes waren, die, omdat zij „ ongelukkig waren, haar verlieten, en meende, dat zij al- „ leen vrienden van zijn fortuin waren geweest en niet van „ de perſoon. Dit en kan mijn Heer den Prins in geenen „ deele hinderlijk zijn. Ter contrarie heeft getoond, dat mijn

„ mans

(*) Den Rentmeester.

Digitized by Google

„ mans ongeluk de affectie niet en hadde weggenomen, die
„ hij hem jonk zijnde heeft gedragen. Ik en kan ook niet
„ gelooven, dat zijn Hoogheid dat eenigzins kwalijk kan
„ nemen, dat mijn man zijn getuigenisse meer estimeert, als
„ die van vele anderen. — Wat de zake van het Noorden
„ belangt: wij moeten zien, wat daarvan zal komen. De slag
„ en zal misschien niet harder zijn als de dreiginge. — Wat
„ is ons heele leven geweest? Niet dan kwellinge en droef-
„ heid; en bijaldien wij den geest niet sterk en hadden, en
„ dat wij niet en zagen als op het tijdelijke, hoe zoude men
„ alle de kwellinge konnen wederstaan? Het gaat in 't achtste
„ jaar, dat wij hier zijn in den staat, daar wij in zijn. God
„ weet, hoe veel distelen en doornen datter in gevonden zijn,
„ ende dat om een iedelen titel ende den soberen kost. Gij
„ en weet niet, wat een moeite onze vijanden gedaan heb-
„ ben, aan alle kanten, om ons daarin te traverseren. Ik
„ weet daar meer van, als ik er van kan zeggen. — Het is
„ een ongeluk voor ons, dat gij met den Heer SPIERINO
„ niet wel te zamen en zijt. Door hem zouden wij veel
„ hebben konnen weten. — Mijn man zeit altijd, als zij dat
„ doen, dat het hem niet en zal schaden, en dat hij der in
„ 't minste niet naar en vraagt. Het meeste is, dat onze vij-
„ anden haar, voor een korten tijd, zullen verheugen. Maar
„ dat en zal niet voor lange zijn. De schade, die wij daar-
„ bij zullen hebben, en zal niet heel groot zijn. Het schijnt
„ veel te wezen een gagie van twintigduizend gulden 's jaars;
„ maar als men considereert, wat men daarvoor moet doen,
„ en datter niet één pennink baten en is, en is de rijkdom,
„ die wij daarop hebben gehaald, juist niet zeer groot, en de
„ moeite, die ik hebbe, is groot genoeg. Dat is 't alleen,
„ dat onze vijanden haar daarin zullen verheugen, en dat mij
„ niet heel wel en lust weer in een ander land te gaan le-
„ ven, weer nieuwe menschen kennen. Ik werde nu oud.
„ Als men jonk is, gaat het met de jonkheid deur. Doch
„ nood en heeft geen wet. Men moet hem schikken naar den
„ tijd, altijd wel doen, en God vertrouwen."

Om het voorste gedeelte van dit laatste uittrekfel te verstaan, moet men weten, dat GROTIUS, te dezen tijde, in twist was met den *Leidschen* Hoogleeraar der Godgeleerdheid, ANDREAS RIVETUS. Deze, tegen hem een geschrift hebbende uitgegeven, had daarin gepraald met twee voor hem gunstige synodale brieven. GROTIUS, hem be-

ant-

Digitized by Google

antwoordende, ſtelde nu daartegen, in zijn geſchrift, twee brieven, waarvan de een de volgende was, door Prins FREDRIK HENDRIK, vóór deszelfs verheffing, aan hem geſchreven, op den 4 Augustus 1622. (*)

„ Mijn Heer!

„ Ik bedank u voor de goede dienſten, welke gij mij al-
„ daar (te *Parijs*) bij eenigen van 's Konings Raad hebt ge-
„ daan, waarin ik u bid voort te gaan, zoo bij de genoem-
„ den, als bij anderen, welken gij zult goedvinden, u ver-
„ zekerende, dat ik deze goedwilligheid, bij alle gelegen-
„ heid, waarin ik in ſtaat zal zijn u te dienen, erkennen
„ zal. Ik bid u ook, ſtaat op *mijne* genegenheid te maken,
„ en u verzekerd te houden, dat ik daarin volharden zal,
„ zijnde daartoe verpligt door *die*, waarvan gij mij, t' allen
„ tijde, bewijs gegeven hebt. Ik heb uwen ſchoonbroeder,
„ den Heer VAN REYGERSBERCH, gebeden, u bijzonder-
„ lijk te ſchrijven over zeker onderwerp, waarover ik zeer
„ verlang uw oordeel te vernemen. Gij zult mij zeer ver-
„ pligten met het mij te zenden, gelijk gij reeds gedaan
„ hebt door de Memorie, welke gij mij gezonden hebt, en
„ waarvoor ik u zeer nadrukkelijk dank zeg. Ik wenschte,
„ dat ik u hier, in uwe zaken, van eenigen dienst kon zijn,
„ en zoude mij van ganſcher harte daartoe leenen; maar gij
„ weet, dat de geſchapenheid van zaken zoodanig is, dat
„ noch ik, noch uwe andere vrienden, in ſtaat zijn, u, zoo
„ als wij wel wenschten, nuttig te zijn. Ik wil hopen, dat
„ de tijd hierin verandering moge brengen, en dat ik u in
„ dit land terug zal mogen zien, geacht en geëerd, gelijk
„ uwe ongemeene talenten verdienen; waarover ik mij niet
„ minder verblijden zal, dan ik gedaan heb over uwe bevrij-
„ ding, (de ontkoming uit de gevangenis.) Intuſſchen
„ wensch ik u, in uwe verwijdering van uw vaderland, al
„ het genoegen, al het geluk en al den voorſpoed, dien gij
„ zoudt mogen verlangen. Dit is 't, hetwelk ik God bidde
„ u te verleenen, en aan mij de gelegenheid te geven, om
„ u met de daad te doen blijken, dat ik ben,

„ Mijn Heer!

„ Uw zeer dienſtgenegene

„ FR. HENDRIK VAN NASSAU."

Het

(*) Zie C. BRANDT, *Leven van* DE GROOT, bladz. 291, 292.

Digitized by Google

Het gemeenmaken van dezen brief, na een verloop van ruim twintig jaren, werd DE GROOT, door sommigen, kwalijk afgenomen, blijkbaar omdat het gevolg aan den inhoud niet zoo wèl voldaan had, als veler verwachting was geweest. Onze MARIA verdedigt deswege haren man hier boven; en hoe hij zelf het deed, kan men zien bij CATTENBURGH, *Vervolg van* GROTIUS *Leven*, bladz. 328, 329.

BETOOG VAN HET ONBETAMELIJKE EENER BLIJVENDE VERACHTING VAN DEN GEBOET HEBBENDEN MISDADIGER, GESTAAFD DOOR EENE TREFFENDE GEBEURTENIS.

De Liefde hoopt alle dingen.

PAULUS.

Eene der onverklaarbaarste tegenstrijdigheden in de menschelijke natuur schijnt mij toe deze: dat men gevoelens, meedingen, zeden en gewoonten blijft aankleven, waarvan wij volmondig belijden, dat zij regtstreeks tegen ons hart en ons verstand aandruischen. Zoo hoort men, b. v., uit bijna elken mond, dat rang en geboorte tot de innerlijke waarde van den mensch niets bijdragen; en toch zou menig, in elk ander opzigt, achtingwaardig huisvader zijne dochter ten huwelijk weigeren aan eenen man, die, door eigene verdienste, zich eenen stand in de maatschappij bezorgde, en datgene zelf deed, waarvoor een ander zijnen stamvader dank verschuldigd is. Zoo predikt men in kerk en kluis, zoo roemt men in hut en paleis de verdraagzaamheid en onderlinge Christelijke liefde; en toch gelooft menigeen niet ter kerke te zijn geweest, wanneer hij niet in den eigenen tempel oog en hart ten hemel heeft gewend. Zoo veegt men zich dikwerf eenen traan uit het oog, bij het bloote verhaal eener aanstaande regtspleging; en naauwelijks hebben de ongelukkigen het schavot verlaten, of het medelijden verandert in verachting en de gevallen traan in ijs.

Het is voornamelijk op dit laatste vooroordeel, zoo algemeen heerschend, zoo diep ingekankerd, dat ik hier het oog heb; en niemand toch, van welke kleur hij ook zij, zal het mij ten kwade duiden, dat ik de zaak tracht te bepleiten van ongelukkigen, die, na genoegdoening aan de regterlijke straffen, de grievendste van alle, namelijk *verachting*, in den boe-

Digitized by Google

zen der maatschappij vinden. Men zegge niet, dat deze drukkende en onuitwischbare smaad, die den eens veroordeelden misdadiger tot aan, ja in zijn graf blijft volgen, een bewijs oplevert voor de hooge waardij, die de mensch aan deugd en zedelijkheid hecht: ons hart en ons verstand, en, in overeenstemming met deze, onze Godsdienst leeren ons, dat men de misdaad, niet den misdadiger, moet verachten: en dat de mensch ook voor den afschuwelijksten booswicht kan kruipen, wanneer eigenliefde en baatzucht in het spel komen, dit zegt ons, helaas! de ondervinding van iederen dag; dit heeft de geschiedenis op bijna elke van hare bladzijden geboekt. Men blijft eigenlijk den misdadiger verachten, niet omdat hij *misdadig* is geweest, maar omdat hij daarvoor *geboet* heeft, en de regterlijke uitspraak of het schavot alleen bepalen de grenslijn tusschen hem en de maatschappij. Maar, laat ons, ter eere der menschheid, stellen, dat sommigen den misdadiger om de misdaad zelve blijven schuwen, dan nog is eene dergelijke handeling:

I. *Onregtvaardig*, omdat de misdaad des schuldigen, voor zoo veel zijn maatschappelijk kontrakt aangaat, door de gedane boete is uitgewischt geworden. Elk *individu*, tot jaren van onderscheid gekomen zijnde, gaat met de maatschappij, onder wederzijdsche verpligtingen, een stilzwijgend kontrakt aan (*). De eerste verbindt zich tot gehoorzaamheid aan de bestaande wetten; en door deze verpligt zich de maatschappij, of, in deze beteekenis, de staat, tot bescherming van den persoon en de goederen des *individus*. Vandaar, dat overtreding aan de eene zijde straf van de andere zijde met zich voert, en wel omdat de overige leden des staats, door den overtreder beleedigd zijnde, de hun beloofde bescherming in deze straf moeten vinden. Is dit zoo, dan heeft elke boete, die de maatschappij aan een' harer leden, ten gevolge van deze of gene overtreding, oplegt, een dubbel oogmerk: 1°. ten einde haarzelve genoegdoening voor de haar aangedane beleediging te verschaffen, en daardoor de pleging van soortgelijke misdaden, zoo veel mogelijk, te verhoeden; en 2°. om die straf tot een middel van verbetering voor den misdadiger te

(*) De bevoegdheid tot dit kontrakt uit den aard der zaak, en niet uit de *positive* wetgeving, voortvloeijende, kan de meerderjarigheid vooruitgaan, evenzeer als de staat, tot het algemeen belang, de diensten zijner jonge burgers vóór hunne meerderjarigheid kan vorderen.

Digitized by Google

te doen verſtrekken, ten einde hij, bij zijne terugkeering in de maatſchappij, niet weder in dezelfde overtredingen vervalle.

Heeft nu de maatſchappij, bij de misdaad van een' harer leden, haar regt te zijnen opzigte doen gelden; heeft de ſchuldige de hem opgelegde ſtraf, tot boete van zijn vergrijp, ondergaan, zoodat de wetten hem veroorloven, met of zonder eenige bepalingen, zijnen rang in de zamenleving te hernemen, dan heeft niemand de bevoegdheid, hem in die regten, waarin hij wettig is herſteld, te krenken; gelijk het bovendien nog ongerijmd en liefdeloos zou zijn, te vooronderſtellen, dat de uitſluiting van burgerlijke regten tevens die van de algemeene menſchelijkheid in zich moest bevatten. De wet kan een' mijner medeburgeren het regt tot het afleggen van getuigenis, het dragen van wapenen, de bediening van openbare ambten, voor eenen tijd of voor zijn geheele leven, ontnemen; hierdoor echter ontſlaat en kan zij mij van mijne verpligting niet ontſlaan, hem, zoo lang hij zich zijner vrijheid blijft waardig maken, in de bijzondere betrekkingen als mijnen ſtadgenoot, en in de algemeene als mijnen natuurgenoot te beſchouwen, hem met raad en daad bij te ſtaan, den penning te gunnen, in één woord, hem even als voorheen te behandelen, en wel omdat hij mij, *individueel* beſchouwd, ten gevolge zijner gedane boete, niets meer verſchuldigd is.

Deze vordering der regtvaardigheid, echter, ſluit geenszins de voorzigtigheid uit; of liever, het kan geene krenking of beleediging heeten, wanneer men, ten opzigte van de zoodanigen, die eenmaal, om eenig vergrijp, een regterlijk vonnis hebben ondergaan, gepaste maatregelen van behoedzaamheid aanwende; wanneer men hun niet dadelijk een onbepaald vertrouwen ſchenke, of hen tot de uitvoering en behartiging van zoodanige zaken en belangen gebruike, welke men hun mogelijk zou hebben toevertrouwd, ware er op hunnen handel en wandel nimmer iets te zeggen geweest. Eene tegenovergeſtelde handelwijs kan die van een goedhartig, maar nooit van een verſtandig menſchenvriend zijn. Zij ware ligtelijk de aanleidende oorzaak van nieuwe overtredingen bij den zwakken mensch, die, hoezeer mogelijk berouw gevoelende over zijne vorige misdaad, desniettemin raad, leiding en beſturing noodig heeft, om het pad der deugd te blijven bewandelen, en pal te ſtaan bij nieuwe verzoekingen. Onder *regtvaardigheid* kan men hier enkel verſtaan, dat men den

Digitized by Google

boeteling als *mensch* behandele, hem niet alle middelen beneme van op eene eerlijke wijze zijn stuk broods te verdienen, noch hem met smaad en verachting bejegene, en hem alzoo als buiten den kring der maatschappij stoote. Gaat nu deze regtvaardigheid tevens met *liefderijkheid* gepaard, dan trekt men zich gaarne den gevallenen en geboethebbenden zondaar aan; wijdt gewillig eenige oogenblikken aan de bevestiging zijner verbetering; geeft hem nu eens eene gemoedelijke vermaning, dan weder een welwillend woord; schraagt hem, bij elke verzoeking tot nieuwen val; wijst hem de middelen aan, om zich weder geheel met de maatschappij te verzoenen, en tracht vooral de zaden van zedelijkheid en Godsdienst in zijn hart uit te strooijen.

Is het dus onregtvaardig, den geboet hebbenden misdadiger te blijven verachten, het is,

II. *Onvoorzigtig.* Dit punt zal voorzeker geen breed betoog behoeven, en, bij de enkele aanduiding, is voorzeker menigeen mijne korte ontwikkeling alreede vooruitgeloopen. Ik zal enkel vragen: wat moet de misdadiger beginnen, wanneer hij, bij het verlaten van het tucht- of verbeterhuis, alle bronnen van bestaan voor zich en de zijnen vindt verstopt; wanneer elkeen zijnen omgang en zijne verkeering schuwt, en men het betoon van eenige gunst aan hem, of het bestellen van een stuk werks, door zijne hand gemaakt, als eene inbreuk op de regten van anderen, die men dan brave *menschen* noemt, gaat beschouwen? Het antwoord is kort, maar verschrikkelijk: hij *moet* stelen! Zonder brood, zonder kleederen, zonder dak toch kan niemand zijn. Men moge zijne behoeften bekrimpen, — de kunst, om *van den wind te leven*, is nog door niemand uitgevonden geworden. Stel u eens voor, (en ik wil hier tot den braafsten man, dien de zon beschijnt, het woord voeren) stel u voor, dat de golven u aan een onbekend eiland hebben geworpen; dat gij daar aanspoelt, koud, nat, hongerig, en gij u tot den eersten den besten strandbewoner om een stuk broods wendt; dat deze het u afslaat, en gij u nu, reeds mismoedig over een dergelijk onthaal, tot eenen tweeden, die op eenigen afstand woont, gaat begeven. Maar ook deze slaat uwe bede af, en dreigt u daarenboven nog met de *policie*, indien gij het verder waagt, zoo onbeschaamd te gaan bedelen. Een dergelijk onthaal treft u bij den derden, vierden en vijfden. Intusschen is de nacht ingevallen, en gij dwaalt wanhopig rond, als van God en menschen

Digitized by Google

ſchen verlaten. Maar zie! daar ſtaat eene deur open, — op de tafel ligt een ſtuk broods, en daarnaast een ſtuk gelds, voor welk laatſte gij huisvesting kunt bekomen.... Zeg mij, *brave man!* zoudt gij uzelven op den drempel van honger en verkleuming doen omkomen; of zoudt gij (het woord *ſtelen* is hier te hard) en het geld en het brood nemen? — En is de misdadiger, na het ondergaan zijner ſtraf, niet de ſchipbreukeling, die, koud, hongerig en dorſtig, aan eene vreemde kust wordt geſleurd? En zijn dan gewoonlijk zijne voormalige vrienden en medeburgers niet die onmeêdoogende ſtrandbewoners, die hem eene bete broods en eene teug tot lafenis weigeren? En dwaalt hij dan niet rond, van alles verlaten, van allen begeven; en wenkt dan de verzoeking niet; en, indien hij dan ſtele en op nieuw het ſchavot beklimme, wie is dan de ſchuldige? De maatſchappij!

Nog éêne bedenking; zij is van gewigtigen aard: dat juist eene dergelijke verachting en terugſtooting het nadeeligst werken op den misdadiger, in wiens ziel nog vonken van deugd en gevoel van eigene waarde voorhanden zijn. De verharde booswicht, de eerlooze moge koud en gevoelloos het toegeworpen ſtuk broods, of den met afgewenden blik geſchonkenen penning, aannemen, — de berouwvolle zondaar beſproeit beide met heete tranen, werpt eenen blik in het eigen hart, daarna op zijnen natuurgenoot, en eene bitterheid, die dan het karakter van wederwraak aanneemt en de moeder van alle wandaden kan worden, vervult zijne geheele ziel. Wat men hem weigert, om op eene eerlijke wijze te verdienen, of wat men hem niet dan met verachting wil geven, zal hij *nemen*; en, worde ook op nieuw het veroordeelend vonnis over hem uitgeſproken, liever in het *verzorgende* tuchthuis, dan in de onbarmhartige maatſchappij! — Niet alleen de aard der zake, maar ook de ondervinding, maakt het laatst aangevoerde tot eene onomſtootelijke waarheid. Meest alle misdadigers, die uit ligtzinnigheid, uit nood, of ten gevolge van ſlechte voorbeelden, vielen, en in de gevangenis betere indrukken kregen, vreezen voor het oogenblik hunner vrijlating, zelfs zóó, dat, in weerwil dier ingeſchapene zucht naar vrijheid, zoo heerſchend in de menſchelijke ziel, menig gevangen als eene gunst verzocht, geweerd te mogen blijven uit eene zamenleving, waar niet alleen ſmaad en verachting, maar ook volſlagen gebrek hem wachtende waren.

Zoo brengt dan de maatſchappij, door eigene onvoorzig-

Digitized by Google

tigheid, zichzelve dikwerf in gevaar; zoo ontſpringen dan ook hier, gelijk in de geheele zedelijke ſchepping, uit eene onzedelijke daad de beklagenswaardigſte gevolgen voor den bewerker zelven; zoo mag men dan de blijvende verachting op den geboet hebbenden misdadiger onregtvaardig en hoogst onvoorzigtig noemen. Men kan haar verder beſchouwen,

III. Als *vermetel*, bij het bewustzijn onzer eigene dagelijkſche overtredingen. — Wie nu denkt, dat ik tegen het menſchelijk geſlacht zal uitvaren, en al het verkeerde, dat men dagelijks ziet en hoort, en dat de wet niet ſtraft, in het zwartſte daglicht plaatſen, deze heeft zich bijster bedrogen; ik zou, trouwens, mijn eigen vonnis vellen. Het is zoo: de deugd boeit door haar eigen ſchoon, gelijk de ondeugd, door hare eigene afzigtigheid, verachting en afgrijzen inboezemt: beide zijn zelfſtandig. Maar in de toepaſſing — in de werking op ons gemoed en onze daden — komen wel degelijk de omſtandigheden in aanmerking: zij verhoogen of verminderen de deugd, verzwaren de misdaad, of ſtellen haar in een zachter daglicht. Dan is de deugd *ſubjectif*. Zoo is het, b. v., in den rijken geene deugd, wanneer hij niet ſteelt, even min als in den armen, wanneer deze niet braſt. Zoo moet een vergrijp minder zwaar worden beſchouwd, wanneer ſlechte opvoeding, kwade voorbeelden, gebrek of nood daartoe aanleiding hebben gegeven; evenzeer als men, ook in den deugdzaamſten, godsdienſtigſten en braafſten man, deze en gene vlekken, uit geſtel, aanleg of karakter voortvloeijende, met den mantel der liefde moet bedekken, zonder hem daarom minder hoog te ſchatten. Zoo treft dan ook billijk de algemeene ſmaad en verachting den rijken woekeraar, den ſchijnheiligen wellusteling, den lasteraar, die zich mensch en Christen noemt, evenzeer als den verhardſten booswicht, die misdaad op misdaad hoopt, en nog in de laatſte juicht!

Werken dan de omſtandigheden zoo magtig op onze *ſubjective* deugd, dan kan men zeggen (zedekundig en niet maatſchappelijk geſproken), dat dikwerf de misdaad van eenen ligtzinnigen en van alle godsdienſtige opvoeding verſtokenen ongelukkigen, die daarvoor echter eenige jaren in een tuchthuis moet boeten, gelijk ſtaat met de ſtruikeling van dezen of genen inderdaad achtingwaardigen mensch. Ik wil aannemen, dat alle mijne lezers achtingwaardige menſchen zijn; — dan toch zullen zij mij wel toeſtaan, dat ik in hen, even

als

Digitized by Google

als in mijzelven, feilen en misslagen vooronderstelle, ja grove gebreken, die, in eenen zedelijken zin, en onze opvoeding en gelegenheid tot beschaving en veredeling in aanmerking genomen, gelijk staan met vele misdrijven, die de wet straft; dat ik niet te veel zeg met te beweren, dat ook zij oogenblikken van diepe schaamte en bitter berouw hebben gekend, oogenblikken, die men zoo gaarne uit de geschiedenis van zijn leven zou willen vagen, — en, niet waar? gij en ik, wij knielden, eer wij ons te bed begaven, voor God neder, baden om vergiffenis, sliepen in, zoo wij konden, en Hij waakte over ons. Wij stonden op; zijne zon scheen helder, en, was het niet wèl in ons gemoed, dat kwam niet van boven, maar uit ons eigen hart. Doch naauwelijks was het oog voor die zon ontsloten, of er kwamen nieuwe verzoekingen, en zij berokkenden nieuwen val; de avond daalde, de nacht riep ter ruste, wij bogen andermaal de knieën met ter neêrgeslagen blik, en Hij waakte weder over ons. Zoo ging het met u en met mij, dag aan dag; zoo zal het gaan tot aan het laatste oogenblik onzes levens, — ook dan vouwen wij de handen zamen, en sluimeren in met de hope, dat Hij niet zal ophouden over ons te waken!

En zou dan de mensch, die zelf zoo veel en dagelijks vergiffenis behoeft, zijnen medemensch durven verdoemen? Zou dan hij, die, in weerwil van het licht der Rede en van den Godsdienst, dat hem van de jeugd af beschcen, viel, en weder opstond, en andermaal viel, geene struikeling willen vergeven in eenen ongelukkigen, die mogelijk van alle deze voorregten is verstoken gebleven, noch hem de hand bieden, om weder op te staan? — O! hij, die zóó bestaat, het moet hem koud in het hart en eng in het leven zijn!

* * *

Ik had de bovenstaande vlugtige aanmerkingen op het papier geworpen, toen de deur mijner kamer zich opende, en een mijner gemeenzaamste vrienden binnentrad. „Ik hoop „niet, dat ik u in uwe bezigheden stoor?" was de vraag; „liever herhaal ik dan mijn bezoek op een' anderen tijd." — „Geenszins, vriendlief," antwoordde ik; „ik was toch op „het punt van mijne pen neder te leggen; uwe komst doet „mij waarlijk genoegen. Kom, ga zitten; de kagchel brandt „heerlijk — wij willen te zamen een glas wijn drinken, en „ons onzer goede dagen eens herinneren."

Digitized by Google

Zoo gezegd, zoo gedaan. Spoedig was de pijp in den brand; de ſtoelen werden digter aan de kagchel geſchoven, en wij klonken eens regt hartelijk, naar oud-vaderlandſchen trant; terwijl mijn vriend mij intusſchen de aanleidende oorzaak van zijn avondbezoek mededeelde.

Deze zaak afgehandeld zijnde, was ook de pijp uitgegaan, en mijn vriend wilde zich, uit beſcheidenheid, verwijderen, ſteeds vreezende van mij in mijne bezigheden te hebben gehinderd. — „ Nu, dat is dan de wellevendheid tusſchen „ vrienden wel ver gedreven!" hernam ik op een' ſchertſenden toon; „ gij weet, ik zou het u ronduit zeggen, indien „ ik iets degelijks te verrigten had; maar ik geloof eigenlijk, „ dat gij zoo uitermate beleefd zijt, om eens, op eene be„ hendige wijze, te weten te krijgen, wat ik toch al zoo „ uitvoerde. Welnu, ik zal het u dan maar zeggen, ook te „ uwer geruſtſtelling, dat gij mij volſtrekt niet in eenige „ dringende zaken ſtoort, en gij veilig, voor dezen avond, „ uwen tabernakel hier kunt opſlaan: ik heb mij eenige oogen„ blikken bezig gehouden met het nederſchrijven van eenige „ aanmerkingen over het onbetamelijke, dat er gelegen is in „ de blijvende verachting jegens misdadigers, na het onder„ gaan hunner ſtraf, en bij hunne wederkeering in de maat„ ſchappij." — „ Inderdaad een belangrijk onderwerp; maar, „ nu gij dan toch eenmaal mijne nieuwsgierigheid hebt gaande „ gemaakt, heb ik eenigzins het regt verkregen, om de vol„ doening daarvan te vorderen. Eilieve! laat mij uwe ge„ dachten over het geopperde onderwerp eens hooren; gij „ weet, hoeveel belang ik ſtel in alles, wat de verheffing en „ opbeuring der gevallene menschheid aangaat."

Gaarne voldeed ik aan dit verzoek, en las de ter nedergeſtelde aanmerkingen voor. — „ Ik ben het volkomen met u „ eens," hernam mijn vriend, na de aangehoorde lezing; „ en „ elk onbevooroordeeld mensch, wiens hart ſlechts eenigzins „ voor zijnen natuurgenoot klopt, zal gaarne deze ſtellingen, „ wat den hoofdinhoud aangaat, voor de zijne erkennen. „ Voor mij, echter, waren uwe redeneringen bijzonder aanbin„ dend, omdat ik, reeds in mijne vroege jeugd, ooggetuige „ ben geweest van de ſchrikkelijke gevolgen, welke eene „ dergelijke voortdurende verachting op eenen gevallen' mensch „ kan uitoefenen. Neen, nooit zal ik deze gebeurtenis ver„ geten, hoe oud ik ook worde! — maar best deed ik, „ u die te vertellen: zij kan hier als proef op de ſom

„ die-

Digitized by Google

„ dienen. Vooraf, echter, zult gij mij vergunnen, eene ver-
„ sche pijp te ſtoppen; gij weet, dan gaat mij alles vlotter
„ af." — Dit zoo noodzakelijk werk verrigt zijnde, terwijl ik den pook intusſchen had gloeijend gemaakt, en na eenige hartverkwikkende halen damps, begon mijn vriend aldus:

„ Het is u bekend, dat ik te *Z.*, in *Gelderland*, ben geboren, en ook daar mijne opvoeding heb genoten. Onder mijne vroegſte ſpeelmakkers onderſcheidde ik vooral het zoontje van onzen braven buurman, den kleermaker, die, met zijne vrouw, de achting van het geheele ſtadje wegdroeg, en deze, uit hoofde van beider regt Chriſtelijken handel en wandel, in de ruimſte mate verdiende. Mijn vriendje, onder de oogen zijner ouderen opgegroeid, goed, vriendelijk en zachtaardig, was de lieveling van allen, die hem kenden. Vandaar dan ook, dat mijne ouders met genoegen zagen, dat ik hem, boven eenige mijner meer ruwe ſchoolmakkers, den voorrang gaf; terwijl zij bovendien niet behoefden te vreezen, dat ik, in het huis van onzen buurman, mij eenige ſlechte gewoonte zou eigen maken. Wij waren dan ook meestal zamen, en gemeenlijk werd de avond in elkanders bijzijn, aan ons of aan zijn huis, doorgebragt; maar bovenal gaarne bevonden wij ons een uurtje in den winkel van zijnen vader, te midden der knechts, die ook hier, gelijk in *Gelderland* de gewoonte is, in het voorhuis zaten te arbeiden: want, buiten het genoegen, dat wij in het zien der werkzaamheden ſchepten, wist THOMAS, een der gezellen, zulke aardige vertellingen en ſprookjes op te diſchen, dat wij bijna niet van zijne zijde waren te ſlaan. Nimmer bleven wij dan ook in gebreke, hem elken avond, als offer onzer erkentelijkheid, en ter aanmoediging, om aan onze kinderlijke nieuwsgierigheid te voldoen, een gedeelte van onzen boterham mede te brengen; en nog klaar herinner ik mij, hoe ik dikwerf mijne goede moeder om een ſtukje vleesch, of om een kluifje, voor onzen THOMAS vroeg; er bijvoegende, (hetgeen ook werkelijk waar was) dat hij het altijd voor zijne vrouw en kinderen bewaarde. En was ik gelukkig genoeg van in mijn verzoek te ſlagen, dan huppelden wij vrolijk naar den kleermakerswinkel, en riepen al bij het inkomen: „ THO-
„ MAS! THOMAS! nu hebben wij iets lekkers; maar dan
„ moet gij ook eens mooi vertellen!"

„ Wat was natuurlijker, dan dat wij THOMAS, die zoo zeer een kindervriend was, met hart en ziel liefhadden? Ook

Digitized by Google

zijne kameraden mogten hem gaarne lijden, en bij den meester en diens vrouw ſtond hij in hooge gunst. — THOMAS was niet van uit het ſtadje geboortig, maar had zich, vóór drie of vier jaren, als vreemdeling, ter bekoming van werk, bij den meester aangediend, die, juist een' goeden knecht behoevende, hem eerst te huis had laten arbeiden, en daarna, zijn goed gedrag ziende, hem op den winkel had geplaatst. THOMAS regtvaardigde volkomen den goeden dunk, dien men van hem had opgevat: hij was de eerſte bij het werk, en de laatſte om naar huis te gaan. Nooit kwam eenig onbetamelijk woord uit zijnen mond. Zacht, beſcheiden en dienstvaardig, was hij er ſteeds op uit, om zijnen kameraden dezen of genen dienst te bewijzen; en voor zijnen meester, diens vrouw, en ook voor ons, zou hij door een vuur zijn geloopen. Vandaar dan ook, dat de meester hem, bij voorkeur boven alle anderen, met de behartiging van onderſcheidene belangen, ook in geldzaken, belaste; terwijl THOMAS zich ſteeds met de grootſte eerlijkheid en naauwgezetheid van den hem opgedragen' last kweet.

„ Zoo mogten, gelijk ik zeide, drie à vier jaren verloopen zijn, toen, op zekeren dag, twee armverzorgers aan de huizen der goede ingezetenen van *Z.* rondgingen, ter opzameling van liefdegiften tot herſtel eener afgebrande kerk in het grensſtadje *W.*, en zich daartoe ook bij onzen goeden kleermaker aanmeldden. De heuſche man, niet gewoon iemand op de vloermat te laten ſtaan, verzocht de vreemdelingen in het woonvertrek te komen; deze volgen — doch, in het doorgaan van den winkel, blijven beide plotſeling ſtaan, zien elkander bevreemd aan, tot dat eindelijk een hunner, met luide ſtem, vraagt: „ Wel, THOMAS! *gij* hier?" — „ Neen — ja!" is het bedremmelde antwoord, terwijl hij, doodbleek, de oogen nederſlaat, en van ontſteltenis bijna niet in ſtaat is, zijn werk te vervolgen.

„ De meester, wien het zonderling gedrag van THOMAS niet ontglipt was, vraagt den armverzorgers, nu zij in de kamer zijn gekomen, of zij THOMAS kennen, en tevens naar de oorzaak van de onthutſing, die hunne tegenwoordigheid op hem ſchijnt te weeg te brengen. Beide ontwijken echter het laatſte gedeelte der vraag, met te zeggen: „ dat men best „ zou doen, THOMAS zelven daarnaar te vragen."

„ Naauwelijks zijn zij met de uitgereikte gifte vertrokken, of de meester doet dan ook THOMAS voor zich komen, en eischt

Digitized by Google

eischt oplosſing van deszelfs raadſelachtig gedrag. Deze ver-ontſchuldigt zich met het antwoord: „ dat hij aan een' der „ beide armverzorgers, te voren zijn huisheer te *W.*, nog „ eenige huurpenningen was ſchuldig gebleven; dat hij zoo „ angſtig was geworden, op het gezigt van dien man, uit „ vreeze, dat deze hem, in tegenwoordigheid zijner makkers, „ daarom mogt manen; doch dat hij nu zorgen zou, dat de- „ ze ſchuld zoo ſpoedig mogelijk wierd afgelost;" tevens aan den meester verlof vragende, den armverzorger te gaan opzoeken, ten einde deze zaak met hem te regelen.

„ Hiermede liep dit voorval af, dat weldra bij allen, ook bij den meester, was vergeten, daar THOMAS aan laatstgemelden had gezegd, dat hij alles met zijnen ſchuldeiſcher had geſchikt, en deze hem niet lastig zou vallen. Doch zie! wat gebeurt? Op zekeren namiddag — het was woensdag, dit herinner ik mij, want dan hadden wij een' halven dag vacantie, dien ik gewoonlijk met mijn vriendje doorbragt, — komt de ſtadsbode, en roept den meester van uit den winkel naar de huiskamer, waar ook wij met de moeder des huizes ons bevonden. Hij vraagt: „ of niet zekere THO- „ MAS K. zich op den winkel bevindt?" — en, op het bevestigend antwoord, vervolgt hij: „ dat dan zijne komst is „ ſtrekkende, om den meester en diens vrouw op een onaan- „ genaam voorval voor te bereiden, en hen tegen eenen „ plotſelijken ſchrik te behoeden. Dat Schepenen aanſchrij- „ ving hadden bekomen, om zich meester te maken van den „ perſoon van zekeren THOMAS K., als voortvlugtig, ten „ gevolge van gepleegden diefſtal te *W.*, en thans zich be- „ vindende te *Z.*, waar hij door twee armverzorgers was „ gezien, die dan ook, na eenige weifeling, van hunne be- „ vinding aan het geregt daar ter plaatſe hadden kennis ge- „ geven; dat de dienaren buiten ſtonden, om hem te vatten, „ en dat hij THOMAS nu, voor de leus, verzoeken zou, „ zich met hem naar het ſtadhuis te begeven, ten einde „ daardoor alle maatregelen van geweld en tevens alle op- „ ſchudding in het huis eens geachten burgers te voorko- „ men." — Ik zal het niet wagen, u de ontſteltenis van den braven kleermaker en diens vrouw, noch onze droefheid, gemengd met angst, af te malen! De tegenwoordigheid van den ſtadsbode, met lint en bos prijkende, — het woord *dief*, — het vooruitzigt der gevangenis voor onzen armen THOMAS deden ons huiveren, en weêrhielden onze tranen.

Maar

Digitized by Google

Maar door den grond meenden wij te zinken, toen wij THOMAS zijn werk zagen nederleggen, en, doodbleek, den bode volgen; terwijl onze jeugdige verbeelding ons schetste, hoe hij nu, door de dienaren des geregts, werd aangegrepen, mogelijk gekneveld, en eindelijk in een akelig hol geworpen.

„ Weldra werd THOMAS naar *W.* opgezonden, werwaarts zijne vrouw en kinderen, overladen met weldaden van den goeden kleermaker, waarbij wij gaarne onze kleine giften voegden, hem volgden. Na verloop van eenigen tijd vernamen wij, tot onze groote droefheid, dat hij tot geesseling en twee jaren gevangenisstraf was veroordeeld geworden. — Dikwerf spraken wij van den ongelukkigen, in den kleinen huisselijken kring; terwijl de ouders van mijn vriendje, met liefderijken weemoed, zich zijne dienstvaardigheid, zijne vlijt en gehechtheid aan hunne belangen, — wij zijne huiverend aangename vertellingen ons herinnerden. Nog hoor ik dien gevoeligen menschenvriend deze woorden zeggen, terwijl zijne vrouw zich een' traan uit het oog wischte: „ Zie, ik „ wil niemand veroordeelen; maar om toch, bij het vragen „ van eene liefdegift voor den opbouw eener kerke Gods, „ eenen armen zondaar te verraden, — mij dunkt, het ge„ welf zou mij als op het hoofd nederstorten, wanneer ik het „ nieuw opgerigte heiligdom binnentrad!" En ik weet nog wel, dat ik dan meestal naar huis ging, peinzende over het lot van den armen THOMAS, en niet zelden, des nachts, van hem en zijne voormalige, zoo zeer geliefkoosde, vertellingen droomende.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

NIEUW ALPHABET VAN EN VOOR DEN OPMERKER.

Z.

Zanggodin. Veler Zanggodin zit enkel in de toppen der vingeren, en is eigenlijk niets anders dan schrijfjeukte.

Zedekunde. Heeft, met de gebreken aan te wijzen, nimmer gedaan werk; want de kat, die uit den eenen hoek verdreven is, kan men zeker zijn van in eenen anderen weder te vinden.

Zegepraal. Lijkstaatsie, om de uitvaart van een geheel volk te vieren.

Zon-

Digitized by Google

Zendelingen. Veelal landbouwers, die zaaijen, zonder alvorens den grond om te ploegen.

Zenuwachtig. In de mannen eene zwakheid; in de vrouwen een vermogen.

Ziel. Het eigenaardige eener ziel is, dat zij huisvest in het ligchaam, dat haar toebehoort; doch hoe veler ziel zit in de geldkist en.... waar niet al in? Eene gevulde fiesch verdient boven dezulken de voorkeur, omdat zij de ziel in zichzelve heeft.

Zielverkoopen. De oudste, en voorheen ook de voordeeligste, handelstak. Doch de speculanten beginnen in te zien, dat men van de zielen meer partij kan trekken als fabrikaat, dan als grondstof regelregt in den handel gebragt.

Zien. Die ziet, wat niemand anders ziet, is ziek van ziel of van gezigt. Zie B., C. en D.

Zinnen. Die door de zinnen op het volk werkt, spreekt door het venster; doch die zich regelregt tot het verstand rigt, tegen den muur.

Zotskap. De wijsheid is dan regt wijs, als zij eene zotskap weet op te zetten, wanneer het wezen moet.

Zotten. Zonder zotten geene zamenleving, beter gezegd dan: geene zamenleving zonder zotten.

Zout. De kok, die zout vergeet of niet weet te gebruiken, kan niet voldoen; zoo ook niet redenaars en dichters zonder smaak.

Zuid-Amerika. Perceeltje bosch- en weiland, toekomende aan den Koning en Heer FERDINAND VII, doch op welk hij zoo min hypotheek kan krijgen als op zijne landgoederen in de maan.

Zuinigheid. Strekt om *toe te komen; Spaarzaamheid*, om *over te houden.* Gelukkig, die het van de eene tot de andere deugd brengen mag!

Zuiverheid (van leer). Kan alleen door den reinen van harte beoordeeld worden, al ware hij ketter.

Zwakheid. Erger dan Misdrijf, omdat zij er de moeder van is.

Zwanezang. De zwanezang van een slecht dichter is altijd zijn fraaiste zang, omdat het eind eens dings altoos beter is dan zijn begin sel.

Zwarigheden. Ongelukkig, die, als Atlas, den hemel op zijne schouderen torscht, en daarbij zich verbeeldt, glazen beenen te hebben!

Zwart-

Digitized by Google

Zwartgallig. Bij de Geleerden de *voorname* ziekte, even als bij de Grooten het Podagra.

Zwavelſtok. De nering daarin altijd *floriſant;* want, als er geen licht meer ontſtoken mag worden, valt er altijd wat te branden, zoo lang het aan boeken noch ſchrijvers, aan Grondwetten noch ketters ontbreekt.

Zwellend. Als de woorden zwellen, krimpen de denkbeelden.

Zwetſen. Als men daarmede lauweren behalen wil, doe men het nimmer in proza.

Zwijgen. Die zwijgt, omdat hij niet weet te ſpreken, is ongeſchikt voor een' Apostel; maar daaruit volgt nog niet, dat onze waardige landgenooten B., C. en D. Apostelen zijn, omdat zij *brand* kunnen ſchreeuwen.

Zwijſer. Vrij man te huis, die men overal elders dienend aantreft.

KEIZER KAREL DE V EN DE BEZEMMAKER.

(*Les actions héroïques et plaiſantes de l' Empereur* CHARLES V. *Cologne*, 1683.)

Keizer KAREL DE V geraakte eens, op de jagt, bij het vervolgen van een wild zwijn, geheel van zijn gevolg af, en verdwaalde ten laatſte, door het inſlaan van verſcheidene verkeerde wegen, zoo zeer, dat alle moeite, om den regten weg weder te vinden, te vergeefs was. Hij ontdekte eindelijk, op eenigen afſtand, de woning van eenen armen Bezemmaker, en begaf zich derwaarts, om, zeer vermoeid zijnde, een weinig uit te rusten, en aldaar zijn gevolg op te wachten. Hij klopt aan. De bewoner, COLAS genaamd, vraagt hem, bij het openen der deur, op eenen gemelijken toon, wat hij wilde. „Ik verzoek u om eenig ontbijt," zeide KAREL, „en ik beloof u, dat gij over mij tevreden zult zijn." Op het hooren hiervan brengt de huisvrouw, in de hoop eener goede belooning, terſtond iets van den aanwezigen voorraad aan. Men werd ſpraakzamer, taſtte gezamenlijk toe, en dronk, op de gezondheid van den onverwachten gast, een glas bier, zoo als het dan daar te vinden was, daarbij. Gedurende dit ontbijt hoorde de Keizer, als van ter zijde, van gezouten reevleesch ſpreken; en, daar hij

Digitized by Google

al ſpoedig begreep, dat zij iets dergelijks verborgen hadden, vroeg hij, als zonder erg, of zij niet iets hartigs toe hadden? COLAS wilde er in den beginne niet van weten. Nadat hij echter een oogenblik met zijne vrouw alleen geſproken had, werd er een goed ſtuk van het wildbraad opgezet, doch tevens den gast op het ernſtigst aanbevolen, aan niemand iets daarvan te laten blijken, opdat het niet den Keizer ter ooren mogt komen, en zij dan als wilddieven worden geſtraft. KAREL at daarvan met veel ſmaak, en verzekerde zijne gastvrouw, dat zij op zijne ſtilzwijgendheid kon rekenen, en dat hij hun voor hun onthaal zijne dankbaarheid nader zou doen blijken. Hij ging nu heen, om zijn gevolg op te zoeken, dat, vol angst over zijn gemis, het geheele woud doorkruiste. Hij riep eenige malen, en weldra vond hij ook eenigen der zijnen. Hierop volgde een luid geſchal der hoornen, waarop alle de overigen, met het geroep van: „Leve „KAREL, onze Keizer!" zich weder bij hem voegden.

Twee of drie dagen daarna liet KAREL den Bezemmaker aan zijn Hof ontbieden, die, vreezende dat zijne verboden jagt mogt bekend zijn, zich vol doodelijken angst derwaarts begaf. Hij werd onmiddellijk bij den Keizer toegelaten, in wien hij terſtond zijnen voormaligen gast herkende, dien hij nu in Keizerlijke pracht, onder een verhemelte zittende, en omgeven door eenen talrijken Adel, aanſchouwde; waardoor zijne vrees voor nakende ſtraf zoo zeer toenam, dat hij doodbleek werd, en elkeen medelijden inboezemde. Hij werd echter ſpoedig uit zijne verlegenheid gered, toen de Keizer hem vroeg: „Wat begeert gij tot belooning voor het ontbijt, „dat ik bij u genoten heb?" Hierop veranderde zijn gelaat geheelenal, en, zich een oogenblik bedacht hebbende, antwoordde hij: „Dat uwe Majesteit mij veroorlove, dat „ik, benevens mijne vrouw, overal in het bosch, rijs möge „ſnijden, dat voor goede bezems geſchikt is." De Keizer, door dit eenvoudig en zeer beſcheiden verzoek van den Bezemmaker getroffen, ſtond hem zijne bede dadelijk toe, en fluisterde hem nog in het oor: dat hij morgen aan het Hof zoude komen met zoo vele bezems, als hij en zijne vrouw torſchen konden, maar geen éénen minder dan voor een' dukaat moest verkoopen. COLAS boog zich hierop zoo diep voor den Keizer als hij het ooit geleerd had, en haastte zich vol vreugde naar zijne woning terug, om aan zijne verbaasde huisvrouw al het wonderbare nieuws te vermelden, dat

Digitized by Google

dat hem op dien gelukkigen dag was wedervaren. Beiden gingen hierop uit alle magt aan het werk, en maakten, den geheelen nacht doorwerkende, zoo vele bezems gereed, dat zij des anderen morgens met zware vrachten aan het Keizerlijk paleis kwamen. Zoodra de Keizer hen zag, liet hij in zijn paleis verluiden, dat niemand, noch van het Hof, noch van den Adel, heden voor hem zou mogen verschijnen, dan voorzien van eenen bezem, en wel uit de fabrijk des mans, die aan de deur van het paleis had uitgestald. Iedereen vervoegt zich nu, op dezen wenk des Keizers, tot onzen COLAS, om het vereischte zeldzame geleide te koopen; maar hoezeer staan allen verbaasd, als zij hooren, dat hij voor elken bezem een' dukaat vraagt! Men drijft aanvankelijk den spot daarmede; maar, daar hij op een' fermen toon in zijnen eisch blijft volharden, is men ten laatste genoodzaakt, hem den gevorderden prijs te betalen. In 't kort: COLAS verkoopt al zijne bezems, en keert, als de gelukkigste koopman, die nog immer den belangrijken bezemhandel dreef, of drijven zal, met een' zak vol dukaten naar zijne hut terug.

DE BEROEMDE SCHRIJVER DER KARAKTERKUNDE DES BIJBELS, A. H. NIEMEIJER, IN EEN AMSTERDAMSCH SLEEDJE.

(*Beobachtungen auf Reisen* [*durch Holland* 1806]. *Halle*, 1823.)

Eene uitnoodiging van den Heer DUKER, (?) een rijk Bankier te *Amsterdam*, vermeerderde onze bekendschap met het huiselijk leven der gegoede *Hollandsche* familiën; toevallig ook met eene ons ongewone soort van voertuig, hetgeen weleer, bijzonder te *Amsterdam*, in nog algemeener gebruik zou zijn geweest. De woning was tamelijk ver van ons logies; wij bestelden een rijtuig. Toen ons de huurlakkei meldde, dat hetzelve gekomen was, vonden wij eene groote oudmodische koets, op eene slede vastgemaakt, met één paard bespannen. Onze bevreemding deswege bestreed hij door de verzekering, dat dit niet alleen eene meer goedkoope, en inzonderheid voor zwaarlijvige personen — hetgeen evenwel op ons niet paste — regt geschikte, maar ook zeer gewone manier was, om naar de kerk of den schouwburg te rijden, en bezoeken in de voornaamste huizen te maken. Regt geschikt was dezelve inderdaad, en, hoewel de voerman, den toom in de hand,

Digitized by Google

hand, daarnevens ging, ook ſnel genoeg. Ook bemerkten wij, dat het gevaar van het ontvlammen der ſlede door een' aan den hoek der koetskast aangebragten, met vloeiſtoffen gevulden buidel verhoed werd, waarmede van tijd tot tijd de ſlede van onderen nagemaakt en de grond bevochtigd wordt. Dat deze ſledevaarten des zomers dienen tot behoud van de inderdaad voortreffelijke beſtrating, welke zij zelfs nog meer ſchijnen vlak te maken en te bevestigen, is veel waarſchijnlijker, dan dat men daarbij aan den onvasten grond, op welken de ſtad gebouwd is, gedacht, en de te ſterke en veelvuldige ſchuddingen der gebouwen, door het rollen der rijtuigen, daardoor getracht hebbe te verminderen. Wij vonden het ongewone voertuig inderdaad zoo behagelijk, dat wij gaarne later de woning des Heeren DUKER zouden bereikt hebben.

Bovenſtaande *ſledevaart*-beſchrijving zij den goeden Vader NIEMEIJER kwijtgeſcholden; zij getuigt voor 't minst van zijne welmeenendheid: ook deze willen wij hem niet ontzeggen bij den volgenden trek, rakende de *Doopsgezinden*; ſchoon wij het eenen man, als NIEMEIJER, minder kunnen vergeven, dat hij *te dezen* zoo kwalijk onderrigt zich voordoet: „Ongelijk talrijker (dan de *Lutherſchen*) zijn de, in verſcheidene takken gedeeld, *Doopsgezinden* of *Mennonieten*, eene veredelde nakomelingſchap van de *Wederdoopers* der zeventiende eeuw. Zij zijn een nieuw bewijs, dat, zoodra ſlechts in den beginne zeer overſpannene partijen van hare dwalingen terugkomen en rustig worden, juist uit deze zich eene regt waardige gemeenſchap van godvruchtige menſchen vormen kan."

AAN DE VIJANDEN VAN HET LICHT.

De domper, vrienden van den nacht!
Dien gij gebruikt, om 't licht te dooven,
Kan 't aan deze aarde niet ontrooven,
Is door geen' ſchrandren uitgedacht.
Wat baat hij, als nog heldre ſtralen
Om 't rond der randen nederdalen,
De gloed alomme vonken ſchiet?
Neen, Ridders van 't voortreflijk duister!
Zoo smoort gij nooit der zonnen luister;
Gij looft u af, maar vordert niet.

Digitized by Google

In 't rijk, dat van zijn wijde kust
De vloten zendt in elke rigting,
Is nog het vonkren der verlichting
Van elke vrije borst de lust;
Ook daar, waar eens de Nassaus streden,
De Ruiters 't aardrijk daavren deden,
Bij stroomen 't bloed van de eedlen vlooi,
Is elke straal hunn' teigen heilig,
Bewaakt door Neêrlands Vader veilig,
En maakt hij 't kleene plekje groot.

Waar trotsche Varus ligt in 't graf,
Bij Romes dreigende adelaren,
Stroomt 't bloed van Herman nog door de aâren,
Zingt, heerlijk licht! zijn kroost uw' lof.
Gij, eeuwen voor den Griek verloren,
Begont op nieuw bij hem te gloren,
Reest weêr voor Hellaas ouden grond;
En daar zal ras uw tempel rijzen,
Vanwaar de geest eens van zijn wijzen
Uw spranken naar het Noorden zond.

In 't jeugdig land, waar Washington,
Zijn stichter, nimmer wordt vergeten,
Is 't lang der domheids doek versleten,
En gloort de gulden waarheidszon;
En waar eens de Oronoke, in 't stroomen,
Ontelbre tranen opgenomen,
In d' Oceaan heeft uitgestort,
Klinkt nu de jubelzang ons tegen:
„ Ook hier deelt elk in 's Vaders zegen,
„ Nu 't licht aan onzen hemel wordt.'

Wat durft ge dan, vermeetle hoop!
Van 't kleene dompertje u beloven?
Dat licht stroomt eindloos af van boven,
En rigt naar Oost en West zijn' loop.
Breid uit dan, wat gij hebt begonnen;
Kom, worstel met miljoenen zonnen,
En schep een' anderen, zoo wijd,
Dat hem geen vonkje kan ontsnappen;
Smoor al den gloed der wetenschappen;
Houd aan uw' teugel geest en tijd.

Wel-

Digitized by Google

Welaan, ziel elken uit te werken:
Wat zou zijn ijver niet vermogen!
Hij sluit allengs der volken oogen,
En nacht heerscht beide in staat en kerk.
Zoo zal u 't heerlijk doel gelukken:
Verbeetring heet dan ras 't verdrukken;
Eerwaardig al, wat schandlijk is:
En, mogen we ook de vrijheid derven,
Despoten zullen wij verwerven;
In stee van deugd, het fijnst vernis.

Maar geef op Brit en Belgen acht,
Waar eens de fiere Russels bloeiden,
Van 't godlijk vuur die Egmonds gloeiden,
Wier naam nog leeft bij 't nageslacht:
Die neven zijn nog niet verbasterd;
Zij gruwen, als de hel dien lastert;
Zij treden moedig in hun baan;
En, wilt ge 't lampje zelfs verbannen,
Op 't graf van die dooruchte mannen,
Daar steken zij de fakkels aan!

R. VAN LOGHEM.

DE LEEUWRIK.

Fabel.

't Leeuwrikjen, in blijde vlugt,
Hief zich naar den hoogen;
Zijn gezang, in 't ruim der lucht,
Steeg naar 's hemels bogen,
Lovende Gods wondermagt
In des voorjaars milde pracht.

De onschuld werd der list een roof,
Argloos voor gevaren,
Fladdert hij door 't frissche loof;
Maar verstrikkend garen
Wikkelt hem in 's vooglaars net,
Door de hebzucht uitgezet.

Digitized by Google

Straks genaakt de loose kwant,
Op zijn angstig kermen,
Om, in schijn, met zachte hand,
Zijn er zich te ontfermen;
Maar — hij duwt zijn zoete prooi
In zeer ijzren enge kooi.

Dra verkocht met andre maats,
Die weêr elders blieven,
Wisselt hij alleen van plaats,
Niet van lot en leven:
Schoon zijn hoek wat ruimer zij,
Toeft hem de oude slavernij.

't Mangelt hem aan voeder niet,
Maar aan vrije vlerken;
Arm in zang, rijk in verdriet,
Voelt hij zich beperken,
En, slaat hij zijn wiek eens uit,
Door de traliekooi gestuit.

Dus kruipt menig jaar voorbij,
Tot, bij 't voeder geven,
Hem de kans gelukt, en blij
Wil hij opwaarts zweven;
Maar, wat hij ook ijvrend poog',
De oude vlugt is hem te hoog.

Ach! zijn vlerk ontbreekt de magt,
Nu beproeft hij 't zingen;
Maar zijn gorgel mist de kracht,
Om den toon te dwingen. —
Zóó verstikt de slavernij
's Menschen adel en waardij!

1823. J. W. UNTEMA.

Vrij naar het *Hoogduitsch*.

MENGELWERK.

VERHANDELING, OVER HET SPREEKWOORD:

De eene mensch is des anderen Engel, en de eene mensch is des anderen Duivel.

(*Vervolg en slot van bl.* 165.)

De eene mensch is des anderen Engel. Waar, zeer waar, zoo wel als de menschheid vereerend, is deze uitspraak. Ik wil u de waarheid daarvan trachten te bewijzen; hetgeen ik vertrouw, dat mij te gemakkelijker zal vallen, omdat ik uwen wensch in mijn voordeel heb, en men ligtelijk voor bewezen en uitgemaakt zeker houdt, wat men wenscht waarheid te zijn. Ik zal derhalve geene hulpmiddelen eener kunstige welsprekendheid te baat behoeven te nemen; maar de eenvoudige voorstelling der waarheid zal genoeg zijn, om u te overtuigen.

Wanneer wij, van onze eigene veiligheid en voorregten bewust, zoo eens onbezorgd en oplettend in de wereld rondzien, en den maatschappelijken mensch in zijn bedrijf, verkeer en menigvuldige betrekkingen gadeslaan, dan bespeuren wij aldra, hoe veel de verbindtenissen des gezelligen levens tot zijnen welstand, genot en levensvreugde bijdragen. En vergelijken wij zijnen toestand met dien van den ruwen natuurmensch, voor zoo verre wij ons dien in onze verbeelding kunnen voorstellen, met dien van den eenzaam omdolenden woestijn- en holbewoner, dan gevoelen wij al aanstonds, hoe veel de eerste boven den laatsten vooruit heeft.

Beschouwt zijne overleg en nadenken vorderende werkzaamheden; hoezeer zijn dezelve niet geschikt, om zijne verstandsvermogens te ontwikkelen, zijnen geest te beschaven, zijn oordeel te scherpen en te oefenen, en hem door dit alles boven den doffen staat van eenen bijna gedachteloozen wilde, en tot dien van een geregeld den-

Digitized by Google

kend wezen te verheffen, en daardoor voor een vermeerderd en verhoogd levensgenot vatbaar te maken! — En dit niet vergeefs. Immers alles rondom hem werkt zamen, om hem dat genot te bezorgen. Beſchouwt zijne welgebouwde, tot gemak en nuttig gebruik ingerigte, en, naar gelange van zijnen ſtand in de maatſchappij, fraai of prachtig verſierde woning; zijne kunſtig gewerkte, nette en gemakkelijke, en tot ſieraad niet minder dan tot bedekking des ligchaams geſchikte kleeding. Let op de verſcheidenheid en ſmakelijkheid zijner ſpijzen en dranken, op de zindelijkheid en keurigheid van derzelver bereiding, op de menigvuldigheid zijner ſpelen, vermaken en uitſpanningen, en op zoo vele andere, grootere en kleinere, gerijfelijkheden, gemakken en genietingen in elken ſtand des levens. Berekent, hoe vele duizenden handen onophoudelijk werkzaam zijn en, als 't ware, zamenſpannen, om hem dat alles te bezorgen; terwijl hij weêrkeerig het zijne doet, om aan anderen dezelfde genoegens, aangenaamheden en voordeelen te verſchaffen. Voegt hierbij het aangename van de verkeering en den omgang met zijns gelijken, de onderlinge mededeeling van gedachten, denkbeelden en kundigheden, de daaruit voortſpruitende vermeerdering van kennis en verſtandsbeſchaving, en het zielverheffende gevoel van waarde en voortreffelijkheid boven de overige aardbewoners. En moet gij dan niet reeds bekennen, dat de vereeniging van menſchen met menſchen voordeelen aanbrengt, die buiten dezelve niet genoten kunnen worden?

Letten wij verder op andere voordeelen der maatſchappelijke vereeniging, en zien wij den mensch, elk naar zijnen ſtand en beroep, werkzaam tot nut zijner medemenſchen, dan vinden wij nog meer reden, om den maatſchappelijken mensch uit dien hoofde gelukkig te prijzen.

Gaat naar de poorten uwer ſteden, of naar de grenzen uws lands; daar vindt gij krijgslieden, in den wapenhandel geoefend en in dienſt van den ſtaat, gereed om uwe bezittingen tegen allen vijandelijken aanval te verdedigen, en veeleer hun leven te laten, dan te gedoogen, dat

Digitized by Google

dat vreemd geweld uwe eigendommen aanrande en verwoeste of als buit wegvoere, of u en den uwen eenig leed toebrenge. Ziet op uwe ſtraten en wegen rond; daar ziet gij de dienaars der geregtigheid rondwaren, niet om u onrust of vrees aan te jagen, maar om u voor allen overlast en geweld te beveiligen. Begeeft u naar de zalen des geregts; daar ziet gij mannen, in ſchranderheid en geleerdheid uitmuntende, het fijngeſponnen weeffel der listige boosheid ontwarren, haar het masker des bedrogs afligten, en haar in al hare afzigtigheid ten toon ſtellen; — daar hoort gij hen, met al de kracht der welſprekendheid, de belasterde deugd verdedigen, de verongelijkte en verdrukte onſchuld voorſtaan en beſchermen, en het regt van weduwen en weezen handhaven; — daar zit de geregtigheid, met de weegſchaal in de hand, om regt en onregt te wikken en te wegen, en met het zwaard gewapend, om de misdaad naar verdienſte te ſtraffen, en veiligheid, orde en rust in de maatſchappij te bewaren. Treedt in het donker ziekenvertrek, waar de vader of moeder van een talrijk huisgezin, of een geliefd kind, de vreugd zijner ouderen, krachteloos op het krankbed nederligt, de dood reeds om de ſponde ſchijnt te waren, en de hoop met elken polsſlag zwakker wordt: — daar treedt de achtbare geneesheer, als een Engel des levens, binnen: aller oogen zijn op hem gevestigd; zijn aanblik boezemt aan allen nieuwen moed in; een woord van hem doet de hoop herleven; — de kruidmenger ſpoedt zich, om de geneesmiddelen gereed te maken en toe te dienen; en eerlang is de kracht der ziekte gebroken, het gevaar geweken, en de dierbare kranke aan zijne betrekkingen teruggegeven. Of zoo het den dood gelukt zijn regt te doen gelden, en de kunst voor die overmagt zwichten moet, dan ziet gij den eerwaardigen dienaar van den Godsdienst de veege ſponde naderen, om aan den ſtervenden de hoop en de vreugde der onſterfelijkheid, en aan de overblijvenden gelatenheid, troost en kalmte in te ſtorten. Zijn niet deze allen bewijzen voor de waarheid, die ik voorgenomen heb te betoogen?

Digitized by Google

Dan, tot hiertoe zagen wij den mensch alleen in zijn ambt en beroep bezig ten nutte van anderen. Beschouwen wij hem ook, als uit eigene aandrift daartoe werkzaam. Nooit toch zien wij den mensch, wiens hart welgeplaatst is, meer op eene voor de menschheid vereerende wijze zich gedragen, dan bij den rampspoed, het lijden of de droefheid van zijnen medemensch. Hier wijkt alle verschil van stand, van landaard en van Godsdienst, om plaats te maken voor het medelijden en de hulpvaardigheid.

Stellen wij ons eenen brand voor. Hoe snelt, op het eerste berigt, alles oogenblikkelijk toe, om hulp aan te brengen. Vreemden, zoo wel als bekenden, zagen wij meermalen bij zulk eene gelegenheid, door ijver gedreven, op moeijelijke of gevaarlijke punten werkzaam, om den brand te blusschen, of deszelfs voortgang te stuiten. En hoe menigeen waagde zich niet aan een oogenschijnlijk levensgevaar, om een kind of grijsaard aan de vlammen te ontrukken! Zelfs vijanden leggen alsdan hunne vijandschap af, en gedragen zich als belangstellende vrienden; alle haat en wrok en twist wordt vergeten, en de verbroken vriendschapsband niet zelden van dat oogenblik af weder aangeknoopt.

Op gelijke wijze betoont zich de liefde tot den medemensch werkzaam bij watervloeden en overstroomingen; en in het redden van drenkelingen of schipbreukelingen, zeer dikwijls met levensgevaar van hen, die deze reddingen ondernemen, gelijk ook menigeen bij zulk een edelmoedig bestaan zijn leven verliest. Ik zoude hier verscheidene, zelfs in de geschiedenis beroemde, namen kunnen noemen; doch wat zouden die weinigen beteekenen, in vergelijking bij de duizenden menschenredders, waarvan de geschiedenis geene melding maakt noch maken kan, deels omdat derzelver getal te groot is om daar plaats te kunnen vinden, deels omdat de meesten, zoo redders als geredden, tot eene klasse van menschen behooren, wier leven en daden de oplettendheid der geschiedkunde ontgaan, en daarom alleen in het gedenkboek des Eeuwigen ge-

Digitized by Google

geſchreven zijn. Daar zullen zij gewis eenmaal bevonden worden met beſliſſenden doorſlag op te wegen tegen zoo vele andere doorluchtige namen, waarvan de menſchelijke geſchiedboeken met ongepasten ophef melding maken.

Niet minder dan in de aangeduide, meer buitengewone voorvallen, beſpeuren wij den geest eener warme, hartelijke deelneming bij de gewone rampen en ongevallen des levens, die dagelijks nu dezen dan genen treffen, en waarbij welmeenende raad en ſpoedige hulp dikwijls zeer veel tot vermindering van den rampſpoed of tot afwending van nog grooter onheil uitwerken: of wanneer deze ook al niets vermogen, b. v. in zware en bedroevende ſterfgevallen; dan tracht toch de welwillende belangſtelling den balſem van troost in het gewonde hart te gieten; een traan van medelijden zwelt menigmaal in het oog: en deze deelneming, deze traan geven reeds verademing in het lijden, doen de al te onſtuimige droefheid te eerder bedaren, of de ſtomme ſmart in eenen milden tranenvloed zich ontlasten, en zoo de kalmte allengskens in de borst der lijdenden en bedroefden terugkeeren. Zoo weldadig ondervindt de mensch bij elk treurig lotgeval de werking en den invloed des gezelligen levens, en menig lijder erkent naderhand met dankbaarheid, dat zelfs dezulken, van welken hij dit niet had kunnen verwachten, in zijne ſmart voor hem redders uit den nood of Engelen der vertroosting geweest zijn.

Alwat ik tot hiertoe gezegd heb, raakt de menſchen in 't algemeen, voor zoo verre zij met hunne natuurgenooten in grootere of kleinere, door wet en orde geregelde, maatſchappijen vereenigd leven, en vindt door alle tijden heen, bij alle volken, in eene meerdere of mindere mate, zijne toepaſſing, naar evenredigheid hunner zedelijke beſchaving.

Doch bovendien zijn er nog bijzonderheden, hier en daar in de geſchiedenis verſpreid, die wij, als bijdragen tot ſtaving der voorgeſtelde waarheid, niet kunnen halaten in aanmerking te nemen. Trouwens, gelijk de *Oaſen* of groene plekken in de *Afrikaanſche* zandwoestijnen

Digitized by Google

nen nu en dan den aamechtigen reiziger eene aangename verpoozing en verkwikking verſchaffen, zoo blinken in de geſchiedenis, te midden van den zwarten drom der ſchandvlekken van ons geſlacht en hunner tallooze euveldaden, tot onze vreugd, hier en daar, als zoo vele verlichte punten, namen uit, door alle eeuwen niet dan met eerbied te noemen; de namen van mannen, die voor regt, vrijheid en vaderland, kortom voor menſchengeluk, geijverd, geſtreden en hun leven veil gehad hebben; van Vorſten, die het geluk van hun volk, van Helden, die het behoud van hun vaderland door wijsheid en regtvaardigheid bewerkten, of door hun bloed kochten. Vergunt mij, u eenigen derzelve, uit de gewijde en ongewijde geſchiedenis, kortelijk te herinneren.

KEDOR LAOMER moge met zijne bondgenooten en Vazallen, na verſcheidene naburige landen verwoest te hebben, ook de inwoners van het dal *Siddim* verſlaan, en met vrouwen en kinderen en al wat zij hebben als buit wegvoeren; ABRAHAM aarzelt niet, om met eene kleine bende den geweldenaar na te jagen, de gevangenen door het zwaard in vrijheid te ſtellen, en hun edelmoedigliik hunne bezittingen terug te geven, zonder eenige andere belooning te begeeren, dan de bewustheid van eene edele daad verrigt te hebben. — Met angst en ſiddering beſchouwen de *Israëlieten* den verſchrikkelijken kampvechter der *Filistijnen*, wier juk zij reeds menigwerf en langdurig gedragen hebben, en van welke zij eene nieuwe overheerſching te gemoet zien. Maar de jongeling DAVID ſchroomt niet, den geduchten vijand onder de oogen te treden, en bevrijdt, door deszelfs dood, zijn volk van de gevreesde ſlavernij. — CODRUS ziet zijne vaderſtad in den uiterſten nood. *Zijn* dood alleen kan dezelve redden. Hij begeeft zich vrijwillig in den dood, en *Athene* is verlost. — LYKURGUS geeft aan *Sparta* wetten, waarvan hij deszelfs voortdurend geluk verwacht; en, om derzelver duurzaamheid te verzekeren, verlaat hij zijn geliefd vaderland, en ſterft in vrijwillige ballingſchap.— DARIUS dreige met een magtig leger *Griekenland* te ver-

Digitized by Google

verpletteren; MILTIADES ſtelt zich aan het hoofd van tienduizend dappere burgers, en wordt de redder van zijn vaderland. — Ontelbaar zij het heer van XERXES; LEONIDAS durft met leeuwenmoed de engte van *Thermopyle* tegen hetzelve verdedigen, en offert zich met zijne *Spartanen* op voor het behoud van *Griekenland*. — TARQUINIUS moge *Rome* met moord en de omgelegene ſteden met vrees en ſchrik vervullen; BRUTUS waagt het, den dwingeland van den troon te ſtooten. Zijn eigen leven en dat zijner zonen is de prijs, dien hij gewillig brengt, om zijnen medeburgers de vrijheid te verzekeren. — OCTAVIANUS zitte op den zetel des gewelds, om doodvonniſſen tegen zijne wederſtanders uit te ſpreken; MECENAS ontzet zich niet, hem toe te roepen: „Sta eindelijk eens op, bloedhond!" en behoudt door deze ſtoute taal aan velen het leven. — Ook onder de *Ceſars* noemt *Rome* met verrukking zijnen TITUS *den wellust des menſchelijken geſlachts*. — Zelfs de woeste Middeleeuwen dragen roem op eenen KAREL DEN GROOTEN, die, hoezeer ook in andere opzigten te laken, evenwel de eerſte was, die het licht van kennis en beſchaving wederom ontſtak, en den weg baande voor die betere tijden, die eerst lang na hem moesten geboren worden. — Zelfs onder de moordzieke *Kaſtilianen* tracht een LAS CASAS, alhoewel vruchteloos, het lot der arme inboorlingen van de *Weſtindiſche* eilanden te verzachten.

Zoo ontmoeten wij, door de fakkel der geſchiedenis voorgelicht, door alle eeuwen heen, ten minſte enkele mannen, die hunnen medemenſchen gewigtige dienſten bewezen, en daardoor, als weldoeners van ons geſlacht, met regt eenen onvergankelijken roem verworven hebben.

Maar vooral verdienen als zoodanig vermeld te worden, die in de latere eeuwen het dwangjuk van de halzen hunner medeburgeren afgenomen en verbroken, en de heerſchappij der wetten die van het willekeurig gezag hebben doen vervangen; zij, die ſtaatsinrigtingen ingevoerd hebben, onder welke *het algemeene welzijn de hoog-*

Digitized by Google

ste wet, en alzoo de maatschappij tot hare eigenlijke en eenigste bedoeling teruggebragt is.

De eerste plaats bekleeden hier *de grondleggers der Zwitserſche vrijheid*, de ſtichters van dat loffelijke bondgenootſchap, dat nu reeds vijf eeuwen beſtaan heeft, de onſterfelijke WILLEM TELL, benevens het edele driemanſchap, WERNER VAN STAUFACHEN, WALTER FÜRST en ARNOLD VON MELCHTHAL, die hunnen landgenooten den moed inboezemden, om zich tegen de geweldenarijen der *Oostenrijkſche* landvoogden te verzetten, met dat gevolg, dat uit zeer kleine beginſelen eene magt geboren werd, die, gedurende bijna twee eeuwen, aan de *Oostenrijkſche* en andere magtige Vorſten wederſtand kon bieden, en de, door wonderen van dapperheid verworvene, vrijheid handhaven.

Naast dezen plaatst gij gewis reeds in uwe gedachten onzen WILLEM DEN I, met de Graven VAN EGMOND en HOORN, en een aantal andere edele mannen, die door kloek beleid en zelfopoffering ons vaderland tot den zetel van godsdienſtige en burgerlijke vrijheid, tot eene ſchuilplaats voor vervolgden en verdrevenen, tot een heiligdom van verſtandelijke en zedelijke beſchaving, en tot een toonbeeld van volkswelvaart en maatſchappelijk geluk gemaakt hebben. Twee eeuwen zijn ſedert onder menigerlei lotwisſel verloopen, en wij zien ons ſtaatsgebouw thans in eenen nieuwen vorm opgetrokken, doch waarvan *vrijheid* en *de heerſchappij der wetten* op nieuw de grondſlagen uitmaken; terwijl het volksgeluk, onder het vaderlijk beſtuur van eenen eerbiedwaardigen Vorst, van eenen anderen WILLEM DEN I, op de bestmogelijke wijze verzekerd is.

Met gelijk regt eert *Noord-Amerika* in WASHINGTON en LA FAYETTE, in FRANKLIN en ADAMS de bewerkers zijner onafhankelijkheid, de ſcheppers van zijn ſtaatsligchaam, de grondvesters zijner vrijheid en welvaart, en van dien ſnellen aanwas in magt en luister, die de ganſche wereld, even als bij *Neêrlands* vroegere grootheid, verbaasd doet ſtaan, en de kracht en uitwerking van

Digitized by Google

van godsdienstige en burgerlijke vrijheid, onder de heerschappij van wijze en gematigde wetten, doet bewonderen.

Geen wonder derhalve, dat ook bij andere volken, op het zien van zulke luisterrijke en uitlokkende voorbeelden, de wensch geboren en in onze dagen bijna algemeen geworden is, om insgelijks de voordeelen eener zoodanige staatsinrigting te genieten. Wat eenmaal de gevolgen hiervan zullen zijn, ligt in den schoot des tijds verborgen, en het is hier de plaats niet om te zeggen, wat wij daaromtrent hopen of verwachten.

Liever willen wij, ten slotte, nog gewagen van de weldadige uitwerkselen, die de meer algemeene kennis en verbreiding der Christelijke zedeleer op de inwendige gesteldheid der maatschappijen, in de laatstverloopene eeuwen, voortgebragt heeft, om de spreuk, dat *de eene mensch des anderen Engel is*, nog in eenen meer bijzonderen zin, dan wij straks reeds aangewezen hebben, te bevestigen.

Ja, M. H., wanneer wij de gesteldheid der burgermaatschappijen met een oplettend oog gadeslaan en bij die van vroegere tijden vergelijken, hoe groot een verschil nemen wij dan niet waar! — Waar zijn thans de *bloedige schouwspelen?* waar is de *slavernij* en *lijfeigenschap?* waar de *leenheerschappij*, het *kampregt*, de *veemgerigten?* waar de *bloedwraak?* waar de gestadige *kleine*, doch vernielende, *oorlogen* tusschen Hertogen, Graven en Heeren? waar de *vuur- en waterproeven?* waar de *weegschalen en brandstapels voor gewaande hekxen en toovenaars?* waar de *pijnbank?* waar is, om niet meer te noemen, al dit ontuig der vroegere eeuwen, door woestheid, onkunde, bijgeloof en heerschzucht tot onheil der menschen uitgevonden? .. Verdwenen met de rampzalige tijden, die het deden geboren worden, weggevaagd uit bijna alle landen van ons werelddeel, zoodat er in vele naauwelijks geheugen van overig is.

Welk eene andere, welk eene betere gedaante heeft de wereld, hebben de burgermaatschappijen allengskens verkregen! Hoe zeer zijn de *zeden* verzacht, de *wetten* billij-

Digitized by Google

ker, de *strafoefeningen* menschelijker, de *banden*, die den eenen mensch aan den anderen verbinden, sterker en tevens zachter geworden! Hoe worden *menschlievendheid* en *weldadigheid*, deze onderscheidende kenmerken van den zedelijk beschaafden mensch, alomme opgemerkt en gehuldigd! Hoe vele *inrigtingen ten behoeve der lijdende menschheid*, voormaals, en ook nog buiten de Christenheid, onbekend, zijn, en worden meer en meer, overal, in het bijzonder in ons dierbaar vaderland, gemaakt; hoe vele *milde giften* jaarlijks, maandelijks, wekelijks, dagelijks, en bovendien bij bijzondere gelegenheden, aan noodlijdenden en hulpbehoevenden uitgereikt! Daarenboven, hoe vele openbare en bijzondere *stichtingen* heeft de menschenliefde niet daargesteld, waarin *ouderlooze en verlatene kinderen* liefderijk opgenomen, gekleed, gevoed, tot nuttige leden der maatschappij, en alzoo tot gelukkige menschen, gevormd worden; waarin *wedu:wen* toevlugt, bescherming en onderstand vinden; waar de behoeftige, zwakke, hulpelooze *ouderdom* verpleegd en verzorgd wordt! Hoe vele *onderlinge verbindtenissen*, eindelijk, worden er niet aangegaan, waarbij de een des anderen welvaart en bezittingen, en de belangen van deszelfs naaste betrekkingen, ook na zijnen dood, zoo veel mogelijk, *waarborgt en verzekert!* — Pleit dit alles niet, thans meer dan ooit, en in *Nederland* meer dan elders, voor de waarheid der spreuk, dat *de eene mensch des anderen Engel is?*

En *wij*, M. H., zoo velen wij leden zijn der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, mogen wij als zoodanig ons ook niet een klein gedeelte van dien lof toeëigenen, daar wij, in die betrekking, tot verlichting, beschaving, veredeling, en alzoo tot het geluk van onze natuurgenooten, het onze bijdragen? Daar mogen er zijn, die, den verstandelijken mensch alleen binnen de grenzen van dit leven beperkende, niet gaarne zien, dat hij meer weet, dan hij tot zijn dagelijksch bedrijf en kostwinning noodig heeft, omdat hunne vooroordeelen of nietige belangen daarbij hunne rekening vinden; *wij*, die weten, dat de mensch, hier slechts in eenen staat van opvoeding en voorbereiding verkee-

Digitized by Google

keerende, niet te veel verſtandsontwikkeling verkrijgen, niet te veel kundigheden opdoen kan, en tevens, dat de verlichtſte mensch ſteeds de beste burger is, wij rekenen het ons tot eenen heiligen pligt, daartoe uit alle magt mede te werken. Welaan dan, gaan wij eendragtiglijk voort op het eenmaal ingeſlagen pad; toonen wij door woorden en daden, dat wij beminnaars zijn van Vorst en Vaderland, en dat regt en pligt, en mitsdien het geluk van alle onze broeders, ons dierbaar is; en houden wij ons vastelijk verzekerd, dat, in weerwil van allen tegenſtand, de heilige zaak der menschheid eenmaal zal zegevieren. Ja, zij zal zegevieren; want zij is één met de zaak des Christendoms, en deze zal door de magt der helle niet overweldigd worden: zij zal voortwerken, en ſteeds in kracht en aanhang winnen, tot dat zij, niet tusſchen eenige weinige Vorſten, maar tusſchen alle volken der aarde, een waarachtig *heilig verbond* geſticht, en alle menſchen met elkander verbroederd zal hebben. Dan zal het algemeen en in den volſten nadruk waarheid zijn: *De eene mensch is des anderen Engel.*

WAARNEMING EENER ACHTER-BENEDENWAARTSCHE ONTWRICHTING VAN HET HOOFD DES LINKER DIJEBEENS, IN EENE ZITTENDE HOUDING HERSTELD, DEN VIERDEN DAG NA DEN VAL.

Door J. VAN DAM, *Anat. Chir. et Art. Obſtet. Lector te Alkmaar.*

Het herſtellen van het, door uitwendig geweld, uit de geledingsholte des ongenaamden beens verplaatſte dijebeenshoofd heeft de vroegere Heelkundigen zoo wel, als onze tijdgenooten, bijzonder bezig gehouden, alzoo meestal hunne pogingen, naar de toenmaals voorgeſchrevene wijze van herſtellen, vruchteloos afliepen, waardoor niet zelden zulke lijders, voor hunnen geheelen leeftijd, de kenmerken van niet genoeg opgeklaarde heelkundige kennis met zich ronddroegen. Eindelijk deelde de Hoogleeraar A. BONN in 1799 eene waarneming mede van eene be-

Digitized by Google

benedenwaartsche verplaatsing van dit deel, op eene geheel nieuwe wijze hersteld; welke herstelling 's daags te voren den Heelkundigen HUSSEM mislukt was. In het laatst van datzelfde jaar adsisteerde ik den te vroeg gestorven VAN HATTEM, toen Heelmeester te *Amsterdam*, bij de herstelling van het beneden- en binnenwaarts uitgeweken dijebeenshoofd, in navolging des Heeren BONN, op eene zeer gemakkelijke wijze voor den lijder, die echter zeer sterk en gespierd was. Volgens dezelfde methode herstelde de kundige MARTENS in 1801 het ontwrichte dijebeen eener 22 jarige vrouw. In hetzelfde jaar werd zulk eene herstelling verrigt door mijnen geachten vriend, den Heelkundigen H. BENRAAD, bij een kind van 4 jaren. Nog bestaan er drie waarnemingen van naar dezelfde wijze herstelde ontwrichtingen van het dijebeenshoofd, door J. FLIETNER, G. J. VAN WIJ, en DE JONG. — Alle deze gevallen van herstelling naar de nieuwe wijze, door den beroemden BONN uitgedacht, zijn voor de lijders gelukkig afgeloopen. Dezelve zijn alleen gemeen gemaakt door het *Amsterdamsche* Genootschap ter bevordering der Heelkunde; een werk, met welks inhoud zoo vele Heelkundigen nog onbekend zijn, uit hoofde waarvan zoo wel, als om de belangrijkheid der zaak zelve, ik reden genoeg meende te hebben, om de onderstaande Waarneming, op deze wijze, den Heelkundigen bekend te maken.

Den 21 October 1823 werd ik geconsuleerd met de Heeren LANDSKROON, Med. Doctor te *Purmerende*, en EPSEN, Heelmeester in *de Beemster*, bij eenen M... A.....L, woonachtig in *de Beemster*, niet ver van *Purmerende*, die drie dagen te voren van eene chais gevallen en aan zijn linker been beleedigd was. Die Heeren maakten mij bekend, dat zij na dat voorval eene aanmerkelijke afwijking van den natuurlijken stand des linker dijebeens en heupgewrichts ontdekt, en dus ook getracht hadden, door uit- en tegenrekking, het been in zijnen natuurlijken staat te herstellen; en verder gepoogd, dat oogmerk te bereiken, door den lijder in eene regte ligging te plaatsen

op

Digitized by Google

op eene tafel. Hoezeer tweemalen door genoegzaam aangebragte kracht de herſtelling op deze wijze beproefd was, waren deze pogingen telkens vruchteloos afgeloopen. Daar nu de deformiteit nog dezelfde was, oordeelden zij het best te zijn, door een doelmatig verband, het been, zoo veel mogelijk, eene betere poſitie te bezorgen. Het was een gezond, ſterk, geſpierd man van 56 jaren, wiens linker been door het verband des Heeren VAN GESSCHER, ter heeling der breuk van den hals des dijebeens voorgeſchreven, zoo veel mogelijk in eene regte rigting tegen het gezonde, dat in dit voorval als ſpalk voor het zieke been diende, was aangeplaatst, met eene ſpalk aan de buitenzijde, die ver boven het darmbeen tot beneden de kniegeleding zich uitſtrekte. In dezen ſtaat klaagde de lijder van ondragelijke pijn in het geheele deel, welke zich tot de lenden en rug uitſtrekte. Toen het verband van het been was afgenomen, nam hetzelve eene plaatſing aan, die door de vorige rigting verdrongen was, en de dij maakte met het ligchaam een' ſlaauwen hoek, terwijl de knie zich boog en de voet binnenwaarts over viel, waardoor de groote teen van het zieke been achter den binnenenkel van het andere zich plaatſte. Alle de ſpieren in den omtrek van het heupgewricht waren geſpannen, de bilſpier plat, de bilplooi hooger geplaatst, en het been, met het gezonde vergeleken, verkort. Wanneer ik nu de dij meer naar den buik bewoog, verminderde de ſpanning der ſpieren, en aan het buitenſte der liesvlakte ontwaarden wij een' zeer aanmerkelijken kuil, en het bovendeel des dijebeens, of den grooten draaijer, aan het buitenſte of achterſte van die zelfde holte. Uit alle deze verſchijnſelen was ik evenzeer als de Heeren LANDSKROON en EPSEN verzekerd, dat het hoofd des dijebeens uit zijne gewrichtsholte geweken was, en wel in diervoege, dat het hoofd zich achter- en benedenwaarts ontwricht bevond, hetwelk, buiten en behalve de algemeene kenteekenen, bijzonder in deze ſoort van verplaatſing, de kuil aan het buitenſte der liesvlakte, alwaar het hoofd des dijebeens behoorde geplaatst te zijn, en het binnenwaarts kan-

Digitized by Google

kantelen der dije en voet, zeker maakten. Ik ſtelde alzoo voor, om het dijebeen op de wijze, door den Hoogleeraar BONN uitgevonden, te verplaatſen, en zette dus den lijder tot dat oogmerk op een' gewonen ſtoel in eene zittende houding. Ik liet toen een half laken als opgerold aanleggen, hetwelk midden op het voorſte van het ſchaambeen rustte, loopende voorts, beneden de beide kammen der darmbeenderen, om het bekken naar achteren, en de beide einden onder de rugleuning van den ſtoel doorgaande, welke aldaar door twee helpers werden vastgehouden. Eene gelijke ſtrook opgevouwen linnen plaatſte ik in de lies der zieke zijde, en gaf aan die zelfde helpers de einden er van in handen, om het ſchaam- en zitbeen aan die zijde nog meer en in dezelfde rigting bij de kunstbewerking te ſteunen. Een ſtrop van linnen legde men om de dij boven de knie, met eene lis, om dezelfde kracht uit te oefenen, als aan den achterkant zoude te werk geſteld worden. Nog eene losſe lis om het bovenſte van de dij gaf ik aan een' vijfden helper, om bij de uitrekking dat gedeelte buitenwaarts af te brengen, en den voet aan een' mijner discipelen. De lijder zat aldus tusſchen deze twee magten, daar de voorſte en achterſte helpers hunne voeten ſteunden tegen den ſtoel, waarop de lijder zat, en derhalve de kracht ook vrijelijk kon worden uitgeoefend. Ik beval aldus langzaam de uitrekking te beginnen, en hem, die de losſe lis voor het bovenſte der dij in handen had, eene trekking buitenwaarts te verrigten, onder welke ik met mijne eene hand de dij meer naar den buik rigtte, en de regter op den grooten draaijer plaatſte, des lijders tronk meer voor- dan achterover gerigt houdende. Reeds bij het begin der eerſte uitrekking bemerkte ik verplaatſing des grooten draaijers naar voren, hetgeen, naar mate de kracht werd vermeerderd, duidelijker werd, zoodat, toen ik dacht, dat dit deel genoegzaam verplaatst was, ik mijn' discipel beval, den voet een weinig buitenwaarts te kantelen en de knie af te brengen, onder welke beweging het dijebeenshoofd, onder een kennelijk geluid, zich weder in de heupkom plaatſte. Toen nu

de

Digitized by Google

de helpers, die de uit- en tegenrekking gemaakt hadden, ophielden hunne magt langer uit te oefenen, deden ons alle bewegingen, aan dit gewricht eigen, verzekerd zijn, dat de herſtelling volkomen was. Men legde een' druk-doek, met oxicraat natgemaakt, over de geheele geleding en de omliggende ſpieren, welke door een omgaand laken bevestigd werd; en, om de onwillekeurige bewegingen te matigen, verbond men de beide beenen aan elkander. Weldra waren alle pijnen, uit de ontwrichting ontſtaan, geweken; acht dagen na de herſtelling kon de lijder ongehinderd gaan, en nog acht dagen later verrigtte hij alle zijne bezigheden, alsof het geval nimmer had plaats gehad.

ONDERZOEK VAN HET BLOED.

De gevoelens der tegenwoordige Scheikundigen over het ontſtaan der roode kleur van het bloed zijn nog zeer verſchillende. Eenigen hunner beweren, dat het bloed zijne roode kleur verſchuldigd is aan het rood ijzer-oxyde, verbonden met phosphorzuur. Daarentegen zijn er anderen, (alhoewel zij niet ontkennen, dat het bloed ijzer bevat) die de roode kleur van het bloed aan eene geheel andere oorzaak toeſchrijven, hetwelk geſtaafd wordt door hunne proeven, door dien zij het roodkleurende gedeelte van het bloed afzonderlijk hebben daargeſteld, en daarin volſtrekt geene ſporen van ijzer hebben kunnen ontdekken. Doch de Hoogleeraar DRIESSEN heeft op zijne chemiſche lesſen, over het *Regnum Animale* handelende, en zijne proeven over het bloed in het werk ſtellende, ons evenwel duidelijk de tegenwoordigheid van ijzer in het roodkleurende gedeelte van het bloed aangetoond.

Gaarne voldeed mijn hooggeachte Leermeester aan mijn verzoek tot herhaling dezer proeven, en ſtelde mij tevens in de gelegenheid, dezelve in het *Laboratorium Chemicum* der Akademie te kunnen bewerkſtelligen. — Het voorſchrift van den *Franſchen* Scheikundige VAUQUELIN

Digitized by Google

LIN (*) volgende, ging ik aldus in mijne proefneming te werk. Ik nam 6 oncen bloed van eene vrouw. Zoodra het geſcheiden was, heb ik de *cruor* op eene haren zeef gedaan, en met koud, gezuiverd water afgewasſchen; vervolgens 1 once van deze *cruor* tot brij gewreven, en in eene uitdampſchaal van *Gotha* met 4 oncen *Acidum Sulphuric. pur.* en 8 oncen gezuiverd water (na dit voorafvermengd te hebben) gedurende 5 a 6 uren warm laten digereren, hetzelve nu en dan roerende. Het vocht verkoeld zijnde, werd gefiltreerd, en het op het filtrum teruggeblevene met 4 oncen gezuiverd water afgewasſchen. Beide verkregene vochten zijn tot op de helft uitgedampt en bijna verzadigd met *Ammonia liquida*, zoodat nog een weinig zuur de overhand behield. Bekoeld zijnde, had zich een rood purperachtig bezinkſel op den bodem gezet, hetwelk ik, na afgieting van het bovenſtaande vocht, zoo lang met gezuiverd water heb afgewasſchen, tot dat eene *Solut. Mur. Baryt.* geene troebelwording in het afwaschwater meer te weeg bragt. Vervolgens is hetzelve op vloeipapier gedroogd, en leverde mij het zuiverkleurend gedeelte van het bloed.

De helft van dit kleurend gedeelte heb ik gedurende een uur warm laten digereren met 1 once *Acid. Muriatic. purisſim.*, vermengd met 4 oncen gezuiverd water, waardoor bijna alles werd opgelost. Deze oplosſing, bekoeld zijnde en gefiltreerd, had eene fraaije donkerroode kleur, doch overmaat van zuur. — Een gedeelte van deze oplosſing verdunde ik met gezuiverd water, voegde hierbij eene *Solut. Mur. Baryt.*, doch beſpeurde geene verandering. (Tot hiertoe heb ik het voorſchrift des gemelden *Franſchen* Scheikundigen gevolgd, en ook dezelfde verſchijnſelen waargenomen; maar bij de verdere onderzoeking volgde ik de manier van den Hoogleeraar DRIESSEN, waarvan ik hier verſlag geve). Het andere gedeelte van

(*) Zie THENARD, *Traité de Chimie. Paris* 1821, *Tom.* 3. *pag.* 543.

Digitized by Google

van deze oplossing, met eene gelijke hoeveelheid gezuiverd water verdund zijnde, heb ik onderzocht door *Tinctur. Gallar.*, en bespeurde geene merkbare kleursverandering; doch, door er successivelijk eene *Solut. Subcarbon. Potasf.* bij te voegen, tot dat het zuur verzadigd was, werd het vocht troebel, en na verloop van weinige minuten zette zich een bezinksel van eene naar het zwart hellende kleur op den bodem van het glas neder.

De nog overgeblevene helft van het kleurend gedeelte van het bloed heb ik met 1 once *Acid. Sulphur. pur.* en 4 oncen gezuiverd water op gelijke wijze behandeld; dit leverde mij een donkerrood vocht, hetwelk echter niet zoo fraai van kleur was als bij de behandeling met *Acid. Muriat. purissim.* Deze oplossing van het kleurend gedeelte in *Acid. Sulphur. pur.* is ook onderzocht door *Tinctur. Gallar.*, en *Solut. Subcarbon. Potasf.*, waarbij dezelfde verschijnselen plaats hadden als die, welke ik bespeurde bij het onderzoek van het kleurend gedeelte in *Acid. Muriat. purissim.*

Deze proeven schijnen dus het denkbeeld van den beroemden VAUQUELIN, waarbij de tegenwoordigheid van ijzer in het roodkleurend gedeelte van het bloed ontkend wordt, eenigzins twijfelachtig te maken.

Groningen. 1823. A. W. KRAFFT.

LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN DEN VERMAARDEN ENGELSCHEN SCHILDER, BENJAMIN WEST.

(*Gentlemans Magazine.* 1820.)

BENJAMIN WEST, *Esq.*, die op den 10 Maart 1820, in het 82ste jaar zijns levens, als President van de Koninklijke Akademie der Schilderkunst, gestorven is, behoort te zeer onder de merkwaardige kunstenaars der afgeloopene Eeuw, en zijn roem is door geheel *Europa* te zeer verbreid, dan dat wij twijfelen konden, of een kort overzigt zijns levens den Lezeren van dit Tijdschrift welkom zoude zijn.

Digitized by Google

Hij werd op den 10 October 1738, te *Springfield*, in *Chester-county*, in *Pennſylvanië*, geboren. Zijne voorouders trokken, als kwakers, met den beroemden wetgever van *Pennſylvanië*, uit *Engeland*; terwijl JOHN WEST, de vader van onzen kunſtenaar, mede tot dat kerkgenootſchap behoorende, hen naar *Amerika* volgde, waar de overige leden zijner maagſchap zich reeds gevestigd hadden. Hij huwde aldaar aan eene derzelven, bij welke hij tien kinderen verwekte, en waarvan onze BENJAMIN de jongſte was. Van vaderszijde ſtamde hij in regte lijn af van Lord DELAWARE, die zich in de oorlogen van EDUARD III, en in den ſlag van *Creſſy* onder den zwarten Prins, onderſcheiden heeft. De Overſte JAMES WEST, de vriend en wapenbroeder van den beroemden HAMPDEN, was de eerſte van zijn geſlacht, die de leer der kwakers omhelsde. Van moederszijde was THOMAS PEARSON, de grootvader van onzen kunſtenaar, de bekende vertrouwde vriend van WILLIAM PENN.

Een ſlapend kind, op welk BENJAMIN WEST, nog ſlechts zeven jaren oud, bij afwezigheid zijner moeder, paſſen moest, was het voorwerp, dat zijn kunsttalent het eerst wekte en openbaar maakte. Toen eens dit kind in den ſlaap lachte, werd de knaap door de ſchoonheid van hetzelve zoo ſterk getroffen, dat hij pen, inkt en papier nam, met oogmerk om eene beeldtenis daarvan te vervaardigen, hoezeer hij nog nimmer teekening of ſchilderſtuk gezien had. Een jaar daarna werd hij naar de naastbijgelegene ſchool gezonden. In de ſpeeluren veroorloofde men hem, met pen en inkt te teekenen; want niemand zijner bloedverwanten kon hem betere werktuigen bezorgen. In den loop van dien zomer leide een gezelſchap van *Indianen* hun jaarlijkſch bezoek te *Springfield* af. Zeer tevreden over de teekeningen van vogels en bloemen, die BENJAMIN hun toonde, leerden zij hem daarvoor die roode en gele verwen te bereiden, waarmede zij gewoon zijn hunne verſierſelen te beſchilderen; hierbij voegde zijne moeder nog de blaauwe, door een ſtukje indi-

Digitized by Google

digo, dat zij hem gaf, en op die wijze kwam hij in het bezit der drie hoofdkleuren. Zijne teekeningen trokken van tijd tot tijd de opmerkzaamheid der geburen tot zich. Toen deze eens hun leedwezen te kennen gaven, dat deze jonge kunstenaar nog geene penseelen bezat, vroeg hij met geestdrift, wat dat ware, en men beschreef hem dezelve, als kemelsharen, in eene penneschacht vastgemaakt. Daar hij echter zulke haren niet verkrijgen kon, zoo behielp hij zich daarmede, dat hij met de schaar zijner moeder eenige haren van den staart der kat afsneed. De vader ontdekte, na eenige herhalingen van dezen roof, het veranderde voorkomen van dezen zijnen lieveling, en klaagde daarover, zoekende de oorzaak in eenige onpasselijkheid van het dier: toen zijn zoon hem echter, met bescheidenheid, de ware oorzaak ontdekte, verblijdde zich de achtingwaardige man hartelijk over den vindingrijken geest van zijnen zoon. In het volgende jaar ontving het huisgezin van WEST een bezoek van den Heer PENNINGTON, een' koopman uit *Philadelphia*. Deze bewonderde het kunsttalent van den knaap, en zond hem, na zijne terugkomst in de stad, een kistje met verwen, penseelen, eenige stukjes doek en zes platen van GREVLING ten geschenke. Niets kon er halen bij de verrukking van WEST, op de ontvangst van dit geschenk! De dageraad schemerde nog ter naauwer nood des volgenden daags aan den hemel, of hij stond reeds op, bragt zijn kistje boven op een kamertje onder het dak, vervaardigde een palet, en begon de figuren uit de platen na te teekenen. Geheel ingenomen met zijne kunst, vergat hij naar de school te gaan, en zag eerst zijne huisgenooten bij het middagmaal weêr, zonder echter met een enkel woord te gewagen van hetgene, waarmede hij bezig was. Na den maaltijd gaf hij zich op nieuw, in eenzaamheid, aan zijne studiën over, en wijdde zich aldus eenige dagen achtereen aan het schilderen. De schoolmeester liet eindelijk vernemen, wat toch de oorzaak ware, dat hij niet ter school gekomen was. Zijne moeder herinnerde zich nu, dat zij BENJAMIN wel iederen morgen had zien naar boven

Digitized by Google

gaan, maar niet weder afkomen, en vermoedde nu ook, dat het kistje met verwen dit schoolverzuim zou hebben veroorzaakt. Zij ging dus terstond naar boven, en vond hem ook werkelijk bezig met schilderen. Haar toorn bedaarde echter, zoodra zij zijn werk zag; ja, in eene opwelling van blijdschap, kuste zij hem, en verzekerde, dat zij haar best wilde doen, om te bewerken, dat hij niet gestraft werd. Met het grootste genoegen verzekerde WEST naderhand meermalen, dat het deze moederlijke kus geweest is, die hem tot eenen schilder heeft gemaakt. Zijne moeder gedoogde echter niet, het schilderstuk te voltooijen, opdat niet weder mogt bedorven worden, wat hem zoo ongemeen gelukt was. (Zevenenzestig jaren naderhand werd hem dit stuk door zijnen broeder naar *Engeland* overgezonden; en de Presidents toonde het aan iederen vreemdeling, die zijne werkplaats bezocht, met de betuiging, dat het hem, met al zijne sedert dien tijd verworvene ondervinding en kundigheden, niet mogelijk zou zijn, eene enkele kleur beter aan te leggen.)

Kort hierna kwam WEST bij zijnen vriend PENNINGTON te *Philadelphia*, en geraakte, terwijl hij bezig was een gezigt op de rivier met schepen te schilderen, in kennis met zekeren Schilder WILLIAMS, die hem de werken van DUFRESNOIS en RICHARDSON leende. Deze deden nu zijne geestdrift voor de kunst nog hooger rijzen, en waren hem in zijne vorderingen zeer behulpzaam. (Na zijne terugkomst in *Springfield* hield hij zich bezig met, in de werkplaats eens schrijnwerkers in zijne buurt, op stukken beschot van gebroken meubelen te schilderen.) Deze schetsen werden sedert door de *Amerikanen* zeer gezocht, en tot ongehoorde prijzen gekocht. Een jaar na zijn bezoek te *Philadelphia* kwam de jonge WEST weder in *Chester-county*. Hier schilderde hij eene reeks van portretten, en leerde bij die gelegenheid WILLIAM HENRY, een' beroemden Werktuigkundige, kennen, die zich door zijne bekwaamheid een aanzienlijk vermogen had verworven, en die hem het eerst bepaalde, zich op het historieschilderen toe te leggen. Het onderwerp

Digitized by Google

werp van zijn eerſte historisch ſchilderſtuk was de dood van SOCRATES, welken HENRY voor hem uit PLUTARCHUS vertaalde. — Door den invloed van HENRY werd hij nu, tot aan zijn 16de jaar, naar *Philadelphia* bij den Proost SMITH gezonden, om de oude talen te leeren. Toen hij dezen ouderdom bereikt had, werd er eene algemeene beraadſlaging der kwakers over zijnen volgenden levensſtand gehouden, en, na veel over en weêr ſprekens, eindelijk beſloten, dat hij zich aan de Schilderkunst zou toewijden.

In den jare 1760 begaf hij zich van *Philadelphia* naar *Livorno*, waar hij brieven van voorſchrijving aan vele der voornaamſte perſonen te *Romè* ontving; waardoor het hem nu gemakkelijk werd, in gemeenzame betrekkingen met MENGS, BATTONI en andere voorname *Romeinſche* kunſtenaars te geraken.

Nadat hij eenigen tijd in de hoofdſtad der oude wereld had doorgebragt, keerde hij weder naar *Livorno* terug, en ging van daar naar *Florence*, waar hij in de galerijen der ſchilderkunst zijne ſtudiën zoo ijverig voortzette, dat zijne gezondheid daaronder aanmerkelijk leed. Toen hij zijne reis door *Italië* volbragt had, ging hij over *Frankrijk* naar *Londen*, bezocht nog andere ſteden van *Engeland*, en was voornemens naar *Amerika* terug te keeren, wanneer de beroemde Schilders REYNOLDS en WILSON hem bewogen, zijn beſluit te veranderen, en in *Engeland* te blijven. Vóór zijn vertrek uit *Philadelphia* had hij zich aan Miſs SHEWEL verloofd; en toen hij haar zijn beſluit, om in *Engeland* te blijven, had te kennen gegeven, kwam zij met zijnen vader naar *Engeland* over, en het jonge paar werd in 1764 te *Londen* in den echt vereenigd.

In het volgende jaar werd WEST gekozen tot Beſtuurder van het Gezelſchap van Kunſtenaars (*Society of Artists*), hetwelk drie jaren daarna in de Koninklijke Akademie werd ingelijfd, in wier oprigting WEST veel deel genomen heeft. Te dien tijde ſchonk de laatst overleden Koning, aan wien hij door Dr. DRUMMOND, Aartsbisſchop

Digitized by Google

van *York*, voorgesteld werd, hem vele blijken van bijzondere oplettendheid. Bij gelegenheid zijner voorstelling gaf de Koning hem last, een beeld van REGULUS te vervaardigen: dit was het eerste stuk, dat WEST, bij de opening der Koninklijke Akademie in 1769, ten toon stelde; en sedert dien tijd heeft zijne werkzaamheid nog niet haars gelijken gehad, zoo wel in hoeveelheid als verscheidenheid van voortbrengselen; want er was geene Tentoonstelling, die niet op eenig uitstekend werk van zijn genie mogt bogen.

Gedurende den kortstondigen vrede van *Amiens* vertrok WEST naar *Parijs*, om de werken van kunst aldaar te bezigtigen. Toen den toenmaligen Koning zijn voornemen bekend gemaakt werd, gaf hij hem brieven van aanbeveling mede aan den *Engelschen* Afgezant en aan de hooge Ambtenaren aldaar. Te *Parijs* ontving hij almede vele vleijende blijken van onderscheiding, en in *Engeland* zelve werden geene eerbewijzen gespaard te zijner verheffing. In 1772 werd hij tot Historieschilder des Konings, en in 1790 tot Opziener over de Koninklijke Schilderstukken benoemd. In 1791 werd hij tot President der Koninklijke Akademie, en nog in hetzelfde jaar tot Medelid eens Gezelschaps van Liefhebbers (*Society of Dilettanti*) gekozen. In 1792 werd hij Medelid van het Genootschap der Oudheidkundigen (*Society of Antiquaries*), en in 1801 tot Bestuurder van het Vondelingshuis benoemd. In 1804 werd hij Lid van het Koninklijk Instituut (*Royal Institution*). Buitenslands verkoos men hem tot Lid der Akademie van *Florence*, van het Nationaal Instituut te *Parijs*, en van het Filozofisch Gezelschap te *Philadelphia*. Even zoo was hij ook Lid van het Gezelschap ter bevordering van Kunsten en Wetenschappen te *Boston*, en van de Akademie der Kunsten te *Nieuw-York*.

Op het einde van zijn langdurig en werkzaam leven, dat geheel aan de beoefening van het hoogere gedeelte der kunst was gewijd, vervaardigde WEST het grootste schilderstuk, dat nog ooit ten toon gesteld was; en een ander, in hetwelk zich de grootste kracht van vinding en uit-

Digitized by Google

uitdrukking vereenigde. Het eene was het groote beeld van den Heiland, door PILATUS aan het volk voorgesteld; het andere CHRISTUS, eenen lammen genezende. In 1816 had deze beminnenswaardige kunstenaar en mensch het ongeluk van zijne echtgenoote, met welke hij meer dan 50 jaren was gehuwd geweest, te verliezen.

WEST heeft twee Brieven geschreven over den voordeeligen invloed der Beeldhouw- op de Schilderkunst, die in de Gedenkschriften van Lord ELGIN, wegens zijne ondernemingen in *Griekenland*, gedrukt zijn; bovendien is hij de steller eener Redevoering, ter gelegenheid der Prijsuitdeeling aan de Kweekelingen der Koninklijke Akademie gehouden, alsmede van eene Aanspraak bij derzelver algemeene jaarlijksche vergadering in 1793.

Hij laat twee zonen na, die zijne nalatenschap, hoofdzakelijk uit talrijke werken van zijn eigen kunstpenseel en eenige uitgelezene stukken van oude Meesters, voornamelijk van TITIAAN, bestaande, erfden. Het geheel wordt op 100,000 pond sterlings waarde geschat.

BETOOG VAN HET ONBETAMELIJKE EENER BLIJVENDE VERACHTING VAN DEN GEBOET HEBBENDEN MISDADIGER, GESTAAFD DOOR EENE TREFFENDE GEBEURTENIS.

(Vervolg en slot van bl. 196.)

„ Intusschen was de betrekking tusschen mijn' speelgenoot en mij, ten gevolge van wederzijdschen lust tot leeren en lezen, nog naauwer geworden, zoodat wij nu, twaalf à dertien jaren oud zijnde, van beider ouders verlof hadden gekregen, iederen avond tot tien ure in elkanders bijzijn door te brengen. Deze werd dan gedeeltelijk besteed, om ons wederkeerig tot het onderwijs van den volgenden dag voor te bereiden, of om eenig goed boek te lezen; en waar dan de zamenkomst, het zij bij mij of bij hem, plaats vond, werd te negen ure gegeten, en te tien ure wipte men van de eene deur in de andere. Zoo was ik dan, op zekeren avond, bij mijnen vriend geweest; reeds hadden wij het matig maal gebruikt, en had de huisvader het plegtig

Digitized by Google

avondgebed uitgesproken, terwijl ik mijnen stoel wegzette, om naar huis te gaan, toen er zeer zacht met den klopper op de huisdeur werd getikt. Op zulk een ontijdig uur (*), wie mag daar wel zijn? Ons ten minste bekroop een ligte angst, en de huismoeder raadde haren man, toch eerst te vragen, wie daar klopte. Met de kaars in de hand — wij op eenigen afstand volgende, terwijl de vrouw van uit het woonvertrek over het gordijntje keek — gaat de huisvader naar de deur, met luide stem vragende: „Wie daar?" — „Ik, meester!" is het half gesmoorde antwoord, dat niet veel goeds zou verraden, indien de stem niet kennelijk ware geweest. De deur wordt opengedaan; eene gedaante treedt binnen, en — wie is zij? — THOMAS! de geschavotteerde THOMAS! — Op dit onverwacht gezigt laat de vader van mijn vriendje bijna de kaars uit de hand vallen; wij, aan het eind van het voorhuis in de schaduw staande, loopen ontsteld naar binnen, en roepen beide, als uit éénen mond: „Moeder! moeder! daar is THOMAS!" terwijl het duistere van het vertrek ons nu nog akeliger, dan de tegenwoordigheid des misdadigers, is.

„Nu gingen wij gezamenlijk naar het voorhuis. De ongelukkige stond daar, met neêrgeslagen' blik, geheel het beeld der armoede, en niet wetende, wat te zeggen; tegen hem over de brave kleermaker, in wiens binnenste mogelijk vooroordeel met mededoogen kampte; wij, met de huismoeder, op den achtergrond, en zoo gaarne willende roepen: „Wel„kom, THOMAS!" indien het denkbeeld van schavot, geseling en gevangenis ons niet, met koude huivering, den mond hadde gesloten. Eindelijk brak de vader het stilzwijgen af: „Wel, THOMAS! het smart mij, u zóó te zien. Mensch! „waartoe zijt gij gekomen?" — „Ik kan niets te mijner „verantwoording inbrengen," was het woord, dat ik hem nog hoor zeggen; „maar inderdaad, meester! ik ben geen „slecht mensch. Ik heb eenmaal, uit nood, gestolen, en „daarvoor streng geboet; maar God weet, hoeveel berouw „ik daarover heb, en hoe gaarne ik weder, als voorheen, „een eerlijk stuk broods bij u zou verdienen. Steeds heb „ik aan u gedacht, aan uwe brave vrouw en de twee lieve „kinderen, die daar ginds staan, en nu mijne tegenwoordig„heid schuwen. Ach God, verstoot mij niet! Ook ik heb „vrouw en kinderen, en niets om van te leven." — Behoef ik

(*) Men houde in het oog, dat het tooneel in *Gelderland*, en wel vóór ruim vijftien jaren, in een burgergezin, voorvalt.

Digitized by Google

ik u te zeggen, mijn vriend! dat wij allen diep geroerd waren, en de tranen ons langs de wangen biggelden? Wij gingen naar hem toe, en zeiden met hartelijkheid tot hem: „Welkom, THOMAS!" — maar ook nu barstte de ongelukkige in tranen los, en kon niet dan snikkende onzen zoo welmeenenden groet beantwoorden. De vader van mijn vriendje, diep geroerd, maakte een einde aan dit vertreederend tooneel, gaf THOMAS een mild geschenk, en vergunde hem, des anderen daags, op hetzelfde uur, weder te komen.

„De goedhartige meester, na er rijpelijk met zijne huisvrouw over gesproken, en het consent der stedelijke regering bekomen te hebben, besloot eindelijk, THOMAS werk aan huis te geven, daar hij hem toch niet wel, ook ter voorkoming van ergernis, bij de overige gezellen op zijnen winkel kon plaatsen. Toen nu THOMAS den volgenden avond ter bestemde ure terugkwam, en hem dit gunstig besluit werd medegedeeld, was de arme man als buiten zichzelven van vreugde. „Nu was hij toch weêr, met vrouw en kinde„ren, voor kommer en gebrek beveiligd, en de meester zou „eens zien, hoe braaf en vlijtig hij oppassen zou."

„Hierin ook hield THOMAS eerlijk woord: met opgeruimdheid kwam hij des avonds zijn werk halen, en vertelde den meester, na korten tijd, hoe hij reeds, door zijne vlijt en de zuinigheid zijner huisvrouw, een klein stuivertje, als spaarpenning, had kunnen ter zijde leggen. De brave kleermaker, nu het levendigst belang in THOMAS stellende, en door de zaligste zelfvoldoening voor zijn edel bestaan beloond, ging van tijd tot tijd den dankbaren en wakkeren gast aan deszelfs woning bezoeken; en nooit kwam hij terug, zonder in den lof van dat gezin uit te weiden. Ook wij gingen wel eens mede; en nog herinner ik mij, hoe rein en zindelijk er alles uitzag, hoe ordelijk de kinderen zich gedroegen, hoe arbeidzaam wij steeds man en vrouw aantroffen. En nimmer gingen wij heen, of de kinderen zoenden ons de handen, en vader en moeder wezen op den edelen, braven man, als op hun aller beschermengel en weldoener.

„Natuurlijkerwijze had het den overigen gezellen niet verborgen kunnen blijven, dat THOMAS weder in de stad was en voor den meester werkte; maar, hoezeer zij dit laatste, uit vooroordeel, als eene soort van beleediging voor hen achteden, waagden zij het echter niet, dien toon aan te slaan, wel wetende, dat hun meester een goed, doch tevens, wan-

Digitized by Google

neer het er op aankwam, een zeer ſtandvastig man was. Tuſſchenbeiden veroorloofde men zich wel eens deze of gene zinſpeling — hierop werd echter niet gelet, en zoo bleef alles rustig. Op zekeren morgen, echter, ſtonden de gezigten zeer donker; men mompelde onder elkander; en de meester, ſteeds gewoon zijne knechts in gulle en gepaste vrolijkheid te zien, vroeg weldra: „ Wel, jongens! wat ſcheelt er „ aan? Hebt gij iets op het hart, welnu! zegt het mij, en, „ kan ik helpen, dan weet gij, dat ik dit ſteeds met hart „ en ziel doe." — Op deze woorden zag men elkander bedeesd aan; niemand wilde het ijs breken; doch eindelijk ſtond een van hen op, en zeide: „ Nu ja, meester! indien „ gij het dan weten wilt, zal ik het u zeggen. Reeds lang „ heeft het ons gehinderd, dat gij THOMAS, die geſtolen heeft „ en daarvoor een' warmen rug heeft gehad, weêr in uwen „ dienst hebt genomen; maar wij hebben daarover niet wil„ len ſpreken. Gisteren evenwel, in *het witte paard*, *maan„ dagavond* houdende', en daar, als ſatſoenlijke, knappe ge„ zellen, — dat durven wij zeggen, — ons kannetje bier, „ onder eene pijp, drinkende, werd ons door eenige der „ knechts van baas G., op eenen ſchamperen toon, voorge„ worpen, dat wij best zouden doen van in het vervolg niet „ meer zoo hard op onzen winkel en onzen meester te pog„ chen, want dat wij, God beter' 't! nu al een' geſchavot„ teerden vent tot kameraad hadden. Zij zeiden ook, dat „ het bij hen niet moest gebeuren, of dat zij allen liever „ hun werk zouden neêrleggen, dan bij eenen meester ar„ beiden, die niet alleen een' dief in zijnen dienst had, maar „ dezen nog voortrok, en hem zelfs aan huis ging bezoeken. „ Zie, baas!" dus vervolgde de ſpreker, „ deze verwijtin„ gen, en vooral de laatſte, hebben ons geweldig zeer ge„ daan; en nu zijn wij het ook eenparig eens geworden, u „ ronduit te zeggen, dat gij of ons of THOMAS moet af„ danken, daar wij niet verkiezen, langer met een' dief ge„ lijk te ſtaan." — „ Maar, lieve vrienden!" hernam de meester, „ wat raakt het u toch, dat ik THOMAS werk „ geef? Hij zit immers niet bij u; en daarin vindt gij, dunkt „ mij, het beste bewijs, dat ik verre af ben, u met hem „ gelijk te ſtellen. Bedenkt tevens daarbij, wat er van den „ armen man met zijne vrouw en kinderen moet worden, „ indien ik hem gedaan geef; en zoudt gijlieden dan oorzaak „ van zijn onberekenbaar ongeluk willen zijn?" — „ Dat

„ doet

Digitized by Google

„ doet er niets toe," was het antwoord, als uit éénen mond; „ die gestolen heeft, moet er voor boeten, en wij willen „ ons fatsoen bij de knechts van de andere bazen niet te „ grabbel gooijen. Geeft gij THOMAS niet gedaan, dan „ leggen wij allen, dezen avond, ons werk neder."

„ Gloeijende van verontwaardiging, en tevens zeer bekommerd over den armen THOMAS, ging de brave man naar het woonvertrek. Wat zou hij, in deze netelige omstandigheden, doen? Hij had eene groote leverancie van kleederen voor het in garnizoen liggend paardenvolk onder handen; het kontrakt had eene zware boete, bij nalatigheid van aflevering der kleedingstukken op den bestemden tijd, bepaald; en andere knechts — hieraan was in het kleine stadje niet te denken. Hij wist tevens, dat deze en gene zijner confraters hem zijne welvaart, grooter dan de hunne, benijdden; deze zouden niet in gebreke blijven, zich van zijne knechts meester te maken — en wat schoot hem dan over? Hij moest hier kiezen of deelen; en om dan toch het geluk en de welvaart zijner vrouw en van zijn geliefd kind aan eenen derden op te offeren, dit toch ook kwam niet met zijn hart en zijn verstand overeen. Met ernst, en te gelijk met aandoening, trad hij onder zijne knechts, en meldde hun, dat hij THOMAS zou afdanken, omdat zij hem, bij de tegenwoordige drokte, konden dwingen; „ maar," voegde hij er bij, „ THOMAS „ zal toch geen gebrek lijden: mijne belofte, hem voor het „ oogenblik geen werk te zullen geven, zal ik heilig hon„ den, maar even heilig die, hem met vrouw en kinderen te „ ondersteunen."

„ Treurig was die dag voor het anders zoo vrolijk huisgezin des braven kleermakers, en niet weinig zag de meester op tegen het oogenblik, dat hij THOMAS met de treurige wending van deszelfs lot moest bekend maken. Nog denzelfden avond wilde hij zich naar de woning des laatsten begeven, en de bezorgde huismoeder, voor al te sterke aandoeningen bij haren man vreezende, verzocht ons, hem te vergezellen. Een treurige gang, voorwaar! ook voor ons. — Welgemoed vonden wij THOMAS aan zijn werk, vrouw en kinderen rondom hem heen. Onze aangezigten, echter, moeten wel duidelijk aangekondigd hebben, wat er in onze ziel omging: want naauwelijks waren wij binnengetreden, of THOMAS en zijne vrouw zagen ons angstig aan, en de eerste riep dadelijk uit: „ Meester! u is iets overgekomen, of mij

„ staat

Digitized by Google

„ ſtaat een ongeluk voor de deur. In Gods naam, wat is er „ gebeurd?" Op eene even voorzigtige als kieſche wijze maakte de vader van mijn vriendje den ongelukkigen met het gebeurde bekend, er tevens met liefderijkheid en nadruk bijvoegende, dat hij hem en zijn huisgezin, met behulp van eenige menſchenvrienden, zou blijven ondersteunen, en hem radende, zich buiten, in den omtrek der ſtad, met der woon te vestigen, als kunnende daar goedkooper en meer afgezonderd van de menſchen leven. — Maar nu hadt gij den ongelukkigen eens moeten zien! Op dat gelaat, vóór eenige oogenblikken zoo helder, zoo kalm, teekenden zich, klimmenderwijze, de uitwerkſelen der hevigſte verwijfeling. Nu eens wierp hij een' blik op zijne ſchreijende vrouw en de kinderen, die angſtig rondom haar zamenſchoolden; dan weder ſtaroogde hij ons aan, en bedekte zijn aangezigt met beide handen; eindelijk borst hij uit in de hevigſte verwijtingen tegen zichzelven en zijne medemenſchen. Hij vervloekte het uur zijner geboorte, en den ſtond, waarin zijne rampzalige kinderen het aanzijn hadden gekregen. Wij deden ons best, hem tot bedaren te brengen; maar niets mogt baten. „ Neen, meester!" riep hij uit, „ het is met mij gedaan; God weet, wat „ er van mij moet worden! De menſchen verſtooten mij, — „ gij wel niet; maar van aalmoezen kan ik niet leven, zoo „ lang ik armen aan het lijf heb. — Ga, lieve, beste meester! en laat een' ongelukkigen aan zijn rampzalig lot over. „ De menſchen mogten ook u eens verachten, indien gij u „ verder met mij inliet. God zegene u voor al het goede, „ dat gij aan mij gedaan hebt!" — Luid ſnikkende, wierp de ongelukkige zich voorover; wij allen weenden met de arme vrouw en kinderen, en verlieten hen niet, voordat de eerſte hevige gemoedsbeweging een weinig bedaard was.

„ Met de uiterſte belangſtelling trok de vader van mijn makkertje zich het ongeluk van dat huisgezin aan, deelde weldaden, vermaningen en raadgevingen uit, maar kon niets op het hart van THOMAS verwinnen. Eene terugſtootende koelheid, eene ſombere bitterheid hadden zich van hem meester gemaakt; werkeloos hingen de armen bij het lijf, terwijl de akelig holle blik ſteeds aan den grond bleef hangen. Herhaalde reizen ſchetſte de edelaardige meester den toeſtand van THOMAS aan zijne gezellen af, bond het hun op het geweten, indien de man tot eenig uiterſte mogt overſlaan, en herinnerde hun zelfs, dat zij eenmaal van dit hun gedrag rekenſchap

Digitized by Google

ſchap en verantwoording hadden af te leggen, — maar niets mogt baten; zij bleven bij hun beſluit. „ Wat lag er ook „ aan een' dief, en nog wel aan een' geſchavotteerden dief, „ gelegen!"

„ Intusſchen was het on geluk van THOMAS en diens gezin ten hoogſten top geklommen: de rampzalige was aan den drank geraakt. Maar nu moest hij nog grievender beleedigingen verduren. Te huis had hij geene gelegenheid, zich geeſtrijke dranken te verſchaffen; dit kon niet anders dan in wijnhuis of kroeg plaats hebben; — doch, waar hij binnentrad, verlieten de anderen het vertrek, en, als hij zich ten tweedenmale vertoonde, werd de deur hem voor den neus digtgeſmeten. Razend en tierend kwam hij dan te huis, en wreekte, bloedig, de ondergane beleedigingen op vrouw en kinderen; niet zelden was het voorheen zoo ſtil en rustig gezin het tooneel der afgrijſelijkſte buitenſporigheden: THOMAS was een woedende tijger geworden!

„ Onophoudelijk was deze jammerlijk verdoolde mensch het onderwerp der geſprekken van onzen goeden buurman; en reeds had deze den raad van meer kundige menſchen ingenomen, hoedanig men THOMAS, het zij door zachte of geſtrenge middelen, aan zijnen gewisſen ondergang zou ontrukken, toen, op zekeren morgen, het geheele ſtadje vervuld werd met de mare van eene zware inbraak, vergezeld van diefſtal, ten huize van eenen zilverſmid. Reeds ſinds eenige weken waren de waschbleeken rondom de ſtad beſtolen geworden, zonder dat men nog den dader, of eenig ſpoor van denzelven, had kunnen ontdekken. Vroeg in den morgen begeeft het geregt zich ten huize des zilverſmids; en, bij het plaatſelijk onderzoek, vindt men, in eenen hoek, eene groote kleermakers ſchaar, blijkbaar gediend hebbende om de kasten open te ſteken. Nu denkt men terſtond aan THOMAS K., die ſinds lang het vermoeden heeft gaande gemaakt; hij wordt gevat, en, reeds bij het eerſte verhoor, belijdt de ongelukkige zich ſchuldig aan de gepleegde braak en het beſtelen der waschbleeken.

„ Zulke akelige gevolgen had toch niemand onzer zich voorgeſteld; de grootſte neerſlagtigheid heerschte in onzen kleinen kring, — ja ook de gezellen lagen nu het diepſte berouw over hun verkeerd en onmeêdoogend gedrag aan het licht. Tot zelfs in de gevangenis ging de brave kleermaker den rampzaligen THOMAS bezoeken, en ontzettend waren

de

Digitized by Google

de berigten, die hij van hem mededeelde. Zijne koel- en bitterheid, jegens al wat mensch heette, had hij nog niet afgelegd; zelfs bekende hij, uit zucht tot wederwraak gebroken en gestolen te hebben; — maar somtijds ook werd deze stemming door de vreesselijkste wanhoop of de drukkendste neerslagtigheid opgevolgd. Zijne verbeelding schetste hem dan galg en rad; loodzwaar lag het vernietigde geluk van vrouw en kinderen hem op het geweten; huiverend zag hij de eeuwigheid te gemoet. Nu was de algemeene nieuwsgierigheid op het naderend vonnis van THOMAS gerigt; duizend gissingen waren daaromtrent in omloop, toen de cipier, op zekeren morgen, hem dood in zijne gevangenis vond; — de ellendige had zichzelven verworgd.

Eenige dagen daarna werd het lijk des misdadigers, op eene horde, naar buiten gesleept en op de geregtsplaats begraven; zijne vrouw en kinderen begaven zich weldra naar *Duitschland*, waar nog eenige gegoede bloedverwanten van hen woonden, en sedert heb ik niets meer van de ongelukkigen gehoord."

* * *

Reeds had mijn vriend eenige oogenblikken zijn verhaal geëindigd, en nog zat ik in diep gepeins over het gehoorde verzonken. Mijne geheele ziel was op de plaats van het voorgevallene tegenwoordig geweest, en tranen stonden in mijne oogen. „ Gij schijnt geroerd," zeide de warme verhaler, op een' deelnemenden en bewogen toon, tot mij: „ zoo was het niet gemeend; ik wilde u slechts een bewijs tot uw betoog aan de hand geven, maar geenszins u in zulk eene treurige stemming brengen."

„ Ja, mijn vriend! uw verhaal heeft mij diep getroffen, en ik wenschte om geene tonnen schats, dat ik er koud bij had kunnen blijven. Bij het lezen van eenen roman, in den schouwburg kan men dikwerf zijne tranen niet weêrhouden; hoe dan ware dit mogelijk, nu gij mij, uit uwe eigene herinneringen, eene ware, ongekunstelde gebeurtenis verhaalt, zoo treffend schetsende, wat ook de beste mensch kan worden, wanneer hij zich van alles verlaten ziet?

Hij. Door mijne warme voorstelling moge ik hier of daar het verhaal wat gekleurd hebben; maar mijne waarheidsliefde kent gij, en voor de getrouwheid van mijn geheugen sta ik u borg. Ik ben, daarenboven, met deze geschiedenis als het ware opgegroeid; zij hecht zich smartelijk aan de aangenaamste herinneringen mijner kindschheid, en ik kan u verzekeren, dat zij mij, sinds ik tot jaren van onderscheid ben ge-

Digitized by Google

gekomen, menig oogenblik van overdenking heeft opgeleverd.

Ik. Zulks wil ik gaarne gelooven; ook met mij zal dit laatste het geval zijn. Uw THOMAS, denkt mij, zou, na zijn eerste misdrijf, en zelfs na de ondergane straf, zulk een goed mensch zijn gebleven. Buiten het eigendommelijke zijner natuur, die reeds tot het zachte, dienstvaardige en bescheidene overhelde, moesten deze aangeborene eigenschappen, ten gevolge van het liefderijke en edele gedrag des kleermakers, zoo vele andere, wezenlijke deugden hebben doen ontkiemen. Mogelijk denk ik al te gunstig over de menschelijke natuur; maar het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat zelfs gevangenen, die in het tuchthuis weinig blijken van beterschap hebben gegeven, tot inkeer zouden komen, wanneer zij, bij hunne terugkomst in de maatschappij, op eene liefderijke wijze werden ontvangen. De geschiedenis heeft ons zoo vele trekken overgeleverd van Vorsten, die zich opzettelijk te midden van zaamgezworenen tegen hun leven begaven, hen minzaam en vertrouwelijk bejegenden; en hebt gij wel ooit gelezen, dat zij zich eene dergelijke handelwijze te beklagen hebben gehad? — De menschelijke natuur is gelijk eene snaar: slaat men haar zacht aan, zij zal eenen welluidenden klank van zich geven; rukt men haar ruwelijk uit hare natuurlijke spanning, met wangeluid springt zij vaneen.

Hij. Gij hebt gelijk. Maar, om op onzen THOMAS terug te komen; ik dacht ook al weder aan diens treurige geschiedenis, toen mij de oprigting van een *Genootschap ter zedelijke verbetering der Gevangenen* ter ooren kwam.

Ik. Gij kunt u immers met deze inrigting wel vereenigen?

Hij. Hoe! ik mij niet vereenigen met eene instelling, zoo geheel strekkende, om de gezonkene menschheid weder tot haren vorigen adel te verheffen, echte Christelijke liefde te verbreiden, en den slagboom op te heffen, die tusschen den gevallenen en den mogelijk nog dieper te vallenen zondaar bestaat? Neen, vriend! ik dacht juist aan het u medegedeelde verhaal, omdat het mij smartelijk was, eene groote zwarigheid voor het Genootschap te ontmoeten; eene zwarigheid, die weggeruimd *moet* worden, zal deze instelling eenmaal volkomen aan haar doel beantwoorden; en deze hinderpaal is juist het vooroordeel, dat gij, in uw betoog, hebt bestreden: *de voortdurende verachting omtrent misdadigers, na het ondergaan hunner straf.*

Ik. Hieromtrent denken wij eenstemmig. Ik beken met u, dat

Digitized by Google

dat het niet genoeg is, dat elkeen zijne kleine bijdrage gewillig toebrengt; men moet tevens in eenen zedelijken zin medewerken. Maar, hoedanig het aan te vangen, om het eenmaal ingekankerde vooroordeel omtrent veroordeelden en misdadigers uit te roeijen?

Hij. De zaak is niet van de gemakkelijkste, en er zal veel tijds noodig zijn, om het menschdom zoo ver te brengen, dat alleen de misdaad, en niet de misdadige, de algemeene verachting gaande maakt. Dikwerf heb ik over dit onderwerp nagedacht, en tevens over de geschiktste middelen, om dit jammerlijk vooroordeel jegens geboet hebbende misdadigers in liefderijke hulpvaardigheid te hunner verbetering te doen verkeeren. Veel, meende ik en begrijp ik nog, kunnen daartoe vermogende en achtingwaardige mannen, door eigen voorbeeld en door hunne schriften, toebrengen; maar toch altijd was de slotsom mijner overdenkingen, dat vooral het Gouvernement hier eene beslissende wending aan de gemoederen kan geven, door eenigzins — indien ik mij eens zoo mag uitdrukken — der maatschappije te gemoet te komen. En wilt gij weten, waarin deze tegemoetkoming kan en moet bestaan? In het karig toepassen, zoo al niet de geheele afschaffing, der onteerende straffen, zoo als die van geeseling, brandmerk en tentoonstelling. Ik zou te breedvoerig worden met in de onderscheidene bewijzen te treden, die, gestaafd door voorbeelden, ons deze straffen als onzedelijk en zelfs nadeelig voor de maatschappij doen kennen (*); — het u medegedeelde verhaal, trouwens, heeft een sprekend bewijs opgeleverd; — ik wilde hier slechts zeggen, dat men er misschien overheen zou stappen, eenen veroordeelden, die eenige jaren in een tuchthuis heeft doorgebragt, en van goede getuigschriften, nopens zijn gedrag in dien tusschentijd, is voorzien, in zijnen dienst te nemen, of hem eenig werk te bezorgen; maar dat het hoogstbezwaarlijk zal vallen, eenen geschavotteerden weder in gemeenschap met de maatschappij te brengen. En inderdaad, — ik beroep mij op uw eigen gevoel, — ligt er niet iets stuitends in, met iemand, die eenmaal openbare schande heeft ondergaan, in aanraking te zijn, hem dagelijks te zien, onder één dak met hem te wonen? Beklaag hem, zoo veel gij wilt; heb alle reden van over zijn

(*) Men leze hier met name het bondig Vertoog over de Geeselstraf, te vinden in dit *Mengelwerk* voor 1823, No. VIII.

Digitized by Google

zijn gedrag tevreden te zijn; zet zelfs het gepleegde misdrijf ter zijde, — maar zal hij ooit ergens binnentreden, zonder dat gij u het schavot, met al deszelfs akeligen en onteerenden toestel, voor oogen haalt? Neem nu dat schavot weg, en de eenmaal verdoolde mensch rigt zich allengskens weder in uwe achting op, boeit zelfs uwe medelijdende belangstelling, en brengt het eindelijk zoo ver, dat en misdrijf en straf geheel zijn vergeten.

Ik. Op deze wijze had ik er nog niet over nagedacht. Waarlijk, lieve vriend! gij hebt mij daar belangrijke wenken gegeven. Er valt echter niet aan te twijfelen, of het Hoofdbestuur des Genootschaps heeft deze zaak ook uit dit oogpunt beschouwd; en dan is het inderdaad een belangrijk en verblijdend voordeel, dat deze inrigting hare vestiging heeft bekomen in een tijdstip, waarin het vaderland eene nieuwe wetgeving staat te bekomen. Nu toch kunnen de bedoelingen des Genootschaps met die der wetten, beide tot nut der maatschappij en van den staat, in verband gebragt, en kan een meer zedelijk doel der straffen ten grondslage worden gelegd; deze laatste kunnen minder onteerend, minder lang en drukkend zijn, omdat er eene inrigting bestaat, die er zich op toelegt, den misdadiger in te prenten, dat de klem der wet niet eene harde noodzakelijkheid, maar eene zedelijke overtuiging moet zijn, en daardoor tevens eene, in het belang der maatschappij, tot nog toe bijna verschoonbare onregtvaardigheid wegneemt, om den veroordeelden zoo lang mogelijk tusschen de muren van den kerker te houden; terwijl....

Ik wilde voortgaan; maar juist sloeg de *Munttoren* twaalf ure. Wij keken elkander aan, verwonderd over den snel vervlogen' tijd; terwijl mijn vriend, zijne pijp uitkloppende, haastig opstond, om zich huiswaarts te begeven. Hoezeer gaarne dit onderwerp verder willende afhandelen, begrepen wij echter, dat het tijd was, er voor dien avond een speldje bij te steken. Hartelijk bedankte ik dus mijn' vriend voor de aangename en nuttige oogenblikken, die hij mij had doen slijten; en, na vrienden-handslag en groet, begaf hij zich naar zijne woning, ik naar bed.

Amsterdam, P. LOUWERSE.
Februarij, 1824.

Digitized by Google

VOORSPELLING VAN NAPOLEON GELOGENSTRAFT.

In het *Mémorial de St. Hélène, par* LAS CASES, vindt men eene redenering van NAPOLEON over de Koningen in 't algemeen. Bij gelegenheid dat hij zegt, hoe ligt een troon kan besmetten, en het voorbeeld van het regerende Huis van *Engeland* aanhaalt, vindt men ook het volgende merkwaardige gezegde:

„ Die schoone stam van *Nassau*, bij voorbeeld, die be-
„ schermheeren in *Europa* van eene edele onafhankelijkheid,
„ zij, bij welken het *Liberalismus* tot in het bloed en tot
„ in het merg van 't gebeente moest zitten, die *Nassau's*,
„ die niet dan van de laatsten kunnen zijn door hun grond-
„ gebied, en die zich aan het hoofd konden stellen door hun-
„ ne leerstellingen, deze zijn op eenen troon geplaatst: wel
„ nu! gij zult hen ongetwijfeld niet bezig zien, dan met
„ zich te maken, wat men tegenwoordig *wettig* (*légitime*)
„ noemt, de beginselen, den loop enz. daarvan aannemen."
(*T. IV. p.* 277, 278.)

De beteekenis van het woord *legitimiteit* in de nieuwere Staatkunde is bekend. Het is de strekking tot de onbepaalde Magt, tegen welke, daar zij eenigljk *wettig* is, het Volk geene schutsweren mag opwerpen. NAPOLEON wilde dus zeggen, dat onze Monarch weldra het voorbeeld der anderen navolgen, en vijandig zou worden tegen de heilige Regten des Volks; gelijk de Ex-Keizer, kort daarna, van zichzelven zegt, dat de verwijtingen, hem daaromtrent gedaan, *niet van eenigen schijn van rede ontbloot zijn.*

Onze gelukkige ondervinding, daar, onder de Monarchen des vasten lands van *Europa*, onze Koning, benevens die van *Zweden*, *Beijeren* en *Wurtemberg*, de éénige is, die van dat verpestend beginsel volkomen bevrijd is gebleven, — onze gelukkige ondervinding logenstraft, op de schitterendste wijze, de gaaf van voorzegging des Ex-Keizers; terwijl zijn waarachtige en welverdiende lof, aan de Vorsten uit het Huis van *Oranje* gegeven, altijd opmerkelijk blijft.

DE

DE DRIE VRIENDEN.

Parabel.

Vertrouw geenen vriend, vóór gij hem beproefd hebt: aan de gastvrije tafel vindt men er meer, dan aan de deur der gevangenis.

Een man had drie vrienden: twee van hen beminde hij zeer; de derde was hem tamelijk onverschillig. Eens werd hij voor het gerecht geroepen. „Wie van u," zeide hij, „wil met mij gaan en voor mij getuigen? Ik ben zwaar beschuldigd, en de Koning is zeer toornig op mij."

De eerste zijner vrienden ontschuldigde zich aanstonds, dat hij niet met hem konde gaan, van wege zijne bezigheden. De tweede begeleidde hem tot aan de deur van het regthuis, en keerde toen terug, uit vreeze voor den toornigen regter. De derde, op wien hij het minst gebouwd had, ging mede binnen, en pleitte voor hem zoo vrijmoedig en overtuigend, dat de regter hem op de vereerendste wijze ontsloeg.

Drie vrienden heeft de mensch op deze wereld: hoe gedragen zij zich jegens hem in het uur des doods, wanneer God hem voor zijnen regterstoel daagt? — Het Geld, zijn beste vriend, verlaat hem het eerst, en gaat niet met hem. Zijne Verwanten en Vrienden begeleiden hem tot aan de poorte des grafs, en keeren weder naar hunne woning. De derde, dien hij in zijn leven het meest verachtzaamde, zijn zijne Goede Werken; deze begeleiden hem tot den troon zijns Regters; zij gaan voortuit, pleiten voor hem, en zij alleen vinden barmhartigheid en genade.

Z.

EEN MOORD DOOR EEN VINKJE UITGEBRAGT.

(Een Voorval uit de Lijfstraffelijke Regtspleging.)

Anna Maria B—n, eene arme weesmeisje van 18 jaren, diende bij den koopman B..., in J..g, in het *Lit—sche*. Haar heer en vrouw waren, zoo wel wegens hare vlijt, gehoorzaamheid en trouw, als haar zedelijk gedrag, zeer met haar tevreden. Hare slanke gestalte,

Digitized by Google

haar jeugdige bloei, en de bevalligheid, die maagdelijke-ſchaamte over geheel haar beſtaan verſpreidde, berokkenden haar wel vele aanvallen van de zijde der wellustelingen van hoogeren en lageren ſtand; maar alle pogingen, om haar van den weg der onſchuld en deugd te verlokken, ſtuitten af op hare zedelijkheid. Op zekeren morgen ſtond zij op den gewonen tijd niet op. Daar zij, op het herhaald roepen bij haren naam, niet verſcheen, meende de huisvrouw, dat zij misſchien des nachts zoo ziek zou geworden zijn, dat zij het bed moest houden. Zij ging dus, vol bezorgdheid, naar hare ſlaapkamer. Welk een ontzettend ſchouwſpel! Zij vond het meisje, met bloed bedekt, dood in haar bed. Een luide kreet van ſchrik riep de overige huisgenooten er bij. De ongelukkige was door ſluikmoord omgebragt.

Het gerucht van dezen moord verbreidde zich terſtond door de ganſche ſtad, en verwekte bij allen, die het lieve, onbeſprokene meisje gekend hadden, eene ſmartelijke deelneming. De koopman gaf er dadelijk het geregt kennis van. Men ſtelde aanſtonds een naauwkeurig onderzoek omtrent dit vreeſelijk voorval in, het werk, ten einde den dader uit te vinden; en het bleek bij de lijkſchouwing, dat de ongelukkige door een' ſlag op het achterhoofd, met een ſtomp werktuig, was vermoord geworden.

Intuſſchen gaf het verhoor van alle bewoners in het huis des koopmans, en van allen, die met de vermoorde in eenige betrekking geſtaan hadden, den regter niet het minſte ſpoor van den misdadiger. Hebzuchtige inzigten konden hier bezwaarlijk in aanmerking komen, daar het meisje niets dan eenig weinigbeduidend linnen, kleedingſtukken en een paar daalders beſpaard loon bezat, welk alles bovendien onaangeroerd was gebleven. Bij deze omſtandigheden werd de moord, van wege het geregt, door de nieuwspapieren, ter kennisſe van het publiek gebragt, en eene aanzienlijke belooning toegezegd aan hem, die den dader indiervoege kon aanwijzen, dat tegen hem een onderzoek toegelaten, en hij overtuigd en volgens het voorſchrift der wetten geſtraft kon worden. Maar ook deze laatſte poging, om den misdadiger te ontdekken, bleef zonder gevolg; niemand meldde zich aan, en er waren ondertusſchen zes weken verloopen.

Niet ver van het huis, waar de moord gepleegd was, woonde een bakker. Deze bakker had een' negenjarigen zoon, die een vinkje zoo tam gemaakt had, dat het hem, op zijn

roe-

Digitized by Google

roepen, op hand of ſchouder vloog, en, met eenigzins gekorte vleugels, vrij in de kamer mogt rondſladderen. De knaap ſpeelde eens met dezen vogel, voerde hem uit zijn' mond, en liet hem van de eene hand in de andere vliegen. Een bekende zijns vaders opende op dit oogenblik de deur: de vogel, door deze onverwachte verſchijning verſchrikt, verliet de hand van den knaap, en vloog de kamer uit. Deze ijlde hem na, om hem weêr op te vangen. Vergeefs: de ſchuwgemaakte vogel ontſnapte hem telkens, als hij meende hem gevat te hebben. Maar hij was te zeer gekortwiekt, om zich hoog te kunnen verheffen en de ruime lucht te klieven. De knaap hield hem altijd in het oog. Zoo vervolgde hij den vink van de eene ſtraat naar de andere, tot dat het vogeltje eindelijk, om zich van zijnen vervolger te ontſlaan, in een gat in den buitenmuur van een klein huisje vlugtte, hetwelk door het uitvallen van een' muurſteen ontſtaan was. Dadelijk poogde de knaap den vink uit zijne ſchuilplaats voor den dag te halen. Hij klauterde met moeite tot de opening des muurs op, en greep met de hand in het gat, om zijn' vlugteling te vatten, maar kreeg, in deszelfs plaats, een' hamer in de hand, en ving eindelijk ook den vogel. Met dezen dubbelen buit beladen, keerde hij vrolijk naar de vaderlijke woning terug. Hij vertelde zijnen ouderen, op welk eene wijze hij weêr in het bezit van zijn vinkje gekomen was, en toonde hun tegelijk den gevonden hamer. De vader bezag dezen naauwkeuriger, erkende hem voor zulk eenen, als de metſelaars bij hunnen arbeid gewoon zijn te gebruiken, en — ontdekte aan denzelven ſporen van bloed. Dit trof hem. Door eene plotſelinge, hemzelven onverklaarbare, verbinding van gedachten, herinnerde hij zich het vermoorde meisje, en dat zij door een ſtomp werktuig gedood was.

Terwijl hij hierover nog nadacht, trad een ſoldaat van het aldaar gelegerd Dragonder-regement in den winkel, om een wittebrood te koopen. De bakker vertoonde hem den hamer, zeggende: „Dezen heeft mijn GOTTLIEB zoo even gevonden." De ſoldaat beſchouwt hem vlugtig, en zegt daarop: „Hij behoort aan mijn' kameraad, den Dragonder S..., die het metſelen geleerd heeft." — „Zoo!" hernam de bakker, die zich met veel tegenwoordigheid van geest wist te bedwingen; „dat doet mij vermaak. Ik zal hem den hamer teruggeven." De ſoldaat, die niets kwaads

Digitized by Google

vermoedde, verwijderde zich, en de bakker begaf zich onmiddelijk met den hamer naar het geregt, vermeldende, hoe hij aan denzelven gekomen, en wat hij omtrent deszelfs bezitter vernomen had. De hamer werd dadelijk, met de aangifte des bakkers en de akten van het onderzoek omtrent den moord van ANNA MARIA B—N, in handen van den Krijgsraad gesteld. De aangewezen eigenaar des hamers werd gevat, en bij het eerste verhoor vroeg men hem eensklaps: of hij dezen hamer voor den zijnen erkende? Naauwelijks werd hij denzelven gewaar, nog met bloed bevlekt, of hem overviel eene siddering, alsof de hevigste koortskoude al zijne leden schudde. „Ja, het is de mijne!" stamelde hij, en voegde er, op den toon der vertwijfeling, bij: „Ik wil alles bekennen."

Hij beleed nu den gruwelijkſten moord. Lang had hij naar de gunst van het meisje getracht; maar zij had hem altijd afkeerig en koel bejegend, en hem gedreigd, zoo hij haar nog langer vervolgde, hem deswege bij den Kommandant van het regement te zullen aanklagen. Kort daarna onderging hij, op diens bevel, wegens eene nalatigheid in den dienst, eene strenge tuchtiging; hij beeldde zich verkeerdelijk in, dat dezelve te hard geweest, en dit daarom geschied ware, wijl het meisje hare bedreiging had vervuld. Zijne ruwe min verkeerde nu in wraaklust, gemengd met jaloezij wegens een' vermeenden medevrijer, en — hij bedreef de bloedige daad. Hij boette dezelve, volgens de uitspraak van den Krijgsraad en hoogere bekrachtiging, op het schavot, met zijn leven.

NOG TWEE ANEKDOTEN, OP ROSSINI'S MUZIJK BETREKKELIJK.

Iemand was van meening, dat het er toch niet door kon, dat ROSSINI, in de Opera *la Gazza ladra* (*de diefachtige Ekſter*), den *Podesta* een walzer laat zingen in het oogenblik, dat hij *Ninette* het doodvonnis aankondigt; doch een ander verdedigde zulks, zeggende, dat juist deze *doodvonnis-walzer* ROSSINI's karakteristiekſte muzijkſtuk was, daar hij, door deze averegtsche muzikale uitdrukking, had willen aankondigen, dat het vonnis zelf een averegtsch vonnis was!

Zeer onlangs onderhield zich, te *Parijs*, een *Engelschman* van 50 met een' *Franschman* van 25 jaren over de muzijk. De eerste, hartstogtelijk liefhebber der *Italiaansche*, verhief ROSSINI verre boven alle *Fransche* Componisten, die nog zijn

Digitized by Google

zijn of immer waren; de tweede verdedigde de Muſici zijner natie ten koſte der *Italiaanſche*. Het geſprek ſloeg weldra over tot twist, die zoo heftig werd, dat dezelve, van des *Franschmans* zijde, eindigde met eene formele uitdaging ten tweegevecht. Deze, ter bepaalde plaatſe gekomen, vindt er den *Engelschman* niet. Hij vliegt naar zijn verblijf; ten einde hem rekenſchap te vragen van zijne vermeende lafhartigheid. „ De partij," antwoordde deze, „ ſtond niet gelijk; gij hadt veel meer te verliezen dan ik; denk ſlechts aan uwe jaren en aan de mijne: doch, alvorens mij van lafhartigheid en gebrek aan delicateſſe te betigten, ſchort uw oordeel vier-entwintig uren op." Dit was een raadſel voor den jongen *Franschman*; maar hetzelve werd hem reeds des anderen daags ten volle opgelost, toen hij vernam, dat de *Engelschman* — zichzelven voor den kop geſchoten had!

JOHAN VAN DER KORPUT IN HET BELEG VAN STEENWIJK IN 1581.

Nog daagde nergens uitkomst op
Voor Steenwijks burgerſchaar;
Beſtormd door Spanjes legermagt,
Steeg dag aan dag 't gevaar.

De wraak des ſnooden Rennenbergs,
Die Steenwijk hield benard,
Greep 't volk met angst en ſiddring aan,
En joeg het ſchrik in 't hart.

Hoe meer hun 't zwaard des hongers trof,
En 't volk verſlapte in moed,
Hoe meer de wrok des Kastiljaans
Ontvlamde in laaijen gloed.

De brave Korput, hoofd der vest,
Spreekt elk een hart in 't lijf,
En wijst hem op des Spanjaards woên
En menig moordbedrijf.

„ Vertrouwt op God! Zijn arm heeft kracht,
„ Die perk aan 't misdrijf zet.
„ Hoe donker lot en toekomst zij,
„ 't Zal de Almagt zijn, die redt!

Digitized by Google

„ Schoon honger en gebrek ons knell',
„ Schoon heul noch uitzigt rest',
„ Geen Spanjaard, hoe ons 't rot beſtook',
„ Bemeestere ooit de vést!"

Dit ſpreekt hij: en door oorlogslist,
Daar 't hart hen moedig ſlaat,
Verſtouten zich vijf wakkre maats
Tot de ongehoordſte daad.

Zij gaan langs wal en ſchanſen heen
En tusſchen 't wachtvolk door,
Waar de afgeſchoten kogelbui
Hun giert en gonst om 't oor.

Zij gaan om brood en leeftogt uit,
En 't heldenfeit gelukt;
Zij keeren met den lauwer weêr,
In 't heetst gevaar geplukt.

„ Houdt moed!" ſpreekt Korput, „ burgers, moed!
„ 't Is God, die uitkomst wijst!
„ Heeft niet zijne Alvoorzienigheid
„ Ons weêr in nood geſpijsd?

„ Wie beeft niet voor 't moorddadig lot,
„ Dat Naarden, Haarlem leed?
„ Nog is de Spanjaard, wat hij was:
„ Meineedig, loos en wreed."

Men hoort zijn taal, hervat den moed;
Maar 't veeg beleg duurt lang,
En zwaarder knelt hen uur aan uur
Het juk van Spanjes dwang.

De laatſte hoop verdwijnt in damp;
Men ſchreeuwt om overgaaf;
Maar Korput, hoe ook aangerand,
Blijft onverzetlijk braaf.

Men muit en tiert langs ſtraat en gracht,
En ſchoolt op 't marktplein zaam,
En eischt nu de overgaaf der ſtad
In aller burgren naam.

En,

Digitized by Google

En, heeft een deel van 't krijgsvolk zich
Bij 't muitend graauw geſchaard,
Van Korput roept zijn manſchap op,
Voor nood noch dood vervaard.

Hij ſpreekt: „ Waartoe dit gruwelſtuk?
„ Waartoe dit laf geſmaal?
„ Waartoe des krijgsmans heldenmoed
„ Ontzenuwd door uw taal?

„ Zij weten, wat hun pligt gebiedt,
„ En tarten 't bangst beleg;
„ 't Zijn helden, trouw aan 't vaderland:
„ Voort, ſchelmen! pakt u weg!"

Dit hoort de zaamgeſchoolde drom,
En wijkt geſchokt, ontſteld:
Zoo zegepraalt ſtandvastigheid
Op moedwil en geweld!

Maar neen! nog heeft de wrevel niet
Ten vollen uitgegist;
Nog vlamt er ſpijt in 't wrokkend hart,
Geſpitst op zoen en list.

„ Wat zal dan 't lot der burgers zijn,"
Zoo vaart een ſlagter uit,
„ Wanneer door honger en gebrek
„ De dood onze oogen ſluit?"

„ Wat, booswicht!" graauwt hem Korput toe;
„ Elkeen woelt hier om 't zeerst:
„ Weet, als ons dan geen brood meer rest,
„ Zoo vreten we u het eerst!"

De toon, waarop de held dit ſprak,
De kracht van 't dondrend woord
Verſtomt des muiters oproertong,
En 't volk gaat rustig voort.

En Korput's moed werd ſchoon beloond,
Al ſteeg de nood in top:
Ten laatſte brak de Kastiljaan
't Beleg wanhopig op.

Digitized by Google

En 't legerhoofd, door ſpijt verwoed,
Nu hem de zege ontvlood,
Zonk in een veege krankte neêr,
En ſtierf een' bangen dood.

En ſchandlijk blijft, bij 't nageſlacht,
Zijn naam gebrandmerkt ſtaan,
Als laag van ziel, en valsch van aard,
En berſtensvol van waan.

Maar Korput leeft, in 't Neêrlandsc hhart,
Als onverſchrokken held,
En in 't geſchiedboek ſtaat zijn feit
Met roem en eer vermeld.

Wie van der Werf's en Kenau's moed
Dan hulde en eerbied wij',
Hij voeg', met geestdrift en gevoel,
Ook Korput's naam er bij.

Rotterdam, 12 Januarij 1824. J. VAN HARDERWIJK, R. ZOON.

DE IDEALEN.

Zoo wilt gij trouwloos mij ontvlugten,
Daar gij met elken droom, hoe zoet,
Met al uw ſmarten en genugten,
Ach! onverbiddlijk benenſpoedt.
Kan niets uw ſnelle vaart verwijlen,
O gij, mijns levens gulden tijd!
Vergeefs, vergeefs! uw golven ijlen
Naar d' oceaan der eeuwigheid.

De heldre zonnen zijn verdwenen,
Die ſtraalden op des jonglings pad.
De ſraaije beeldenrij vloog henen,
Die mij verrukt, betooverd had.
Ik heb het zoet geloof verloren
Aan wezens, die mijn mijmring ſchiep:
Wat zou mij boeijen of bekoren,
Nu 't wrevlig lot mij wakker riep?

Ge-

Digitized by Google

Gelijk Pygmalion, aan 't blaken,
Den marmerſteen in de armen ſloot,
Tot in des ſtandbeelds kille kaken
Zijn zielsgevoel zich overgoot;
Zoo klemde ik in mijn minnende armen
De ſchepping ééns met jeugdig vuur.
Ik wist haar aan mijn borst te warmen;
Daar leefde en aâmde heel Natuur!

Met mij gevoelend, werd ze teeder,
Terwijl ze een ſprake voor zich vond.
Den kus der liefde gaf ze weder,
Daar zij mijn hartetaal verſtond.
Nu ſcheen en boom en bloem te leven;
Welluidend murmelde elke vliet,
En 't zielloos ſtof zag zich gedreven
Te wedergalmen op mijn lied.

Nu voel ik ras mijn' boezem zwellen;
Ik meet met mijnen blik deze aard',
En moedig wil ik voorwaarts ſnellen
Naar 't doelwit, waar mijn oog op ſtaart.
De wereld, in den knop gedoken,
Beloofde me anjelier en roos:
Hoe weinig bloempjes zijn ontloken,
En ach! hoe kleur-, hoe geureloos!

Hoe dartelde ééns, door moed bevlengeld,
Gelukkig in zijn' ijdlen waan,
Door geene zorgen nog betengeld,
De jongling op de levensbaan!
Te ſtijgen tot de bleekſte ſterre
Was zijn verbeelding nauw genoeg:
Niets was zoo hoog en niets zoo verre,
Waarhenen hem haar wiek niet droeg.

Hoe werd hij lucht daarheen gedragen!
Wat ſcheen den zaligen te zwaar?
Hoe danste voor des levens wagen
Een blijde ſtoet met golvend haar!
De Liefde, mild en zoet beloonend,
De Voorſpoed met den gouden krans,
De Roem, het hoofd met ſtarren kroonend,
De Waarheid in den zonneglans.

Dan

Digitized by Google

Dan ach! ik zag mij slechts geleiden
Tot halfweg op mijn slingerpaân;
Toen zag ik *dezen* trouwloos scheiden,
En *genen* zonder luister staan.
't Geluk was mij alras ontvlogen,
Wier valsche lonk mij had gestreeld;
En twijflings zwarte wolken togen
Zich om der waarheid schittrend beeld.

De Glorie had den krans verloren,
En 't godlijk voorhoofd was ontwijd;
Mijn lente kon de min bekoren,
Maar ijlings vlood die schoone tijd.
Verlaten werd mijn pad door allen;
't Werd duister, distelrijk en ruw.
De Hoop slechts liet haar scheemring vallen;
Die flaauwe scheemring licht mij nu.

Wie bleef, uit heel dat grootsch geleide,
Mij liefdrijk bij in druk en kruis?
Wie staat nog troostend aan mijn zijde,
En volgt mij tot de donkre kluis? —
Gij, die des levens last wilt deelen;
Gij, Vriendschap, die de diepste wond,
Met zachte hand, mij weet te heelen;
Gij, die ik spoedig zocht en vond.

En gij, die, willig met mij spoeijend,
Als *zij*, mij in den storm behieldt;
Gij, Werkzaamheid, u nooit vermoeijend,
Die langzaam schept, doch nooit vernielt;
Die voor den schat in beter leven
Een' enklen penning teikens reikt,
Doch van de reekning, mij gegeven,
Minuten, dagen, jaren strijkt!

A. F. SIFFLÉ.
Middelburg. 1824.

(Het *Hoogduitsch* van SCHILLER eenigzins vrij gevolgd.)

VLUG-

Digitized by Google

VLUGTIGE BESCHOUWING DER GROOTE AKADEMISCHE KUNST-GALERIJ VAN WASSEN BEELDEN DES HEEREN EDUARD LION, VAN WEENEN.

Welk Amsterdammer, die een greintje smaak bezat,
(En hoe veel centnaars smaak bezit niet de Amstelstad!)
Bezocht niet met vermaak het spel van wassen beelden,
Die rijk en arm en oud en jong begoochelend streelden? —
Wat zeide ik daar! Het spel? Professor Lion toch....
„ Professor Lion?" — Ja, gewis! wie twijfelt nog?
Hij-zelf noemt het eene Akademie; en met reden
Mag hij dus in 't bezit diens achtbren titels treden,
Wiens Akademie zoo frequent is. Waarom hij
Niet evenzeer als die, in Frankrijks Monarchij
Of Duitschlands Keizerrijk, gelijken titel voeren,
Om zich den vrijen mond door wetten te zien snoeren,
Die den student, wien nóg het beeld der vrijheid streelt,
Verlagen tot het eigenst pell van — wassen beeld?
Maar, treden wij het Akademiehuis eens binnen.
Wat bonte mengeling vervult hier ziel en zinnen!
Hoe veel, die nog bestaan, verlangden we even stom!
Hoe weinig, van die reeds ter ziele zijn, weérom!
Ziedaar een A B C (zelfs de X is niet vergeten)
Van Vorsten, aan een lange tafel neérgezeten!
Ik weet niet, of de naam van 't Heilige Verbond
Zich met het denkbeeld van een tafereel omwond,
Het plegtigste, dat ons de Bijbel stelt voor oogen;
Of dat een Judastrek, de tolk van list en logen,
In 't oog eens staatsdienaars, mij 't stuitendste kontrast,
Dat ooit mijn ziel op ééns en smartlijk heeft verrast,
Gevoelen deed: genoeg, ik mogt hier niets ontwaren
Van 't geen den mensch verrukt, als hij op hen blijft staren,
Wie 't lot van duizenden, miljoenen werd vertrouwd,
Door hen als vaders van één groot gezin beschouwd.
Ik zag hier onzen Vorst mede in dien raad gezeten,
En wil mij 't oordeel van die fiktie niet vermeten;
Maar 't scheen mij toe, alsof Hij wat gedrongen zat,
En ruimer ademtogt in 't vrije Neérland had! —
Drie Vorsten trokken voorts mijne aandacht; minst als Vorsten,
Omdat ook zij een kroon, die soms als lood weegt, torschten;

Neen

Digitized by Google

Neen... De eerſte is Keizer Frans, die groote vrouwenvriend,
Tot viermaal toe gehuwd. Tot viermaal ook bemind?...
O zalige onderdaan, ſchoon de armſte ſchier van allen!
U rest het voorregt van een trouw naar welgevallen.
O zeldzaam koningslot, dat *onzen* Koning trof,
Die 't voorbeeld geven mag van huwlijksmin aan 't hof! —
Zag Keizer Frans zijn koets met dertien ſpruiten kroonen,
Ook onzen Kroonprins ſchenkt zijne Anna zoon bij zonen.
Wel Hem! wel ons! want, brengt den burgèr hier ter ſtee,
Naar de oude ſprenk, elk kind een duizend gulden mee,
Dan moet een priaſenkind miljoenen medebrengen,
En dus een dertiental nooit *déficits* gehengen! —
De tweede is Jozef Maximiliaan, (*) een man,
Die in 't Oudmannenhuis ſchaars weêrga vinden kan,
En tot bewijs verſtrekt, voor die een' troon begeeren,
Hoe lang men wel 't beroep van Koning kan hanteren.
Terwijl de derde, Karel Jan, ons zeggen wil:
Verzuipt uw jongens niet! wie weet.... eene enkle gril
Van vrouw Fortuin verheft ligt een' van hen tot Koning,
En ſchenkt papa dan aan zijn hof een mooije woning. —
Maar, vruchtloos zoekt mijn oog de ſchoone ſatelliet
Van elk Congres: hoe! prijkt hier Catalani niet,
Die, door haar' tooverzang, eene andere Sirene,
De Staatzucht juichen doet, ſchoon ook de Menschheid weene?...
Hier zien wij d' ouden Frits, een' bol in 't oorlogsveld;
Dáár Jozef, groot als mensch, en waarlijk Christenheld;
Louize, Pruisſens Koningin, de ſchoone en goede;
Den vromen Lodewijk, — dees martlaar van 's volks woede,
Die van Napoleon; twee Pruisſen, helaas,
Spijt hunne onfeilbaarheid, de ſpeelbal van den baas
Der hazen van Euroop, dien we eerst in volle glorie
Zien pralen, om hem ſtraks, aan 't eind van zijn historie,
Te aanſchouwen dáár, waar hij miljoenen offers bragt,
Hier bloedgetuigenis hem voor Gods troon verwacht!
Ginds Katharina, met een mannenziel geboren,
Als Ruslands Keizerin het ſchittrendst lot beſchoren;
Maar, van die praal ontdaan, en ſlechts betracht als vrouw,
Geen man, dien eernaam waard', die haar zich wenſchen zou!
Hier trekke Elizabeth, die ſchrandere Vorstinne,
Ons oog, dat haar herkent als wakkere manninne;

Dáár

(*) Zoo de beredeneerde Catalogus hier niet dwale. De ſteller dezer dichtregelen bekent gereedelijk zijne onbedrevenheid in de Genealogie der Vorſten.

Daar ſtemt Maria heel ons hart tot medelij',
Wier dood op 't broze wenkt van magt en heerſchappij,
't Schavot in troon herſchiep voor de edele Prinſeſſe,
Den troon tot een ſchavot der zustermoorderesſe! —
Doch, wenden wij den blik van vorſtengruwel af.
Och of Pygmalion het beeld bezieling gaf,
Dat ginds ons toelacht! 't Is — 't illegitieme vrouwtje
Des legitiemſten Vorsts, die nu en dan een touwtje
Gulhartig zendt, aan wie zijn legitimiteit
Betwijflen durven. 'k Spreek van zijn Doorluchtigheid,
Den Sultan Mahmoud, die, zijns ondanks, voor onze oogen,
Twee ſchoonen van zijn' ſtoet den ſluijer ziet ontrogen,
Wier aanblik ons een' Turkſchen hemel openſpreidt,
En voor veelwijverij door zinsbekoring pleit.
Een Spandaw weeg' den prijs van bruinen en van blonden;
Wij namen beide, zoo ze levend voor ons ſtonden.
Maar 'k zie te ſpade, mijn tafreel wordt een kronijk.
Beſcheidenheid gebiedt, dat ik den voorhang ſtrijk',
U van 't paskwil des ſlags van Waterloo verſchoone,
Die, ſchoon hij aakligheids en bloeds genoeg vertoone,
En ſchoon held Blucher op den voorgrond werd gezet,
Door dapperheid en trouw van wisſen dood gered,
Mij, toen ik die verſtijfde ruiters aan bleef ſtaren,
Deed wanen, dat zij beenderſoep-uitdeelers waren (*)! —
De moed ontzonk mij hier, om 't moordtooneel te zien,
Dat, in een bijvertrek, uit derenis misſchien,
Verborgen werd voor 't oog van meisjes en van vrouwen;
Maar vruchteloos! Helaas! waarvoor moet men het houên?
Nieuwsgierigheid! wat drift, die voor uw ſtem niet zwicht?
De ſekſe ſtroomde er heen, als naar een ſtrafgerigt!

Verbijsterd door al 't geen mijne oogen wakend zagen,
Waande ik mij in den droom het toezigt opgedragen,
Om de Akademie te verplaatſen. 't Had wat in!
Maar, 'k maakte al daadlijk met dien arbeid een begin.
Het werd een kerkhof *à la Haakman!* — Honderd kisten,
Beſtemd voor Koningen, voor Pausſen en Defsten,
Voor Kardinalen en Sultanes, ſtonden reê:
Want levenden zoo wel, als dooden, moesten meê.
Ik greep (het moest zoo zijn) met ongewijde handen
Paus Pius bij zijn ſtool, Voltaire bij zijn panden,
Flips bij zijn' halskraag, en den Sultan bij zijn' baard;
Zelfs voor den tijgerblik van Ali niet vervaard,
Beroofde ik allen van hun vorſtelijke kleêren,
En durfde alzoo *gekwetſte Majesteit* braveren;
Ja, in den ſtriktſten zin, pleegde ik dit erge feit;
Want, ſpijt mijn voorzorg, bleef van de eene Majesteit
Een klein fragment aan de onbedreven vingers hangen;
Eene andere verloor het karmozijn van wangen

Of

(*) *Vid.* BILDERDIJK, *ad voc.* „ Beenderſoep."

Digitized by Google

Of lippen, en een derde en vierde zelfs een oor;
Hier ging een hand of arm, en daar een neus te loor.
De baard des Grooten Heers, waarbij hij plagt te zweren,
Werd, of 't een vogel was in 't ruijen van zijn veren,
Zoo ligt als 't Turkſche geld. — Maar eindlijk, 't was gedaan;
Reeds gaf ik order, om de kisten toe te ſlaan,
Toen nog een ganſche troep bandieten was vergeten:
Ik had er reeds zoo velen ingepakt.... aan eten
Noch drinken zelfs gedacht; — de ſlag van Waterloo
Was in geen pillendoos te bergen, en het ſtroo
Alleen toereikend om een magazijn te vullen.
Enfin, wat wakend ons ondoenlijk is, dat zullen
Wij dikwijls in den droom verrigten met gemak:
Zoo kreeg ook dat geſpuis nog plaats met pak en zak.
Nu vond ik, met mijn vracht, me op ééns in een dier booten,
Die de eeuw der vindingen met nieuwen ſchat vergrooten,
Waar ſchoorſteen mast en zeil, en raderwerk het zwaard,
En ſtoom den wind vervangt, en vloog langs Utrechts vaart.
Maar 't zag er deerlijk uit, toen ik de illustre lading
Dáár weêr ontpakken zou! Want deze had geen gading
In dieus gewaad of tooi, of paste de Orde niet,
Die men toch maar alleen verdienſte dragen ziet!
Hier kwam een vorstlijk hoofd op breede boerenſchonken;
Daar zag men Willem Tell met 's Keizers mantel pronken:
Het kleed toch maakt den man; en 't is niet vreemd, helaas!
Zit eens een koningskop niet op de regte plaats.
Ik ken wel ſtaten, waar m' er beter om zou varen,
Wanneer hun Vorſten boer, en Tells er Vorſten waren....
In 't kort, het werd een maskerade! — Vader Kant,
In ſteê van Blucher, tuimelde van 't paard in 't zand.
Voltaire, in 't pleeggewaad van een' Prelaat gedoken,
Alsof zich deze van zijn' ſpotlust had gewroken,
Scheen, dor en mager, een paskwil der waardigheid,
Wier welgedaanheid van onthouding zuigt en ſtrijd.
Napoleon (hier was het zóó ver niet bezijden)
Had ſchepter, keizerskroon en alles laten glijden,
En voor bandietendolk en momgewaad geruild,
Dat zich te vaak, helaas! bij de oppermagt verſchuilt.
Mijn beeldengalerij, nog eens, was als herſchapen,
En 'k ſtond haar, gansch verbaasd, nadenkend aan te gapen.
Neen! riep ik, 't is onwaar, wat ons het ſpreekwoord zegt:
„Het kleed ſlechts maakt den man, den heerſcher en den knecht."
Zoo menig Vorst een boer, een gaauwdief Bonaparte,
Voltaire Paus, Kant krijgsman, Blucher's heldenharte
Verwijsgeerd was geweest: wat zou, in kerk en ſtaat.....
Maar, wijl ik, in den droom, dus met mijzelven praat,
En 't moeilijkst vraagſtuk echt wijsgeerig ging ontleden,
Viel Munſters Koning, met zijn ſtandplaats niet tevreden,
Me onzacht op 't lijf, en deed me ontwaken met zijn' ſtaf,
En hielp er mij dus met een Jan van Leyden af!

1824. J. W. IJNTEMA.

Digitized by Google

MENGELWERK.

HET
HEILIG VERBOND
DER
MENSCHHEID.

Toen de Man des bloeds, die volk bij volk van zijne onafhankelijkheid beroofd had, en, bijkans met de geheele magt van het vasteland van *Europa* in zijne vuist, over hetzelve jaren lang als de verschrikkelijkste Despoot, die misschien immer onder het Menschdom was opgestaan, den ijzeren schepter zwaaide, eindelijk werd ten val gebragt door den algemeenen opstand der volken, rondom hunne Hoofden geschaard, juichte de geheele Menschheid, als over de roemrijkste zegepraal, die zij over het onregt en gewèld behaald had. De Vorsten, meest allen tot onderdanige afhangelingen van den geweldhebbenden Alleenheerscher gemaakt, uit hun rijk verjaagd, of zich moetende vergenoegen met eenige toegeworpene brokken, nu weder in hun gebied hersteld, juichten mede, schenen zich met hunne volken, aan wier moed en dapperheid, in het bevechten en overwinnen van den algemeenen vijand betoond, zij de herstelde troonen te danken hadden, ten naauwste te willen vereenigen, en op billijke grondwetten derzelver vrijheid en geluk vestigen; gelijk zij ook, in de eerste bedwelming hunner vreugde over de verlossing uit den staat hunner vernedering, wel uitdrukkelijk beloofden. Zij schenen op de school der tegenspoeden ware wijsheid en eene betere regeerkunde, dan die van den ouden tijd, geleerd te hebben; zij hadden de onzekerheid van een gezag, dat alleen door schrik en geweld moet staande gehouden worden, in den nieuwen herdruk van het boek der ondervinding met zulke klare letteren gelezen, dat zij daaraan geen geloof konden

Digitized by Google

weigeren. Maar zelden zijn in eenen Dwingeland met zijn heerschzuchtig hart zulke uitſtekende militaire bekwaamheden en andere groote talenten, die in zijne ondernemingen hem te ſtade komen, vereenigd; maar zelden dient iemand het krijgsgeluk zoo aanhoudend, en kan hij het veroveringsſtelſel tot die hoogte van luister en ſterkte opvoeren, als NAPOLEON. Deze kolosſus evenwel is ter nedergeworpen en verbrijzeld, zoodra de verdrukte, de getergde volken gezamenlijk tegen hem opſtonden, in navolging van het moedige *Spanje*. En hiermede ſcheen aan het Despotismus de doodſteek toegebragt. Want wie (zou men zeggen) zal het, na de ſtraf van dien laatſten, zoo geduchten Overheerſcher, durven wagen, hetzelfde ſpoor van onderdrukking en willekeurig geweld in te ſlaan? wie der Magtigen zal zich kunnen vleijen, een beter geörganiſeerd, ſterker en duurzamer Schrikbewind te kunnen invoeren, dan het *Napoleontiſche*? De goede volken geloofden, uit hoofde van dat alles, dat zij voortaan voor geene verdrukking van hunne regten te vreezen hadden. Vertrouwende op het Koninklijk woord, huldigden zij op nieuw de verdrevene Vorſten in, en verwachtten nu welhaast de vervulling hunner beloften. In deze verwachting moesten zij te meer bevestigd worden, toen men hoorde ſpreken van een Heilig Verbond, tusſchen de magtigſten der zegevierende Mogendheden geſloten. Schoon de inhoud van dit Verbond alsnog een geheim bleef, de ſchoone naam echter verrukte terſtond het hart van elken volks- en menſchenvriend, en gaf aanleiding tot eene vergelijking met het Heilig Verbond, dat de Conſtitutie of het Wetboek der Christenen bevat, welks geest niets dan liefde, vrede, geregtigheid en menſchengeluk ademt, en dat, als van Goddelijken oorſprong, *heilig* genoemd mag worden in den uitnemendſten zin van het woord. In zijne onkunde voedde men de ſtille hoop, dat het Heilig Verbond der Mogendheden, overeenkomſtig den naam, een dergelijke geest zou bezielen, hoewel een wonderlijk, een tot nog toe ongehoord verſchijnſel in de ſtaatkundige wereld. Voor het

Digitized by Google

het minst vleide men zich, dat nu eindelijk eens aan het onchristelijk, onmenschelijk oorlogvoeren paal en perk zou gesteld, de zwakken tegen de sterkeren beschermd, goede orde en rust bewaard, en alzoo algemeene vrijheid en welvaart bevorderd zouden worden.

Maar helaas! deze streelende denkbeelden begonnen schielijk te verflaauwen en voor andere plaats te maken, zoodra de uitwerkselen van het Heilig Verbond zich vertoonden. Toen men het vermoorden der *Grieken* (dat Christen-heldenvolk) door een' barbaarschen Overheerscher, die de Christenen *honden* noemt, niet alleen geduldig, maar zelfs, naar het scheen, met welgevallen konde aanzien, eerder den *Turkschen* Despoot in zijne zoogenaamde Legitimiteit wilde gehandhaafd hebben; (alsof hij mede in het Heilig Verbond ware opgenomen) dan lang verdrukte geloofsgenooten te hulp komen; toen men liever het constitutionele *Napels* aanviel, gelijk nu ook *Spanje*, om alzoo derzelver constitutionele regeringsvormen te vernietigen, en het eigendunkelijkste eenhoofdig bestuur in volle kracht te herstellen, — toen werden de oogen geopend. Sedert dien tijd heeft het Heilig Verbond den volken schrik aangejaagd, als ware het de bron van nieuwe onlusten, partijschappen, opstanden en oorlogen. Ik zal niet zeggen, hoe er nu, ginds en elders, over dat Verbond gesproken wordt. Liever wil ik spreken over een ander Heilig Verbond, dat met regt dien naam kan dragen, gelijk eene korte schets van deszelfs doel en strekking terstond zal doen blijken.

Dit Verbond is reeds achtbaar door zijne oudheid: Lang vóór het Congres te *Weenen*, *Laybach* en *Verona*, lang vóór alle Rijksdagen en Conciliën had hetzelve een bestaan. Zijn oorsprong mag veilig gedagteekend worden van die tijden, toen het Menschdom zich in maatschappijen of volken begon te vereenigen, om zijne regten, personen en goederen in veiligheid te stellen tegen den overlast der sterken en kwaadwilligen, het eerste oorspronkelijk doel van elke volksvereeniging of burgerstaat, door den wil van den oppersten Regeerder geheiligd en

Digitized by Google

vastgesteld. Tot dat einde besloten de verstandigsten en braafsten, welken het gemeene best van het menschelijk geslacht ter harte ging, mede te werken. En ziet daar de eerste beginselen van dat Heilig Verbond, dat zich met den tijd verder ontwikkelde en uitbreidde, naar mate verlichting en beschaafdheid onder de volken toenamen, en dat zich, onder verschillende lotgevallen, door alle eeuwen heen heeft staande gehouden.

Dit Verbond kan te regt *het Heilig Verbond der beschaafde Volken, of der Menschheid*, genoemd worden, als zijnde toegewijd aan de bevordering van derzelver dierbaarste belangen, verlichting, maatschappelijke orde en vrijheid, de eenigste vaste grondslagen van volks- en menschengeluk. Al wat edel denkt en gevoelt, van deze beginselen doordrongen, treedt stilzwijgend in dit Heilig Verbond, zonder daartoe in eenige vergadering opgeroepen te worden, en zonder eene uitdrukkelijke onderteekening. Want het is het verbond des harten, of der menschelijke natuur, dat zich van zelve aanprijst bij alle opregte voorstanders van de waarde der Menschheid, van derzelver regten, van Vaderland en algemeene welvaart.

Een nog heiliger gezag en hoogere voortreffelijkheid heeft dit Verbond verkregen door de grondstellingen van het Christendom, — van het eenvoudige en oorspronkelijke Christendom namelijk, zoo als het door den Goddelijken Stichter is verkondigd en door zijne hoogverlichte Apostelen beschreven, niet zoo als het naderhand door dweepzucht en bijgeloof of door Priesterbedrog is misvormd, en, te midden van de Christenwereld, ginds en elders genoegzaam te eenemale onkenbaar gemaakt. Maar het echte Christendom, willende alle verdrukking, alle trotschheid op geboorte, rang, aardsche grootheid en magt, alle blind ontzag voor dezelve, alle buitensporige begrippen desaangaande verbannen, kent geen anderonderscheid tusschen menschen en menschen, dan zedelijke voortreffelijkheid of persoonlijke verdiensten, weet van geenen anderen adel, dan dien der zielen, en stelt alle menschen tot elkander en tot hunnen Schepper in gelijke betrek-

Digitized by Google

trekking, leerende uitdrukkelijk, dat bij God geen aanzien des perſoons is, dat Hij het aangezigte der Vorſten niet aanneemt, de rijken niet voor de armen trekt, want dat Hij allen uit éénen bloede heeft voortgebragt, en dat zij allen Zijner handen werk zijn. Het ware Christendom, zoo als het gevonden wordt in de gewijde oorkonden, heeft de verlichting van den menſchelijken geest en de veredeling van het menſchelijk hart ten doel, en bij gevolg de uitbreiding van menſchenwaarde en menſchengeluk, eveneens als de Natuur, ſchoon het op een' voller, ſtelliger en beſlisſenden toon ſpreekt, als zijnde het onmiddellijk onderwijs des Hemels.

In landen derhalve, waar dit Hemelsch licht, zoo overeenſtemmende met de wet, die in het menſchelijk hart geſchreven ſtaat, is doorgedrongen, heeft het Heilig Verbond der Menschheid zijne talrijkſte en getrouwſte aanhangers. Aldaar vertoont het zich in zijne oorſpronkelijke en ſchoonſte gedaante, en werkt het met eene verdubbelde kracht, vooral nadat die gezegendſte aller kunſten, de Drukkunst, *Hollands* roem, is uitgevonden. Sedert dien tijd heeft het zijne werkzaamheden naar alle zijden en onder alle ſtanden uitgeſtrekt, en eene onverbreekbare vastheid verkregen. Voorheen bepaalden zich verlichting en kennis tot eenige der vermogendſte rangen, of tot de kloosterlingen, die in het bezit waren der kostbare en ſchaars bekende handſchriften. Maar, nadat het Verbond der Menschheid de drukpers heeft kunnen gebruiken tot een algemeen orgaan, heeft het zijne beginſelen alomme kunnen verkondigen. Door dit middel is het in ſtaat, de gemeenſchap in alle werelddeelen gedurig open te houden, kunnen de geoefende leden van verre en van nabij openlijk met elkander ſpreken en raadplegen over de belangen der algemeene Broederſchap, hebbende zelfs een' vrijen toegang tot de harten hunner natuurgenooten, lang na hunnen dood. De welſprekendſte redenaar moge voor een oogenblik de aandacht zijner toehoorderen boeijen; zijne woorden vervliegen welhaast in den wind, nadat de mond geſloten is, zonder dat die

Digitized by Google

woorden herhaald kunnen worden of veel indruk achterlaten. De tong kan tot zwijgen gebragt worden. Maar de boeken, die overblijven, en in aller handen rondgaan, zwijgen niet. Dezelve zetten aanhoudend en bij herhaling hunne onderrigtingen voort, in de eenzame woningen, op de afgelegenſte plaatſen, en van het eene geſlacht tot het andere. Eeuwigen dank hebbe de Vader der Lichten, die eenen KOSTER deed geboren worden, om den menſchen een werktuig ter hand te ſtellen, dat de vruchten van den menſchelijken geest, als met de ſnelheid der lichtſtralen, naar de verſchillende oorden kon heenvoeren, en tevens in ieder oord dezelve eene veilige bewaarplaats bezorgen! Hoe juichte de Menschheid bij de verſchijning van dit wonderbare kunstgewrocht! Hoe waardig was het de plegtige feestviering, om den roem van den vernuftigen uitvinder, en van de uitſtekende weldaden, die zijne kunst in de verloopene eeuwen over de wereld heeft uitgeſtort, luide te vermelden! Want voorzeker dagteekenen de merkwaardigſte hervormingen in kerk en ſtaat, in wijsbegeerte en alle wetenſchappelijke vakken, van de geboorte der Drukkunst af. Aan haar heeft ongetwijfeld de letterkunde, en te gelijk met haar verlichting en beſchaving, hare groote vorderingen te danken. Het Heilig Verbond der Menschheid heeft alzoo langs dien weg met de zegenrijkſte gevolgen zijne grondſtellingen kunnen voortplanten onder de verſchillende volksklaſſen, tot de geringſten toe. Een veel grooter aantal menſchen, die te voren niet dachten, heeft door zijne gedrukte ſchriften leeren *denken*, ook *vrij* denken, en zijne waarde als menſchen en als leden van den burgerſtaat beginnen te gevoelen.

In de laatſte jaren vooral heeft de loop der tijden aan den menſchelijken geest eenen ſchok gegeven, die denzelven met verbaasdheid uit zijne vadzige ſlaafachtigheid deed ontwaken, en met de uiterſte inſpanning van krachten naar verlichting en verbeteringen ſtreven. Woelige, zeer onrustige en ſtormachtige tijden werden hieruit geboren. Want onder de verbondelingen, die zich aan de hei-

Digitized by Google

heilige zaak der Vrijheid of der Menschheid hadden toegewijd, ſtonden verraderlijke of overdrevene ijveraars op, *Ultra's*, gelijk er bij alle partijen gevonden worden, die te ſterk en daarom ten nadeele werkten. En te gelijk borst de woede los van het rijk der duisternis en der heerschzucht, dat den ouden doodſlaap, als ſchijnende een' ſtaat van orde en rust, wilde doen voortduren, om den geroofden buit van onregt en geweld niet te verliezen. Niet anders dan verwarring en verwoesting vertoonden zich aan het oog van den oppervlakkigen beſchouwer. Maar het ſchijnt wel, dat zulke hevige gistingen nu en dan in den ſtaat der menſchelijke Maatſchappijen tot verdrijving der beſlotene en opgehoopte ſmetſtoffen noodig zijn, gelijk de onweders in de Natuur tot zuivering van den dampkring. Als men de Geſchiedenis raadpleegt, onderſcheiden zich juist de onrustigſte tijdperken het meest door vooruitgangen ten goede. En zoo mogen wij ook vertrouwen, dat de geweldige ſchokken en beroeringen van onzen leeftijd in de gevolgen bevonden zullen worden tot het herſtellingswerk bevorderlijk geweest te zijn.

Nu alreede laat het zich duidelijk opmerken, hoe een geest van verlichting, van vrijheids- en verbeteringszucht alle ſtanden is doorgedrongen, die men te voren naauwelijks bij enkelen beſpeurde; hoe het getal der leden van het Verbond der Menschheid allerwegen is toegenomen, of in veel grootere evenredigheid ſtaat tot dat van hare vijanden. Wie zou verwacht hebben, dat er zoo vele edele beginſelen van die natuur waren overgebleven niet alleen, maar met zoo veel kracht zich vertoond zouden hebben in landen, waar het Despotisme en Fanatisme eeuwen lang geheerscht hadden, als de hedendaagſche Geſchiedenis geleerd heeft? Wie zou in *Spanje*, *Portugal* en *Napels* een' openbaren opſtand verwacht hebben tegen de onbepaalde oppermagt, nadat deze zich op nieuw op haren troon onwankelbaar ſcheen gevestigd te hebben? En evenwel hebben de braven aldaar door *eigene* krachten eene grondwettige herſtelling weten tot ſtand te bren-

Digitized by Google

gen, welke niet dan door *vreemd* geweld omverre geworpen konde worden. o Ja! het moedige *Spanje*, dat den geduchtſten Werelddwinger, die in de geſchiedrollen te vinden is, onafgebroken het hoofd bleef bieden en de gevoeligſte ſlagen toebragt, terwijl de groote Mogendheden gedwongen waren den vrede als een genadebewijs uit zijne hand te ontvangen, of hun geheele land overheerd zagen, — *Spanje*, dat, verraderlijk bedrogen, van zijne volksregten en de vruchten der algemeene overwinning, waarop het de eerſte aanſpraak had, beroofd, andermaal het hoofd opſtak, en, geheel zonder vreemde hulp, zijne vrij ontworpene en goedgekeurde Conſtitutie van 1812 veroverde, — dat *Spanje*, helaas! heeft eindelijk, na eene roemrijke worſteling, moeten zwichten voor eene overmagt, die het verraad en de verdeeldheid tot hare bondgenooten had. Voor de tweede maal heeft het den onregtvaardigſten aanval van die zelfde naburen, welke, kort geleden, de algemeen gehate vijanden van *Europa* waren, moeten verduren, en in derzelver handen eindelijk zijnen Koning en zijne onafhankelijkheid moeten overleveren. Voor het oog van geheel *Europa* is alzoo de gruwzaamſte ſchending van het regt der Natuur zoo wel, als van dat der Volken, bedreven. De Menschheid treurt als bij het graf van alle hare verbondelingen. Alle tegenſtand tegen het rijk van geweld en duisternis ſchijnt voortaan onmogelijk of geheel nutteloos, en aan *Europa* geen ander lot beſchoren, dan tot de oude barbaarschheid terug te keeren, gelijk de eertijds vrije en nu lang verdrukte volken van het Oosten.

Maar, zouden de teekenen der tegenwoordige tijden wel zoo beſliſſend dien teruggang voorſpellen, als het den verſlagen' geest toeſchijnt? Zou men ze ook niet kunnen aanmerken als teekenen van eene nieuwe wedergeboorte? En zou ook de Drukkunst (om nog eens op dezelve terug te komen) in den anders gewonen loop der beſchaafde volken niet eene groote verandering of omkeering, immers eene aanmerkelijke vertraging in het achteruitgaan kunnen te weeg brengen? Nadat de oude volken

Digitized by Google

ken door het overweldigend Despotisme van hun nationaal beſtaan beroofd waren, moesten ook welhaast de beginſelen verloren gaan, nu zij hunne volksredenaars niet meer hoorden, en uit het gebrekkige letterſchrift, in weinige handen ſlechts overgebleven, niet dan eene zeer ſchraal voedſel konden trekken. De dwingelandij, zoodra zij eerst de handen had ontwapend, had voorts weinig moeite, om ook het licht van den geest uit te blusſchen, en de verdrukten in blinde onderwerping te houden. Maar veel moeijelijker gaat dit in zijn werk onder volken, die, eenmaal verlicht en beſchaafd, door middel der Drukkunst hunne beginſelen kunnen levendig houden en gedurig nieuw voedſel verſchaffen. De Drukkunst, in dienst van het Heilig Verbond der Menschheid, bezit op den langen weg eene veel grootere magt, dan alle de ſtaande legers van het Despotisme. De overwinningen der laatſten beſliſſen ſlechts voor eenen tijd, en ſomtijds is eene enkele nederlaag genoeg, om den oppermagtigſten alleenheerſcher van zijnen troon in het ſtof te doen vallen; maar de overwinningen der eerſte zijn beſtendig en duurzaam; en, wijl zij hare verſterkte punten wijd en zijd verſpreid heeft, waarop zij niet gelijktijdig zal noch kan aangevallen worden, is een hoofdtreffen niet wel mogelijk, en heeft zij voor eene volſlagene nederlaag weinig te duchten. Schoon dan het Despotisme, dat op onkunde en verblinding zijne ſterkte moet bouwen, zekerlijk, waar het de overhand heeft, alle dompers of dommekrachten zal in 't werk ſtellen, om de vrijheid der drukpers, de gezworene vijandin der duisternis, te vernietigen, dit zal nogtans, ten hoogſte genomen, ſlechts in zijn eigen gebied kunnen geſchieden, en men zal welhaast aan dompers en dommekrachten gebrek hebben, om alle plaatſen behoorlijk te bezetten. Meestal werkt dit middel tegen zichzelf, daar verbodene ſchriften doorgaans het gretigst gezocht en gelezen worden; en buiten dat is het nu te laat, om den ſtroom van het kwade (*wij* zouden zeggen van het goede) te keeren. Want de drukpers heeft alreede te veel voorutgewerkt, om in vele jaren

Digitized by Google

voor behoefte aan hare werken te vreezen te hebben, al ware het, dat zij op dit oogenblik moest ſtilſtaan of verbroken worden. Hoe krijgt men de gedrukte boeken uit de wereld, waarin de zaden van vrijheid, van menſchenwaarde en volksregten met ruime handen geſtrooid zijn? Een verbazende voorraad en verſcheidenheid is daarvan onder alle klaſſen verſpreid. — Sterkere middelen, om vrijheid van ſpreken, ſchrijven, en zelfs van denken, te onderdrukken, zal men wel niet kunnen uitvinden, dan er gebruikt zijn in de drie ſtraks genoemde landen, alwaar eene helſche Inquiſitie duizenden en duizenden aan de brandſtapels opofferde. En evenwel is het gebleken, dat de vrijheids- en verlichtingsgeest onder de verdrukking is opgegroeid, zoodanig, dat bij de eerſte verademing eene menigte mannen opſtonden, die eene helderheid van doorzigt in de volksregten en aangelegenheden, eene fiere zelfſtandigheid en zielskracht aan den dag legden, die met de meesterſtukken van dien aard van de meest verlichte en vrije ſtaten konden wedijveren. Nog meer; het is gebleken, dat een groot, zoo niet het grootſte en beste gedeelte der natie met hen door dezelfde beginſelen bezield was. Hoe zoude het anders mogelijk geweest zijn, in weerwil der oude vooroordeelen, uit en in zichzelven een verbeterd ſtelſel van ſtaatsbeſtuur te vestigen, waartegen de benden der *Serviles*, met hunne Monniken aan het hoofd, en het inwendig verraad van andere aanzienlijke en onaanzienlijke misnoegden, te vergeefs hunne aanſlagen bij herhaling beproefden, en hetzelve niet, dan met behulp van eene ontzaggelijke buitenlandſche magt, hebben kunnen omverre rukken? Hoe ongelukkig dan ook de uitſlag tot dusverre moge geweest zijn, de aanleggers en beſtuurders van het werk, die hun leven en goed voor de heilige zaak der geregtigheid en Menschheid gewaagd en opgeofferd hebben, mogen gewisſelijk in den eerſten rang der groote mannen geſteld worden. Het is gebleken, dat men aldaar wel de helft der bevolking zal moeten ombrengen of verbannen, om het geſlacht van de voorſtanders eens vrijen en conſtitutionelen

Re-

Digitized by Google

Regeringsvorms uit te roeijen. Zoo weinig baten, na de uitvinding der Boekdrukkunst, de ſtrengſte en verjaarde verbodswetten en de wreedſte vervolgingen tegen de voortgangen der verlichting en beſchaafdheid!

Tot roem van den geest der Eeuwe mogen wij ook aanmerken, dat de meest vermaarde Schrijvers nu meer dan ooit hunne talenten toewijden aan de zaak van het Heilig Verbond der Menschheid. Geleerden van naam, en Hooggeleerden in meest alle beſchaafde landen, ſtemmen rondborſtig met elkander overeen in de openbare verkondiging van liberale beginſelen, zoo omtrent het burgerlijk verdrag, als omtrent het kerkelijke. Bijkans een gelijke toon heerscht desaangaande in de hedendaagſche geſchriften. Allen beijveren zich om ſtrijd, om menſchenwaarde te verheffen, menſchenheil te bevorderen, onder den gemeenen man zoo wel, als onder de hoogere ſtanden. Eenige weinigen ſlechts maken hier eene uitzondering, die, in ſoldij ſtaande van het rijk der duisternis, nog de oude vleijers en aanbidders van aardſche grootheid en magt zijn, en welken daarom de voortgangen van kunſten en wetenſchappen, van verlichting, beſchaafdheid en *liberalismus*, ergernis en dwaasheid zijn. Doch hunne wanluidende taal is als het gekras van nachtuilen, dat ook alleen bij nacht, en niet bij het licht van den dag, gehoord wordt. Voor het overige hoort of leest men niet, dan 't geen de Menschheid vereert, en hare regten heiligt. Dit heeft niet alleen in de huisgezinnen op de denkwijze en gevoelens van jongen en ouden een' grooten invloed, maar ook op de *publieke opinie*. Deze, een veel bevoegder regter, in openbare geſchillen, over eer en ſchande, over regt en onregt, dan het kanon, hangt grootendeels af van de geſchriften, die onder de volken rondgaan. Daardoor laat zij gewoonlijk zich leiden, meer dan door het gezag van het hoog Bewind, althans van een eigendunkelijk Bewind, dat zich boven hare uitſpraken, eveneens als boven alle wetten, wil verheven achten. De geest nu der beroemdſte Schrijvers onderſcheidt zich in 't algemeen zeer gunſtig voor

de

Digitized by Google

de belangen van het Heilig Verbond der Menschheid of der Volken, waar de drukpers niet onder eene vollstrekte *censuur* der oppermagt staat. En ook dáár zal hare werking bezwaarlijk van allen invloed kunnen beroofd worden. Want het is moeijelijker, den onzigtbaren loop van geschriften, dan den indrang van eene vreemde legermagt te stuiten. De wapenen der pen, waarmede de wijzen en braven onophoudelijk strijdvoeren tegen dwingelandij en verblinding, zijn uit dien hoofde geduchter, dan de wapenen van kruid en lood.

Even weinig, dan, als de laatste uitslag van den openbaren worstelstrijd tusschen de aanvallers en verdedigers van het regt der Volken (de zaak der Menschheid) de onderneming der eersten kan billijken, even weinig kan daaruit besloten worden, dat alle hoop op herstel verloren is, en *Europa* van nu af aan in den nacht der Middeleeuwen begint weg te zinken. Neen! Met den val van *Kadix* heeft de geest des tijds den terugtogt nog niet aangenomen, is de publieke opinie niet veranderd, de haat tegen het stelsel van inconstitutionele alleenheersching niet verminderd, maar veeleer toegenomen. De beschaafde volken hebben hunne verklaringen nog niet ingetrokken, dat zij, nu zij der kindschheid ontwassen zijn, niet langer door blind gezag willen geregeerd worden, noch tot eene lijdelijke gehoorzaamheid zich verpligt rekenen, maar blijven even vast in hun heilig Verbond aaneengesloten. Die Vorsten althans achten wij veiligst op hunne troonen, zoo wel als de gelukkigsten, die van harte de algemeene wet eerbiedigen, die in de liefde en het vertrouwen, niet in eene slaafsche vrees, van het volk hunne glorie en grootheid stellen, en rondom den standaard van vrijheid en onafhankelijkheid zich met hetzelve vereenigen. Gelukkig *Nederland* derhalve, dat een' zoodanigen Vorst aan het hoofd van zijn Bestuur heeft! Onze Constitutie is niet ouder, zelfs jonger, dan die van het Schiereiland. Met hetzelfde regt zou alzoo *Frankrijk* of eenig' ander' nabuur in last gegeven kunnen worden, om ook hier te lande de huishouding in orde te brengen, dat is,

Digitized by Google

ls, partijen tegen elkander te verbitteren en in het harnas te jagen, en onze huishoudelijke wetten te vernietigen. Maar *Nederland* heeft eenen Koning, die *mensch* en *Christen* is, die Koninklijke beloften en eeden niet voor een ſtaatkundig ſpel houdt, die den duisterling, welke hem den meineed aanprees, met verontwaardiging terugſtoot, en die ſterk is in de achting en het vertrouwen van een vrij volk.

De gebeurtenisſen, ondertusſchen, van onzen tijd zijn elkander in zulke onverwachte wisſelkringen opgevolgd, dat wij uit de tegenwoordige weinig tot de volgende kunnen beſluiten. De ſchranderſte berekeningen hebben dikwijls bij het ſlot niets anders dan hare feilbaarheid bewezen. Het is dan ook *mogelijk*, dat de zon van vrijheid, van verlichting, beſchaafdheid en welvaart in *Europa* de middaghoogte bereikt heeft, ſterk aan het dalen is, en welhaast, na eenige ſchemering, zal ondergaan. Maar tot troost der Menschheid kan het ſtrekken, dat zij voor de Tegenvoetelingen (die ook menſchen zijn) weder uit de kimmen oprijst. Een geheel nieuw werelddeel, veel grooter dan het onze, wordt door haar beſtraald. *Amerika* heeft in onze eeuw het juk van zijne oude Meesters afgeſchud, en gaat nog voort in het Zuiden en Noorden met zijne zedelijke en ſtaatkundige hervormingen. Het Heilig Verbond der Menschheid is aldaar uitwendig en inwendig in volle werking. Gemeenebesten van volksvrijheid en volksgeluk rijzen aldaar, het een na het ander, in jeugdige kracht op, en vestigen zich op de puinhoopen van het uitheemsch Despotisme, naar het voorbeeld van de nu reeds ſedert jaren vereenigde Staten, het vaderland van den onvergelijkelijken WASHINGTON. De eerſte, die het waagde, onder hen een nieuw Despotisme in te voeren, heeft ſlechts weinige weken zijn rijk kunnen ſtaande houden. ITURBIDE heeft men ſpoedig met zijne familie ingeſcheept en ver van huis gezonden naar het oude ſtiefmoederlijk land, alwaar hij meer zijns gelijken kan vinden. — Aldaar worden de veilige ſchuilplaatſen bereid voor de verhuizingen van kunſten, we-

Digitized by Google

wetenſchappen en nationale onafhankelijkheid, wanneer zij hier en elders genoodzaakt worden de vervallene tempels te verlaten.

Maar de vrienden van het Verbond der Menschheid (men noeme ze *Liberalen*, *Conſtitutionelen* of *Carbonari*, zoo als men wil) zijn tevens vrienden van den Godsdienst. Hunne uitzigten reiken over alle werelddeelen heen, en hebben buiten dezelve een vast punt van vereeniging, dat hun door geene menſchelijke magt ontrukt kan worden. Van de aarde zien zij naar den Hemel op, — naar de hoogſte Regtbank, voor welke Koningen en Keizers zonder praal en lijfwacht zullen verſchijnen, en gelijk ſtaan met den verachtſten bedelaar. De volmaakte Conſtitutie, waarin de boozen ophouden van beroeren, (die zij hier te vergeefs zoeken) verwachten zij in het bovenmaanſche Vaderland, alwaar eeuwige Wijsheid en Liefde de wet ſtellen, en geene anderen worden toegelaten, dan dezulken, die zich aan deze wet onderworpen hebben.

Een Lid van het Heilig Verbond der Menschheid.

VERSLAG DER OPENING VAN TWEE EGYPTISCHE MUMIËN, TOEBEHOORENDE AAN DEN HEER CAILLIAUD; NEVENS EENIG BERIGT VAN DIE, WELKE ZEER ONLANGS TE GENT IS TEN TOON GESTELD.

(Met eene Afbeelding, de laatstgemelde betreffende.)

Godsdienſtige beginſelen, begeerte om de ſtoffelijke overblijffels van hen te bewaren, wier gedachtenis men wilde vereeren, vriendſchap, liefde, misſchien zelfs de edele eerzucht, om, met de gedenkſtukken van het menſchelijk vernuft, den mensch zelven aan de bewondering der nakomelingſchap over te leveren, — ziedaar waarſchijnlijk de voornaamſte drangredenen, die de *Egyptenaars* hebben bewogen, om de menſchelijke ligchamen te balſemen, en, op welk eene wijze dan ook, voor bederf

Digitized by Google

derf te bewaren (*). Hunne Mumiën (†) zijn het alleroudſte menſchelijk overſchot, dat ons is overgebleven. De ſchrijvers dier tijden hebben ons niet dan zeer onvoldoende berigten achtergelaten, zoo wel wegens de toebereiding als wegens de bewaring der Mumiën. De vlakte van *Saccara* (‡), in de ommeſtreken van het aloude *Memphis*, is de plaats, die tot hiertoe de meeste derzelven heeft opgeleverd; maar zeer weinige komen onaangeraakt of in derzelver geheel tot ons, hetgeen men toeſchrijft aan de hebzucht der *Turken* en *Arabieren*, die dezelve doorgaans niet aan de reizigers afſtaan, dan na ze geplonderd te hebben.

Onder de overige kostbare voorwerpen, welke de Heer CAILLIAUD van zijne jongſte reis in *Egypte* heeft mede-

(*) Een hedendaagsch ſchrijver, na bewezen te hebben, dat de vermaarde Piramiden van *Egypte* kerkhoven waren, zegt: „Men mag gelooven, dat de trots der Despoten van een bijgeloovig volk er gewigt in geſteld hebbe, om voor hun rijk eene laatſte ondoordringbare woonſtede te bouwen, wanneer men weet, dat het, van vóór MOZES, een leerſtuk te *Memphis* was, dat de zielen, na verloop van 6000 jaren, wederkeerden in de ligchamen, welke zij hadden verlaten: vanhier, dat men zoo veel zorg droeg, om die zelfde ligchamen voor ontbinding te bewaren, en poogde, derzelver vormen, door middel van ſpecerijen, banden en ſarcophagen, te behouden."

(†) *Mumiæ:* dit woord, noch van *Griekſchen*, noch van *Latijnſchen* oorſprong, ſchijnt even min van de *Egyptiſche* taal af te ſtammen; want de *Egyptenaars* gaven den naam van *Gabbaras* aan hunne gebalſemde of gedroogde lijken. Eenige ſchrijvers leiden *mumia* van het *Arabiſche mum* af, dat *was* (*cire*) beteekent.

(‡) In dezelfde vlakte van *Saccara*, waar de menſchelijke Mumiën zijn bijgezet, bevatten de onderaardſche verblijven ook een groot aantal dieren. De Heer DENON heeft kelders bezocht, in een' van welke hij meer dan 500 Mumiën van *Ibiſſen* vond, volkomen wel bewaard gebleven; en er waren er, wier toebereiding dezelfde was met die van eene menſchelijke Mumie.

Digitized by Google

degebragt, en die zijn rijk *Egyptisch* kabinet uitmaken; munt uit eene schoone Mumie van buitengewone grootte en gewigt. Het hoofd draagt een' krans van vergulde koperen platen en knoppen, die de bladeren en de jonge vrucht van den olijfboom voorstellen. Zeer opmerkelijk is ook de kist, in welke zij besloten was. Op derzelver bodem is een dierenriem geteekend, welks figuren veel gelijkheids hebben met die van den Dierenriem van *Denderah*, en de bovenzijde draagt een kort, schier uitgewischt *Grieksch* opschrift: de naam PETEMENON, die aan het hoofd staat, wordt ook in *Griekschc* cursyve letteren gelezen op de kantzijde van een klein stukje papyrus met hieroglyphen, hetwelk op de Mumie tusschen de buitenste zwachtels schijnt nedergelegd te zijn. Het hoofd en de voeten zijn boven mate breed. Zoo vele nieuwe en buitengewone omstandigheden deden deze Mumie beschouwen als een van de kostbaarste voorwerpen der oudheid, tot hiertoe ontdekt, en gaven reden om te hopen, dat de opening der Mumie nog belangrijker handschriften en bijzonderheden zou opleveren; men giste zelfs, van wege het gewigt des ligchaams, dat het eenige metalen stof moest bevatten.

Na langen tijd geaarzeld te hebben, gaf de Heer CAILLIAUD eindelijk edelmoedig gehoor aan het verlangen der geleerden en weetgierigen. Op den 30sten November laatstleden ging hij over tot de opening der Mumie, in zijn kabinet in de straat van *Sèvres*, in tegenwoordigheid van een groot aantal aanzienlijke personen, onder welken ik alleen melding zal maken van den Hertog VAN BLACAS, den Hertog VAN RAUZAN, den Baron VAN HUMBOLDT, den Markies VAN MARBOIS, den Graaf ORLOF, den Heer DENON, den Heer RÉMUSAT, den Baron LARREY, den Graaf VAN FORBIN, enz. De levendige nieuwsgierigheid, door dit zeldzaam schouwspel opgewekt, maakt het den steller ten pligt, om de bewerking eenigzins omstandig te beschrijven.

Men begon met de Mumie met al derzelver omwindsels

Digitized by Google

fels naauwkeurig te wegen en te meten. Het gewigt werd bevonden 106 Nederl. ponden; de geheele lengte 1 Nederl. el, 90 duim; de breedte van het hoofd 42 duim, in omtrek 1 el, 38 duim; de breedte der schouders 49 duim, in omtrek 1. el, 39 duim; de breedte van de uiteinden der handen 47 duim, in omtrek 1 el, 25 duim; de breedte der enkels 40 duim, in omtrek 1 el, 16 duim; de breedte der voeten 40 duim, de lengte 46 duim; de omtrek der hielen en voeten 1 el, 60 duim.

Na deze verrigting nam men er den naauwen band af, die rondom het ligchaam een stuk lijnwaad vasthechtte, bedekt met teekeningen en hieroglyphen, met sieraden, die in *Egypte* niet algemeen zijn; daaronder waren verscheidene grove, maar stevige stukken lijnwaad, die de eerste omkleeding uitmaakten, en die men met gemak heeft weggenomen. De tweede omkleeding was om den hals vastgehecht met een' knoop, dien de zeelieden *platten knoop* noemen, waaronder verscheidene banden van een weinig minder grof lijnwaad, en drie servetjes of sluijers, verscheidene malen dubbel gevouwen. De derde omkleeding was op dezelfde wijze zamengesteld, en gevormd van banden, doekjes en lange reepen, dienende om de zijden te ondersteunen. In de vierde omkleeding vond men grootere, maar oude en grove linnen banden; vier *Egyptische* tunica's of onderkleederen zonder mouwen, die losgetornd waren, om op het ligchaam te hechten; het groote stuk, dat het geheele ligchaam omvatte, was vastgemaakt met zwart jodenlijm, met dikke lagen van dit lijm rondom het hoofd en de voeten. Deze tunica's hebben ongeveer 3 voet 8 duim breedte en 3 voet lengte, met eene opening van 10 duim voor het doorsteken van het hoofd en twee dergelijke voor de armen. De vijfde omkleeding leverde banden op, die in de lengte geplaatst waren en de voeten aan het hoofd verbonden, overdwarsche zwachtels, en vier groote stukken, die het ligchaam omvatteden, het linnen over het geheel een weinig fijner. De zesde omkleeding bestond, vooreerst, uit overdwarsche zwachtels, geel geverwd, daar dezelve van jodenlijm

Digitized by Google

lijm van die kleur doortrokken, of er in gedoopt waren; ten tweede, uit vijftien ſtukken dergelijk lijnwaad. De zevende en laatſte omkleeding was met zwart jodenlijm doordrongen, en vormde zes ſtukken, door den balſem aan elkander klevende (*); waarna er niets dan eene dunne laag overbleef, om weg te nemen, ten einde op de huid te komen. Men heeft, zoo als gewoonlijk, de teenen afzonderlijk omwonden gevonden; de armen en handen zijn langs de dijen uitgeſtrekt; het voorwerp was van het mannelijk geſlacht, en ſcheen een man van vijfenveertig, vijftig of meerdere jaren te zijn. De lengte van het ligchaam is 1 el, 73 duim, (5 voet, 3 duim, 9 lijnen.) De borst en een deel van den onderbuik zijn op de opperhuid onregelmatig verguld. Na de opening van den onderbuik vond men er veel zwarten balſem in, maar niet één vreemd voorwerp; geen manuſcript tuſſchen de dijen, of onder de armen; de beenen waren in de lengte, als 't ware, twee groote maſſa's zwarten balſem van eene ſchoone hoedanigheid. Het wegnemen van deze tallooze banden en windſels heeft bijna drie uren gekost, hoewel men nog dikwijls gebruik maakte van ſnijdende werktuigen. Ondertuſſchen heeft deze bewerking niets dan balſem en lijnwaad opgeleverd.

De Heer CAILLIAUD, hierdoor geenszins ontmoedigd, nam, eenige dagen daarna, de laatſte laag linnen en jodenlijm weg, onmiddellijk op de huid aangebragt. Hij vond zeven of acht dikten van een vrij fijn linnen. Verſcheidene gedeelten der armen zijn, even als de borst, met plekken verguld. De handen zijn lang, en zeer goed bewaard gebleven; de vingers welgemaakt, en zelfs net; de ooren zijn ongeſchonden, en de neus, ſchoon gebroken, (bij het uithalen der herſenen door de neuswegen) is niet zeer mismaakt. Men merkt op, dat het gelaat, van

(*) De overige ſtukken linnen werden gemakkelijk afgezonderd; men heeft 380 ellen aan banden van 2 en 3 duim breedte gemeten, en 250 vierkante ellen van verſchillend lijnwaad, (ongeveer 2800 vierkante voeten.)

Digitized by Google

van ter zijde beſchouwd, regter, en het voorhoofd minder gebogen is, dan in de gewone Mumiën. De haren, volmaakt wèl bewaard gebleven, zijn fijn en een weinig gekruld. Aan de linkerzijde is eene opening van vijf duim diameter, waar de balſem, in de plaats der ingewanden, is ingebragt.

Maar, hetgeen eenige vergoeding geeft voor de vruchteloze naſporingen, omtrent het ligchaam der Mumie in het werk geſteld, is, dat de Heer CAILLIAUD, bij het wegnemen van het laatſte, op het gelaat aangebragte, lijnwaad, onder elk der oogen en op het bolle der wangen, eene gouden plaat heeft gevonden, voorſtellende de gedaante van een oog met de oogharen. Op den mond vond hij nog eene andere gouden plaat, die van gedaante vrij wel naar eene tong geleek, en regtſtandig op de zamenvoeging der lippen was geplaatst, welke volkomen geſloten waren. Dit is eene dubbele bijzonderheid; waarvan wij geen ander voorbeeld kennen. Het is opmerkelijk, dat de vorm van het oog eene navolging van overeenkomst is, en niet de gelijkenis van het natuurlijk voorwerp. Dit beeld kan betrekking hebben op de bezitting des dooden, of wel het geeft eene toewijding aan OSIRIS te kennen, die het oog tot zinnebeeld had. De gouden plaat, op den mond gevonden, herinnert aan het blad der *perſea*, een boom, bij de *Egyptenaars* aan ISIS toegewijd, omdat het, zeiden zij, naar eene tong geleek. De doeken der Mumie nader onderzoekende, heeft men eene tunica gevonden, die netjes was verſteld met aangebragte ſtukken; eene andere, die verſcheidene met inkt geſchrevene karakters bevatte, en ten laatſte eene fraaije ſjerp met franjen en een galon, gemerkt met de letters A M, de eerſten van den *Griekſchen* naam des mans; dit merk is met het pennetje gemaakt, bij het borduren *au crochet* in gebruik.

Eene tweede Mumie, door den Heer CAILLIAUD geopend, heeft eene bijzondere belangrijkheid door de wijze van balſeming, die van allen verſchilt, welke men heeft leeren kennen. Dezelve bevat in de bereiding noch

Digitized by Google

jodenlijm, noch minerale weedasch, noch eenig zout. De banden en het lijnwaad zijn om het ligchaam gerold zonder eenig hechtsel; ook heeft men er dezelve met het grootste gemak afgenomen. Maar tusschen elken dubbelen omslag linnen vond men eene zeer dikke laag zaagsel van hout of boomschors, zeker met oogmerk om de vochtigheid op te slorpen; en dit einde is er volkomen door te weeg gebragt. Het ligchaam bevatte ook eene groote hoeveelheid dezer stof, in plaats van jodenlijm. Het is opmerkelijk, dat het vleesch door deze eenvoudige manier ongeschonden is bewaard gebleven. De kleur der huid is geel, in plaats van zwart. Het vleesch, gelijk mede de ooren en het neusbeen, is nog zeer buigzaam; het neemt overal den indruk der vingeren aan; men heeft zelfs het wit der oogen wedergevonden.

De aldus gebalsemde persoon is een grijsaard. Men vond drie kleine draagzélen of banden, die om zijnen hals gekruist waren; zij zijn van leder of bruin marokijn, gemerkt met hieroglyphische afdrukscls, nagenoeg als die van een droogen stempel. Deze soorten van afdrukscls waren reeds te *Parijs* bekend; maar men wist de plaats niet, welke deze windsels innamen, het zij op de Mumiën, het zij elders. Een derzelven heeft den vorm van eene spatel, even als de borduursels, geplaatst onder de schouders der *Egyptische* tunica, door den Generaal REGNIER ontdekt, en in de Bibliotheek van het Instituut berustende.

De Heer CAILLIAUD bezit nog verscheidene andere zeer wel bewaard gebleevene Mumiën, onder welke men vooral twee opmerkt, die in kartonnen kokers zijn opgesloten, op den rug met teekeningen en naalsels verrijkt.

De Mumie, ten toon gesteld in de zaal der *Maatschappij van Schoone Kunsten* te *Gent*, werd gevonden in *Egypte* en overgebragt van *Alexandrië* naar *Smirna* door den Heer DE LESCLUZE (*) van *Brugge*. Hij zond dezelve naar

(*) De Heer DE LESCLUZE, in de kusten der *Zwarte Zee* te

Digitized by Google

naar *België*, waar zij in Januarij 1824 aankwam, en te *Brugge* het eerst openlijk ten toon gesteld werd.

Deze Mumie is nog gewikkeld in hare linnen strooken, met veel zorg zaamverbonden (*); het linnen is vrij wel bewaard gebleven, hoewel het op eenige plaatsen geleden heeft; het ligchaam is 142 duim lang; het wordt algemeen gehouden voor dat van eene jonge persoon van hoogen rang; bij haar is een dier geplaatst, dat men onderstelt eene kat (†) te zijn, op dezelfde wijze gebakerd; de ooren, met linnen bedekt, steken boven de inbakering uit; ingezette oogen (‡), van linnen vervaardigd, zijn aan

te hebben doorreisd, scheepte op die van *Azof* eene geit met haar jong, een' bok van *Thibet* en een' ram van *Circassië* in, welke hij den Koning der *Nederlanden* heeft aangeboden, en die, in afwachting van nadere orders ter overbrenging naar een voor dezelve meer geschikt gewest, zich nog te *Gent* bevinden.

(*) Belzoni (zie zijne *Reizen in Egypte en Nubië*) heeft verscheidene Mumiën onderzocht, of, zoo men wil, geplonderd, nog door geen' sterveling aangeraakt, onder anderen éene, die gebakerd was in zeer fijn lijnwaad; ter plaatse van het hart vond hij eene metalen plaat, bedekt met eene andere, zeer gelijk aan zilver; op deze waren de oogen eener koe gegraveerd, het zinnebeeld van de Godin Isis; op het midden der borst vond hij eene andere plaat, waarop eene gevleugelde globe was afgebeeld; onder het laatste omkleedsel was het linnen nog zeer fraai; eindelijk kwam hij tot op het lijk, waarvan niets dan de beenderen overig waren, die eene geelachtige kleur hadden aangenomen.

(†) De *Egyptenaars* hadden den grootsten eerbied voor de katten, welken dieren de eer der begrafenis met veel plegtigheids te beurt viel; terwijl de dood eener huiskat haren meester even veel rouws veroorzaakte, als het verlies van een lid des huisgezins. Behalve het zinnebeeld van Bubastis, was de kat ook dat der Maan, en wel bijzonder der Maan in het eerste kwartier. Zon en Maan waren de groote voorwerpen der eerbiedenis bij de *Egyptenaars*.

(‡) Eene Mumie, door den Heer Blumenbach geopend, had ook ingezette oogen, gemaakt van katoen, met hars bestreken.

Digitized by Google

aan den kop des diers aangebragt. — De kist, van *Sycamore*-hout, is van binnen met symbolische figuren beschilderd; de schildering vertoont zich nog geheel frisch; het is eene soort van waterverf; van buiten is dezelve veel minder welbewaard, hoewel men er ligtelijk de verschillende hieroglyphen onderscheidt; de twee einden der kist hebben het meeste geleden. Op het dekſel is eene figuur (*) voorgesteld van de lengte der geheele kist; het hoofd is verheven beeldwerk, en het ganſche ligchaam bedekt met hieroglyphen; deze schildering schijnt bedekt of gemengd met een vernis; het hout van dit gedeelte der kist is toebereid met eene soort van pleister, die onder de verf wordt gevonden, en die, in sommige gedeelten, aan eenige der zinnebeeldige figuren hoogsel geeft.

(*) Eenigen hebben beweerd, dat de figuren, voorgesteld op de dekſels der kisten, portretten waren der overledenen; anderen, dat men op de mannelijke Mumiën de beeldtenis van OSIRIS, op de vrouwelijke die van ISIS gewoon was te schilderen. Niets, intusschen, duidt aan, dat de figuur, afgebeeld op het dekſel van de kist der onderhavige, ISIS voorstelt; maar alles doet gelooven, dat het de overledene is, welke men daarop heeft willen afbeelden, onder het zinnebeeld van BUBASTIS, Godesse der Jeugd.

LEVENSBERIGT VAN DOCTOR EDWARD JENNER, UITVINDER DER KOEPOKINENTING.

Men heeft beweerd, dat het *toeval* de lotgevallen der wereld regeert, en dat wij aan hetzelve de eer van al onze uitvindingen moeten toekennen, in plaats van daarvoor het genie van eenige uitstekende mannen te huldigen. Dit gansch niet troostrijk denkbeeld rust gelukkig slechts op de voorgeordeelen der onkunde. Het toeval is voor den wijsgeer, die den voortgang van den menschelijken geest kent, een woord zonder zin, en de geschiedenis der wetenschappen en kunsten logenstraft dezen toevalligen oorsprong, aan onze schoonste uitvindingen toegeschreven. Men moet echter toestemmen, dat de *waarheden van opmerking* niet uitsluitend aan een

Digitized by Google

Digitized by Google

een' enkelen behooren; zij zijn altijd het gevolg van eene zamenwerking van meerderen. In den beginne gaan zij langzaam voort, te midden der dwalingen en vooroordeelen; welhaast ontwikkelen zij zich door eene reeks van min of meer gelukkige waarnemingen; eindelijk komt er een man te voorschijn, die alle twijfelingen doet ophouden, het onderzoek vruchtbaar maakt, en de wereld met eene groote ontdekking verrijkt. Zoodanig een man was JENNER, en zijn invloed op de uitvinding der *vaccine* is zoo groot, dat hij als derzelver eenige en ware uitvinder mag beschouwd worden: al haar roem behoort aan dezen vermaarden geneeskundige, wiens versch verlies wij te betreuren hebben; het is de pligt der algemeene dankbaarheid, om zijne nagedachtenis te vereeuwigen.

EDWARD JENNER, geboren te *Berkeley*, in het Graafschap *Gloucester*, op den 17den Mei 1749, was het jongste der kinderen van eene talrijke en algemeen zeer geachte familie. Schier al zijne bloedverwanten behoorden tot den geestelijken stand, welke, in de *Engelsche* kerk, het waarachtigst tafereel oplevert van eendragt der huisgezinnen en aartsvaderlijke deugden. Zijne moeder was de dochter van een' Leeraar te *Bristol*, en zijn vader Rector van *Rockhampton* en Vicaris van *Berkeley*. Naauwelijks acht jaren oud, werden hem de natuurlijke kinderpokken ingeënt; gelijk dit toen de gewoonte was, sedert Lady MONTAGUE deze praktijk uit het Oosten had medegebragt. De afschuwelijke ziekte, die er het gevolg van was, zweefde hem altijd voor den geest. Het is zelfs wel mogelijk, dat deze harde ondervinding invloed gehad heeft op de rigting zijner nasporingen, en hem heeft overgehaald, om dezelve met zoo veel ijvers te vervolgen, toen hij meende een behoedmiddel op het spoor te zijn. Zonder slaaf te zijn van de vooroordeelen des gemeens, kan men dit verband tusschen twee omstandigheden, die hij zelf vermaak schiep met elkander te verbinden, wel toelaten. Het was de merkwaardigste gebeurtenis zijner kindschheid, gedurende welke men bij hem eene bepaalde neiging tot de natuurlijke historie opmerkte, door de zorg, die hij droeg, om vlinders en insekten te verzamelen, en derzelver leefwijze en gewoonten te leeren kennen. Men zal hierna zien, hoe veel invloeds deze natuurlijke overhelling van zijnen geest had op zijn lot.

Daar hij het ongeluk had van zijnen vader te verliezen,

Digitized by Google

voltooide de jonge JENNER zijne ſtudiën in de oude talen te *Cirencester*, en werd toevertrouwd aan de zorgen van de Heeren LUDLOW, uitſtekende heelmeesters te *Sodbury*, digt bij *Bristol*, die zes jaren beſteedden, om hem de eerſte beginſels der heelkunst te leeren. Hij werd vervolgens naar *Londen* gezonden, om zich te volmaken, en die kundigheden op te doen, welke men alleen in eene groote hoofdſtad verkrijgen kan. Aldaar de leerling van JOHN HUNTER geworden, werd hij welhaast door dezen beroemden meester opgemerkt. Het zij dat groote mannen de natuurlijke begaafdheid doen te voorſchijn komen, het zij dat zij dezelve onder de menigte weten te herkennen, het is ten minſte zeker, dat het eene eigenſchap is van het genie, om met juistheid te onderſcheiden, wat zich tot dezelfde hoogte kan verheffen. De beroemde heelkundige leide er zich op toe, eenen jongman aan zich te verbinden, wiens gelukkige ſtudie hij voorzag; en de vlijt en oplettendheid dezes beminden leerlings waren hem van groot nut in het verzamelen van al de ſtukken zijns ontleedkundigen Muſeums. Later wilde HUNTER hem tot deelgenoot zijner wetenſchappelijke werkzaamheden maken, door hem te benoemen tot Hoogleeraar der phyſiologiſche ſchole, aan welker ſtichting hij bezig was. Hij beſtemde hem zelfs, om zijn opvolger in de praktijk der Chirurgie te *Londen* te worden. Schier ten zelfden tijde, als 't ware om hem allerlei beproevingen te doen ondergaan, werd hem eene zeer voordeelige verbindtenis naar de *Indiën* aangeboden; zijnde hij beſtemd, om, in hoedanigheid van Natuurkundige, met Sir JOSEPH BANKS, Kapitein COOK op eene zijner reizen te vergezellen. Maar noch het voordeel, noch de eer, noch zijne gehechtheid aan HUNTER konden de zege behalen op de bekoorlijkheid, welke de beoefening der wetenſchappen en der natuurlijke historie in zijn vaderland, in den ſchoot zijner familie, voor hem had. Dit was de grenspaal zijner wenſchen. Hij was er verre af, om te denken, dat dit beſluit de bron zou worden van de grootſte voordeelen voor de wetenſchap, voor de menſchheid, en voor zijnen eigen' roem!

Hij begaf zich wederom naar *Berkeley*, om aldaar de heelkunde uit te oefenen; en het was gedurende dezen tijd, dat hij eene nieuwe wijze van bereiding van den braakwijnſteen in het licht gaf, welke hij, als een blijk van erkentenis, aan HUNTER opdroeg. Kort daarna vestigde hij zich te *Ghel-*

ten-

Digitized by Google

tenham, gehuwd zijnde met Misf CATHARINA KINGSCOTE, zuster van den Kolonel ROBERT KINGSCOTE, en verkreeg den graad van Doctor in de Geneeskunde, ten einde de al te moeijelijke oefening der heelkunst te laten varen, en zich geheel over te geven aan de nasporingen, waarvoor hij de meeste neiging had. In zijne nieuwe wijkplaats hield hij zich onledig, met een zeer zonderling punt der *ornithologie* (kennis der vogelen), hetwelk door de natuurkundigen nog niet met genoegzame naauwkeurigheid was waargenomen, tot zekerheid te brengen. De koekoek is misschien de eenige van alle vogels, die geen nest voor zijne jongen maakt. Door eene daad van onregtvaardigheid, aan zijne natuur verbonden, wordt hij een veroveraar, en maakt zich, op de alleronwettigste wijze, meester van het nest van andere vogelen. De waarnemingen, door JENNER verzameld, bewijzen, dat inderdaad het wijfje hare eijeren gewoonlijk behendig legt in het nest der grasmusschen (*moineaux des haies*), en dezelve overlaat aan de zorgen eener andere moeder; terwijl de jonge koekoeken, naauwelijks uit den dop gekomen, de eijeren of de kleine musschen er uitwerpen, ten einde zich van hare woning meester te maken. Zie hier, hoe JENNER zelf de handelwijze opgeeft, van welke zich het jonge dier bedient. De koekoek poogt, weinige uren na zijne geboorte, met behulp van zijn' rug en vleugels, onder het vogeltje te kruipen, welks wieg hij deelt, en hetzelve op zijnen rug te plaatsen; waarop hij het vasthoudt, zijne vleugels omhoog heffende. Daarop kruipt hij achterwaarts naar den rand van het nest, rust daar een oogenblik, en werpt voorts, zijne krachten inspannende, zijnen last buiten het nest. Na deze verrigting wacht hij een poosje, met de toppen zijner vleugelen rondvoelende, alsof hij zich van den goeden uitslag zijner onderneming wilde overtuigen.

Dit geschrift van JENNER paarde veel oorspronkelijkheids aan eene groote naauwkeurigheid van onderzoek, en de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen te *Londen*, aan welke het aangeboden was, haastte zich, om deszelfs schrijver onder het getal harer leden op te nemen. Om dit blijk van achting te beantwoorden, hield hij zich met eenige verdere nasporingen in de natuurlijke historie bezig, inzonderheid met de verhuizing der trekvogels, welk werk nooit gedrukt is.

De verschillende opmerkingen, die hij in de geneeskunde

Digitized by Google

maakte, leveren mede zeer veel nieuws en belangrijks op. Hij poogde de oorzaak der engborstigheid te bepalen, welke hij achtte gelegen te zijn in de verharding of ontaarding der voornaamste vaten, zoo als door Doctor PARRY, zijn vriend, is gestaafd. Doctor VALENTIN verhaalt, dat hij deze ziekte bij zijnen beroemden meester JOHN HUNTER bemerkte; en dit maar al te wel gegronde vermoeden was voor hem eene sterke drangreden, om naar de middelen te zoeken ter genezing dezer vreesselijke kwaal. Ten gevolge van eenige anatomische waarnemingen had JENNER ook geopperd, dat de knobbels, die in de longen en andere deelen zich bevinden, in hun begin wel dikwijls slechts waterblaasjes konden zijn. Dit denkbeeld, hetwelk Doctor BARON heeft ontwikkeld, heeft de bekrachtiging der onderzoekers niet verkregen; maar, dewijl JENNER omtrent dit laatste onderwerp niets stelligs heeft in het licht gegeven, moet men, om er over te oordeelen, wachten, tot dat de uitgave zijner handschriften ons zijne nasporingen in haar geheel verschaffe.

Zoo zijn wij dan aan het schitterendst tijdstip van JENNER's leven gekomen, — het oogenblik, dat het hem, door eenige onbepaalde en nog onzekere wenken geleid, gelukken mogt, in de *vaccine* het zekere tegengift der kinderpokken te ontdekken. Men heeft hem de verdienste dezer schoone uitvinding betwist; men heeft in oude kronijken of gewoonten sporen van inenting met de koepok gezocht. Maar, indien het al waar mogt zijn, dat de zaak niet nieuw was, zoo behoort echter eene waarheid aan hem, die dezelve met alle vereischte proeven weet te staven en volkomen toe te passen. JENNER behoudt altijd de groote verdienste van het nut dezer behandeling te hebben bewezen, dezelve verdedigd, algemeen gemaakt, en door de ganschе wereld verspreid te hebben. En wanneer men denkt aan de hardnekkigheid der vooroordeelen en gewoonten, dan weet ik niet, of derzelver overwinning niet roemrijker ware, dan de ontdekking zelve. „Niet hetgeen wij ondernemen, maar hetgeen wij volvoeren en bevestigen, maakt onzen roem uit," zeide de vermaarde WASHINGTON.

Men zal zien, hoe weinig gronds er is voor het gevoelen, door Doctor HUSSON, omtrent den *Fransschen* oorsprong dezer ontdekking, in het licht gegeven. Men beweert, dat het eerste denkbeeld, om het uitslag der koe op een mensch over te enten, ten einde hem voor de pokken te be-

Digitized by Google

behoeden, geopperd was door RABAUT POMMIER, Protestantsch Leeraar te *Montpellier*, in tegenwoordigheid van een *Engelsch* Geneesheer, die daarvan berigt aan Doctor JENNER moest geven. Deze bijzonderheden zijn gestaafd door den Graaf CHAPTAL, die, toen Professor aan de School van *Montpellier* zijnde, de brieven van den Heer IRLAND, van *Bristol*, heeft gelezen, waarin deze *Engelschman* aan den Heer RABAUT zijne gesprekken over de inenting van de koepok in 1781 herinnerde. Hij sprak hem ook van de belofte, door Doctor PEW, zijn reisgenoot, gedaan, om dit denkbeeld mede te deelen aan zijnen vriend JENNER, die zijne behandeling in 1798 openbaar maakte. Maar eene grondige kennis der daadzaken bewijst, dat JENNER zich met de koepokinenting omstreeks het jaar 1776 heeft bezig gehouden; en reeds in 1780 had hij tot den Heer GARDNER van de voor de pokken behoedende eigenschap van dit uitslag gesproken. Volgens den Heer VALENTIN zou men veeleer sporen van deze ontdekking in een *Duitsch* dagblad vinden, getiteld: *Allgemeine Unterhaltungen*. Men ziet inderdaad, dat, in 1768, een geleerde van *Göttingen* deze ziekte der koeijen met veel naauwkeurigheids beschrijft, en spreekt van het gevoelen, hetwelk de boeren omtrent derzelver eigenschap, om voor de pokken te bewaren, koesterden, als ook de nasporingen opgeeft, door hem gedaan, om hetzelve te staven. (*)

Maar de koepokinenting heeft eenen nog ouderen oorsprong. Zij was sedert onheugelijken tijd in *Indië* en *Perzië* bekend. Een geleerde heeft in de *Sancteya Grantham*, een *Sanscritsch*, aan HAUVANTORY toegeschreven, en bijgevolg zeer oud werk, eene zeer naauwkeurige beschrijving der koepokinenting gevonden. Zie hier den tekst, eenigzins verkort: „Neem de vloeistof van het puistje aan den uijer van de koe op de punt van een lancet, en steek dit in den arm, tusschen den schouder en den elleboog, tot dat het bloed te voorschijn komt. Het vocht zich met het bloed vermengende, zal er koorts en kinderpokken uit voortkomen. Het uitslag, door dit vocht voortgebragt, zal goedaardiger zijn dan de natuurlijke ziekte. De zieke kan eens of wel meermalen ingeënt worden. Men behoeft dan niet te vreezen, gedurende het overige zijns levens, door de kinderziekte te zullen worden.

(*) Zoo zouden ook wij eenen Heelmeester in *Friesland* kunnen noemen, die, vóór de bekendwording der koepok onder ons, op het punt geweest is, om de JENNER van *Nederland* te zijn. — *Redact.*

Digitized by Google

worden aangetast." Zoodanig is de beschrijving vol waarheid, welke in dit oude werk uit het Oosten is opgesloten. Maar deze ontdekkingen waren geheel onbekend, en zijn slechts naderhand en bij toeval gevonden. Derhalve had JENNER geen' anderen gids in zijne navorschingen, dan de onbepaalde geruchten, onder de bewoners der vallei van *Gloucester* verspreid, welke inderdaad de nieuwe wieg van de *vaccine* is (*).

Sedert langen tijd had JENNER hooren spreken van de eigenschap, welke de mededeeling eens uitslags aan de uijers der koeijen had, en *cow-pox* (koe-pokken) genoemd werd, om voor de kinderziekte te behoeden. Dit was een volksgevoelen, in eenige Graafschappen, en bijzonder in *Gloucestershire*, verspreid. JENNER was zoo verre van den waren oorsprong dezer ontdekking te willen verbergen, dat hij verscheidene voorvallen aanhaalde, om derzelver oudheid te bewijzen. Doctor VALENTIN heeft hem hooren verhalen, dat de Hertogin VAN CLEVELAND, eene zeer schoone vrouw en favorite van KAREL DEN II, aan vele personen, die haar vrees poogden in te boezemen voor hare schoonheid, gedurende eene verschrikkelijke epidemie der kinderziekte, antwoordde, „ dat zij niets van deze kwaal had te vreezen, dewijl zij in haar land eene ziekte had gehad, die daarvoor behoedde."

Al de gedachten van JENNER bepaalden zich tot het onderzoek dezer buitengewone zaak, die door mannen van kennis, en vooral door de Geneeskundigen van dat gewest, als een vooroordeel werd beschouwd. De eerste proeven, die hij nam, hadden geenerlei gevolg, omdat hij door de boeren misleid was, die zelve het ware uitslag niet wel kenden. Ondertusschen verwierf JENNER, door eene soort van instinct tot dit onderzoek geprikkeld, eene groote bedrevenheid in de waarneming dezer ziekte, en miste niet, voortreffelijke resultaten van deze praktijk te verkrijgen. Men oordeele, welk eene vreugd zijne zuivere en weldadige ziel genoot, toen hij,

(*) JENNER tracht, in een zijner geschriften, te bewijzen, dat de koepok afkomstig is van eene ziekte der paarden, *het beenwater* (*the grease*) genoemd, en welke door de boeren, die hunne koeijen molken, nadat zij de zieke paarden verzorgd hadden, was ingeënt. Nieuwe proefnemingen schijnen te bevestigen, dat de inenting van de *grease* even werkzaam was ter behoeding tegen de kinderpokken, als wanneer men de stof nam van de koe.

Digitized by Google

hij, uit de ſtallen van *Gloucester* komende, even als weleer ARCHIMEDES, kon uitroepen: *Ik heb het gevonden!* Men heeft geſproken van de verrukkingen des *Syracuſiſchen* wijsgeers, toen hij de ſpecifieke zwaarte der ligchamen ontdekte; maar welk een onderſcheid tusſchen deze beide ontdekkingen, wanneer men dezelve in hare betrekking tot het menſchelijk geluk beſchouwt!

Het was in 1798, dat JENNER, na zijne proeven vermenigvuldigd te hebben, zijne ontdekking openbaar maakte, welker geheimhouding hem onmeteliſke ſchatten kon hebben bezorgd. Dan, hij zou gemeend hebben eene misdaad tegen de maatſchappij te begaan, zoo hij derzelve zulk een voortreffelijk behoedmiddel had willen ontrooven of duur doen betalen. JENNER gaf eene reeks van volkomen bevredigende waarnemingen in het licht, ten bewijze, dat kinderen, met de koepok ingeënt, de kinderziekte niet hadden kunnen krijgen, en dat de door die inenting veroorzaakte puist van ieder kind in ſtaat is, om ſtof voor nieuwe inentingen te verſchaffen, zonder dat de *vaccine* door deze overbrenging iets van hare voorbehoedende kracht verliest, enz. Hij maakte ook nog verſcheidene andere ſtukken openbaar, hetzij om deze eerſte daadzaken te bevestigen, en de ware oorzaak van deze ziekte der koeijen op te geven, het zij om de tallooze tegenwerpingen te wederleggen, tegen de nieuwe geneeswijze ingebragt. Want de eerſte aandrift van den mensch is, om bevreesd en afkeerig te zijn voor elke nieuwigheid, ſtrijdig met zijne gewoonten en aangenomene denkbeelden. De hartstogten ſtonden tegen JENNER op. De kwaadwilligheid en jaloezij namen het masker der voorzigtigheid aan, om eene behandeling te doen verwerpen, die tegen oude begrippen aandruischte, en de eigenliefde door den roem van haren uitvinder vernederde. Men begon met te ontkennen, dat dezelve een *zeker* behoedmiddel was; men beweerde, dat de *vaccine* ſlechts voor een' korten tijd beveiligde; men ſchreef aan dezelve al de ongemakken toe, die de ontwikkeling in de eerſte levensjaren verzellen; men dreef zelfs de uitzinnigheid zoo ver, dat men verſpreidde, dat dit dierlijk vocht aan elken ingeënten de eigenſchappen mededeelde, die de koe kenmerkten, van welke hetzelve genomen was! Het is noodeloos, alles op te noemen, wat kwade trouw en onkunde al uitdachten, om de verſpreiding der *vaccine* tegen te werken. Maar de ſtandvastigheid, de ſtrenge waarheids-

Digitized by Google

heidsliefde en de overredingskracht van JENNER zegepraalden over alle deze belemmeringen. Hij antwoordde op het geschreeuw zijner tegenstrevers met bedaardheid en waardigheid, altijd ondervinding en daadzaken tegen redeneringen en drogredenen overstellende. Hij leerde den *vaccinatoren* de valsche en ware uitbotting onderscheiden, en teekende hun den gansehen weg voor, dien zij moesten bewandelen, om zich van het goed gevolg hunner operatie te verzekeren.

De tijd heeft alles bevestigd, wat de schranderheid van dezen onderzoeker had daargesteld; tegenwoordig zijn de onzekerheden geweken, en wij hebben het volle genot dezer weldaad: het schouwspel onzer vermeerderde en schooner gewordene bevolking moge ten minste strekken, om de lasteraars der *vaccine* te beschamen. Hebben zij dan vergeten, dat een groot gedeelte van het menschelijk geslacht het offer der kinderpokken was, of de afzigtelijke sporen dezer ziekte behield, welke, volgens de uitdrukking van LA CONDAMINE, de bevolking *vertiende*? Dus geeft de *vaccine* aan het vaderland al diegenen als 't ware terug, welke deze plaag zou hebben weggerukt; en in *Frankrijk* alleen kan zij in eene eeuw het leven van drie millioenen menschen redden, wier invloed op den voorspoed en de magt van den staat onberekenbaar is. Zal ik nog spreken van het voorregt, om de heillooze gevolgen dezer pest te verhoeden, die dikwijls de beminnelijkste trekken misvormt? De schoonheid toch is ook een der gevolgen van eene goede burgerlijke inrigting, dewijl zij tot het maatschappelijk geluk medewerkt.

JENNER werd verpligt, om de gehechtheid en geliefde gewoonten, die hem in zijn geboorteland hielden, op te offeren aan het belang zijner ontdekking; hij begaf zich naar *Londen*, om met meer gemaks nieuwe proeven in het werk te stellen en oude te herhalen, die door onverwachte tegenwerpingen noodzakelijk waren geworden. De Hemel beloonde zijnen ijver, en verschafte hem de zoete zelfvoldoening, om alle landen de koepokinenting te zien aannemen. Geneesheeren, door zijne lessen onderwezen, verspreidden dezelve, schier gelijktijdig, in *Duitschland*, in *Italië*, in *Amerika*, in de *Indiën*. *Frankrijk* was de eerste, die deze gelukkige praktijk overnam; en in 1800 werd er te *Parijs* door den Heer DE LA ROCHEFOUCAULT eene inschrijving geopend tot de oprigting van een *Comité central* der *vaccine*, belast met de zorg, om deze weldadige uitvinding te begunstigen en te ver-

Digitized by Google

verbreiden. De Heer CUVIER, de tolk in dezen van het *Franſche* Inſtituut, zegt in zijn Rapport: „Wanneer de uitvinding der *vaccine* de éénige ware, welke de Geneeskunst in de tegenwoordige eeuw had aangewonnen, zou zij echter genoegzaam zijn, zoo wel om ons tijdvak in de geſchiedenis der wetenſchappen voor altijd beroemd te maken, als om den naam van JENNER onſterfelijk te doen zijn, en hem eene ſchitterende plaats onder de voornaamſte weldoeners der menschheid toe te wijzen." *Engeland* vooral, hier dat zij JENNER onder hare kinderen telde, leide er zich op toe, om zijne verdienſte door vleijende onderſcheidingen te vereeren. Er werd een *Jennersch Genootſchap* opgerigt ter uitroeijing der kinderziekte; alle Akademiën ontvingen hem in haren ſchoot; er werden medaljes te zijner eere geſlagen; en, toen het Parlement hem eene nationale belooning wilde toewijzen, drukte de Kanſelier der Koninklijke Schatkamer, de beroemde zoon van Lord CHATTAM, zich dus uit: „De Kamer kan voor Doctor JENNER zoodanig eene belooning bepalen, als zij gepast moge achten; dezelve zal de algemeene goedkeuring wegdragen, daar zij tot voorwerp heeft de grootſte of althans eene der belangrijkſte ontdekkingen, welke de maatſchappij heeft gedaan ſinds de ſchepping der wereld."(*)

Te midden van al zijnen arbeid onderhield JENNER eene zeer werkzame briefwisſeling met verſcheidene buitenlandſche geneesheeren, om nieuwe geneeskundige waarnemingen te leeren kennen en mede te deelen. In *Frankrijk* vereerde hij Doctor VALENTIN met zijne bijzondere vriendſchap, en ſchreef hem dikwijls, om zijnen raad over verſchillende onderwerpen in te nemen. Op eene reis van dien *Franſchen* geneesheer in *Engeland* werd hij door JENNER, met de grootſte heuschheid ontvangen, en hij kon de openhartigheid en gulheid zijner manieren, benevens de juistheid en ſchranderheid van zijnen geest, niet genoeg prijzen. Het waren voornamelijk de hoedanigheden van zijn hart, welke hem deden beminnen en hoogachten door allen, die hem van nabij kenden. De goedwilligheid van zijn karakter had altijd zijne daden beſtuurd, en zijne grootſte begeerte was, om wel te doen.

(*) Men leide hem ditmaal toe 10,000 p. ſt., de Koning 500, en in 1807 voegde men er 20,000 p. ſt. bij, te zamen omtrent *f* 400,000 *Holl.*

Digitized by Google

doen. „Men achtte zich gelukkig, met hem te mogen omgaan," zegt Doctor VALENTIN, „zoo veel vertrouwen en bewondering boezemden zijne minzaamheid en verdienste in."

Toen hij meende het goed gevolg zijner ontdekking verzekerd en met ontwijfelbare proeven bevestigd te hebben, keerde hij naar *Cheltenham* terug; maar in 1815 zijne echtgenoote verloren hebbende, begaf hij zich met zijnen zoon en dochter weder naar *Berkeley*. Daar wijdde hij zich van nieuws geheel toe aan het onderzoek van eenige belangrijke stukken, rakende de geneeskunst. Hij poogde het gebruik der *vaccine* tot andere ziekten uit te breiden, zoo als tot den kinkhoest; en, onledig als hij was met de goede uitwerkselen van door kunst voortgebragt uitslag, gaf hij in 1822 een brief in het licht, aan zijnen vriend, Doctor PARRY, te *Bath*, gerigt, waarin hij dezen kennis gaf van eenige waarnemingen van uitslag, met gelukkig gevolg, door de aanwending van den braakwijnsteen, op de huid verwekt, in verbijsteringen van den geest, en in verscheidene andere ziekten der inwendige deelen. Dit was zijn laatste werk. In zijn boekvertrek zijnde, werd hij eensklaps door eene beroerte overvallen, en gaf den geest, den 26sten Januarij 1823, in den ouderdom van 74 jaren.

Ten gevolge van een algemeen overleg zijner vrienden en der voornaamste inwoners van *Gloucestershire*, zal er op zijne geboorteplaats een gedenkteeken te zijner gedachtenisse worden opgerigt. Eene inteekening, tot dat einde in alle landen geopend, moet als een pligt voor het tegenwoordige geslacht beschouwd worden. In oude tijden zou de redder der kindschheid en schoonheid altaren verkregen hebben.

Doctor BARON, de vriend van JENNER, is belast, met de verschillende werken van JENNER te verzamelen en in het licht te geven.

KORT OVERZIGT VAN EEN REISJE VAN UTRECHT NAAR BAREN, IN HET NAJAAR VAN 1823.

Ik verliet des morgens *Utrecht*, en reed door de bij ingezetenen en vreemdelingen zoo zeer geliefkoosde wandel- en rijplaats, de *Maliebaan*, in 1637 aangelegd op een gedeelte gronds, dat tot het klooster *Oudwijk* behoorde. Aan het einde

Digitized by Google

de derzelve, aan de *Gilbrug*, ter linkerzijde, bestond, nog vóór weinige jaren, eene, met de meeste vlijt en aanwending van aanmerkelijke sommen gelds, bij uitnemendheid ingerigte Katoendrukkerij. Zij heeft het even min als andere tegen de concurrentie der *Engelschen* kunnen volhouden; waartoe inzonderheid de heillooze gehechtheid der *Nederlanderen* aan het vreemde veel heeft bijgedragen. Thans is zij, uit het fonds van de Maatschappij van Landbouw, tot eene Rijks Veeartsenijschool ingerigt.

Ik passeerde de breede, aangename en ter wederzijde met fraaije lusthuizen bezette *Bildstraat*. Aan het schutsluisje van de *Bildsche* grift bestond voorheen een Vingerhoedmolen, die door het water gedreven werd. Hij verschafte, hoe gering ook deszelfs voortbrengsel moge worden beschouwd, aan vele handen werk. Ook deze bestaat niet meer. Thans zag ik aldaar den opstal van een nieuw gebouw, aangelegd worden de, zoo ik vernam, door den Heer DE HEUS, van *Amsterdam*, tot een' Plaatmolen van koperen platen, dienstig tot zijne aanzienlijke fabrijk van militaire knoopen in genoemde stad. Dit kan herstelling geven voor het geleden verlies, en verschafte mij een innig genoegen.

Aan het, slechts een uur gaans van *Utrecht* gelegene, aangename dorp *de Bild* gekomen, reden wij langs den *holden Bild* naar den zoogenaamden *Dolder*. De *Bild* ligt in eene bevallige en vruchtbare landouw. De lange beukenlaan van het ter linkerzijde gelegene schoone landgoed van den Heer VAN DER POLL, *Jagtlust* geheeten, een einde zijnde, kwamen wij aan eene zandzee, midden in eene eenzame en dorre heide. Een half uur vóór dat wij aan den *Dolder* kwamen, werd alles vrolijker. Boerenwoningen in het midden der heide en zandwoestijn, plantsoenen, en ontginningen van onderscheiden' aard. Dit gezigt gaf mij een nieuw bewijs, wat de menschen vermag, wanneer nijverheid en Industrie zich vereenigen, om luiheid en armoede in werkzaamheid en welvaart te herscheppen. Mijn voerman, die met het lokale hier volkomen bekend, en daarbij zeer wel besprakt was, verhaalde mij, dat men deze ontginningen aan den ijver en de zucht tot algemeene welvaart van de Heeren VAN NES en ROSENIK te danken had. Door onvermoeide werkzaamheid had de laatste reeds een' omtrek van meer dan 600 morgen lands, van dorre heide, in welige koren-, wei- en tabakslanden herschapen. Meer dan 200 schapen, 30 paarden,

Digitized by Google

en eene menigte hoornvee, vervrolijken het oog; waar vóór weinige jaren niets dan heide was, en verspreiden nu welvaart en zegen over een groot aantal huisgezinnen.

Soestdijk naderende, werd ik verrukt door het heerlijke Lustslot, hetgeen eene dankbare Natie aan den Held van *Quatrebras* en *Waterloo* heeft ten offer gebragt. De eerste aanlegger van dit Vorstelijk gebouw, zoo als het in vroeger tijd bestaan heeft, was Prins WILLEM DE III, in den jare 1674. Schoon ik vroeger, van *Amsterdam* komende, wel eens dit Lustslot ter loops had bezigtigd, werd ik echter door kunstliefde gedreven, om nog eens mij aan het heerlijk schilderstuk van den Heer PIENEMAN te vergasten. Wie, die gevoel heeft voor de schoone kunsten, zoude, te *Soestdijk* zijnde, hetzelve niet gaarne hulde bewijzen, en met verrukking een Vaderland roemen, hetwelk, ook in onzen leeftijd, zulke groote mannen in dit vak heeft voortgebragt. Den Concierge over eenige punten ondervraagd hebbende, vernam ik van dezen, dat de Architect van dit Lustslot de Heer DE GREVE was, hebbende zijne bouwkundige talenten niet weinig vermeerderd door zijne reizen naar de klassieke landen der oudheid, *Italië* en *Griekenland*.

Dit prachtig paleis verlatende, wordt oog en hart getroffen door de schoone laan tegenover hetzelve, aan welker einde zich de Piramide van endensteen verroont, ter eere van den Prins van *Oranje* opgerigt. Bij het beschouwen derzelve herinnerde ik mij de dierbare en voor de toekomst zoo veel bevattende woorden van onzen hoogtachtingwaardigen Staatsman VAN HOGENDORP, wanneer hij, bij het lezen der *Mémoires pour servir à l'Histoire de France*, zegt: „ Wat „ hij (de Schrijver daarvan kan wel geen ander zijn dan NA„ POLEON) van het gewigt van *Quatrebras* zegt, twee-, „ driemaal daarop terugkomende, is regt belangrijk en aan„ genaam voor eenen *Nederlander*. Veelal gaat de vleijerij „ te verre; en ook in deze zaak heb ik wel eens getwijfeld, „ of de Prins ook te hoog werd verheven. Maar op het ge„ tuigenis van den vijandelijken Generaal, en van zulk een „ Krijgsoverste, kan men zich gerust verlaten. Nog zoeter „ gevoel is het voor mijn vaderlandsch hart, dat de Heldengeest van den Prins niet zijne grootste hoedanigheid is; „ zijn edelmoedige aard, zijn menschelijk hart, zijn juist „ gevoel van regt en onregt stel ik ver daar boven. Het

„ eene

Digitized by Google

„ eene is meer bekend dan het andere; maar met den tijd „ zal het blijken." (*)

Aan de Piramide gekomen, bezigtigde ik dezelve. Ik had verwacht, dat zij mij op den eersten aanblik zoude getroffen hebben, en wel op grond, dat een dankbaar Vaderland, het welk in de rij der Volken, voor het oog der geheele wereld, (welk eene kleine stip het ook op de wereldkaart uitmake) in standvastigen heldenmoed voor Vrijheid en Onafhankelijkheid, in verdediging van alle Godsdiensten, in braafheid en goede trouw, in vlijt en Industrie, in het voortbrengen van groote mannen in alle vakken van kunsten en wetenschappen, een' onverwelkbaren roem behaald heeft, hier een Gedenkteeken heeft opgerigt voor den Prins van *Oranje*, die, aan het hoofd der *Nederlandsche* legerbenden, door zijn' moed en beleid, op den 16den Junij 1815, bij *Quatrebras*, boven *Brussel*, het eerst den aanval van een dapper leger, aangevoerd door een der beroemdste Krijgsoversten onzer Eeuwe, wederstond, daardoor de overwinning bij *Waterloo*, en met dezelve de bevrediging van geheel *Europa* voorbereidde, en *Nederlands* onafhankelijkheid bevestigde. Ik had in vroeger jaren den Triomfwagen gezien, geplaatst op de *Brandenburger*-poort te *Berlijn*, dien de dappere BLÜCHER aan zijn Vaderland heeft wedergeschonken. Ik had te *Parijs* de vier bronzen Paarden van *Venetië* gezien, dat meesterstuk der meesterstukken, meer dan tweeduizend jaren oud. *Deze* Gedenknaald kwam mij alzoo niet anders voor, dan als een Mijlpaal of Grafnaald, zoo als ik er vele op mijne reizen, hoewel dan ook van mindere grootte, gezien heb. — Ik wandelde de schoone laan, door WILLEM DEN III aangelegd, terug naar het Lustslot, een pronkstuk der nationale dankbaarheid, uitnemend van bouworde en 500 voet breed. Op *Soestdijk*, aan het begin van den weg naar den *Dolder*, nam ik nog eene eenvoudige, maar ook achtingwaardige Gedenknaald in oogenschouw, met deze Inscriptie: CHRISTOFFEL PULLMAN, *Granadier van de Lijfcompagnie in het Regement Infanterij van den Prins van Hessen Darmstad, oud* 28 *jaren, verkiezende liever het leven te verliezen, dan zijne wapens over te geven, in den nacht van den* 27 *Julij* 1787. Ik vond er genoe-

(*) *Bijdragen tot de Huishouding van Staat*, Vden Deels 2de Stuk, bl. 170.

Digitized by Google

noegen in, dat deze Gedenknaald, flechts van hout, gedurende een tijdvak van 36 jaren, in de onderfcheidene ftormen onzer tijden, zoo ongefchonden is bewaard gebleven. Het is een echt bewijs van de achting onzer Natie voor de verdienften van een braaf foldaat. Boven de Infcriptie (die nog duidelijker te lezen is, dan die van het Monument voor den Prins, als welke, in het verloop van flechts 3 jaren, hier en daar op een' kleinen afftand reeds onleesbaar is geworden) is een doodshoofd met twee doodsbeenderen. Dit verwekte bij mij de bedenking, dat Gedenknaalden in oude en latere tijden meestal gekozen geworden zijn tot vereering en vereeuwiging van beroemde Helden, die gefneuveld zijn, en dat een Gedenkftuk voor den Prins van *Oranje*, nog in den eerften bloei zijns mannelijken leeftijds, gelukkiger had kunnen zijn uitgevallen, indien het niet in eene doodfche en fombere, maar in eene levendigere voorftelling ware gekozen geworden; ja, ik voor mij verbeelde mij, meerder van het Monument voor den Held van *Quatrebras* te zullen zijn getroffen geweest, wanneer ik, op een kolosfaal marmeren voetftuk, waarin op drie zijden eene groep uit den gedenkwaardigen flag was gebeiteld, den Prins van *Oranje* op zijn briefchend Ros, beide levensgrootte, in gegoten brons, had gezien, met zijnen Generaalshoed zwaaijende, en, als aan het hoofd der *Nederlandfche* troepen, hun toeroepende: *Vooruit, brave kameraden! vooruit! Het is hier om haardfteden en altaren te doen.* Welke woorden, door den Prins zelven uitgefproken, alsdan, op de voorzijde van het voetftuk, als Infcriptie, uitnemend waren te ftade gekomen.

Te *Baarn* komende, deed ik eene wandeling in den omtrek van dit heerlijk oord. Aanmerkelijk zijn de fchoone Lusthoven en Gebouwen, die zich hier voordoen, als *Groeneveld* van den Heer HUYDEKOPER VAN MAARSEVEEN, *Steenvliet* van de Heeren LAAN, *Zeerust* van den Heer HULSHOFF, *Schoonoord* van den Heer ELIAS, de fraaije Huizen van de Heeren SCHUIT, MOLKENBOER, GLIMMER, FRASER, en meer andere fierlijke woningen, van tijd tot tijd door *Baarnfche* Ingezetenen, en wel bijzonder door den Heer VELDHUIZEN, geordonneerd en gefticht. Ook ftrekt het Landgoed van den Heer HARDERWIJCK, te *Soestdijk*, wezenlijk ten fieraad.

Het *Baarnfche* bosch is een ware lusthof. Beurtelings geleiden zware lanen en bevallige flingerpaden naar de zoogenaam-

Digitized by Google

naamde *Scheerenbergs-*, *vierkante-*, *Oranje-* en *groote kom*. Wandelt men voorts naar de zijde van *Eemnes*, en beklimt men de heuvels, die zich aan de linkerzijde, onder de schaduw van eiken- en dennenboomen, voordoen, alsdan geniet men de heerlijkste afwisseling van vergezigten, waar het vrolijk groen van jeugdige beplantingen en de schoonste wei- en korenlanden zich in een onafzienlijk veld voor het oog vertoonen. Genoegelijk was ook voor mij eene wandeling naar de *Eemsbrug*, ½ uur van *Baarn* gelegen. De kronkelende *Eems* vloeit hier als een zilveren stroom voorbij, tot dat zij zich, op eenen afstand van twee uren, in de *Zuiderzee* ontlast. Een Terp wijst alhier nog het overblijfsel aan van het voormalige *Huis ter Eem*, hetwelk, in 1629, door eenen boer of kastelein, op de manmoedigste wijze, alleen met zijn eigen huisgezin, uit 9 man bestaande, tegen de troepen VAN MONTECUCULI, die *Amersfoord* bemagtigd had, een' geruimen tijd verdedigd werd, waarvoor hem de Regering der stad *Utrecht* met eene aanzienlijke jaarwedde voor zijn leven begiftigde. Aan de *Eems* ligt ook een Kalkoven, die den Heeren VAN CRIMPEN en VAN KESSEL, te *Amersfoord*, toebehoort.

Baarn was reeds vóór den jare 1390 eene stad, en sloot in 1410 een verbond van onderlinge bescherming met de stad *Amersfoord*. Menigvuldige oorlogsrampen hadden haren vorigen luister verwoest, en haar weder tot een gering dorp teruggebragt, toen zij, in 1674, met *Soest* en de beide *Eemnessen*, door de Heeren Staten van *Utrecht*, tot eene vrije heerlijkheid verheven, en aan den Prins van *Oranje* vereerd en opgedragen is geworden.

De grondslag tot een' nieuwen bloei en welvaart heeft *Baarn* echter te danken aan de weldadige bedoelingen van den Heer REINHARD SCHEERENBERG, die, om aan eenige behoeftige menschen werk en onderhoud te verschaffen, vóór ongeveer 20 jaren, het eerst hier eene vijfschaftswerij oprigtte, vervolgens eene Tapijtfabrijk van gewoon koehaar, als ook eene Kastenmakerij, in het huis, thans nog door Vrouwe Douairière SIX bewoond, doch welke laatste niet meer voorhanden is. Hij was ook stichter van de beide zoo sierlijke als prachtige *Chinesche* Huizen, *Canton* en *Peking*, (thans ook aan den Prins van *Oranje* toebehoorende) en vergrootte *Baarn* van tijd tot tijd, door het aanbouwen van verscheidene huizen, die hij tot woonplaatsen voor de

Digitized by Google

werklieden der fabrijk benoodigd was. Thans is *Baarn*, bijzonder sedert den jare 1813, aanmerkelijk in bevolking toegenomen, en nu eene der aangenaamste verblijfplaatsen geworden voor vermogende lieden, die zich van onderscheidene plaatsen, doch bijzonder van *Amsterdam*, hier komen nederzetten.

Ik had mij voorgenomen, een' geruimen tijd tot bezigtiging van de hoogstbelangrijke Tapijtfabrijk te besteden, en de meestmogelijke bijzonderheden van derzelver inrigting te leeren kennen; en het is met genoegen, dat ik vermeen te mogen zeggen, hierin niet ongelukkig geslaagd te zijn.

Nadat de Heer SCHEERENBERG van de *Baarnsche* Tapijtfabrijk heeft afstand gedaan, is dezelve in eigendom overgegaan aan de Heeren LE JOLLE, SAPORTAS en WILS te *Amsterdam*, die, met geen' minder edel gevoel, ter gunste van Vaderland en behoeftige menschen, bezield, derzelver wenschelijke instandhouding op eenen duurzamen grond verzekerden, en, door een verlicht oordeel, zich boven vele nadeelige vooroordeelen verheffende, op de treffendste wijze hebben doen zien, hoe veel een ten nutte aangewend vermogen, onder eene goede en verstandige leiding, vermag, om van fabrijken, waarvan eenmaal de proef der eerste onvermijdelijke uitgaven is doorgestaan, ook voor derzelver respective deelnemers, in vervolg van tijd, partij te trekken.

De *Baarnsche* Tapijtfabrijk was eerst, door derzelver weldadigen stichter, op de gewone wijze ingerigt, zoo als die algemeen in *Holland* gevonden wordt. De nieuwe deelnemers deden haar ook nog een tijdlang de oude inrigting behouden, tot dat, in den jare 1810, de Heer ERNST GUSTAV WILLEM COHEN, het bestuur van dezelve op zich nemende, door het invoeren van de voortreffelijkste Machinerie, derzelve, als 't ware, een geheel nieuw bestaan schonk, en haar op heden tot dusdanigen trap van bloei en luister heeft opgevoerd, dat de Heer COHEN, door den Prins van *Oranje*, met een brevet, als Hoogstdeszelfs fabrikant, is vereerd geworden.

Door een langdurig verblijf in *Engeland* en *Duitschland*, doch hoofdzakelijk in het eerstgenoemde, vond de Heer COHEN een ruim veld ter bestudering van alles, wat deze landen in de Technologie, zoo wel theoretisch als praktisch, voortreffelijks opleveren. Hij was de eerste, die op het vaste land, te *Berlijn*, eene *Engelsche* machinale Katoenspinne-

Digitized by Google

nerij oprigtte, en bragt dezelve tot zulk een' trap van volkomenheid, dat het *water-* en *mule-twist*, het laatste tot eene fijnheid van 200 ſtrengen uit één pond katoen, geſponnen werd. Over deze fijnheid moet men zich ten hoogſte verbazen, wanneer men de volgende berekening nagaat: Uit één pond katoen wordt geſponnen 200 ſtrengen; elke ſtreng houdt 7 bind; elke bind 80 draden; elke draad 54 *Eng.* duim. (*) Dus wordt uit één pond katoen de verbazende lengte geſponnen van 200. 7. 80. 54 = 6,048,000 *Eng.* duim = 504,000 *Eng.* voet = ruim 489,056 *Rijnl.* voet; zijnde dus ongeveer 48 uur gaans.

Van zijne vroegſte jeugd was de Heer COHEN een onvermoeid beoefenaar van Meet-, Natuur- en Scheikunde, en leide daardoor den grond tot eenen hoogſt nuttigen werkkring in zijn Vaderland, waarvan zijne inrigtingen aan de *Baarnſche* Tapijtfabrijk het onwederſprekelijkſte en vereerendſte bewijs opleveren. Hij had de beuſchheid, bij het bezigtigen der fabrijk, mij niet alleen in perſoon rond te leiden, maar ook, met de meeſte naauwkeurigheid, mij met al derzelver bijzonderheden bekend te maken, waarvan ik hier nog het een en ander wil mededeelen.

(*) Eene zeer merkwaardige beſchrijving van deze fabrijk is te vinden in het *Magazin zur beförderung der Industrie*, Th. I, S. 223.

(*Het vervolg en ſlot in No. VII.*)

ZEESLAG BIJ ALTA-GRACIA, EN HET LAGOEN VAN MARACAÏBO.

De Zeeſlag in het Lagoen van *Maracaibo* heeft vóór eenigen tijd de Republiek *Columbia* van derzelver gevaarlijken vijand, den Generaal MORALES, bevrijd, en den oorlog doen ophouden. Dezelve heeft wel eenige overeenkomst met den ſtrijd op *Pampus* tegen DOSSU; hoewel anders de oprigting der *Columbiaanſche* en die der *Nederlandſche* Republiek weinig overeenkomst met elkander hebben, dan dat zij beide zich van de *Spaanſche* heerſchappij onafhankelijk maakten. De dag, waarop deze zege bevochten werd, behoort onder de roemrijkſte van *Columbia*, en de zwarte Bevelhebber PADILLA, (een donkere *Sambo*, iets helderder dan een *Mulat*, eerst Viſcher, daarna Matroos, en thans Bevelhebber

Digitized by Google

der *Columbiaansche* Zeemagt), aan wien men dezelve te danken heeft, onder derzelver voornaamste mannen.

De toestand der zwakke *Columbiaansche* Republiek begon bedenkelijk te worden. Het beleg van *Porto-Cavello* was door den *Spaanschen* Scheepskapitein LABORDE ontzet, die bij deze gelegenheid twee *Columbiaansche* Korvetten nam. Behalve de troepen, waarmede BOLIVAR naar het Zuiden (*Quito*) gegaan was, bestond er geene andere magt, om MORALES van *Maracaïbo* te verdrijven. Sedert September 1822 was er wel eene expeditie te *Rio la Hache* tegen MORALES uitgerust, waarbij zich van alle kanten, zelfs van *Laguayra*, troepen gevoegd hadden, die ook werkelijk, ten getale van 5000 man, in de maand Mei 1823, naar *Maracaïbo* optrokken; doch MORALES ging dezelve met 2500 man te gemoet, waarop zij, zonder slag te leveren, naar *Rio la Hache* terugtrokken, na veel door ziekte en gebrek geleden te hebben.

PADILLA blokkeerde, met eene Korvet, eenige Brikken en Schooners, het Lagoen van *Maracaïbo*; en, zoo LABORDE, (hetgeen hij zeer gemakkelijk had kunnen doen) na zijne overwinning voor *Porto-Cavello*, met zijn Fregat dadelijk naar *Maracaïbo* gezeild ware, had hij het Independentsch Eskader van PADILLA, hetwelk te *los Taccas* gerust ten anker lag, met meer gemaks kunnen vernielen, dan dat voor *Porto-Cavello*; maar hij deed zulks niet: hij bleef twee maanden te *Porto-Cavello* liggen, en kwam daarna nog eene maand in de haven van *Curaçao* uitrusten.

Zoodra PADILLA het voorgevallene te *Porto-Cavello* vernam, meende hij reeds LABORDE achter zich te zien, en verliet terstond zijne ankerplaats. Er stonden maar twee wegen voor hem open, óf om met zijn geheel Eskader de blokkade op te breken en zijn behoud onder de batterijen van *Karthagena* te zoeken, óf om te beproeven, hetgeen men tot heden toe voor onmogelijk gehouden had, met zijn Eskader de Bar van *Maracaïbo* te forceren, welke door het Fort *San Karlos* verdedigd wordt, en dus in het Lagoen te komen, alwaar LABORDE met zijn Fregat en de Korvet hem niet volgen kon. Hij koos het moeijelijkste en gevaarlijkste, zond de Korvet, met weinig volk er op, naar *Karthagena*, en zeilde den volgenden dag met het overige Eskader over de Bar, alwaar nog nooit, wegens de ondiepte, eene Brik overgegaan was. Na zwaren arbeid en met verlies

van

van eene Brik, *le grand Bolivar*, van 20 ſtukken, Kapt. JOLLY, welke aan den grond bleef zitten en verbrand werd, gelukte het hem, de ondiepten over te komen, meester van het Lagoen te worden, en daardoor den Generaal MORALES in eenen hoogſtonaangenamen toeſtand te brengen.

Drie maanden bleef PADILLA in het Lagoen, nam van de overzijde van hetzelve het korps van den Generaal MANRIQUE aan boord zijner vaartuigen, waarmede men meende MORALES aan die zijde aan te vallen, wanneer de expeditie van *Rio la Hache* van den anderen kant kwam opdagen. Toen MORALES de troepen van *Rio la Hache* te gemoet trok, maakte dit korps zich ook werkelijk meester van *Maracaïbo*, plunderde de ſtad, doch ſcheepte zich terſtond weêr in, toen MORALES terugkwam.

De laatstgenoemde was intusſchen met zijne gewone werkzaamheid en ijver bezig, om te *Maracaïbo* een Eskader uit te rusten, waarmede hij PADILLA wilde bevechten. Hij bemande de vaartuigen, die hij bij de inneming van *Maracaïbo* genomen had, maakte van zijne ſoldaten matrozen, deed nieuwe vaartuigen bouwen, waartoe hij ook zijne ſoldaten gebruikte, en waagde eindelijk, tot twee malen toe, PADILLA aan te tasten; dan, beide keeren ſtootte hij zijn hoofd, en moest met verlies wijken.

Nu hoopte hij op de komst van LABORDE, met wiens hulp hij zijn oogmerk dacht te bereiken. Eindelijk verſcheen deze; doch hij kon met zijne vaartuigen niet over de Bar komen, liet dezelve daarom te *los Taccos* ten anker liggen, en ging met ſlechts 100 matrozen (van welke hij er ſlechts elf heeft terug bekomen) aan boord van eenige vaartuigen, die hij reeds vroeger van *Porto-Cavello* gezonden had, naar *Maracaïbo*. Deze kundige, voorzigtige, doch geenszins werkzame Scheepsbevelhebber raadde terſtond MORALES af, eenen zeeſlag op het Lagoen tegen PADILLA te ondernemen, dewijl deze (die zich altijd, inzonderheid bij het nemen van *Karthagena* en *St. Martha*, als een bijzonder dapper man gedragen had, en op wien het volk zeer vertrouwde) eene te groote overmagt bezat, wel niet in getal van vaartuigen, maar in kaliber, hetgeen in eenen zeeſlag zoo veel afdoet. De *Columbiaanſche* Bevelhebber PADILLA had Brikken van 20, van 16 en van 12 ſtukken geſchut; terwijl het Eskader van MORALES geene grootere vaartuigen had, dan van 7 ſtukken. Daarenboven had PADILLA geoefende

Digitized by Google

matrozen, oude kapergasten, als ook *Engelſche* Officieren en matrozen van de Korvet *the Conſtitution*; terwijl het Eskader van MORALES voornamelijk met landſoldaten bemand was. Ook ſtelde LABORDE hem voor, om liever *Maracaibo* te verlaten, het Fort *San Karlos* goed te proviandéren, zich aan boord van zijn Fregat *the Conſtitution* te begeven, en met zijne troepen eenen aanval op *Laguayra* en *Caraccas* te doen, welke plaatſen van weinige troepen voorzien waren. Doch MORALES, die bij goede militaire hoedanigheden eene groote ſtijfhoofdigheid voegt, was onverzettelijk, en wilde eerst PADILLA bevechten, en dezen (volgens zijne uitdrukking) zijn graf doen vinden in het Lagoen. Hij verzamelde zijne vaartuigen, welke, na eene vorige nederlaag, zich niet meer veilig onder het onverſterkte *Maracaibo* achtten en bij het Fort *San Karlos* ten anker lagen, vereenigde daarmede één Brigantijn en twee Schooners, die van *Porto-Cavello* waren gekomen, en ruſtte zijn Eskader uit, om PADILLA aan te tasten. Doch deze kwam hem voor. Op den 24 Julij ging PADILLA des morgens op alle zijne vaartuigen rond, wist het volk tot moed en geeſtdrift op te wekken, en maakte des middags om twee ure van een' gunſtigen wind gebruik, om het *Spaansch* Eskader, 't welk te *Alta-Gracia* ten anker lag, te overvallen. Het gevecht was in weinige oogenblikken algemeen, en van beide kanten hardnekkig. Eene *Columbiaanſche* Schooner werd geënterd en genomen, doch kort daarna weder hernomen. De *Spaanſche* Brigantijn *Esperanza* werd hevig aangevallen, en verloor het grootſte gedeelte harer manſchap; waarop de Kapitein (volgens te voren gedane belofte) den overgeblevenen matrozen beval in zee te ſpringen, eene brandende lont in de kruidkamer wierp, en zich in de lucht deed vliegen, waardoor eene *Columbiaanſche* Schooner, welke daar naast lag, zeer veel leed. Eene *Spaanſche* Faluche deed zich insgelijks in de lucht vliegen. Intusſchen hadden zich MORALES en LABORDE, aan boord van de Schooner *Especuladora*, in het gevecht begeven; ook hadden alle *Spaanſche* vaartuigen hunne kabels gekapt, en verdedigden zich wanhopend. De *Columbiaanſche* vaartuigen, die bovenswinds lagen, rigtten eene vreeſelijke vernieling aan onder de kleinere *Spaanſche* ſchepen. Evenwel hielden de *Spanjaarden* het nog tot tegen den avond uit; toen redden zich nog eenige vaartuigen met de vlugt, en ook MORALES en LABORDE hadden het geluk, te

Ma-

Digitized by Google

Maracaïbo aan te komen; maar 69 van hunne Officieren en omtrent 800 soldaten vonden in dit gevecht hunnen dood.

Met dezen zeeslag was alles verloren. MORALES had zich zelven met de snelzeilende Schooner *Especuladora* kunnen redden; maar hij wilde zijne troepen, die zoo veel met hem uitgestaan hadden, niet verlaten. LABORDE ging met de *Especuladora* naar zijn Fregat, en vertrok, in het gezelschap van de Korvet *de Ceres*, naar *Curaçao*. MORALES was genoodzaakt, eenige dagen daarna, eene kapitulatie te sluiten, waarbij de weinige vaartuigen, die van de dertig, uit het gevecht voor *Alta-Gracia* waren ontkomen, benevens al de wapenen en ammunitie, in handen der vijanden gesteld, en de stad *Maracaïbo* en het Fort *San Karlos* werden overgegeven, en waarbij MORALES en zijne manschappen, die echter grootendeels uit Inboorlingen bestonden, zich onder eede verbonden, nimmer de wapenen tegen *Columbia* te zullen voeren.

Dus verdween met dit gevecht de laatste hoop der talrijke geëmigreerde *Spanjaarden*, die nu hunne bezittingen voor altijd aan de *Negers* en Kleurlingen moeten afstaan, uit welke thans voornamelijk de Republiek *Columbia* bestaat, en binnen weinig tijds geheelenal bestaan zal.

Deze nederlaag der *Spanjaarden* is mede eene der rampen, die het *Spaansche* volk aan den Koning van *Frankrijk*, als uitvoerder der besluiten van het Congres van *Verona*, te wijten heeft. Want hadden de ongelukkige gebeurtenissen in het begin des jaars 1823 in *Spanje* geene plaats gehad, zoo zouden de Constitutioneelgezinde eilanden *Cuba* en *Porto-Rico* MORALES niet in den steek gelaten, maar hem eenige gewapende Brikken hebben gezonden, waaraan het MORALES ontbrak, om dit zeegevecht te winnen, en hoedanige er zich op die beide eilanden 10 of 12 bevinden. Dit deden zij nu niet, omdat zij, door den inval der *Franschen* in *Spanje*, de goede zaak voor verloren hielden, en verder alle opofferingen nooddeloos achteden. Om die zelfde reden weigerden de kooplieden van *Cuba* de 100,000 *patajos* tot de expeditie van LABORDE te betalen, waarvoor zij, vóór den inval der *Franschen* in *Spanje*, ingeteekend hadden. Daarenboven is dit gevecht voor de *Spanjaarden* verloren gegaan, omdat zij geene bekwame matrozen hadden, en van dezen was LABORDE op zijn Fregat en Korvet wèl voorzien; maar hij durfde geen genoegzaam getal van dezelve afnemen, vermits in deze wa-

Digitized by Google

waaren *Fransche* oorlogsvaartuigen verschenen waren, die achter hunne witte vredevlag krijgzuchtige oogmerken verborgen, en voor welke dus LABORDE op zijne hoede wezen moest.

Ware het verlies van het gevecht bij *Alta-Gracia* nog maar de eenigste ramp, welke de *Franschen* aan *Spanje* thans veroorzaakt hebben!

AAN WIE HET SCHOEISEL PAST.

Hij, die, van liefde en vreê verbastend,
Partijziek, slechts zichzelv' bemint,
Tot in hun graf de braven lastert,
In twist zijn hoogst genoegen vindt,
De wonden van verjaarde veeten,
Wraakzuchtig, weêr heeft opgereten,
Vaak gal met honigzeem vermengt,
Strooij' nimmermeer cipressenblaêren,
Of weene op 't graf, waar 't lijk van FEITH is ingevaren;
't Zijn valsche tranen, die hij plengt.

Gelijk 't gekras van kraaijen, raven
Een kille huiv'ring doet ontstaan,
Wen zij, al zwermende, over graven,
Of hupp'lende, als ten reije gaan;
Of als een roerdomp, die aan de ooren
Zijn domp'rig bromgeluid doet hooren,
En 's wandlaars borst door schrik beklemt, —
Zoo zouden zulke huichelzangen,
Hoe schitt'rend ook, elk hart met doodsche vrees bevangen,
Opregt voor d' ed'len FEITH gestemd.

Zwijg dan, menschhatend vredemoorder!
Want FEITH was waarlijk menschenvriend:
Zwijg dan, woelzuchtig rustverstoorder!
Want FEITH heeft orde en vreê bemind.
Zwijgt dan, die, met gespleten tongen,
Voor godsdienst, deugd en vriendschap zongen,

Maar

Maar duiv'len zijt in eng'lenschijn!
Want hij, die regt hem zal waarderen,
FEITH's asche in 't heilig graf wil met zijn' zang vereeren,
Moet *braaf* zoo wel, als dichter zijn.

Uit onde achting.

RHYNVIS FEITH.

Wie was het, die de zon der dichtkunst weêr deed lichten,
Verduisterd door een' zwerm, die rijmen hield voor dichten?
Wie, die verfijnd gevoel aan 't minnend harte schonk,
En, zelfs in de overmaat, zoo edelaardig blonk?
Wie was het, die zijn' naam en 't puik der voorgeslachten
Verheerlijkte door grootsche, onsterflijke gedachten?
Wie, die den *ouderdom* nog vreugd in 't harte zong,
En aan den dood, bij 't *graf*, zijn' prikkel stout ontwrong?
Wie was het, die, der jeugd ten trouwen gids en rader,
Haar needrig op deed zien tot d' algemeenen Vader?
Wie, die ons, in 't gewoel der *wereld* om ons heen,
Onszelv' genoeg deed zijn, en, *eenzaam*, nooit alleen?
Wie, die van *daad bij woord* ons 't voorbeeld heeft gegeven? —
't Was FEITH, die, thans bij God, onsterflijk hier blijft leven.

Febr. 1824.

APOLLO ULTRA-LIBERAAL.

Een Dichter (niet van de eerste soort)
Sprak onlangs, bij het krantenlezen,
In zeker koffijhuis; (de man was zeer verstoord;
Men zag het duidlijk aan zijn wezen:)
„ Als ik mijn' zin had, 'k liet gewis,
„ Hoe eer hoe beter, al die vuige Liberalen
„ Te zamen door den Duivel halen:
„ Dat volk is nooit tevreên, en baart slechts ergernis." —
Juist zit er iemand daaromtrent,
Die zijne waarde als Dichter kent,
En zegt: „ Mijn vriend, gij doet niet wèl, te smalen,
„ Met zoo veel hevigheids, op *alle* Liberalen:
„ Want, zoo de Duivel niet uw beste dichtwerk haal',
„ Is 't enkel, wijl Apol is Ultra-Liberaal!"

R.

Digitized by Google

BIJ HET LIJKJE VAN MIJN LIEVE NICHTJE, ANTJE O.....,
OUD ZES JAREN, OVERLEDEN 13 FEBRUARIJ 1824. (*)

Ach! daar ligt het lieve bloempje,
Dat onlangs zoo fleurig ſtond,
Van het ſteeltjen afgevallen
En verwellekt op den grond!

Dor en treurig overblijffel
Van die lieve lenteroos,
Die ik bij haar eerst ontluiken
Mij reeds tot een lievling koos!

Gij, die me in mijn vrije uurtjes
Altijd zoo veel vreugde boodt,
Als ik mij met u vermaakte,
U mogt koesteren in mijn ſchoot!

Angſtig zag ik 't borstje hijgen
Naar den laatſten ademtogt,
En die handjes rustloos grijpen
Naar hem, die het laafnis brogt.

Ach! daar zonk het magtloos hoofdje
Op 't verſtikte borstje neêr;
God! daar vloog het laatſte zuchtje;
't Lieve Antje was niet meer!

Nu ligt gij daar, eenzaam, treurig,
Slechts door bittren rouw verzeld;
Ach! uw kil verſtijfde leedjes
Zijn misvormd door 't doodsgeweld.

Nu

(*) De Redacteur, getroffen door dit eenvoudig, maar roerend dichtſtukje van een eerzaam Dienstmeisje, brengt hetzelve, na bekomene vergunning, onveranderd, en zoo als het uit een bewogen hart ter penne uitvloeide, onder het oog zijner Lezeren; zich verblijdende, dat, even als *Sneek* haar FRANCIJNTJE, ook *Amſterdam* haar JACOMIJNTJE noemen kan.

Digitized by Google

Nu ligt gij in diepen sluimer,
Dien de slaap des doods u schenkt;
Maar gij zult eens weêr ontwaken,
Als de groote lente u wenkt.

Dan verrijst ge in nieuwen luister,
Schooner dan gij eertijds waart;
o! Dan zuigt gij eeuwig bloeijen:
Dit blijft onze troost op aard.

JACOMINA W.....

PHILIPS DE III.

PHILIPS DE III, Koning van *Spanje*, eene algemeene amnestie vergund hebbende aan eene oproerige stad, met uitzondering alleen van eenige personen, kwam een Hoveling hem de schuilplaats verraden eens Edelmans, in die amnestie niet begrepen. „Gij hadt beter gedaan," hernam de Vorst, „hem „te gaan zeggen, dat ik hier ben, dan mij, waar hij is."

DE EIGENLIJKE DIEPTE DER GEWIJDE AARDE.

Bij het overlijden van den beroemden Tooneelspeler en Dichter MOLIÈRE ontzeide de gestrenge Aartsbisschop van *Parijs* der asschen dezes lievelings der ganssche Hoofdstad en des Konings zelven het begraven in gewijde aarde. Daar LODEWIJK DE XIV met alle vertoogen en verzoeken bij denzelven niets vermogt, vroeg hij hem eindelijk onverwachts: „Hoe diep is wel de gewijde aarde van een kerkhof?" De verraste Prelaat antwoordde: „Ongeveer acht voet." — „Welnu," hernam de Vorst, „laat het graf twaalf voet diep „delven, en dan het overschot van den eerlijken MOLIÈRE „daarin bijzetten. Zoo toch is het nog vier voet dieper, „dan de maat van uwen gewijden bodem, en kan uw ge„weten zich volkomen geruststellen!"

DE ABT MAURY.

De Kardinaal (toen nog Abt) MAURY ondervond eens het onbescheid van een' man, die, bij zeer geringe verdiensten, eene vrij groote mate van zelfverbeelding bezat, en tot hem zei-

Digitized by Google

zeide: „ Gij verbeeldt u dan al heel wat te zijn?" Terstond hernam hij: „ Zeer weinig, wanneer ik mij betracht; zeer „ veel, wanneer ik mij vergelijk."

WENK VOOR SPILZIEKE HUISVROUWEN.

Een rijk Bankier te ***, wiens zaken in wanorde waren, ontdekte eindelijk aan eenen vriend de hem boven het hoofd hangende losbarsting eens onvermijdelijken bankeroets; terwijl hij hem de zware folianten zijner kantoorboeken voorleide, waaruit hij, nevens vele noodlottige verliezen, hem de, sinds de laatste jaren steeds toegenomene, zware uitgaven eener kostbare huishouding met de stukken trachtte aan te toonen. Kort daarna leide dezelfde vriend een morgenbezoek af bij de vrouw des huizes, algemeen als zeer verspillend bekend. Juist was zij bezig met in eenige sierlijke kleine boekjes te bladeren, en in een derzelven de belangrijke uitgaven voor het Bal, den vorigen dag gegeven, op te teekenen. „ Ei, ei! zoo „ drok bezig, Mevrouw?" riep hij haar bij het inkomen en hoffelijk begroeten toe. — „ Men heeft ook zijne huishoud- „ bibliotheek, gelijk gij ziet, Mijnheer; alleen, in vergelij- „ king met die mijns mans, eenigzins in miniatuur." — „ Dat „ zie ik, Mevrouw!" hernam de bezoeker op een' stekeligen toon: „ en thans kan ik mij den zeldzamen droom van Ko- „ ning PHARAO verklaren. Deze kleine boekjes zijn de ma- „ gere koeijen, die de vette koeijen op het kantoor van „ uwen echtgenoot hebben opgegeten!"

DE TWEE HANEN.

Fabel.

Twee hanen vochten op dood of leven, onder het gelach der omstanders. Afmatting verpligtte hen tot eenige rust, en in deze oogenblikken sprak een der kampvechters tot den lagchenden hoop: „ Zoo weinig weet gij dapperheid te „ waarderen, dat gij haar bespot!" — „ Vechtlust, uit per- „ soonlijke vijandschap," antwoordde een der omstanders, „ is geene dapperheid, en blijft altijd belagchelijk."

Tot narigt der voorstanders van het rampzalig Duël!

Meng. No. IV, bl. 204, reg. 4, staat: *zijn er*, lees: *zijner*. En hier boven, bl. 284, reg. 6 v. o., *Baren*, voor *Baard*.

Digitized by Google

MENGELWERK.

UITTREKSEL UIT EEN VERSLAG AAN ZIJNE EXCELLENTIE, DEN MINISTER VOOR HET OPENBAAR ONDERWIJS, DE NATIONALE NIJVERHEID EN DE KOLONIËN, WEGENS DE OPENBARE TENTOONSTELLING VAN VOORTBRENGSELEN VAN VOLKSVLIJT, TE PARIJS, IN DEN JARE 1823.

Toen uwe Excellentie mij de eer aandeed mij te kennen te geven, dat het U niet onaangenaam zoude zijn, om van mij eenig berigt te ontvangen omtrent de groote Tentoonstelling van Producten van Nationale Nijverheid in *Frankrijk*, die nu onlangs te *Parijs* heeft plaats gehad, was het gewis uwe bedoeling niet, dat ik van den aard en de meerdere of mindere voortreffelijkheid van alle de ten toon gestelde zaken berigt zoude geven. Hiertoe toch zoude eene meer dan algemeene kundigheid gevorderd worden; en al bestond er iemand, die alle de kundigheden van de verschillende leden der Beoordeelingscommissie in zich vereenigde, dat schier ondenkbaar is, dan nog zoude er een naauwkeurig onderzoek gedurende verscheidene maanden noodig zijn, om eene zoo groote menigte heterogene zaken te onderzoeken, en er zoude een groot boekdeel gevuld worden met de resultaten van dit onderzoek. Hij, die van de geheele Tentoonstelling verslag moest geven, zoude zijn als een boekbeoordeelaar, die op eenmaal eene *Encyclopédie* te beoordeelen had, en ieder artikel van dezelve moest nagaan. Ik ben te meer overtuigd, dat uwe Excell. geen algemeen verslag van de geheele Tentoonstelling verwacht, dewijl ik alsdan genoodzaakt zoude zijn te herhalen, hetgeen reeds in zoo veld openbare Nieuwspapieren is vermeld geworden, en hetgeen uwe Excell. zoo veel beter zal vinden in het verslag van de Beoordeelingscommissie, hetwelk gewis binnen kort in druk zal verschijnen. Veeleer moet ik on-

Digitized by Google

derstellen, dat uwe Excell. verlangt te weten, welke de algemeene inrigting der Expositie was, en of er onder de menigvuldige voorwerpen, die bij een oppervlakkig onderzoek mijn oog troffen, niet sommige gevonden werden, die mij voorkomen voor de Industrie van ons Land van belang te zijn, of die door hunne vernuftig uitgedachte zamenstelling boven andere opmerking verdienen. Uit dit oogpunt dan de zaak beschouwende, neem ik de vrijheid, het volgende aan uw verlicht oordeel te onderwerpen.

De Tentoonstelling heeft plaats gehad in de *Louvre*. De tweede verdieping en een groot gedeelte van de eerste van dit prachtig gebouw waren geheel gevuld, en het scheen uit de weinige aan sommige Fabrikanten toegestane plaats, dat deze groote ruimte nog niet voldoende was, om alles te kunnen bevatten. Er is wel geene beschrijving van de Tentoonstelling in eenig *Fransch* Nieuwspapier verschenen, die niet begint met eene wijdluftige inleiding, waarin gezegd wordt, dat het Paleis der Koningen van *Frankrijk* voor de Industrie geopend is, en dat de Kunsten daar gekroond zijn geworden; alsof de stellers met hunne overdrevene beschrijvingen wilden te kennen geven, dat zijne Majesteit, de Koning van *Frankrijk*, zelf voor de Industrie zijn Paleis verlaten, en gedurende de Tentoonstelling elders de wijk genomen had, en alsof niet iedereen wist, dat de *Louvre* gewoonlijk bijkans geheel ledig staat! Wat hiervan zij, zeker is het, dat er wel geen prachtiger lokaal ergens zoude kunnen gevonden worden, en tot eene Tentoonstelling meer geschikt, dan dit groote Paleis oplevert. Meer dan vijftig zalen waren geheel met de Producten van *Frankrijks* Industrie gevuld. Niet alle de zalen, echter, bevatteden even belangrijke Producten. De luchtige *Franschinan* had het Paleis zijner Koningen voor vele zaken geopend, die de meer ernstige *Nederlander* zeker niet over den drempel van het Raadhuis eener Provincieſtad zoude toegelaten hebben; maar ook bij den minder ligtzinnigen *Nederlander* zou-

Digitized by Google

zouden de Parfums en Esfences, die hier vele zalen vulden, geen belangrijk voorwerp van handel uitmaken, dat toch bij onze zuidelijke Naburen inderdaad het geval is; en ook in ons Vaderland zouden gewis de zoogenaamde sprekende poppen van MÄLZEL, een speelgoed voor oudere en jongere *Fransche* kinderen, die, omdat ze bij den arm bewogen wordende, zeer onduidelijk *Papa* zeiden, voor *f* 200 *Fr.* verkocht werden, en die niets beter waren dan de zoogenaamde koekoeken, waarmede de *Hollandsche* kinderen spelen, de menigte niet bij groote hoopen, als het eerste wonder van de Tentoonstelling, tot zich getrokken hebben!

Hoe zeer dan deze Tentoonstelling het oude spreekwoord bevestigde, dat er geen goud zonder schuim is, zoo blijft het echter waar, dat niemand de *Louvre* doorwandeld heeft, zonder van bewondering opgetogen te zijn geweest over de menigte van nuttige en schoone zaken, die in één Rijk vervaardigd worden, en over den bloeijenden staat der Fabrijken in datzelfde Rijk.

De voorwerpen waren, zoo veel mogelijk, gelijksoortige bij gelijksoortige geschikt, zóó echter, dat het gefabriceerde van éénen Fabrikant, al fabriceerde deze ook nog zulke verschillende zaken, bijeengebleven was: zoo bevond zich b. v. al wat TERNAUX ten toon stelde, zoo wel shawls van Cachemiren wol, als vloerkleedjes, lakens, enz. bijeen.

Wat de voorwerpen zelve aangaat, het is moeijelijk, over dezelve met eenige orde te handelen; ik zal dus over sommige dier voorwerpen het een en ander aanteekenen, in de orde, waarin ik ze bij mijne wandelingen door de *Louvre* ontmoette, en eerst van de Metalen kortelijk melding maken.

Metalen. — Staal. Gewoonlijk onderscheidt men drie soorten van staal; 1°. het gewone staal, het ruwe staal, 2°. het gecementeerde, en 3°. het gegoten staal (*acier fondu*); dit laatste, het gegoten staal, verdient, om de groote hardheid, die het te gelijk met eenen grooten zamenhang zijner deelen door de harding kan bekomen, om

den glans, dien het bij het polijsten aanneemt, en om andere redenen, den voorrang, dien men het boven de andere foorten geeft.

Zekere JACKSON heeft, zoo veel op het uiterlijke aanzien van de breuk zich beoordeelen liet, zeer goed ſtaal van de derde ſoort ten toon geſteld; het is mij onbekend, of dit gegoten ſtaal tot die ſoort behoort, welke, na heet gemaakt of ſlechts gehamerd te zijn, bij de verkoeling in de lucht hard wordt; eene ſtaalſoort, welke door de Heeren PONCELET te *Luik* het eerst bekend gemaakt is, en waarvan men de vervaardiging in ons Vaderland niet genoeg kan aanmoedigen; en het is mij mede onbekend, of dit gegoten ſtaal tot die ſoort behoort, welke men met zichzelf vereenigen kan. Tot nog toe had het gegoten ſtaal, bij alle zijne voorregten, een groot gebrek, dat men namelijk er geene twee ſtukken van kan vereenigen zonder ſmelting. Dan, ik herinner mij, dat de Raadsheer FISCHER, te *Schafhauſen*, reeds voorlang mij ſtaal uit zijne gieterijen toonde, dat, volgens hem, bij alle de overige goede hoedanigheden van het gegoten ſtaal, ook die der vereenigbaarheid bezat. Ik herinner mij mede, ergens vernomen of gelezen te hebben, dat ook de Heeren PONCELET zulk ſtaal vervaardigd hebben. In dat geval verdienen zij wegens zulk een belangrijk fabrikaat vele aanmoediging. In *Frankrijk* beklaagt men zich algemeen, PONCELET te miſſen, en moedigt men die genen, die hem op het voetſpoor treden, zoo veel mogelijk aan.

Platina. Palladium. Onder de onbewerkte Metalen trok mijne opmerking het zuiver Platina, en het groote ſtuk Palladium, door den Heer BRÉANT, *Vérificateur général des Eſſais*, ten toon geſteld. Het Platina komt meer en meer in gebruik; het daalt in prijs, en, hoezeer deszelfs waarde die van het goud nog overtreft, vindt men er echter reeds voordeel in, om dit metaal tot de overhaling van zuren, waardoor andere ſtoffen aangetast worden, zelfs in de plaats van de zoo goedkoope aarden ſcherven, te gebruiken; ook in ons Land gebruikt men de-

Digitized by Google

deze kostbare Recipiënten, en het is te verwonderen, dat onze goudsmeden er zich niet op toeleggen, om zelve dit metaal te bewerken, hetwelk vooralsnog alleen in *Frankrijk* en *Engeland* verwerkt wordt.

Veel zeldzamer is het Palladium; hetzelve heeft veel van de eigenschappen van het Platina, is even onsmeltbaar als dit, en even hamerbaar, maar wordt, naar het schijnt, iets spoediger door het salpeterzuur aangetast. Eerst vóór eenige jaren werd dit metaal, onder Platina en goudpoeder vermengd, door den beroemden WOLLASTON ontdekt; vóór twee jaren was het nog zoo zeldzaam, dat ik, uit naam van den ontdekker WOLLASTON, een klein stukje, als iets zeer bijzonders, aan den *Fransschen* Scheikundige GAY LUSSAC van *London* naar *Parijs* overbragt; nu reeds was er een geheel blad van een half voet breed en twee à drie voet lang van ten toon gesteld; en weldra zal dit metaal, dat reeds de werkplaatsen der Scheikundigen verlaten heeft, en waarin, tot Medalje omgevormd, de trekken van LODEWIJK DEN XVIII zijn ingedrukt, ook tot het een of ander nuttig einde aangewend worden.

Tôles. Gelamineerd Koper. Dat ook de bewerkte Metalen niet ontbraken, behoef ik niet te zeggen. De *Gentsche* Tentoonstelling heeft bewezen, dat men ook in ons Land uitmuntende en zeer groote Tôles en gelamineerd koper kan vervaardigen. Hetzelve werd echter in grootte verre overtroffen door het gelamineerd koper, hetgeen de smederij van IMPHRY, bij *Nevers*, geleverd had; dit was 5 meters lang, 1,65 meters breed, en slechts 0,45 meters dik.

Looden Buizen. Ook te *Gent* had men looden buizen zonder naad of soldeersel gezien en geprezen; dan ook deze werden overtroffen door hetgeen de fabrijk van LENOBLE, Departement van de *Seine*, leverde, die eene geheele rij van looden buizen ten toon stelde, alle van 10 à 12 voet lengte, en van eene middellijn, die van vier lijn tot vier duim ging.

Zink. Baakuipen. Ook het Zink wordt in *Frank-*

Digitized by Google

rijk vlijtig verwerkt. Een gebruik, waartoe het in ons Land, zoo veel ik weet, nog niet is aangewend, is dat tot Muzijkinstrumenten, tot Waldhoorns, en dat tot Badkuipen. Onder deze laatste waren er vele, die met zeer weinig vuur verwarmd werden op de *Engelsche* wijze, die ik reeds vóór eenen geruimen tijd in den *Konst- en Letterbode* beschreef, en, zoo goed als ik kon, afbeeldde. Men had echter aan de verwarming deze verandering gemaakt, dat het bakje, waarin slechts een weinig water verwarmd wordt, en waaruit het verwarmde water onophoudelijk in de groote badkuip overgaat, het koude water vervangende, niet onder, maar nevens de badkuip geplaatst is, en dat men den damp van dezen kleinen ketel rondom een oventje leidt, waar hij verdigt wordt, en hetwelk, verwarmd zijnde, tevens dient, om de servetten te warmen. Hoezeer deze verandering minutieus schijnt, brengt zij echter te veel gemaks aan, om geene navolging te verdienen: *a* is de zeer kleine met water gevulde ketel, *b* de

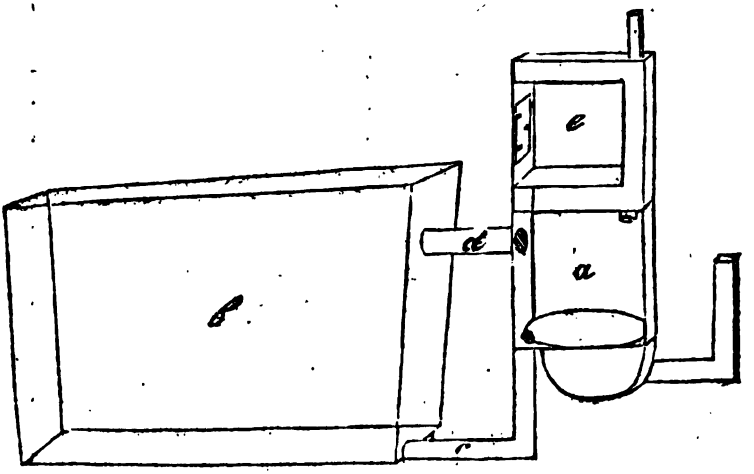

de badkuip; wanneer het water door de verwarming in *a* ligter wordt, perst het koudere uit *b* door de pijp *c* in *a*, terwijl het warme water door *d* in *b* ſtroomt; deze beweging duurt zoo lang, tot het water even warm in *b* als in *a* is, dus tot beide koken; *e* is het oventje, waaromheen de warme damp uit *a* geleid wordt, en waarin men de doeken verwarmt.

Niet zelden geeft eene vooraf bedachte theorie aanleiding tot het vervaardigen van fabrijkmatige producten; meestal echter, men kan dit niet ontkennen, heeft een gelukkig toeval, eene toevallige ontdekking den kunſtenaar in ſtaat geſteld, een product daar te ſtellen, dat in deugd alle gelijkſoortige overtreft; de kunſtenaar volgt alsdan in de vervaardiging van zijn product eenen vasten regel, waarvan hij zichzelven geene reden kan geven: in zulk een geval volgt de theorie; zij ontleedt het product, gaat deszelfs vervaardiging na, en toont, waarom, ingevolge van dezelve, het product zoo veel beter zijn moest; meestal gelukt het alsdan der theorie, eens op den weg gebragt zijnde, den kunſtenaar in ſtaat te ſtellen, een nog beter product te vervaardigen, of denzelven ten minſte aan te wijzen, wat hij bij toevallige gebeurtenisſen, die hem bij zijne *routine* verlegen zouden doen ſtaan, moet doen, om zijn product niet te verliezen. Zoo waren de *Oosterlingen* ſedert onheugelijke tijden in ſtaat, een ſtaal voor hunne klingen te vervaardigen, dat alle andere ſtalen in deugdzaamheid overtrof; zij gingen hierin gewis volgens eene *routine* te werk, zonder te weten, waarom het ſtaal door hunne bewerking beter werd, dan door eene andere; zij vergenoegden zich, dit hun *procédé* geheim te houden, en hunne klingen alom te hooren roemen.

Reeds bij de eerſte herleving der Scheikunde onder LAVOISIER vond men, dat ijzer in ſtaal overging, wanneer het zich met koolſtof of met de baſis van koolſtof vereenigde; en verſchillende Scheikundigen toonden, hoe men deze vereeniging kan bewerkſtelligen. Dan, hierbij bleef de theorie niet ſtilſtaan: eens op den weg gebragt,

Digitized by Google

toonde zij nu, hoe ook andere zelfstandigheden zich met het ijzer vereenigen, en door deze vereeniging deszelfs eigenschappen veranderen; en het scheen te blijken, dat vooral eene vereeniging van kiezelaarde, of wel van de metaalvormige basis van deze aarde, met het ijzer, in staat is, aan het ijzer de hardheid te geven, die de *Damascener* klingen zoo beroemd maakt.

Damascener Klingen. Of de ten toon gestelde *Damascener* klingen door eene verbinding van het metaal van de kiezelaarde met het ijzer vervaardigd waren, en of men bij derzelver bereiding gebruik gemaakt had van de veelvuldige proeven omtrent de *alliages*, door STODART en TZARADAY in *Engeland* gedaan, is mij onbekend; zeker schijnt het te zijn, dat dezelve inderdaad de *Damascener* klingen in deugdzaamheid te boven gaan.

Scheermessen. Semaine de Barbe. Behalve deze klingen, leverde het staal, als snijdend werktuig verwerkt, mij niets zeer opmerkingwaardigs op. Dat men echter in *Frankrijk* ook iedere kleine dagelijkſche opmerking niet onnut laat voorbijgaan, blijkt daaruit, dat zekere GAVET, *Coutelier du Roi et des Princes*, onder den naam van *Semaine de Barbe*, in een doosje, zeven scheermessen verkoopt, die alle in hetzelfde heft passen: ieder van deze scheermessen draagt een opschrift; de eerste heet Zondag, de tweede Maandag enz., en men gebruikt iederen dag het mes met het opschrift van den dag. De reden van deze afwisseling is de ondervinding, dat de messen door het liggen van zelve zich verbeteren. Dat dit waar is, weet iedereen, en de oorzaak is ook niet duister: een mes is altijd minder of meerder eene zaag; hoe kleiner echter de tandjes zijn, hoe beter het zal snijden; door het gebruik bij het scheren worden deze tandjes vergroot en vermeerderd; bij de rust van het mes roesten deze tandjes, als zijnde zeer fijne, uitstekende puntjes, het eerst; na eene week rust zijn zij reeds geroest; daardoor zijn zij tevens breekbaar geworden, en vallen zij bij de eerste streek op het aanzetleder van den scherpen kant af, die daardoor dus weder gescherpt is.

Pen-

Digitized by Google

Pendules. Onder de vele werktuigen, om den tijd te meten, die onder den titel van Pendules tot huisselijk gebruik aangewend worden, en dus met uitzondering van de sterrekundige werktuigen, waren er geene, die mijne aandacht bijzonder getroffen hebben. De voornaamste verdiensten dezer werktuigen bestaan in derzelver versierselen; en het pleit inderdaad weinig voor de vindingrijkheid van het kunstenaars-vernuft, dat deze versierselen ook wederom aan de hier ten toon gestelde Pendules even smakeloos waren, als dit bijna aan alle de oudere het geval is.

Planetaria. Onder de rubriek van nuttelooze instrumenten mogen ook wel gesteld worden de menigvuldige Planeteria, die hier ten toon gesteld waren, en ons in de gelegenheid stelden, de werktuigkundigen te beklagen, die hun vernuft pijnigden, om werktuigen te vervaardigen, die naauwelijks goed genoeg zijn, om aan eerstbeginnenden eenig oppervlakkig denkbeeld van den stand en loop der hemelligchamen te geven. De bekende JANVIER hield in dit opzigt zijnen ouden roem staande; en, zoo van iets, men kan gewis van zijne moeijelijk zamengestelde Planetaria met zijne landgenooten zeggen; *le jeune vaut pas la chandelle.*

Horologiën voor openbare Gebouwen. Veel nuttiger, hoezeer minder schitterend, heeft WAGNER, Uurwerkmaker in de *Rue du Cadran*, No. 39, te *Parijs*, zijne vlijt aangewend. De horologiën voor openbare gebouwen, zoo torens als andere, waarvan hij de zamensteller was, zijn eenvoudiger en beslaan minder plaats dan de ouderwetsche. Een werk, voldoende om het uur op eene wijzerplaat van zes voet middellijns aan te wijzen, wordt door een gewigt van slechts zes pond gedreven. Een dergelijk horologie, dat heele en halve uren slaat en dertig uren loopt, kost van 800 tot 1200 francs, behalve de klokken en wijzerplaten. — Eene verbetering aan zijne horologiën, die mij bijzonder in het oog is gevallen, *die met weinig moeite en zonder kosten aan onze openbare uurwerken zoude kunnen ingevoerd worden*, en waardoor de gang van onze klokken, die meestal zoo allerdeerlijkst

Digitized by Google

is, veel in regelmatigheid zonde winnen, is het aanwenden van pijnboomhout tot den ſlinger. Deze aanwending is mijner opmerkinge niet ontgaan, omdat ik zelf, reeds vóór vele jaren, door proefnemingen, tot een ander einde in het werk geſteld, mij overtuigd heb, hoe uitermate gering bij de meest verſchillende temperatuur de verandering in lengte van dergelijke ſlingers van pijnboomhout is; welke verandering, zoo als bekend is, onder de voornaamſte oorzaken van den ongeregelden loop onzer uurwerken te tellen is.

Chronomètre Français. Onder alle de Pendules kan ik er echter ééne niet met ſtilzwijgen voorbijgaan, hoezeer zij reeds op eene vorige Tentoonſtelling geweest, en op vele plaatſen, onder anderen in het *foyer* van het nieuwe gebouw der groote Opera, in gebruik is, omdat zij de oogen van velen tot zich trok, en inderdaad, zonder eene naauwkeurige beſchouwing, als door eene tooverkracht ſchijnt bewogen te worden. — Op een' ſpiegel, op een' muur, of op iederen anderen vlakken wand, ſtaan in eenen cirkel de uren aangeteekend. In het middelpunt van dezen cirkel is tegen den ſpiegel of den muur eene ſtift, gewoonlijk van koper, aangeplakt met het een of ander cement. Om deze ſtift beweegt zich, als wijzer, een pijl, die uit twee glazen buizen, *a* en *b*, beſtaat, welke door een klein ſtuk koper, waarin de opening is, door welke de ſtift gaat, vereenigd zijn, en waarvan de uiteinden, van koper zijnde, de gewone punt en veder van eenen pijl voorſtellen. Deze zonderlinge wijzer beweegt zich als van zelve om de ſtift, als de wijzer van eene gewone klok, en heeft daarenboven de zeer opmerkelijke eigenſchap, van, wanneer men hem met de hand van het uur, dat hij aanwijst, af beweegt, terſtond, na eenige ſlingeringen, tot het punt terug te keeren, waarvan hij bewogen werd. Zoo keert b. v. de wijzer, ten 9 ure van dit punt af bewogen tot b. v. op 6, zoodra hij aan zichzelven overgelaten is, tot 9 terug, beweegt zich over dit punt heen, keert weder terug tot nabij de 6, ſlingert op nieuw naar boven, herhaalt deze ſlingeringen,

die

Digitized by Google

die telkens van mindere uitgebreidheid worden, eenige malen, en blijft weldra weder op het vorige punt, op 9 namelijk, ſtaan. — Ik weet niet, of men het beginſel, dat dezen wijzer bewegen doet, al of niet geheim houdt; zoo veel is zeker, dat men weigerde, om mij het inwendige te toonen. Wat hiervan zij, doet weinig ter zake, daar de zamenſtelling, waarvan JOUY zegt, *qu'elle est une énigme*, aan ieder, die zich eenigzins met de werktuigkunde heeft ingelaten, geen geheim kan zijn. Ziehier dezelve, of liever, ziehier, hoe zij mij voorkomt te moeten zijn. Wanneer men ſtelt, dat de wijzer aan het punt α (Fig. 1) opgehangen is, dat is, wanneer het punt α dat punt is, waar de aan den muur vastgehechte ſtift doorgaat, dan moet het zwaartepunt van den geheelen wijzer loodregt onder dit punt zijn, indien de wijzer horizontaal zal blijven hangen, even als dit bij iedere gewone weegſchaal het geval zijn moet. Stellen wij, dat β dit zwaartepunt zij. De wijzer, een weinig omgedraaid, zoodat het zwaartepunt β rijst, zal altijd weder, na eenige ſlingeringen, tot zijne horizontale poſitie terugkeeren. Wanneer b. v. de wijzer in de poſitie van de 2de Figuur gebragt wordt, zal, zoodra dezelve losgelaten wordt, de zwaartekracht, waarvan de rigting nu niet meer te gelijk door het ophangpunt en het zwaartepunt gaat, dit zwaartepunt weder onder het ophangpunt trachten te brengen, en dus den wijzer doen draaijen en tot de horizontale rigting terugbrengen. Wanneer men nu verder het zwaartepunt β (Fig. 3) om het punt α in 12 uren geregeld eenmaal eenen kleineren of grooteren cirkel kon doen beſchrijven, zoude de wijzer gedurende deze 12 uren achtereenvolgens in alle rigtingen in evenwigt zijn, en de tooverwijzer zoude daargeſteld zijn. Men ſtelle, b. v., dat het zwaartepunt van β naar γ verplaatst is; in dat geval moet de wijzer draaijen, tot dat dit punt γ loodlijnig onder het punt α gebragt is, en dus tot dat hij in eene loodregte rigting gekomen is, en 6 ure aanwijst. Het geheele geheim komt alzoo daarop neder, dat men het zwaartepunt geregeld om het ophangpunt doe bewegen. Dit nu geſchiedt

Digitized by Google

ſchiedt door middel van een zwaar ligchaam, een kogeltje b. v., dat, in een aan het uiteinde van den wijzer bij letter λ verborgen doosje, door een gewoon horologie rondbewogen wordt. Wanneer men ſtelt, dat het zwaartepunt van de geheele naald zonder het kogeltje in γ is (Fig. 3), en men vervolgens in b het kogeltje plaatst, zal door deze invoeging van het kogeltje het zwaartepunt van het geheele zamenſtel verplaatst en tusſchen γ en b in geplaatst worden. De grootte van deze verplaatſing hangt af van het betrekkelijk gewigt van de geheele naald zonder het kogeltje en van het kogeltje afzonderlijk. Men ſtelle, dat het zwaartepunt van het geheele zamenſtel, van pijl en kogeltje te zamen, daardoor van γ in a, het ophangpunt, kome; dan zal, wanneer het kogeltje van b in g verplaatst wordt, het zwaartepunt van het geheel in g' overgaan. Wanneer het kogeltje in o zal zijn, zal dit zwaartepunt in o'; wanneer het eerſte in k zal zijn, zal het laatſte in k' zijn, enz.; in één woord, het zwaartepunt zal door de verplaatſing van het kogeltje eenen cirkel om het ophangpunt beſchrijven, en de wijzer zelf zal derhalve regelmatig, even als het kogeltje, rondbewogen worden. (*)

(Het vervolg en ſlot hierna.)

(*) Wanneer het gewigt van het ligchaam zonder het kogeltje is gelijk a (Fig. 4), dat van het balletje gelijk $\frac{1}{n}$, a, dan zal de afſtand van het zwaartepunt van het geheele zamenſtel tot het balletje altijd gelijk zijn aan n maal den afſtand van dit zwaartepunt tot het zwaartepunt van het ligchaam zonder het kogeltje; en wanneer men den eerſten afſtand ϕ, den tweeden ψ noemt, zal altijd $\phi = \frac{1}{n}\psi$. Zij (Fig. 4) x het ophangpunt, waar de wijzer omdraait, d het zwaartepunt van den wijzer zonder het kogeltje, en ſtelle men, dat het zwaartepunt van het geheele zamenſtel (kogeltje en wijzer te zamen genomen) in het ophangpunt x valt, als het kogeltje in a geplaatst is; men ſtelle vervolgens, dat het kogeltje in g verplaatst wordt, dan zal het zwaartepunt van het zamenſtel in

Digitized by Google

in λ vallen, en $x\lambda$ zal zijn $= \frac{a\,g}{n+1}$ want

$\phi = \frac{1}{n}\psi$ in de eerste positie
en $\phi' = \frac{1}{n}\psi'$ in de tweede positie

dus $\phi - \phi' = \frac{1}{n}(\psi - \psi')$
$x\ \lambda = \frac{1}{n}(ax - gx - x\lambda) = \frac{1}{n}(ax - gx - x\lambda)$
$x\ \lambda = \frac{1}{n}(ag - x\lambda)$
$x\ \lambda = \frac{1}{n}ag - \frac{1}{n}x\lambda$
$x\ \lambda + \frac{1}{n}x\lambda = \frac{1}{n}ag$ en $n \times x\lambda + x\lambda = ag$

$$x\lambda = \frac{ag}{n+1}$$

en

Wanneer nu het kogeltje een' vierden cirkel heeft afgelegd, en in b gekomen is, zal het zwaartepunt van het zamenstel in o'' zijn, en xo'' zal wederom $= x\lambda = \frac{ag}{n+1}$ zijn

want $\phi = \frac{1}{n}\psi$ en $\phi'' = \frac{1}{n}\psi''$
dus $\phi : \phi'' = \psi : \psi''$
$xd : do'' = ax : bo''$
en $ad : db = xd : do''$ en $ad : xd = db : do''$
en om de gelijkvormigheid der driehoeken . . . . $ad : xd = ab : xo''$

dus $ab : xo'' = db : do'' = do'' + bo'' : do''$
$ag : xo'' = \frac{1}{n}\psi'' + \psi'' : \frac{1}{n}\psi''$
en $xo'' = ag + \frac{1}{n}\psi''$

$$= ag + \frac{\frac{1}{n}\psi'' + \psi''}{\frac{1}{n}+1}$$

$$xo'' = \frac{ag}{1+n} \text{ en } xo'' = x\lambda$$

even zoo bewijst men, dat $xo = xo'' = x\lambda = \frac{ag}{1+n}$

en dat dus het zwaartepunt een' cirkel beschrijft.

Digitized by Google

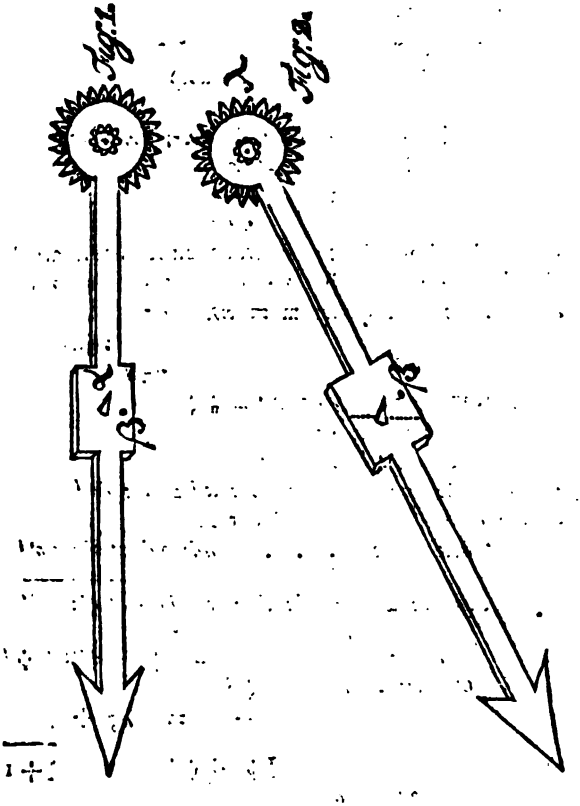
Fig. 1.
Fig. 2.

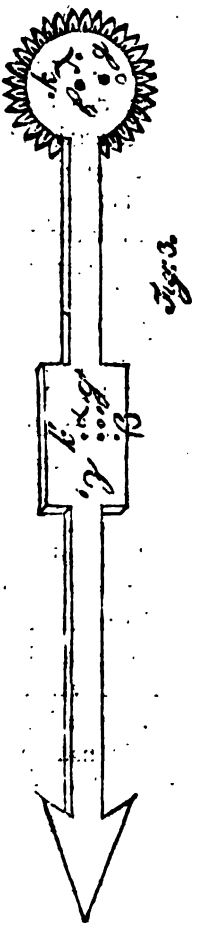

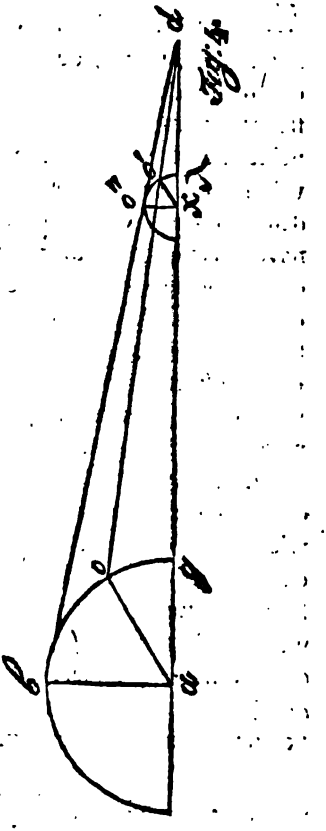

HET GEBRUIK VAN BLOED EEN VOORBEHOEDMIDDEL TEGEN DE WATERVREES. Door W. RITTMEISTER, *Eerſten Geneesheer van het Maria-Gasthuis te Pawlowsk.*

Een achtjarig boerenknaapje in het dorp *Lipitz*, bij *Pawlowsk*, werd, den 31 Julij 1823, op den weg, door eenen hond aangevallen, dien hij niet getergd had; en, ſlechts in eenvoudig linnen gekleed, ontving hij omſtreeks beide de dijen vijf diepe tandwonden, behalve even zoo vele ligtere kwetſuren. De inwoners des dorps verklaarden den hond voor dol, dewijl hij, vier weken geleden, nevens eene koe, door een' dollen hond gebeten was, en dewijl beide deze gebetene dieren, ſedert eenige dagen, ongeſteld geworden waren. Nu eerst, toen de hond dit knaapje ongetergd had aangerand, ſloegen zij denzelven dood. De koe ſtierf, drie dagen daarna, met alle kenteekenen der watervrees. — Men riep mij bij het knaapje. Het volkomen uitſnijden van zoo vele en zoo diep in de ſpieren der dijen doorgedrongene wonden gedoogden de teedere ouderdom en de prikkelbaarheid van het kind niet. Ik wies dus, zoo goed mogelijk, de wonden met pekel uit, en verbond ze met ſpaanſchevlieg-poeder; eene behandeling, evenwel, van welke, in omſtandigheden als deze, weinig of geen gevolg te wachten was. Ik wendde daarom tevens eene andere geneeswijze aan, welke ik reeds in *dertig* gevallen met het gelukkigst gevolg had beproefd. Ik liet, namelijk, den knaap het warme bloed van een pas geſlagt hoen, met eenigen warmen wijn gemengd, drinken, de eerſte drie dagen eenmaal 's daags, in de tweede, derde en vierde week eenmaal 's weeks; pogende tevens de ouders, zoo wel als het kind, dezen door derzelver vertrouwen op het geneesmiddel, gene door kleine geſchenken, gerust te ſtellen en af te leiden. De wonden vorderen, bij deze behandeling, geene bijzondere zorg; intusſchen hield ik dezelve bij dit knaapje, door prik-

Digitized by Google

prikkelende middelen, vier weken lang open, waarna ik ze liet digtgaan. *De knaap bleef gezond.*

Zorgvuldig heb ik, bij alle mijne lijders aan dit ontzettend ongeval, dagelijks naar de blaasjes gezocht, welke zich, volgens de waarneming des Heeren MAROCHETTI, tot afscheiding van het vergift der dolheid, onder de tong zouden vertoonen; maar ik vond daarvan nimmer eenig spoor. Eenmaal, wel is waar, heb ik dezelve, acht dagen nadat de lijder gebeten was, waargenomen; maar zulke blaasjes, als zich daar vertoonden, zag ik meermalen bij niet gebetenen. Genoemden lijder gaf ik bloed te drinken, en liet die blaasjes onaangeraakt; *hij leeft nog heden, na verloop van verscheidene jaren, en is volkomen gezond.* Bij andere niet gebetene personen hadden deze lymphatieke gezwelletjes, die verdwenen en terugkwamen, op den gezondheidstoestand in 't geheel geenen invloed. (Deze mijne waarneming kan de Geneesheer bij den Staf, AFANASYEW, mede getuigen.)

Naardien het bloed van het hoen, van de eend, of der overige warmbloedige dieren, waarvan men zich tot dit einde bedient, ligt stolt, wanneer het in eenig koud vaatwerk wordt opgevangen, zoo moet men zulks voorkomen. Ik giet gemeenlijk een' eetlepel vol flaauwen wijn of verdunden brandewijn in een' theekop, en houd denzelven zoo lang in heet water, tot dat de wijn laauw is; vervolgens laat ik het warme bloed uit het geslagte dier terstond in den wijn vlieten. Dit mengsel wordt met een' gewarmden theelepel zoo lang omgeroerd, tot dat de kop ruim half vol is, en dan den lijder onmiddellijk toegereikt, om schielijk op te drinken. Het is niet kwaad, daarop een weinig water toe te dienen, om den bloedsmaak te verdrijven, die echter door de bijvoeging des wijns reeds verminderd wordt.

Digitized by Google

Den Heere Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Zie hier mijn *derde berigt, wegens brieven van Mevrouw* DE GROOT. Het is breeder uitgeloopen, dan ik verwacht had; doch bevat vele bijzonderheden, welke aan weinigen bekend zijn, en deszelfs langheid, zoo als ik vertrouw, verschoonen zullen. Ik hoop, dat Gij nu ook nog aan een *vierde* en laatste berigt, dat echter veel korter zijn zal, een plaatsje zult willen inruimen, (*) en heb de eer met achting te bijven

Rotterdam, Maart, 1824. Uw Ed. D. W. Dienaar ADR. STOLKER.

(*) Niet alleen volgaarne aan dit en meer nog van soortgelijken aard; maar ook, zoo wij hopen, eerlang aan een *fac simile* van hare hand, dat reeds bemerkt wordt. *Redact.*

DERDE BERIGT WEGENS BRIEVEN VAN MARIA VAN REIGERSBERCH.

Wij hebben ons verbonden, om, in dit *derde berigt*, het een en ander, uit de onder ons berustende *brieven van* MARIA VAN REIGERSBERCH, betreffende hare kinderen, mede te deelen. Hieraan zullende voldoen, melden wij vooraf, dat GROTIUS bij haar *zes* kinderen verwekte, drie zoons en drie dochters. De zoons waren CORNELIS, PIETER en DIRK, welke wij nader zullen leeren kennen. De dochters CORNELIA, MARIA en FRANCISCA. De laatste, geboren 29 Oct. 1626, stierf reeds in 't voorst van 1628 (†). MARIA overleed in jeugdigen leeftijd, op den 15 Maart 1635, kort na DE GROOT's plegtige inhaling in *Parijs*, als *Zweedsch* Afgezant (‡). CORNELIA, welke DE GROOT ergens *sui simillima* (*hem meest gelijkende*) noemde,

(†) V. *Append. Epp.* GROT. N. 135. 141. 204.

(‡) U. S. No. 339. CATTENB. *Verv. van* DE GROOT's *Leven*, bl. 16—18.

Digitized by Google

de, huwde aan JEAN BARTHON, *Vicomte* DE MOMBAS, van wien men bij de hier onder aangehaalde schrijvers berigt kan vinden (*). Wat de zoons betreft, zij genoten allen eene geleerde opvoeding, overeenkomstig met het doel, hetwelk DE GROOT zich met hen voorstelde; doch, schoon van geenen eenige zedelijke slechtheid bekend is, verwekten zij echter hunnen ouderen, door zich, na hunne kindsche jaren, tegen hetgeen dezen wilden, aanhoudend te verzetten, het levendigst verdriet, zoodat de doorluchtige vader zich, voor het minst in honderd zijner brieven, over hen beklaagt, zichzelven in hen *ongelukkig* (†), en den grijzen UITENBOGAERDT *gelukkig* noemde, omdat hij geene kinderen had (‡). — Doch dit zal ons nader blijken.

CORNELIS werd, reeds in 1624, aan het onderwijs van zekeren STRANGERUS (§) te *Delft* overgegeven, om hem Latijn enz. te leeren, terwijl PIETER en DIRK nog te *Parijs* bleven. Hooren wij nu, wat MARIA aan haren man uit *Delft* schrijft, op den 18 Julij 1627. „ Ik heb „ met VOSSIUS gesproken van CORNELIS, te weten „ wat ik er mede doen zal, overmits ik meen, STRAN„ GERUS hem niet meer leeren kan. Mijn broeder is van „ opinie, dat ik hem behoore met mij te nemen. VOSSIUS „ heeft mij gezeid, dat ik hem, voor eenige dagen, bij „ hem zoude zenden, opdat hij zie, hoe verre hij gekomen is, en dan zijn advijs daarvan te zeggen, hetwelk „ ik UE. zal laten weten. Hij is zeer ongemanierd, „ hetwelk mij doet inclineren, om hem met mij te bren„ gen. UE. gelieve mij te laten weten, wat best ware.

„ Mijn

(*) CATTENB. als b. bl. 436. uit de *Vita* GROTII, voor zijne *Opp. Theoll.* en BURIGNY, *Vie de* GROTIUS, Tom. II. p. 234. 235. 248.

(†) *In Epp. Clave ad App.* N. 585.

(‡) *In App.* 599.

(§) Zie den brief van onze MARIA van 12 Aug. 1624 bij den Heer SCHELTEMA, in zijn keurig *Mengelwerk*, D. II. St. 1. bl. 97 env. en hetgeen, in den tekst, zoo aanstonds zal voorkomen.

Digitized by Google

„ Mijn broeder zeidt, dat hij gelooft, dat men hem daar „ [verſta te *Parijs*] in de Akademie zou konnen zenden, „ en dat UE. hem dan nog t'huis zoudt konnen leeren. „ Hij zoude zijn fransſoois ook beter konnen leeren, „ en wat gemanierd worden. UE. zult hier wel op dienen „ te letten: want, dewijle wij geen groot goed en heb- „ ben, om onze kinderen na te laten, zoo moeten wij „ ons best doen, om haar wel te laten leeren, ook dat „ ze wèl leven konnen." Zij voegt hierbij: „ Ik ben „ droeve, dat PIETER zoo ſtout is. Hij zal uit den „ huize moeten."

CORNELIS werd vervolgens, op raad van VOSSIUS, voor eenigen tijd, bij den geleerden, eerst *Leidſchen*, daarna *Rotterdamſchen*, Rector der Latijnſche ſcholen, HENDRIK SWAERDECROON (*), tot verder onderwijs, beſteld; doch kwam, in 1629, naar *Parijs*, om aldaar, door zijnen vader zelv', verder bekwaam gemaakt te worden; terwijl nu niet alleen PIETER, die, onder zijnen vader, reeds merkelijke vorderingen gemaakt had, maar ook DIRK naar *Holland* kwamen, — de eerſte, om zijns broeders plaats bij SWAERDECROON (†) te vervangen, de ander, om, door zijnen vaderlijken grootvader, in huis opgenomen te worden, en diens onderwijs te genieten. — Zien wij nu verder, wat hunne uitmuntende moeder, wegens hen, aan haren broeder N. VAN REIGERSBERCH ſchrijft, op den 24 Maart 1630:

„ Onze kinderen worden vast groot. UE. zeidt, dat „ het beter ware, dat wij één bij ons in huis namen. „ Behalven dat het ons veel in de kosten zoude ſchillen, „ zoo en is 't ook niet geraden, overmits de kinderen „ geen

(*) Zie van hem BRANDT, *Hist. der Reform.* D. III. bl. 938. en *Epp.* GR. *Append.* N. 168. 179. 182.

(†) In de *Vita* GROTII, vóór zijne *Opp. Theoll.*, wordt, voor SWAERDECROON, SCREVELIUS genoemd; doch, ſchoon ik den ſchrijver daarvan voor een' van DE GROOT's nakomelingen houde, zeg ik echter, dat hij hier een' misſlag begaat. Men kan dit duidelijk opmaken uit den brief aan SCREVELIUS zelv', *App.* No. 238, en zie verder No. 202. 204. 213. 214.

Digitized by Google

„ geen Latijn en leeren ſpreken, als met anderen (*). „ PIETER weet wel wat, maar en zoude gansch geen „ Latijn en konnen ſpreken. Ook zijn onze kinderen „ wat ſtout, ende moeten onder oogen zijn, die dwin„ gen. Kinderen, die gaauw zijn, zijn moeijelijker op „ te brengen, als bluttens (*bloedjens*). PIETER heeft „ goed verſtand, maar is vrij wat ſtout, en mijn man is „ te zacht. Ik houde haar wel zoo zeer in dwang, als „ ik kan; maar, als de jongens groot worden, en zijn „ ze zoo wel niet te dwingen. Wat de opvoeding be„ langt, weet ik wèl, dat gij gelijk hebt, dat ze in „ Holland vrij wat bot opgevoed worden. Maar wat „ zullen wij doen? Hier, zeidt mijn man, dat ze gansch „ geen goed Latijn en leeren, te weten in de Collegiën, „ en mijn man zeidt, dat hij ze niet, als (*dan*) volko„ men ſtudenten, wil maken, — en meent PIETER bij „ REAEL (†) te beſtellen, bijaldien hij Admiraal wordt, „ om hem tot de ſcheepvaart bekwaam te maken. Wat „ DIRK belangt, daar meent hij een Ingenieur van te „ maken. Ik weet wel, dat hij vrij wat bot is; maar „ wat raad? Bij ons te komen en zal hij niet leeren. Als „ hij zoo veel Latijn kan, als hem van noode zal zijn, „ meenen wij hem hier bij Monſieur D'OR (†) te beſtel„ len, bijaldien wij dan hier niet zijn (§). Als COR„ NELIS hier komt, zullen wij ons best doen, om „ hem

(*) V. GROT. *Epp. App.* N. 56.

(†) LAURENS REAEL, van wien zie het *Mengelwerk* van SCHELTEMA, D. I. St. 2. bl. 57—124. Daar blijkt op bl. 110. 111, dat hij waarſchijnlijk in 1637 *Admiraal van Holland* zou geworden zijn, zoo zijn dood niet ware tuſſchenbeiden gekomen. Hier ziet men, dat DE GROOT zijne verheffing reeds voorzag in 1630.

(†) FRANÇOIS D'OR, voorheen Predikant te *Sedan*, doch om zijne Remonſtrantſche gevoelens van zijnen dienst verlaten, thans te *Parijs* jonge lieden in den kost houdende en de *Franſche* taal onderwijzende.

(§) DE GROOT, namelijk, was thans ernſtig bedacht op het verlaten van *Parijs*.

Digitized by Google

„ hem wat goede manieren te leeren, dat hem wel van
„ noode zal zijn."

Hetgeen Mevrouw DE GROOT hier zegt, dat haar man zijne zoons niet, dan volkomen ſtudenten, wilde maken, (hetgeen voornamelijk de twee oudſten betrof) blijkt ook klaar uit GROTIUS' brieven. PIETER, die, uit hoofde van de zwakheid, hem bijgebleven uit eene zeer zware, langdurige en zamengeſtelde ziekte in 1623, welker gevolgen zich over zijn geheele leven uitſtrekten (*), niet vóór 1629, gelijk wij zagen, naar *Holland* gezonden werd, was toen, door zijns vaders onderwijs, reeds zoo ver gekomen, dat hij de *Lierzangen* van HORATIUS in andere verzen overbragt, de *Phoenisſae* van den *Griekſchen* Dichter EURIPIDES van buiten leerde, de *boeken van* CICERO *over de Pligten* gelezen, en er den zin aan zijnen vader van overgebragt had (†). Na het daarop gevolgd onderwijs van SWAERDECROON, werd hij te *Amſterdam* beſteld bij JOANNES ARNOLDI CORVINUS, die weleer Leeraar te *Leiden* geweest, doch om Remonſtrantſchgezindheid afgezet was, en nu in eerstgemelde ſtad, als Regtsgeleerde, woonde. Hier wilde DE GROOT, dat hij nu voornamelijk zijn werk zou maken van zich te oefenen in de ſtuurmans- en zeevaartkunde, en in alles, wat tot den handel betrekking had (‡). Hij veroorloofde hem echter, (dewijl hij begreep, dat hem dit, in vervolg, van dienst kon zijn) dat hij te *Leiden*, mits zich aldaar niet langer, dan noodig was, ophoudende, eenige leſſen in de beginſelen van het *Arabiſch* ging nemen bij den vermaarden GOLIUS (§), en dat CORVINUS hem de *beginſelen van het Regt* verklaar-

(*) Zie de meeste van DE GROOT's *brieven*, in den *Appendix* tusſchen No. 59 en 82, en PIETER's eigen' *brief aan den Hoogleeraar* VAN LIMBORCH, bij SCHELTEMA, *Mengelw.* D. II. No. 3. bl. 12–15.

(†) *Epp.* GROT. P. I. Ep. 427.

(‡) *Epp.* GR. *App.* No. 326. 328–330.

(§) *Epp. App.* No. 328.

Digitized by Google

klaarde, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat hij dit *als bijwerk* zou behandelen (*). — Zoo ſtond het in 1634.

Wat CORNELIS betreft, die, in 1629, zijnen broeder, in het vaderlijk onderwijs, opvolgde; DE GROOT ſchreef, in het laatst van 1630 (†), dat hij goede vorderingen maakte in het *Hebreeuwsch*, zijne kennis van het *Grieksch* van dag tot dag uitbreidde, nu de *ars oratoria* aan de hand had, en zich tuſſchenbeiden in de *dichtkunde* en de kunst van opſtellen of opzeggen oefende. Later onderwees DE GROOT hem in de *Regten;* en ſtond dit onderwijs, daar CORNELIS zijnen vader, op de reis naar *Holland* en *Duitschland*, van 1631 tot 1634, verzelde, noch te *Rotterdam*, noch te *Amſterdam*, noch te *Hamburg* enz. ſtil (‡). Eindelijk ook DIRK maakte, onder zijns grootvaders onderwijs, vorderingen boven verwachting. Ondertuſſchen had toch geen van deze zonen 's vaders vlijt. Zij waren ſlechts bij vlagen naarſtig, en hadden, CORNELIS en PIETER vooral, gedurige aanſporingen noodig. Dit deed GROTIUS, in 1633, aan VOSSIUS ſchrijven, dat zijne zoons zijne naarſtigheid ſchenen te ſchuwen en zijnen roem te vreezen, omdat beide hem nadeelig geweest waren (§).

Wij zijn nu met ons berigt op die tijdshoogte gekomen, waarop wij zullen zien, wat van DE GROOT's bedoelingen met zijne twee oudſte zonen geworden zij, namelijk in 1635, toen hij nu Ambasſadeur van *Zweden* bij het *Franſche* Hof geworden was, en dit zal ons uit den brief van zijne vrouw aan PIETER, van 7 October 1635, blijken (**). Dus luidt hij:

„ *Zoon Pieter!*

„ Uw vader hadde aan uw oom geſchreven, dat hij

„ met

(*) *Epp.* GROT. Part. I. No. 407. 453. et *App.* 335. 351.

(†) In *App.* 253. 259. et Part. I. 267.

(‡) Zie, onder anderen, in *Append.* No. 312. 314. 317. 322. 323. (§) *Epp.* Part. I. No. 324. 330.

(**) Men kan met dezen brief de brieven van DE GROOT vergelijken, in *Append.* N. 352. 360. 379. 380.

Digitized by Google

„ met u zoude ſpreken, om te hooren, of gij genegent-
„ heid zoudt hebben, om is 't niet een groote reize te
„ doen, of gij zoudt willen een kleine reize aannemen,
„ om daardoor kennisſe van de zee te krijgen, nevens
„ hetgeen gij daarvan hebt geleerd. Uw vader meende,
„ dat gij daardoor best tot advancement zoudt konnen ge-
„ worden, daar het adparentie is, dat gij zult moeten uw
„ advancement halen best ende veel bij de zeevaart. Daar
„ goed verſtand van hebbende, kont gij overal uzelven
„ behelpen. Uw oom ſchrijft, dat gij gansch tot geen
„ reizen gezind en zijt. Wij denken, dat het is, dat gij
„ u imagineert, dat men u dat raadt, om u kwijt te
„ zijn. Die u dat hebben wijs gemaakt, en hebben u
„ geen voordeel gedaan. Uw oom DE GROOT ſchrijft,
„ dat gij best zin hebt, om in de regten te ſtuderen. Ik
„ denke, dat gij meent te doen, gelijk veel anderen: de
„ naam te hebben van Advocaat, ende wel opgepronkt
„ langs de ſtraten te gaan wandelen, ende ſomwijlen de
„ joffrouwen eens te gaan bezoeken (*). Geloof vrij,
„ dat en is uw vaders meeninge niet. Zijn meeninge is,
„ dat gij alle drie u zult ſtellen, om geld te winnen,
„ ende uzelven voort te helpen. Uw vader hadde uw
„ oudſten broeder geſchikt tot de regten. Hij zeidt, dat
„ hij wel wilde, dat men hem hadde bekwaam gemaakt
„ tot de zee. Zie eens wat humeuren! Wat dunkt u?
„ Zouden de kinderen niet best doen, haar vaders oor-
„ deel ende genegentheid te volgen? Onze meeninge en
„ is niet u daartoe te dwingen. Gij hebt jaren, dat gij
„ verſtand behoort te hebben. Meent gij, dat gij wij-
„ zer zijt als uw vader, doe uw zin; maar maak het op
„ die maniere, dat gij niet lange tot onzen laſt en be-
„ hoeft te zijn, ende dat wij wat mogen voor u ende de
„ anderen ſparen, om, als het tijd is, eerlijk uitgehu-
„ welijkt te worden. Als gij een reis van een jaar, ofte
„ een

(*) Wie de brieven van GROTIUS van later tijd gelezen heeft, moet erkennen, dat de ſchrijffter het zeer wel had. *V. in Claye ad N.* 360. 503.

Digitized by Google

„ een half, aanneemt, zoude dat zulk een dinge zijn? En „ is er niet menig eerlijk man, die dat doet? Staat het rei„ zen u dan aan, kont daardoor groot worden. Ondertus„ schen kont gij onderwegen zoo veel ſtuderen in de regten, „ als gij zoudt doen aan land zijnde; kont dan nog al doen, „ dat gij anders zoudt doen. Uw broer meent, dat voor „ een Ambasſadeurs zoon niet eers genoeg en is Advocaat te „ zijn, ende gij meent het geen eers genoeg te zijn ter zee „ te reizen (*). Mij dunkt de ouders kwalijk meer wijs „ genoeg te zijn haar kinderen op te voeden. Bedenk u wel, „ en ſchrijf een brief aan uw vader, die op reden gefon„ deerd is; maar vooral zoo weet, dat gij't het zoo moet „ maken, dat gij weet, daarmede gij uzelven zult konnen „ voorthelpen. Grootvaar DE GROOT zal u wel zeggen, „ tot wat jaren uw vader voor zijn zelven heeft gezorgd (†). „ Bid God om wijsheid, en wees goedaardig. Men ſchrijft „ mij, dat JOANNES ARNOLDI u niet langer en wil heb„ ben. Hij zeidt, dat het zijne gelegentheid niet en is. Ik denk, „ dat uw humeur hem niet aan en ſtaat. Het ſchijnt gij het „ overal zoo maakt, dat gij nergens en kont blijven. Wat „ hebben de ouders al kwellinge, daar zij geenen zouden „ hebben, als de kinderen waren, gelijk men ze zoude wen„ ſchen! De ouders en konnen maar haar best doen: de res„ te moet men God bevelen, dien ik bidde u wijsheid te ge„ ven, opdat gij kiezen meugt dat best is. Dezen ſchrijve „ ik uit uw vaders naam, die het op mij heeft begeerd," enz.

Dit en menig later ſchrijven baatte niet. PIETER had geen lust tot de zee, en bleef bij zijn verlangen, om Advocaat te worden. GROTIUS gaf toe, vermaande hem, zich dan nu met alle vlijt aan de ſtudie der Regten, en vooral die van de zee en den handel (‡), over te geven, en begeerde, dat hij, te zijner oefeninge, zijne *Inleiding tot de Hollandſche Regtsgeleerdheid* in het Latijn, en wel in den ſtijl der *Pandekten*, zou overbrengen. Dit werk werd begonnen, maar, hoe dikwijls en ſterk op de voortzetting werd aangedrongen (§), nooit voltrokken, ook ſchoon WILLEM DE GROOT

(*) Ook hiervan blijkt de waarheid uit de latere brieven van DE GROOT.

(†) Met zijne vijftien jaren was hij Advocaat.

(‡) *Epp.* *App.* N. 365. 367.

(§) *Epp.* P. I. 573. *App.* 369. 374. 379. 537. 555.

Digitized by Google

GROOT zich genegen toonde daaraan te helpen. PIETER was namelijk nu, in 1636, bij dezen zijnen oom in *den Haag* gekomen, waar zijn vader hem het werk had aangewezen, waarmede hij zich, onder deszelfs opzigt, vooreerst moest bezig houden, om zich in de Regten bekwaam te maken, en dan, tegen het volgend voorjaar, naar *Frankrijk* te komen, te *Orleans* den titel van *Doctor* te verkrijgen, en te *Parijs* eenigen tijd de voornaamste Advocaten te hooren (*). Hij kwam eerst in Augustus (1637) derwaarts, werd te *Orleans* gepromoveerd, las, met zijnen vader, deszelfs voorgenoemde *Inleiding*, en keerde, in April 1638, naar *'s Hage* weder, om daar, als Advocaat, de praktijk te oefenen (†). Hij gaf te *Parijs* zijnen vader goed genoegen; doch ik twijfel zeer, of hij er hem waarlijk al die dienſten deed, waarvan elders zoo breed wordt opgegeven (‡), omdat dit dan, in den laatstgemelden brief, niet ſchijnt onvermeld gelaten te hebben kunnen worden. Hoe dit zij, ernſtig bad nu DE GROOT zijnen broeder WILLEM, dat hij toch dezen zijnen zoon tot raads- en leidsman zou verſtrekken, de zaden van godsvrucht en deugd, welke hij in hem gelegd had, aankweeken, hem vooral tot naarſtigheid aanſporen, en tegen de verleidingen der *eerzucht*, waarvoor hij zeer vatbaar ſcheen, waarſchuwen. Hij kweet zich, in den aanvang, zeer wel; doch, daar zijn vader ſlechts gewild had, dat hij zich in *den Haag* alleen eene korte poos, te zijner oefeninge, zou ophouden (§), en zich dan te *Amſterdam*, waar DE GROOT zijne meeste vrienden had, en zich dus vleide, dat zijn zoon den meesten opgang zou maken, vestigen zou, begeerde hij, in Mei 1639, dat hij naar die ſtad zou opbreken (**). PIETER had daartoe geene genegenheid, en bleef, in weerwil van al den aandrang zijns vaders, hoe nadrukkelijk en hoe dikwijls ook herhaald, in *'s Hage* (††); en het mogt dien vader, die in 1645 ſtierf, zoo min gebeuren, zijnen wensch

(*) *Vid. Epp. App. N.* 380. *et in earum Clave*, *Suppl. ad N.* 389. 393. 395.

(†) *App.* N. 406. 410. 421. 425. 426.

(‡) Bij CATTENBURCH, bl. 437, uit het *Leven van* DE GROOT vóór de *Opp. Theoll.*

(§) *App.* N. 395.

(**) *App.* N. 455. (*non* 555) 25 Maj. 1639.

(††) *App.* 465. 518. 521. 526. 537. 601. *et in Clave ad* 538. 593. 596.

Digitized by Google

wensch vervuld, als hem in *'s Hage*, op den duur, ijverig werkzaam te zien. Hij verbeuzelde er meest zijnen tijd (*), en veroorzaakte daardoor zijnen ouderen groote smart, dikwijls zeer levendig uitgedrukt (†). Het ware verdrietig, daarvan in bijzonderheden verslag te doen. Wij vergenoegen ons met deswege, in de aanteekening, naar DE GROOT's *brieven* te verwijzen. Hetgeen wij er van gezegd hebben, gaf gewis den Eerw. C. W. WESTERBAEN, in zijne onlangs uitgegevene treffelijke *Redevoering over Mr.* PIETER DE GROOT, aanleiding tot die schoone plaats, op bladz. 72, waar hij, van de ijdelheid van deszelfs jeugd sprekende, in korte trekken (naar eisch van zijn ontwerp) zijne onberadenheid afmaalt, hem als een leerrijk voorbeeld aan anderen voorstelt, en zijn verkeerd gedrag, te regt, aan den invloed dier *eerzucht* toeschrijft, waartegen wij zoo even zagen, dat zijn vader gewaakt wilde hebben. Het ongeluk, dien vader, in zijne staatkundige loopbaan, overgekomen, schrikte hem niet af. Dit was, dacht hij, het gevolg van onrustige tijden geweest, en hij hoopte op betere. Zijns vaders voorzaten waren, sedert vier, vijf eeuwen, altijd in regering geweest. Aan geen van dezen was een ongunstig lot wedervaren. En tot welke schitterende hoogte was eindelijk zijn vader zelf thans verheven! Dit laatste vooral verblindde hem, en hij wilde in de eigene loopbaan treden. Het gelukte hem daarna; doch hoe weinig scheelde het, of het had voor hem nog droeviger gevolgen gehad! Het was ondertusschen zijne eigene *eerzucht* alleen niet, welke hem vervoerde; ook de opwekkingen van anderen, en daaronder zelfs van zijne nabestaanden, zoo als van den Raadsheer N. VAN REIGERSBERCH, die, in meer opzigten, niet altijd dezelfde bedoelingen als zijn schoonbroeder had, bragten het hare toe (‡), en zijn streven veroorzaakte hem meer dan één teleurstelling. In 1640 miste hem het Pensionariaat van *'s Hertogenbosch*; in 1641 dat van *Delft*. Ook zijn vader oordeelde hem voor zulken post niet berekend, hield

(*) *App.* 468. 469. 492. 516. 541, *et in Clave ad* 395. 473.

(†) *App.* 543. 585. 588. 590. 607, 615. *et in Clave ad* 389. 501. 541. 585. *cett.*

(‡) *App.* N. 590. 623. 624. 634. *et Supplem. in Clave ad* N. 486. 524. 525. 531.

Digitized by Google

hield denzelven, door ondervinding geleerd, te gevaarlijk, en, zoo hij dien niet verkrijgen kon (gelijk DE GROOT meende) zonder zich van de *Remonſtranten* af te zonderen, verklaarde hij ronduit, dat hij er, als eerlijk man, niet naar ſtaan kon (*). Ook in 1644 dong hij te vergeefs naar iets anders: wat, is mij niet gebleken; maar zijne moeder ſchreef, op den 5 September van dat jaar, aan haren broeder: „Mijn zoon heeft wezen halen een refuus van een ſtad, „die voor ons niet eers genoeg en is, dat hij ze verzoekt. „De kinderen doen wonderlijke dingen." — Onder zijne mislukkingen mag men ook tellen die van een huwelijk met zekere jufvrouw C. V. S., waaromtrent wij nu weder den volgenden brief van zijne moeder aan haren broeder, van den 30 Mei 1643, mededeelen:

„*Mon Frère!*

„Over agt dagen heb ik UE. geſchreven hetgene in de „zake van onzen tweeden (zoon) konde worden gedaan. Ik „bidde UE. ons niet verder te willen perſen. Zijn die lu„den zoo precijs, dat ze zoo op haar *quant à moi* ſtaan, „wij hebben onze reden, om op het onze te ſtaan, en meer „als zij: want dat haar dochter, zonder haar willen ofte „weten, het zoude hebben gedaan, en heeft geen apparen„tie; maar den onzen heeft het ſimpelijk gedaan op zijn „autoriteit, zonder ons ééns aan te zien. Men moet met „zijn ouders niet ſpelen, als met een bal. Ik bidde UE., „Broeder, bedenk eens, of wij niet genoeg en doen. Wij „conſenteren, dat het huwelijk voort zoude gaan, beloven „aan mijn zoon huwelijksgoed daarmede te geven. Wij en „behoeven de ouders niet te beloven. Zij zijn met onzen „zoon tevreden geweest. Zijn zij het niet: het is haar „dochter. UE. en broeder DE GROOT zult zoo veel doen „voor onzen zoon, dat gij het huwelijk uit zijn naam zult „verzoeken. Hij moet te voren de zake bij haar prepare„ren, datter anders niet in en zal worden gedaan: ende bij„aldien dat de ouders daar niet mede tevreden en zijn, zoo „moet men dat heel breken. Wij ſtaan al zoo wel op ons „regt,

(*) *App.* N. 518. 521. *Supplem. in Clave ad* 524. 547. *et tandem, quae, in fine Clavis, No.* 523 *Appendicis ſubſtituta est epistola.*

Digitized by Google

„ regt, als zij op het hare ſtaan: doch bijaldien mijn zoon „ hier niet mede tevreden is, dat hij beter raad vinde. „ Staan zij op het uiterlijke: zij zullen die eere genieten, „ datter twee treffelijke Commisſarisſen zullen uitkomen. Dat „ is genoeg, om de menſchen haar oogen te contenteren. „ Nu van den anderen," enz.

Men ziet hieruit, dat PIETER zich, zonder eenige voorkennis zijner ouderen, verloofd had, en dat zij daar uiterst gevoelig over waren. Zoo handelde hij doorgaans buiten hun weten of toeſtemming, latende hun (gelijk zijne moeder ſchreef) enkel de eere van het gedane goed te keuren (*). Hierdoor was, ſedert geruimen tijd, zulke verwijdering ontſtaan, dat alle briefwisſel tusſchen zoon en ouders ſtilſtond, en zij het bezoek des zoons niet wilden ontvangen (†). In het tegenwoordig geval kwam er bij, dat het meisje geene middelen en PIETER nog geen beſtaan had; waarom DE GROOT en zijne vrouw wilden, dat het huwelijk zou worden uitgeſteld; doch dit wilde PIETER niet, die dus waarſchijnlijk zelf oorzaak was, dat het affprong (‡). — Wij ſtappen hiermede van hem af, en treden niet in de bijzonderheden van zijn volgend leven, met welke de brieven zijner moeder in geen verband ſtaan. Men vindt ze elders beſchreven (§). Wij zeggen alleen ten ſlot, dat, zoo hij een zonderling voorbeeld was van ligtzinnigheid in zijnen jeugdigen leeftijd, hij nog een veel zeldzamer voorbeeld was van erkentenis zijner dwaasheid in rijper jaren (**), en dat de goede zaden van godsvrucht, deugd en kennis, van jongsaf in hem geſtrooid, zich in zijnen mannelijken ouderdom heerlijk ontwikkelden, en vervolgens tot dien rijpdom kwamen en die vruchten gaven, om welke hij, bij allen, die hem wèl kenden, geacht, ge-

(*) *App.* 533. *et Clav. ad* 554.

(†) *App.* 539. 542. 555. 558. *et in Clave ad* 527. 531. 540. 541.

(‡) *App.* 610. 638.

(§) Onder anderen bij CATTENBURCH en BURIGNY, in de *Levensbeſchrijvingen* zijns vaders, en in de reeds geroemde *Redevoering* van den Heer WESTERBAEN. BURIGNY heeft menige bijzonderheid van zijn vroeger leven gemeld, waarvan wij boven gewaagden.

(**) Zie zijn *Eigen Jaargety*, bij den Heer WESTERBAEN, bl. 27.

Digitized by Google

geëerd, bemind, en na zijnen dood betreurd werd. G. BRANDT, *de Vader*, droeg zijne *Stichtelijke Gedichten* aan hem op, bezong zijn tweede huwelijk, en vereerde hem in zijn graf. In welk eene achting hij bij den vermaarden PH. VAN LIMBORCH ſtond, kan uit zijnen brief aan dezen, door den Heer SCHELTEMA uitgegeven en boven aangehaald, worden opgemaakt, en zoo uit het affchrift, of de *minute*, van den oorſpronkelijken brief, waarop de zijne ten antwoord diende, hetwelk ik van LIMBORCH's eigene hand onder mij heb, nader kunnen blijken. Voort het overige is de lof, hem door WICQUEFORT en CATTENBURCH gegeven, door den Heer WESTERBAEN opgehaald (*). — Hij was geboren 28 Maart 1615, ſtierf 4 Junij 1678, en werd dus niet, gelijk ik overal lees, 70, maar ſlechts 63 jaren oud. Hij was tweemaal gehuwd; eerst met AGATHA VAN RIJN, welke hem ontviel op 20 of 21 Jan. 1673; daarna met zijne volle nicht ALITHA DE GROOT, WILLEM's dochter. Uit zijn eerſte huwelijk had hij vier kinderen, HUGO, ALATTA, ADRIANA JACOBA en JAN DE GROOT. HUGO, geboren 9 Jan. 1658, en gehuwd met ELISABETH BASTINGIUS, heeft, door zijnen zoon PIETER DE GROOT, het geſlacht voortgeplant, tot op onzen tijd.

Wegens brieven van onze MARIA aan CORNELIS en DIRK DE GROOT, en hetgeen hen nader betreft, hierna nog iets, tot beſluit.

(*) Men zie ook BURIGNY, *Vie de* GROT. T. II. p. 239. 240.

KORT OVERZIGT VAN EEN REISJE VAN UTRECHT NAAR BAARN, IN HET NAJAAR VAN 1823.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 291.)

De Tapijtfabrijk gevestigd zijnde in het bekoorlijk dorp *Baarn*, bij *Soestdijk*, ſlechts ½ uur gaans van het Lustſlot van den Prins van *Oranje*, zoo is daaruit reeds gemakkelijk af te leiden, dat dit niet weinig bijdraagt, haar hoe langer hoe meer te doen onderſcheiden, te meer, daar zij den gantſchen zomer door hooge perſonaadjen en de aanzienlijkſte lieden van ons en andere landen dagelijks bezigtigd wordt.

De

Digitized by Google

De heldere rivier de *Eems*, (met zoet water) die zich in de *Zuiderzee* uitſtort en dit dorp bezoomt, maakt de verzending harer voortbrengſelen en ontvangst der grondſtoffen gemakkelijk en min kostbaar., en brengt haar onmiddellijk met alle groote ſteden in verbinding. Dezelfde ſtroom biedt nog daarenboven dit onwaardeerbaar voordeel aan, dat zijn helder en zuiver water volkomen geſchikt is, om aan de in de fabrijk met de ſchoonſte en fijnſte kleuren geverwde garens, wanneer die in hetzelve geſpoeld worden, een' ſchitterenden en vasten metaalgloed bij te zetten, die aan dezelve eene geheel eigenaardige en onnavolgbaar bekoorlijke tint geeft.

Deze fabrijk is van de voor haar noodige en doelmatig ingerigte gebouwen ten volle voorzien. Zij bezit eene groote, met goede verfketels (*à la* RUMFORT) voorziene verwerij, waarin men de luisterrijkſte, echtſte en vastſte kleuren, naar de beste, voordeeligſte en nieuwſte ſcheikundige ſystema's, verwt. Hiermede is verbonden een klasſiek gerangſchikt verfmagazijn en proefkabinet, volgens HERMBSTÄDT, TROMMSDORFF, DINGLER, BANCROFT, BUCHNER, KURRER, CHAPTAL, BERTHOLLET, DAVID, GÖTLING, KASTELEYN, KLAPROTH enz., benevens alle de tot eene volmaakte verwerij benoodigde werktuigen en gereedſchappen.

Zij heeft ook eene alleruitmuntendſte werkplaats, om alle de voor de fabrijk benoodigde getouwen en andere werktuigen van hout, koper, ijzer enz. *zelve* te kunnen vervaardigen, en, door eene werkzame en behoorlijke reparatie, in een' goeden en ſteeds gangbaren ſtaat te onderhouden; zijnde deze mechaniſche werkplaats voorzien van keurige, accurate draaibanken, verdeelplaten, radſnijmachines, regtlijnige en circulaire verdeelmachines, waarmede men zelfs Micrometers en aſtronomiſche tijd- zoo wel als lengte-metende werktuigen verdeelen kan. Zij bezit glasblazers-tafels, gieterij en ſmederij, in één woord, alles, wat er vereischt wordt, om machines en gaande werken, hoe ook zamengeſteld, te kunnen vervaardigen.

Zij is de eenigſte Tapijtfabrijk in *Nederland*, die in alle ſoorten van tapijten, zoo wel ordinaire, als magnifieke en ſuperieure rijke weeffels, werkende is. Zij heeft in hare magazijnen een' zeer rijken voorraad van ongeſnedene en geſnedene of gevelourteerde tapijten, tapijtranden enz., beſtaande in een aſſortiment van meer dan 450 in ſmaak uitmunten-

de

Digitized by Google

de desseinen, en ieder van deze wederom in stukken van verschillende, allen schoone en duurzame kleuren; tapijtranden en haardkleeden met gesneden perk- en bloemwerk op een' ongesneden grond *en haut-relief*, Schotsche, gechineerde, Jaspé, Venetiaansche en Gonjé-tapijten, randen, karpetten, gangkleeden enz., in het algemeen van de brillantste tapijten tot aan de geringste soorten, welke allen tot zeer matige, doch vastgestelde prijzen verkocht worden. Ook worden bestellingen aangenomen op perktapijten (*en médaillon*), tapijten met naamtrekken (*chiffres*), familiewapens enz., naar gegevene teekeningen en afmetingen.

Zij bezit, behalve het vermelde, ook eene volledige verzameling van keurige werktuigen tot het *vlaken*, *snorren*, *schrobbelen*, *kaarden*, *voorspinnen*, *spinnen*, *haspelen*, *doubleren*, *twijnen*, *kwadranteren*, *meten* en *wegen* der schapenwol, geheel naar de *Engelsche* wijze van RICHARD ARCKWRIGHT ingerigt. Ook heeft zij een uitmuntend, zeer zeldzaam en geheel volledig assortiment van de zinrijkst uitgedachte werktuigen tot het vervaardigen van machinaal bewerkte kaarden, dienstig tot het schrobbelen van koehaar, zoo wel van de wol als van het katoen; makende deze garnituren van werktuigen gezamenlijk eene volmaakte fabrijk op zichzelve uit, zoo als er geene in de Noordelijke provinciën van *Nederland* gevonden wordt.

De noodige teekeningen, waarnaar de kleeden en tapijten geweven worden, worden vervaardigd door jonge, in de fabrijk zelve gevormde, kunstenaars. Zij teekenen dezelve in eene opzettelijk daartoe voorhanden zijnde desseinkamer in het gebouw der fabrijk. Ik had het genoegen, bij de 500 der fraaiste en elegantste teekeningen als modellen te mogen zien, allen vereenigd in rijke en elegante portefeuilles met verguld marokijn-lederen banden. Sierlijkheid en kunst gaan dus ook hierin hand aan hand. Deze teekeningen worden door deze jonge kunstenaars op gerust papier aangewezen, juist op die wijze, waarnaar het weefgetouw hare technieke inrigting stelt, en ze vervolgens met volkomene juistheid vervaardigt. Voor deze stellingen op het weefgetouw bezit de fabrijk een geheel eigen werktuig, ten einde zulks op de doelmatigste en meest naauwkeurige wijze te kunnen daarstellen. Deze nieuwe inrigting is een geheim, en overtreft alles, wat tot hiertoe in de fabrijken, op de gewone wijze, in gebruik is.

Ik heb ook van deze jonge kunstenaars schoone etswerken op

Digitized by Google

op koperen platen gezien, waardoor een aantal desseinen in plaat worden overgebragt, ten einde de meerdere moeijelijkheid tot vervaardiging van zoo vele teekeningen te ontgaan, en van de juistheid der modellen verzekerd te blijven; zijnde zij aan den Heer KAREL PORTMAN, zoon des vermaarden Graveurs L. PORTMAN, deze kunst verschuldigd, die, uit vriendschap voor den Directeur, deze jonge lieden daartoe gratis opgeleid heeft. De uitvoering is keurig, verdient allen lof, en strekt weder ten bewijze, dat zoodanige fabrijken ook wezenlijke kweekscholen voor de kunst zijn. Men heeft zelfs deze fabrijk tot zulk eene volmaaktheid gebragt, dat gelijkende portretten hier kunnen geweven worden, indien het werk, voor de meer kunstige inrigting van het weefgetouw, naar evenredigheid betaald wordt.

Zeer veel zoude ik nog over de bijzondere belangrijkheid dezer fabrijk kunnen zeggen; ik voeg hier echter alleenlijk nog bij, dat de voortreffelijkheid en roem harer voortbrengselen meer dan voldoende bewezen zijn in de werken, die zij op het Lustslot te *Soestdijk*, in het Koninklijk Paleis te *'s Gravenhage*, bij het aanzienlijkst Publiek, en inzonderheid bij de laatste Tentoonstelling in de maand Augustus 1820 te *Gent* heeft geleverd, bij welke laatste de Heer COHEN het eermetaal, door eene prachtige Medalje, verworven heeft, gelijk hem ook eene zilveren Medalje, in 1815, door de *Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij te Haarlem*, voor zijne machinale Kaardenfabrijk, is toegewezen geworden.

Bij zoodanige verdiensten mag met regt nog gevoegd worden de zeer menschlievende instelling van het onderling Verplegingsfonds der Werklieden, waartoe ook de gelden, door bezigtigers der fabrijk in de ziekenbus gestort, gebruikt worden; want de aanneming van gelden bij de bezigtiging, buiten dit prijselijk doeleinde, is verboden, volgens de inrigting der Policie, tot dezelve betrekkelijk. Dit weldadig plan is ingerigt en geredigeerd door den Heer H. M. E. COHEN VAN BAREN, Zoon van den Directeur dezer fabrijk, die het vak der weverij en verwerij, als ook de teekenaars, adjungerend bestuurt. Door ieder persoon (deelhebber) wordt wekelijks $2\frac{1}{2}$ procent van zijne zuivere verdiensten gestort, in heele en halve cents te berekenen. Deze inrigting wordt, onder het toevoorzigt van den Directeur der *Baarnsche* Tapijtfabrijk, bestuurd door vijf personen, door deelhebberen bij meerderheid van stemmen gekozen, van welken elke drie maanden

Digitized by Google

één afgaat. Aan derzelver zorg is toevertrouwd de uitreiking van geld aan den zieken deelhebber, deszelfs vrouw, kinderen, of weduwe, welke tevens, buiten dezen bijstand in geld, de verstrekking ontvangen van de adsistentie van Doctoren, Chirurgijns, ja zelfs, des noods, van Professoren, en de medicamenten, door hen voorgeschreven, waaronder ook zijn begrepen alle chirurgicale bandages, linnen windsels, zwachtels, enz.; terwijl het meer dan benoodigde geld gestort wordt in de spaarbank van het Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* te *Utrecht*. — Waarlijk, zoodanige inrigtingen, waar ook menschlievendheid voor ongelukkige werklieden zich met ontwikkeling tot nijverheid voor algemeene welvaart verzustert, mag wel voor andere fabrijken als een voorbeeld ter navolging verstrekken.

Met het gevoeligste genoegen verliet ik deze zoo hoogstbelangrijke *Noord-Nederlandsche* inrigting. Hoogstwenschelijk ware het, dat deze fabrijk een meer geëvenredigd debiet verkrijgen mogt, naarmate van hare inwendige kracht van werking. Met dezelfde werktuigen, thans voorhanden, is men in staat, veel meer te fabriceren, dan tot hiertoe plaats heeft; wordende men door gezegde reden daarvan teruggehouden. De invoer van uitheemsche, *Smirnsche*, *Engelsche* en andere tapijten legt de grootste hindernisfen in den weg voor den bloei der *Nederlandsche* Tapijtfabrijken. Een verbodsstelsel is niet ten eenemale genoegzaam, om deze zwarigheden uit den weg te ruimen. Iemand van vermogen, die zijne voorwerpen van weelde betalen kan, laat zich niet dwingen. Indien hij dezelve hebben *wil*, zal geene belasting van 30, ja 50 procent op den invoer hem daarvan terughouden. De hoofdzaak komt hier op een echt *Nederlandsch* hart aan, om de takken van Industrie en welvaart van zijn Vaderland, vooral wanneer zij tot eenen gelijken trap van volmaaktheid als buitenlandsche fabrikaten gebragt zijn, *zelve* te helpen bevorderen, en, door het toebrengen van debiet aan inlandsche fabrijken, deszelfs bloei en luister te helpen verhoogen. Hieraan zou de krachtdadige ondersteuning van het Gouvernement, de versiering der publieke gebouwen alleen uit inlandsch fabrikaat, enz. maar, meer dan dit alles, zouden onderlinge verbindtenisfen van gegoede Ingezetenen en vermogende lieden hieraan onbedenkelijk veel kunnen toebrengen.

Eene soortgelijke vereeniging bestond reeds in den jare 1817 in de Zuidelijke Departementen van dit Rijk, onder directie van

Digitized by Google

van den Heer LAUSBERG te *Brusfel*, waardoor de naijver der fabrikanten ten ſterkſte geprikkeld wordt. Wat de tapijten van *Baarn* betreft, moet men erkennen, dat derzelver qualiteiten, reeds nu, veel ſteviger, beter en met meer ſmaak, dan die der buitenlanders, zijn; echter verzekerde mij de Directeur, dat, wanneer hij niet door buitenlandſche concurrentie verhinderd werd, om met meerdere en zijne volle krachten te werken, zij zeker (door dat het Etablisſement het fonds meermalen zoude kunnen omzetten) de prijzen nog veel meer konden verminderen, en waardoor de qualiteiten, in plaats van te lijden, zelfs, zoo het mogelijk ware, nog verbeteren zouden. Het blijkt derhalve klaar, dat ware *Nederlandſche* vaderlandlievende verbindingen van particulieren, tot inſtandhouding van dergelijke nuttige en weldadige ondernemingen, veel, ja alles zouden bijdragen, en de nationale welvaart de weldadigſte uitkomst zoude ondervinden, wanneer in 't algemeen, door het Publiek, zoo gedacht en gehandeld werd.

Mogen de reſpective Heeren Deelhebbers, en de genievolle, achtingwaardige Heer Directeur COHEN, de rijkſte zegeningen en vaderlandſche belangſtelling in deze fabrijk ondervinden! Dit zal voor mijn hart een innig welgevallen, en tevens een waarborg zijn voor de gelukkige toekomst, waarop *Nederland*, bij toenemende Industrie, en *ook vooral van Nationaliteit*, te hopen heeft.

Ik vernam nog, dat de Heer J. HARTMAN Mededirecteur van de fabrijk, en houder is van het Hoofdmagazijn te *Amſterdam*; dat deze, door zijn verlicht oordeel, orde en werkzaamheid (de ware ſteunpunten van het welvaren eener fabrijk) in alles, wat aan deze inrigting luiſter kan bijzetten, zich loffelijk onderſcheidt; dat hij een man van onvermoeide vlijt en beproefde braafheid is, hebbende ook een wezenlijk commercieel nut te weeg gebragt door zijne vlijtige en naauwkeurig bewerkte *Herleidingstafels*, enz.

Mij werd ook berigt, dat de Heer J. A. VAN DAPPEREN alhier Schoolonderwijzer was; een verdienſtelijk kweekeling van de Heeren VAN DEN ENDE en PRINSEN; hebbende zijne leerlingen een der Examens afgelegd in tegenwoordigheid van den Prins van *Oranje*. De zangkunst wordt ook hier, naar de bevattelijkheid der kinderen, door hem doelmatig onderwezen.

Mijn hart gevoelt eene dankbare aandoening bij de verbete-

Digitized by Google

ring van het *Nederlandſche* Schoolwezen. Het is daarin een voor- en toonbeeld van het beſchaafde *Europa*. Ik belijde gaarne, in mijne jeugd, zulk een onderwijs niet te hebben genoten, en dat vele van het jeugdige geſlacht reeds kennis dragen van zaken en kundigheden, beter dan ik. In vervolg van tijd zal *Nederland* en de beſchaafde wereld, in het tegenwoordige en de volgende geſlachten, er de zegeningen van ondervinden. Het blinde vooroordeel moge nog worſtelen met de nietige bedenking, dat de volmaking van menſchelijke kennis en geest, voor de zoogenaamde lagere volksklaſſe, onnoodig is; eenmaal zal die ſlagboom worden opgeheven, en de weldadige ſtralen van de zon der ware en verſtandige verlichting doorbreken.

Ik ſtond reeds op mijn vertrek, toen ik vernam, dat hier korteling ook nog eene Papierbehangſelfabrijk is opgerigt. Al weder een nieuwe tak van Volksvlijt voor *Baarn*. Ik ſpoedde mij dadelijk derwaarts. De eigenaar daarvan is de reeds genoemde Heer H. M. E. COHEN VAN BAREN. De *Franſchen* erkennen, dat zij de voortreffelijkheid in dit vak verſchuldigd zijn aan het toeleggen op teekening. Wie zal zulks tegenſpreken? Naarmate de rijkheid van voorwerpen en voldoening aan onderſcheidenen ſmaak, die toch onder de menſchen zeer verſchillend is, in eene fabrijk menigvuldiger zijn, des te meer heeft zij ook op een beſtendig debiet te hopen. Het ſieraadteekenen voor Behangſelfabrijken levert dus een uitgebreid veld op voor jonge kunſtenaars, en aan dezen ontbreekt het *Nederland* niet.

De ſtalen der behangſels, die ik gezien heb, hadden de ſchoonſte kleuren. De bloemen bovenal zijn met de grootſte naauwkeurigheid naar de Natuur bewerkt, zoo als ook beroemde Kunſtſchilders hebben erkend. De rooskleur, die overal en altijd in behangſelpapier onecht is, is hier echt, doordien zij uit het zoo dure als tevens zeldzame kraplak wordt vervaardigd, 't welk een geheim is. Vruchtelooze moeite hebben zeer beroemde Scheikundigen gedaan, om dezelve te verkrijgen. Het gevelouteerd en geſatineerd behangſelpapier moest uit *Frankrijk* komen; hier wordt het van even goede qualiteit zelve gefabriceerd, en dus kan men het hier onmiddellijk uit eene inlandſche fabrijk en tot minderen prijs dan uit *Frankrijk* bekomen.

Het *wit*, dat hier gebruikt wordt, is een eigen chemisch pro-

Digitized by Google

product, dat niet zwart wordt, alzoo het niet uit metallieke grondstof wordt gefabriceerd.

Voorts is deze fabrijk niet alleen eene Behangselfabrijk, maar ook tevens een Technisch-Chemisch Laboratorium, ter bereiding van alle soorten van kleuren voor Fijn- en Kladschilders, vernissen voor Verlakkers enz., en het bereiden van chemische preparaten, ten gebruike van Verwers, Katoen- en Behangselpapier-drukkers. Zij is de eerste, die eigene kleuren maakt, terwijl andere die van buiten moeten hebben. De vorderingen, die de Scheikunde, met reuzenschreden, in weinige jaren gemaakt heeft, zullen, bij vlijtvolle oefening, ook aan onze *Nederlandsche* fabrijken, met deze wetenschap in aanraking zijnde, groote verbeteringen kunnen toebrengen. De talent- en genievolle indrukselen, welke de Heer COHEN VAN BAREN van zijnen waardigen Vader heeft ontvangen, doen mij, met den tijd, de gelukkigste uitkomsten, ook van deze nieuwe inrigting, verwachten.

Ik had mij te *Baarn* langer opgehouden, dan ik gedacht had. Eerst laat in den namiddag reed ik, langs een gedeelte van den straatweg, over *Soestdijk* en den *Dolder*, naar *Utrecht* terug. De toenemende verbetering der wegen verwekte bij mij weder een aangenaam gevoel. Met deelneming vernam ik, dat deze straatweg zijnen aanleg verschuldigd is aan den goeden wil van vermogende Ingezetenen, als de Heeren HUYDEKOPER VAN MAARSEVEEN, LAAN, KLUPPEL, LE JOLLE en anderen. Men had ook reeds de noodige fondsen weten bijeen te brengen tot het aanleggen van eenen straatweg van *Soestdijk* naar *Utrecht*; doch was het plan daarvan, zoo als mij gezegd is, niet door den Koning gesanctionneerd geworden. Wat daarvan zij, ligt buiten mijn bestek. Wenschelijk echter is het, dat zulks tot stand kome, daar de dorre heide en zandzee, tusschen het Lustslot van den Prins van *Oranje*, en *Utrecht*, eene zeer onaangename gewaarwording doet ontstaan. Ook heeft de Heer ROSENIK het weldadig plan ontworpen tot het graven eener trekvaart van *Utrecht* naar *Baarn*, vanwaar zij in gemeenschap zoude komen met de *Eems*, en verder met de *Zuiderzee* en *Amersfoord*. De uitvoerbaarheid van dit plan, langs *Maartensdijk*, is zeer mogelijk en wenschelijk.

De zucht, om, door de gemeenmaking van dit verslag, eenig nut aan vaderlandschen landbouw en kunstvlijt te be-

Digitized by Google

wijzen, het zij ter navolging van nuttige inrigtingen, of ook door de aandacht van het Publiek met meer nadruk op dezelve te vestigen, deed mij besluiten, om hetzelve aan een onzer geachtste periodieke schriften ter plaatsinge aan te bieden.

PRO PATRIA ET INDUSTRIA.

DE MOEDER.

U zing ik, schoonst bewijs, dat er een Vader leeft,
Die uit onpeilbre bron het gaadloos goede geeft;
U, Moeder! in wier hart, hoe klein de schaal moog' wezen,
Wij 't aardsch, maar treffend beeld der hoogste Liefde lezen.
o! Rolde zacht mijn lied: aan beide zij 't gewijd;
Haar, die mijn leidsvrouw was in 's levens prillen tijd;
Der dierbre, die mijn kroost uit milden boezem voedde,
Met rustelooze zorg het in de kindschheid hoedde,
En nu, met lustje en bloem, hun frisсhe lente naakt,
Meer dan ik waken kan, voor elken lievling waakt.
U alle wijde ik 't ook, die vruchtjes hebt gedragen;
Wier liefde we in den bloe der kleenen gloren zagen:
o Vrouwen! voelt met mij, bezielt mijn' zwakken toon:
Den dichter biedt deze aard' geene enkle stof, zoo schoon.

'k Ben moeder: welk genot voor de edele echtgenoote!
o, Noem van de aardsche vreugd me eene enkele, zoo groote!
Zij denkt slechts aan haar kind, en leeft, gelijk weleer,
Voor wat de wereld biedt, en haar genot, niet meer.
De schoone roos der jeugd moge op haar koon verbleeken:
Wat nood! na korten tijd zal zij eene andre kweeken,
En voeden 't door haar merg, en kleuren 't door haar bloed,
En schenken 't lieve wicht der onschulds zachten gloed.
Zij moog' die zoete hoop bedekt voor andren houên:
Ze is 't éénig onderwerp, bij 't fluistren van 't vertrouwen;
En, rust ze aan 's echtvriends borst, dan kout zij van dien schat,
Het afgebeden derde in 't heerlijk klaverblad.

Steeds nader komt de dag: en zou haar hart niet zorgen!
Dat wicht is 't eerste beeld, ontwaakt zij met den morgen;
Het houdt haar bezig nog, als 't uur der rust genaakt,
En met zijn zacht fluweel de slaap hare oogleên raakt;

't Blijft,

Digitized by Google

't Blijft, in den zoeten droom, om hare ſponde zweven;
Één is het met haar' geest, één is het met haar leven;
Eer nog zijn uchtend bloost, die dag van lief en leed,
Is alles voor de ontvangst van beider vrucht gereed;
En, legt natuur het wicht in d' arm der moeder neder,
Dan vindt het haren ſchoot in wieg en boezem weder.

Die blijde dag is daar; en 't zalig kloppend hart
Vergeet in dezen ſtond de foltrende angst en ſmart.
De moedervreugd (zoo kan geen aardsch genot ooit ſtreelen)
Zou van eene eeuw van leed de diepe wonden heelen;
En, was voor dezen prijs die wellust ſlechts te koop,
Dan vond zij voor dien ſtrijd toch krachten in die hoop.

Daar ligt het in haar' arm, en', 't oog op 't kind geſlagen,
Durft naauw de warme lip het eerſte kusje wagen;
Haar hand zij mollig week en zachter dan ſatijn,
Toch vreest zij, dat te zwaar de vingertip zal zijn;
En; wat ook in haar borst voor 't dierbaar pand moog' gloeijen,
't Is nog de traan alleen, die voor het wicht mag vloeijen.

Daar ſluit Natuur de bron voor haren lievling los;
En ſchooner gloort haar koon, dan eens de maagdenblos.
Hoe fonkelt niet het oog, nu zij het kind mag laven
Met 't uitgezochtſte zoet van 's Hemels beste gaven!
Hoe vast houdt zij het niet, voor 't hoogst genot geſtemd,
Met bei hare armen aan den boezem vastgeklemd!
Wat voelt de voedſter niet, nu hier zijne oogjes luiken,
En in haar eerbaar doek de volle koontjes duiken!

Niet minder dan haar borst is zijn behoefte rust;
Maar voor het moederhart de zorg en 't waken lust.
't Gefluister van den togt zou ze, als zij konde, ſtillen,
't Gegons van vlieg en mug en tor verbieden willen;
En zeker, dat ze aan elk, hing het van haar ſlechts af,
Een muil van 't zachtſte vilt en lispeltoontjes gaf.
De dag zij ook in zorg en koesteren verloopen,
De liefde houdt nog lang de pinkende oogen open;
En, eer zij 't ſluiten waagt, ſtrijkt er de ſlaap op neêr,
Beveelt zij ſmeekend hem aan aller ſchepſlen Heer.

Digitized by Google

Gelijk van 't fijne blad, als dartle windjes woelen,
De trilling aan den tak zich aanſtonds doet gevoelen,
Of ze, als een vingertip, hoe zacht, een ſnaar beroert,
Naar 't ander einde, ſnel als 't licht, wordt heengevoerd:
Zoo treft haar 't zuchtjen ook; en, duur' het ſleches een poosje,
Hoe beeft niet heel de ſtam! het geldt het huwlijksroosje!

Den tuinman toont de plant, die uit den grond ontſpruit;
Zijn zorg en 's Hemels zon lokt lieve blaadjes uit;
Het knopje wordt gevormd, en, na 't blijmoedig kweeken,
Ziet hij de teedre bloem uit fijne windſels breken;
En eindlijk houdt Natuur haar, in den rijkſten gloor,
Met wierook in den geur des friſſchen kelks, hem voor.
Zoo loont het kind ook haar: 't ontluikt van lieverlede,
En elke morgenſtond brengt nieuwe ontwikkling mede.
De volle en ronde koon, waarop het blosje ligt,
Dat bloempje ſchenkt haar God in het onſchatbaar wicht;
En hooger geur, dan ooit op 't lagchend land kan ſtreelen,
Zijn de eerſte lachjes haar, als ze om zijn mondje ſpelen.

Als 't vinkjen, om welks nest de dunne luchtſtroom vloeit,
Aan 't koestrend veedrenkleed en ſlagpen is volgroeid,
En, ongeleerd nog, hoe die fijne ſtof te ſcheppen,
Het naauwlijks wagen durft, de ligte vlerk te reppen;
Dan zet zich 't trouwe gaaike op 't wieglend takje neêr,
En lokt het door haar ſtem, en ſtreelt en lokt het weêr;
Leert, hoe den regten zwaai aan elke wiek te geven,
Op 't uitgeſpreide vlak in 't evenwigt te zweven,
Tot eindlijk zwakheids boei niet langer dat weêrhoudt,
En het op eigen kracht, bemoedigd, zich betrouwt:
Zoo leidt de moëder ook; maar, voor die taak berekend,
Zijn op een grootſcher ſchaal haar zorgen afgeteekend.
Naauw wordt de voet voor 't eerst op 's levens baan gezet,
Of elke hand houdt vast, en oog en harte let:
Bij elke ſtruikeling voelt zich de borst benepen;
Maar, vlugger zelfs dan de angst, heeft reeds die hand gegrepen:
Als, reeds door oefning ſterk, de dartle knaap zich waagt,
Dan tuurt nog 't moederoog, of hem ook leed belaagt;
En zien we, als 't hupplend rund, hem door de dalen ſnellen,
Neen, rusten kan het niet, maar blijft hem trouw verzellen.

De

Digitized by Google

De hen, als ze over 't veld met hare kiekens zwerft,
Laat elke korrel hun, terwijl ze uit liefde derft.
Wanneer de koude nijpt, of naakt een wreede roover,
Dan lokt ze 't broedsel trouw, en spreidt de vlerk er over;
En grijpt der gieren klauw, als naar hun bloed hij dorst,
Dan biedt zij aan den slag haar breede en warme borst:
Maar 't moederhart, zou dat van hen of vogel leeren!
't Kan, heel het leven door, om 't dierbaar kroost ontberen;
't Geeft alles, wat het heeft, en, na het alles gaf,
Voedt het door liefde nog: en, o, wie meet die af!
Gevaar; ze kent het niet. Zou zij besmetting duchten;
Den dood, wanneer hij dreigt en lijdt haar kind, ontvlugten?
Neen, aan haar' boezem klemt ze 't, bij der koortsen gloed,
Zuigt met haar lippen 't gift, en plant het in haar bloed;
Rukt het met hemelkracht uit ligtelaaije vlammen,
En is zijn laatste dijk, bezweken alle dammen.

Maar waan niet, dat Natuur ons beelden voor die vrouw,
Die harer waardig zijn, in 't schoonste ook, leevren zou.
Wat is der dieren liefde, op deze schaal gewogen,
Hoe ze ook voor 't donzig nest of welpen zorgen mogen!
Dat jong is 't wijfje vreemd, als het aan 't nestje ontvloog;
Geen volen kent haar weêr, wier melk het eenmaal zoog;
Geen band boeit de ooi aan 't lam, heeft ze eenmaal het verlaten,
En 't snijdt niet door haar borst, hoort zij het kermend blaten;
En wordt ook 't rund gekeeld, zoodat het de oude ziet,
Zij krimpt niet weg van wee, zij woedt noch jammert niet.
Maar moeder van den mensch: wie voelt dien naam zijn lippen
Niet als den zachtsten toon, als harmonie ontglippen;
Wie, als hij aan haar denkt, merkt niet in 't stroomend bloed
Van liefde en warmen dank den onverdoofbren gloed;
Wat kind, schoon andre smart reeds lang zij afgesleten,
Wat wonde in 't eind zich sloot, kan immer haar vergeten;
Wie roept niet met mij uit, werd niet zijn hart tot steen:
„ Zij is het beeld van God; voor haar heeft de aarde er geen!"

Drinkt gij een bittre teug uit 's levens alsembeker:
Zink aan die warme borst, en troost vindt ge er voorzeker.
Torscht gij een knellend kruis, verkwijnt ge bij de smart:
Ja, er is heul voor u: val aan het moederhart.
Is 't duister om u heên, en zelfs de moed geweken:
Bij haar zal vrolijk licht door zwarte wolken breken.

Digitized by Google

Staat ge op des afgronds rand, wiens diepte gij niet meet:
Haar hand is, ftervend, nog tot uw behoud gereed.
Knaagt kommer aan uw ziel: hoe diep zij ook moog' wonden,
De levensbalfem wordt aan 't moederhart gevonden.
Ja, vielt ge ontzettend laag, door ftaag misbruikt genot:
Vergeving fmeekt ze, en die verwerft dat hart van God!

Niet in haar jeugd alleen, maar grijs en zat van dagen,
Klopt nog die borst voor hem, dien ze eenmaal heeft gedragen;
Zoo lang het oog der ziel bij 't graf niet fluimren gaat,
Heeft ze in uw vreugde lust en voor uw rampen baat;
En is in d' ouderdom het niet geheel verdonkerd,
't Bezit nog zachten gloed, die voor haar telgen flonkert:
Ja, treft hij, die den band van de aarde niet ontbindt,
Dan is haar laatfte zucht om zegen voor haar kind!

Vanhier dan, dat de mensch, waarheen ook 't lot moog' voeren,
Hangt aan het moederhart met onverbreekbre fnoeren;
Bij haar, wat ook 't geluk in volle korven bied',
Meer dan het goud of de eer, ja zaligheid geniet;
Vanhier, dat elke klagt, aan haren mond ontvlogen,
Zijn borst als dolken treft, den traan perst uit zijne oogen;
Vanhier, dat, als de dood de dierbre grafwaarts fleurt,
Het kind als 't plantje kwijnt, den wortel afgefcheurd;
Vanhier zijn diepe rouw, naar 't floers niet af te meten,
Zoo lang het leven duurt, in 't bloedend hart gezeten;
Vanhier dat warm gebed: „ God! is mijn einde daar,
„ Ontvang mij in uw' fchoot, hereenig mij met haar!"

Neen, 'k maal niet, wat gij zijt, o Moeder! nooit volprezen;
Gij flechts, ja gij alleen, kent uw eerwaardig wezen.
Maar ook gij kent het niet: 't is God, die in u leeft,
U bovenaardsch gevoel, eens Serafs liefde geeft.

Zegt, kindren! die de vrouw moest derven,
Wier borst u 't eerfte voedfel gaf,
Was 't einde van haar liefde 't graf,
Vergat de dierbare u, na 't fterven?
Misken, o kroost! die liefde niet:
Het ijs des doods kan haar niet dooven;
Neen, zalig bij haar' God hier boven,
Leeft zij voor u, die ze achterliet.

o, Zegt

Digitized by Google

O, Zegt mij, als, 't gewoel ontweken,
Ge in ſtilte om de afgeſcheidne weent:
Is 't niet, alsof, met haar hereend,
Gij nog die zaalge hoordet ſpreken;
En voelt ge, wat het hart ook lij',
Bij al der tranen neevlig duister,
Niet, als zeide u een zacht gefluister:
„ Die onvergeetbre is u nabij" ?

Als ge om haar treurt, zou zij 't niet weten!
Een zelfde, eene onverdeelbre ſnaar
Loopt door uw hart en 't hart van haar,
Slechts één geheel in liefdes keten.
Die trilling vliegt door d' afſtand heen,
Die englen ſcheidt van ſtervelingen;
En uit de bovenaardſche kringen
Keert ze, als een lichtſtraal, naar beneên.

Voelt gij, door 't grievendst leed beſtreden,
Een kracht, die u in 't lijden ſchoort:
Dan werd het moederhart verhoord;
Zij is de vrucht van haar gebeden;
En groeft ge voor uw rust een graf,
Van 't pad der lieve deugd geweken,
Voor u zal zij vergeving ſmeeken,
En de Almagt wijst geen Moeder af.

Wie zegt het ons, of, na 't verſcheiden,
De geest nog over de aarde zweeft,
En magt van de eeuwge Liefde heeft,
Om dierbren 't leven door te leiden?
Maar ſtreelend is 't, als druk genaakt,
Wij worſtelen met alle krachten,
't Gevoel, dat, met de Hemelwachten,
Ook nog de ontſlapen Moeder waakt.

O Gij, haar kroost! laat het niet varen,
Zij 't ook een droom, dat zoet geloof:
't Maakt voor verleidings ſtem u doof,
Is u een roer bij klip en baren.
't Is Gode waardig: want Zijn hand
Toch kneedde 't hart der teedre vrouwen;
Der Moeder kan Hij 't kind betrouwen:
Zij ſtuurt het wis naar 't Vaderland.

H. VAN LOGHEM.

Digitized by Google

MOEDERTROOST.

God heeft mij mijn kind ontnomen;
Ach, hoe treft zijn ſtrafgerigt!
Kermde een moeder, vol van rouwe,
Met de wanhoop op 't gezigt. —
God heeft u uw kind ontnomen?
Moeder, ſtaak uw bang geklag!
Jezus ſprak eens met gezag:
Laat de kindren tot mij komen!

BIJ HET VAN STAPEL LOOPEN VAN 'S KONINGS SCHIP VAN LINIE, DE WATERLOO, TE AMSTERDAM, DEN 13 MEI 1824.

Daar ſtaat het trotſche zeekasteel
Verheven in de lucht,
En toont zich als een forſche leeuw,
Door grootte en bouw geducht;
En pronkt, nu 't hem gebeuren mag
Verſierd te zijn met Neêrlands vlag,
En hij de watren in zal glijden,
Om eenmaal voor die vlag te ſtrijden.

Waartoe nog langer hem geſchoord?
Beuk weg, al wat weêrhoudt;
Verbreek de boei, en vrij en blij
Zij hij aan 't nat vertrouwd;
Dreun, moker! dreun, en geef hem vaart;
Geen hamerſlag zij nu geſpaard:
Ruk uit de wig, die nog kan klemmen,
En laat dien waterleeuw nu zwemmen.

Daar gaat, daar glijdt hij ſtatig heen
Met majesteit en pracht,
En perst de vonken uit het hout
Met meer dan reuzenkracht.
Wijkt, ſtroomen! wijkt en krimpt te zaam:
Hij komt, de leeuw, zoo groot van naam;
Hij komt, hij, op uw erf geboren.
Zing, Stroomgod! laat uw welkom hooren.

Daar

Digitized by Google

Daar bruist het ſchuim reeds voor hem heen;
Daar zweeft hij vlug en ree,
En aller oogen zien hem na,
Als trok hij reeds naar zee;
En aller handen rijzen op,
En zwaaijen met den hoed in top:
Het Hollandsch hart moet lucht zich geven,
En 't „hoera!" doet den wolkſtroom beven.

Hoe fier ligt gij nu, zeegevaart'!
Tot 's bouwheers roem en faam,
En toont ge aan 't opgetogen volk
Uw' nooit vergeetbren naam;
Een' naam, in onze ziel gedrukt,
Toen dwinglandij er heeft gebukt;
Een' naam, dien de eeuwen zullen melden,
Met de eer der Waterlooſche helden.

O! dat die wijdberoemde naam
U ſteeds ten zegen zij,
En elke togt, dien gij volbrengt,
Mijn vaderland verblij'!
Verhoog gij de eer van Neêrlands vlag,
Zoo als die glorierijke ſlag;
En laat de naneef nog getuigen,
Dat elk voor Waterloo moet buigen.

En gij, aan wie 's lands wijze Vorst
De Waterloo vertrouwt;
Gij, zwervers! die voor 't vaderland
De woeste zee bebouwt;
Gij, telgen van een voorgeſlacht,
Dat roem en eer aan Neêrland bragt,
Toen 't op de ruime pekelvelden,
Met leeuwenmoed, zijn regt deed gelden;

Ook gij zult, als die heldenteelt,
Wen 't vaderland het eischt,
Op Waterloo onwinbaar zijn,
Als ge eens de bloedvlag hijscht;
En wee, wie dan te klein u acht!
Doe gij hen ſiddren voor uw magt:
Vernielt, o Waterlooſche zonen!
Wie Neêrlands vlag ooit durven honen.

En

Digitized by Google

En als een moordende overmagt
U aanklampt in 't gevecht,
Dan worde uwe onbesmette vlag
Met nagels vastgehecht:
Dan, als geen strijd meer baten kan,
Bij 't vechten tot den laatsten man,
Zult ge, eer ge uw' bodem wilt verliezen,
Den heldendood van Claassens kiezen.

Van Claassens! Ja, zijn naam, zijn roem
Blinkt nog in schittrend licht,
En 't nakroost heeft, in 't dankbaar hart,
Hem de eerzuil opgerigt:
Hij wrong zijn schip uit 's vijands hand,
Door zelf zich te offren voor zijn land;
Hij dorst den sulferpoel ontsteken,
Om, stervend, Neêrland nog te wreken.

Doch hoede, o Neêrlands dapper kroost!
U onzer vadren God
(Voert ge ooit de Waterloo ten strijd)
Voor Claassens' smartlijk lot!
Dan zien we u eens met lauwren weêr;
Dan schenkt u Neêrland roem en eer;
Dan klinkt, ter welkomst, allerwegen
U 't driemaal „hoera!" dankbaar tegen.

Mei, 1824. S. RONDEAU, J^R.

NA HET LEZEN VAN DE SADDUCEËN VAN MR. I. DA COSTA.

Vol van eigenwaan en trots,
Niet te doen, dan schandlijk liegen;
Op den naam van *kindschap Gods*,
Toe te leggen op bedriegen;
Elk, die vijand is van twist,
Aan te basen, of 't mogt strekken,
Om beroerte en krijg te wekken,
Door hem in geschil te trekken:
Zegt mij eens, wiens beeldtnis is 't?

Wie

Digitized by Google

Wie geen huichlend *amen* zegt
Op 't geen andren voormaals dreven,
Maar zichzelv' 't gewetensregt,
Aan den mensch door God gegeven,
Voorbehoudt, in 't oordeel vrij, —
Dien vermetel te verdoemen,
Dwaalgeest, vijand Gods te noemen,
En zichzelv' slechts wijs te roemen:
Wien schetst deze schilderij?

't *Kind van God* (zegt mij de Schrift)
Is steeds *nedrig* en *beschéiden* (*);
Vreedzaam (†), laat het nooit door drift,
Maar door *liefde* altijd, zich leiden, —
Liefde, die den naasten mint,
Die geen' *vijand* (‡) zelfs durft haten,
En aan God wil overlaten
't Oordeel over de onderzaten
Van zijn zeedlijk rijksbewind.

Bitterheid en toornigheid,
Gramschap en geroep en laster
Moeten, met alle onbescheid,
(Hoe het menschdom ook verbaster')
Zijn van 't kind van God geweerd (§);
't Zij *barmhartig*, *goedertieren* (**);
't Late zich, schoon andren tieren,
Door *zachtmoedigheid* bestieren:
Zoo heeft ons Gods woord geleerd.

En, JOANNES! gij spreekt waar.
Wie daar zegt, ik min DEN VADER,
Zegt gij, *is een leugenaar*
En een eigen schand verrader,
Zoo hij *zijnen broeder haat* (††);
En (o, dat wij 't allen hooren!)
Uit den Duivel zijn geboren (‡‡)
Al die 't rijk van vreê verstoren,
Al die stichters zijn van kwaad.

(*) MATTH. XI: 29. *Philipp.* IV: 5. (†) MATTH. V: 9.
(‡) MATTH. V: 43—45. (§) *Ephes.* IV: 31. 32.
(**) Te zelfder plaatse. (††) 1 JOAN. IV: 20.
(‡‡) 1 JOAN. III: 9. 10.

Digitized by Google

DE BEDELAAR ZOO ALS ER MEER ZIJN.

Een jonge bedelaar, gezond van lijf en leden,
Vroeg om een gift een' deftig' man. —
„ Foei! ſchaam u, dat ge u dus vernedert zonder reden!
„ Wie bedelt, als hij werken kan?" —
„ Ja wel, mijnheer! gij hebt goed praten:
„ Nog onlangs kreeg ik zulk een bui;
„ Maar, of ik werkte, 't mogt niet baten:
„ Want och, ik ben zoo ſchriklijk *lui!*"

DE JEZUITEN GOEDE ROOKVERDRIJVERS.

De Architect van den Koning van *Polen*, Hertog van *Lorreine* en *Bar*, gaf dien Vorst, die hem raadpleegde over de middelen, om den ſchoorſteen van zijn appartement het rooken te beletten, ten antwoord: „ Sire! niets gemakkelij-
„ ker, dan dit. Doe een' *Jezuit* boven op den ſchoorſteen
„ plaatſen. Uwe Majesteit weet, dat deze lieden alles tot
„ zich trekken."

ERGERLIJKE VOORBARIGHEID.

De Abt MAURY, door zijne betrekking de naaste tot het doen der lijkrede op den wegkwijnenden Abt DE BOISMOND, hield zich reeds bij voorraad onledig met het verzamelen van bouwſtoffen tot dezelve, en ging zelfs zoo verre van zich nu en dan tot den lijder zelven te vervoegen, ten einde van hem deze en gene bijzonderheid te vernemen van zijnen levensloop vóór hunne kennismaking. Op zekeren tijd zijne bedoeling wat al te duidelijk doorſtralende, zeide DE BOISMOND gevoelig: „ Het komt mij voor, Mijnheer, dat gij
„ de maat neemt van mijne doodkist."

DE FRANSCHE AKADEMIST.

Een onzer (*Franſche*) Akademisten, een *bon-homme*, zoo als men dat ſlag van lieden noemt, was gewoon, een' ſtuiver te geven aan een' gewaanden blinde, die beſtendig in zijnen weg zat, wanneer hij zich naar het Inſtituut begaf. Eens ging hij hem voorbij, zonder te geven. Half luid zeide de bedelaar: „ De domkop geeft mij niets!" — De Akademist, die dit hoorde, riep haastig uit: „ Ei, ſchelm! nu ben ik
„ overtuigd, dat gij ziet!"

Digitized by Google

MENGELWERK.

UITTREKSEL UIT EEN VERSLAG WEGENS DE OPENBARE TENTOONSTELLING VAN VOORTBRENGSELEN VAN VOLKSVLIJT, TE PARIJS, IN DEN JARE 1823.

(*Vervolg en slot van bl.* 315.) (*)

Het getal der werktuigen, hoe aanzienlijk ook, is echter beneden mijne verwachting geweest. Ik zal wederom alleen over diegene handelen, die mij óf meer dan de overige getroffen hebben, óf die mij voorkomen ook in ons Vaderland te kunnen aangewend worden.

Sterrekundige Instrumenten van GAMBEY. Onder de eerste behoort gewis het uitmuntende Æquatoriaal Instrument, dat zijnen vervaardiger tot den eersten rang onder de sterrekundige werktuigkunstenaars verheft. Dit heerlijk werktuig, hetwelk voor het *Parijsche* Observatorium bestemd is, volgt, door een aangevoegd slingerwerk, den dagelijkschen gang van ieder hemelligchaam, waarop het gerigt wordt; hetzelve heeft mij de grootste denkbeelden van de bekwaamheid van den kunstenaar GAMBEY gegeven. Inderdaad, wanneer men dit werktuig vergelijkt met hetgeen een LENOIR en anderen vervaardigden, dan staat men verbaasd over de hoogere volmaaktheid van hetzelve. Men moet zijn werk met dat der eerste *Engelsche* werktuigkundigen, en met dat van eenen REICHENBACH, vergelijken; en ook voor dezen is GAMBEY verre van onder te behoeven te doen. — Behalve dit hoofdwerk-

(*) Het slot der aanteekening aan het eind van het vorig gedeelte (bl. 313) toevallig over het hoofd gezien zijnde, laten wij dit hier volgen:

Het zwaartepunt legt daarenboven even veel graden af in den kleineren cirkel, als het kogeltje in den grooteren: want,

daar $ad : xd = od : o'd$

zoo is $ao \parallel xo'$

en derhalve $Lo\,ad = Lo'xd$.

Digitized by Google

werktuig, had GAMBEY nog eenen vernuftig uitgedachten en kunstig zamengestelden Heliostaat en eene Declinatienaald ten toon gesteld.

Achromatische Kijkers van CAUCHOIX *en* LERERBOURS. De beide optische en physische Instrumentmakers CAUCHOIX en LERERBOURS wedijveren sedert eenigen tijd in het vervaardigen van achromatische kijkers; het is bekend, dat de groote hindernis, om deze kijkers groot en lichtvol te maken, in de moeijelijkheid gelegen is, om groote, zuivere stukken *flint*- en *crown*-glas, waaruit het objectief glas moet zamengesteld zijn, te bekomen. Men schijnt thans deze moeijelijkheid grootendeels te boven gekomen te zijn: beiden stelden een objectief glas ten toon, dat omtrent van dezelfde grootte was. Dat van CAUCHOIX werd opgegeven te zijn 8 duim in middellijn; dat van LERERBOURS had 0,244 meters, hetgeen niet veel verschilt van 8 duim. In beider glazen waren zeer weinig strepen en zeer weinig luchtbellen.

Voet voor Kijkers van CAUCHOIX. Bij uitstek bevijel mij ook de voet, die CAUCHOIX uitgevonden had, om lange en zware kijkers op te plaatsen. Ieder, die ooit eenige astronomische waarnemingen met groote kijkers heeft gedaan, heeft de moeijelijkheid ondervonden, om den kijker op eenig hemelligchaam zonder eenige trilling gerigt te houden. Meestal wordt de kijker op den voet in het midden van deszelfs lengte opgehouden; en, op dit midden rustende, doet hem de minste kracht onophoudelijk met kleine slingeringen heen en weder oscilléren. Op den voet van CAUCHOIX, daarentegen, wordt de kijker niet in het midden, maar aan de beide uiteinden opgehouden en gesteund, en daardoor staat de kijker reeds veel vaster. Het uiteinde bij het objectief glas rust op een beweegbaar raam, dat klimt en daalt langs een gebogen hout, over hetwelk een ketting zonder eind door een handvat bewogen wordt, in de schalmen van welken ketting het raam met haken rust: langs *a*, bij voorbeeld, loopt de ketting; *b* is het raam en *c* de kijker, die ook op *d*, waar het ooggles zich bevindt, gesteund wordt;

zijn-

Digitized by Google

zijnde dit tevens het punt, om 't welk de kijker bij het op- en nedergaan van het raam *b* draait. Een groot gebrek bij deze inrigting zoude het zijn, dat de kijker, die, wanneer hij bijkans loodregt ſtaat, zoo als in de figuur, op het punt *d* behoorlijk rust, daarentegen met al zijn gewigt naar beneden zoude drukken, en op het raam wegen in de horizontale poſitie, indien de Heer CAUCHOIX niet, door eene vernuftige inrigting, ook deze meerdere drukking hadde weggenomen. Naarmate de kijker meer nadert aan de horizontale poſitie, wordt hij meer opgehouden door een tegengewigt, hetwelk, door middel van een touw en katrol, met den kijker (zie *g. f. g.*) verbonden is. Dit gewigt loopt op eene kromme goot *m*, waarvan de kromming zoodanig is, dat door dezelve, in de *bijna* vertikale rigting van den kijker, het geheele gewigt *bijna* opgehouden wordt, dat dus bijna ophoudt een tegengewigt te zijn; terwijl dit gewigt, naarmate hetzelve rijst en de kijker zakt, meer en meer begint te wegen, zoodat het in alle poſitiën met den kijker in evenwigt is. — Deze wijze van beweging behoorde, bij alle groote kijkers, de omſlagtige, groote en geheel onvoldoende voeten, waarop wij dezelve zoo dikwijls zien bewegen, te vervangen.

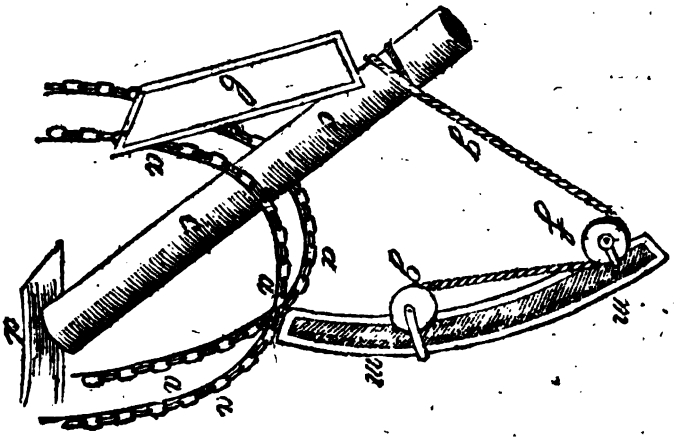

Digitized by Google

Het is slechts in het voorbijgaan, dat ik melding kan maken van de werktuigen, om papier zonder eind, van eene onbepaalde lengte, te maken, daar de Modellen, die van dezelve ten toon gesteld waren, te zamengesteld zijn, om zonder uitvoerige teekeningen beschreven te worden; men maakt met dezelve het papier zoo lang, als men wil, van één stuk.

Wekker van LARESCHE. Doch ik mag niet overslaan een werktuig, dat misschien minder vernuftig uitgedacht, maar zeker van een niet minder uitgebreid nut is, dan de te voren reeds behandelde tooverwijzer; ik bedoel den wekker van den Horologiemaker LARESCHE. Dit eenvoudig werktuig kan men op ieder gewoon horologie plaatsen; het is weinig uitgebreid, onkostbaar (het kost slechts 36 *francs*), en het doet, op een vooraf te bepalen tijdstip, een klokje herhaalde malen zoo hard slaan, dat men daardoor uit den slaap kan gewekt worden. De geheele wekker bestaat uit een loodregt standaardje, hetwelk zich op de as, waaraan de wijzers bij een gewoon horologie gehecht zijn, plaatsen laat, even als men er den sleutel op plaatst, om de wijzers te verzetten. Aan dezen standaard is een hefboompje gehecht, hetwelk dus met den standaard ieder uur eenmaal ronddraait. Dit hefboompje vat bij iedere omwenteling van den standaard, en dus ieder uur eenmaal, een' tand van een rad, dat twaalf tanden heeft; welk rad dus in twaalf uren eenmaal omdraait. Dit rad, eindelijk, draagt eene stift, welke, op een vooraf te bepalen oogenblik, drukt op eene soort van trekker (*détente*), die, gedrukt wordende, eene veer loslaat, met welke een hamertje verbonden is, dat, gedurende het ontspannen van de veer, herhaalde malen op een metalen klokje met groot gedruisch slaat. Het groot voorregt van dit werktuig is, dat het den gang van het horologie niet ontstelt. Immers het loodregt standaardje werkt op het rad, of liever op de ster met twaalf tanden, en doet dezelve, zonder dat daartoe bijna eenige kracht vereischt wordt, bewegen. Eerst dan, als dit rad op den trekker werkt, wordt er eenige kracht vereischt; dan

ook

Digitized by Google

ook deze is uitermate gering, en zij duurt slechts weinige seconden, daar na derzelver uitoefening de wekker afloopt en de kracht ophoudt te werken.

Vuurbaken van FRESNEL *en* ARAGO. Van het grootste belang zijn, vooral voor ons Vaderland, de tentoongestelde vuurbaken (*phares*) en het tentoongestelde model van eene hangende ijzeren brug; beide zijn van onmiddellijke toepassing in ons Land.

Behalve vele vuurbaken, die uit gewone Argandsche lampen bestonden, waarachter reflecterende spiegels geplaatst waren, en die dus met de gewone, bekende overeenkomen, was er de volgende, die men aan de ontdekkingen van de Heeren ARAGO en FRESNEL verschuldigd is. Deze lichtbaak bestaat uit één of meer zeer nabij elkander geplaatste lampen, die in het middelpunt van de baak geplaatst zijn. Deze lamp is omringd van eenige op eene bijzondere wijze zamengestelde glazen, die ieder het licht van de lamp verzamelen en in één rigting voortwerpen. Alle deze glazen zijn in een' ijzeren voet gevat, zoodat zij door middel van een uurwerk rondbewogen worden om het middelpunt, waarin zich de lamp bevindt. Door de glazen, die bol zijn, wordt het lamplicht zeer geconcentreerd, waardoor het op eenen verren afstand zigtbaar wordt. Dit zigtbaar worden geschiedt alleen op die plaatsen, naar welke de glazen gerigt zijn; en, daar deze glazen horizontaal om de lamp rondbewogen worden, bevindt zich een schip, op eenen aanmerkelijken afstand van de vuurbaak, beurtelings verlicht door de vuurbaak, beurtelings in het duister, of liever men ziet op het schip de baak slechts bij geregelde tusschenpoozingen, hetgeen belet, dat men de baak niet met eenige ster verwart. Tot dusverre heeft nu de baak niets vreemds, en het bijzondere is voornamelijk gelegen in de inrigting van de glazen en van de lamp. Het doel van alle glazen, voor eene lamp, die als baak dienen moet, geplaatst, is, het licht te verzamelen en naar één punt heen te rigten. Deze glazen moeten dus bolle glazen zijn; want door de refractie, die zulke glazen het licht

Digitized by Google

doen ondergaan, wordt hetzelve verzameld, en op één punt op eenen verren afstand zamengebragt. Men had van deze wijze, om het licht te verzamelen, bij baken, afgezien, om de moeijelijkheid, die men ondervond, om bolle glazen van zulk eene grootte, als er vereischt werden, te bekomen, en vooral omdat het glas, zeer dik moetende zijn, en meestal onzuiver zijnde, het licht, dat door hetzelve gaat, zeer veel doet verminderen. De Heer FRESNEL heeft beide deze gebreken voorgekomen, door het glas uit verschillende concentrische ringen van glas zamen te stellen, die te zamen hetzelfde effect doen, hetgeen te voren een enkel bol glas deed, met deze verbetering echter, dat deze ringen van glas, oneindig minder dik zijnde dan dit enkel bol glas, ook het licht veel minder absorberen, wanneer het door dezelve gaat. Dit zamenstel van ringen nu, dat zoo veel meer licht doorlaat, vervangt het moeijelijk te verkrijgen bol glas, en heeft nog het voordeel van veel ligter te zijn dan hetzelve, en dus gemakkelijker om de lamp heen te bewegen. De Heer SOLEIL, Opticus te *Parijs*, is de vervaardiger van deze glazen, die hij *lentilles en échelon* noemt.

De lamp, die midden tusschen verscheidene van deze draaijende glazen geplaatst is, geeft veel meer licht, dan de gewone of verbeterde Argandsche. Zij bestaat uit verscheidene Argandsche lampen, die in elkander geplaatst zijn, of liever uit verscheidene pitten, die elkander omgeven, en die alle te gelijk branden. Reeds RUMFORD had opgemerkt, dat het licht van twee pitten sterker is, wanneer zij nabij elkander branden en elkander onderling verwarmen, dan wanneer zij ieder afzonderlijk branden. ARAGO heeft deze ondervinding op zijne lamp toegepast, en een zamenstel van concentrische lampen vervaardigd, die, alle te gelijk brandende, een licht geven, dat nog door geen lamplicht geëvenaard is, en dat men van de *Engelsche* op de *Fransche* kust, bij gelegenheid der Trigonometrische vereeniging dier beide Rijken, heeft kunnen waarnemen.

Han-

Digitized by Google

Hangende Bruggen van ijzerdraad en ijzeren kettingen. Niet alleen heeft op de Tentoonſtelling mijn oog het model van eene hangende brug van ijzerdraad of van ijzeren kettingen getroffen; maar ook de uitgebreide verhandeling over de tegenwoordig in *Engeland* reeds beſtaande ijzeren bruggen door NODIER, die, ten einde alles, wat tot dezelve betrekking heeft, naauwkeurig op te nemen, herhaalde malen door het *Fransch* Gouvernement naar *Engeland* is gezonden, heeft vooral mijne aandacht getrokken. Het blijkt uit zijn rapport, dat men deze hangende bruggen over alle ſtroomen en rivieren kan leggen, waar het mogelijk is, houten of ſteenen bruggen te leggen; dat men noch voor het ſchudden door de elaſticiteit der ketens, noch voor het bewogen worden door harde winden, noch voor het doorzakken bij zware laſten, noch (en dit is van het meeste belang) voor het doorroesten of breken door eenige andere oorzaak eenigzins te vreezen hebbe, en *dat deze bruggen oneindig minder dan alle andere kosten.*

Het is hier de plaats niet, om deze bruggen naauwkeurig te beſchrijven; en, daar het tentoongeſtelde model alleen was van eene kleine ijzerdraadbrug, die, hoezeer zij tien perſonen te gelijk kon dragen, echter ſlechts 50 *francs* koste, en ik nimmer grootere zag, zoude ik óf moeten opſchrijven, hetgeen mij uit het rapport van NODIER, dat ik hoorde lezen, in het geheugen gebleven is, (en dit zoude zeer onvolledig zijn) óf ik zoude moeten bijeenbrengen, hetgeen ik in verſchillende verhandelingen over dit onderwerp gedrukt vond, hetgeen een werk van weinig nut zoude zijn. Alleen moet ik hier nog bijvoegen, dat ik na mijne terugkomst vernomen heb, dat zich zekere GEORG SMART in *Engeland* den 4 Julij 1822 een Patent geven liet voor de vervaardiging van ketens, voor deze bruggen geſchikt, die, door eene vereeniging van houten onder eenen hoek, elkander in de vereenigingspunten zoo ſteunen, dat de ketens door eenigen laat zeer moeijelijk uit de horizontale rigting gebragt worden. Deze vereeniging van houten tot eene keten laat zich door eene

Digitized by Google

ſchets beter dan door eene beſchrijving aanduiden; ik voeg dezelve hiernevens.

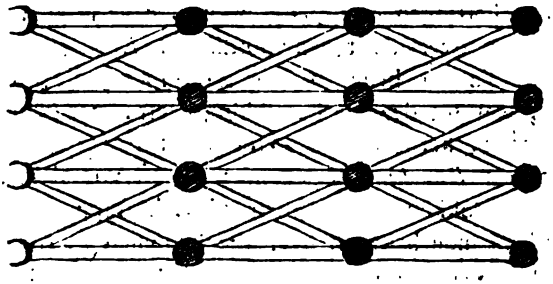

De invoering van deze bruggen in ons Vaderland, alwaar zoo veel water is, komt mij eene zaak van de grootſte œconomie voor; en het zoude te beklagen zijn, wanneer wij niet, zoo wel als de *Franſchen* en *Zwitſers*, ſpoedig ons voordeel trokken van deze uitvinding der *Engelſchen*.

Chemiſche Producten. — Onder de Chemiſche producten meen ik in de eerſte plaats te moeten noemen het gelei, uit beenderen, door middel van het zeezoutzuur, vervaardigd; ik meen dit daarom te moeten doen, dewijl er bij ons, zoo veel mij bekend is, van de beenderen niet dat gebruik gemaakt wordt, hetgeen er van konde gemaakt worden, en wij daardoor een aanmerkelijk voordeel misſen.

Gelei uit Beenderen. Onze beste ſoepen beſtaan uit dierlijk gelei. Dit gelei is het voedend deel van alle bouillon. Het gelei, echter, is op zichzelve onſmakelijk; en er bevindt zich in onze uit vleesch vervaardigde bouillon, behalve het gelei, een ander beginſel, hetgeen het verhemelte prikkelt, en aan de bouillon haren aangenamen ſmaak geeft. Dit beginſel bevindt zich niet in de beenderen, die alleen uit gelei en phosphorzuur zout beſtaan. Vandaar, dat het gelei, uit beenderen bereid, hoe voedzaam hetzelve ook zij, geenen aangenamen ſmaak heeft. Men had dit gebrek in het tentoongeſtelde gelei trach-

Digitized by Google

trachten voor te komen, door hetzelve te vereenigen met ſappen van vruchten. Zoo had men gelei *à la groſeille*, *à l'abricot*, enz. Het eerstgenoemde, 't welk ik proefde, was inderdaad uitmuntend van ſmaak.

Het is te bejammeren, dat bij ons zulk eene groote hoeveelheid uitmuntend voedſel, als er in de beenderen bevat is, verloren gaat. Hoe veel zoude hieruit niet, voor eene geringe ſom, voor de armen kunnen bereid worden! Hoe uitnemend zoude dit gelei, droog, en als grootere of kleine koekjes, kunnen dienen tot voeding eener legermagt, ingeval van oorlog! Immers, hoe moeijelijk is het dikwijls, het ſlagtvee alsdan aan te voeren, en met hoe veel gemaks kon men eene groote hoeveelheid gelei vervoeren, hetwelk, alleen door ſmelting in warm water, een gezond en krachtig voedſel, even goed als vleesch, zoude opleveren, vooral indien het gelei vooraf met eenig prikkelend beginſel vereenigd werd! — En hoe gemakkelijk is niet de bereiding van dit gelei! Men kookt de beenderen eerst langdurig, om ze van het vet, waarvan ze doordrongen zijn, te ontdoen; daarna weekt men ze in verdund zeezoutzuur, hetwelk alle de harde zoutdeelen oplost, en alleen het gelei overlaat, 't welk daarna ſlechts door afwaſſching met koud water van het aanhangend zuur moet gezuiverd worden; hetgeen ik te *Genève* op de eenvoudigſte wijze zag geſchieden, door de beenderen, nadat zij uit het zuur kwamen, in manden korven in het loopende water van eene rivier op te hangen. Men heeft aldaar, op verſcheidene plaatſen op de ſtraten der ſtad, bakken opgerigt, waarin ieder de beenderen, die men gewoonlijk wegwerpt, nederlegt; eene inrigting, die navolging verdiende.

Kamfer, *Mercurius dulcis*, *Sublimaat*, *Quinine*. De Fabrijk van BURAU, te *Charenton*, leverde uitmuntend geraffineerde *Kamfer*, *Mercurius dulcis*, *Sublimaat* en fabrijkmatig in het groot bereide *Sulfate de Quinine*. Voorheen trok men uit *Holland* de gezuiverde kamfer; en de bewerking, waardoor men dezelve zuiverde, werd geheim gehouden. Alle voordeel, dat op een geheim be-

Digitized by Google

berust, moet uit zijnen aard van korten duur zijn; het geheim houdt weldra op, dit te zijn voor het oog der wetenschap. *Holland* heeft het voorregt, van de kamfer alleen te zuiveren, verloren. Waarom tracht men dit verlies niet op andere wijzen te herstellen? Waarom bereidt men b. v. de *Sulfate de Quinine* niet in het groot, hetgeen met veel meer voordeels konde geschieden, dan wanneer, zoo als nu, ieder Apotheker dit voor zich in het klein doet, indien hij de bereiding al niet aan buitenlanders overlaat, en, zoo als bij velen het geval is, de *Quinine* uit *Parijs* ontbiedt?

Geel van Chromium. Te *Vaugirard* wordt, behalve Berlijnsch blaauw, ook geel van *Chromium* vervaardigd. Deze verfstof schijnt meer en meer in gebruik te komen. Het metaal, *Chromium* genaamd, is tot nog toe slechts op weinige plaatsen gevonden. Ik aarzel echter niet, uit de Geologische constitutie van sommige gedeelten onzer Zuidelijke Provincien te besluiten, dat dit metaal ook bij ons hier of daar zoude kunnen gevonden worden. Een opzettelijk onderzoek, door deskundigen hieromtrent te werk gesteld, zoude waarschijnlijk de moeite wel beloonen.

Chlorine tot Bleekerijen. De bleekerijen door middel van de *Chlorine* (het zoogenaamd overzuurd zeezoutzuur gas) schijnen in *Frankrijk* nog te bestaan. Men gebruikt echter niet meer, zoo als dit het eerst door den beroemden BERTHOLLET geleerd werd, de *Chlorine* als luchtvormige vloeistof; maar men vereenigt dezelve met kalk, en gebruikt de oplossing in water van deze vereeniging. Van deze vereeniging, die den naam heeft van *chlorure de chaux* (zeezoutzure kalk), heeft de bekende Scheikundige PAYEN ten toon gesteld, die hij, ten dienste van bleekerijen en papiermakerijen, voor 1 *franc* 30 *centimes* het kilogram verkoopt.

Kool voor Suikerraffinaderijen. Dezelfde PAYEN vervaardigt ook beenzwart, of dierlijke kool (*charbon animal*), om als ontkleurende stof in de Suikerraffinaderijen te gebruiken. In een klein werkje over deze dierlijke kool, waarin hij bewijst, dat deze alleen, en niet de plant-

Digitized by Google

plantaardige kool (*charbon végétal*), tot de ontkleuring der ſiropen met vrucht kan aangewend worden, toont hij zich een Fabrikant te zijn, die niet blindelings de *routine* volgt, maar die op theoretiſche gronden voortwerkt. Ik meen, dat men van dit zwart ook reeds in onze Suikerraffinaderijen gebruik maakt; maar ik twijfel zeer, of het zwart, daar gebruikt, een inlandsch fabrikaat is: ook hiertoe zouden de beenderen, die bij ons verwaarloosd worden, kunnen aangewend worden. Zonderling is het, dat eene zelfſtandigheid van zoo veel belang, als de beenderen, bij ons zoo lang verwaarloosd is, en nog zoo weinig verzameld wordt.

Beenderen als Meſtſtof. Het zij mij bij deze gelegenheid vergund, nog een derde gebruik van dezelve, hetgeen ik in *Engeland* zeer algemeen gevonden heb, aan te ſtippen; het gebruik, namelijk, als meſtſtof. Daartoe worden de beenderen, onder rollen, tot een zeer grof poeder, of liever tot kleine ſtukken, gebroken, en vervolgens op het land geſtrooid. Deze meſtſtof heeft dit bijzondere voorregt, dat zij hare werking niet in een jaar eindigt, maar over vele jaren uitſtrekt.

Poeder van JULLIEN, *om Wijnen te zuiveren.* JULLIEN, een Wijnhandelaar te *Parijs*, die zich reeds te voren door een werktuig had bekend gemaakt, om oude wijnen, zonder verlies of beſchadiging, en zonder ze te ſchudden, over te tappen, ſtelde een poeder ten toon, om wijn, rum, brandewijn enz. te zuiveren, in de plaats van eiwit of vischlijm. Getuigſchriften van eene groote menigte Wijnhandelaren ſtaafden het nut en voordeel van het gebruik van dit poeder. Ik meen zeer zeker, in dit poeder wedergevonden te hebben een poeder, dat ik, nu omtrent een jaar geleden, hier reeds heb doen vervaardigen, en hetwelk niets anders is, dan zeer langzaam uitgedampt en gedroogd bloed. Er is dus geen twijfel aan, of dit nuttig poeder zoude ook bij ons kunnen vervaardigd, en door herzelve het kostbare eiwit en de vischlijm vervangen worden.

Appareil Vinificateur van Mlle. GERVAIS. Bij gelegenheid van deze zuivering van den wijn, meen ik te-

vens

Digitized by Google

vens opmerkzaam te mogen maken op een zeer eenvoudig zamenſtel, hetwelk ik onder den naam van *appareil vinificateur de Mlle.* GERVAIS ten toon geſteld vond, daar hetzelve welligt ook met nut in onze bierbrouwerijen zoude kunnen aangewend worden.

Gedurende de gisting ontwijkt, zoo wel uit het bier, als uit den wijn, eene groote hoeveelheid koolſtofzuur gas. Dit gas moet uit de vaten, waarin de gisting geſchiedt, kunnen ontwijken. Te gelijk met dit gas wordt in de gistende maſſa de alcohol ontwikkeld; eene zeer vlugtige ſtof, die zeer ligt in den ſtaat van damp overgaat, en die, vooral bij de verhoogde temperatuur, die tot de gisting noodig is, zeer ligt als damp met het koolſtofzure gas uit de gistende maſſa ontwijkt. Deze vlugtige ſtof, deze alcohol moet echter zoo veel mogelijk in het bier of in den wijn gehouden worden, hetgeen onmogelijk te doen is door het vat te ſluiten, daar het koolſtofzure gas moet kunnen ontwijken; en iedere hoeveelheid, die met het gas uit dezelven vervliegt, vermindert de hoedanigheid van den wijn of van het bier. Het zamenſtel van Mlle. GERVAIS nu dient om het verlies van de alcohol voor te komen. Hetzelve beſtaat uit het vat α, dat aan den bodem open is, en met dezen openen bodem op het vat, waarin de gisting geſchiedt, als ware het een helm, geplaatst wordt. Het vat heeft eenen dubbelen wand, met eene opening bij δ. Tusſchen de wanden giet men koud water, hetgeen men naar willekeur kan vernieuwen. Bij γ gaat uit het vat eene kromme buis, x, die ſlechts eene kleine opening heeft, zich omkromt bij λ, en eindigt in het vat o, dat met kalkwater gevuld is. De alcohol-damp, gemengd met het koolſtofzuur gas, ſtijgt in het vat α, en vult hetzelve. Door de lage temperatuur van deszelfs wanden wordt de alcohol-damp weldra tot vloeibare alcohol verdigt, die door de opening weder in het wijn- of biervat terugloopt; het koolſtofzuur gas, daarentegen, wordt door geene koude vloeibaar; het blijft luchtvormig, hoopt zich op in α, en wijkt eindelijk uit door x in het vat o, waar het

Digitized by Google

het het kalkwater vindt, met welks kalk het zich tot koolstofzuren kalk vereenigt, zonder dus den kelder of de plaats, waar de gisting geschiedt, met eene voor de gezondheid nadeelige luchtsoort te vullen.

Fabrijk van CHAPTAL. De belangrijkste Fabrijk van Chemische producten in geheel *Frankrijk* is welligt die van *la Folie* bij *Nanterre*, die bestuurd wordt door menschen van de grootste theoretische en praktische kundigheden, door CHAPTAL, D'ARCET en HOLKER; zij stelde de beste van hare producten ten toon, en, om een denkbeeld te geven van hare uitgebreidheid, is het genoeg, te melden, dat er door haar dagelijks bereid worden

14,250 kilogrammes zwavelzuur.
2,800 ——— zeezoutzuur.
20,000 ——— ruwe soda.
4,400 ——— soda-zout (*sel de soude*).
700 ——— koolstofzure gekristalliseerde soda.
1,100 ——— aluin.
75 ——— *chlorien calcium* (zeezoutzure kalk).

La-

Digitized by Google

Lakens, *Linnens*, *Cachemires*. Ik zal kort zijn omtrent de lakens, linnens, katoenen en Cachemires, daar men uit het product niet tot de wijze van produceeren kan besluiten, en er bij de producten, met uitzondering van die van TERNAUX, geene prijzen opgegeven waren.

De lakens, vooral die, welke tot gebruik voor de armee geschikt waren, schenen mij toe zeer goed te zijn; en ik zag met verwondering en verdriet, dat men zich in zondgegevene berigten nog beroemde, in *Holland* lakens te debiteren. Van de Fabrijk van CHAYAUX *frères*, te *Sédan*, ten minste werd gemeld, dat zij ook in *Holland* voor hare lakens een *débouché* vond, 300 werklieden gebruikte, en jaarlijks 18 à 19,000 ellen laken afleverde.

COIFFIER, te *St. Dénis*, schijnt Mechanische weverijen opgerigt te hebben. De Calicots, die hij ten toon stelde, waren digter, en gelijker van weefsel, dan wanneer dit met de hand vervaardigd is. Met zijne werktuigen weeft, volgens zijne opgave, een kind van 10 à 12 jaren omtrent 16 ellen daags.

Dat er voorts vele katoenen en allerhande soort van lijnwaad, en damast tafelgoed van *St. Quentin*, ten toon gesteld was, 't welk het *Hollandsche*, zoo al niet evenaarde, ten minste zeer nabij kwam, behoef ik bijna niet aan te teekenen. Een gebruik, echter, van gedrukt katoen, tot *jalousies* voor vensterramen, is, hoezeer als fabrijkproduct, van weinig belang, niet onaardig. Uit de Fabrijk te *Jouy* was er zulk katoen, dat, voor een raam geplaatst, het aanzien had, als van een oud, geschilderd glas. Dit product der Mode moet, dunkt mij, ingang vinden.

De naam van TERNAUX is door geheel *Europa* bekend; en zijne onderneming, om de *Cachemire*-bokken te acclimatéren, heeft opzien in geheel *Europa* verwekt. De shawls, van derzelver haar vervaardigd, doen, in schoonheid, vouwbaarheid en ligtheid, niet onder voor de echte Cachemires; maar derzelver prijs was 1500 *francs*. Men weet, of liever men zegt algemeen, dat de

Digitized by Google

dezelve boven de echte in de Harems van *Konſtantinopel* de voorkeur hebben. Alle zijne overige producten, zoo als zijne voetkleeden, lakens enz., munten, door deugdzaamheid en evenredige goedkoopheid, boven die zijner mededingers uit.

Tapijten met Aardhars. Onder de nuttige fabrikaten van doek waren de grove linnens, met eene ſoort van aardhars beſtreken, en met verſchillende figuren geverwd, die als vloerkleeden moesten dienen. Dezelve waren in navolging der *Engelſchen* vervaardigd, doch met eene inlandſche, in *Frankrijk* gevondene, aardhars (*bitume*) beſtreken. In landhuizen komen zij mij voor, in alle opzigten, boven harea tapijten den voorrang te verdienen, vooral ook om derzelver geringeren prijs; het grootſte, dat ten toon geſteld en zeer elegant beſchilderd was, kostte ſlechts 159 *francs*.

Gebakken Steen en Glaswerk. Eindelijk kom ik tot het gebakken ſteen en het glaswerk. Ik zal niet ſpreken van de ſchoone producten van de Fabrijk van SARQUEMINES, als vazen, candelabres enz. van een' gebakken ſteen, die vooral het porfier, en ook andere ſteenen, zoo volkomen nabootst, dat zelfs het geoefend oog moeijelijk eenig verſchil tusſchen het natuur- en dit kunstproduct vindt: de nieuwspapieren hebben reeds genoeg deze voortreffelijke, maar kostbare producten geroemd. Ik zal ook niet handelen over de groote glasplaten uit de Fabrijk van CHOISY LE ROI, die 32 duim hoogte bij 39 duim breedte hadden. Maar ik moet melding maken, om het nut, dat dezelve ook in ons Vaderland zouden kunnen hebben, van de onuitwischbare letters, die men op het glas weet te brengen.

Letters voor Straten. Men gebruikt thans deze letters tot de namen op de hoeken der ſtraten van *Parijs*. Iedere letter beſtaat uit een ſtuk dik, zwart glas, waarop de witte letter onuitwischbaar in eenen zwarten grond gebakken is; zoo echter, dat de zwarte en witte ſtof alleen op het glas ligt, en niet in deszelfs maſſa, ten minſte niet diep, doordringt. Deze letters worden in eene ijze-

ren

Digitized by Google

ren plaat met opstaande randen gesthoven, en op dezelve door middel van een mastik vastgegoten. Op deze wijze wordt er een onverbreekbaar woord zamengesteld, dat men met dezelfs ijzeren plaat in iederen muur kan vastschroeven. De witte letters zijn onveranderbaar, niet breekbaar, onkostbaar, en bij de minste schemering te lezen, daar het wit zich van den zwarten grond sterk afscheidt.

Etiquettes voor Flesschen met Chemische Praeparaten. Ook op fleschjes van wit glas laat zich deze zwarte en witte onuitwischbare kleur aanbrengen; en ieder, die zich met Chemische onderzoekingen heeft ingelaten, weet, van hoe veel nut zulke onuitwischbare etiquettes moeten zijn, dewijl alle andere, door de in de fleschjes bevatte praeparaten, bedorven en verteerd worden. Het zwart kan echter de werking van alle praeparaten zonder onderscheid niet wederstaan; hetzelve wordt door twee zuren aangegrepen; en het is hierom, dat men voor deze zuren fleschjes gebruikt, waarop de letters opengelaten, en tusschen eenen witten grond doorschijnend zijn. Het zoude, om de zoo ligt mogelijke verwarring in de Apothekerswinkels voor te komen, zeer goed zijn, indien in dezelve altijd en alleen van dergelijke geëtiquetteerde fleschjes gebruik gemaakt werd.

---

[1] Dit is hetgeen mij op deze uitgebreide Tentoonstelling voorgekomen is bijzonder de aandacht te verdienen. Ik heb vermeden, in dit berigt van zulke zaken te handelen, die, hoe uitmuntend ook op zichzelve, of bekend, of voor ons Vaderland van geen belang waren. Ik heb daarom geene melding gemaakt van de prachtige Vergulfels, of van de schitterende Kristallen, hoezeer dezelve aller oogen tot zich trokken.

Hydrostatische Lamp. Ik heb ook niet gesproken van de menigvuldige lampen, die onder alle gedaanten herhaald waren, daar ik onder deze zelfs de zoogenaamde Hydrostatische lamp gemist heb, in welke de olie, die geheelenal verbrandt, zonder eenig uurwerk, altijd op de-

zelf-

Digitized by Google

zelfde hoogte opgebragt wordt; noch van de gas-
ap-

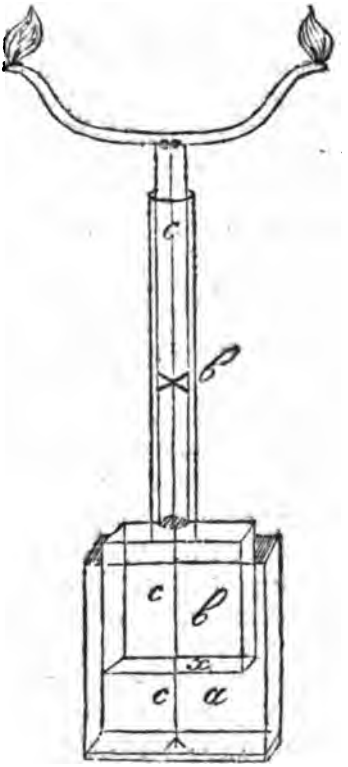

Deze lamp veroorzaakt geene ſchaduw, is onwankelbaar, daar de bak *a* met kwikzilver gevuld is, en geeft altijd, zonder horologie of pomp, dezelfde hoeveelheid olie aan de pitten; zij brandt voorts, tot dat zij volſtrekt geene olie meer bevat; — *a* is een bak met kwikzilver; *b* is onder bij *x* geheel open, en met olie gevuld, welke olie dus onmiddellijk rust op het kwikzilver; aan de ſtaaf *c* zijn de lamppitten verbonden; *b* is met zoo veel gewigt beladen, dat de olie altijd op dezelfde hoogte gehouden wordt, daar *b*, naarmate dat de olie verbrandt, zakt, even als een gazometer bij het gas-apparaat; de buis *b* ſluit om den middelſten ſtandaard, of den pittendrager, zoodat zij gemakkelijk langs denzelven heen glijdt, zonder olie door te laten.

Digitized by Google

apparaten, daar in dit opzigt de *Franſchen* verre bij de *Engelſchen* ten achtere zijn, en zelfs de draagbare gas-apparaten, die men even als lampen overal verplaatſen kan, bij de eerſten nog naauwelijks bij naam bekend zijn.

Ik moet echter nog, vóór ik dit berigt eindige, de opmerkzaamheid vestigen op een paar producten van minder aanbelang.

Mastik, geſchikt tot Vloeren. Men had, namelijk, ten toon geſteld eene zekere Mastik, die zich gemakkelijk in vormen laat brengen, en die, ééns vast geworden zijnde, voor alle vocht ondoordringbaar, en even onvergankelijk is als ſteen. Ik zag, dat men van dezelve ſedert eenigen tijd de kuipen maakt, waarin men de oranjeboomen in den tuin der *Tuileries* plaatst, en dat dezelve ook gebruikt is om het plat te voeren, waarop het *foyer* van de nieuwe groote Opera uitkomt. Voor een dergelijk plat, dat aan de werking van het weder, en vooral van den regen, is blootgeſteld, komt het mij voor, dat eene dergelijke, onverſlijtbare, ſteenharde Mastik, zonder naden, boven alle beſtrating met ſteenen, ook zelfs met marmeren of ijzeren platen, de voorkeur verdient, en bij alle nieuwe gebouwen moest aangewend worden.

Steendruk. Ik kan ten laatſte hier nog bijvoegen, dat de Lithographiën, hoezeer ſchoone producten ten toon ſtellende, echter weinig nieuws opleverden, indien men daarvoor niet nemen wil de applicatie van den ſteendruk door ENGELMAN op katoen, hetwelk in dat geval zeer goed tot goedkoope en tevens elegante overtrekſels van ſtoelen en andere meubelen kan gebezigd worden, en de op tafelſerviezen door EDOUARD HONORÉ gedrukte figuren. — Het kwam mij ook voor, dat de Porſelein- en Steenfabrijken, die van *Sevres* uitgezonderd, weinig, dan het bekende, opleverden. — Bijkans zoude ik vergeten hebben gewag te maken van eene zaak, die het oog van de ſchoone ſekſe onwederſtaanbaar tot zich trok; ik bedoel de van dun geſchrapt en gekleurd balein gemaakte bloemen, die de natuurlijke zoo zeer op zijde ſtreefden, dat het gevoel alleen, niet het gezigt, konde beſliſſen tuſſchen

Digitized by Google

schen anjelieren, waarvan de eene kunstproduct, de andere door de natuur gevormd was. Hoe veel tot dit einde het balein boven het zwakke papier of de zijde te verkiezen is, behoeft geen betoog.

J. G. S. VAN BREDA,
Gent, 30 November 1823. *Hoogleeraar te Gent.*

NADERE AANPRIJZING VAN DE ZWAVELBADEN TE BENTHEIM. Door E. J. THOMASSEN A THURESSINK.

Men zal het mij, hope ik, niet ten kwade duiden, dat ik het *Nederlandsch* Publiek wederom lastig valle met eene nieuwe aanprijzing der Zwavelbaden van ons nabuurig *Bentheim*. Gedurig heb ik over deze baden van alle kanten navrage. Sommigen zijn niet voldaan over de badcuur in het verleden zoo zeer ongunstig zomerseizoen. Anderen hebben in weinige weken hulp en genezing verwacht van oude en ingewortelde kwalen, die of voor geene genezing meer vatbaar waren, of ten minste daartoe maanden en zelfs jaren noodig hadden. Eindelijk is men algemeen van begrip, dat deze baden alleen voor rheumatieke en jichtige zieken dienstig zijn. Dit een en ander heeft mij dan ook doen besluiten, om nog eens aan het dringend verzoek van den Bronärts, den Med. Doctor PLAGGE, te voldoen, door een uittreksel uit zijn berigt van 1823 mede te deelen, en tevens het een en ander omtrent het nut dezer baden, ook in andere ziekten, aan te merken. Immers zoude het mij leed doen, dat eene nieuwe inrigting, met zeer groote kosten door den Vorst gemaakt, welke vooral voor ons land zoo belangrijk is, door misverstand, en ook mogelijk door nijver, derzelver heerlijk doel zoude misten.

In de eerste plaats moet ik hier opmerken, dat ik deze bron niet wil aangeprezen hebben in verouderde en verstijfde jichtziekten, welke ik oordeele, dat in natuurlijke

Digitized by Google

heete zwavelbaden, als *Aken* en *Borſcheid*, of te *Wiesbaden*, hulp moeten zoeken; maar dat ik deze bron boven de gemelden verre zoude verkiezen in minder hevige en minder verouderde rheumatieke en jichtige toevallen, die over het geheel de verhittende en prikkelende werking der heete baden niet verdragen, maar zeker en ſpoedig herſteld worden door het gebruik van het zacht werkende *Bentheimer* water, hetwelk het geſtel niet aanzet en overprikkelt, maar eene zachte uitwaſeming bevordert, en de *atonie* of zwakheid der huid wegneemt. Dit verhindert echter niet, dat ook ſoms verouderde jichtpijnen en verſtijvingen der ledematen door deze baden herſteld worden. De Heer PLAGGE meldt, dat, niettegenſtaande het zeer koude en ongunſtige weder in den verleden zomer (1823), er niettemin zeer gunſtige genezingen hebben plaats gehad. Onder anderen was een voermansknecht met eene gezwollene en verſtijfde knie in drie weken volkomen door het bad genezen. Hij merkt hierbij te regt aan, dat, wanneer ieder jaar verſcheidene jichtige zieken het bad wederom verlaten, zonder dat zij veel door hetzelve gewonnen hebben, men dit te onregt aan werkeloosheid van het bad toeſchrijft; maar dat men het daaraan moet toekennen, dan zij het bad dàn eerst bezoeken, wanneer reeds alle hunne leden door de jicht gezwollen, verſtijfd en krom gebogen zijn; — dat in dit geval het bad wel het éénig overblijvend middel is, hetwelk met mogelijkheid nog hulp kan aanbrengen; maar dat men dan ook hetzelve eenige jaren na elkander moet bezigen, en, naar huis gekeerd zijnde, deze cuur, zoo door bijzondere werktuigen, als door andere middelen, moet ondersteunen; — dat diensvolgens hiertoe tijd, geduld, en volharding in de aanwending der noodige middelen, vereischt worden; — dat het eene geheel andere zaak is, indien de ziekte ſlechts één of anderhalf jaar geduurd heeft, wanneer men met de grootſte waarſchijnlijkheid kan verwachten, door het gebruik dezer baden, herſteld te zullen worden.

Wij hebben in het voorgaande ſtukje gezien, dat deze baden eene uitnemende werking deden in verlammingen.

Niet

Digitized by Google

Niet zelden ziet men dezelve na een hevig *rheumatismus*; en ik heb, helaas! meer dan eens, ondanks alle aangewende middelen, daaraan mijne lijders zien omkomen. In deze bijna hoopelooze gevallen is het natuurlijk zwavelbad het éénige middel tot herſtel, en meer dan één hebben reeds de uitnemende werking der *Bentheimſche* baden daarin ondervonden.

Intuſſchen bepaalt zich hiertoe de kracht dezer baden niet; maar zij zijn ook in verlammingen uit andere oorzaken nuttig. Een meisje van ongeveer 24 jaren had, in 1823, na eene zenuwkoorts, eene volkomene verlamming van beide voeten behouden, waardoor zij niet in ſtaat was, den eenen voet voorbij den anderen te zetten. Zij kwam vol vertrouwen de hulp van dit bad bezoeken, die zij te vergeefs ſedert verſcheidene weken van andere middelen had verwacht. Nadat zij één bad had gebruikt, was zij wederom in ſtaat, zonder eenige onderſteuning, van het bad naar *Bentheim* (een kwartier uur gaans) terug te wandelen, en het wagentje zelve te trekken, waarmede zij naar het bad gevoerd was. Deze ſchielijke genezing ſcheen zoo wonderbaar, dat de badgasten eerst de echtheid dezer genezing in twijfel trokken.

Er zijn geene ziekten, waarin zoo wel het inwendig gebruik van het zwavelwater, als het uitwendig aanwenden der zwavelbaden, zoo zeer is aangewezen, als in de rheumatieke of langdurige huidziekten. Wanneer wij de Schrijvers over deze ziekten inzien, vinden wij, dat allen daarin overeenkomen, dat zwavel het middel is, hetwelk, over het algemeen, als het werkzaamſte daarin wordt aangeprezen. De beroemde *Franſche* Geneesheer ALIBERT, die, in het groote Hospitaal *St. Louis*, te *Parijs*, dagelijks eene menigte huidziekten van allerhande ſoort behandelt, is uitbundig in den lof der zwavel in alle deze ziekten. Nu is er zeker geen vorm, waarin de zwavel fijner ontbonden en verdeeld is, en gemakkelijker met onze vochten kan vereenigd worden, dan in het natuurlijk zwavelwater. Het is dan ook hierom, dat

Digitized by Google

de zwavelbaden van *Aken*, *Nendorf* enz. zoo zeer in deze ziekten zijn aangeprezen.

Het verwondert mij, zegt de Heer PLAGGE, van jaar tot jaar, dat het zwavelbad te *Bentheim* door zoo weinige lijders wordt bezocht, die met huidziekten bezet zijn, daar toch zonder tegenspraak het gebruik der zwavelbaden niet alleen een zeker, maar ook bijna het eenigste middel is, hetwelk deze ziekten, zonder nadeelige gevolgen voor de gezondheid, geneest. (Wij zullen het algemeene van dit gezegde daarlaten; alleen moet ik opmerken, dat, door de *Nederlandsche* zindelijkheid, en ook vooral sedert eenige jaren, waarin men meer bij kinderen op de huidcultuur oplettend geworden is, deze ziekten bij ons minder algemeen zijn, en de chronische uitslagen, b. v. *dartres*, bij ons minder dan elders gevonden worden.) Ik zal nu, zegt de Heer PLAGGE, slechts één geval van genezene huidziekte opgeven, vooral om te bewijzen, dat de genezing dezer ziekten gemeenlijk verbonden is met eene evenredige verbetering der gezondheid des geheelen ligchaams, daar de behandeling dezer ziekten door andere geneesmiddelen dikwijls ten nadeele der overige gezondheid uitloopt. Een heer van omtrent 30 jaren leed reeds sedert twee jaren aan eene drooge *dartre* op onderscheidene deelen des ligchaams, voornamelijk op de armen: min of meer was zijne gezondheid daarbij aangedaan; hij had bijna allen eetlust verloren; hij was bleek, en altijd vermoeid. Deze zieke werd niet alleen binnen vier weken van zijne *dartres* bevrijd, maar verliet ook het bad volkomen gezond.

Offchoon, sedert de algemeene inenting der *Vaccine*, de *scrophuls*, of klierziekte, bij kinderen overal in ons land minder algemeen geworden is, is dezelve, helaas! nog overvloedig genoeg voorhanden. Onderbuiksverstoppingen, en daardoor veroorzaakte dikke buiken, bij kinderen, klieren aan den hals, en bij oudere, als de ziekte in de jeugd niet genezen wordt, de scrophuleuze tering, en dan ook de Engelsche ziekte, worden nog maar al te veel bij ons gevonden. In deze ziekten heeft men reeds

Digitized by Google

reeds lang de zwavel met zeer veel nut gebruikt, zoo als dit door onzen beroemden VAN DER HAAR, en door VAN KORTUM (*de vitio Scrophul.* p. 48), is opgemerkt. Veelmeer zijn de zwavellever en de natuurlijke zwavelbaden door SELLE, STOLL enz., als uitnemende middelen tegen deze hardnekkige ziekte, aangeprezen.

Dit jaar (1823) kwamen drie aanmerkelijke gevallen van klierziekte bij kinderen voor. Een der kinderen was elf jaren, het andere negen jaren oud. Beide leden door eene felijke dispositie aan klierziekte, welke zich openbaarde door eene zwelling der bovenlip en der onderkaaksklieren, verzeld van een korstachtig uitslag aan de kin. Beide kinderen hadden reeds sedert verscheidene jaren de meest geschikte geneesmiddelen, onder de zorg van kundige Geneesheeren, gebruikt, doch zonder eenige uitwerking. Het gebruik der zwavelbaden, gedurende drie weken, nam niet alleen de uitwendige toevallen dezer ziekte weg, maar maakte ook, dat zij veel gezonder en met eene blozende kleur het bad verlieten. Het derde kind, een meisje van omtrent vijf jaren, was reeds sedert een' geruimen tijd door de scrophulziekte aangetast, welke vooral de onderkaaksklieren, de bovenlip en de oogleden had aangedaan. Zij had het meeste ongemak van een' sterken traanvloed, met eene krampachtige zamentrekking der oogleden, welke haar het openen der oogen belettede, zoodat zij den ganschen dag in een' donkeren hoek der kamer moest doorbrengen. Na eenige dagen het bad gebruikt te hebben, en door omslagen van krampstillende kruiden op de oogleden, opende zij de oogen, en begon met de andere kinderen te spelen. Dit kind was ook binnen drie weken hersteld; de onderbuik en bovenlip waren niet meer gezwollen, en de oogen genoegzaam van alle ziekelijke aandoening bevrijd.

Behalve de scrophulziekte, houde ik als een der beste middelen ter herstelling der gevolgen van metaalvergiftigingen het uit- en inwendig gebruik van deze bron. HAHNEMANN heeft de zwavellever als het zekerste middel daar-

Digitized by Google

tegen aangeprezen. Ik zoude de zwavelbaden zeer aanraden tegen de gevolgen van het loodkolijk, en de verlamming, zoo wel door het lood van de regenbakken, als, bij de loodwitmakers en de vergulders, door het kwik veroorzaakt.

Eindelijk kan dit bad uitnemend nuttig zijn in de ongemakken, door aanbeijen veroorzaakt, wanneer hetzelve door een kundig Geneesheer wordt beſtuurd.

AANMERKINGEN OP HET ONTWERP TOT OPRIGTING VAN EENE MAATSCHAPPIJ, TER BEVORDERING VAN GENEES- EN HEELKUNDE TEN PLATTEN LANDE, VAN DE HEEREN BUCHNER, DE JONG, VAN RHIJN, MAHLSTEDE, VAN OPDORP, VAN REE, EN ALEXANDER.

Het doel dezer Maatſchappij wordt in het Ontwerp gezegd te zijn: „ om mede te werken ter vestiging van eene in„ rigting, ten einde de genen, welke zich op de aanleering „ der genoemde vakken begeeren toe te leggen, aan deze „ eene doelmatige opleiding zullen verkrijgen (te verſchaf„ fen), om deze vakken naderhand behoorlijk en met vrucht „ ten platten lande te kunnen uitoefenen. — Ten andere, „ om geſchikte voorwerpen naar omſtandigheden te onder„ ſteunen, om bij zoodanige inrigting zekeren tijd te kunnen „ verblijven, om zich tot de uitoefening dezer vakken te „ bekwamen."

Wie juicht niet al aanſtonds de pogingen toe, om geſchikte Genees- en Heelkundigen voor den dienst ten platten lande te vormen? Wie verblijdt zich niet, dat, daar er van Landswege nog zoo weinig gedaan is voor het lager onderwijs in de Geneeskunde, bijzondere perſonen, door warme menſchenliefde gedreven, zelve de hand aan het werk ſlaan, om leven en gezondheid duurzamer aan den plattelandbewoner te verzekeren?

Maar, vraagt wellligt iemand, onbekend met de geneeskundige verordeningen in ons vaderland, welk is toch het onderſcheid tusſchen de kunstoefenaren in de ſteden en ten platten lande, daar aan de vorming der laatſten alleen de op te rigtene Maatſchappij hare werkzaamheden gaat wijden? — Het onderſcheid ligt in de meerdere of mindere bevoegdheid der kunst-

Digitized by Google

kunstoefenaren, door de uitgereikte diploma's en instructiën bepaald.

Het ligt buiten mijn plan, meerdere uitbreiding hieraan te geven; alleenlijk moet ik mijne lezers de personen, welke de praktijk ten platten lande uitoefenen, nog iets van naderbij voorstellen, als zijnde juist de in het ontwerp bedoelde, welker hervorming men zoo lang vruchteloos gewenscht heeft, en welker opvolgers ten minste de op te rigtene Maatschappij tot waardige beoefenaars eener edele en vrije kunst wil verheffen.

De Heelmeester ten platten lande biedt zich te onzer beschouwinge aan in driederlei gedaante; als half Geneesheer, half Heelmeester, en half Artsenijmenger. Zijn diploma en instructie geven hem magt noch vrijheid, om een dezer vakken vrij en onafhankelijk uit te oefenen; het is hem slechts vergund, om ze alle onder bepaling, gelijk staande met de helft, zoo nog maar de helft, ten platten lande uit te oefenen: hij is derhalve voor de waardigheid van elk dezer gedeelten der Geneeskunde niets, en zijn titel heeft, hoewel met regt, de noodlottige beteekenis, van alles ten halve te zijn, niet slechts bij de geneeskundige Grammatici, maar zelfs bij het Publiek, onherroepelijk verkregen.

Zulk een kunst-ideaal is intusschen door de vroegere en latere geneeskundige verordeningen zelve geschapen, om in de behoefte der plattelandbewoners te voorzien: want de Geneesheeren en Heelmeesters schenen eerst niet genegen, om hunne kunst onder dezelve uit te oefenen; doch later, toen de stem der lijdende menschheid zich ook meerder ten platten lande deed hooren, werden ook deze door dezelve uitgelokt (welligt ondersteunde de plaatselijke welvaart haar een weinig) om ter hulpe te snellen; en, mogen wij er bijvoegen, dit geschiedde en geschiedt nog zoo algemeen en zoo ijverig, dat de eigenlijke Heelmeester ten platten lande meer en meer staat verdrongen te worden, en er thans maar weinig plaatsen in ons vaderland zijn, welke van Geneeskundigen niet overvloeijen, alwaar een à twee Doctoren en twee à drie Heelmeesters van beiderlei soort geen ongewoon verschijnsel zijn; offchoon ik niet wil tegenspreken, dat de behoefte aan kunstoefenaren in de uiterste deelen des Rijks, waar armoede of luchtsgesteldheid of beide afschrikken, voortdurend bestaat. Maar in ons vaderland, waar de afstand van steden tot dorpen zelden zeer groot is, kan de geneeskundige

Digitized by Google

hulp doorgaans nog al spoedig tot de laatsten reiken, en, dwalen wij niet, zijn de Artsen in de steden gewillig genoeg, om, voor een groot gedeelte, den last der praktijk ten platten lande op zich te willen laden, den Heelmeester ten platten lande daarin te ondersteunen, en sommigen hunner zijn philantropisch genoeg, om ook ongeroepen hunne diensten aan te bieden. Wij besluiten dan, dat de behoefte der plattelandbewoners aan Geneeskundigen niet meer zoo regtstreeks het bestaan der Plattelands-heelmeesters vordert, en dat, door de meerdere ineensmelting van Geneesheeren met de laatsten, hun bestaan weinig schadelijk, voor de maatschappij zijn kan.

Daarenboven kunnen noch mogen de klagten over de onwetendheid der Plattelands-heelmeesters algemeen toegepast worden. Hoe velen doen hunnen stand eere aan, en verdienen eene vereerende onderscheiding, en onder deze laatsten in de eerste plaats diegenen, welke, zoo het schijnt ten volle bekend met den jammerlijken staat der Geneeskunde ten platten lande, zich als Oprigters der Maatschappij in geschil hebben doen kennen! De Schrijvers van het *Geneeskundig Magazijn* hebben in der tijd meer dan éene lofspraak aan de beoefenaars der Geneeskunde ten platten lande gegeven; en welk onpartijdige zal niet toestemmen, dat de wetenschappelijke meerderheid van sommigen der overige Geneeskundigen boven den Plattelands-heelmeester dikwerf slechts titulair is, en in niets meer dan in het diploma bestaat? Waarlijk, eene naauwkeurige uitpluizing zou dikwerf ten nadeele der eersten uitvallen. Er zijn, ja, vele onkundige Heelmeesters ten platten lande; maar niet zoo vele, als men uit de klagten zoo wel, als uit de pogingen te hunner verbetering, zou meenen te moeten opmaken. Maar zoodanige moeten bestaan, al zouden zij denkbeeldig bestaan. Immers, voor hen schrijft men Handleidingen, Handboeken, Zakboeken, Tijdschriften; voor hen vertaalt men rijp en groen; om hunnentwil verschoont men zich bij het publiek van niet geneeskundiger gesproken en geschreven, van geene hoogere vlugt genomen te hebben; door hen stoffeert men waarnemingen, waarin zij als de zondenbok figureren; voor hen stort men zijne ondervinding aan het ziekbed in leerrijk onderrigt uit; bij hen wordt het licht eener tweejarige ervaring zigtbaar; voor hen en om hunnentwil werkt men: en zouden alle deze pogingen den Heelmeester ten platten lande niets in kennis doen winnen? Onmogelijk!

Nog

Digitized by Google

Nog iets: De Heelmeester ten platten lande is een geexamineerd kunstoefenaar: is het dan zijne ſchuld, dat hij bekwaam en bevoegd geoordeeld is? kan hij het verhelpen, dat de vereischten tot het examen niet meerder, niet hooger zijn? De Commisſiën tot onderzoek, van Rijkswege aangeſteld, vinden hem bekwaam: wel nu, wij houden hem dan ook voor bekwaam, en zijn billijk jegens hem, en oordeelen hem betrekkelijk. O! dat de geneeskundige linietroepen niet zoo ſier op hunne wapenbroeders, den landſtorm, nederzien!

Intusſchen wil ik met het voorgeſtelde de noodzakelijkheid tot verbetering der geneeskunstoefening ten platten lande niet in de ſchaduw ſtellen, noch der op te rigtene Maatſchappije derzelver waarlijk edel doel betwisten. Ik erken die noodzakelijkheid, en juich het hoofddoel, de bevordering van Genees- en Heelkunde ten platten lande, volkomen toe; maar geenszins de middelen, welke de Stellers van het Ontwerp daartoe geſchikt oordeelen: want ik betwijfel, of zij daartoe wel kunnen leiden, en het wel ooit kunnen bereiken; integendeel verwacht ik vooreerst geheel ſtrijdige uitkomſten, zoo lang er namelijk van Rijkswege geene krachtdadiger middelen mede verbonden worden.

Er is volſtrekte en erkende behoefte aan inrigtingen, om geſchikte Heelkundigen te vormen voor den burgerlijken dienst; dat is, *niet* uitſluitend voor de praktijk ten platten lande. Hoe weinige Heelkundigen telt men in de ſteden, welke hunne ſtudiën aan eene Hoogeſchool volbragt hebben; hoe weinige derhalve, bij welke men ſolide kundigheden in de voorbereidende wetenſchappen, ſolide kundigheden in al het bijwetenſchappelijke verwachten kan! Dit moge wel een weinig hard klinken; maar het is waarheid. Ik wil echter niet beſlisſen, in hoeverre de Doctoren in de Heelkunde den voorrang verdienen boven de gewone ſtedelijke Heelmeesters; en of de akademiſche ſtudie wel datgene bij de meesten daarſtelt, wat men met grond verwachten durft, dit beſlis ik ook niet; maar ik ſpreek, zoo als de aard der zaak het doet vooronderſtellen. Even min durf ik verzekeren, of de akademiſche loopbaan in ons vaderland voorheen wel de geſchikte leerſchool was, om Heelkundigen te vormen. Genoeg, de Heelmeesters in de ſteden mogen dan wel door eigene oefening en ervaring geworden zijn, hetgeen zij nu zijn; maar het beginſel, vanwaar zij uitgegaan zijn, was verkeerd,

Digitized by Google

keerd, en is het nog: want dat ſommigen hunner nu al bekwame en zelfs beroemde Heelmeesters geworden zijn, bewijst niets meer, dan het eindelijk wèl te regt komen eener kwalijk begonnen zaak; en, aan den anderen kant, getuigen vele Heelmeesters in de ſteden van eene ſlechte heelkundige, zoo geene andere, opvoeding: zoodat de behoefte aan bovengemelde inrigtingen luide ſpreekt en ontegenzeggelijk beſtaat.

Het boven gezegde is geen afdwalen van hetgeen ik betoogen zal. Ik heb daarmede de gaping minder willen doen worden, welke, over het algemeen, tusſchen den ſtedelijken Heelmeester en den Heelmeester ten platten lande te beſtaan geloofd wordt. De vorming des eerſten is zoo wel gebrekkig als die des laatſten; beide is ſlecht, eenerlei; beide worden onvolkomene en gebrekkige uitoefenaars eener kunst, van welke de wetenſchap geſcheiden blijft, indien hun genie en inzien in het onvolkomene van hunnen ſtaat hun niet den waren weg aanwijst, welken zij nog te bewandelen hebben.

Doch keeren wij nu terug tot de middelen, welke gepast kunnen geoordeeld worden, om de Genees- en Heelkunde ten platten lande te bevorderen. De Maatſchappij wil eene inrigting ter vorming van Heelmeesters ten platten lande; en zij wil daarnevens, en wel hoofdzakelijk, geſchikte perſonen ondersteunen, vooral zonen van kunstoefenaren. — Naar onze wijze van zien, is dit middel geheel ongepast. Wanneer wij letten op de oorzaak der onkunde bij de kunstoefenaren ten platten lande, dan vinden wij dezelve eenig en alleen in de weinige kundigheden, welke vereischt worden, om tot het examen te worden toegelaten, en om hetzelve te ondergaan. Deze gemakkelijkheid, om eenen aanzienlijken ſtand in de maatſchappij te kunnen bekleeden zonder opoffering van tijd en geld, ontgaat geenszins den ſpeculatiegeest van dezen en genen armen fatſoenhouder, zelfs dien niet van een' geringen ambachtsman; en hierdoor verkrijgen wij Heelmeesters in grooten getale, onopgeleide en arme, welke elkander verdringen, geene middelen bezitten om zich verder te bekwamen en te vormen, en den waardigen ſtand in minachting brengen. Deze oorzaak, nu, zien wij niet opgeheven: de inrigting der Maatſchappij verhelpt deze groote zwarigheid niet; het is ook buiten derzelver bereik; zij kan op de geneeskundige verordeningen geene inbreuk maken. — Ja, herneemt men welligt, maar diegenen, welke op zoodanige in-

Digitized by Google

inrigting der Maatſchappij hunne genees- en heelkundige opvoeding verkregen zullen hebben, zullen toch kundige menſchen worden, en het getal dezer ten platten lande vermeerderen. Dit ſtemmen wij toe; maar nemen de vrijheid, aan te merken, dat het getal der onkundigen daardoor niet verminderd zal worden: want de inrigting der Maatſchappij legt geenszins den overigen kweekelingen de verpligting op, om van dezelve gebruik te maken; en de provinciale Commisſiën kunnen daarom niemand de zoo gemakkelijke toelating weigeren. Daarenboven zal het niet in de magt der Maatſchappij ſtaan, derzelver kweekelingen boven anderen te doen plaatſen, en, gelukt dit al, hun de praktijk in de hand te ſpelen, daar niet zelden de onkundigſten de gelukkigſten zijn. Maar, dit zij zoo het wil, het aantal der onkundigen wordt alzoo niet verminderd; en daar juist het groot aantal der Geneeskundigen in het algemeen en ten platten lande in het bijzonder derzelver verarming te weeg brengt, en deze wederom een hinderpaal is aan verdere perſoonlijke ontwikkeling, vinden wij door de inrigting zelve den weg gebaand, om het getal der Geneeskundigen ten platten lande zeer te vermeerderen, dewijl het geenszins aan liefhebbers zal ontbreken, om van de uitlokkende aanbieding der Maatſchappij gebruik te willen maken; en door evengezegde vermeerdering zien wij den voortdurenden ſtaat van onvolkomenheid, welken men wil beſtrijden, meer en meer gevestigd.

Men wane niet, dat deze overvloed van Geneeskundigen waarlijk geſchikt zij ter bevordering van Genees- en Heelkunde ten platten lande. Deze concurrentie toch loopt op niets anders uit, dan op alle die ſchrandere ondernemingen en vonden, welke de honger aan de hand geeft; op eene hoogst ondoelmatige behandeling des lijders, welks ziekte veel minder dan zijne beurs het voorwerp geworden is van alle de overdenkingen des kunstoefenaars. En geen wonder! de ſpeculatiegeest maakte hem dit; hij is het nu eenmaal, en de edele kunst van genezen moet hem een beſtaan opleveren, moet broodwinning worden, ja misſchien maar broodwinning! Tot welk eene laagte is die edele kunst dan niet gezonken! Waarlijk, kan hij, die geneest, ſlechts op den titel van Geneesheer aanſpraak maken, en niet hij, die ſchatten vergadert, naar de juiste uitſpraak van PLATO; zekerlijk ook hij niet, die om het ſobere brood zijne dienſten moet aanbieden.

Eene

Digitized by Google

Eene andere reden, waarom wij de inrigting der Maatschappij ondoelmatig beschouwen, is deze, omdat zij bij uitsluiting ten doel heeft, Heelmeesters voor het platte land te vormen: zij zal alzoo strekken, om eenen halven staat te doen voortduren en inworrelen; een' staat, welken de hoogste behoefte en noodzakelijkheid alleen kunnen billijken; en beide bestaan zoo algemeen niet meer, gelijk wij boven zagen. Hoe volmaakt de inrigting ook worden moge, derzelver maximum zal altoos halfkennis zijn en empirie. Weg met deze! De Geneeskundige ten platten lande moet het ook in waarheid zijn; hij moet uit alle de bronnen der kunst ongehinderd putten kunnen; de talen moeten voor hem geene slagboomen zijn; bij zijne kennis moeten hem de middelen niet ontbreken, om dezelve uit te breiden; geene concurrentie mag hem daarin hinderen; hij moet geleerd en zelfstandig zijn, zijner verhevene roepinge waardig. De inrigting der Maatschappij, integendeel, zal eenen stand in de maatschappij, reeds te lang gedoogd, bevestigen en schragen, in de geslachten der kunstbeefenaren ten platten lande als het ware erfelijk maken, en alzoo ondoelmatig zijn.

Ik veroorloof mij nog éene aanmerking; zij is voortgesproten uit het gering verband, dat ik meen te kunnen vinden, tusschen de bevordering van Genees- en Heelkunde ten platten lande, en het bij voorkeur plaatsen van zonen van kunstoefenaren, indien zij de geschiktheid hebben, bij de inrigting. Het schijnt, alsof de Maatschappij bij dezen op de reeds gelegde fondamenten wil bouwen, of hun eenen billijken voorrang toekennen, minder om de waardige namen, van welke zij erfgenamen zijn, bij de kunst levendig te houden, dan wel omdat de bijdragen uit den boezem der zoodanigen voornamelijk, en in die hoop, geschied zijn. In zoo verre is het prijselijk; maar het levert volstrekt geen waarborg op, ter bevordering van Genees- en Heelkunde, meerder, dan bij andere kweekelingen. De inrigting is derhalve eene soort van beurs, eene onderlinge assurantie der kunstoefenaren ten platten lande, om hunne zonen kosteloos te doen onderwijzen, zoodat zij eenmaal hunne plaatsvervangers worden kunnen. Hoe dit een en ander tot de bevordering van Genees- en Heelkunde moet bijdragen, is moeijelijk te vatten. *Sutor ex futore.*

Het is er intusschen verre af, dat wij de inrigting daarom zouden laken, omdat in later tijd het verkiezen en plaatsen van

Digitized by Google

van kweekelingen wel eens het aanzien van Nepotisme zoude kunnen verkrijgen, ja zulks misschien worden kunnen. Voor-eerst blijven de edelmoedige en regtvaardige beginselen der tegenwoordige leden ons daar borg voor, en ten andere is geene menschelijke zaak voor den zwadder der verdenking en des lasters veilig. Wij blijven aan eene stipte regvaardigheid in de verkiezingen en examina's gelooven, en dezelve kan ook alleenlijk den bloei van alle dergelijke gestichten verzekeren.

Daar wij nu duidelijk zien, hoe onbestaanbaar met de bevordering der Genees- en Heelkunde het vestigen en doen voortduren van eenen tweeden stand in de Geneeskunde zijn zoude; verder, dat op de kunstoefenaren in de steden nagenoeg al datgene toepaselijk is, wat den Heelmeesteren ten platten lande wordt ten laste gelegd; dat gevolgelijk eene hervorming in de opvoedingswijze der Heelkundigen, zonder onderscheid, eene wenschelijke zaak is, — zoo blijft ons over te beantwoorden, wat particuliere personen ter ware bevordering van Genees- en Heelkunde met vrucht kunnen daarstellen; waartoe wij het volgende ter beproeving geven:

In eene der aanzienlijkste steden van ons vaderland worde eene school opgerigt, onder den naam van *heelkundig Instituut.*

Het onderwijs zal ten doel hebben, om de leerlingen tot Heelmeesters te vormen.

De vakken, in welke onderwijs zal gegeven worden, zijn: 1°. de Ontleedkunde en Physiologie; 2°. de Chemie en Pharmacie; 3°. de *Pathologia Medicinalis et Chirurgicalis;* 4°. *Materies Medica* et *Diaetetica;* 5°. de Operatiën en Verloskunde; 6o. de geregtelijke Geneeskunde.

Het onderwijs in de verschillende vakken der Geneeskunde zal gegeven worden in de Nederlandsche taal, door Leeraren, welke den graad van Doctor in één derzelven zullen verkregen hebben, voor zoo veel zulks kan geschieden.

De kweekelingen zullen aan deze school ten minste vier jaren moeten verblijven, en daarvoor cautie stellen.

Om aan dezelve toegelaten te worden, zullen zij van eene goede physieke gesteldheid moeten zijn, den ouderdom van zestien jaren bereikt, een propædeutisch onderwijs genoegzaam genoten hebben, en te dien einde een examen ondergaan.

Dit examen zal bestaan in 1°. een onderzoek in de Nederland-

Digitized by Google

landſche, Latijnſche, Franſche en Hoogduitſche Talen; 2°. in een onderzoek in de Wis- en Natuurkunde.

De voorregten, aan deze ſchool verbonden, zijn eeniglijk het kosteloos genot der leſſen, voor hen, die daarvan willen gebruik maken.

De appointementen der Leeraren zullen deels uit de inlagen der examina, deels uit de bijdragen der deelnemenden gevonden worden.

Het uit- en inwendig beſtuur der ſchool, en het getal der Scholarchen, zal nader geregeld worden.

Zoodanig eene ſchool is waarlijk behoefte; want er is, buiten het kostbaar verblijf aan eene Hoogeſchool, in ons vaderland geene gelegenheid, om de Heelkunde aan te leeren, dan bij particuliere Heelkundigen. Een gezeten burger, maar niet vermogend genoeg, om de kosten der ſtudie aan eene Hoogeſchool te dekken, kan en zal van deze inrigting gebruik maken. Hoe vele middelen ſtaan daarenboven niet ten dienſte, om bij weinig vermogenden in de kosten te gemoet te komen; als, eene gemeenſchappelijke inwoning bij de ſchool, het vereeren van boekgeſchenken, werktuigen enz. aan de vlijtigſten dezer, en meer andere aanmoedigingen, indien zij noodzakelijk geacht mogten worden; maar in allen gevalle mag zulk eene ſchool niet te uitlokkend zijn en geene groote faciliteit kenmerken, waarvan wij boven al het nadeelige aangetoond hebben. Men kan a priori van haren bloei verzekerd zijn, omdat er nog geene dergelijke inrigting beſtaat, en het beſtaan algemeene behoefte is. Wij hebben ſlechts de hoofdtrekken der ſchool omſchreven, zoo als zij door particulieren kan ingerigt worden; maar wat kan zij niet worden onder beſcherming van onzen geëerbiedigden Koning; wat niet door medewerking der provinciale en plaatſelijke geneeskundige Commisſiën, en in betrekking geſteld met de militaire geneeskundige inrigtingen! Gewisſelijk een zeer bloeijend Inſtituut, waarlijk ter bevordering van Genees- en Heelkunde in ons vaderland.

Nadat de kweekelingen gedurende vier jaren en tot genoegen der Beſtuurderen aan deze ſchool zullen verkeerd hebben, zullen zij andermaal een examen ondergaan, doch kosteloos en te hunner eigene voldoening; alsdan worden zij ontſlagen, en kunnen zich bij de provinciale Commisſiën ter aflegging van het examen tot admisſie aandienen; en er is geen twijfel aan, of onze kweekelingen zullen niet aarzelen, om als Heel-

mees-

Digitized by Google

meesters zich te doen onderzoeken, en diegenen, welke zich ten platten lande willen nederzetten, eerst dit examen afleggen na volbrenging van het eerste.

Het tweede, dat particulieren doen kunnen, om de Genees- en Heelkunde te bevorderen, moge in het volgende bestaan:

Er worde eene Maatschappij opgerigt voor behoeftige kunstbefenaren.

Het doel dezer Maatschappij zal zijn, behoeftige kunstoefenaren te ondersteunen, pro rato het getal hunner kinderen en dienstjaren.

Deze ondersteuning zal bestaan in geld, geneesmiddelen, werktuigen en de meest nuttig erkende boeken, waarbij hunne kieschheid zoo veel mogelijk zal gespaard worden.

Tot het verkrijgen van deelgenootschap in de gemelde Maatschappij wordt gevorderd: A, voor de bestaande kunstoefenaren ten platten lande, het bewijs van tien achtereenvolgende jaren de praktijk te hebben uitgeoefend, en te hunner woonplaatse voordeelig bekend te zijn; of het vertoonen van het diploma van Heelmeester voor eene stad; — B, voor de aan te komenen ten platten lande, het diploma van Heelmeester voor eene stad, behalve hun diploma van Heelmeester ten platten lande: dit laatste alleen mag in geene aanmerking komen.

Tot het bekomen van ondersteuning door de Maatschappij wordt gevorderd het bewijs van ten minste zes jaren deelgenootschap aan de Maatschappij, de last van meer dan twee kinderen, en het voordeelig bekend zijn bij de Maatschappij en de gemeente.

Het uitreiken van boekgeschenken wordt niet regelregt als ondersteuning beschouwd.

De administratie der Maatschappij, het maximum der toelagen, het bedrag der inlagen en de aard der ondersteuning zullen nader geregeld worden.

Ziedaar in deze beide inrigtingen alles, wat door particulieren kan gedaan worden, om, zonder een' tweeden stand in de Geneeskunde te helpen vestigen, der Genees- en Heelkunde ten platten lande bevorderlijk te zijn. Van Landswege kan en moet veel meer gedaan worden; en het zij ons vergund, eenige algemeene denkbeelden hieromtrent voor te dragen:

1°. Dat het bestaan van Heelmeester ten platten lande op-

Digitized by Google

houde, en het examen voor de Heelmeesters zoodanig worde gewijzigd, dat het onderzoek tevens over de eigenlijke Geneeskunde loope.

2°. Dat aan de Med. Doctores tevens de verpligting worde opgelegd, om ten minste alle die operatiën, welke ongelukkige gevallen op heeter daad vereischen, tot het voorwerp hunner studiën te maken, ten einde dezelve bij dringende noodzakelijkheid te kunnen uitoefenen.

(Beide deze punten acht ik allernoodzakelijkst, daar de Geneesheer doorgaans te weinig Heelmeester is, en de laatste te weinig Geneesheer. Genees- en Heelkunde kunnen niet gescheiden worden, dan ten nadeele der menschheid: dit is reeds van overlang betoogd. TEN HAAFF (*), PLENCK (†), RICHERAND (‡), HEYLIGERS (§) betoogen dit even nadrukkelijk, en de aard der zaak leert het onbetwistbaar. De Geneeskunde is uit de Heelkunde uitgegaan, en BROUSSAIS heeft de gronden voor zijn stelsel alleen in de Heelkunde gevonden (**). Het is daarom natuurlijk, dat de Heelmeester op bovengemeld Instituut tevens tot Geneeskundige gevormd worde, en het doel zal volkomen bereikt worden, indien de Geneesheer tevens Heelkundige zij.)

3°. Dat er in elke provincie des Rijks zoodanig een Instituut, als wij boven beschreven hebben, opgerigt worde; en dat geene andere kweekelingen, dan van een dezer gestichten, tot het provinciaal examen worden toegelaten.

4°. Dat er slechts een bepaald getal kunstoefenaren ten platten lande toegestaan worde: in gemeenten van 500 tot 1000 zielen, één Heelmeester; van 1000 tot 2000, één Med. Doctor en één Heelmeester; van 2000 tot 5000, twee Med. Doctores en drie Heelmeesters: gemeenten beneden de 500 zielen moeten geneeskundig gecombineerd worden; in die boven de 5000 zielen kan de concurrentie niet meer nadeelig zijn.

(Wij

(*) G. TEN HAAFF, *Inwijdingsredevoering.*

(†) J. J. PLENCK, *Heelkundig Mengelwerk*, bladz. 1 en verv.

(‡) RICHERAND, *Nosographie et Therapeutique chirurg. Tome I, Préface, VII et suiv.*

(§) P. F. HEYLIGERS, *Oratio de vero Chirurgo, pag.* 28 *in fine.*

(**) F. J. V. BROUSSAIS, *Examen des doctrines médicales, Introduction, pag.* 2. 1821.

Digitized by Google

(Wij hebben van soortgelijke bepalingen het voorbeeld in de Notarissen en Schoolonderwijzers; waarom zouden de Geneeskundigen niet van een gelijk voorregt mogen jouisseren? De slechte staat der Geneeskunde ten platten lande is voornamelijk aan de armoede der kunstoefenaren te wijten; neem deze weg, en de eerzucht zal wederkeeren. Te regt heeft de Heer J. R. L. VON KIRCKHOFF dit zelfde omtrent de Militaire Geneeskunde aangemerkt (*). De belooningen zijn niet geëvenredigd aan de waardigheid van den stand; en zal de Geneeskundige ten platten lande waarlijk zijn, die hij zijn moet, en wat men met regt van hem kan eischen, dan moet hij ook minder dan een arbeider om het brood behoeven te zwoegen, en wel zoo veel te minder, als zijn stand hem niet het minste vooruitzigt tot verbetering opent.)

5°. Dat de jaarlijksche appointementen en toelagen ten platten lande bij tarief vastgesteld worden, in omgekeerde rede van de bevolking; terwijl een ander tarief de toelagen voor de behandeling der armen bepale.

Wanneer dit een en ander tot stand mogt gebragt worden, hoe veel zal dan de Genees- en Heelkunde ten platten lande niet gewonnen hebben; hoe veel zal er dan niet gedaan zijn aan derzelver wezenlijke bevordering! Men zegge niet, dat een halve en onvolkomene staat, voor zoo veel het eigenlijke geneeskundige en artsenijmengkundige betreft, daarbij voortduurt. Geenszins. Wat het eerste betreft, de Heelmeester, nu geheel Heelmeester zijnde, heeft van zelf oneindig betere begrippen van de Geneeskunde verkregen. De bestudering der schriften van een' BICHAT, CHAUSSIER, PINEL en BROUSSAIS, zoo als wij voorondersteilen dat zij op de Instituten onderwezen worden, en de ervaring aan het ziekbed geven daarvoor genoegzamen waarborg. En belangende het laatste, komt het ons voor, dat de eenvoudige kunst van geneesmiddelen niet te bereiden, maar zamen te stellen, zoo als het ook de Geneesheer ten platten lande verrigt, tot de uitoefening der Genees- en Heelkunde noodzakelijk behoort; gelijk de wetenschap, waarvan deze eene wijziging kan heeten, aan de Genees- en Heelkunde voor het overige vreemd, in het gebied der Scheik- en Natuurkunde te huis behoort.

P. A. v. d. B.

(*) *Verhandeling over de Militaire Geneeskunde.*

Digitized by Google

BIJDRAGE TOT HET BETOOG VAN HET ONBETAMELIJKE EENER BLIJVENDE VERACHTING VAN DEN GEBOET HEBBENDEN MISDADIGER (*), OOK DOOR EENE TREFFENDE GEBEURTENIS GESTAAFD.

Herhaling van misdaad wordt, naar de *Franſche* nog regerende lijfſtraffelijke wet, ten ſtrengſte geſtraft; ſtrenger wellig, dan onder eenige andere wetgeving plaats vindt. Schoon ook de *eerſte* misdaad onder eene vroegere wetgeving gepleegd is, welke of in het geheel geene, of ſlechts eene zeer geringe ſtraf op *herhaling van misdaad* ſtelde; ja ſchoon zelfs de *tweede* misdaad van een' geheel anderen aard is en uit een geheel ander beginſel gepleegd werd als de *eerſte*, gelijk b. v. *diefſtal uit armoede* en *manſlag in drift*; zoo moet thans evenwel eene *tweede* misdaad met eene veel zwaardere ſtraffe geſtraft worden, dan de wet op dezelve geſteld heeft. Dit gaat zoo verre, dat de ongelukkige, die, na vóór vele jaren aan een' diefſtal, onder eene enkele verzwarende omſtandigheid gepleegd, en dus aan misdaad, zich te hebben ſchuldig gemaakt, een' manſlag in drift begaat, de doodſtraf ondergaan moet; terwijl een manſlag in drift, in elk ander geval, met eeuwigdurenden dwangarbeid, of de daarvoor in plaats geſtelde ſtraf, geboet wordt; zoo als nog onlangs (14 Mei ll.) het geval is geweest met zekeren JAN WOORDMAN, die door het *Hof van Aſſiſes voor de Provinciën Holland* (*Noorderkwartier*) *en Utrecht* is ſchuldig verklaard aan *manſlag*, en deswege, uit hoofde hij vele jaren te voren zich aan *diefſtal met braak* had ſchuldig gemaakt, tot de doodſtraf veroordeeld heeft moeten worden.

Ik wil over de doelmatigheid dezer wetsbepaling hier niet uitweiden; doch wie gevoelt niet, dat de verzwaring van ſtraf, ter zake van *herhaling van misdaad* (*récidive*), aan de Maatſchappij in het algemeen, zoo wel als aan elk lid in het bijzonder, eene dubbele verpligting oplegt, om zorg te dragen, dat een geboet hebbende misdadiger zich niet andermaal aan misdaad *moet* ſchuldig maken.

Hiertoe, zoo als zulks meesterlijk is aangetoond in het betoog, in het opſchrift vermeld, en overtuigend bewezen is door de daarbij gevoegde treffende gebeurtenis, behoort men,

(*) Voorkomende in No. IV en V der *Vaderl. Letteroeff.* 1824.

Digitized by Google

men, in de eerſte plaats, zich te wachten voor eene blijvende verachting van die ongelukkigen; maar vooral ook betaamt het, om hun de gelegenheid niet te benemen, maar integendeel gereedelijk te verſchaffen, om op eene eerlijke wijze het levensonderhoud te kunnen verdienen. Wat toch, gelijk de ſchrijver van voormeld betoog zoo oordeelkundig heeft opgemerkt, moet de misdadiger beginnen, wanneer hij, bij het verlaten van het tucht- of verbeterhuis, alle bronnen van beſtaan voor zich en de zijnen vindt verſtopt? Wat men hiertegen ook moge inbrengen, hem blijft niets anders overig; hij *moet*, tegen wil en dank, op nieuws zich aan misdaad ſchuldig maken.

Te vergeefs is men gewoon, om zich aan deze zijne verpligting jegens den geboet hebbenden misdadiger te onttrekken, zich te beroepen op de magtſpreuken: *die éénS ſteelt, blijft een dief; — uit het tucht- of verbeterhuis komen de misdadigers nog ſlechter, dan zij in dezelve gekomen zijn.* Want waar behoort de oorzaak van deze treurige waarneming gezocht te worden? De verachting, den misdadiger bij voortduring bewezen; de tegenkanting, die hij ondervindt in zijne pogingen, om in de Maatſchappij weder aangenomen of toegelaten te worden; hierdoor wordt hij genoodzaakt *een dief te blijven.* En dat de misdadigers in de tuchthuizen niet verbeterd worden, is ten deele aan de ſlechte inrigting dier verblijfplaatſen te wijten, ten deele ook aan de weinige en veelal nog gebrekkige pogingen, welke tot verbetering der gevangenen tot dusverre zijn aangewend.

Dat evenwel niet allen onverbeterd uit de tuchthuizen in de Maatſchappij wederkeeren, dat velen alleen dáárom zich op nieuws aan misdaad ſchuldig maken, omdat hun geen ander middel overig bleef, om zich het onontbeerlijkſte levensonderhoud te verſchaffen, heeft menigé teregtzitting op de treffendſte wijze bewezen. In die, welke den 13 Mei 1824 te *Amſterdam* gehouden werd, is zulks door een voorbeeld bevestigd, hetwelk tot een aandoenlijk bewijs daarvan verſtrekken kan, en in meer dan één opzigt waardig is, algemeen bekend gemaakt te worden.

JAN KUULTJES, toen 27 jaren oud en varensgezel van beroep, werd, bij *Arrest* van het *Hof van Aſſiſes* te *Amſterdam*, den 6den November 1815, ſchuldig verklaard aan *poging tot diefſtal, in den nacht, door meer dan één per-*

Digitized by Google

soon, in eenen tot bewoning dienenden kelder, door middel van buiten- en binnenbraak, mitsgaders nog aan *medepligtigheid van diefstal, in een bewoond huis door middel van buiten- en binnenbraak gepleegd, door het gedeeltelijk verkoopen en doen verkoopen der gestolene goederen, wetende dat dezelve gestolen waren*, en te dier zake veroordeeld tot de straf van *geeseling* en *confinement* voor den tijd van *twaalf* jaren.

Ten gevolge van bekomen *afslag*, hetwelk ten bewijze verstrekken kan, dat hij zich in het *tuchthuis* onberispelijk moet gedragen hebben, werd dezelve JAN KUULTJES den 18 Julij 1823 uit het *tuchthuis* ontslagen, en keerde hij dus terug in de Maatschappij. Maar reeds den 21sten December werd hij weder betrapt op de misdaad van diefstal met braak; en de gevangenis, die hij kort te voren had verlaten, moest hem weder tot verblijfplaats strekken. Eene schuldigverklaring aan *diefstal, bij nacht, in een bewoond huis door middel van buitenbraak gepleegd, na reeds te voren wegens misdaad veroordeeld te zijn geweest*, en daarop gegronde veroordeeling tot de straf van *geeseling, met den strop om den hals, aan de galg vastgemaakt*, en *brandmerk*, mitsgaders een *confinement in een tuchthuis* voor den tijd van *zeven* jaren, (de straf, door de *herhaling van misdaad* gebiedend voorgeschreven) is, in 't kort, de ongelukkige uitslag geweest zijner teregtstelling door het *Hof van Assises*, den 13den Mei ll.

Hoe JAN KUULTJES tot zijne laatste misdaad gekomen is, heeft hij, op de daartoe aan hem voorgestelde vraag, *woordelijk* dus opgegeven: „ *Uit radeloosheid ben ik er toe* „ *overgegaan, daar ik met de beste oogmerken het tuchthuis* „ *verlaten heb, doch nergens te regt heb kunnen komen; ter-* „ *wijl ik drie maanden ziek gelegen heb, en niets meer ove-* „ *rig had, om te leven.*" De toon, op welken hij dit te kennen gaf, zijne geheele houding en voorkomen, alles zoo geheel verschillende van den gewonen misdadiger, zette dezer verdediginge de hoogste geloofwaardigheid bij. En, toen hij, op de vraag, „ *welke middelen hij had beproefd, om eene* „ *kostwinning te verkrijgen?*" eene kopij overgaf van eenen brief, welken hij zeide geschreven te hebben, had men althans geene reden meer, om zijne opgave, waardoor hij toch de straf niet ontgaan kon, in twijfel te trekken.

„ Bij eenen dankbetuiging" (zoo luidt *letterlijk* de kopij van dezen brief, volgens het opschrift, aan den Weledelen Heer D. BIRRIUS CAMPEN, *Kommissaris tot de Militaire*

Za-

Zaken te Amſterdam, 3 Sept. 1823)* „ door uw goedheid om-
„ trent de verkrijging mijner achterſtallige Franſchen gelde,
„ voeg ik thans de dringendſte bede van mijn hart. Ik ben
„ den 18de julij dezes (na 8 jaren van de mij opgelegde 12
„ jaren getucht te hebben) uit mijn ziekbed ontſlagen, en
„ mij aan het Bureau van Marine vervoegt hebbende, om
„ mij te engageren, ben ik onderricht geworden van UW-
„ Ed. eene vrijſtelling te moeten ontvangen, ten einde al-
„ daar klaar te raken.

„ Vermag ik als een diep ongelukkige nog iets op uw hart,
„ Edele Heer! help mij dan aan een eerlijke vrijſtelling (*),
„ op dat ik ſpoedig een plaats kan verlaten, waar de ondeugd
„ weder met arends oogen gluurt, om mij als een roof ten
„ tweede maal te vervoeren! —

„ Ik had mij voorzeker eerder gemeld, zoo een knagende
„ en aanhoudende buikpijn mij zulks niet belet had. De van
„ UWEd. ontvangene Franſche achterſtand is, nevens mijne
„ tuchthuisverdienſten, bijna aan medicamenten verteerd; een
„ handwerk kan ik niet; en eene gevoelige afkeer voor de
„ misdaad opgevat hebbende, ſchrik ik voor toekomende be-
„ zwaren! Ik bid u dus met de zuiverſte oogmerken, om
„ wel te doen! Ik bid u, Edele Heer! help mij aan eene
„ eerlijke vrijſtelling, op dat ik, na mijn vuurig verlangen, mij
„ ſpoedig van hier naar de koloniën kan begeven, al ware het dan
„ met opoffering van mijn leven voor het Vaderland! Thans
„ ben ik toch vrij en ik zal nooit geloven, dat een *hulp*,
„ als die ik dan UWEd. verzoek, onder de ondeugden zal
„ kunnen worden genoemd. Een mensch door zulk een ge-
„ ring hulpmiddel voor eene tweede val te behoeden, of door
„ weigering in een veel dieper jammer te doen ſtorten, —
„ Edele Heer! neen dit durf ik niet gelooven, dat gij zoo
„ onbarmhartig zult handelen; te meer, daar mijn geheele
„ volgende deugdloop van deze kleine weldaad is afhangende.—

„ Het is op heden een werkloos tijdvak; voor anders
„ werkzame menſchen is er bijna niets te doen; en, wat
„ moet er van mij worden, indien ik uwe hulp moet der-
„ ven?

(*) Van de Landmilitie namelijk, en zonder dat uit dezelve bleek, dat hij eene onteerende ſtraf ondergaan had, wanneer hij bij de Marine niet zoude aangenomen worden.

Opheldering van den Inzender.

Digitized by Google

„ ven? Ik bid u dus, Edele Heer! deel in mijn lot, dan heb „ ik mijne wenschen niet te vergeefs geuit. God wil u op „ het hart werken, Wel Edele Heer! om met genoegvolle „ bereidvaardigheid te helpen Uwen dan hoogst dankbaren „ nederigen geredden Dienaar

(Get.) KUULTJES."

Wie roept, na het lezen van dezen brief, niet, diep bewogen met den ongelukkigen KUULTJES, uit: Ja, waarlijk, deze man heeft het tuchthuis met de beste oogmerken verlaten; en ware hij niet door den nood er toe gebragt, hij zou geene tweede misdaad gepleegd hebben! En dit is, bij gedaan onderzoek, in allen opzigte gebleken met de waarheid overeen te stemmen. Het is zoo, JAN KUULTJES, uit het tuchthuis ontslagen zijnde, heeft dadelijk pogingen aangewend, om een middel van bestaan te vinden. Inzonderheid heeft hij getracht in den Zeedienst aangenomen te worden; doch hiertoe, gelijk hij het noemt, een eerlijk bewijs van vrijstelling van de Landmilitie noodig hebbende, heeft hij zich, ter bekoming van hetzelve, herhaalde reizen, zoo in persoon als schriftelijk, en ook onder anderen met den brief, hier boven kopijelijk medegedeeld, bij den Heer BIRRIUS CAMPEN aangemeld. Deze Heer, uit diep medelijden met den beklagenswaardigen, heeft niets verzuimd, om aan den eerlijken wensch van KUULTJES gehoor te geven. Door zijn toedoen zelfs heeft KUULTJES eene schuldvordering op den *Fransschen achterstand* ontvangen; maar de vrijstelling, ten einde tot zijn doel te kunnen geraken, is, evenwel geheel buiten schuld van den Heer BIRRIUS CAMPEN, achterwege gebleven. Met tiddering bragt intusschen KUULTJES den eenen dag na den anderen door. Zijne geringe bezittingen, door eene lange ziekte grootendeels verslonden, waren eindelijk uitgeput. Alle zijne pogingen zag hij verijdeld. En, wee den rampzalige! door gebrek en honger tot het uiterste gebragt, nam hij, *uit radeloosheid*, tot de misdaad weder zijne toevlugt.

Bij het lezen van deze waarachtige daadzaken, opzettelijk zonder eenige inkleeding of bijvoeging opgegeven, verbeelde ik mij, dat geen gevoelig hart koud kan blijven. Maar, ach! had het veeleer de gezegende uitwerking op velen, om hen te genezen van het onbetamelijk vooroordeel tegen geboet hebbende misdadigers! Niets toch is zekerder, dan dat

juist

Digitized by Google

juist dit vooroordeel de voornaamste aanleiding geeft, dat zij zich bij herhaling van misdaad schuldig maken. Het is ook dit vooroordeel, hetwelk het edele *Genootschap tot zedelijke verbetering der Gevangenen* het meest in den weg staat. Want wat baat het, dat de gevangenen zedelijk verbeterd worden, indien zij, uit het tuchthuis ontslagen, op nieuws zich genoodzaakt vinden, om door herhaling van misdaad hunne levensbehoeften te vervullen? Dat dan een ieder dit onbetamelijk vooroordeel bestrijde en uitroeije! Dan zal men den ontslagen gevangene niet blijven verachten, maar medewerken, om hem gelegenheid te verschaffen, ten einde een eerlijk middel van bestaan te vinden. Hierdoor zal het loffelijke Genootschap tot verbetering der Gevangenen zijnen arbeid verligt en met eenen gewenschten uitslag bekroond zien. *Herhaling van misdaad* zal zeldzaam, en de regter maar weinig meer in de verpligting gebragt worden, om eene wetsbepaling toe te passen, welke, bij al hare gestrengheid, nimmer doel kan treffen.

Amsterdam, S.
Mei 1824.

UITTREKSEL UIT DE GEDENKSCHRIFTEN VAN DEN EERLIJKEN GEORGES GROUNMANN, PORTIER IN DE VOORSTAD ST. GERMAIN; TE PARIJS.

De (*Fransche*) Omwenteling verscheen; ik was toen 30 jaren oud, Portier van het Hotel eens Prinsen. Eene volksbeweging bragt het leven dier edele familie in gevaar; ik had het geluk, de gevolgen te voorkomen, en derzelver vlugt uit *Frankrijk* gemakkelijk te maken. Het Hotel werd hervormd in een gebouw van openbaar bestuur. De Heer DUREMONT, Chef van hetzelve, wilde mij in zijnen dienst houden: ik had andere oogmerken; maar zijne echtgenoote, een engel in bevalligheid en goedheid, deed mij van besluit veranderen, en ik bleef Portier. De Omwenteling, alle hare tijdperken doorloopende, en gruwelen op gruwelen stapelende, was tot het Schrikbewind opgeklommen. De onkreukbare regtschapenheid, de vurige vaderlandsliefde van den Heer DUREMONT maakten hem weldra verdacht bij het Comité van Waakzaamheid; hij werd gevat in denzelfden nacht, dat ik alles tot zijne vlugt had voorbereid. Ik had de behendigheid en tegenwoordigheid van geest, om hem, door middel

Digitized by Google

van den Concierge van eene der hulp- of bijgevangenisſen, werwaarts men hem bragt, en met wien ik bevriend was, te doen ontſnappen; acht dagen daarna zette hij den voet op *Zwitſerſchen* bodem. Mevrouw DUREMONT had mij het leven van eenen echtgenoot te danken, dien zij aanbad; hare erkentenis was onbegrensd. De vlugteling werd bij verſtek veroordeeld, en alle zijne goederen verbeurdverklaard. De ellende, waaraan dit vonnis haar met hare zuigelinge onderwierp, trof haar oneindig minder, dan de ſcheiding van haren man; en de onmogelijkheid, hem te volgen, ondermijnde van lieverlede hare teedere gezondheid. Op zekeren morgen ging ik tot haar. „ Mevrouw!" ſprak ik, „ ik maak „ mij ſterk, u binnen eene maand met uwen echtgenoot te „ hereenigen, en u tevens in het bezit van het grootſte deel „ van uw vermogen te herſtellen." Zij viel mij in de rede met een' vreugdekreet, onmiddellijk gevolgd door een' vloed van tranen. „ Maar," vervolgde ik, „ alvorens iets te on„ dernemen, is het noodig, dat ge mij plegtig uw woord „ geeft, om, al hetgene ik zal verrigten, te bekrachtigen, „ en blindelings den weg te volgen, dien ik u moet voor„ ſchrijven, hoe onverklaar zulks u moge toeſchijnen." — „ Mijn vriend!" hernam zij, „ ik vertrouw alleen op God „ en u: mijn lot, mijn leven, die van mijnen man en mijne „ dochter zijn in uwe handen; ik geef ze aan u over, on„ bepaald en zonder eenigen ſchroom." Des anderen morgens bragt ik haar, ter teekening, een verzoek om echtſcheiding. Zij beefde, en wierp op mij een' blik, die de onſchuld alleen kan verduren, en zelfs den verhardſten booswicht tot inkeer zou gebragt hebben. „ Mevrouw!" zeide ik, terwijl ik poogde te glimlagchen, „ deze is nog maar „ de geringſte der proeven van vertrouwen, welke ik van u „ heb te vorderen." Zij drukte mij de hand, greep de pen, en teekende. Veertien dagen daarna vertoonde ik haar de geregtelijke akte van ſcheiding. „ Thans," ſprak ik, „ treedt „ gij, in de hoedanigheid van geſcheidene vrouw eens bij „ verſtek veroordeelden, in het bezit van uwen bruidſchat „ en uw weduwengoed (*douaire.*)" — „ En mijn echtge„ noot?" viel zij mij haastig in: „ wanneer kan ik mij tot „ hem begeven?" — „ Als gij hertrouwd zult zijn." — „ Hertrouwd!"... — „ Ja, Mevrouw! hertrouwd, en wel „ met mij." Ik liet haar den tijd niet, om zich te herſtellen van hare verbaasdheid, „ Nog dezen morgen," vervolgde

de ik, „ zult gij de vrouw zijn van den Portier GEORGES „ GROUNMANN; ten een ure hebben wij onze pasſen, en „ ten twee ure zijn wij op weg naar *Geneve*, waar uw echt„ genoot ons verbeidt." Mevrouw DUREMONT nam haar kind in hare armen, wierp zich op de knieën voor het portret van haren man, en, zich vervolgens met waardigheid en vastberadenheid opheffende: „ GROUNMANN!" ſprak zij, „ God alleen kan de daad beloonen of ſtraffen, welke wij „ gaan volbrengen!"... Wij begaven ons naar het ſtadhuis, waar mijn vriend, de bode van huwelijkszaken (*officier de l'état public*), mij verwachtte. Hij overhandigde ons het wettelijk affchrift eener akte, welke hij niet op het register van den burgerlijken ſtand had ingeſchreven. Wij gingen verder onze pasſen afhalen, welke wij zonder moeite verwierven, en huurden vervolgens een rijtuig, dat ons behouden te *Geneve* bragt, alwaar ik moeder en kind in de armen des gelukkigſten echtgenoots en vaders overleverde. — Ik keerde naar *Parijs* terug. Met mijne huwelijksakte in de hand, deed ik het beſlag opheffen van het vermogen van Mevrouw DUREMONT, welker ſcheiding den echtgenoot in het bezit zijner, of liever *mijner*, gade had herſteld. Ik maakte hetzelve te gelde, en deed het hun geworden. — Op denzelfden dag, dat ik de tijding kreeg van derzelver vertrek naar *Amerika*, werd ik gearresteerd; en ik was op het punt van voor het revolutionair Geregtshof gefleept te worden, toen de ode van *Thermidor* aanbrak. Ik werd ontſlagen; en, na veertig jaren levens ten nutte van anderen, bevind ik mij, in mijnen ouderdom, nog, als Portier, in hetzelfde Hotel, waar ik geboren ben.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Weledel Heer!

In het tweede deel der *Krekelzangen* van Mr. WILLEM BILDERDIJK komt een vers voor aan zijne Koninklijke Hoogheid den Prinſe van ORANJE, in welk ſtuk hij aan zijn dichterlijk voorzeggingsvermogen den teugel viert niet alleen, maar ook vertelt, dat hij, reeds in de dagen onzer verdrukking, de krooning onzes Konings heeft voorzien, en de lauweren, door den Prins van ORANJE in het veld van *Wa-*

ter-

Digitized by Google

terloo behaald, reeds veertig jaren te voren, ja eer nog zijner Koninklijke Hoogheids doorluchtige Ouders door het huwelijk vereenigd waren, heeft voorspeld; en in de opheldering op dit vers, achter dit deel geplaatst, zoekt hij het wezenlijk bestaan dier voorspellingen aan te toonen. Daar nu BILDERDIJK, sedert eenigen tijd, zeer ongunstige voorspellingen doet, zoo zou het geloof aan dezelve, bij sommigen, angst voor de toekomst verwekken kunnen; te meer, daar hij, op eenen stoutelijk verzekerenden toon, zijn berigt, voor het eerste deel der *Krekelzangen*, met de volgende woorden eindigt: „Maar hoe men het opneme,

„ *Scit bene, quid fati provida cantet, avis;*

„ en al draaide men den ouden Kraai ook de hals om, het ver„ helderde toch den hemel niet, eer de buien er uit zijn, die „ de zwermen van snorrend en alles verdovend ongedierte „ verpletteren moeten." Het schijnt, om die reden, niet ongepast, te doen zien, dat niet alle voorspellingen van de oude Kraai van dezelfde soort zijn, en dat er ook onder gevonden worden, die, met hoe veel vertrouwen ook voorgedragen, niet zijn vervuld, en waarvan de vervulling thans, Gode zij dank! niet meer mogelijk is. Voorspellingen van deze laatste soort vindt men in de Ode NAPOLEON, in den jare 1806, bij *de Erven van* I. VAN CLEEF, in *'s Hage*, uitgegeven. De overweging hiervan, gevoegd bij de verontwaardiging, die ik gevoelde bij het lezen van 's mans *Vorschgekwaak*, in het eerste deel der *Krekelzangen*, deed mij besluiten, tegen het laatstgemelde stuk, een' tegenhanger te vervaardigen, onder den titel van *Kraaigeschreeuw*, waarin ik dienstig geacht heb, de uitbundige lofspraken op NAPOLEON, en de voorspellingen omtrent hem, in de bovengemelde Ode voorkomende, kortelijk op te geven; niet twijfelende, of de herinnering daaraan zal geschikt zijn, om het vertrouwen in de voorspellingen van de oude Kraai, zoo niet te vernietigen, ten minste krachtiglijk te verminderen.

Bij de beide eerste stukjes, die ik aan UEd. ter plaatsing gezonden heb, zijn de eerste letters van mijnen naam gevoegd. Bij de drie volgende is dit niet geschied. Intusschen komt het mij voor, dat, wanneer, hetgene men publiek maakt, bepaaldelijk tegen eenen zekeren persoon gerigt is, het meer edelmoedig is, zijnen naam niet te verzwijgen. Indien dus UEd. dit *Kraaigeschreeuw* der plaatsinge in uw Mag-

Digitized by Google

Mengelwerk waardig oordeelt, neem ik de vrijheid, UEd. te verzoeken, mijnen naam daarbij voluit te vermelden.

Ik heb de eer mij te noemen

Ootmarsſum, UEd. dw. Dienaar
den 22 Maart, 1824. H. BLOEMEN.

KRAAIGESCHREEUW.

(Een tegenhanger van het vers, onder den titel van *'t Vorſchgekwaak*, voorkomende in het eerſte deel der *Krekelzangen*.)

'k Benij geen' oude Kraai zijn aanzien, zijn gezag,
Of zijn voorzeggingskunst. Hij ſchreeuwe dag aan dag!
Die kraaikunst is te ver van haar gezag vervallen.
Onze Eeuw, te zeer verlicht, hoort maar geen klaterſchallen;
Zij weet, wat dit beduidt; zij kent der Kraaijen doel.
Maar 't geen mijn' boezem treft, ja 't innig zielsgevoel,
Is, dat, in Nederland, een aantal jonge dwazen,
Door de oude Kraai verblind, hem naäapt in zijn razen,
En, om hem zaamgeſchoold, als ware 't zijn gebroed,
Van hem het voorbeeld neemt, hoe dat het kraaijen moet;
Is, dat deez' Kraaijenteelt, in deez' verlichte dagen,
Onze Eeuw bedorven noemt en met den vloek geſlagen;
Is, dat, op hoogen toon, dit ſchreeuwziek Kraaijenzaad
Verdoemt, wat groots en goeds in Nederland beſtaat.
Zoo is het. — Maar geen nood; na zoo veel eeuwenronden,
Na wat wij goeds en kwaads in Neêrland ondervonden,
Heeft 't ijdel, laf geſchreeuw van 't oproerkraaijend rot
Geen' invloed meer op 't Volk, wekt deernis ſlechts of ſpot.
Men kent dit heilloos ras; wij weten, hoe die Kraaijen,
Zoo dit hun dienſtig ſchijnt, met alle winden draaijen,
Ja, hoe zelfs de oude Kraai ten Hemel heeft geroemd,
Wat hij, na korten tijd, ten Afgrond heeft verdoemd.
Hij kan, naar 't dienſtig ſchijnt, of goed of kwaad vertellen,
En, uit dezelfde zaak, of heil of ramp voorſpellen.
Op regt noch onregt, deugd of misdrijf ſlaat hij acht;
Hij is een laffe ſlaaf; zijn Godheid is de Magt.
O ja! wij weten 't nog, in die onlijdb're dagen,
Toen Hollands fiere Maagd, in 't Frankisch juk geſlagen,

In

Digitized by Google

In 't jammerlijk verneêrd en zinkend Vaderland,
Een' Vorst ontvangen moest van Frankrijks Dwingeland;
Toen achtte de oude Kraai zichzelv' alleen den Dichter,
Berekend voor den lof diens schrikb'ren Rijksverlichter,
En, knielende, als een slaaf, voor de opgerezen zon,
Vergoodde hij en aanbad den Held Napoleon.
Die was de God des Daags; die flikkerde in zijne oogen,
En al, wat grootheid heet, was, bij zijn komst, vervlogen;
Die schitterde, en 't Heelal (wat lastertaal!) verdween
Voor 't licht dier zon, die, zoo verblindend, hem omscheen.
Natuur! dus riep hij uit, Natuur! aanbid zijn glorie!
De Wondereeuw herleeft; de Fabel wordt Historie.
Dat men, dien Dondergod ter eer, het Pean zing'!
Het Aardrijk juiche, en hem verheffe elk sterveling!
Met hem, dien Feniks, die, van de oostelijke altaren,
Uit 's Grooten Karel's asch, na meer dan duizend jaren,
Verrijst, herrijz' de troon der Franken voor ons oog,
Zoo hoog nooit zetel was, waarvoor zich 't Menschdom boog!
't Gebergt', met ijs omkorst, doorbore lucht en wolken,
Vergeefs! Vergeefs de magt der zaamgespannen Volken!
Niets wederstaat den Held; ontembaar houdt hij stand:
Het ijz'ren Noodlot zelf vliegt van zijn fiere hand.
Zijn mond beveelt met kracht, en de Aarde schokt haar troonen.
Een wenk van zijn gelaat, en 't regent Vorstenkroonen.
De Nijlgod plast in 't bloed, en bloedig is het zand
Des Kizons. Donau, Po en Tiber ligt aan band.
En zou dan de Oder nu, na dertig zegepralen,
Den onweerstaanb'ren loop des Dondergods bepalen?
Neen! vloeit, mijn zangen, vloeit! niets wederstaat den Held,
Die d' Oder en Oostzee in Fransche boeijen knelt.
En gij, die roekeloos, verkrompen van zijn roede,
Als streedt gij voor uw regt, uw kracht, in ijd'le woede,
Verspilt; daar ligt gij nu, verscheurd door rouw en spijt,
Als de adder, die, vertrapt, nog magtloos om zich bijt.
Erkent, eerbiedigljk, wat de Almagt heeft beschoten!
En gij, o Vorsten, op den Koningstroon geboren!
Weêrstreeft niet meer; aanbidt, en treedt uw zetels af,
Of bonst, met Kroon en Rijk, in 't voor u gapend graf!
Een nieuwe Tijd breekt aan: na zoo veel went'lende Eeuwen
Herstelt Napoleon het Godsrijk der Hebreeuwen
En 's Aardrijks Monarchij. Dat haast die dag verschijn'!
Wat bloed het kosten moog', wij zullen zalig zijn!

Zoo

Zoo zong toen de oude Kraai; dit dorst hij toen vertellen,
En uit de Dwinglandij aan 't Menschdom heil voorspellen.
Toen 't Godsgezag, door hem in 't Kroonregt aangebeên,
Door zijn' vergoden Held vertrapt werd en vertreên,
Drong hij de Vorsten, die door 't Godsgezag regeren,
Dit nieuwe Godsgezag in Bonaparte te eeren,
En schepter, kroon en troon te laten aan dien Held,
In wien het Godsrijk zelf, door de Almagt, werd hersteld! !! --
't Kwam echter niet tot stand, dat Godsrijk der Hebreeuwen.
Na weinig jaren slechts, niet na veel wenk'lende Eeuwen,
Verdween de Stichter zelf, en 't wagg'lend Vorstendom
Kreeg schepter, kroon en troon, en eer en magt weêrom.
En nu is 't blad gewend; nu zijn het weêr die Heeren,
Die 't nederknielend Volk als Godheên moet vereeren:
Hun magt stamt niet van 't Volk; 't onmidd'lijk Godsgezag
Is, wat men in hunn' troon vereeren moet en mag:
't Is godloos, 's Vorsten magt, door Wetten, te beperken;
De Vorst moet vrij, als God, naar eigen wilkeur, werken;
't Geweten is zijn band, zijn wil alleen zijn wet,
En oproer tegen God elk perk, dien wil gezet.
Ga, laffe slaaf der Magt! met and're lage zielen,
Voor 't droombeeld, dat gij roemt, eerbiedig nederknielen.
Vereer het Godsgezag in elken Dwingeland,
Die op 't vertrapte Regt des Volks zijn' zetel plant.
Wij laten, oude Kraai! u, wat gij wilt, voorspellen;
Gelijk eene oude bes moogt ge ongehinderd rellen;
Ja, hoe ge ook raast en tiert, uw hart zij onbeklemd
(Zoo 't anders dit kan zijn); geen dolk is u bestemd.
Neen! zulk een noodlot is gewis u niet beschoren.
Verban uwe ijd'le vrees, uit eigenwaan geboren.
Of gij er zijt of niet, is van te klein belang.
Uw hoogmoed maakt u slechts voor hersenschimmen bang.
Of 't u gelukken mogt, kwâ jongens te bederven,
't Is niet der moeite waard, u daarom te doen sterven.
Hoe groot ge u zelf ook waant, wat doel gij ook beôogt,
't Is waarlijk te gering, het kwaad, dat gij vermoogt.
Wees dus geheel gerust! Neen, gij behoeft geen' degen;
Uw hoede is in de Wet, (*) die gij beschimpt, gelegen.

Daar,

(*) Men zie, onder anderen, *Konstitutiën* en *Tirannij*, in het tweede deel der *Krekelzangen*.

Digitized by Google

Daar, waar een wettig Vorst naar Wet het Volk gebiedt,
Behoeft de Vrijheidszaak die bloedige offers niet.
Ga, laffe slaaf der Magt! geene ijd'le schijnvertooning
Bedriegt me. Meer dan gij, vereer ik onzen Koning:
Hij, Vader van zijn Volk, veracht de Dwing'landij,
En, met dat vrije Volk, is Hij, door Wetten, vrij.
De band, die ons vereent, kan nooit zijn' boezem prangen:
Hij weet, 't is vrij te zijn, van Wetten af te hangen.
Gehoorzaamd naar de Wet, daar Hij naar Wet beveelt,
Is zijn en ons belang in alles onverdeeld.
Maar, wat ge ook schimpen moogt, gij, met uwe Onverlaten,
'k Vereer ook Neêrlands Volk, 'k vereer ook Neêrlands Staten.
Ik acht uw' spot, uw' hoon, uw' schimp en smaadtaal niet,
Maar eer vooral de Wet, die Vorst en Volk gebiedt.
Die zuil van onzen Staat sta vast door alle tijden!
Waak, Godheid! over ons; verplet, wie haar bestrijden!
Verijdel, groote God! de pogingen van 't Rot,
Dat, knielend voor de Magt, met Regt en Wetten spot!
Verijdel, groote God! dier oproerkraaijers woede;
Bewaar Gij Vorst en Volk en Wet in Uwe hoede!
Dan heerscht de Oranjestam, bij ons, van eeuw tot eeuw,
In spijt van 't naar en onheilspellend Kraaigeschreeuw.

LOUIZE.

Weent! Mijn Louize stierf. Zoo deugd, aanvalligheden,
Zoo godsvrucht, liefde, trouw den Dood verbidden kon,
Hij ware niet vergeefs gebeden;
Zij straalde nog, mijn levenszon.

ECHTBREUK.

Schaars werd de huwlijkstrouw uit armoede ooit geschonden,
Maar wel uit overvloed en weelderige vonden.

AAN BEN' RIJMELAAR.

Gij roept uw Muze telkens aan;
Maar vruchteloos is al uw smeeken:
Gij, die in proza slechts kunt spreken,
De Muze kan u niet verstaan!

Digitized by Google

MENGELWERK.

ERASMUS

HET LUISTERRIJKST VOORBEELD

VAN

VERWONNEN ZWARIGHEDEN.

Door

N. SWART. (*)

De heerschappij van den menschelijken geest over zijne omstandigheden is misschien een trotsch, maar toch een veel aangenamer denkbeeld, dan hetgeen de schrandere VILLAUME (†) in volstrekt omgekeerden zin heeft geleerd. Ik erken, men kan alles overdrijven; en de bewering onzer geheele onafhankelijkheid van lotgevallen en gelegenheden zou even zoo vermetel, als ondankbaar jegens de Goddelijke Voorzienigheid zijn, die ons als met eene Vader-hand geleidt, en ligt altijd doet vinden, wat wij meest behoeven. Maar, de schipper moge niets kunnen vorderen bij volstrekte stilte of met een onbruikbaar vaartuig, de tegenwind zal hem toch niet altijd terughouden, noch de storm hem beletten, zijne reis vaardig en behouden te volvoeren. Zien wij niet velen schijnbaar het slagtoffer worden van hunnen voorspoed, vallende op eene gladde baan, traag geworden op een effen weg, vastgeboeid in bloemrijke waranden; en anderen wederom van hunnen tegenspoed, gebrek aan gelegenheid, aan lessen en voorbeelden ten goede? Desgelijks hapert het even min aan de gelukkige vruchten van een koesterend sai-

zoen,

(*) Voorgelezen in de Maatschappij FELIX MERITIS, en daarna in die TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

(†) *Von dem Ursprung und den Absichten des Uebels.*

Digitized by Google

zoen, aan bekwaamheden en deugden, erfelijk in een geslacht, als het aan helden mangelt, die hunne kracht en moed en behendigheid alleen uit de zwarigheden putten, met welke hun ganſche levensloop of bloote kindschheid en jeugd was omzet. Neen, de mensch is géene plant, geen boetſeerſel van den tijd en de omſtandigheden; hij heerscht, tot zekere mate, over dezelven, noch onweêrſtaanbaar weggevoerd met den ſtroom, en, naar het uitvalt, op de klippen verbrijzeld of veilig aan wal gebragt, noch teruggehouden door deszelfs tegenſtand, om immer in het ſlijk van onbekendheid en armoede rond te kruipen. Hij weet veeleer zijnen ſchat, die zij dan klein of groot, op woeker te ſtellen. Hij vindt, hoe zeer dan meer of min gelukkig, ligt altijd eenige ſteunſels, eenige hulpmiddelen en vaste punten onder zijnen voet, om zich moedig te verheffen. En waar de trage lafaard bezwijkt door vrees, in het midden van woeling, ſtorm en gevaar, op eenen tijd, van groote dingen zwanger, daar geleidt den wakkeren man eene lichtende wolk en de flaauwſte ſchemering, om den rijzenden heildag met ijver tegen te ſnellen.

Ik weet zelf niet, wat mij telkens weêr verleidt, om van dit onderwerp ſlechts in beelden te ſpreken, die de zaak toch welligt niet ophelderen. Beter zal het daarom zijn, onmiddellijk tot ons voornemen over te gaan, om u de waarheid van het beweerde in de geſchiedenis van eenen beroemden landgenoot te doen zien. Hij is geen van u allen onbekend, M. H., en misſchien veel minder geſchikt voor eene korte *lofrede*, dan voor eene uitvoerige *levensbeſchrijving*, waarmede onze hooggeachte SCHELTEMA (*) dadelijk begonnen is, en die ik zelf, op mijne wijze, voor kinderen en jonge lieden heb behandeld (†). Doch juist deze laatſte omſtandigheid ſpoort mij aan, om eenige gedachten, met welke die taak mij heeft vervuld, voor u geſchiedkundig aaneen te ſchakelen, is het dan niet tot vermeerdering van wetenſchap, het zij tot eene nut-

(*) Zie 's mans *Staat- en Letterkundig Mengelwerk.*

(†) *Levensgeſchiedenisſen voor jonge lieden*, bij D. DU MORTIER EN ZOON, D. VI; ook afzonderlijk.

Digitized by Google

huttige uitspanning en opwekking, om het pad van vlijt en deugd te betreden.

ERASMUS, het luisterrijkst voorbeeld van verwonnen zwarigheden en tegenkantingen, het licht uit de duisternis, als HERCULES, reeds in zijne wieg, door de ondeugd beſtookt, en op alle zijne vijanden zegepralende; ziet daar omtrent het opſchrift onzer voorlezing.

Het is dikwijls, en nog onlangs door een geëerd lid (*) dezer Maatſchappij, aangemerkt, dat men niemand wèl beoordeelt, ten zij men acht geve op zijnen leeftijd. In weerwil toch van het boven vermelde, zijn wij *veelzins* het voortbrengſel van onzen tijd; en, voor zoo verre wij ons boven denzelven verheffen, verdienen wij hiermede reeds eenen lof, welken gelijke bereikte hoogte, in dagen van meer algemeene vordering, met geen regt kan verlangen. Om deze reden is het in de eerſte plaats noodzakelijk, een oog op 's mans eeuw te ſlaan. — Zijn geboortejaar was, volgens het opſchrift des bekenden ſtandbeelds, 1467. De Drukkunst, kort te voren uitgevonden, begon nog naauwelijks hare lichtſtralen te ſchieten. De Hervorming was niet doorgebroken, de orde der *Jezuiten* niet opgerigt, noch de menſchelijke geest door den ras ontſtanen kampſtrijd gewekt uit zijne middeleeuwſche ſluimering. Wel begon er in *Italië* en elders eenig licht uit en over de oude letteren op te gaan; waartoe de val van *Konſtantinopel* door het *Turkſche* zwaard, en de gevolgde vlugt veler geleerde *Grieken* van daar, rijkelijk het zijne toebragt. Wel had men ook in *Frankrijk* reeds hoogeſcholen opgerigt; en is het inzonderheid opmerkelijk, dat ons vaderland en de aangrenzende noordelijke deelen van het *Duitſche* rijk reeds verſcheidene groote mannen en eene uitmuntende ſchool te *Deventer* konden aanwijzen (†). Doch 's mans eigene geſchiedenis en ſchrif-

(*) Mr. M. C. VAN HALL, in zijne Redevoering over NOORDKERK; zie *Magazijn*, bij WARNARS.

(†) Men zie hierover eene Voorlezing van den Hoogleeraar VERBURG, te vinden in No. XV, voor 1823, van dit

Digitized by Google

ſchriften doen ons zien, welken beperkten invloed dit op de algemeene verlichting nog oefende, en hoe weinige de gelegenheden waren, om iets goeds en nuttigs te leeren. Op de predikſtoelen hoorde men beuzelingen in jammerlijke taal voordragen. Het doorgaand ſchoolonderwijs was niet min bekrompen en ondoelmatig. Zelfs in *Italië* zocht men wel vergeefs naar iemand, geſchikt om onderwijs in de *Griekſche* taal te geven. En de godgeleerdheid, aan de ſchoolſche wijsgeerte op het naauwst verbonden, bragt niet dan doornen en distelen, ijdele praal en twisten voort. Ja, zij, die zich al verwarmden aan den opkomenden gloed uit oud *Latium* en *Griekenland*, op het voetſpoor der MEDICIS's den goeden ſmaak en de kunſten beginnende te huldigen, kleefden, zelfs in de hooge geeſtelijke rangen, het ongeloof, het zedebederf en de weelde hunner nieuwe meesters veel meer, dan de gezonde leer en deugden van het licht der wereld aan. Zoo was het dus nog duisternis van rondomme. Geene zon was opgegaan; geene weldadige, algemeene kennis had zich verſpreid; geene menigte van ſcholen ontloken, als algemeene kweekhoven; ſlechts hier en daar eene ſter aan den verwijderden hemel, of eene prachtige flikkering, gelijk het noorderlicht, doch die meer ſchrik dan voordeel kon aanbrengen. En zoo ERASMUS den morgenſtond van eenen beteren dag al beleefde, door zijne eigene werkzaamheid welligt meer, dan door die van iemand anders, bevorderd, vreesſelijke wolken bedekten terſtond de lucht, en de uitgeſchotene ſtralen van waar en valsch ijvervuur dreigden bijna meer verwoesting, dan zij vruchtbare kennis en deugd beloofden.

Te midden eener woestijne, echter, wordt ſomtijds eene gezegende plek aangetroffen, waar de milde bron alles heerlijk doet groenen. Welligt behoorde dan onze ERASMUS tot zulk een gelukkig huis en geſlacht, waar de voorſpoed, de kunde en deugd elk zaadje van het goe-

Tijdſchrift; als ook een ſtuk van den Weleerw. DELPRAT, in den *Recenſent o. d. Rec.* ter zelfde maand.

Digitized by Google

goede deden ontluiken? Gij alleen weet het beter, M. H.: hij was een onecht kind, het kind eener verlatene en van ſchaamte weggevlugte moeder, verſchoven en verraden, zelfs eer hij nog het daglicht aanſchouwde. Dit een en ander doe ons echter geen vooroordeel tegen hem opvatten, als het gebroed van laaghartigheid en ontucht onder het diepst gezonken gemeen. Want, zoo dwaas elke tegenzin op zulken grond welligt zoude wezen, zoo weinig mag dezelve hier in aanmerking komen. Er ligt veeleer een waas van romaneske liefde en rampſpoed over zijne geboorte verſpreid, die het gevoelige hart al ligtelijk tot zich trekt. Zijn vader, de jongſte zoon van welgezetene ouders in *Goudà*, was een vrolijke en aangename medgezel, maar, niettegenſtaande deze eigenſchappen, door zijne oudere broeders, uit baatzucht, tot het kloosterleven gedoemd. Was het wonder, dat hij, die zich te vergeefs tegen hunne oogmerken verzette, ook zijne liefde tot een meisje, de dochter eens geneesheers in dezelfde ſtad, niet openlijk durfde belijden of vertoonen? Heimelijk volgde hij dus de begeerte van zijn hart; heimelijk ontmoetten de jonge lieden elkander, en deden nacht- en eenzaamheid, hoop en hopeloosheid ELIZABETH welhaast wegſchenken, wat zij, onder het zegel van den echt, met hem niet ruilen mogt. Al ſpoedig openbaarde zich de anders zoo zoete vrucht der teederſte gemeenzaamheid. De vader, door allerlei angst gedreven, verlaat ſtad en vaderland; de moeder, gewis om hare ſchande te bedekken, reist naar het naburig *Rotterdam*, niet droomende voorzeker, hoezeer zich die ſtad eenmaal op haren zoon verheffen zou! Bij gebrek aan uitvoerige berigten, is niet naauwkeurig te bepalen, wat al verder voorviel. Welhaast ontdekte men, dat de jongeling naar *Rome* was geweken, en daar, als afſchrijver van boeken, van eigen' handen-arbeid leefde. Welhaast keerde ook het vlugtend meisje weder. En terwijl deze door de brave en goedhartige moeder haars ongelukkigen minnaars met toegevendheid ontvangen en bijgeſtaan werd in de opvoeding van haar kind, werd hij, het ſlagtoffer

Digitized by Google

van zwart verraad, door het berigt zijner broederen, dat ELIZABETH met haar' zoon jammerlijk was omgekomen, in wanhopige droefheid genoopt, om de kloosterpij aan te nemen. Dit was de eeuwige ſcheidsmuur tusſchen hem en haar. Daarna teruggekeerd, vond hij wel de leugen uit, en de geliefden nog in wezen, maar ligt alleen om hem des te ongelukkiger te maken. Hij verkeerde echter in het vervolg met haar op den voet eener vertrouwde vriendſchap, en bleef een tijdlang werkzaam deel aan de kweeking van den jongen ERASMUS behouden (die echter nu nog ſlechts den naam van GERRIT, en, naar zijn' vader, GERRITSZOON, droeg, daarna, volgens het gebruik van den tijd, in eenen *Griekſchen* en *Latijnſchen* van bijna gelijke beduidenis overgegaan). Na te *Gouda* eenig onderwijs genoten te hebben, en vervolgens een' korten tijd als koorknaap bij de hoofdkerk van *Utrecht* aangeſteld geweest te zijn, ging hij, als blijkbaar meer geſchikt voor de letteren, dan voor de zang- en toonkunst, met zijne moeder tot de reeds genoemde *Deventerſche* ſchool over, waar hij de eerſte gronden, den ſmaak en den ondoofbaren ijver voor geleerdheid opdeed, welke hem daarna nooit weêr hebben verlaten. — Ziet daar, M. H., eene dier ſpranken op het donkere levenspad zelfs van den ongelukkigſten, door velen voorbijgezien of vertrapt, ſchoon ligt geſchikt om eene fakkel daaraan te ontſteken, die over al de volgende dagen licht. Het levert teffens een bewijs op voor de goede gezindheid van hen, aan welke zijn lot was toevertrouwd, van zijne ouders, welke zich daarvoor wijde ſcheiding getroostten, van zijne moeder vooral, die hem volgde in de vreemde ſtad, opdat het bestmogelijke, zoo niet éénige goede onderwijs, in het land te verkrijgen, hem toch niet mogt ontſtaan. Ja, voorzeker zouden wij te onregt van de groote bezwaren en tegenkantingen ſpreken, door ERASMUS op zijne letterkundige baan ontmoet, indien dezelve van nu voortaan immer zoo effen hadde voortgeloopen. Maar juist hier neemt zijne betrekking als zoon een treurig einde. Grootmoeder was waarſchijn-

Digitized by Google

ſchijnlijk overleden; van zijne immer zoo ongenegene ooms komt in het vervolg goede noch kwade melding meer voor; nu begon de pest in de ſtad zijner woning te woeden, het ganſche huis, waar hij verblijf hield, en ook zijne lieve moeder, in het graf ſlepende; waarna hij tot *Gouda* wederkeerde, ſlechts, zoo het ſcheen, om zijnen treurenden vader in het graf te zien zinken. Wie, M. H., wie uwer is niet genegen, om, eer wij van deze rampzalige ouders ſcheiden, nog een' traan op hun graf te plengen? Welke trouwe moederzorg! welke ſtandvastige liefde onder het monnikskleed! welke rampen en welk een verlies, niet ſlechts voor hen, die ERASMUS' toekomſtige, reeds ontluikende glorie nooit mogten aanſchouwen, maar ook voor hemzelven, wiens licht en genoegen nu eerst in nacht en jammer verkeerden!

De goede geestelijke, trouwens, had wel gewenscht, op den duur, als vader voor zijn kind te zorgen; maar het middel, hiertoe gebezigd, was allerongelukkigst gekozen. Hij had hem, namelijk, vooral onder de voogdijſchap geſteld van zekeren WINKEL, bij wien het knaapje, in den beginne, reeds was ter ſchole geweest. Het is vreemd dit te zien, daar toch het natuurlijk gevolg hiervan zijn moest, dat hij tot zijn reeds zoo vroeg verworpen onderwijs wederkeerde, en het vervolgens niet alleen blijkt, hoe onbevoegd en ongeſchikt de man was, om de kweeking der *Deventerſche* ſchool te voltooijen, maar ook zijne oneerlijkheid en ſchandelijk gedrag allerwegen uitkomen. Doch wie weet, welke listige toeſpraken van den ſluwen eigenbatige den zwakhoofdigen, terneêrgeſlagen monnik hebben in het net gebragt! Wie weet, hoe het opgaande licht misſchien toen reeds gelasterd is door de trage en waanwijze voorſtanders van den ouden nacht! Althans de jeugdige ERASMUS moest welhaast ſlagen en beſchimping verduren van den man, die zijne voortreffelijkheid, en die van zijn tot hiertoe genoten onderwijs, in het geheel niet kon ſchatten. Met den knaap verlegen, en niet meer in ſtaat hem bij zich te houden, liet hij hem, die, in weerwil aller moeijelijk-

Digitized by Google

heden, reeds bekwaam en hoogstgenegen was om het beste onderwijs in vreemde landen te genieten, op eene kloosterschool te *'s Hertogenbosch* bestellen, waar alles opzettelijk daarop was toegelegd, dat het licht en de moed in den jongeling mogten worden uitgedoofd. WINKEL had, trouwens, geen ander oogmerk, dan hem mede welhaast in de monnikskap te steken, ten einde, na het betalen van een gering uitzet, des te minder te vreezen te hebben van eene, hem onmogelijke, verantwoording zijner verdonkerde bezitting. Arme wees! ongelukkige hulpeloze! ligt wel in het geheel niet vermoedende, waarom ook hij tot eene leefwijze werd gedrongen, die niet min met zijne dan met zijns vaders verkiezing streed; ligt wel door de vrome taal van den onverlaat, door de ligtgeloovigheid en bijgeloovigheid van deszelfs vrienden en stadgenooten, daartoe meer en meer aangespoord, als eene verzoening voor de misdaad zijner ouderen, als eene veilige schuilplaats voor zijne schande en vreemdelingschap in de wereld. Ja, wij behoeven naar zulke of soortgelijke omstandigheden en drangredenen niet twijfelachtig te gissen. Uit hoofde eener besmettelijke ziekte van *'s Hertogenbosch* te huis gekomen, drong WINKEL op het bedoelde ten sterkste aan, en schold hem, bij weigerachtigheid, niet slechts voor eenen wereldling en kind des Duivels, maar nam ook de kunstenarij en verleiding van anderen te baat, tot eindelijk echter nog het toeval en de tijd, ligt zonder eenige medewerking van den belanghebber, ERASMUS de eerste schrede gewillig deden doen, welke hij al spoedig ondervond niet zoo ligt herdaan te kunnen worden. In het klooster *Stijn* namelijk, bij de stad gelegen, hield zich een jongeling op, welke met hem de *Deventersche* school, en, sedert, verscheidene andere inrigtingen in vreemde landen, had bezocht, doch daar zoo vele kennis niet opgedaan, als hij thans wel wenschen zou te bezitten, en dadelijk bij ERASMUS aantrof. Wat wonder, dat de jonge lieden elkander zochten? ERASMUS herdacht zeker nog zoo gaarne aan dien schoonen tijd, waar licht en liefde hem omringden,

waar

Digitized by Google

waar de lof van geleerden als AGRICOLA, en de tranen, door zijne moeder over het blij vooruitzigt en de vertroosting van zulk eenen zoon geſchreid, hem zijn lot en verwachting deden zegenen; de éénige heldere plek welligt, wanneer hij op zijn leven terugzag, voor het overige in duisternis gehuld. En niet minder wenschte VAN WERDEN — zoo heette de kloosterling — naar eenen medgezel, een ſteun en hulp als dezen. Welhaast zagen zij elkander dagelijks; welhaast prees gene hem de gemakken, de gelegenheden tot ſtudie, de rijke boekerij van het geestelijk geſticht, als boven alles wenſchelijk, aan. Welhaast vereenigden zich het hoofd en de leden dezer gemeenſchap met hem, om den jongman te gemoet te gaan, en het pad tot hen met bloemen te beſtrooijen. Want, hoe onkundig zelve ook, de roem van zulken geleerden medebroeder, als hij nu reeds was en zeker meer en meer ſtond te worden, was hun niet onverſchillig. Al ſpoedig draagt hij het kleed van eenen nieuweling, en is het proefjaar voor zijne geloften begonnen. Maar, hoe zullen deze goede vaders den gunſtigen dunk, welken zij den voortreffelijken man van hun leven en lot hebben weten in te boezemen, gedurende een gansch jaar ſtaande houden? Wij behoeven het toch den kundigen niet te zeggen; ERASMUS heeft daarover zelf, in vervolg van tijd, de heldere fakkel ontſtoken; de kloosters waren niet, wat zij ſchenen, dikwijls zelfs niet meer ſchenen, maar ſlechts in vroegeren tijd ligt zijn geweest. In de meeste waren luiheid en gemeenheid, brasſerij, wellust, en wat niet al kwaads, aan de orde. De domheid zat er voor, en het licht was gehaat, ſchoon zij den naam en ſchijn daarvan nog najaagden. Inderdaad, welhaast had hij berouw van zijnen ſtap, en hartelijk wenschte hij van denzelven terug te komen: doch, was het hem voorheen reeds moeijelijk geweest, zich tegen WINKEL alleen ſtaande te houden, onmogelijk viel het hem, reeds half ter nedergeworpen, tegen dien man en het ganſche klooster teffens te worſtelen. Daar eindigt dan, zoo het ſchijnt, zijne loopbaan. Eenmaal door de gelofte verbon-

Digitized by Google

den, was er aan geen wederkeeren in de wereld te denken. Geene hoogeſchool kon nu bezocht, geene nieuwe vlugt kon genomen worden. De vriend zelf, die hem tot het genomen beſluit meest had verlokt, bleek welhaast de ware, onbaatzuchtige vriend van hem en de wetenſchappen niet te zijn. En de overigen, welverre van hem aan te moedigen, bezwaarden hem nu zoo veel meer met kloosterlijke beuzelarijen en vernederenden arbeid, als zij hem daarvan voorheen verſchoond hadden. Wat kon hem dan nog bemoedigen of ondersteunen, om op zijn pad voort te gaan? Helaas! beneveld en droevig gaat deze zon bijna op dezelfde plaats onder, waar zij donker en onheilſpellend vóór weinige jaren was opgegaan. Enkele flikkeringen ſlechts van haar licht hadden den opmerkzamen doen zien, welke ſchat van wijsheid en deugd aldus verloren ging!

Ons oogmerk was, M. H., u eerst de geſchiedenis van 's mans worſtelingen, en dan die van zijne zegepraal te geven, in de verbazende geleerdheid, de uitſtekende wijsheid en den hoogen roem zijner bekwaamheden gelegen. En niet ongepast zou het kunnen ſchijnen, na de ſchets van zoo treurigen en vroegen avond, als wij daar even voorſtelden, een einde aan zijnen dag makende, thans, als van eenen nieuwen morgenſtond, te ſpreken van zijnen volgenden luister. Maar de natuur, ja ook de geſchiedenis, duldt zulke ſcherpe afdeelingen maar zelden. Licht en ſchaduw zijn meestal, ten minſte in zekere mate, over het ganſche tafereel verſpreid. En zoo is het ook met ERASMUS, zoo is het bijzonder met dat deel zijner levensbeſchrijving geſteld, welk wij nu naderen. In zijne vroege jeugd reeds blijken van uitſtekenden aanleg hebbende gegeven, bleef hij tot aan zijnen dood toe met veel tegenſtand en moeite kampen; maar de middeltijd zijns levens vooral is zulk een ſprekend tegenbeeld van den dorenſtruik, met rozen hier en daar bezet, als ooit dit aardſche dal aan eenig ſterveling bood.

ERASMUS zette zijne letteroefeningen in het klooster voort, zoo goed dit mogelijk was. Welhaast vond hij

Digitized by Google

hij zelfs nieuwe bemoediging en ſteun bij dezen zijnen arbeid, in de vriendſchap met eenen anderen jongeling, die de goede ſtudiën zoo zeer als hij beminde. Ja, er voegde zich, in het vervolg, nog een tweede bij, een priester te *Gouda*, wien het aanvankelijk ſlechts om tegenſpraak en twist met hem ſcheen te doen te zijn. Dit, M. T., is het voordeel der deugd in het algemeen, dat zij ons vrienden verſchaft, dikwijls in onze vijanden, indien zij zelve ſlechts onze vriendſchap waardig zijn. Dit is het voordeel der nuttige werkzaamheid in het bijzonder, dat zij ons, bij dit genot der vriendſchap van anderen, tevens eene opgeruimde welgemoedheid verſchaft, die ons als 't ware regt tot onze eigene vrienden maakt. En behoeven wij er bij te voegen, dat de diamant, ſtaag geſlepen en tot grootere volkomenheid gebragt, ook op de donkerſte plaats niet onbekend zal blijven? Vijf jaren ſleet hij, die ééns het wonder van *Europa* moest worden, in de monnikspij, bij eene weinig bekende kloosterörde, buiten het onberoemde ſtadje van ons nederig en dikwijls verachte vaderland. In dezen tijd begon hij nu en dan de pen te voeren; ſchoon het meeste waarſchijnlijk eerst later algemeen is bekend geworden. Doch nu zag hij eensſlags zijne boeijen gebroken, en het uitzigt geopend, om de wereld, zelfs van hare ſchoonſte, althans voor hem aanlokkelijkſte zijde, op zijn gemak te beſchouwen; in eenen toeſtand zijnde overgebragt, die met zijne beſchaafde behoeften en verfijnden ſmaak te eenemaal ſtrookte. De Bisſchop van *Kamerijk*, naar *Rome* willende reizen, ten einde de waardigheid van Kardinaal te verkrijgen, wenschte daartoe door eenen Geheimſchrijver vergezeld te worden, wiens geleerde bekwaamheden hem tot eer en voordeel konden verſtrekken. ERASMUS werd hem als zoodanig bekend, en kreeg ligtelijk verlof, zijn klooster met 's Kerkvoogds paleis te verwisſelen. Van de voorgenomene reize kwam intusſchen niet; en hetgeen wij van zijn verblijf te *Kamerijk* weten, beduidt wel weinig, maar geeft ons inderdaad luttel reden, om over het aangename en voldoende, ten

Digitized by Google

ten opzigte zijner hoop en verwachting, gunſtig te denken. Hij werd er tot priester gewijd, en geraakte in kennis met zekeren *Zeeuwſchen* Edelman en diens moeder, welke daarna van eenig belang voor zijn volgend leven werd. Zijn brandend verlangen was thans, (inderdaad een vuur, dat reeds lang onder de asch ſmeulde) om naar de beroemde hoogeſchool van *Parijs* te gaan, en den rang van Doctor in de Godgeleerdheid te verkrijgen. Hij bekwam ook dezen zijnen wensch, wat het eerſte gedeelte betreft, al ſpoedig. Maar de bekrompenheid zijner geldmiddelen, behalve in een klein jaargeld der genoemde vrouwe (Markiezin van *Veere*), in den kwalijk betaalden onderſtand van zijnen beſchermheer gelegen, hinderde hem niet weinig in zijn oogmerk, daar de vrije tafel niet dan allerſlechtſte ſpijzen opleverde, de aankoop van noodige boeken kostbaar viel, en hij eindelijk wel genoodzaakt werd, den tijd, dien hij aan eigene volmaking zoo gaarne geheel beſteden wilde, aan het, druk gezochte, onderwijs van anderen toe te wijden.

Wij zouden den aard en de grenzen eener verhandeling te buiten gaan, M. H., indien wij hem verder op alle zijne ſchreden wilden volgen. Afwisſeling van lot en woonplaats bleef bij aanhoudendheid zijn deel. En wanneer wij zijne menigvuldige reizen, naar *Engeland*, naar *Italië*, en dan weêr herwaarts, of naar *Frankrijk*, gadeſlaan, — wanneer wij daarbij op zijn ziekelijk ligchaam letten, door vasten, kwelling, waken en gebrek, bij vele ſtudie, in de kloosters en elders veroorzaakt, — en hierbij eindelijk alle de verdrietelijkheden voegen, uit zijne bekwaamheid zelve, uit zijne waarheidsliefde en luimigen geest natuurlijk ontſprongen, — dan vinden wij daarin nog altijd zulk eene menigte van beletſelen en zwarigheden, dat bijna aan geene volharding en meer dan gewone werkzaamheden of bekwaamheden te denken valt. Hierbij laten wij dus deze ruwe ſchets, om u in het volgend gedeelte meer opzettelijk bezig te houden met die verkregene vrucht. Jammer ſlechts, dat wij u daarvan nog minder een volkomen denkbeeld zullen kunnen geven. Doch wie

Digitized by Google

wie vordert, dat eene landkaart alle de ſchoonheden en rijkdommen van een gewest aanwijze? wie houdt zich niet menigmaal met weinige omtrekken en hoofdſtippen tevreden? en zocht de algeheele voldoening van zijnen weetlust, het zij in eigen bezoek, het zij in eene uitvoerige en ſchilderkundige beſchrijving? Zoo moge ik u dan ook ſlechts gewenkt hebben, om uitgebreider historiën van 's mans leven in te zien, of nog veeleer die werken en brieven zelve te doorſnuffelen, in welke hij zich, zijn leven, geest en hart, zoo kennelijk heeft afgebeeld!

Wat is eigenlijk het werk en het doel van den geleerden letterminnaar? Het antwoord op deze vraag ſchijnt zeer eenvoudig: de vreemde, inzonderheid *Griekſche* en *Latijnſche*, talen aan te leeren, de werken, daarin geſchreven, te lezen, en zijne kundigheden, door het eerſte zoo wel als laatſte verkregen, weêr aan anderen mede te deelen. Op deze wijze immers geraken de ſchatten van ſmaak en wetenſchap, in die oude ſchrijvers opgeſloten, van zelve in omloop. De leeraars des volks, de voorſtanders van deszelfs belangen, de handhavers van regt en geregtigheid, die van gezondheid en algemeen behoud, elk voor zoo veel hem betreft, met deze wijsheid en bekwaamheid uitgerust, doen ons in de voorregten eener vroegere beſchaving deelen. En het licht, dat *Rome* en *Griekenland* ééns beſcheen, of dat in *Jeruzalem* en aan het meer van *Tiberias* ſtraalde, deelt zich aan ons land en tijd mede. Doch men denkt hierbij niet zoo gereedelijk aan alle de zwarigheden, welke met deze zaak zijn verbonden, en die vooral in ERASMUS' tijd zeer in aanmerking komen. Het was veertien en meer eeuwen geleden, dat de genoemde letterkunde had gebloeid. Sedert waren de talen meer en meer verbaſterd, vergeten, en vervangen door allerlei tongvallen; ſedert de ſchriften verwaarloosd, bedorven in het overſchrijven, of nu geheel, dan ten deele te zoek geraakt en onleesbaar geworden; ſedert de geſchiedenisſen, omſtandigheden en gebruiken, met welke zij naauw te zamen hingen, onbe-

Digitized by Google

bekend gebleven. Het was dus niet alleen uiterst moeijelijk, zich die talen eigen te maken; maar dan zelfs verſtond men den zin en de meening der ſchrijvers niet; en wanneer men anders ook tot dit geheim zou zijn doorgedrongen, dan ontbrak menigmaal die zin, dan worſtelde men met de fouten en leemten van een affchrift, dat vaak als zand te zamen hing. Alle deze zwarigheden derhalve te overwinnen en tevens het pad voor anderen te effenen, die verkeerdheden en uitlatingen te herſtellen, die duisterheden op te helderen, en menigmaal eene min bekende in eene andere, toch ook vreemde taal over te brengen; ziet daar, wat men van den geleerde vordert, wat inzonderheid in dien tijd even zoo noodzakelijk als moeijelijk was, en wat ERASMUS in eene uitgebreidere mate heeft volbragt, dan misſchien iemand anders. De ſchrijvers, door hem uitgegeven, en door middel der pas ontluikende drukkunst algemeen verſpreid, zijn ontelbaar te noemen. En mist men in dezelven ook de uiterſte naauwkeurigheid en volmaking van later tijd, de ſchat zijner geleerdheid, en het nut, door hem langs dezen weg bewezen, loopt allerwegen in het oog.

Wij vorderen echter meer, dan bloote geleerdheid, om onze volkomene achting aan den man van letteren te ſchenken. Wij willen, dat hij zelf de wetenſchap en bekwaamheid overneme, welke in de behandelde ſchrijvers uitblinken. De geſchiedenis, de wijsgeerte, de menschkunde en algemeene verlichting, aldaar aangetroffen, moeten zijn hoofd verſieren, zijn gevoel verheffen, zijnen ſmaak en ſchrijfſtijl vormen. Schrijft hij in de taal van het oude *Rome*, dan moet er ook geene van hare eigenſchappen verloren gaan. En zijn het belangen en omſtandigheden van onzen tijd, die behandeld worden, dan moet echter de toepaſſing daarop, noch in juistheid, noch in losheid, iet het minſte misſen. Hoe moeijelijk dit zij, is den ongeletterden niet wel te beduiden. En hij behoort het ook op onze verzekering aan te nemen, dat ERASMUS die zwarigheid op de allervoortreffelijkſte wijze is te boven gekomen. Bij den maar

eenig-

Digitized by Google

eenigzins geoefenden, echter, beroep ik mij gerust op zoo vele en zoo velerlei geſchriften, op zoo veel ſcherpzinnigheid, geestigheid en bevalligheid, in brieven, ſpreekwoorden, zamenſpraken, zoo wel als redevoeringen en deftige verhandelingen of ſtrijdſchriften. Nergens was zijns gelijken; nergens is hij misſchien tot op dezen dag aan te wijzen. Nergens ſtraalde een licht, zoo helder, en zoo algemeen, als het licht des *Rotterdammers* ſtraalt.

Maar ERASMUS was geestelijke, voerende teffens den naam van Priester en openbaar Leeraar. Wat heeft hij derhalve in dit opzigt verrigt? in hoe ver heeft hij zijne geleerdheid aan de edelſte der wetenſchappen beſteed? en wat mogen wij van zijne vordering en denkwijze te dezen aanzien houden? — Een groot deel der door hem behandelde ſchrijvers waren kerkvaders. In het bijzonder wijdde hij zeer veel tijd aan de uitgave, vertaling en verklaring van de ſchriften des N. Verbonds. En zijne meeste eigene geſchriften hadden de verlichting en verbetering der algemeene, godsdienſtige denkwijze ten doel. Het voegt ons wijders niet, tuſſchen hem en andere godgeleerden, het zij van de Roomſche of van de Protestantſche zijde, te beſliſſen. Maar, wat onszelven betreft, nimmer ſta ik meer verwonderd, ja verbaasd, dan wanneer ik de wijsheid en gematigdheid van zijne denkwijze beſchouw, zoo vol van geloof aan het Goddelijk woord, en zoo redelijk, aannemelijk, overtuigend, — zoo onverſchillig omtrent dorre beſpiegelingen, en zoo vurig en krachtig, om de deugd en haren vrede aan te prijzen, — in diervoege zelfs, (wat die onverſchilligheid aangaat) dat hij de twaalf Artikelen des Geloofs als het éénige verbindende voorſchrift, buiten den Bijbel, wenschte behouden te hebben. Het is waar, men beſchuldigde hem daarna, bij de eene partij van onvoorzigtigheid, als hebbende aanleiding tot de volgende ſcheuringen gegeven, en bij de andere van lathartigheid en onopregtheid, omdat hij zich niet bij hen voegde. Maar, zoo hij meende de kerk in de kerk te kunnen en te moeten hervor-

Digitized by Google

vormen; zoo hij te dien einde het monnikendom, de onkunde der priesters, en de werkheiligheid van bedriegers of bedrogenen moedig aantastte, en teffens den Bijbel algemeener bekend maakte, de openbare godgeleerdheid poogde te zuiveren: wie mag hem dat ten kwade duiden? wie van hem vergen, het zij dien anderen weg te volgen, welken naderhand LUTHER, zijns ondanks, insloeg, het zij te verantwoorden voor dit onvoorzien gedrag?

Doch zien wij verder, hoe zijne tijdgenooten over hem dachten; hoe verre hij het, gelijk men zegt, in de wereld bragt; de geschiedenis weêr meer ter hand nemende, om zijnen verworven roem eenigzins te berekenen. — Gewisselijk zoudt gij u bedriegen, M. H., indien gij u zijne loopbaan, na het doorworstelen der eerste moeijelijkheden, als een rozenpad voorstelde. Wij waarschuwden u daaromtrent reeds, en zelden was de weg van eenig groot man zoo effen en gebaand. Zelfs zijn roem bleek ons niet onbezwalkt, zijn werk niet ongelasterd of onveroordeeld te zijn gebleven. De kloostergeestelijkheid hier, de jaloersche, aan het oude verkleefde geleerden daar, en de ijveraars voor het nieuwe, maakten hem beurtelings, zoo veel zij konden, het leven bang. Doch te midden dezer voorbijgaande wolken en nevelen, tegen het licht onbestand, schittert en gloeit de zon zijner vermaardheid met onverdoofden luister. In *Rome*, waar hij eerst op gevorderde jaren verscheen, ging zijne behandeling door Hof en Grooten alle denkbeeld te boven. Drie of vier na elkander volgende Opperpriesters betoonden hem steeds de hoogste gunst. En prebende bij prebende gevoegd, moesten hem de waardigheid en het vermogen schenken, om tot den hoogen, doch door hem ontweken, rang van Kardinaal op te klimmen. *Italië*, *Frankrijk*, *Duitschland*, *Engeland* inzonderheid en de *Nederlanden*, kampten om zijn bezit, hem beurtelings de vereerendste en voordeeligste aanbiedingen doende. Dikwijls, wanneer hij eene stad binnenkwam, werd hij ingehaald met eene staatlie der regering en toeloop des juichenden volks,

Digitized by Google

volks, welke men gewoon is slechts bij groote Vorsten te zien. De Overheid van *Bazel* in het bijzonder, waar hij in den schoot der vriendschap, onder de bezigheid der uitgave van staag nieuwe werken, ten laatste nog bezweek, boeide hem door gunst op gunst aan hare stad, en deed, zelve geheel tot LUTHER's kerk overgegaan, niet min dan drie lijk- en lofredenen op den katholijken ERASMUS houden, zijn lijk de beste plaats gunnende in haar prachtigst bedehuis. En deze groote man, de vriend van Vorsten en Edelen, de raadsman van Keizers en Pausen, de bevrediger ligt der Christenheid, indien men naar hem geluisterd had, was niet min gezegend en geacht onder alle standen. Door ziekte en kwelling afgemat op eene zijner veelvuldige reizen, hoort de tolbeambte naauwelijks zijnen naam, of de vreugde straalt hem ten oogen uit; het ganssche huisgezin moet den man zien en kennen, die hen zoo dikwijls stichtte en vermaakte; het beste is niet goed genoeg tot zijne verkwikking, in welke veeleer de ganssche manschap van het schip moet deelen; dan dat hem tijd te kort schiete, om ERASMUS naar waarde te eeren. — Zoodanig was het lot van den grooten en tevens zachtaardigen, hoogstbeschaafden en hoogstbevalligen man. Zoo scheen zijn glorierijk licht tot aan den laatsten stond. Zoo zweefden de roem en de weldadigheid van het nederig *Nederland*, op de veder des *Rotterdammers*, geheel *Europa* rond.

Hier eindig ik mijne lofspraak, T.: want het nut te berekenen, dat hij voor volgende eeuwen heeft bewerkt, acht ik onmogelijk. Wat ons overblijft, is eenen blik terug te slaan op het eerste tijdperk van zijn leven, op alle de moeijelijkheden, beletselen en verstrooijingen, door hem te allen dage ontmoet, op de dikke duisternis van den nacht, welken slechts hier en elders een straal begon door te breken. Immers, dan zoeken wij te vergeefs naar verband of evenredigheid tusschen zijne lotgevallen en zijne bekwaam- of werkzaamheden; dan blijft er bijna geen maatstaf over, om zijne grootheid te meten; dan staan wij verbaasd over de vatbaarheid, over de vastheid

Digitized by Google

en de vruchtbaarheid van zoodanigen geest. Onder al dien arbeid, die moeijelijkheden en verdrietelijkheden, van zijnen eerſten tot zijnen laatſten ſtond, bezweek hij niet, — bezweek zijn teeder en gevoelig ligchaamsgeſtel, zijn levendige en hooggeſpannen geest niet. Tot bij de zeventig jaren bragt hij ten einde, nog altijd opgeruimd, tot fijne ſcherts genegen, en de vreugd zijner vrienden. Welk eene aangename gedachte, welk een verrukkend gezigt, M. H.! Welk eene bemoediging, om in edele werkzaamheid, in kunde en deugd het voedſel en vieraad des levens te zoeken! Ja, dat heet: *gelukkig door verdienſte!* Stond ERASMUS misſchien den ſtichters uwer Maatſchappij voor oogen, — zijne algemeene kunde, zijne bevalligheid, zijn vrolijke dienst van deugd en wetenſchap? Welaan! vereeren wij hem ten minſte als zulken ſchutspatroon. En kan onze ſtad niet op zijn ſtandbeeld of op zijne geboorte roemen, zij verheffe zich als op zijnen tempel, en vereere hem door zijne navolging!

IETS OVER DE CHOLERA MORBUS, WAARGENOMEN IN HET BEGIN DES JAARS 1820 TE MALAKKA, EN IN JULIJ VAN HET JAAR 1821 LANGS DE KUST VAN JAVA, DOOR J. VAN DISSEL, JZ., *Oud-Officier van Gezondheid ter Zee, Med. et Chir. Doctor en praktizerend Geneesheer te Hillegom.*

Naar mate eene ziekte duisterder is in haren oorſprong en verwoestender in hare voortgangen, naar mate zij zich ſneller en meer algemeen uitbreidt, wordt de behandeling meer onbepaald en moeijelijk, het naauwkeurig onderzoek van dezelve dure pligt voor elken Geneesheer, en hij, die in de mogelijkheid is, al ware het ook ſlechts tot derzelver gedeeltelijke beſtrijding, door ondervinding wapenen aan te wijzen, mag deze aanwijzing niet terughouden.

De

Digitized by Google

De overweging van dit een en ander bewoog mij, het geen ik gedurende mijn verblijf in *Nederlandsch Oost-Indiën* aangaande de *Cholera Morbus*, dien woedenden vijand onzer volkplantingen, opmerkte, als bijdrage tot derzelver kennis en behandeling, mede te deelen. Ruim tweehonderd voorwerpen, zoo van onze Equipage aan boord van Z. M. 's Brik van Oorlog *Irene*, en later van de ten vervoer ingescheepte manschappen, als ook van *Maleijers*, *Chinezen*, *Mooren*, *Javanen* enz., door deze ziekte overvallen, heb ik, in twee afzonderlijke tijdperken, met de meeste oplettendheid behandeld, en ben daardoor misschien in staat gesteld, eenig licht over de oorzaken, den aard, de geneeswijze en de voorbehoedmiddelen dezer verschrikkelijke plaag te verspreiden. Ik zal hiertoe eene korte geschiedenis van hetgeen ik in denzelver behandeling ondervond, en waartoe ik destijds de bouwstoffen verzameld heb, ter neder schrijven; niet om mijne wijze van zien (welke misschien van die van anderen verschilt) als de éénige ware te stempelen, of om aan anderen den weg, door mij bewandeld, als onfeilbaar aan te toonen (dit zoude op mijnen leeftijd wel de belagchelijkste laatdunkendheid zijn, die ik mij zou kunnen aanmatigen); neen, maar om op eene bescheidene wijze, indien mogelijk, eenigzins nuttig te zijn, en aan vreemdelingen (met wie ik mij voor het overige niet zal vermeten mij gelijk te stellen) de eer niet te gunnen, dat in *Nederlandsche* Maandschriften alleen *hunne* bijdragen tot de kennis dezer ziekte verschijnen zouden. Dan, ter zake.

Na de vruchteloos afgeloopene Expeditie tegen het oproerige *Palembang*, in October 1819, ontvingen wij bevel, naar *Malakka* te stevenen; tegen het begin van 1820 wierpen wij daar ter reede het anker; dan, hoe groot was onze schrik, toen wij, bij de terugkomst der eerste bezending naar den wal, de vreesselijke tijding vernamen, dat de *Cholera Morbus*, die wij toen nog slechts bij geruchte kenden, deze streken in een' hevigen graad teisterde! Het was avond, toen wij dit vernamen, en ik

Digitized by Google

haastte mij den volgenden dag met zonsopgang naar den wal te komen, ten einde nadere berigten in te winnen omtrent eenen vijand, aan wiens kennismaking mij thans zoo veel gelegen was. Na op de ſtraten reeds eenige lijders, door dezelve aangetast, te hebben gezien, en zoo veel mogelijk berigten te hebben ingewonnen, vernam ik, dat de behandeling dezer ziekte alhier geheelenal *empirisch* was; en, zoo het mij voorkwam, was het geene *empirie* van de redelijkſte ſoort: zij was voornamelijk, of liever geheel alleen, gegrond op eene mededeeling van Dr. ALEXANDER, te *Poeloe Pinang*, in *the Prince of Wales Island's Gazette* van den 29 October 1819, waarin door dezen Geneesheer (wiens verdienſten ik voor het overige vereer) eene geneeswijze was voorgeſlagen, welke ik hier in haar geheel zal afſchrijven, zoo als ik dezelve uit het *Engelsch* heb overgebragt:

„De volgende regels zijn voor de behandeling der *Cholera Morbus*, op gezag van het Gouvernement, tot algemeen narigt bekend gemaakt. Men geve iederen zieke, met braking overvallen, een der *Calomel*-poeders, (20 greinen voor een' *Europeaan*, 15 voor een' Inboorling) waarbij 60 druppels *Laudanum* met een weinig water en brandewijn kan gevoegd worden. Wanneer het te krijgen is, en indien dit de *irritatie* der maag bedaart, kan de zieke eene *doſis* (*unc. j.*) van het *Cholera-Mixtuur* (*) elk half uur nemen, tot dat hij warm wordt en zich over het algemeen beter bevindt.

„ Als

(*) Voorſchrift der *Mixtura Cholera*:

℞ *Tinct. Columbae unc.* iij.
—— *Cinnamomi Comp. ſive*
—— *Cardamomi Comp. ſive*
—— *Lavendulae Comp.*
Sp. Ammoniae Arom. aa unc. β.
Aq. Menth. Pip. unc. ix.
M. f. Mixt. Cholera.

Dr. ſ. elk half uur twee groote lepels vol, tot dat het braken ophoudt.

Digitized by Google

„ Als het braken terugkomt in den loop van een uur
„ of zoo, moet de *Calomel* en *Laudanum* en het *Mix-*
„ *tuur* ieder half uur als te voren herhaald worden. Daar
„ het aanbrengen van warmte een der voornaamſte mid-
„ delen is, om den omloop van het bloed te herſtellen,
„ waarvan het leven zelf afhangt, zoo wordt het ten
„ ſterkſte aanbevolen, dat de zieke terſtond bij elken aan-
„ val in een warm bad moet gezet worden, zoo ſchielijk
„ als mogelijk is, en er in blijven tot dat de pols rijst
„ en een behoorlijke graad van warmte herſteld is. Wan-
„ neer de gelegenheid ontbreekt, kan er warm water
„ over den lijder geſtort, of wrijvingen met warme flan-
„ nel, asch, zout of zand aangewend worden, hetgeen
„ echter niet zoo heet moet zijn, dat het brandt. Inge-
„ valle er geen warm bad kan bezorgd worden, (bij de
„ Zeelieden b. v. (*)), kan men dit vervangen, door
„ een of meer potten kokend water in de hangmat der
„ zieken te zetten, en de ruimte overal digt te ſluiten
„ met eene mat, om te beletten, dat de ſtoom wegvliege,
„ en daarbij aan het doel van een warm bad te beant-
„ woorden. Men zal bevinden, dat dit een zeer krachtig
„ middel is tot vernieuwing der warmte; en daar het al-
„ tijd zeer gemakkelijk kan verkregen worden, zoo is dit
„ eene voorname aanbeveling in deszelfs voordeel. Wan-
„ neer na de eerſte twee giften van het *Mixtuur* de
„ ligchaamswarmte niet ſpoedig terugkeert, kan elk half
„ uur, of meer, als het noodig is, eene kleine hoeveel-
„ heid warme wijn of geeſtrijk vocht (*ſpirits*) met water
„ gegeven worden.

„ Daar een ontzaggelijke dorst gewoonlijk deze ziekte
„ vergezelt, moet de lijder in geen geval aangezet wor-
„ den hieraan te voldoen, maar alleen eene kleine hoe-
„ veelheid (twee tafellepels) warm broodwater nu en dan
„ wor-

(*) De ondervinding heeft mij geleerd, dat dit wel degelijk kan gebeuren: op onze Brik is, door middel van doorgezaagde watervaten, nooit een mijner lijders aan de *Cholera Morbus* van herhaalde warme baden verſtoken geweest.

Digitized by Google

„ worden gegeven. Wanneer de *Calomel* na een verloop „ van twaalf uren niet op de ontlasting werkt, en de „ kracht der ziekte genoegzaam geweken is, kunnen er „ een paar lepels *Oleum Castorei* gegeven worden, of „ eenige greinen *Jalappae* en *Calomel*, (15 van de eerste „ en 3 van de laatste) om dit uitwerksel te bevorderen. „ Het publiek ...." (Hier volgt de aanwijzing eener plaats, waar men de lijders kan doen brengen.)

(Get.) „ GEO. ALEXANDER,
„ *P. W. Island*, *Sup. Surgeon.*"
„ 9 October 1819."

Welke dan ook de grond zij, waarop deze aanbevolene behandeling rustte, dezelve was *specifiek;* men wist slechts van ééne; ééne, welke moest toegepast worden op ieder, die aangevallen was, zonder onderscheid van jaren, geslacht, temperament, enz., enz.; dezelfde *dosis* werd aan allen toegediend, en deze moest aan iederen graad van ziekte ten behoorlijk tegenwigt verstrekken. Hij, (om geene meerdere tegenoverstellingen aan te wijzen) die, in deze verzengde gewesten geboren, (zoo er buitendien geen *contagium* op hem inwerkt) eene brandende zon en koude natte avondlucht in de spoedigste afwisseling zonder eenig ongemak verdraagt, en de inboorling van het gematigde *Europa*, die met alle de gevaren en moeijelijkheden van een hem vreemd klimaat te worstelen heeft, deze beiden moesten, volgens de aanwijzing van Dr. ALEXANDER, nagenoeg op dezelfde wijze behandeld worden, zonder dat, buitendien, op den graad en meerdere of mindere hevigheid der ziekte gelet werd. Dit, ondersteund door het gevoelen, voorgedragen in een te *Malakka* uitkomend *Journal*, waarvan een *Engelsche* Zendeling schrijver is, getiteld *Indo-Chinese Gleaner*, Januarij 1820, pag. 248, *v.* 8°. *sqq.*, dat men in *allen* gevalle niets dan *Calomel*, *Ol. M. Pip.*, *Laudanum* en Brandewijn noodig had, om deze ziekte bij *allen* te genezen; dit, zeg ik, had ten gevolge, dat men eerlang in ieder huisgezin deze middelen naast elkander

Digitized by Google

der zag, welke te zamen het grootſche opſchrift droegen: *Middel tegen de Cholera Morbus*, (ſchoon hetzelve meestal jammerlijk faalde) zoo als men anders in het dagelijksch leven op het een of ander *Menſtruum* b. v. ſchrijft: *Middel om vlekken uit te maken;* offchoon ik geloof, dat men gewoonlijk het laatſte met meer zorg aanwendt, dan het eerſte aldaar gebruikt werd, daar men, wat de hoeveelheid aangaat, zich ten minſte nog min of meer regelt naar de uitgeſtrektheid der vlekken, en dit ten aanzien van de *Cholera Morbus* In 't geheel geene plaats vond... Zie daar dan het oogenblik geboren, dat het in dit opzigt met de Geneeskunde erger geſteld was, dan toen de beroemde WECKER zeide, dat men, als een tolbediende in het tolregister, niets meer noodig had, dan ergens, in eene nieuwe leer der geneesmiddelen, den accijnsregel na te zien, wat ieder prikkelend middel aan het *asthenisch* ligchaam had te betalen! enz. Den aldaar aanwezige Geneeskundigen mijne opmerkingen, ten opzigte dezer grove dwaling mededeelende, ſtemden dezen volkomen met mij in.

Niemand der onzen aan boord werd intuſſchen door deze ziekte aangetast, nadat wij aldaar eenige dagen vertoefd hadden (daar de matrozen, zonder hooge noodzakelijkheid, niet aan wal kwamen); toen, op een' tijd, dat ik mij in de ſtad bevond, twee derzelven, ſterke, jonge en volbloedige menſchen, door de *Cholera Morbus* overvallen, en ijlings naar wal gebragt werden. Ik kwam bij hen, toen zij, volgens het bovengemelde genezingsplan, reeds een aanmerkelijk deel der prikkelende middelen verzwolgen hadden, en zag hen ſtervende aan *Enteritis* en aanval van *Apoplexie*; de hevigſte *congeſtiei* naar boven waren aanwezig, en, niettegenſtaande ik oogenblikkelijk alle pogingen aanwendde, om het bloed van de herſenen af te leiden, het was vergeefs, en ik zag hen beiden als ſlagtoffers eener verkeerde behandeling omkomen. Ik drong aan op de *ſectio cadaveris*, en gaf mijne verwondering te kennen, dat dit niet reeds eerder gebeurd was aan onderſcheidene lijken; dan, dit werd afgeſlagen,

Digitized by Google

omdat men vreesde, dat, bij de opening van *cadavera*, aan deze, zoo men meende, pestaardige ziekte *versch* gestorven, (want in *Indië* kan men hier niet mede toeven, indien men eenigzins met grond *indicaties* wil afleiden uit het bevondene) de besmetting zoo hevig zou zijn voor hem, die deze bewerking deed, dat hij er zeer zeker kort daarna het slagtoffer van moest worden. Ik begreep, dat deze vrees, hoezeer misschien gegrond, mij niet mogt weêrhouden, en verzocht, door tusschenkomst van mijnen waardigen Kommandant, den Ridder E. LUCAS, aan den Heer Gouverneur van *Malakka*, dat mij ter beschikking zouden gesteld worden zes versche lijken van verschillenden ouderdom, van welke, helaas! overvloed voorhanden was. Ik verkreeg dit; en niet zonder huivering, maar vast besloten, opende ik dezelve naauwkeurig, in tegenwoordigheid van twee Geneeskundigen (*). Ziehier mijne *resultaten:*

In de *ventriculus* en het *intestinum duodenum* van de twee straks genoemde matrozen bevond zich eene scherpe, dunne, ligtgroene gal, schoon de *vesicula fellis* nog sterk opgevuld was; het *peritonaum* vertoonde de hevigste ontsteking; het onderste gedeelte der *ventriculus* en de *intestina tenuia* waren geheel zwart en *gangræneus*; de *hepar* hard en uitgezet; de *lien* gezond; ophooping van harde, taaije *faces* in de *intestina crassa*; de *organa uropoietica* volkomen gezond, zoo als ook de borstholte en derzelver ingewanden; de *vasa sanguifera colli* en de hersenboezems ten sterkste opgevuld met dik zwart bloed; het aangezigt was gezwollen en purperblaauw; de oogen uitpuilende; in één woord, zij hadden het aanzien van gestikten of gehangenen. Bij drie der vier anderen, die ik opende, nam ik genoegzaam dezelfde verschijnselen waar; bij allen meer of minder versterving der in-

(*) Bij deze heldhaftige daad kwam den Redacteur onwillekeurig de verheven zelfopoffering voor den geest van den moedigen GUYON, die, min gelukkig, het slagtoffer werd van zijne schier voorbeeldelooze menschenmin; zie ons *Mengelwerk*, hier boven, No. II.

Digitized by Google

ingewanden. Bij den vierden, zijnde een bejaard man, waren er slechts sporen van eene hevige ontsteking der maag en dunne darmen, de *pulmones* bijna geheel *geconsumeerd*, en de hersenen weinig meer dan gewoonlijk door bloed gedrukt. Bij geen der zes lijken, vond ik eene groote hoeveelheid gal uitgestort, schoon dezelve immer *abnormaal* was; doch bij allen kwalijk verteerd voedsel in de maag, (hetgeen mij doet vooronderstellen, dat dit *organum* reeds eenigen tijd te vooren in eenen staat van werkeloosheid verkeert.)

In hoe verre deze verschijnselen, van allerhevigste en tot versterving overgegane ontsteking der ingewanden, en opvulling der hersenboezems, het uitwerksel waren der *Cholera Morbus*, in hoe verre dat der prikkelende geneesmiddelen, zoo als *Laudanum*, brandewijn enz., zal ik niet bepalen: zoo veel is zeker, dat ik bij hen, die zich onder mijne behandeling begaven, de aanwijzing van Dr. ALEXANDER, zoo veel het inwendige betrof, bijna geheel liet varen, en bij ieder *individu* die geneeswijs aanwendde, welke mij met al zijne omstandigheden het meest scheen overeen te komen. Doch hiervan nader.

(*Het vervolg en slot hiervan.*)

EEN REMONSTRANT AAN MR. I. DA COSTA. (*)

Mr. DA COSTA!

Gij hebt, in uw laatste lasterschrift, *de Sadduceën* getiteld, op bladzijde 46 en 47, het volgende geschreven: „ Dat de „ over-

(*) Die kastijen wil, verwachte den bal wederom. Naar mate deze vinniger geworpen werd, moet ook de terugslag heftiger zijn. Mr. I. DA COSTA, smijt de zijne, zoo wild en onbeschaid daarheen, als alleen den onbedreven' speler kan gebeuren: en wien is het alzoo te wijten, wanneer dezelve, schoon nimmer doel treffende, worden opgevangen door zulken, die, aan groote meerderheid in kennis menschenkracht paarende, den moedwilligen kwaap, door een' sterken worp, duizelend ter neder werpen? Heeft hij niet zichzelven de roede bestaid? En zoo gestrooste zich de Heer DA COSTA dan ook deze strenge kastijding, die, naar den wensch der Redactie, hem, zoo mogelijk, tot verbetering gedije!

Digitized by Google

„ overgang van het Arminianismus tot de Roomsche kerk „ juist niet moeilijk is, blijkt, onder anderen, ook uit de „ verandering van PETRUS BERTIUS, gewezen Regent „ van het Theologisch Staten-Collegie te *Leiden*, die de Lijk„ rede op ARMINIUS geschreven heeft, en, zijne gevoe„ lens zeer toegedaan zijnde, naderhand te *Parijs* tot de „ Roomsche kerk is overgegaan. — Van den Heer VAN „ STOUTENBURG, hoogsten zoon van OLDENBARNE„ VELD, is niet bekend, hoe hij, te *Brussel*, de Room„ sche godsdienst aanbeidde. — Ook VONDEL, nadat hij „ zich in zijne verzen niet ontzien had op de alleronbe„ schaamdste wijze uit te varen tegen de pretense inquisitie „ van de hervormde kerken, eindigde met zich te begeven „ in den schoot van dat Pausdom, welks beginselen de las„ teraars der vrome vaderen hun te laste durfden leggen." Uwe onbeschaamdheid deed u dit, met die *Sadduceeuwsche* listigheid en *Pharizeeuwsche* kwaadaardigheid, welke u, als hun waardig afstammeling *naar den vleesche*, eigen zijn, en welke gij gaarne, maar vruchteloos, aan anderen zoudt opdichten, nadeschrijven, in de hoop, dat onkundigen het op zouden nemen voor het bewijs van die moedwillige leugen, tot hetwelk wij uwen meester BILDERDIJK hebben uitgedaagd, in de *Letteroefeningen* van Februarij laatstleden, toen hij, onder den naam van een' PROTESTANT, *aan de Roomsch-katholijken dezer dagen*, geschreven had, „ dat de Remon„ strantsche Leeraars, die, in den jare 1619, gebannen wer„ den, en wel die geenen onder hen, welke *de heftigste en* „ *opregste in 't Arminiaansch geloof* geweest waren, *bij me„ nigte* tot de Roomsche kerk waren overgegaan." Daar de leugenaar op die uitdaging niet heeft kunnen antwoorden, hebt gij, zijdelings, eene proef willen wagen, om te zien, of gij zijn stank, bij onnoozelen, door bedrog, eenigzins goed zoudt kunnen maken. Doch zij zal u niet gelukken. Wij zwoeren hem, dat, zoo hij durfde antwoorden, wij zijn antwoord zijfen zouden, en dat willen wij dan nu ook uw bovenstaand geschrijf doen. Indien het uw geschrijf niet is, — indien reeds uw titel liegt, gelijk uw geheel geschrift van de infaamste leugens doorweven is, — en indien gij hem slechts uwen *naam* leent, (want woorden, uitdrukkingen, spelling, taal, stijl, denkwijs, doel, valschheid, kwaadaardigheid, kortom alles kenmerkt uwen meester) dan willen wij dit aannemen als bewijs van *zijnen* schroom, om openlijk voor den

Digitized by Google

dan dag te komen, en van *uw* erkentenis voor zoo menig gedicht, als men zegt, dat hij u geleend heeft, om u eenigen naam, en daardoor, als zijn handlanger, eenigzins bruikbaar tot zijnen dienst te maken; en wij zullen gelooven, dat, dewijl gij u door met zijne vederen te pronken, eenigen *roem* verworven hebt, gij u nu verpligt hebt gevonden, om u met een deel van zijne *schande* te beladen. In dat geval, *proficiat!* en dan neme hij van hetgeen wij u hier toedienen, tot zich, wat hem toekomt. Doch leent gij hem slechts uwe *pen*, gelijk gij het doet voorkomen, dan ligten wij, beleefd, voor u den hoed, en zeggen: *Salve Domine* DA COSTA! U komt de eer toe, dat niemand ooit een' grooten leugenaar zoo bedriegelijk heeft weten na te bootsen, en niemand ook zoo *letterlijk* en zoo volkomen het *jurare in verba magistri* geleerd heeft, als gij. Voortaan staat gij bij ons aan het hoofd van het *imitatorum servum pecus*, en gij neemt, hetgeen wij schrijven, alleen voor u.

BERTIUS, STOUTENBURG en VONDEL, die tot de Roomsche kerk overgingen, zullen dan, volgens u, tot bewijs strekken, dat de overgang van het Arminianismus tot de Roomsche kerk zoo moeijelijk niet is. Wel, dat is een overtuigend argument! Wij gevoelen er al de kracht van in uw eigen voorbeeld. Gij gingt uit *uw* Jodendom tot het Christendom van Mr. BILDERDIJK over: derhalve is de overgang van *uw* Jodendom tot *zijn* Christendom zoo moeijelijk niet. Wel, wij gelooven het van harte. Maar weet er dan ook niet te trotsch op! En weet gij, wat gij doet? Omreis bij het ismaël, waarvan gij zijt uitgegaan, eens, en verzamel daaruit allen, die *uw* Jodendom aankleven, en breng ze tot Mr. BILDERDIJK. Dan zult gij niet lang zoo alleen staan. Mr. BILDERDIJK zal er welhaast zulke Christen-proselyten van maken, als gij zijt, en buiten twijfel ook tweemaal meer kinderen van den *Vader der Leugenen*, dan hij zelf; zoo de vrees van overtroffen te worden hem niet weerhoudt, of hem te overtreffen mogelijk is. — Maar, slimme Logicus! gij hebt hier de gebannen Remonstrantsche Predikanten van 1619 voorbijgezien. Indien gij uwen meester eenigen dienst zoudt doen, moest gij ten minste *een' of anderen* van dezen, welke hij loog, dat *in menigte* tot de Roomsche kerk overgingen, — van die *hevigste en opregtste in 't Arminiaansch geloof*, weet gij? — bijgebragt, en van hunnen overgang tot de Roomsche kerk bewijs gegeven hebben. Gij

hebt

hebt er nu *niet één* genoemd. Waarom niet? Omdat gij er zoo min, als hij, in thuis toe waart: want waart gij dat geweest, gij zoudt er, vooral na die leelijke uitdaging aan uwen meester, wel mede zijn voor den dag gekomen. Wij besluiten derhalve: Mr. DA COSTA heeft hier zelf zijnen lieven BILDERDIJK nog veel sterker, dan wij, aan de kaak gezet: want, toen wij het deden, kon men nog denken, hij zal toch wel, zoo al geene *menigte*, ten minste *eenige* gebannen Arminiaansche Predikanten te berde kunnen brengen; maar nu blijkt het, hij heeft er ook *niet één*.

Maar zacht, Mr DA COSTA! gij zult die misschien loochenen, en ons, bij uzelven, ter goeder trouwe, (iets zeldzaams) van kwade trouw beschuldigen: want, hoezeer gij u van het versleten loopje van BILDERDIJK bedient, en met hem, om onnoozelen te bedriegen, zweert, dat gij de *Nederlandsche* geschiedenis, en inzonderheid die der kerk, doorkropen, alle hare voorname schrijvers gelezen en met elkander vergeleken, en enkel de resultaten van uwe vergelijking geboekstaafd hebt, ook dit blijkt, uit uwe schriele aanhalingen, gelogen. En wat zoudt gij, die nauwelijks de kinderschoenen hebt uitgetrokken, sedert den klaauwen maandag, dat gij u Christen noemt, (want vroeger zult gij er u wel niet mede opgehouden hebben) van de *Nederlandsche* kerkgeschiedenis ook hebben gelezen? In uwen DRIELAND, wien, in de *Lesteroefeningen* van Maart laatstleden, de kroon is opgezet; in de *Voorrede van de Handelingen der Dordsche Synode*, die zoo onzijdig en den Remonstranten zoo bijzonder genegen was, en in LEIDEKKER, die beiden heeft uitgeschreven, moogt gij zoo hier en daar wat gebladerd hebben; maar van het *legio* van schrijvers en schriften, waaraan gij gaarne zoudt doen gelooven, dat gij gemeenzame kennis hebt, hebt gij zeker, zoo min als uw meester, ooit iets ingezien, of zelfs de namen of titels der meesten hooren noemen. Nu dan: in uwe doodelijke onkunde hebt gij misschien gewaand, dat de Hoogleeraar BERTIUS, die Regent van het Theologisch Staten-collegie was, ook Remonstrantsch Predikant geweest is. Die had uw meester, zoo hij het wist, u beter behooren te onderrigten; doch, dewijl hij het niet gedaan heeft, willen wij u dan te regt wijzen. Weet dan, jong man! dat PETRUS BERTIUS, hoezeer hij, gelijk u bij toeval bekend blijkt geweest te zijn, de gevoelens van ARMINIUS was toegedaan, toch nooit *Remonstrantsch Predikant*

Digitized by Google

kant geweest is, noch immer *gebannen* werd. Hij had, in de twintig jaren, als Hoogleeraar te *Leiden*, in verscheidene vakken van wetenschap, onderwijs gegeven, en was, sedert 1606, Mederegent van het Staten-collegie geweest, toen de onverdraagzaamheid van dien tijd hem, in 1615, dwong, van zijn Regentschap af te staan; en, in 1619, deed de vervolgzucht uwer Synodalen hem, in weerwil der voorspraak van Prins MAURITS, (om zijne Arminiaansche gevoelens, waarom die Vorst hem verzekerd had, dat hem geen leed zou wedervaren) niet alleen van zijn ambt afzetten, maar ook verbieden, eenige jongelingen in huis of kost, of onder opzigt, te ontvangen, en eenig onderwijs in talen, historiën, wijsbegeerte of welsprekendheid te geven. Hierdoor van alle bestaan beroofd, bevond hij zich eerlang, met een talrijk huisgezin, in groote benaauwdheid, welke hem, zeker tegen zijn geweten, perste, om zijne *liefderijke* vervolgers, op vruchteloze hoop van eenige gunst, te naderen, en naarstig bij de Contra-Remonstranten te kerk te gaan. Ook verzocht hij van de Staten van *Holland* eenige gagie; doch hij konde niets opdoen. Dit drong hem, in de uiterste behoefte, naar *Frankrijk*, waar de Koning hem, in 1617, uit hoofde zijner uitstekende kennis van de aardrijkskunde, onder genot van zeker pensioen, met den titel van zijnen *Geographist* vereerd had, en waar hij nu het gezegd pensioen, dat over een geheel jaar vervallen was, hoopte te ontvangen. Doch hij vond de betaling daarvan niet gereed. Dit vermeerderde zijne verlegenheid: en, daar hij nu, zich tot de *Fransche* Hervormden van *Charenton* gewend, en gewenscht hebbende, om met hen de gemeenschap des heiligen avondmaals te vieren, liefdeloos door hen werd afgewezen, en eenige Doctoren der *Sorbonne* hem, ten zelfden tijde, met belofte van een Professoraat, tot het Pausdom aanlokten, bezweek hij, niet omdat hij waarachtige neiging tot het Pausdom had, maar omdat hij geene andere uitkomst zag, zoo hij met de zijnen niet van gebrek wilde omkomen. Schandvlek *gij*, Mr. DA COSTA! daarom zijne gedachtenis! Maar *wij* zullen het eeuwig uwe Synodalen doen, die hem tot zulken stap dreven; en zoo gij iets lezen en leeren wilt, dat gij zoo zeer behoeft, raadpleeg dan de Schrijvers, welke wij hier nevens, ten uwen dienste, aanhalen, en waaruit gij den man kunt leeren kennen, en tevens zien, hoe hij, die zich den Chris-

ten

telijken naam waardig zal toonen, de zwakheid van zulken man moet beoordeelen (*).

Maar zou misschien de woeste krijgsman STOUTENBURG ook wel tevens Remonstrantsch Predikant geweest zijn? Dat, denk ik, zult gij wel niet geloofd hebben; maar wel, dat hij der Remonstrantsche gevoelens was toegedaan. Doch, eilieve, bewijs ons ook dat eens! Ons is er nimmer iets van gebleken: en derhalve schijnt hier uw bewijs wel een weinigje kreupel.

Maar beter zal het waarschijnlijk ten aanzien van vader VONDEL klemmen, indien wij de gebannen Predikanten maar buiten het spel laten. Och ja! Hij stond, ten minste eenigen tijd van zijn leven, eenige gevoelens der Remonstranten voor. Maar dat konde hij ook doen, wanneer hij *Lutherisch* of *Doopsgezind* was. Zeg ons nu eens, manneken! vanwaar weet gij, dat hij *Arminiaansch*, dat is, lidmaat van eene of andere *Arminiaansche* gemeente was, of ooit met de *Arminianen* de godsdienstige gemeenschap des heiligen avondmaals hield? Dat hij oorspronkelijk tot de *Waterlandsche Doopsgezinden* behoorde, en onder hen het Diakenschap bekleed heeft, is bekend; maar dat hij hen verliet, en zich bij de *Arminianen* voegde, zult gij nooit in staat zijn te bewijzen. Gij hebt u dus jammerlijk aan dezen Sant van het *Nederlandsch* Dichterenkoor, naar wiens model elk zich poogt te vormen, door hem met zulke hatelijke ketters te verbroederen, verzondigd; gij vooral, die met uw' meester zoo ijvert, om hem inzonderheid in dargeen na te volgen, of zelfs te overtreffen, waarin schier niemand uwer kunstbroederen het ooit zocht te doen, — in het schrijven van schot- en hekeldichten, en het lasteren en schelden van de genen, die gij haat, en wier gevoelens van de uwen verschillen. Nu, daarvoor zult gij dan ook, boven alle uwe kunstbroeders, zoo lang uwe schandrijmen leven, de onsterfelijke eer genieten van met vaartje VONDEL in één rij te staan, en, als ontheiligers der kunst, verecht te worden. Wederom *proficiat!*

Hoe

(*) Zie *Illustris Academia Lugd. Bat.* 1613. J. MEURSII *Athenae Batavae* 1625. CHALMOT's en andere Woordenboeken. BRANDT, III. 929. IV. 302—305. KROMBOOM, II. 183. 242—247, en vooral, ter uwer beschaming, CHAUFEPIÉ, *Diction.* art. BERTIUS, die u zal toonen, hoe men *Calvijnschgezind* en echter billijk zijn kan.

Digitized by Google

Hoe ſtaat het ondertusſchen nu met uw kostelijk argument? Mij dunkt vrij ſober. „ BERTIUS, die Remonſtrantschgezind was, STOUTENBURG, van wien men „ niet weet, wat hij was, en VONDEL, die tot de Doopsgezinden behoorde, gingen tot de Roomſche kerk over: „ derhalve blijkt het, dat de overgang van het Arminianisme „ tot de Roomſche kerk zoo moeijelijk niet is." Het doet mij van uwentwege hartelijk leed, en u zeker ook, dat dit zoo ellendig begint te hinken. Maar weet gij wat? Gij moet het maar volhouden, gelijk gij, in navolging van Mr. BILDERDIJK, zoo menige leugen doet. De eene of andere onkundige, die, hetgeen tegen u geſchreven wordt, niet leest, en u op uwe Joodsch-Christelijke trouw gelooft, zal er dan toch door bedrogen worden, en dus zult gij dan, bij dezen, toch uw eerlijk doel bereiken. En waarom zou uw argument ook niet even goed doorgaan, als, bij voorbeeld, het volgende: „ Vele *Arminianen* gingen tot de *Contra-Arminianen*, en vele *Contra-Arminianen* tot de *Arminianen* „ over: ergo blijkt, dat de overgang van dezen tot genen, „ en van genen tot dezen, juist zoo moeijelijk niet is." ? Kijk, dat klinkt als een klok! En wees gij derhalve zelf op uwe hoede: want hoe ligt zou het kunnen gebeuren, dat gij zelf nog tot de *Arminianen* overgingt; doch, als de verzoeking daartoe u eens bekruipen mogt, zoo bedenk, om haar tegen te ſtaan en te overwinnen, of het misſchien bij de *Arminianen* niet wat moeijelijker zou kunnen zijn, om u te ontvangen. Ondertusſchen geloof ik waarlijk, dat juist daarom de overgang van het *Contra-Arminianisme* tot het *Arminianisme* zoo moeijelijk niet is, omdat ook de overgang van het *Contra-Arminianisme* tot de Roomſche kerk niet moeijelijk is: want luister eens aandachtig naar dit argument! „ *Drie Contra-Arminiaanſche Predikanten* (let wel! drie *Predikanten!* dit zegt toch iets meer, dan een BERTIUS, STOUTENBURG en VONDEL!) *drie* „ *Contra-Arminiaanſche Predikanten*, dan, gingen, in den „ tijd van BERTIUS, of wat vroeger, tot de Roomſche „ kerk over: *ergo:* de overgang van het *Contra-Arminianisme* tot de Roomſche kerk is zoo moeijelijk niet." *Drie Contra-Arminiaanſche Predikanten!!!* ... Ja, ja, borstje! verwonder u maar zoo niet, en leer, dat men zoo maar niet enkel wat in zijnen TRIGLAND gebladerd moet hebben, om achter de geheime anekdoten der kerkgeſchiedenis te

te komen. Wilt gij nu wat nader beſcheid? Wel, zie daar is het! — In den opgemelden tijd, dan, leefden JAN HAREN, of VAN HAREN, OLIVIER VAN HATTEM, en FABRICE DE LA BASSECOURT. De eerſte, JAN HAREN, welke betuigde het Evangelie tuſſchen de zeventien en achttien jaren met ſtichting gepredikt te hebben, eerst als *Waalsch* Predikant te *Valenciennes*, ging vervolgens tot het Pausdom over. Evenwel de man kreeg daarna berouw, zwoer het Pausdom af, keerde tot de Protestantſche *Walen* weder, en werd nu Predikant onder hen te *Brugge*. Maar, na eenig tijdsverloop, had hij *hier* weêr leedwezen van, wierp zich op nieuw in de armen van moeder de heilige kerk, en werd, door de *Jezuiten* te *Antwerpen*, in liefde ontvangen. En toch beviel het hem onder hen alweêr niet; en wendde hij zich nu tot de *Contra-Arminianen* van *Wezel*, die, om zich niet liefdeloozer te toonen dan de *Jezuiten*, hem in genade aannamen; ſchoon hij, ſtaande zijnen afval, de Hervorming en de hervormde Leeraars, in bittere geſchriften, ſchandelijk gelasterd had (*). — OLIVIER VAN HATTEM was ruim elf jaren Predikant, eerst bij de Gereformeerde gemeente van *Hageſtein*, in het Stichtſch van *Utrecht*, daarna in de *Claſſis* van *Dordrecht*, te *Sint Antonis-polder* en *Sillersboek*. Hij viel af tot de Roomſchen, trok naar *Leuven*, en ſchreef daar een boekje, waarin hij beweerde, dat de Roomſche kerk de éénige, heilige, algemeene en Apoſtoliſche, en de Gereformeerde religie een *kalverdienst* is, en dat de *Calvinisten*, nevens de andere ſekten, de *hoer van Babel* zijn (†). — FABRICE DE LA BASSECOURT, eindelijk, eerst Roomsch Priester, kwam van het Pausdom tot de Gereformeerde kerk over, begaf zich daarna weder tot de Roomſchen, maar werd andermaal Gereformeerd, en nu *Waalsch* Predikant te *Amſterdam*, waar hij vervolgens een der ijverigſten was tegen de *Arminianen* (§).

Wat

(*) Zie VALER. ANDR. *Biblioth. Belg.* op JOANNES HARENNIUS. E. VAN METEREN, *Hist.* D. III. bl. 270. IV. 159. VIII. 107. BRANDT, REGENBOGEN, enz.

(†) Zie REGENBOGEN, H. 243, 244, en de ſchriften, daar aangehaald.

(§) Zie BAUDART's *Mem.* X. 77. BRANDT, II. 265, 266, 543, 544. REGENBOGEN, enz.

Digitized by Google

Wat zegt gij nu, Mr. DA COSTA! van ons argument? Zoudt gij meenen, dat het iets meer steek hield, dan het uwe? — Gij moogt dit eens op uw gemak overwegen. Wij raden u intusschen, dat, als gij eens weder wilt optreden, om uws meesters lasteringen goed te maken, of hem uwen naam te leenen, gij wat beslagener ten ijs komt, of u wat minder blind bij den neus laat leiden. Voor het overige mogen anderen, die, in hetgeen de Recensent in No. VII van de *Letteroefeningen*, en J. KORMER in zijne *Pharizeën*, reeds loffelijk gedaan hebben, u en uw prulschrijven die moeite nog verder waardig achten, u, over hetgeen gij wijders gelogen en gelasterd hebt, de rest geven. Wij hebben slechts, in een klein proefje, willen toonen, van welk gewigt en gehalte uw schrijven is. Het zou ons leed doen, zoo gij er niet mede tevreden waart; doch, in dat geval, zou men u, bij andere gelegenheid, wat ruimer kunnen bedienen. Neem intusschen het tegenwoordige voor lief, geniet het met vol genoegen, en oogst van uwen arbeid, bij geheel het *Nederlandsch* publiek, al den dank, welken er u voor heeft willen betuigen

Junij, 1824. EEN REMONSTRANT.

BIJZONDERHEDEN, AANGAANDE ERASMUS.

(Uit HEIDEGGER, *Historiae Eccl. N. T.*, *Tigur.* 1655.)

„ Ik heb (zegt HEIDEGGER) een brief bij der hand, welke naar het handschrift des schrijvers (t. w. ERASMUS) afgeschreven is, in welken hij, in 't jaar 1534, van *Fryburg*, aan JOH. CHOLERUS, onder anderen, het volgende schrijft: „ Te *Bern* is een zekere Franciscaner, genaamd NICOLAAS „ HERBORN, welke een zeer uitgestrekt regtsgebied heeft, „ als zijnde Commissaris van het aan deze zijde der *Alpen* „ gelegene (*Cismontanus*). Deze heeft te *Antwerpen* een boek „ met feestredenen over het lijden, op den zondag *Quadra-* „ *gesima*, uitgegeven, alsof hij dezelve te *Keulen* voor het „ volk gepredikt had. In dit boek is geen greintje verstand „ noch geestigheid, geen spoor van geleerdheid of godsvrucht „ zelfs. Hij schijnt echter dit alles opeengehoopt te hebben „ met het oogmerk, om, onder eenen godsdienstigen titel, „ gelegenheid te hebben, om zijn gif uit te braken. Men „ heeft

Digitized by Google

„heeft mij uit de drukkerij drie bladen, tot eene proef en „voorsmaak, van dit heerlijk werk gezonden. Op het eene „blad schrijft hij, behalve de andere fouten, dat LUTHER „een groot gedeelte van de kerk tot zich gesleept heeft, „ZWINGLI en OECOLAMPADIUS insgelijks een gedeelte, ERASMUS echter het grootste deel. Op het andere „blad noemt hij LUTHER, ZWINGLI en OECOLAMPADIUS de soldaten van PILATUS, die CHRISTUS gekruist hebben, en bij dezen telt hij ook mij (ERASMUS), „er bijvoegende, dat ik door denzelfden geest geleid was „en met dezelfde bedoeling geschreven had, waarmede zij „geschreven hadden, en dat er volstrekt geen onderscheid „was, dan alleen, dat ik spoke, en zij de zaak ernstig behandelden. Hij voegt er nog een spreekwoord, uit de beste spreekwoorden der Monniken, bij: dat ik de eijeren gelegd heb, en dat LUTHER en de overigen dezelve uitgebroed hebben. Ik twijfel niet, of het gansche werk zal wel met dergelijke bloempjes opgevuld zijn," enz.

Oordeel van het Roomsche Hof over de Schriften van ERASMUS.

„DESIDERIUS ERASMUS van *Rotterdam*. Worden „toegelaten deszelfs Spreekwoorden, uitgegeven door PAULUS MANUTIUS, of naar deszelfs exemplaar afgedrukt „of verbeterd. Insgelijks de Brief aan ADRIAAN VI, Paus „van *Rome*, welke geplaatst is voor de verklaring der Psalmen van ARNOBIUS. Maar op den titel des Briefs zij „bijgevoegd: *De Schrijver is veroordeeld; de Brief wordt toegelaten.* Nog laat men toe, indien dezelve gezuiverd „worden, zijne werken, welke uitgegeven zijn onder den „titel: *Omnia Opera* DES. ERASMI *Roterodami, quæcunque ipse auctor pro suis agnovit, novem tomis distincta, &c. Basil. apud* FROBENIUM, 1540. De volgende werkjes echter: *het Boek der Zamenspraken, — de Zotheid, — de Instelling van het Christelijk Huwelijk*, en *de Verdedigingsbrief aangaande het verbod van vleeschten*, in die deelen vervat of afzonderlijk uitgegeven, worden niet gezuiverd, maar volstrekt verboden. Nog worden, gezuiverd zijnde, toegelaten de Aanteekeningen op den H. AUGUSTINUS van denzelfden ERASMUS en van LOD. VIVES; insgelijks de Voorrede en Aanmerkingen enz. op den H. HIERONYMUS; insgelijks de Voorrede en Aanteekeningen op den H. HILARIUS."

Oor-

Digitized by Google

Oordeel van den beroemden HEIDEGGER *over* ERASMUS, *als Hervormer.*

„Datgene, wat de Godgeleerden omtrent URSINUS, CALVIJN en MARTYR opgemerkt hebben, namelijk dat *die* den Student in de Godgeleerdheid de ſtevels aantrekt, *deze* hem op het paard zet, en *gene* hem de ſporen aandoet, laat zich ook zeer goed op de behandeling van ons onderwerp (de Geſchiedenis der Hervorming) toepaſſen. De herſtellers der fraaije letteren trokken (t. w. de Hervorming) de ſtevels aan; de beſpotters der Pauſelijke magt en de beſtrijders van de Roomſche bijgeloovigheden zetten dezelve op het paard, en eindelijk trokken de omverwerpers van de leerbegrippen dezelve de ſporen aan. Het eerſte is men verſchuldigd aan REUCHLIN, HERMOLAUS BARBARUS, enz.; het andere aan LAURENS VALLA en ERASMUS van *Rotterdam*; het laatſte aan ZWINGLI en LUTHER."

LETTERKUNDIG VERZOEK VAN MR. JACOBUS SCHELTEMA.

Aan den Heer Redacteur van het Tijdſchrift: de *Vaderlandſche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Voorheen meermalen een gewenſcht gevolg gezien hebbende van eene beuſche uitnoodiging, in uw geacht Tijdſchrift, om bijdragen tot deze of gene letterkundige onderneming, neem ik de vrijheid, een gelijk verzoek te doen, betrekkelijk een werk, hetwelk, zoo ik meen, met geene mindere belangſtelling dan de andere, door de *Nederlandſche* Geleerden en de voorſtanders der Vaderlandſche Geſchiedenis en Oudheden, zal vereerd worden.

Het zal aan velen hunner niet geheel onbekend zijn, dat de goedkeuring, welke mijne Verhandeling: *Geſchiedenis der Zuiderzee* geſchreven, bij het voorlezen heeft erlangd, mij aangemoedigd heeft, om het onderzoek naar de voormalige geſteldheid van den bodem des Vaderlands voort te zetten, en de geſchiedenis van dien bodem in deszelfs geheel te bewerken, afgeſcheiden van de lotgevallen en bedrijven der bewoners, en dat hieruit een werk gerezen is, getiteld: *Geſchie-*

Digitized by Google

denis der Zuiderzee en der Rivieren en Stranden tusschen Eems en Schelde.

Boven wenschen heeft het geluk mij gedient in het vinden van minbekende en ongebruikte bouwstoffen. Dan, zoo als het gewoonlijk gaat bij de Schrijvers, mijne begeerte naar meer is nog niet bevredigd.

Uit verscheidene brieven van voorname Oudheidkundigen en andere vrienden des Vaderlands, tusschen de jaren 1775 en 1782 gewisseld, over verschillende onderwerpen, in betrekking tot de algemeene welvaart des lands, vóór, bij of kort na het stichten des *Oeconomischen Taks*, of *Huishoudelijke Maatschappij*, is het mij gebleken, dat onze beroemde taalkenner, Mr. BALTHAZAR HUYDECOPER, Baljuw op *Texel*, gedurende verscheidene jaren gedacht en gewerkt heeft aan de *Geschiedenis der Zuiderzee*, *benoorden Enkhuizen*, *en van de Zeegaten*; dat hij zeer vele getuigenissen van oude en ervarene personen aangaande overleveringen en bevindingen heeft verzameld; en dat hij vooral over deze onderwerpen, en met name over ondernemingen tot landwinning en indijking, vele brieven gewisseld heeft met Mr. ZACHARIAS L'EPIE en anderen.

Bij het gebruik van het werk, door den laatstgemelden in 1753 uitgegeven, met den titel: *Onderzoek over de oude en nieuwe gesteldheid van Holland en over de Zeeweringen*, en van de *Oudheidkundige Verhandelingen* van Mr. R. PALUDANUS, ben ik aangaande het belang dier pogingen, en van die briefwisseling, nog meer overtuigd geworden. Doch, welke moeite ook door mij is aangewend, tot nog toe heeft het mij niet mogen gebeuren, hieromtrent eenig ander berigt te vinden, dan dat Mr. R. PALUDANUS die geschriften van Mr. B. HUYDECOPER en van Mr. Z. L'EPIE om den jare 1775 heeft gezien en gebruikt; doch daarbij is niet vermeld, waar deze stukken destijds bewaard werden.

In den tegenwoordigen tijd, zoo geschikt voor groote ondernemingen, is het mij vooral van belang voorgekomen, om de geheugenis te doen herleven aan het ontwerp, om het Eiland *Wieringen* met den vasten wal te vereenigen, waaromtrent in het gemelde werkje van L'EPIE meer berigten en eene kaart te vinden zijn. HUYDECOPER en PALUDANUS waren van begrip, dat hierdoor weldra de aanslikking benoorden en bezuiden dit Eiland zoodanig zoude toenemen, dat *de Wieringer Gronden*, *het Balgzand*, *het Koegras*, en misschien ook

Digitized by Google

ook *het Meer benuiden Wieringen*, bewesten de haven van *Medemblik*, zouden kunnen worden ingedijkt, zonder groote kosten, en met uitzigt op groot gewin.

Nu strekt mijn vriendelijk verzoek aan mijne Landgenooten, om, wanneer men iets weet aangaande de geschriften en brieven van Mrs. B. HUYDECOPER en Z. L'EPIE, en over de *Zuiderzee*, de *Zeeweringen*, *Kusten* en *Stranden* van *Noord-Holland*, hiervan berigt aan mij te willen geven; en aan de bezitters van die geschriften, om dezelve voor eenen bepaalden tijd aan mij te leenen, wanneer ik met discretie en dankbaarheid het beste gebruik van dezelve zal trachten te maken.

Met de spoedige plaatsing van dezen brief zult Gij mij eenen bijzonderen dienst doen. Ik ben, met hoogachting,

Mijn Heer!

Uw Weled. dw. Dienaar

Utrecht, den 8 Mei, 1824. JACOBUS SCHELTEMA.

IETS UIT EEN BRIEF VAN DEN ABT MICHAUD, ZENDELING IN LOUISIANA.

St. Louis, den 16 April 1823.

In 1821 begaven zich verscheidene Opperhoofden van de *Osages* naar *St. Louis*, op bevel van den Opperintendant over de Wilden. SANS-NERF, de Chef der *Osages*, was aan hun hoofd. Zij bragten een bezoek bij onzen Bisschop (Mgr. DUBOURG), dien zij den *Chef van den zwarten Tabbard* noemden. Zij hadden zich alvorens in *groot kostuum* uitgedost. Hun koperkleurig lichaam was met vet besmeerd, hun aangezigt en armen gestreept met verschillende kleuren; het loodwit, het vermiljoen en het kopergroen vormden; in hunne *fantazering*, eene groote verscheidenheid van voren, welke alle zamenliepen naar den neus; hun haar was kuifswijze opgemaakt. Zij droegen armbanden en oorhangers, en hadden zich neus en lippen doorboord, tot het doorsteken van ringen. Hun schoeisel was gemaakt van reebokvel, en versierd met veelkleurige vederen; zij hechten er eenige sieraden aan, gegarneerd met kleine pijpen van tin, waarop zij grooten prijs stellen, van wege het geraas, dat zulks, loopende of dansende, maakt. Hun hoofd is versierd met eene soort van kapoen; aan welke men vogelkoppen, kleine hertshorens,

rens, beerenklauwen en andere soortgelijke kiesche verfraaijingen opmerkt. Eene wollen deken, van de schouders afhangende, een weinig minder *élégant* dan de shawls, waarvan men zich in *Europa* bedient, bedekt schier al het overige des ligchaams; welk bedeksel nog versierd is met staarten van verschillende dieren. — Vóór hun vertrek, verzocht SANS-NERF den Bisschop om een bezoek te hunnent, hem verzekerende van een goed onthaal, en dat hij water zou storten op het hoofd van eene menigte hunner; dat is te zeggen, dat hij hen zou doopen. De Bisschop beloofde zulks, en gaf elk hunner een crucifix en eene medalje ten geschenke, welke hij hun met een lint om den hals vastmaakte, en hun aanbeval wèl te bewaren, hetgeen zij beloofden en ook nakwamen.

[Wij gaan met stilzwijgen den ophef voorbij, dien de Vader *Jezuit* hier maakt van zijn bekeeringswerk onder deze volken, in tegenoverstelling van de Protestantsche Zendelingen, „die daarin, schoon van toereikende middelen voorzien, schrikbreuk hadden geleden." Het moet elk, die dit verslag leest, toeschijnen, dat de Vaders *Jezuiten* van meening zijn, aan hunne zending volkomen voldaan te hebben, wanneer zij braaf kinderen doopen, en de ouders, bij hunne godsdienstoefening, „zien knielen en weêr opstaan, „zoo als zij dat anderen zien doen, en de oogen met beweging ten hemel heffen." — Liever deelen wij nog eenige bijzonderheden mede, rakende het reeds genoemde Opperhoofd dier Wilden.]

De Wilden van de *Missouri* beschouwen SANS-NERF als hunnen grootsten redenaar; en, hoewel hij zijne welsprekendheid niet in *Europa* heeft opgedaan, ontdekt men echter in zijne redenen veel natuurlijk vernuft, met eene groote mate van openhartig- en zucht tot onafhankelijkheid.

De afgevaardigden der Wilden op zekeren dag eenen Raad bijwonende, gehouden te *St. Louis* bij den Opperintendant over de *Indianen*, nam SANS-NERF, na het rooken van de *kalumet* des vredes, het woord, en weidde zeer in het breede uit over de kwade trouw, waarmede hij beweerde, dat de Vereenigde Staten de voorwaarden vervuld hadden van een voorloopig verdrag tusschen hen. „Wij hebben afgestaan," zeide hij, „aan u en aan uwen grootvader (WASHINGTON) alle de landen, die gij wildet hebben; gij — „gij hebt ons vele dingen beloofd; maar, let wel, gij hebt

„eene

„ eene dubbele tong: met de eene zegt gij eene zaak, en „ met de andere eene andere. De huisgeraden, die wij van „ u ontvangen hebben, deugen zoo weinig, dat zelfs onze „ kinderen ze niet willen hebben, om er mede te ſpelen. De „ dekens, die gij ons gegeven hebt, zijn zoo ſlecht, dat „ de minſte wind de draden wegvoert; zoo dun, dat wij er „ duidelijk de zon door kunnen heenzien; en, wanneer wij „ ze op den grond uitſpreiden, boren er de punten van het „ gras door, en vormen kleine weiden boven dezelve." — Ziedaar, woord voor woord, een klein gedeelte zijner lange redevoering.

De crucifixen en medaljes, welke de Biſchop hun heeft geſchonken, bekleeden altijd den eerſten rang in het lange ſnoer van medaljes, welke zij gewoonlijk met zich dragen; daarop volgt de *Franſche* medalje, dan de *Spaanſche*, dan de *Engelſche*, en eindelijk de *Amerikaanſche*. De *Amerikanen* noemen zij *groote meſſen*, van wege de ponjaarden, welke zij gewoon zijn te dragen.

Zie hier nog eene andere manier, waarvan zich de *Indianen* bedienen, om de mate hunner genegenheid voor de verſchillende volken uit te drukken, aan welke zij achtervolgens onderworpen geweest zijn. Een *Amerikaan*, op zekeren tijd aan eenen Wilde vragende, van welk volk hij het meeste hield: *Zie!* antwoordde de Wilde, zijne hand naar den ſchouder brengende, en hem de ganſche lengte van den arm vertoonende, *zóó bemin ik de Franſchen*; vervolgens de hand latende afdalen tot aan den elleboog, zeide hij: *zóó de Spanjaarden*; hij bragt dezelve naar de vuist, zeggende: *zóó de Engelſchen*; eindelijk toonde hij het uiteinde zijner vingeren, en zeide: *zóó de Amerikanen.*

OVERGESLAGENE BIJZONDERHEID, BEHOORENDE TOT HET VERSLAG DER GEOPENDE MUMIËN, MEDEGEDEELD IN NO. VI VAN DIT MENGELWERK.

Eindelijk vond men in de omwindſels een' kleinen *papyrus*, met deze woorden in *Griekſche* letteren: *Ik ben van Koninklijken bloede, en het levenslicht verſchuldigd aan* CLEOPATRA. — Hoe ſterk ſpreekt deze vermaarde naam tot de verbeelding! en welke overdenkingen doet dezelve ontſtaan over de wisſelvalligheden van de lotgevallen der menſchen!

Digitized by Google

Deze Vorst, godsdienstiglijk bijgezet in grafgesteenten, die, gedurende *twintig eeuwen*, zijne overblijffelen tegen het geweld des tijds beschermden, thans uit de ondersaardsche gewelven van *Thebe* overgebragt in het kabinet van een' geleerden *Franschman*, en ten toon gesteld aan de nieuwsgierige blikken van den luchtigen *Parijzenaar!* . . .

VEROORDEEL NIET!

Die van u zonder zonde is, werpe het eerst den steen op haar.

JOH. VIII: 7b.

Daar zit de Heiland neêr, te midden van de scharen,
Die in het voorhof van den Tempel zaamvergaren;
Daar staan zij, jong en oud, als aan den grond gehoeid,
Wijl reine hemeltaal van Jezus' lippen vloeit.
Nog spreekt Hij van zijn leer, van God, den besten Vader;
Als — ziet! wat volksgewoel, wat oploop dringt al nader?
Men stuwt elkander voort; de kreet: „Ter dood! ter dood!"
Klinkt over 't voorplein heen, herhaald door klein en groot.
Wie is zij, ginds, omringd, gestuwd en voortgedreven,
Als aan 't baldadig spel des moedwils prijs gegeven,
Mishandeld, voortgeleurd, ter prooije aan schimp en leed,
Met hangend, golvend haar en losgereten kleed?
Wie is ze? . . . o God! een vrouw in overspel gegrepen,
Die ruwe scharen wreed, meêdoogloos voorwaarts slepen.
Men tiert en joelt dooreen; doch houdt bij Jezus stil,
Hij, minzaam, altijd goed voor elk, die naâdren wil,
Blikt allen vriendlijk aan; terwijl aan wederzijden
De scharen tot Hem treên, en zich ten kring verwijden,
Die langzaam ruimer wordt en aansluit in het rond,
Tot dat de vrouw alleen er, als gedaagde, in stond.
Nu treedt een Schriftgeleerde, een lid des Raads, naar voren:
„Doe, Rabbi!" spreekt hij, „thans aan ons uwe uitspraak hooren!
„Zij, de boeleerster, die hier siddrend voor u staat,
„Zij werd in overspel betrapt op heeter daad.
„Hoe! moet, naar 't oud gebod, niet de overspeelge sterven?
„Of moet thans Israels wet haar klem te schendig derven?
„De straf der steeniging eischt Mozes, eischen wij;
„En onze Regtbank draalt! spreek, Meester! wat zegt gij?"
De Heiland staart hem aan, vol majesteit en waarde,

Werpt

Werpt op de vrouw het oog, maar bukt zich neêr ter aarde,
En krenkt zich aan 's volks drift, hunn' eisch noch vragen niet,
Daar Hij geen woord, geen' wenk aan hen ter weêrspraak biedt.
Onachtzaam op hun taal, kan niets zijne aandacht wekken:
Slechts starende op den grond, schrijft Hij er een'ge trekken,
In onbestemden vorm, met zijnen vinger neêr,
Als deed Hij hun verstaan: „Vraagt, huichlaars! mij niet meer."
Maar neen! de boosheid loert, en smeedt op nieuw haar lagen;
Nauuw zwijgt men, of men durft dezelfde twistvraag wagen;
Dezelfde schriklijke eisch, dezelfde roep om straf
Rolt, met een' vromen schijn, van huichellippen af.
Thans wordt de Heer genoopt, zijn mijmring af te breken;
Nu zal Hij uitspraak doen; de tijd is daár van spreken:
Schoon 't volk Hem Meester noemt, de taal is sluw en loos;
De tong schijnt honigzoet, maar 't veinzend hart is boos.
De Heiland rigt zich op, terwijl zijn achtbaar wezen,
Bij verontwaardiging, een' hoogen ernst doet lezen;
Hij spreekt: „ Wie rein zich kent, te midden dezer schaar,
„ Wie zonder zonden is, werp' d' eersten steen op haar!"
En nauuw heeft Hij die taal met nadruk 't volk doen hooren,
Of bukt zich weêr ter aarde, en zet zich als te voren.

Verslagen staat de schaar; diep trof dit woord de ziel;
't Was als een donderslag, die haar op 't harte viel;
Men ziet elkander aan; men steekt de hoofden zamen;
Men mompelt, schoolt bijeen; maar, wat men moog' beramen,
De stem, die God in 't hart van iedren stervling gaf,
Roept luidkeels: „ Oordeel niet; sta God het oordeel af!"
Nog wil men vragen; ja, men wil dat woord vergeten;
Maar des te luider spreekt de taal van 't bang geweten;
En de aangegroeide hoop slinkt langzaam, gaat uiteen,
En elk sluipt schaamrood weg, en laat de vrouw alleen.

Daar staat de zondares, diep in zichzelv' verloren.
O! dat ze uit Jezus' mond een woord van troost mogt hooren!
Zij zucht, zij nokt en schreit, ter prooije aan diepe smart,
En al 't gewigt der schuld drukt loodzwaar op haar hart.
Daar staat de vrouw alleen. Wat schouwspel! wie zal 't malen?
Geen dichtpen schetst het rein, en te arm zijn menschentalen.
Wat zonderling geheel! wat afstand zonder grens!
Hier Jezus zonder smet, daár een strafschuldig mensch;
Hier 't reinste beeld der deugd, de heiligste onder allen,
Daár een boeleerster, diep, maar redloos niet gevallen.

Digitized by Google

Nog ſtaat zij ſprakeloos, de felgeſchokte vrouw,
Met tranen in het oog, maar tranen van berouw.
Nu werpt de Heer op haar zijn liefdevolle blikken;
Hij ziet haar' tranenvloed; Hij hoort haar bijgen, ſnikken,
En waar Hij rond zich ſchouwt, of voor zich henen ziet,
Hij ziet de vrouw alleen, doch ziet de ſchare niet.
„ O Vrouw!" zoo vangt de Heer haar minzaam aan te vragen,
„ Waar zijn ze, die om 't feit u waagden aan te klagen?
„ Waar zijn ze, die de wet van Mozes tegen u
„ Zoo ſtrenglijk eischten? ſpreek! waar zijn uw Regters nu? —
„ Geef vrij het harte lucht; getuig mij, zonder vreezen,
„ Heeft niemand u ter ſtraf, ter ſteeniging, verwezen?
„ Veroordeelde u niet één?" zoo vroeg de Heiland weêr,
En ſnikkend zegt de vrouw, vol ootmoed: „ Niemand, Heer!"
Nu ziet haar Jezus aan, en peilt geheel haar harte,
Doorſchouwt geheel haar ziel, en ziet haar boezemſmarte,
En ſpreekt, daar niets den vloed van hare tranen ſtuit:
„ Sprak niemand over u het ſchriklijk vonnis uit,
„ 'k Veroordeel u ook niet, neen!" zegt Hij minlijk teeder,
„ Ga heen in vrede, vrouw! ga, zondig ſlechts niet weder!"
Zij valt, met diep gevoel en overkropt gemoed,
Op 't zaligklinkend woord, den goeden Heer te voet;
Zij gaat, in dank ontgloeid, door waar berouw gedreven:
De ſchuld is uitgewischt; de zonde is haar vergeven.

Rotterdam. 1824. J. VAN HARDERWIJK, R. ZOON.

DE MENSCH EEN KIND.

Des levens lentetijd
Is niet alléén gewijd
Aan zorgelooze vreugd,
Geweld uit reine deugd.
De vriendelijke lach,
Zoo vrolijk als de dag,
Verſiert niet onverpoosd
De wang, die hooger bloost,
Wen 't kraapje, aan 't ſtof verkleefd,
In aardſchen hemel zweeft.
Helaas! een trek der ſmart
Van ligchaam of van hart

Mis-

Digitized by Google

Misvormt al vaak' den mond,
Waar 't engelenlachje stond.
Zóó dekt een dikke damp,
Bevracht met ramp op ramp,
Ook vaak de vreugdezon,
Die nog in luister won,
Voor 's mans bedroefden blik;
En regent schrik op schrik.
Dan is de held vervaard;
Dan bukt het hoofd ter aard',
Dat op gerékten hals,
Bij 't lagchen des gevals,
Zich fier ten hemel hief.
Nu voelt zijn borst de grief
Des dolks, waar 't lot meê vlijmt,
En Simson's kracht bezwijmt!

Klein en volwassen kind
Zijn even speelgezind.
Elk kiest eene eigen rol,
En speelt die wijs of dol;
Maar allen spelen nog,
Want menschen zijn ze toch.

Met kroonen speelt de vorst
Uit ijdlen glorielorst;
Met hoep en tol het kind,
Dat in den huisdier vindt
Hetgeen de heerscher heeft,
Voor wien een wereld beeft,
Aan onderdaan, vazal,
En vleijers zonder tal.

Ja! blinkt een schrift of prijs,
Hetzij een gunstbewijs,
Hetzij der vlijt ten loon,
In 't oog des jongens schoon
Medalje of ordesband,
Of brief van adelstand,
Of zelfs een schim dier eer,
Bekoort zijn' vader meer.

Een kaartenhuisje bouwt
Het knaapje, op vinding stout;

Ver-

Digitized by Google

Vernuft van hooger vlugt,
Kasteelen in de lucht.

Hoe ijlt, op ligten voet,
Met maagbederyend zoet
Het gulzig jongsken heen!
Noch dreigtaal noch geween
Eens makkers lokken 't hem
Uit zijner vingren klem.
Met handen, blaauwgeteld,
Verbergt de vrek zijn geld,
In welgesloten kist,
Voor hem, wiens armoé mist
En dak en kleed en brood,
En hongert naar den dood.
Ja! dwazer dan het kind,
Dat vrolijk nog verslindt,
Ontzegt hij zich 't genot
Van 't zilver achter slot.

Ziedaar dien knaap! Hij zingt
En loopt en danst en springt
Langs markt en weg en straat,
Tot dat de zon verlaat
De gloeijende avondkim
En vlugt voor 't stargeglim.
Zóó dartelt menigeen
Verstandeloos daarheen,
Tot zijne zon verdwijnt,
Zijne avondster verschijnt,
Met haar de lange slaap.

Hoe weinig weet de knaap!
Hoe luttel kent de mensch,
Die omdoolt in den grens
Van 't stoffelijk gebied,
En dáár door nevels ziet!
Gelukkig dan het kind,
Dat zulk een' vader vindt,
Die minzaam hem geleidt,
Tot hoogren stand bereidt,
Nooit uit het oog verliest,
Vermaken voor hem kiest,
Loont elke goede daad,

En

En ſtraft uit liefde 't kwaad!
Gelukkig dan ook gij,
o Mensch! die aan uw zij'
Een' Vader hebt, zoo goed,
Zoo wijs, zoo groot, die hoedt
Al wat op aarde leeft
En in den hemel zweeft!
Zijt gij niet willens doof,
De wind, die lispe in 't loof,
Zal fluistren in uw oor,
Wat ſmart uw hart doorboort,
Dat, bij het wreedst gemis,
God nog uw Vader is;
De murmelende beek
Verbreidt het door de ſtreek;
De klotſende ocean,
Hij kondigt luide 't aan,
En ſtorm en donderſlag
Bazuinen 't nacht en dag.
Schaam u niet meer, o mensch!
Wat ſmeekt gij hoogren wensch?
Gij zijt het kind van Hem,
Op wiens geduchte ſtem
't Heelal uit niet verrees
En zijnen Schepper prees,
Wiens oog den nacht verlicht,
Wiens vinger alles rigt,
Wiens voet het ruim doorloopt,
Op wien de wereld hoopt,
Wiens geest het Al vervult,
Wiens glans ge aanſchouwen zult,
Wen 't zienlijke u ontzinkt,
Geen zon meer voor u blinkt,
Geen maan uw pad verlicht,
Het heer der ſtarren zwicht,
En ſlechts zijn heerlijkheid
U tot zijn' troon geleidt.

Middelburg. 1823. A. F. SIFFLÉ.

Digitized by Google

MIJNE HULDE AAN RHIJNVIS FEITH, ONTSLAPEN DEN 8STEN VAN SPROKKELMAAND 1824.

Mijn dierbaar Vaderland, hef aan uw treurgezangen!
Dat toonen van de smart nu 't blij gejuich vervangen!
Omhul u met den rouw, buig in het stof u neêr;
Want uw geliefde FEITH, uw zanger, leeft niet meer!
Helaas! uw statige zilk — ook hij, hij is gevallen,
Het sieraad en de kroon van Overijsels wâllen,
Die 't vaderlandsche hart zoo vaak verkwikking bood,
Als 't onder zijne schaduw de ontvloden rust genoot.
Ja, Neêrland! treur om hem, uw' grooten Volksverlichter,
De parel van uw kroon, uw' Godgewijden Dichter,
Wiens lier geklonken heeft, op hoogen, Englentoon,
Voor Godsdienst, zeden, deugd, voor 't ware goede en schoon.
Boogt Nederland met regt op zoo veel dichterenheiden,
Wier zangen hunnen roem, hun groot genie vermeiden,
FEITH is toch de eerste; want het nut, door hem gesticht,
Zet hem de kroon op 't hoofd, omstraald van hooger licht.
Hoe onweêrstaanbaar wist zijn citer ons te voeren,
Van de aarde en zinlijkheid naar hooger kring te voeren!
Hoe krachtvol was de toon, die uit zijn snaren sprong,
Als hij den lof van God en 's menschen heil bezong!
Hoe werd ons hart verrukt, ons aanzijn als verengeld,
Als FEITH de liefde en deugd met rozen hield omstrengeld,
Zoo wel de teedre jeugd voor zijne lessen won,
Als hij den Oudardom tot vreugde stemmen kon!
Hoe opgeklaard, hoe grootsch, maar hoe waarachtig tevens,
Beschouwde hij het doel des menschelijken levens!
Dat was 't verheven licht, 't welk hij zijn' zangen gaf,
Te juichen in ons lot, nog aan den rand van 't Graf.
Hoe was zijn ziel gestemd voor 't stil en rein genoegen,
Die hijgend naar 't genot der landlijkheid bleef zwoegen!
Hoe menig zalig uur, bij avond of bij nacht,
Heeft hij aan IJssels boord op *Beschuijk* doorgebragt!
Dáár kon hij, op de bank van zoden neêrgezeten,
Met CHEVALLER, zijn' vriend, de vreugd der aard' vergeten.
Hoe blikte dan, verrukt, zijn half verheemeld oog
Naar 't blaauw azuur gewelf, of naar den starrenboog!
Dáár zag hij zich den weg tot hoogren werkkring banen,
En uit zijn oog ontsprong een stroom van dankbre tranen;

Dan

Dan was zijn ziel getroost; hij keerde zalig weêr,
En kende voor zijn hart niet één behoefte meer.
Die vreugd der Eenzaamheid heeft nimmer hem begeven;
Haar was zijn zang gewijd, aan d' avond van zijn leven;
Hij juichte in dezen zang: „ *O onwaardeerbaar lot!*
„ *'k Vind hier mijzelven weêr, de onsterflijkheid, en God.*"
Maar, hoe ook heel zijn ziel aan de eenzaamheid bleef hangen,
De Wereld was toch ook het voorwerp zijner zangen:
't Was geene dweeperij, die, met afkeerigheid
Van wereldvreugd, hem had naar *Boschwijk* heengeleid;
Neen, 't was zijn taal en zang: „ *Zou 'k, aan mijn graf gezeten,*
„ *Het eindloos meerder goed voor 't lustrel kwaads vergeten?*
„ *Neen! dankbaar voor 't genot van zoo veel zaligheid,*
„ *Door achtenzestig jaar hier op mijn pad verspreid,*
„ *Vereer ik 't plantje nog, daar 'k eenmaal vreugd van maaide,*
„ *En dat een Vaderhand zoo mild op aarde zaaide.*
„ *Ja, menig schoone roos ontlook op d' eigen grond,*
„ *Daar korts een doren of een scherpe distel stond.*"
Zóó dacht, zóó zong een FEITH, in vreugd zoo wel als smarte;
Zóó droeg hij, reeds op aarde, een' Hemel in zijn harte;
Zóó kende hij reeds iets van 't heil der Eenwigheid,
Toen JEZUS tot hem riep: „ *uw plaats is toebereid.*"
Ja! welkom was hem 't uur, dat hij reeds voelde naken,
Waarin de dood, als vriend, den band van 't stof zou slaken.
Dat oogenblik is daar, — Gods Englen dalen neêr,
En voeren in triomf hem tot zijn' God en Heer.
Daar ligt hij neêrgeknield, terwijl de Hemellingen
Den blijden welkomsgroet op hemeltoonen zingen;
FEITH heft den lofzang aan, gebogen voor Gods troon,
En 't driemaal *heilig* klinkt, voor Vader, Geest en Zoon! —
Zóó stierft gij, zaalge FEITH! zóó mogt gij weêr ontwaken.
Ik wensch u niet terug: daar ziet ge uw heil volmaken.
Ja, zanger voor Gods troon! zing daar uw godlijk lied;
Want zulk een' hoogen rang misgunt mijn hart u niet.
Ik wil slechts op uw graf mijn dankbre tranen plengen,
Mijn hulde, hoe gering, u daar ten offer brengen;
Daar peinzende u herdacht; daar, op uw zerk geknield,
U dankend', dat ook mij uw geest en zin bezielt!
Gij waart het, groote FEITH! wiens zangen mij verrukten,
Aan nacht en donkerheid dikwerf mijn ziel ontrukten;
Zij waren voor mijn hart een onwaardeerbre schat;
Zij gaven veerkracht, moed, op 't hobblig levenspad.

Nog

Digitized by Google

Nog immer hoor ik u in uw gezangen spreken;
En in mijn' laatsten stond, wanneer mijn oog zal breken,
o, Spreek dan nog tot mij! zoo sluimer ik gerust,
Tot dat de morgen rijst aan gindsche zaalge kust.

Dordrecht. D. BLANKENBIJL.

AMERIKAANSCHE ANEKDOTE.

De grootste gebeurtenissen hangen niet zelden aan één enkele omstandigheid. Gedurende den *Amerikaanschen* Vrijheidsoorlog, ontdekte een *Engelsch* Officier, op de voorposten geplaatst, een vijandelijk Officier te paard, die naderde, om, met een' oogslag, de positie der *Engelschen* te verkennen. De *Amerikaan*, geheel verdiept in zijne waarnemingen, vond zich weldra slechts eenige schreden verwijderd van den *Engelschman*, die niet konde missen hem te dooden, gelijk hij inderdaad reeds op hem mikte, en den vinger aan den trekker had gebragt; maar zijne ziel verzette zich met kracht tegen het denkbeeld van op eenen mensch te schieten als op een stuk wild, en hij wendde den loop van zijnen snaphaan af. De onvoorzigtige *Amerikaan* ontdekte thans het gevaar, dat hij liep, zette het op een' galop, en verwijderde zich. Deze *Amerikaan* was — WASHINGTON zelf.

KANT, OVERLUID DENKENDE.

Er zijn menschen, die de gewoonte hebben, overluid te denken, wanneer zij alleen zijn; eenigen zelfs, die dezelve zoo ver drijven, dat hun dit somwijlen in het bijzijn van anderen gebeurt. Eene levendige verbeelding en diep gevoel zijn daarvan gemeenlijk de oorzaak. Den vermaarden KANT was deze gewoonte bijzonder eigen. Zoo bevond hij zich, in zijnen ouderdom, eens in een gezelschap, waar het onderhoud kwijnde, zoodat men ten laatste slechts enkele woorden vernam. Dit verdroot den ouden man geweldig; en, gewoon hardop te denken, zeide hij op éens, te midden eener lange pauze, tot zichzelven, doch hoorbaar voor elkeen: „Mijn God, wat is dit een vervelend gezelschap!" — Een schaterend gelach over deze onverwachte openhartigheid, die het gevoel van elk luide uitsprak, bragt eensklaps leven in den ganschen kring, en verdreef de kwijning, welke dezen naïven uitroep had te weeg gebragt.

In de mathematische noot, bl. 313 van het *Mengelwerk* voor Junij, gelieve de lezer regel 21 en 22 aldus te verbeteren:

$$\text{en } xo'' = ag \times \frac{\frac{1}{n}\psi''}{\frac{1}{n}\psi'' + \psi''} = ag \times \frac{\frac{1}{n}}{\frac{1}{n}+1}$$

$$xo'' = \frac{ag}{1+n} \quad \text{en } xo'' = x\lambda$$

En bl. 366, reg. 15, staat *voeren*, lees *vloeren*.

Digitized by Google

MENGELWERK.

SPREUKEN XXVI: 12.

Hebt gij eenen man gezien, die wijs in zijne oogen is? Van eenen zot is meer verwachting, dan van hem.

Niets is zoo zeer in ſtaat, om het verſtand te verblijsteren en te verblinden, als *waan* en *hoogmoed*. Zij doen den mensch alle andere voorwerpen over het hoofd zien, en hem zijne oplettendheid alleen op zichzelven vestigen. Zij vullen hem op met winderige verbeelding, en laten geene plaats voor zelfſtandige begrippen bij hem over. Dit is inzonderheid eigen aan waanwijsheid, die, waar zij het hart ééns heeft ingenomen, hetzelve voor alle verlichting onvatbaar maakt, en alle ware wijsheid voor altijd daar buiten ſlult. Hij toch, die zichzelven wijs waant, en een hoog gevoelen heeft van zijne eigene verſtandelijke bekwaamheden, veracht elken anderen, — ziet, zoo hij meent, overal misverſtand en dwaasheid, terwijl hij zichzelven onfeilbaar acht. Dat hij dwalen kan, komt nooit bij hem op, en, zoo hij er ſomtijds van overtuigd wordt, belet zijne trotschheid hem, om het te erkennen. Hij houdt dus vast aan hetgeen hij ééns heeft aangenomen, en een eenmaal opgevat gevoelen te verlaten, acht hij ſchande. — Van eenen anderen kant: elke kleine ontdekking, welke *hij* meent te doen, is, in zijn oog, gewigtig, en kittelt zijne eigenliefde. Hij wil, dat elk zijne ſchranderheid zal bewonderen en toejuichen, en, naar mate hij meerdere tegenſpraak ontmoet, wordt hij koppiger, en voor betere onderrigting onvatbaarder.

Gelijk nu zulk eene geestgeſteltenis den mensch ongeſchikt maakt tot de gelukkige beoefening van elken tak van kennis en wijsheid, zoo is zij vooral een volſtrekte hinderpaal in het bevorderen der echte kennis van waren

Digitized by Google

Godsdienst: ja, het is vooral aan waanwijsheid, dat men hier den oorsprong der ongerijmdste gevoelens en leeringen te wijten heeft; gelijk men ook van hare hardnekkigheid derzelver altoosdurenden voorstand verwachten moet. — Laat ons dit een weinig ontwikkelen. Het is geen onbelangrijk onderwerp, in den tegenwoordigen tijd. Zien wij eens, langs welke trappen het gebrek, waarvan wij spreken, opleidt tot buitensporige gevoelens omtrent godsdienstige waarheden, en hoe het eene altoosdurende vasthouding aan het eenmaal aangenomene te weeg brengt.

I. *Vooreerst:* eene verwaande verbeelding en vertooning van wijsheid zoekt zich altijd te *onderscheiden*, en helt natuurlijk tot het *zonderlinge* en *wonderbare* over, opdat zij de oplettendheid tot zich moge trekken. Door hare toestemming te geven aan hetgeen men, in het gemeen, voor waarheid houdt, ziet zij, vooral wanneer zij zich reeds eenigen naam verkregen heeft, geene kans, om, voor hare onverzadelijke eerzucht genoegzaam, uit te munten; en daarom moet zij zich van al, wat door het gros des menschdoms aangenomen wordt, verwijderen, en wijs zijn op hare eigene hand. Dus doet begeerte naar valschen roem den mensch lijnregt tot vreemde en ongerijmde gevoelens neigen; en de dwalingen zijn inderdaad ontelbaar, waartoe zij hem dikwijls vervoerd heeft. Men kan van dit éénige beginsel den oorsprong der meeste zinnelooze wondersprenken en buitensporige leeringen, welke ooit de wereld beroerd hebben, afleiden. Zoo iemand, die door dit doel, om zich een' naam te maken, en zijne ongemeene bekwaamheden te toonen, geleid wordt, ooit waarheid ontmoet, het zal bij louter toeval zijn: want het was niet *haar* te vinden, maar zijne *ijdele glorie* te voldoen, hetwelk hij zich voornamelijk voorstelde.

Doch de man van *ingebeelde wijsheid* is *wijders* in staat, zoo als men dagelijks kan zien, zich te overreden, dat niets voor zijne bevatting te hoog of gesloten is, en hij alles beter begrijpt, dan iemand anders. Doch juist dit be-

Digitized by Google

bewijst, dat hij *buitensporig*, en zijn verstand door het schadelijkst en gevaarlijkst vooroordeel bezet is. Niemand toch kent *alles*; en op een beginsel, zoo volstrekt valsch, kan nooit eenig redelijk gebouw van grondige en nuttige kennis gevestigd worden. — *Voorts* heeft hij, die zijne eigene bepaalde en bekrompene bevatting voor den éénigen maatstaf en toetssteen van waarheid erkent, niets, waarnaar hij zijne denkbeelden vormt of verandert, — niets, waarnaar hij zijn oordeel rigt, dan — *zichzelven*. Maar hoe nu, wanneer dat oordeel faalt, en hij zichzelven bedriegt? Moet dan het kromme regt en leugen waarheid zijn, opdat zijne verwaandheid en zijne verbeelding, dat hij *zichzelven genoegzaam* is, gevleid worden? Och ja! hij zal, zelfs tegen eigene overtuiging, aan de valscheid vasthouden; en men ziet hieruit, hoe weinig hij in staat is, om in wezenlijke kennis eenige vordering te maken. — Ondertusschen is dit niet het éénig nadeel, hetwelk zijne onbescheidene vooringenomenheid en hoogmoedige verbeelding hem veroorzaken. Zij zullen hem ook, als valsch, doen tegenspreken en verwerpen, alwat *zijne* bevatting te boven gaat. Zij zullen hem zeggen, dat, wat *hij* niet begrijpen kan, ook *niemand* kan begrijpen; en hij zal dus de gewigtigste en belangrijkste uitspraken van het gezond verstand en de best gestaafde waarheden van den Godsdienst loochenen, en de voor de rede aanstootelijkste ongerijmdheden verdedigen. Dit zal vooral het geval zijn, wanneer de waanwijze in eenen verlichten tijd en onder verlichten leeft. Want, zal hij dan in de voetstappen van andere, wijze en gematigde, mannen treden? Geenszins! Dan zou hij, met zijne bekrompene denkbeelden, niet kunnen *uitmunten*; en dat is al, wat hij zoekt. Hij moet zich onderscheiden, opdat er gerucht van hem uitga. Hij moet derhalve alle anderen voor domkoppen verklaren, en zichzelven als alleen wijs uitventen. En wat dan nu? Wèl, hij moet *of* zoogenoemde nieuwe waarheid uitvinden, en, als een echt *Neoloog*, met grooten opheff verkondigen, *of* hij moet oude, lang verjaarde en naauwelijks door iemand meer

Digitized by Google

voorgeſtane gevoelens verlevendigen, zich ongeroepen als derzelver voorvechter opwerpen, groot gerucht maken, en, zoo hij kan, alles in rep en roere brengen, en twist en verwarring verwekken. Denkt gij, dat hem eenig vooruitzigt, van zich hierdoor in ſchande, in gevaar of in eenige ongelegenheid te kunnen brengen, affchrikken of weêrhouden zal? Gij bedriegt u: want *hij zoekt eer in zijne ſchande*, en het is hem om het even, hoe hij zich eenen naam make. — Wilt gij hem voor zijne buitenſporigheid doen boeten? Wèl, des te beter voor hem. Zoo zal hij zich den naam eens *martelaars voor de waarheid* verkrijgen, dien hij misſchien te hartelijker verlangt, naar mate hij dien onwaardiger is. Prijsſelijker zoude uw doel zijn, zoo gij poogdet, hem, met zachte woorden en verſtandige redenen, tot gematigdheid en betere begrippen te brengen; doch verwacht niet, dat gij er iets mede zult uitregten. Hij veracht u, en ziet op u, als botterikken, en (omdat gij niet ſpreekt, zoo als hij) als kwaadaardige en moedwillige beſtrijders der waarheid, neder: want, ſchoon hij misſchien niets gelooft, kan zijn waan hem ligtelijk daartoe brengen, dat hij zelf denkt, dat hij, hetgeen hij ongerijmds voorſtaat, waarlijk gelooft, of zijn doel, om zonderling te zijn, het hem doen veinzen: en nu ſtaat hij het voor, als een onzinnige. — Wilt gij desniettemin met hem in het ſtrijdperk treden? Zoo gij het doet om zijnentwille, doet gij waarlijk eene dwaasheid. Gij kunt niets op hem winnen, en zult u van hem ſlechts onbeſcheid en kwade woorden op den hals halen. Beantwoordt liever den ingebeelden zot niet. Zoo zal hij zelf moeten zwijgen, als hij heeft uitgeraasd. Doet gij het tegendeel: bij elken nieuwen aanval zal hij ſlechts woedender worden, en zich in zijne buitenſporigheid meer verharden. Het éénige geval derhalve, waarin het raadzaam, waarin het zelfs pligt kan zijn hem te wederſpreken, is, wanneer men vreest, dat hij, bij eenvoudigen, die zijn doel en zijne verkeerdheid niet doorgronden, eenigen invloed van belang zal krijgen, dat hij hen misleiden, dat hij de rust der maatſchappij in gevaar brengen zal,

Digitized by Google

zal, of wanneer de onschuld, welke hij lastert, verdediging eischt. In dat geval opene men de oogen aan allen, die zien kunnen en zien willen, verijdele men des snoodaards slechte bedoeling, en handhave de eer der braven, door hem bezwalkt!

II. Wij zagen nu, hoe hij eerst misleid en van de waarheid verwijderd werd. Zien wij verder, hoe hij zich in zijne dwaasheid en buitensporigheid verhardt.

Zijne dwalingen, ééns aangenomen, zullen, hoogstwaarschijnlijk, dwalingen voor zijn geheele leven zijn: want, waardoor is hij tot dezelven vervallen? Door *overijling*, door *afkeer van de moeite van langdurig onderzoek*, door *liefde tot het zonderlinge*, door *zucht om te schitteren*. Wel nu, om zijne dwalingen te overwinnen, moet hij die dwaze liefde afleggen, die zucht onderdrukken, en zich nu juist aan het gehaat en veracht onderzoek overgeven, of zich door anderen laten onderrigten. Niets van dit alles kunt gij van hem verwachten. *Zal een moorman zijne huid veranderen, of een luipaard zijne vlekken?* Zoo zal ook hij leeren, zichzelven te verbeteren! — En onderzoek! dat mag goed zijn voor trage en doffe verstanden; maar hij is een van die zeldzame groote geesten, die, met éénen blik, alle zaken tot op den grond doorzien, en er zich terstond het regtmatig begrip van vormen! Wel, het ware schande voor hem, zich een oogenblik te verbeelden, dat hij had *kunnen* mistasten, en aan zijn onfeilbaar verstand te twijfelen! Neen, hij behoort niet tot die zwakke zielen, die in gestadige dobbering zijn, heden laten varen, wat zij gisteren aannamen, en *met allen wind van leere* worden *omgevoerd!* Zijne beginsels zijn vast, zijne denkwijs is altijd dezelfde, zijne overtuiging is onveranderlijk! — Kan men nu van iemand, die zich zoo lomp vleit en bedriegt, verwachten, dat hij ooit wijzer zal worden? Neen: zoo zijne eerste onbekookte en oppervlakkige denkbeelden, bij toeval, in waarheid gegrond zijn, hij zal er zich mede vergenoegen, hij zal in de eerste beginselen van wetenschap berusten, en nooit groote vorderingen in kennis maken.

Digitized by Google

In het wezen der zaken zal hij nimmer indringen: want, als hij ze nog niet half begrepen heeft, verbeeldt hij zich, dat hij ze reeds geheel bevat, en dus geene moeite meer behoeft te doen, om ze te onderzoeken. — Zijn daarentegen zijne eerſte beginſelen en begrippen valsch, zij zullen het voor altijd wezen, en er is geene, zelfs de allerverwijderdſte, hoop, dat hij ooit van zijne geliefkoosde onkunde en misvatting overtuigd zal worden.

Zoudt gij iets verwachten van betere onderrigting? Gij vleit u te vergeefs. Wie zoude hem die aanbrengen? Zijn niet allen, die niet zoo als hij denken, weetnieten, wier ziel niets edels, niets verhevens vatten kan, die noch ſmaak, noch oordeel hebben, die u ſlechts vervelen met langdradige redekavelingen, met verſletene én krachtelooze bewijzen, — die hij, met één woord, verre beneden zich beſchouwt en veracht? Wat zullen dezen dan bij hem uitregten? Neen: laat de geheele wereld van hem verſchillen! laat de geheele *geest der eeuw*, waarin hij leeft, tegen hem zijn! hij beſpot ze, en hij is, in zijn oog, te grooter, en is er te trotſcher op, dat hij ze in dèn ſchild durft varen. Ware hij minder hoovaardig en minder ingenomen met zichzelven, zoo ware het mogelijk, dat eenige twijfel in zijne ziel opkwame, of het wel waarſchijnlijk ware, dat hij alleen het wèl had, en alle anderen dóolden. Maar hij is daarvoor onvatbaar, en dat te meer, omdat hij alle anderen niet ſlechts als onwetenden, maar ook, voor het meerderdeel, als guiten beſchouwt, die, tegen betere overtuiging, het valſche voorſtaan; en daarom heeft hij, wanneer zij hem durven weêrſpreken, niets dan ſcheldwoorden voor hen over. Geen wonder! Hij vreest, of ondervindt, dat de wederſpraak dient, om hem in zijne naaktheid ten toon te ſtellen, en om hem, in plaats van toejuiching, beſpotting te doen oogſten. Dit is hem onverdragelijk; en nu raast en tiert en vloekt hij, ſchendt alle wetten van welvoegelijkheid, en liegt en lastert; en, zoo er te voren nog een greintje van eerlijkheid in hem huisveſtte, nu roeit hij hèt, in zijne woede, uit met tak en wortel, en maakt zich bij de ganſche wereld gehaat en verachtelijk.

Ziet

Digitized by Google

Ziet daar, hoe onmogelijk het is, om ware wijsheid zoo wel, als verſtandige gematigdheid, met hoogmoedige verbeelding van zichzelven te vereenigen! Deze lage en onnatuurlijke ondeugd ſchaamt zich niets, dan erkentenis van kwalijk geoordeeld of gehandeld te hebben. Een edelmoedige moge hier zijne eer in ſtellen, en er niets vernederends in zien, dewijl het dwalen menſchelijk is; de waanwijze zot beſchouwt het als de hoogſte ſchande. Men zou zich ondertusſchen evenzeer mogen ſchamen over elk ander natuurlijk gebrek, als over zijne onderworpenheid aan misſlag en dwaling, als zijnde alles evenzeer gegrond in de menſchelijke onvolkomenheid. En echter, ziet, tot welke belagchelijke onbeſtaanbaarheid hij, wiens verſtand door hoogmoed bedwelmd en verduisterd is, vervoerd wordt! Hij kan, zonder aanſtoot, ſpreken van zijn *afnemend geſtel*, van zijne *verwelkende geestvermogens*; hij kan zelfs, ondankbaar aan den Allerhoogſten, behagen vinden, om daarover, tot walgens toe, aanhoudend een vergroot beklag aan te heffen, opdat gij u, over hetgeen hij in zijne geveinsde zwakheid nog vermag, zoudt verwonderen: maar de woorden *dwaling*, *misverſtand*, *eenzijdig inzien* van zaken kan hij niet verdragen, even alsof de mensch hieraan niet zoo wel onderworpen was, als aan ziekten en ongeſteldheden des ligchaams, en even alsof verzwakking van geestvermogens niet even natuurlijk, als verzwakking van zintuigen, voor dwaling en misverſtand vatbaar maakte. Zoodat dan de *valſche ſchaamte*, waarvan wij ſpreken, alle denkbeeld van opregtheid en edelmoedigheid doet verloren gaan, alle gevoel van ware eer verwoest, en allen misſlag onverbeterlijk maakt. En over het geheel dus, welk licht, welke vordering in wezenlijke kennis, en inzonderheid in kennis van godsdienſtigen en zedelijken aard, kan men verwachten, en welke ongerijmde en buitenſporige wangevoelens moet men niet verwachten, waar waanwijsheid, en opgeblazene verbeelding, en gemaakte vertooning van ongemeen verſtand en zeldzame kundigheden den mensch vervoeren? en hoe natuurlijk is het,

Digitized by Google

dat hij, die zich dus voor wijs uitgeeft, niet alleen dwaas wordt, zijn verſtand bederft, en zich de ongerijmdſte verbeeldingen maakt; maar ook, dat hij onverbeterlijk wordt in zijne dwaasheid; en dat dus *van eenen zot meerdere verwachting is, dan van hem!*

IETS OVER DE CHOLERA MORBUS, WAARGENOMEN IN HET BEGIN VAN 1820 TE MALAKKA, EN IN JULIJ 1821 LANGS DE KUST VAN JAVA.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 421.)

Tot eene ordelijke voorſtelling had misſchien behoord, dat ik het eerst over de oorzaken dezer ziekte, en de toevallen, waaronder zij zich voordoet, had geſproken; dan, de draad des verhaals brengt mij thans eerst op dat punt.

De toevallen waren de volgende: gedeeltelijke onderdrukking der *ſenſus interni et externi*; onleschbare dorst; drooge en vuile tong; neiging tot braken, zonder veel uit te werpen (die overvloedig braakten, ondervonden veel verligting; hetgeen gevomeerd werd, was gal en onverteerd eten); brandende pijnen op de maagſtreek, welke geene aanraking duldden; perſing tot ſtoelgang, welke ſpaarzaam en waterig was; hevige hoofdpijnen, met duizelingen; opgezwollen hoofd en oogen; benaauwde ademhaling; kleine, onderdrukte pols; hevige krampen der onderſte ledematen; koude van alle extremiteiten, met eene algemeen drooge huid; daarna geheele bewusteloosheid, intermitterende pols, algemeene koude, als van een lijk, en eindelijk, onder vreesſelijke ſtuipen, de dood. Het verloop dezer hevige toevallen was van één tot twaalf uren; ſchoon ik, tien uren na den aanval, zelden een' lijder verloren heb.

Ik zal geene vermetele uitſpraak doen over den aard van het *contagium*, hetwelk deze ziekte doet ontſtaan: hetzelve is mij ten eenemale onbekend, en menigvuldige ver-

war-

Digitized by Google

warde gisſingen hebben er geen meerder licht over verſpreid. Na de toevallen, welke ik waarnam, te hebben opgeteld, zal ik ſlechts eene der gelegenheidgevende oorzaken, om beſmet te worden, welke mij is voorgekomen van het meeste belang te zijn, bijbrengen. En deze is: onderdrukte en belette huiduitwaſeming. — Wien trof de *Cholera Morbus* bij voorkeur? De geringere klaſſe der inboorlingen, die, na een' warmen dag en hevige transpiratie, bij het vallen van den avond gewoon zijn een koud bad te nemen, en zich dan half naakt, op den grond of op koude ſteenen, veelal onder den blooten hemel, ter rust begeven. Wanneer er geen *Miasma* op hen inwerkt, verdragen de inboorlingen dit meestal wèl; *toen* echter gaf het der ziekte gelegenheid, zich bij hen in al hare verſchrikkelijkheid te vertoonen. Onder hen dus, die zich het meest aan belette huiduitwaſeming blootſtelden, regtte de *Cholera Morbus* de grootſte ſlagting aan. Hierop opmerkzaam gemaakt, namen de *Europeanen* (de zoogenaamde fatſoenlijke klaſſe) de meeste behoedzaamheid hiertegen in acht; en, zoo veel ik weet, is geen hunner te *Malakka* door deze ziekte aangetast, ten minſte niemand er aan overleden. Men verbeeldde zich ſoms wel den vijand te voelen naderen, en ſprak dan het *Middel tegen de Cholera Morbus* krachtig aan; doch meerendeels was dit niet noodzakelijk, en alleen uit vrees. Ook heb ik toen, noch naderhand, geen' der Officieren of Kadets bij ons aan boord aangetast gezien.

Door de gedane lijkopeningen, de klaſſe der menſchen, wie deze ziekte het meest trof, en de vermelde toevallen voorgelicht, vormde ik mij de volgende voorſtelling van den aard der ziekte: De belette huiduitwaſeming, in medewerking met het onbekende *contagium*, oefent voornamelijk haren nadeeligen invloed uit op het *ſystema bilioſum*. De *hepar* ſcheidt eene zeer vitieuze gal af, welke maag en ingewanden als een ſterke *heterogene* prikkel aandoet en oogenblikkelijk in ontſteking brengt, vanwaar neiging tot braken, ſtoelgang enz. De ontſteking, niet behoorlijk beſtreden, maar door *incitantia* aangezet,

Digitized by Google

neemt, ſneller dan in eenige andere ziekte, de overhand, gaat tot *gangræna* over, en de lijder ſterft onder hevige *convulſiones*. De ontſteking der ingewanden, aldus overprikkeld, vermeerdert de *congestie* naar het hoofd, welke buitendien reeds aanwezig is, en de lijder ſterft onder de verſchijnſelen van *Enteritis* en *Apoplexia*. — Dat deze beſchouwing nu in allen deele juist zoude zijn, wil ik geenszins beweren; (wie is er, die alle de toevallen der *Cholera Morbus* volkomen zoude kunnen oplosſen?) maar zoo veel is waar, dat ik, met de daaruit afgeleide *indicaties*, zeer gelukkig in de genezing ben geſlaagd, en deze *indicaties* waren:

1°. *De belette huiduitwaſeming terug te brengen.* Hiertoe bezigde ik geheele warme baden, gedurende een vierde uurs, (welke ik om de twee uren, zoo de transpiratie niet terugkeerde, deed herhalen) en in dezelve ſterke wrijvingen met wollen lappen, vooral aan de onderſte ledematen, doortrokken van een ſterk *linimentum volatile*.

2°. *De aanwezige ontſteking der buiksingewanden tegen te gaan.* Hiertoe deed ik meestal, vooral bij volbloedige lijders, oogenblikkelijk na den aanval, eene ruime aderlating, dikwerf tot flaauwwordens toe, waarop in de meeste gevallen de pols ruimer werd, de *calor animalis* terugkeerde, de *tormina ventris* verminderden, en over 't algemeen de ziekte een gemakkelijker verloop kreeg.

3°. *De congestie naar het hoofd krachtdadig te beſtrijden.* Behalve de goede werking, welke de lating hierop gewoonlijk deed, liet ik ieder kwartier een zeer warm voetbad toedienen, en *veſicantia*, met *acid. ſulphuricum* bevochtigd, in den nek en aan de kuiten leggen.

4°. *De maag en ingewanden van de bevatte ſtoffen zoo veel mögelijk te reinigen.* Dit bevorderde ik door het inwendig gebruik van eene matige hoeveelheid *vinum antim. Huxh.* en het toedienen van eene menigte *clysmata oleoſa calida*, waarop gewoonlijk eene oogenblikkelijke ruime braking van onverteerd eten, ſlijm en gal volgde, als ook de *fæces* overvloedig ontlast werden.

5°. *De*

Digitized by Google

5°. *De herſtelde warmte te onderhouden.* Door eene aanhoudende wrijving, en het inwendig gebruik van eene ſterke, warme en goed bereide *infuſio fl. cham. et ſamb.*, met eene geringe hoeveelheid *ſpir. Mindereri.*

Bij een zeer klein getal lijders heb ik de lating niet aangewend, wanneer de graad der ziekte minder hevig was. Zoo er geene neiging tot braken beſtond, diende ik eene ruime gifte *mercurius dulcis* toe, waarop dan ſpoedig overvloedige *ſedes* volgden. De warme baden en wrijvingen heb ik echter gemeend nimmer te mogen verzuimen. In drie gevallen bij bejaarde *Chinezen*, waar ik geene noemenswaardige buikpijnen, alleen ruime waterige *ſedes*, poging tot braken, en koude en kramp der ledematen waarnam, heb ik van de Methode van Dr. ALEXANDER, met goed gevolg, gebruik gemaakt. Gewoonlijk kan het bedaren van den fellen dorst tot maatſtaf dienen van het afnemen der ziekte. Na de herſtelling zijn alle lijders zwak en uitgeput. Ik deed hun zacht en verſterkend voedſel gebruiken, gepaard met eene goede hoeveelheid rooden wijn en het navolgende *decoctum* (hetwelk ik echter wel eens geheel heb achtergelaten):

R, *Ras. ligni quaſſiæ dr.* ij.
Cort. casc. opt. unc. ſs.
Coq. per dim. horæ. l. a. c. f. q. a. ad col. Libr. j.
adde col.
Extr. Cort. Per. El. dr. j.
Syr. Cort. Aurant. unc. ij.
Liq. anod. min. H. gtt. XL.
M. f. D. ſ. Om 't uur twee lepels koud.

Wanneer de aanval niet zeer hevig was geweest, volbragt ik hetzelfde met een ſterk *inf. fl. cham. Rom.*, met *ſpir. carm. ſylv.* verbonden.

De meestmogelijke voorzorgen nam ik voor onze ſchepelingen. Van des avonds vijf ure, tot des morgens na zonneopgang, mogt het wachtvolk nimmer ſtilſtaan noch zitten. Die van tusſchendeks gedurende dezen tijd naar boven kwam,

Digitized by Google

kwam, moest dik gekleed en met een pïëcker voorzien zijn. Elken avond gebruikten alle matrozen, die de eerste wacht niet hadden, baksgewijs een warm voetbad; en ieder ontving, op de wacht komende, eene hoeveelheid arak met warm water. Ook werd er ſtreng toegezien, dat er geene onmatigheid in het gebruik van vruchten of ander voedſel kon plaats hebben. Met deze voorzorgen had ik het genoegen, ſlechts zeven man aan boord door deze ziekte te zien aangetast, waarvan ik één verloor. Toen wij, na bijna eene maand toevens, deze reede verlieten, was de Epidemie reeds ſterk aan het afnemen, en bij onze terugkomst in Maart er geen ſpoor meer van over: de ingrediënten van het *Middel tegen de Cholera Morbus* ſcheidden van elkander, en hernamen ieder zijnen vorigen rang in genees- en huishoudkunde.

Op het eiland *Java* waren wij zoo gelukkig niet. Bij onze komst aldaar, op het einde van Junij 1821, vonden wij deze ſtreken door de *Cholera Morbus* hevig aangetast; en verſcheidene ſchepen, met ons te *Batavia* ter reede liggende, telden hunne ſlagtoffers bij menigte. Groot was mijne blijdſchap, toen ik aldaar de behandeling met de te voren door mij gehoudene zag overeenſtemmen; om hetwelk waar te nemen, mijn verblijf ten huize van den ervaren en ſcherpzinnigen Geneesheer van het Hospitaal te *Weltevreden*, den Heer VAN SONST SELDENRIJK, mij overvloedige gelegenheid verſchafte: de aderlating vooral werd met het beſte gevolg aangewend.

Wij hadden geene aangevallenen door de *Cholera Morbus*, gedurende den tijd, dat wij aldaar vertoefden, toen een jammerlijk voorval dezelve bij ons aan boord voerde. Een Detachement Infanterij, naauwelijks veertien dagen geleden uit *Holland* aldaar aangekomen, zou zich bij ons aan boord begeven, om naar *Sourabaya* vervoerd te worden. Door eene noodlottige onvoorzigtigheid, waren deze lieden, (na des morgens vóór zonneopgang van *Weltevreden* naar de *Werf* ter inſcheping te zijn op marsch gegaan) van 10 ure vóór den middag tot des avonds ten

Digitized by Google

5 ure, in twee ongedekte vaartuigen, zonder eten of drinken, op de zandbank vastgeraakt, en blootgeſteld aan den hevigſten gloed eener brandende zon, zoo zeer te vreezen in *Indië*, zelfs voor hem, die ſedert verſcheidene jaren geacclimateerd is. Onweêrſtaanbare dorst deed de meesten beſluiten tot het drinken van zeewater: allen kwamen afgemat en koortſig op de Brik aan (het was de avond van den 10 Julij); en, niettegenſtaande de meeste voorzorgen, begaven zich ſommigen in den maneſchijn van tijd tot tijd ter ruste; (en deze waren het, die naderhand voor den aanval meestal bezweken zijn.) Gedurende den nacht en op den volgenden dag ontdekte zich niets; dan, des nachts ten 2 ure van den 12den, nadat wij des morgens onder zeil gegaan waren, barstte deze ziekte met vreeſelijke woede onder het Detachement uit, met dezelfde toevallen als ik eertijds te *Malakka* had waargenomen, doch dikwerf nog heviger: binnen twaalf uren tijds had ik *tweeënveertig* aangevallenen, waaronder *zeven* van onze Equipage. (Het getal koppen aan boord zal toen, naar mijn beste weten, tuſschen de 110 en 120 bedragen hebben.) Zij, die aan de toen bij ons grasſerende *Dyſenteria* lijdende waren, bleven allen verſchoond. Hagchelijk was voor mij deze toeſtand. De éénige Geneeskundige aan boord zijnde, daar mijn tweede Chirurgijn overleden was, moest ik, gedurende drie etmalen, in het tusſchendeks van eene Oorlogsbrik, meer dan zestig lijders, die de ſpoedigſte en onafgebrokenſte hulp vereischten, behandelen. Tegen den avond van den 13den ſcheen ik insgelijks door de *Cholera Morbus* te zullen worden aangetast, daar dit meest allen trof, die met de lijders in aanraking kwamen; dan, ik bleef bevrijd; het was ſlechts eene uitputting van krachten, door overmatige inſpanning, waarvan ik mij ſpoedig herſtelde. Ik telde den avond van den 12den *zeven* dooden, die terſtond over boord gezet werden, en verloor in drie dagen, van bijna 50 lijders, *elf*. Onder de *reconvalescenten* waren er, die op nieuw een' aanval verduren moesten; twee onder hen werden driemaal aangetast, doch alsdan verminderde telkenreize de kracht

der

Digitized by Google

der ziekte. Mijne behandeling was dezelfde als op *Malakka*, altijd trachtende de dierlijke warmte uit te lokken, de valsche brakingen in ware te veranderen, en de ontsteking tegen te gaan. Na den derden dag had de ziekte uitgewoed, en wij kwamen na weinig tijds te *Sourabaya*, zonder eenig overblijfsel van de *Cholera Morbus*, dan onze zwakke *reconvalescenten*. Aan de moedige en menschlievende medewerking van alle de Officieren van onzen bodem, gepaard met oogenblikkelijk aangebragte hulp, heb ik het groot getal behoudenen te danken, in vergelijking van hetgeen elders plaats greep.

Tot slot van dit verhaal, zij het mij vergund, iets aan te stippen van datgene, wat ik door ondervinding geleerd heb, voorbehoedmiddel tegen deze vreesselijke plaag te zijn.

Vooreerst: *naauwgezette onthouding van gemeenschap met alle besmette voorwerpen of plaatsen;* daar ik het voor bewezen houd, dat de *Cholera Morbus* hoogst *contagieus* is. Er is eene streek op *Java*, waar de Regering, toen de ziekte zich begon te openbaren, een gezondheidskordon liet trekken en naauwkeurig in acht nemen: dezelve bleef aldaar geweerd. Daarop verklaart men de *Cholera Morbus* met luider stemme *niet* besmettelijk te zijn: het kordon wordt opgeheven, en weinige dagen daarna bevestigt de dood van verscheidene honderden slagtoffers het verkeerde dezer onbekookte uitspraak.

Ten tweede: *de huiduitwaseming steeds matig te bevorderen*, door de ziekte niet angstvallig te vreezen, en zich op het bloote ligchaam met flanel te dekken; waarvan men allerwegen den gunstigen uitslag heeft opgemerkt. (Zie het Dagblad van *Calcutta*, 7 Aug. 1819, bl. 521 en 522, en meer andere.)

Ten derde: *alle schadelijke stoffen uit de onderbuiksingewanden te weren*, door nu en dan dezelve zacht te zuiveren, en minder dan ooit met onverteerbare en vette spijzen op te vullen; over 't algemeen meer dan gewoon matig te zijn in het gebruik van voedsel. Het drinken van eene overvloedige hoeveelheid goeden rooden wijn, waar-

Digitized by Google

waarvan mij de heerlijkſte uitkomſten zijn gebleken, beſchouw ik als het voornaamſte *prophylacticum*. — Dit een en ander heb ik ſteeds als hoofdmiddelen ter wering der beſmetting bij anderen en mijzelven bevonden.

Ik kan niet eindigen zonder er bij te voegen, dat, mijns achtens, de reden der groote verwoestingen, die de *Cholera Morbus* heeft aangeregt, hoofdzakelijk te zoeken zij in het bijna volſlagen gebrek aan oogenblikkelijke geneeskundige hulp, welke in de ſterk bevolkte binnenlanden van *Java* en elders zoo veel te wenſchen overlaat. (*)

(*) De Lezer wachte eerlang eene, ons toegezegde, zeer belangrijke Waarneming, rakende de *Cholera Morbus*, van dezelfde oordeelkundige hand.

Junij, 1824. *De Redacteur.*

IETS, OVER DEN PERSOON, HET KARAKTER EN DE MISDAAD VAN C. G. DONNER, WEGENS BEGANEN MOORD AAN MEJUFVROUW G. W. VAN DER WIEL, OP DEN 19 MAART 1824, TE ARNHEM, MET DE KOORDE GESTRAFT.

Door

W. H. WARNSINCK, BZ.

Vóór eenigen tijd ſprak ik, in een gezelſchap van goede vrienden, over het onlangs uitgekomen werkje, ten titel voerende: *over de zedelijke verbetering der Misdadigers*, uit het *Hoogduitsch* van T. W. VAN HOVEN, Koninklijk *Beijersch* Oppermedicinaalraad, met eenige aanmerkingen van den Vertaler en een naſchrift van Mr. H. W. TYDEMAN, Profeſſor te *Leyden;* en, naar aanleiding van dit geſchrift, bepaalde zich het gemeenzaam onderhoud tot het *wenſchelijke*, dat ook eenmaal in ons Vaderland de openbare ſchand- en lijfſtraffen mogten worden afgeſchaft. Een der leden van het gezelſchap bragt evenwel hiertegen zijne bedenkingen in, en vroeg mij: „ of ik dan van oordeel ware, dat men dien afſchuwelij-

Digitized by Google

lijken moordenaar DONNER, te *Arnhem*, op den 19 Maart, met de koorde geſtraft, in het leven had behooren te laten?" terwijl hij begreep, „dat zulke gruweldaden, vooral ten voorbeelde van anderen, openlijk behoorden geſtraft te worden, en dat wel met de ſtraffe des doods." Ik antwoordde: „dat ik, wat de zaak in het *algemeen* betrof, hierin van hem verſchilde; maar dat ik, het boekje, over den genoemden ongelukkigen in het licht verſchenen, nog niet gelezen hebbende, mijn *bijzonder* oordeel over dezen man moest opſchorten." Mijn vriend had dit ſtukje ingezien, en eindigde met te zeggen: „dat ik, na de lectuur van hetzelve, met zijn gevoelen zoude inſtemmen; want dat hij zich niet herinneren konde, immer iets verſchrikkelijkers gelezen te hebben," enz.

Na eenige dagen las ik nu, met eene mengeling van aandoeningen, het werkje, door den Heer S. VAN BRONKHORST, Commisſaris van Politie der Stad *Arnhem*, uitgegeven; en moest ik het uitgeſprokene doodvonnis over DONNER, *naar de thans in gebruik zijnde ſtrafwetten*, hoogst billijk en regtvaardig noemen, en de onkreukbaarheid van het regt toejuichen, hetwelk, naar deze wetten, den ſchuldigen geenszins onſchuldig houden kan. Openhartig moest ik tot de bekentenis komen, dat ik, als *regter* over DONNER hebbende moeten oordeelen, niet zou geaarzeld hebben zijn vonnis te onderſchrijven; offchoon ik als *mensch* mij bleef beklagen, dat de op dezen ongelukkigen wettiglijk toegepaste doodſtraf den vriend der menschheid buiten de mogelijkheid ſtelt, zich te mogen verblijden over de duurzaamheid der bekeering van dezen aanvankelijk verbeterden zondaar.

„Maar," zoo hoor ik van vele kanten, „zou dan zulk een afgrijſelijke moordenaar nog voor verbetering vatbaar geweest zijn? Moet dan het kwaad niet geſtraft worden?"

Zeker behoort het kwaad, naar de beſtaande wetten, geſtraft te worden; en eere hebbe de Regtbank, waar dezelve, met billijkheid en regtvaardigheid, op het misdrijf worden toegepast; eere hebbe onze geëerbiedigde Ko-

Digitized by Google

Koning, die (gelijk zich de Preſident van het Hof van Aſſiſes, zoo juist en naar waarheid, uitdrukte) *genadig* is als Vader van zijn Volk, en *regtvaardig* als deszelfs Koning. Dan, indien de thans beſtaande lijfſtraffelijke wetten konden verzacht, en meer en meer op de zedelijke verbetering van den overtreder toegepast worden, zou zich de vriend der menschheid daarin niet hartelijk mogen verblijden?

Wij ſchromen niet, hierop toeſtemmend te antwoorden; en de aandachtige lezing van het geſchrift des Heeren VAN BRONKHORST heeft ons in onze denkbeelden bevestigd.

„ Ja, maar — zegt welligt iemand — wat had men van zulk eenen afgrijſelijken moordenaar kunnen hopen?" Ik wil hierop antwoorden, na alles, wat ik omtrent den ongelukkigen man heb gelezen, onpartijdig en naauwgezet te hebben overwogen. Gaarne geef ik van mijne overwegingen de ſlotſom op, en maak daarbij de woorden van VAN BRONKHORST de mijne: „ En gij, lezer, „ wie gij ook zijn moogt, *oordeel niet!* Laten wij de „ hand diep in den boezem ſteken; de misdaad ver- „ foeijen, maar den veroordeelden als *mensch* beklagen; „ en hij, die zonder zonde is, moge den eerſten ſteen „ op hem werpen!"

Eene algemeene aanmerking zenden wij vooraf; zij is deze: men beſchouwe onze redeneringen niet als eene poging, om de gepleegde misdaad te verkleinen of te verglimpen; integendeel, wij beſeffen en gevoelen dezelve in al hare afſchuwelijkheid en grootte: wij bedoelen alleen, indien mogelijk, de overtuiging te wekken, dat ook DONNER, indien de wet hem het leven hadde *kunnen* ſparen, zijne aanvankelijke bekeering, door eenen duurzaam verbeterden wandel, de heerlijkſte kroon had kunnen opzetten.

Om dit te betoogen, zullen wij *drie* hoofdpunten overwegen, en de zielsgeſteldheid van den ongelukkigen, bij elk derzelven, trachten na te gaan, ten einde hieruit vervolgens onze ſtelling te ſtaven: „ ook deze ongelukkige,

Digitized by Google

hoe ſchrikkelijk diep gevallen, was voor de deugd niet geheel en onherſtelbaar verloren." Wij zullen, tot dat einde, het *omſtandig Verſlag* ten grondſlage leggen, en, naar aanleiding daarvan, de gemoedsgeſteldheid en de gedragingen van DONNER, *vóór de daad* — *bij de daad zelve* — en *na de daad*, in eenige bijzonderheden, menschen zielkundig pogen op te helderen.

I. Om den ongelukkigen wèl te beoordeelen *vóór de daad*, zal het niet onbelangrijk zijn, ſtil te ſtaan bij eene en andere bijzonderheid van zijn vorig leven, waaromtrent de Weleerw. Heer W. RABE ons heeft in ſtaat geſteld te kunnen oordeelen. Wij vinden dezelve op bl. 135 en 136, en zij ſchenken ons volkomene vrijheid, over het karakter en beſtaan van DONNER, *vóór* het ſchrikkelijkst oogenblik zijns levens, *gunſtig* te mogen oordeelen. Hij was van eene zeer weekhartige geaardheid; kon, in zijne kindſche jaren, geen bloed zien, zonder in flaauwte te vallen: hij trad, ter liefde van zijnen éénigen broeder, als plaatsvervanger, in den militairen dienst: hij gedroeg zich hierbij en overal loffelijk, en kweet zich behoorlijk van zijne pligten; en te regt mogt alzoo de Eerw. RABE van hem getuigen: „DONNER *was geen booswicht van profeſſie.*" (Het geheele berigt van den Eerw. RABE is in dezen hoogstbelangrijk.) „En echter is hij overtuigd van, en geſtraft wegens doodſlag, gepleegd *met voorbedachten rade!*" — Het is zoo; en, in de gegevene omſtandigheden, *kon* het Hof van Aſſiſes niet anders oordeelen. Dan, het is geheel iets anders, de gruwelijke daad uit een *regterlijk* oogpunt te bezien, dan dezelve *menſch-* en *zielkundig* te beſchouwen.

Wij zien ons door het *Verſlag* en de eindelijke confeſſie van DONNER (bl. 107—109) het beste middel aan de hand gegeven, om over zijne zielsgeſteldheid *vóór de daad* eenig licht te kunnen verſpreiden.

DONNER was aan den koopman VAN ZOMEREN geld ſchuldig, en bezat de middelen niet, om deze ſchuld te kwijten. Van maand tot maand had hij de betaling kunnen volhouden; maar met p°. October was DONNER twee

Digitized by Google

twee maanden ten achtere geraakt, en wist zich niet te redden. Zijn ſchuldeiſcher maande hem inmiddels aan om voldoening, en DONNER bleef niet in gebreke, bij goede woorden *beloften* te voegen ter betaling van het verſchuldigde. Het is waar, die beloften berustten op geen' genoegzamen grond; dan, DONNER handelde hierbij, gelijk, in duizend ſoortgelijke omſtandigheden, nog dagelijks gehandeld wordt; en wij gelooven, dat hier het: *tijd gewonnen, veel gewonnen*, den ongelukkigen alleen voor den geest zweefde.

De vrouw van DONNER had intuſſchen, gedurende zijne afwezigheid, den Heere VAN ZOMEREN de voldoening *andermaal* beloofd: dit gebeurde twee dagen vóór den moord — en DONNER zelf *herhaalde*, bij monde, die belofte, op den 8 October.

VAN ZOMEREN had zich evenwel zeer edelmoedig gedragen, en, ondanks het onvermogen van zijnen ſchuldenaar, de gevraagde winkelwaren geleverd. Wij vermoeden, dat juist deze menſchlievende inſchikkelijkheid DONNER des te ſterker de verpligting op het hart gedrukt hebbe, om zijnen ſchuldeiſcher, op eene of andere wijze, te voldoen.

DONNER ſtelde geene orde op zijne zaken, en hield geen boek; en aangaande zulk ſlag van menſchen leert de ervaring, dat zij zich, gelijk men gewoon is te ſpreken, *aan een' ſtroohalm vasthouden*. Zij *hopen* en *wenſchen*, maar hebben voor beide zeldzaam eenigen genoegzamen of toereikenden grond; terwijl zij zich doorgaans eerst dàn over de dingen ernſtig beginnen te bekommeren, wanneer het tijdſtip der eindelijke beſliſſing zeer digt genaderd is.

In deze zielsgeſteldheid ſtellen wij ons DONNER voor, op den dag, die den akeligſten nacht zijns levens voorafging, aan de betaling der ſchuld niet, of althans niet ernſtig, denkende, en gedurig hopende en wenſchende, dat hij, door eenig onverwacht toeval, b. v. den verkoop van eene genoegzame hoeveelheid winkelgoederen, of iets dergelijks,

Digitized by Google

in ſtaat mogt geſteld worden, zijne *ſtellige* beloſte geſtand te doen.

Ondertusſchen is de dag ten einde geloopen, en, aan deszelfs laten avond, ziet DONNER geene uitkomst. Hij laat evenwel, ook aan zijne vrouw, niets ontrustends blijken, en begeeft zich, nevens haar, ter ruste: want het blijkt, dat hij toen nog geenerlei kwaad opzet tegen Mejufvrouw VAN DER WIEL gekoesterd hebbe. (Zie bl. 114. in de noot.)

Maar nu had voor den ongelukkigen het uur der bangſte verzoeking geſlagen. Terwijl zijne vrouw, met het kind aan hare borst, rustig inſluimert, ligt hij rusteloos aan hare zijde; en het éénig denkbeeld, dat hem bezig houdt, is de belofte van betaling op den volgenden dag. Betaalt hij *dan* niet, wat zal daarvan het gevolg zijn voor zijnen goeden naam en eer? wat, voor vrouw en kind en kostwinning? Indien VAN ZOMEREN, bij zijne woordbreking, de verdere leverantie weigert, van waar en van wien zal hij dan goederen bekomen? op welk eene wijze zijne winkelnering kunnen gaande houden? Hij bezit geene kontanten, en echter heeft hij de voldoening *ſtellig* beloofd! Hij denkt hierover na, en alles wordt hem al donkerder in de toekomst. Hij ſluimert welligt eens in, maar ontwaakt ſtraks weder, en de berooide ſtaat zijner zaken ſtaat nog levendiger voor zijne verhitte verbeelding; angſtig wentelt hij zich rond op zijn leger, rust voor ligchaam en geest zoekende, maar dezelve nergens vindende. Het verſchuldigde geld *moet* er intusſchen zijn, wil hij zich niet aan de onaangenaamſte en onteerendſte gevolgen blootgeven. Maar, hoe dat geld bekomen? — hetzelve leenen? — maar waar en bij wien? en, zijn zijne pogingen hiertoe vruchteloos, wat dan? Zijne familie, die hem zou kunnen en willen helpen, kan en durft hij niet aanſpreken. — Men vergete bij dit alles niet, dat het *nacht* is, en dat daarbij zich altijd elke, vooral zwaarmoedige, gedachte in een veel vergrootend oogpunt voordoet. De oorzaak hiervan ligt in den aard der gewaarwordingen onzer ziele, die, in het duister en in de ſtilte van

Digitized by Google

van den nacht, van alles oneindig sterkere indrukken ontvangt, dan wanneer, bij het volle daglicht, onze geest door andere zigtbare voorwerpen gedurig wordt afgetrokken van het denkbeeld, dat ons bezig hield. *De nacht*, zegt in dezen zin het spreekwoord te regt, *de nacht is niemands vriend.*

Zoo brengt dan de ongelukkige DONNER sluimerende, droomende en wakende een groot deel van den nacht door; maar, wat hij ook denke, waarop hij peinze, de slotsom van alles is deze: *hij moet betalen, en — heeft geen geld!* de morgen zal zonder hulp voor hem aanbreken: VAN ZOMEREN zal hem manen; *hij* niet kunnen betalen. Folterend denkbeeld! Hij ziet reeds deurwaarder en gijzeling in het verschiet!...

Van dezen oogenblik af stellen wij ons voor, dat de denkbeelden van den ongelukkigen elkander snel, als het licht, hebben opgevolgd; althans spoediger, dan wij die kunnen nederschrijven. Wij willen pogen, den gang derzelven, met eenige waarschijnlijkheid, te omschrijven: „Zal ik (zoo denkt hij) Jufvrouw VAN DER WIEL aanspreken?... *Zij* zal toch wel zoo veel geld in gereedheid hebben... Maar, ik heb aan den inhoud van ons kontrakt reeds niet kunnen voldoen... Neen, dat *kan*, dat *durf* ik niet wagen... Wat zou zij van mij denken, en van den toestand mijner zaken?... Zij zou het niet alleen weigeren, maar mij dan ook zelve misschien wel beginnen te vervolgen... Neen, *haar* aanspreken, kan ik niet... *Zij* zal toch wel geld hebben — en ik *moet* het hebben, of ik ben verloren, en met vrouw en kind ongelukkig!" — Hier gevoelen wij ons onvermogen, verder te gaan!... maar wij gelooven, dat de bloote gedachte aan *het voorhanden zijn van penningen bij Jufvrouw* VAN DER WIEL, en de mogelijkheid voor DONNER om zich te redden, door zich van die penningen meester te maken, de eerste aanleiding gaf tot het verschrikkelijk besluit. Wij vinden ons niet in staat, te bepalen, *op welk eene wijze* dit besluit ontstaan zij; maar wij meenen met grond te mogen vermoeden, dat de eer-

Digitized by Google

ste gedachte aan de vreesselijke daad, onmiddellijk nadat dezelve in de ziel van den ongelukkigen opkwam, tot rijpheid gekomen, en in een vast bepaald besluit veranderd zij. Dan, hoedanig wij ons 's mans verschrikkelijken toestand ook voorstellen, zoo veel schijnen wij te mogen beslisen, dat DONNER, te midden der hevigste aandoeningen van angst en vrees voor den nakenden dag, en de schande en oneer, waaraan hem deze, bij de onmogelijkheid van te kunnen betalen, zou blootstellen, het rampzalig denkbeeld heeft aangegrepen, dat de *moord* zijner huisgenoote de ontdekking van den voorgenomen *diefstal* alleen verijdelen kon.

„ Maar, had hij dan de ontdekking van den gepleegden moord en de verdenking op hem daarbij niet te duchten?" — Het kan zijn, dat deze gedachte bij hem is opgekomen; dan, indien wij mogen aannemen, dat, reeds toen, het donker denkbeeld, dat men aan den doodslag het voorkomen van een' zelfmoord geven kon, zich voor den geest van DONNER hebbe geopenbaard, is het wel te verklaren, dat de rampzalige, in dezen ontzettenden oogenblik, zichzelven hebbe kunnen geruststellen met de gedachte, voor 't minst met de hoop, dat er op hem wel geene verdenking vallen zoude. Wat evenwel DONNER moge gedacht of niet gedacht hebben, zijn besluit, om zich door *diefstal* te redden, en deze misdaad door een' *moord* te verbergen, was allerverschrikkelijkst, en ons hart beeft er van terug. Maar plaatsen wij ons, indien wij dit kunnen, in zijnen prangenden toestand, in zijne drukkende omstandigheden, in zijne radeloosheid; gevoelen wij, dat hij, als man en vader, voor schande vreesde, en nergens uitkomst zag; stellen wij ons dien geheelen nacht, met al deszelfs eigenaardige verschrikkingen, voor, en DONNER aan den rand van een' gapenden afgrond; en laat ons dan den Almagtigen bidden, dat Hij ons en alle onze natuurgenooten, in den drang van *zulke* verzoekingen, genadiglijk bewaare!

II. Beschouwen wij nu den diep rampzaligen *bij de daad;* en deze is allerafgrijselijkst! Letten wij evenwel op

Digitized by Google

op eene en andere omſtandigheid, dan zullen wij juist in het ontzettende van dezelve, welligt, eenige verſchooning voor den ongelukkigen vinden. Wij nemen deze verſchooning gereedelijk bij de hand; eensdeels, omdat zij in de daad zelve gegrond is; anderdeels, omdat ons menſchelijk gevoel ons hiertoe opwekt; eindelijk, omdat wij ook zelfs den grootſten booswicht niet, zonder wettig bewijs, mogen bezwaren. Bij al dit verſchoonende, evenwel, ijzen wij voor het *gruwelſtuk*, ſiddren wij voor den *dader*; maar wij mogen toch hierbij ook den diepgevallen *mensch* met een oog van medelijden beſchouwen.

DONNER heeft zich dan, van het moordend werktuig des doods voorzien, *zonder licht* in het woon- en ſlaapvertrek van Mejufvrouw VAN DER WIEL begeven, en brengt deze brave vrouw, op de martelendſte wijze, om het leven. Dat hij, ook bij zijne laatſte en openhartigſte bekentenis, van dit gruwelſtuk zich de bijzonderheden niet heeft kunnen herinneren, willen wij gaarne voor waarheid aannemen. Stel u voor, Lezer! dat gij, bij eenen eenigzins levendigen twist, daarin aandeel neemt; en zeg mij, of gij u, in bedaarde oogenblikken, kunt te binnen brengen, wat gij, in de beroering der drift, gedacht, geſproken en gedaan hebt? En kunt gij dit niet, dan zal het u ook niet onbegrijpelijk zijn, dat DONNER zich van het gebeurde weinig of niets, dan de rampzalige hoofddaad, wist te herinneren.

Men beſluite maar niet, uit de *verſchrikkelijke wijze*, waarop DONNER zijn ſlagtoffer ombragt, dat hij grooter zedelijk monſter zij dan hij, die zijnen evenmensch, met een' pistoolſchoot, in een' oogenblik, van het leven berooft. Wij ſtellen ons, met een bevend hart, het feit op deze wijze voor: De ongelukkige heeft *in het donker*, en op den tast, het ledekant van Mejufvrouw VAN DER WIEL bereikt, met geen ander doel, dan om haar, met eene enkele wonde, van het leven te berooven. Dit opzet, bij het kaars- of lamplicht gemakkelijker uitvoerbaar, valt hem, door de plaatshebbende duisternis, hoogst bezwaarlijk. Daar, bij, langs, over en op het ledekant rond-

Digitized by Google

rondtastende, geeft hij zijn slagtoffer de eerste, waarschijnlijk ligte, wonde... Zij ontwaakt!... Wie kan zich de bange ontzetting der ongelukkige verbeelden?... Zij poogt de dreigende hand af te keeren, en — de moorder ziet zich ontdekt!... Wat zal hij? — wat zal hij, in een oogenblik, waarvan zich niemand eenig denkbeeld kan vormen?... Terugtreden?... Dan is hij ontdekt, en alles verloren!... Zijne rede zwijgt — zijn geweten is stom — zijn gevoel buiten werking; — angst, vertwijfeling, wanhoop, wat niet al? kampen in zijne hijgende borst, en — mag ik de uitdrukking bezigen? — hij verrigt nu den gruwel als *werktuigelijk*, te midden van den tegenstand en de wanhopige verdediging van zijn rampzalig slagtoffer!

Zoodra de groote wandaad, de *moord*, verrigt is, is de ligtere misdaad, de *diefstal*, voor DONNER gemakkelijker te volbrengen, en wij behoeven hierbij niet langer stil te staan.

Maar, wat hebben wij nu, uit dit alles, als gevolg af te leiden? Dit: dat het verschrikkelijke in den moord een *gevolg* van het ontwaken der ongelukkige vrouw, en geenszins het *doel* des moorders geweest zij; en dat wij, offchoon de *daad* zelve met het diepste afgrijzen beschouwende, uit de *omstandigheden*, die dezelve inzonderheid afschuwelijk maken, niet mogen besluiten, dat DONNER, ter oorzake van die verzwarende omstandigheden, voor grooter euveldader moet gehouden worden, dan wanneer hij zijn slagtoffer met eene enkele wonde had afgemaakt. In ons oog was hij, in een' zedelijken zin, reeds *moordenaar*, toen hij het noodlottig besluit vormde, en schuldig voor het oog van den Alwetenden. De verzwarende omstandigheden der daad zelve waren wel uiterst ontzettend voor het ongelukkig slagtoffer, wel schrik- en ijzingwekkende voor den aanschouwer van haar lijk; dan, indien wij billijk zijn in onze oordeelvelling, zullen wij moeten bekennen, dat er in het *omstandig Verslag* niets aanwezig is, dat ons aan eenig *opzet* van DONNER, om zijn slagtoffer, op de plaats gehad hebbende

wij-

Digitized by Google

wijze, te martelen, denken doet. Veel liever zeggen wij hier met den Heer BRONKHORST: „ Was hij, in plaats „ van in het *donker*, dadelijk met *licht* in de alkove gegaan; — „ had *hij* de ongelukkige, of *zij* hem gezien; — had zij mo- „ gen *spreken*; — had hij *dadelijk* het geld zien liggen.....! — „ maar het regt heeft gesproken! En gij, Lezer, wie gij „ ook zijn moogt, *oordeel niet!*"

Wij willen dit tweede punt met een, zoo het ons toeschijnt, niet onwaarschijnlijke gissing besluiten; eene gissing, waartoe ons het gegeven berigt aangaande DONNER, *dat hij in zijne jeugd geen bloed kon zien, zonder in flaauwte te vallen*, aanleiding geeft. Wij gissen namelijk, dat hij inzonderheid hierom in het *donker* gegaan zij; en hetgeen ons dit te waarschijnlijker maakt, is de vermelding van zijnen *geweldigen schrik*, toen hij, in het woonvertrek teruggekomen, bij het flaauwe lamplicht, zich met bloed bevlekt zag; terwijl wij de oorzaak, dat hij *toen* niet in flaauwte viel, gereedelijk kunnen verklaren uit de geweldige spanning van zijn ganesche gestel, waarin hij door den gepleegden gruwel gebragt was, en die hem voor elken anderen prikkel min gevoelig maakte.

III. De gemoedsgesteldheid van DONNER *na de daad* is, in den eersten opslag, weinig geschikt, om eenigzins gunstig over hem te denken; en wij verwonderen ons niet, wanneer de oppervlakkige beschouwer in hem een' *verstokten booswicht*, een *zedelijk monster* meent te ontdekken. Denken wij evenwel door, en beschouwen wij dat gedrag in verband met het gebeurde, dan vinden wij, voor 't minst, over zijn karakter eenig verzachtend licht gespreid.

a. Eerst merken wij op, dat de bedaardheid, of liever ongevoeligheid, van DONNER, aanvankelijk na het gepleegde feit, niet *wezenlijk*, maar *schijnbaar* was. Hij schrikt op het gezigt van bloed — ontdoet zich van den noodlottigen sleutel — beeft bij de poging, om de lade van de bureau te ontsluiten — hij moet zich geweld aandoen, en verbijt zich, toen hem het lijk getoond wordt: dit is het gedrag van den verstokten zondaar niet.

b. Zijne niet *wezenlijke*, maar *voorgewende* bedaardheid schrijven wij toe, 1°. aan het bij hem post houdend denkbeeld, dat men aan het verzinsel van zelfmoord geloof zou geven, en de zaak zonder gevolg voor hem zou afloopen; 2°. aan zijne zorg, om zijne vrouw te sparen; eindelijk, 3°.

Digitized by Google

aan zijne vrees, dat hij zichzelven, door een bedenkelijk voorkomen en gedrag, als den dader verraden zoude.

c. Tot bekentenis gekomen omtrent de hoofddaad, is hij ongereed tot het opgeven van bijzonderheden: 1°. omdat wij, ter goeder trouwe, gelooven, dat hij zich dezelve grootendeels niet herinneren kon; en 2°. omdat hij, bij de onbewijsbaarheid van het *voorbedachte* der daad, op eene mindere ſtraf hoopte. Later, toen hij ziet, dat dit geene baat geeft, na zijne vonnisſing, zegt hij, wat hij zich te herinneren weet, en gaat op die getuigenis de eenwigheid in.

Wij bekennen, dat er, met dit al, in zijn gedrag veel raadſelachtigs overig blijft; dan, in het opgemerkte is toch veel verſchoonends, immers indien wij niet willens zijn, van onzen medemensch het ſlechtſte te denken.

Zoodra hij ziet, dat het ſprookje van den zelfmoord vervalt, en hij gehoord heeft, dat het lijk van Mejufvrouw VAN DER WIEL ter aarde beſteld is, is hij aanſtonds gereed, zijn gruwelſtuk te bekennen. Zoodra hij ziet, dat de regtbank hem tot eene ſtraf veroordeelt, op *voorbedachten doodſlag* geſteld, en hem hierbij de laatſte hoop op het behoud van het leven ontzinkt, zegt hij de waarheid, gedraagt zich voorts als een berouwhebbend zondaar, en zorgt nog, dat zijn lijk, om zijner nabeſtaanden wille, niet door de *Koningſtraat*, maar langs de *Beek*, ten grave gevoerd worde. Zoo handelt de *verſtokte booswicht*, het *zedelijk monſter* niet.

Wij hebben hiermede onze taak volbragt, en vragen alsnu: „ of men aan de verbetering van *dezen* zondaar had mogen wanhopen, indien de wet hadde toegelaten, hem het leven te ſparen?" Wij ſchromen niet, deze vraa: met *neen* te beantwoorden. Want, hoe afgrijſelijk ook zijne misdaad zij, zijn gedrag *vóór*, *bij* en *na* den moord leert ons hem wel als eenen ontzettend diep gevallenen kennen; maar *menschkunde* en *menſchenliefde* verbieden ons, den ongelukkigen man voor een' *booswicht van profeſſie*, voor een *zedeloos monſter* te verklaren.

Tot eere der menschheid is, in ſommige landen, in en buiten *Europa*, de *doodſtraf* afgeſchaft: en zouden wij, *Nederlanders*, niet mogen wenſchen, dat, bij de invoering van een nieuw Strafwetboek, door de afſchaffing zoo wel der *dood-* als van alle andere *ſchand-* en *lijfſtraffen*, de grootſte hinderpaal verdwijne, welke aan de zedelijke verbetering der gevangenen onoverkomelijke bezwaren in den weg legt?

Elk

Digitized by Google

Elk Lezer, die hierover nadere inlichting verlangt, kunnen wij, met volle ruimte, het reeds vermelde werkje van den Heer VAN HOVEN niet genoeg aanprijzen.

Wij hoorden onlangs, over de zaak van DONNER sprekende, de opmerking: „ of men de doodstraf, aan *zulke wezens* uitgevoerd, niet als *eene weldaad* moest beschouwen, als waardoor zij verlost werden van een leven vol naberouw en kwelling, angst en verdriet?" — Deze bedenking zou eenigen schijn hebben, indien het bestaan van den mensch ophield met zijnen dood; maar nu dat bestaan, ook na den dood, en wel *met bewustheid van dit leven*, blijft voortduren, nu beven wij terug bij de gedachte van de verschijning van den *onbeetvaardigen zondaar* voor zijnen eeuwigen Regter! Het moge waar zijn, dat een moordenaar nimmer eenige onvermengde vreugde in het gespaarde leven zal vinden; maar staat dan de Godsdienst niet gereed, om aan den grootsten zondaar, op diens opregt berouw, zijnen troost en eeuwigen vrede te schenken? en is er dan, ook voor dezen, geene verzoening verworven door het bloed van JEZUS CHRISTUS, hetwelk van *alle* zonden reinigt? — Neen, de uitvoering van het doodvonnis kan voor den schuldigen *geene weldaad* zijn. Ook voor hem is de deur der genade en der bekeering geopend; en treedt hij dezelve geloovig binnen, dan *zal er over hem meer blijdschap zijn bij Gods Engelen, dan over de negen-en-negentig regtvaardigen, die de bekeering niet behoeven!* Dat zij zoo!

DE SPECTATOR.

X.

Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tum cernis acutum?

HORATIUS.

„ Wie heeft het nu in zijn leven zoo zot gezien? De „ wind kost ons geen duit, en men verkwist honderden aan „ de steenkolen!!!" — dus riep mij onlangs een lijvige *Almkerksche* kleiboer toe, toen wij beide, op den wal van *Gorkum*, naar het afvaren van de *vurige schuit*, alias stoomboot, stonden te kijken. „ Hebt gij het ooit in uw leven „ zotter gezien?" herhaalde de boer, terwijl hij mij vrij onzacht in de zijde stompte. Ik verwaardigde mij niet, op dezen bespottelijken uitval een enkel woord te repliceren; ik keek

Digitized by Google

keek den man met groote oogen aan, en verbaasde mij over zijne domheid niet minder, dan hij zich verbaasde over den gekken schipper, de zotte machine, en de dwaze pasagiers, die aan zulk een ding hun leven waagden. Ik verliet lachende den zotten berisper, maar kon toch, gedachtig aan het bekende: „Schoenmaker, blijf bij uwe leest!" niet nalaten, hem in 't heengaan toe te roepen: „Boer, blijf bij „uwen ploeg!"

Gij lacht met mij, lezers! om den ongepasten uitval van dien malleu boer; en intusschen even zoo zot als deze handelde, met te berispen en te bespotten 't geen hij niet begreep, even ongepast en onbescheiden handelen zoo vele menschen, ook uit den beschaafden en fatsoenlijken kring: even gelijk, bij den eersten, onkunde alleen hem tot berispen en bespotten vervoerde, zoo is ook de heerschende bedilzucht, in het dagelijksch leven, een eigendommelijk bewijs van onkunde en onverstand, zoo het niet een nog grooter en leelijker gebrek verraadt, namelijk — een boos en liefdeloos hart.

Gij begrijpt reeds, lezers! waar ik henen wil; gij bemerkt al aanstonds, dat ik thans eenige oogenblikken over de *menschelijke Bedilzucht* wil keuvelen. Denkt intusschen niet, dat ik dit onderwerp met opzet heb uitgekozen, omdat ik zulks voor *dezen*, voor *dien* of *genen* uwer niet geheel ondienstig reken; verre zoodanig een vermoeden van u, want hoe zou ik zoo ongunstig over mijne lezers kunnen denken? maar, al ware er dan ook een enkele, dat 'k noch hoop noch denk, die zich over zulk een vertoogje — indien althans mijn tegenwoordig gebeuzel dien deftigen naam verdiene — kon ergeren; wel nu! is het dan *mijne* schuld, dat men, als men een zot en leelijk beeld aanschouwt, ontsteld moet uitroepen: „Mijn portret! mijne gelijkenis!" — Maar genoeg, misschien reeds te veel, ter inleiding; — treden wij, zonder schroom, ter zake.

Om uzelven te overtuigen, (zoo gij die overtuiging nog mogt noodig hebben) dat het eenwig berispen en onophoudelijk bedillen eene der loffelijke gewoonten der menschen is, hebt gij u slechts in het publiek te begeven, en de openbare gesprekken aan te hooren; hebt gij vooral, al is het ook maar voor eenige uren, in eene onzer groote steden u te bevinden, en daar toegelaten te worden tot de gezelschappen, kransjes, partijtjes, Societeiten, enz. Dit geluk is mij,

Digitized by Google

mij, nog niet lang geleden, te beurt gevallen. Ik wil u eens kortelijk verhalen, wat ik toen, binnen den omvang van weinige uren, zag en hoorde en ondervond; en dit verhaal vervange dan de plaats van een wijsgeerig en zielkundig betoog.

Ik was gelogeerd bij een' mijner vrienden, die nooit anders dan buiten had gewoond, toen ons beider tegenwoordigheid, voor een paar dagen, in eene onzer voornaamste vaderlandsche steden werd gevorderd. Toevallig viel, 's avonds vóór dat wij stadwaarts zouden reizen, het gesprek op het tegenwoordig onderwerp. *Ik* beweerde, dat er geene algemeener en geene schadelijker gewoonte was, dan altijd te berispen en eeuwig te bedillen; *mijn vriend* negeerde het eerste, maar stemde het laatste gedeelte mijner stelling toe. Ik verdedigde mijne stelling, doch zonder te overtuigen. Eindelijk zeide ik, dat ik niet twijfelde, of hij zou, reeds den volgenden dag, met mij volmaakt eenstemmig denken, en beloofde, hem alsdan proefondervindelijk te zullen bewijzen, 't geen ik thans had beweerd. Hetgeen ik had beloofd en voorspeld, gebeurde; gelijk ik u kortelijk wil verhalen.

Naauwelijks waren wij in de stad getreden, of mijn vriend, aan het stadsgewoel zoo gansch ongewoon, begon zelf al zijn best te knorren en te berispen: „Wat is het hier dam„ pig! — wat zijn de straten vuil! — welk een geraas van „ kariekels en koetsen! — waarom de straten niet wijder „ aangelegd? de huizen niet lager gebouwd? — waarom rij„ den de koetsiers niet zachter? — en wat doen hier toch „ zoo veel menschen onder elkander te loopen?" — Deze vragen en uitroepen vervingen of liever verdrongen zonder ophouden elkander. — „ Gevoelt gij niet, vriendlief!" dus voerde ik mijn' reisgenoot lachende te gemoet, „ dat gij „ zelf daar al fraai begint te knorren en te bedillen? Wat „ raken u toch, in vredes naam, de vuile straten? Gij be„ hoeft ze immers niet te schrobben! — Wat raken u de ka„ riekels? Gij behoeft in allen gevalle ook niet op de groo„ te steenen te loopen! — Wat raken u de hooge huizen? „ Niemand immers dwingt u, om de bovenste verdieping te „ beklimmen! — En is het u in de stad te bedompt en te „ dampig; wel nu! de poort staat open; kuijer dan naar bui„ ten!" — Mijn vriend stemde de juistheid mijner aanmerking toe, begon om zijne eigene gekheid te lachen, en beloofde, zonder zich verder over de kariekels, hooge huizen, vui-

Digitized by Google

vuile ſtraten, dampige lucht te ergeren, mijn geleide geduldig te zullen volgen.

Ik proponeerde mijn' reisgenoot, (ten einde hem gelegenheid te geven, om eens allerlei menſchen te zien, te hooren en te ontmoeten) om, voor een uurtje, in het *Engelſche koffijhuis* te gaan, — dan aan de *table d'hôte* te gaan dinéren, — vervolgens eene wandeling buiten de poort te doen; — en eindelijk den avond te gaan paſſéren op het dameskransje bij Mevrouw SNIP. Mijn vriend, topte mijn voorſtel, en wij ſtapten naar het *café Anglais*. Het was reeds vrij vol, en de Heeren waren druk met discouréren bezig. Naauwelijks hadden wij aan een klein tafeltje plaats genomen, zonder dat iemand van ons notitie nam, of wij bemerkten, dat de politieke zaken het onderwerp der geſprekken waren. Een groot, dik Heer, die mij naderland bleek een Zeekapitein te zijn, was dan danig gebeten op onze Conſtitutie. Hij raasde en tierde, alsof hij nog op zijn' fregat den beest ſpeelde, en voer verſchrikkelijk uit op den helſchen geest onzer verlichting, zoodat het gemeen thans ook al wat in de wijze van regeren wilde te zeggen hebben. „Ik zou," zeide hij, terwijl hij met een koppel vloeken zijne woorden bekrachtigde, „ik zou, indien *ik* aan 't roer ſtond, wel anders ſturen; „ik zou maar dadelijk de Conſtitutie in zee ſmijten, de „beide Kamers naar den Satan jagen, even als FERDI„NAND de *Cortes*, en wel zelf de wet maken; en zoo dat „niet hielp, dan liever de lont in de kruidkamer ſteken, „dan telkens zoo op de handen gekeken, en nu eens door „*Holland*, dan weder door *Braband* gedwarsboomd te wor„den." — De zeeheld werd overſchreeuwd, of liever overpiept, door een klein, mager manneken, dien ik als een Makelaar in Effekten kende. Deze zou niet gaarne de Conſtitutie geheel zien amortiſéren, maar wilde dezelve reducéren: men had veel te veel artikels, wetten en bepalingen; men kon gemakkelijk dezelve tiercéren, en men moest vooral de inkomende en uitgaande regten, op zijn minst 5 procent, verhoogen; dan zou men eens zien, hoe 's lands krediet zou rijzen, de effekten zouden ſtijgen, en het getal der renteniers zou montéren. — „Wat praat gij," viel hem een oudachtig Heer in de rede, terwijl hij met veel deftigheid den hoed wipte; „wat praat gij van inkomende en uitgaande „regten verhoogen! — Inkomende en uitgaande regten ver„hoogen? Neen! zeg liever, dezelve geheel opheffen,

„de

Digitized by Google

„ de *Schelde* ſluiten, en alle de Tolcommiezen afſchaffen.
„ Als *ik* Koning was, ik zou het wel weten: ik zou,
„ ten minſte voor twee derden, kooplieden in de Staten plaat-
„ ſen, en ſtraf bepalen op het aankoopen van vreemde ef-
„ fekten." — „ Neen," zeide nu weder een vierde, „ ik
„ ben voor het Algemeen; kooplieden, renteniers, fabri-
„ keurs, landlieden, alle menſchen moeten leven; en de re-
„ den, dat alle menſchen thans minder floréren, dan zij
„ zouden willen en kunnen, die reden zit alleen en nergens
„ anders dan in de wijze van administréren: er moest ſlechts
„ een ander ſystema van financiën worden ingevoerd; de
„ belasting op Gemaal en Zout afgeſchaft; het Pleiziergeld
„ verdubbeld; de ambtenaren wat beter worden nagezien, en
„ wat minder worden geſalarieerd; en wat behoeven ook,"
vroeg hij ten ſlotte, „ twee Kamers ons de wet voor te
„ ſchrijven? men kon het immers gemakkelijk met één Kamer
„ doen; dit won tijd en geld." — De Heeren dachten nog
niet aan heengaan: zij vroegen om de nieuwspapieren; en nu,
vreesde ik, zou het zoo drok loopen, dat ons het hooren en
zien zou vergaan. Ik dacht: „ Als zij nu beginnen met de
„ debatten der tweede Kamer, met de nieuwe wet op Zegel,
„ Succesſie en Registratie, met het Budget voor 1824, met
„ de Conſtitutionelen in *Spanje*, en de muitzieke guiten, die
„ zoo onbeſchaamd zijn, dat ze zich maar niet willen laten
„ trappen en moorden door den *Turk* — neen, dat houden
„ wij niet uit!" Ik fluisterde mijn' vriend dit in, en wij trokken
af; — wij hadden voor een morgendrankje ook al over genoeg.

„ Waar nu heen?" vroeg mijn reisgenoot. „ Naar *het Wa-*
„ *pen van Antwerpen*," zeide ik: „ ik hoor, daar is eene
„ goede tafel; en ik zou er op durven wedden, dat gij nu
„ weder eene gansch andere ſoort van berispers en klagers
„ zult aantreffen. Hebt gij in het *café Anglais* politieke of
„ ſtaatkundige berispers ontmoet; hier, wees er gerust op,
„ zult gij ze vinden van een ander allooi." Mijne voorſpel-
ling werd vervuld: de eetzaal was, bij onze aankomst, reeds
tamelijk bezet, en van tijd tot tijd vermeerderde het getal
der gasten; al ſpoedig keken er drie op de pendule, en
knorden, dat de ſoep nog niet werd opgebragt, daar het reeds
twee minuten na drie ure was; — eindelijk kwam de ſoep,
en ieder lepelde met graagte; — maar ſpoedig werd de ſtilte
afgebroken: den eenen was de ſoep te ſchraal, den anderen
te koud, den derden te laf; terwijl een vierde de ſchrandere

op-

Digitized by Google

opmerking maakte, dat, ſedert de invoering van de belaſting op het Beeſtiaal, de publieke tafels niet weinig waren afgenomen. De ſoep werd weggenomen. Een dik Heer, die tot heden niets had gedaan dan blazen en eten, betigtte de knechts van luiheid, daar een mensch zoo lang naar het gebraad moest wachten; — eindelijk verſcheen dit; — weder eene diepe ſtilte, ſlechts afgebroken door het gerammel van meſſen, lepels, vorken, borden. Doch ſpoedig begon het bedillen en knorren al weder van nieuws af aan: het nierſtukje was verbrand, de *roastbeef* taai, de koteletten waren van bokkenvleesch, de groenten uit het water getogen, het bier was dun, de wijn zuur. „ Het is maar zoo als ik zeg," viel weder de dikke Heer met zijne basſtem in, terwijl hij met veel zelfvoldoening zijn glaasje ledigde; „ het is maar zoo „ als ik altijd zeg: het verval is tegenwoordig in alles, — „ in alles; en ik wilde van die lofpredikers van onzen tijd „ wel eens weten, wat er toch voor goeds in onze Eeuw „ wordt gevonden? Want wat raakt mij de reſt, als men „ toch maar voor zijn geld geen goed eten of drinken krij„ gen kan?" Men moet dien uitval zeer geeſtig hebben gevonden; want ieder lachte, dat hem de tranen over de wangen liepen. — Nu er geene aanmerkingen meer op het eten waren te maken, omdat er niets meer te eten of te drinken viel, werd weder iets anders het voorwerp der bedilling: de een vond het weder guur en miſerabel; — een tweede knorde, dat de *onechte Zoon* 's avonds te voren zoo ſlecht was geſpeeld; — een derde had het verzegd, om in de eerſte zes weken het Concert te bezoeken; — een vierde had honderd reflecties op de verhandeling van den Heer N. N., waarvan hij de voorrede had gelezen; — een vijfde... ja, ik weet al niet meer, wat deze had te berispen en te bedillen. Om kort te gaan, ik zat mijzelven te vervelen en te ergeren; ik wenkte mijn' vriend, en wij ſtapten naar buiten.

Naauwelijks waren wij op den publieken wandelweg gekomen, of men kon het den menſchen aanzien, dat zij, voor het grootſte gedeelte, tot de beſtendige klagers en eeuwigdurende berispers behoorden; men had uit hun gelaat hunne gedachten kunnen lezen, zoo zij niet doorgaans luid genoeg dezelve elkander mededeelden. „ Wat is het hier ſtofferig!" zeide eene oude Dame in ſatijn gekleed, terwijl haar *Chapeau*, een fatje van vijf voet, dit avoueerde; „ waarom in „ vredesnaam niet den weg beſtraat? het is immers zonde en ſchan-

Digitized by Google

„ schande, dat een mensch zoo door stof en zand moet wa„ den!" — „ Als ik Koning was," voerde haar eene andere te gemoet, „ zou ik maar eenige opcentjes op de verponding „ leggen; en dan al de wandelwegen laten plaveijen." — Een weinig voor ons uit gingen twee livereibedienden, alias mosterdjongens, die elkander zeer amicaal „ Mijnheer" noemden; wij bemerkten al spoedig, dat het volk, waarbij zij dienden, het onderwerp hunner gesprekken was, en beide hadden, zoo zij zeiden, dan verbaasd veel reden, om over hunne Heeren en Vrouwen te klagen: de Heer van den eenen was zoo trotsch, dat hij zijn' knecht nooit anders dan bij zijn' voornaam wilde noemen; Mevrouw was zoo gierig, dat zij zelfs het wekelijksch keukenboekje nacijferde, en onlangs de keukenmeid had beknord, toen zij simpel eene kalfsrib had laten bederven. De Heer van den anderen was nederig, of, zoo als hij het beliefde te noemen, familiaar genoeg, maar had een humeur — een humeur — onverdragelijk! Hij deed den gansehen dag niets dan brommen; nog niet lang geleden had hij zelfs gedreigd hem weg te jagen, omdat hij een paar onnoozele flesschen uit den wijnkelder had weggemoffeld. Mevrouw, dit moest hij zeggen, had een best humeur, maar was zeer stijfhoofdig; zij kon maar volstrekt geene tegenspraak duiden; haren zin moest zij maar altijd hebben, al was het dan ook vlak verkeerd. — Mijn reisgenoot maakte mij opmerkzaam op twee Heeren, die zeer drok in gesprek schenen te zijn; zij spraken luid genoeg; en waarover? Zij beschouwden alle de geleerde Genootschappen, alle de Maatschappijen, die zoo van tijd tot tijd werden opgeregt, als wäre broeinesten van ongodsdienstigheid en zedeloosheid, als pesten voor land en volk, en hielden maar ronduit staande, dat de tegenwoordige inrigting van het onderwijs op de scholen de éénige oorzaak was van de twisten en verdeeldheden in de huisgezinnen, omdat thans kinderen van veertien jaren somtijds meer wisten, dan voorheen menschen van vijftig.

Wij zouden nog overvloedige gelegenheid hebben gehad, om menige vernuftige opmerking en schrandere reflectie te hooren; maar ik herinnerde mijn' vriend, dat het hoog tijd werd, om onze afgesprokene visite te gaan doen. Zoo ruim acht uur, wanneer de Heeren de Dames gewoonlijk kwamen afhalen, stapten wij de woning binnen van Mevrouw SNIP, waar heden avond het kransje vergaderd was, en waarin ik door een' mijner oude bekenden werd geïntrodu-

Digitized by Google

eerd. Wij bemerkten ſpoedig, dat, door onze komst, een zeer belangrijk geſprek werd afgebroken; doch dit was ſlechts voor een oogenblik; na de gewone vragen: „ Hoe varen de „ Dames?" — „ Hebben wij het geluk van de Heeren nog „ wèl te zien?" werd de draad van het discours weêr opgevat; en wij hoorden, dat de Dames bezig waren met de doopcedul harer bedienden te ligten. De gastvrouw was dan danig en danig geſtomacheerd over hare keukenmeid en ſchoonmaakſter; de eerſte had te weinig zout in den visch gedaan, en de laatſte, toen zij de kelderkamer ſtofte, door enkele lompheid, eene ruit gebroken, Jufvrouw E. hield ronduit ſtaande, dat er thans maar volſtrekt geene goede dienstboden meer in de wereld waren: de eene was lui, de tweede lekker, de derde trotsch, de vierde babbelde buiten de deur, de vijfde was zoo gek als een uije naar de jongens; kortom, het waren wel gelukkige menſchen, die maar geene dienstboden noodig hadden. Mevrouw G. klaagde zeer over den opſchik der boden; zoodat nog onlangs zeker Heer, die haren man moest ſpreken, bij het openen der deur, de meid voor Mevrouw had aangezien. — Toen de jeremiade over de dienstboden was afgehandeld, moesten alle de vrienden, vriendinnen, geburen en bekenden de revue paſséren; en nu dacht ik, dat er geen einde aan het geſnap zou komen. Mevrouw S. kende geen trotſcher ding, dan die dochter van den juwelier STEEN. Mevrouw A. zeide, dat het zonde en ſchande was, zoo als de kinderen van den winkelier BAND zich durfden kleeden; zij ſloegen een front, als kinderen van den eerſten koopman. Jufvrouw H. verzekerde, dat zij nooit meer in het *Nut* wilde komen, nadat de Heer B. de onbeſchaamdheid had gehad, om het kwaadſpreken te hekelen. Jufvrouw M. had Domine N. N. de zes weken gegeven, omdat hij hare beste vriendin vriendelijker dan haar had geſalueerd. Mevrouw L. had in haar ſpiegeltje gezien, dat de Heer VALK ſomtijds driemaal op een' dag bij den Heer STEENHOUWER kwam, en er zelfs bleef, al was de man niet te huis. Met één woord, ieder der Dames had te over reden, om te klagen, te berispen en te bedillen.

De Heeren hadden zich tot heden volſtrekt niet in het geſprek gemengd, hetzij dat hetzelve voor hen te hoog of te verheven was, hetzij ze het niet waagden de Dames tegen te ſpreken, (een echt bewijs van ware politeſſe!) hetzij ze ſoortgelijke discourſen dagelijks hoorden, en dezelve dus-

voor

Digitized by Google

voor hen alle belangrijkheid reeds lang hadden verloren; althans de Heeren bewaarden tot heden een diep ſtilzwijgen. Toen eindelijk de Dames eens zwegen, werden evenwel ook de tongen der Heeren los. De Heer A. beweerde, dat de winkelier MAST, juist omdat hij lid was van de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen*, zijne zaken liet verloopen, en hield dus vol; dat die Maatſchappij veeleer moest genoemd worden; *Tot Bederf van 't Algemeen*. De Heer B. beſchuldigde Domine PROBUS openlijk van onregtzinnigheid; want hij had met zijne eigene ooren hem hooren zeggen, dat de Bijbel beter was dan de Katechismus. De Heer C. verfoeide de nieuwe maten en gewigten; want men had het altijd wel met de oude gedaan. De Heer D. betuigde plegtig, terwijl hij ter bevestiging een ſnuifje nam, dat, al had hij vijfentwintig kinderen, niet één derzelven zou gevaccineerd worden; want het wegnemen der *phyſieke* beſmetting vermeerderde ſlechts de *morele*. De Heer E. beſchouwde de Machinerie als een kanker voor land en volk, en zou, zoo hij ſlechts drie maanden wat te zeggen had, alle machines doen verbranden, en elk in het dolhuis plakken, die den moed zou hebben, om met eene nieuwe machine voor den dag te komen. De Heer F. verzocht, dat men een oogenblik naar hem zou luisteren; hij zou mathematisch aantoonen, dat het nieuwe wetboek, dat in de geboorte is, nooit goed zal ter wereld komen: de man kreeg het woord, begon langzaam en ſtotterend, — maar de klok ſloeg tien ure; het gezelſchap werd aan de orde herinnerd, en de vergadering geadjourneerd tot de volgende week.

Wij ſlapten met verhaaste treden naar ons logement; en naauwelijks waren wij alleen, of mijn vriend betuigde zijne verbaasdheid over alles, wat hij dien dag had gehoord en gezien. Ik vroeg hem, of hij nog meer bewijzen voor de waarheid van hetgeen ik had beweerd begeerde; maar hij was over voldaan, en, zoo hij zeide, voor altijd overtuigd.

Misſchien zal deze of gene mijner lezeren het verhaal, dat ik heb medegedeeld, voor het geheel, of ten minſte voor een gedeelte, als verdicht beſchouwen; — dit is mij tamelijk onverſchillig; maar zeer zeker zal niemand, die ſlechts eenigzins de menſchen kent, het tafereel, dat ik thans heb geleverd, eene overdrevene teekening van de dwaasheden der menſchen noemen. Er zal wel niemand onder hen wezen, die niet reeds voorlang deze menschkundige aanmerking bij zichzel-

Digitized by Google

ven maakte, die de slotsom oplevert: *dat het tot de heerschende dwaasheden en gebreken der menschen behoort, altijd te klagen, te berispen en te bedillen.*

Ik noemde deze gewoonte een *gebrek* en eene *dwaasheid*; want dezelve verraadt of domheid en onverstand, of een boos en onedel hart, en, uit welke bron zij ook ontsta, zij is altijd allerschadelijkst in de gevolgen. *Onkunde*, *hoogmoed*, *wangunst* en *eigenbaat*; ziet daar de vier hoofdbronnen, uit welke ik deze heillooze gewoonte afleide.

Ik noemde de *onkunde* als eene eerste bron. — Men veroordeelt en berispt 't geen men ziet en hoort, omdat men verband en zamenhang en doel niet kent, oogmerken en gevolgen niet weet te onderscheiden, en ons de slag of gelegenheid ontbreekt, om zaken, daden, gebeurtenissen en omstandigheden uit het ware oogpunt te beschouwen. Het kan niet anders, of de eenvoudige landman, die met eigene oogen elken morgen de zon in het Oosten ziet rijzen, en haar iederen avond in het Westen ziet ondergaan, vindt het zot en bespottelijk, als gij hem natuurkundig demonstreert, dat, elken dag, de aarde geregeld om de zon zich draait. Het kan niet anders, of de ambtelooze burger, die al zijn tijd behoeft, om voor zich en zijn huisgezin het dagelijksch brood te verdienen, vindt het dikwerf verkeerd, dat, door de besturders des lands, verordeningen worden bepaald en wetten ingevoerd, die kortstondige stremming, moeite en schade verwekken, om daarna te grootere voordeelen aan te brengen. Het kan niet anders, of vele gedragingen en handelingen der menschen in het dagelijksch leven moeten ons berispelijk of belagchelijk schijnen, omdat wij hunne ware bedoelingen niet kunnen vermoeden, en niet bekend zijn met hunne bijzondere, vaak gansch ongewone, omstandigheden en betrekkingen.

Er is, gelijk ik zeide, eene tweede bron der bedilzucht; zij is *hoogmoed*. — SUPERBUS kan maar niet dulden, dat PIUS hem, in schranderheid, doorzigt, arbeidzaamheid, zou overtreffen. Hij ziet evenwel dezen uitwerken en doen, 't geen nooit uit *zijne* handen te voorschijn kwam, en waartoe hij zichzelven ook niet berekend vindt. Maar nu begint hij te berispen en te bedillen; hij zoekt naar gebreken, welke hij weet dat niet bestaan, of hij berispt 't geen al het menschelijk werk wel altijd eigendommelijk zal blijven aankleven. CELSUS gelooft nederig van zichzelven, dat niemand ooit

Digitized by Google

ooit beter dan hij Kerk of Staat zou dienen en besturen. Hij heeft intusschen geene gelegenheid, dit door daden te toonen; want niemand roept hem tot eenige openbare bediening. Maar nu vangt hij aan, elke nieuwe bepaling te berispen, elke ongewone verordening af te keuren en te verfoeijen, al ziet hij ook zelf hare wijsheid in, al is hij van hare billijkheid ten volle overtuigd.

Eene derde bron, waaruit niet zelden bedilzucht voortvloeit, is *wangunst* en *nijd*. — EMMA verteert van nijd; omdat hare gezellinnen meer dan zij worden gezocht en bemind; nu vangt zij aan, de gewoonten, de kleeding, den omgang, de leefwijs van deze te berispen en te hekelen, om hare gezellinnen te doen verliezen, 't geen zij weet, dat zij voor zichzelve wel nimmer zal deelachtig worden. ACERBUS benijdt zijnen buurman zijn debiet, hoewel hij overtuigd is, dat hij, wegens eerlijkheid en braafheid, dit allezins verdient. Maar nu wil hij beproeven, dezen te ontnemen, 't geen hij zelf moet misſen; hij begint dus diens waren te berispen, en bedenkelijk van zijne eerlijkheid te ſpreken. CYRILLUS ſtond naar een ambt, en had hope, hetzelve te verkrijgen; maar PHILETES had meerdere verdienſten of betere vrienden, en werd dus met het ambt begiftigd; CYRILLUS is woedend van ſpijt en wangunst, beſpiedt van nu af aan, met arendsoogen, den nieuwen ambtenaar, en berispt met luider ſtemme de minſte fout, die hij ontdekt of vermoedt.

Eene vierde oorzaak, eindelijk, die de bedilzucht doet ontſtaan, is *eigenbaat*. — De fabrikeur berispt de wetten, die den koopman begunſtigen; en deze vindt de bepalingen onbillijk, die tot voordeel van den eerſten verſtrekken. De man van vermogen noemt de belasting op luxe en weelde verderfelijk; en de ambachtsman noemt het onregtvaardig, dat die belasting zoo laag is geſteld. De *Hollander* berispt het, dat het Hof om het andere jaar te *Brusſel* reſideert; en de *Brabander* klaagt er, zonder ophouden, over, dat *Brusſel* dat voordeel met *den Haag* moet deelen.

De toepaſſing.... Maar ligt zij niet, in al het bijgebragte, den eenigzins nadenkenden als voor de voeten? Gedachtig alzoo, dat het geraedſte middel, om te vervelen, is, alles te zeggen, ſluiten wij hier ons vertoog.

Digitized by Google

VIERDE OF LAATSTE BERIGT WEGENS BRIEVEN VAN MARIA VAN REIGERSBERCH.

Wij beloofden, in dit ons laatſte berigt, wegens eenige brieven van Mevrouw DE GROOT, het een en ander nader te zullen mededeelen omtrent hare Zonen CORNELIS en DIRK. Ter voldoening aan die belofte, geven wij het volgende:

CORNELIS, de oudſte, traag uit den aard (*), maar met goed natuurlijk verſtand begaafd (†), had het, (gelijk wij reeds zagen) onder zijns Vaders bijzonder onderwijs, in 1635, zoo ver gebragt, dat men nu verwachten mogt, dat hij, met glans, als jong Regtsgeleerde, zou optreden; doch hij ſtelde die verwachting jammerlijk te leur. 't Was hem (zoo als wij van zijne Moeder hoorden) voor een' Ambasſadeurs-zoon geen eers genoeg Advocaat te zijn, en hij beklaagde zich, dat hij niet voor de zee was opgebragt. GROTIUS zond hem, in December 1635, met brieven van voorſchrijving, aan zijnen grooten begunſtiger, den *Zweedſchen* Rijkskanſelier OXENSTIERN, om te beproeven, of hij dezen van eenigen dienst kon zijn (‡). Hij werd van denzelven zeer gunſtig ontvangen, en terſtond tot het ſchrijven van Latijnſche brieven gebruikt (§). Hij kreeg hier echter, vermoedelijk door eigene ſchuld, geene bevordering. — Zijn Broeder DIRK, van wien wij gezegd hebben, dat hij tot den krijgsdienst, en wel in het vak van den vestingbouw, of de *genie*, was opgeleid, had, als zoodanig, reeds in 1634 en 1635, zoo 't ſchijnt, als vrijwilliger, het leger van Prins FREDRIK HENDRIK gevolgd (**); doch werd, in 1637, Edeljonker (*Gentilhomme*) van den Hertog van WEIMAR. Hij ging aanſtonds met dien Vorst te veld, en kweet zich naar deszelfs genoegen (††). Hier ontmoeten wij nu, in het gemelde jaar, ook CORNELIS, volgens ſchrijven zijner Moeder aan DIRK van den 16 October.

In dezen brief onderhoudt zij den laatſtgemelden over het ſlee-

(*) *Epp.* GR. *Append.* N. 314. 317. 369.
(†) *U. f.* 213. *et Part. I.* N. 247. 330.
(‡) *App.* 362. 364. (§) *U. f.* 365. 368.
(**) *App.* N. 326. 335. 347. (††) *U. f.* N. 403. 407. 409.

Digitized by Google

ſterven zijner paarden, waarvan hij er, in dien veldtogt, reeds zes of acht verloren had (*); hetwelk zij ſchrijft verſtaan te hebben van daar te komen, dat zij, door zijn' knecht, niet wel werden opgepast. Zij vermaant hem, daar zelf wat op te letten, en den knecht, zoo hij, gelijk men haar gezegd had, een dronkaard was, weg te zenden. Voorts beklaagt zij zich over CORNELIS, dat hij nimmer ſchrijft, en begeert van DIRK, dat hij haar melden zal, hoe hij het al maakte, wat hij deed, en inzonderheid, of het waar was, dat hij ſpeelde, gelijk men haar berigt had, enz. Doch, toen de goede Moeder dit ſchreef, had CORNELIS het leger reeds verlaten, en was naar *Holland* gereisd. GROTIUS was daarover zeer ontevreden, en ontbood hem naar *Parijs*. Het leed echter ruim vier maanden, eer hij daar opdaagde, en men wist tuſſchenbeiden niet, waar hij zich bevond, dewijl men nooit brief van hem ontving (†). „ Groote „ moeite (ſchreef nu zijn vader) heeft het in, om hem uit „ zijne vadzigheid te trekken" (‡). Thans geperst om den een' of anderen ſtand te kiezen, verklaarde hij ook den krijg te willen volgen, en vertrok weder naar het leger van den Hertog van WEIMAR (§). Dit was in 1638. Doch, reeds in November van dat jaar, verklaarde hij, geen' luſt meer in den dienst te hebben, trok naar *Straatsburg*, bleef daar (zoo het heette om te ſtuderen) hangen, en verwaarloosde (gelijk GROTIUS ſchreef) de beste gelegenheden tot zijne bevordering (**). — DIRK was, bij het ſtilſtaan der krijgsbedrijven, in den winter van 1638, naar *Parijs* gekomen, doch begaf zich van daar naar *Holland*, en wel naar *Leiden*, waar hij zich, onder den geleerden CUNAEUS, eenigen tijd oefende (††). Met het voorjaar van 1639 was hij weder bij den Hertog te veld, en bleef er tot deszelfs dood, in Augus-

(*) Er ſchijnt eene ziekte onder de paarden in het leger geweest te zijn. DE GROOT ſchrijft, dat er dagelijks wel 200 ſtierven. *App.* N. 409. 3 Oct.

(†) *App.* N. 412. 413. 414. 417. (‡) *U. f.* 418.

(§) *U. f.* 421. 427. 428. (**) *U. f.* 442. *et Part. I.* 1129. 1133. Deze twee brieven ſtaan, in de uitgaaf, als aan hem, maar zijn aan zijnen Broeder DIRK geſchreven.

(††) *U. f.* 423. *et P. I.* 925.

Digitized by Google

gustus van dat jaar (*). Hij had zich bij dezen Vorst aangenaam gemaakt; en deze had hem, bij zijnen uiterſten wil, zekere ſom beſproken, waarvan de betaling echter lang uitgeſteld, indien ooit geſchied is (†).

In den zomer van 1639 bood de Baron DEGENFELD aan GROTIUS, voor CORNELIS, een vaandel aan; doch toen wiſt men wederom niet, waar hij was te zoeken (‡). Echter bevond hij zich in September te veld (§), en ontving in December van zijne Moeder eenen brief, waaruit blijkt, dat DIRK zich nu ook bij DEGENFELD's leger gevoegd had. Hierin ſchrijft zij, onder anderen: „Ik heb met Mon„ſieur VICKEFORT geſproken, die mij gezeid heeft, dat „hij u dertig piſtolen heeft gegeven. Vooral hope ik, dat „gij uw lindwat hebt gelost. Ik bidde u toch niet meer in „zulke fouten te vervallen. Denk, dat gij van eerlijke lu„den zijt gekomen, en wil ons immers geene ſchande aan„doen." Voorts meldt zij hem, verſtaan te hebben, dat hij op bevordering kon rekenen, zoo hij zich wèl gedroeg, en toonde courage te hebben; en „wat is een man (vraagt zij) „zonder courage?" Zij wilde echter, dat hij niet zou laten blijken, wat zij hem, wegens bevordering, geſchreven had. „Men moet (zegt zij) niet alles zeggen, dat men weet, „(maar) veel doen en weinig zeggen." Na hem vermaand te hebben, dat hij niet *lui*, niet *lekker*, niet *hoovaardig*, en *goedaardig* jegens alle menſchen zal zijn, laat zij volgen: „Zoo ik hoore, zoo en accordeert gij beiden niet wel met „malkanderen. Dat is immers ſchande, dat vremde luden „dat weten. Doen gij met uw Broeder PIETER hier waart, „gink dat ook zoo. Gij zijt zeer hoogmoedig ende uutſpre„kende; zegt alles, dat eerst voor uw mond komt; en dan „hebt gij dat welhaast vergeten; maar anderen, die haar „woorden wat langer gedenken, en vergeten zoo ras niet. „Het is wonder, dat gij, die God tamelijk verſtand gege„ven heeft, zoo weinig op uwe actiën denkt." Zij vermaant hem nu, zich te verbeteren, opdat men, in plaats van kwelling, vreugd van hem hebben mogt, en dan gaat zij dus voort: „Schrijf ons dikmaal. Het ſchijnt, dat gij u van „uwe

(*) *U. f.* 442. 446. 459. (*non* 503.) 462. (*non* 506.) *et P. J. u. f.* (†) *App.* 652. 655. 658. 676. 679. 686. 688.
(‡) *App.* 456. (*non* 556.) (§) *U. f.* 462. 465.

Digitized by Google

„ uwe ouders vervreemdt. Uw Broeder onderhoudt uw Va-
„ der met brieven. Doe ook zoo. Meent gij, dat de ou-
„ ders niet en zijn, als om geld voor de kinderen te bezor-
„ gen? Ik ben nog vijftien honderd gulden van uwentwege
„ schuldig. God weet, waar ik ze bijeen zal halen, om te
„ betalen!" Zij spreekt hem hierop van de slechte betaling van *Zweden*, en de lasten van haar groot huishouden. „ Bedenk
„ dit eens, (zegt zij) en gij zult wel vinden, dat ik reden
„ heb, om u tot sparen te vermanen. Houd u evenwel (voegt
„ zij er bij) net in lindwat ende kleeren. Kostelijk en be-
„ hoeft men niet te zijn. En wilt immers geen sottigheid
„ meer doen; want ik verzeker u, dat mijn beurze het niet
„ en zoude kunnen lijden. Hiermede (sluit zij) recommandere
„ ik u in de bewaringe Gods, en bidde Hem, dat Hij u
„ wijsheid geve."

DIRK DE GROOT had zich, in den winter van 1639, weder naar *Holland* begeven, en scheen nu zeer te neigen, om *aldaar* plaatsing in den dienst te zoeken, en wel op eene wijze, welke zijnen Vader deed schrijven: „ Zoo hij voor-
„ heeft mijne vijanden te gaan smeeken, is hij niet waardig
„ mij vader te noemen: zoo hij bij u liever vaandrager zijn
„ wil, dan elders zelf over eene bende bevel voeren, heeft
„ hij noch eene verhevene ziel, noch is gedachtig, welk
„ een aanzienlijken post hij bekleed heeft" (*). Hiervan kwam dan ook zoo min, als van zijn voornemen, om de geschiedenis van den Hertog van WEIMAR te schrijven, hetwelk GROTIUS zeer goedgekeurd, maar gevreesd had, dat hij niet behoorlijk zou kunnen uitvoeren (†). Daar nu deze hem terstond den dienst van *Zweden* had aangeprezen, besloot hij, na lang talmen, zijnen raad te volgen, reisde, in den zomer van 1640, langzaam naar het leger van den *Zweedschen* Veldheer BANIER, en kwam eindelijk, na, op de reis, door achteloosheid, zijne bagaadje verloren te hebben, aldaar aan (‡).

COR-

(*) *App.* 479.

(†) *App.* 475. *et I. Part.* 1306. Deze laatste brief is wederom niet, volgens de uitgaaf, aan CORNELIS, maar, gelijk uit den eersten blijkt, aan DIRK geschreven, en heeft den Levensbeschrijver van DE GROOT (BURIGNY, II, 222.) in misslag doen vallen.

(‡) *App.* 491. 494. 495. 501. 503. 504. 507.

Digitized by Google

CORNELIS, die altijd dezen jongeren Broeder ſcheen te volgen, voegde zich, ook daar, weder bij hem. In Auguſtus 1640 had hij wederom aan zijne ouders in geene vijf maanden geſchreven (*). Uit een' brief zijner Moeder aan DIRK, van 16 November, blijkt, dat hij toen op nieuw den dienst verlaten had, en zich te *Colmar* ophield. Zij beklaagt zich daarover en over zijne verſpillingen, en wil, dat DIRK hem zal nopen, om weder bij zijn regement te gaan, óf zich bij een ander te voegen. „ Men mag wel zeggen, „ (ſchrijft zij) dat men zijne kinderen kan winnen, maar „ niet zinnen." Voorts meldt zij, dat zij hem tot honderd guiden ter maand heeft toegelegd; dat men haar gezegd heeft, dat het genoeg is, en dat hij niet alle dagen goede fier behoeft te maken. „ Men zeidt mij, (zegt ze) dat hij „ zijnen meesten lust neemt in 't ſpreken van lekker eten „ en drinken. Voorwaar (laat zij volgen) dat is eene kleine „ glorie! Ik en had mij liever maar droog brood. — Indien „ uw Broeder (gaat zij voort) zich wederom in den dienst „ ſtelt, men zal voor hem zorgen, en hem eerlijk onderhoud „ geven, ter tijd toe, dat hij zoo veel wint, dat hij zichzelven kan behelpen. Neem daar geld van Monſieur FERRAT, ofte iemand anders. Ik zal 't betalen. Kondt voor„ eerst honderd croonen nemen. Het verdriet mij wel, „ dat uw Broeder van zulken natuur is, dat hij geen „ geld en kan bewaren. Draag zorge, dat hij op niemands „ last en is. Wij hebben zelf middelen. Onze kinderen behoeven niet te gaan ſchumen. Schrijf mij metten „ eerſten, hoe het met hem gaat, en hoe het met zijn „ kleeren ende lindwat is, ende wat *gij* van doene zult „ hebben. — Wil aan uw Broers knecht zeggen, dat „ hij wat op hem lette, dat hij immers net is. Ik weet „ wel, hoe het met hem is. Hij is zeer vuil van nature. „ Och dat ik hem mogt hebben, als ik het zoude wen„ ſchen, hoe gelukkig zoude hij zijn! Wat hebben wij „ moeſte genomen, om onze kinderen met eere groot te „ maken! en nu ze zoo verre zijn, nu hebben wij de meeste „ moeite van allen. Doe uw best, om met eeren het vech„ ten te ontgaan. Ik en hebbe nooit verſtaan het ſujet van „ uwe carelle; maar, naar mij dunkt, zoo moet de Marquis „ u geſlagen hebben. Waarom is dat bijgekomen? Wil mij „ dat eens ſchrijven," enz.

GRO-

(*) *App.* 507.

Digitized by Google

GROTIUS kocht, in Maart 1641, zijnen Zoon CORNELIS eene Compagnie, welke hem, volgens zijn ſchrijven, veel gelds koſtte (*). Hij zou nu onder den Maarſchalk DE CHATILLON dienen. Deze was met zijn leger naar *Sedan* getrokken, om den Graaf van SOISSONS en de Hertogen van BOUILLON en GUISE, die tegen LODEWIJK XIII waren opgeſtaan, tot rede te brengen; maar hij werd, in de batalje van *Marfée*, op den 6den Julij, geſlagen, en CORNELIS bekwam, in dien ſlag, eene wond, welke hem in gevaar bragt van zijnen arm te verliezen, gelijk hij alle zijne bagaadje verloor, en niets behield, dan hetgeen hij aan 't lijf had (†). DIRK, die zich bij den Hertog DE LONGUEVILLE bevond, had het daar, in dezen veldtogt, mede niet zeer naar genoegen. „ Wat den jongſten aangaat, „ (ſchreef zijne Moeder, in October, aan haren Broeder, „ den Raadsheer) dat hij klaagt, dat het daar ſober is: is „ 't dan ſober, dan en heeft hij altijd geen gebrek (daar) bij „ gehad. Al en hadde hij dan niet één penninc ontfangen, „ zoo heeft hij meer gehad, als hij van doene heeft, hebbende, tzedert hij daar is, om de twee duzend guldens „ geteerd, en hij was van lindwat ende kleeren wel verzien. Onze kinderen (voegt zij er bij) en konnen haar „ niet behelpen, als anderen. Ik vreeze van harentwege, „ dat zij het wel zullen moeten leeren. Wij en konnen haar „ altijd zoo veel niet geven. Men doet veel, meenende, „ dat het eens een einde hebben zal, en dan is 't al even „ naar. Wat hebbe ik niet gedaan, om den oudſten, den „ voorleden winter, uit te rüſten? En nü is 't alzoo na, „ als te voren." Zij laat volgen, dat CORNELIS nu wel neiging had, om naar *Portugal* te gaan, zoo daar voordeel te doen was, maar dat haar Man daarover niet gunſtig dacht, en laat eindelijk omtrent DIRK volgen: „ UE. ſpreekt, om „ (hem) hier te helpen. Het is hier het miſerabelſte dingen „ van de weereld. In een heelen zomer ontfangen zij één „ mon-

(*) *App.* 537. 582.

(†) Zie CATTENBURCH, *Vervolg van 't Leven van* DE GROOT, bl. 292, 293. De brief van onze MARIA, daar aangehaald, is mij gunſtig medegedeeld door deszelfs tegenwoordigen bezitter, wiens zedigheid mij niet toelaat zijnen naam te noemen. De bijzonderheden, welke in den tekst onmiddelijk volgen zullen, zijn uit denzelven getrokken.

Digitized by Google

„ montre (*). Voorwaar een miſerabele zake, zoo ſoldaat „ te zijn! De zwarigheid, die de *Hollanders* ons hebben „ aangedaan, voelen wij meest in onze kinderen."

CORNELIS had in Januarij 1642, buiten weten zijner ouderen, zijne Compagnie verkocht, en was hun te huis gekomen (†). Hier liep hij nu voltrekt ledig, voerde nooit iets ernſtigs uit, nam zelfs nimmer een boek in de hand (‡). „ De lente (ſchreef DE GROOT, 29 April) verlevendigt „ alles. Ik, mijne Vrouw en Dochter gevoelen dit. Mijn „ Zoon gevoelt niets" (§). Ondertusſchen werd hij, in Julij, gevaarlijk ziek. Toen hij begon te beteren, wenschte DE GROOT, die hem, in zijne ziekte, zeer ernſtig onderhouden had, dat hij even zeer naar den geest, als naar het ligchaam, herleven mogt (**). Na zijne herſtelling bleef hij, tot in het volgend voorjaar, zich vervelen, en wilde toen naar *Oostindië* varen (††); maar daarvan kwam zoo min, als van zijne reis naar *Portugal*.

(*) *Montre* beteekent hier *ſoldij*, *leening*, *gage*. Het was thans, in *Frankrijk*, ellendig met de finantiën geſteld, en de troepen werden zeer ſlecht betaald.

(†) *App.* 582. (‡) *Ibid.* 596. (§) *U. f.* 597.
(**) *U. f.* 607. 610. (††) *U. f.* 642. 645.

(*Het overige, met een keurig* fac ſimile *eens eigenhandigen briefs van Mevrouw* DE GROOT, *in het eerstvolgende No.*)

CHAUDA.

(*Een Verhaal, op waarheid gegrond.*)

Omſtreeks het midden der zeventiende eeuw leefde er in het dorp *Bachet*, bij *Meylan*, op een uur afſtands van *Grenoble*, een meisje, met name CLAUDINE MIGNOT, onder den bijnaam van CHAUDA, volgens het *patois* van dat land. Zij had, bij een zedig voorkomen, regelmatige gelaatstrekken en eene levendige kleur; terwijl eene aangename volheid aan hare bekoorlijkheden dien bloei verleende, welke dezelve zoo langen tijd doet ſtandhouden.

JANIN, de Geheimſchrijver des Schatmeesters van *Dauphiné*, zag CHAUDA, ontſtak in genegenheid voor haar, en ver-

Digitized by Google

verwierf hare wederliefde; doch, flechts aan fnelle en kortſtondige veroveringen gewoon, begeerde hij ook in het bekoorlijk landmeisje enkel eene minnares, en geenszins eene echtgenoote te bezitten. Hoe jong en van weinig ondervinding deze ook zijn mogt, beſpeurde zij nogtans weldra, dat JANIN niet de edelſte gevoelens omtrent haar kweekte; en het gevoel van eigene waarde verſterkte hare deugd tegen al zijne pogingen en kunſtenarijen der verleiding. MILLET heeft ons de aardige *fleurettes* van dezen vurigen minnaar bewaard: „ De „ Lente," dus fluisterde hij, in dweepende verrukking, CLAUDINE in het oor, „ de Lente is de tijd der min. De Mei„ maand is gekomen; reeds bot de wijnrank uit, die zich „ om den tak van den olmboom ſlingert; het geitenblad om„ vat den hagedoorn; bloemen neigen minnend hare kelken „ tegen elkander; terwijl het geurige gras tot rusten uitnoo„ digt, en het ſchaduwdak zijnen geheimvollen fluijer uit„ ſpreidt. Aanſchouw de kudden op het veld, de zangers „ tusſchen de takken; zij lokken, antwoorden en liefkozen „ elkander. Gij, die bekoorlijker zijt dan de ſneeuwwitte „ duif, en wier geluid liefelijker is dan het kirren der tor„ tel, ſpiegel u aan deze ſpelen der onſchuld; ontvang en „ beantwoord de kusjes, gelijk zij doen." — „ Veel liever," antwoordde CLAUDINE, „ wil ik mij aan de maan ſpiege„ len; zij ontvangt de ſtralen der zon, maar blijft, hoezeer „ nacht en dag haar verzellende, nogtans altijd van haar „ verwijderd." CLAUDINE, ſteeds gedachtig aan de leſſen harer moeder, bood op die wijze aan alle verleidingen van JANIN wederſtand. Eenmaal verraste hij haar, fluimerende in de ſchaduwen van een boschaadje, werwaarts zij de lammeren geleid had om te grazen, en waagde het, haar een' kus te ontrooven. CHAUDA ontwaakte, en was daarover zeer verſtoord. Te vergeefs verontſchuldigde zich de vermetele aldus: „ Het is de gelegenheid, die gij het „ moet wijten, en niet mij. Kon ik haar, die zich mij zoo „ gunſtig aanbood, ongebezigd laten? Ben ik begeerig naar „ een' kus van uwe zoete lippen, naar een lint, of naar eene „ haarlok, ik verkrijg die niet, ten zij ik ze ſtele. En lief„ de zonder kusſen is als een tuin zonder bloemen, als een „ veld zonder gras, als een oogst zonder aren, als eene „ rank zonder druiven, als een woud zonder bladen, of als „ eene weide zonder beek. Hoe kunt gij dus over een' go„ roofden kus zoo zeer vertoornd zijn?" — „ Maar, JANIN! „ waar-

Digitized by Google

„ waarom wilt gij in 't geheim iets rooven, wat u billijkerwijze niet zal onthouden worden, zoo gij het flechts wilt? „ Waarom fpreekt gij niet met mijne ouders?" — JANIN wist dergelijke vragen fteeds te ontwijken; en, wanneer hem de eenvoudige openhartigheid van het lieve meisje al te zeer drong, wendde hij bezigheden voor, en ging heen. CHAUDA ontdekte weldra de oorzaak dezer handelwijze, en niet zelden werd zij daarover zeer verdrietig, offchoon zij voor het overige vele genegenheid voor JANIN gevoelde. „ Waar mag hij toch wel naar wachten, dat hij mij niet „ trouwt?" vroeg zij dan aan zichzelve: „ Ik ben reeds „ vijftien, bijna zestien jaren. Trouwen er dan bij ons niet „ wel meisjes, die niet zoo oud, niet zoo knap, niet zoo „ vlijtig zijn als ik? Of meent JANIN misfchien, dat ik „ geen' anderen minnaar kan krijgen? Ik weet immers dikwerf niet, wien ik zal ten antwoord ftaan. Ik laat mij „ naauwelijks zien, of de een trekt mij hier, de ander daar; „ de een brengt mij rozen, de ander viooltjes; deze wil mij „ een' ftrik, gene een rijgfnoer fchenken; allen betuigen zij „ mijne dienaars te willen zijn. JANIN mag wel op zijne „ hoede zijn; want worde ik eens dat dralen moede, en „ vinde ik een' anderen knaap, die mij bevalt, dan zal ik „ hem toonen, dat, als ik hem oud genoeg ben om mij „ zulke fraaije dingen te vertellen, ik ook wel oud genoeg „ ben om zijne vrouw te zijn."

De genegenheid van CLAUDINE voor JANIN verminderde met elken dag, en wel in dezelfde mate als hij zich meer beijverde om dezelve op te wekken; want zij kon het hem telkens minder vergeven, dat hij, onder allerlei voorwendfels, verzuimde, eenen befliisfenden ftap tot haar bezit te doen. Hij had reeds meermalen opgemerkt, dat zij de liefdesbetuigingen van eenige jonge landlieden met genoegen aanhoorde; dit ontftak zijne jaloezij, welke, bij zijne heftige geaardheid, niet zelden tot eene foort van woede klom; en, als hij CLAUDINE dan daarover bittere verwijten deed, verklaarde zij hem weldra, dat zij die niet langer dulden wilde. Eindelijk fprak hij, op zekeren tijd: „ CHAUDA! „ ik had gewenscht, den tijd der min, welke de bloeitijd „ des levens is, nog wat te kunnen rekken; maar — op de „ lieve lente moet toch eenmaal de zomer volgen: is het mij „ geoorloofd, bij uwe ouders om uwe hand te vragen?" — „ Ik moet mijnen vader en mijne moeder gehoorzamen; dat

„ is

Digitized by Google

„ is de pligt eener dochter." — „ Maar, moet gij niet ook „ de ſtem van uw hart volgen?" — CHAUDA zweeg, met ter neder geſlagene oogen. — „ Gij antwoordt niet, CLAU„ DINE! Weleer bemindet gij mij: zou ik zoo ongelukkig „ zijn van uwe genegenheid verloren te hebben?" — „ Ik zal „ mijnen ouderen gehoorzaam zijn," was het éénige antwoord van CLAUDINE.

JANIN hoopte nu van zijnen echt de terugkeering dier liefde, welke hij ſcheen verloren te hebben, en nog op dien zelfden dag verzocht hij PIERRO en THIEVENINA om de hand hunner dochter. De vader gaf gereedelijk zijne toeſtemming; de moeder ſcheen daar niet tegen te hebben, en JANIN ijlde, als hun aanſtaande ſchoonzoon, naar zijne CLAUDINE. PIERRO's mond vloeide nu over in lofprijzingen van JANIN. „ De knaap is," zoo ſcheen het hem toe, „ door den omgang met voorname perſonen, en „ bijzonder met zijnen Heer, wel een weinig verwend ge„ worden; maar hij is toch altijd eene zeer goede partij „ voor onze CHAUDA. Hij heeft vier paar oſſen, eene „ uitmuntende ſchaapskooi, en zijne akkers en wijnberg „ leveren meer vruchten en wijn op, dan hij met vrouw „ en kinderen op verre na noodig heeft. Ja, hij is, ook „ van dien kant beſchouwd, mij, om zoo te ſpreken, „ haast een al te groote Mijnheer voor onze dochter." — „ Wat, groote Mijnheer!" viel THIEVENINA hem, eenigzins ſpijtig, in de rede: „ een Geheimſchrijver!... Mij is „ hij zelfs nog veel te veel boer. Onze CLAUDINE is „ een' Koning — ja, ja, lach maar niet, oudje! zij is een' „ Koning waardig! Heugt het u niet meer, dat ik mij, toen „ zij geboren werd, liet waarzeggen; en dat de waarzegſter „ mij profeteerde, *zij zou nog eenmaal Koningin worden?*" — „ Wat zottigheden! Vrouw, blijf mij toch met uwe gekke „ voorſpellingen van het lijf! JANIN is de beste bruidegom „ in het geheele dorp: waar zouden wij eene betere partij „ vinden?" — „ Ja, als ik die wist, dan zou hij onze „ dochter ook niet hebben."

Van dien tijd af maakte JANIN toebereidſelen tot de bruiloft, met zoo veel ijver en ſpoed, als hij voorheen had gedraald. CHAUDA, echter, liet hierbij noch vreugde noch droefheid blijken; het ſcheen, of het haar geheel niet aanging. JANIN hield het voor zijnen pligt, zijne aanſtaande echtgenoote aan den Heer van *Amblerieux* voor te ſtellen, en

Digitized by Google

en hem tot het onderteekenen van zijn huwelijkscontract mede uit te noodigen. Deze man was een oude, maar zeer rijke vrijer, die, nadat hij zijne beste dagen aan het Hof en in galante avonturen had doorgebragt, zich van de wereld begon af te zonderen, en zijn leven in eene wijsgeerige afzondering wilde besluiten, toen zij op het punt stond om *hem* te verlaten. Ook hij had van de bekoorlijkheden van CHAUDA hooren spreken; hare ontvangst op het kasteel van *Amblerieux* werd een klein feest. De Burgheer, verrukt door de schoonheid en den jeugdigen bloei van CLAUDINE, prees den smaak van zijnen gelukkigen Geheimschrijver, en ontving de verloofde op de galantste en vleijendste manier. CLAUDINE en THIEVENINA keerden terug, geheel betooverd van „dien allerliefsten genadigen Heer," gelijk de moeder zich uitdrukte.

Nog dien eigen avond liet AMBLERIEUX zijnen Geheimschrijver tot zich roepen, en betuigde hem op de verpligtendste wijze: „Uwe aanstaande echtgenoote is veel te „bekoorlijk voor den gewonen boerschen opschik; ik neem „de kosten van haar uitzet op mij. Ga morgen naar *Lyon* „op reis, waar ik buitendien uwe hulp in eenige mijner za„ken zal nodig hebben; uwe liefde voor CLAUDINE is „mij borg, dat gij dezelve spoedig zult ten einde brengen; „uw huwelijk blijft tot dien tijd uitgesteld." — Dit bevel veroorzaakte JANIN zoo wel blijdschap als bekommering. Zijne echtverbindtenis werd daardoor een' geruimen tijd vertraagd, en hij was niet volkomen vrij van alle angstige bezorgdheid: maar was het, aan den anderen kant, niet een vereerend bewijs van het vertrouwen, 't welk zijn Heer in hem, en van het belang, 't welk hij in CLAUDINE stelde? Hij maakte den volgenden morgen zijner bruid en haren onderen den ontvangen last bekend; maar zoo wel CLAUDINE als THIEVENINA schenen zelfs daarover meer verblijd, dan bedroefd; en JANIN vertrok, over het koele affcheid niet weinig ontrust.

Nog denzelfden dag zag het dorp eene gebeurtenis zonder voorbeeld: de genadige Heer kwam uit het kasteel, en begaf zich naar de hut van eenen armen landman. Slechts CHAUDA en hare moeder waren te huis; want PIERRO arbeidde in den wijnberg. Bij het gezigt van den Heer van *Amblerieux* werd THIEVENINA geheel verbijsterd, en een vurig rood kleurde de wangen van CLAUDINE, — een bloo

Digitized by Google

blos echter, niet van ingetogenheid, maar van ijdelheid. In den ijver, om zich, door de grootſte beleefdheid, deze hooge eer waardig te betoonen, werden ſpinnewielen, banken en ſtoelen over en door elkander geworpen. De geſlepen Hoveling veinsde deze wanorde niet op te merken, nam plaats op den éénigen ſtoel, die nog was blijven ſtaan, en zeide, toen CLAUDINE en hare moeder een weinig van haren ſchrik bekomen waren, in den ſtijl des Geheimſchrijvers: „ Wanneer ik eenen ſchepter of koningskroon, wanneer ik „ alle magt of ſchatten der aarde bezat, ik zou dezelve als „ hulde aan de ſchoonſte aanbieden; want de ſchoonheid „ voert het gebied over alle harten, en over alle aardſche „ bezittingen. Maar ik bezit niets dan een kasteel, eenige „ duizend morgen lands, wijnbergen, bosſchen, weiden en „ talrijke kudden; en deze ganſche kleine have — ik leg ze „ aan de voeten der ſchoone CHAUDA neder."

Moeder en dochter, van verraſſing en verbazing als buiten zichzelve, zagen elkander aan, maar wisten geene woorden te vinden, want iedere klank beſtierf op hare lippen. Welk wonderwerk, (zoo ſchenen zij, elkander aanſtarende, te vragen) welk wonderwerk verheft een gering landmeisje tot de echtgenoote van den rijken Burgheer?... AMBLERIEUX, de oorzaak haars zwijgens doorgrondende, voer dus voort: „ Ik weet, JANIN, mijn Geheimſchrijver, bemint de „ ſchoone CLAUDINE, hoezeer zijn ſtand en vermogen het „ bezit van zoo vele bekoorlijkheden niet waardig is; en ik „ zou voorzeker, wanneer haar hart gelijke gevoelens met „ het zijne koesterde, nimmer gewaagd hebben tuſſchenbeiden te komen; want liefde is enkel het loon van ware „ liefde, en zij alleen geeft aan het leven eenige waarde. „ Maar JANIN heeft mij getoond, hoe weinig hij de genegenheid van CLAUDINE verdient; en ik meen gisteren „ te hebben ontdekt, dat hij hare liefde reeds onherroepelijk „ verloren heeft: CLAUDINE's hart is vrij. Waren nu mijne bedoelingen minder edel, dan liet ik JANIN trouwen, „ en kon, bij zijne onbeſtendige geaardheid en mijne ſtandvastigheid, van den tijd alles verwachten. Maar neen! niet „ langs zulken weg tracht ik naar het bezit der ſchoone en „ deugdzame CHAUDA; ik blaak van verlangen, om haar „ in mijn kasteel, maar ſlechts als mijne gade, te begroeten." — AMBLERIEUX ging nu heen, maar beloofde, den volgenden dag terug te zullen komen, om het beſluit van

Digitized by Google

CLAUDINE te vernemen, en zeide in het heengaan: „Bedenk wel, mijn schoon kind, dat uwe uitspraak zoo wel „mijn als uw lot beslist!"

Naauwelijks was THIEVENINA met hare dochter alleen, of zij viel haar om den hals, sloot haar, dronken van vreugde, in hare moederlijke armen, en juichte: „Nu, mijn „popje! heb ik het u niet altijd gezegd? Heeft de waarzegster nu niet gelijk gehad? 't Is waar, Koningin zijt gij „nog niet, maar toch weldra Burgvrouw; en wie weet, wat „er dan verder gebeurt!" — CLAUDINE, echter, scheen in diepen ernst verzonken. — „Wat is dat?" dus ging de ijdele moeder voort: „Gij, juffertje! denkt misschien nu nog wel „aan dien Mijnheer JANIN! Heeft hij ons niet lang genoeg „voor den gek gehouden? Hij zou u immers alleen genomen hebben, omdat hij u op geene andere wijze krijgen „kon." — „Ik bemin JANIN wel niet meer; maar, lieve „moeder! hij bemint toch mij; hij heeft mijn woord; hij... „hij is nog jong, en dat is onze Burgheer niet meer." — „Gekheid! Uw vader was ook niet meer jong, toen ik hem „trouwde; en toch is het schoonste meisje uit het ganesche „Koningrijk, wat de booze wereld daar ook van zeggen „moge, zijne dochter. Zoo zal het met uw' gemaal ook „gaan; zijne kinderen zullen de schoonheid van hare moeder erven. Lieve CLAUDIENTJE, denk eens, welke „eer! Gij zult in het Heerengestoelte in de kerk zitten; — „bij de hooge mis brengt de pastoor den wierook aan u; — „overal, waar gij komt, zal het heeten: Daar gaat de gestrenge Vrouw van *Amblerieux!* — Wie komt daar? Mevrouw VAN AMBLERIEUX! — Ruimte voor Mevrouw „VAN AMBLERIEUX! — Lang leve Mevrouw VAN AMBLERIEUX! En, kind! welke eer zal het dan voor mij „zijn, als ik kan zeggen: Mijne dochter, de Vrouw van „*Amblerieux!* Dan ook geen arbeid, geene moeite, geene „zorg meer voor misgewas en bangen winter; maar een groot „vuur, eene lekkere tafel, en wat niet al? Kind! CLAUDIENTJE! ik en de oude man, wij leven tien jaren langer, als ik het maar niet van enkel vreugde besterf. En „nu, geen oogenblik gedraald; voort naar uw' vader!"

Naauwelijks had echter de eerlijke PIERRO vernomen, wat er gaande was, of hij werd geweldig boos, noemde zijne vrouw eene oude zottin, en liet zich in zijnen ijver dus hooren: „Dat zou wat zijn! Neen, ik wil een' schoonzoon „heb-

Digitized by Google

„ hebben, bij wien ik mij zonder complimenten en vieze-
„ vazen kan aan tafel zetten, en die niet behoeft te blozen,
„ als bij zich aan de mijne plaatst. Ja, dat ontbrak er nog
„ aan, dat onze CHAUDA, in ſtede van in linnen, in ſluw-
„ weel gekleed ware! Die groote Heer zou haar weldra alles
„ verleeren en doen vergeten, waarin zij eertijds haar ver-
„ maak vond, tot zelfs wel hare onders toe. Dan zou immers
„ CHAUDA voor ons levend dood zijn; en, bij dit en dat!
„ ik kan maar volſtrekt die menſchen niet dulden, die hun
„ brood eten, zonder te weten, hoe menigen zuren zweet-
„ droppel het gekost heeft, vóór het op hunne tafel ſtond!
„ Men moet zulken lieden nog wel de beste plaats en de
„ beste bete laten; en hoe ſpringen zij met ons om, wan-
„ neer wij eens niet willen dulden, dat hunne konijnen on-
„ ze kool en ſalade opvreten? — Neen! mijn ſchoonzoon
„ moet een man zijn, die het brood, dat hij eet, wint en
„ verdient; en daarmede afgedaan! De ſchoone Dames uit
„ den omtrek en de manzieke Burgfreules zouden wat te
„ ſnateren hebben, als CHAUDA haar voorgetrokken werd;
„ en wat zouden onze buren, de vrouwen en meisjes van het
„ dorp, wel zeggen? Nog eens, oudje! gij zijt eene zottin,
„ en CHAUDA ook, met uwe dwaze inbeelding! Blijf mij
„ dus voortaan, zoo mijne rust u lief is, met zulke malle
„ grillen van het lijf!"

Moeder of dochter waagden het niet, een enkel woord daartegen te zeggen; de oude man was opvliegend, en dan dikwijls vrij ſcherp: nu namen zij hunne vrienden, magen en geburen in den arm; maar PIERRO bleef onbewegelijk.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DISTINGUO.

Een Prelaat had onder zijne onderhoorigen een' Priester, gewoon bij al zijne gezegden de Latijnſche ſpreekwijs te gebruiken: *distingue.* Op zekeren tijd, in een talrijk gezelſchap, wilde de Prelaat zich met hem vermaken; hij viel hem, tot dat einde, onverwacht op het lijf met de onvoegzame vraag: „ Mijnheer de Abt! zou men, in geval van „ nood, ook met *bouillon* kunnen doopen?" — „ *Distinguo*," was het gereede antwoord; „ niet met die, welke uit uwe „ keuken komt, Monſeigneur! maar zeer wel met die van „ he Hospit aal, dat gij beſtuurt!"

Digitized by Google

AVERREGTSCHE VLIJTBETOONING.

Zeker iemand had twee zoons; de oudſte was Officier, en maakte veel ſchulden; de jongere Koopman, en jaagde ſteeds, in ſtede van zijne kantoorzaken te behartigen. „Mijne zoons," ſprak de vader tot eenen vriend, „ontbreekt het niet aan „vlijt en voiſtandigheid; maar ongelukkig in eene omgekeer„de rede: bij, die *ſchieten* moest, *ſchrijft* onophoudelijk — „wisſels; en hij, die behoorde te *ſchrijven*, doet niets dan „*ſchieten!*"

DE NAÏVE BEDELAAR.

Een bedelaar vroeg, in den nacht, eenen voorbijganger om eene aalmoes, die hem gemelijk toevoegde, „dat het ſchande was, de lieden bij nacht met bedelen lastig te vallen;" waarop deze, bij wijze van verontſchuldiging, antwoordde: „Neem mij niet kwalijk, Mijnheer! ik bedel ook over dag."

OP DE DUISTERLINGEN DEZER EEUWE.

Wiens oog verduisterd is, en meer verlichting wil,
Neemt toevlugt tot een' bril:
En is er dan geen glas, om de oogen op te klaren
Van die in 't duister wâren?
Helaas! men zocht het vruchteloos:
Hunne oogen zelv' zijn boos (*).

IJ.

(*) MATTH. VI: 23.

BAAS BOVEN BAAS.

Wij, Burgemeester van — ſchrijft Jochem van der Eerde,
Wijt hem zijne Echtgenoot reeds lang het *ik* verleerde.

AAN EENE SCHIJNHEILIGE.

Gij, ſlechts voor eigen zwakheên blind,
Steeds tot verboden lust gezind,
Hoe kunt gij, met ſchijnheilig temen,
Het Eva toch zoo kwalijk nemen,
Dat zij, wijl haar de dorst beving,
Den zoeten appel plukken ging?
Gij bijt, ondanks uw vroom geſteen,
Wel door een' zuren appel heen!

DE VROUWENHATER.

'k Vertrouw, zegt Staps, geen vrouwen ooit;
Gelijk de zonde, vlied ik haar. —
Gij vraagt me: Is, 't geen hij zeide, waar?
Ja; maar de zonde vlood hij nooit!

Digitized by Google

MENGELWERK.

BIJZONDERHEDEN, WEGENS DEN PRINS VAN HOHENLOHE SCHILLINGSFÜRST.

(Medegedeeld door den Heer J. DE BRAUW, *Med. Doct.* te *Woerden.*)

De zoogenaamde wondercuren, door den Prins van *Hohenlohe*, vóór eenigen tijd, in een gedeelte van *Duitschland* verrigt, hebben alstoen de aandacht van het groote publiek, aldaar zoo wel, als in andere landen, ten sterkste bezig gehouden. De mensch, die zoo gaarne al hetgeen wonderbaar is, of schijnt te zijn, gelooft, en aan dit geloof het voorregt der rede, en het daaruit voortgevloeid bezadigd en onpartijdig onderzoek der zaak, gereedelijk opoffert, verzaakte ook hier zijnen aard niet; te meer, daar hier de uitwerkselen van eenen Godsdienst, die zoo weinig op het verstand, maar des te meer op de zinnen werkt, mede in 't spel kwamen. Ook wij zagen, en zien nog, welke aanlokkelijkheden die zucht tot het wonderbare voor den mensch bezit, wanneer wij eenen VAN DER LEE en anderen van die soort, niettegenstaande hunne ruwe, onbeschaafde, ja onzedelijke wijze van handelen, eenen opgang hebben zien maken, die iets stuitends voor het menschelijk gevoel in zich bevatte, en tevens verwondering moest baren, daar onze natie geenszins tot dien trap van laagheid gezonken is, om zulke handelingen te kunnen goedkeuren. Deze en andere gedachten kwamen bij mij op, toen ik, in het 1ste stukje van het XIVde deel van het *Journal complémentaire du Dictionnaire des Sciences médicales*, een opstel van den Geneesheer PFEUFER, te *Bamberg*, las, waarin de genezingen van den Prins van *Hohenlohe* uit een psychologisch en geneeskundig oogpunt beschouwd worden, en hetwelk ik meen dat overgenomen is uit het

Digitized by Google

Archiv für medizinischen Erfahrung im Gebiete der praktischen Medizin, Geburtshülfe und Staatsarzneikunde, von HORN, NASSE, HENKE *und* WAGNER, *Jahrgang* 1822. Ik meende toen reeds dit opstel, als de zaak, mijns inziens, van de regte zijde beschouwende, aan het *Nederlandsch* publiek bekend te maken; doch werd hiervan teruggehouden, toen ik, niet lang daarna, in No. 7 van het *Gezondheidsblad*, een uittrekſel uit dit ſtukje vond. Het is echter niet lang geleden, dat ik in het Vde deel van de *Biographie médicale*, die te *Parijs* wordt uitgegeven, een kort levensberigt van gemelden nieuwsoortigen Vorstelijken Geneesmeester las, welks mededeeling mij, om meer dan éene reden, niet onbelangrijk voorkwam, daar toch tevens hieruit blijkt, hoe vrij men nog op dit stuk in *Frankrijk* in het jaar 1822 kon schrijven, niettegenstaande den magtigen invloed eener partij, die al wat waar, goed en schoon is, onder het onkruid van heerschzucht en bijgeloof, tracht te verstikken. Dan, ziet hier het evengemelde levensberigt.

ALEXANDER, *Prins van Hohenlohe Schillingsfürst, Ridder van Malta*, behoort hier even zeer vermeld te worden, als dit met GASSNER het geval was. Misschien verdient hij dit nog des te meer, wanneer men een oog slaat op het onderscheid van tijden en omstandigheden, onder welke deze twee Wonderdokters optraden, maar bovenal wanneer men bedenkt, dat, bij de overhelling tot het *Mysticismus*, die thans bij de *Duitschers*, boven alle andere *Europesche* volken, den boventoon heeft, de zucht voor het bovennatuurlijke, sedert den leeftijd van den beruchten Pastoor van *Bondorf*, zich nergens, tot verwondering van gansch *Europa*, in die mate vertoond had, als in het westelijk en zuidelijk gedeelte van *Duitschland*.

De Prins van *Hohenlohe* is de zoon van een *Oostenrijksch* Generaal. Hij is den 17 Augustus van het jaar 1793 geboren, ving zijne studiën te *Weenen* aan, vervorderde die op het Seminarium te *Presburg*, en eindigde dezelve,

Digitized by Google

ve, in de jaren 1814 en 1815, te *Ellwangan*, eene ſtad in *Zwaben*, alwaar GASSNER eertijds de bediening van Pastoor uitoefende. Hier ontving hij de Priesterlijke waardigheid. Bij zijne terugkomst van eene reis naar *Rome* benoemde de Koning van *Beijeren* hem, den 8 Junij 1817, tot buitengewoon Raadsheer bij den Vicaris van het Bisdom *Bamberg*. Van dezen oogenblik af trachtte de Prins van *Hohenlohe* zich, op onderſcheidene plaatſen, eenen naam te maken door zijne kanſelwelſprekendheid. Meer dan zijne talenten in dit vak was het zijn titel van Prins, die hem door eene menigte deed bewonderen, welke zich zoo gemakkelijk door eenen hoogen rang laat verblinden. Vooral trachtte hij zijn hof bij de vrouwen te maken, wel wetende, dat deze groote hulpmiddelen opleveren voor hen, die op de verbeelding des volks indruk willen maken. Zijne gedrukte leerredenen vonden in eene kritiek, die niet eens geſtreng mag genoemd worden, eenen geduchten regter; en men was weldra van gevoelen, dat deze voortbrengſelen van zijnen geest voor die der Schrijvers van den eerſten rang verre moesten onderdoen. Het was toen, dat de Prins eene poging deed, om Doctor WETZEL van Godsdienst te doen veranderen. Deze poging, waarop hij veel prijs ſtelde, en die ook veel geruchts maakte, bleef nogtans zonder gevolg. Hij gaf ook in het jaar 1820 een klein ſtukje in het licht, waarin hij handelde over de afhankelijkheid der Katholieken van den Heiligen Stoel; uit welk geſchrift zijne *ultramontaanſche* grondbeginſelen weldra bleken, en hetwelk een middel was, waardoor hij zich met alle de voorſtanders dezer begrippen verbond, onder anderen ook met MARTIJN BERGOLD, Pastoor te *Hasſfurt*.

Deze BERGOLD had een' ſchoonbroeder, MARTIJN MICHIEL genoemd, doch in het algemeen meer bekend onder den naam van SCHULZES MAERTLE. Hij was geboren te *Unterwittighauſen*, een dorp, in het Groothertogdom *Baden*, vijf mijlen van *Wurzburg*, gelegen. Wij moeten, alvorens verder te gaan, dezen perſoon eenigzins nader doen kennen, die, niettegenſtaande het duis-

Digitized by Google

tere zijner afkomst, eene groote rol in de *thaumaturgische* tooneelen, waarvan wij straks zullen spreken, gespeeld heeft. Sedert twintig jaren maakte MARTIJN MICHIEL, tot zijn eigen voordeel, gebruik van de ligtgeloovigheid en onwetendheid der lieden uit zijne nabuurschap. Hij had heel wat gerucht in het land gemaakt door zijne voorgewende genezingen, daargesteld door middel van gebeden en bezweringen. Geloofwaardige geruchten zouden moeten doen gelooven, dat een zijner voorouders in betrekking stond tot GASSNER, wiens kunstgrepen van vader tot zoon in de familie zouden zijn overgegaan. Anderen wederom verzekeren, dat hij zijne voorgewende kunst verschuldigd was aan zekeren AMBROSIUS FAHRMANN, van *Gerlachsheim*. Wat hiervan ook zijn moge, toen hij den Prins van *Hohenlohe* leerde kennen, werkte hij in de schaduwe des geheims, ten einde zich aan de waakzaamheid der Politie, die alle zijne handelingen naging, te onttrekken, en ging hiermede voort, niettegenstaande het uitdrukkelijk bevel van den Vicaris-generaal te *Bruchsal*, die, zijne kunstgrepen, in het jaar 1819, openlijk afgekeurd hebbende, hem verbood, er mede voort te gaan. Volgens dezen duisteren en ondergeschikten Wonderdokter, kan en behoort men, ook nu nog, de woorden van het Evangelie: *In mijnen naam zult gij kranken genezen*, enz. letterlijk op te nemen, en de kracht, om deze wonderwerken te kunnen uitoefenen, zoude ook nu nog bestaan, even als ten tijde der Apostelen, indien slechts hij, die dezelve verrigt, als ook de persoon, aan wien dezelve verrigt worden, beide een volkomen en geheel vertrouwen in JEZUS CHRISTUS en deszelfs almagt bezitten. Om deze reden begon hij altijd met het geloof zijner lijderen op te wekken, waarna hij den boozen geest in den naam van JEZUS CHRISTUS bezwoer, het teeken des kruises maakte, en den kranken beval op te staan, te gaan, enz.

Men kan slechts gissen naar de redenen, die den Prins van *Hohenlohe* bewogen hebben, om van deze handelwijze van MICHIEL gebruik te maken, door hem op een groo-

Digitized by Google

grooter tooneel te verplaatsen. Zeker was hier de heerschzucht mede in 't spel; want men verzekert, dat hij reeds lang het oog had op de Bisschoppelijke waardigheid. Wat hiervan ook zij, alles doet gelooven, dat het eerste bedrijf van het tooneelspel, hetwelk nu in 't openbaar stond vertoond te worden, tusschen de twee voornaamste personen werd afgesproken, die elkander, veertien dagen te voren, ten huize van den Pastoor BERGOLD ontmoetten, en vervolgens te zamen van *Hasffurt* afreisden, om zich naar *Wurzburg* te begeven.

De Prins van *Hohenlohe* wist reeds, dat men in deze stad eene gunstige meening te zijnen opzigte voedde. Om deze te versterken, dacht hij het echter noodig te zijn, eenige dagen te voren, voorbereidende leerredenen uit te spreken, onder welke men er vooral één opmerkte, die over de kracht des geloofs en de voortreffelijkheid van den Roomschkatholieken Godsdienst handelde. Toen hij meende, dat de geest des volks eene genoegzame voorbereiding ondergaan had, begon hij te handelen, maar met die bijzondere voorzigtigheid, den Grooten eigen, waardoor zij, bij het mislukken hunner pogingen, de schuld op hunne minderen, die hun behulpzaam zijn, weten te doen t' huiskomen; terwijl, in het tegenovergestelde geval, zij zich de verdiensten en de voordeelen van het welgelukken der zaak weten toe te eigenen. — MICHIEL, die naar *Hasffurt* teruggekeerd was, werd wederom naar *Wurzburg* ontboden, en den 20 Junij 1820 bij de Prinses MATHILDA *van Schwarzenberg* binnengeleid. Deze Prinses, thans negentien jaren oud, kreeg op haar achtste jaar eene verlamming, waartegen men te vergeefs de hulp van verscheidene beroemde Geneesheeren van alle landen inriep. Zij kwam in de maand October 1819 te *Wurzburg*, alwaar zij aan de zorg van Doctor TEXTOR, een zeer beroemd Heelkundige, en van den vermaarden Werktuigkundige HEINE, werd toevertrouwd. Volgens eene, door den laatsten, in den *Neurenburger Korrespondent* geplaatste verklaring, gedagteekend 4 Julij 1820, was de toestand der lijderesse, veertien dagen te voren, en dus

Digitized by Google

den 20 Junij, zoodanig verbeterd, dat zij alleen kon opſtaan en ſtaande blijven, hetwelk haar te voren onmogelijk was; ook kon zij hare ledematen zonder eenige moeite bewegen; en dat men haar vooralsnog het gaan verbood, geſchiedde alleen uit vrees van haar, door te ſterke beweging, te veel te vermoeijen.

Zoodanig was de geſteldheid der zaken, toen op den 20 Junij, tusſchen 10 en 11 ure des morgens, de Prins van *Hohenlohe*, vergezeld van MICHIEL, bij de Prinſes verſcheen. Deze laatſte alleen was de handelende perſoon, terwijl de Prins enkel aanſchouwer bleef. MICHIEL bad met de Prinſes, en beval haar op te ſtaan. De zieke verliet het bed zonder eenige hulp, ontdeed zich van de werktuigen, waarin zij liep, ging op de plaats en in den tuin, en verſcheen des anderen daags 's morgens in de kerk, om God voor hare herſtelling te danken. Men ziet, dat, na al het voorafgegane, dit alles waarlijk niet zeer buitengewoon was, en dat zich, bij iemand van die levendige verbeeldingskracht en groote gevoeligheid, als de Prinſes bezat, deze uitkomst gemakkelijk vooraf liet berekenen.

Het volk, weldra van deze gebeurtenis onderrigt, beſchouwde dezelve als een wonderwerk; maar de faam noemde alleen den naam van den Prins, zonder van MICHIEL te gewagen. Deze werd van toen af geheel vergeten, of, zoo men nog van hem ſprak, was het alleen, om de geneeskracht van den Prins boven de zijne te verheffen, omdat deze, Priester zijnde, dezelve nog uitermate konde vermeerderen. Deze was de taal van eenige Schrijvers: behoeft men zich dan te verwonderen, dat het volk weldra geloofde, dat een Priester, die tevens Prins was, veel grooter wonderen verrigtte, dan een boer? Het ſchijnt echter, dat MICHIEL door geene jaloerschheid beheerscht werd; want, daar de Politie te *Wurzburg* zich ten opzigte van zijnen gewezen leerling, nu zijn meester geworden, zeer gunſtig betoonde, moest hij hiervan ook de vruchten plukken; zoodat hem nu geene hinderpalen meer in den weg kwamen, als voorheen,

Digitized by Google

heen, en hij zich van geregtelijke vervolgingen bevrijd zag. Daarenboven minder heerschzuchtig, minder op het luisterrijke, dan wel op het meer blijvende ziende, vergenoegde hij zich met in eenen kleineren kring werkzaam te zijn; terwijl de Prins meer op de masſa des volks werkte. Evenwel zeide hij wel eens, dat hij niet alle zijne geheimen aan den Prins had medegedeeld; en men verzekert, dat vele lieden van aanzien hem nog in ſtilte de voorkeur gaven.

Wat hiervan ook zij, dadelijk na het gebeurde met de Prinſes MATHILDA vlocïden van alle kanten zieken naar den Prins, die, alstoen de rol ſpelende, waartoe men hem uitnoodigde, eenen aanvang met zijn werk maakte, even zoo als hij dit door MICHIEL had zien verrigten. Hij bleef tot den 2 Julij te *Wurzburg*, alwaar hij dagelijks zijne genezingen bewerkſtelligde, het berigt waarvan, door eene zucht, het groote publiek eigen, zeer vergroot, naar alle zijden verſpreid werd. Tot hiertoe door de Regering beſchermd, was hij in ſtaat, zijne wonderwerken, te midden van eene zich om hem dringende menigte, zoo veel in het ronde te verſpreiden, als hij ſlechts zelf wilde; want naauwelijks was de dag aangebroken, of de ſtraat, die hij bewoonde, was opgepropt met zieken. Indiën een vreemdeling, met dit alles onbekend, op zulk een tijdſtip zich in deze ſtraat bevonden had, zoude hij zeker op het denkbeeld zijn gekomen, dat hij zich te midden van een centraal gasthuis, voor een geheel Koningrijk beſtemd, bevond.

De Prins verliet *Wurzburg* den 2 Julij, en keerde naar *Bamberg*, alwaar het gerucht van zijne wondercuren hem reeds was vooruitgegaan, terug; doch hier begon deze zaak een' minder aangenamen keer voor hem te nemen. Het hoofd van het Beſtuur dezer ſtad, de Heer HORNTHAL, een verſtandig en verlicht Magistraatsperſoon, deed eenigen van hen, die voorgaven door den Prins genezen te zijn, onderzoeken, en deze werden bijkans allen in denzelfden toeſtand als te voren gevonden. Het was toen, dat hij het beproeven van eenige genezing van dien

Digitized by Google

aard verbood, ten zij in tegenwoordigheid van eene bijzondere Kommisſie en in een daartoe beſtemd gebouw. De Prins verſcheen den 5 Julij voor deze beoordeelende Kommisſie; maar weldra begaf hij zich op de openbare ſtraat, en begon zijne werkzaamheden onder de menigte, verzekerd zijnde hier beter te zullen ſlagen. De gemelde Kommisſie deed hem verſcheidene keeren verzoeken, zich wederom in haar midden te willen begeven; maar hij kon niet beſluiten eene plaats te verlaten, die zijn doel zoo zeer begunſtigde. Steunende echter op den diepen indruk, dien hij op het volk gemaakt had, gehoorzaamde hij eindelijk aan de herhaalde uitnoodigingen. De Kommisſie ſtelde hem nu vierentwintig zieken van allerhande ſoort voor, waaraan hij zijne bewerkingen verrigtte, met dien uitſlag, dat niemand van dezen zich beter bevond, dan vóór dezelve. De Heer HORNTHAL deed toen den Prins beloven van niets meer te zullen doen, alvorens de Regering gekend te hebben; doch naauwelijks was hij van deze laſtige waakzaamheid ontſlagen, of hij begon even als te voren. Eindelijk ontving hij, op den 8ſten, eene ernſtige boodſchap van de Regering, waarbij hem geraden werd, *Bamberg* te verlaten. Dien ten gevolge begaf hij zich des anderen daags naar *Wurzburg*, alwaar zijne tegenwoordigheid de geestdrift der menigte deed herleven, en waar hij tot den 11den bleef. Dien dag vertrok hij naar *Brückenau*, werwaarts de Kroonprins van *Beijeren*, het algemeen verlangen inwilligende, hem ontboden had. Van daar ſchreef hij den 16den eenen brief, dien hij onmiddellijk aan den Paus zelv' deed toekomen, en waarin hij zijne verrigte wonderwerken aan het oordeel van den Heiligen Stoel onderwierp; offchoon hij niet onkundig kon zijn van het beſluit, op de Kerkvergadering te *Trente* genomen, dat geen nieuw wonderwerk zal aangenomen worden, ten zij hetzelve vooraf door den Biſchop erkend en goedgekeurd is. Hij vreesde ongetwijfeld door het Vicariaat van *Wurzburg* niet te zullen ondersteund worden, omdat dit weinig met zijne wonderwerken

Digitized by Google

ken ophad, en hem zelfs, bij eene plegtige gelegenheid, met zekeren ſmaad had behandeld.

Een bevel van den Minister, den 11 Julij gedagteekend, verbood het verrigten van alle wonderwerken op de openbare plaatſen, en beval, dat niets van dien aard geſchieden mogt, ten zij in de tegenwoordigheid van eene hiertoe benoemde Kommisſie. De zieken moesten allen van een getuigſchrift huns Geneesheers en van de Regering hunner woonplaats voorzien zijn, inhoudende hunnen toeſtand; en *Bamberg* was alleen als de plaats beſtemd, waar het den Prins geoorloofd was hunne genezing te beproeven. De Vicaris van *Bamberg* ſtelde den Prinſe dit bevel ter hand, en gebood hem, wederom in de ſtad te komen. Doch de Prins van *Hohenlohe*, wel verre van dien Heilig na te volgen, die zich, zelfs nog na zijnen dood, gehoorzaam betoonde aan de bevelen van zijnen Abt, en ophield wonderwerken op zijn graf te verrigten, nadat hem dit door dezen verboden was, gehoorzaamde, integendeel, zoo min aan het wereldlijk als aan het geestelijk Beſtuur. En, offchoon hij, den 28ſten, te *Brückenau* eene verklaring in het licht gaf, waarin hij veel over de ongehoorzaamheid aan de wetten ſprak, en de ligtgeloovige zieken, die zich bij hem vervoegden, wederom wegzond, ging hij denzelfden dag en vervolgens voort met zijne bewerkingen, en vervulde zelfs de ſtad *Fulda* met zijne genezingen. Een tweede bevel was er noodig, om hem naar *Bamberg* te doen terugkeeren. Het was niet vóór den 9 Augustus, dat hij *Brückenau* voor goed verliet, zich echter niet kunnende wederhouden, nog eenige dagen te *Wurzburg*, het tooneel zijner eerſte handelingen, te gaan doorbrengen, tot dat eindelijk de Politie, ingevolge het uitgevaardigd bevel van het Ministerie, hem beval te vertrekken.

De Prins kwam den 13den te *Bamberg*, alwaar hij wederom in het openbaar met zijne bewerkingen een begin wilde maken; maar de Kommisſie verzette er zich tegen. Nu legde hij allen eerbied, dien hij tot nog toe, ten minſte met woorden, voor de wetten had betoond, geheel

Digitized by Google

ter zijde, ten einde zich aan eene proef, die hem geene kleine hinderpalen in den weg legde, te onttrekken; en hij verklaarde aan de Regering, die hem drong, zich aan het onderzoek der Kommisfie te onderwerpen, dat hij veelmeer God dan de menfchen moest gehoorzamen. Ten gevolge hiervan werd hem het verrigten zijner curen ten eenemale verboden, wilde hij niet als een overtreder der wet geftraft worden; en er werden nu ftrenge maatregelen te zijnen opzigte genomen. Het Bisfchoppelijk Vicariaat ftelde hem insgelijks onder de *cenfuur*, en verbood hem den kanfel te beklimmen en de biecht af te nemen.

Maar nu gebeurde hetzelfde, hetgene men ten tijde van de wonderen op het graf van den H. MÉDARD had zien gebeuren; te weten, de voorgewende wonderwerken gefchiedden nu onder eenen anderen vorm, ten einde aan het wakend oog der Politie te ontfnappen. Dewijl nu de zieken niet meer in perfoon verfchijnen mogten, fchreven zij aan den Prins; en deze meldde hun den dag en het uur, waarop hij voor hen zoude bidden, opdat zij, na gebiecht en hunne *communie* gehouden te hebben, hunne vurige gebeden met de zijne zouden vereenigen, in het volle vertrouwen op de oneindige barmhartigheid en hulpvaardigheid van JEZUS CHRISTUS. Deze nieuwe handelwijze gelukte, en fchijnt ook nu nog plaats te vinden. Het volk, intusfchen, verliest weldra deszelfs aandacht voor wonderwerken, indien dezelve flechts in het duister bedreven worden. Vanhier, dat dan ook de groote roep van den Prins van *Hohenlohe* voorbij is, vooral federt zijne reis naar *Weenen*. De gefchriften van onderfcheidene eerbiedwaardige Godgeleerden, zoo als onder anderen van den Heer GRATZ, Hoogleeraar aan de Hoogefchool te *Bonn*, en van eenige kundige Geneesheeren, b. v. den Heer PFEUFER, hebben, offchoon niet alle oogen door dezelve geopend zijn, echter te veel lichts over deze duistere handelingen verfpreid, dan dat men dit herleven van de ellendigheden der dweepzucht en des bijgeloofs zoude behoeven te fchromen, die, zonder de voorzigtigheid van eenige edele mannen

Digitized by Google

nen en de ſtandvastigheid der *Beijerſche* Regering, het geheele zuidelijk *Duitschland* dreigden te bederven. Ons ſchoone land (*Frankrijk*) behoefde geene vrees voor deze beſmetting te voeden; waarom ook de Prins van *Hohenlohe* het niet raadzaam geoordeeld heeft, zich herwaarts te begeven.

De verlichting is in *Europa* te diep doorgedrongen, dan dat hetzelve zich niet zoude wachten voor de reeds afgeſletene treken van eene heerschzucht, die te vergeefs haar rijk tracht te hernemen door de onwederſtaanbare kracht van eene openbare meening, welke zij niet meer tot ſteun heeft. Geen ander bewijs hiervan behoeven wij aan te voeren, dan het verſtandig antwoord van den Heiligen Stoel op den brief van den Prins van *Hohenlohe*. Dit antwoord, den 8 November 1820 gedagteekend, ademt zoo wel zachtmoedigheid als voorzigtigheid; en men ziet er uit, dat het Hof van *Rome* niets meer ter harte nam, dan zich te wachten voor het onberaden aannemen van kwalijk bevestigde daadzaken. Het blijft zonder tegenſpraak waar, dat de Prins van *Hohenlohe* geene wonderen verrigt heeft; dat hij ſlechts eene menigte, begeerig naar beguicheling der zinnen, verleid heeft, en dat hij met bekwaamheid heeft weten gebruik te maken van den grooten invloed, dien de werking der herſenen op alle de overige verrigtingen van het menſchelijk ligchaam uitoefent, zoodra die werking zelve tot den hoogstmogelijken trap van ſpanning gebragt is. In het openbaar, te midden van eene domme menigte, werd elke poging van dezen aard met een goed gevolg bekroond, en iedere proef ging voor een wonderwerk door; maar in een beſloten vertrek, in eene vergadering van verlichte mannen, en in het bijzijn van oordeelkundige Geneesheeren, bleven alle de bewerkingen van den Prins, zonder eenige goede uitkomst op te leveren; of, wanneer hier of daar al eenige zwakke werking mogt beſpeurd worden, dan zien wij hier niets anders, dan hetgeen een bekwaam man dagelijks verrigten kan, indien hij ſlechts de bijzondere werkzaamheid der herſenen wèl weet te gebruiken, te leiden

en

Digitized by Google

en te beſturen. Alles daarenboven vereenigt zich op eene openbare plaats, om de oogen van onbevoegde en bevooroordeelde regters te verblinden. Eene volſlagene onbekendheid met den voorafgaanden toeſtand der lijders, volkomen gebrek aan kennis van het wezen hunner ziekten, en ligtvaardigheid in het beoordeelen van de onderſcheidene omſtandigheden, die men reeds vooraf verwachtte, dat zoo gebeuren zouden; dit alles was voor het volk, en nog meer voor den Prins, genoeg, om, wanneer een verlamde, of een door de jicht aangetaste lijder, ſlechts de minſte beweging deed blijken, de genezing als zeker te ſtellen, en overal wonderwerken te zien, of te doen zien; want, gelijk het gemeen van eenen Geneesheer eene grondige genezing verwacht, zelfs van eene ongeneeslijke kwaal, zoo gelooft hetzelve, bij de minſte verligting, alles van hem verkregen te hebben, die ſlechts zijn verſtand weet gevangen te nemen. Geen Wonderdokter heeft misſchien een beter zamenhangend ſtelſel gevolgd, dan de Prins van *Hohenlohe*. Voorwaar, welk lijder zal, indien men alleen vertrouwen op God van hem vordert, durven beweren, dat hij niet herſteld is, vooral in de tegenwoordigheid van eene zaamgeſchoolde menigte, die, in een tegenovergeſteld geval, ſlechts een' ellendeling in hem zien zal, die alle medelijden verbeurd heeft, daar hij door de Goddelijke barmhartigheid veroordeeld is; en welke menigte hem, ten gevolge hiervan, alle die mishandelingen zal doen ondergaan, welke door de dweepzucht aan haren verblinden geest zijn ingegeven? Eene vrouw heeft voor de *Bambergſche* Kommisſie verklaard, dat het alleen deze vrees was, die haar gedwongen had eene genezing te veinzen, die geene de minſte wezenlijkheid bezat. Alle de verhalen dezer zaak, door de voorſtanders van den Prins, zoo als de Heeren BAUR, SCHAROLD, ONYMUS, in het licht gegeven, zijn onvolledig, zonder zamenhang, overladen met niets ter zake doende uitweidingen, ontbloot van de noodzakelijkſte bewijzen, in één woord, volkomen gelijkvormig aan de *Legende*. Meer was er waarlijk niet noodig, om

Digitized by Google

om de hartstogten in beweging te brengen. Doch, indien men de tijden der onwetendheid en der barbaarschheid wilde doen herleven, behoorde men, daar het onmogelijk is de alom verspreide verlichting in ééns uit te dooven, te beginnen met de welonderrigte, maar ligt vervaarde menschen vrees in te boezemen en hen te doen zwijgen. Dit zoude echter in *Duitschland* eene vruchtelooze poging zijn, en ook hier te lande zal men dit niet beproeven, daar wij ons te regt kunnen beroemen, dat hier de zetel en het middelpunt der verlichting en beschaving gevonden wordt. (*)

A. J. L. JOURDAN.

(*) Men houde in het oog, dat hier een *Franschman* spreekt.

IETS, OVER DE BLOEDZUIGERS, (*Hirudines.*)

(Ontleend uit het werk van J. R. JOHNSON, *M. D.*, *A Treatise on the medical Leech, including its medical and natural history, &c.* door J. HELLER, *Med. et Chir. Doctor in de Willemstad.*)

Hoezeer er in onze moedertaal over het geneeskundig gebruik der Bloedzuigers genoeg gezegd is voor Genees- en Heelkundigen, om bij voorkomende gelegenheden daarvan een gepast gebruik te maken, zoo treft men evenwel daarin maar weinig aan over de natuurkundige geschiedenis dezer water-insekten, vooral in vergelijking met hetgeen Dr. JOHNSON in het opgegeven werk daarover heeft geschreven; hetgeen mij bewogen heeft, om het volgende over te nemen en mede te deelen, met een enkel bijvoegsel hier en daar vermeerderd.

Dr. JOHNSON verdeelt de Bloedzuigers in twee klassen, de eerste onder de benaming van *Glossophonia*, en de tweede onder die van *Hirudo*; tot de laatste brengt hij 16 soorten, als: de *Hirudo Indica*, — *grossa*, — *hippoglossa*, — *bronchata*, — *muricata*, — *verrucosa*, — *medicinalis*, — *sanguisuga*, *troctina*, — *nigra*, — *vulga-*

Digitized by Google

garis, — *tesſulata*, — *lineata*, — *heteroclita*, — *marginata*, — *geometra*.

Het ligchaam des Bloedzuigers is zamengeſteld uit een zeker getal ſpierachtige ringen, die door oefening grooter worden, maar niet in getal toenemen, zoo als men tot hiertoe heeft vooronderſteld; terwijl de mond, of liever het deel, gevormd door de bovenſte en onderſte lip, eene halve cirkelwijze gedaante heeft, en als een' zuiger werkt, wanneer dezelve aan eenig ligchaam is vastgehecht, door middel van den ſpierachtigen toeſtel, die zich aan het bovenſte gedeelte van den ſlokdarm bevindt, terwijl de ſtaart eenen anderen zuiger heeft. De buik heeft twee openingen: de eene klein en rond, *orificium genitale* genaamd, is gelegen omtrent anderhalven duim van de onderlip, en bevat de *penis* in eene ſoort van ſcheede; de andere opening, een weinig onder de vorige gelegen, *vagina* genaamd, is zeer klein, en leidt naar de baarmoeder, (*uterus.*) Eene derde opening op den rug, een weinig boven den rand van den achterſten zuiger, maakt den *anus* uit. De oogen, tien in getal, zijn in eenen halven cirkel aan het achterſte gedeelte van het hoofd geplaatst. Het gevoel heeft waarſchijnlijk zijne zitplaats in den rand des zuigers, de ſmaak aan het bovenſte gedeelte van den ſlokdarm, en de reuk in de luchtpijpen. Hier verſchilt Dr. JOHNSON van meest alle andere Schrijvers, die aan de Bloedzuigers de zintuigen van het gehoor, het gezigt en den reuk geheel ontzeggen, en hun maar alleen den ſmaak en het gevoel toekennen. JOHNSON is ook van gevoelen, dat de Bloedzuiger geen gehoor heeft. Sommige Natuurkundigen hebben vooronderſteld, dat de Bloedzuiger zoude ademhalen door den mond; terwijl anderen dit meenen te geſchieden door de luchtpijpen. Zij kunnen wel eenigen tijd in olie leven; maar dit kunnen ook de wormen, die door de luchtpijpen ademhalen. Dr. JOHNSON heeft bevonden, dat een Bloedzuiger zoo lang leefde met een' ſtrik om zijnen kop, naauw toegehaald, als in olie gedompeld. Dit laat zich gemakkelijk verklaren, doordien de longeblaasjes zich

aan

Digitized by Google

aan de oppervlakte der huid openen, en derhalve de aangelegde band de ademhaling niet kon verhinderen; behalve dat de Bloedzuiger, eigenlijk gezegd, geen' kop heeft, en door de Natuurkundigen tot de *Acephales* (ἀκέφαλα) gebragt wordt. Deze dieren hebben eene opperhuid (*epidermis*), eene huid (*cutis*), een ſpiervlies (*tunica musculoſa*) en een' vliezigen rok (*tunica membranoſa*) met een tusſchengevoegd celvlies (*membrana celluloſa*). De opperhuid vernieuwt zich alle vier of vijf dagen. De vezelen van het ſpiervlies zijn langwerpig en rond; terwijl de vliezige rok de geheele inwendige holligheid van het ligchaam bekleedt. De Bloedzuigers hebben drie tanden, die kraakbeenig en ſcherpſnijdende zijn, geplaatst op kleine verhevenheden. POUPART geloofde, dat de wond, die deze dieren maken, door zuiging wordt voortgebragt; terwijl JOHNSON de tanden in een' ſtaat van erectie heeft gevonden, tot in de huid doordringende, door het opligten van den zuiger met een pennemes. Rondom den ſlokdarm vindt men een' zenuwknoop (*ganglion*), die naar alle deelen des ligchaams zenuwdraden afgeeft; terwijl de bloedvaten rood bloed bevatten. Dr. JOHNSON vermeent ontdekt te hebben, dat, hetgeen men vooronderſteld heeft eene zenuw te zijn, een vat is, waaraan hij den naam van onderbuiksvat (*vas abdominale*) heeft gegeven, gaande in eene regte lijn van den kop naar den ſtaart, op onderſcheidene plaatſen zich verwijderende. De Bloedzuigers hebben nog drie bloedvaten, als twee *vaſa lateralia* en een *vas dorſale*, die met elkander door dwarſe takken gemeenſchap hebben, en wier klopping Dr. JOHNSON heeft waargenomen, zonder evenwel iets te kunnen ontdekken, dat naar een hart gelijkt. De lengte van den ſlokdarm heeft omtrent een vierde duim. Het getal der cellen of magen bedraagt 18 tot 24, beſlaande vier vijfde deelen van het ligchaam. Het ſpijskanaal, dat omtrent een' duim lengte heeft, bevindt zich tusſchen de gemelde magen en den darm, beginnende aan den achterſten rand der opening van de laatſte cel. Het is aan zijn voorſte gedeelte voorzien van een klapvlies (*valvula*), om de

Digitized by Google

de terugkeering der drekstoffen te beletten, en aan zijn ander einde van eene sluitspier (*sphincter*), om derzelver onwillekeurigen afloop tegen te houden.

De Bloedzuiger is tweeslachtig (*Hermaphroditus*); maar men weet niet, of hij zichzelven kan bevruchten. Behalve de *testiculi*, den *uterus* en de *ovaria*, heeft hij nog verscheidene *veficulæ abdominales*, die een vocht bevatten, dat overeenkomt met dat der *testiculi*. De *veficulæ laterales*, omtrent dertig in getal, houdt men gewoonlijk voor de werktuigen der ademhaling; maar, volgens Dr. JOHNSON, dienen zij alleen, om eene vetachtige stof af te scheiden, die het geheele ligchaam bedekt, deszelfs zachtheid en veerkracht onderhoudt, en belet, dat het dier zoo gemakkelijk niet kan gegrepen worden. Het is niet onwaarschijnlijk, dat, behalve de afscheiding van deze vetachtige stof, die blaasjes het longestelsel van den Bloedzuiger uitmaken, en tot zijne ademhaling dienstbaar zijn, door het bloed, hetwelk zijne vaten doorloopt, aan de dampkringslucht bloot te stellen. Wat aangaat de voortteling der Bloedzuigers, dezelve geschiedt, gelijk bij de Slakken, door eene dubbele koppeling; zelden heeft dit plaats in den staat van gevangenis of slavernij, en komen zij hierin overeen met de Mieren en de Honigbijen.

De reproductie gaat bij de Bloedzuigers zeer gemakkelijk. Ondertusschen komen de proefnemingen van Dr. JOHNSON niet overeen met die van SHAW. JOHNSON had waargenomen, dat, wanneer de kop alleen, of te gelijk met den staart, was weggenomen, er geene reproductie meer plaats greep; terwijl SHAW, bij de proefnemingen, in 1773 door hem gedaan op de *Hirudo stagnalis*, de *Hirudo complanata* en de *Hirudo octoculata*, die Bloedzuigers niet alleen op alle wijzen heeft verdeeld, maar de gescheidene deelen, na hunne reproductie, weêr op nieuw verdeeld, en zien reproduceren, zonder te misfen. (LIN. *Trans.* Vol. I.) SHAW heeft hier de namen zijner Bloedzuigers van LINNÆUS ontleend, die er maar acht heeft opgegeven, als: de *Hirudo sanguisuga*, — *medicinalis*, — *octoculata*, — *stagnalis*,

Digitized by Google

ris, — *complanata*, — *Indica*, — *geometra*, en de *Hirudo-muricata*.

N. GISLER brengt het geslacht der Bloedzuigers tot den smallen Lintworm (*Fasciola*); terwijl BORMANNUS en andere oude Schrijvers dezelve in eenige gemeenschap stellen met de Slak zonder huisje (*Limax*), die ook een *Hermaphroditus* is, en op dezelfde wijze paart.

D. WESER is van gevoelen, dat sommige Bloedzuigers eijeren leggen, die zij aan planten vasthechten; terwijl anderen zamengestelde eijeren zouden voortbrengen, welke de gedaante van eironde schoteltjes hebben; nog anderen dragen eijeren of jongen onder den buik. — LINNÆUS heeft er een' geopend, waarin hij een vrij groot jong vond, welks navelstreng aan het achterste gedeelte van het ligchaam was vastgehecht.

Aan drie soorten van Bloedzuigers wordt voor de geneeskundige praktijk de voorkeur gegeven, als: de *Hirudo medicinalis*, de *Hirudo troctina*, en de *Hirudo sanguisuga*; en onder deze inzonderheid aan de *Hirudo medicinalis*, waarop volgt de *Hirudo troctina*, terwijl men de *Hirudo sanguisuga* ook nog wel gebruikt in tijd van nood, en als men de twee andere soorten niet kan bekomen.

De Heer JOHNSON geeft de volgende beschrijving van de *Hirudo medicinalis:* een gedrongen zwart ligchaam; van boven geteekend door zes gele strepen, met tusschengevoegde zwarte bogen; van onderen aschverwig, met zwarte vlekken; drie duimen lang; voorzien van tien oogen, die in hunne plaatsing de gedaante van een hoefijzer hebben. Zij onthoudt zich in vijvers, en in poelen of moerassen; heeft den kop, in den staat van rust, bijna rond, maar bij den voortgang puntig; de gedaante van den mond ongestadig of veranderlijk, en in het algemeen voorzien van drie openingen, ieder van welke eene driehoekige gedaante heeft; de staart bestaat uit vleeschvezelen, die zich van een punt naar den omtrek verspreiden.

Sommigen brengen de *Hirudo medicinalis* tot de eijer-

Digitized by Google

barende (*ovipara*), anderen tot de levendbarende (*vivipara*). Het is nog moeijelijk, om dit verschil te beslissen, hoe zeer de Heer JOHNSON zich voor het eerste verklaard heeft. Deze Bloedzuiger, even als de *Hirudo troctina*, leeft van hetgeen hij den visschen en kikvorschen enz. door zuigen ontneemt; terwijl noch de aardwormen noch de water-insekten hem tot voedsel kunnen dienen. Volgens WESER, vindt men dezen Bloedzuiger, in *Zweden*, somtijds vijf duimen lang.

De *Hirudo troctina*, die lang en bruin is, heeft op den rug goudkleurige ringen, met zwarte vlekken in het midden; is op de zijden geel gekleurd, en van boven groengeel, met roode vlekken, waarover zich de goudkleurige ringen uitstrekken.

De *Hirudo sanguisuga* is ook lang, van boven groenbruin en van onderen aschkleurig, met zwarte vlekken. Deze Bloedzuiger is bij uitstek gulzig, en bemint de vaste spijzen, die hij spoedig verteert, hetwelk zich gemakkelijk laat verklaren uit de grootheid van zijnen darm, die tweemaal de lengte heeft van dien der *Hirudo medicinalis*, alsmede uit het maaksel van zijne maag. Niet alleen verslindt hij de andere soorten van Bloedzuigers, maar voedt zich ook met het vleesch van zijne eigene soort: binnen den tijd van omtrent eene maand hebben twee van deze Bloedzuigers 35 Bloedzuigers opgegeten, de eene 15 en de andere 20.

Zoude men, uit al hetgeen wij dusverre over de Bloedzuigers gezegd hebben, niet mogen besluiten, dat de vele soorten, door Dr. JOHNSON opgegeven, zeer van elkander verschillen, en niet wel tot dezelfde klasse kunnen gebragt worden? Ten minste houdt de natuurkundige geschiedenis der dieren de *ovipara* van de *vivipara* gescheiden, en worden die nooit onder één klasse gebragt. En, als *Hermaphroditus* beschouwd, komen zij overeen met de Slak zonder huisje (*Limax*), die men, zoo veel ik weet, nog niet onder het geslacht der Bloedzuigers heeft gesteld. Ondertusschen schijnt men tot hiertoe het bloedzuigen als een voornaam onderscheidend en karakteris-

Digitized by Google

ristiek kenmerk van de Bloedzuigers te hebben aangezien; en, uit dit oogpunt beschouwd, voldoet dit ook zeer wel aan hunne benaming, maar is niet voldoende, in een' genees- en natuurkundigen zin genomen; zoo als ook alle soorten van Bloedzuigers in de Geneeskunst niet onverschillig mogen gebruikt worden, waarvan ten allen tijde de Geneeskundigen zijn overtuigd geweest.

Volgens Dr. JOHNSON, weet men niet, dat de Bloedzuigers vóór de Eeuw van AUGUSTUS zijn in gebruik geweest, en zoude een THEMISON dezelve in ziekten veel hebben aangewend. Men zoude kunnen vragen, welk een' THEMISON heeft hier Dr. JOHNSON bedoeld? want men vindt onder de oude Geneeskundigen meer dan éénen van dien naam vermeld. Ondertusschen leefde er, in de zevende Eeuw na de bouwing van *Rome*, een THEMISON, geboortig van *Laodicea*, die de sekte der *Methodici* heeft gesticht, en een leerling is geweest van ASCLEPIADES; en, daar AUGUSTUS 691 jaren na de bouwing van *Rome* is geboren, wordt het zeer waarschijnlijk, dat de THEMISON van JOHNSON die van *Laodicea* is. LE CLERK maakt, in zijne Geneeskundige Geschiedenis, ook melding van een' THEMISON, als de eerste Geneesmeester, die de Bloedzuigers in ziekten heeft aangewend, dien men voor denzelfden persoon houden mag.

BIJVOEGSEL OP DE LIJST DER SCHRIJVEREN, BETREFFENDE DE HISTORIE DER NEDERLANDSCHE BEROERTEN, IN DEN JARE 1565 EN VOLGENDE, DOOR DEN HOOGLEERAAR JONA WILLEM TE WATER GEGEVEN, IN ZIJNE HISTORIE VAN HET VERBOND EN DE SMEEKSCHRIFTEN DER NEDERLANDSCHE EDELEN, 4DE STUK, BLADZ. 353—397.

Hoe breed de *Lijst*, hier boven gemeld, moge zijn, als die niet minder, dan een vijftigtal van Schrijveren,

Digitized by Google

bevat, zij is echter voor aanmerkelijke verbreeding vatbaar. Wij leveren er hier een *Bijvoegsel* op van zoodanige meer of min zeldzame schriften, als wij, ten deele, zelve bezitten, ten deele door anderen vermeld gevonden hebben, opdat het ter aanwijzing diene voor zulken, welke, zoo als wij, lust mogen hebben, om deze soort van schriften te verzamelen.

In folio.

A. GALLUCCIUS, *de Bello Belgico, ab a.* 1593 *ad inducias a.* 1609. *Ramae*, 1671. 2 *Part.* 1 *Vol.*

Historie ofte wyder verclaringhe van de Nederl. Geschiedenisſen, enz. *van* 1566—1590. *Amſt.* 1620.

E. VAN REYD, *Hist. der Nederl. Oorlogen*, enz. *tot* 1601, en J. VAN DEN SANDE, *Geſchiedenisſen*, ten vervolge. *Leeuw.* 1650.

In kwarto.

P. GIUSTINIANO, *della Guerra di Fiandra, Libri VI. Anverſa*, 1609.

Bellum Belgicum, ſeu res Belgicae (1601—1609) *e Comm.* P. JUSTINIANI, *cum ſuppl. auctoris, ed.* J. GAMURINO. *Acc. Commentar. rerum, a Sacris Praeſulibus in Belgio gestarum. Colon.* 1651.

ROLANDI MIRTEI *Comment. rerum in Belg. gest. a* P. H. DE AZEVEDO, *Com. de* FUENTES. *Matriti*, 1610.

R. MIRTEI *Historia Belgica, ſ. Commentar. rerum in Belgio gestarum ſub tribus ejusdem gubernatoribus* &c. *Colon.* 1611. (*)

G. CHAPPUIS, *Hist. generale de la Guerre de Flandre, jusqu'a la treſve de* 1609. *Paris*, 1611. 2 *T.* 4 *P.*

Viva delineatio ac deſcriptio omnium praeliorum &c., *quae, durante bello adverſus Hisp. regem, in Belgii provinciis — gesta ſunt, ſcriptore* GUL. BAUDARTIO. 2 *Voll. Amſt.* 1622.

G.

(*) Wij vermoeden, dat deze twee ſtukken van R. MIRTEUS ſlechts verſchillende uitgaven van hetzelfde werk zijn. Wij kennen ze niet, dan uit Catalogen.

Digitized by Google

G. BAUDART, *les Guerres de Guillaume et Maurice de Nassau. Amst.* 1614. 2 *T.*

Polemographia Auriaco-Belgica. Amst. 1621, 1622. 2 *P.*

De Spaansche Tiranye, geschiet in Nederl. enz. *Amst.* 1633.

Hemek-beracha, vallis benedictionis, s. Belgidos, magnique illius et memorabilis belli, quod anno 1629, *in Belgio, a Belgis confoederatis — gestum est, narratio eucharistica — per* DAN. SOUTERIUM. *Harlemi*, 1631.

In octavo.

THEOPHILE D. L. *Histoire des Troubles et Guerres civiles des Pais-Bas*, 1559—1581. 1582.

C. ARTHUSII *Mercurius Gallo-Belgicus, s. res in Gallia et Belgio potissimum gestae a* 1555—1570. *Francof.* 1609—1614. 6 *Tom.*

Apologeticon et vera rerum in Belgico-Germania nuper gestarum narratio. 1570.

P. A ST. AUDOMARO, *Declaratio causarum Belgii calamitatum &c. Col.* 1582.

J. ADAMARI *Belgica deinologia seu tumultus Belgici. Franeq.* 1595.

J. STRATIUS, *Hist. de la Guerre civile du Pays de Flandre, depuis* 1559—1582. *Lyon*, 1583.

P. CORNEJO, *Sumario de las Guerras civiles, y causas de la Rebellion de Flandres. Leon.* 1577.

Histoire des Revolutions des Pais-Bas depuis 1559—1584. *Paris*, 1727. 2 *T.*

DINOTHUS, *Spieghel der ghedenckwaerdighen oorlochschen Gheschiedenissen. Alkm.* 1587.

Histoire de FERD. ALV. DE TOLEDO, *Duc d'Albe. Paris*, 1699. 2 *V.*

Corte historische Beschryving der Nederlandsche Oorlogen van den beginne en aanvang af tot het twaalffjarig Bestand. D. I. I. D. *Arnh.* 1612.

Wij sluiten deze lijst met *Commentaire premier et second du Seigneur* ALPHONSE D'ULLOE, *contenant le voyage du Duc d' Albe en Flandre avec l'armee Es-*

Digitized by Google

pagnole: et la punition faite du Comte d' Aiguemont et autres: et la guerre — contre le Prince d' Orenge et autres rebelles &c. *A Paris, par* JEAN DALIER 1570, *avec privilege du Roy.* Dit boekje, dat wij niet weten ooit op eenigen *Catalogus* vermeld, of door iemand onzer Schrijveren aangehaald gevonden te hebben, en daarom voor hoogst zeldzaam houden, bevindt zich, sedert vele jaren, in onze verzameling. Het is vertaling uit het oorspronkelijk *Italiaansch*, ons volstrekt onbekend. Het verhaal loopt tot den dood van den *Prins van Condé*, die op den 13den Mei 1569, in den vermaarden slag bij *Jarnac*, sneuvelde. De Schrijver beloofde, op het slot, eene derde *Commentaire*, „*ß*," (zegt hij) „*par cas, il* „ *est besoin d'en user en ceste sorte.*" Of hij zulk eene derde *Commentaire* ooit geleverd hebbe, is ons niet gebleken. Wij twijfelen er aan, omdat, hoe veel lof hij ALVA ook geeft, wegens krijgsbeleid en dapperheid, het geheel aan dezen toch onmogelijk welgevallig heeft kunnen zijn, uit hoofde van den toon en de naaktheid en waarheid van voordragt. Wij kunnen ook niet beslissen, of hij dezelfde ALPHONSUS D'ULLOA geweest zij, van wien HOOGSTRATEN, in zijn *Woordenboek*, berigt, dat hij zijn' besten leeftijd te *Venetië* doorbragt, en een aantal boeken, uit het *Spaansch*, op eene voortreffelijke wijze, in het *Italiaansch* overzette; maar dat hij een *Spanjaard* was, is zeker, en dat hij, vroeger, een Leven van KAREL V, en een ander van Keizer FERDINAND I, geschreven had, en dus een man van letteren was, blijkt uit deze *Commentaires* zelve. Niet minder was hij een man van den degen, en thans *Aide de Camp* in *Spaansche* dienst, en, als zoodanig, in het gevolg en met het leger van DUC D'ALB, uit *Napels* naar de *Nederlanden* gekomen, welken togt hij zeer uitvoerig beschrijft. Bij de aankomst te *Brussel* werd hem terstond de bewaring van de sleutels der stad en van het paleis aldaar toevertrouwd. Ook verzelde hij den Hertog naar *Vriesland*, en was tegenwoordig bij den slag te *Jemmingen* tegen den ongelukkigen Graaf LODEWIJK VAN NAS-

Digitized by Google

NASSAU, van welken slag hij mede een zeer omstandig berigt geeft, waaruit wij vermoeden, dat, door andere Schrijveren, vele bijzonderheden ontleend zijn. Hoe dit zij; wat de krijgsbedrijven aangaat, mag men aannemen, dat hij geen wraakbaar getuige is; en, voor het overige, verhaalt hij zoo, dat ALVA's wreedheid alom in de oogen springt, en de verdiensten van ORANJE, EGMOND, HOORNE en anderen niet verheeld worden. Breed is hij in het beschrijven van de teregtstelling der beide laatsten, van de groote genegenheid, in welke EGMOND stond bij het volk, van den algemeenen rouw over zijnen dood, en van het openbaar en aandoenlijk bewijs daarvan, door velen gegeven. — De *Fransche* Vertaler was F. (FRANÇOIS) DE BELLEFOREST, zelf een *Fransch* Geschiedschrijver van dezen tijd, van welken men onder anderen heeft eene *Histoire generale de France*, loopende tot 1574, en vervolgd door GABRIEL CHAPPUIS, (denzelfden, van wien wij hiervoor eene *Hist. generale de la Guerre de Flandre* vermeld hebben) gaande tot 1590, gedrukt te *Parijs*, en, in twee Deelen in folio, uitgegeven, in 1600. — Het boekje van D'ULLOA is is in octavo formaat, niet van het kleinste, en beslaat 102 bladen, of 204 bladzijden.

A. S.

Julij, 1824.

VIERDE OF LAATSTE BERIGT WEGENS BRIEVEN VAN MARIA VAN REIGERSBERCH.

(*Vervolg en slot van bl.* 488.)

DIRK DE GROOT, die, in het voorst van 1642, mede het leger, waartoe hij toen behoorde, verlaten wilde, maar daarvan, op zijns Vaders ernstig schrijven, afzag (*), kreeg vervolgens eene benoeming van den *Franschen* Koning tot *Aide de Camp*. Dit bragt hem, als zoodanig, in 1643, weder bij het gewezen leger van den Hertog van SAKSEN WEIMAR, hetwelk thans door den Graaf van GUEBRIANT bevolen werd,

(*) *App.* 600. 603.

Digitized by Google

werd, en in *Fransschen* dienst was overgegaan (*). Doch, toen deze, in het laatst van 1644, in het beleg van *Rothweil*, sneuvelde, en zijn leger door de *Beijersschen* geslagen werd, geraakte DIRK krijgsgevangen, en kwam niet dan door het schrijven van GROTIUS aan den Hertog van BEIJEREN, na het betalen van aanzienlijk losgeld, met het verlies van paarden en bagaadje, na vier maanden, vrij (†). Zijne Compagnie, welke niet in het gevecht was geweest, was behouden, en hij voegde zich, in Mei 1644, weder bij het leger, ging echter spoedig tot dat onder den *Marechal Vicomte de* TURENNE over, doch was, in Augustus van hetzelfde jaar, reeds weder krijgsgevangen (‡). Dan nu herkreeg hij zijne vrijheid reeds in September, diende sedert, op nieuw, onder den Hertog van ENGHIEN (CONDÉ) en TURENNE, en wist beiden te voldoen. Hij nam, op hun bevel, *Friedelsheim* en *Neustad*, en werd, door hen, tot tweemalen toe, gebruikt in eene bezending naar de Landgravin van HESSEN, waarin hij zich kweet naar hun genoegen (§). CONDÉ beloofde zijnen Vader, dat hij hem zou bevorderen (**). Wat gevolg deze belofte gehad hebbe, is ons onbekend. GROTIUS zelf stierf, slechts vier maanden na het schrijven van den laatst aangehaalden brief; en sedert weten wij alleen, uit eenen brief van Mevrouw DE GROOT aan haren Broeder, den Raadsheer, nu ook Ridder, N. VAN REIGERSBERCH, van 18 Januarij 1647, dat DIRK toen, ten derden male, gevangen was. Zie hier, voor het laatste uittrekſel uit hare brieven, de volgende regelen: „ Wij hebben hier tijdinge, dat het met den jongsten al weer op den ouden voet is, ende tot *Heilbron* gevangen is gebragt. — Zijn Cornel vond ik tot Joffrouw BOULJON, dewelke veel goeds van hem zeide; doch zeide, dat alle de ongelukken, die hem overkomen, hem bedroeven ende melankolijk maken. Het schijnt, dat onze fortuine niet beter en is. Als 't God zal gelieven, zal het beteren. Ik worde schier ongevoelig, alzoo ik altijd in egale droefheid leve. Watter meer bijkomt en kan 't niet veel verargeren," enz.

COR-

(*) Zie WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* XI. 317.

(†) *App.* 681—686. 695. 701. (‡) *U. s.* 703. 706. 709. 714. 720. 721. (§) *U. s.* 723. 726. 728. 731. 732. 741. 744. *et Part. I.* 1746. (**) *Part. I.* 1757. 15 Apr. 1645.

Digitized by Google

CORNELIS DE GROOT trok, in Augustus 1643, op raad van den Baron van DEGENFELD, naar *Venetië*, om te zien, of hij in dienst van die Republiek kon komen, en hield zich daar, tegen zijner Ouderen genoegen, ten minste tot in April 1645, (wanneer ons mede nafigten wegens hem beginnen te ontbreken) zonder eenige vrucht, op, reizende tusschenbeiden door *Italië* (*). Voor het overige weten wij van hem (behalve de bijzonderheid, welke wij zoo aanstonds melden zullen) niets, dan dat hij, in den jare 1661, (bij de eindelijke vereffening van het geschil met de stad *Rotterdam*, wegens hetgeen die stad geacht werd zijnen Vader, als derzelver gewezen Pensionaris, aan traktement enz. schuldig te wezen, tot op zijne aanstelling als Ambassadeur van *Zweden* bij *Frankrijk*) tot zijne schadeloosstelling, *Kapitein* werd *bij de Garde van Hume Edd. Gr. M. M.* en *Landdrost* is geweest *der Meijerije van den Bosch*; doch dat hij hiervan niet lang genot gehad heeft, dewijl ik ergens aangeteekend vond, dat hij reeds in October 1661 overleed (†).

De bijzonderheid nu, welke wij zoo even bedoelden, en welke ons het treurig einde van zijnen Broeder DIRK melden zal, is de volgende. In den jare 1654 begaven zich de beide Broeders, uit *Holland*, op reize naar *Zweden*, om hunnen dienst te gaan aanbieden aan KAREL GUSTAAF, opvolger van Koningin CHRISTINA, welke de kroon had nedergelegd. Op die reis namen zij, verzeld van eenen slechten knecht, die DIRK ettelijke jaren gediend had, hun nachtverblijf, halfweg tusschen *Embden* en *Bremen*, of *Hamburg*, in eene herberg. Hier kwam de knecht, bekoord door het geld, hetwelk hij wist, dat zij bij zich hadden, des nachts aan het bedde van zijnen slapenden Heer, en doorschoot hem. Zijnen Broeder meende hij desgelijks te doen; doch deze, wel te bedde, maar wakker, en bezig zijnde met het maken van een Latijnsch bijschrift, greep, op het hooren van het schot, een onder zijn bereik liggend pistool, en voorkwam den moorder, die hem zachtkens naderde, brengende hem eene

(*) *App.* 668. 686. 688. en vele der volgenden tot 744. en in *P. I.* 1746. 1757.

(†) Vergelijk het *Aanhangsel op* CATTENB. *Very, van het Leven van* DE GROOT, bl. 72—74.

Digitized by Google

eene zware wonde toe; doch zoo, dat hij de openbare ſtraf voor zijne gruweldaad ontvangen kon (*).

Wij eindigen hier onze berigten, wier eerſte doel eenigſijk geweest was, MARIA VAN REIGERSBERCH, zoo beroemd in onze Geſchiedenis door haren moed, hare trouw aan haren Man, en haar aandeel aan zijne verlosſing uit den *Loevesteinſchen* kerker, wat nader te leeren kennen, en te doen zien, dat, zoo zij, uit opgemelden hoofde, algemeenen lof en vermaardheid verdiende, zij dezelve niet min waardig was, uit aanmerking van hare braafheid, godsdienſtige denkwijze, ſchranderheid en uitmuntendheid, in vele andere opzigten, niet alleen als Echtgenoote, maar ook als Moeder, als Vriendin, als Huisbeſtuurſter, en, in het laatſte opzigt, inzonderheid door bekwaamheid en talenten, welke zelden, in die mate, als zij ze bezat, in eene vrouw gevonden, en, trouwens, ook meer in den man vereischt worden. Ondertuſſchen, terwijl hare brieven ons hare eigene bekwaamheden en karakter teekenden, ſcheenen zij ons tevens dat van hare Zonen; en dit gaf ons aanleiding, om, hetgeen wij daarvan hier vonden, voornamelijk uit de brieven van haren Man, toe te lichten. Wij leerden deze Zonen, vooral de twee oudſten, met opzigt tot de eerſte dertig jaren van hun leven, van eene ongunſtiger zijde kennen, dan wij wenschten. Dikwijls vroegen wij onszelven: vanwaar kwam het, dat deze kinderen, in gemelden hunnen vroegeren leeftijd, zoo verbazend veel verſchilden van hunnen uitmuntenden Vader? en wij ſtippen, hier, daarover onze gedachten aan.

GROTIUS, die zich al den tijd, dien zijne ambtsbedieningen niet vorderden, enkel met ſtuderen en ſchrijven bezig hield, had, gelijk hij alle bekwaamheid tot eenig huisbeleid miste, zoo ook geheel geenen aanleg tot de opvoeding zijner kinderen. Hij gaf hun, ja, wanneer hij hen bij zich had, letterkundig onderwijs; maar dat was het ook genoegzaam al. Hun goede zeden en manieren te leeren, en naauw toezigt op hun gedrag te houden, — dit was zijner Vrouwe aanbevolen, welke hier, in weerwil harer groote bekwaamhe-

(*) Zie AUBERY, *Gedenkſchriften*, bl. 404. 405. BURIGNY, *Vie de* GR. II. 245. 246. CATTENBURCH, *Verv.* als b. bl. 436. 437.

Digitized by Google

heden, ondervond, hetgeen alle vrouwen, bij het opgroeijen van mannelijke kinderen, ondervinden, dat het moederlijk gezag alleen ontoereikend is. DE GROOT was derhalve zijnen kinderen naauwelijks meer, dan als hun leermeester, bekend; en dit was niet geschikt, om bij hen die kinderlijke genegenheid te verwekken, welke dikwijls alle gebruik van vaderlijk gezag noodeloos maakt, en welker gemis hetzelve schier altijd te kort doet schieten. Daarenboven werden, ingevolge van DE GROOT's omstandigheden, de kinderen meest in *Holland*, buiten het toezigt der Ouderen, opgevoed, hetwelk hun dezen als vreemd deed worden, en al wederom geene teedere liefde jegens hen kon aankweeken. Ook, toen elk hunner zich nu zou vormen tot, of stellen in den stand, waartoe men hen bestemd had, waren zij, ver van huis, in het gevaarlijkst tijdstip des levens, aan zichzelven overgelaten. Hier kwam bij, dat, hetgeen anders tot bevordering van der kinderen geluk scheen te moeten dienen, inderdaad voor hen een ongeluk werd, namelijk huns Vaders gunstige lotverwisseling en verheffing. Zoons van eenen Ambassadeur geworden, die bij het *Fransche* Hof de eer van het *Zweedsche* met zoo veel luister ophield, scheen het te gemeen aan CORNELIS, om Advocaat te worden, aan PIETER, om zijne fortuin ter zee te gaan zoeken. Hoogmoed verbijsterde hen. De DE GROOTEN waren, sedert honderden van jaren, in aanzien en regering geweest. Hun Vader had zich thans boven allen van zijn geslacht verheven. Zouden zij nu ook niet naar verheffing, of naar aanzienlijke ambten of bedieningen, en dat wel in het vaderland der DE GROOTEN, (want *zij* waren immers uit hetzelve niet gebannen) streven? Hun Vader, ondertusschen, door dat vaderland zoo onwaardig behandeld, en voorziende, dat zijne kinderen nog lang, te vergeefs, gunst van hetzelve zouden verwachten, en wellig eindelijk, even als hij, deszelfs ondankbaarheid zouden ondervinden, (hoe droevig is de regtmatigheid zijner vrees, in beide opzigten, daarna in PIETER gebleken!) was hiervan ten uiterste afkeerig. Maar de jonge lieden dachten er anders over, en (tot overmaat van ongeluk, en hetgeen wij achten het meest tot hun verkeerd gedrag te hebben toegebragt) hun Oom van Moeders zijde, de Raadsheer VAN REIGERSBERCH, wiens inzigten, ook in andere zaken, dikwijls zeer wijd van die van DE GROOT verschilden, was het ook hier met hem oneens, en keurde het streven der kin-

Digitized by Google

kinderen niet af, hetwelk, door den grooten invloed, welken hij bij hen had, alles bedierf. Eindelijk (en het doet ons leed, dat wij ook dit moeten opmerken) onze MARIA had de zwakheid van hen altijd te ruim van geld te voorzien, en, daar zij als Ambasſadeurs Zoons verkozen te leven en groſ te verteren, telkens gereed te zijn, om hunne ſchulden te betalen, gelijk *omtrent allen* dikwijls het geval was. — Doch genoeg hiervan.

Gaarne hadden wij nu, omtrent de voortreffelijke Vrouw zelve, nog eenige bijzonderheden gemeld, wegens 't geen haar, ſedert haars Mans dood, bejegend is; doch wij weten er niets van, dan het weinige volgende. Bij zijn overlijden bevond zij zich, met, en om de ongeſteldheid van, hare Dochter, te *Spa*, uit welke plaats wij nog een' niet medegedeelden brief van haar onder ons hebben. Van hier ging zij terug naar *Parijs*, waar zij een nu naar haren ſtaat geſchikt verblijf betrok, gelijk ons uit een' anderen brief is gebleken. Van daar is zij vervolgens opgebroken naar 's *Gravenhage*, waar zij, op den 19 April 1653, in haar drieëngeſtigſte jaar, overleden is (*). Wij vonden aangeteekend (†), dat zij, na haars Mans verſcheiden, openlijk de gemeenſchap des heiligen avondmaals hield met de *Engelſche* kerk; doch men moet dit verſtaan, gedurende haar verblijf te *Parijs*: want (hetgeen de Schrijver, uit wien wij dit ontleenden, volgen laat) in *'s Hage* ſtierf zij in de gemeenſchap der *Remonſtranten*. Dit is ook van elders bekend (‡). Wat er dezelfde Schrijver nog bijvoegt, dat zij, met de *Engelſche* kerk gemeenſchap houdende, zich gedroeg *ſelon les dernieres intentions de ſon mari*, kan men aannemen, als men er door verſtaat, dat haar Man zelf, vóór zijn vertrek naar *Zweden*, om zich van de Ambasſade te ontſlaan, voornemens was, om, als hij wedergekeerd zou zijn, zich bij de *Engel-*

(*) Zie het *Aanh. op* BRANDT *en* CATTENB. bl. 41.

(†) BURIGNY, *Vie de* GROT. II. 219.

(‡) *Ex* ARN. POELENBURGII *Epist. ad* GUL. GROTIUM, *praef. ejus Diſſert. Epistol. ed. Amſtel. a°.* 1658. 8°., waar men ook kan lezen, dat MARIA, wegens haren Man, verklaard had, dat hij noch in *Frankrijk*, noch elders, ooit den Godsdienst in eenige Roomſche kerk had bijgewoond.

Digitized by Google

gelſche kerk te voegen, waarvan hem de Ambasſade alleen weerhouden had; of dat hij, bij zijn vertrek, verklaard had, (zoo als wij elders lezen (*)) dat, zoo hem, op de reize, iets menſchelijks overkwam, men het daarvoor houden moest, dat hij in de gemeenſchap der *Engelſche* kerk geſtorven was, en dat hij op zijne Vrouw begeerd had, dat zij dit alsdan plegtig bekend zou maken: maar anders is het zeker genoeg, dat hij was toegedaan aan de *Remonſtranten*, die menig bewijs van genegenheid van hem ontvingen, en onder anderen ook dit, dat hij aan hen het voordeel afſtond der eerſte uitgaaf van zijn zoo even, in de aanteekening, aangehaald gouden boekje *van de waarheid van den Chriſtelijken Godsdienst* (†). Een uitſtekend en weinig bekend gunſtbewijs ontvingen dezelfde *Remonſtranten* van zijne Vrouw, onze MARIA, toen zij hun eene, in dien tijd zeer aanzienlijke, ſom van *vierduizend vijfhonderd guldens* ſchonk, welke zij van DAN. TRESEL, gewezen eerſten Klerk van de Staten Generaal, voor hetgeen zij van hem te vorderen had, in verzekering had laten nemen (‡).

Behalve zijne Weduwe en drie Zonen, liet de ſtervende GROTIUS ook nog zijne Dochter CORNELIA na, voor welke hij, reeds in den *Haagſchen* kerker, zijne *korte onderwijzing der gedoopte kinderen* opſtelde (§). Wij hebben, in ons *derde berigt*, kortelijk van haar gewaagd, en wenschten nu ook, tot beſluit, nog wel het een en ander wegens haar mede te deelen; doch wij vinden geene narigten. Bij AUBERY (MAURIER) kan men, wegens haar, eene vrolijke *anecdote* lezen, welke ons echter niet belangrijk genoeg is ter overneming (**). Dat zij gehuwd geweest is met den *Vicomte de* MOMBAS hebben wij gemeld, en wij zullen nu eindigen met te berigten, wat wij wegens dezen Edelman weten. Van jongs af in *Franſchen* krijgsdienst opgebragt, ſteeg hij aldaar tot den rang van Kolonel te paard; maar geraakte, bij LODEWIJK XIV, in ongunst, en moest dat land ruï-

(*) *Ex Ep.* CHOLMONDELEJI, *ſubj. libr.* GROT. *de verit. Relig. Chr. ex edit.* CLERICI.

(†) *Epp.* GROT. *Append.* N°. 567. 5 Oct. 1641.

(‡) *App* N°. 653. 16 *Maji* 1643. conf. N°. 545. 552. 583. 588.

(§) C. BRANDT, *Leven van* DE GROOT, bl. 192.

(**) In zijne *Gedenkſchriften*, bl. 379.

Digitized by Google

ruimen. Om echter zijnen Schoonbroeder, PIETER DE GROOT, toen Penſionaris van *Amſterdam*, te verpligten, werd hij bij den Koning weder in genade aangenomen (*), maar toog vervolgens, tot bevordering van de gezondheid zijner Vrouwe, die in *Frankrijk* meest ziek was, naar *Holland*, waar hij eerlang mede in aanzienlijken dienst te paard kwam; en, bij de ſchadeloosſtelling der kinderen van DE GROOT, wegens hunnen eisch ten laste van de ſtad *Rotterdam*, waarvan wij reeds gewaagd hebben, verkreeg hij een Regement en Compagnie in Staatſchen dienst; doch, toen hij, bij den inval der *Franſchen*, in 1672, de *Betuwe*, wier verdediging hem was aanbevolen, verlaten had, werd hij in hechtenis genomen, en, nadat hij had weten te ontkomen, veroordeeld, om, *nu* in beeldtenis, en, zoo men hem t'eenigen dage magtig werd, *dan* met de daad, de ſchandelijkſte doodſtraf te ondergaan. Doch hij beweerde, niet dan op last gehandeld te hebben, hield zich buiten ſchoots, en overleed in *Frankrijk* (†).

Affchrift van het nevensſtaande fac ſimile.

Alderliefſte.

Deſe weecke en hebbe ick van UE niet ontfangen; misſchien dat UE over Amſterdam ſal gheſchreven hebben. Ick en hebbe tſedert myn arivement alhier maer eenne weecke gheweest zonder aen UE te ſchryven. Ick hoope UE alle mynne brieven wel ſult ontfangen hebben. Watter in de Synoode ghepaſeert is, ſal UE wt UE broeders ſchriven verſtaen. In de vergaderynge van de Staten van Hollandt gaedt het ghenoghſaem op rollen. Godt wil het landt bewaere, want het is in een miſerabelen ſtandt. Hebben de predikanten Vlaendere doen verlieſen, het ſchindt zy nogh van dat humeur zyn, alſoo zy vast haer best doen om Hollandt van gelycke te doen, het welcke veel luden aperendeeren. Eenighe van de ſteeden hebbe zeer lange beziegh gheweest om die van Rotterdam het plakaedt te doen publyſeeren, hebben geen konſenten willen dragen; dan ziende dat die van Rotterdam daer niet toe en willen verſtaen, ſchynen het wat te lae-

(*) BURIGNY, *Vie de* GR. II. 234. 235. 248. CATTENB. *Verv. op* BRANDT, bl. 436.

(†) WAGENAAR, *Vaderl. Hiſt.* XIV. 63–65.

Digitized by Google

laeten rusten. Wat my belangt, zegge het met een oprechte meeninge, datse veel gheluckiger zyn die der wt zyn als die haer met zulcken disorderlycken regierynge moeten moeien. Den tydt, meen ick, sal haest zyn, dat men sal wenschen om die geene, die men zoo qualyck ghetrackteert heeft. UE en zoudt niet connen ghelooven, hoe aenghenaem ick by veel luden ben, en hoe veel der zyn, die nae UE wenschen. Hier meede adieu. Ick ben wat haestych. Ick ga tot Meermans buten eten. Ick sal blyven

UE altydt getrouwe

Wt Delft, den XXVIII July. (1627.) Marie v. Reigersberch.

CHAUDA.

(Vervolg en slot van bl. 495.)

Maar, hoe zou men het aan den gestrengen Heer van het kasteel bekend maken, dat een arme landman hem zijne dochter weigerde? THIEVENINA ging dus heimelijk naar het kasteel; doch hare neêrgeslagene oogen verkondigden den Heere VAN AMBLERIEUX reeds, welke boodschap zij te brengen had, vóór zij nog een enkel woord had gesproken. Toen hij echter vernam, welke de grond der weigering was; antwoordde hij, na een oogenblik peinzens: „ PIERRO wil „ dus niet, dat ik ulieden tot mijnen rang verheffen zal? „ Wel nu, dan zal ik tot hem afdalen. Doch houd u stil. „ Maak CLAUDINE met mijn ontwerp bekend; en wanneer „ gij mij dan met den braven ouden man in gesprek vindt, „ dan kent gij mij niet."

AMBLERIEUX liet daarop zijne bedienden binnenkomen, en beval hun de strengste geheimhouding omtrent alle vragen, die aan hen, wegens de aanstaande manier van leven huns meesters, zouden mogen gedaan worden. Bij het vallen van den avond sloop hij heimelijk uit het kasteel, na zich vooraf geheel onkennelijk te hebben gemaakt, en begaf zich naar eene zijner schapenfokkerijen, die aan het uiterste eind van het dorp gelegen was. Des volgenden daags hoedde hij reeds, onder den naam van den herder LUKAS, zijne kudde, zeer in de nabijheid van PIERRO's wijnberg. LUKAS was zoo minzaam, paste zoo zorgvuldig op, dat zijne schapen geene scha-

Digitized by Google

ſchade aan den wijnberg deden, prees met zoo veel voegs PIERRO's behandeling der wijnſtokken, zijne betoonde vlijt, zijne beſcheidene wenſchen en zijne verſtandige geſprekken, dat de oude man hem weldra hartelijk lief kreeg, en in korten tijd waren PIERRO en LUKAS onafſcheidelijke vrienden. THIEVENINA en CLAUDINE, die AMBLERIEUX in het geheim bezochten, droegen hiertoe niet weinig bij, doordien zij zich bij iedere gelegenheid in den lof van den braven LUKAS uitlieten. In dien tuſſchentijd ontving JANIN te *Lyon* dagelijks nieuwe bevelen van zijnen Heer, welke zijne terugkomst naar *Bachet* gedurig verder verſchoven. Zijne brieven aan CHAUDA en haren vader werden niet bezorgd; en de berigten, die hij omtrent zijne ſchoone ontving, waren wel niet zeer verontrustend, maar ſchenen toch aan te duiden, dat zijne langdurige afwezigheid haar niet zeer tot laſt was. Toen AMBLERIEUX zich nu genoegzaam in de gunst van PIERRO meende ingedrongen te hebben, kwam hij op zekeren tijd, dat hij met den ouden man onder eenen vruchtboom een weinig uitruste, met zijn aanzoek voor den dag. „ Buurman!" zeide hij, „ het „ ſchijnt, dat gij mijne vriendſchap wederkeerig met de uwe „ vergeldt, en dat is mij, om meer dan ééne reden, zeer „ lief; maar ééne zaak is er, die mij grieft, — dat ik, na„ melijk, niet jong en rijk genoeg ben, om uwer dochters „ man te kunnen worden." — „ 't Is waar, ik moet bekennen," hernam PIERRO, „ voor mijne vrouw zijt gij niet „ rijk, en voor mijne CLAUDINE niet jong genoeg; mijn „ oudje heeft hooge — ja, ja, geweldig hooge bedoelingen „ met CHAUDA." — „ Nu ja! ik bezit toch ook nog wat „ meer, dan mijne ſchaapjes; THIEVENINA zal ik daardoor „ ligtelijk bevredigen. CLAUDINE zal mij misſchien wel „ niet beminnen kunnen; maar voor het huiſelijk leven is „ het reeds genoeg, als men elkander ſlechts niet haat. Was „ ik van uwe toeſtemming maar zoo zeker, als van die der „ vrouwtjes!" — „ De mijne, buurman LUKAS, hebt gij." En een handſlag bevestigde deze betuiging. Thans oordeelde AMBLERIEUX het oogenblik gekomen, om ook den laatſten ſtap te doen, en ontdekte zich nu aan PIERRO als den Burgheer in het ſchaapherdersgewaad, of eigenlijk als den wolf in de ſchapenvacht. „ Aan dezen geringen kiel," riep hij uit, „ heb ik de aangename uren, die ik met u heb door„ gebragt, en vele wijze raadgevingen te danken. Uwe

„ deug-

Digitized by Google

„ deugden, en die uwer naburen, geven dit gewaad aanzien „ en waarde. De ouders en vrienden van CLAUDINE dra„ gen hetzelve; het zal mij voortaan dierbaar zijn. Gij hebt „ aan den Heer van *Amblérieux* uwe dochter geweigerd; „ CLAUDINE zal dus de gade van den schaapherder LU„ KAS zijn." De oude man was door deze verklaring geheel bedwelmd; de verzekeringen en beloften van AMBLÉRIEUX bewogen hem; hij wist nu niet meer, hoe hij de aangebodene, hem zoo bedenkelijke eer zou van de hand wijzen, bragt dus stamelend eenige verontschuldigingen voort, en sprak van de verpligting, die hij jegens JANIN had. „ Die is een „ losse vogel," hernam AMBLÉRIEUX; „ hij denkt slechts „ aan zijne vermaken. Zoo hij het met uwe dochter opreg„ telijk meende, moest hij immers reeds lang terug zijn. „ De bezigheden, die ik hem te *Lyon* had opgedragen, zijn „ reeds sedert eenige weken afgeloopen; maar hij zoekt de„ gelijks nieuwe voorwendsels, om zijn verblijf aldaar te „ rekken, en ik weet, dat hij daar een zeer losbandig leven „ leidt. Bovendien bemint hij ook uwe dochter niet meer; „ hij zou haar dus zeer ongelukkig maken." — PIERRO, ook van dien kant uit het veld geslagen, zag nu geenen uitweg meer, en bekrachtigde ten laatste, met een nieuwen handslag, zijne te voren gedane belofte.

Het gerucht van eene zoo ongehoorde en ongelijke huwelijksverbindtenis verspreidde zich weldra door het geheele land; het regende van alle kanten spotternijen en puntdichten op dezelve. De mare daarvan drong zelfs door tot *Lyon*. JANIN hield dezelve wel voor een fabeltje; maar hem overviel toch eene pijnigende onrust. Hij keerde nu ijlings naar *Bachet* terug. Het was een stikdonkere en stormachtige nacht, toen hij bij de poort van het kasteel aankwam; maar de bedienden van AMBLÉRIEUX wezen hem met beleedigingen af; want zij hadden, omtrent dit wel voorziene geval, het uitdrukkelijk bevel gekregen, om hem niet te herkennen. Zij riepen hem dus toe: „ De Geheimschrijver, wiens naam gij „ u toeëigent, is te *Lyon*. Pak u dus weg, ten ware gij „ de tuchtiging begeerdet, die uw bedrog waardig is." Dit onthaal bevestigde alle geruchten, die hem onderweg waren ter ooren gekomen. Hij haast zich daarop naar de woning van PIERRO, klopt, maar vindt geen gehoor. JANIN begon nu te wanhopen; hij wist niet, wat te beginnen. De gedachte: „ CHAUDA is voor mij verloren," vervulde zij-

ne ziel met helsche folteringen en sombere gedachten des doods; maar bedacht hij dan weder, dat een ander het voor hem bestemde geluk genieten zou, dan geraakten alle vezelen van zijn gepijnigd hart in beweging; verwoed hijgde hij dan naar wraak; eindelijk sloot de slaap, het gevolg der volslagenste afmatting, de bezwaarde oogleden van den ongelukkigen.

De aanbrekende dag wekte JANIN. Alles rondom hem woelde in luide vreugde door elkander. Het schieten en klokkengelui, het gerucht der pauken en trompetten, het gezang en gejuich der menigte, de linten en bloemfestonnen, dit alles verkondigde aan JANIN, dat het heden de dag der huwelijksvoltrekking was. Hij sloop, langs eenzame en ongebaande paden en door struiken, naar den tuinmuur van het kasteel. Uit alle hoeken van hetzelve deed zich het vreugdegejuich en de muzijk hooren. Hij zag uit zijnen schuilhoek de bedienden heen en weder loopen; maar geenszins, zoo als hij gehoopt had, CLAUDINE, THIEVENINA of PIERRO. Van duizenderlei gewaarwordingen als verscheurd, spoedde hij zich naar de dorpkerk; maar zag, tot zijne verwondering, aldaar geen' den minsten toestel tot dusdanig feest. Hij waande dus, dat het onzalig uur was uitgesteld, en er begon reeds weder een straal van hope in zijne bange ziel te gloren; maar een kranke, die aldaar om uitkomst van zijn lijden bad, benam hem dezen waan. „Niet hier, maar in de „slotkapel wordt de trouwplegtigheid volbragt, en waar„schijnlijk ontvangt het bruidspaar in dit oogenblik den „priesterlijken zegen." — JANIN vliegt als een razende de kerk uit, ijlt naar de kapel, maar poogt vergeefs daarin te komen; dienaars en wachten stooten hem terug. Brullende van woede en wanhoop, beproeft hij, met geweld het geluk zijns trouweloozen mededingers te verwoesten; maar valt, door vruchtelooze pogingen afgemat, bewusteloos ter neêr. Eenige medelijdende buren brengen hem naar zijne woning, waar men hem der zorge eener oude dienstmaagd, die hem heeft opgevoed en thans ook alleen opregtelijk deelneemt in zijne smart, toevertrouwt. Tot bewustheid wedergekeerd, is ook oogenblikkelijk zijn besluit genomen; hij grijpt eene pistool, welke hij onder zijne kleederen verbergt, steekt zijnen slinger, dien hij meesterlijk wist te gebruiken, in den zak, en begeeft zich, dus gewapend, in de avondschemering naar het park, sluipende in de omstreken

van

Digitized by Google

van het kasteel rond. In het dikste van het bosch verscholen, ziet hij aan het eind eener allée, op aanmerkelijken afstand, het jonge paar. Fluks grijpt hij eenen steen, en mikt, — daar vliegt de steen van den slinger; maar de liefde, die nog altijd in zijn gemoed tegen de wraakzucht strijdt, doet hem den steen naoogen, want die kon immers zijnen doodelijken vijand missen en CLAUDINE treffen; — daar vliegt hij tegen eenen boom, en valt al draaijende aan CHAUDA's voeten neêr. Zij herkent dadelijk de hand, die hem geworpen heeft, en haar hart klopt geweldig, doch niet zoo zeer van toorn, als van medelijden. Zij meende, zoo wel als hare ouders, dat JANIN zich steeds in *Lyon* onthield, en haar reeds lang vergeten had. Zij was dus bedrogen. Maar, wat heeft er dan eigenlijk plaats gevonden? Hoe heeft men den armen ongelukkigen zoo langen tijd verwijderd kunnen houden? Dit waren de vragen, die hare ziel doorkruisten, en haar geheele gemoed in beweging brachten. AMBLERIEUX schreef deze ontsteltenis aan den schrik toe, en ijlde, onder ijsselijke vervloekingen tegen den sluipmoordenaar, gelijk hij denzelven noemde, (terwijl hij vergat, dat hij zelf diens geheele levensgeluk vermoord had) naar het kasteel. Hier werden alle dienstbaren tegen den booswicht uitgezonden; doch deze had zich reeds verwijderd; het bosch en de dikke duisternis onttrokken hem aan zijne vervolgers.

Aan den voet des kasteels bruiste eene dier geweldige woudrivieren, die den grond wegscheuren, de boomen ontwortelen, de rotsen doorboren, en uit enge, vreesselijke bergspleten te voorschijn treden; — daar tegenover verhief zich een berg, van alle loof ontbloot, en met honderdjarige sneeuw en ijs bedekt, tot in de wolken. JANIN daalt, met den moed der wanhoop, in dezen gapenden afgrond neder, klieft den stroom, en beslijgt een uitstekend deel van genoemden berg, hetwelk als over den afgrond hing, en zoo digt bij het kasteel was, dat men van daar alles zien en bijna hooren kon, wat er in hetzelve omging. Hier zat nu JANIN, bijna geheel van zinnen beroofd; nu eens onder heete tranen, met zelfverwijt, zijn ongeluk beklagende, terwijl hij PIERRO, CHAUDA en zelfs THIEVENINA verontschuldigde, en alle schuld weet aan de listige schurkenstreken zijns meesters; dan weder woedend van spijt, dat zijn slinger de trouwelooze niet getroffen, of dat hij het kasteel en de woning van PIERRO niet in brand gestoken, en zijnen eigen' dood in de vlammen gezocht had.

Digitized by Google

Eene enkele keer meende hij, onder de schaduwbeelden der wandelende personen, die van CHAUDA en hare moeder te herkennen, en riep dan wanhopig hare namen uit. — De dans in het kasteel was nu geëindigd; het werd weldra geheel stil; de eene zijde des kasteels verzonk in eene dikke duisternis; aan de andere zijde werd het lichter; fakkels en kaarsen zwierven ginds en weêr. „ Genoeg der ijdele tranen en „ magteloze woede botgevierd!" riep JANIN uit: „ thans „ is het oogenblik gekomen, waarin de ouders van CLAU„ DINE haar in de armen van den grijzen moordenaar mijner „ zaligheid overleveren; — dit oogenblik wil ik niet overle„ ven." Nu waggelt hij tot aan den rand der rots, zet zich de pistool voor het voorhoofd, en — tuimelt in de onpeilbare diepte neder. Het schot doorboort de lucht met een krakend geluid, en brengt de sneeuw van de bergkruin in beweging; de *lawine* rolt, stort ter neêr, breekt ijskorsten en rotsbrokken los, en wentelt die in den bruisenden stroom, zoodat de grondvesten van het kasteel schudden en de rivier verstopt wordt. Deze bergval, dit vreeselijk geraas, alsof alle elementen in oproer waren, vervult het gemoed van den grijzen bruidegom met eene onuitsprekelijke verschrikking; maar nog akeliger deed zich de nagalm van het schot, hetwelk deze ontzettende natuurverschijning was voorafgegaan, in het hart van CLAUDINE hooren.

Den volgenden morgen was de echtgenoot van CHAUDA, de schaapherder LUKAS, weder in den gestrengen Heer van *Amblerieux* herschapen. Alle zijne beloften vergetende, leide hij het herdersgewaad weder af, en zeide het herdersleven vaarwel. De oude, brave PIERRO moest weder naar zijnen wijnberg en zijne THIEVENINA naar hare boersche haardstede terugkeeren. Van dien tijd af was hun de toegang tot het kasteel gesloten; en niet dan met zeer veel moeite verkreeg de Vrouw van *Amblerieux* somwijlen het allergenadigst verlof, zich tot een bezoek bij hare arme, bejaarde ouders te mogen vernederen. PIERRO had dit alles voorzien; hij schikte zich dus in zijn lot; maar de moeder, op eene zoo zoo smadelijke wijze in hare dwaze verwachtingen teleurgesteld, deelde aan hare dochter raadgevingen mede, welke deze verstandig genoeg was, zoo min tegen te spreken als op te volgen.

HYMEN brengt aan den ouden Heer van *Amblerieux* zoo min bloemen als vruchten; hij sterf weldra, en liet CLAUDINE, als

Digitized by Google

als erfgename, alle zijne bezittingen na. Hare eerſte bemoeijing was nu, voor de welvaart harer ouderen te zorgen, en een eenvoudig, maar veelbeteekenend graſteeken te doen plaatſen op de rots, waar de ongelukkige JANIN zijn leven gelaten had; het was een geſluijerd vrouwebeeld, dat bloemen in eene ledige urn liet zinken.

De jonge weduwe bleef echter niet in het ongeſtoord bezit der uitgeſtrekte goederen van haren gemaal: hebzuchtige verwanten vielen op dezelve aan; men nam de ongelijkheid van ſtand te baat, om ze haar te ontnemen; de dochter eens wijngaardeniers kon immers niet de echtgenoot — zij kon alleen de bijzit van den rijken AMBLERIEUX zijn. Hieruit (want het goud weet, helaas! niet zelden regt te maken, wat jammerlijk gebogen is) ontſtonden dus proceſſen, die CLAUDINE noodzaakten, zelve naar *Parijs* te gaan.

De bekoorlijkheden van CHAUDA, welke thans in haren vollen bloei ſtonden, verwierven haar in het moderne *Athene* weldra magtige beſchermers. De ijverigſte derzelven was een vijfenzeventigjarige weduwenaar, de Maarſchalk DE L'HOPITAL. Zijn invloed kon van zeer veel vruchts zijn voor de uitſpraak ten voordeele der ſchoone weduwe; „ maar," gelijk hij zeide, „ hij wilde zijne bemoeijingen op een algemeen erkend regt bouwen; hij kende de boosaardigheid van het Hof, en de geestige perſonen in de gezelſchappen; men zou dus ligtelijk zekere geheime bedoelingen, of eene teedere betrekking, kunnen vermoeden; en hij zou wanhopig worden, bijaldien hij den goeden naam eener even bekoorlijke als deugdzame Dame mogt in gevaar ſtellen." Deze bezorgdheid kwam, wel is waar, Mevrouw VAN AMBLERIEUX tamelijk overbodig voor; maar zij had eenen anderen grond, die haar deed inſtemmen met de bedenking van den Maarſchalk. Zijn naam en zijn verheven rang ſtreelden de ijdelheid van CLAUDINE. Bovendien was het huwelijk eener jonge weduwe met eenen ouden man niets ongewoons; ofſchoon vele booze tongen lieten verluiden, dat zij den ouden Maarſchalk ſlechts hare hand gegeven had, om hem des te ſpoediger en aangenaamer tot zijne vaderen te verzamelen. Reeds na verloop van weinige maanden aanvaardde hij dan ook de reis naar zijne voorgangers in zulk eenen dwazen echt, en liet zijne weduwe een weinig minder rijk, dan zij vóór hare echtverbindtenis met hem was, geheel; want — hij had haar een aartlig kapitaaltje ſchulden aangebragt. CLAUDINE be-

betaalde deze, en oordeelde, dat zij daarvoor haren nieuwen rang niet te duur gekocht had.

THIEVENINA duizelde van vreugde, wegens de verbindtenis van hare geliefde dochter met eenen Maarschalk van *Frankrijk*. De vernederingen, die zij van den eersten gemaal derzelve had moeten ondergaan, hadden hare ijdelheid niet kunnen smuiken. Zoo dikwerf zij het slechts eenigzins kon te pas brengen, bezigde zij de uitdrukking: „ Mijne „ dochter, de gemalin van den Maarschalk DE L'HOPITAL;" en het vermaak, dat daaruit voor haar ontsproot, vergoedde bij deze oude vrouw alles, zelfs het gemis van hare dochter. PIERRO, daarentegen, schudde menigmaal bedenkelijk zijne grijze lokken, terwijl hij een' traan uit het flaauwe oog wegveegde, en zeide: „ Nu is de klove te groot, die „ tusschen mijne borst en die van mijn kind gevestigd is. „ Ach, ik zal onze CHAUDA niet meer in mijne armen sluiten, en haar niet meer aan mijn hart drukken!" — „ Bedenk, vader!" hernam dan zijne vrouw, „ dat het niet ons „ geluk, maar dat van onze CLAUDINE betreft. Thans is „ zij Maarschalkin; vervolgens wordt zij Prinses, en dan „ Koningin; dat kan niet missen, want de waarzegster heeft „ dit alles voorspeld."

Een Prins, JOHAN CASIMIR II, Koning van *Polen*, had afstand gedaan van zijne kroon, en onthield zich in *Frankrijk*, waar LODEWIJK XIV hem de Abdij van *St. Germain-des-Prés* tot zijn verblijf had aangewezen. Deze Prins, nu niet meer Koning zijnde, leide zich toe, om een galant en beminnelijk man naar de wereld te worden. Hij zag de schoone weduwe DE L'HOPITAL, gevoelde de alvermogende kracht harer bekoorlijkheden, en verwierf hare genegenheid. Glooijende van liefde voor haar, maar tevens bedacht, om hetgeen hij aan zijnen hoogen rang verschuldigd was te handhaven, huwde hij CLAUDINE in 't geheim. Dit geheim werd echter door haar, wier trotschheid het beleedigde, welhaast geopenbaard; en, offchoon zij wel niet openlijk den titel van Koningin voerde, vernam toch weldra iedereen, dat zij de echtgenoote eens Konings geworden was. Zij zorgde ook, dat het berigt daarvan tot in hare geboorteplaats kwam; en dit berigt werkte bij THIEVENINA zoo groote vreugde, maar bij PIERRO zoo veel verdriets, dat deze beide oude lieden weldra door eenen gemeenschappelijken grasheuvel werden gedekt. JOHAN CASI-

SI-

SIMIR volgde hen niet lang daarna. CLAUDINE werd dus ten derdemale weduwe, en bezat, na drie huwelijken, binnen den tijd van vijftien jaren gesloten en geëindigd, niets, dan eene dochter bij JOHAN CASIMIR, welke echter door de maagschap van dezen nimmer is erkend geworden. De verbindtenis van CHAUDA met eenen Koning had haar vermogen niet vermeerderd: en deze tot den rang eener Koningin opgeklommene herderin leefde lang genoeg, om hare afstammelingen tot eenen nog lageren staat te zien nederdalen. Meer dan één grijsaard te *Grenoble* herinnert zich nog aldaar eene kleine CLAUDINE, die op deze wijze om eene aalmoes vroeg: „Geef aan de kleindochter des Konings van „*Polen* eene aalmoes!" Deze arme ongelukkige was inderdaad een achterkleinkind van CHAUDA.

IETS, OMTRENT DE MENAGERIE VAN VAN AKEN.

De majestueuze Leeuw, een der schoonste, die hier te lande zijn te zien geweest, vertoont dien krachtvollen ligchaamsbouw, dat edel voorkomen, dat zelfgevoel in blik en houding, welke hem met regt tot Koning der Dieren verheffen. Zijne aanmerkelijke grootte, gelijk de uitgewassene manen, die zich opwaarts krullen, wanneer gramschap of begeerte hem bezielen, bewijzen zijn' volkomen' wasdom. Hij werd den 22 Januarij 1817 in de Koninklijke Menagerie te *Londen* geboren.

De Leeuwin, in weerwil van de haar ontbrekende manen, den kleineren kop en den slanken vorm, teekent desgelijks kracht en evenredigheid. De meening, alsof de Natuur de te groote vermeerdering van dit roofgeslacht door het baren van slechts één jong tevens heeft willen beperken, is thans volkomen wederlegd, daar eene Leeuwin van VAN AKEN, in Augustus 1823, te *Brunswijk*, drie jongen geworpen heeft. Zeventien weken duurt hare dragt, en zij werpt van 3 tot 4, zelden 5, welpen. De Leeuwin, waarvan hier de spraak is, bleef in den vrijen natuurstaat, in de wildernissen van *Senegambië*, waar zij gevangen werd, tot haar tweede levensjaar; en VAN AKEN, die haar te *Amsterdam* het eerst vertoonde, is sinds omtrent acht jaren in derzelver bezit.

De jonge Leeuw stelt ons den Koning des Wouds in zijne jeugd voor, en alleen de om kop en hals uitspruitende manen duiden zijne naderende manbaarheid aan. Hij is een af-

Digitized by Google

komeling der beide genoemden, en kwam te *Amsterdam*, den 12 Augustus 1822, ter wereld.

De volwassen mannelijke Tijger is bijzonder schoon. Zijne fraaije, geelbruine, zwart gestreepte huid, welker zwarte dwarsstrepen tot aan de pooten, zelfs tot aan de klaauwen nederdalen, en ook den langen staart als ringen versieren, diende reeds meermalen beroemden kunstenaren tot model. VAN ARKEN ontving denzelven vóór zes jaren, toen hij naauwelijks 15 maanden oud en reeds zoo tam was, dat hij op het dek van het schip, dat hem uit *Bengalen* overvoerde, enkel aan een' ketting, zonder kooi, lag. — Het wijfje van dit dier werpt ook gewoonlijk 3 of 4 jongen tevens.

Aan het Kattengeslacht naast verwant zijn de Civetdieren, die hunne klaauwen slechts gedeeltelijk terugtrekken, maar niet, als gene, geheel in derzelver scheeden verbergen kunnen; eene eigenschap, welke den overigen roofdieren ontbreekt. Wanneer men de zich hier bevindende Civetkat nabijkomt, kan men den civetreuk onderscheiden, dien zij, nu eens sterker, dan zwakker, van zich geeft.

De twee Wolven, uit het hooge Noorden afkomstig, zijn zoo mak en zacht, alsof een paar schapen in de wolfshuid staken. De Schakal, of Goudwolf, is den Wolf in gestalte zeer gelijk, maar veel kleiner, en heeft een fraaijer, roodgeel, op den rug zwartgraauw vel. De hier zich bevindende houdt zich aan het spreekwoord: „met de Wolven moet men huilen;" hij huilt de *fuprane*-stem mede, wanneer gene hunnen *tenor* aanheffen, waarin deze nooit in gebreke blijven, zoo dikwijls de Leeuw zijnen majestueuzen *bas* brult.

De fraaije, sneeuwwitte, ontembare IJs- of Poolbeer, die de kusten der *IJszee* bewoont, en nog aan de uiterste grenzen, welke het eeuwige ijs aan de Ontdekkingsreizen naar de Noordpool stelde, op de drijvende ijsbergen zoo wel, als op het vasteland, aangetroffen wordt, bevindt zich tegenwoordig in de Menagerie van *Schönbrunn*.

De witkoppige Gier, een der grootste van zijne soort, heeft *Afrika* ten vaderland, schoon enkele ook in het zuiden van *Europa* worden gevonden. Hij bereikt, ook in den gevangen staat, een' zeer hoogen ouderdom. Te *Schönbrunn* leefde er een 101 jaren, hetgeen schier ongeloofelijk zou schijnen, bijaldien er geene aanteekening bestond van eenen in den tijd van Prins EUGENIUS, die in het *Belvedere* 117 jaren bereikte.

De

Digitized by Google

De Apen, van welke men alreeds meer dan honderd soorten kent, en de Papegaaijen, van welke over de tweehonderd soorten bekend zijn, gaan wij met ſtilzwijgen voorbij.

Aan de voeding en verzorging der dieren wordt door VAN AKEN de meestmogelijke zorgvuldigheid beſteed. De vleeschvretende worden ſlechts eenmaal daags met versch rundvleesch gevoerd, welks hoeveelheid door de grootte en kracht des diers wordt bepaald. Zoo bekomt de Leeuw des zomers dagelijks 10, des winters 12 pond; de Tijger wat meer dan de Leeuw; de Leeuwin, de jonge Leeuw, de IJsbeer enz. ongeveer 5; de Schakal, Panter enz. $2\frac{1}{2}$ pond. Bij gebrek aan eetlust wordt den vleeschvretenden dieren eenig versch gedood gevogelte met de veren toegevoegd. Tot behoud der gezondheid, moeten allen des zomers elken zevenden dag vasten. De Apen worden driemaal daags gevoerd. De Bevers zijn het goedkoopst van allen te onderhouden; boomſchors is hun voedſel, bij mangel waarvan zij ook brood eten, het omgekeerde van hetgeen den armen Bergbewoneren ſoms ten deel valt. Allen Zoogdieren wordt tweemaal daags water aangeboden, hetgeen zij echter in zeer verſchillende hoeveelheid tot zich nemen. De Leeuwin drinkt den ganſchen winter zeer zelden en weinig, des zomers meer, maar, gelijk de overige roofdieren, in geene evenredigheid met den IJsbeer, die voor den zuiper onder hen kan doorgaan, drinkende zoo veel als twaalf anderen te zamen. Bij verſtoppingen wordt bloem van zwavel in het water opgelost. Vele beesten, als de Baribal, de Tijger enz., worden gewaſſchen, en die minder tam zijn, met water overſtort; maar de Apen kunnen dit niet verdragen: de IJsbeer, daarentegen, krijgt dagelijks in den vroegen morgen een koud bad in zijne kooi. Des winters wordt in de tent geſtookt. Onder de vogelen dezer verzameling zijn alleen de Gieren vleeschvretend; maar zij krijgen ſlechter vleesch; de Koningsgier, echter, bekomt alle veertien dagen eene versch gedoode Duif. De Kaſuaris leeft van brood, gekookte aardappelen, enz.; de Pellikaan van visch, dagelijks 3 of 4 pond, des noods ook van raauw rundvleesch, in dezelfde hoeveelheid. De Papegaaijen eten hennepzaad, oudbakken tarwebrood, in water geweekt en weêr uitgedrukt. Alle vogelen, de Gieren alleen uitgezonderd, worden van drinkwater voorzien, ook de Papegaaijen; (dit tot nariget van allen, die deze arme beesten jammerlijk laten verdorſten.)

Door geweld moet het wilde Ros gebreideld, door vleije-

Digitized by Google

rij de Olifant gewonnen worden; ook wanneer hij de overmagt zijns meesters heeft leeren kennen, moet hij door zachtheid gewillig gehouden worden. Het moeijelijkst zijn zulke dieren te temmen, die van een' aangeboren, tot hun onderhoud noodwendigen, moordlust gedreven worden, en vandaar *verscheurende dieren* genoémd worden. Maar ook dezen weet de Mensch aan zich te onderwerpen, en hun zelfs toegenegenheid in te boezemen. Offchoon tamme Leeuwen geene zeldzaamheid meer zijn, wekt het evenwel telkens nieuwe verbazing, wanneer men VAN AKEN zichzelven aan zijnen Leeuw, als aan een' welafgeregten Hond, ziet toevertrouwen, inzonderheid wanneer hij bij denzelven in diens kooi gaat. De Heer des Wouds legt zich aan de voeten van *zijnen* Heer neder, reikt hem vertrouwelijk zijnen poot toe, likt hem hand en aangezigt, gehoorzaamt zijne bevelen, en drukt in blik en houding de grootste toegenegenheid jegens hem uit. Dat hij op een' *Londenschen* Schouwburg zelfs voor een' triomfwagen gespannen werd, is bekend; minder evenwel, dat aan VAN AKEN eene rijke schavergoeding werd verzekerd, bijaldien de Leeuw eenstaps eenen aanval zijner natuurlijke woestheid hadde gekregen, te welken einde bekwame scherpschutters bij de hand werden gehouden; maar VAN AKEN's kweekeling hield zich zoo wèl, dat dit zeldzaam schouwspel *tot twaalf maal toe* herhaald werd. — Niet minder verwonderlijk is de veiligheid, met welke VAN AKEN in het hok van den in den staat der natuur zoo bloeddorstigen Tijger gaat. Ook deze gehoorzaamt hem, en legt zich, op zijn bevel, nu op deze, dan op gene zijde; hij spert hem, tamelijk onzacht, den muil op, om het vreesselijk gebit te vertoonen, grijpt hem bij de pooten, laat de uitgestokene klaauwen zien, en bewijst op veelvuldige wijzen zijne heerschappij over dit schrikwekkend dier. — Nog tammer, echter, is de Leeuwin, die zich, zoo vaak zulks haar meester slechts behaagt, gelijk een daarop afgeregte Hond, op hare achterpooten plaatst. Bij het voëren gaat VAN AKEN met het vleesch in haar hok; maar zelfs de honger wijkt bij haar voor de gehoorzaamheid. Met oogen, fonkelende van begeerte, zit zij nu geduldig op, dan kruipt zij voor haars meesters voeten, straks biedt zij hem haren rug ten zetel aan, al naar dat hij zulks beveelt, tot dat zij eindelijk haar deel, als welverdiend loon, ontvangt. Wien is het onbekend, dat de Leeuwin tot model van teedere moederliefde kan

kan verſtrekken, welke zich, bij de verdediging harer welpen, tot de heftigſte, en in dien graad zelfs bij den mannelijken Leeuw zeldzame woede, ja meermalen tot vijandigheid tegen dezen verheft, die, gelijk andere van het Kattengeſlacht, ſomwijlen zijne eigene jongen doodt? VAN AKEN, evenwel, ontnam haar het eene na het andere jong, om den aanſchouweren, te *Berlijn* zoo wel, als te *Praag*, het vermaak te ſchenken, jonge Leeuwen in de handen gehad te hebben. Een dof geſteen, een angſtig omloopen in het hok, de hare welpen bezorgd naoogende blik, de vreugde bij het terugbekomen, in moederlijke liefkozingen zoo levendig geuit, — dit alles bewees de onderdrukte ſmart van het dier zoo wel, als het ſtoute waagſtuk van VAN AKEN. Inzonderheid mogt dit zoo heeten, toen hij haar de jongen *voor de eerſte maal* en onder omſtandigheden ontrukte, die den moedigſten zelven zouden doen beven. De Leeuwin, namelijk, was met den Leeuw van haar tweede jaar af in dezelfde kooi geplaatst. Bij hare bevalling werd zij van hem geſcheiden; dan, eer nog de bovenſte helft des ſcheidsmuurs was voorgeſchoven, ſprong de Leeuw weder naar haar toe, maar — werd zoo onvriendelijk van haar bejegend, dat zij eene dreigende houding jegens hem aannam. Thans was het beſliſſend oogenblik daar. Beducht voor het verlies der jongen, en vreezende het onderenpaar een gevecht te zien beginnen, nam VAN AKEN oogenblikkelijk zijn beſluit, ſprong tusſchen de vergrimde dieren in, greep de jongen, hield den Leeuw, door de magt van gewone overheerſching, op een' eerbiedigen afſtand, en dwong de Leeuwin, door vinnige zweepſlagen, in de andere kooi te ſpringen, waarop de geheele ſcheiding ſnel volbragt werd. Wie roept hier niet, *kooi* voor *zee* lezende, met de verzen van LULOFS' *Duiker*, naar SCHILLER, uit:

„ Ja, wierpt ge ook uw kroon en uw' ſchepter in zee;
Dus ſpreekt men, „ en zwoert bij de onſterflijke Goôn,
Alwie ze terugbrengt, regeer' in mijn ſteê,
'k Verſmade om dien prijs en uw' ſchepter en kroon!"

DE KLEINSTE DWERG.

Deze is thans (1824) te *Londen* te zien. Het is een meisje uit *Sicilië*, met name CRACHAMI. Binnen weinige maanden be-

Digitized by Google

bereikt zij haar 10de jaar. Een ooggetuige beschrijft haar aldus: „ Had ik dit kind niet zelf gezien, nooit zou ik gelooven, hetgeen men mij van hetzelve had gezegd. Dit wezentje is tegenwoordig nog niet meer dan half zoo groot als een pasgeboren kind, namelijk 19 duim, en weegt 5 pond. Alle de ledematen zijn regelmatig gevormd. Het verstaat alles, beantwoordt alle vragen, en wel met eene haar bijzonder eigene, mij (zal ik het zeggen?) als 't ware bovenaardsch klinkende stem; welke bijzonderheid mij ongemeen trof. De gelaatsuitdrukking van dit meisje wisselt met elke gemoedsbeweging. Hare kleine, fraaije hand, voor welker middelsten vinger een ring, in omvang als het kleinste hemdsknoopje, nog veel te wijd zou zijn, bezit, in al derzelver bewegingen, alle vrouwelijke bevalligheid. Dit schepseltje lacht, weent, is zeer gesteld op kleedertooi, maar niet minder op een slokje wijn, toont haar misnoegen, kiest en verwerpt; kortom, bezit alles, wat een gewoon kind van hare jaren eigen is. Haar gang is eenigzins wankelend. Haar uiterlijk is, over het geheel, niet onbevallig, hoewel de gelaatstrekken iets apachtigs hebben. Zij is gezond en rond. Ik nam haar op de hand, liefkoosde en kuste haar, en kon mij van lagchen niet onthouden, toen het kleine ding de vrijheid, welke ik nam, haast kwalijk scheen te nemen, zich den mond afveegde, en over mijnen scherpen baard klaagde. Den grootsten afkeer betoont het van Geneeskundigen; deze hebben het, door al te naauw onderzoek, beleedigd; wanneer men slechts van hen spreekt, maakt het een vuistje, dat zoo groot is als eene Lamberts- of hazelnoot, en legt het hoogste misnoegen aan den dag. Zij is zeer grootsch op haren opschik, doet haren ring van den vinger, laat dien zien, en wijst dan op hare oorringen, met den vrolijken uitroep: „ *Very pretty!*" want zij heeft reeds een weinig *Engelsch* geleerd. Maar, nog eens, men moet het zien, om het te kunnen gelooven."

AFSCHEIDGROET AAN HET AKADEMISCH LETTERKUNDIG GEZELSCHAP: MUSIS CONJUNCTIORES, TE UTRECHT.

't Noodlottig uur, zoo lang verschoven,
Is daar — 't noodlottig scheidensuur.
Ik moet me aan uwen kring ontrooven,
Mijn vrienden! 't afscheid valt mij zuur.

Hoe

Hoe vaak was ik hier meê gezeten!
Hoe menig uur, hier zaam gesleten,
Verrijkte nuttig onzen geest!
Hoe menig uur, als, 't werk ter zijde,
Zich elk tot vrolijk kouten vijde,
Was voor ons vriendenhart een feest!

Maar ach! vervlogen zijn die jaren,
Aan nijvre vriendschap toegewijd.
De vruchten, die ik op mogt garen,
Zijn resten van dien zaligen tijd.
Mijn kunde (och, zij 't geen ijdel pralen!)
Mogt ik in dezen kring behalen,
Die steeds op vlijtbetooning doelt.
Hier vlochten zich mijn duurste banden,
En in den druk van vriendenhanden
Heb ik het vriendenhart gevoeld.

Hier, aan elkaêr de hand gegeven,
Vereenigde ons der Muzen koor.
Hier liepen wij de schoonste dreven
Van de oude en nieuwe wereld door.
Hier durfden wij Geschied'nis vergen,
Voor ons geen enkel blad te bergen,
Dat heldenmoed of deugden viert.
Hier zagen wij, waar 's menschen waarde
In vollen glans zich openbaarde,
Hoe Menschlijkheid den mensch versiert.

Waar 't vuur der Oosterzon, aan 't blikken,
Op onze kruin zijn stralen schoot,
Daar zochten we ied'ren oord te haken,
Die schuilplaats of verkwikking bood;
Daar laafden we ons aan de eigen bronnen,
Waar eens het menschdom werd ontgonnen,
Waar menschheid kiemde in vruchtb're grond;
Daar spelden wij, uit grootsche trekken,
Die 't Kinderbeeld reeds liet ontdekken,
Wat van den Man te wachten stond.

Of, als ons oog zich voelde boeijen
Aan 't heilig oord van Griekenland,
Dan voelden we ons de borst doorgloeijen
Van 't eigen vuur, dat daar ontbrandt.

Wij

Digitized by Google

Wij toefden in dien oord te langer.
Wij leenden 't oor aan elken zanger,
Die daar de harten aan zich bond.
Wij ſtreden bij hun heldenvanen.
Wij hingen, onder hun platanen,
Aan Socrates' en Plato's mond.

Ja! daar was alles kracht en leven,
Op Latiums en Hellas grond,
Waar 't hart, door jeugdig vuur gedreven,
Het zoekend hart, geen ruste vond.
Daar zag men Rome blikſems ſling'ren.
Daar dwong de Griek, met ſtoute ving'ren,
Natuur haar ſchoonſte beelden af.
Waar moed en eerzucht 't harte prikk'len,
Daar zag men zich dien geest ontwikk'len,
Die 't Regt en 't Schoon hun wetten gaf.

Nog, waar die zon van licht en leven,
Die heerlijk aan den hemel blonk,
Door dikke wolken werd omgeven,
En eindlijk in de kimmen zonk;
Daar nog was ons geen nacht te donker;
Nog juichten wij bij 't ſtargeſlonker,
Dat ſpaarzaam onzen weg beſcheen:
Wij zagen toen de zaden ſtrooijen,
Wier bloei het menschdom weêr zou tooijen,
Als eens die bange nacht verdween.

Die bange nacht, hij is verdwenen.
Een ſchooner, held'rer dag brak aan.
De zon, met nieuwen glans omſchenen,
Rees weêr, rijst immer op haar baan.
Wij zagen haar de nev'len ſcheiden,
En licht en warmte alom verſpreiden.
Wij ademden in zuiv'rer lucht,
Toen zij het zaad, dat ſchier verſtikte,
Door haren warmtegloed verkwikte,
En rijpen deed tot ſchooner vrucht.

Daar ſtaat, als dalende uit den hoogen,
De man op eens in volle praal!
Een blikſemſtraal ſchiet hem uit de oogen,
En als de donder is zijn taal.

De

De kluisters, die sinds lang hem drukken,
Breekt hij met forschen arm aan stukken,
En ademt vrijheid, waar hij gaat.
Zoo scheurt de leeuw zijn taaije strikken,
Weidt alles af met fiere blikken,
En vraagt, wie nog hem wederstaat?

Zijn aanblik kan ons niet verlagen.
Wij deelen met hem de eigen kracht.
Ook ons kan geen gevaar doen tsagen;
Want zijne magt is onze magt.
Zijn heldenvuur is ook ons leven.
't Germaansche hart, hem ingedreven,
Dat hart gloeit ook in onze borst;
Dat hart, dat eigen land bevrijden,
Den Spanjaard tachtig jaar bestrijden,
Den Spanjaard overwinnen dorst.

O vaderland, zoo lang verdedigd!
O vaderland, zoo duur gekocht!
Ons hart werd nimmer meer bevredigd,
Dan als het u aanschouwen mogt.
Getuigt het, dierb're reisgenooten!
Hoe tranen ons in de oogen schoten,
Bij 't zien van elken fellen strijd;
Maar hoe het ons de borst deed zwellen,
Ons tot een volk te mogen tellen,
Geheel aan moed en kunst gewijd.

Ja! nauw voelt zich de hand ontboeijen,
Of grijpt penseel en citer aan,
Doet alle kunsten herwaarts vloeijen,
En vrolijk hier ten reije gaan.
Apollo volgt Bellona's sporen.
Minerva doet hier wijsheid hooren.
Geen schooner plaats in 't gansch heelal!
Moog' zich een ander volk beroemen,
Wij kunnen meerder wijzen noemen,
Wij noemen grooter heldental.

Maar hoe! waar dwaal ik? Ja, mijn vrinden!
Wij zagen zamen dit tooneel.
Ons konden tijd noch afstand binden:
Het Menschdom was slechts één geheel.

't Lag

Digitized by Google

't Lag alles open voor onze oogen,
Schoon eeuwen reeds daarover vlogen,
Al school het achter berg en zee.
En, waar ook 't zoekend oog op staarde,
Elk nieuw genot kreeg hooger waarde:
Wij deelden 't aan elkander mee.

Maar nu, nu ga ik eenzaam dolen,
't Noodlottig uur van scheiden slaat.
Dan zoek ik — ach! gij blijft verholen.
Ik roep — geen mensch, die mij verstaat.
Maar, kom ik weder in die oorden,
Die ons zoo dikwerf zaam bekoorden,
Dan zoek ik daar uw voetspoor weêr;
Verbeelding schetst mij weêr de stonden,
Dat wij ons zamen daar bevonden,
En 'k droom mij zalig als weleer.

October, 1822. A. E. G. DE WIT.

SCHRANDERE TREK VAN HET VOORMALIG HEILIG OFFICIE.

In den jare 1760, onder de regering van KAREL DEN III, bood eene *Hollandsche* Associatie aan de Hoven van *Spanje* en *Portugal* eene uitgewerkte Memorie aan, over de mogelijkheid, om den *Taag* bevaarbaar te maken tot *Mançanares*, en zelfs tot *Madrid*. Dit plan was inderdaad grootsch en bewonderenswaardig, en nietemtend voordeelig voor den handel der beide Rijken, behalve nog dat deszelfs uitvoering een aantal ledige handen (waaraan het destijds in *Spanje* niet ontbrak) werk zoude verschaft hebben. De *Hollandsche* Associatie had aangenomen het voorschot der penningen te doen, op voorwaarde, dat zij, gedurende een bepaald getal jaren, een' tol zoude mogen heffen op de goederen, welke langs het kanaal vervoerd zouden worden. Er verliepen verscheidene jaren, alvorens men van de Koningen van *Spanje* en *Portugal* eene beslissing op dat voorstel ontving. Eindelijk toch kwam van deze beide Hoven, na gehoord te hebben de heilige Inquisitie, het antwoord: „ *dat men dit plan geens-* „ *zins kon aannemen, omdat men de altijd wijze en goede* „ *inzigten der Voorzienigheid niet vermogt tegen te werken,*

„ *die*

Digitized by Google

„*die niet gewild heeft, dat er zoodanige communicatie be-*
„*ſtond.*"

Zulk eene uitſpraak gaf eene beſchaafde Natie in 1760! Gelukkig voor deze landen, dat het licht ook voor haar is opgegaan; zoo maar niet, ten gevolge van de gebeden, voor den God van den heiligen LODEWIJK uitgeſtort, er voor eeuwig de domper op gezet worde.

Antwerpen. Medegedeeld door DE POTTER.

ZELDZAAM WAAGSTUK.

In het jaar 1692 werd het ijzeren kruis op den toren der Lieve Vrouwe-kerk te *Antwerpen* door den bliksem getroffen, waardoor hetzelve geheel krom gebogen werd. Na lange deliberatiën, beſloot de toenmalige Regering, dat dit kruis zoude worden regt gezet, door hetzelve gloeijend op de plaats zelve te ſmeden. Dien ten gevolge werd door den Stads-Bouwmeester BOUVART, op die ontzettende hoogte, van 462 voeten, eene ſtevige ſtelling opgerigt, zoodanig dat men langs dezelve het kruis konde bereiken, naast hetwelk men eene draagbare ſmederij plaatſte. Een ſmid moest het gebogen gedeelte gloeijend maken, en op die wijze het kruis oprigten. Hij ſmeedde gelijktijdig nog andere ijzeren ſtaven, om het kruis zoo veel meer vastheids te geven.

In 1723 moest de haan van dien zelfden toren verguld worden; doch de Regering zag tegen de enorme kosten op, welke tot dat einde vereiscbt werden, en welke 31 jaren te voren tot het oprigten en afbraken eener ſtelling waren betaald geworden. Dit plan zoude dus niet verwezenlijkt geworden zijn, zoo niet zekere HERMALING, een *Duitſcher*, zich te *Antwerpen* toevallig op de kermis bevindende, zich had aangeboden, om dat werk geheel alleen te verrigten, zonder behulp van ſtelling, en zelfs zonder ladders, tegen eene belooning van ſlechts 36 guldens. Dit aanbod aangenomen zijnde, voorzag zich HERMALING van een zeil, eenige boepels en touw, beklom daarmede den toren tot aan de kroon, klauterde vervolgens langs de buitenzijde der kroon tot aan het kruis, maakte daar eene tent, om zich tegen den wind te beveiligen, en ſtalde er zijnen winkel uit.

Na twee dagen werkens, was de haan geheelenal verguld.

Digitized by Google

HERMALING brak vervolgens zeer gerust zijne tent en winkel af. Daarmede bezig zijnde, had hij zijnen hoed op den haan gezet, en liet denzelven er op staan, om met zijne gereedschappen, welke hij, zoo het scheen, op zijn hoofd had vastgemaakt, naar beneden te komen. Nadat dezelve allen beneden gebragt waren, klom hij voor het laatst naar boven, om zijnen hoed te halen, ging toen, in het gezigt van de geheele bevolking, boven op den haan *staan*, en draaide met denzelven verscheidene malen rond. Vervolgens ging hij op het kruis zitten, deed zijne kousen en schoenen uit, welke hij naar beneden wierp, trok nieuwe aan, en kwam eindelijk, met zijne voorbeeldelooze koelbloedigheid, weder op dezelfde wijs beneden als hij naar boven geklommen was, om zijn loon, 't welk tot 40 guldens gebragt werd, te ontvangen.

Men moet hier vooral opmerken, dat de *Antwerpsche* toren, behalve zijne ontzettende hoogte, eene spitse en piramidale form heeft, en dat de buitengewone ligtheid van het snijwerk der kroon, waardoor men, als 't ware, door den toren heenziet, een gezigt oplevert, oneindig duizelender dan dat van de meeste torens van *Europa*.

Antwerpen, 8 Aug. 1824. Uit een *Belgisch* dagblad vertaald medegedeeld door DE POTTER.

GULLE VRIENDSCHAP.

„ Altijd heb ik 2000 kroonen ten dienste mijner vrienden „ gereed," zeide de Heer M, in een talrijk gezelschap. „ Leen mij die," sprak des anderen morgens een van zijne vertrouwdste vrienden tot hem, „ en gij zult mij eene groote weldaad bewijzen; slechts voor één' enkelen dag: ik „ moet heden betalen; morgen geef ik ze u in dank weêr„ om." — „ Gij hebt mij niet begrepen, mijn waarde!" hernam zijn edelmoedige vriend: „ ik heb gezegd, dat ik altijd „ 2000 kroonen ten dienste mijner vrienden gereed had; „ maar, indien ik ze u leende, zou ik ze niet meer hebben."

EXTEMPORE VAN SIR WALTER SCOTT OP DEN BUIKSPREKER ALEXANDER, MEDEGEDEELD DOOR BÖTTIGER.

Meermalen werd van den *Europa* doorzwervenden duizend-

kun-

Digitized by Google

kunstenaar ALEXANDER in onderscheidene tijdschriften en dagbladen gesproken, en beweerd, dat hij geen ware *Engastrimythes*, gelijk de *Grieken* de ingewijden in deze onkel-goochelarij noemden, geen werkelijke buikspreker was. Zijn grootste talent is het gezigtenmaken, en eene waarlijk bewonderenswaardige buigzaamheid der spieren, waardoor deze PROTEUS alle menschen- en dieren-vormen, ja zelfs levenlooze instrumenten, tot zekeren trap weet daar te stellen. Deze man met zijn geweldig groot Album, waarin hij de uitdrukking der bewondering uit alle landen verzameld heeft, bevond zich onlangs ook in de hoofdstad van *Schotland*, en had gehoor verleend aan de uitnoodiging van den vermaarden WALTER SCOTT, om hem op zijn buiten, *Abbotsford*, 4 *Duitsche* mijlen van *Edinburg* gelegen, te komen zien, en een uitgezochten kring van vrienden, die daar met *Schotsche* gastvrijheid waren bijeenverzameld, iets van zijne kunsten en pantomime te vertoonen. Een sinds verscheidene maanden zich aldaar bevindend reiziger uit *Dresden* heeft mij het navolgend *Impromptu* medegedeeld, door SCOTT, bij de voorstellingen van den alles nabootsenden ALEXANDER, gedicht:

Of yore in old England it was not thought good
To carry two visages under one hood:
What should folks say to you, who bear faces such plenty
That from under one hood you last night showed us twenty.
Stand forth, archdeceiver, and tell us in truth,
Are you handsome or ugly, in age or in youth?
Man, woman or child? or a dog or a mouse?
Or are you, at once, each live thing in the house?
Each live thing, did I ask? each dead implement too,
A workshop in your person, saw, chisel and screw?
Above all are you an individual? I vow
You must be at the least Alexander et Co.
But I think, you are a troop, an assemblage, a mob,
And that I, as the Sheriff, must take up the job;
And instead of rehearsing your wonders in verse,
Must read you the Riot-act, and bid you disperse.

BÖTTIGER voegt hier, met hoogen lof, eene *Hoogduitsche* vertaling, of liever navolging, bij, vervaardigd door ARTHUR VON NORDSTERN. Doch met de mededeeling derzelve is onze enkel *Nederduitsche* Lezer almede niet geholpen. Daarom wagt de Redacteur, hier eene eigene vertaling te laten volgen; omtrent welke hij verzoekt, dat de vermelding, dat het mede een *Extempore* is, maar die het oorspronkelijke vrij getrouw wedergeeft, als verontschuldiging voor het veelzins gebrekkige worde op- en aangenomen.

Van ouds in oud-Eng'land was 't oorbaar noch goed,
Te toonen twee aanzigten onder één' hoed:
Wat zou men u doen, die uw kunst ons komt bien,
En onder één' hoed er wel twintig laat zien?
Spreek op, aartsmisleider! en zeg ons vertrouwd:
Zijt gij leelijk of mooi, zijt gij jong nog of oud?
Man, vrouw, of een kind? of een hond? of een muis?
Of wel, te gelijk, alwat leeft in het huis?
Alwat leeft, zeg ik? Neen! ook het leeflooze er bij:
Een werkplaats; een zaag, schroef en beitel zijt gij.
En zoudt gij een enkel persoon zijn? Bedrog!
Voor 't minst Alexander en Compagnie toch.
Maar 'k acht u een volkshoop, Jan Rap en zijn maat;
En dat ik, als Regter, die 't vonnis hier slaat,
In steê van uw wondren in rijm te beschrijven,
U mét de Oproer-akte uit elkander moest drijven.

IJ.

BELANGRIJKE VRAAG BEANTWOORD.

A.

Zeg mij, mijn vriend, wijl 't u en allen *intresseert*,
Is 't mooglijk, dat hier ooit de handel weêr *floreert*?

B.

Ja! wanneer de eerste hand niet langer *detailleert*;
De tweede, nietmetal van buiten *ordonneert*;
De makelaar zich met courtage *contenteert*;
Bij 't budget van den staat het deficit *mankeert*;
Geen agiotage meer ter beurze *existeert*;
De zucht tot dobbelspel niet wordt *geanimeerd*;
Het geld des koopmans als te voren *circuleert*,
En 't goed vertrouwen met de opregtheid *retourneert*.

A.

Ik ben van 't geen gij zegt volmaakt *geconvinceerd*,
Maar heb 't vooreerst als „ pia vota" *genoteerd*.

Meng. No. X. bl. 495. onderste regel, lees: *het Hospitaal.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DE GESCHIEDENIS DER AFWERRING VAN DE INVALLEN DER PERZEN IN GRIEKENLAND.

Door

Mr. A. BOXMAN.

Groote gebeurtenissen, in lang verledene eeuwen voorgevallen, vertoonen zich aan de volgende geslachten in een tooverachtig licht, dat de schoone partijen derzelve tot in het wonderdadige verhoogt; terwijl het menschelijke, zwakke, ja zelfs afschuwelijke, dat in dezelve doorstraalde, door dien glans te eenemale wordt verzwolgen. Terwijl wij, door nijd en afgunst, de strengste regters zijn onzer tijdgenooten, wier belangzuchtige drijfveren wij kennen, wier zwakheden, gebreken en misslagen ons in het oog vallen, vergoden wij daarentegen, door eene aangeborene trotschheid op den eernaam van mensch, de helden der vorige eeuwen, opdat wij ons mogen beroemen van hun geslachte te zijn. Daarenboven maakten dichters en redenaars, die, om zelve uit te blinken, liever het heerlijke en buitengewone, dan het ware en dagelijksche schilderen, deze helden en derzelver daden tot het onderwerp hunner gezangen en kunsttafereelen. Voorzigtig in het eerst, verduisterden zij slechts eenige omstandigheden, verglimpten sommige zwakheden, en voegden enkele versieringen bij; doch, stouter geworden, naarmate een langer tijdsverloop het nageslacht afscheidde van de voorwerpen, in welke zij zichzelven wilden doen bewonderen, verdraaiden zij de waarheid, vergaten de waarschijnlijkheid, en stelden de verdichting in de plaats der geschiedenis. Zoo werden menschen, die groote hoedanigheden met niet minder groote zwakheden vereenigden, allengskens tot halve Goden, en daden, in welke

Digitized by Google

zoo wel de hooge adel als de diepe verbastering onzer natuur zigtbaar is, tot wonderen, die boven het peil der menschheid schijnen verheven te zijn.

Nimmer gevoelde ik dieper deze waarheden, dan toen ik, kleinmoedig geworden door het schouwspel der lage hartstogten en grove verkeerdheden, welke de gunstige uitkomst van den vrijheidskamp der herrezene *Grieken* tot op dezen oogenblik verhinderden, en misschien nog jaren lang vertragen zullen, mij, vol afkeer van het tegenwoordige, wendde, om in de grijze oudheid, in de geschiedenis van de oorlogen hunner Vaderen tegen de *Perzen*, troost te zoeken, en daar mijn geloof aan den adel der menschheid weder te vinden. Maar niet uit dichters, niet uit redenaars, niet uit latere geschiedschrijvers, welke meestal het voetspoor van dezen volgden, wilde ik die groote gebeurtenissen leeren kennen: hoe schoon zij dezelve ook mogten schilderen, zij konden het niet doen met die eenvoudige trekken, met die natuurlijke kleuren, als ooggetuigen of tijdgenooten. Ik steeg dus op tot de bron, en nam den Vader der Geschiedenis, HERODOTUS, in handen. Hij toch had hen nog als grijsaards gekend, die in mannelijken leeftijd bij *Salamis* en *Platéa* streden; hij had met den tafelgenoot van MARDONIUS te *Theben*, met THERSANDER (*), gesproken; en de daverende toejuiching, welke hem, eenen geboren' onderdaan des *Perzischen* Konings, te beurt viel, toen hij, voor geheel *Griekenland* en de zonen der door hem verheerlijkte helden, op de *Olympische* spelen, zijne geschiedenissen voorlas, strekte mij ten borg, dat hij over het algemeen waarheid geschreven, of ten minste den welverdienden roem der *Grieken* niet verduisterd had. Doch hoe stond ik verbaasd, hoe werd ik in mijne verwachting bedrogen, toen zijn rond en openhartig verhaal de idealen deed verdwijnen, welke ik, van het spoor geleid door droomende dichters en versierende redenaars, mijzelven geschapen had; toen ik, in plaats van eenstemmigheid, — ver-

(*) HERODOTUS, IX. C. 16.

Digitized by Google

verdeeldheid en twist, in ſtede van allesopofferende vaderlandsliefde — baatzucht en verraderij zag plaats grijpen; toen ik naast dapperheid en heldendeugd lafhartigheid en misdaad beſpeurde, en de onbegrijpelijkſte zorgeloosheid en de tastbaarſte misſlagen bemerkte, waar ik alleen allesberekenende bedaardheid en onovertreffelijke wijsheid meende te moeten verwachten! De adem der waarheid had thans van voor mijn oog den tooverneve! verjaagd, die alles zoo wonderbaar vergrootte, en ik ſchaamde mij over mijne dwaasheid, dat ik het had kunnen vergeten, dat de menſchen *menſchen* blijven, in welke eeuw zij ook mogten leven. En toen ik, na eene herhaalde lezing, den ouden, trouwen gids uit de hand leide, die, ſpraakzaam en onpartijdig, mij zoo wel het heerlijke als het onedele, het meesterlijke als het gebrekkige, het heldhaftige als het zwakke met kinderlijke eenvoudigheid had aangewezen, toen verzoende ik mij weder met het tegenwoordige, en wanhoopte niet langer aan de zegepraal van de goede zaak der thans ſtrijdende *Grieken*. Want hunne Vaderen, door gelijke verdeeldheden verſcheurd, met even groote gebreken beſmet, hadden, met niet grooter krachten, eene oneindig ſterker overmagt bekampt en overwonnen. Ook toen was de bevrijding van *Griekenland* meer een onbegrijpelijk, doch tevens onmiskenbaar gewrocht der Goddelijke Voorzienigheid, dan een werk der menſchen; en die zelfde leiding des Opperregeerders van Hemel en Aarde is ook thans weder in zoo vele onverwachte uitkomſten zigtbaar, dat wij hopend mogen vertrouwen, dat de menſchelijke berekeningen even zoo te ſchande zullen worden als vóór drieëntwintig eeuwen.

Niet ongepast ſcheen het mij in dit tijdsgewricht toe, om dat zelfde vertrouwen bij U op te wakkeren, en, door eene getrouwe ſchildering van het verledene, ook U te verzoenen met het tegenwoordige. Ik zal U de helden van *Marathon* en *Platéa* voorſtellen gelijk zij waren, niet gelijk zij door lateren zijn afgebeeld; ik zal niet alleen hunne deugden en heldendaden, maar ook hunne gebreken en misdrijven vermelden, en aldus, eenigermate ten

Digitized by Google

minſte, den ſchijnbaar zoo ontzettenden afſtand aanvullen, welke er beſtaat tusſchen hen en hunne voor bastaards uitgekretene naneven, die thans tot herwinning dier zelfde Vrijheid de wapens opvatteden. Gij, Mijne Heeren! zult mij in dit uur uwe aandacht niet weigeren. Te warm kloppen uwe harten voor Vrijheid en Regt, te angſtig vestigen zich uwe blikken op den worſtelſtrijd tusſchen het Christendom en het Wangeloof, dan dat Gij niet met belangſtelling zoudt ſtaren op de blijde vooruitzigten, welke Gij uit eene onpartijdige beſchouwing van het verledene voor het tegenwoordige kunt trekken. En Gij, beminnelijke Hoorderesſen! zult het mij wel vergeven, dat ik een zoo oorlogzuchtig onderwerp, als *de geſchiedenis der afwering van de invallen der Perzen in Griekenland*, ter behandeling uitkoos; want bij alle die zachtheid, welke de heerlijkſte grondtrek is van uw wezen, gloeit Gij toch bij uitnemendheid voor het groote en verheyene, voor het heldhaftige en dappere; en van dit alles kunt Gij nergens heerlijker ſtalen aanſchouwen dan in deze geſchiedenis, ſchoon dan ook de zwakheden, welke onafſcheidelijk zijn van de menſchelijke natuur, ſoms eene ſchaduw over dezelve mogen heenwerpen. Verleent dan ook Gij den Spreker uwe welwillende aandacht, en verontſchuldigt de lengte zijner Redevoering, om de uitgebreidheid en belangrijkheid zijner ſtoffe!

Het oude *Griekenland* was in eene menigte onafhankelijke Staten geſmaldeeld, welke, behalve het door twee erfelijke Koningen geregeerde *Sparta*, meest allen door Overheden, van het volk zelve aangeſteld, werden beſtuurd. Iedere ſtad bijna maakte eenen dergelijken Staat uit, die het gebied voerde over de rondomliggende dorpen, en, wanneer eenige winst te behalen of eenige beleediging te wreken was, den nabuur onverzoenlijk beoorloogde, zoo het mogelijk was deszelfs vaderſtad aan zijnen invloed onderwierp, en zijne tegenſtanders uit dezelve verdreef. Zoo was het zaad der partijſchap niet alleen tusſchen de verſchillende kleine Staten rijkelijk ge

ſtrooid,

Digitized by Google

ſtrooid, maar hetzelve kiemde ook even welig op binnen de muren der ſteden. Wantrouwen en afgunst, de gewone gezellinnen der Demokratie, heerschten overal onder de burgers, en deden dikwijls oproerige tooneelen ontſtaan, welke de verdrijving der onderliggende partij ten gevolge hadden. Deze zochten dan eene toevlugt in naburige Staten, van waar zij geene gelegenheid ongebruikt en geene middelen onbeproefd lieten, om in hunne vaderſtad en tot hunne ambten terug te keeren; of, indien zij zich daar niet veilig achteden, vloden zij ſoms naar *Klein-Azië* aan het hof des *Perziſchen* Onderkonings, ja zelfs naar *Suza*, de zetelplaats des grooten Monarchs. Aan eenheid was dus niet onder de burgers, veel minder onder de verſchillende Staten, te denken. Hoofdzakelijke overeenkomst van taal, gemeenſchap van Godsdienst en van openlijke feestvieringen te *Olympia* en op andere plaatſen, benevens de gedachte van twijgen deszelfden booms te zijn, waren zwakke vereenigingsmiddelen voor zoo vele, zoo zeer in karakter en denkwijze verſchillende volkjes, die telkens door belang en afgunst, dikwijls door aangeërfde voorouderlijke veete, tegen elkander ten ſtrijd werden gehitst. Één Staat verhief zich boven alle overigen, nadat het koninklijke *Argos* trapswijze zijnen ouden voorrang verloren, en door de verraderlijke handelwijs van CLEOMENES den genadeſlag ontvangen had; en deze Staat was het krijgszuchtige *Sparta*, welks zonderlinge inſtellingen geene menſchen, maar ſlechts treffelijke ſoldaten vormden. Niet tevreden met het regt van oppertoezigt en aanvoerderſchap in den oorlog, dat het zich over de volken van den *Peloponneſus* had aangematigd, overſchreed het de landengte, welke het overig *Griekenland* met dit halfeiland vereenigt, en mengde zich gewapenderhand in de partijſchappen van *Athene*, welks vloten weldra de zeeën zouden bedekken, maar dat toen nog geene krachten genoeg bezat, om zich met het kleine en rotsachtige *Egina* te meten. Wel werd CLEOMENES met zijne *Spartanen* uit *Athene* verjaagd; maar de vrees voor zijne wraak, en de overtuiging van hare on-

Digitized by Google

magt, bragt deze ſtad tot het ongelukkig beſluit, om hulp te zoeken bij den *Perziſchen* Landvoogd van *Ionië*. Hunne gezanten vernederden zich, om, op diens bevel, den grooten Koning aarde en water, het zinnebeeld der ĳns- en dienſtbaarheid, aan te bieden; doch deze misdaad van gekwetst vaderland, gelijk een nieuwer Geſchiedſchrijver dezelve noemt, bragt hun volſtrekt geen bijſtand aan tegen den ſpoedig gevolgden, maar gelukkig afgeweerden aanval der *Lacedaemoniërs*, en was misſchien de eerſte aanleiding tot het onweder, dat ſpoedig zoo verſchrikkelijk op hen zoude losbreken.

Op de puinhoopen der *Mediſche*, *Lydiſche* en *Babyloniſche* rijken had CYRUS eene heerſchappij gevestigd, die, nog door zijnen navolger uitgebreid, het geheele westelijk *Azië*, van de oevers van den *Indus* en *Jaxartes* af tot aan den *Hellespont*, bevatte, en ook het rijkſte land van *Afrika*, het aloude *Egypte*, had ingezwolgen. Hier heerschte thans DARIUS HYSTASPES, een edel en verlicht Vorst, die, *en* door zijne magt *en* door zijne talenten, te regt den eernaam van den *grooten Koning* verdiende, welke zoo dikwijls aan zijne opvolgers verkwist werd. Aan het westelijk uiteinde van zijn rijk, waar de *Egeeſche* zee de kusten van *Klein-Azië* beſpoelt, droeg eene lange rij van *Griekſche* volkplantingen, even welvarend door den uitgebreidſten koophandel, als weelderig door den vruchtbaarſten bodem, met weêrzin het juk zijner Satrapen en der gebiedvoerders, aan welken hij in elk derzelve het bewind had toevertrouwd. Een opſtand brak uit onder de leiding van ARISTAGORAS, tiran van *Milete*, en verſpreidde zich, als een loopend vuur, langs deze geheele keten van bloeijende ſteden. De aanvoerder, welbewust dat zijne magt niet beſtand was tegen den ſchok van den *Perziſchen* kolosſus, zocht hulp bij de *Europeſche Grieken*, van welke die *Aziaten* eenmaal waren uitgegaan; en, nadat hij was afgewezen bij de koele en berekenende *Spartanen*, vond hij dezelve bij de ligtzinnige *Atheners*. Zij zonden hem twintig ſchepen, bij welke de *Eretriërs* er vijf voegden. Met derzelver man-

Digitized by Google

manschap versterkt, waagde hij eene stoute onderneming, viel op *Sardes*, de hofplaats des *Perzischen* Onderkonings van *Klein-Azië*, aan, en legde deze trotsche stad in de asch. Na deze gemakkelijke heldendaad trokken de *Atheners* terug, en lieten de *Ioniërs* aan hun lot over. Maar de gramschap van DARIUS wendde zich niet zoo zeer tegen die oproerlingen, welke hij wist dat hunne straf niet konden ontgaan, als wel tegen die *Europeanen*, die vrijwillig hem de hulde der dienstbaarheid hadden bewezen, en thans ongetergd eene zijner schoonste steden in vlammen deden opgaan. Nog konde zijn arm hen niet bereiken, maar hij zwoer hun dure wrake; en, opdat hij dezen eed geenen enkelen dag mogt vergeten, verordende hij eenen hofbediende, die hem gedurende den maaltijd telkens driemaal waarschuwend moest toeroepen: *o Vorst, gedenk aan de Atheners!*

Met alle mogelijke kunstgrepen werd deze gemoedsstemming nog hooger opgewonden door HIPPIAS, den zoon van PISISTRATUS, die uit *Athene*, alwaar zijn vermoorde vader eene overweldigde heerschappij had uitgeoefend, was verdreven, en thans alles in het werk stelde, om datgene door de hulp der *Perzen* te herkrijgen, wat hij als zijn wettig erfdeel beschouwde. Niet zonder gevolg bleven deze bemoeijingen. Spoedig nadat de van alle hulp beroofde *Ioniërs* te land en ter zee waren geslagen, en de verschrikkelijkste straf voor hun oproer hadden ondergaan, werd er, onder bevel van MARDONIUS, den schoonzoon van DARIUS, een magtig leger afgezonden, dat den *Hellespont* overtoog, en in *Europa* trok, om *Perzië* op *Athene* en *Eretria* te wreken; doch de stormen bevrijdden de bedreigden voor ditmaal van het gevaar. Na het onderwerpen der *Macedoniërs*, werd de vooruitgezeilde vloot, bij het voorgebergte *Athos*, door zulk eenen geweldigen storm beloopen, dat 300 schepen verbrijzeld werden en 20,000 menschen omkwamen. Hierdoor verzwakt, waagde het MARDONIUS niet, thans verder door te dringen; eene sterke zeemagt alleen konde zijne onderneming doen gelukken, en, tevreden met den

Digitized by Google

weg gebaand te hebben, langs welken men *Athene* konde bereiken, keerde hij naar *Azië* terug.

DARIUS, echter, door dit, bij zijne ontzaggelijke hulpbronnen, zoo weinig beduidend verlies niet afgeschrikt, maakte de grootste toebereidselen tot eene tweede onderneming. In dien tusschentijd zond hij Herauten naar alle de steden en Staten der *Grieken*, zoo wel op het vaste land als op de eilanden, die in zijnen naam aarde en water, dat is vrijwillige onderwerping, eischten; want deze hulde beteekende niets minder, dan dat het land, dat zij bewoonden, en het water, dat zij dronken, een eigendom was des *Perzischen* Monarchs. De meeste Staten op het vaste land en alle de eilanden gehoorzaamden aan dezen eisch, ook het toen nog zoo magtige *Egina*. De *Atheners*, echter, en *Spartanen* gaven hunne verontwaardiging lucht door de vertrapping van het bij de Ouden zoo zeer geëerbiedigde volkenregt; zij wierpen de geheiligde boodschappers in eenen duisteren put, en lieten daar hen sterven, spottend er bijvoegende, *dat zij daar de aarde en het water zouden vinden, dat zij eischten.* In plaats van nu door zachtheid en beleid hunne afvallige stamgenooten voor de algemeene zaak te herwinnen, teisterden zij gezamenlijk het nabijgelegene *Egina*, dat weldra een twistappel werd tusschen de beide *Spartaansche* Koningen, van welken de een, DEMARATUS, een gematigd man van groote talenten, van den troon gedrongen, en genoodzaakt werd, om eene schuilplaats aan het hof van *Suza* te zoeken, alwaar ook zijne tegenwoordigheid wel het hare zal hebben toegebragt, om DARIUS het in zijne eigene ingewanden woetende *Griekenland* als eene gemakkelijke prooi voor zijne reuzenmagt te doen beschouwen.

De Herauten waren teruggekeerd, en de gedeeltelijk goede uitslag hunner zending spoorde DARIUS aan, om de uitvoering van zijn plan te verhaasten, dat, ja, wraak op *Athene*, maar tevens de onderwerping van geheel *Griekenland* beoogde. In de plaats van MARDONIUS, die zoo slecht aan zijne hoopgespannene verwachting voldaan had,

Digitized by Google

had, benoemde hij DATIS en ARTAPHERNES, twee aanzienlijke *Perzen*, tot bevelhebbers van den togt, die thans, na eene tusschenruimte van drie jaren, in 490 V. C H., regtstreeks op *Athene* en *Eretria* gerigt werd. In de vlakte van *Cilicië* verzamelde zich het leger, werd daar op 600 schepen van drie roeibanken ingescheept, en, telkens met de bewoners der tusschenliggende eilanden zijne lange rijen vermeerderende, bereikte het spoedig het eiland *Eubéa*, dat slechts door een' smallen zeearm van *Attika* gescheiden is. De grootste ontsteltenis verspreidde zich alom bij dezen onverhoedschen aanval; want men had verwacht, dat de *Perzen* over land zouden aanrukken, gelijk korteling MARDONIUS; doch, gedachtig aan hun ongeval bij het voorgebergte *Athos*, hadden deze den korteren en veiligeren weg, dwars over de *Egeesche* zee, gekozen. Naauwelijks bleef den *Atheneren* tijd over, om aan *Eretria*, dat, op *Eubéa* gelegen, den eersten stoot te verwachten had, 4000 strijders ter hulpe te zenden. Maar zelfs de aanblik der *Perzische* legerscharen kon het vuur der partijschap, dat, gelijk in alle *Grieksche* steden, zoo ook in *Eretria* glom, niet blusschen; integendeel scheen hetzelve daardoor hooger op te vlammen. Sommigen wilden zich verdedigen; maar anderen maakten reeds aanstalten tot verraad. Dit bemerkte AESCHINES, een der aanzienlijkste burgers, die van liefde gloeide voor het algemeene vaderland: hij bezwoer de *Atheners*, ten spoedigste eene stad te verlaten, omtrent den prijs van welker overlevering men reeds met den vijand onderhandelde, en zich voor de verdediging hunner eigene stad te sparen. Deze gaven gehoor aan zijne smeekingen, en gelukkig! want na eene belegering van zes dagen openden de aanzienlijke verraders EUPHORBUS en PHILAGRUS de poorten voor de *Perzen*, en troostten zich met een handvol gouds bij het gezigt van hunne verbrande tempels en hunne in ketenen weggevoerde medeburgers!

Zoo was dan het wraakvonnis des grooten Konings aan *Eretria* voltrokken, en hetzelfde lot stond de grootere

Digitized by Google

beleedigſter, *Athene*, te wachten. Zij ſmeekte om oogenblikkelijke hulp bij de *Spartanen*; doch deze bedekten hunne beſluiteloosheid met de wetten van LYCURGUS, die verboden om een leger anders dan bij volle maan in het veld te zenden, en dit tijdſtip was nog eenige dagen verwijderd. Eerst dan beloofden zij bijſtand, waarſchijnlijk in de overtuiging, dat de groote zaak alsdan reeds beſlist moest zijn. Inmiddels hadden de *Atheners* tien Veldheeren, uit elke ſtadswijk eenen, benoemd, die beurtelings eenen dag het bevel zouden voeren, en onder dezelve MILTIADES, voormaligen bewindvoerder of tiran van het *Thraciſche* halfeiland, die eertijds onder DARIUS zelven tegen de *Scythen* gediend, en wegens zijne mislukte pogingen, om de *Aziatiſche Grieken* tot den afval te nopen, de vlugt naar *Athene* genomen had. Door hen aangevoerd, toog al de weerbare manſchap naar de digtbij gelegene vlakte van *Marathon*. Klein was het aantal, maar de grootſte ſchatting (*) misſchien vijftienduizend zwaargewapenden, en nog had men dezen kleinen krijgshoop ſlechts door het invoegen van ſlaven kunnen aanvullen; alleen de *Plateërs* ſnelden ter hulpe, en voegden duizend ſtrijders bij het onaanzienlijke legertje. Reeds waren de *Perzen* uit *Eubéa* op *Atheenſchen* bodem overgeſtoken, en togen, door HIPPIAS, den verrader zijns vaderlands, aangevoerd, insgelijks naar *Marathon*. Met minachting beſchouwden meer dan honderdduizend *Perziſche* voetknechten en tienduizend voortreffelijke ruiters het kleine hoopje, dat hun den toegang tot het voorwerp hunner wraak wilde affluiten. Zij, de *Spartanen* van het Oosten, van de jeugd af ten krijg opgevoed, en overwinnaars van geheel *Azië*, begrepen niet, hoe die gewapende burgermagt, welke den oorlog ſlechts als een bijwerk hanteerde, en wier dunne gelederen door geene ruiters gedekt werden, ſtand durfde houden bij hunnen aanblik! Daarenboven heerschte verdeeldheid onder derzel-

(*) Van MITFORD, in zijne door EICHSTÄDT omgewerkte *Geſchichte Griechenlands*.

Digitized by Google

zelver aanvoerders, allen met gelijke magt bekleed: sommigen stemden voor eenen stouten aanval; de overigen drongen op eenen spoedigen aftogt; en slechts de kracht der redenen van MILTIADES, die aantoonde, hoe door langer verwijl de *Perzische* partij in *Athene* zelve aanwas krijgen en het loffelijk voorbeeld der *Eretrische* verraders volgen zoude, (waarlijk eene treurige bedenking!) deed tot den aanval besluiten. Op den dag, dat dezen man de beurte des oppergebieds toekwam, werd het waagstuk ondernomen. Zijne krijgskunde vergoedde de onevenredigheid des aantals. In den snelsten loop deed hij zijne medeburgers op de verstomde *Perzen* toeschieten, die in derzelver moed slechts wanhoop en onzinnigheid zagen. Door eene welgelukte krijgslist liet hij zijn zwak centrum doorbreken, en, nadat hij met zijne naar evenredigheid veel sterkere vleugels die des vijands had op de vlugt gedreven, wendde hij zich om, viel de hoofdmagt der *Perzen* in den rug, die reeds meende de overwinning behaald te hebben, en joeg dezelve tot aan het zeestrand, waar zij zich, met een verlies van 6400 gesneuvelden, ijlings inscheepte. Want nog hoopten de *Perzische* Veldheeren door verraad datgene te erlangen, wat zij door geweld niet konden verkrijgen; en deze hoop alleen verklaart hunnen anders onbegrijpelijken terugtogt. Na eene eerste proeve met een viermaal sterker leger te vlugten, viel niet in den aard eens door opvoeding en bestemming zoo krijgshaftigen volks. Met kracht van zeilen en riemen spoedden zij zich naar de verlatene stad, uit welke een der aanzienlijkste geslachten, dat der *Alcmeoniden*, reeds, door het uitsteken van een blinkend schild, het afgesproken teeken gegeven had, dat hun de poorten zouden worden geopend. Maar MILTIADES, die de sluipgangen des verraads had ontdekt, liet de vermoeide overwinnaars geen oogenblik ruste houden; even snel voerde hij hen naar de stad terug, als hij hen had doen aanrukken tegen de vijanden; en deze zagen, toen zij met hunne schepen de haven van *Athene* naderden, hem reeds gelegerd op de heuvels, die dezelve beheerschten, en keerden,

Digitized by Google

den, zonder eenige verdere poging te wagen, naar *Azië* terug.

Op den 29 September 490 werd deze roemruchtige overwinning op het grootſte rijk der aarde behaald door de inwoners van eene kleine ſtad in *Griekenland*, die onverhoeds en onvoorbereid aangevallen, daarenboven geheel aan zichzelve overgelaten was. Want de tweeduizend *Spartanen*, na de volle maan kwanswijs ter hulpe uitgezonden, kwamen, gelijk te berekenen was, te laat, en konden, na de verſche lijken der krijgshaftige barbaren op het ſlagveld aanſchouwd te hebben, alleen boodſchappen aan hunne zenders, dat *Griekenland* gered was ook zonder de *Spartanen*. Des te grooter was de roem der *Atheners*; algemeen werden zij vereerd met den naam van behouders van *Griekenland*; weldra trachtten zij deszelfs beheerſchers te zijn!

MILTIADES bediende zich van zijnen invloed, door deze overwinning verkregen, om met zeventig ſchepen naar *Paros* te ſtevenen; een eiland, tegen hetwelk hij uit zijnen vroegeren leeftijd eene verouderde veete bezat. Doch deszelfs verovering mislukte hem, en onverrigter zake keerde hij terug naar *Athene*, waar deze rampſpoed de wufte volksgunst reeds in gloeijenden haat tegen hem veranderd had. Van verſtandhouding met den vijand beſchuldigd, en zwaar gewond op een rustbed in de volksvergadering gedragen, werd hij veroordeeld ten dood; doch de ſmeekingen zijner vrienden, en een overblijfſel van ſchaamte bij het volk, dat door hem gered was, deden deze ſtaf in eene geldboete van vijftig talenten veranderen; hij kon deze geweldige ſom niet betalen, en ſtierf in de gevangenis. Zoo beloonde *Athene* zijnen behouder; terwijl DARIUS, hoe vergramd ook om het ongeluk zijner Veldheeren, de in ketens tot hem gevoerde *Eretriërs*, welke hem zoo grievend beleedigd hadden, van kluisters deed ontſlaan, en hun eene verrukkelijke landſtreek digt bij *Suza* ter woonplaats aanwees, waar zij, gelukkiger en tevredener dan in het woelzieke *Griekenland*, ten tijde van HERODOTUS voortleefden,

Digitized by Google

den, en hunne taal en zeden op hunne nakomelingen overplantten.

Deze vlugtige ſchets van het gebeurde bij den eerſten *Perziſchen* inval zal U, vertrouw ik, reeds overtuigend hebben doen zien, hoe verre hij van het ſpoor dwaalt, die de *Grieken* uit dien vergoden tijd als modellen van menſchelijke voortreffelijkheid en deugd beſchouwt, en hunne verlosſing aan bovenmenſchelijke dapperheid toeſchrijft. De krijgskundige talenten en de ſcherpzigtigheid van eenen enkelen man, van MILTIADES, wrochtten dit wonder. En wie herkent hier niet de hand eener zorgende Voorzienigheid, die dezen man van eenen uithoek van *Europa* door opvolgende ongelukken naar *Athene* voerde, dat door hem moest gered worden?

Maar een grootſcher tooneel wacht ons, — dat van den tweeden inval der *Perzen*, onder XERXES. Bij al den luister, in welken hetzelve ons de *Grieken* zal doen aanſchouwen, vrees ik echter, dat de donkere ſlagſchaduwen, welke door velen zoo kunſtig verborgen zijn, maar die ik, om der waarheid getrouw te blijven, zal moeten gebruiken, U dien heerlijken aanblik zullen vergallen. Voorheen misten wij verbroedering, trouw en dankbaarheid; hier zullen wij dikwijls ook lafhartigheid vinden.

DARIUS overleefde de nederlaag zijner Veldheeren niet lang; maar zijn zoon en troonopvolger XERXES beſchouwde den oorlog tegen *Griekenland* als eene heilige erfmaking, en als het aangenaamſte offer, dat hij aan de ſchim zijns ongewroken vaders konde toebrengen. Dagelijks aangevuurd door MARDONIUS, die zijne vroegere ſchande wilde uitwisſchen, aangeſpoord en uitgenoodigd door het geſlacht der *Aleuaden*, dat aan de grenzen van *Hellas*, in *Theſſalië*, ten troon zat, en met hoop vervuld door de voorſpellingen van ONOMAKRITUS, eenen *Atheenſchen* wigchelaar, die zijne gewaande kunst tegen het vaderland, in hetwelk hij dezelve had aangeleerd, misbruikte, en te *Suza* de ſlavernij der *Grieken*, als door de *Griekſche* Goden zelve beſloten, voorſtelde; door dit alles opgewonden, ſloeg XERXES de raadgevingen

Digitized by Google

gen zijner bedaardere rijksgrooten in den wind, en besloot, *Griekenland* te verpletten. — Ja, verpletten! Met eene reuzenmagt, zoo als de aarde noch vroeger noch later aanschouwde, wilde hij dat hoopje trotsche Republikeinen overstelpen. Geweldig waren de toebereidselen; geheel *Azië* werd geschokt door het gewoel der zendelingen, die overal de dappersten uitzochten, door het gedruisch der wapenoefeningen, en door het donderend geraas der schepen, die in alle havens werden aangebouwd? De zeeëngte van den *Hellespont* werd met eene dubbele brug bevloerd, een kunststuk der *Phenicièrs*, die, slechts op gespannen touwen bevestigd en door schuiten gedekt, de strijdbare bevolking van geheel *Azië* zoude dragen; het voorgebergte *Athos* werd doorgegraven, ten einde de duizenden van schepen den storm zouden ontwijken, die daar eenmaal MARDONIUS teisterde, en langs eene veilige landvaart de *Griekſche* zeeboezems zouden naderen; magazijnen van leeftogt en krijgsvoorraad werden in alle havens opgestapeld tot aan de grenzen van het digt bij *Hellas* gelegene *Thessalië*, en tallooze Herauten uitgezonden, om van alle de *Grieken*, behalve de *Atheners* en *Spartanen*, over welken het onherroepelijk vonnis der verdelging was uitgesproken, de gebruikelijke hulde te vragen, en het zaad der verdeeldheid door geschenken, beloften en bedreigingen welig onder hen te doen opschieten. In het tiende jaar na den veldslag van *Marathon*, want een opstand in *Egypte* had den togt vertraagd, trok het ontelbare leger vroegtijdig over den *Hellespont* naar de vlakten van *Thracië*; terwijl de grootste stroomen, welke door die landstreek henenbruisen, geen vochts genoeg bezaten, om den dorst der millioenen te leschen, maar verdroogden in hunne killen. Hier zoude men de onafzienbare benden monsteren; doch derzelver aantal konde niet bij enkelen, maar slechts bij tienduizenden bepaald worden; en deze monstering leverde eene slotsom van 1,700,000 voetknechten van allerlei wapenen en allerlei volken! Bewoners van de oevers der *Kaspiſche* zee, van de boorden van den *Indus* en van de *Arabiſche* golf stonden

Digitized by Google

den verbaasd, elkander in dezelfde gelederen te ontmoeten; boogschutters uit de berglanden van *Bactrië*, digt bij de grenzen der *Seren* of *Chinezen*, sloten zich aan de horden uit *Afrika* met hunne lederen kolders en in het vuur geharde javelijnen; woeste *Scythen*, in de pelzen, voor hunne sneeuwvelden geschikt, volgden op de weelderige *Phrygiërs*, *Lydiërs*, *Cappadociërs* en zoo vele anderen; terwijl de *Meden*, maar vooral de *Perzen*, trotsch nederzagen op die bontkleurige mengeling der verschillendste natiën, allen op eenen enkelen wenk huns Konings ten strijd getogen. Boven allen stak de krijgshoop der tienduizend *onsterfelijken* uit, niet slechts door de gouden en zilveren knoppen aan hunne lansen, de zijden met goud gestikte kleederen en schitterende halskettingen, maar ook door de dapperheid en krijgstucht, welke der lijfwacht des grootsten Alleenheerschers voegde. Tachtigduizend ruiters van verschillende wapenrusting, sommigen met lansen, anderen met bogen, eenigen zelfs met lederen werpstrikken, die om den hals des verwijderden vijands met eene verbazende juistheid geslingerd werden, voorzien, dekten de flanken van deze ontzaggelijke menschenmassa, of snelden dezelve met de vlugt des bliksems vooruit; terwijl een hoop *Arabieren*, op kameelen gezeten, en *Afrikanen*, van strijdwagens vechtende, te zamen twintigduizend in getal, zoo wel door woestheid als vreemdheid schrik en verbazing moesten wekken. — Zoo groot was de toerusting te land; niet minder ontzettend was die ter zee. Aan het zandige uiteinde der vlakte, op welke het magtwoord van XERXES deze honderdduizenden uit de verwijderdste gedeelten der aarde had zamengedrongen, lag de oorlogsvloot aan den vlakken en veiligen oever in lange rijen ten anker. Zij bestond uit 1207 schepen van drie roeibanken, alle door cijnsbare volken, *Phenicièrs*, *Egyptenaren* en *Aziatische Grieken*, geleverd. Ontelbaar bovendien, en op ruim 3000 geschat, was de menigte der grootere en kleinere vaartuigen, welke dienden tot het aanbrengen van leeftogt en krijgsvoorraad, tot het aanvoeren van paarden en vee. Volgens de opgave

van

Digitized by Google

van HERODOTUS, beſtond de bemanning van deze drijvende wereld uit 517,600 menſchen. En wanneer men thans den ſtoet bedenkt, met welken de *Aziatiſche* volken ten ſtrijde trekken, de menigte der bijwijven, geſnedenen en ſlaven, welke iederen eenigzins gegoeden Oosterling volgen, dan verwonderen wij er ons niet over, dat die zelfde HERODOTUS het onweerbare gedeelte des land- en zeelegers ten minſte even ſterk durfde ſchatten als het weerbare, en wij worden verplet door de gedachte, dat XERXES met vijf millioenen menſchen uit *Azië* in *Europa* toog!

Gelijk een ſtortvloed, eenmaal aan dijken en dammen ontſprongen en langs het lager liggend land voorthollende, alle de wateren, welke hij in zijne vaart ontmoet, opneemt en verzwelgt, en met dezelve zijne krachten vermeerdert, ſteeds ontzaggelijker naarmate hij verder ongeſtuit voortwoedt, zoo voegde ook XERXES, op zijnen togt tot aan de grenzen van *Theſſalië*, manſchap en ſchepen bij zijne ſcharen en vloten; en de ontelbare *Grieksche* volkplantingen, met welke deze zeekust bezaaid was, zoo wel als de eigenlijke heeren des lands, de *Thraciërs* en *Macedoniërs*, zagen al hunne weerbare manſchap, 300,000 in getal, medeſlepen door den ſtroom, die alles dreigde te vernielen. Met dezelve vermeerdere men derhalve nog dit leger, bij welks beſchouwing wij ons reeds van den vasten bodem der geſchiedenis in het tooverrijk der fabel verplaatst waanden.

Wenden wij thans onze blikken naar het bedreigde *Griekenland*, en zien wij, wat daar gedaan werd, om dezen geweldigen ſtorm te weêrſtaan.

(*Het vervolg en ſlot in No. XIII.*)

WAARNEMING, OMTRENT DE GENEZING EENER HARDNEKKIGE ONTSTEKING DER LEVER. Door A. SMITH, *Med. et Art. Obſtetr. Doctor* te *Beerta*, in de Provincie *Groningen*.

Ik werd, op den avond van den 12 Maart 1825, geroepen bij

Digitized by Google

bij eene gehuwde Vrouw van 48 jaren, van een teeder, schoon voor het overige vlug en gezond gestel, die over hevige pijn klaagde, welke dikwijls, volgens hare aanduiding, als een band, de geheele *regio epigastrica* innam, de ingewanden, op één punt, omstreeks de hartkolk, als ineen schroefde, en dikwijls tot den rug doordrong; hierbij had zij neiging tot braken, hetwelk somtijds ook volgde, en waardoor eene slijmachtige stof ontlast werd. De tong was vochtig, met een witachtig beslag overdekt; de huid droog en heet bij het aanraken; het aangezigt ingetrokken; de kleur bleek; de ontlastingen waren gering; de *urin* hoogrood; de pols was snel en klein. Zij had, sedert acht weken, geene *menses* gehad, schoon dezelve te voren nog geregeld waren geweest. Volgens hare verklaring had zij echter reeds vóór dien tijd een onaangenaam gevoel in de regter zijde bespeurd.

Men had de hulp van eenen Heelmeester ingeroepen, die haar eene *mixtura antispasmodica* uit *aq. menthæ cohob.*, *Laud. liquid. Sydenh.* en *Liquor anod. min. Hoffm.* had toegediend, door welker gebruik de pijn telkens erger geworden was.

De geheele toestand der Lijderes, en de gemelde toevallen, hierbij aanwezig, deden mij eene ontsteking der lever vermoeden, welke in de linker kwab moest huisvesten; waarom ik eene aderlating van zes oncen deed. Ik liet een *cataplasma* uit *Farina Lini*, *HB. Malvæ* en *Flor. cham.* op de pijnlijke plaats leggen, en inwendig het volgende toedienen:

R. *Rad. alth. unc. I.*
—— *Liquir.*
Flor. cham. vulg. āā dr. II.
—— *pap. rhead. dr. I.*
Coq. et inf. in s. q. aq. ad colat. unc. XIV.
adde Oxym. simpl. unc. I.
Sulph. Sodæ unc. β.
Extr. Hyosc. gr. XII.
md.
S. om de 2 uren een half kopje.

Digitized by Google

Den 13den, 's morgens, werd ik vroegtijdig gewekt, om de Lijderes te bezoeken. Ik vond haar gelijk den vorigen avond, even pijnlijk. Eerst waren de toevallen, na de aangewende middelen, iets verminderd; doch weldra weêr verergerd. Het afgetapte bloed van den vorigen avond was zeer ſterk ontſtoken; de randen naderden elkander geheel, zoodat het als een bal in het kopje dreef. Daar de pols nog geſpannen was, tapte ik op nieuw zes oncen bloed af, en liet haar, dewijl zij geene ontlasting had, een *clysma* uit *inf. cham.*, *ſulph.* *Magneſ.* en *ol. Rapar.* zetten; waarop een verligtende afgang volgde.

Den 14den. De pijn was thans van plaats veranderd, had meer de regter zijde ingenomen, en deed zich nu en dan ook hevig in de ſchouderbladen gevoelen. Op het aanraken der zijde gevoelde zij geene vermeerdering van pijn, ten zij er ſterk op gedrukt werd. Ik kon ook geene zwelling der regter zijde ontwaren. De neiging tot braken en de pijn der linker zijde waren aanmerkelijk verminderd. De oogen, de hoeken van den mond waren door eene geelachtige kleur geverwd. Zij klaagde over een' bitteren ſmaak; de tong was vochtig, en weinig beſlagen. Ik oordeelde thans, uit de aanwezige teekenen, dat de ontſteking in het binnenſte of holle deel der lever huisvestte. Ik deed met de *cataplasmata* aanhouden, waarbij *HB. Cicutæ* en *Hyoscyam.* gevoegd werden; tevens liet ik mosterdpappen aan de voeten leggen, als afleidende middelen, en deed weder eene aderlating van zes oncen, welke 's avonds tot dezelfde hoeveelheid herhaald werd. Inwendig diende ik hetzelfde toe als gisteren, met uitlating der *ſulph. Sodæ*; en, ten einde nog meer antiphlogistice te werken, voegde ik er *Nitr.* *Potaſſæ* bij en *Extr. Gram.*

Van den 15 tot den 20ſten was de Lijderes bij iedere verheffing van koorts bijna even pijnlijk; de icteriſche verſchijnſelen vermeerderden met iederen aanval van koorts, dewijl, zoo als natuurlijk is, de galafſcheiding of geheel belet was, gedurende de *purexie*, en derhalve in het bloed *qua talis* terugbleef, of dezelve werd, door

Digitized by Google

door de aanwezige kramp, verhinderd, om naar het *duodenum* te vloeijen, en bleef dus in de galbuis en galblaas of in de lever zelve opgehoopt, doch tevens terstond, door eene vermeerderde en verkeerde werking der inzuigende vaten, welke nu ook tegennatuurlijk het dunnere gedeelte der gal opnamen, in de massa der vochten overgebragt. Na den afloop der koorts verdween de gele kleur bijna weêr geheel.

De aanhoudende pijn, welke gedurende de koorts, en steeds na den afloop derzelve, voortduurde, en de blijvende ontstekingachtige gesteldheid des bloeds, waren zoo vele aanwijzingen, om de aderlating, bijna iederen dag, te moeten herhalen. Alhoewel de pols zelf derzelver noodzakelijkheid niet altijd zoo zeer scheen aan te duiden, bragten dezelve altijd eene merkbare verligting te weeg. Tevens werden haar een of twee reizen daags *clysmata* gezet: deze kunnen, mijns oordeels, als de nuttigste geneesmiddelen in deze ziekte beschouwd worden, daar dezelve niet alleen eene heilzame ontlasting door den afgang bewerken, die in ziekten, waarmede eene verminderde afscheiding der gal gepaard gaat, gewoonlijk traag is, maar inzonderheid, als krampstillende en afleidende middelen, hier te stade kwamen. Inwendig werd het *dec. antiphlog.* voortgebruikt. Daar de afgang somtijds nog traag was, gaf ik haar een *dec. lax. aperiens*, uit *Fruct. Tamar.*, *fol. Senn.*, *sulph. Sodæ*, *Extr. Gram.* en *mel comm.* bestaande. Met *cataplasmata* op de pijnlijke plaats werd aangehouden.

Den 21sten. Dewijl de toestand der Lijderes weinig veranderde, en het bloed telkens, bij iedere aderlating, nog even sterk eene ontsteking te kennen gaf, nam ik mijne toevlugt tot de *Murias Hydr. oxydul.*; een middel, door vele beroemde Geneeskundigen, zoo hier, als in andere landen, in deze ziekte, met oogenschijnlijk voordeel, toegediend. Ik schreef hetzelve op deze wijze voor:

Digitized by Google

℞, *Murbat. Hydr. oxydul. gr. VI.*
Sulph. oxyd. Hydr. ſtib. gr. IV.
Extract. Hyosc. ſcrup. I.
Sacch. albi dr. I.
m. fiant puly. No. VI.

S. om de 3 uren een poeder.

In plaats van *cataplasmata*, welke, door de gedurige vernieuwing en verwarming, te gevoelig op de huid werden, liet ik een *Empl. Cicut.* en *Hydr.* ää *pant. aq.* op de pijnlijke plaats leggen, en deed haar, bij afwisseling, een voetbad geven, met oogmerk, om, door oplosſing en afleiding, den gevestigden prikkel op de lever te derivéren.

Den 23ſten. De pijn der regter zijde was weder erger. De kleur der oogen, zelfs de oppervlakte des geheelen ligchaams, was thans geel geverwd; de tong was vochtig, en met eene ſlijmachtige ſtof overdekt; de ſmaak bitter; de dorst zeer groot, en, om dezen te leſchen, werd haar het *Serum Lactis* toegediend. Ik herhaalde de lating tot zes oncen, en liet, daar zij over geweldige pijn in den rug klaagde, een *Empl. e galb. croc.* op denzelven leggen, en den drank en de poeders voortgebruiken.

Den 24ſten. Het afgetapte bloed van gisteren was even ſterk geïnflammeerd. De pijn der zijde was iets verminderd; maar zij klaagde thans over eene onaangename gewaarwording en trekking in de beide ſchouderbladen, en pijnlijkheid door alle leden. Het kwam mij voor, dat eene rheumatieke aandoening hiermede verbonden was, (waarſchijnlijk veroorzaakt door het gedurig ontblooten der Lijderes, daar zij, wegens de duldelooze pijnen, nu op deze, dan op gene wijze van ligging veranderende, verligting hoopte te vinden) en tot het voortduren der ontſteking medewerkte; waarom ik een *veſicans* op de pijnlijke zijde appliceerde, na vooraf nog vier oncen bloeds te hebben afgetapt. Voor het overige was alles als gisteren, uitgezonderd de zwakheid der Lijderes, welke zigtbaar in krachten verminderde.

Den 25ſten. Zij had, door de werking des *veſicatoriums*, on-

Digitized by Google

onrustig geslapen; de pijn was door denzelven iets verminderd, maar de gele kleur aanmerkelijk verergerd. Dit moet, mijns oordeels, worden toegeschreven aan het wegnemen van den *spasmus vasorum absorbentium*, welke thans de daar aanwezige *bilis*, die belet werd naar het *duodenum* te vloeijen, vrijer konden opnemen. Het afgetapte bloed was iets minder ontstoken; de afgang thans tamelijk, maar bleef, bij voortduring, nog witachtig; de pols snel en klein; de tong vochtig.

De beroemde VOGEL (*) vermeldt, „dat niet zelden, „ bij teedere en gevoelige voorwerpen, (zonder dat het juist „ met de ontsteking in verband staat) de prikkeling, pijn, „ spanning en kramp in de *præcordia* buitengewoon groot „ zijn, en daardoor de onrust en benaauwdheid ongemeen vermeerderd worden; dat alsdan de herhaalde „ bloedontlastingen het verwachte nut niet aanbrengen, „ ja de prikkelbare toestand niet alleen voortduurt, maar „ zelfs trapswijze erger wordt, en de ontsteking daardoor „ duidelijk schijnt onderhouden te worden: de groote „ zwakheid der zieken maakt de verdere bloedontlastingen bedenkelijk. Ik weet niet," zegt hij, „ waar olieachtige Emulsiën, met maankoppen, en derzelver extract, dringender aangewezen zijn dan hier, in verbinding met *calomel*, en het baden tevens der *præcordia* en regter *hypochondrium* met de bovengemelde middelen," enz. Deze beschrijving kwam met den toestand mijner Lijderesse zoo naauwkeurig overeen, dat ik terstond eene Emulsie uit *Sem. pap. alb.* met *extr. Hyosc.* toediende, ten einde de uitwerking te beproeven. Intusschen, voor te veel verkoeling vreezende bij mijne afwezigheid, liet ik het baden achter, en het *Empl.* op de pijnlijke zijde berusten. De poeders werden, tot den 9 April, voortgebruikt, wanneer de Lijderes over pijn in mond en keel begon te klagen; het tandvleesch en de amandelen waren, bij het onderzoek, reeds aanmerkelijk gezwol-

(*) *Handb. Cap. XIX.* § 36. *von der Entzündung der Leber.*

Digitized by Google

zwollen; waarom ik de *mercuriale* poeders, ten einde de *salivatie* te voorkomen, ter zijde ſtelde.

Schoon de Lijderes tot het begin van Junij de toegediende *Emulſiones* met zigtbaar voordeel gebruikte, durfde ik echter, gedurende de *purexie*, het bloedontlasten niet verzuimen, daar hetzelve telkens eene aanmerkelijke verligting van pijn te weeg bragt. Gewoonlijk was ik, om den derden of vierden dag, verpligt, de aderlating te herhalen, uit hoofde de pols dan meer geſpannen en de pijn ſterker was, terwijl de hitte en dorst, gedurende de koorts, telkens verergerden, en het bloed ook altijd nog in een' meerderen of minderen graad ontſtoken was. Ik liet haar, bij afwisſeling, het *ung. Merc.* en *Linim. volat.* op de pijnlijke plaats inwrijven, met oogmerk om oplosſende en afleidende te werken. De afgang was nu geregelder en meer natuurlijk; de icteriſche verſchijnſelen verminderden ook aanmerkelijk. Nadat de pijnlijkheid en zwelling der amandelen en tandvleesch verdwenen waren, continueerde de Lijderes met de voorſchrevene *mercuriale* poeders, onder welker gebruik zij eene groote hoeveelheid vliezen (*pſeudo-membranæ*), door den afgang, met aanmerkelijke verligting, ontlastte. Zoo won zij aanmerkelijk in krachten. De pijn was niet meer dan een drukkend gevoel, zelfs in de koorts bijna onmerkbaar. Alles deed mij derhalve eene ſpoedige herſtelling vooruitzien. Dan, hierin werd ik weldra te leur geſteld.

(*Het vervolg en ſlot in No. XIII.*)

UITSTAPJE NAAR DE SURINAAMSCHE PLANTAADJE JOHANNA EN MARGARETHA, JUNIJ 1823. (*)

Het was mijn voornemen, de ledige uren, welke ik hier zou

(*) De losſe en ongedwongene verhaaltrant, de voorname verdienſte van dit ſtukje van een' onzer jonge vrienden aldaar, zal, vertrouwen wij, hetzelve met vermaak doen leſen. — *Red.*

Digitized by Google

zou doorbrengen, aan mijne vrienden in *Holland* toe te wijden. Niet, dat ik thans, daar ik op eenige uren afstands van *Paramaribo* mij bevinde, nog belangrijke bezigheden heb; maar het Plantaadjeleven, hoe eentoonig ook op zich zelf, levert vaak geheele dagen op, op welke men zoo veel met het een en ander te beredderen heeft, dat men tot eene geregelde bezigheid geene gelegenheid kan vinden. Zoo ging het mij deze eerste drie dagen: thans echter wil ik alleen aan en met mijne vrienden denken en spreken, terwijl een gestadige regen, welke, naar het zich laat aanzien, den geheelen dag zal aanhouden, boven mijn hoofd klettert, en de voorwerpen, die op eenen afstand van vijf minuten van mij verwijderd zijn, geheel voor mijn oog verduistert. Laat ik dan nu het verhaal opvatten van hetgeen ik wegens dit uitstapje naar Plantaadje u wilde mededeelen, na gezegd te hebben, dat ge geene belangrijke voorvallen, die niet dan zeldzaam in eene enkele verwisseling van verblijfplaats, en dat wel op eene distantie van slechts drie of vier uren, kunnen plaats grijpen, hebt te verwachten.

Gij weet, uit mijne laatste brieven, dat het ons voornemen was, tegen het midden van deze week naar de Plantaadje *Johanna en Margaretha* te gaan, om daar eenige dagen door te brengen; eerder dan Donderdag, echter, konden wij niet van *Paramaribo* vertrekken. Bezat ik thans de gave van Mejufvrouw ***, dan zou ik trachten, evenzeer uwe belangstelling op te wekken, bij het verhaal der menigvuldige drokten, vóór dat wij eindelijk met ons geheele huisgezin in de boot zaten, die ons moest overbrengen. Lieve vrienden! men heeft hier alles zoo spoedig niet bij elkaar, wanneer men een paar dagen de stad wil verlaten, als wanneer men in *Holland* eenigen tijd buiten wil gaan doorbrengen. Gaat men den eenen of anderen Directeur eener Plantaadje bezoeken, 't geen gemeenlijk met vrouw en kinderen en de *voeteboys* geschiedt, dan kan men den man toch met zoo een geheel huisgezin niet komen opzetten, zonder wat voor den mond mede te nemen. Er moet dus ook eene ham, of een stuk pekelvleesch, wijn, bier, *sweete sopie* (hieronder verstaat men allerlei likeuren), tabak, cigaren, en wat van dien aard meer is, ingepakt worden: want men ontmoet onder weg geen *Voetangel* of *Nieuwerfluis*, waar men eenige verschapering kan bekomen. Voor het linnen en beddegoed heeft men vrij wat pakkaadje noodig. En hoe ligt gebeurt het dan nog niet,

Digitized by Google

dat men het een en ander vergeet, gelijk wij onze Goudsche waars vergaten. Bij ons was de drokte oneindig grooter, dan op den voor mij zoo belangrijken 17 Nov. ll., toen ik u allen verliet. Hierbij kwam, dat ik voor mij niet wel besluiten kon, de stad te verlaten, zonder dezen en genen, met wien wij gemeenzaam converseren, te gaan groeten. Immers wij zijn thans in den ongezondsten tijd van het jaar; en hoe menigeen, die in dezen tijd alhier plannen vormde, wier uitvoering hij nog eenige jaren meende te kunnen uitstellen, zag reeds den volgenden dag den bode der eeuwigheid om zijne spoede waren, en hem van zijne uitgebreide plannen afroepen, om nimmer dezelve op dit ondermaansche te herzatten! Ik moest mij echter vergenoegen met alleen bij die genen te gaan, welke onze buurschap uitmaken. Hiertoe dan besteedde ik den avond vóór ons vertrek, en vond bij mijne thuiskomst elk reeds wakker in de weer, om zich ter nachtrust voor te bereiden, wijl men voorgenomen had, den volgenden morgen zeer vroeg op te staan, om vooral toch niet te laat te komen. Offchoon het juist mijn voornemen niet was, vroeger dan naar gewoonte op te staan, wierp ik mij echter ook in de armen van Morpheus, en genoot weldra een' vrij aangenamen slaap, welken ik zelden mis, wanneer een stortregen boven mij klettert. Reeds ten 4 ure werd ik gewekt, daar elk bereids op was, en men zich verbeeldde, dat ook ik nog zoo veel te beredderen zou hebben, vóór dat het 8 ure sloeg, op welk uur ons vertrek bepaald was; doch de ondervinding had mij geleerd, dat men in dergelijke gevallen nimmer woekert met den tijd, en ik twijfelde niet, of dit zou ook thans het geval zijn met mijn geselschap. Ik verliet dus ten 6 ure, als naar gewoonte, mijn leger, en nimmer had ik beter voorgevoel gehad; elk vond ik drok in de weer, maar zag niet, dat er nog iets uitgevoerd was; alleen mijn broeder was gereed, en ging nog de eene en andere commissie uitvoeren, waartoe den vorigen dag geen tijd geweest was; ook ik was binnen het uur klaar, en vond toen niets zoo dienstig, dan de vrouwen aan te zetten, om toch niet te laat te komen. Eindelijk begon ik dan ook te bemerken, dat men met het pakken vorderde; doch het sloeg reeds 8 ure, en noch de vrouwen noch de kinderen waren gekleed. Nu was *Holland* in last! Mijn broeder kwam zien, waar wij bleven, daar hij met reden vreesde, dat de Heer J***, met wiens pontje wij vertrekken zouden,

Digitized by Google

den, reeds op ons wachtende zou zijn. Hij zond den *voetboy* naar den waterkant, om naar het pontje uit te zien; deze kwam niet terug; vol ongeduld vloog mijn broeder daar heen, om hem op te zoeken; in één woord, schoon met den besten wil van onze zijde, werden wij, door het talmen en beredderen van dezen en genen, tot over 9 uur opgehouden, als wanneer wij karavaanswijze de deur uitstapten. Aangenaam was het ons, bij den waterkant komende, te zien, dat de Heer J***, die zoo vriendelijk geweest was, ons de gelegenheid van zijn vaartuig aan te bieden, niet vóór ons gereed geweest was, daar hij te gelijk met ons aankwam. Nu waren wij met alle ons pakkaadje weldra ingescheept; de *voeteboys* zaten aan den steven; zes Negers namen de riemen op, en weldra waren wij midden in de rivier *Suriname* tusschen de schepen, die onlangs uit het moederland hier gearriveerd zijn. Het weder was op dat tijdstip bijzonder gunstig; wij konden dus in het afzakken der rivier onbelemmerd het gezigt genieten op de stad *Paramaribo*, zoo wel als op de onderscheidene Plantaadjen, die aan de rivier liggen. Aldus bereikten wij, door zes gespierde knapen voortgeroeid, weldra de Fortres *Nieuw Amsterdam*, waar wij pleisteren moesten, tot dat de opkomende vloed ons in de gelegenheid zou stellen, onzen togt te vervolgen, en de *Commewyne* op te varen. Verscheidene vaartuigen wachtten daar met ons den vloed af, zoodat wij hier nog al vele onderscheidene gezigten genoten. Aan onze zijde aanschouwden wij de Fortres; rondom ons bosschen, hier en daar alleen door de Plantaadjen, welke de boorden der *Suriname* en *Commewyne* bezoomen, vaneengescheiden; midden in de rivier allerlei vaartuigen; eindelijk in het verschiet den mond der *Suriname* vlak voor ons. Wij troffen het juist, dat er een *Hollandsch* schip aan de *Bramspunt* (gelegen aan den mond van de *Suriname*) binnenzeilde. Twee van ons gezelschap gingen aan de Fortres aan wal; hier ontmoetten zij eenen Serjant, die hun verhaalde, dat hij reeds 23 jaren in de Kolonie geweest was; zijnde hij te voren Plantaadjeman geweest. Wij bewonderden 's mans langmoedigheid; en waarlijk die bewondering is niet onverdiend, wanneer men 1300 mijlen verre gaat reizen, en zich bovendien aan de gevaren der zee blootstelt, om in een onbekend gewest zijne fortuin te maken, en het in 23 jaren niet verder dan tot Serjant heeft kunnen brengen! Wij vertrouwden, dat de man ver-

Digitized by Google

diende beklaagd te worden; offchoon men het algemeen eens is, en de aard der zaak brengt het mede, dat iemand, die werken wil en kan, altijd hier te lande op eene fatsoenlijke wijze zijn brood kan vinden. Hierover uit te weiden, zou hier ter plaatfe minder voegen; alleen haal ik, tot zoo vele bewijzen, aan, alle zoodanigen, die thans nog albier in vrij gunftigen toeftand zijn, offchoon zij bij hunne komst niets bezaten. — Onze roeijers, die waarfchijnlijk zich des te meer gehaast hadden, om vroeger aan de Fortres te zijn, en aldus langer te toeven, namen de ftilte nu ook waar, om hunne *bananas* en *fweete mofo* voor den dag te halen. Ook wij, zoodra wij allen weder in de boot bijeen waren, volgden weldra hun voorbeeld; en nu zag men hier een' fchotel gekookte rijst voor den dag komen, daar een koud ftuk pekelvleesch; deze ligtte een dekfel op, en eene heerlijke gebraden kip deed elk watertanden; gene deed een fchapenbout verfchijnen. Nu raakten alle monden in de weer, en het *breakfast* fcheen elk bijzonder welkom te zijn. Wij waren nog drok aan het eten, toen een pontje, dat met ons aan de Fortres gelegen had, den vloed begon waar te nemen, en ons vaartuig voorbijkwam. Onze roeijers gaven ons, door het werpen hunner riemen in het water, te kennen, dat zij zich niet gaarne wilden laten voorbijroeijen, en fchenen aldus een verzoek in te leveren, om het *breakfast* af te breken. Het is eene algemeene opmerking, dat de Negers, van welken landaard ook, zelfs de *Kreolen*, (d. i. dezulken, die in de Kolonie geboren zijn) in geen ftuk zoo naijverig zijn, om de overwinning te behalen, als in het roeijen. Hiervoor, en ook hiervoor alleen, betoonen zij, over het algemeen, eene bijzondere liefhebberij; terwijl al hun overig werk met dwang moet gefchieden. — Toen eindelijk het ontbijt aan kant was, ging het vaartuig dan ook weêr, door den vloed en de wakkere riemen voortgejaagd, met vogelvlugt door de *Commewyne*; en onze roeijers hadden zeker elk wel vier armen gewenscht, om het pontje, dat ons nagenoeg een kwartier uurs vooruit was, des te eerder in te halen. Dewijl wij echter met ons vaartuig de rivier moesten overzetten, welke daar ter plaatfe zeker een kwartier uurs breed is, terwijl het andere pontje den digtstbij gelegenen oever hield, gelukte zulks niet eerder, vóór dat wij op eenen korten afftand van de *Johanna en Margaretha* waren, aan wier landingsplaats wij bij 1 ure aan wal ftapten.

On-

Digitized by Google

Onze vriend C***, Directeur dier Plantaadje, die in zijn middagslaapje gestoord, was door zijn volk, dat ons had zien aankomen, verliet reeds zijne woonplaats, om ons te gemoet te treden; terwijl het niet aan handen mangelde, om alle onze *fannies* uit het vaartuig te brengen. Doch nu ontstond er weder geene mindere drokte, daar de Negers alles, wat los en vast was, uit het pontje aan wal bragten, zonder te vernemen, of het bij ons of bij den Heer J*** behoorde; nu moest alles weder nagezien, en het een en ander weder in het vaartuig gebragt worden.

Het scheen, alsof de regen ons slechts even den tijd had willen laten, om de galerij van het woonhuis binnen te treden; immers naauwelijks waren er stoelen voor elk van het gezelschap geplaatst (d. i. voor ons mannen, want de vrouwen verwijderden zich weldra, als naar gewoonte), of een zware stortregen verduisterde weder alles, wat op een geringen afstand van ons was, terwijl wij ons onder de galerij met een kop thee verfrischten. Ook hier vloog de tijd, al pratende, spoedig om; en, daar eindelijk de regen ophield, wilde de Heer J*** den vloed nog waarnemen, om zijne Plantaadje, die hoogerop aan de *Commewyne* ligt, vóór het vallen van het water te bereiken, en scheidde dus van ons, na ons geheele gezelschap uitgenoodigd te hebben, om den aanstaanden Zondag bij hem op *Killestein* te komen doorbrengen.

Daar ik naderhand zal moeten vermelden, hoe de regen ons in het volvoeren van dit plan hinderde, zou dit welligt voor *Hollanders* vreemd schijnen, die zich geen denkbeeld kunnen vormen van de stortregens, die wij op zekere tijden van het jaar in deze luchtstreek zien vallen. — Gij moet dan weten, dat wij thans in den grooten regentijd zijn, welke dit jaar al bijzonder vroeg begonnen is. Deze tijd wordt voor den ongezondsten van het geheele jaar gehouden; en geen wonder! Immers het gebeurt niet zelden, dat men de opgaande zon reeds door eene sterke regenvlaag beneveld vindt, terwijl zij bij haren ondergang nog mensch en vee voor den regen ziet schuilen, zonder hen, gedurende den geheelen dag, een enkel oogenblik met hare weldadige stralen te hebben kunnen koesteren. Een geheele drooge dag is eene zeldzaamheid; kleine regenbuijen minder om dezen tijd te verwachten; meestal stortregens, op welke te regt past de ma-

manier van spreken, welke men in *Holland* bezigt: dat het regent, alsof het water met emmers uit den hemel nederstort.

Offchoon dus de regen Donderdag ophield, voorspelde ons de betrokkene lucht echter voor dien dag weinig mooi en droog weder; wij zagen dus van alle wandelingen af, en, in plaats van zelve naar de digtbij gelegene Plantaadje *Frederiksoord* te kuijeren, waar vrienden en kennisfen van ons uit de stad gelogeerd waren, zonden wij hun ons compliment met den *voeteboy*, en lieten, gelijk wij bij ons vertrek uit de stad beloofd hadden, vooral aan onzen vriend, Do. M***, die mede aldaar zich bevond, weten, dat zijn gezin in de stad welvarend was. Kort daarna ontvingen wij eene uitnoodiging van hunnen gastheer, den Heer B***, welke die Plantaadje administreert, om bij hem het middagmaal te komen gebruiken; maar het slechte weder, en vooral de bedenking, dat op *Johanna en Margaretha* reeds het een en ander voor het middagmaal gereed gemaakt zou zijn, deed ons besluiten, voor die invitatie onzen vriendelijken dank terug te zenden, het voornemen behoudende, om den volgenden dag op *Frederiksoord* eene visite te maken; doch ook hierin werden wij naderhand verhinderd, zoo door den regen in de morgenuren, als wijl het gezelschap, dat zich op die Plantaadje bevond, kort daarop weder naar het Fort terugkeerde. Het overig gedeelte van Donderdag leverde ons dus weinige gelegenheid, om een' voet buiten het woonhuis te zetten; al koutende verdween alzoo die dag, en het gezelschap, door de drokten van den morgen vermoeid, begaf zich vroegtijdig ter ruste, zoodat ten half tien ure 's avonds, in en rondom het woonhuis, het grootste gedeelte, zoo niet allen, eene diepe rust genoten.

Het zou onvergeeflijk zijn, u, terwijl ik een uitstapje naar Plantaadje beschrijf, onkundig te laten van de gewone manier van leven aldaar, die dan ook nog al verschilt met de leefwijze aan het Fort, d. i. in de stad *Paramaribo*. — Hier (in de stad) staat men meestal, gelijk ook op Plantaadje, vroeg op, zoodat de opkomende zon weinige inwoners meer in den slaap behoeft te storen. Er is hieromtrent echter ook al geen regel zonder uitzondering, en, hoe matineus ook verre het grootste gedeelte moge zijn, vindt men ook hier, gelijk elders, menschen, die kwalijk de vêren verlaten kunnen, tot dat hun arbeid geen langer uitstel lijdt. Deze meenen wellig, dat het goud, dat ook vooral hier de morgenstond in den

Digitized by Google

den mond heeft, zoogenoemd *Westindisch* goud is en de proef niet kan doorstaan; waarom zij het dan ook niet noodig oordeelen, van denzelven gebruik te maken. Na een kort ontbijt, bestaande eenvoudig uit een stuk brood met een kop thee of koffij, besteedt men de morgenuren tot de afdoening zijner voornaamste bezigheden. Moet men dezen of genen spreken, of eene visite maken, dit dient vóór 8 ure te geschieden, wijl na dien tijd de hitte het loopen te lastig maakt. Tegen 11 of 12 ure wordt de tafel gedekt, en men gebruikt het zoogenaamd *breakfast*, meestal zonder gasten, ten ware de eene of andere huisvriend zich juist tegen dien tijd aanmeldde, voor wien de *breakfast*-tafel altijd genoeg oplevert. De meeste inwoners leggen zich nu een paar uren ter ruste; welke gewoonte, hoezeer ik er mij in den beginne tegen verzette, thans ook nu en dan door mij wordt gevolgd, wijl ik mij verbeelde, dat dezelve in dit warme klimaat heilzaam is. Immers gemeenlijk voelt men zich alhier na het vermelde ontbijt geneigd tot rust; en reeds SENECA zeide, dat men onder geleide der Natuur niet ligt kan dwalen. Tracht men mij tegenwerpingen te maken, dan haal ik het voorbeeld van BOERHAAVE aan. Ik herinner mij, namelijk, in zeker *physiologisch* werk gelezen te hebben, dat die groote man, het met zichzelven niet eens zijnde, of het loopen of rusten na den eten het gezondste was, ter proefneming eenige honden zoo veel spijze liet voorzetten, als zij nuttigen wilden; daarna nam hij een gedeelte dier dieren ter wandeling met zich, terwijl hij de overigen liet slapen; te huis komende, deed zijn lust tot onderzoek hem de geneeskundige wreedheid begaan, om allen deze dieren de maag open te snijden, en nu bevond hij, dat het eten in de magen der honden, die geloopen hadden, onverteerd gebleven was, terwijl integendeel in die der overigen de ingenomene spijze tot een behoorlijken staat van vertering gebragt was. Doch deze anekdote zal u welligt bekend zijn; vergeeft mij dan, dat ik u op ouden kost onthaalde; ik wilde alleen maar zeggen, dat, indien ik mij soms ook tot een middagslaapje nedervlije, ik alsdan volgens het voorschrift der Natuur handel, die het *post coenam stabis* van HIPPOCRATES eerder schijnt aan te prijzen, dan zijn *mille passus meabis!* Dit middagslaapje, nu, rekt de een langer uit dan de ander; gewoonlijk maakt men tegen half 3 à 3 ure weder op het kantoor te zijn, om het onafgedane ten einde te brengen, en

te

Digitized by Google

te zien, wat de klerken uitvoeren. Allengskens nadert nu de tijd van het middagmaal, dat tegen 5 of 6 ure gehouden wordt, en 't welk men, even als het *breakfast*, door een' kleinen *Appetitmacher* laat voorafgaan. Na het middagmaal dient men thee en koffij voor, en brengt den avond voor het overige op dezelfde wijze door als in *Europa*, behalve dat het souperen hier minder bekend is. Het uur, ter nachtrust bestemd, is gewoonlijk 11 of half 12. Hiervan moet men echter de meeste *Surinaamsche* vrouwen uitzonderen, die zelden later dan tot 9 ure opblijven. — Vergeeft mij, dat ik u op eens zoo van *Johanna en Margaretha* naar het Fort heb teruggevoerd; doch mijne beschrijving van onze leefwijze zou niet volledig zijn, indien ik alleen verteld had, hoe men op Plantaadje den dag doorbrengt.

(*Het vervolg en slot in No. XIII.*)

EEN MIN ALGEMEEN BEKENDE GEESTELIJKE AMBTENAAR.

Onder de *Spanjaarden*, die, na de beslisfende nederlaag der Koningsgezinden, van de vaste kust zich op *Curaçao* kwamen nederzetten, was er een van eene zonderlinge broodwinning. Hij was eigenaar van een Mariabeeld, dat hij, voor een' aanzienlijken prijs, verhuurde, om de zoogenaamde *acht dagen* mede te houden. Wanneer dit beeld niet in omwandeling was, werd hetzelve, ten nutte van het algemeen, in de kerk bewaard. De man werd, wegens zijne bediening, (want elk begrijpt ligt, dat hij met privilegie en authoriteit voorzien was) *Guaan de la Vierga* (*Jan van de H. Maagd*) genoemd. Zijne werkzaamheden bestonden alleen in het mooi en rein houden van het Mariabeeld, hetzelve gedurig van nieuwe en schoone kleedjes, van oorringen en halskettingen te voorzien; en van dezen pligt heeft *Guaan de la Vierga* zich bestendig met allen ijver gekweten: want nooit zag men het beeld van *nuestra Signora del Carmen* van deszelfs achtdaagsche visite in de kerk terugkomen, of het had een nieuw kleedje aan. Of *Guaan de la Vierga* de oudere kleedjes, met eenige opcenten, als zijnde door het beeld van de H. Maagd gedragen, verkocht, en deze speculatie als een tak van zijn inkomen mag worden aangemerkt, heb ik niet kunnen te weten komen; zooveel is zeker, dat hij door het bezit van de *Signora del Carmen* een ruim bestaan had, voor een aanzienlijk

Digitized by Google

lijk man doorging, en te *Curaçao* in een der grootste huizen woonde.

Doch alles op deze wereld is voorbijgaande en van korten duur; zoo was 't ook hiermede gelegen: slechts twee jaren mogt de R. C. kerk te *Curaçao* zich verheugen in het bezit van het beeld der H. Maagd *Signora del Carmen:* op eens krijgt *Guaan de la Vierga* het in 't hoofd, om *Curaçao* te verlaten, pakt het beeld der H. Maagd met deszelfs toebehooren in eene kist, en vertrekt in de maand Augustus 1823 naar *Cuba.* Velerlei waren de gissingen wegens het vertrek van *Guaan de la Vierga.* Eenigen schreven het daaraan toe, dat hij zag, dat het met hem te *Curaçao*, op den duur, zóó niet opnam, als op de *Spaansche* kust; anderen meenden, dat hij de Couranten had *hooren* lezen, (want of *Guaan de la Vierga* zelf kon lezen, daaraan twijfelde men ten sterkste) daaruit vernomen had, hoe laat het tegenwoordig in vele landen van *Europa* is, en daardoor op de gedachte was gekomen, om zijne diensten aan zekere groote, magtige Heeren in *Europa* aan te bieden, of deze hem misschien ergens toe konden emploijeren; doch weder anderen waren van meening, dat deze belangrijke, nuttige man zich van *Cuba*, alwaar men tegenwoordig ook al de dwaze woorden Vrijheid en Volkenregt begint uit te spreken, dadelijk naar *Europeesch Spanje* begeven zou, en deze gedachte is niet ongegrond; want, kort vóór het vertrek dezes kerkelijken Ambtenaars, werd alhier het berigt aangebragt, dat FERDINAND VII, door zijne *Fransche* Broeders verlost, weder te *Madrid* was teruggekomen, om aldaar in zijne oude regten en magt hersteld te worden.

Curaçao, October 1823. B.

EENIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DEN ZODIAK, OF DIERENRIEM, VAN DENDERAH.

De ringvormige Dierenriem van *Denderah*, onlangs naar *Europa* overgebragt, is voorzeker een buit van geheel bijzonderen aard, dien men aan *Egypte* ontvoerd heeft. Toen de *Franschen*, onder den Generaal DESSAIX, langs de boorden van den *Nijl* voorttogen, om in *Opper-Egypte* door te dringen, kwamen zij ook aan het dorp *Denderah*, het oude *Tentyra*, waar verspreide bouwvallen hun de voormalige lig-

ging

Digitized by Google

ging eener oude ſtad aankondigden; maar deze puinhoopen wekten nog op geenerlei wijze het vermoeden, dat deze overblijffelen zouden bewaard gebleven zijn in dien onbeſchadigden toeſtand, waarin zij naderhand werkelijk zijn aangetroffen. Bij het gezigt van den grooten Tempel van *Denderah* werden zij echter op eenmaal zoo zeer van bewondering getroffen, dat de geheele armee haar levendigst vreugdegejuich deed hooren. Inderdaad eene zeldzame hulde, welke de *Franſchen* destijds aan de beſchaafdheid dier oude ſtreken, en aan het vernuft van kunſtenaars toebragten, die vóór meer dan 3000 jaren leefden! Het gezigt dezer gebouwen had zoo zeer de bewondering der armee gewekt, dat de ſoldaat zelf zijnen weg verliet, om deze gedenkſtukken met eigene oogen te aanſchouwen. Toen de Generaal DESSAIX de verſchillende verblijven des Tempels doorliep, ontdekte hij voor het eerst dien ringvormigen Dierenriem, die zich thans in *Frankrijk* bevindt. Hij gaf van zijne ontdekking dadelijk kennis aan de Geleerden, welke den togt naar *Egypte* vergezelden, die dan ook terſtond den grootſten ijver deden blijken, om zoo wel dit wonderſtuk van *Thebaïs*, als de paleizen van *Lougſor* en *Karnac* en eene menigte andere gedenkſtukken te doen kennen, die den voormaligen luister dier gewesten, welke tegenwoordig genoegzaam niets dan woestijnen zijn, ten duidelijkſte bewijzen. De Heer DENON kwam dus te *Denderah*, om deze trotſche gebouwen op te nemen, en eene afbeelding van den Dierenriem te maken.

Nadat men het puin had opgeruimd, hetwelk den Tempel omgaf, en niets ſcheen te beloven, dat den kunſtenaar voor zijne lange en moeijelijke reis zou kunnen ſchadeloos ſtellen, veranderde de zaak op eenmaal van gedaante. Ziet hier de eigene woorden van den Heer DUBOIS-AYMÉ:

„ Ik naderde langzaam, tot op het oogenblik, dat ik den „ top des heuvels bereikt had; nu floeg ik mijne oogen op, „ en zag in mijne nabijheid zes Vrouwehoofden van eene ko„ losſale grootte geſchaard. Mijne verbeelding, hiermede ge„ heel vervuld, liet mij niet toe, iets anders te zien; ik „ bleef beweegloos van bewondering ſtaan. Eindelijk bemerk„ te ik dan ook eenen Tempel op die plaats; maar dit is ook „ alles, wat het geheugen mij daarvan weet voor te houden, „ want ik vestigde geheel geene aandacht op de gedaanten „ en vormen van datgene, wat mij zoo zeer trof. Uit mijne „ bedwelming bekomen en meer naderende, ontdekte ik ook

„ den

Digitized by Google

„ den grootſchen voorgevel van dit gebouw, en de talllooze „ ſchoonheden, die hetzelve verſieren. Ik weet niet, hoe „ ik het zal uitdrukken, wat ik destijds ondervond; maar „ wel, dat ik overluid uitriep: *Wat is dat ſchoon!* en dat „ ik zulks tegen mijne *Qaouds* herhaalde, even alsof zij mij „ verſtonden."

Nadat men eene poort, die den ſterkſten indruk maakt, is doorgegaan, ziet men den ingang van den grooten Tempel voor zich. Het uitſtek is, tot op 60 voeten hoog, onderſteund door zes kolosſale ſtandbeelden van *Iſis*. Het ſchijnt, dat men op eenmaal in eene tooverwereld is verplaatst, zoodanig blijft men ſteeds, in bewondering opgetogen, deze grootſche overblijſſels aanſtaren. Volgens *Egyptisch* gebruik, zijn alle muren, in- en uitwendig, geheel met beeldhouwwerk verſierd, ja zelfs de kolommen zijn daarmede overdekt. Deze afbeeldſels waren weleer met verſchillende kleuren gedekt, waarvan nog een groot gedeelte aanwezig is. Het was ongetwijfeld door middel van dit beeldwerk, dat deze volken de geheugenis van merkwaardige gebeurtenisſen voor de nakomelingſchap bewaarden, die zij dan in hunne heilige taal uitdrukten; zoodat de muren voor hen geſchiédboeken waren.

Men is door een paar duistere opſchriften verleid geworden, deze gebouwen aan de *Grieken* of *Romeinen* toe te ſchrijven. De bouworde ſtrijdt echter geheelenal daarmede. De *Gottiſche* bouwkunst, met hare ſtoute gewelven, kruisbogen, en dunne, als 't ware in bundels gekoppelde, zuilen, gelijkt zelfs nog meer naar het werk van *Grieken* en *Romeinen*, dan deze *Egyptiſche* gebouwen. De *Grieken* kenden deze *hieroglyphiſche* ſchriftteekenen geheel niet; hoe zouden zij dan duizende vierkante ellen muurs, met ongehoorde kosten, met deze teekenen bedekt hebben? Het geheele gebouw is uit een' fijnen, digten zandſteen zamengeſteld, die de eeuwen heeft kunnen trotſeren.

Verſcheidene binnenvertrekken maken het geheel des gebouws uit. Een trap, tot welken echter de toegang verſtopt is, geleidt naar het plein des Tempels, op hetwelk eenige uit leem gebouwde hutten van een ellendig *Arabisch* dorp geplaatst zijn. Daar de trap onbruikbaar is, komt men tot dit plein enkel langs een hobbelig en ſteil pad buiten den muur van het gebouw, vervaardigd uit opeengeſtapelde brokken puins. Dit dorp is hier als in eene foort van ſchuilplaats ge-

Digitized by Google

legen, dewijl de paarden der roofzieke *Bedouinen* hiertegen niet kunnen opklauteren.

Een der zich aldaar bevindende Dierenriemen is aan den ingang geplaatst, en uitgehouwen aan de zoldering tegen de zijdelingsche paneelen.

Op het plein des Tempels vindt men een nevengebouw, uit drie bijzondere stukken bestaande, waarvan het eerste van boven open is, en den toegang bevat tot het tweede, hetwelk door twee vensters licht schept. Vervolgens komt men in het derde, hetwelk geen ander licht dan door de deur ontvangt. Al de muren zijn met beeldhouwwerk bedekt, dat met de uiterste zorg vervaardigd is. De verf, waarmede zij overtogen waren, heeft aan de werking des tijds geenen weêrstand kunnen bieden, of is met eene roetkorst overdekt, afkomstig van den rook der flambouwen van de reizigers, die tot daartoe doordrongen. In het middelgedeelte van dit gebouw, nu, werd de ringvormige Dierenriem gevonden.

De zoldering dezer zaal is in twee gelijke deelen verdeeld door eene figuur, die in eene soort van rolrolde nis is geplaatst, en welker voeten van den besten stijl zijn. Langs elke zijde loopt een zoom van *hieroglyphische* teekens. In de linker afdeeling dezer zoldering bevond zich het bedoelde stuk. Hetzelve is almede in eene soort van digten zandsteen uitgehouwen. De zoldering van het verblijf, waar dit stuk aangetroffen werd, is gemaakt uit drie groote steenen, zoo kunstig zamengevoegd, dat men, in weerwil van den ouderdom des gebouws, nog niet in staat is, de voegen te ontdekken; men heeft dezelve eerst gevonden, toen men deze steenen wilde wegnemen. Een derzelven bevat het middelstuk des Dierenriems bijna geheel, benevens acht van de twaalf beelden, die hem schijnen te dragen; zoodat het geheel de gedaante heeft van een langwerpig vierkant van omtrent twaalf voeten lengte bij zes voeten breedte. De tweede steen, die het middelste gedeelte der zoldering uitmaakt, bestaat uit een' meer fijnen en meer digten zandsteen. Hij bevat het overig deel des Dierenriems, benevens de vier andere beelden, die hem houden. Daar deze steen fijner van korrel is, zoo is het snijwerk daarin ook zuiverder en beter bewaard. Toen deze steen nog op zijne plaats was, bevatte hij ook de schoone beeldtenis van *Isis*, die zich in het midden dwars door de zaal uitstrekte, alsmede een gedeelte der beeldsprakige teekenen, welke op den derden steen gevonden wor-

Digitized by Google

worden, die de zoldering hielp uitmaken. Deze drie ſteenen zijn genoegzaam van gelijke grootte; en, daar zij eene dikte van drie voeten hebben, moet het gewigt van elk derzelven omſtreeks 40,000 ponden beloopen. Men bezit thans in *Frankrijk* den eerstgenoemden met een gedeelte van den tweeden ſteen, te zamen den geheelen Dierenriem bevattende, benevens de twaalf groote figuren, die denzelven aan de zoldering ſchenen vast te houden, en eenige aanhangende beeldſprakige teekenen.

Het is bekend, dat de Heer SAULNIER aan den Heer LE LORRAIN had opgedragen, dezen ringvormigen Dierenriem uit zijne verblijfplaats weg te nemen, nadat hij hem van zagen, dommekrachten en andere werktuigen voorzien had, die uit *Parijs* derwaarts gezonden waren. Deze Heer leide zich met ijver op deze zaak toe, nadat men, op gunſtige voorſchrijving, daartoe eenen *firman* van den *Pacha* had erlangd. Hij nam buitenwaarts van de zoldering zoo veel af, dat de ſteenen nog de dikte van éénen voet behielden; alstoen zaagde hij het ſtuk rondom los, dat hij wilde wegnemen, hierbij eenige uitwendige ſieraden van weinig belangs opofferende. Hij had aanvankelijk het oogmerk, om de zoldering in haar geheel weg te nemen; maar de vrees, dat hij, bij de uitvoering van dit grootsch ontwerp, het voornaamſte voorwerp der werkzaamheid mogt verliezen, bewoog hem, zich bij den *Zodiak* alleen te bepalen. En inderdaad, zonder dezen maatregel van voorzorg ware hem deze buit zeker ontgaan. Men kon er voorts niet aan denken, om deze ſteenen van het plein des Tempels langs de trappen neder te laten, uit hoofde der verſtopping; maar de Heer LE LORRAIN liet dezelve voortſlepen tot aan den ſteilen afhang, die, gelijk te voren aangemerkt is, dient tot eenen weg, om op deze hoogte te komen. De groote ſteen heeft, bij acht voeten lengte, zes voeten breedte; terwijl de kleine, bij gelijke lengte, ſlechts de halve breedte heeft. Beider gewigt bedraagt te zamen genoegzaam 16,000 ponden.

De Heer SALT, Conſul-generaal van *Engeland* in *Egypte*, zich beſchouwende als den éénigen perſoon, die regt had om navorſchingen in *Denderah* te doen, meende van zijn diplomatiek karakter te moeten gebruik maken, om een voorwerp te bemagtigen, welks verkrijging LE LORRAIN bijna het leven had gekost. Immers de gezondheid van dezen Heer had zeer veel geleden, zoo wel door de hitte van het jaar-

Digitized by Google

getij, als door den vermoeijenden arbeid, die tot het gelukkig slagen dezer onderneming werd vereischt. De *Pacha* van *Egypte*, wiens gezag men genoodzaakt werd in te roepen, besliste echter den twist ten voordeele van LE LORRAIN. Deze daad van billijkheid kan hun geenszins bevreemden, die MUHAMMED-ALI kennen, en weten, in welke gunst de *Franschen* bij hem staan. Deze *Pacha* kon zich echter niet genoeg verwonderen, dat de *Europeanen* elkander het bezit van eene zaak betwistten, op welke zoo wel hij, als de *Egyptenaren* in het algemeen, zoo weinig prijs stellen; en hij betuigde lagchende, dat, zoo de steenen van zijn land meermalen zulke levendige twisten mogten veroorzaken, hij genoodzaakt zou zijn, den Grooten Heer te verzoeken, hem eenen helper toe te zenden, om die te beslechten.

DE MISDADIGER.

(APPERT, *sur les Prisons, les Hospices, &c.*)

Hoe vele misdaden straft de maatschappij, welke zij zoude hebben kunnen voorkomen, ja die zij zelve heeft veroorzaakt; gelijk eene slechte moeder, die weigert haar kind te zogen, en het naderhand de wreede kwaal verwijt, welke het met de melk der huurlinge heeft ingezogen!

Een menschenvriend bezocht, op zekeren tijd, eene onzer gevangenissen. Hoe kromp zijn hart zamen, bij het aanschouwen van die barbaarsche vermenging van misdaden met ligte misslagen, dwalingen, ongelukken en jeugdige onbezonnenheden! „Groote God!" riep hij uit, „is het mogelijk, dat men, zonder mededoogen met hunne jaren en toekomstig lot, dezen twaalfjarigen knaap, die aardappelen stal, dien anderen, die een hoen ontvreemdde, dezen, die een brood wegnam, dien eindelijk, wiens ganssche misdaad is een verlaten kind te zijn, dus in het gezelschap laat van dien struikroover, dien schaamteloozen dief, dien moordenaar, wien het schavot verwacht!" — Terwijl hij bij deze gedachte huiverde, naderde hem de man, *wien het schavot wachtte*, en verzocht, als eene gunst, hem zonder getuigen te mogen spreken. Terstond zag nu onze menschenvriend in hem niet dan een' ongelukkige, dien hij moest vertroosten. Hij nam hem alzoo minzaam ter zijde, terwijl zachtmoedigheid om zijne lippen zweefde. „Hoezeer beklaag ik u!" sprak hij hem toe: „Hoe toch hebt gij zoo geheel den Godsdienst en het

Digitized by Google

het gevoel der menſchelijkheid kunnen vergeten en verſmoren, dat gij een' uwer natuurgenooten van het leven kondet berooven? Helaas! in den toeſtand, waarin gij thans verkeert, wat kan ik voor u doen? Mijn medelijden baat u luttel; van God alleen moet gij alles verwachten; uw berouw vermag veel, en met weemoedige blijdſchap wil ik mijne gebeden met de uwe paren." — „Mijnheer!" hernam de Misdadiger op een' zachtzinnigen en bedaarden toon, „ſinds lang verwacht ik niets meer van menſchen; mijne hope is op God. Intuſſchen kunt gij nog iets voor mij doen, en ik heb eene bede aan u. Verleen mij een oogenblik gehoor. Wees van mijne vroege jeugd af, of, om beter te zeggen, een verlaten kind, leefde ik van aalmoezen. Bedelbrood is een harde kost, dien dikwijls de verachting alleen aan het lastig aanhouden ſchenkt, of liever toewerpt. Op zekeren dag (de honger drong er mij toe) ſtal ik eenige appelen; ik werd gevat. Hadde men mij het kwaad, in den dieſtal gelegen, onder het oog gebragt, ik zoude er berouw van gehad hebben: maar men zeide mij niets; men behandelde mij hard; men ſloot mij, gedurende verſcheidene maanden, op met menſchen, door losbandigheid bedorven en met misdaden bezoedeld. Hunne raadgevingen verleidden, hunne valſche grondbeginſelen verblindden mij, en bij het verlaten der gevangenis was ik een behendige dief geworden. Van-nieuws greep men mij, en van nieuws en dieper nog werd ik in die verblijf der eerloosheid verleid en verward. Na verloop van eenige jaren herkreeg ik mijne vrijheid; ik werd een geweetenlooze moordenaar!... Mijne overdenkingen, en, durf ik zeggen, mijn natuurlijk gezond verſtand, hebben mij ten laatſte tot inkeer gebragt. Onzinnige! Ik waande mij op de maatſchappij te mogen wreken; zij wreekt zich thans op hare beurt.... Mogt ik tot dezen prijs vergiffenis verwerven bij het éénig regtvaardig Wezen, dat weet te onderwijzen en te vergeven!" Op deze woorden hief de Misdadiger zijne oogen ten Hemel, en de uitdrukking zijns gelaats was vol van eerbied, vertrouwen en ware vroomheid. Hij vouwde zijne handen; de wijsgeer deed desgelijks, en ſtoorde zijne godsdienſtige aandacht niet. Weldra ging hij met warmte voort: „Mijnheer! Mijnheer! aanſchouw deze jeugdige knapen, wier onſchuld nog niet verloren is, en die alleen behoeven op den goeden weg gebragt te worden; wat kunnen zij, te midden van ons, anders opdoen, dan het beſmettend voorbeeld der misdaad en de heilloosſte leſſen? Mijnheer! Mijnheer! in den naam van God

Digitized by Google

almagtig, bijaldien gij eenigen invloed bezit, verwijder dan van hier die ongelukkige kinderen! Dat men hen onderwijze, dat men hen opbeure, dat men hunne arme zielen verheffe, in ſtede van ze te verbeeſtelijken! o, Welk eenen dienst zoudt gij hun bewijzen! Wat mij betreft, deze is de éénige gunst, die ik van u ſmeek, gelukkig van alsdan ten minſte één goede daad verrigt te hebben, alvorens te verſchijnen voor den opperſten Regter." — Hij zweeg. De wijsgeer bleef van verbazing en bewondering roerloos ſtaan. „ Wetgevers," riep hij uit, „ en gij allen, die magt bezit, welk eene les voor u!"

HET LEVEN VAN VROLIJKE FRANSJE.

Weg, ſtroeve Zedigheid! weg, Ernst! met al uw rimpels!
Wie 's levens zee bezeilt, voer' lustjes in zijn wimpels;
Op zoete vrijheid tuk, breek' hij door elken band,
Gedreven door den wind, die zijne zeilen ſpant!
Dus dacht ook Fransjen eens, wiens nooit volprezen leven,
Zoo ver mijn kennis reikt, nog nimmer werd beſchreven.

Zijn vader was een man, die goeds genoeg bezat,
Voor elke vreugde lust, maar niet tot werken had,
En, ſchoon Fortuin hem mild met elke gaaf bedeelde,
Zich, wars van bezigheid, uit loutren ſmaak verveelde.
Mama, die, in haar jeugd, een welgevulde koon
En rozen had der kunst, ging in haar ſtad voor ſchoon,
Daar, aan haar rijk geſlacht bij ſchepels toegemeten,
Het ſchitterend metaal de verfdoos deed vergeten.
Zij had de poezie hand door arbeid niet bevlekt,
Noch naar een ſtroeve naald of huiswerk uitgeſtrekt;
Maar bezig, ieder uur, met kwikjes, ſtrikjes, plooijen,
Was zij een meesteres in 't, naar de Mode, tooijen.
Uit zuivre liefde alleen werd eens de knoop gelegd;
Een voorbeeld was hun huis der zaligheên van d'echt.
Tot aan den middag bleef de glorie van den morgen,
In der gordijnen ſchaauw, voor 't edel paar verborgen;
En bijna let de nacht zijn' zwarten fluijer af,
Eer zich met 't vrome wijf de man ter rust begaf.
Hij had wel nu en dan zijn' vreemden ſmaak en grillen;
Maar 't vrouwtje waagde 't niet, den echtvriend te bedillen.

Daar

Digitized by Google

Daar zij aan eigen trek den vrijen teugel liet,
En nimmer door het oog van manlief werd beſpied.
Geen onweêr ſtak er op, niets mogt hun echtheil ſtoren,
En (mild is toch Natuur!) ons Fransje werd geboren.
De luijermand was rijk, als van Baron of Vorst;
De zoogſter reeds beſteld, met onbeſmette borst;
En, ſchoon zij kracht en merg had in den bloei van't leven,
Van 't lastig zogen was de moeder dus ontheven:
Genoeg had zij gedaan, ſchonk ze aan het knaapje 't licht,
En op haar ſchoudren woog, herſteld, geen enkle pligt.
Vrij moet de ſterveling, dat heerlijk ſchepſel, werken:
Ook 't waardig oudrenpaar ſtelde aan zijn' wil geen perken.
't Vloog alles, als hij ſchreeuwde; en wie hem tegenſprak,
Die vond, als de avond viel, geen bed meer onder 't dak.
Het regende banket, kon men zijn' wensch ſlechts raden;
Zijn gril gold voor vernuft, al mogt ze ook andren ſchaden;
Een oorveeg aan den knecht of de al te trage meid
Bewees zijn warme zucht voor onafhanklijkheid;
En, wie hier aanſpraak ook op regten mogt beweren,
Moest, om het lieve brood, van 't knaapje mores leeren.
Geen Feniks vloog zoo vlug door 't eerſte letterveld;
Verheven boven 't gros was mijn begaafde held:
Hij kon, naauw half volgroeid, reeds enkle woorden ſpellen,
En, ſchoon nog ſtotterend, van een tot twintig tellen.
Zijn ſchrift was als de naam van menig' man van ſtaat,
Waarop men uren ſtaart en dien nogtans niet raadt.
Der Gallen rijke taal moest hij, nog kind, reeds leeren;
Haar kan geen man van ſmaak of hoogen rang ontberen:
Het Neêrduitsch is te ſtroef; maar de andre glad en rond,
Voortreffelijk geſchikt voor eenen beuzelmond.
Latijnſche en Griekſche ſpraak; die kostten luttel zwoegen,
En, pas ſtudent, kon hij verbuigen en vervoegen:
En nu, vol vuur, gevormd, beſchaafd van top tot teen,
Snelt Fransje, eens ieders lust, naar de Akademie heen.
Hier doet de vlugge knaap de ſtoutſte reuzenſtappen
In 't onafzienbaar veld der eedle wetenſchappen:
Niet die, wier merg den geest met ijdle wijsheid voedt,
Hem in het ruim gebied der oudheid wandlen doet,
Of wijzen op den grond der menſchelijke regten,
Waaraan wij dwazen nog, uit domheid, waarde hechten;
Niet die, wier hooge vlugt het oog ten hemel leidt,
Waar 't ſtaart op ſterrenglans en zonnenmajesteit,

Digitized by Google

Daar nederig de wiek plooit bij de gloênde ſtralen,
Om kennis uit den ſchoot der diepe mijn te halen;
Niet die, waarvoor de Dood, al is zijn zeis gereed,
Soms, als hij maaijen wil, uit eerbied, rugwaarts treedt:
Maar 't moorden van den tijd, te traag voor vlugge knapen,
Als ware hun de geest des vlinders ingeſchapen;
Het offeren, omkranst met 's wingerds heerlijk blad,
Aan hem, wiens purpren druif het edelst vocht bevat;
Van zoeten wellust 't zaad in elke borst te ſtrooijen;
En, boven alles nog, 't fatſoenlijk rinkelrooijen.
Zoo leeft ons Fransje daar: hij promoveert met eer,
En keert, met roem belaân, welhaast als Meester weêr.
Zal hij nu van zijn ſtem de pleitzaal doen weêrgalmen,
En ſieren, Cicero! als gij, het hoofd met palmen?
Of, Boerhaave! op uw ſpoor, knaagt wreede ziekte en pijn,
De roem van 't Vaderland, een reddende Engel zijn?
In 't heerlijk Paradijs der fraaije lettren weiden;
Wie tuk op geuren is, in d'eedlen lusthof leiden;
Of puren, altijd noest, gedreven door zijn vuur,
Uit elken honigſchat der lagchende Natuur?
Neen! ſchooner is zijn baan; en, wie hem ook moog' laken,
Hij luistere, en de gloed der ſchaamte verwt zijn kaken.
Hij volgt denzelfden weg, dien menig koopman loopt,
Voor wien der oudren vlijt het goud heeft opgehoopt,
En, 't geen tot roem verſtrekt van groote en wijze heeren,
Een held in 't zwieren is en 't onbezorgd verteren.
Hem is de kunſtenaar in menig' trek gelijk,
Die, bij den gloed der jeugd en aan verbeelding rijk,
Geſtaag het nieuwe ſchept, en kieschheid, ſmaak en zeden,
Door dommen hooggeſchat, beſchouwt als kleinigheden.
Hij is van 't zelfde ras met u, o Puikpoëet!
Die wellust in 't gewaad der reine liefde kleedt.
Hij mikt op 't zelfde wit als die verdienstlijke ouden,
Die over Venus' dienst een leerrijke oefning houden.
Niet grooter is de knaap, dan de eedle handwerksman,
Die lust zoekt voor zijn werk, door 't legen van dé kan;
En, wie om echt genot de warme borst voelt zwoegen,
Zal gaarne zich bij Fransje en zijn gezellen voegen.
Voor hem, die nimmer nog de dagtoorts rijzen zag,
Begint, het is te vroeg, te tien of elf de dag;
En geeuwend moet hij nu het bed van eiderpluimen,
Vermoeid en afgemat en loom en vadzig, ruimen.

Ver-

Digitized by Google

Verveling grijpt hem aán, hoe hij verſtrooijing zoek';
Geen toevlugt in dien nood, dan 't blaadren in een boek.
Hoe! boeken? Moet hij nog, na zulk een ſtudie, leeren?
Kan men, bij echten ſmaak, die vodden niet ontberen?
Neen: 't ligt hier aan de keuze; en 't vrolijk Fransje koos,
Geleid door fijn gevoel; geen blad is zonteloos.
Gij vindt er, wat zijn' lust al aanſtonds moet verraden:
Vertoogen over 't haar en reukwerk en pommaden;
Het leven van Dameet, wars van der oudren huis,
Gelijk een hinde ſchuw voor 't foltrend oefningskruis;
De reis van vluggen Jan, die door de wereld dwaalde,
Zich baadde in zingenot, zijn ſchulden nooit betaalde;
De kunst, om, bij 't gemis van alles, wat een' man
Bevoegdheid voor een ambt of eerpost geven kan,
In vlijerij volleerd, bedreven in het kuipen,
Al wordt hij ook getrapt, het kuſſen op te kruipen;
En, wat hem aanſpraak geeft op d'eerbied van 't heelal,
Hoe men de lieve maagd het best verleiden zal.
De ſpiegel, 't heerlijk glas, toegevend voor gebreken,
Dat deugden toovren kan, al zijn ze 't hart ontweken,
De zoete vlijer, dien geen hoovling evenaart,
Waarin zich hoogmoed blind en ſchoon 't mismaakte ſtaart,
Lokt nu den jongeling; en, zeker te behagen
Aan eigen needrig oog, gaat hij hier wierook vragen:
Die wordt hem toegezwaaid, dien zwelgt hij gretig in,
En maakt nu met zijn werk, hoe moeilijk, een begin.
Daar, waar nieuwsgierigheid, als 't bietje op bloem en blaadren,
Uit elke hemelſtreek den honigſchat komt gaadren,
De ſtaatkunde, engelrein, ons op haar vrucht vergast,
En, als de verſche ſneeuw, zelfs monſters eerlijk wascht, —
Daar lacht hij om den twist van Demagoog en Grooten,
En, wie zijn doel ook' miſ', hij weet toch raak te ſtooten;
Op 't vorſtelijk biljart is hij Napoleon,
En nimmer vond hij nog een' ſterker' Wellington;
Hij ſtuwt de ballen voort, als Grooten legerbenden,
Weet hen geſtaág, door kunst, een' andren weg te zenden,
En ſtopt die, met een kracht, die davert als een ſmak,
Eer iemand het vermoedt, al klotſend in den zak.
Maar, die geſtadig werkt met ſtrakgeſpannen veren,
Kan op den langen weg geen laféenis ontberen:
Hij zoekt haar in het nat, dat geur en gloed vereent,
En, als een loopend vuur, door merg dringt en gebeent';

Digitized by Google

Schoon ondervinding 't ook, door grijze en duttende ouden
En menig Esculaap, voor een vergift doet houden:
Of, als Natuur, jaloersch, dat hij haar hand verfmaadt,
Naar eigen' zinnenlust den jongling dartlen laat,
Dan leent hij, maar te laat, het oor aan hare leering,
Drinkt waterchocolade en worftelt met de tering.
Zoo wordt een uur gedood; de tafel is gereed;
't Is of een ftemme roept: „Gezonden! proeft en eet."
Zitte aan, wien 't lusten moog': zou hem de disch behagen?
De lastige arbeid flechts geeft hongerige magen;
En, wien ook ijver dreef naar bosch of akker heen,
Hij laat genot en werk aan 't ftekeblind gemeen.

Gelukkig volk, dat woont, waar Romes helden rusten,
Of, fchoon Parthenope! aan uw bebloemde kusten!
De zwoele middag voert, als door een tooverroê,
Die al uw leden raakt, het domlig flaapje toe:
Aan 't fonklend oog vergunt Natuur den lonk niet langer.
Maar in het Noorden dut flechts de eedle ledigganger.
Ook Fransje, van dat oud en hoogvereerd geflacht,
Slaapt op de fofa voort, tot frifche thee hem wacht.
Nu, waar den geurgen drank albasten handen brouwen,
Wijdt zich de knaap aan u, o nooit volprezen Vrouwen!
Hij flurpt hem, door uw zorg al fchertfend toebereid,
En 't kiesch gefprek getuigt van 's jonglings zedigheid.
Gij moet hem foms een woord, een weinig ruw, vergeven,
En blozen nu en dan: zoo wèl weet hij te leven.
Geen zeden tast hij aan; fchoon gij in elke punt
Den vriend van reinheid, deugd en Godsdienst merken kunt.
Zijn beelden zijn niet naakt; maar alles kunt ge raden,
En wat hij fluijer noemt, is van de fijnfte draden;
En, als gij rimpels trekt, op eigen waarde fier,
Huilt dubbelzinnigheid ftraks de adder onder 't wier.

Tot eindlijk de avond valt, wordt hier de tijd gefleten;
Nog weinige uren flechts, dan is de dag vergeten:
Maar ook elk uur hoe traag! Komt, vriendlijk Hombersfpel,
Quadrille, Boston, Whisk! verlost hem van die hel:
Want, erger toch dan al het foltren van haar plagen,
Het valt ons Fransje zwaar, dat lastig pak te dragen.
Maar niet de kaart alleen: de toonkunst is gereed,
En noodt hem op 't akkoord, dat zij te fcheppen weet.
Dan, hoe zij' andren ook moog' roeren en bekoren,
Voor harmonie, welke ook, heeft hij volftrekt geene ooren.

De

Digitized by Google

De trippelende dans? Ja, hier eerst vindt hij pret:
De bloem der lieve jeugd, bevallig, vriendlijk, net,
Gezind tot huppelen en tot onschuldig kozen:
Maar zijt voorzigtig, meid! hij aast op lenterozen,
Een vlinder uit het heer, dat ras in sluimring wiegt,
En, na der vleuglen slag, al spottend u ontvliegt.
Zoo eerlijk is zijn hart als 't lagchend oog des valschen:
Kom, nader tot die borst, bij het vertrouwlijk walsen;
En, eer gij 't nog vermoedt, ontleert hij u den blos,
En maakt den stijven band der stroeve zeden los.
Nu heeft de doffe klok reeds middernacht geslagen;
In de armen van de rust ligt, wat wij woelen zagen;
De stilte heerscht alom; zelfs gloeijende eerzucht slaapt
Vermoeid bij d' afgrond in, die aan haar voeten gaapt:
Maar die van Fransjen en zijn wakkere gezellen
Bestaat in Morpheus zelfs, hoe sterk, de wet te stellen.
Hij dale ook zijdezacht op pinkende oogen neêr,
Champagnes tintlend vocht geeft hun de veerkracht weêr.
Bourgognes gloeijend vuur is in hun hoofd gevaren,
En 't bloed gonst, als een stroom, door de opgezwollen aâren.
De flesch wordt nu te koud voor hun verhitte hand;
Zij kletst haar huivrend neêr, en bloedrood wordt de wand;
De tafel raakt omver met volgeschonken glazen,
En 't wordt te naauw in huis voor de opgewonden bazen.
Nu is de ruime straat, schoon ook als pleinen breed,
Zelfs te eng voor 't vrolijk volk, dat van geen sturen weet;
Het vuur vliegt uit den kei, geloks door bloote klingen,
Wijl scherven hier en daar uit broze ruiten springen;
De nachtwacht klept verkeerd, als ware er brand ontstaan;
Zij vat den woesten hoop met forsche vuisten aan;
En eerlang, komt Diaan het schoon tooneel beschijnen,
Zien we in het bed van dons fatsoenelijke zwijnen.
Was dit, o Maatschappij! dier helden meesterstuk,
Arm bleeft ge aan fijn genot en gadeloos geluk:
Gij zaagt de schoonste kunst dan niet ten toppunt voeren,
Noch 't heerlijk weefsel van haar netten, strikken, snoeren;
Geen meisje viel er dan, door 't luistren naar een' eed,
Wijl 't zweren bij die maats slechts boert en spelen beet;
Gij hadt dan 't schouwspel niet der vaderlijke smarte,
Noch van den wreeden worm in 't krimpend moederharte;
Geen traan wierd in uw oog door 't ramlend rif gewekt
Van 't speelkind, bleek en zwak, met vodden naauw bedekt;

En,

Digitized by Google

En, wie verleiding ook, uit wanſmaak wis, moog' wraken,
Tot ſtelſels zaagt gij nooit hun wetenſchap volmaken.
Juich dan die helden toe: is ons het weenen zoet,
Zij lokken hem in 't oog, den zilten tranenvloed;
Liefdadigheid! gij vindt hier, armer dan het meesje,
't Verlaten ſchepſel, door der oudren ſchuld een weesje;
U ſtreelt, gekuischte ſmaak! als het in 't wilde wast,
De vloek, harmonisch ſchoon, die in onze ooren krast;
En, 't geen het toppunt is, het lastig pak der zeden,
De band, die altijd knelt, wordt in het ſtof vertreden.
Hun loon, hun heerlijk loon is, naar verdienſte, groot:
De middag is naauw daar, reeds kwijnt hun avondrood;
Geen oogst ligt in hun ſchuur, door dwaze vlijt vergaderd,
En hart en hoofd zijn arm, nu hen de winter nadert.
Uw zoet, herinn'ring! toch: zij leven van die vrucht:
Der onſchuld droef gekerm, der oudren vloek en zucht.
De wereld moog' hun ook geene achting waardig keuren:
Hoe! zou de groote ziel, moet zij haar derven, treuren?
't Geweten doet haar regt, zoo luid, dat, als het ſpreekt,
Ook nog de laatſte tint van 't ſtervend rood verbleekt.
Alleen toch, 't kan niet zijn: zij zoeken, liefde! uw rozen,
Onmisbaar voor het hart: een vrouw wordt nu gekozen,
Zoo zedig als de knaap: zij vangt hem in haar net,
En zacht, als zijde zelfs, is voor den man haar wet.
„ Verdiend," dus roept zij uit, „ hebt gij van ons de roffel.
„ U, hommel mijner kunne! u ſtraffe mijn pantoffel!
„ 't Is billijk, dat de knaap, die luſt in 't rooven had,
„ Een wreekſter vind' der bloem, die hij in 't ſtof vertrad.
„ 'k Zal uw Megera zijn: en gij, zoo wreed, zoo ſchuldig,
„ Kniel voor mijn' ſchepter neêr, en draag uw lot geduldig!"
Zoo ſpreekt ze: eerbiedig neemt de held zijn mutsjen af;
Hij kust haar poezle hand, en zwijgt tot aan het graf.

H. VAN LOGHEM.

MARIA, OF HET MEISJE UIT DE HERBERG.

Eene ware Gebeurtenis.

Wie is dat arme meisje, wier wild uitzigt een hart verraadt, te zeer geſchokt om zich te kunnen uitſtorten? Zij ſchreit niet, maar dikwijls loost zij een' diepen zucht; zij klaagt nooit, maar haar zwijgen duidt de ongeneeslijkheid aan van een ingekankerd hartzeer. Zij zoekt geenerlei me-

de-

Digitized by Google

delijden tot zich te trekken, noch roept eenige hulp in; koude noch honger baren haar zorg: door haare gescheurde kleederen blaast de gure herfstwind regen en koude tegen haren halfnaakten, verwelkten boezem, en hare wangen zijn bleek en blaauw, als de wanhoop. Ondertusschen is het niet zeer lange, dat dit meisje vrolijk en gelukkig was: de reizigers herinneren zich, dat er geen beminnelijker, opgeruimder meisje was, dan MARIA. Hare blijmoedige werkzaamheid verrukte de gasten, die zij elk met een' glimlach ontmoette. Haar hart was even rein, als vreemd van kinderachtige bloohartigheid. MARIA maakte geene zwarigheid, bij nacht naar de Abdij te gaan, al blies de wind door den somberen zuilengang; gelijk straks nader zal blijken. Zij beminde, en de jeugdige RICHARD had den dag van hun huwelijk reeds bepaald. Zij hoopte voor haar leven gelukkig te zijn; maar RICHARD was lui en loszinnig, en die hem kenden, beklaagden de arme MARIA, en beweerden, dat zij veel te goed voor hem was. Het was in den herfst; de nacht was donker en stormachtig; deuren en vensters sloegen en kraakten door den vreesselijken wind. Twee gasten, vrolijk bij het vuur gezeten, rookten met stil genoegen hunne pijp, en luisterden naar het gegier van den storm. „ Het is „ vermakelijk," zeide een van hen, „ den wind buiten te „ hooren huilen, terwijl men aan den hoek van een' warmen „ haard gezeten is." — „ Welk een schoone nacht," hernam de ander, „ voor een togtje naar de Abdij! Mij dunkt, dat „ men iemands moed niet beter beproeven kon, dan door „ hem thans deszelfs puinhoopen te doen doorkruisen." — „ Ik houd u een souper, dat MARIA er zich op het oogenblik aan waagt!" riep de ander. — „ De weddenschap ware verloren: want ik sta er u voor in, dat zij denken zou „ door spoken vervolgd te worden, en flaauw vallen, zoo „ het toeval haar slechts eene witte koe voor het gezigt „ bragt." — „ Wij willen haren moed beproeven," riep zijn makker al lagchende; „ ik wed terstond, wel verzekerd, „ dat zij het zal ondernemen: eene nieuwe muts zij hare belooning, zoo zij mij een' tak van den vlierboom brengt, „ die in de ruïne groeit." MARIA werd geroepen, en de zaak haar voorgesteld. Luchtig en onverschrokken stemt zij het toe, en rigt hare schreden naar de Abdij. De nacht was donker, de wind hevig, en, terwijl hij met hol gebulder de wolken voortzweepte, beefde zij, al loopende, van koude.

Zij

Digitized by Google

Zij nadert, langs de welbekende paden, en onderscheidt, door het duister heen, reeds de Abdij. Zij weet van geene vrees. Ondertusschen waren deze overblijffels eenzaam en woest, en derzelver schaduw scheen de akeligheid van den nacht nog te vermeerderen. Alles zweeg om haar heen, uitgezonderd de woeste noordewind, die zijn schrikbarend gehuil rondom het oude gebouw deed hooren. Zij treedt over de steenklompen, met mos bedekt, zonder eenigen schrik te gevoelen, en komt eindelijk in het afgelegenste gedeelte der uitgebreide puinhoopen, waar de vlierboom groeit. Blijde van aan het einde haars wegs te zijn, nadert zij, en plukt in haast een' vliertak: op ééns treft het geluid eener menschenstem haar oor; zij staat stil, hoort toe en luistert met inspanning, terwijl haar harte klopt van schrik. De wind blaast met meer geweld; de wilde heester ruischt boven haar hoofd; zij luistert nogmaals, maar hoort niets. Nu zwijgt de wind, en haar angst vermeerdert op het onderscheidenlijk hooren van voetstappen, die naar haar toe komen. Naauwelijks kunnende ademhalen, sluipt zij achter een' breeden pilaar, en verbergt er zich. Op dit oogenblik komt de maan helder van achter de wolken te voorschijn, en zij ziet bij derzelver schijnsel twee misdadigers een lijk dragen. Onbewegelijk van schrik, verstijft haar het bloed in de aderen. Op ééns rukt eene windvlaag den hoed des eenen van het hoofd, en werpt denzelven voor de voeten der arme MARIA. Zij beeft, en verwacht den dood. „ Vervl..... hoed!" roept de moordenaar uit. — „ Dat raakt niet; kom, verstoppen wij eerst het „ lijk," hervat zijn medgezel. Nu ziet zij ze voor haar voorbijgaan; de vrees zelve verhoogt haren moed; zij grijpt den hoed, en vlugt met kogelvaart uit de Abdij. Met eene verwilderde houding stort zij in de kamer van de herberg, en staart de voorwerpen, die haar omringen, op eene vreesselijke wijze aan. Nu kunnen hare ledematen derzelver zwakken last niet meer dragen; uitgeput, ademloos, valt zij op den vloer, zonder een woord te kunnen uiten. Vóór dat hare bleeke lippen kunnen verhalen, wat haar gebeurd was, rigt zich haar blik op den hoed: de oogen wenden zich sluiptrekkend van dit voorwerp af. o God! welke koude schrik deed haar sidderend hart wegkrimpen, toen zij om denzelven het lint gewaar werd, dat zij zelve haren RICHARD schonk!.....

Waar de oude Abdij zich verheft, op de gemeene weide, ziet

Digitized by Google

alet meer nog de gaig van dezen misdadiger. Niet verre van den weg trekt zij de oogen tot zich. De reizlger ſtaart haar aan, en ſchenkt een' traan aan de arme MARIA, het meisje uit de herberg.

HONDENTROUW.

Een jeugdige doofſtomme, aangenomen zoon eens arbeiders te *Vitry*, een ſtadje in het Departement van *Aisne*, had twee vrienden, *Ceſar* en *Piramus*, die hem ongemeen liefhadden. Vóór eenigen tijd, op eene wandeling met zijne getrouwe medgezellen aan de boorden der rivier, viel hij, ſpelende, op eene zeer diepe plaats in het water, waar hij zonder eenigen twijfel had moeten omkomen, zonder den bijſtand dezer twee honden, die, hem ziende verdwijnen, oogenblikkelijk in den ſtroom ſprongen, hem, de eene bij den arm en de andere bij zijn kleed, pakten, en, na langdurige en onvermoeide pogingen, veilig naar den wal ſleepten. — De Municipaliteit van *Vitry* heeft beſloten, eene ſchilderij, door den bekwaamſten kunſtenaar van het Departement, te doen vervaardigen, op welke beiden levensgrootte zuilen worden afgebeeld, en dezelve, ter gedachtenisſe van deze hondentrouw, in de raadzaal op te hangen.

Een troep reizende Komedianten, in *Engeland*, kwam in eene kleine ſtad. Een van hen, dien eigen avond de rol van een' *père-noble* moetende vervullen, leende van een' der bewoners eene pruik, waarvoor hij met een entrée-billet betaalde. De eigenaar bleef niet in gebreke, de repreſentatie bij te wonen, verzeld van zijnen getrouwen *Fox*, hazewind van geboorte en jager van beroep, die zich volkomen rustig gedroeg, tot op het oogenblik, dat de genoemde Acteur optrad; maar naauwelijks verſcheen deze ten tooneele, of *Fox* vloog, midden door en over het Orkest, op de pruik van zijnen meester aan, welke het hem, na eene hardnekkige worſteling, gelukte, van het hoofd en uit de handen des Acteurs, die dezelve dapper verdedigde, te rukken, en leide dezelve aan de voeten van den waren eigenaar neder, onder het ſchaterend gejuich van al de aanſchouwers.

KIN-

KINDERLIJKE LIEFDE DER CHINEZEN.

De *Chinezen* zijn vermaard van wege hunne ongemeene oudermin. Een veertigjarige zoon kreeg van zijne oude, zeer oploopende moeder nog dikwijls harde slagen, welke hij telkens met voorbeeldig geduld verdroeg. Des te grooter was de verwondering eens vriends, wanneer hij hem, op zekeren dag, in tranen en geheel troosteloos vond, nadat hem dergelijk onthaal van nieuws was wedervaren. „Hoe zoo „bedrukt?" vroeg hem deze. „Ach!" was het antwoord, „het ging heden niet als gewoonlijk: mijne goede moeder „sloeg niet half zoo hard als anders; hare krachten vermin„deren; ik vrees, dat zij niet lang meer leven zal."

FONTENELLE EN DE VRIJGEEST.

Een zoogenaamde *sterke geest* zeide tot den beroemden FONTENELLE, dat alles, met ons, een einde nam. „Dat zou „mij leed doen," hernam de wijsgeer; „want, indien ik „hier namaals het geluk moest derven, dat ik in ootmoed „verwacht, wilde ik nog liever lijden dan vernietigd zijn, „omdat lijden *bestaan* insluit."

TITELPRAAL.

Dr. JOHNSON, gevraagd, wat hem dacht van den weidschen titel van zeker zeer klein en onbeduidend geschrift, antwoordde: „Het schijnt mij even zoo, alsof men een 48 „ponder voor de deur van een hoenderhok plaatste, om het „te beschermen."

VERNEDERDE SCHRIJVERSTROTS.

Een Schrijver van zeer middelmatige verdienste, maar groote zelfverbeelding, zeide eens, dat hij op een werk zon, welks onderwerp tot dusverre nog door niemand was bearbeid, ja waaraan zelfs niemand had gedacht. „Maak dan „een lofdicht op uzelven!" kreeg hij tot bescheid.

Meng. No. XI, bl. 527, reg. 10, moest het jaartal (1627.) achter Julij, in stede van voor de onderteekening, staan.

Digitized by Google

REDEVOERING, OVER DE GESCHIEDENIS DER AFWERRING VAN DE INVALLEN DER PERZEN IN GRIEKENLAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 564.)

Athene had door den slag bij *Marathon* niet alleen roem, maar ook magt verkregen. Het had MILTIADES in eenen kerker laten sterven; maar dit treurig voorbeeld van het loon, dat groote verdiensten wachtte, schrikte ARISTIDES en THEMISTOCLES, twee mannen, elkander langen tijd even gelijk in invloed, als zij zich ongelijk waren in braafheid en karakter, niet af, om voor dezelfde weldaden misschien hetzelfde loon als MILTIADES in te oogsten. ARISTIDES, te regt met den naam des *Regtvaardigen* vereerd, ondervond dit het spoedigst. Door den listigen THEMISTOCLES verdrongen, werd hij met ballingschap gestraft, dewijl een ligtzinnig volk den glans zijner deugden niet verdragen kon. THEMISTOCLES, echter, maakte geen slecht gebruik van de grootere magt, die hij op zulk eene onedele wijze verkregen had. Hij begreep, dat het éénige middel, om den dreigenden *Perzischen* orkaan te bezweren, bestond in eene sterke en geoefende zeemagt, welke hij dan ook door zijne wijze maatregelen wist te scheppen, en die weldra de redster werd van *Griekenland*.

Zoodra het gerucht de verzameling des *Perzischen* legers in *Klein-Azië* door *Hellas* verspreid had, vereenigden zich de afgevaardigden der Staten, welke niet gezind waren, om hunne vrijheid zonder slag of stoot op te geven, op de landengte van *Corinthe*. De *Spartanen* en *Atheners* bekleedden daar de eerste plaats. Hier werden de oneenigheden en oorlogen gedempt, die de *Grieken* reeds weder onderling verdeelden, met name die tusschen

Digitized by Google

Athene en *Egina*, en van hier zond men om hulp bij alle volken van *Griekſchen* ſtam. *Argos*, in het harte des lands, weigerde dezelve onder nietige voorwendſels, en hield, uit haat tegen *Sparta*, openlijk de zijde der *Perzen*. GELON, de magtige beheerſcher van *Syrakuſe*, bood tweehonderd oorlogsſchepen en eene zeer aanzienlijke landmagt aan, onder beding, dat hij, of ter zee, of te land, het bevel zoude voeren; doch dit werd door de hooghartige afgezanten geweigerd, die zeiden: „ dat zij „ geene Veldheeren, maar ſlechts ſoldaten noodig had„ den, en dat zij hem niet bij zich wilden voegen om te „ gebieden, maar ſlechts om te gehoorzamen;" waarop zij onverrigter zake terugkeerden, na een bewijs gegeven te hebben van eene trotschheid, die zoo ſlecht voegde in de omſtandigheden, en thans ook een karaktertrek hunner naneven uitmaakt. De *Corcyraëers* beloofden bijſtand, maar lieten hunne oorlogsſchepen de hooge zee houden, tot dat zij den uitſlag des eerſten kamps zouden vernomen hebben; die van *Creta* weigerden alle hulp ten eenemale; maar de *Theſſaliërs*, ofſchoon hunne Vorſten XERXES tot den togt hadden aangeſpoord, waren gewillig om het algemeene vaderland te verdedigen, mits zij door genoegzame hulpbenden ondersteund werden. Deze werden hun dan ook toegezonden, maar ſloegen weldra op de vlugt, op het vernemen der tijding, met welk een vreesſelijk leger XERXES den *Hellespont* overtoog. Zoo algemeen en zoo diep geworteld was de ſchrik, dat zij, nog door onmetelijke afſtanden geſcheiden, reeds op den enkelen naam de vlugt kozen, en zich dus van den voor hen zoo gewigtigen bijſtand der *Theſſaliſche* ruiters beroofden, die thans met den meesten ijver tot de zijde der *Perzen* overgingen. Waarlijk een ſlecht voorteeken voor den eindelijken uitſlag des oorlogs!

Thans beſloot men, de engte der *Thermopylen*, welke *Theſſalië* van het overige *Griekenland* ſcheidt, te verdedigen, en de *Perziſche* vloot af te wachten te *Artemiſium*, dat digt bij deze engte aan zee gelegen is. Deze keuze droeg blijk van eenen heldren blik; maar de ſtrijdmagt,

magt, welke beide plaatsen zoude bezetten, was nog in geenen deele gereed. Lafhartigheid en schrik, op eene onbegrijpelijke wijze met zorgeloosheid en ligtzinnigheid vereenigd, waren daarvan de oorzaken. Lafhartigheid; want bijna alle de *Grieken*, die boven de landengte van *Corinthe* woonden, behalve de *Thespiënsers*, *Platéers* en *Atheners*, en zelfs de *Achaëers* binnen de landengte, hadden zich, door het geven van aarde en water, aan den Koning onderworpen. Schrik; want de Godspraken der *Delphische* priesters, die zelve het ergste vreesden, hadden overal verwarring en moedeloosheid verspreid, en eerst bij eene herhaalde aanvrage kon de list en misschien het goud van THEMISTOCLES het dubbelzinnig antwoord erlangen: *dat de houten muren der* Atheners *niet zouden worden overwonnen*. Zorgeloosheid en ligtzinnigheid; want, terwijl XERXES in *Macedonie* was, stroomde alles, wat adem had, naar *Olympia* henen, waar de vijfjarige spelen op handen waren, en maakten de *Spartanen* toebereidselen, om hun feest, *Carnea* genaamd, met den grootsten luister te vieren. Door deze zwaarwigtige bezigheden afgetrokken, kon men naauwelijks van zich verkrijgen, om aan de verdediging des vaderlands te denken. Toen eindelijk de tijding kwam, dat de *Perzen* verder door zouden rukken, zond men in allerijl 300 *Spartanen*, bij welken zich onderweg eenige hulpbenden voegden, naar de *Thermopylen*, en de schepen maakten zeil naar *Artemisium*, waar dan beide ook nog in tijds aankwamen en hunne posten bezetteden.

Weinige dagen had men aldaar vertoefd, of de *Perzen* daagden op, en eenige hunner vooruitgezeilde schepen overrompelden drie *Griekſche* oorlogsvaartuigen, welke op eenen voorpost lagen, en verdoverden dezelve. Op het berigt van dit weinigbeduidend ongeluk overmeesterde een plotselinge schrik de bij *Artemisium* liggende vloot, en zij vlugtte op de schandelijkste wijze, vóór dat zij nog een' vijandelijken wimpel gezien had. De *Perzische* hoofdmagt, onderrigt dat zij geene *Grieken*, maar slechts de klippen te vreezen had, zeilde voort, en schaarde zich

Digitized by Google

op de reede van *Casthanea*; maar werd daar door zulk eenen geweldigen Noorder ſtorm beloopen, dat 400 krijgsvaartuigen en eene nog grootere menigte transportſchepen werden verbrijzeld, en ontelbare menſchen den dood vonden in de golven. De ſeinvuren der achtergelatene wachters verkondigden deze blijmaar aan de *Grieken*; en deze vonden thans hunnen moed in zoo verre terug, dat zij weder naar hunne vorige legplaats ſtevenden, en te *Artemiſium* de bezetting der *Thermopylen* dekten.

Inmiddels was thans ook het landleger der *Perzen* aangerukt, en had zich voor de engte gelegerd, meenende dat de *Grieken* voor de geweldige overmagt wijken, en hun den doortogt vrij laten zonden. Doch hierin vergiste zich XERXES; want LEONIDAS, de afſtammeling van HERKULES en Koning van *Sparta*, voerde daar het gebied, en deze nooitvolprezen held zoude een toonbeeld geven, hoe een *Griek* zijn vaderland moest en kon verdedigen. Klein was zijn leger, en vruchteloos zijne herhaalde aanvraag om verſterking: de kern beſtond uit 300 *Spartanen*, waarſchijnlijk van een aantal gewapende lijfeigenen of *Heloten* verzeld, en uit 700 *Thespiënſers*; terwijl de geheele ſterkte der zwaargewapenden ruim 10,000 zal bedragen hebben. XERXES, het vruchteloos wachten moede, gaf eindelijk bevel tot den aanval, en gebood in zijne woede en trotschheid, dat men LEONIDAS en deszelfs ſtrijders levend voor zijne voeten zoude ſlepen; maar de natuur der plaats, wier onoverwinnelijke engte nog door de kunst bevestigd was geworden, en de heldenmoed der verdedigers verijdelden de pogingen der elkander ſteeds vervangende benden; en vijf dagen lang was alles vergeefs, zelfs de anders onweêrſtaanbare heldenmoed der tienduizend *onſterfelijken*. Reeds dacht de *Perziaan*, van magtelooze woede razend, in deze ſteile rotswanden den ſlagboom gevonden te hebben, welke zijnen ſcharen de intrede in het vurig gewenschte *Griekenland* zoude ſluiten, toen de verrader EPHIALTES, een *Griek* uit het naburige *Malea*, hem

een

een voetpad aanwees, langs hetwelk hij de dapperen in den rug konde vallen. Door hem geleid, beklom de bloem des legers, de lijfwacht des Konings, den hoogsten top des bergs, te laat eerst bemerkt door de zorgeloose *Grieken* uit *Phocea*, aan welken, 1000 in getal, de bewaking van dezen beslisfenden toegang door LEONIDAS was aanvertrouwd. Deze weken terug, en de *Perzen* trokken verder. Weldra verkondigden vlugtelingen aan LEONIDAS het naderend gevaar, of liever het zeker verderf; en, behalve de *Spartanen*, die den dood verkozen boven de schande, en de *Thespiënsers*, die door hun voorbeeld tot gelijken heldenmoed ontvlamd werden, sloegen alle de overigen ijlings op de vlugt. Ongehinderd liet LEONIDAS hen trekken, welken hij toch niet konde weêrhouden, en bereidde zich thans, van allen bijstand verlaten en van alle hoop beroofd, met de zijnen ten dood, maar besloot tevens denzelven duur te doen betalen door de slaven des grooten Konings. Als leeuwen door het van alle kanten dreigend en onvermijdelijk gevaar in dolle woede ontstoken, renden zij buiten den muur, die de engte verdedigde, en velden alles in het ronde ter neder. Spoedig waren hunne lansen gebroken, en bleef het zwaard hun eenigste wapen. Daar valt LEONIDAS, en *Perzen* en *Grieken* betwisten elkander het dierbare lijk; viermaal dreven de weinige ten dood gewijden de ontelbaren op de vlugt, en verpletterden duizenden, onder welken twee halfbroeders van XERXES. Doch eindelijk komt EPHIALTES met zijne scharen; HYDARNES, de dapperste Generaal der *Perzen*, is aan derzelver hoofd. Nu, van voren en van achteren besprongen, trekt het klein getal der overgeblevene *Grieken* terug op eene verhevenheid, midden in de engte gelegen; en daar, nadat hunne zwaarden aan stukken gevlogen waren, verweren zij zich nog met dolken, handen en tanden, tot dat de laatste der *Spartanen* zoo wel, als de laatste der *Thespiënsers*, sneuvelt. Het mogt XERXES slechts gebeuren, op de ziellooze lijken de wraak te koelen, welke hij den levenden gezworen had.

Digitized by Google

Een regtvaardige, doch ſpade geweldige dood was de ſtraf van den ellendigen EPHIALTES; maar eeuwige eer en roem, ja bijna vergoding, de heerlijke belooning dier tot den dood getrouwe *Spartanen*, wier later verzameld gebeente in die zelfde engte onder eene eenvoudige grafterp ruſtte, met dit zinrijk opſchrift;

Gij, die dees grafterp ziet, 't boodſchap den *Spartanen*,
Dat wij hier ſneuvelden, gehoorzaam aan hun Wet.

De ondankbare nakomelingſchap bemerkte bij den zonneluister, met welken dichters en redenaars hen omtogen, naauwelijks den even helderen, maar door den mist eener onverklaarbare vergetelheid verduiſterden glans der *Theſpiërſers*; en zij, die in leven en dood vereenigd waren geweest, werden geſcheiden in de geſchiedenis.

Ten zelfden tijde werd er ook bij *Artemiſium* ter zee geſtreden; en wij vinden hier de treurigſte blijken van dien ongelukkigen naijver en die ſchandelijke omkoopbaarheid, welke *Griekenland* zoo vaak aan den rand des verderfs, en eindelijk onder het juk van PHILIPPUS van *Macedonië* bragten. De *Griekſche* vloot beſtond uit 271 ſchepen van drie roeibanken, behalve eenig kleiner vaartuig; en, offchoon de *Atheners* alleen bijna de helft derzelve geleverd hadden, en de meeste kunde en onderwinding in het zeewezen bezaten, moesten zij echter het opperbevel overlaten aan eenen *Spartaan*, die misſchien nimmer de zee, dan uit de verte, had aanſchouwd. THEMISTOCLES was de aanvoerder van hun ſmaldeel, en deze man wist zijne laagſte gebreken zelve tot heil zijns lands te doen dienen. Want, toen de verbondenen de zee bedekt zagen met de ſchepen der *Perzen*, en de ſtranden met derzelver tallooze krijgshorden, beving hen de ſchrik, en wilden zij verder achterwaarts post vatten. De terugtogt was reeds in den krijgsraad beſloten; maar de *Eubeërs*, die daardoor geheel hulpeloos aan de woede der *Perzen* zouden worden overgelaten, ſmeekten op de hartroerendſte wijze, om daar nog eenige dagen ſtand te houden, ten einde zij vrouwen, kinderen en

Digitized by Google

en kostbaarſte have konden bergen. Onverhoord bleven hunne ſmeekingen, maar niet vruchteloos de dertig talenten, welke zij THEMISTOCLES ter hand ſtelden. Hij deelde dezelve met den *Spartaanſchen* Oppeṛbevelhebber en eenige andere aanvoerders, zoodat hij echter meer dan twee derden voor zichzelven behield, en de *Grieken* bleven even ſchandelijk op hunnen post, als zij denzelven laſhartig hadden willen verlaten.

De *Perzen*, die aan de overzijde van *Artemiſium*, te *Aphetae*, voor anker lagen, wilden, na zich van den ſchrik des ſtorms herſteld te hebben, de *Griekſche* vloot met éénen ſlag vernietigen, en zonden langs eenen omweg 200 ſchepen af, welke hun den aftogt uit de zeeengte zouden affnijden. Doch in den eerstvolgenden nacht vervielen deze, door een' heftigen wind, op de klippen en banken, met welke deze gevaarlijke zee, zoo vreesſelijk voor den onkundigen of onbekenden ſtuurman, bezaaid is, en werden alle verpletterd; terwijl de beide tegen elkander over liggende hoofdvloten, die inmiddels zonder eenigen beſliſſenden uitſlag geſchermutſeld hadden, op hare veilige ankerplaats geene ſchade bekwamen. Waarlijk, de *ſtormen* waren de beste bondgenooten der *Grieken* en de redders van *Griekenland*, en men erkende dit naderhand, door aan dezelve tempels en altaren te wijden! Doch de gemoedelijke HERODOTUS klimt van het gewrocht op tot de oorzaak, en roept uit: „ Dit al„ les geſchiedde door de Godheid, opdat de *Perziſche* „ en *Griekſche* zeemagt meer gelijk werd, en de eene „ de andere niet zoo verre zoude overtreffen." De *Grieken* ſpoorde dit ongeval aan tot het hervatten van den ſtrijd, in welken zij zich dan ook de overwinning toeſchreven, doch tevens zoo vele ſchepen en zoo vele manſchap verloren, en alle zoo gehavend werden, dat zij tot den terugtogt beſloten. Op hetzelfde oogenblik meldt hun een bode het ongeval der *Thermopylen*, en zonder eenige orde vloden zij, zoo als zij waren en zoo ſpoedig zij konden, naar *Salamis*, een eiland, over de haven van *Athene* gelegen.

Digitized by Google

Terwijl LEONIDAS met de zijnen den doodſtrik gaf, en de golven bij *Artemiſium* rookten van het bloed der verſlagenen, had geheel *Griekenland* te *Olympia* ſlechts oogen voor het ſpel der worſtelaars en wagenmenners. Deze ligtzinnigheid mogt den *Perzen* een hoog denkbeeld inboezemen van het zelfvertrouwen huns vijands, voor ons is zij niets meer dan een bewijs der ſchandelijkſte zorgeloosheid.

Nu waren de beide ſlagboomen, zoo wel te land als ter zee, ontſloten, en de krijgsſcharen van XERXES drongen er door, ſteeds voortgeſtuwd door achtervolgende benden. De *Thebanen* ſtrekten hàar tot leidslieden. Op hunnen togt plunderden en verbrandden zij alle ſteden en vlekken, welke der goede zaak waren toegedaan, en naderden zoo allengskens *Athene*. Hier was alles in de grootſte verwarring. De ſtad moest verlaten en de geheele weerbare bevolking op de golven verplaatst worden; dan misſchien kon *Athene* in zijne drijvende veſtingen den grooten Koning wederſtaan. Zoo oordeelde THEMISTOCLES, en te regt; maar de burgerij was niet gemakkelijk tot dit wanhopig beſluit te bekoren. Alle kunstgrepen des bijgeloofs werden te baat genomen; de dubbelzinnige Godſpraak des *Delphiſchen* APOLLO'S, dat de houten muren niet overwonnen zouden worden, kwam thans uitnemend te ſtade. De wonderdadige ſlang, de wachter des tempels en der ſtad, had, volgens de verzekering der prieſters, reeds de veege veſt verlaten. Zoo ſtemde men de gemoederen, tot dat CIMON, de zoon van MILTIADES, aan het hoofd der edelſte jongelingen, in plegtigen optogt naar den tempel van MINERVA toog, daar een der heilige ſchilden greep, zich wapende, en, door velen gevolgd, ſcheep begaf. Have en goed, grijsaards, vrouwen en kinderen werden naar *Salamis* overgevoerd, en eene eenzaamheid als die des doods heerschte in de verlatene ſtad, waar ſlechts eenige weinigen zich in de veſting opgeſloten en dezelve met houten verſchanſingen voorzien hadden, op deze wijs in de beloſte der Godſpraak hopende te deelen.

Langs

Digitized by Google

Langs eenen weg, door bloed en vlam wijd en zijd geteekend, rukte XERXES in *Athene*, en de vesting begroef onder haar gloeijend puin weldra den laatsten van hare verdedigers. Bij *Salamis* lag de vloot der verbondene *Grieken*, thans ten getale van 378 schepen van drie roeibanken, van welke de *Atheners* alleen er 180 geleverd hadden, en eenig kleiner vaartuig. De in hun gezigt geschaarde zeemagt der *Perzen* overtrof, na alle hare verliezen, de hunne nog zoo verre in aantal en zwaarte van schepen, dat de *Spartaansche* Zeevoogd, op aandrang der meeste bevelhebbers, het besluit nam, om *Salamis* te verlaten, en aan de landengte van *Corinthe*, gezamenlijk met de landmagt, den vijand af te wachten. Met alle kracht van redenen zocht THEMISTOCLES deze schandelijke vlugt, door welke men zoo vele dierbaren, op *Salamis* en *Egina* gevloden, aan de woede der *Aziaten* opofferde, te voorkomen; maar vergeefs! men durfde het hem en zijnen landgenooten in de vergadering toesnaauwen, dat het den *Atheneren* niet meer paste te spreken, *daar zij geen Vaderland, geene Goden meer bezaten;* alleen de bedreiging van THEMISTOCLES, dat hij met alle zijne landgenooten hen verlaten en in *Italië* een ander vaderland opzoeken zoude, bragt den *Spartaan* tot nadenken, en deed de uitvoering van het genomen besluit voor het oogenblik vertragen.

XERXES had intusschen zijn landleger uit het verlaten *Athene* naar de landengte van *Corinthe*, den *Isthmus*, doen opbreken, en wilde, doof voor de waarschuwingen der verstandige ARTEMISIA, Vorstin van *Halikarnasse*, thans de vroegere twijfelachtige zeeslagen doen vergeten door eene overwinning, die de geheele magt der *Grieken* moest vernielen. Maar de verbondene *Grieken*, het voortrukken des *Perzischen* legers vernemende, waren door redenen noch bedreigingen langer te *Salamis* te houden. Zij wilden, dat de *Atheners* en *Egineten* daar alleen zouden achterblijven, terwijl elk der overigen zijn eigen grond zoude gaan verdedigen. THEMISTOCLES begreep, dat alsdan alles verloren, en alle verdere ver-

Digitized by Google

eeniging tot een gemeenſchappelijk doel onmogelijk was. Hij moest de *Grieken* noodzaken tot den beſliſſenden ſlag, en zond eenen bode aan XERXES, met het berigt: dat hij voornemens was, met zijne onderhebbende magt, tot hem over te gaan; dat er verdeeldheid onder de *Grieken* heerschte, en dat hij hen geheel konde vernielen, door ſlechts te zorgen, dat zij niet konden ontſnappen. Deze koene list redde *Griekenland*; maar al de eer, welke THEMISTOCLES door dezen vond behaalde, verkeert in ſchande, in onuitwischbare ſchande, wanneer wij PLUTARCHUS moeten gelooven, die vermeldt, hoe hij, bij het naderen van het beſliſſend uur, op aandrang van eenen wigchelaar, drie voorname *Perziſche* jongelingen, zusterszonen van XERXES, aan den verſchrikkelijken BACCHUS, den *Raauwverſlinder*, opofferde, ten einde zich van den gelukkigen uitſlag des zeeſtrijds te verzekeren. Doch om de eer der *Grieken* te behouden, en om eenen Godsdienst, welke ons door oudere en nieuwere dichters met zulke bevallige kleuren geſchilderd wordt, niet met afſchuw aan te ſtaren, willen wij blijven twijfelen aan eene daadzaak, die de helden van *Salamis* tot beneden het peil der *Irokezen* zouden verlagen. Hoe dit zijn moge, XERXES geloofde het berigt van THEMISTOCLES, en den volgenden dag, den 23 Sept. 480 V. CH., zagen de *Hellenen*, op het oogenblik dat zij wilden wegzeilen, alle mogelijkheid daartoe afgeſneden door de *Perzen*. Weldra deden deze met woeste drift den aanval; terwijl de *Grieken*, door angst en ſchrik bevangen, ter nauwernood den eerſten ſchok weerſtonden, en achterwaarts roeiden, in plaats van met alle mogelijke kracht hunne ſcheepſnavels in de zijden der *Perziſche* vaartuigen in te ſtuwen. Doch de nood dwong hen tot den ſtrijd, en toen deze eenmaal begonnen was, toonden zij *Grieken*, ja helden te zijn. Voor de oogen van XERXES, die, op eene verhevenheid des *Atheenſchen* oevers ten troon gezeten, door zijnen aanblik de *Perzen* tot den wanhopigſten kamp aanvuurde, bragten zij de verwarring in de gedrongene rijen der vijandelijke ſchepen, die zich door hun aantal en

Digitized by Google

en hunne zwaarte niet zoo gemakkelijk in de enge ruimte bewegen konden. De grootere kunde der eene partij maakte hier de ſtrijdmagt gelijk; en, offchoon de *Corinthiſche* Zeevoogd, ADIMANTUS, met zijne vijftien ſchepen trachtte te vlugten, en eerst wendde, toen hij vernam, dat zijne bondgenooten overwonnen, behaalden de *Grieken* eene volſlagene zegepraal. In magteloozе woede zag XERXES het treurig en gehavend overſchot der grootſte vloot, welke de aarde immer aanſchouwd had, binnen de haven van *Athene* vlugten, en zijn voor wederwaardigheden niet beſtand zijnde geest gaf alle hoop, van tot zijn doel te geraken, verloren. Zijn broeder, ARIABIGNES, Opperbevelhebber der Zeemagt, was voor zijne oogen met zoo vele duizenden anderen geſneuveld; en dit treffend blijk, hoe ook de hoogſte vorſtelijke rang niet onbereikbaar was voor het doodend ſtaal der *Grieken*, deed allerlei ſchriktooneelen voor zijnen geest henenzweven. Reeds verbeeldde hij zich, hoe de *Grieken*, thans heeren en meesters der zee, naar den *Hellespont* ſtevenden, en hem den terugtogt afſneden; en de aanblik der honderdduizenden, welke nog voor hem ten kamp bereid ſtonden, kon zijne vrees niet bedaren: want hij was ſteeds meer overtuigd geworden van de waarheid, welke hij eenmaal zoo treffend uitſprak: *dat hij vele menſchen met zich gevoerd had, maar weinige mannen.*

Zeer welkom was hem derhalve de voorſlag van MARDONIUS, die 300,000 uitgelezene mannen eischte, en met dezelve geheel *Griekenland* beloofde te zullen onderwerpen; terwijl hij wilde, dat de Koning naar zijne Staten zoude terugkeeren. Deze liet zich gemakkelijk tot datgene overhalen, wat hij reeds ſtellig beſloten had, en gaf dus aan het overſchot zijner vloot bevel, om naar den *Hellespont* te ſpoeden, en daar alles tot zijnen overtogt gereed te maken. De *Grieken*, die dit beſluit niet verwacht, maar zich tot eenen nieuwen zeeſlag voorbereid hadden, volgden dezelve in allerijl tot aan het eiland *Andros*, zonder ze te kunnen bereiken. Hier hielden zij krijgsraad; maar het ſtoute plan van THEMISTOCLES, om

Digitized by Google

om de vrees van XERXES te verwezenlijken, en de bruggen van den *Hellespont* te vermeesteren, vond geenen ingang bij EURYBIADES, die oordeelde, dat men voor eenen dergelijken vlugtenden vijand bruggen moest bouwen, indien er geene bestonden. De listige THEMISTOCLES, dit gevoelen niet kunnen doordrijven, veranderde terstond van staatkunde, en besloot thans uit de omstandigheden voor zichzelven dat voordeel te trekken, hetwelk er zijn vaderland door verloor. Zijne scherpzigtigheid voorspelde hem een dergelijk lot als MILTIADES; hij voorzag misschien reeds het tijdstip, dat hij, als een strafschuldige, wiens hoofd op prijs gesteld is, van stad tot stad, van haven tot haven zoude moeten vlugten, ten einde de razernij zijner bloedgierige stadgenooten te ontkomen, die tot in het harte van *Thracië* zouden doordringen, om te vergeefs zijn hoofd van eenen edelmoedigen Barbaar te vorderen; en, daar hij derhalve XERXES niet konde vernielen, wilde hij den schijn verkrijgen van zijn weldoener te zijn, om eenmaal bij hem zijne toevlugt te kunnen vinden. Hij zond hem eenen bode, met het berigt, dat hij, THEMISTOCLES, de *Grieken* had teruggehouden, die de bruggen aan den *Hellespont* wilden vernielen, en dat hij hem borg stond voor zijnen veiligen aftogt.

Deze had dan ook al spoedig plaats. Na *Athene* verbrand en gesloopt te hebben, welke heldendaad hij thans als de vervulling van het doel des geheelen togts wilde doen voorkomen, trok XERXES, met het door MARDONIUS uitgeschotene overschot des legers, naar den *Hellespont*, welken hij binnen vijfenveertig dagen bereikte. Ontelbaar was de menigte zijner soldaten, die op dezen snellen marsch door woeste streken, in welke zij slechts dor gras en boomschors tot stilling van hunnen honger vonden, van gebrek en vermoeijenis omkwam. Slechts weinigen mogt het gebeuren, met hunnen Koning dat gezegend *Azië* weder te zien, dat hij zoo trotsch en roekeloos eenige maanden te voren had verlaten, en thans zoo schaamrood en ellendig weder betrad.

Welk

Welk een ſtroom van gedachten verdringt zich niet in onze borst bij dit tooneel van de onbeſtendigheid van het ondermaanſche, en bij het zien van de kleine middelen, door welke de Voorzienigheid de grootſte uitkomſten daarſtelt! Doch mijne Redevoering, die reeds de voorgeſchrevene perken te buiten gaat, heeft geene ruimte voor dergelijke beſpiegelingen; zij dringen zich van zelve op aan uwen geest, en ik wil hier thans alleen de taak des Geſchiedſchrijvers vervullen.

De aanbrekende lente des volgenden jaars, en MARDONIUS, die, naar het bevriende *Theſſalië* teruggetrokken, zich daar tot den krijg gereedmaakte, wekten de *Grieken* op uit de werkeloosheid, in welke zij na hunne overwinning waren teruggezonken. Alle hunne verrigtingen hadden zich bepaald tot het toewijden van drie der veroverde ſchepen aan drie der voornaamſte Godheden, en tot het houden van eenen krijgsraad, in welken men, naar *Grieksch* gebruik, zoude beſlisſen, wien de belooning voor de dapperſte daad toekwam. Elk der Veldoverſten wees bij de ſtemming den eerſten prijs aan zichzelven, en den tweeden aan THEMISTOCLES toe; waarlijk een even treffend bewijs voor de gewigtige dienſten van dezen, als voor de laagheid der overigen! De vloot, van de vervolging der *Perzen* teruggekeerd, lag bij *Egina*, ten getale van ſlechts 110 ſchepen; zij had in *Europa* geene vijanden meer op haar element te beſtrijden, en ſtevende dus weldra naar *Azië*, alwaar zij, op den zelfden gedenkwaardigen dag des veldſlags van *Platéa*, bij *Mycale* eene ſtoute ontſcheping bewerkſtelligde, en ook daar de *Perziſche* magt verſloeg. Doch alleen de afwering van de invallen der *Perzen* in *Europa*, en niet de beſtrijding derzelven in *Azië*, is het onderwerp dezer Verhandeling. Wij wenden ons dus van de vloot af, om ons enkel met de verrigtingen der *Grieken* te land tegen MARDONIUS bezig te houden.

MARDONIUS, beſeffende van hoe veel belangs het was, de *Athenërs* van het bondgenootſchap te doen afvallen, zond ALEXANDER, Koning van *Macedonië*, een

Digitized by Google

een zijner aanhangelingen en een gastvriend van den *Atheenſchen* Staat, naar hen toe met de vleijendſte voorſlagen. De *Spartanen*, hiervan de lucht krijgende, vergaten hunne trotschheid, en zonden insgelijks gezanten, ten einde deze poging te verijdelen. Heerlijk was het antwoord der *Atheners* aan beiden. Tot ALEXANDER zeiden zij: „ Boodſchap aan MARDONIUS, dat, zoo lang de zon „ dezelfde baan zal houden, welke zij thans betreedt, „ *Athene* nimmer eenſtemmig met XERXES zal handelen." Tot de *Spartanen:* „ Zoo veel gouds is er niet „ op aarde, en zulk eene ſchoone landſtreek niet op de „ wereld, voor welker ongeſtoord bezit wij *Griekenland* „ in ſlavernij zouden willen helpen dompelen. Weest gerust: zoo lang er een *Athener* overig is, zal hij een „ vijand van XERXES zijn. Wij begeeren het niet, dat „ gij, volgens uw aanbod, onze huisgezinnen onderhoudt, offchoon wij alles verloren hebben; wij zelve „ zullen ons helpen; maar verzamelt uwe ſtrijders en „ zendt ze naar *Beotië*, want dáár willen wij overwinnen of ſterven."

Doch de *Spartanen* vergolden hun deze edelmoedigheid, deze onbaatzuchtigheid niet. MARDONIUS ſloeg den heilzamen raad der *Thebanen* in den wind, die wilden, dat hij in *Beotië* blijven, en van daar door goud en beloften de voornaamſten uit de verſchillende ſteden in zijn belang zoude overhalen; van welken maatregel (zoo onomkoopbaar waren toen de hoofden van het voor zijne vrijheid ſtrijdende *Griekenland!*) zij den goeden uitſlag wilden verantwoorden. Hij rukte voort naar *Athene*, en deszelfs ongelukkige bewoners, die geenen enkelen *Griek* tot hunnen bijſtand zagen opdagen, moesten voor de tweede maal, met have en huisgezinnen, hunne haardſteden en altaren verlaten, en eene toevlugt op *Salamis* zoeken. Ook toen, verraden door hunne landgenooten, bleven zij ſtandvastig. Nogmaals liet hun MARDONIUS dezelfde voorſlagen, herbouw hunner ſtad, vrijheid en aanwinst van gebied, doen; en LYCIDES, een der *Atheenſche* Raadsheeren, achtte dezelve in hunnen hopeloozen toeſtand

Digitized by Google

ſtand zoo voordeelig, dat hij oordeelde, dat de Raad de verantwoordelijkheid van derzelver verwerping aan het volk zelve moest overlaten. Voor deze welmeenende uitſpraak van zijn vaderlandlievend gevoelen ſteenigde het razende volk den ongelukkigen; en de *Atheenſche* vrouwen, niet werkeloos bij deze ſchanddaad willende blijven, ſtormden als verwoede tijgers naar zijne woning, en ſteenigden zijne ongelukkige gade en kinderen, tot dat allen den laatſten adem uitbliezen. Waarlijk een blijk van barbaarſchheid, onuitwischbaar in de geſchiedenis dier zoo hoog geroemde *Atheners!*

Terwijl dit plaats greep, vierden de *Spartanen*, met alle mogelijke vrolijkheid en gerustheid, hunne *Hyacinthiſche* ſpelen, en ſtelden de *Atheenſche* gezanten, die hen aan hunne beloften herinnerden en met den meesten aandrang om hulp ſmeekten, van den eenen op den anderen dag uit, in den waan, dat zij zelve, na het voltooijen der vestingwerken op de landengte, geen gevaar te duchten hadden. Een voornaam aanvoerder hunner bondgenooten opende de oogen der *Ephoren;* deze volgden eindelijk zijnen raad, en zonden in den nacht 5000 *Spartanen*, met 35,000 ligtgewapende lijfeigenen, onder bevel van PAUSANIAS, die naderhand zijn vaderland zoo ſchandelijk aan XERXES trachtte te verraden, ten einde dezelve tegen de *Perzen* te voeren. De *Atheenſche* gezanten, dit vernemende, ijlden naar *Salamis*, en op hunne ſchreden volgde een boodſchapper uit *Argos*, die aan MARDONIUS ging berigten, dat de *Argiven*, door den onverhoedſchen uittogt der *Spartanen*, buiten de mogelijkheid waren van aan hunne belofte geſtand te doen en derzelver marsch op te houden, en hem waarſchuwde voor het naderend gevaar. Zoo huisde en woelde het verraad niet alleen bij enkele burgers, maar bij geheele Staten van het oude *Griekenland!*

Op dit berigt trok MARDONIUS terug naar den omtrek van het bevriende *Theben*, rigtte daar, digt bij den oever van den *Aſopus*, eene groote vierkante verſchanſing op,

Digitized by Google

op, en wachtte de *Grieken* af, die thans vereenigd op hem aanrukten. Aan den voet van den berg *Cytheron* ſchaarden zich dezelve, inmiddels aangegroeid tot 38,700 zwaargewapenden, onder welke 5000 *Spartanen* en 8000 *Atheners*, benevens 69,500 ligtgewapenden, bij welke zich nog 1800 *Thespiënſers* voegden, zoodat de geheele ſterkte 110,000 man bedroeg. Ook hier leest men van geene enkele ruiterbende, welke tegen de talrijke en geoefende *Perziſche* ruiterſcharen konde worden overgeſteld. Reeds bij het ordenen des legers dreigde de dwaze eerzucht der ſtrijders van *Tegea*, die boven de zoo veel magtiger *Atheners* de eereplaats des linkervleugels eischten, de laatſte hoop van het vereenigde *Griekenland* te verijdelen. Doch de uitſpraak der *Spartanen*, de vrienden der *Tegeaten*, beſliste ten voordeele der gematigde *Atheners*, die alles wilden opofferen om het Vaderland te redden. Tien dagen lagen de beide legers bijna werkeloos tegenover elkander, ſlechts door den *Aſopus* geſcheiden; de wigchelaars hadden uit de ingewanden der dieren aan beiden dezelfde voorſpelling gedaan, dat zij naamelijk zouden overwinnen, indien zij den aanval afwachtten. Doch ook thans ſloop het verraad in de gelederen der *Atheners*. ARISTIDES, hun aanvoerder, ontdekte eene zamenzwering, die niets minder ten doel had, dan om *Athene* aan den vijand over te leveren, en reeds zulke uitgebreide takken geſchoten had, dat hij de talrijke deelhebbers niet tot wanhoop durfde brengen. Zonder iemand te noemen, maakte hij openlijk het beſtaan en het doel der zamenzwering bekend, en verzekerde den ellendigen, dat hij maatregelen genomen had, om hunne plannen te verijdelen, doch dat hij hunne namen zoude verzwijgen, en hun weldra de gelegenheid geven, om in den ſtrijd hunne ſchande uit te wisſchen (*). Deze gematigdheid had de heerlijkſte uitwerking; berouw of vrees bragt de verdwaalden tot inkeer. Eindelijk boodſchapt, in het holle van den nacht, de *Macedoniſche* Koning, ALEX-

(*) PLUTARCHUS, *in* ARISTIDE.

Digitized by Google

ALEXANDER, dat MARDONIUS, het magren en de wigchelaars moede, morgen den beslissenden aanval doen zou, en de *Grieken* maken zich gereed tot den kamp, die over *zijn* of *niet zijn* zal beslissen. Doch door nuteloose manoeuvres verloopt die dag te verre voor eenen algemeenen aanval, welke thans alleen door de vijandelijke ruiterij gedaan wordt, en wel met den uitslag, dat alle aanvoer van water den *Grieken* wordt afgesneden. In deze verlegenheid, nog vermeerderd doordien de *Perzen* de passen van den *Cytheron*, door welke alle leeftogt werd aangebragt, bezet hielden, besluit PAUSANIAS van stelling te veranderen, en bepaalt, uit vrees voor de vijandelijke ruiterij, den tijd des vertreks op de tweede nachtwaak. Doch de in het centrum staande *Grieken*, meer achtslaande op hunnen angst, dan op de bevelen des Veldheers en het heil des Vaderlands, togen niet naar de aangewezene plaats, maar vlugtten, zoo snel zij konden, naar het twee en een half uur verder gelegene *Platéa*, onder welks muren zij zich nedersloegen, onbekommerd wat er van de overigen worden mogt. Door de schandelijke ongehoorzaamheid eens Hopmans was PAUSANIAS tot in den morgen opgehouden, en bij de eerste zonnestralen zagen de *Perzen* hem met den regtervleugel, uit *Spartanen* en *Tegeaten* bestaande, langs den heuveligen voet des bergrugs aftrekken, terwijl ver af in de vlakte de *Atheners* en *Platéers* evenwijdig met hen voorttogen; doch alle verbindtenis en eenheid was tusschen beiden verbroken door de jammerlijke vlugt van den middeltogt, die thans te *Platéa* gemakkelijk en gerust nederzat. MARDONIUS kon dezen aftogt niet onverhinderd gedoogen; hij voerde dus zijne *Perzen* over den *Asopus*, en zette in den snelsten loop de wijkende *Spartanen* na, die spoedig werden ingehaald. Dit was een sein voor de overige *Asiaten*, die ordeloos en onbesuisd, als tot eene gemakkelijke overwinning, de voorgangers naijlden. Alleen een krijgshoop onder bevel van den tegen MARDONIUS vijandigen ARTABANUS, 40,000 man sterk, bleef terug en werkeloos aanschou-

Digitized by Google

wer. Ondertusschen hielden de *Spartanen* stand, maar verdedigden zich niet, dewijl de ingewanden der offerdieren niets goeds voorspelden; zij bedekten zich met hunne schilden, en stonden daar als een ijzeren muur, zich liever latende slagten, dan aan de bedriegelijke magtspreuk hunner priesters ongehoorzaam te zijn. Dit verdroot de *Tegeaten;* zij stormden op de *Perzen* in: dit oogenblik achtte de offeraar gunstig; hij gaf het gewenschte teeken, en ook de *Spartanen* volgden hun voorbeeld. Heftig was de wederstand; doch de krijgskunde en de gesloten rijen der *Spartanen* doorbraken den ontelbaren, maar verwarden hoop, die met heldenmoed, maar ordeloos streed, en wiens ligtere wapenrusting niet bestand was tegen de geharnaste zwaarte der *Grieken.* MARDONIUS ziet zijne voetknechten wijken: met zijne ruiters vliegt hij op den vijand in; maar door zijne drift waagt hij zich te verre: daar stort hij levenloos van zijn paard, door AIMNESTES getroffen, en zijn val is, als 't ware, het afgesproken sein voor eene algemeene vlugt. Doodschrik vervangt de begeerte naar buit bij de achtervolgende scharen: zonder het zwaard te trekken, zonder eenen *Griek* aanschouwd te hebben, vlieden deze in de verschansing, langs welke ARTABANUS zijne 40,000 strijders reeds ten terugtogt heeft heengevoerd. De *Spartanen* zitten hen op de hielen, en bestormen de verschansing, doch vergeefs. Inmiddels hadden de *Atheners* eenen hevigen kamp doorgestaan met die *Grieken*, welke de partij der *Perzen* hielden, en die zich, 50,000 in getal, tegen hun klein hoopje hadden gewend. Doch gelukkig streden deze niet allen even verwoed als de *Thebanen;* het grootste gedeelte, slechts door dwang medegevoerd, maakte hun de zege gemakkelijk, en zocht spoedig zijn heil in de vlugt. Toen rukten de *Atheners* door, en vereenigden zich met de *Spartanen*, die nog vergeefs de verschansing bestormden; hunne bedrevenheid deed spoedig de houten borstweringen vallen, en thans was het geen strijden meer, maar slechts moorden. Van

de

Digitized by Google

de ontelbare menigte, die zich daar had opgehoopt, ontkwamen er naauwelijks 3000 aan het wrekende zwaard.

Dit was dan die wereldberoemde overwinning bij *Platéa*, op den 25 Sept. 479, niet door de verbondene *Grieken*, maar alleen door de *Spartanen* en *Tegeaten* onder bevel van PAUSANIAS, en door de *Atheners* en *Platéers* onder aanvoering van ARISTIDES behaald. Van eenen terugtogt, op welken hunne bondgenooten schandelijk ter vlugt togen, wrochtten de onbeslisdheid van MARDONIUS en de wanorde der *Perzen*, meer dan de kunst en de heldenmoed der *Grieken*, de heerlijkste overwinning, die voor altijd een einde maakte aan de ondernemingen der *Perzen* tegen *Europa*. En hoe weinig kostte dezelve aan de *Grieken*! 91 *Spartanen*, 15 *Tegeaten* en 52 *Atheners* kochten voor hun bloed de vrijheid van geheel *Griekenland*. Zoo waar is het, dat de Dood den dapperen schuwt, terwijl hij den lafhartigen opzoekt! De naar *Platéa* gevlugte *Grieken* vernamen de mare der overwinning; zij wilden in de eer derzelve deelen, en ijlen ordeloos naar het slagveld; daar overvalt hen eene *Thebaansche* ruiterbende, houwt er 600 neder, en jaagt de overigen in de bergholen en rotskloven. Treffende waarschuwing voor den ellendeling, die in de ure des gevaars zijne broeders verlaat, om hun in het oogenblik der zege hunnen roem te ontstelen!

Op de plaats zelve, waar zij gestreden hadden, werden de gesneuvelden in gemeenschappelijke graven ter aarde besteld, en de dankbaarheid hunner medeburgers wierp gedenkheuvels boven dezelve op. Daar rusten, in drie verschillende terpen, de *Spartanen*, *Lacedaemoniërs* en *Heloten*, bewoners van één land, gesneuveld voor één zaak, maar evenwel nog in den dood gescheiden; twee andere bedekken het overschot der *Tegeaten* en *Atheners*, en aan deze alleen moest de eer verbleven zijn van op dezen heiligen grond gedenkteekenen te mogen oprigten. Doch ook die 600 lafhartigen, welke hunne spade kwam met den dood bekochten, genoten dit voorregt; terwijl een aantal andere grafterpen, met de namen van steden

Digitized by Google

zoorzien, die in dit roemrijk gevecht geenen enkelen medeburger verloren, ja zelfs, gelijk *Egina*, flechts dieven en geene ſtrijders gezonden hadden, het nageſlacht in den waan moest brengen, dat ook deze hun bloed voor het Vaderland hadden geplengd. Vruchtelooze praalvertooning! alsof de Geſchiedenis ons niet had opgeteekend, dat die trotſche grafheuvels geenen enkelen geſneuvelden bevatten, en dat die der *Egineten* tien jaren later door een' hunner gastvrienden werd opgerigt, die misſchien omgekocht was met een handvol van dat goud, dat zij zoo ſchandelijk uit den gemaakten buit verduisterden, en dat de oorzaak was van hunnen volgenden rijkdom.

Doch niet alleen deze logenachtige grafheuvels verbitteren den aanblik van dit heerlijk ſlagveld; ook de gedachte, dat alleen de gematigdheid van ARISTIDES de *Spartanen* en *Atheners*, die zoo broederlijk en heldhaftig met elkander geſtreden hadden, beletten konde, om daar, ten ſtond na de overwinning, de wapenen tegen elkander te wenden (*). Hij bezadigde de twistenden, die reeds het zwaard gegrepen hadden, om te beſliſſen, wien de eer toekwam van daar een gedenkteeken der overwinning op te rigten; en de uitſpraak des *Corinthiſchen* ſcheidregters ontzeide dezelve aan beiden, maar kende die toe aan de *Platéërs*. Deze middelweg behield voorſeerst de rust in *Griekenland*, welke weldra door den *Peloponneſiſchen* oorlog onherſtelbaar zoude worden vernietigd.

Thans geloof ik mijne belofte, ſchoon misſchien eenigzins langwijlig, vervuld, en U de *Grieken* van *Marathon*, *Salamis* en *Platéa* naar het leven geſchilderd te hebben. Schijnt U thans de klove nog zoo ontzettend wijd tuſſchen hen en hunne tegenwoordige naneven? Heerschten bij die vroegeren, thans meestal als halve Goden beſchouwd, ook geen verraad en lafhartigheid, geene lage hebzucht en ſchandelijke verdeeldheid, geene zorgeloosheid, praalzucht en vaak onbegrijpelijke kortzigtig-

(*) PLUTARCHUS, *in* ARISTIDE.

Digitized by Google

tigheid? En toch keerden er van zoo vele millioenen, als tegen hen in *Europa* gevoerd werden, zoo weinigen behouden in *Azië* terug! Laten wij dan niet moedeloos worden, als wij die zelfde tooneelen, in veranderde kostumen, thans in dat zelfde *Griekenland* zien opgevoerd; neen! behouden wij ons vertrouwen op de Voorzienigheid en op de zegepraal der goede zaak, de zaak van Vrijheid en Regt, ook dan, wanneer wij de gebreken der Vaderen in grootere mate bij de afstammelingen wedervinden: deze zijn door eene slavernij van eeuwen verbasterd; hunne Vaderen waren vrij en beschaafd; en verdient hij niet den naam eens dweepers, die van den aan zijne boeijen ontsprongen slaaf hetzelfde durft vergen als van den man, dien de dubbele zon der vrijheid en geestverheffing van zijne geboorte af bestraalde? Welaan dan, vol moed en vol hoop gestaard op den uitslag eens kampstrijds, die, voor hetzelfde doel en in hetzelfde land, tegen andere *Aziaten* gevoerd wordt door die zelfde *Hellenen!* Mogen zij niet gelijk zijn aan hunne Vaderen, de Sultan der Ongeloovigen is ook slechts het schaduwbeeld des grooten *Perzischen* Monarchs; wat is zijne krijgsmagt, wat zijn zijne hulpbronnen, vergeleken bij die van XERXES? De ongelijkheid van het tegenwoordige met het verledene is even groot aan beide zijden; en door deze wederzijdsche ongelijkheid zijn de omstandigheden bijna dezelfde als toenmaals. Geve God, dat de uitslag even schoon en even heerlijk zij als vóór drieëntwintig eeuwen!

WAARNEMING, OMTRENT DE GENEZING EENER HARDNEKKIGE ONTSTEKING DER LEVER.

(*Vervolg en slot van bl.* 570.)

Den 12den Junij werd ik verzocht, haar spoedig te bezoeken. Ik vond haar in eene hevige koortskoude. De ganesche legerstede schudde door de beweging des lig-

Digitized by Google

chaams; zij klapperтandde van koude, zoodat ik voor haar einde, gedurende deze periode, vreesde. Dezelve zal ongeveer een uur geduurd hebben; de hierop volgende hitte en zweet hielden drie uren aan. De pols was zeer klein en snel; de pijn bijna ondragelijk; op nieuw ontstond er walging en neiging tot braken; de smaak was bitter; de tong witachtig; de *sedes* waren gering; de kleur des geheelen ligchaams was wederom geel geworden. Daar men op den toestand van den pols in ontstekingen van den onderbuik zich niet altijd zeker kan verlaten, vermoedde ik, dat de inflammatie op nieuw verergerd was; waarom ik weder vier oncen bloeds, als te voren, uit den arm ontlastte; doch ik bevond, bij deszelfs bekoeling, dat het niet meer ontstoken was.

Daar nu de algemeene ontstekingachtige toestand des bloeds was weggenomen, schreef ik de nog onaangename gewaarwording, pijn en zwaarte der *præcordia*, waarover de Lijderes klaagde, toe aan eene nog plaatselijke, schoon ligte ontsteking en *obstructio hepatis*, waartegen ik het volgende toediende:

R. *Sem. Cannab. unc. I.*
Emulg. in sq. aq. colat. ℥*XIV.*
adde Pulv. Ipecac. gr. XII.
md.

S. omgeschud, om de 2 uren een half kopje.

Intusschen gaf ik, bij gebrek aan afgang, een poeder uit *pulv. rad. jalapp. scr.* I, en *murias hydr. oxydul. gr.* ½; hierdoor ontlastte de Lijderes nog, bij tusschenpoozen, *pseudo-membranæ*. Om de plaatselijke inflammatie nu ook te verwijderen, liet ik *hirudines* op de pijnlijke zijde appliceren, en gaf de emulsie, gedurende 14 dagen, inwendig voort, waardoor de icterische verschijnselen langzaam verdwenen en de vlugheid terugkeerde. De zwakheid vermeerderde intusschen, dewijl de koorts volhield, en geregeld, om den vierden dag, op hetzelfde uur, met de gewone verschijnselen van *febris quartana*, haar begin nam en eindigde. Gedurende de *purexie* was de Lijderes zeer

Digitized by Google

zeer pijnlijk; schoon niet zoo hevig, als op den 12 Junij. De koorts intermitteerde volkomen; zij bevond zich buiten den koortstijd vrij wel, doch werd, na den aanval, nog altijd meer of min icterisch. — Na dat zij vijf zulke aanvallen van koorts had doorgestaan, verzette zich dezelve geregeld om den zesden dag, en hield, in drie aanvallen, eenen geregelden *typus*. Eindelijk keerde dezelve om den tienden dag terug; doch verscheen nu twee reizen, en verdween, zonder dat dezelve eenen vasten *typus* hield, maar thans ongeregeld terugkeerde, en eindelijk geheel verdween. — De Lijderes verzwakte, na den derden aanval dezer *febr. intermittens*, zoodanig, dat ik mijne toevlugt tot *amara resolventia* moest nemen, ten einde de krachten op te beuren, en de nog aanwezige *obstructio hepatis* op te losfen, op deze wijze:

R, *HB. Trif. aq.*
—— *card. bened.* āā *unc.* β.
coq. in sq. aq. ad rem. colat. ℥*XII.*
adde Extr. Chelid. scr. II.
Tart. Emet. gr. I.
md.

S. om de 2 uren een lepel, met wat suiker.

In plaats van het *serum lactis vinosum* gaf ik haar thans *Selterswater*, met witten wijn vereenigd, te drinken.

Ruim 14 dagen lang waren der Lijderesse deze geneesmiddelen, zonder aanmerkelijk voordeel, toegediend; en, dewijl de koorts, schoon zij geen' geregelden *typus* meer hield, voor gemelde middelen niet wilde wijken, besloot ik den *cort. peruv.* aan te wenden, ten einde de koorts krachtdadig te beteugelen, alhoewel dezelve, om de nog aanwezige *obstructio hepatis*, niet geïndiceerd was. Door de veelvuldige aderlatingen, en het langdurig gebruik der *antiphlogistica*, waren de vaste deelen zoodanig verzwakt, dat er tevens *amara adstringentia* vereischt werden, om den *defectus toni* te herstellen; terwijl ik, door aan de vezels meer veerkracht bij te zetten, de obstructie der lever hoopte te verwijderen. Ik voegde, om die te-

Digitized by Google

denen, één once *cort. peruv. flavii* bij het *dec. amar. rsolv.*, om verder als voren te gebruiken.

Onder het gebruik van den tweeden drank was de Lijderes op éénsmaal zeer benaauwd geworden; waarop braking en stoelgang gevolgd waren, met aanmerkelijke verligting. De zwaarte en drukking der *præcordia* waren hierdoor verdwenen. Bij het zien der *fedes* was er een galsteen in aanwezig, ter grootte van $\frac{3}{4}$ duim, rolrond, langwerpig en glad, en aan beide einden eenigzins ingedrukt; hij verspreidt den reuk van *moschus*, en laat zich zeer gemakkelijk tot poeder wrijven. Na het ontlasten van dezen steen was de Lijderes terstond van koorts bevrijd; zij herstelde, onder deze behandeling, binnen weinige weken volkomen, en geniet, sedert dien tijd, eene gezondheid, als vóór hare ziekte.

Wanneer wij de lever, in haren omvang, naar evenredigheid, met de overige ingewanden van den onderbuik, beschouwen, ontwaren wij, dat dit ingewand veel minder zenuwen, dan de meeste ingewanden van het menschelijk ligchaam, ontvangt. Indien wij de werking van gevoel en prikkelbaarheid naar het getal van zenuwen afmeten, zoo volgt hieruit, dat de ontsteking van dit ingewand reeds eenen hoogen graad kan bereikt hebben, alvorens door de lijders groote pijn bespeurd wordt. Vandaar de reden, dat men niet zelden, bij het openen van lijken, aanmerkelijke etterzakken vindt, zonder dat de pijn, gedurende de ziekte, hieraan evenredig scheen te zijn. Indien wij nu de behandelde ziekte hiermede vergelijken, en de langdurigheid van tijd, voordat de noodige middelen werden toegediend, dan kunnen deze als zoo vele gelegenheidgevende oorzaken beschouwd worden, welke de inflammatie, in plaats van dezelve te verminderen, dagelijks moesten doen verergeren. Hierbij kwam het ophouden der *menses*. Alhoewel zulks hier wel niet als oorzaak, maar eerder als gevolg der ziekte konde beschouwd worden, vorderde dit echter in zoo ver mijne aandacht, dat het de *normale* verrigtingen der lever verstoorde, en, door eene grootere hoeveelheid bloeds

naar

Digitized by Google

maar dit ingewand te voeren, de reeds verhoogde reactie nog vermeerderde, en in dit opzigt tot veelvuldiger bloedontlastingen aanleiding gaf; terwijl eindelijk de galsteen, het zij dezelve vóór of onder de ziekte ontstaan zij, als een hardnekkige en duurzame prikkel voor de lever konde beschouwd worden, waardoor de inflammatie onderhouden werd, en, in dit opzigt, in aanmerking genomen het prikkelbaar gestel der Lijderes, de algemeene zoo wel als de plaatselijke ontstekingachtige bloedsgesteldheid en het herhaalde ontlasten des bloeds onvermijdelijk maakte.

Hoe meer de levenskracht in een deel des dierlijken ligchaams verhoogd en de prikkelbaarheid vermeerderd is, des te sterker zal men de neiging der *vis plastica*, *vis organisationis*, ontwaren, inzonderheid wanneer er eene plaatselijke ontsteking tevens aanwezig is. Het ontlasten der *pseudo-membranæ* moge, als in zoo vele andere gevallen, hier ten voorbeelde strekken. Aanmerkelijk was de hoeveelheid, die door de *sedes* ontlast werd, waarvan eenige duidelijk met vaten voorzien waren.

Indien de ontsteking in het *concave* deel der lever huisvest, dan wordt de darmbuis dikwijls of *idiopatisch* of *consensueel* tevens geïnflammeerd. Dit schijnt ook in ons geval beide plaats gehad te hebben; dat namelijk de ontsteking in het *concave* deel der lever gevestigd was, en dat door de *consensueele* aandoening der darmbuis de *pseudo-membranæ* aldaar gevormd zijn, door het uitstorten van *lympha coagulabilis*, zoo als men niet zelden, na *peripneumonia* en *pleuritis*, tusschen de longen en *pleura* ziet ontstaan.

Wat, eindelijk, de in deze ziekte toegediende geneesmiddelen betreft, daaromtrent heb ik dit aan te merken: De *murias hydr. oxydul.* beantwoordde hier niet aan mijne verwachting als *antiphlogisticum*, maar werkte meer als *resolvens*, dewijl de Lijderes, gedurende derzelver gebruik, eene groote hoeveelheid *pseudo-membranæ* ontlastte, zonder eenige vermindering der ontsteking zelve te bespeuren. Schoon ik, door eigene ondervinding, van de uitmuntende werking van dit middel, in dergelijke gevallen, overtuigd ben, volgden hier te spoedig verschijnselen eener op handen zijnde *salivatie*, om het te doen voortgebruiken; terwijl de *calculus hepaticus*, als een gevestigde prikkel der lever, de ontsteking gedurig konde opwekken en onderhouden; en dus was

Digitized by Google

de ontſteking, vóór de verwijdering van den ſteen, bijna onoverwinnelijk.

Met oogenſchijnlijk voordeel, daarentegen, heb ik *emulſiones* toegediend, daar dezelve, door hare olieachtige zelfſtandigheid, de ſcherpten inwikkelen, de prikkels wegnemen of verminderen, welke eene verſneide beweging in den omloop te weeg bragten, en derhalve in deze ziekte, ten zij *gastriſche* ſtoffen zulks mogten verhinderen, tevens eenigzins *antiphogiſtice* en *antiſpasmodice* heilzaam werken.

Opiaten, echter, durfde ik, om de nog aanwezige ontſteking, er niet bijvoegen: ik vereenigde dezelve dus liever met *Extr. Hyosciami*, hetwelk, zonder de inflammatie te vergeren, eene *antiſpasmodiſche* werking uitoefent, en dus veiliger kon worden toegediend. Intuſſchen was ik verpligt, nu en dan nog eene aderlating te doen, wilde ik de Lijderes niet dikwijls aan duldelooze pijn prijs geven; hierdoor verzachtten terſtond de hevigſte toevallen, en de toegediende geneesmiddelen beantwoordden beter aan het oogmerk.

UITSTAPJE NAAR DE SURINAAMSCHE PLANTAADJE JOHANNA EN MARGARETHA, JUNIJ 1823.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 528.)

Thans vat ik weder den draad van mijn verhaal op, en meld u, wat men al zoo op Plantaadje doet. Op *Johanna en Margaretha* ſtaat men vroeg op; en ik hoor, dat dit op alle Plantaadjen zoo is. Het gezelſchap plaatst zich dan gezamenlijk in de galerij aan de ontbijttafel. Vervolgens verzamelen alle de jonge ſlaven en ſlavinnen, door één, die wat ouder is, aangevoerd, en moeten dus in hunnen natuurſtaat door dezen geïnſpecteerd worden, of zij hun ligchaam behoorlijk gereinigd hebben; daarna ſpreken zij hunnen morgengroet uit, en marcheren in orde, voorgegaan door hunnen geleider, langs het woonhuis heen. Het uitzigt is hier verrukkelijk, vooral indien wij het oog wenden naar de *Commewyne*, die op een paar honderd voetſtappen afſtands van de Plantaadje heenſtroomt. Voor den ingang van het woonhuis groeijen aan wederzijden twee prachtige palmboomen, die der Plantaadje een geheel Oostersch voorkomen geven. Vlak voren wordt ons gezigt bepaald door digte bosſchen, die de grensſcheiding uitmaken tuſſchen deze en de naastgelegene Plantaadje ter regter zijde. — Van de ontbijttafel opſtaande, gaat

Digitized by Google

gaat de Directeur, van eenen jongen verzeld, die zijn geweer draagt, naar de koffijgronden, om de werkzaamheden der slaven gade te slaan; op Plantaadjen, waar de Directeur eenen *Blankofficier* onder zich heeft, gaat deze in zijne plaats derwaarts. Door het slordig weder verhinderd hem te volgen, houden wij ons digter bij huis bezig, 't zij met het bezigtigen der koffijloods, 't zij met eene wandeling in den tuin; meermalen ook gaan wij met vischgereedschap naar den waterkant, schoon wij doorgaans niet veel opdoen, en ook den meesten tijd genoodzaakt worden voor opkomende regenbuijen te gaan schuilen. Nu nadert de tijd, tot het *breakfast* bestemd, en elk van ons zet zich dagelijks met eene grage maag aan tafel. Na het middagslaapje wordt ons thee voorgediend, en, aldus verfrischt, gaan wij hier en daar nog eens rond, zoo het weder zulks toelaat, of winnen bijzonderheden in omtrent eene en andere werkzaamheid der slaven. Het middagmaal wordt op Plantaadje zeer laat gebruikt, meestal tegen 7 à half 8 ure, nadat de beide *Negers-bastiaans*, die het opzigt over de overige slaven hebben en zij 't waren de meesterknechts zijn, hun rapport omtrent het werk van den dag aan den Directeur zijn komen brengen. Deze informeert dan naar alles, wat hij te zijner verantwoording voor zijnen Administrateur noodig heeft te weten: hoe veel koffij er geplukt is, hoe vele nieuwe boomen er geplant zijn, enz. Ik moet hier aanmerken, dat de *Negers*, daar zij gewoonlijk niet meer dan tot 10 kunnen tellen, in dergelijk geval zeer verlegen zouden zijn, indien zij geen hulpmiddel gevonden hadden, om een grooter getal uit te drukken. Zij splijten, namelijk, dunne, platte stokjes, waarop zij elk tiental met een kruisje merken; en heeft het overschietend getal nog geen tien bereikt, dan vullen zij hunne tientallen met zoo vele streepjes aan, als nog aan het geheele getal, dat zij willen uitdrukken, ontbreekt. Van wege hunne gehechtheid aan den ouden slender, zou het zeer bezwaarlijk zijn, hen beter te onderrigten. Twee- of driemaal in de week verzamelen alle de man-*Negers* voor het woonhuis van den Directeur, en ontvangen alsdan, uit handen van den oudsten *voeteboy*, elk een soopje, *dram*; maar de beide *Bastiaans* ontvangen zulks elken avond, na het inbrengen van hun rapport. — Onze avonden zijn op Plantaadje meestal zeer kort. Gewoonlijk rooken wij nog eene pijp onder de galerij, terwijl de koffij voorgediend wordt, en begeven ons kort

Digitized by Google

kort daarop ter ruste. Ik heb reeds gezegd, dat visschen een gedeelte van onze amusementen uitmaakt, indien ten minste het weder eenigzins droog is; dit was Zaturdag-middag het geval, en, nadat wij, in eene zoogenaamde *Sluis-trem* (*), eenige *Circa's* (†) en andere kleine visschen hadden opgedaan, begaven wij ons, tegen het ondergaan der zon, naar de *Compewyne*, en wierpen onze hoeken digt bij de landingsplaats in de rivier. Het vallen van het water scheen ons daar alle buit te ontvoeren; doch wij werden wederom schadeloos gesteld door het overheerlijk gezigt, dat zich hier voor ons opdeed. U, mijne vrienden S** of T***! had ik thans bij ons gewenscht, om, met uwe vaardige teekenpen, ons in staat te stellen, om, schoon afwezig, dit gezigt duurzaam te genieten. Eene koude beschrijving kan niet opwegen tegen het genot, dat uw penseel ons zou kunnen verschaffen. Verbeeldt u echter eene *rivier*, daar, waar wij ons bevinden, zeker tweemaal uwen *Amstel*-stroom, waar zij op het wijdste is; in breedte overtreffende; aan beide boorden met allerlei boschgewas en groenende heesters bezoomd, waaruit rijk beladene kokosboomen hunne fiere kruinen verheffen; in de [illegible]heid slechts van de hier en daar verspreide Plantadjen blijken dragende, dat menschelijke handen de Kunst aan de alles omringende Natuur zochten te paren, wijl slechts daar in orde geplante palm-, tamarinde- en andere boomen zich aan het oog vertoonen. Verbeeldt u dat uitgestrekte water zoo vlak en effen als het zuiverst spiegelglas, nu en dan slechts door een dartelend vischje bewogen. Laat uwe verbeelding u bovendien de Plantadjen voor oogen stellen, waarvan de eene eene al meer *pittoreske* ligging heeft dan de andere; eindelijk aan uwe regterhand de zon, die vol majesteit achter het digte struikgewas gaat duiken, terwijl reeds aan de andere zijde de volle maan, zich boven gindsche palmboomen verheffende, hare zachte stralen in de rivier terugkaatst. Verbeeldt u .... Maar neen! zonder zelf gezien te hebben, moet hier de levendigste verbeeldingskracht te kort schieten. Alles zwijgt nog eene poos om mij heen, en schijnt in stille bewondering dit prachtig tooneel te aanschouwen; maar nu klinkt op eens het vrolijk avondgezang uit zoo vele zuivere

[illegible]ke-

(*) Eene gegravene vaart, welke men aan de grensscheiding van elke Plantadje vindt, ter in- en uitleiding van het water dienende.

(†) Eene kleine soort van krabben.

Digitized by Google

kelen der kleine boschbewoners, die, zoo wel als de mensch, het schoone, het verrukkelijke der hun omringende Natuur gevoelen. — Langzamerhand maakt het uur, dat ons ter maaltijd roept, en, begeleid door het gezang der ons omringende vogelen en het gelooi van het grasend hoornvee, bereiken wij, nog in het vol genot der hier zoo bekoorlijke Natuur, het woonhuis van onzen gastheer, die op onze terugkomst wacht, om op de reeds gedekte tafel de spijzen te doen opdragen.

De volgende dag leverde ons weinig belangrijks op, daar weder een aanhoudende regen ons aan het woonhuis kluisterde, en ons verpligtte, van ons voorgesteld togtje naar *Killestein* af te zien; te meer, daar wij te vergeefs naar een bedekt vaartuig in de nabuurschap lieten omzien. Het uitdeelen van bakkeljauw, tabak, pijpen enz. aan de *Negers*, hetgeen om de 3 of 4 maanden plaats heeft, geschiedde juist dien dag; zoodat wij toen gelegenheid hadden, de geheele massa slaven, uitgezonderd degenen, die wegens ongesteldheid in het Hospitaal zich bevonden, bijeen te zien. Ik heb mij, gedurende mijn verblijf op *Johanna en Margaretha*, overtuigd, dat de slaven op Plantaadje op verre na zulk een ellendig leven niet leiden, als men zich over het algemeen in *Europa* verbeeldt. Zij moeten werken, ja, en wel *gedwongen* werken; maar dit is ook het eenigste, dat hunnen slavenstand kenmerkt: de taak, die zij elken dag hebben af te doen, gaat hunne krachten geenszins te boven. Daarentegen hebben zij in ruimte den kost, en geene prangende zorg, hoe zij het dagelijksch brood voor vrouw en kroost zullen verdienen, behoeft hun voorhoofd te rimpelen, gelijk vaak het geval is van den *Europeschen* arbeidsman. De vrouwen, die zuigelingen hebben, zijn, wel is waar, niet van allen arbeid verschoond, maar behoeven niet meer dan de helft van de taak der overigen te verrigten; terwijl zij hare kinderen zoo bekendig op den rug weten te binden, dat die last haar niet zwaar valt.

Ik geloof, dat een opmerkzaam beschouwer hier menige belangrijke waarneming omtrent den aard der *Negers* zou kunnen doen, en er de geschiedenis der menschheid mede verrijken. Een voorbeeld van ouderliefde in eenen *Neger*, dat ik onder mijne oogen zag, en mij een' traan van weemoed afperste, zal aan elk gevoelig hart welkom zijn. Er bevindt zich op *Johanna en Margaretha* zekere *Neger*, CONTENT genaamd, die, een der sterkste mannen zijnde, meest altijd

tot

Digitized by Google

tot koetjer gebruikt wordt, wanneer de pont der Plantadje produkten aan het Fort komt brengen, en ons dan tevens den groet van zijnen Directeur komt aanbieden. Nooit zag ik een kerel, wiens forsche spieren meer mannelijkheid kracht aanduidden. Reeds een paar dagen waren wij op de Plantadje geweest, zonder dat ik CONTENT gezien had; doch Zaturdag, terwijl wij ons tot onze visschpartij voorbereidden, kwam hij ons tegen, met een jong kind op zijnen rug gebonden. O! die last, zoo zorgvuldig door hem ondersteund, scheen den man zoo waard te zijn! Zijn bedrukt oog noopte elk tot deelneming, terwijl hij ons het verhaal deed, dat zijne vrouw reeds sedert eenige weken ziek lag, en daarom, ter betere verzorging, naar het Fort getransporteerd was; dat ook zijn kindje zich thans ongesteld bevond, en hij, om het geen enkel oogenblik zijne zorgen te doen ontberen, besloten had, het op die manier bij zich te houden. Getrouwe CONTENT! dacht ik, hoe beschaamt gij onwetend menige *Europesche* vrouw!.....Onwillekeurig kwamen mij de volgende regels voor den geest, die ik eenmaal, bij het lezen van eene schoone daad van een paar Wilden, vervaardigde, en, CONTENT met bewondering aanstarende, herhaalde ik bij mijzelven:

Gij, die op uwe deugden roemt,
Beschaafde Europeanen!
En tot verlichting vaak den weg
Aan anderen wilt banen;
Ziet, wat een Heiden hier bestond,
Wiens brave daad u leerde,
Dat hij, schoon onbeschaafd van geest,
Uw deugden niet ontbeerde!

Om de orde van mijn verhaal niet te storen, heb ik tot hiertoe niets gemeld van hetgeen wij van de koffijgronden der Plantadje gezien hadden. Gedurig hoopten wij, dat de volgende morgen ons helder weder zou aanbrengen, en ons in de gelegenheid stellen, om onzen gastheer op zijne gewone morgenwandeling te verzellen: daar echter onze terugtogt naar de stad op Woensdag bepaald was, en Dingsdagmorgen het regenachtig en buijig weder ons weinig goeds liet hopen van de gesteldheid der wegen, besloten wij gehoor te verleenen aan de uitnoodiging van onzen vriend C**, om ons in een vaartuig derwaarts te begeven. Wij waren dan ook wel-

Digitized by Google

weldra gereed, en bevonden ons nu midden op het modderig pad, dat ons naar de vaart moest geleiden, waar wij in de boot zouden gaan, vergezeld van vijf *Neger*-jongens, om het vaartuig voort te trekken, waarin wij met ons vijven zaten. De jongens hadden er regt pret in, de boot voort te trekken; dit moest geschieden, want riemen konden in die vaart, wegens hare smalte, niet gebruikt worden. Nu zagen wij eindelijk, hoe de koffijboomen geplant staan. De beschrijving van dezen door de weeke zoo onontbeerlijk geworden' struik zult gij elders naauwkeuriger vinden, dan ik in staat zou zijn u te geven. Genoeg, wij voeren uitgestrekte velden voorbij, met koffijboomen, bananen en maijers beplant: de meeste boomen droegen nog vruchten voor den voorpluk, die bijkans tot rijpheid gekomen waren, terwijl reeds groene bezien in menigte zich voor den napluk vertoonden. Aldus hadden wij bijkans een uur gevaren, toen wij, een dwars loopend voetpad genaderd zijnde, de boot aan wal deden halen, om meer binnenwaarts in te dringen, zoo de weg zulks toeliet: dit was echter, gelijk wij gevreesd hadden, het geval niet; wij vergenoegden ons dus met tot aan een wachthuisje der *Negers* te gaan, bezijden het pad over eene sloot gelegen, waar wij vuur hoopten te vinden, om eene versche pijp aan te steken. Schoon nu de oude PROFIJT (dus heet de *Neger*, die aldaar bestendig de wacht heeft) dieper in de achtergronden was, vonden wij toch vuur in de hut; en, terwijl onze vriend C** het geweer opnam, om dieper in het houtgewas nog eenig wild te zoeken, stopten mijn broeder en ik onze pijpen. Daar zaten wij nu, door eene wilde natuur omgeven, met den rug leunende tegen de *pina*-hut van baas PROFIJT, vol ongeduld wachtende naar de terugkomst van een' der jongens, dien wij uitgezonden hadden, om eene ananas te snijden, die in menigte tusschen het houtgewas, in het wild groeijende, gevonden worden. Hij bragt ons ook weldra eene groote vrucht mede; doch vruchteloos zochten wij in de residentie van PROFIJT naar een mes, om dezelve behoorlijk klein te krijgen; een houwer was alles, wat wij vonden, en zoo wel de Dames als wij moesten zich met een afgehakt stukje ananas vergenoegen. Een onzer *voeteboys* bragt ons ook een' jongen *awarie*, dien hij in het bosch gevangen had. De *awarie* is het dier, waarvan gij ongetwijfeld wel eens de afbeelding gezien hebt, dat zich met den staart zoo vast aan de moeder

weet

weet te houden. Wij namen hetzelve mede, en vervolgens in eene kooi naar het Fort, en nog op dit oogenblik is het springlevend. — Wij waren nog drok met onze ananas bezig, toen de wachter PROKUT, met eene bijl op den schouder, midden uit het bosch naar ons toekwam. Al had men uit alle de *Negers* der Kolonie mogen kiezen, dan nog, geloof ik, zou men geenen hebben kunnen vinden, wiens uiterlijk voorkomen zoo geschikt scheen, om op eene eenzame plaats boschwachter te zijn. Voorkomen, houding, stem, in één woord alles in PROKUT droeg bij, om anderen, die hem niet kenden, schrik aan te jagen. — Wij bleven nog eenigen tijd hem naar het een en ander vragen, en maakten ons vervolgens reisvaardig, om langs het modderig pad naar ons vaartuig terug te keeren, dat ons op dezelfde wijze weêr naar huis voerde, nadat onze gastheer zich onderweg ook bij ons in de boot vervoegd had.

Ik heb u reeds gezegd, dat het ons voorneman was, den volgenden dag weder naar het Fort terug te keeren. Vergeefs hadden wij moeite gedaan, om een ligter bedekt vaartuig te krijgen; wij moesten ons dus vergenoegen, in de groote pont van *Johanna en Margaretha* met onze pakkaadje te vertrekken. Een aanhoudende regen hield ons den meesten tijd van onze terugvaart binnen; nu en dan flechts namen wij eene drooge bui waar, om het hoofd eens buiten te fteken. Wij allen waren dus regt in onzen schik, toen wij tegen half 7 ure 's avonds in de ftad aankwamen, waar het voornaamfte nieuws, dat wij vernamen, niet zeer gunftig was; dat, namelijk, verre het grootfte gedeelte der ftad aan koortfen laboreert, die echter vooralsnog niet zeer gevaarlijk fchijnen. Men houdt deze befmetting voor eene foort van *griep*. Tot heden toe (den derden dag na onze terugkomst in de ftad) was ons huis het eenigfte in de geheele ftraat, waar zich geene zieken bevonden; nu echter hebben wij ook reeds twee patiënten. Ik befluit dezen langen brief met den hartelijken wensch, dat gij allen eene goede gezondheid moogt genieten, en, mag ik ook voor mijzelv' iets wenfchen, dat geene ongefteldheid mij beletten moge, u van tijd tot tijd de verzekering toe te zenden, dat ik altijd ben en blijven zal, enz.

K.

Digitized by Google

DE IMPROVISATOR SGRICCI.

Wij lezen tegenwoordig meermalen in de *Parijſche* dagbladen van dezen inderdaad merkwaardigen man. Mij is daarbij eene zekere verbazing, als had men vroeger niets van hem geweten, vreemd voorgekomen. Daar ik bij mijn verblijf te *Rome*, in 1818, gelegenheid had, den zeldzamen jongeling te leeren kennen en mij voor hem te interesſeren, wil ik hier iets op mijne later uit te gevene reisaanteekeningen anticiperen, waardoor men, naar ik vertrouwe, met het karakteristieke des mans en zijne improviſatiën nader bekend zal worden, dan door de onvoldoende opgave der dagpapieren.

Ik had, gedurende een verblijf van eenige maanden in *Italië*, verſcheidene beroemde en onberoemde Improviſators gehoord, en met tamelijke onverſchilligheid dit werk aangezien. Zelfs een jong, ſchoon meisje, Signora ROSA TADDEI, die zich den 23 Januarij 1818 in het *Theatro Tordinone* hooren liet, en toenmaals veel van zich deed ſpreken, boezemde mij ſlechts eene vlugtige belangſtelling in. In een' kouden ſchouwburg, voor een klein publiek, gevoelde ik groote deernis met den bijna ſtuiptrekkenden angst, waarmede zij begon, en met deze treurige mimiek de langdradige en door haren nood zich heenſlepende muzikale inleiding vergezelde. Van dit ſchouwſpel geef ik den indruk weder, dien ik toen zeer levendig daarvan ontving, wanneer ik zeg, dat ik mij verbeeldde, de *Pythia* op den *Delphiſchen* drievoet te aanſchouwen, met uitzondering van hare leelijkheid. Met het eerſte woord brak het ijs. Het eerſte ſtuk, (zij improviſeerde ſlechts lyriſche verzen) door het lierachtig gevedel armelijk ondersteund, ſleepte zich echter pijnlijk ten einde; ik luisterde met medelijden, vreezende dat zij ieder oogenblik zou verſtommen; ook wat zij zeide, was naauwelijks hoorenswaardig. Nadat zij een weinig gerust en het tweede briefje uit de zilveren vaas getrokken had, beſpaarde zij ons iets van het jammervolle voorſpel; zij kwam vroeger ter zake, en men hoorde zonder bekommering het einde. Zoo ging het met ieder ſtuk beter. Bij het vierde keerde op hare doodsbleeke wangen het rood terug, en de toeſtand der geestverrukking was bereikt. Men kon hare voordragt ſchitterend noemen, gelijk de *Gordel van Venus*, (een van de onderſcheidene thema's, waarvan ſommige, gelijk, bij voorbeeld, *de Dood*

Digitized by Google

van Egeus en *Coriolanus*, naauwelijks voor eene vrouwelijke lier geschikt schijnen) die haar op zwellende toonen daarheen deed zweven, en dien zij zelve in dit oogenblik scheen te hebben ontvangen. Zelfs de muzijk ontwaakte, om levendiger te accompagneren.

Eenige grondstellingen leide ik al spoedig van deze improvisatiën af. Zij worden door muzijk geaccompagneerd en eenigermate gezongen, en dit gezang willekeurig gerekt en bespoedigd, om den Improvisator tijd en rustpunten te geven. In het oog loopend is het, hoe snel het gaat, wanneer hem gedachten en woorden ten dienste staan; maar, waar zij ontbreken, wordt de klank- en harmonielooze stem op het onverdragelijkst gerekt. De thema's zijn meest uit de oude geschiedenis, of bijzonder uit de klassieke oudheid, de mythologie, of de *Italiaansche* middeleeuwen. In deze vakken zijn de lieden het meest bedreven. Komt hun een vreemd thema voor, dan zeggen zij het ronduit, en het wordt verworpen, of zij doen als SGRICCI, hetgeen echter zelden gebeurt. Hem werd, namelijk, *de Graaf* VAN ESSEX als treurspel opgegeven; maar hij wist niets van hem, of van Koningin ELIZABETH: hij verzocht derhalve, dat men hem de geschiedenis wilde verhalen. Dit gebeurde, en hij improviseerde een treurspel tot algemeene verbazing. Daar de vormen van alle improvisatiën als 't ware typisch zijn, is dit niet zoo moeijelijk als het schijnt; ook het treurspel neemt zoodanig een' vorm aan, die de minstmogelijke personaadjen bij de meestmogelijke duidelijkheid toelaat. Het koor wordt van de Ouden ontleend, om hetzelve de gevoelens, die men de handelende personen niet kan laten uitspreken, in den mond te leggen. De karakterteekening moet ondergeschikt blijven, en ligt ook geheel buiten het bereik der *Italianen*. Men zal slechts den dramatischen toon, de gedachten, gevoelens en de taal, afgescheiden van het wonderbare des ontstaans, kritisch kunnen schatten; maar dit kan men bij SGRICCI onvoorwaardelijk. Eindelijk stelde ik alle achterdocht tegen de eerlijkheid bij de behandeling der opgaven dadelijk ter zijde. Deze behoort tot het openbare leven der *Italianen*, en een bedrog ware, zoo als ik hen ken, onmogelijk; ja het van buiten leeren, hetwelk velen beweren, van zulke uitgebreide onderwerpen misschien een nog grooter wonder, dan de vinding op het oogenblik. Ik zal straks eene openbare zitting der *Academia Tiberina* beschrij-

Digitized by Google

ſchrijven; bij deze kreeg ik de volkomene overtuiging, dat zelfs het geringſte voordeel ter guniſte des Improviſators bij de keus van een thema geene plaats vinden kan.

THOMASO SORICCI is, ten minſte in onzen tijd, de eerſte, die treurſpelen improviſeerde. Hij was mij bekend, eer ik naar *Italië* ging, en, als ik mij niet vergis, was het omſtreeks het jaar 1810, toen hij optrad. Later hebben verſcheidene zijn voorbeeld gevolgd; reeds in *Venetië* verhaalde men mij van eenen, die hem overtrof; maar geen heeft, buiten hem, tot hiertoe een' duurzamen naam gemaakt. Hij is uit *Arrezzo* geboortig, en zal, toen ik hem leerde kennen, miſſchien 21 of 22 jaren oud geweest zijn; een klein, zonderling mensch, toenmaals een bijkans willoos werktuig in de handen zijner bloedverwanten, die hem in acht namen als hunnen oogappel, zonder in het geringſte eenig ander belang in zijn aanzijn te nemen, dan dat het geld opbragt. Hij had in de regten moeten ſtuderen, en zeer tegen het oogmerk en den wil zijner ouderen was hij tot dit . . . woeste leven overgegaan, hetwelk zij niet beter dan het beroep van tooneelſpeler achtten. Slechts na den dood zijns vaders was zulks mogelijk geworden; moeder en broeders trokken met hem, en hielden hem als 't ware gevangen. Voor hemzelven was zijn talent als voor de beek haar ſchitterend droppelen in den zonneſchijn; hem onbewust ontſtroomde het zijner ziele; maar zijn zwak ligchaam was voor de inſpanning, hoe gering zij ſcheen te zijn, niet beſtand. Zoo ontſtond bij hem een krankheidstoeſtand, waaraan ziel en ligchaam een gemengd deel namen. Hij gedroeg zich als een droomende, ja de geest ſcheen eerst over hem te komen met het eerſte woord, dat hij improviſerend ſprak; zijn gewoon geſprek was niets; als een kind, wist hij allerlei liefkozingen te bewijzen; en voegde men den indruk, dien zijne kleeding maakte, daarbij, die op het eerſte gezigt mij, naar de wijze der zwervende tooneelſpelers, vreemd en verwaarloosd voorkwam, maar die later, als iets aangenomens, van zijn wezen niet ſcheidbaar bleek te zijn, dan konde men zich werkelijk een tijdlang verbeelden, dat men eenig zeldzaam begaafd, vroegrijp of overgeleerd kind voorhad. Hij heeft zich ook als dichter beproefd; dat is, treurſpelen, gelijk hij die dagelijks improviſeerde, opgeſchreven; maar — want kritiek had hij in het geheel niet — zijne bloedverwanten hadden ze ſlecht gevonden en, bedriegt mijn geheugen mij niet,

Digitized by Google

dadelijk vernietigd, en zij veroorloofden hem ook geene verdere proefnemingen van dien aard, opdat zijn roem als Improvisator niet door het bekend worden zijner gebrekkige dichtpogingen benadeeld wierd. Voor mij is deze omstandigheid van gewigt; en ik beken opregt, dat ik deze daadzaak niet alleen geloof, maar mij ook verbeeld dezelve psychisch te begrijpen. Thans heeft men te *Parijs* zijne treurspelen door snelschrijvers laten naschrijven en zeer te prijzen gevonden; hetgeen mijn gevoelen bevestigt.

Het was den 26 Maart 1818, toen ik, met mijn' vriend WILHELM MULLER, tegen den avond door de straten van *Rome* kuijerde, waar ons de aankondiging eener Akademie (zoo noemt men in *Italië* alle dergelijke voorstellingen) van SGRICCI in het oog viel. Wij hadden besloten, den volgenden morgen eenen uitstap van eenige dagen naar *Tivoli* en *Palestrina* te doen. Maar SGRICCI en een geïmproviseerd treurspel hadden bij mij de overhand. Ik bestormde mijn' vriend; met weêrzin gaf hij toe, en de reis werd uitgesteld. MULLER's reisgenoot spotte met mijnen enthusiastischen ijver, maar liet zich overhalen, om, in plaats van zich te vervelen, SGRICCI met ons te hooren.

Maar die ijver werd een werkelijk enthusiasmus, toen wij hem hoorden. Hier was geen gezang, geen gevedel, geen krampachtig angstig gestéen, om de hoogte der geestverrukking te bereiken. (Naderhand verzekerde hij mij, dat hij het eerst het zingen nagelaten en de muzijk afgeschaft heeft, waarin echter eenigen hem weldra gevolgd waren.) Slechts een hem vreemd vuur is het blijkbaar, wat hem aangrijpt; met een' onzigtbaren geest te vergelijken, die op den eersten aanroep gewillig verschijnt. In zijne gelaatstrekken heeft geene merkbare verandering plaats, behalve dat derzelver uitdrukking levendiger wordt; maar de zachte gloed, dien men bemerkt, verdwijnt met het laatste woord. Een klein publiek bevond zich in eene zaal van het *Venetiaansche* paleis; eenigen van de eersten uit hetzelve namen het loten der thema's op zich, die door allen konden opgegeven worden; een voornaam *Romein* bleef bij de zilveren vaas, en liet bij het begin, hetwelk door het verschijnen van SGRICCI op eene kleine verhevenheid werd aangeduid, eene der dames in de voorste rij trekken. Het lot werd den Improvisator gegeven; hij las, en begon, na een zeer kort nadenken, onmiddelijk zijne rede in de edelste, duidelijkste, welluidendste voor-

Digitized by Google

voordragt van rhythmische recitatie, gelijk men die niet op *Italiaansche* tooneelen hoort, op welke meest *Fransch* pathos in het treurspel heerscht. Drie groote onderwerpen vervullen den tijd van drie uren, van welke den *Italiaan* niets afgekort mag worden; hij wil volop verzadigd zijn. Behalve het treurspel, of liever vóór hetzelve, worden nu nog twee lyrische stukken van onderscheiden aard geïmproviseerd, waartoe men bijzondere thema's opgeeft. In eene groote *Canzone* werd *de Dood van* SAPPHO heden betreurd; terwijl, zeer verkeerdelijk, *de Dood van* SOCRATES aan het *treurspel* verbleef. Toen wij dit hoorden, gaven wij alle hoop op, dat daarmede iets te beginnen was; maar wij werden anders onderrigt. De Improvisator vergunt zich eene korte poozing, in een zijvertrek, tusschen de onderscheidene stukken, terwijl het publiek de thema's in orde brengt. Dan verschijnt hij weder zoo frisch en moedig, als hij afgemat de kamer verliet. Is hem het onderwerp des treurspels bekend, dan bedenkt hij zich ook niet langer dan bij de andere opgaven. Peinzend zegt hij nu: „Ik kies die en die personen „ tot de handeling; deze speelt daar of daar," en nu noemt hij de personaadjen des eersten tooneels. Dit zegt hij op een' zachten, onzekeren toon, waarmede naauwelijks eenige minuten verloopen, als hij de rede ook reeds begint. Zelden laat hij meer dan drie, nooit meer dan vier personen zamen optreden, omdat de hoorders anders de voordragt niet zouden kunnen volgen; drie onderscheidt hij, sprekende, zeer goed en duidelijk; dikwijls dient hem staan of zitten tot betere verzinnelijking der rede. Het koor vult de tusschenbedrijven aan, of veeleer worden deze door hetzelve aangeduid, daar SGRICCI gedurende het ganssche treurspel zelfs geene seconde ophoudt. De stroom stort zich zwellend en onafgebroken uit. Somwijlen, echter, schijnt het, dat de Improvisator vermoeid wordt; ja alsof hem een woord ontbreekt; maar hij ontvlamt op staanden voet als in edelen toorn, en gelijk de stroom, die rasscher en bruisende om eene stuitende klip stort, blijft een nieuw vuur voor eene lange reeks van verzen borg. De versvoort, in welke deze treurspelen uitgesproken worden, zijn *versi sciolti*, naar mij SGRICCI verzekerde de ongemakkelijkste voor het improviseren; zij kiezen daarom andere, lyrische vormen voor het koor, om zich te verligten. Naast het *verso sciolto* vallen de *terzinen* hen zwaar, maar toch ligter dan het rijm geheel

Digitized by Google

te vermijden, dat zich telkens aan hen opdringt. Dit zich hun opdringend rijm, verbonden met vele telkens wederkeerende beelden, die met hetzelve door het denkbeeld naauw verbonden zijn, maar die bij de *verſi ſciolti* van het rijm geſcheiden moeten worden, om op zichzelve ſtaande aangewend te worden, maakt het begrijpelijk, dat de rijmelooze verzen voor den *Italiaan* zwarigheden hebben; ook moet hij bij dezelve zich ſtreng aan de *rhythmica* houden, terwijl het rijm hem van zelf leidt. Van niemand klonk mij de ſchoone welluidendheid van het vers zoo vol in het oor, als van SGRICCI. De *Italianen* hebben, gelijk men weet, geen metrum in onzen zin, daar zij ſlechts de ſyllaben tellen, en ook daarmede zeer willekeurig te werk gaan; maar bij onzen Improviſator was het anders, en zoo, alsof hij iedere ſyllabe en iedere letter muzikaal juist haren eisch gaf en niets meer. Doch een verbazingwekkend werk ontſtond in het treurſpel, *de Dood van* SOCRATES, voor onze ooren en oogen. ALCIBIADES en PLATO waren handelende perſonaadjen, en Platoniſche leſſen waren zoo gepast in het geheel geweven, dat zij evenzeer verraſten als roerden en wegſleepten.

In volle verrukking verliet ik de zaal, en beiden beſloten wij eenparig, den verwonderlijken jongeling op te zoeken en nader te leeren kennen. Doch, naardien te *Rome* de eene groote indruk den anderen verdringt, had onze reis naar *Tivoli* ons in vijf dagen op andere gedachten gebragt. Bij onze terugkomst was veel in te halen, en bijna hadden wij onzen Improviſator vergeten; maar dit gebeurde niet; wij overwonnen verſcheidene zwarigheden, tot wij zijne woning uitvonden en hemzelven aantroffen.

Dit was eindelijk den 10 April. Wij zagen eene woelige beweging in het huis, en weldra werd ons berigt, dat het heden de plegtige dag was, dat de jonge man in eene openbare zitting als honorair lid der *Academia Tiberina* aangenomen zou worden. Op de beleefdſte wijze werden wij genoodigd in het rijtuig des hoogvereerden mede te gaan, dewijl er anders bij den toevloed geene hoop zou zijn om binnen te komen; ons bleef ook geen tijd overig om tegen te ſpreken of te danken, want, eer wij er om dachten, zaten wij in het rijtuig, met den beroemden man in ons midden, en tegenover ons de honoraire leden der deputatie. In eenige an-

de-

Digitized by Google

dere rijtuigen, door de Akademie gezonden, volgden de familie en vrienden van den te bekroonen Improvisator.

Het was alsof wij mede geëerd en onderscheiden werden, en toch waren wij, om zoo te spreken, uit de lucht komen vallen. Wij kwamen aan. Verscheidene kamers waren feestelijk versierd en met toehoorders opgevuld. De zaal, waarin de plegtigheid zou plaats hebben, bevatte inzonderheid de dames en aanzienlijkste personen. Hier zaten de leden der Akademie op eene verhevenheid. Onze binnenleiding had iets zonderlings, dat door mijn *Duitsch* kostuum, dat ik toen somwijlen en toevallig dezen dag droeg, vermeerderd werd; want dadelijk doorliep een nieuwsgierig vragen de vergadering, wie deze vreemdelingen waren, die de Improvisator inleidde.

Weldra begon nu eene lange voordragt in proza, met betrekking tot de aanneming van SGRICCI; vervolgens eene lange reeks sonnetten der leden van beiderlei sekse te zijner eere, deels geïmproviseerd, deels gelezen, in het Latijn en Italiaansch. Eindelijk werden hem de gouden medalje en een lauwerkrans overhandigd. Hij verliet de zaal, en de thema's werden nu als eene gewigtige aangelegenheid behandeld. Allen werden door den voorzitter opgelezen, en bij elk de opgever met al zijne titels genoemd. Nadat zulks een' geruimen tijd in de onverdragelijkste hitte geduurd, maar daarom toch niet bespoedigd werd, overhandigde men den aanwezigen Prins, thans regerenden Hertog van *Gotha*, de urn. Waarschijnlijk dewijl er zoo veel tijds verloopen was, vergenoegde men zich met twee stukken, eene *Heroïde*, waartoe CORIOLANUS de stof leverde, en een *treurspel*, waarin wij den *Zelfmoord van* LUCRETIA zouden vernemen.

Nu trad SGRICCI binnen. Hem werd het briefje met het lyrische thema gegeven. Hij begon den CORIOLANUS, en eindigde onder eene algemeene toejuiching. Men gunde den uitgeputten naauwelijks eenige minuten ter verademing, toen men hem het tweede briefje gaf. Hij las „LUCRETIA," en eene wolk trok over zijn gezigt; gemelijk leide hij het papier neder, en begon op zijne wijze de personen en het tooneel aan te duiden, toen ik iemand naast mij vroeg, wat hem deerde. Nu vernam ik, dat het ongelukkigerwijze getroffen had, dat hij ditzelfde thema, vóór weinige dagen, van en voor een gedeelte van dit aanzienlijk gezelschap be-

Digitized by Google

komen en geïmproviseerd had. Zigtbaar geraakte de vergadering in groote spanning, toen hij begon.

Ik kon van de zaak niet oordeelen, daar ik de eerste improvisatie van de ongelukkige LUCRETIA niet gehoord had; maar als bij vlagen onder het opzeggen, en inzonderheid toen hij geëindigd had, ontstond er een wild, alles verdoovend gejuich; men was uitgelaten. Alles riep: „Ongehoord!" Hij had de beweegoorzaak en de ganssche handeling zoo veranderd, dat niets gebleven was, dan natuurlijk de hoofddaad en de hoofdpersoon.

SGRICCI werd bijna weggedragen, zoo was hij half levenloos in elkander gezonken; hij hoorde weinig van het ontzettend gedruisch. Vijf uren had het in de grootste hitte geduurd; hij alleen had over de drie uren, bijna onafgebroken, gesproken: zijn toestand was niet te verwonderen. Thans stoof alles uiteen. Wij zochten dankbaar onzen leidsman en Improvisator op, dien wij, nagenoeg alleen, in het zijvertrek nog half dood vonden; enkel zijne moeder en broeder waren gebleven, om hem bij te staan. Eindelijk kon hij weder spreken; hij zeide ons, hoe hinderlijk hem het onderwerp van LUCRETIA geweest was, en dat hij zich nu gedurig voor den geest had moeten houden, wat hij de eerste maal gezegd had, om geen der reeds gebezigde motiven aan te wenden, hetgeen met de plegtige gelegenheid niet overeenkomstig geweest zou zijn; zijne inspanning was alzoo verdubbeld geworden. Allengs gaf men hem nu verkwikkingen; want gedurende de zitting was hij de éénige geweest, wien men geene verversching had aangeboden, daar de Akademie zich niets ontbreken liet, hetgeen ons zeer tot ergernis verstrekte, tot dat wij vernamen, dat hij gedurende de improvisatie volstrekt niets gebruikte. Het was 's nachts een ure, toen de gekwelde Muzenzoon wél ingepakt naar de koets geleid werd en ook wij ons naar huis begaven.

Ik zag den jongen man naderhand meermalen, en vond hem, gelijk ik hem boven beschreven heb. Vóór mijn vertrek, den 21 April, hoorde ik hem voor de derde maal den 19 April, wanneer hij ACHILLES in eene *Heroïde*, den *Roof van* GANIMEDES in *terzinen*, en PRONIA in een *treurspel* bezong. Ik haalde de bekende tooneelspeelster MAASZ, die zich juist te *Rome* bevond, door mijn enthusiasmus over, om deze Akademie bij te wonen, en overwon haar ongeloof, dat bij de keus der onderwerpen geen bedrog in

Digitized by Google

in het ſpel ware. Ik vertrok daarop, met de hoop en belofte van mijne zijde, den belangrijken jongen man in *Italië* weder te zien.

Wij lezen thans, dat een *Franschman* (*) zich op dergelijke begaafdheden beroemt, maar de proef niet heeft doorgeſtaan. Van een' *Hollander* berigt men hetzelfde, maar met den grootſten lof (†). Ik ben toenmaals zoo zeer van de hoo-

gor-

(*) Waarſchijnlijk bedoelt de ſteller van dit verſlag den Heer EUGENE DE PRADEL. Toevallig viel ons in handen eene brochure, getiteld: *Ire Improviſation, faite par* E. DE PRADEL, 18 *Juillet* 1824, *à Paris.* (*Autographié Séance tenante.*) „CHRISTOPHE COLOMB" was het door het lot aangewezen onderwerp, door hemzelven uit *vier* andere, hem ter keuze gegeven, gekozen. Na vijf minuten nadenkens, ving hij aan. Wij vonden ons opgewekt, om, te dezer gelegenheid, nagenoeg het *vierde gedeelte* der ganſche Improviſatie hier *letterlijk* af te ſchrijven. *Ex ungue leonem!* — *Redact.*

LA CAPTIVITÉ DE CHRISTOPHE COLOMB.

Miſérable jouet de la faveur des grands,
Je ſouffre, je gémis dans une nuit profonde;
Je meurs victime des tyrans,
Et je viens d' agrandir le monde.
Ah! du moins un penſer vient conſoler mon coeur!
Oui ces jours, ces beaux jours ſ'offrent à ma mémoire,
Où mon vaiſſeau dominateur
S'avançait ſur les mers pour conquérir la gloire.
De combien de tourments j'ai payé mes travaux!
Déja depuis deux mois nous voguions ſur les eaux,
Nous cherchions l'avenir, nous appellions la terre;
Vain eſpoir, douceur éphémère!
Nos yeux ne découvraient que le ciel et les flots;
Autour de moi des matelots
J'entendais gronder la colère.
Colomb, me diſent-ils, où veux-tu nous mener?
Soudain furieux, ils ſ'avancent,
Ils ſe preſſent vers moi, ſ'élancent;
Arrivés au trépas veut-on me condamner. etc.

(†) Het zal wel overbodig zijn, den naam van onzen DE CLERCQ hier te ſpellen. *Redact.*

Digitized by Google

gere ingeving bij deze improvisatiën overtuigd geworden, dat ik van gevoelen ben, dat aan geen volk deze gave bij uitsluiting verleend kan zijn; en, hoewel dan ook den *Italiaan* zijne grootere levendigheid der verbeelding, gloeijender gevoel, heftiger hartstogten en muzikale taal ten dienste staan, moet de improvisatie, op zichzelve beschouwd, naar klimaat en nationaal karakter gewijzigd, op *Duitschen* trant evenzeer mogelijk zijn, (waarvan ook reeds voorbeelden, offchoon ruwe, voorhanden zijn) wanneer men den aanleg flechts telkens ontwikkelde. Maar weiligt ware deze gave Gods ligter bij ons te vinden, dan de belangstelling der hoorderen!

Wel is waar, willen wij kritisch te werk gaan, dan zullen wij veel van het enthusiasmus wegens *Italiaansche* improvisatie, zelfs van eenen SORICCI, moeten daarlaten, en zouden, bij de hypothetisch als mogelijk aangenomene improvisatie des konderen vaderlands, misschien geheel niet in enthusiasmus geraken. Maar een gezang, dat zoo onmiddelijk uit de hoogste ingeving des oogenblijks voortkomt, is iets, waaraan geene kritiek zich moet wagen. Gelijk het lied des nachtegaals, is ook dit een hymnus op de eeuwige liefde tot lof der Godheid, waar men flechts vroom mede instemmen kan.

FREDERIK, Graaf KALKREUTH.

SPANJE ONDER DE MOOREN IN DE TIENDE, EN ONDER DEN KATHOLIJKEN KONING IN DE NEGENTIENDE EEUW.

Een der beste middelen, waardoor men de voordeelen van eenen toestand kan leeren kennen, is dezelfs vergelijking met vroegere toestanden. Om dus alle de zegeningen te waarderen, die de *legitime* Regering, getrouwelijk bijgestaan door de H. Inquisitie en de Monniken, over *Spanje* heeft uitgestort, zal het niet ongepast zijn, *Spanje* in de *tiende* en *Spanje* in de *negentiende* Eeuw onderling te vergelijken.

Grooter *contrast*, dan de tiende en de negentiende Eeuwen, kan men zich naauwelijks voorstellen. In geheel *Europa* bijkans heerschte, gedurende de eerstgenoemde, de diepste onkunde, de dikste nacht van bijgeloof; men kende schier geene gemakken en genoegens des levens. Er had algemeene Regeringloosheid plaats bij de Edelen, die zich voor hoogere wezens hielden; terwijl de andere standen genoegzaam allen hunne *slaven* waren, die zelfs niet trouwen durf-

durfden zonder de toeſtemming van hunnen Heer, welke zij ten duurſte moeſten betalen. Deze Heeren woonden in roofneſten, kasteelen genoemd, van waar zij ongeſtraft den reiziger aanvielen, uitplunderden of vermoordden, of elkander beoorloogden. Moord en roof waren dus algemeen; geen mensch was van zijn eigendom zeker. Hoeren beſchikten openlijk over den *heiligen* ſtoel van den Paus. (Men kent MAROZIA en haars gelijken.) De Prieſters waren nog de éénigen, die lezen of ſchrijven konden, en ook bij dezen waren die kundigheden *zeer verre van algemeen*. Het *Latijn*, de éénige taal, waarin men ſchreef, verviel tot eene barbaarſche brabbeltaal. Met de levende ſpraken was het nog erger geſteld; in geene derzelven kon men zich behoorlijk *op* ſchrift uitdrukken. Boeken waren ontzettend duur. Voor een exemplaar preken van zekeren Biſchop moest men, zegt ROBERTSON, (CHARLES V, I, p. 221.) tweehonderd ſchapen en eene groote hoeveelheid tarwe, rogge en gierst betalen. Men reisde genoegzaam niet, uit hoofde der onveiligheid, en kende dus naauwelijks de naastbijgelegene landen. De menſchen waren uit de barbaarſchheid tot eene jammerlijke, diep bedorvene halfbeſchaving overgegaan, en noch de woeste Edelen, noch het verdrukte Volk kenden de edele gevoelens, door eene goede opvoeding ingeboezemd, en door gelijkheid van Regten gekoesterd. Wreedheid en geweld heerschten overal, met zedeloosheid gepaard. De koophandel was bijna te niet.

Hoe geheel anders is dit in onze negentiende Eeuw! De Volken hebben Regten verkregen, die de Regeringloosheid beteugelen. De Adel heeft in de meeste landen zijne drukkende voorregten moeten opgeven, en zich met den Burger gelijkſtellen. De roofneſten zijn geſloopt of in puin gevallen. Kan de Edelman zijne ſchulden niet betalen, zoo wordt zijn kasteel, zoo goed als het huis van den Burger, verkocht. Wijze Wetten waken voor ieders leven en eigendom, en ontzag voor het Proteſtantismus heeft ten minſte de *uiterlijke* zedigheid bij de Roomſche Geeſtelijkheid ten gevolge gehad. De nijverheid, kunſten en wetenſchappen, en de gemeenſchap der Volken, worden door alle Regeringen (althans tot op zekeren trap) aangemoedigd; doch eigenlijk ſtaan zij reeds op eene hoogte, dat zij die aanmoediging niet meer behoeven: want kunſten, middelen tot gemeenſchap, tot verbetering der fabrijken, tot bevordering der we-

Digitized by Google

wetenſchappen vermenigvuldigen zich dagelijks in den boezem des Volks. Men bezoekt de afgelegenſte deelen der Aarde, in eenen tijd, die zelfs onze Vaderen verbaasd zou hebben. De boeken zijn, door de uitgevondene Drukkunst, voor weinig gelds te bekomen; het dierbaarſte van allen, de Bijbel, wordt tot aan de afgelegenſte Volken verſpreid, en bij onze behoefugen om niet uitgedeeld. Talrijke Maatſchappijen zorgen overal voor de zedelijke en natuurlijke behoeften der Volken. Beſchaving, zedelijkheid en menschlievendheid worden overal aangekweekt.

Het is echter zeer opmerkelijk, dat van deze twee beelden de tiende Eeuw juist ook twee *tegenbeelden* vertoont, en wel in *Spanje*. Dit land, althans het voornaamſte, rijkſte en vruchtbaarſte gedeelte van hetzelve, was destijds onder de heerſchappij der *Mooren*, of *Afrikaanſche Mohammedanen*, vervallen, die echter, verre van de domheid, dweeperij en traagheid der *Turken* verwijderd, niet alleen volle verdraagzaamheid aan hunne Christelijke onderdanen verleenden, maar ook den landbouw, den koophandel, de wetenſchappen en kunſten aankweekten. Hun ſchoonſte tijdperk valt juist in het midden der tiende Eeuw, toen de Christenvolken zoo diep gezonken waren. Men ſtaat verbaasd over de bevolking, de welvaart en de pracht, die in het Rijk van den *Khalif* ABDOULRAHMAN III heerschten, hetwelk niet meer dan twee derden van *Spanje*, benevens *Portugal*, omvatte. (Het onvruchtbare Noorden, de barre vlakten van *Oud-Kastilië* en de *Asturiſche* bergen behoorden aan de Christenen.) Men rekende in de ſtad *Cordova* alleen tweemaal honderdduizend huizen (gedeeltelijk kleine, voor een of twee menſchen geſchikt), zeshonderd Moskeën en negenhonderd openbare badplaatſen. Het *Mohammedaanſche Spanje* bezat tachtig groote ſteden en driehonderd kleinere. Dorpen en vlekken waren ontelbaar. Langs de Rivier *Guadalquivir* alleen telde men twaalfduizend dorpen. Een reiziger vond, op éénen dag, drie of vier ſteden, en kon geen vierendeel uurs gaan, zonder een dorp te ontmoeten. De goud- en zilvermijnen, reeds zoo beroemd bij de *Phenicièrs*, *Karthagers* en *Romeinen*, werden nog ijverig bewerkt. Men had robijngroeven, paarl- en koraal-viſcherijen. De handel bloeide. Men voerde ruwe zijde, olie, ſuiker, kwikzilver, ſtaalijzer, grijzen amber, zijden en wollen ſtoffen uit *Granada*, *Murcia* en *Almèria*, katoenpapier van *Soliban*, *antimonium*, rotskristal, zwavel, saf-

Digitized by Google

saffraan, gember, mirre, vooral wapenen, zoo als sabels, schilden, harnassen, maliënkolders en helmen, naar *Afrika*, *Egypte* en het geheele Oosten uit. De *Mooren* voeren op alle havens van het *Grieksche* Keizerrijk, en dreven er activen handel. Doch vooral werd de landbouw aangemoedigd en beschermd. Men bouwde suiker, katoen, rijst, behalve de meeste andere graansoorten, en de uitvoer was altijd vrij. Het beroemde *Cordvaan*- en *Marokijn*-leder werd te *Cordova* vervaardigd en door geheel *Europa* verzonden. Vandaar de welvaart des lands, die ongemeen groote inkomsten aan den Vorst verschafte. De reeds genoemde *Khalif* ABDOULRAHMAN III, die bijna gedurende zijne geheele vijftigjarige Regering tegen de Christenen in het Noorden des Rijks moest oorlogvoeren, behield, zonder zijne onderdanen te drukken, nog gelds genoeg van zijne inkomsten over, om eene nieuwe stad (*Zehra*) met een paleis en tuinen aan te leggen, waarmede hij vijfentwintig jaren bezig was; elk jaar kostten hem deze weken door elkander driemaal honderdduizend *dinârs* of dukaten, hetwelk in 't geheel meer dan 38 millioenen guldens bedraagt (*). Voegt men hier nu bij, wat zijne hofhouding of *Serail*, uit 6,300 personen bestaande, wat zijne talrijke paarden en de 12,000 man zijner ruiterwacht, wat zijne vloot, waarmede hij *Ceuta* en *Tanger* in *Afrika* innam, en eindelijk wat zijne groote legers, vestingwerken en talrijke ambtenaars hem kosten moesten, zoo kan men zich een denkbeeld maken van *Spanjes* inwendigen rijkdom, hetwelk zonder leeningen of kredieten zulke groote uitgaven vermogt te bestrijden (†).

Maar de *Mooren* deden meer, dan voor de *physieke* welvaart des lands; zij beminden en bevorderden ook kunsten en wetenschappen. Onder alle de *Mohammedaansche* Hoogescholen was die van *Cordova* de meest beroemde. Zij werd in die zelfde tiende Eeuw (980) onder den *Khalif* AL HAKAM gesticht. Er bestond toen reeds eene boekerij van 250,000 deelen, waarvan de *Catalogus* 44 deelen besloeg. In de twaalfde Eeuw

(*) Het is waar, in het tegenwoordig *Europa* doet men nog wel meer; maar ABDOULRAHMAN nam niet op, en betaalde contant.

(†) Nog later, na den val van *Cordova*, kon het kleine Rijk van *Granada* 100,000 ruiters en 200,000 strijders in 't geheel onderhouden.

Digitized by Google

Eeuw bezat het *Sarracenſche Spanje* 70 openbare boekerijen, en *Cordova* had reeds 150, *Almeria* 52, *Murcia* 62 Schrijvers voortgebragt. Daarenboven heerschte er ſmaak en weelevendheid aan het Hof der *Spaanſche Khalifen*. De groote Moskee van *Cordova*, de *Alhambra* en het *Generalif* te *Granada* zijn meesterſtukken der *Arabiſche* bouwkunst (waarſchijnlijk de moeder der *Gottiſche*), die nog de verbazing des reizigers wekken. In het kostbare paleis te *Zehra* prijkten 1400 kolommen van *Spaansch* en *Afrikaansch* marmer, en 140 nog fraaijere, door den *Griekſchen* Keizer gezonden. In de voornaamſte zalen ſprongen fonteinen in prachtige marmeren bekkens, die te *Konſtantinopel* door *Grieken* waren bewerkt. Alle vertrekken van dit paleis droegen blijken van den ſmaak en de liefde tot het ſchoone van den *Khalif* ABDOULRAHMAN. Deze Vorst was geen bijgeloovig aanhanger van MOHAMMED'S leer. Zijn ſtandbeeld (eene doodzonde volgens den *Koran*) prijkte boven de hoofdpoort van *Zehra*. De vrouwen genoten ook in *Spanje* eene vrijheid, die haar in de overige *Mohammedaanſche* landen ontzegd was; en vandaar die Ridderlijke *Galanterie*, welke ons in hunne zeden zoo behaagt, en die zij met hunne vijanden, de Christenen, gemeen hadden. De *Europeërs* zelve der tiende Eeuw gevoelden de meerderheid der *Mooren* in beſchaving en kunde. De Edelen zonden hunne kinderen als pagies aan de Hoven der *Sarraceenſche* Vorſten, en de Monnik GERBERT, naderhand Paus SYLVESTER II, ſtudeerde te *Cordova*. Hij bragt van daar de kennis der *Arabiſche* (eigenlijk *Indiſche*) cijfers mede, die thans alom bij ons in gebruik zijn.

Zoo groot was *Spanje* in de tiende Eeuw; zoo zeer ſtak het uit bij *Europa*, niettegenſtaande hier de Christelijke Godsdienst vereerd werd, die uit zijnen aard de beſchaving in de hand werkt, en niettegenſtaande de *Mooren* het *Islamismus* beleden, hetwelk ſtrijdig is met den voortgang der Natiën in verlichting en kunde. Wat was dus de reden van het genoemde *contrast?* Eene goede Regering, groote en verlichte Regenten, en eerbied van den Vorst voor de Wet. Men kent het geval van den *Khalif* AL HAKAM, ABDOULRAHMAN'S Zoon, die door het eenvoudige zinnebeeldige voorſtel van eenen Regter tot berouw gebragt werd over eene onregtvaardigheid, eener arme vrouwe aangedaan (*).

En

(*) Deze bijzonderheden zijn ontleend uit CARDONNE, *Hist.*

Digitized by Google

En hoe is nu *Spanje* in de negentiende Eeuw gesteld, terwijl alle andere Natiën van *Europa* zulke reuzesschreden hebben gedaan in beschaving, verlichting en kunde? Het is overgegeven aan het armste, baldadigste en onkundigste graauw. De verlichte, brave, fatsoenlijke en welgestelde inwoners worden vermoord, verbannen, uitgeplunderd, of in den kerker geworpen. De Koning, in wiens naam men voorgeeft te handelen, is zoo goed als gevangen, althans ontoegankelijk, in zijn paleis van *St. Ildefonse*, waar *Fransche* en *Spaansche* hellebaardiers iedereen den toegang weten, als tot den persoon van eenen *Oosterschen* Despoot. Handel, fabrijken, landbouw zijn genoegzaam te niet. Geld is er naauwelijks, om den Koning van eten te voorzien; en niemand heeft krediet voor eene Regering, die eerloos hare verpligtingen loochent. Het land is vol struikroovers. De kerkers zijn volgepropt. Letterkunde kan er niet meer bestaan in een land, alwaar de Koning zich het regt heeft aangematigd, om over alle inkomende boeken te oordeelen. Veiligheid voor personen en bezittingen is eene hersenschim in een Rijk, alwaar men op nieuw het onderzoek over *gevoelens* heeft ingesteld. Niemand vaart er wel, dan de Geestelijkheid, die zich nu weder ongestoord vetmesten kan van het zweet des burgers. De hoogste mate van bijgeloof, door deze waardige Priesters verkondigd, hoont de verlichting der negentiende Eeuw, zoo wel als Bijbel en Christendom, in het aangezigt. De Staat, tot de tiende Eeuw teruggekeerd, boven welke hij zich eenmaal zoo luisterrijk verhief, is zijner ontbinding nabij. — Vanwaar dit *contrast* bij *Europa*? — DOOR DE WERKING DER INQUISITIE, DER MONNIKEN, DER BOEKENCENSUUR EN VAN HET DESPOTISMUS OP HET VOLKSKARAKTER.

Hist. de l'Afrique et de l'Espagne sous les Arabes, *p.* 330—351, en ŒLSNER's *Mohammed*, *passim*.

BEMOEDIGING VOOR JONGE EN AANKOMENDE DICHTERS.

Zijn 't dan alleen Apollo's Zonen,
Wier naam in Febus Tempel praalt,
En voegen hooge dichtkunsttoonen
Slechts hem, die d' eerkrans heeft behaald?
Moet roem den schedel eerst omsling'ren,
Vóór dat men waag', met stoute ving'ren,

De

Digitized by Google

De lier der Goden aan te flaan?
De vreeſt ſteeds onze zangen boeijen?
En 't vuur, dat we in ons voelen gloeijen,
Al ſmeulende onder de aſch vergaan?

Mag hij alleen, die, aangeſchreven
In 't Dicht'rental, daar glansrijk prijkt,
Op arendsvleug'len opwaarts ſtreven,
Tot daar hij 't ſtarend oog ontwijkt?
Neen! niet de naam in Febus Koren,
Maar 't dichtvuur, in de borst aan 't gloren,
Die, ſtout, van eigen vlammen blaakt, —
Neen! geen Genootſchaps Ordesbanden,
Maar 't vuur, in de eigen borst aan 't branden,
Ziet daar hetgeen den Dichter maakt!

Geen vreeſ houdt in zijn borst gevangen,
Wat in zijn binnenſt bruist en woelt:
Hij ſtort het uit in zijne zangen,
Wat hij in 't brandend hart gevoelt.
Door eigen krachtgevoel gedreven,
Durft hij op eigen wieken zweven,
Langs de eigen uitgekozen baan;
Hij leent van and'ren moed noch krachten,
Durft ſtormen en gevaar verachten,
En lagchen val en afgrond aan.

Natuur, geen Kunſt, doet d' Arend zweven
Tot in den dampkring van de Zon.
Geen Kunſt vermag hem na te ſtreven.
Natuur, geen Kunſt, ſchiep Lord Biron.
De Kunſt ontſteek' haar ſlonkervuren;
Zij ſchitt'ren ſlechts bij nachtlijke uren:
Aurora komt, hun glans verkwijnt;
De Dagtoorts vlamt, en al hun luiſter,
Slechts zigtbaar in het ſomberſt duiſter,
Wordt bleek, verliest zich, en verdwijnt.

Terug! terug! ziet gij, bij 't rijzen
Des Zangbergs, angſtig om u heen
Naar hem, die u den weg zou wijzen;
Terug! of volgt uw pad alleen:
Hier kan geen vreemde hulp u baten;
Hier moet ge u op uzelv' verlaten;

Hier

Digitized by Google

Hier ſteunen op uwe eigen kracht:
Nooit zult ge een' vasten tred verkrijgen,
Wanneer gij, bij het opwaarts ſtijgen,
Van and'ren onderſteuning wacht.

Drukt hier uw voet ſlechts oude ſporen,
Geen heerbaan leidt u tot het doel.
Terug! uw ſchreden zijn verloren.
Kiest eigen weg — volgt uw gevoel.
Op eigen weg het doel te falen,
Kan u geen ſchande doen behalen;
Een ſtoute ſtap onteert u niet;
Maar achter and'ren aan te kruipen,
In hunne ſchaduw opwaarts ſluipen,
Is ſchand'lijk in dit hoog gebied.

Voelt gij dan de aandrift in u gloeijen,
Weêrhoudt, weêrhoudt die aandrift niet;
Beſcheidenheid moge and'ren boeijen,
Zij is de deugd der Dicht'ren niet.
Voelt gij de vlam in 't harte blaken,
O! wilt uw roeping niet verzaken,
Maar gordt u tot den ed'len ſtrijd:
Ja, volgt die ſtem; zij komt van boven:
Vertrouwen moet gij, vast gelooven,
Gevoelen, dat gij Dichters zijt!

Ja, zelfgevoel voegt ſtoute zielen,
Bij 't ſtreven naar een edel doel;
Sloeg ooit een Zeeheld 's vijands kielen,
Bij 't misſen van dit zelfgevoel? —
Gevoelt gij dan den lust tot zingen
Door bloed, door hart en ad'ren dringen,
Verheft u ſtout op eigen kracht,
En vraagt niet, of, bij 't moedig ſtijgen,
U ſtormen en gevaren dreigen,
Of ſpot u of vereering wacht.

Vermetel zij uw grootsch bedoelen,
Vermetel zij uw moed genoemd,
En uw verheven zelfgevoelen
Zij, als verwaandheid, ſtreng gedoemd:
Dit oordeel kan geen' Dichter deren;
Dit oordeel durft hij ook braveren;
Hij weet, dat, wat men laakt of prijst,
Of men een daad als groot zal roemen,
Of roek'loos en belagch'lijk noemen,
Het de uitſlag is, die 't vonnis wijst.

Digitized by Google

Welaan dan, jonge kunstgenooten,
Die met mij in de loopbaan treedt!
De vleug'len moedig aangeſchoten.
Wat vragen wij om lief of leed?
Geen vrees kan onzen moed doen bukken;
Wij volgen, ſtout, het zoet verrukken
Van 't in ons binnenſt brandend vuur.
Moge oef'ning onzen zang verhoogen;
Het echt-en eigen dichtvermogen,
Dit danken wij alleen NATUUR.

Oosmarsum, H. BLOEMEN.
28 Julij, 1824.

HET GRAFTEEKEN. IETS VOOR SCHILDERS.

ZIJ LEEFDE OM MIJ TE BEMINNEN;
IK LEEF OM HAAR TE BETREUREN.

Dit opſchrift las ik op een grafteeken van wit marmer, wanneer ik een' man zag naderen van ongeveer 30 jaren, een kind bij de hand houdende, welks bevalligheid het penſeel van CORREGGIO of RAPHAËL waardig was. Zonder acht op mij te ſlaan, zette zich de jonge man bij het graf neder, haalde een medaljon uit zijnen boezem, beſchouwde het met verteederinq, en beſproeide het met tranen; het kind droogde dezelve met aanvalligheid, ik mogt zeggen met gevoel; vervolgens een' vlinder ontdekkende, ſprong het eensklaps op, om dien te midden van het verblijf des doods te vervolgen. De vlinder raakte beurtelings de bloemen aan, die het graf verſierden, en zette zich eindelijk op eene roos neder. Het kind glimlachte de hope tegen van hem te betrappen. Met ingehouden adem, het eene been voorwaarts zettende, daarna het andere, en met gerekten hals en ſtarend oog, ſtrekt hij den eenen arm uit naar het vlugtig voorwerp zijner levendige begeerte; zijn mollig handje opent zich, en — eensklaps grijpen zijne kleine vingeren het inſekt bij de geplooide wieken. De knaap triomfeert, en huppelt van blijdſchap; het vermaak ſchittert in zijne oogen; hij kan zijne vreugd niet in zijn hart beſluiten; hij juicht luidkeels; hij ..... hij heeft een' vlinder gevangen op het graf zijner moeder!

Dit onderwerp ſchijnt mij het penſeel niet onwaardig van een bekwaam ſchilder, die, het zedelijk doel zijner kunst beſtudeerd hebbende, beſeft, dat eene ſchilderij eene welſprekende bladzijde eens grooten ſchrijvers moet gelijken, en het denkvermogen, den geest en het hart tevens vermeesteren. Maar, hoe zal hij het kind voorſtellen? vóór of na het vangen van den vlinder? De ſchilder kan ſlechts over een oogenblik beſchikken; het is dus van belang, hetzelve wèl

Digitized by Google

te kiezen. Het dramatisch punt, dat hij moet vasthouden, is (ik weet mijn gevoel niet beter uit de drukken) gelijk het middelpunt van het ei, op het oogenblik dat de bezieling het doordringt en beweegt: hetgeen dit oogenblik voorgaat, is te stoffelijk; hetgeen het volgt, kan het verrassend effekt niet meer te weeg brengen. In 't kort: de gedachte des beschouwers moet, naar het door den kunstenaar gegeven middelpunt, de schilderij als 't ware beginnen en voltooijen; en alle schildering, die aan deze proef niet kan onderworpen worden, of dezelve niet kan doorstaan, is gebrekkig.

Ik vermeen dan, dat het kind moet worden voorgesteld in het oogenblik van het grijpen des vlinders. De uitdrukking van zijn gelaat, zijne houding, zijne begeerte, moet al de ijdelzinnigheid der uitgelatene blijdschap doen gevoelen, aan welke hij zich zal overgeven; en, te midden van het peinzend en smartelijk voorkomen des vaders, moet zekere aanduiding van beweegbaarheid of onbestendigheid der ziele doorstralen, die zoo den beschouwer schijnt te zeggen: „ Jeugdige echtgenoot, die zoo diep bedroefd zijt en onontroostbaar waant, weldra zult gij u overgeven aan al de benzetarijen van het leven, en uw kind navolgen, dat zich vermaakt met een' vlinder te vangen op het graf zijner moeder!"

HET GETAL DER SCHILDERS ENZ. OP DE TEGENWOORDIGE TENTOONSTELLING TE PARIJS.

Men telt dit jaar op de *Parijsche* Tentoonstelling 782 kunstenaars van beiderlei sekse; te weten, 602 schilders, waarvan 81 vrouwen of meisjes, 54 beeldhouwers, 92 graveurs, 23 lithographisten en 11 bouwkundigen. Genoemde kunstenaars hebben gezamenlijk geleverd 2,180 schilderstukken, teekeningen, gravures, lithographiën en beeldhouwwerken.

NOG EEN WOORD OVER HET KLEINSTE DWERGJE.
(ZIE NO. XI, BL. 539.)

De kleine CRACHAMI, te *Londen* gemeten, is 19½ duim lang, de lengte van haren voet 3⅝ en van haren middelvinger ⅞, de omvang van het hoofd 10½, van den middel 11⅛, van den hals 5⅜, van den enkel 3¼, en van het gewricht der hand 2 7/16 duim.

DE LEEUW IN DEN KRUIDTUIN TE PARIJS.

—— Al de wilde dieren in den *Jardin des Plantes* bewegen zich met een onrustigen wrevelmoed in hunne en-

Digitized by Google

ge traliekooijen, en wierpen op de aanschouwers zijdelingsche blikken, waarin zich de zucht naar wraak en de dorst naar bloed teekenden. De Leeuw alleen, kalm en in zijn lot berustende, staarde mij aan; geene gramschap trok de spieren van zijn gelaat zamen; hij scheen, terwijl hij mij bedaard beschouwde, tot zichzelven te zeggen: „Hoe heeft een zoo „nietig dier, als de Mensch, zich van mij, den Koning der „Dieren, kunnen meester maken?" En inderdaad, er heerschte ik weet niet welk eene uitdrukking van grootheid in den blik en de houding van den Leeuw, die als verzwolgen scheen in innerlijk nadenken, welks weerglans zich honderdmaal nadrukkelijker schilderde in zijn imposaant wezen, dan in dat van het meerendeel der Menschen. Ik meende in hem een' BAJAZET in zijne kooi te zien, een ontroond Monarch, die, na veelvuldige zegepralen op zijne vijanden, zijne glorie stelt in te worstelen met de grillige fortuin, en zich grooter nóg vertoont in den tegen- dan in den voorspoed. — Ik verliet hem met een gevoel van eerbied voor zijn ongeluk.

VADERLANDSLIEFDE ALS INGESCHAPEN.

Een Wilde, door DE BOUGAINVILLE naar *Parijs* overgebragt, zag niet zoodra, in den Kruidtuin aldaar, den banaanboom prijken, of hij omvatte dien met zijne armen, en riep, in eene uitboezeming van verteedering, uit: „Geef „mij mijn Vaderland weder!"

DE ARME BLINDEMAN EN DE VIOOLSPELER BOUCHER.

Eene echte Anekdote.

Op eene reize naar *Lyon*, wandelde de vermaarde BOUCHER, een der eerste Violisten van *Europa*, aldaar op de kaai van de *Rhône*. Van een honderdtal voorbijgangers omringd, kraste hier een arme Blindeman op zijne viool, zonder dat iemand hem een cent toewierp. De kunstenaar naderde, en zeide tot hem: „Mijn vriend, gij schijnt vandaag niet „gelukkig; geef mij uw instrument eens; misschien is de „fortuin mij gunstiger." De bedelaar ruimde viool en plaats hem in, die nu, op dit pover instrument, een treffelijk muzijkstuk met het hem eigen talent uitvoerde. De menigte groeide met elk oogenblik aan; men bewonderde, men juichte den kunstenaar toe; maar geen mensch wierp iets in des armen mans hoed. Verontwaardigd, dat het publiek zijn goed werk niet ondersteunde, gaf BOUCHER den bedelaar zijne viool terug, trok zijne beurs, en ledigde die geheel in diens handen, zich vervolgens haastig verwijderende, na den ongevoeligen volkshoop een blik van verachting te hebben toegeworpen.

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DE INBLAZING VAN ADEMLUCHT IN DE LONGEN VAN VERSTIKTEN, BIJZONDER BIJ SCHIJNDOOD GEBORENEN OF VERDRONKENEN. Door (wijlen) J. B. CROL, *Med. Doctor* te *Dordrecht*.

Het is den mensch als eigen, om zijnen lijdenden natuurgenoot hulp aan te bieden en toe te brengen. Deze aandrift wordt sterker, naar mate het gevaar grooter en dringender is; maar ook dan, helaas! ziet men niet zelden, met het beste oogmerk, de meest verkeerde en schadelijkste middelen aanwenden. De behandeling, in vroegere dagen bij drenkelingen veelal gebruikt, kan hiervan tot een genoegzaam bewijs verstrekken; en het is alleen aan de onvermoeide pogingen der loffelijke Maatschappij tot redding van Drenkelingen, dat wij verschuldigd zijn, dat zoo vele oude, ongerijmde en hoogstschadelijke manieren, tot redding dier ongelukkigen zoo vaak gebezigd, afgeschaft, en in derzelver plaats nuttige en doeltreffende handelwijzen aan de hand gegeven en algemeen bekend gemaakt zijn geworden.

Zoo veel wij weten, wordt het door niemand betwist noch in twijfel getrokken, dat de invoering van lucht in de longen van schijndooden een der eerste en meestvermogende middelen is, om de afgebrokene ademhaling in werking te brengen, en alzoo het bijna uitgedoofde leven weder op te wekken. Daar echter de inblazing van ademlucht tot behoud van schijndooden, offchoon door beroemde mannen aangeraden en met vrucht werkstellig gemaakt, door sommige kunstoefenaren en natuurkundigen niet alleen uit een zeer ongunstig oogpunt beschouwd, maar ook zelfs als geheel ondoelmatig, ja voor hoogstverderfelijk gehouden wordt, en, gelijk bekend is, in die dringende oogenblikken, waarin geen tijd te verliezen valt, de noodige werktuigen, om de dampkringslucht in de

Digitized by Google

longen in te voeren, niet altijd zoo gereedelijk bij de hand zijn, kwam het mij niet geheel ongepast voor, om dit gewigtig onderwerp eens wat meer van nabij te beschouwen, en te onderzoeken, wat men van de zaak te houden hebbe, ten einde de mondelijke inblazing, in geval het blijken mogt, dat zij, wel verre van nuttig te zijn, integendeel als hoogstschadelijk in hare gevolgen moet aangemerkt worden, geheel uit de praktijk te verbannen, en, even als zoo vele andere verkeerde manieren, om schijndooden tot het leven terug te brengen, op de lijst der afgekeurde middelen te stellen; of, indien integendeel bevonden wordt, dat die manier tot redding, inzonderheid bij mangel van andere meer geschikte middelen, op ondervinding en natuurkundige gronden rust, dezelve als veilig, nuttig en heilzaam te kunnen aanprijzen. Wij zullen dan eerst met de ondervinding raadplegen, en daarna de natuurkundige gronden, waarop deze bewerking rust, nagaan en ontwikkelen; waaruit het dan, naar ons inzien, niet moeijelijk vallen zal, de slotsom of het besluit op te maken.

Gezag van beroemde mannen is, wij erkennen het, niet altijd voldoend of beslissend; maar wanneer hetzelve toch onderschraagd en bevestigd wordt door eene veeljarige gelukkige ondervinding, dan is het ook zeker, dat men hun voetspoor met eenige gerustheid volgen en betreden mag.

De Hollandsche Maatschappij tot redding van Drenkelingen, in 1767 te Amsterdam opgerigt; eene Maatschappij, die het vaderland en het menschdom tot eer verstrekt, den eersten grond gelegd, het loffelijk voorbeeld ter navolging aan de meeste andere rijken van Europa gegeven, en niets onbeproefd gelaten heeft, om alles op te sporen en algemeen bekend te maken, wat voor- of nadeel toebrengen kan aan de pogingen tot opwekking van het leven van drenkelingen, — deze Maatschappij dan geeft, als eenen algemeenen en vasten regel, op: „Men „ moet bij drenkelingen trachten, op eene kunstmatige „ wijze, onmiddellijk de ademhaling op te wekken. Tot

„ dat

Digitized by Google

„ dat einde, zuivert men den mond, den neus en de keel, „ zoo veel mogelijk, van de slijmstof, waarmede dezelve „ bezet mogten zijn, en welke de inblazing der lucht in „ den weg staan en belemmeren kunnen. Vervolgens blaast „ men met den *mond* in een der neusgaten, terwijl men „ het andere neusgat en den mond digt houdt;" enz. Dit voorschrift, deze wijze van handelen, is door de Maatschappij nimmer ingetrokken, veranderd of beperkt geworden, maar steeds in volle kracht gebleven.

De beroemde Rotterdamsche Geneesheer L. BIKKER (TISSOT's en BIKKER's *Raadgeving*, 3de druk, Rotterdam 1772, bl. 401) zegt: „Een gezond en sterk persoon moet eene warme lucht, door middel van eene tabakspijp of eenige andere buis, die men in den mond „ steekt, in des drenkelings longen blazen. Deze lucht, met „ kracht ingeblazen, en indien men ten zelfden tijde de „ neusgaten toehoudt, dringt in de long, en verdunt „ door hare warmte de lucht, die, gemengd met het water, het (boven gemelde) schuim maakt; zij ontwikkelt „ zich in het water, neemt hare veerkracht weder aan, „ verwijdert de long, en, zoo er nog eenig beginsel van „ leven overig is, begint de omloop des bloeds op nieuw „ in dit oogenblik. Men heeft tegenwoordig verscheidene „ gevallen van drenkelingen, die gered zijn, door hen, „ met den mond zelfs, sterk in hunnen mond te blazen, „ en te gelijk den neus te sluiten, hetwelk inderdaad veel „ gereeder is, meer lucht invoert, en wél eene lucht, „ die warmer is, dan wanneer men zich van buizen bedient, en dus moet dit middel voor een der vermogendste gehouden worden."

In de *Séance publique de l'Académie Royale de Chirurgie*, gehouden 27 April 1775, vindt men een treffend geval van een schijndood geboren kind, hetwelk, door de lang aangehoudene pogingen van den Heer ANDRIEU, met sterke inblazingen van ademlucht in het leven is teruggeroepen.

De door zijne veelvuldige schriften alom vermaarde grijsaard ANT. PORTAL gaf, in den jare 1811, op Keizerlijk

bevel, eene tweede uitgave in het licht van zijne *Inſtruction ſur le traitement des Aſphyxiés &c.*, alwaar hij, met betrekking tot de hulp, om ſchijndood geborene kinderen tot het leven op te wekken, onder andere krachtdadige middelen, die onverwijld in het werk behooren gefteld te worden, op bl. 48 zegt: „In het eene geval zoo „ wel, als in het andere, moet men lucht in de longen „ drijven, het zij door dezelve *onmiddellijk met den* „ *mond* in dien van het pas geboren kind, of door tus„ ſchenkomst eener buis, in te blazen."

De vermaarde PINEL, in zijne *Noſographie philoſophique*, (bl. 252 van het 3de deel der 3de uitgave) beijvert zich niet minder, om deze handelwijze ten ſterkſte aan te bevelen; terwijl de geleerde FODERÉ (in het 36ſte deel van het *Dictionnaire des Sciences médicales*, bl. 414) verklaart, dat meest allen, die ſedert 1740 over de redding van drenkelingen ſchreven, niet nagelaten hebben gewag te maken van de inblazing van ademlucht in de longen van drenkelingen, en dat deze handelwijze daarenboven zoo natuurlijk is, dat men van onheugelijke tijden niet heeft nagelaten, den mond op den mond des ſchijndooden te plaatſen, om hem, door invoering van ademlucht, tot het leven terug te brengen. En zoude men de opwekking van het kind der Sunamitiſche vrouwe, 2 *Kon. IV*, door den Profeet ELISA, op deze bewerking niet mogen toepaſſelijk maken? (*)

Meer gezag hier aan te voeren van mannen, in de hedendaagſche Chemie niet minder dan in de praktijk der Geneeskunst door en door ervaren, en niet onkundig van de toepaſſing der eerſte op de laatſte, dat is op het ziekelijk ligchaam, zal nu, vertrouwen wij, wellig als overtollig mogen aangemerkt worden; wij gaan dus nu over, om den ſtaat des ſchijndooden, en den invloed der ademlucht op deszelfs longen, kortelijk van nabij te beſchouwen. Bij

(*) Wij, voor ons, in aanmerking genomen den aard der aldaar vermelde kwale zoo wel, als inzonderheid de ſtellige uitſpraak des Bijbels, vinden vrijheid noch noodzake tot dusdanige verklaring. — *Redact.*

Digitized by Google

Bij den ſchijndooden ſtaan ademhaling en omloop des bloeds ſtil; met andere woorden, er heeft een' *ſtatus asphycticus*, eene *vita minima* plaats; deze op te wekken, die *flammula vitae*; namelijk de ademhaling en den omloop des bloeds, zoo naauw aan elkander verbonden, weder in werking te brengen, is en moet het éénige en groote doel zijn van alle beredeneerde pogingen, tot dat einde aan te wenden, en behooren zij zich hiertoe, als tot één middelpunt, zamen te vereenigen. Dit wordt door niemand betwijfeld of tegengeſproken. Het is alleen de invoering, de inblazing van ademlucht in de longen van ſchijndooden, die hier betwist, en door ſommige kunstoefenaren als ſchadelijk, ja zelfs als hoogstverderfelijk beſchouwd en afgekeurd wordt, en tot wier onderzoek wij ons nu, in de tweede plaats, zullen bepalen.

Uit de veelvuldige proefnemingen, zoo van natuur- als ſcheikundigen, ſchijnt het thans overtuigend bewezen en vrij algemeen aangenomen te zijn, dat de dampkringslucht, in hare grootſte zuiverheid, beſtaat uit 0,21 *gaz oxygène*, of levenslucht, uit 0,78 *gaz azote*, of ſtiklucht, en uit nagenoeg 0,01 *gaz acidum carbonicum*, of koolſtoflucht. De veranderingen, welke de lucht bij iedere ademhaling ondergaat, beſtaan voornamelijk, 1°. in de verdwijning van een gedeelte van het *oxygène*; 2°. in de loslating van het *acidum carbonicum*, of koolſtofzuur; 3°. in de veranderingen, welke het *azote* in zijne evenredigheden ondergaat, en 4°, in het losraken of loslaten van eene zekere hoeveelheid waterdamp, die de lucht bij elke uitademing vergezelt. De hoeveelheid van *oxygène*, welke de lucht bij iedere ademhaling verliest, wordt nagenoeg gelijk geſteld aan de hoeveelheid van *acidum carbonicum*, welke bij die zelfde omſtandigheid losgelaten wordt. Nu is de hoeveelheid van *acidum carbonicum*, bij elke ademhaling losgelaten, op het laatst der voorgaande eeuw, door GOODWIN wel berekend op 0,13, maar ſedert dien tijd door ALLEN en PEPYS op 0,08 en op 0,085, a later, door andere geleerden, op eene nog veel geringere hoeveelheid gebragt geworden. Maar la-

Digitized by Google

ten wij, zonder die proefondervindelijke berekeningen van zoo vele uitmuntende scheikundigen naauwkeurig in acht te nemen, vooronderstellen, hetwelk ons welligt niemand betwisten zal, dat bij iedere ademhaling een vijfde gedeelte levenslucht verloren gaat, dan is het toch buiten kijf, dat er bij elke ademhaling nog vier vijfde gedeelten *oxygène* overblijven. De lucht, met $\frac{4}{5}$ gedeelten van dit levendmakend beginsel voorzien, heeft, boven alle bedenking, krachts genoeg, om, zonder toebrenging van het geringste nadeel, de werking der longen op te wekken; zij behelst niets schadelijks, is en blijft bestendig *respirabel*, omdat de dampkringslucht na elke uitblazing weder door eene nieuwe inademing in de longen des inblazers hersteld en in dezelfde evenredigheid gehouden wordt, en men dus, naar ons inzien, er zoo lang mede aanhouden kan als men noodig oordeelt, zonder de minste vrees, niet alleen van den schijndooden te benadeelen, maar zelfs met de levendigste hoop, om hem, door de invoering van *warme ademlucht* in zijne geheel werkelooze longen, eindelijk tot het leven terug te brengen.

Uit dit oogpunt beschouwd, is het geenszins te verwonderen, dat zoo vele beroemde mannen op deze inblazing, in honderden gevallen met eene gelukkige uitkomst bekroond, steeds prijs gesteld en aan dezelve de voorkeur hebben blijven geven, inzonderheid omdat de op deze manier ingevoerde lucht, behalve dat zij geene verderfelijke of het leven vernielende eigenschappen bezit, door hare temperatuur ook meer in overeenstemming is met den trap van warmte van schijndood geborenen. Ten overvloede voegen wij hier nog bij de zoo schoone als eenvoudige, en in het onderhavige geval niet geheel onbeduidende, proefneming van den met regt beroemden FONTANA, waaruit blijkt, dat de lucht bij iedere ademhaling, ja, onzuiverder en minder geschikt wordt tot onderhoud van het leven, maar dat dit echter niet zoo snel geschiedt, of dezelfde lucht kan, zelfs buiten vernieuwing van dampkringslucht, wel ettelijke malen in- en uitgeademd worden, zonder eenig wezenlijk nadeel toe te bren-

Digitized by Google

brengen aan het leven van eenen gezonden menſch, laat ſtaan van eenen ſchijndooden, *wiens longen zich in eenen gansch werkeloozen ſtaat bevinden.* De verdienſtelijke FONTANA, dan, nam de proef op zichzelven; hij vulde eene blaas met 350 kubiekduimen dampkringslucht, ademde dezelve onafgebroken in en uit, en het was eerst met de *veertigſte* in- en uitademing, dat hij het werk moest laten ſteken. (*Philoſophical Transactions*, 69ſte deel, No. 24.) Na rijpe overweging van het aangevoerde, hetgeen wij, zoo het noodzakelijk ware, nog verder hadden kunnen uitbreiden, komt het ons voor, dat wij, zoo lang wij geene andere, meer zekere, gemakkelijke en ſteeds bij de hand zijnde hulpmiddelen bezitten, geen oogenblik twijfelen kunnen, of wij mogen van de inblazing van ademlucht bij ſchijndooden met gerustheid en veiligheid gebruik maken en dezelve blijven aanwenden.

Inmiddels mogen wij niet ontveinzen, dat dit middel, de mondelijke inblazing, op zichzelve beſchouwd, niet aangenaam, ja zeer vies is voor hen, die het ten uitvoer brengen; dat er ſterke longen toe gevorderd worden; dat de ſterkſte longen zelfs niet in ſtaat zijn, om met dat werk zoo lang aan te houden, als in ſommige gevallen wel eens noodzakelijk is; dat dus afwisſeling van helpers nu en dan onvermijdelijk wordt; dat deze niet altijd zoo gereedelijk bij de hand, even geſchikt of bereidwillig zijn, om die menschlievende pligten te bewerkſtelligen, voort te zetten, en daarmede zoo lang aan te houden, als de omſtandigheden, in voorkomende gevallen, zouden vereiſchen en tot redding noodzakelijk maken. Daar nu aan deze manier van redding, de mondelijke inblazing, ofſchoon zij vrij gereed bij de hand is en veilig aangewend kan worden, ook ſoms eenige zwarigheden en bedenkingen in den weg ſtaan, en het in zulke dringende en gevaarlijke omſtandigheden wenſchelijk is, om meer middelen bij de hand te hebben, ten einde daaruit, naar gelange der omſtandigheden, eene geſchikte keuze te kunnen doen, is het niet te verwonderen, dat men ook naar andere middelen omgezien, en al vroegtijdig getracht heeft,

Digitized by Google

de ontdekkingen der *Chemia pneumatica* op de redding van ſchijndooden toepaſſelijk te maken. Zoodra het dan ook uitgemaakt was, dat er bij de ademhaling eene wezenlijke *combustio* plaats greep, beſchouwde men de eenmaal ingeademde lucht, zoo al niet geheel onbekwaam, ten minſte als niet zeer berekend meer, om deze *functio* op te wekken; men ſtelde in derzelver plaats de lucht *per excellentiam*, de levenslucht, het *oxygène*, voor; men trachtte dezelve in de longen te voeren, en, om dat zeker en veilig te verrigten, dacht de Heer CHAUSSIER, van *Dyon*, al vroegtijdig een werktuig uit, hetwelk door hem uitvoerig beſchreven en met platen afgebeeld is in de *Mémoires de la Société Royale de Médecine* voor de jaren 1780 en 1781, maar waarvan de beroemde FODERÉ zegt, dat men hetzelve verlaten heeft, omdat het onmogelijk is, het zoo telkens dadelijk bij de hand te hebben. Of er nu met het *zuurſtof-gaz* en van den toeſtel van den Heer CHAUSSIER in ons land of elders op menſchelijke ſchijndooden immer gebruik gemaakt zij en proeven mede genomen zijn, en, zoo ja, welke de uitſlag daarvan geweest zij, betuigen wij niet te weten, en vinden wij ook van dien toeſtel en proeven geen het minſte gewag gemaakt bij onzen met regt zoo beroemden landgenoot M. VAN MARUM, die, in den jare 1793, dus dertien jaren later, zijne *Bedenkingen en Proefnemingen enz.* in het licht gaf, waarin hij ons de voordeelen der invoering van zuivere lucht bij drenkelingen boven die van dampkringslucht omſtandig voordraagt, met proeven, op dieren genomen, tracht te bevestigen, en ons de beſchrijving en afbeelding mededeelt van eenen vrij zamengeſtelden ontvanger, waarin die lucht bewaard wordt, enz. Met reikhalzend verlangen zien wij alzoo de bekrooning te gemoet van een antwoord op de vraag, door de Hollandſche Maatſchappij der Wetenſchappen te Haarlem wegens dit belangrijk onderwerp gedaan, en nu ten tweeden male verlengd tot op 1 Januarij 1824.

WAAR-

Digitized by Google

WAARNEMING VAN EENEN AANVAL VAN ZIEKTE, ZEER OVEREENKOMENDE MET DE CHOLERA MORBUS DER INDIËN, GEDAAN DOOR J. VAN DISSEL, JZ.

Lid van het Genootschap ter bevordering der Heelkunde te Amsterdam, Med. et Chir. Doctor te Hillegom.

Op den 12 Mei dezes jaars, des morgens ten 9 ure, werd ik ijlings geroepen bij de huisvrouw van den landman C. BROUWER, die in het duin omstreeks *Hillegom* woont. Deze vrouw, welke ik bij de vroegere behandeling van eenige harer huisgenooten had leeren kennen, als van een sanguinisch temperament en zeer gezond zijnde, is ongeveer 30 jaren oud. Terwijl ik mij gereed maakte, om met haren man, die mij haalde, mede te rijden, verhaalde hij mij in den grootsten angst den toestand zijner huisvrouwe, in zoodanige bewoordingen, dat ik onwillekeurig dacht: dat is *Cholera Morbus*. Ik stelde het naauwkeurigst onderzoek in het werk naar de voorafgegane omstandigheden, welke deze waren: de vrouw was den vorigen middag bij haren broeder, te *Noordwijkerhout* (meen ik), geweest, en had daar, schoon zich niet eigenlijk gezegd ziek bevindende, toch minder gegeten dan gewoonlijk. Tegen den nacht was zij met haren man naar huis gereden, door eene koude en vochtige lucht, op een open rijtuigje, hetwelk een' geruimen tijd geduurd had. Te huis gekomen en ter ruste gegaan zijnde, waren tegen 4 ure des morgens de eerste buikpijnen begonnen. Dezelve waren, met vele andere ontrustende verschijnselen, als koude handen en voeten, aanhoudende poging tot braken, enz. zoodanig hand over hand toegenomen, dat men tegen half 9 ure, meenende dat zij stierf, mij was komen halen. (Niemand verwondere zich, dat dit niet eerder geschied was: het is, over het algemeen, onder die klasse van menschen geene gewoonte, eenen Geneesheer te roepen, vóór dat de toestand des lijders zeer dreigend begint te worden.)

Digitized by Google

Bij mijne komst vond ik de vrouw onder de navolgende toevallen: gezwollen hoofd, uitpuilende oogen, blaauw en zelfs op ſommige plaatſen, vooral onder de oogen, zwartachtig in het aangezigt, drooge vuile tong, koude ledematen, hevige krampen der onderſte, meestal ontbrekende pols, allermoeijelijkſte ademhaling, neiging tot braken, nu en dan perſing tot ſtoelgang zonder iets te evacuéren, brandende buikpijnen, vooral bij de aanraking. Spreken kon de lijderesſe niet, maar ſomwijlen gilde zij eenige onverſtaanbare woorden uit. Deze toevallen namen, gedurende mijn bijzijn, zoodanig toe, dat de omſtanders, tot twee herhaalde reizen, meenden, dat zij reeds geſtorven was. Ik had juist niet veel tijd of overweging noodig, om dezen aanval van ziekte te herkennen, zoo al niet voor de wezenlijke *Cholera Morbus*, ten minſte voor zeer naauw aan dezelve verwant, waarnaar ik dan ook terſtond mijne behandeling inrigtte, echter onder de uitſpraak van eene hoogst twijfelachtige *prognoſis*, daar ik niet kon weten, hoedanig het verloop van dezen vreesſelijk beginnenden aanval zijn zoude.

Ik deed oogenblikkelijk kruiken, met zeer warm water gevuld, over de geheele oppervlakte des ligchaams aanleggen, opende eene ader, waaruit zich een dik zwart bloed ontlastte, hetgeen ik tot de hoeveelheid van twintig oncen liet afloopen, en gelastte het aanwenden van herhaalde warme voetbaden en zachte wrijvingen; terwijl ik terugreed, om eene *potio vomitoria* te halen, hetgeen ik in drie keeren deed gebruiken. Na de tweede gifte volgde eene ruime braking, welke aanhield, en waarbij zich eene overmatige hoeveelheid bedorven eten, ſlijm en gal ontlastte. De toevallen werden iets zachter; de congeſtie naar het hoofd was na de aderlating en braking veel verminderd, de buikpijnen veel dragelijker, de pols meer doorgaande en eenigzins ruimer, de warmte echter niet aanmerkelijk bijgekomen; er waren ook geene ſedes gevolgd, waarbij iets van aanbelang was ontlast. Twee uren na de braking ſchreef ik haar het volgende voor:

R,

Digitized by Google

℞. *Flor. Samb. et Chamom. m. ij.*
Fol. Sennae parat. dr. iij.
Sem. Anisi cont. p. ij.
Inf. l. a. c, f, q, aq. ad col. libr. I,
adde col.
Tinct. Cort. Aur. dr. vj.
Sp. Carm. Sylv.
Sp. N, dulcis ā dr. ij,
Syr. Pap. Rhoead unc. j.
M. f. dr. f. Om 't uur een groote kop, even laauw.

Na den middag tegen 3 ure vond ik het geraden, de aderlating te herhalen, daar de congesties naar boven weder eenigzins vermeerderd ſchenen: ik nam toen twaalf oncen bloed af. Weinig tijds nadat ik deze aderlating in het werk geſteld had, veranderde de toeſtand der lijderesſe allergunſtigst. Tegen 8 ure des avonds, toen ik haar voor de zevende reis bezocht, waren alle toevallen zoodanig afgenomen, dat ik aan haar ſpoedig herſtel niet meer twijfelde: de huiduitwaſeming en de dierlijke warmte waren natuurlijk, en vier goede ſedes waren gevolgd op het gebruik van het voorgeſchrevene aftrekſel. Tegen half 10 ure, toen ik haar nog eens bezocht had, werd ik terſtond teruggehaald, daar de Heer B....., van *Haarlem*, (met wien de man der lijderesſe, door eenige den landbouw betreffende zaken, bekend ſcheen) zijnen Geneesheer, Doctor K...., gezonden had, op het gerucht, dat de zieke door mij als hopeloos was opgegeven, om met mij te conſuleren. Volgaarne erkende ik het menschlievend oogmerk van den Heer B. zoo wel, als de bekwaamheid van zijnen Geneesheer; maar nam echter de vrijheid, volſtandig een conſult met zijn Ed. te weigeren, daar ik hetzelve niet gevraagd had en ook meende niet te behoeven (*). Ik behandelde dus de lijderesſe, nadat het gevaar

(*) Eenige weken na den afloop van dit geval zeide zijn Ed. mij, dat men toen ter tijd zijn oordeel gevraagd had, of dit *Cholera Morbus* moest heeten, dan neen; waar bij mij be-

Digitized by Google

vaar geweken was, op dezelfde wijze, als ik heb aangeſtipt in het ſtukje over de *Cholera Morbus*, geplaatst in het Mengelwerk van dit Tijdſchrift voor Julij en Aug.; waarmede ik het genoegen had, haar binnen weinige dagen haar werk te zien hervatten.

Ik heb in de behandeling na de braking gemeend eenigzins meer van de ſtimulerende methode gebruik te mogen maken (na vooraf de antiphlogiſtiſche te hebben aangewend) dan ik in de *Indiën* gedaan heb, daar de luchtſtreek en het eigendommelijk geſtel van onzen landaard over 't algemeen mij dit niet zoo dringend en angſtvallig ſchenen af te raden.

Wil men nu dezen aanval van ziekte niet met den naam van *Cholera Morbus* doopen, 't is mij wèl. Alleen dacht mij de waarneming belangrijk genoeg, om, zonder verdere aanmerkingen of uitweidingen, medegedeeld te worden. (*)

EEN

bekende op geantwoord te hebben, het daar niet voor te hebben gehouden. Ik begreep, dien Geneesheer te moeten verzoeken, dat, wanneer die vraag bij geval mogt herhaald worden, zijn Ed. er op zoude gelieven te antwoorden, dat, toen hij des avonds gekomen was, het tijdſtip, om er over te oordeelen, was voorbijgegaan, daar de *Cholera Morbus*, wanneer dezelve in genezing overgaat, hare eigendommelijke kenteekenen, twaalf uren na den aanval, heeft verloren, vooral voor eenen Arts, die dezelve nimmer gezien heeft. — *Aanteek. van den Schrijver.*

(*) De Redacteur kan zich niet onthouden, ſchoon buiten voorkennis van den zedigen Schrijver, echter met bewustheid, dat hem zulks vrijſta, hier nog het navolgende mede te deelen, dat, terwijl het denzelven tot eer verſtrekt, zijns bedunkens wel mag geweten worden. Hetzelve is vervat in eene mededeeling, op des Redacteurs navraag deswege, en luidt aldus:

„ In antwoord op het door UEd. verlangde dient: dat, „ nadat ik de lijkopeningen te *Malakka* heb bewerkſtelligd, „ zulks op *Java* ook heeft plaats gehad door verſchillende „ Medici. Vooral heeft zich, zoo ik mij niet bedriege, hier„ in zeer verdienſtelijk gemaakt de Chirurgijn-Majoor der „ *Nederlandſche* Marine, SCELET. Toen ik echter de *ſectio*

„ ca-

Digitized by Google

EEN BEZOEK OP ARUBA EN BONAIRE, TWEE TOT CURAÇAO BEHOORENDE EILANDEN, IN HET JAAR 1823, DOOR EEN' IN LAATSTGENOEMDE GEWEST GEVESTIGD' NEDERLANDER.

Van deze twee tot *Curaçao* behoorende eilanden is zelden met meer dan eenige weinige regelen melding gemaakt.

„ *cadav.* verrigten zou, was dezelve, zoo ver ik ter
„ goeder trouwe weet, in *Nederlands Indië* nog niet gedaan;
„ ook is het mij niet gebleken, dat men in de *Engelsche*
„ Volkplantingen hiertoe was overgegaan; hetgeen ik echter
„ niet tot mijnen lof bijbrenge, daar het slechts de vervul-
„ ling van mijn' pligt was; schoon mij te dier tijd door den
„ toenmaligen Gouverneur van *Malakka* beloofd is, ter be-
„ looning aan Z. M. te zullen worden voorgesteld, hetgeen
„ echter niet gebeurd schijnt."

Wij voegen, uit hetzelfde schrijven, nog dit hierbij:

„ Wat aangaat de bedenking, dat de *Cholera Morbus* nim-
„ mer zoude kunnen ontstaan dan door besmetting, deze we-
„ derlegt zichzelve, wanneer men slechts opklimt tot den
„ *eersten* individu, die in *Indië* dezelve gehad heeft. De
„ wijze, waarop *ik* mij voor besmetting gehoed heb, is geene
„ andere geweest dan de gewone: ik heb, vóór ik de *sectio*
„ *cadav.* ondernam, eene matige hoeveelheid rooden wijn
„ gebruikt, en terstond na derzelver afloop een bad genomen
„ en van kleederen verwisseld; terwijl ik de gewoonte heb,
„ onder het openen van lijken, altijd het een of ander *aro-*
„ *maticum* in den mond te hebben, en de *saliva* niet neder
„ te slikken, welk laatste ik eigenlijk meer doe uit gewoonte
„ dan uit overtuiging van noodzakelijkheid. Voor het over-
„ ge moet ik UEd. verwijzen op het door mij genoemde
„ *prophylacticum*, den rooden wijn namelijk, dien ik, als
„ hoofdmiddel tegen de besmetting, door menigvuldige on-
„ dervinding heb leeren kennen, en waarin ik het meeste
„ vertrouwen stel. — In het nu medegedeelde geval te *Hille-*
„ *gom* heb ik geene andere voorbehoedmiddelen gebruikt,
„ dan het toedienen van een *diaphoreticum* aan twee der huis-
„ genooten, die denzelfden dag ongesteld werden. Ik vreesde
„ de op *dat* oogenblik niet zoo zeer het *contagium* der *In-*
„ *diën*, omdat het weder koel was," enz.

Digitized by Google

maakt. Dezelve hebben ook bijna geene andere waarde, dan dat ze aan het Gouvernement van *Curaçao* eenige voordeelen aanbrengen, en door de zeelieden moeten gekend worden, die deze wateren bevaren. Een kort bezoek op deze beide plaatsen gaf mij gelegenheid, er iets meer van te melden, dan tot hiertoe gedaan is.

Benedenswinds, dus ten westen van *Curaçao*, ligt *Aruba*, een land nog drooger en onvruchtbaarder dan *Bonaire;* het is door een kanaal, zes mijlen breed, van de landengte *Paraguana* gescheiden, waarvan het in vorige eeuwen waarschijnlijk is afgescheurd, hetgeen de ligging des lands en dezelfde grond en voortbrengselen niet onduidelijk aantoonen; ook is het kanaal tusschen deze twee landen ondiep; in het midden van hetzelve kan men op 14 vademen ankeren.

De westelijke helft van *Aruba* is eene uitgestrekte vlakte, waar het oog op geen' boom rust, en waar zelfs de *cactus* (zóó droog en zandig is de grond) niet schijnt te willen tieren. Hier ligt aan den zuidkant de Paardenbaai, waar men thans, naar gissing, een paar honderd huizen vindt. In de vorige eeuw mogt hier geen koophandel gedreven worden, en toen stonden er aan deze baai slechts eenige hutten; zelfs de Kommandeur had zijn huis een half uur van het strand op eene kleine hoogte; maar zoodra men vrijheid kreeg, om met de naburige *Spaansche* kust te handelen, bouwde men hier jaarlijks een aantal huizen, en verscheidene *Joden*, die overal moeten wezen, waar maar gehandeld wordt, zetteden zich hier neder. Twintig kleine vaartuigen hebben hier derzelver eigenaars, varen meest op de *Indiaansche* kust en *Paraguana*, en voorzien de kleine dorpen van deze hoogst onvruchtbare en armoedige streken van eenige *Europesche* voortbrengselen, welke van *Curaçao* moeten gehaald worden. Deze handel in het klein zal hier wel blijven voortduren, al wordt de onafhankelijkheid der Republiek *Columbia* erkend; want op de kleine plaatsen van *Paraguana* kunnen de vaartuigen van *Europa* en *Noord-Amerika* niet

Digitized by Google

niet komen; hier is geld noch produkten van eenig belang, en de behoeften zijn zeer gering.

Door den omgang met vreemdelingen in het bezit van eene school en kerk, worden thans de inwoners van *Aruba* beschaafder en omgankelijker. De oude lieden, echter, klagen, en zeker niet zonder grond, over toenemenden hoogmoed en pracht in kleeding. Te voren waren zij ten uiterste eenvoudig. Het lezen werd voor iets gehouden, waar men gek van werd. Die op *Curaçao* geweest was, waar men alle huizen met pannetjes bedekt ziet (!), was zoo verwonderd en had zoo veel te verhalen als een boer, die voor het eerst in zijn leven *Amsterdam* gezien heeft. De Kommandeur was het orakel. Men vroeg eens aan een' grijsaard, hoe oud hij was. „Ik weet het niet," was zijn antwoord; „maar de Kommandeur moet het weten." Vóór dat er een Vredegeregt bestond, was deze laatste de man, in wien alle burgerlijke en militaire ambten vereenigd waren, en die zelfs in huiselijke oneenigheden een groot gezag had. Ik heb, gedurende mijn verblijf op *Aruba*, verscheidene regtsgedingen bijgewoond, die mij hartelijk deden lagchen, en mij van de tegenwoordige eenvoudigheid der menschen overtuigden. Eene vrouw klaagde bij den Kommandeur eenige harer buren aan, die haar huis met steenen gegooid hadden; zij bragt het *corpus delicti* met zich, bestaande uit eene mand vol groote steenen, zoo als er in de ommestreken van de baai vele duizenden gevonden worden. — Een groote hoop volks kwam voor het huis van den Kommandeur. Een man droeg een' 12 of 13 jarigen jongen, leide dien in het huis neder, en zeide, dat die jongen door vrouw N. N. geslagen was. De Kommandeur vroeg den jongen, of hem wat scheelde. „Neen," antwoordde deze. „Wel nu, sta dan op!" De jongen stond op, en ging weltevreden heen. De omstanders, echter, hielden staande, dat vrouw N. N. dien jongen toch geslagen had. Om hun genoegen te geven, werd de vrouw ontboden. Zij kwam ook terstond, en bragt met zich een' grooten steen, waarmede die jongen (dit begrepen wij reeds, toen wij haar za-

Digitized by Google

zagen aankomen) haar het eerst gegooid had. — Eens hoorde ik den Kommandeur tegen iemand knorren, en zeggen, dat er in de Geboden stond, dat een kind zijne ouders eeren moet. Ik begreep het niet regt, en dacht, dat deze man de vader was, want hij was ruim 50 jaren oud; maar er werd iemand anders gehaald, een man van 70 jaren of daar boven, maar vlug en sterk; deze was eigenlijk de vader, en had zijnen 52 of 53 jarigen zoon, die nog wel Kapitein van een vaartuig was, bij den Kommandeur aangeklaagd van slechte woorden tegen zijnen vader gesproken te hebben. Nadat partijen over en weêr gehoord waren, werden ze beide met eene vermaning weggezonden; want de vader had ook schuld; hij was bij die gelegenheid, hetgeen wel eens meer bij hem plaats had, dronken geweest.

Dewijl dit alles in weinige dagen voorviel, kan men hieruit afnemen, hoe vele dergelijke historiën er in een grooter tijdvak plaats grijpen. Nu zou men zeggen, dat, bij zoo veel gehoorzaamheid en eenvoudigheid der menschen, zoo wel onder blanken en *Indianen* als derzelver tusschensoorten, en bij zoo veel gezag van den Kommandeur, alle eigene regtsoefeningen (waaraan JOHN BULL door zijn bokssen en de krijgslieden door hunne nog schandelijker duëllen zich dikwijls schuldig maken) in onbruik zouden wezen; maar er was hier eene heerschende, welke van een' kluchtigen aard, en op het eerste hooren erger schijnt dan zij inderdaad is. Wanneer, namelijk, de eene buurman den anderen beleedigd of benadeeld heeft, dan steekt deze het dak van des anderen huis in brand. Indien men daarom niet in de verpligting wil komen, om eenige dagen in een open huis te wonen, tot dat er weder een ander dak van maizstroo op gemaakt is, dan vermijde men alle twist en geschillen met zijne geburen. Toen ik op *Aruba* was, deed een *Jood* de groote onkosten, om pannen op zijn huis te zetten; hij zeide mij, dat men hem al drie malen deze pots gespeeld had, en dat hij ook wel wist, wie het gedaan had, maar zulks niet bewijzen kon. De *Arubianen* zijn vanhier zeer bevreesd voor brand,

Digitized by Google

brand; (iets, waar men te *Curaçao* geheel onbezorgd voor is, en waar de luchtsgesteldheid alle behoedmiddelen schijnt nutteloos te maken) en beweren, dat het gevaar daarvoor bij hen grooter is dan te *Curaçao*, hetgeen echter, wegens de nabijheid dezer plaatsen, wel ongegrond zal wezen.

Gedurende dat de *Engelschen*, in den oorlog, die kort op den vrede van *Amiens* volgde, *Curaçao* geblokkeerd hielden, namen zij bezit van *Aruba*, en verlieten het weder, na alvorens de *Engelsche* vlag aan de baai geplant en den Kommandeur in hunnen dienst genomen te hebben. Deze, echter, stelde terstond weder de *Hollandsche* in de plaats, en bragt daardoor zichzelven en het eiland in het grootste gevaar. Kort daarop kwam ook een *Engelsch* fregat van *Jamaica*, om dezen hoon te wreken. De veertienjarige Kapitein, die de zoon was van een' Lord of zoo iets, vergenoegde zich met het huis van den Gouverneur, die, zoo als wel te denken is, te zoeken was, in brand te willen steken; van welk denkbeeld hem echter de andere inwoners door hun bidden en smeeken afbragten, hem het groot gevaar voorstellende, dat hieruit voor hunne huizen zou kunnen voortspruiten. De Kapitein liet daarom het Gouvernementshuis met een touw omvertrekken, en vertrok, na deze wraakoefening, weder naar *Jamaica*.

Door de komst der *Spanjaarden*, die van de kust van *Paraguana*, wegens den oorlog en den in deze drooge landen daarmede vergezeld gaanden hongersnood, herwaarts geëmigreerd zijn, heeft men hier eene andere soort van daken leeren maken, welke vuurproef zijn, bestaande uit gedroogde schel van den cilindervormigen *cactus*, welke, als riemen gesneden, op het huis gelegd wordt; hierop doet men klei, aarde en kalk, waardoor het de vertooning krijgt, alsof het des nachts sterk op die huizen gesneeuwd heeft. Deze soort van daken kan ook maar enkel op plaatsen gebruikt worden, waar het regenen onder de zeldzaamheden behoort.

Even als voor *Curaçao*, is de emigratie der *Spanjaarden* voor *Aruba* voordeelig geweest; want zij bragten geld

Digitized by Google

op het land, en verteerden hetgeen zij van de kust met zich gebragt hadden. Ik trof *Spanjaarden* op *Aruba* aan, die reeds vier malen geëmigreerd waren. Eene dezer emigraties getuigt van de heldhaftigheid der menschen uit deze streken. Dezelve geschiedde namelijk, zoo als men mij verhaalde, op het zien van den muilezel des *Spaanschen* Generaals MORALES, die op dien tijd te *Coro* was, waar hem deze ezel, die eene kleine volksverhuizing veroorzaakte, schijnt ontloopen te zijn.

Aruba rondrijdende, vond ik schier geene andere voorwerpen, die de opmerkzaamheid schenen waardig te zijn, dan eenige grotten, waarvan sommige zeer ver onder den grond loopen en het einde tot heden niet gevonden is. Deze grotten schijnen te voren tot woningen voor de *Indianen* gediend te hebben. Aan de ingangen van dezelve, en aan de gewelven, vindt men een aantal regelmatig in elkander loopende krullen en figuren, welke voor letters gehouden worden van de oude *Indianen*. Toen de *Hollanders* op *Aruba* kwamen, hetgeen waarschijnlijk anderhalve eeuw geleden is, vond men er reeds deze figuren, welke dezelfde donkerbruine kleur hadden als thans. Er liep onder de afstammelingen der oude *Indianen*, die op *Aruba* gebleven zijn, een verhaal, dat in eene dezer grotten, vóór de komst der *Hollanders*, een aantal *Indianen* door zeeroovers vermoord werd. De tegenwoordige opzigter, Kapitein der *Indianen* genoemd, vond inderdaad, 25 jaren geleden, deze grot, waar een hoop menschenbeenderen de waarheid van het verhaalde schijnt te staven. De groote moeijelijkheid om in deze grot te komen, als zijnde zij van onderen uitgehoold, zoodat men eerst eene ladder tegen de scherpe punten der rots zetten en daarna hooger klauteren moet, doet zien, dat deze grot niet tot eene begraafplaats gediend heeft, en dat de *Indianen*, gelijk het verhaal zegt, hier voor hunne vervolgers meenden veilig te zijn, maar ontdekt en vermoord werden. Ik had gehoopt, hier nog een' ongeschonden schedel van een' oorspronkelijken *Caraïb* te vinden, hetgeen zeker zou gebeurd zijn, indien de beenderen

Digitized by Google

ren onaangeroerd op een' hoop waren blijven liggen; maar een Roomsch Geestelijke was, kort na de ontdekking van deze grot, daar gekomen, en had alle de tanden en kiezen der vermoorde *Indianen* verzameld en in een' zak met zich genomen, (tot welk einde, wist niemand) waardoor alle de beenderen, door elkander geworpen en verstrooid, aan de lucht blootgesteld geworden en reeds voor een gedeelte vermolmd waren.

Een ander voorwerp, dat mijne aandacht trok, waren de groepen kolossale stukken van steenrotsen, welke bij elkander midden in de uitgestrekte vlakte van de westelijke helft des eilands liggen. Toen ik des morgens, na den eersten nacht aan de baai doorgebragt te hebben, het venster van mijn slaapvertrek opendeed, was ik niet weinig verwonderd, dat deze steenen, welke de grootte van een meer dan middelmatig huis hebben, zich als eene uitgestrekte stad vertoonden. Toen ik dezelve van naderbij zag, geleken ze veel op de Hunnebedden, zoo als ik deze wel eens afgebeeld gezien heb. Hoe komen deze vervaarlijke steenklompen op een' zandgrond in eene uitgestrekte vlakte, waar men binnen eenige uren in den omtrek geen' berg ziet, dus bij elkander te liggen? Zulks zal waarschijnlijk aan eene geduchte aardbeving toe te schrijven zijn, waardoor deze steenklompen van de meer oostelijk gelegene bergen afgescheurd, en door de golvende aarde in deze vlakte in onderscheidene zigtingen door elkander geworpen zijn. Hetgeen mij in deze gedachte bevestigde, was, dat ik aan de bergen, of liever heuvels, waaruit het oostelijk gedeelte des eilands bestaat, denzelfden steen ontdekte, waaruit deze klompen bestaan, en nog duidelijk de kenteekens aan de bergen meende te bespeuren, waar dezelve eenmaal moeten zijn afgescheurd.

Hoe nabij ook *Aruba* aan *Curaçao* gelegen is, de grondgesteldheid is niet alleen geheel anders, maar men vindt hier ook verscheidene voorwerpen uit de natuurlijke historie, welke op *Curaçao* niet gevonden worden. Onder de dieren behoort vooral de ratelslang, welke, zoo ver

 men

men weet, nooit aldaar beſtaan heeft, en in grooten getale op *Aruba* gevonden wordt. Zelden gebeuren er ongelukken mede, omdat zij de menſchen nooit aanvallen, dan wanneer zij jongen hebben. Er is een *Indiaan* op *Aruba*, die het ongeluk had van, op de jagt zijnde, op een nest te trappen, en verſcheidene malen zoo hevig gebeten werd, dat, ondanks ſpoedige uitſnijdingen en aangewende middelen, hij er echter zijn geheele leven ziekelijk van ſchijnt te blijven. De *Indianen* zullen, wanneer zij eene ratelſlang op het ſpoor hebben, dezelve niet laten leven; zij weten ze zelfs, met behulp van houten klemmen, levend te vangen; en ik heb er twee malen een paar van naar *Nederland* gezonden, welke wèl zijn overgekomen, en eenigen tijd in het leven gebleven zijn.

Ook zijn op *Aruba* kikvorſchen, welke zich nooit laten zien of hooren, dan wanneer het geregend heeft. Ik was niet weinig verwonderd, daar ik van derzelver aanwezen aldaar niets wist, van op een' avond, nadat het des daags zwaar geregend had, onverwachts derzelver gekwaak over de ganſche uitgeſtrektheid des eilands te hooren. Des anderen daags zag ik ze boven de waterplaſſen uitkijken, en bevond, dat ze van eene veel kleinere ſoort waren, dan men doorgaans in *Nederland* ziet. Na zich nog 3 of 4 avonden te hebben doen hooren, verdwenen ze weder met het opdroogen der plaſſen, en blijven dus dikwijls 8 of 10 maanden in de droge aarde verborgen, tot dat het weder begint te regenen, wanneer zij zich nog denzelfden dag doen hooren. Een Heer heeft een aantal van deze kikvorſchen op *Curaçao* overgebragt, en dezelve op eene vochtige plaats gezet, om, door derzelver eentoonig gezang, zich aan het lieve Vaderland te herinneren; maar ze hebben zich nooit doen hooren, en zijn waarſchijnlijk geſtorven.

Daar men op *Aruba* vruchten noch groenten heeft, en er ſlechts nu en dan een ſchaap of kabriet geſlagt wordt, is het voorregt des te grooter, dat men voor weinig gelds eene groote hoeveelheid oesters koopen kan, welke gevonden worden in een lang en ſmal, doch bevaarbaar, bin-

binnenwater, hetwelk door een rif, dat bijna langs den geheelen zuidkant van het eiland loopt, en zich op eenige plaatsen, als aan de Paardenbaai, Kommandeursbaai, enz. opent, gevormd wordt. Deze bosters groeijen hier, even als op *Curaçao*, aan de in het water hangende takken van den mangelboom, doch zijn van eene veel grootere soort dan daar, en men behoeft slechts de takken dier boomen af te snijden, om eene groote hoeveelheid van dezelve te erlangen.

De inwoners van *Aruba* zijn, ondanks den schralen, onvruchtbaren grond, dien zij bewonen, en de dorre, woeste en eentoonige gezigten, die zij voor zich hebben, boven mate aan hun land gehecht, worden zeer verstoord, als men iets ongunstigs van hetzelve zegt, en verlangen, op eene andere plaats zijnde, weder naar *Aruba* terug; maar de vreemdeling vertoeft hier niet gaarne langer dan noodig is, en is echter verpligt, somtijds verscheidene weken hier te blijven, als reeds alles tot zijn vertrek gereed is, ja dikwijls, op reis zijnde, herhaalde malen terug te keeren. Het is de stroom, welke reeds met veel hevigheid in de bogt van *Coro* valt, van hier langs kaap *St. Roman* gedrongen wordt, en door dezen tegenstand met zoo veel te meer kracht zich in het kanaal tusschen *Aruba* en de landengte *Paraguana* stort, die eene reis naar *Aruba* zoo onaangenaam maakt, en de terugreis wel eens zoo vele dagen doet duren, als men uren noodig gehad heeft om er te komen. Niemand, dan die het zelf ondervonden heeft, weet, hoe verdrietig het is, en geschikt om ons alle geduld te doen verliezen, verscheidene dagen te zeilen, hard te zeilen, met een' sterken wind, en echter op dezelfde plaats te blijven, of wel nog achteruit te gaan. Een dag en nacht waren wij, bij een' stijven wind, met eene middelmatig bezeilde Schoonner op weg geweest naar *Curaçao*, toen ik des morgens aan den Kapitein vroeg, (want ik was te zeer zeezick, om het zelf te gaan zien) waar wij waren. „Op de hoogte van den Hooiberg," was het antwoord. De Hooiberg is nagenoeg de hoogste berg van *Aruba*, en doet zich het

Digitized by Google

verſte in zee op. Den volgenden dag zeilden wij weer frisch door; het vaartuig ſtampte geweldig tegen de zee, en het water ſtortte verſcheidene malen over het dek, waarvan ik in de kajuit een aardig ſchepje kreeg. Des nachts werd zelfs de wind gunſtig; want hij blies uit het noorden. Ik had ook den Kapitein aan zijnen neef, die als paſagier medevoer, op het dek hooren zeggen, dat het nu heel goed ging. Verblijd over deze boodſchap, vroeg ik terſtond bij het aanbreken van den dag: „Waar zijn we al, Kapitein?" — „Op de hoogte van den Hooiberg, Mijnheer!" — „Gaat dan de Hooiberg met ons mede?" — „Neen, Mijnheer! maar de ſtroom loopt zoo ſterk." De volgende dag en nacht liepen wederom even zoo ten einde, en bij het aanbreken van den morgen bevonden wij ons weder.....op de hoogte van den Hooiberg! Dit waren vier regt pleizierige dagen. Die weet, wat het is, erg zeeziek te zijn, kan er reeds eenigzins over oordeelen. Doch dit was het ergſte niet. Het vaartuig, waarop ik mij bevond, kwam van *Rio de la Hache*, ging naar *Curaçao*, en was grootendeels geladen met oſſenhuiden. Op mijn verzoek had deszelfs eigenaar het binnen geſeind. Ik was dus verpligt mij te behelpen, en in de kajuit boven op de oſſenhuiden mijne matras te leggen. Spoedig werd ik de onaangename lucht daarvan gewaar, en moest geduldig toelaten, dat duizendbeenen, ſchorpioenen en andere afſchuwelijke inſekten, die ik liever in een kabinet van Naturalia in *Nederland* dan hier gezien had, mij over het lijf kropen. Op het dek kon ik niet gaan, want ik was te ziek; ook was hetzelve geſtadig nat van het zeewater. Ik had niemand, met wien ik een woord wisſelen konde; want de Kapitein en acht man equipage waren allen afſtammelingen van *Indianen* en Zwarten, en ſchenen het ſpraakvermogen te misſen; ik hoorde hun in die vier dagen en nachten, zelfs tegen elkander, naauwelijks geluid geven. De neef van den Kapitein was iets ſpraakzamer, en ſcheen tot het verbond der *Carbonari* te behooren. Ik was dikwijls verwonderd, aan denen man te vernemen, hoezeer de booze geest der menſchen

uit

Digitized by Google

uit *Napels*, *Spanje* en die andere oproerige landen, die (begrijp eens!) nog willen beweren, dat de Vorsten om de Volken aanwezig zijn, ook tot in de minst bekende gedeelten der *Westindiën* is overgewaaid. Deze man had, onder anderen, de roekeloosheid van aan de gezamenlijke manschap, toen dezelve een soupé, bestaande uit witte boonen, gebruikte, te vragen, „of het niet hetzelfde was, een wit paard, een bruin paard, een zwart paard; zijn ze niet allen paarden?" — „Wel zeker," was het antwoord van allen. Nu vervolgde hij: „Zoo is het ook hetzelfde, een blank mensch, een zwart mensch, een geel mensch, een bruin mensch; ze zijn altemaal menschen." En het ganssche koor zeide, dat hij gelijk had. Hoezeer echter zijn systema lijnregt strijdig is met de denkbeelden van den echten, zuiver blanken *Creool* in de *Westindiën*, van de veelvermogendste menschen in *Europa*, ja zelfs van *Nederlandsche* Geleerden en Dichters (!) behoef ik niet te zeggen. Intusschen had ik het aan dezen bruinen *Carbonari* te danken, dat ik niet nog langer dan vier dagen in mijnen ellendigen toestand bleef; want op den avond van den vierden dag raadde hij den Kapitein aan, daar de wind al te sterk was en de stroom te hevig liep, maar weder naar *Aruba* te gaan. De Kapitein, die het meerdere verstand van zijnen neef boven het zijne kende, gaf aan deszelfs raad gehoor, hield af, en liet het anker, bij zonsondergang, weder in de Paardenbaai vallen.

Weinig had ik er aan gedacht, toen ik *Aruba* voor goed verliet, dat het, weinige maanden daarna, opmerkenswaardig zou worden door het vinden van niets minder dan eene grobte hoeveelheid zuiver, onvermengd goud. Het kan niet ongevallig zijn, dat ik de beschrijving van dit anderzins zoo weinig beteekenend land met eene korte opgave van het voorgevallene daaromtrent besluite.

Reeds in het jaar 1750 was er op *Aruba* een stuk gouds gevonden van eene aanzienlijke grootte. Het Gouvernement liet er zich aan gelegen liggen, en ontbood tot dat einde een' Mineraalkundige uit *Holland*, die echter te ver-

Digitized by Google

geefs eenige onderzoekingen desaangaande deed. Vervolgens werd er in het begin van deze eeuw weder een stuk gouds van 11 oneen gevonden, en aan den *Engelschen* Kommandeur, welke in dien tijd het land bestuurde, verkocht. Deze liet niet na, om naar meerder te laten zoeken en graven; doch te vergeefs. Er werd niet meer aan het goud gedacht, toen in de maand Maart dezes jaars (1824) een *Indiaansche* jongen, die eenige koeijen moest gaan opzoeken, op eene afgelegene plaats aan den noordoostkant van *Aruba*, waar zelden een mensch gezien wordt, aan den voet van den berg *Tamanoth*, die voor nog iets hooger dan de Hooiberg gehouden wordt, (en naar gissing 500 voeten hoogte bezitten zal) een stukje gouds van tusschen de 3 en 4 oncen vond. Hij bragt zulks aan zijn' vader, die den volgenden dag met hem derwaarts ging, en, na veel zoekens, inderdaad weder eenige stukjes vond. Zij verkochten het aan iemand, die aan de baai woonde. Deze verzocht hun, het geheim te houden, en meer te zoeken; terwijl hij zich bij den Kommandeur vervoegde, om dat stuk gronds van het land te koopen. Aan dezen echter kwam zulks, wegens de nutteloosheid en afgelegenheid der plaats, verdacht voor, en hij hield het aanbod in bedenking. Intusschen werd het geheim spoedig onder de andere *Indianen* bekend, en reeds in de maand Mei was de ganſche bevolking van *Aruba* bezig om goud te graven. Men hield het in den beginne op *Curaçao* voor een sprookje; doch men overtuigde zich weldra, door den aanzienlijken voorraad, die van hetzelve hier aangebragt werd, van de waarheid der zaak. Hetgeen in vier maanden tijds gevonden is, wordt door sommigen opgegeven als tusschen de 6 à 7000 oncen; doch het minimum is 3000 oncen, waarvan men de kopers op *Curaçao* genoegzaam kan opnoemen, die wel $\frac{2}{3}$ van hetzelve naar *Noord-Amerika* gezonden hebben. De stukken gouds zijn van onderscheidene grootte, meest van 1, $\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{4}$ once, hoewel er verscheidene hier aangebragt zijn van 40 tot 49 oncen, waarvan ik er een gezien heb. Ook verhaalt men met al deszelfs omstandigheden het vinden van een stuk van 32 pond en 8 oncen, het-

Digitized by Google

hetgeen niet openlijk verkocht werd, uit vrees, dat het door het Gouvernement zou aangehaald worden; doch, daar verſcheidene menſchen het gezien hebben, welke het opgeven van de grootte te zijn als eene *Edamſche* kaas, valt er naauwelijks aan te twijfelen.

Alle ſtukken, groot en klein, hebben de ſprekendſte blijken van in elkander gedoopen en geſmolten te zijn; het goud is volſtrekt met geene aardſoorten of ſteen vermengd, en in de aarde kan men geen ſtofgoud ontdekken, hetwelk doet vermoeden, dat in dezen berg eene mijn geweest is, waarvan de aderen geſmolten zijn; welk denkbeeld door de ligging van het goud, rondom aan den voet van den berg, ſchijnt verſterkt te worden. — In de maand Junij werd het graven van goud door den Kommandeur des eilands verboden. Hetgeen vóór dien tijd gevonden was, bleef dus het eigendom der inwoneren, dat voor hen eene onſchatbare weldaad was, wegens de bittere armoede, waarin de meesten huuner leefden. Aan des Kommandeurs verbod werd echter niet gehoorzaamd. De verzoeking was te groot, en er beſtond geene magt om het krachtdadig te beletten. Het grootſte gedeelte begon, een paar dagen daarna, weder met alle kracht te graven. Men had nu ook een' grooteren voorraad van gereedſchappen, waaraan in den beginne gebrek geweest was. Een paar weken daarna werden er echter door den Gouverneur ernſtiger maatregelen genomen, die een oorlogsvaartuig derwaarts zond. Ook was bereids deszelfs Adjudant met een paar Onderofficiers van het garnizoen er heen vertrokken. Deze heeft thans een zeker getal *Indianen* in huur, met welke hij, ten voordeele van het Gouvernement, aanzienlijke opgravingen doet. De overige inwoners mogen het gebergte niet naderen, hetwelk voor een onvrij oord verklaard is. Wij hopen, dat de ſchat, die nog op *Aruba* gevonden wordt, zoo groot zal wezen, dat dezelve *Curaçao*, bij deszelfs langzamen ondergang, krachtdadig ondersteunen, en aan *Nederland* het verlies van aanzienlijker koloniën in de *Westindiën* vergoeden mag.

(*Het bezoek op Bonaire hierna.*)

Digitized by Google

TWEE REKWESTEN, VAN MARIA VAN REIGERSBERCH EN VAN WILLEM CORNELISZ. VAN DER VELDEN, ALSMEDE EENE NOTARIEELE ATTESTATIE, ALLE BETREKKELIJK DE GEVANGENSCHAP VAN DE GROOT.

Den Heere Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijn Heer!

Bij nader onderzoek van den inhoud der vele *Rekwesten*, welker, door MARIA VAN REIGERSBERCH, ſtaande haars mans gevangenis op *Loeveſtein*, aan de Staten Generaal, of andere hooge Kollegiën, gepraeſenteerd, waarvan ik U gemeld had de Minuten, of afſchriften, te bezitten, en waaromtrent Gij mij uw verlangen verklaard hebt om het een of ander te plaatſen, bevond ik, dat zij allen betrekkelijk zijn, of tot de confiscatie der goederen van GROTIUS, of tot het bezwaar der gevangenis en de onbillijkheid (om geen harder woord te gebruiken) van den Kastelein PROUNINK, of DEVENTER, aan wien de bewaring enz. der gevangenen was toevertrouwd, en dat het hoofdzakelijke daarvan door CASPAR BRANDT, in zijn *Leven van* DE GROOT, is overgenomen. Hetgeen men nu daar kan lezen, zal U zeerlijk voor uw Maandwerk niet gevallen. Evenwel zijn er, onder mijne ſtukken van dezen aard, nog eenigen, door BRANDT niet gebruikt, waarvan ik U het een of ander zou kunnen mededeelen; doch ik weet niet, of het U belangrijk genoeg dunken zal. Aan uw oordeel overlatende, of Gij het volgende der plaatſinge waardig acht, ſchrijf ik het voor U af.

Men kan er, tot ſchande van dien tijd, nader uit zien, hoe de gevangenen op *Loeveſtein* behandeld werden, en het kan tot opheldering ſtrekken van hetgeen BRANDT, in zijn opgemeld werk, berigt, op bladz. 211—214, 228, 229, 233.

Ik voeg er de afſchriften bij van een tweede en derde ſtuk, het eerſte, om verder van het onhebbelijk gedrag van PROUNINK, het andere, om van de ſtriktheid der gevangenis, en tevens van DE GROOT's ijver, in het onderwijzen van zijnen dienaar, WILLEM CORNELISZ. VAN, of VAN

Digitized by Google

Mijn Heer!

Rotterdam, 6 Sept. 1824.

Uw d. w. Dienaar,
ADR. STOLKER.

No. I.

Rekwest van Mevrouw DE GROOT, *gepraesenteerd den* 10 *November* 1620.

De Huisvrouwe van Mr. Hugo de Groot verſoeckt, met alle reverentie, Uwe Ho. Mog. andermael, dat het dezelffde gelieve inſicht te nemen op de afflictie van de Supplt. ende haren man ende kinderen, ende niet te gedogen, dat dezelffde, na zes ende twintych maenden (*) nauwe ende in één camer ſtricte gevanckeniſſe, naer examinatie ende condemnatie, ſonder nieuw exces, ſwaerder ende ſcherper, als corte na de ſententie, (†) werden bewaert: ende, in gevalle Uwe Ho. Mog. de Supplt. voorgaende verſoucken, die ſy vertrout in alle redenen gefundeert, ende voor deſen met voorgaende practycke bevestycht te ſyn, om eenyge conſiderationen nu mochten difficulteren, ende het acces van vrienden, hier in den Hage (‡) toegeſtaen, te Louveſteyn te weygeren, ſoo verſoeckt de Supplt., dat immers de middelen haer niet en werden benomen, om haren geeren man bequamelyck in ſyn verdriet met haer geſelſchap te troosten, ende hare kinderen, huisgeſin ende eigen geſontheyt gaede te ſlaen; alle hetwelcke de Supplt, onmogelyck is te doen, ingevalle ſy, ſonder reces, ofte martganck, neffens haer man, opgeſloten moet blyven. De Supplt. heeft den tyt van vyf maenden, dat ſy neffens haer man, ſonder haer ſchult, opgeſloten is geweest, haere geſontheyt ſulcx gekrenckt, ende ſoodanyge inconvenienten in het opvoeden van haere kinderen en de ſchade in haer huyshoudynge gevonden, dat het haer onmo-

(*) Dit is te rekenen van den tijd der gevangenneming van DE GROOT in *'s Hage*, op den 29 Augustus 1618.

(†) Toen werd, namelijk, aan de vrouwen veroorloofd, 't geen nu verzocht wordt, dewijl men 't haar ontnomen had. Zie BRANDT, *Leven van* DE GROOT, bl. 211.

(‡) De Suppliante bevond zich thans aldaar.

Digitized by Google

mogelyck is, soo sy niet alles in verloop wil laten commen, ende haer selven in peryckel van incurabele accidenten brengen, wederomme op het huus (*) opgesloten te gaen. Haer man te verlaten, ende hem in syn groot verdriet, by faulte van troost ende assistentie, te laten vergaen, en is noch Godelick noch naturelyck, ende de Suppl^e. en verhoopt niet, dat Uwe Ho. Mog. sullen toelaten, dat sy tot het eene ofte tot het andere, door Uwe Ho. Mog. resolutie, werde gebracht. Uwe Ho. Mog. Gecommitteerde hebben uit de Suppl^e., naar ernstelyck aenhouden, verstaen de inconvenienten, die haer, door haere bewarynge, voor desen syn besegent. De Suppl^e. heeft oorsaecke, om erger te vreesen, indien hare clachten by Uwe Ho. Mog. niet en werden verhoort. Den Lieutenant, (†) die, sonder eenyge oorsaecke, de Suppl^e. soo incivilyck heeft getracteert; en sal nu geen meer discretie gebruiken, naer dat hy meent, door het clagen van de Suppl^e., te syn geoffenseert. De Suppl^e., soo sy opgesloten moet blyven, en sal geen middel hebben, om daertegen by eenych vertooch te versien. De brieven, die de Suppl^e. schryft, ofte ontfanckt, moeten door syne handen passeren. (‡) Uwe Ho. Mog. kunnen lichtelyck bevroeden, dat hy niet bestellen en sal, hetgheene tot syne beswarynge soude strecken. Het valt ook de Suppl^e. te kostelyck, teickens over te commen, om hare clachten te doen. De dienstmaecht van de Suppl^e. (§) maeckt swaricheyt, om langer in soo nauwen bewarynge te dienen, ende de Suppl^e., gelyck Uwe Ho. Mog. wel konnen oordeelen, sal qualyck yet schicks daertoe konnen vinden. Selfs het huiswerck te doen, ende de kinderen gaede te slaen, is die Suppl^e. niet doendelyck. De Suppl^e. is eene jonge vrauwe. (**) Veel dyngen konnen voorvallen, die men niet kan versien, ende die niet souden lyden, dat men aldan Uwe Ho. Mog. permissie versocht, om aff te mogen gaen.

(*) Het slot *Loevestein* namelijk.

(†) PROUNINK.

(‡) Dat niet alleen. Hy moest ze lezen. Zie BRANDT, bl. 214.

(§) ELSJE VAN HOUWENING.

(**) Dit duidt bedektelijk aan: zij kan zwanger worden, gelijk zij ook later nog twee kinderen ter wereld bragt.

Digitized by Google

gaen. (*) Sy verſoockt Uwe Ho. Mog., dat daer tydelyck in mach weſen verſien. De Suppl.. en heeft de vryheyt, die haer voor deſen is toegeſtaen, niet misbruickt. Sy ſal, ſoo het haer Uwe Ho. Mog. gelieft toe te laten, dezelffde alsnoch met ſoodanigen discretie gebruicken, dat Uwe Ho. Mog. daerin goet contentement ſullen nemen. Verſoockt daeromme, dat het Uwe Ho. Mog. gelieven, de billycke redenen, by haer voorgaende requesten breeder, ende in deſe ten deele verhaelt, gunſtelick te overwegen, ende de Suppl. te gunnen, dat, ingevalle haere vrienden by haeren man niet mogen commen, ende haer vry acces ende reces werde geweygert, dat haer ten minſten werde toegeſtaen, tweemael te weecke, van het huus te Gorcum ende Worcum ſelffs, ofte door haer dienstmaecht, te mart (te) moghen gaen; ſonder welcke vryheyt de Suppl. haer mans nochte haere geſontheyt niet kan verſorgen, ende haere huishoudynge niet, als met groote ſchade ende incommoditeyt, waernemen.

No. II.

Extract.

Op huiden, den 24en Octobris 1620, compareerden voor my Abraham Kemp, openbaer Notaris, by den Hove van Hollant geadmitteert, binnen Gorinchem reſiderende, ende den getuygen opdegenoemt, Katelyna Jans Dr. van Ameyde, huysvrouwe van Johan de Cort Jacobszn., oud omtrent 39 jaren, Jenneken Geeraerts Dr. van Erp, huysvrouwe van Adriaen Daelſelaer Mathyszn., out omtrent 30 jaren, Geerburg Cornelis, jonge dochter, oock out omtrent 30 jaren, ende Hilleken Cornelis, mede jonge dochter, out omtrent 26 jaren, burgerſen deſer voorsz. ſtede, dewelcke hebben, ter inſtantie ende rechtelycken verſoecke van Juffrou Maria Reygersberg, huysvrouwe van Mr. Hugo de Groot, by haer luyder reſpective vrouwe waerheyt, in plaetſe ende onder preſentatie van eede, getuycht ende verclaert, ende eerſtelyck Katelyna Jans Dr. en Jenneken Geeraerts voorn., hoe waer is, dat in Junio laetstleden haer getuygen, uyt den name ende van wegen den Lieutenant Deventer, commanderende op den forte van Louveſteyn, is verboth gedaen, dat ſy getuygen haer nyet en ſouden vervorderen eenige ſpyſe ofte eet.

(*) Van het ſlot te mogen gaan. Dit moest nu vooraf verzocht worden.

Digitized by Google

eetbare waren op Louvesteyn voorn., ten behoeve van de gevangenen aldaer, nochte aen hare huysvrouwen, te senden, ofte soo dickwils als sy sulcx deden, soude hy die wederom styeren. Deposeert vorders Jenneken Geeraerts Dr. voornoemt, alsoo sy seer ernstelyck aen den voorsz. Lieutenant versochte, de eetbare waren, dye sy alreede gekocht hadde, aen de Requirante alsnog te mogen senden, dat hy haer, onder andere woorden, seyde: Hoe bemoyt ghy u soo seer met dese luyden? Dat ghy wist, hoe quaden naem ghy in den Hage hyerdoor krycht, ghy soud u nyet meer daermede bemoyen. Verclaerde oock de voorn. Jenneken Geeraerts ende Geerburg Cornelis Dr. (naerdyen van wegen de voorsz. gevangenen van de Heeren Staten Generael, op haer luyder huysvrouwen supplicatie, was becomen seeckere Acte, in dato den 23en Juny 1620, inhoudende, dat hare Ho. Mog. consenteren, by soo verre de Supplianten yemant van buyten begeeren te gebruycken, om voor haer den marcktganck te doen, in plaetse van den Lieutenant Commandeur voorn., dat sy dat sullen mogen doen, ende dat sulcke geëmployeerde persoon van buyten gehouden sal syn de gekochte waren aen de Supplianten op het huys over te leveren in presentie van den voorsz. Lieutenant Commandeur) dat sy getuygen van de Requirante versocht synde, omme haer nootdruft te koopen, haer vervoucht hebben op 't voorn. fort Louvesteyn met eenige eetbare waren, versoeckende aen voorn. Lieutenant, deselve in syne presentie door Jenneken Geeraerts, getuyge voorn., aen haer overgelevert te mogen worden, 't welck hy weygerde, gelyck hy tot diversche reysen daerna oock heeft gedaen; welck versoeck by haer Jenneken Geeraerts, getuyge, dyes te meer gedaen wyerde, als sy seeckerlyck bevond, dat de voorsz. goederen ofte eetbare waren nyet wel en wyerden bestelt, maer dat van eenige partyen wel het derdepaert wyerde vermindert, eer dye de Requirante ter hande quamen, ende daerover geklaecht hebbende aen den voorn. Lieutenant ende syne huysvrouwe, heeft deszelfs Lieutenants huysvrouwe haer getuyge daerop tot antwoord gegeven: De soldaten en hare vrouwen steecken overal de hant in; want sy seggen, 't is Arminiaens goet. Sy dencken, dat sy 't op vrybuyt halen.

Sluytende daermede haerluyden respective depositien. Aldus verleden ende gepasseert voor my Notaris binnen Gorinchem, in presentie van Jan Mertensz. van Gent ende

Ja-

Digitized by Google

my t' oirconde A. Kemp, Not. publ.

Geëxtraheert uyt de origineele attestatie off depositie, onderteyckent als boven. Ende is 't voorsz. geëxtraheerde daermede accorderende bevonden, opten 2en Novembris 1620, by my Notaris, residerende in 's Gravenhage,

P. van Groeneweghen.

No. III.

Aen de Hoghe Mo. Heeren Staten Generael.

Geeft met alle eerbiedynge ende onderdanicheyt te kennen Willem Cornelissen van Velden, dienaer van Mr. Hugo de Groote, hoe dat hy Suppt. wenych min als twintych geheele maenden, soo in de Castelenie in den Hage, als op het Fort te Louvesteyn, denselfden de Groote, gedurende syne apprehensie, in de camer is bygeweest, ende dat hy middelertyt noyt, als alleen veerthien achtereenvolgende dagen, daer aff heeft mogen gaen, welke stricte ende nauwe bewarynge hoewel den Suppt. seer beswaerlyck is geweest ende tot groote crenkynge van syne gesontheyt heeft gestreckt, soo heeft hy nogtans deselffde, soo lange hem eenichsins doendelick was, uytgestaen, overmits het groot voordeel, dat hy in syne studien dagelycks is doende, gelyk hy mede, byaldien het hem mogelyck ware, noch garen daerin soude hebben gecontinueert, sonder Uwe Ho. Mog. met eenych versouck moylyck te vallen. Dan alsoo hy Suppt., door het lanckdeurych derven van de lucht, hem dagelyckx meer ende meer vint geincommodeert, suickx dat hy langen tyt sieckelyck heeft gegaen, ende met gedeuryge hooftpyne, obstructien ende geswel in syn hooft wert gequelt, soo dat hy niet langer in een camer opgesloten gesont en kan leven, ende dat hy nogtans niet garen syn..... (*) en soude verlaten, daervan hy in soo weinich tyt soo veel heeft geleert, soo is hy genootsaeckt, Uwe Ho. Mog. met alle ootmoet te supplieren, dat het deselffde gelieve hem Suppt. te ver-

(*) Het woord, dat hier ontbreekt, is onleesbaar. *Meester* heeft er gestaan; maar het is doorgehaald, en daar boven een ander geschreven; misschien *Leeraar*.

Digitized by Google

vergunnen deselffde vryheyt, die de dienstmaecht van Juffrouw de Groote by Uwe Ho. Mog. is toegestaen, dat is vryen aff- ende toeganck op ende van het huis, binnen ende buten het fort; ofte ingevalle Uwe Ho. Mog. daerin eenige difficulteyt mochten vinden, dat het immers deselffde gelieve den Supplt. te consenteren, by wylen van het huis te mogen gaen, mits dat hy blyve binnen de wallen ende poorten van het fort van Louvesteyn; welck equitabel ende billyck versouck, hoewel hy Supplt. verhoopt, dat hem by Uwe Ho. Mog., sulckx het legt, sal werden geoctroyeert, ende dat overmits de Supplts. tótde behoudenisse daeraen is gelegen, dat hy syne studien mach blyven continueren, hetwelcke hy sonder die permissie niet en kan doen: nochtans, in cas dat Uwe Ho. Mog. hetselffde versouck den Supplt. souden gelieven te ontseggen, hetgene hy immers niet en hoopt, soo versouckt hy Uwe Ho. Mog., tot syn groot leetwesen, dat Uwe Ho. Mog. gelieve den Lieutenant, commanderende op Louvesteyn, te ordonneren, den Supplt. uyt de besloten camer te laten, opdat hy van' synen dienst ontslagen sich tot syne..... (*) vervouge, alsoo de Supplt., hoewel seer ongaren, als streckende tot syne irreparable schade, genoot-saeckt is, om syne gesontheyt ende leven te conserveren, syn profyt ende studien te verlaten.

(*) Ook dit is onleesbaar. Het schijnt *vader* of *ouders* te zijn.

VERGELIJKING VAN DEN HOLLANDSCHEN EN ENGELSCHEN HANDEL IN HET BEGIN DER XVIIDE EEUW.

(Uit *Sir* WALTER RALEIGH.)

„De *Hollanders*, tevens met de *Embdens* en *Hamburgers*, maken zich thans (1603) meester van de vrachtvaart der *Oostzee*, van *Frankrijk*, *Spanje*, *Portugal*, *Italië*, *Turkije* en *Indië*. Niet zoodra heeft er duurte van koren, visch, wijn enz. in *Engeland* plaats, of dadelijk laden zij uit hunne pakhuizen 50 of 100 schepen, of meer, die zich rondom dit land verspreiden, en *onzen* (den *Engelschen*) handel bederven, niet met hunne eigene voortbrengselen, maar met die van andere landen. *Amsterdam is nooit zonder* 700,000 *quarters koren*, *behalve het dagelijksche vertier*, *hoewel niets daarvan in het land*

land zelf is gegroeid. Er wast overvloed van koren in *Polen;* maar het groote magazijn voor granen, *om de Christenheid in tijd van daurte te helpen*, is in de *Nederlanden.* Wijn en zout behooren in *Frankrijk* en *Spanje* té huis; de stapelplaatsen voor beide zijn in de *Nederlanden.* Hout vindt men voornamelijk in de *Oostzee;* maar den grooten houtstapel moet men in de *Nederlanden* zoeken, (waár er geen groeit) om zichzelve en dit Koningrijk te voorzien. Wol, lood, tin en vele andere goederen zijn in *Engeland;* maar de fabrijk van dat alles is in de *Nederlanden. De Nederlanden hebben zoo vele schepen en vaartuigen, als elf Koningrijken in de Christenheid met elkander, Engeland medegerekend.* Zij bouwen jaarlijks duizend schepen, en hebben toch voor geene honderd schepen eigene voortbrengselen. De *Hollanders* drijven gedurigen handel naar dit Koningrijk met 500 of 600 schepen in 't jaar, brengende daarmede goederen van andere landen; *wij handelen naar hun land met geene 50 schepen 's jaars.* Wij zenden naar de *Oostzee* jaarlijks slechts 100 schepen, voornamelijk naar *Elbing*, *Koningsbergen* en *Dantzig;* maar de *Nederlanders* zenden *drieduizend* schepen daarheen, die in alle zeehavens handel drijven. *Zij* zenden omtrent *tweeduizend* schepen in 't jaar naar het Zuiden van *Europa*, met de goederen der *Oostzee* beladen, en wij *niet één.* God heeft Uwe Majesteit (*) gezegend met koper, lood, ijzer, tin, aluin, koopererts, huiden en nog wel honderd andere produkten, ook nog met wel duizend artikelen voor fabrijken; met koren, waarvan men veel bier maakt, en waarvan het meeste door vreemden wordt weggehaald; met wol, steenkolen en ijzer, een juweel van groote waarde; en nogtans laat *Engeland* achteloos den wereldhandel over aan andere Natiën, die weinig of geen *fonds* in hunn' eigen' boezem hebbén."

Dus schreef een der beroemdste mannen der Eeuw van ELIZABETH, in het jaar, dat JAKOB I de Regering aanvaardde. Naderhand nam de *Nederlandsche* handel nog aanmerkelijk toe, en had omstreeks den *Munsterschen* Vrede wel zijn toppunt bereikt, toen de *Engelsche Akte van Zeevaart* (thans

(*) Koning JAKOB I van *Engeland*, aan wien de beroemde Schrijver deze aanmerkingen in het eerste jaar zijner Regering opdroeg.

Digitized by Google

(thans zoo aanmerkelijk door hen gewijzigd) onzen handel naar dat land een' doodelijken slag toebragt. Hoe groot intusschen nog in het eerste derde der achttiende Eeuw de vrachtvaart der *Nederlanders* was, blijkt uit eene klagt der *Fransche* Kamer van Koophandel in 1731: „dat de *Hollanders* meer dan *vierduizend* schepen hebben, die koren, timmerhout, ijzer, vlas, hennep enz. uit het Noorden in *Frankrijk* in-, en wijn, brandewijn, vruchten enz. van daar naar het Noorden uitvoeren. Dit voorregt in den handel, zegt men verder, is toe te schrijven *aan de matige regten in Holland, welke de ingezetenen groote voordeelen geven*, alsmede aan de goedkoope vaart, naauwelijks door andere Natiën te bereiken. Daardoor behouden zij handel en scheepvaart voor zichzelve, worden meester van de bezittingen van andere Volken, en hunne gewesten worden het pakhuis van *Europa*, waaruit zich andere Natiën moeten voorzien." De Kamer van Koophandel stoeg voor, de *Engelsche Akte van Zeevaart* omtrent de *Oostzee* en het Noorden ook in *Frankrijk* in te voeren. Doch de kooplieden van *Nantes* verzetteden zich daartegen, „omdat de handel nu eenmaal dat kanaal had gekozen, omdat die van *Portugal* en *Spanje* op denzelfden voet was, en de *Hollanders* veel wijn en brandewijn staten, die zij voor de Noordsche Natiën wisten te mengen en naar derzelver smaak te bereiden."

Zóó was het nog vóór *negentig* jaren! En hebben sommigen onzer niet nog de schitterende dagen even vóór 1780 gezien?

DE SCHOOLMEESTER EN DE KOSTER.

(Eene ware Gebeurtenis.)

Een Protestantsch Leeraar in de nabuurschap van *Aberdeen*, in *Schotland*, beklom, den eersten Zondag van Maart, den predikstoel, om een biduur te houden. Hij opent zijnen Bijbel, en ontwaart een saamgevouwen briefje, even als de gewone aankondigingen van voorbede of dankgebed, welke de Koster gewoon was in dat boek te leggen. Hij begon het daarom ook met luider stemme voor te lezen; maar zweeg eensklaps, van kleur veranderende, en noodigde de gemeente uit tot het gebed, met eene gemoedsbeweging, die elk in het oog viel. Bij het uitgaan der kerke vorschte men te ver-

Digitized by Google

vergeefs naar de oorzaak van dit vreemd verschijnsel: minzaam dankte hij voor betoonde deelneming, onttrok zich aan verdere vragen, en begaf zich onmiddellijk naar de pastorij.

Het briefje, wel geschikt om hem te verbijsteren, was van dezen inhoud: „ Gisteren, Zaturdag, des avonds ten 10 ure, „ naar *Aberdeen* terugkeerende, werd ik overvallen en aangehouden op mijnen weg, digt bij het dorp, door uwen Koster „ en den Schoolmeester. Zij hebben mij vermoord en uitgeschud. „ Mijn lighaam is geworpen in de *Dee*. Bid voor JERE„ MIAS BRUS!" — Deze BRUS was een Marskramer uit *Aberdeen*, welbekend bij den Predikant, en doorgaans logerende bij den Koster, die tevens Herbergier was van het dorp.

Na rijp beraad, ging de Predikant des namiddags met den Bijbel naar den Vrederegter, aan wien hij zijn avontuur toevertrouwde. Deze wilde het briefje lezen, opende hetzelve, maar — vond er geene letter schrifts in. Nu trachtte hij den goeden man, die als verwezen stond, te overtuigen, dat alles het gewrocht zijner inbeelding was geweest; maar deze, een weinig van zijne verbazing bekomen, hield de onmogelijkheid van dusdanig zelfbedrog staande, en dat een Vrederegter den heiligsten zijner pligten zoude verwaarloozen, indien hij de zaak aldus wilde behandelen. Men kwam ten laatste overeen, het stilzwijgen te bewaren, en heimelijk te *Aberdeen* onderzoek te doen.

BRUS, die des Zaturdagavonds verwacht werd, was niet komen opdagen. Men zocht hem overal, waar men konde vermoeden hem te vinden; maar nergens werd hij gevonden.

Thans besloot de Vrederegter tot een onderzoek bij Koster en Schoolmeester beide, en hen afzonderlijk te ondervragen. Dit onderzoek verschafte geenerlei licht; even min de ondervraging. Met dat al hadden, bij de gedane vragen, de beschuldigden zich verward, zelfs tegengesproken op verscheidene punten; maar hunne ferme en volstrekte loochening van het feit zoo wel, als het mangel aan regtstreeksche of zijdelingsche bewijzen, deden hem wanhopen omtrent eenige bekentenis.

Eensklaps verschijnen eenige zalmvischers in het dorp, met zich voerende het lijk van BRUS, dat zij gevonden hadden in de *Dee*, en dat aan het hoofd de kenmerken vertoonde van toegebragte slagen. Maar deze ontdekking be-

vestigde wel den dood, of zoo men wil den moord, des ongelukkigen Marskramers, maar bragt de daders niet uit.

Intusschen ontdekte men, bij de schouwing, in deszelfs linkerhand, die krampachtig gesloten was, een' knoop, die, aan het kleed des Schoolmeesters, waarvan er een van dezelfde soort ontbrak, getoetst, weldra bleek, aan hetzelve ontscheurd te zijn. Reeds heimelijk ontrust door het geval van het geheimzinnig briefje, stond deze man op éénsverstomd op het aanschouwen van een zoo onverwacht bewijs van schuld, en kwam tot eene bekentenis, welke die zijns medestanders en beider veroordeeling ten gevolge had. — De beide moordenaars ondergingen te *Aberdeen* hunne straf, met vele blijken van berouw.

Weldra helderde zich nu ook het voorgevallene met het geheimzinnig briefje en deszelfs verdwenen schrift op, door de verklaring van hem, die alleen in staat was, dit raadsel op te losten. — Des Predikants knecht, een knap jongman, maar uiterst schroomvallig van aard, had, denzelfden avond van het plegen der gruweldaad, heimelijk de pastorij verlaten, om een meisje te bezoeken op eene landhoeve, op eenigen afstand van de stad en van den rijweg. Hij was, terugkomende, onderweg getuige van het feit, herkende de moordenaars, maar hield zich schuil, den moed niet hebbende om het slagtoffer te hulp te snellen. Tot zijnen meester wedergekeerd, bragt hij een' slapeloozen nacht door. Hij kon niet van zich verkrijgen, zulk eene misdaad te verzwijgen; maar de vrees, zich, van den kant der bedrijvers, aan gevaar bloot te stellen, belette hem; als ontdekker op te treden. Hij besloot alzoo, het voormelde briefje te schrijven, en hetzelve in den Bijbel zijns meesters te schuiven; maar naauwelijks was deze ter kerke gegaan, of het berouwde hem, zoo ver te zijn gegaan; zijn schrift kon herkend, hij in de zaak betrokken worden; en wat hadde hij niet te duchten van den Koster en den Schoolmeester, indien het hem, als éénigen getuige, eens niet gelukte, het feit te bewijzen! Deze gedachten bewogen hem, het briefje terug te nemen; het was hem genoeg, dat men het gelezen had, en, terwijl zijn meester aan tafel zat, verruilde hij zijne met zoo veel omzigtigheids opgestelde verklaring voor een stuk wit papier; en eerst na de teregtstelling der misdadigers waagde hij het, deze geschiedenis op te helderen.

Digitized by Google

BIJ HET WEDERZIEN VAN BOSCHWIJK, NA HET AFSTERVEN VAN MIJNEN ONVERGETELIJKEN VRIEND, MR. RHIJNVIS FEITH.

Verrukkend oord! geen afstand scheidt mij langer;
'k Aanschouw u, en mijn hart verlangt niets meer:
Geliefd verblijf van mijn' geliefden zanger,
Bekoorlijk *Boschwijk!* 'k zie u weêr.

Ja, 'k zie u weêr: de schaduw van uw linden
En statige eiken dekt mijn pad:
Ik mag de dreven wedervinden,
Mijn onvergeetbre vriend! die 'k eens met u betrad.
De beek, die daar zoo zachtkens kronkelt,
Waarop de gouden gloed van 't zonlicht speelt en sonkelt,
Vond me eenmaal zalig aan uw zij'.
Wat zielevreugd! wat stof tot weenen!
't Is alles als een droom verdwenen;
Gelijk een schaduw ging 't genoten heil voorbij.

Met u, mijn FEITH! heb ik hier eens genoten,
Wat vriendschap, deugd en kunst aan 't hart te smaken gaf;
Met u hier eens den vasten band gesloten,
Die zielen bindt tot aan, tot over 't graf:
Met u gevoerd ver boven 't stofgewemel,
Werd *Boschwijk's* grond voor mij ten hemel,
Vol zaligheid en licht en vreugd;
En dan, mijn vriend! door u geleid naar hooger spheren,
Was 't zielevreugd voor mij, d' onkreukbren eed te sweren,
Getrouw te zijn aan God en deugd.

Ja, 'k voelde dan in mij het heiligst vuur ontbranden,
Dat zich aan hooger gloed ontstak;
Dan drukte ik u de trouwe vaderhanden,
Terwijl een traan tot u verstaanbaar sprak;
Dan zag ik, vriend! reeds de aardsche zon verdwenen,
Ons pad omlaag reeds door den glans beschenen,
Die 't eeuwig licht rondom zich spreidt;
Dan voelde ik, wat het zegt, een kind van God te wezen;
'k Mogt mijn toekomstig lot in 't schrift der starren lezen,
En alles juichte: „Onsterflijkheid!"

Digitized by Google

Thans dwaal ik hier, maar vind u nergens weder;
Geliefde vriend! gij zijt hier niet. —
Kom, dierbre! sla uw blik van uit uw' hemel neder,
En zie den traan, die aan mijn oog ontschiet!
Aanschouw mij hier, in *Boschwijk's* lustwaranden,
En, aan mijn zijde, uw dierbre huwlijkspanden,
't Zoo teêr geliefd en u beminnend kroost!
Aanschouw, mijn vriend! — ja, 't zal uw heil vergrooten, —
't Verbond, door hen met mij, voor God, gesloten! —
Gij ziet het, en dit strekt mijn lijdend hart tot troost.

O Scheiding, bron van rouw en smarte!
O Nacht des doods, bevrucht met zielsverdriet!
Ge ontrooft de kalmte nooit aan 't harte,
Als 't oog slechts onverwrikt op 't eeuwig heilgoed ziet.
Wat hier de hoop mag nederdrukken,
Geen nood! nooit zal toch de oogst mislukken,
Voor de eeuwigheid gezaaid en aan Gods zorg betrouwd;
De leemen hut moog' hier in 't stof verzinken;
Te schooner zal eens dáár de tempel blinken,
Op 't rotsgevaart' der eeuwigheid gebouwd.

Dat vast geloof schenkt, in uw stille dreven,
Bekoorlijk oord! de rust weêr aan mijn ziel;
En, *Boschwijk!* aan uw' dierbren grond hergeven,
Drukt mij de smart min zwaar, hoe bang haar last mij viel.
Hier heb ik eens den trouwsten vriend gevonden;
Hier werd ons hart voor altijd zaamverbonden,
De band gelegd, die duurzaam ons omgeeft;
Hier mogt mijn vriend zich boven 't stof verheffen,
En, reine bron van 't zaligst zielsbeseffen!
Hier, dierbre FEITH! hebt gij voor de eeuwigheid geleefd.

15 Augustus, 1824. W. H. WARNSINCK, B.Z.

BIJ DE OPENING DER GEWONE NAJAARSVERGADERINGEN VAN HET GENOOTSCHAP: BESCHEIDENHEID EN VERLICHTING, TE GORINCHEM.

Van koeler najaarswind omstoeid,
Die dartelt met heur' krans van aren,
Zien wij de Herfstgodes langs onze velden wâren,
In gouden feestgewaad, dat om haar heupen vloeit.

Zij

Zij weukte — rijkbeladen schoven
Bezwaarden de akkers door haar vracht,
En heerlijk bloosde in tuin en hoven
Het ooft, dat 's plukkers handen wachs;
En lokkend lonkt door 't groen der blâren
De gouden druiftros, reeds vermoeid
Van 't kostlijk heulsap te bewaren,
Dat tintlend door zijn windsels gloeit.

Ja, 't is de tijd van d' oogst! Wat in de vroege lente
De landman had gezaaid, en kweekte maanden lang,
Dat gaart hij heden in met dubble woekerrente,
En vond het loon voor 't zweet, dat afdroop van zijn wang.
Thans, kwistig met den schat, door nóeste vlijt vergaderd,
Deelt hij met milde hand elk van zijn' overvloed,
En beeft voor geen gebrek, offchoon de winter nadert;
Want dubbel rijk was de oogst, en 't geven is hem zoet.

Maar niet slechts voor die nijvre scharen,
Wier hand de halmen nedersloeg,
En 't ooft, dat bloosde door de blâren,
In volle korven henendroeg;
Wier voet uit rijpe muskadellen,
Die 't zomergloeijen op deed zwellen,
Den nektar perst voor mensch en God,
Blonk thans de vreugd des oogstes weder:
Zij streek ook in de harten neder
Van wijsheidsvriend en Muzenzoon!

O! al de bloesems, die zij gaarden
Op lentereis of zomertogt,
En trouw aan 't warme hart bewaarden,
Opdat geen vlaag ze deren mogt;
O! al de kiempjes, die zij vonden
In eigen beemd of vreemde gronden,
En zorglijk kweekten maanden door, —
't Werd alles ooft en korenaren,
En juichend wordt het heengevaren
Naar Pallas' en der Muzen koor.

Daar deelen zij met milde handen
Die wondervrucht, dat toovergraan,
Dat windsels vallen doet en banden,
Gewrocht door bijgeloof en waan;

Digitized by Google

Dat hooger licht in 't oog doet ſtralen,
En vreugde in 't harte neêr doet dalen,
Gelijk ſlechts beter ſpheer ze heeft;
Dat duizend duizenden kan laven,
En nooit vermindert door die gaven,
Maar meerdert bij die 't meeste geeft!

Ook ons is in den ſtroom der tijden
Dit jaar niet vruchtloos weggevloeid!
Ook wij, wij mogten halmen ſnijden,
En plukken ooft, dat bloost en gloeit!
O! laat het ons niet angſtig ſparen!
Die ſchat vermindert in 't bewaren,
Daar hij, verkwist, ons woeker brengt.
Op! op! uit onze voorraadſchuren
Dien heengevoerd naar Pallas' muren,
En mild voor allen neêrgeplengd!

Op! gij, die 't veld der wijsheid bouwde
Of de akkers der geſchiedenis,
In vreemden hof een bloem aanſchouwde,
Die hier nog niet ontloken is;
Brengt hier uw' oogst als offergave,
Die onze zucht naar kennis lave!
En gij, Apollo's prieſterſtoet,
Stort uit, wat u in ſtille dreven
De Zanggodin heeft ingegeven;
Bezielt ons door uw' dichtergloed!

Moog' ſoms ons offer ſchamel weezen,
't Zij rein toch, wat hier 't outer vult!
Geen vrucht uit ſlijkpoel zaamgelezen,
Geen giftig ooft met goud omhuld!
Neen, zelfs geen vrucht der Hesperiden,
Wanneer de hand, die ze aan mogt bieden,
Voor middeleeuwſchen onzin ſtrijdt!
O! liever dan wat dorre blâren
Van hen, die trouw Uw' dienst bewaren,
Verlichting en Beſcheidenheid!

Sept. 1824. A. BOXMAN.

DICHT-

Digitized by Google

DICHTREGELEN, GEZONGEN DOOR DE KINDEREN, WELKE OP KOSTEN VAN HET BRUGSCHE DEPARTEMENT DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, ONDERWEZEN WORDEN; BIJ GELEGENHEID VAN DE PLEGTIGE UITREIKING DER EEREBLIJKEN AAN TWEE MENSCHENVRIENDEN, DEN 10 VAN SLAGTMAAND 1822 EN DEN 5 VAN LOUWMAAND 1824. DOOR P. VAN GENABETH, SECRETARIS VAN GEMELD DEPARTEMENT, LEERAAR DER NEDERLANDSCHE TAAL AAN HET KONINKLIJK ATHENÆUM TE BRUGGE. (*)

I.

Hoe plegtig is voor ons dit uur,
Met ongeduld verbeid!
Het wekt in ons het edelst vuur,
Daar dankbaarheid ons leidt.

De nevel de onwetendheid
Omgaf nog onze jeugd,
o' Maatschappij! toen uw beleid
Ons leed herschiep in vreugd.

't Is naauwelijks een jaar geleên,
Dat wij, voor de eerste maal,
Verhieven onze dankgebeên
In stamelende taal.

Én dankbaar klopt ook 't jeugdig hart
Op 't zien van eedle daân,
Als men 't gevaar kloekmoedig tart,
In 't onverzaagd bestaan.

Wie worstelt dáár, met flaauwe kracht,
Ginds tegen vlam en vloed?
God!... 't is een kind!... 't ontbreekt aan magt....
Men komt! het is behoed!

Hij

(*) Wij hebben gemeend, aan deze eenvoudige zangen, uit den boezem van een 'der *Zuid-Nederlandsche* Departementen der loffelijke Maatschappij gevloeid, het verlangde plaatsje in ons Tijdschrift niet te mogen weigeren. — *Redact.*

Digitized by Google

Hij komt, de menſchenvriend en held,
Die zich ter redding ſpoedt,
't Gevaar ſtoutmoedig tegenſnelt
In vuur en watervloed.

Wanneer, aan wisſen dood ontrukt,
In moeders arm gekneld,
Een kind, aan 't ouderhart gedrukt,
In vreugdetranen ſmelt;

o! Dan verheugt zich heel Natuur
Dit ſchouwſpel aan te zien,
Wedijvrend, in dit hagchlijk uur,
Haar' bijſtand ons te bien.

Zoo rijst aan 's hemels heldren trans
De zon der menschlijkheid,
En ſtraalt met onnavolgbren glans,
Daar zij verlichting ſpreidt.

Zoo is deze eedle Maatſchappij
Het evenbeeld dier zon,
Verlicht en kweekt den mensch, daar zij
't Vooroordeel overwon.

II.

Is 't edel, ſchoon, ſteeds wél te doen,
Is vriendſchap hemelvreugd;
Ook dankbaarheid in 't hart te voên,
Is edel, ſchoon, en deugd.

Ja, dankbaar is geheel Natuur,
Wanneer, na winterrust,
De Lente, vol van jeugdig vuur,
Den blonden Phebus kust.

Wanneer de zon, met gouden glans,
Der bergen top vergulde,
Of aan den ooster-hemeltrans
In purper is gehuld;

Dan

Digitized by Google

Dan juicht in 't woud het voogelenkoor,
En ſpringt van tak tot top;
Zijn danklied dringt de heemlen door,
En lovend ſtijgt het op.

Ja, dankbaar bruit de leeuw den lof
Des Schepper's van 't Heelal;
't Onſchuldig lam blaat ook Zijn' lof,
Al grazend in het dal.

Het teeder wicht dankt, met een' lach,
De moeder, die het voedt;
De moeder dankt ook iedren dag,
Den God, die 't kind behoedt.

Wie wraakt, Natuur! uw edel doel?
Wie is 't, die u miskent?...
Aan ieder ſchepſel is 't gevoel
Van dank in 't hart geprent.

Wie ſluit dan 't hart voor dankbaarheid?
Waar is die onverlaat?....
Verachting is hem voorbereid,
Die in zijn voetſpoor gaat.

Uw edel doel, o Maatſchappij!
Is niet ons heil alleen;
Gij werkt en zwoegt ook, vrij en blij,
Tot Nut van 't Algemeen.

En zoude ons hart niet dankbaar ſlaan
Voor 't heil, dat ge ons bereidt?
Zie in ons oog den vreugdetraan....
't Is die der dankbaarheid.

Neem 't offer ook van de onſchuld aan,
o Oppermajesteit!
Haar dank beſtaat in dezen traan....
Den traan der dankbaarheid.

Digitized by Google

TEVREDENHEID. (*)

Wie, door gouddorst aangedreven,
Rustloos naar genot blijft streven,
Maar 't genieten - zelf vergeet;
Wie steeds morren wil en klagen,
Zal geen schepter zelfs behagen,
En noemt elke weldaad leed.

Hij - alleen smaakt zaligheden,
Die, met eigen lot tevreden,
Kalm het oog naar boven rigt;
Hij - alleen kan rein bevatten,
Die niet zwoegt om eer of schatten.
Maar zijn' schat zoekt in zijn pligt.

Bij 't gevoel van eigen waarde,
Is 't hem Hemel reeds op aarde,
En de deugd zijn roem, zijne eer;
Elke morgen lacht hem tegen;
De avond dauwt weêr nieuwen zegen
Op zijn stille woning neêr.

Zie hem echtgenoot en vader:
Kom, ondankbre! treed hem nader;
Leer hier, wat gij worden moet!
Zie hem, vol van zielsverrukken,
Gade en kroost in de armen drukken,
Met den Hemel in 't gemoed!

't Needrig hutje wordt een tempel;
Matigheid bewaakt den drempel,
Als de vreugd den disch bereidt;
Vriendschap huppelt blij in 't ronde;
Liefde grift aan wand en sponde:
Zalige Tevredenheid!

Als

(*) Onze Lezers kennen den nederigen Zanger, die hen (zie No. III.) reeds met eene proeve van, in zijnen stand minder verwacht, dichttalent verraste en vergastte. Wij vertrouwen, dat dit vloeijend gedichtje van dezelfde hand hun niet minder welkom zal zijn. — *Redact.*

Digitized by Google

Knielt hij op den dauwdrup neêr,
Dankt hij vurig 't Alvermogen,
En een traan leekt hem uit de oogen,
't Schepsel en zijn' God tot eer.

Met gezonde en frissche krachten
Kan hij ledigheid verachten;
De arbeid strekt hem niet tot last;
Geene angstvallige beklemming
Maakt hem wars van zijn bestemming,
Boeit hem aan de wereld vast.

Is hem stilte en rust beschoren,
O! geen oogwenk gaat verloren,
Dat hij niet naar kennis streeft;
't Uurtje, dat hij rust mag smaken,
Doet hem naar die wijsheid haken,
Die zijn' ziel den vrede geeft.

In het rijk der wetenschappen
Tracht hij moedig voort te stappen;
Zelfvolmaking is zijn doel:
Staag, met uitgerekt verlangen,
Nietigheden aan te hangen,
Dit, dit wraakt zijn kiesch gevoel.

Zoo, zoo snellen zijne jaren,
Als een scheepje op effen baren,
Rustig naar den eindpaal heen;
Maar geen dood zelfs doet hem vreezen;
Eindloos bij zijn' God te wezen,
Is zijn blijde hoop alleen.

Broeder! wilt ge uw heil zien bloeijen,
Leer van hem in dank ontgloeijen,
En geniet Tevredenheid.
Wie steeds onverzaad blijft woelen,
Zal zich nooit gelukkig voelen,
Waar men vreugdetranen schreit.

Tus-

Tusschen schaamten nood en weelde
Staat het hutje, waar hij kweelde,
Waar hij reine vreugd genoot.
Broeder! dat wij derwaarts snellen!
Scheur de banden, die u knellen,
En gij juicht nog in den dood.

Waddingsveen, 12 Sept. 1824. W. KRAAN.

DE OUDE, LEVENDE MEREMAN. (*)

Ik hoorde, als kind, met zielsvermaak
Mijne oude baker snappen,
Die met eene ekster-logica
Haar sprookjes wist te klappen.

Veel, wat mij toen een wellust was,
Die alles ging te boven,
Sleet met den kinderschoen weldra,
En kwam de Tijd me ontrooven.

Maar wat die zelfde Tijd onlangs,
Als uit het rijk der droomen,
Herriep voor mijn' bedaagden geest,
En weêr deed bovenkomen;

Dat was het sprookje der Meermin,
En ligt, wie weet? dezelfde,
Die uit den langvervlogen' nacht
Een kunstbeminnaar delfde.

Ik ben dat schepsel niet gaan zien;
Want och! het staat zoo *sprekend*,
Met bakers beeld, nog voor mijn ziel,
Als had ik 't afgeteekend.

Doch, 'k wil door bakerlijk gezag
('t Scheen velen ligt te pover)
Het wonder geenszins staven, neen;
Maar laat zulks andren over.

Voor mij, wiens kinderlijk geloof
Geen twijflen dorst vermeten,
Ik houd mij aan de bakerleer,
Met een gerust geweten.

'k Ga

(*) Twee omstandigheden wekten dit stukje uit de vergetelheid, waartoe het door de Redactie reeds verwezen was: de aankondiging en tentoonstelling, namelijk, op de jongste *Amsterdamsche* kermis, van twee, zoogenaamde, Mereminnen, eene van het mannelijk en eene van het vrouwelijk geslacht (zie *Amst. Courant* van 8 Sept. bl.); en, vooral, de verschijning van nieuwe *Reisgidsen:* te midden van rotsen en klippen toch, waar het gevaar van schipbreuk groot is, souden dusdanige wanschepsels, naar men wil, zich bij voorkeur ophouden.

Digitized by Google

'k Ga verder nog, en durf, wie ook
't Meermin-geloof moog' bannen,
't Beſtaan beweren, in ons land,
Van levende Meermannen.

Dat zij er zijn, laat zich ook ligt
En *a priori* denken:
Zoo deze ontbraken, wie toch zou
Aan gene 't leven ſchenken?

Één zag ik-zelf, met grijzen baard,
En breede wenkbraauwbogen,
En hollen blik, en gele tint.....
Hij ſtaat mij klaar voor oogen.

En, wat nog dit geloof verſterkt,
Is 't juiste zamenſtemmen
Van Meermin- en Meermannen-aard,
't Geen mijn bewijs doet klemmen.

Mijn baker dan (zacht rust' hare asch!)
Beſchreef ze als halve menſchen.....
„ Voor de andre helft dan halve Goón?" —
o Neen! dat mogt men wenſchen.

Half mensch, half beest — ziet daar haar beeld;
Het bovenſtuk *ons* wezen;
Het onderdeel aan 't dier gelijk,
Waar wé in de kranz van lezen.

Een apentrek ſchijnt, naar ik hoor,
Dat menschdier aan te kleven;
Iets, naar men zegt, aan 't jonger broed
Beſtendig bijgebleven.

Omtrent hare inborst was men ſteeds
Eenſtemmig allerwegen:
De kennis met dit menschlijk dier
Werd bijster duur verkregen.

Begaafd met onweérſtaanbren zang,
Verlokten die Sirenen
(Want beide soort zijn één geſlacht)
Schier ieder om zich henen.

Nu door een' klagelijken toon,
Alsof zij 't lot beklaagden
Van 't ſcheepsvolk, dat zij door dien zang
Bedrogen en belaagden.

Dan

Digitized by Google

Dan weêr, door 't ſtreelendst maatgeluid,
Dat 't roer hem deed ontglippen,
Vergat de ſtuurman koers en gang,
En ſtrandde op bank of klippen.

Maar 't meest en liefst was haar bedrijf,
Nu door het dartelst tokken,
Dan door erbarmlijk noodgeſchrei,
De jonglingſchap te lokken.

En wee, die, door haar' zang verleid,
Zich blindlings overgaven!
Zij werden, redloos weggeſleept,
In d' afgrond ſtraks begraven. —

Wie, die op deze trekken ſtaart
En 't geen hem kwam te voren,
Leent niet aan 't dadelijk beſtaan
Van Meremannen de ooren?

Wie ſtemt niet met mij in de beê
Aan Neêrlands jongelingen,
Dat voortaan geen van hen zich laat'
Verleiden door hun zingen?

Wie ſtemt niet met mij in den wensch:
Was der Meermannen Vader
Ver van de vaderlandſche kust,
Die van Cham's kindren nader!

Of mogt, voor zijne en onze rust,
De Dood zich zijns erbarmen,
Naar wien hij toch, ſinds jaar en dag,
Verlangt met opene armen!

En, om dén ſmaad, der Maatſchappij
Van Weldoen aangewreven,
Zij hem dan de eer, Meerminnen ſlechts
En Koningen gegeven!

Een praalbed ſtell' den Mereman'
Gebalſemd ons voor oogen,
Dier Maatſchappije ten profijt,
Waarop onze Eeuw mag bogen!

1823.

No. XIII. *Meng.* bl. 630, reg. 1, leze men CORIOLANUS; en bl. 641, reg. 18, *werken.*

Digitized by Google

MENGELWERK.

OVER DEN TEGENWOORDIGEN TIJDGEEST.

Door

S. E. WIELING. (*)

Zeer merkwaardig in menig opzigt is het tijdperk, waarin wij leven. Verbazende gebeurtenissen volgden elkander op met buitengemeene snelheid. Wij zagen velerlei lotwissel; en waar zal het einde zijn? Nog is de gisting, de woeling, de verwarring, de werking en tegenwerking, door geheel Europa te groot en te algemeen, om met eenige zekerheid te kunnen gissen, waarop dat alles eenmaal zal uitloopen. Maar de geschiedenis des menschdoms vormt één groot geheel. Het hangt alles te zamen. Wat gisteren gebeurde, heeft heden of morgen gevolgen; en deze gevolgen werken dan weder als oorzaken, zoodat oorzaak en uitwerksel steeds afwisselende voortgaan. Wij kunnen het vooraf niet berekenen, wat bepaaldelijk zijn zal, of hoe het zijn zal; maar wij zien dikwerf van achteren, dat onverwachte en belangrijke uitkomsten langzamerhand voorbereid worden door een' zamenloop van velerlei omstandigheden.

Tusschen de begrippen, neigingen en bedrijven der menschen is steeds verband. De gedachte gaat de handeling voor, en openbaart zich door daden naar buiten. Uitwendige omstandigheden werken op de zinnen, en geven aanleiding tot begeerte of afkeer, tot doen of laten, naar ma-

(*) Uitgesproken in het Departement *Zaandam* der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, Sprokkelmaand 1824.

Digitized by Google

mate van de verschillende stemming des gemoeds, in welke men hoort en ziet en ondervindt en opmerkt. Gewoonlijk loopt daar velerlei zamen, om aan de algemeene denkwijze en zeden zekere rigting te geven. Zoo ontstaat er eene openbare meening, een zekere tijdgeest, en deze werkt krachtig. Zoo worden groote en gewigtige uitkomsten voorbereid en daargesteld. Zoo is het tegenwoordige een uitvloeisel van het verledene, en zal zeer zeker ook gevolgen hebben vóór het toekomende. En zoo mogen wij dan ook de gebeurtenissen, die in onzen leeftijd voorvielen, aanmerken als gevolgen van begrippen en zeden en handelingen eens vroegeren geslachts.

Vele menschen hebben en behouden eene zekere gehechtheid aan oude vormen, dikwerf ook dan nog, wanneer de geest, die eenmaal in dezelven werd medegedeeld, reeds grootendeels of misschien geheel vervlogen is. Daar was langzamerhand in de begrippen der menschen, die vóór ons leefden, eene verandering gekomen, welke eindelijk een' krachtigen invloed op de geheele gesteldheid der burgerlijke maatschappijen bleek te hebben. De geschiedenis van weinige jaren schijnt den loop van geheele eeuwen in zich te bevatten; in zoo grooten getale vertoonen zich merkwaardige verschijnselen, die elkander als verdringen. Dat alles, wat wij beleefden, moest de volken in het algemeen tot nadenken opwekken. De menschelijke geest ontwaakte als uit eene sluimering, en er werden velerlei krachten ontwikkeld. Men bemerkte veel gebrekkigs, en wilde verbeteren. Hier en daar sloeg deze zucht tot gevaarlijke uitersten over. Jaren vol onrust brag-ten alles in beweging. Partijschappen woelden, en oorlogen schokten de maatschappijen. Van staatkundige veranderingen meende men heil te mogen verwachten. Velerlei werd beproefd; maar vormen alleen kunnen het geluk niet geven. De oude betrekkingen der volken tot elkander zijn verbroken geworden; en zoo groote gebeurtenissen hadden een' krachtigen invloed op het huisselijk en maatschappelijk leven der menschen. Vermoeid van al dat woelen, begeerde men rust, en eindelijk kwam de langge-

Digitized by Google

gewenschte vrede. De groote ſtrijd der volken was geſtreden; en wat nu is de uitkomst, na zoo veelerlei lotwisſel en ſmartelijke ondervinding?

Op lange zomerwarmte volgt ſoms een verſchrikkelijk onweder. De heldere hemel wordt met zwarte wolken overdekt. Dreigende ſlingert de blikſem door de dikke lucht, en het aardrijk davert en dreunt van den rollenden donder. De vogelen zwijgen, als in bange verwachting, en de runderen ſchijnen angſtig op de dorre velden. Verkwikkelijk daalt dan de langgewenschte regen neder op aarde; de mensch begint ruimer adem te halen, en geheel de ſchepping ſchijnt in weinige oogenblikken als te verjongen. Maar dikwerf ook verteert het vuur des hemels hier of daar de landelijke woning. Hagel ſlaat den oogst ter neder, of ſtormwind regt velerlei verwoesting aan, of regen en wolkbreuken doen rivieren buiten hare oevers treden, en verſpreiden ſchrik en ellende. Weldra, echter, herſtelt zich het evenwigt in de natuur; en hoedanig is dan gewoonlijk der menſchen oordeel over dat ontzagwekkend verſchijnſel? Ja, daar zijn er, die oog en hart opwaarts heffen, wanneer de God der eere dondert. Anderen, integendeel, ſidderen van bleeke vrees, welke ſchaars een' blijvenden indruk ten goede achterlaat. De meesten der ſtervelingen bepalen hunne gedachten op het voor- of nadeel, dat zij zelve onmiddellijk van het natuurverſchijnſel zagen of ondervonden. — Eveneens oordeelen zeer velen over de gebeurtenisſen van onzen leeftijd. Ieder heeft zijn bijzonder ſtandpunt, en ziet vandaar menſchen en zaken in een gunſtiger of ongunſtiger licht, naar mate van zijne meer of minder beperkte, aangename of bedroevende ondervinding. Na zoo veel jaren leeds is de rust welkom, en geeft aanleiding tot nadenken over al die woelingen. Men vraagt elkander met diepen ernst, wat er dan eindelijk nu gewonnen is voor de menschheid in het algemeen; en de uitkomst ſchijnt geenszins bevredigend te zijn naar het oordeel van allen.

Van verlichting, van toenemende volksverlichting is dikwerf met hoogen lof geſproken in onzen leeftijd. En

Digitized by Google

wie zoude ook het licht niet liever hebben dan de duisternis? De geest zoo wel, als het ligchaam, heeft behoefte aan licht, zonder hetwelk geen geluk en geen leven zijn kan. De Vader der menschen laat zijne zon opgaan voor allen; en zoude dan iemand het licht der waarheid onder eene korenmaat willen verbergen, opdat niet alle de huisgenooten een onbelemmerd gebruik van hetzelve hebben? Of mag het broze schepsel aan zijn medeschepsel misgunnen, wat de Schepper van hemel en aarde verleent? Dat ware ondankbaar en liefdeloos. Verlichting des verstands behoort, even als het zonnelicht, algemeen te zijn, en is inderdaad sedert eenige jaren meer verspreid geworden in onderscheidene standen der maatschappij, waartoe vooral het verbeterd onderwijs der jeugd zeer veel bijdraagt. Ook het volk erlangt meer heldere begrippen, en vooroordeel en bijgeloof en ruwheid verminderen. Wat anders het gevolg der omwentelingen en oorlogen ook zijn moge, in dit ééne opzigt althans hebben wij zeer veel gewonnen, en kunnen ons dus verblijden over het goede, dat te midden van zoo veel kwaads wordt gevonden.

Zoodanig is de openbare meening, zoodanig het gevoelen van achtbare menschen in hoogeren en lageren stand. Maar van een' anderen kant hoor ik een' luiden kreet opgaan tegen alles, wat verlichting heet, of daarmede in eenig verband staat. De strijd tusschen licht en duisternis is derhalve nog geenszins ten einde; met nieuwe heftigheid wordt dezelve hervat, en dit geenszins zonder laakbare verbittering. Het blijkt dus, dat verlichting niet zoo groot en zoo algemeen is, als ijverige voorstanders zich wel verbeelden. Zelfs mannen van naam en geleerdheid verklaren zich tegen datgene, waarop anderen roem dragen. Een' geruimen tijd reeds werkte en woelde verleerwegen een geest van tegenkanting, en werd bestreden, wat anderen heilzaam voor het algemeen achtten. Op den toon des gezags is openlijk een hard oordeel uitgesproken over veel, dat nu toe als verbetering was beschouwd geworden. *Bezwaren tegen den geest der eeuw* heb-

hebben wij gehoord en gelezen. Zoo zijn er dus, die meenen, dat men uit al de gebeurtenissen van onzen tijd niets geleerd hebbe, en het menschdom in het algemeen niet gevorderd, maar veeleer teruggegaan zoude zijn. Zoo ware dan volksverlichting eene hersenschim te achten, en alles, wat te dien einde gedaan is, zoude eene schadelijke strekking hebben tot bederf van alle standen der zamenleving.

Zekerlijk is dit geenszins uwe overtuiging, M. H.! Dan immers zoudt gij geene leden kunnen zijn eener Maatschappij, welke het *algemeene nut* zich ten doel stelt, en vooral kennis en beschaving en zedelijkheid in de meest verwaarloosde kringen poogt te bevorderen. En dan ook zoudt gij geene begunstigers kunnen zijn van weldadige inrigtingen, waarvan in Nederland het eerste voorbeeld is gegeven, om den naar ligchaam en geest treurigen toestand van lijdende natuurgenooten te verbeteren. Maar de openbare meening, dunkt mij, heeft ook reeds duidelijk genoeg zich verklaard. Voorstanders van volksverlichting zijn opgetreden, en hebben met vrijmoedigheid hunne bedenkingen ter zake van de ingebragte bezwaren medegedeeld. Veel, zeer veel, en misschien te veel reeds, is er gezegd en geschreven over het betwiste punt. Naar het oordeel van sommigen, zoude het wenschelijker geweest zijn, dat men de blijkbaar overdrevene beschuldiging met een waardig stilzwijgen had beantwoord. Maar de toon des gezags zoude wellig hier of daar dezen en genen verleid hebben tot die zelfde eenzijdige beschouwing, welke den grijsaard gewoonlijk den tijd zijner jeugd doet roemen, daar hij meent, dat alles verergert, terwijl hij zelf niet meer zóó gevoelt, als in de dagen zijner sterkte. Het onderwerp is nu eenmaal ter sprake gekomen, en ik acht het belangrijk genoeg, om met diepen ernst daarbij de aandacht te bepalen. Elke eeuw heeft eene goede en kwade zijde; maar in het bestrijden of verdedigen wordt men zoo ligt partijdig. Het moet ons eeniglijk te doen zijn om de waarheid, en geenszins om gelijk te hebben. Alwie in verlichting, in heilzame volksverlichting waar-

lijk belang ſtelt, die zal het kwade niet goed noemen, noch de verkeerdheden van zijnen tijd bewimpelen, of pogen te vergoelijken en verſchoonen met verzachtende en verkleinende benamingen, ten einde in den heerſchenden ſmaak van zekere toongevers te vallen. Doch, zoo ik mij niet bedriege, M. H.! zijn de ingebragte bezwaren ook geenszins van dien aard, dat wij door dezelve verbetering mogen verwachten. Het bitter en overdreven veroordeelen heeft gewoonlijk ſlechts tegenſpraak ten gevolge. In den ijver van het verdedigen tegen ongegronde beſchuldiging bepaalt men de aandacht niet altijd genoeg op beſtaande gebreken, en verzuimt alzoo wel eens, het mogelijke nut te trekken uit de tegenkantingen der partijzucht. Zoo vreeze ik ook, dat de penneſtrijd dezer dagen hier en daar meer ſchade dan voordeel zal doen aan de hooge belangen der menschheid. Zekerlijk geeft al dat geſchrijf ook aanleiding tot menig niet onbeduidend geſprek, en tot ernſtig nadenken over het eigenlijk doel des levens; maar het overdrijven is altijd gevaarlijk, en mist doorgaans het doel.

Het zoude te wenſchen zijn, dat ieder deezen ſtrijd der begrippen zich ten nutte wilde maken, om zijne eigene gebreken op te merken en te verbeteren. Wat het geſchil zelve betreft, dit ſchijnt mij toe hierop neder te komen, of de menſchen in het algemeen van oude vormen en meeningen en gebruiken al of niet mogen afwijken, om iets beters te zoeken. En hier, dunkt mij, kan geen twijfel zijn. Het redeloos dier alleen wordt door kunſtdrift geleid tot het doel van zijn beſtaan. God verleent aan ieder mensch aanleg tot ontwikkeling; maar niemand bereikt het volmaakte: ook onder het goede wordt ſteeds veel gebrekkigs, zoo wel bij ons, als bij onze voorvaderen, gevonden. Ik acht geenszins, dat wij der volkomenheid nabij zijn. Neen, er blijft nog veel te doen over; en wat ons thans volmaking ſchijnt, zal de behoeften en wenſchen van volgende geſlachten minder bevredigen. Hetgene wij *nieuw* noemen, wordt eenmaal *oud* en door iets anders vervangen. Alle werk van menſchen is vaabaar

baar voor verbetering. Onvolkomenheid geeft aanleiding tot het zoeken van het betere; en, moge al het volmaakte niet gevonden worden, het opgewekte verlangen is toch iets goeds, en het loffelijk pogen heeft altijd eenig nut ten gevolge.

Uit dit oogpunt beschouw ik de onrust en al het gewoel onzer dagen. De stelselzucht van vroegere geslachten voldeed niet langer. Misbruik van magt en gezag gaf aanleiding tot twijfel en tegenkanting. De lust tot onderzoek ontwaakte, en ondoelmatige tegenstand veroorzaakte eene gevaarlijke overdrijving van nieuwigheden. Vandaar stelsel op stelsel in de wijsgeerte; vandaar ook eene andere wijziging der vormen in het godsdienstige en staatkundige. Zullen wij nu al het oude terug begeeren, omdat niet al het nieuwe voldoet aan de belofte en verwachting van ijveraren? Wie het ook moge verlangen, met dien wensch kan ik geenszins instemmen. Bij ondervinding is het gebrekkige van het oude gebleken; en zoude thans beter kunnen voldoen, hetgene weleer de algemeene behoefte niet bevredigde? Nog minder, dan destijds, geloof ik, zoude nu het heil der maatschappijen bevorderd worden, indien het mogelijk ware, de verworpene vormen overal weder in te voeren. Of wil men het goede van den vroegeren tijd, zonder de misbruiken? Dat zouden wij allen wel willen; maar het streven daarnaar is eene herfenschim. Uit verlangen naar verbetering is men veelerwegen en op veelerlei wijze afgeweken van het oude. Hebben ook onwaardigen zoodanige zucht voorgewend, om schandelijke bijoogmerken te bereiken, dit kan wel het goede vooreerst belemmeren, maar verandert niet het wezen der zaak zelve. De tegenstand heeft wel eens de ijveraren te verre doen gaan; maar, hoe ligt kan geestdrift voor het goede den welmeenenden vervoeren!

Die in opregtheid het betere zoekt, zal eenmaal ook van zijne dwalingen terugkeeren. Het verraadt hoogmoed en dwaasheid, wanneer men het bestaande onverzettelijk vasthoudt, alsof het voor geene verbetering vatbaar ware. Hebben ook onze voorvaderen het gebrekkige niet naar

Digitized by Google

de behoeften van hunnen tijd pogen te verbeteren? Heeft niet elke eeuw dit gedaan? En zoude het ons dan geenszins geoorloofd zijn? Of is er ooit een tijdperk geweest, waarin het menschdom over het geheel tot den hoogstmogelijken trap van kennis, beschaving en zedelijkheid was gekomen? Dit zal wel niemand willen beweren. Verkeerdheden en gebreken waren er in elke eeuw; en het ontbrak nooit geheel aan menschen, welke, uit godsdienstige beginselen, het kwade, dat zij zagen of meenden te zien, tegengingen, en verbetering poogden te bewerken. Door vereenigde poging van velen zoekt men thans hetzelfde doel te bereiken. Maar wat willen zij dan, die dit alles veroordeelen, en, als onfeilbare regters, een zoo hard vonnis over hunne tijdgenooten uitspreken? Mag ooit zucht tot verbetering iemand ten kwade geduid worden? Ja, ik weet het, daar is eene denkbeeldige volmaaktheid, die niet bereikt zal worden op aarde. Met ijdele droomen en hersenschimmen moeten wij geenszins ons ophouden, waar het op handelen aankomt. Ondervinding in de werkelijke wereld zal ook weldra de onbestaanbaarheid dier overdrevene zucht toonen, welke ligtelijk bij de onbedrevene jeugd kan opkomen; maar in die overdrijving zelve eerbiedig ik nogtans het beginsel. Het Christendom werkt ook verbetering, en stelt in liefde tot den naasten eene hooge waarde. Doch de tegenstanders van vroegeren en lateren tijd beschouwden het zoeken van het betere geenszins uit dit oogpunt. Mogen wij deelneming in het lot van natuurgenooten niet een kenmerk van den geest onzer eeuw noemen? Ja, ik schroom geenszins, te stellen, dat meer algemeen in alle standen eene werkzame zucht tot verzachting van menschelijk lijden zich vertoont. Door deze zucht gedreven, heeft men het treurig lot der Doofstommen en der Blinden zich aangetrokken, en doelmatige inrigtingen daargesteld, om hen te vormen tot geschikte leden der zamenleving. De Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* en die der *Weldadigheid* hebben geen ander doel, dan vermindering des lijdens van medemenschen. En mogt men, door verbetering van den zedelijken toe-

stand

ſtand der diepſt gezonkenen onder onze broéderen te ſuiteren, de vermenigvuldiging der misdaad eenigermate kunnen voorkomen, al ware het dan ook ſlechts bij zeer weinigen; wie, die zich Christen noemt, zoude dit duyven wraken, en niet gaarne een penningsken bijdragen, om één ziel van het verderf te redden? En worden ook thans niet veel meer, dan ooit te voren, pogingen aangewend, om alomme het Woord des Levens bekend te maken? Het kan zijn, en ik wil het gaarne toegeven, dat niet alle deelnemers en voorſtanders van deze nutrige inrigtingen ſteeds daarbij de heiligſte beginſelen volgen; maar het goede komt dan toch tot ſtand, en ik noem het een gelukkig verſchijnſel, wanneer de welwillenden zoo veel invloed hebben op de minder edel denkenden, dat deze, in weerwil van zichzelven, medewerken, om menſchelijk geluk te bevorderen. Of moet men op de beginſelen zien, wie verzekert ons, dat zij, die, uit eene ruime beurs prachtige gebouwen ter onderſteuning van onderdom en armoede ſtichtende, zich eenen naam maakten, daarbij zoo geheel zuivere bedoelingen gehad hebben? Onkunde, armoede en zedeloosheid zijn oorzaken van bederf en ondergang voor enkele perſonen en voor geheele geſlachten en maatſchappijen. Dikwerf vereenigen zich deze kwalen, en ſleept de eene de andere mede. Bewijzen niet de regterlijke aanteekeningen, dat de meesten dergenen, die zich aan het goed en leven hunner medeburgeren vergrepen, verwaarloosde menſchen waren, die weinig of geen lezen en ſchrijven geleerd hadden, in diepe onkunde en verwildering leefden, den prikkel der eerzucht niet kenden, en van geene godsdienſtige vorming wisten? Enkele uitzonderingen, wanneer wij alle omſtandigheden konden nagaan, zouden buiten twijfel alleen dienen, om ons te bevestigen in de overtuiging, dat men bij onderwijs en opvoeding ſteeds boven al zedelijkheid moet bedoelen. Waar men dit uit het oóg verliest, gaan rijken en ſtaten verloren. De oude geſchiedenis heeft ons vele namen bewaard, welke hiervan ten bewijze zouden kunnen ſtrekken; en waarlijk angſtwekkend is heden ten

Digitized by Google

dage de toestand van koningrijken, waar een aanmerkelijk gedeelte der bevolking aan onkunde en armoede ter prooije leeft. Wordt het niet noodzakelijk, de lagere standen voorzigtig en liefderijk op te beuren uit deze diepe vernedering? Is zoodanige poging niet geheel in den geest des Christendoms? Of kan wijze staatkunde ooit iets anders voorschrijven? Mij dunkt, dat het belang der zaak te duidelijk is, om in twijfel getrokken te kunnen worden. Ja, de drang der omstandigheden eischt gebiedend, dat men met vereenigde krachten zamenwerke, om de kwaal, waaraan overal de maatschappijen kwijnen, eenigermate ten minste te verhelpen.

Daar blijft dus nog veel over te verbeteren; en zoude dit niet geoorloofd zijn? Ook zij immers, welke zoo veel, dat door anderen *goed* genoemd wordt, met verachting en bittere spotternij ten toon stellen, willen toch verbeteren? Of komt misschien deze ijver voor het oude niet voort uit zucht tot verbetering en uit belangstelling in het lot van natuurgenooten?

Maar, men spreekt tegen, omdat het niet alles goed is, wat als verbetering wordt opgegeven. Het zij zoo; doch men deele dan met bescheidenheid zijne bezwaren tegen den geest der eeuw mede. De heogmoedige toon der zelfverheffing wekt geen vertrouwen, en door die eensijdigheid en overdrijving zal men bezwaarlijk verbeteren, hier en daar misschien verergeren.

Ook deze eeuw, gelijk elke andere, heeft eene goede en kwade zijde. Bezwaren zijn er — waartoe zouden wij het willen verbergen? Het volmaakte hebben wij geenszins gevonden; maar wij zoeken het betere. Ik geloof vastelijk, dat verlichting, op eene verstandige wijze bevorderd, vooral in onzen tijd behoefte is, en op zedelijkheid een' gunstigen invloed zal hebben. In hoe verre er hier en daar werkelijk vordering of teruggang plaats hebbe, zal wel bezwaarlijk te bepalen zijn. Niemand der sterfelingen staat hoog genoeg, om het geheel te kunnen overzien. Ieder neemt zijne eigene, altijd zeer beperkte, kennis en ondervinding tot maatstaf; en wie onzer is volkomen

Digitized by Google

men vrij van eenzijdigheid in zijne beschouwingen? Ik meen ook reden te hebben, om niet zoo gunstig over het tegenwoordig tijdperk te mogen denken, als wel sommigen doen; maar het kwade, dat nu bestaat, merk ik grootendeels aan als uitvloeisel van vroegere verkeerdheden, en liefst zoude ik mij voegen bij die gematigde voorstanders van verlichting, welke de volmaakbaarheid van den mensch gelooven, offchoon zij geene herfenschimmige volmaking najagen. Ja, ik acht het vorderen der menschen in het algemeen mogelijk; doch vorderingen in kennis en beschaving en zedelijkheid gaan langzaam, en kunnen, vooral in een zoo woelig tijdperk, niet bijzonder groot verwacht worden. Ik waag het geenszins, over de betwiste verbetering hier uitspraak te doen; maar ik vertrouw, het doel der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* niet uit het oog te verliezen, wanneer ik, ten besluite, de aandacht nog eenige oogenblikken bepale bij gebreken, welke ik hier en daar, ook in ons midden, meen opgemerkt te hebben.

Het staat dan, naar mijne overtuiging, vast, dat licht, zoo wel voor den geest, als voor het ligchaam, behoefte is, en dat de mensch naar volmaking mag en moet streven. Sedert een dertigtal jaren is menig plan tot verbetering ontworpen, en evenwel het vorderen niet zoo aanmerkelijk, als men scheen te mogen verwachten. Maar de aangewende pogingen zijn immers het werk van menschen, en dragen, als zoodanig, het kenmerk der onvolkomenheid. Niet ieder, die veel van verlichting sprak, had zelf het licht lief. Ook eigenbatige bedoelingen van hoogmoed en eerzucht namen den schijn van ijver voor het algemeene welzijn aan. En, zelfs bij opregte zucht tot verbeteren, ging men, over het algemeen, niet genoeg van godsdienstige beginselen uit. Van staatkundige hervormingen wilde menigeen het volksheil verwachten, of men ijverde met onverstand voor verlichting. De naam is misbruikt geworden, maar de zaak zelve in haar wezen niet veranderd. Ik ken geene eigenlijke verlichting zon-

Digitized by Google

zonder godsdienstigheid. Wij hebben het gezien, dat bijgeloof tot ongeloof leidt, en dat ongeloof tot bijgeloof kan voeren. Ligtzinnigheid en spotternij zijn geene blijken van verlichting. Doch wanneer de menschen, hunner zwakheid gedachtig, behoefte aan hoogeren steun gevoelen, en daarom de Goddelijke leer der waarheid verstaan, en deze in de verschillende betrekkingen des levens pogen te behartigen uit gehoorzaamheid aan den Hemelschen Vader — dit noem ik wezenlijke verlichting, die het welzijn der maatschappijen bevordert, maar nog te weinig wordt gevonden in hoogere en lagere standen.

Zekerlijk is er in onzen tijd eene te groote overhelling geweest, om veel te weten, veel te redeneren, alles te begrijpen, met wetenschap en vernuft te schitteren. Het kinderlijk gelooven werd hier en daar te zeer verworpen. Doch ook deze overdrijving heeft hare grenzen. Hetgene de wezenlijke behoeften van den menschelijken geest niet bevredigt, zal geen stand houden; en daarom acht ik het gevaarlijk, dat sommigen thans weder tot een ander uiterste willen overgaan. Het is onmogelijk, alle omstandigheden en betrekkingen en gewoonten en begrippen van vroegeren tijd terug te brengen. Waag het niet, den loop eener rivier door dijk en dam te willen ophouden of terugdringen! Met voorzigtigheid zoudt gij echter het water kunnen afleiden, en aan den stroom eene andere rigting geven. Zoodanig is ook de geest van onzen leeftijd, die verlichting vordert. Gevaarlijk wordt dikwerf dat woelen en streven, om door uitgebreider kennis en ontwikkeling tot hooger geluk te geraken; maar zonder dat pogen en werken zoude immers Europa nog heden zijn, wat Azië thans is; en wie onzer kan den zinnelijken Oosterling zijn geluk benijden? Ook het Christendom is niet zonder botsingen en schokken uitgebreid en gevestigd geworden, omdat het bijgeloof, de onkunde en heerschzucht zoo veel tegenstand boden. De geschiedenis heeft het geleerd, dat de bemoeijingen der staatkunde meestal niet bevorderlijk voor de goede zaak waren; en evenwel zijn er, die gaarne thans weder de Christelijke vrijheid door

door ongeoorloofden dwang zouden willen beperken. Ook tegen het verder indringen van dit kwaad moet men waken en waarschuwen. En wat aangaat de toevallige nadeelen der volksverlichting, hiertegen stel ik over de woelingen der dweeperij, zoo in ons vaderland als elders, met name de buitensporigheden en gruwelen, onder schijn van godsdienstigen ijver, ten verleden jare gepleegd in Zwitserland.

Wil men ligtzinnigheid en losheid van zeden een bezwaar tegen den geest dezer eeuw noemen, ik wil het niet tegenspreken, doch geef alleen in bedenking, hoe zeer de wisselingen, die wij beleefden, geschikt waren, om dat nadeel aan het welzijn der maatschappijen te doen. Maar juist hierom is meer algemeene verspreiding van licht noodig, opdat ieder uit beseff van pligt leere volbrengen, wat anders meer het werk der gewoonte zijn zoude.

Voorts beschouw ik het ook als een groot kwaad, dat zoo vele menschen zich boven hunnen stand verheffen, om kortsondig te schitteren, of in blinkende ellende te kwijnen. Maar deze dwaasheid bestond reeds, eer men op volksverlichting prijs stelde; en het kwaad bestaat ook wel degelijk daar, waar het nog dikke duisternis is. Naar mijne overtuiging zoude wezenlijke verlichting het beste behoedmiddel tegen dit gevaar zijn. Zij immers, die zoo geheel buiten hunnen kring treden, beschouwen de dingen geenszins in het regte licht, terwijl zij naar eene waterbel grijpen, en rust en genoegen en welvaart aan bedriegelijken schijn opofferen. Gebrek aan de noodige verlichting beschouw ik dus veeleer als de voornaamste oorzaak van de verwarring der standen, waarover men klaagt. En zij, die boven anderen verheven zijn, of meenen te zijn, hebben hier misschien wel voornamelijk schuld: zij betoonen doorgaans te weinig achting, dikwerf zelfs minachting, aan de menschen van lageren stand; men ziet te zeer op uiterlijke vertooning, en zoo geraakt menigeen in verzoeking, om den schijn van eene grootheid naar de wereld aan te nemen, die aanleiding geeft tot veelerlei verkeerdheden. Beschouwde men over het geheel meer

den

Digitized by Google

den mensch in den mensch; en werd ieder voor de maatschappij nuttig bedrijf, hoe gering dan ook, als vereerend aangemerkt, ik vertrouw, dat het algemeen beter gaan zoude. Ook te dezen opzigte is de heilzame verlichting nog niet algemeen doorgedrongen.

Het onderwijs der jeugd acht ik eene zaak van zeer groot belang; en verblijd mij over vele veranderingen en verbeteringen in het schoolwezen. Maar juist hier verheft zich de meeste tegenspraak; en zeer velen, die anders de vorderingen van onzen tijd gaarne erkennen, stemmen het toe, dat het schoolonderwijs thans eene zeer schadelijke strekking heeft genomen, om de eerzucht boven mate te prikkelen, en ontijdig kundigheden bij te brengen, welke voor stand en betrekkingen in de maatschappij niet dienstig zijn. Ik wil het geenszins ontkennen, dat men hier en daar in loffelijken ijver wel eens te verre is gegaan; doch beneemt deze overdrijving iets aan de waarde der zaak zelve? Dat zoude ik niet denken; en ik meen ook, dat men, door ondervinding geleid en geleerd, van het overdrevene reeds is teruggekomen. Ja, ik zie wel, en merk het dikwerf met bekommering op, dat kinderkens zoo vroeg met geleerdheid pronken, en, door eerzucht geprikkeld, een' gevaarlijken hoogmoed toonen. Anderen hebben het insgelijks opgemerkt en behartigenswaardige wenken gegeven. Doch vanwaar dit kwaad? Nemen de kinderen het uit school mede, of — brengen zij het uit het ouderlijk huis in de school? Ik vraag dit met eenigen schroom. De oorzaken van het kwaad kunnen zeer verschillende zijn. Niemand wil gaarne schuld bekennen. Ik heb wel eens vaders en moeders hooren klagen, dat hunne kinderen op school kwade gewoonten overnamen; offschoon ik soms duidelijk meende te zien, dat juist daar de huiselijke opvoeding eene strekking had, om zoodanige verkeerdheden voort te brengen. Ik ben van gedachte, dat ook de oorzaak van die te vroege verheffing der kinderen meer in de behandeling te huis, dan in het schoolonderwijs, gezocht moet worden. Het rein kinderlijke gaat bij velen te schielijk verloren; maar is niet de geheele op-

voe-

Digitized by Google

voeding daartoe ingerigt? Eertijds gebruikte men wel eens te veel geſtrengheid; thans wordt het kind te zeer verwend en getroeteld, en gedient en behandeld als een veelbeduidend wezen, welks wil men tot dikwerf derhiedigt. Van hooge waarde is ook het kind, de kleine mensch, waarvan zoo veel kan worden. Maar juist hierom moet men minder toegevendheid gebruiken, en luimen en driften niet opvolgen. Ja, het kind is mensch, en heeft eene heerlijke beſtemming; doch zal het dezelve gelukkig bereiken, zóo moet het in de kinderlijke jaren *kind* blijven, en zóó opgeleid worden, dat het geſchiktheid erlange voor de betrekkingen des levens, waar de ſterveling, door werken, lijden, ontberen, zich behoort te vormen tot hoogere volmaking.

Het verbeterd volksonderwijs heeft den lust tot onderzoek bij zeer velen opgewekt, zoodat de menigte der dagelijks uitkomende boeken ſteeds lezers vindt. Onder de talrijke voortbrengſels van onzen tijd worden zeker ook middelmatige, onbeduidende, ja zelfs ſchadelijke werken het algemeen aangeboden, en door middel van leesgezelſchappen en leesboekerijen ligt verkrijgbaar geſteld. De leeszucht kan eene gevaarlijke ziekte worden, en de ontelbare *romans* hebben misſchien veel ſchade gedaan bij de onervarene jeugd: maar om het misbruik kan men de zaak zelve niet geheel veroordeelen. Misſchien is juist door veelheid der boeken het gevaar zoo groot niet, als men zich wel verbeeldt; tegen één ſchadelijk werk ſtaan toch vele goede geſchriften over. In vroegeren tijd kon een enkel ſlecht boek veel bederven; aan laffe vertellingen en onkieſche kluchtſpelen, aan zedelooze ſtraatliederen en almanakken ontbrak het toen geenszins. Niet gaarne zoude ik eene eeuw terugwenſchen, welke in dergelijke voortbrengſelen van den dag ſmaak kon vinden; gelijk ik reden meen te hebben, om niet zeer gunſtig te denken over de zedelijke vorming in die kringen, waar oud en jong zich nog kan vermaken met den wekelijkſchen *Nieuwspost*, of met dergelijk geſchrijf in de taal van het laagſte gemeen der groote ſteden.

Laat

Digitized by Google

Laat het dan waar zijn, dat overdreven leeslust het gevolg is van volksverlichting, en dat niet alle leesgenootschappen eene nuttige strekking hebben; ik wil dit toegeven, doch verwacht tevens, dat, bij meerdere verspreiding van licht, dit toevallig kwaad wel zal verminderen. En zoude niet nu reeds de menigte der boeken veel nut doen in onderscheidene standen? Voor elken mensch is ledigheid zeer gevaarlijk. Buiten twijfel houdt de leeslust reeds menigeen terug van grove vermaken en ruwe uitspanningen, ook wel van het verderfelijk spel, van dronkenschap en andere uitspattingen. Moge dan het lezen slechts dienen als middel ter wering van kwaad, zoo is immers de nuttigheid bewezen.

Het valt geenszins te ontkennen, dat heden ten dage zucht tot uithuizigheid een gebrek is, hetwelk voor het algemeene welzijn verderfelijk kan worden. Tijdsomstandigheden hebben er aanleiding toe gegeven, dat men algemeen minder behang schelt in het stille, huiselijke leven. De plaatsen van openbare zamenkomsten tot uitspanning en vermaak zijn al te zeer vermenigvuldigd geworden in de laatste jaren. Wat is het gevolg van dat gedurig zamenzijn en meer openbare leven? Ja, voor het uiterlijke wel meer beschaving en beleefdheid, een zekere gezelschapstoon, plaatselijk of stedelijk een meer algemeene geest; maar ook dikwerf beuzelachtigheid, valsch vernuft en ontijdige geestigheid, dwaze waan en oppervlakkigheid, ligtzinnigheid in beginselen en losheid in zeden, verwaarloozing van huisselijke bezigheden en van de stille, maar veilige en edele genoegens des huiselijken levens.

Voorts is er nog eene verkeerdheid, welke misschien in naauw verband staat met uithuizigheid. Ik bedoel die te groote afwijking van de eenvoudigheid der natuur, waardoor men zich in zijne genietingen te zeer afhankelijk maakt van kunstbehoeften en veranderlijke omstandigheden. Of kan er misschien geene beschaving bestaan zonder die overdrevene verfijning? Door verwijfdheid en weelde zijn de rijken en staten der oude wereld te gronde ge-

gegaan. Wij zullen, geloof ik, dat gevaar kunnen vermijden, wanneer wij geene andere beschaving waarderen, dan die berust op godsdienstige beginselen, en wanneer wij ware verlichting zoeken, welke met mannelijken ernst gepaard gaat, en ieder in zijnen kring en stand prijs doet stellen op een braaf, nuttig, werkzaam leven.

OVER DE KRACHT DER ARTEMISIA VULGARIS, OF GEWONEN BIJVOET, IN DE EPILEPSIE, OF VALLENDE ZIEKTE. Door den Staatsraad HUFELAND, te *Berlijn*.

(Medegedeeld door Prof. L. J. THOMASSEN A THUESSINK.)

De *Epilepsie*, of vallende ziekte, is van alle tijden als een kruis voor de Geneeskundigen gehouden. Het is eene ziekte, welke, door hare hevige toevallen, hare akeligheid en schromelijke gevolgen, het meest gevreesd is geweest, en bij ieder afschrik veroorzaakt. Uit een aantal oorzaken voortspruitende, welke meermalen verborgen en onbekend zijn, zijn wij dikwijls genoodzaakt in het blinde rond te tasten; en, daar wij zoo weinig van de tegennatuurlijke werkingen der hersenen en zenuwen weten, kunnen wij hier zelden in de behandeling eenen rationelen weg volgen. Het is immers uit een aantal waarnemingen omtrent deze ziekte gebleken, dat dezelve nu eens haren grond in organische gebreken van den schedel, van de hersenen, van het ruggemerg, van de groote zenuwen, en dan wederom uit geheel andere gebreken van afgelegene deelen, van de borst, van de ingewanden, en soms uit wormen, slijm enz. ontstaat, en eindelijk geheel uit onstoffelijke oorzaken, schrik, droefheid, schielijke aandoeningen van den geest, haren oorsprong heeft. Wanneer de ziekte duidelijk uit zulke oorzaken ontstaat, welke door de kunst kunnen worden weggenomen, b. v. slijm, wormen enz., luistert dezelve niet zelden naar de daartoe aangewende gepaste middelen.

Digitized by Google

Even zoo wordt de Epilepſie, uit ſchrik of andere aandoeningen geboren, bij tijds behoorlijk behandeld, door krampſtillende middelen genezen. Dan, wij zien ook niet zelden, dat, nadat die aanleidende en opwekkende oorzaken zijn opgeruimd, de herſenen en zenuwen reeds zulk eene plooi hebben aangenomen, dat de ziekte, ondanks alle aangewende middelen, blijft voortduren, en geheel ongeneeslijk wordt.

Het is daarom geen wonder, dat men in deze ziekte eene reeks van geneesmiddelen heeft aangeprezen, welke bij den eenen of den anderen toevallig dezelve wegnamen, maar, in andere gevallen niets afdoende, weder in vergetelheid geraakt zijn. Onder de middelen, welke in vele gevallen nut deden, vinden wij er verſcheidene, welke eene duidelijke krampſtillende kracht, ook in andere zenuwziekten van eenen krampachtigen aard, uitoefenen, en die ook in verre de meeste gevallen, die voor herſtelling vatbaar waren, nut deden, b. v. de valeriaanwortel, *Aſſa fœtida*, enz.; voorts de metaalbereidingen uit het kwik, het ſalpeterzilver, den zinkkalk, het ijzer, enz. Dan ook vinden wij ſommige middelen, welke gezegd worden in deze ziekte nut gedaan te hebben, welke uitwendig geene geneeskundige krachten ſchijnen te verraden, b. v. *viscum quercinum* en de abſorberende middelen.

Daar wij nu de natuur dezer ellendige ziekte niet kennen, en dus ook niet weten, op welke wijzen de daartegen aangeprezene middelen werken, is ons elk middel welkom, hetwelk wij door ondervinding weten, dat onſchadelijk is, en hetwelk ons door kundige Geneesheeren als beproefd wordt aangeprezen. Zeer onlangs is nu zulk een middel, waarvan wij weten, dat het geheel onſchadelijk is, en geene waarneembare uitwerkingen in het geſtel uitoefent, in deze ziekte door den grooten HUFELAND, in zijn *Journal der pract. Heilk.*, T. 58, St. 4, S. 78, aanbevolen, en ik haaste mij om hetzelve algemeen bekend te maken, en mijne kunstbroeders, die gelegenheid genoeg zullen hebben daarmede proeven te ne-

Digitized by Google

hemen, te verzoeken, hunne waarnemingen of aan mij te doen toekomen, of in het een of ander vaderlandsch tijdschrift mede te deelen. Dit middel bestaat, zoo als wij aanstonds uit het stuk van HUFELAND zullen zien, uit den wortel van de *Artemisia vulgaris*, of Bijvoet; een middel, hetwelk geheel bij ons buiten gebruik geraakt is, maar te voren in de onregelmatigheden der menses en in hysterische toevallen zeer geacht was. Ik vinde echter nergens iets van deszelfs kracht tegen de Epilepsie aangeteekend, behalve in de lessen van Prof. LAMBERGEN, die zegt, dat het in de Epilepsie der kinderen gebruikt werd, maar daaraan geen geloof hecht. Dan, ik zal, zonder verdere omwegen, hier den Heer HUFELAND zelven laten spreken.

De Heer Doctor BURDACH, te *Trubel*, bij *Sarau*, heeft zich het eerst verdienstelijk gemaakt, door ons op de krachten van de *Artemisia vulgaris*, of gewonen bijvoet, in deze ziekte opmerkzaam te maken. Hij schrijft mij daaromtrent het volgende:

De wortel van den bijvoet wordt in den herfst, in het midden van October, als de stengel verdroogd is, of in het voorjaar, wanneer zij nog geen stengel geschoten heeft, uit den grond genomen, en aanstonds, door dezelve af te schudden en af te kloppen, van alle aardachtige deelen bevrijd. Het is mij altijd voorgekomen, dat het beter was, de wortels niet af te wasschen, om geene kracht daarvan te verliezen; en dit is ook daarom niet noodig, wijl door het droogen en inpakken de aarde zich daarvan gemakkelijk laat afzonderen, wanneer men die op de volgende wijze behandelt. Men scheidt, namelijk, de harde, houtachtige en vermolmde wortels zorgvuldig van de frissche, jonge, sappige vezelwortels (*fibrillae*) af, die men aan hunne heldere kleur, sappigheid en reuk kennen kan; men spreidt die op een papier uit, en droogt ze in de schaduw, tot zoo lang zij zich gemakkelijk laten breken, en men bewaart ze dan zorgvuldig. Naar mate van de gesteldheid der atmospheer verschilt de tijd,

dien men daartoe nodig heeft; als het weêr vochtig is, heeft men somtijds wel twee maanden daartoe in een besloten vertrek noodig: wanneer men ze te vroeg inpakt, bederven ze ligt, en wanneer men er te lang mede wacht, verliezen zij te veel van hunne werkzame bestanddeelen.

Men moet de wortels niet te lang tot poeder gemaakt bewaren, dewijl zij dan hunne vlugge deelen en hunnen reuk verliezen; ja het versch gestampt poeder riekt reeds minder geurig dan de geheele wortel; hierom heb ik altijd liever den geheelen wortel aan de lijders toegezonden, en gelast, dien in een' welgedekten vijzel te stampen.

Naar mijne ondervinding vordert de aanwending van dit geneesmiddel geenerhande voorbereiding, behalve dat men het niet op den tijd der aankomende menses geve. De beste tijd van aanwending is, wanneer de ziekte op gezette tijden komt, of als men de voorboden daarvan gevoelt, het een half uur vóór den aanval te geven. Gemeenlijk houdt de ziekte reeds na de eerste gift op, ja geneest daardoor grondig. Kan men het middel niet vóór den aanval geven, dan moet men het, zoodra dezelve geëindigd is, toedienen. Men geeft aan volwassenen een' opgehoopten theelepel van den tot een fijn poeder gebragten wortel (van 50 tot 70 grein) met een weinig warm dun bier. De zieke legt zich daarop te bed, dekt zich warm toe, en drinkt nog wat warm bier na. Het zweet, hetwelk nu vroeger of later te voorschijn komt, moet men nu, offchoon het ook lang duurt, zorgvuldig afwachten; en, wanneer het van zelf ophoudt, kan hij, na weder welgewarmde linnen aangetrokken te hebben, het bed verlaten, maar moet zich zoo wel voor het vatten van koude, als voor het nemen van verhittende dingen, vooral brandewijn, wachten.

Men heeft omtrent het verder gebruik van dit middel niets anders aan te merken, dan dat men het moet voortgebruiken, zoo lang er zich nog sporen der ziekte vertoonen; maar dat, als het wezenlijk gunstig werkt, het zelden noodig is, het dikwijls te herhalen. De uitwerking moet dus dit nader bepalen. Ik moet dit alleen opmer-

Digitized by Google

merken, dat men het niet ligt twee achtereenvolgende dagen moet toedienen, maar het liever alleen om den anderen dag geven. Men kan echter hieromtrent eene uitzondering maken, als de aanvallen zeer hevig zijn, en de eerste gift daarop weinig uitwerking gedaan heeft. Dit zal nietteminder zeldzaam plaats hebben, wanneer er op de eerste gift een heilzaam zweet gevolgd is, en men voor het overige het voorschrift behoorlijk heeft nagekomen. Wanneer na de derde gift, die men tot anderhalf drachmen kan brengen, (hetwelk ik echter maar éens heb behoeven te doen) geen *critisch* zweet volgt, heb ik met een goed gevolg mij bedlend van het *Liquor C. C. succinatus*, en een warm aftreksel van *flores Arnicae*, *rad. Valerianae* en *Serpentariae*; maar het is in allen gevalle beter, dat het zweet alleen op het gebruik van de *Artemisia* volge.

Ik heb de volgende gevallen van het nut van den wórtel des bijvoets in Epilepsie waargenomen:

Iste Geval. Een meisje van 17 jaren werd, vóór vijf jaren, na mishandelingen door slagen op het hoofd en schrik, door de Epilepsie aangetast. Zij werd op eene geschikte wijze door andere Geneesheeren behandeld; en de hevigheid der ziekte was in zoo verre overwonnen, dat zij dagelijks nog een' aanval, die op dezelfde minuut aankwam, kreeg. Geen middel kon nu deze kwaal genezen. De ziekte werd thans door eene gift van den bijvoet, waarop een zacht zweet volgde, aanstonds weggenomen. Van dit oogenblik aan werd het meisje opgeruimd en volkomen gezond. Ik kan dit door geregtelijke getuigenissen bevestigen.

IIde Geval. Een sterk, welluitgewassen, vollobedig meisje van 18 jaren leed, gedurende twee jaren, aan eene vallende ziekte, die steeds toenam, zoodat zij nu meest alle dagen 12 sterke aanvallen had. Nadat zij drie malen den bijvoet gebruikt had, was deze buitengewoon hevige ziekte zoodanig verminderd, dat zij slechts twee ligte aanvallen bekwam. Ik zond haar wederom een deel van dit

middel toe; en, daar ik geene verdere tijding van haar ontving, hield ik dit geval voor genesen.

IIde Geval. Een man van 29 jaren, die, na in een' toestand van dronkenschap in het water te zijn gevallen, in eene periodieke Epilepsie vervallen was, werd, door tweemaal dit middel te gebruiken, en een daarop gevolgd *critisch* zweet, volkomen en grondig hersteld.

IVde Geval. Een eenigzins onnoozel (*blödsinniger*) man van 36 jaren was sedert zijne kindschheid aan de vallende ziekte onderworpen, waarvan hij wekelijks tweeen somtijds meermalen een' aanval had. Nadat hij drie keeren den wortel van den bijvoet gebruikt had, werd de ziekte zoodanig verbeterd, dat hij alleen maandelijks een' aanval daarvan kreeg. Sedert dien tijd nam hij alleen elke maand eene sterke gift van dit middel, waardoor alle verdere aanvallen werden voorgekomen.

Vde Geval. Een meisje van 16 jaren werd in de periode van ontwikkeling, zonder verdere aanleidende oorzaken, van eene Epilepsie aangetast, waarvan zij gewoonlijk alle 40 uren eenen aanval had. Ééne gift van den bijvoetwortel genas haar aanstonds grondig.

Ik kon dergelijke gevallen, die meestal met de vorige overeenkomen, hier meer bijbrengen. Daar zij echter niets bijzonders bevatten, dan dat zij na ééne of op zijn hoogst na drie giften grondig en op den duur genezen zijn, geloof ik, dat ik het bij deze opgegevene gevallen kan laten berusten. Wanneer er duidelijke openbare organische gebreken aanwezig zijn, die deze ziekte veroorzaakten, kan men met geen' grond verwachten, dat men de ziekte grondig door dit middel zal genezen. Intusschen heeft hetzelve in die gevallen weldadige uitwerkingen gehad, en de hevigheid der aanvallen gematigd, zonder ooit eenige andere nadeelige uitwerkingen voort te brengen; en men heeft in die gevallen, waarin het geholpen heeft, van deze ziekte sedert 3 of 4 jaren geen het minste spoor ontdekt. — Dus verre het berigt van den Heer BURDACH.

Hier-

Digitized by Google

Hierop werden de volgende proeven in het Hospitaal *Charité* te *Berlijn* genomen:

Eene ſoldatenvrouw, 41 jaren oud, die, te voren zeer gezond zijnde, zonder eenig ongemak verſcheidene veldtogten mede bijgewoond had, werd na hare terugkomst, en daar zij plotſeling een zittend leven aannam, door hyſteriſche toevallen aangetast. Door verſchillende omſtandigheden, door kommer en gebrek, en door onregelmatige menſtruatie, werd deze ziektetoeſtand verergerd. In 't eerst verſchenen deze hyſteriſche aanvallen met de gewone toevallen van ſchele hoofdpijn, kolijk, braking, *globus hystericus*, flaauwten, enz. Maar ſedert een half jaar kregen de toevallen meer de gedaante van Epilepſie; alleen waren ze van geen ſoporeus tijdperk verzeld. Deze krampachtige toevallen wisſelden zoodanig met de gewone hyſteriſche toevallen af, dat de aanvallen nu eens met, dan wederom zonder bewustzijn afliepen. Zij kondigden zich door onbehagelijkheid en rilling aan. Na den afloop der acceſſen was de zieke ſchielijk wederom wel. Onbeduidende oorzaken, eene kleine onaangenaamheid, de geringſte overlading der maag, verhitting, vatten van koude, bragten een' aanval te weeg. Zij kreeg, terſtond nadat zij in het Hospitaal gekomen was, een' aanval. De menſes kwamen nu regelmatig, maar waren altijd met krampen en buikpijn verzeld. Er werd een *infuſ. Valer.* met *Liquor amm. ſuccin.* voorgeſchreven, en gedurende de maand Maart gebruikt, zonder dat het op de krampen eenige uitwerking deed. Op den 16 April werd nu, met achterlating van alle andere middelen, het nieuw ontdekte middel van Dr. BURDACH aangewend. Daar de aanval met een voorgevoel van angst en onrustigheid aankwam, en deze toevallen zich op den avond van den 16 het eerst vertoonden, werd het eerst 's avonds ten 11 ure gegeven. Zij kreeg 's nachts een zeer ſterk zweet, hetwelk tot aan den morgenſtond duurde. Zij ſliep geen oogenblik, verſchoonde zich 's morgens, en gevoelde zich daarna verligt. Intusſchen kreeg zij den 17, 's namiddags ten 2 ure, een' aanval van Epilepſie, en na ver-

Digitized by Google

loop van een uur een' tweeden, niet minder hevigen; waarop de lijderesse in een' diepen slaap viel, die tot aan den volgenden morgen voortduurde. Tweeënzeventig uren na het innemen van de eerste dosis werd nu de tweede, ook met warm bier, gegeven; aanstonds brak een sterk algemeen zweet uit, hetwelk zeer stinkend was, en 's morgens volgde eene sterke ontlasting van geel gekleurd water, hetwelk geen zetsel vertoonde. De zieke gevoelde zich na dit zweeten nog meer verligt dan te voren, was den geheelen volgenden dag opgeruimd, verrigtte haren gewonen arbeid, en tot aan Mei is er geen nieuwe aanval van Epilepsie verschenen, noch hare gezondheid op de eene of andere wijze gestoord geworden, terwijl zij ook sedert geene middelen tegen de Epilepsie gebruikt heeft. Den 6 Mei werd zij, op haar verzoek, hersteld uit het Hospitaal gezonden.

Hierop werden tien zieken, die de vallende ziekte hadden, en welke bij sommigen reeds zeer langdurig en ingeworteld was, met dit middel behandeld. De uitslag was deze; Bij drie derzelven bleven de aanvallen, deels schielijk, deels langzaam, weg. Drie waren aanmerkelijk gebeterd, zoodat de aanvallen zeldzamer en zwakker werden. Bij vier kon men geene merkelijke verandering bespeuren. Dat dit middel eene groote kracht had, om op de zenuwen te werken, bleek daaruit, dat het bij sommigen, vóór het acces gegeven, hetzelve merkelijk verzwakte. Er volgde gemeenlijk ook een sterk zweet, hetwelk *critisch* scheen te zijn.

Wij kunnen dus met regt dit middel als een krachtig geneesmiddel tegen de Epilepsie aanbevelen, en de Geneesheeren tot het nemen van nadere proeven hiermede opwekken. Zeker zal het even min, als alle andere middelen, genezing te weeg brengen, wanneer hier organische gebreken, langdurige inworteling of voortwerkende oorzaken plaats hebben. Maar in andere gevallen, en waar de ziekte door voorboden voorafgegaan wordt, zoodat men dit middel aanstonds kan aanwenden, kan men daarvan veel goeds verwachten. Men behoort echter in al-

Digitized by Google

alleen opzigte de opgegevene voorschriften, zoo wel met betrekking tot de inzameling, als het bewaren en bereiden van dit middel, zorgvuldig in acht te nemen. Ik verzoek, dat men mij den uitslag mededeele, ter bekendmaking.

Dit middel heeft het groote voorregt, dat het zeer eenvoudig en goedkoop is en overal groeit, zoodat wij het niet alleen als eene nieuwe aanwinst voor de *Materia Medica*, maar zelfs als een huismiddel kunnen beschouwen, hetwelk men altijd en zonder nadeel geven kan.

Voor het overige maakt de naam en de ouderdom het reeds eerwaardig. De *Artemisia* werd bij de Ouden zeer hoog geacht in hysterische en in die ziekten, welke wij nu zenuwziekten noemen. Zij kreeg, volgens PLINIUS, den naam *Artemisia* van de Koningin van dien naam, Gemalinne van MAUSOLUS, die het *Mausoleum* gebouwd heeft. Ook werd zij *Parthenis* of *Virginalis* genoemd, ter eere van de Godin-maagd DIANA: *Artemis Ilithyea*, dewijl zij de geheime ziekten der vrouwen gezegd werd te genezen.

Eindelijk moet men niet vergeten de onbaatzuchtigheid van den Heer BURDACH te roemen, die, met verachting van alle eigen voordeel, dit middel aan het welzijn van het algemeen toewijdt. Welke sommen bragt niet reeds het *Russische* middel den verkooper aan! en dit bestaat waarschijnlijk hoofdzakelijk uit dezen wortel.

In het volgende 3de stuk geeft de Heer BURDACH eenige nadere bepalingen omtrent de bereiding van dit middel op, die hierop neêrkomen, dat men zich niet tot de vezelwortelen behoeft te bepalen, maar ook de dikkere en sappige zijwortelen en takken daarvan kan bezigen, als men het drooge en vermolmde en het harde houtige er van afscheidt; voorts, dat, als er geene voorboden vóór het acces der Epilepsie zijn, men het ook aanstonds na het acces kan geven: wanneer de tijd bekend is, kan men het ½ uur vóór het acces geven.

BIJZONDERE EIGENSCHAP DER ZIJDE.

Dr. ADAM NEALE verhaalt, in zijne *Travels through Germany, Poland, Moldavia and Turkey, published in* 1818, een merkwaardig voorbeeld van het vermogen der Zijde bij een snaphaanschot, hetwelk in *Spanje* onder zijne oogen plaats greep.

Een verdienstvol jong Officier van het Geniekorps in

Digitized by Google

Engelschen dienst," dien hij bij name noemt, en zijn bijzondere vriend, „ klaagde mij, bij zijne werkzaamheden aan het herstel der vestingwerken van *Ciudad-Rodrigo*, over hevige hoofdpijn en duizelingen, welke ik grootendeels toeschreef aan het dragen van een' stijven, zwartlederen band, bij wijze van halsdoek. Ik raadde hem ernstig, denzelven af te leggen; maar hij weigerde zulks volstandig, tot dat ik hem verzekerde, dat, wanneer hij eens het ongeluk had, een schot in den hals te bekomen, een *zwartzijden* halsdoek het diep indringen des kogels beletten, en het vermogen der zijden stoffe hem alzoo het leven redden konde. Dit maakte indruk; en naauwelijks had hij den lederen halsdoek tegen een' zijden verruild, of zijne hoofdpijn verdween. Wij scheidden kort daarna; terwijl ik bij Lord HILL bleef, en hij bij de voorhoede geplaatst werd. De veldtogt werd van nieuws geopend; en na verloop van eenige weken vernam ik, dat mijn dappere vriend aan de spits der eerste stormloopende kolonne bij *St. Sebastiaan* gesneuveld was. Ik was toen te *Reynoza*, op verscheidene mijlen van daar. Men verbeelde zich mijne verbazing en blijdschap, toen ik een' brief van hem ontving, die mij zijne genezing meldde! Door een snaphaankogel doodelijk gewond, en uit de loopgraven naar zijn kwartier gebragt, wanhoopten de Heelmeesters, na het onderzoek der wonde, aan zijne herstelling. Men hield het daarvoor, dat de kogel in de bloedaderen van den hals was doorgedrongen. Drie dagen verliepen, zonder dat de verschijnsels verergerden; zoodat de Wondheelers in hunne onderstelling begonnen te wankelen. Eindelijk vroeg men den Sappeur, die hem had zien vallen, of hij den kogel, die hem trof, ook gezien had. Deze haalde dien op staanden voet uit zijne patroontasch, en verklaarde, dat hij, bij het losmaken van den zijden halsdoek, ontdekt had, dat een gedeelte van denzelven in de wonde was ingedrongen, en dat dit, na herhaalde poging, met den kogel door hem uit de wonde was getrokken, zonder dat er een' enkelen draad was achtergebleven. — De Officier herstelde volkomen, en was in den jare 1818 tot Majoor bevorderd.

IETS

IETS NADERS, OVER HET VERDRINKEN VAN DEN GROOTEN ZUIDHOLLANDSCHEN WAARD, IN DEN ST. ELIZABETHS-NACHT DES JAARS 1421. DOOR ADR. STOLKER.

Eerst onlangs vond ik gelegenheid tot het lezen van de *Memorie, betrekkelijk tot den ſtaat der Rivieren*, welke, door den Heer Inſpecteur-generaal van 's Lands Waterſtaat, J. BLANKEN, JANSZ., in het voorleden jaar, bij O. J. VAN PADDENBURG, te *Utrecht*, werd uitgegeven. Ik vond daarin, op bladz. 23 en 24, eenige aanmerkingen op hetgeen ik, in de *Letteroefeningen* voor December 1822, met betrekking tot het verdrinken van den grooten Zuidhollandſchen Waard, in 1421, geſchreven heb, en vind mij genoopt, daarop iets te antwoorden. Vooraf verklaar ik, dat ik de uitgebreide theoretiſche en praktiſche kundigheden van den Heer BLANKEN, in het rivierkundig vak, zoo zeer vereere en bewondere, en van mijne eigene zeer bekrompene en oppervlakkige kennis van hetzelve zoo overtuigd ben, dat ik zou meenen mij de beſpotting van alle daarin ervaренen waardig te maken, zoo ik zijn Ed. in iets, daartoe betrekkelijk, wederſpreken wilde. Maar ons verſchil betreft dat vak niet, is louter *geſchiedkundig*, en, ſchoon, naar mijn oordeel, curieus genoeg, toch van zoo gering belang, dat ik er noch met zijn Ed., noch met iemand, een' eenigzins ernſtigen twist over zou willen voeren. Indien ik er derhalve hier iets nader over nederſchrijf, is het alleen, om, hetgeen ik er voorheen over gezegd heb, wat duidelijker te maken en meer te ſtaven, waardoor ik vermeen, dat al ons verſchil zal wegvallen, en de Heer BLANKEN het volkomen met mij eens zal zijn. Wat ik er zal bijvoegen, vertrouw ik, dat aan zijn Ed. zoo min, als aan iemand, onaangenaam zal zijn.

Daar de Heer BLANKEN, ter aangewezene plaatſe, verklaart, dat tuſſchen hem en den Heer SMITS, in deszelfs voortreffelijke *Verhandeling over de inbraak en overſtrooming van onzen Waard*, geen verſchil beſtaat, zoo erkent zijn Ed., dat er, in den nacht van 18 November, beneden in dien Waard, doorbraak gevallen, en daardoor overſtrooming *met zeewater* veroorzaakt is (*). Doch zijn Ed. meent, dat,

(*) Zoo dit ook met nog meerdere bewijzen geſtaafd moest worden, dan door den Heer SMITS en mij zijn bij-ge-

Digitized by Google

dat, te zelfden tijde, ook de rivierdijk, bij *Werkendam*, bezweken is, en de ramp heeft helpen vergrooten en voltooijen. Hierin meen ik van hem te moeten verſchillen, en zijne verzekering, dat, ſchoon de geſchiedenis daarvan geen gewag maakt, de zaak van zelve ſpreekt, kan mij niet overtuigen. Ik beweer dan, dat, in den Elizabethsnacht, toen de Waard eerst overſtroomd werd, geene dijkbreuk aan de rivier, te *Werkendam*, of elders, eenig deel aan die overſtrooming gehad heeft. Mijne bewijzen zijn, *voorerst*, dat het tegendeel eene loutere onderſtelling is; dat men er niet één eenig, oud geſchiedkundig getuigenis voor te berde kan brengen, en dat daar tegen, van een aantal Schrijvers, van den tijd der overſtrooming zelv', of niet lang daarna, verre de meesten, die er van gewaagd hebben, uitdrukkelijk zeggen, dat zij eene *overſtrooming van zeewater* geweest is, waardoor zij eene doorbraak aan de rivier, bij *Werkendam*, waar geen *zeewater* in den Waard kon ſtorten, genoegzaam uitſluiten. Ik ſta den Heere BLANKEN gaarne toe, dat de aanteekeningen, vooral van den tijd, waarin deze gebeurtenis voorviel, dikwijls zeer *onnaauwkeurig* zijn; doch dit dunkt mij hier van geene toepaſſing te zijn: want het vermelden zelf van het *zeewater* is eene *naauwkeurigheid*, welke zijne onderſtelling wederſpreekt. Ook beroepen wij ons niet ſlechts op *geſchiedkundige aanteekeningen*, maar ook op de *Diplomata*, zoo even door ons aangehaald, en waarin men zulk eene *onnaauwkeurigheid* niet onderſtellen kan. — Wij hebben, in de *tweede* plaats, als bewijs aangevoerd hetgeen de Schrijver van het *Chronicon Tielenſe* meldt, dat, van 14 tot 20 December 1421, dat is maar omtrent één maand na de overſtrooming, de wateren van *Rijn*, *Maas* en *Waal*, tot elks verwondering, onbewegelijk, op dezelfde hoogte, en wel tot op of aan de kruinen der dijken, geſtaan hebben, zoo-

gebragt, zoude ik mij nader kunnen beroepen op de volgende *Diplomata* van Hertog PHILIPS *van Bourgondiè*, als een van 28 Februarij en een van 9 Maart 1426, en een van 11 Maart 1427, te vinden in MIERIS, *Charterboek*, bladz. 819, 823 en 876, mitsgaders op eene *Rerum memorabilium, gestarum in oppido Huesdenſi ac ejus territorio, compendioſa narratio*, MSS. van 1550—1560, bezeten en mij beleefdelijk medegedeeld door den oudheidkundigen Heer en Mr. W. C. ACKERSDIJCK.

Digitized by Google

zonder dijkbreuken te veroorzaken, en dat die hoogte, na den noften, wel, voor eene korte poos, een weinig afnam, dewijl er, bij *Emmerik*, eene dijkbreuk gevallen was, maar dat het water daarna weder, tot den 6den Januarij 1422., op dezelfde hoogte ftaan bleef, zonder dat er dijkbreuk volgde. Dit befchouwden wij als onmogelijk, zoo, op den 18den November 1421, de Waaldijk, bij den *ouden Wiel*, was doorgebroken, ten zij het daar gevallen gat op den 14den December reeds weder volkomen bevangen was; en dit deed ons vragen, of dit het geval geweest was? Niet omdat wij dit dachten, maar omdat wij ons van het tegendeel overtuigd, en het ftellen daarvan voor ongerijmd hielden, en wij zeer wel wisten, dat het gat aldaar nooit bevangen werd, en nog heden open was: maar juist hieruit befloten wij, dat er dit gat op den 14den December nog niet zijn kon, dewijl dan die gelijke ftand van waterhoogte op de Waal, gedurende drie weken, onmogelijk plaats gehad kon hebben. Nu hebben wij voor ons gevoelen nog verder in te brengen, *voorereest*, dat de fchilderij op het kasteel te *Dufen*, welke de Heer SMITS, in zijne Verhandeling, of in de aantooking U op dezelve, op bladz. 69 en 70, befchrijft, en welke den ftaat van zaken voorftelt, zoo als die was daags na de overftrooming, — dat deze fchilderij (zeg ik) den dijk bij *Werkendam in zijn geheel en ongefchonden*, en dien bij *Wieldrecht* als *ingebroken* vertoont. Doch; daar dit fchilderftuk, vermoedelijk, niet vroeger, dan fchier twee eeuwen na de gebeurtenis zelve, vervaardigd is, zal men er weinig niet veel gezags aan toekennen. Wij zeggen dan, *ten tweede*, dat wij ook daarom niet aannemen kunnen, dat de doorbraak bij *Werkendam* gekomen is, ten tijde van de eerfte overftrooming, omdat wij ook geen gewag altoos ontmoeten van eenige pogingen, te dien tijde, *aldaar* gedaan, om eenige dijkbreuk te herftellen, zoo als wij daarvan, ten aanzien van de breuk *beneden*, gelijk wij voorheen reeds hebben doen zien, en ftraks nog nader zullen doen blijken, gewaagd vinden. Immers, zoo er, gelijktijdig, boven en beneden braak gevallen was, moest men ook, gelijktijdig, boven en beneden, de breuk hebben getracht te heelen; want met het heelen van flechts één van beiden was zoo veel als niets gedaan. Het blijkt dus onbetwistbaar, uit de pogingen, welke men *beneden*, tot herftel der dijken, gedaan heeft, dat *boven* niets te herftellen viel, alzoo er geen gat gevallen was.

Digitized by Google

was. — Maar (vraagt de Heer BLANKEN) „hoe en wan„neer is die *oude Wiel*; die toch doorgaans de plaats eener „dijkbreuk doet kennen, daar, bij *Werkendam*, dan geko„men?" Hierop zeg ik, dat, zoo op deze vraag ook niets te antwoorden viel, dit toch het door mij, zoo ik meen, *bewezene* (dat hij in den bewusten Elizabethsnacht er niet gekomen is) niet omver kan werpen. Men kan daaruit alleen besluiten, hij is er op een' anderen tijd gekomen; en ik kan niet zien, dat ik, dit laatste bewezen hebbende, onder de allerminste verpligting lig, om nu ook te bewijzen, *wanneer* hij er gekomen is, of dat, bij mijn onvermogen hiertoe, mijn eerst bewezene vervallen zou. Doch laat ons zien, wat wij er nader van zeggen kunnen. — Op de vraag: *hoe* is hij er gekomen? antwoord ik gaaf weg: zeker door doorbraak, aldaar in den rivierdijk gevallen. Op de vraag: *wanneer*? kan ik mij zoo kort niet verklaren. — Men noemt een' *Wiel* een' waterpoel, welke bij de doorbraak van eenen rivierdijk veroorzaakt wordt, ter plaatse, waar het invallend water, zoo als men 't noemt, een grooter of kleiner, dikwijls zeer diep, *grondgat* maakt, hetwelk, na het herstel van den dijk, achter- en met water gevuld blijft, omdat men het doorgaans niet dempt. Zulk een *Wiel* vermoed ik, dat, bij eene doorbraak van den dijk bij *Werkendam*, al in veel vroeger tijd, dan dien der overstrooming van 1421, daar ter plaatse, op de gezegde wijs, gekomen is, aldaar is achtergebleven, toen de dijk hersteld was, en den naam van *ouden Wiel* heeft gekregen, nadat later, misschien in de nabijheid, eene andere dijkbreuk een' *nieuwen Wiel* veroorzaakt had. Verder denk ik, dat de dijkbreuk, waarvan wij nu handelen, en die nooit weder gedigt is, gevallen is geweest ter plaatse van den *ouden Wiel*; dat de rivier, daarin gestort zijnde, denzelven verzwolgen heeft, en dat, sedert, deze doorbraak den naam bekomen heeft van de doorbraak van of aan den *ouden Wiel*. Op eene andere wijs weet ik dezen naam niet te verklaren: want ik weet niet, dat men ooit eenen, door eene dijkbreuk, die niet weder hersteld werd, veroorzaakten waterplas, of dat men het gat zelf, waardoor het water schoot, *een' Wiel* genoemd heeft. In dat geval zoude ik ook nog de benaming van OUDEN *Wiel* niet weten te verklaren, enz. — Doch, wat hiervan zij, wij zijn hierdoor nog niets nader gekomen tot bepaling van den tijd, *wanneer* dan de doorbraak aan den *ouden Wiel*, die nooit we-

weder is herſteld, gevallen is. Ik zeg daaromtrent dan niet *zeer zeker na* 1421. Hoe kort of lang? Daarop weet ik, bij het volſtrekt zwijgen der geſchiedenis, (immers voor zoo veel mij bekend is) niets ſtellig te antwoorden. Evenwel kan ik naauwelijks denken, dat men deze gebeurtenis vóór 1449, waarin het *Chronicon Tielenſe* eindigt, ſtellen moet, omdat ik niet kan gelooven, dat deszelfs Schrijver, die zoo naarſtig van vroegere en latere doorbraken en overſtroomingen aanteekening hield, als wij nog nader zien zullen, ook deze niet vermeld zou hebben, zoo zij in zijnen tijd ware voorgevallen. Bij anderen van onze Schrijvers weet ik mede niet, er immer eenige aanteekening van te hebben gevonden. Trouwens zij gewagen geenszins van *alle* zoodanige gebeurtenisſen, en het is daaraan toe te ſchrijven, dat wij, in het algemeen, van dezelven, in de 15de en de eerſte helft der 16de eeuw, zoo weinig weten. Misſchien, zoo de breuk bij *Werkendam* op de gewone wijze veroorzaakt is, hebben zij er daarom niet van gewaagd, omdat de zaak zelve, nu de Waard toch, ſedert 1421, verdronken lag, hun van minder gewigt is voorgekomen. Maar zou het ook niet wel kunnen zijn, dat men, juist omdat de Waard toch, hopeloos, zoo 't ſcheen, verdronken lag, en de dijk bij *Werkendam* dus van geen ander belang was, dan dat hij belette, dat het rivierwater niet gemeen werd met dat der inundatie, en hetzelve verhoogde, denzelven, op den een' of anderen tijd van gevaar, bij hooge rivier, opzettelijk, bij den *ouden Wiel*, heeft doorgeſtoken, om eene overlaat, of afleiding, voor het hooge water over het verdronken land te bekomen? Althans, (hoe de breuk ook veroorzaakt is) zoo zij, gelijk blijkt, na het eerst verdrinken van den Waard geſteld moet worden, heeft men zich niet te verwonderen, dat er geene moeite toe het weder digten van het gat gedaan is, dewijl zij, daar de benedendijken niet herſteld konden worden, en dus de Waard verloren bleef, volſtrekt nutteloos geweest zou zijn, en men voorts gaarne het voordeel, van hier eene ontlasting voor de rivier te vinden, behouden wilde. — Hiervan afſtappende, moet ik nog één ding zeggen, namelijk, dat ik den Heere BLANKEN gaarne toeſta, dat, zoo er nooit andere doorbraak, dan *beneden*, had plaats gehad, gewis de gedaante van zaken nooit die geweest zou zijn, welke zij daarna is geworden, of zelfs nu nog is. In dat geval zou (de dijken beneden open blijvende liggen) het inundatiewa-

ter

ter met het beneden-buitenwater gemeen gebleven zijn, eff, bij ebbe en vloed, hebben uit- en in-geloopen (*). De killen waren er nooit gekomen, en zijn, ongetwijfeld, sedert, door de doorbraak, bij *Werkendam*, veroorzaakt. En nu, geloof ik, zal de Heer SLANKEN, omtrent dit punt, niet veel van mij verschillen.

(*) Dat dit met de daad, in den beginne, eenigljjk het geval geweest is, zou men misschien, met eenige waarschijnlijkheid, kunnen opmaken uit de reeds aangehaalde giftbrieven van PHILIPS *van Bourgondiê* aan de Regulieren van het Klooster *Eemstein*, van 28 Febr. en 9 Maart 1496, bij MIRIS, als boven, bladz. 819 en 823.

(*Het vervolg en slot hiernà.*)

EEN BEZOEK OP ARUBA EN BONAIRE, TWEE TOT CURAÇAO BEHOORENDE EILANDEN, IN 1823.

(*Vervolg van bl. 673.*)

Bonaire is, wegens deszelfs ligging bovenswinds, gunstiger voor *Curaçao*, dan *Aruba*, en meer bekend bij de zeelieden, die hetzelve doorgaans opzoeken, als zij naar *Curaçao* willen. Er is geene andere vaart op dit eiland, dan van eene of twee lands-goeletten, (want alle koophandel is er verboden) die gestadig af en aan varen, om van daar zout, kalk en brandhout te halen. Om van *Curaçao* naar *Bonaire* te komen, heeft men meestal 24 uren noodig; want het gaat tegen wind en stroom op: in het afkomen besteedt men er nog geene 8 uren over. Zoodra men de oostpunt van *Curaçao* verlaat, ziet men terstond het westelijk gedeelte van *Bonaire* voor zich, hetwelk het éénige bergachtige land dier plaats is.

De zuidelijke kust, die men langs vaart, om naar de baai te komen, is zeer schoon; *schoon*, in de beteekenis, waarin de zeelui het gebruiken: want men zeilt veilig zoo na aan den wal, dat men er, in den wezenlijken zin des woords, met een' steen op werpen kan. Reeds was ik het grootste gedeelte van het land, en wel zeer nabij den wal, langs gevaren, zonder dat zich eenig kenteeken vertoonde, dat deze plaats bewoond wordt, en zonder dat ik eenig levend bewerktuigd wezen gezien had. Het met knuppelhout beplante la-

Digitized by Google

lage land wordt door niets afgewisseld, dan door kleine kale bergen. Eindelijk kwamen wij voor de baai. Hier verbeeldde ik mij *Curaçao* te zien, toen het, vóór bijna twee eeuwen, door onze voorvaders was in bezit genomen. Langs een dor, eenzaam en akelig strand, waar men niets hoort dan het eentoonig gekabbel van het water, ziet men eenige ver van elkander liggende strooijen huizen, in welker midden een klein Fort staat, met vier stukken geschut voorzien, waar de Kommandeur zijn verblijf houdt, en dat tot eene bewaarplaats dient van de landsgoederen.

Het éénigst sieraad, dat bij dit ongunstig gezigt het oog van den aankomeling vervrolijkt, is de schoone driekleurige *Nederlandsche* vlag, die van het Fort waait, en welke hem doet zien, dat hij eene vaderlandsche bezitting genaderd is. Die uit de haven van *Curaçao* komt, wordt, bij het ankeren in de baai van *Bonaire*, zinnelijk overtuigd, tot welk eene hoogte de koophandel het eene land boven het andere brengen kan. Beide plaatsen staan, wegens derzelver ligging, lands- en luchtsgesteldheid enz., gelijk, en zijn dus even belangrijk, of liever even onbelangrijk; maar op *Curaçao* ziet men thans zulk een aantal vrij goede, van steen gebouwde huizen, dat zij eene middelmatige *Europesche* stad vertoonen. Inzonderheid geeft de haven een groot denkbeeld van *Curaçao*, omdat langs dezelve, aan beide zijden, zeer schoone huizen, meestal van drie verdiepingen, gebouwd zijn. Toen nog het grootste gedeelte der voortbrengselen van *Terra Firma* over dit eiland in *Europa* kwam, gingen jaarlijks een aanzienlijk getal (eens, naar men zich herinneren kan, 53) zwaar geladene schepen naar *Holland*. Zelfs in dezen tijd, waarin elk zegt, dat de handel stilstaat, vindt men in deze haven zelden minder dan 60 of 70 vaartuigen van verschillende vlaggen, en 80 vaartuigen van verschillende grootte behooren hier te huis. Welk een onderscheid met *Bonaire*, als waar zich eenige weinige stroohutten vertoonen, en men hier en daar eene visscherskanoo op het strand gehaald ziet!

De volkrijkheid van *Curaçao* (te groot voor deszelfs ongunstige ligging voor de kultuur) heeft aan het land zelf eene geheel andere gedaante gegeven. Het kreupelhout, inzonderheid de groote menigte *cactus*, is weggehakt, en de grond tot bouwland gemaakt; vele groote en vruchtdragende boomen, als tamarinde, knippen, mango, sapatella enz., zijn van andere plaatsen hier overgebragt en met zeer goed gevolg

Digitized by Google

aangekweekt; (sommige zelfs beter, en minder waterachtig en laf, dan op andere veel vruchtbaarder plaatsen, omdat de Natuur meer hare krachten heeft moeten inspannen, om dezelve tot volkomenheid te brengen) ook heeft men op *Curaçao* overal dammen gemaakt, om het wegstroomen van het water te beletten, en in elken tuin eenige putten gegraven, die nimmer uitdroogen, en zelfs na eene vierjarige buitengewone droogte nog water bleven behouden; schoon eenige derzelven, door het gedurig dieper graven, eindelijk brak werden, en, gelijk de ondervinding leert, nimmer weder goed worden. — Op *Bonaire*, daarentegen; ligt het land nog genoegzaam in deszelfs eerste wording. Geen enkele vruchtboom vindt men op het geheele eiland; het boschrijk gedeelte bestaat uit kreupelhout van onderscheidene soorten, waarvan het Braziliënhout het belangrijkste is. Er worden wel, van Gouvernementswege, van tijd tot tijd kalkovens gebrand; doch zulks geschiedt doorgaans van hout, dat langs de zeekust staat, omdat men, bij gebrek van putten van zoet water, den kalk met zeewater blusschen moet, waarom de ovens nabij het zeestrand moeten aangelegd worden, en tevens om den kalk zoo veel te gemakkelijker naar *Curaçao* te kunnen overbrengen.

Elk land op dezen aardbol heeft in het vak der natuurkunde deszelfs bijzondere belangrijkheid. Ook *Bonaire* kan in meer dan één opzigt de aandacht der natuurkundigen opwekken, omdat hetzelve hem, op het droogste en schraalste stuk gronds van de *Westindiën*, de kenteekenen van de ontzettende groeikracht der keerkringen doet zien, en hem in het eigenlijke vaderland der *cactus* verplaatst. Dit gewas vindt men in overvloed op *Curaçao* en eenige der droogste plaatsen op de vaste kust, (op een' vochtigen grond verrot dezelve zeer spoedig) maar niet in zulk eene mate als op *Bonaire*. Ik had deze plant op *Curaçao* en op de vaste kust gezien, maar stond niet weinig verbaasd, op *Bonaire* uitgestrekte ondoordringbare bosschen van dezelve te aanschouwen. Elke stam bereikt, naar mijne gissing, eene hoogte van omtrent 40 voeten, verspreidende zijne armen naar alle zijden; en dewijl deze gewassen in de hoogte tegen de bergen oploopen, vormt dit een allerzonderlingst gezigt. Menigte van papegaaijen, inzonderheid geheele troepen parkieten, houden zich tusschen de kolomvormige *cactus* op. Zij zijn daar ook veilig voor hunne vervolgers; want die eenmaal het ongeluk gehad heeft,

Digitized by Google

heeft, door dit aan alle kanten met ſtekels voorziene gewas geſtoken te worden, zal dezelve liefst niet heel digt naderen. Zoodra de ſtekels iemand gewond hebben, ſchijnen ze dieper het vleesch in te zuigen, en veroorzaken daar eene hevige pijn, als ware derzelver punt met een ſcherp venijn voorzien. Als men vele van deze ſtekels in het vleesch krijgt, volgt er ook eene koorts op; en men heeft voorbeelden op *Curaçao*, dat een kalf door een' arm dezer cilindervormige *cactus*, welke op hetzelve nederviel, gedood is. Ook is mij door een' mijner bekenden verhaald, dat, eenige jaren geleden, een *Engelsch* Heer, door veel te drinken, zoo veel moeds gekregen had, dat hij des avonds alleen verkoos naar de ſtad te rijden, maar onderweg in eene heg dezer gewaſſen viel, waaruit hij genoegzaam dood werd gehaald, doch, na veel pijn en ſmarten en hevige koorts uitgeſtaan te hebben, gelukkig nog in het leven gebleven is.

Vreemd voor het gezigt zoo wel, als voor het gehoor, is, zulk een woud van cilindervormige *cactus*. Het heeft iets ſchrik en vrees aanjagends, als men zoo vele armen zich in de hoogte ziet heffen, rondom met lange ſcherpe punten voorzien, door welke de wind akelig huilt, door niets afgebroken, dan door het wild en ruauw geſchreeuw der papegaaijen en parkieten. Onder de vele ſoorten dezer plant is, er één, welke, ter dikte van vier of vijf vingeren, even als het klimop, zich verre verſpreidt en tegen het kreupelhout opſlingert. Ook hier bewondert men de wijsheid van den Schepper der Natuur, die, op de onvruchtbaarſte plaatſen in de verzengde luchtſtreek, waar eene droogte van doorgaans 7 of 8 maanden genoegzaam alle planten tot op den wortel doet uitſterven, weder eene andere ſoort van gewas daarſtelde, om het gemis der overige planten te vergoeden, in het algemeen een gelijk nut als deze aan te brengen, en nog tot bijzondere einden te kunnen dienen; want hoewel ik niet geloof, dat alle de einden, waartoe de *cactus* zou kunnen gebruikt worden, bekend zijn, zoo ziet men reeds, dat dezelve in den droogen tijd het vee tot voedſel dient: de kabrieten openen dezelve met hunne pooten en, zuigen er het ſap uit, en de koeijen eten dezelve, als men ze eerst van derzelver ſtekels ontdoet. Zelfs is er eene ſoort der cilindervormige *cactus*, welke door de *Negers* tot eene pap gekookt en gegeten wordt. De reden, waarom dit gewas zoo verſchrikkelijk gewapend is, zal misſchien daarin te

Digitized by Google

zoeken zijn, dat zijne huid, zeer dun, glad en zacht, anders te zeer aan verwoestingen zou bloot gesteld wezen.

Boven de baai vindt men een groot aantal stroohutten, bewoond door vrijlieden, aan wier gelaat, inzonderheid aan wier pittig en lang haar, men de afstammelingen der *Indianen* gewaar wordt. Door vermenging met *Negers* en gekleurden, vindt men hier geen' echten *Indiaan* meer. Deze lieden beplanten in den regentijd een stuk gronds met *Indiaansch* koorn (kleine mais), en sommigen hebben eenige kabrieren. Wegens de weinige behoeften in deze gelukkige hemelstreken, leefden zij daar tevreden mede; maar eene aanhoudende droogte had hen vier jaren te vergeefs doen zaaijen; dit veroorzaakte onder deze lieden zulk een gebrek, dat het tot eenen hongersnood dreigde over te slaan. Aan de overzijde dezer plaats ligt eene vruchtbare kust, waar niets hen belette heen te gaan; doch niemand hunner verkoos zulks, zoo sterk is de gehechtheid aan de geboorteplaats, inzonderheid bij beperkte menschen. Gelukkig, dat op *Curaçao* door de *Amerikaansche* vaartuigen Braziliënhout (rood verfhout) gezocht werd; dit deed den Gouverneur het besluit nemen, om zulks door de vrijlieden te *Bonaire* te laten kappen, tegen betaling van 6 schellingen (*Holl.* omtrent 24 stuivers) de 100 ℔; of de waarde daarvan in mais uit 's lands Magazijn, waarvoor zij het dan aan de baai moesten leveren; dit gaf den genen, die werken wilden, gelegenheid, om het leven te behouden; en wie werkte niet, wanneer de honger zich gevoelen deed, en er nergens wat te stelen viel?

Het oostelijk gedeelte van *Bonaire* bestaat uit massieve klip. Eene landtong, vier uren lang, strekt zich zuidoostwaarts uit, en is, wegens derzelver lage ligging, bijna gelijk met de zee, zeer gevaarlijk voor de vaartuigen. Jaarlijks eischt NEPTUNUS hier een offer. Inzonderheid schijnen de *Noord-Amerikanen* zich voor dezen zuidoostelijken uithoek niet te kunnen wachten.

Het westelijk gedeelte dezer *Westindische* woestenij is het bergachtigste en vruchtbaarste; men treft er goede bouwlanden voor mais aan, wanneer het slechts wilde regenen. Hier is ook de *rincon*, eene vallei, rondom met eenen ring van bergen omgeven, waar het Gouvernement eene slavenfokkerij heeft. Driehonderd landslaven leven hier vergenoegd en gelukkig. Een gelijk aantal vrijlieden hebben hunne hutten tusschen die der slaven in gebouwd, en leven met elkander ver-

Digitized by Google

vermengd. Maar de ſlaven zijn hier waarlijk niet ongelukkiger dan de vrijen; zij hebben, integendeel, onbezorgd den kost, waar deze ſomtijds zeer om moeten ſukkelen. Arbeiden moeten ze; maar dit is geen ongeluk voor den mensch, als het ſlechts zijne krachten niet te boven gaat, en bij zijne dagen en uren van verpoozing heeft. Voor mishandeling zijn ze hier bevrijd; zelden wordt er geſtraft, en, zoo ze ziek worden, is hier een Doctor (Chirurgijn), die van Gouvernementswege ten dienſte der ſlaven bezoldigd en van medicijnen voorzien wordt.

De éénige vrees, die deze ſlaven hebben, is om naar *Curaçao* gezonden, en daar tot landsdienſten gebruikt of tot ambachtslieden opgeleid te worden; niet omdat zij het daar ſlechter hebben, maar omdat zij dan hunne geboorteplaats en betrekkingen verlaten moeten. Deze ſlaven ſtaan onder een blanken opzigter, die in de *rincon* woont en hen zeer goed behandelt, inzonderheid de ſlavinnen! Wenſchelijk ware het, dat het lot der ſlaven overal zoo dragelijk was als op *Curaçao* en daarbij behoorende eilanden. Maar nog in deze dagen, waarin menſchelijkheid en ſtaatkunde zich vereenigen, (welk een zeldzaam verſchijnſel!) om den toeſtand der *Neger*-ſlaven in de *Westindiën* te verzachten, en allengs den tijd voor te bereiden tot eene volkomene vrijheid, vindt men nog plaatſen, waar de ſlaven onmenſchelijk behandeld worden. Aan het hoofd daarvan ſtaat onze *Nederlandſche* kolonie *Suriname*, die hare oude beruchtheid van hardheid en wreedheid jegens de ſlaven tot op dezen dag ſtaande houdt, en de inwoners van andere *Westindiſche* koloniën, die aan het gezigt der ſlavernij gewoon zijn, met verontwaardiging over haar doet ſpreken. Twee geloofwaardige menſchen verhaalden mij, dat zij, in eene der laatſte maanden van 1823, even buiten *Paramaribo*, eene jonge *Negerin* zagen afſtraffen met zweepſlagen, zoodat, toen zij voorbijgingen, de harde en ſterke huid der ſlavin reeds op alle plaatſen was opengereten! Een gevolg dezer ſlechte behandeling is, dat de ſlaven op *Suriname* bijna niet voortteelen; terwijl het voorbeeld van onze eilanden doet zien, hoezeer hun getal bij eene redelijker behandeling gedurig toeneemt. Doch hierop zijn ook de Directeurs en Adminiſtrateurs (bekend wegens derzelver menschlievendheid en onbaatzuchtigheid!) niet eens geſteld; want de moeders dienen dan eenigen tijd uit het werk te blijven, en de kinderen zoo vele jaren verzorgd te worden,

Digitized by Google

eer ze tot den arbeid kunnen gebruikt worden. Gemakkelijker is het, slaven van de kust van *Afrika* te koopen; deze zijn daarenboven veel dommer dan de *Negers*, die tegenwoordig in de *Westindiën* geboren worden, en dus zoo veel niet te vreezen. — „Maar, de slavenhandel is immers afgeschaft?" — Zoodanig afgeschaft, dat er nooit een tijd is, of er bevindt zich een slavenschip, komende van *Afrika*, in eene der kreken, of voor de rivier, of ook wel voor de stad *Paramaribo* zelve. Die, geen vreemdeling te *Suriname* is, weet zulks. Evenwel moet het gezegd worden, dat deze schandelijke handel (welke ook voor de *Europesche* bezittingen in de *Westindiën* ten hoogste gevaarlijk is, omdat het het getal der zwarten en gekleurden aanzienlijk vermeerdert, hetwelk reeds zoo overmagtig is, dat men geen Profeet behoeft te zijn, om te voorspellen, dat de slavenstand in de *Westindiën* geene halve eeuw meer duren zal, en dat het den *Europesche* Mogendheden moeite zal kosten, wegens den thans niet meer uitroeibaren haat tusschen blanken en gekleurden, hunne bezittingen in *Amerika* nog zoo lang te behouden) zeer verminderd is, en dat dezelve thans hoofdzakelijk gedreven wordt op *Suriname*, en op *Cuba* en *Portorico*. Maar, om dien onchristelijken handel geheel te keer te gaan, zijn de maatregelen, tot dusverre genomen, veel te zwak. Dewijl ik nu toch daarvan spreek, wil ik twee voorbeelden bijbrengen, welke in 1823 alhier gebeurd zijn, en het gebrekkige der maatregelen tot afschaffing van den slavenhandel aantoonen.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HET OUDERLIJK HUIS.

Waar mag wel, tusschen wieg en graf,
Het dierbaar plekje zijn gelegen,
Dat altijd groent van lust en zegen,
En 't welk wij teeder zijn genegen
Tot bij den wanklen grijsaardsstaf?
Het ligt, voor bedelaar en Koning,
Begrensd in de ouderlijke woning.

Die woning moog met praal en pracht
Haar marmren wanden wijd verbreeden,
Of 't lage dak met riet bekleeden,

Be-

Digitized by Google

Berucht zijn door bekoorlijkheden,
Of schuilen in vergeten nacht, —
De plek dier woning houdt op aarde
Voor 't kinderhart de hoogste waarde.

Daar heeft, door moederarm omvat,
Het kind zijne eerste voedseltoogen,
Den nektar der natuur gezogen;
Daar vond het alles onder de oogen,
Wat prijs voor zijn behoefte had;
En wat daar buiten was gelegen,
Werd niet begeerd en niet verkregen.

Daar werd zijn' slaap geen perk gezet.
Zijn schat was pop, of tor, of veder.
Het speelde, en, moede, lei het weder
Het dommlig hoofd zoo zalig neder
Op 't harde stroo als donzen bed;
En rees verkwikt van vloer of sponde,
En sprong weêr onbezorgd in 't ronde!

De kommer mogt aan 't moederhart,
De zorg in 's vaders boezem knagen,
De boogaard weigren vrucht te dragen,
Het veldgewas zijn neêrgeslagen,
Een toekomst naadren, bang en zwart;
Het kind bleef spelen, dartlen, lagchen,
En, opgeruimd, om kusjes pragchen.

En kusjes, ja! die vond het steeds,
Al kwam uit moeders oogenleden
Een pijnlijk traantje neêrgegleden,
Als tolk van harc teederheden
En tevens van 't besef des leeds:
Maar leekten dropjes op zijn wangen,
't Bleef, spelend, die in 't mondje vangen.

Geen toekomst voor 't gelukkig kind!
Het heden ketent al zijn zinnen:
't Ziet door zijne oudren zich beminnen,
En 't vindt de onstoorbre rust van binnen,
Zoo lang het liefde en speelgoed vindt;
En moog men 't voedsel karig deelen,
't Vergeet de derving onder 't spelen.

Digitized by Google

En mogt men 't, in een' hooger' ſtand,
Het ſchitterendst verblijf bereiên,
In d' overvloed zou 't blijven ſchreijen
Om de arme ſchuur en ſchrale weiên,
Waar 't huppelde aan de moederhand,
Zijn' hoepel rolde en bellen blaasde,
Of, in zijn ſmart, op kusjes aasde.

Maar 't kind groeit op; de wereld ſtelt
Allengs een' ruimer' ſchouwburg open;
De zucht naar eer begint te nopen;
De vlijt doet op bevordring hopen;
De keten der behoefte knelt;
Men ziet nu meer, en leert meer kennen,
En 't Ouderhuis allengs ontwennen.

Men knoopt nu andre banden aan,
Dan die den zin aan Huis verbonden.
Men heeft een zielsvriendin gevonden,
En voelt, met Hymens krans omwonden,
Het hart aan 't hare zalig ſlaan.
Men gaat nu eigen grond betrekken,
En 't klein gezin ten ſteun verſtrekken;

Of zet, door lust of nood geprest,
Den koers naar afgelegen landen,
Doorwandelt zoete lustwaranden,
En raapt er cijns met volle handen
In 't heiltrezoor van elk gewest;
En wint er, boven hoop en wenſchen,
De gunſten van fortuin en menſchen.

Doch waar 't geval ook henen drijv',
Wat ſchat van heil het toe moog deelen,
Bij alle vreugd- en lusttooneelen
Blijft altijd tokkend bovenſpelen
't Geluk van 't Ouderlijk verblijf;
Daar blijft, op elken trap van 't leven,
't Regtſchapen kinderhart aan kleven.

Ja, 't plekje blijft het meest ons waard,
Waar we aan den moederboezem hingen,
Den tongval van haar lippen vingen,

On-

Digitized by Google

Onze eerſte wankelſtapjes gingen,
Waar 't printenboekje werd doorblaard,
Waar 't eerst het brein zich ſpitſte op reeknen
En oog en hand op letterteeknen.

Ja, alles, wat ons oog daar zag,
't Geluk bevordren mogt of krenken,
Genot, of les, of leering ſchenken,
Dat blijven wij zoo graag herdenken
Tot op den jongſten levensdag!
Dat wekt de vreugde, of perst dan weder
Een' traan van zoeten weemoed neder.

Ach! als op later' levenstijd
Het Ouderhuis ons komt te voren, —
Hoe veel dan, dat ons mogt bekoren,
Ging ſinds voor geest en hart verloren!
Hoe veel voor altijd, altijd kwijt!
Hoe velen, die ons blijdſchap gaven,
Verwijderd, kwijnend, of begraven!

Maar met den traan der droefenis,
Die langzaam dan in 't oog komt dringen
Om zoo veel weelden als vergingen,
Vermengen zich herinneringen,
Wier invloed zoo weldadig is!
Want uit dier ſchimmen droef gewemel
Heft dan zich 't arme hart ten hemel.

Dan, ja! dan rukt dat arme hart
Zich los van aarde en aardſche kluister,
Verheft zich boven 's grafkuils duister,
En zweeft naar 't oord van licht en luister,
Waar 't grenspunt is van alle ſmart,
En ſtijgt al meer, en ſtreeft al nader
Naar 't Huis van aller God en Vader.

J. IMMERZEEL, JUNIOR.

Digitized by Google

DE OPWEKKING VAN DEN JONGELING TE NAÏN.

Bijbelsch Tafereel.

Ende alle het volck dat ziende, gaven Gode lof.
LUCAS XVIII.

Beziel me, o kunstgevoel! bij 't klinken van mijn snaren;
Ontsluit me uw heiligdom, gewijde orakelblaren!
Dat vrij der eeuwen rol van krijgs- en letterheld
De wapendaden roem', de citerwondren meld'!
Dat vrij ter hunner eer de dichter 't speeltuig drukke,
En, waardig zijn gezang, der kunsten lauwer plukke:
Voor minder roems, maar meerder grootheids klinkt mijn lied;
Want schooner schouwspel zag de knielende aarde niet!

Ziet gij die gindsche stad, in Hermons groenende oorden,
Waar Kisons zilvren beek zich kronkelt langs haar boorden?
Daar leefde een brave vrouw; 't lot was haar bang en wreed;
Reeds diep en fel geschokt door 't grievendst zieleleed.
Bleef nog een zoon de vreugd van haar gefolterd harte;
Nog vond ze in hem haar' troost. Hij was, in rouw en smarte,
Het eenigst, wat haar bleef in haren weduwstand;
Geheel haar moederzorg had ze aan dien zoon verpand.
Had zij haar' dierbren gâ naar 't somber graf zien dragen,
Dat kind bleef nog haar lust, bij 't klimmen van haar dagen;
En nu, nu velt de dood, in de eerstontloken jeugd,
Het welig bloempje neêr der moederlijke vreugd!
Wie stort nu balsem in haar diepgeslagen wonden?
Waar nu, in 't martelend wee, den troost der hoop gevonden?
't Verschiet is nacht; — helaas! in radeloos geween
Voert zij haar' lieveling naar 's vaders rustplaats heen.

Ja, hoor dat dof geruisch reeds in de verte naadren!
Zie ginds dat volksgedrang zich digt opeen vergaadren!
Aanschouw die droeve schaar! zij nadert Naïns poort.
Een doodsche stilte heerscht in 't eerbiedwekkend oord.
Geheel de treurge rij, met rouwgewaad omhangen,
Volgt, bij den zachten klank der doffe treurgezangen,
Het lijk des dierbren zoons. Ja, waar het oog ook schouw',
Een vloed van tranen thigt van d'algemeenen rouw!

De lijkstoet trekt al voort. — Zie, bij die rouwmisbaren,
Ginds aan de hooge baar, te midden van de scharen,

In

Digitized by Google

In ſlepend treurgewaad, de diepbedrukte vrouw
Met waggelenden tred en ſtikkend in haar' rouw;
Ja, zie dat handgewring, en hoor dat luidkeels ſnikken!
Aanſchouw dat bleek gelaat, die diepontroerde blikken!
Lees, lees uit elken trek, gegroefd door diepe ſmart:
Zoo bloedt, zoo weeklaagt ſlechts 't verſcheurde moederhart. —
Ween, droeve weduw! ween! Nooit viel de hooge ceder
Met meerder reuzenkracht op 't zwakke bloempje neder.
Zoo woedt alleen de orkaan, en huilt door bosch en woud,
En kraakt, en ſplijt, en knakt het duizendjarig hout!

Doch wie, wie nadert ginds de zaamgevloeide kringen?
Wie poogt met achtbren tred al verder door te dringen?
Wie is 't, die bij de rij der treurigen zich voegt,
Terwijl 't gevoelig hart van leed en weedom zwoegt?
Wie mag die Eedle zijn? Diep in de ziel bewogen,
Ontſpringt, bij dit gezigt, een traanenvloed zijne oogen.
Hij nadert, als bekleed met majeſteit en magt.
't Is of de gunſche ſchaar een troostwoord van Hem wacht.
Alleen de weduwvrouw, diep in zich zelv' verloren,
Ziet op de lijkbaar ſlechts; niets treft haar oog of ooren;
Ze is voor de ſchepping dood; niets, dat hare aandacht trekt;
Geen volksgewoel, dat haar uit hare mijmring wekt.
Een enkle toon van Hem kan toch haar zinnen boeijen;
Een enkel: „*ween niet, vrouw!*" doet haar de borst ontgloeijen;
Zij blikt verwilderd rond; die taal klonk haar in 't oor,
En drong gelijk een pijl in merg en beendren door!
Zij ziet Hem, en, aan haar bedwelming nu ontrogen,
Gevoelt ze 'een' ſtillen troost bij d' aanblik van Zijne oogen.
Geen regen, die zoo malsch op 't dorſtig aardrijk ſtort,
Als hier door Zijnen wenk haar ziel verteederd wordt!

Naauw is een diepe zucht Hem uit de borst gerezen,
Of meerder majeſteit is in Zijn oog te lezen.
Hij dringt nog naderbij, en, op Zijn' wenk en wil,
Staat heel de ſombre ſtoet met diepen eerbied ſtil.
Men ziet Hem aan; men poogt Zijn doelwit na te vorſchen;
De rij der dragers, die den dierbren doode torſchen,
Ontzetten; Hij treedt toe; men aarzelt keer op keer;
Men tilt de lijkbaar af, en langzaam zinkt zij neêr;
Men toeft; men vloeit te zaam tot digtgeſchaarde kringen; —
Een ſchrik bevangt de ziel der vrouw, der volgelingen;

Hij

Digitized by Google

Hij raakt de doodbaar aan; — de twijfling rijst ten top; —
Hij roept met luider stem: „ *sta, jongeling, sta op!*" . . .
Niet sneller schoot het licht, bij 's werelds eersten morgen,
Hoe in den bajert ook omsluijerd en verborgen,
In stralen-langs de korst des ruwen aardklomps heen,
Toen nacht en donkerheid op Gods bevel verdween,
Dan hier de levensvonk het zielloos lijk doorgloeide,
En 't bloed weêr vrij en vlug door borst en aders vloeide.
De jongling rijst, en staart, staart nog bewustloos rond;
Hij voelt, hij denkt, hij spreekt. Nu vat, op d'eigen stond,
De Vreemdeling zijn hand, en geeft met eedle waarde
De vrouw den schat terug, dien zij verloor op aarde;
Haar oog aanschouwt den zoon — zij stamelt — denkt niets meer,
Maar zinkt aan zijne borst, bij in hare armen neêr;
De moeder blijft den zoon aan 't kloppend harte prangen,
De zoon blijft kussende aan de moederlippen hangen;
Een nooitgevoelde vreugd doortintelt hun gemoed,
En snikkend storten zij den Vreemdeling te voet.
't Is Jezus! ja; de vrouw omhelst Zijn heilge handen,
Terwijl en oog en hart voor Hem in liefde ontbranden;
De jongling staart, verstomd, zijn' dierbren Redder aan,
En Jezus leest hunn' dank uit elken snik en traan.

Ontsteltnis houdt al 't volk bij 't wonder opgetogen;
Verrouwen, vreugde, schrik straalt beurtlings elk uit de oogen;
De lof van Jezus klinkt; eenstemmig rijst de toon:
„ Ja, waarlijk, Hij alleen is Gods geliefde Zoon!"

Rotterdam. 1824. J. VAN HARDERWIJK, R. ZOON.

DE ONGELUKKIGE GRIEKIN.

(*New Monthly Magazine*, April 1824.)

Verscheidene bewoners van een der *Griekſche* eilanden hadden zich, verschrikt door de nadering van *Turksch* krijgsvolk, in eene groote boot geborgen, en staken juist van wal, toen eene jonge, ongemeen bevallige vrouw, die haren man zag vlugten, zich aan den oever vertoonde, hare armen naar de boot uitbreidende, en, in de roerendste bewoordingen, smeekende, haar aan boord te nemen. De ontaarde *Griek* zag zulks zorgeloos en zonder mededoogen aan, ja dreef zelfs

Digitized by Google

zelfs zijne togtgenooten, om zich voort te ſpoeden. De ongelukkige vrouw, onbeſchermd te midden harer vijanden achtergelaten, had nu zoo vele moeiten, gevaren, beſchimpingen en mishandelingen te verduren, dat zij ten laatſte, toen hare gezondheid en hare krachten waren uitgeput, met een gebroken hart op haar ſterfbedde nederzonk. Van haren wreedaardigen man had zij niets meer vernomen; en, wanneer zij in de gebergten omdoolde, of in eene ellendige hut zich verborg, of onder de zwaarſte vermoeijenisſen hare vlugt moest beſpoedigen, werd echter haar moed door hare liefde jegens hem, en door de hoop, hem weder te vinden, nog altijd ſtaande gehouden. Eindelijk, nadat de vijanden waren teruggeweken, en de *Grieken* naar hunne woonſteden wederkeerden, kwam ook hij terug. Hij deed zichzelven de bitterſte verwijten, toen hij haren toeſtand vernam; maar alle hope des levens was voor haar verloren; hare ziel was tot het uiterſte beproefd geworden; liefde was bij haar in haat verkeerd, en zij weigerde, hem te zien, of hem te vergeven. (In het karakter der *Griekinnen*, gelijk men bij meer dan éene gelegenheid heeft waargenomen, vertoont zich meermalen eene kracht en nadruk, welke inderdaad opmerkelijk zijn.) Hare zuster en andere bloedverwanten ſtonden rondom hare legerſtede. Nooit was zij, in de dagen harer gezondheid en haars geluks, zoo ſchoon geweest, als in dit oogenblik. De verdoofde, maar nog ſprekende blik harer zwarte oogen, op de omſtanders gevestigd, ſcheen hun te zeggen, dat het niet zoo zeer de dood was, die haar griefde, als de geleden ſmaad. Hare bleeke wangen waren met een koortſig rood overtogen, en de fraaije lokken van haar gitzwart haar hingen losgeſtrengeld langs hare zijden neder. Hare vriendinnen baden haar met tranen, haren man een woord toe te ſpreken, en hem te vergeven; maar zij keerde haar aangezigt naar den wand, en wenkte hem met de hand, zich te verwijderen. Doch weldra kwam nu de laatſte doodſtrijd, en de liefde zegepraalde; zij wendde zich eensklaps om, zag hem met een blik van vergeving aan, lag hare hand in de zijne, en ſtierf!

Digitized by Google

WAAR HUIST DE DEUGD NIET AL!

(*Eene ware Anekdote.*)

De Heer D***, Kaperkapitein, te *Nantes* woonachtig, vertoef, in de ſtraat *St. Honoré*, te *Parijs*, zijne brieventasch. Terſtond begaf hij zich naar den Luitenant der Policie. „Zij is," dus ſprak hij, „van groen marokijn, en bevat, behalve andere papieren," die hij omſchreef, „600,000 franks aan bankbriefjes." — „Deze zijn," hernam de Heer LENOIR, „gelijk u bekend is, betaalbaar aan toonder; het zal dus uiterst moeijelijk zijn, het ſpoor te ontdekken; maar ik zal mijn best doen." Omtrent twee uren na dit onderhoud vervoegde zich eene jongedochter aan het Hotel van laatstgenoemden Heer, verzoekende hem alleen te mogen ſpreken. Zoo gemakkelijk het voor den Heer D*** geweest was, toegang te erlangen, zoo bezwaarlijk viel het dit meisje, denzelven te verwerven: portier, lakei, bode, elk van dezen lag haar een' ſteen in den weg; eindelijk binnengeleid, ſprak zij, op een' zedigen trant, doch zonder omwegen, aldus: „Eene poos geleden door de ſtraat *St. Honoré* gaande, trapte ik, nagenoeg voor de *barrière des Sergens*, te midden van het ſlijk, op een hard ligchaam, hetgeen mij bewoog ſtil te ſtaan en het op te rapen; het was eene brieventasch: ik heb die geopend, en daarin een aanmerkelijk getal bankbriefjes en andere papieren gevonden. Onderſtellende, dat de navraag van den eigenaar, zeer waarſchijnlijk, tot u, Mijnheer, zou komen, heb ik mij gehaast, het gevondene u te komen brengen, met verzoek, hetzelve alsdan aan hem te willen ter hand ſtellen: daar is het." — „Wie zijt gij, mijn kind!" riep de Heer LENOIR, „aan wie hij dezen edelen trek verſchuldigd is?" Zij ſloeg de oogen neder, bedekte haar ſchoon gelaat met hare handen, en een vloed van tranen was haar antwoord. Dit verdubbelde zijne verbaasdheid en deelneming. Door hem gedrongen, zeide zij eindelijk: „Verleid, nog vóór mijn achttiende jaar, door een' man, die mij onteerd heeft, heb ik mijne ouders verlaten, wier geluk en roem ik was. Niet wetende, waar mijne ſchande te verbergen, ben ik naar *Parijs* gekomen, waar het onheil mij diep heeft doen zinken: maar men heeft mij in de kindſchheid geleerd, dat het eigendom van anderen nooit het mijne kon-

Digitized by Google

konde zijn; en gij ziet, dat ik die les onthouden heb." De Heer LENOIR, haren naam en woonplaats opgeteekend hebbende, beloofde, zorg voor haar te dragen, en zij vertrok. Des anderen daags morgens vervoegde zich de Heer D***, vroegtijdig reeds, bij denzelven. Deze, na voor een oogenblik zijne zwaarmoedige en verlegene houding te hebben gadegeslagen, zeide glimlachende: „ Hoe zag er uwe brieventasch uit, en wat hield zij in?" — „ Ik had gisteren reeds de eer, u dit te zeggen, maar wil het gaarne herhalen;" en hij deed zulks. De Heer LENOIR opende nu een' leesenaar: „ Is dat uwe brieventasch?" — „ Ja, o ja, Mijnheer!" — „ Open ze, en overtuig uzelven; er ontbreekt geen penning." — „ Maar, aan wien ben ik dit onverwacht geluk verschuldigd?" — „Aan een meisje van pleizier." — „ Aan....." (Het woord bestierf hem, als 't ware, op de lippen.) — „ Gelijk ik u zeide, Mijnheer! aan een meisje van pleizier." — „ En waar woont zij?" — „ Ziehier naam en adres." — „ Ik vlieg...." — „ Een oogenblik, als het u gelieft. Mag ik getuige zijn van die zamenkomst?" De Heer LENOIR schelt, en zendt haar eene boodschap. Zij verschijnt. Dezelfde opregtheid en bescheidenheid van hare zijde. De Heer D***, die al de waarde gevoelde der grootsche eerlijkheid van dit ongelukkig meisje, deed haar verscheidene aanbiedingen; en de Heer LENOIR zelf drong haar, om te zeggen, waarmede men haar konde van dienst zijn. „ Gij wilt, Mijnheeren, dat ik eenige belooning vrage," zoo sprak zij eindelijk met tranen in de oogen; „ ach! eene ongelukkige, als ik, durft niets vragen: maar, welaan! eene mijner lotgenooten bevindt zich, sedert drie maanden, om eene ligte overtreding der wet, in de gevangenis van *Salpétrière*; verleent mij hare vrijheid." — „ Haar naam? ... Ziedaar de order; ga zelve haar ontslag haar aankondigen." — Twee dagen daarna ging de Heer D*** de beide meisjes afhalen met een rijtuig, en geleidde haar, in de straat *St. Antoine*, naar een net gemeubeleerd appartement, waar een keurig middagmaal gereed stond. Op het desert verklaarde hij zijne verbaasde gasten, dat zij in hare eigene woning zich bevonden. „ Ik heb hier," zeide hij, „ alles vereenigd, wat tot huishoudelijke behoeften behoort." Hij opende vervolgens kabinet en commode, waarin zich lijf en tafellinnen, kleederen enz. enz. bevonden. „ Ziet hier den sleutel van den kelder, voor een' geruimen tijd van alles voorzien." Daarna overhandigde hij haar dien van eene secretaire, haar verzoekende die te openen. Zij vonden daarin een' zak met 15000 francs in goud, en onder denzelven een papier, inhoudende de verzekering van een jaargeld van 1200 francs. „ Gij hebt mij mijn vermogen wedergegeven," zeide hij; „ het is niet meer dan billijk, dat ik voor uw levensonderhoud zorge." — Deze beide meisjes zijn sedert gehuwd; de eene aan een' gemaakte-kleerenverkooper, onder de pilaren van de vischmarkt; de andere aan een' limonadeverkooper, in de straat *St. Antoine*. Beide zijn een voorbeeld, in hare buurt, van vrouwelijke en moederlijke deugden. — Waar huist de Deugd niet al!

Digitized by Google

OPMERKING.

Er zijn landen, zegt BERGERAC, waar men in elk' mensch eenen vijand vreest te ontmoeten, en bij ieder woord een: „Grijp hem!" meent te hooren nagalmen. — Arm *Spanje!* dat is als uit uwe ziel gesproken.

GELEERDHEID.

Vele Geleerden, schrijft SARAZIN, slechten de vermaarde galei, die een der PTOLEMÆUSSEN bouwen liet. Zij had 40 roeibanken, en kon 3000 soldaten, 400 matrozen en 4000 galeislaven bevatten, maar was zoo plomp en lomp, dat het onmogelijk bevonden werd, haar in zee te brengen en ten nutte aan te wenden, zoodat zij voortaan slechts als eene soort van gedrogt werd aangestaard. — Tusschen den schat der kennisse en derzelver regt gebruik ligt maar al te vaak eene wijde klove.

PAARDEN ZONDER VADERLANDSLIEFDE.

NAPOLEON had, bij den inval in *Rusland*, 1812, zijne ganssche Ruiterij bij de voorhoede als opeengehoopt. Hierdoor bespoedigde hij, wel is waar, niet weinig den terugtogt der *Russen* naar het binnenste huns lands, maar rigtte tevens de *Fransche* Kavallerij, bij mangel van voedsel voor een zoo groot getal paarden in eene beperkte ruimte, in korten tijd ten gronde. Alle de Officieren voeren dan ook geweldig uit tegen deze manoeuvre. Toen eens MURAT zich, na eenen aanval, beklaagde, dat de Kavallerij haren pligt kwalijk had betracht, antwoordde hem NANSOUTY: „Dat „komt, dat de paarden volstrekt geen Patriottismus bezitten. „Onze soldaten vechten ook zonder brood; maar onze paar„den willen zonder haver niet galopperen."

FIJNE MENSCHENKENNIS IN EEN' LOMPEN VORM.

Kort na de voltooijing, door JOHNSON, van zijn vermaard *Engelsch* Woordenboek, ontving hij van eene aanzienlijke *Britsche* schoone een compliment, dat hij in hetzelve geene lage en onwelvoegelijke uitdrukkingen had opgenomen. Zonder zich hierover verder uit te laten, gaf hij haar het beschamend antwoord: „Gij hebt dan naar dezelve gezocht, „Mevrouw?!"

Digitized by Google

MENGELWERK.

Geliefde Vriend!

Plaats deze Voorlezing, die ik in eene Ringsvergadering gehouden heb, in uw Mengelwerk. Derzelver lezing is door mijne medeleden begeerd. Opdat zij in dezelfde handen kome, die gebruik maken van de *Boekzaal* en de *Bijdragen tot den openlijken Eerdienst*, en in andere handen tevens, bestemde ik haar voor uw Maandwerk. Mijnen naam verberg ik, niet alleen omdat van denzelven geene waarde voor dit stukje kan ontleend worden, maar opdat het des te onzijdiger beoordeeld wordé.

Uw

M. D. K.

WAT MOET EN KAN DE GODSDIENSTLEERAAR DOEN TEN NUTTE VAN LOSZINNIGE VERACHTERS DER OPENLIJKE GODSVEREERING OP DEN EERSTEN DAG DER WEEK?

Van dien dag, Broeders! spreek ik bepaaldelijk (*). Al gaf ik aan den zonderlingen B. BROES mijne toestemming niet, die de openlijke Godsdienstoefeningen op andere weekdagen afkeurde; wanneer ik zeg, dat ik wel eenige feestdagen wilde afgeschaft hebben, omdat derzelver menigte bedelaars, leegloopers en deugnieten maakt, heb ik den grooten WIELAND aan mijne zijde. Deze rede zal echter velen te hard zijn om te hooren, in een' tijd, in welken men nog de Kers-, Paasch- en Pinksterfeesten twee dagen laat duren, zonder den oorsprong daarvan te wettigen voor den Protestant, en daarenboven de godsdienstige feestdagen nog heeft vermenigvuldigd: voor het minste zal men mij toestemmen, dat derzelver menigte derzelver nuttigheid benadeelt, den Godsdienstleeraar, maar

(*) De Inleiding, en wat meer deze Voorlezing plaatselijks aan zich had, is weggelaten.

Digitized by Google

maar ook den nijveren burger, den ambachtsman, der maatschappije lastig en nadeelig is, en het denkbeeld, den monniken waardig, bevordert, dat de Godsdienst eene zaak zij, afgescheiden van het menschelijke leven, terwijl dezelve daarin behoorde te zijn ingeweven, en onze voorbereiding voor de eeuwigheid eeniglijk bestaat in onze gemoedelijke beantwoording aan onze aardsche bestemming en betrekkingen, waartoe ik denk, dat de openlijke Godsdienst het opleidend hulpmiddel zijn moet. Te bejammeren is het denkbeeld, en der openlijke Godsvereering evenzeer, als der betamelijke achting voor het moeijelijk ambtswerk eens geordenden Leeraars uitermate hinderlijk, dat nog zoo velen, in de grootste afdeeling der Nederlandsche onroomsche kerk, begunstigen; namelijk, dat, al zijn er nog zoo vele gelegenheden ter openlijke Godsdienstoefening en bijzondere onderwijzing, al werd het getal der heilige dagen nog zoo vermeerderd, en het openbare werk des Leeraars nog zoo bezwaard, en al waren er — en ze zijn er denkelijk veel te veel — nog al meer godsdienstige huisboeken voorhanden, dit alles nog niet genoeg zij bij ambachts- en huishoudenspligten; dat men, om de gemeenschap der Heiligen te kunnen genieten, de zoogenoemde, ja wel zoogenoemde, *oefeningen* nog moet aanhouden, in welke, wie niet al? met zijn geestelijk gewawel optreedt, verwaander op zijne Collega's-betrekking tot de orde der Predikanten, en niet minder nadeelig, dan menig beunhaas in opzigt tot den koopman, en de kwakzalver in het vak der Geneeskunde. Dit slag van lieden maakt echter geenszins de voorbeelden en sieraden der Christelijke gemeente uit; doch over hen wil ik thans geen enkel woord verliezen, mij bepalende bij de verachting van den Godsdienst op den dag des Heeren door niet weinige loszinnigen.

Ik gehoorzaam van harte aan SALOMO's waarschuwing: „Zeg niet, wat is er, dat de vorige dagen beter geweest zijn dan deze, want gij zoudt naar zulks niet uit wijsheid vragen," en heb alzoo evenveel behagen in BILDERDIJK's *Krekelzangen* en DA COSTA's *Bezwaren*,

Digitized by Google

ren, als in de *Jeremiaden* en zondenregisters, die te voren de Biddagspreken opvulden; maar dat zich onze tijdgeest onderscheidend kenmerkt door *ligtzinnigheid*, en men uit deze alleen misschien wel alle gebreken, die aan onze eeuw zijn eigen geworden, afleiden kan, beweer ik met vertrouwen. Het is die ligtzinnigheid, die onvatbaar maakt voor gezette werkzaamheid, aanhoudende bemoeijing, bedaard overleg, naauwkeurig doordenken, ernstig gevoel, eenparige leefwijze, deftige manieren en eenvoudige zeden; die ligtzinnigheid is het, die over de beoefening der wetenschappen, over handelbedrijf, over huiselijk verkeer, burgerlijken omgang en uitspanningen haren verderfelijken invloed verspreidt. Het spreekt van zelve, dat de Godsdienst in het gemeen, en de openlijke Godsdienst in het bijzonder, den ligtzinnigen niet behagen kan, al is hij niet een hardvochtig, ruw; óf aan misdadige buitensporigheden overgegeven, of aan geest en hart verwaarloosd mensch, of de slaaf van zijn beroep alleen; ook de beschaafder man, de anders onberispelijke burger is het, — en tot zoodanigen bepaalt zich thans mijne bedoeling — wien niet zelden de ligtzinnigheid óf den dag des Heeren, in alle opzigten, aan andere dagen gelijk stellen doet, óf nu en dan, welstaanshalve, maar met weinig lust of goed gevolg, der Christenen gemeenschappelijken Godsdienst doet bijwonen. Zij, de ligtzinnigheid, is het, die, onder anderen, dus redeneert: „Zoodanige binden mogen belangrijk en nuttig gekeurd worden voor het volk; de wijze, de vrije mensch behoeft ze niet: ik kan mij, zoo ik wil, te huis genoeg stichten: wat de prediker te zeggen heeft, weet ik even goed, of kan het althans lezen; die kerkgangers zijn al geene betere menschen dan anderen; en, neemt men maar zijne zaken goed waar, en doet men zoo veel nuttigs als men kan, dan zal het op het overige wel niet aankomen." Achter deze redeneringen verschuilt zich de ligtzinnigheid. Ze zijn zoo vaak wederlegd als voorgedragen; en voor u, die dezelve vaak hoordet en, het zij openlijk, het zij in 't bijzonder verkeer, te beantwoorden had, en het veelvuldig en op ve-

Digitized by Google

lerlei wijze geschrevene over de noodzakelijkheid, het nut, de inrigting, de verbetering van den openbaren Godsdienst kent, is het wel de overtolligste moeite, op deze redeneringen iets anders aan te merken, dan dat ik deze voordragt thans als een behulp der ligtzinnigheid beschouwd wil hebben. Ook is het mij wel bekend, dat er andere oorzaken kunnen opgenoemd worden van de verwaarloozing van des Heeren dag; als, geheele onkunde, of een verkeerd begrip van dat Evangelie, dat op denzelven gepredikt wordt, gebrek aan overtuiging van de noodzakelijkheid van dezen pligt, wanbegrippen aangaande den waren aard, het eigenlijk oogmerk en het nut der openlijke Godsdienstoefening: maar, welk vermogen behouden deze kwalen, buiten den invloed dier ligtzinnigheid, die onlust aan en afkeer van het godsdienstig werk, dat op den eersten dag der week verrigt wordt, veroorzaakt, en omtrent deszelfs nut onverschillig en ongevoelig maakt?

Het is dan de ligtzinnigheid, welke vooral ook dezulken, die anders, om hunne beschaafdheid, ja somtijds uiterlijk onberispelijk gedrag, op achting aanspraak hebben, — welke menigeen, door zoogenoemd fatsoen zich onderscheidende, den openlijken Godsdienst doet gering achten; het is die ligtzinnigheid, welke de bedienaar van dien Godsdienst verpligt is, ernstig te bestrijden. Dit moge voornamelijk, maar het mag niet uitsluitend gelden omtrent Leeraren, welken in groote steden eene standplaats te beurte viel: de Prediker, wien het lot eene kleinere, eene landgemeente toewees, behoort toch aan de gansche maatschappij, en heeft ligt te doen in zijne gemeente, of derzelver nabuurschap, met iemand of eenigen, of ontmoet hen bij anderen, die er een artikel van fatsoen van maken, niet ter kerke te gaan, wier voorbeeld al ligt, vooral uit een beginsel van hoogmoed, wordt nageäapt door minder aanzienlijken, die gaarne meêdoen zoo als die Mijnheer of Mevrouw, en dezelfde wijsheid en grootheid, (scilicet!) spijt Dominés en al, aan den dag leggen, om de eer te hebben van, met de fatsoenlijke wereld, zich van den grooten hoop te onderscheiden, en welker verder-

fe-

Digitized by Google

felijke invloed zich gemakkelijk mededeelt. Niet allen, niet zij, die door domheid of zedeloosheid zich verachtelijk maken, wat zij zich inbeelden op den hoogen ſtand, waartoe de fortuin hen verhief, mogen of kunnen op gelijke wijze behandeld worden, om hun de openlijke Godsdienstoefening te doen waarderen. Maar, wat heeft de Christenleeraar te beproeven, tot dat oogmerk, bij hen, bij welken hij, om redenen, hopen mag iets met vrucht te kunnen doen?

Ontveinzen wij het niet, dat de voorgangers in den openlijken Godsdienst niet altijd onſchuldig waren aan de minachting, die dezelve ondervindt, en de inrigtingen deszelven niet zoodanig zijn, als door de verſtandelijke en zedelijke geſteldheid der maatſchappij billijk kan gevorderd worden. In alle de geſchriften, die het ambt des Godsdienstleeraars betreffen, — en derzelver opnoeming alleen behoeft wel den tijd, aan eene ganſche voorlezing toegeſtaan — zijn leſſen, goede, bruikbare leſſen ook, genoeg voorhanden, omtrent welken het misſchien voldoende konde geoordeeld worden enkel te zeggen: „Gaat heen, en doet alzoo; en gij, leden der edelſte orde in de maatſchappij! zult onſchuldig zijn aan de minachting van den dag des Heeren." Ik wil ook het zoo dikwijls goed gezegde herhalen noch herinneren. Doch er zijn eenige bijzonderheden, tot mijn onderwerp behoorende, welke mij voorkomen óf niet genoeg bedacht, óf niet genoeg behartigd te zijn, en van welke ik mij, onder Gods zegen, veel goeds beloven durf. Deze zijn het, die ik, ter bereiking van het oogmerk, dat ik aanprees, uwer overweginge voorſtel.

Mij dunkt, de eerſte dag der week is zoo wel een dag van verlustiging als van ſtichting. Reeds de Sabbat werd den Israëliet voorgeſteld als eene gedachtenis, dat zijn Jehova *gerust en zich verkwikt had*, (Exod. XXXI: 17.) en niet alleen de ſlaaf, maar ook de vreemdeling, zelfs het vee, moest zich van den arbeid verkwikken. Zijn wij niet onder *die* wet, (hoewel dezelve met meer uiterlijk betoon van eerbied door deze en gene Christelijke ver-

Digitized by Google

gadering nog wordt aangehoord, dan hetgeen haar uit de wet der vrijheid wordt voorgelezen) het zal toch wel waar zijn, dat *deze* ons, na zesdaagschen arbeid, niet minder rust en verlustiging gunt. Maar is het dat, wanneer onthouding van aangenaam levensgenot, en inspanning van den geest, voor eene deugdzaamheid gehouden wordt, zonder welke 's Heeren dag ontheiligd wordt? Ik geloof het niet, bij alle mijne veroordeeling van zulke verstrooijingen of, al waren zij anders geoorloofde, vermaken, die het verzuim of de nutteloosheid der openlijke Godsdienstoefeningen ten gevolge kunnen hebben. Neen, de Zondag is ook een dag van uitspanning voor den vermoeiden van arbeid en zorg, en, al ware het niet om de leering, dan gegeven, hierom zelfs moest men dien in eere houden. Het zijn woorden van waarheid en gezond verstand (van WIELAND): „Ware er geen Zondag, dan was er ook geen zondagspak, dat zoo veel tot veredeling des menschen in lagen stand afdoet. Die alle dagen, in een' morsigen kiel, met zijne osfen moet ploegen, zoude wel ras kunnen vergeten, dat hij wat meer was dan zijn kameraad, de os." Men gunne den zoogenoemden gemeenen man zijne zondagsruste en uitspanning, buiten welke hij niet half zoo goed nog wezen zoude; maar men stemme ook, met voorzigtigheid, derzelver geoorloofdheid voor iedereen toe, mits dezelve den openbaren Godsdienst niet hinderlijk, maar veeleer bevorderlijk zijn. Verstandig was het antwoord eens landmans op de vraag, waarom hij maar eenmaal was ter kerke geweest: „Ik heb driemalen God, in Zijnen tempel, verheerlijkt; in het bedehuis, met mijne dorpgenooten; in den tempel der natuur, reizende met mijn gezin naar een naburig bloedverwant; en, bij hem en de zijnen, in den tempel der huisselijke gelukzaligheid." Zoude Jezus, die vraagde: „Wat is op den Sabbat geoorloofd, goed te doen, of kwaad te doen?" dezen man veroordeeld hebben?

Maar, mag en moet de dag der openlijke Godsvereering ook een dag van verkwikkende rust en uitspanning zijn, dan moet de Godsdienstoefening aan dat oogmerk geen na-

deel

deel toebrengen. Laat ons dus onderzoeken, of er daartoe wel zoo dikwijls, zoo veel, en op die wijze, als veelal geschiedt, moet gepredikt worden.

Dat het *overal* beter ware, tweemalen, op het hoogst gerekend, dan driemalen te prediken, durf ik niet zeggen; niet om de aanleiding tot losbandigheid of te schadelijke verstrooijingen, want ook het openstaande kerkgebouw zal hen, die dezelve najagen, niet doorgaans tot zich trekken; maar hier ga de Leeraar met de plaatselijke gelegenheid en de behoefte zijner gemeente te rade, en, hoe velen of weinigen de moeite, tot welke hem die behoefte raadt, beloonen, hij moet zich verblijden kunnen, dat niemand behoeft te missen, wat hij aan onderwijs en zedelijke opleiding op den eersten dag der week van noode heeft. Wij zullen best doen, dat wij niet meermalen, dan vereischt wordt, prediken, om van ons, buitendien ligt genoeg geacht, werk geen' minderen dunk nog te geven; maar ook, dat wij zoo dikwijls, als noodig is, prediken, om geene aanleiding te geven tot verdenking van luiheid, of eigene kleine ingenomenheid met den dag des Heeren.

Door *te veel*, meen ik: te veel op eenmaal. En ook hier geldt de spreuk aller wijzen: „De beste maat is middelmaat." Het is ontwijfelbaar, dat eene te lang gerekte, te overladene leerrede dezulken, welke wij tot onze toehoorders begeeren, en welken wij meerdere belangstelling in den openlijken Godsdienst toewenschen, verveelt en afkeerig maken kan; maar even waar, dat eene schielijk afgebrokene, al te beknopte preek hen niet zal opwekken, die het al ligt der moeite niet waardig zullen achten de kerk te bezoeken, indien de Prediker zoo spoedig gedaan werk maakt; zij zullen hem ligt gemakzucht, die hem naar het „*amen*" en de pijp verlangen doet, toekennen, en zich beklagen, dat zij gekomen zijn, daar er geen tijd was, om het onderwerp, waarvan zij de ontwikkeling gewenscht hadden, iets meer dan met den vinger aan te raken, in plaats van te behandelen, en hunne natuur zich slecht met een weinigje kan tevreden houden,

Digitized by Google

vooral niet, wanneer zij in hunne verwachting van *veel* bedrogen worden. Zij, welken leerredenen, als van HINLÓPEN en MUNTINGHE, te lang duren, zijn de lieden niet, aan welken veel met vrucht zal kunnen gedaan worden.

Zeker moet er ook *anders* gepredikt worden, opdat wij hun, die er nog voor vatbaar zijn, smaak mogen inboezemen voor de openbare Godsdienstoefening, die hun nu niet naar den zin is: niet, dat ik de inschikkelijkheid naar een' verkeerden smaak aanrade; mijne ervaring heeft mij te zeer geleerd, dat men nog meer door te veel inschikkelijkheid, dan door kordaatheid, bederft; neen, het belang der gemeente moet aan niets opgeofferd worden; maar, waar het kan, daar mag, — waar het belang het eischt, daar moet ons openbaar werk zóó ingerigt zijn, dat het niemand afkeerig make. Ten opzigte der onderwerpen en der voordragt geef ik het volgende in bedenking.

Kennis des Bijbels en der geschiedenis van het woord Gods in den Bijbel, kennis der Geloofsleere, niet der Godgeleerdheid van de scholen, kennis der Christelijke Zedeleer (ik wil gedrukt hebben op dat „*kennis daarvan*") bepale de onderwerpen der leerredenen! Altijd is mij de raad, vóór meer dan twintig jaren door den nu Leydschen Hoogleeraar CLARISSE gegeven, behagelijk geweest, om, ter bevordering van het eerstgemelde, daar, waar driemalen moet gepredikt worden, de voormiddags-, van het andere de namiddags-, en van het derde de avond-Godsdienstoefening te bestemmen; en, waar dit nu niet geschieden kan, blijven toch deze drie dingen de bedoelingen onzer kerkelijke redevoeringen! Dan verzuimt men niets; dan behandelt men niet gestadig hetzelfde, ergert niemand, vermaakt door verscheidenheid, deelt gedeeltelijke noch oppervlakkige kennis van het een en ander mede, maar brengt alles, wat geweten, geloofd, betracht moet worden, aan het verstand der hoorders, en, zorgende voor de belangrijkheid der openlijke onderwijzing, werkt men door de verlichting des verstands op de verbetering der menschen. Het Evangelie voor zondaren worde

Digitized by Google

altijd verkondigd, en nooit ſchame zich de Prediker, uit hetzelve zijne drangredenen tot Chriſtelijke deugd en zijne aanwijzing der beginſelen van en der hulpmiddelen tot dezelve te ontleenen; maar *daartoe* gebruike hij het ook, opdat niet gedurig eene algemeene waarheid de hoofdleering uitmake! Beſpiegelingen, hoe vroom ook voorgedragen, over de zonde en hare gevolgen, Gods vergevende zondaarsliefde, en het geloof, als voorwaarde der zaligheid, zonder meer, ſtichten weinig nut, indien niet met dezelve nu deze, dan gene bijzondere waarheid en pligt verbonden worde. Zoo ook telkens alweder 's menſchen uiteinde voor te dragen, met de ſtraf der verdoemden te verſchrikken, met giſſingen omtrent den ſtaat, van welken het niet geopenbaard is, wat wij zijn zullen, de verbeelding te treffen, beurtelings te bedroeven door ſmartelijke herinneringen en te vertroosten met de toekomst, het zij, nu en dan, gepast en heilzaam, maar, hoe het ook zenuw en traanklier in beweging brenge, en de ſmalle gemeente of de zwakgevoelige roeme van den zegen op den dienst eens zoodanigen innigen Predikers, de verſtandige heeft gelijk, die het verre achterſtelt aan de prediking over den aard van 's menſchen voorbereiding voor de eeuwigheid en de hulpmiddelen daartoe, en welke opwekt tot beoefening der pligten dezes levens, en aanmoedigt met de goede uitkomst, in welke wij te veel willende inzien, den tijd verzuimen, en die men, wandelt men maar waardiglijk het Evangelie, Gode gerust mag overlaten. Tot zulke prediking gebruike men ganſche bijbelſche gedeelten van verſcheidene ſoort, of neme uit een enkel kort woord aanleiding tot de voorſtelling van een of ander geheel ſtuk; terwijl de opmerkzaamheid op de behoeften der gemeenten, door deze en die voorvallen gewijzigd, overvloedige ſtof tot afwiſſeling aanbiedt.

Wat de wijze der voordragt betreft, ik maak u op twee vereischten gaarne opmerkzaam, in verband ſtaande met het belang der minachters van den predik- en alzoo openlijken Godsdienst; de zoo hoog geroemde eenvoudigheid, en de hartelijkheid der voordragt.

Digitized by Google

Ik ding op de eerste niets af. Ik verdedig den droogen betoogtrant, den beredeneerden boekenstijl, de onnavolgbare vlugt der verblijsterende welsprekendheid niet; de toehoorder moet — althans dit moet de Prediker beoogen — geheel kunnen volgen, echter met aanwending van oplettendheid. Het is zoo geheel uit mijn hart geschreven, wat ik las in een vertoog *over het behagen der Leerredenen*, dat ik het hier overneem: „De toehoorder heeft *ook* pligten, en moet *ook* werkzaam zijn. Is het meeste gemak hem lief, dit bewijst niet, dat het hem het meeste dient. Een Leeraar kan althans zijne eigene gemeente langzamerhand hooger opvoeren en aan een' fikschen redeneertrant gewennen. Te vergeefs toch beproeft men zoo laag te dalen, dat iedereen aan de doorgaande rede iets hebbe." Ik voeg er bij: preken moeten leerredenen zijn, geene stichtelijke praatjes, of prentjes, of vertellingen, ook geene katechizatiën, die tot regt verstand der leerredenen moeten opleiden. Wanneer, b. v., in de leerredenen over den *Katechismus*, in plaats van de katechizatiën, over denzelven ingevoerd, gehandeld wordt over de Geloofsleer, mag en moet de onderwijstrant tot meer eenvoudigheid afdalen, maar niet in platheid ontaarden. Als ik preken van CURTENIUS, BONNET, HULSHOFF enz. inzie, vraag ik wel eens, of toen de gemeenteleden minder geoefend waren; en — daargelaten nu eens, waarin de kanselwelsprekendheid vooruitging — welk solide onderwijs! wat stevige kost! Nooit dan ga de eenvoudigheid zoo ver, dat, wanneer een ongeloovige of ligtzinnige in der Christenen vergadering inkwam, hij woorden voor zaken bemerkte; maar indringend in het onderwerp zij de voordragt, die hem achting inboezemt voor den man, die verstaat, wat hij zegt, en leert, als hij spreekt; en deze achting is meer waard dan eenige andere, van welke een Kerkvader zeide: „*Nihil tam facile, quam vilem plebeculam ac indoctam concionem linguae volubilitate decipere, quae, quicquid non intelligit, plus miratur.*"

Naast die eenvoudigheid sta de hartelijkheid der voordragt,

Digitized by Google

dragt. Ja, elk moet het kunnen hooren, dat de Leeraar met hart en ziel is ingenomen met hetgeen hij anderen verkondigt; dat hij spreekt, omdat hij gelooft, en al den invloed gevoelt van zijne voordragt, dien hij anderen toebidt. Van de oude geleerden zeide CLAUDIUS: „Zij zaten *in*, en spraken *uit* de zaak; menigeen staat er *buiten*, en spreekt er *van*;" en van de zoogenoemde Evangelisch-predikenden plagt Prof. LE SAGE TEN BROEK te zeggen: „Ze zijn er wel *voor*, maar niet *achter*." Ik ijver niet blind voor het oude, maar wil niets verworpen hebben, omdat het oud is; en men mag van de Liturgische schriften en formulieren, met name ook van den Heidelbergschen Katechismus, zeggen, ook tot hen, die het dogmatische daarvan minder verdragen kunnen, dat het te wenschen ware, dat zoodanige *toon*, den praktikalen invloed der waarheid, die behandeld wordt, bewijzende, steeds heerschte ook in de openbare gebeden. Altijd spreke het hart, wanneer men niet slechts het geneesmiddel, maar ook het dagelijksch brood (dat toch is het godsdienstig onderwijs) mededeelt; en, ik ben er gerust op, de niet geheel onbillijke zal voor den voorganger in den openbaren Godsdienst, wien hij gezond verstand noch wetenschap ontzeggen kan, en alzoo voor den openbaren Godsdienst zelven, achting gevoelen moeten.

Sprak ik van onze gebeden, ik meen, dat aan derzelver inrigting de minachting van velen voor den openlijken Godsdienst voornamelijk ook voedsel ontleent. Hoe veel daarover ook geschreven en daarin verbeterd zij, ik geef in bedenking, of evenwel dat gebed, dat de algemeene nooden en belangen der Christenheid Gode aanbeveelt, niet nog bijzondere oplettendheid verdiene. Het schijnt, alsof men dit gebed steeds *na* de leerrede wil doen plaats hebben, en van oordeel is, dat hetzelve langer dan het voorgebed behoort te zijn; en men beroept zich op het gebruik ten tijde der kerkhervorming, en het formuliergebed na de predikatie, in de Liturgie der Gereformeerden, ruim driemaal zoo lang als het voorgebed. Of de Leeraar, zoo lang gesproken, en de gemeente, zoo lang

Digitized by Google

lang gehoord hebbende, tot zulk uitvoerig gebed behoorlijk gestemd zij, betwijfel ik; en dat, zelfs na eene treffelijke leerrede, een nagebed, allerhande bijzonderheden vermeldende, vervelend wordt en het harte verkoelt, daarvan was ik onlangs, hoezeer op een' Biddag, getuige, en ook des Leeraars verveling was merkbaar genoeg. Hoe menigwerf wordt met die lange nagebeden, in welke, als het de voorbidding voor tijdelijke gewenschte zaken geldt, zoo vele behoedzaamheid te pas komt, gespot! Mij dunkt, het ware beter, dat zoodanig gebed, ook op den Biddag, wanneer er eene korte voorbereidingsrede moest vooraf gaan, maar eenmaal plaats hebbe; dat het nu langer, dan korter dure, maar zoo kort als mogelijk is; dat sommige bijzonderheden nu eens meer, dan eens minder mitkomen; dat b. v. van de uitbreiding des Evangelies, of den dienst der Leeraren, of de regering der Overheden, of den bloei van schoolen en nuttige inrigtingen, of der menschen levensstand, of de bronnen onzer welvaart, of het jaargetijde, of den nood der lijdenden, nu het een of eenige, dan iets anders daarvan opgenomen worde in het voorgebed, met de uiterste zorge, dat het gebed een *gebed* zij, en geen de aandacht aftrekkend of vervelend woordenverhaal, of beleediging der alwetendheid Gods; en er zal eene voorname hindernis aan de achting voor den openlijken Godsdienst zijn uit den weg geruimd.

Eindelijk, staat de achting voor den Leeraar zelven in verband met de achting voor den dag des Heeren, het komt er vooral op aan, inzonderheid bij zekere lieden, bij welken deze bijzonder behoeft opgewekt te worden, gene staande te houden, met name in het bijzonder verkeer met, of de toevallige ontmoeting van hen. Die achting bevordert men niet, door overal den Weleerwaardigen uit te hangen; neen, in het gezellig leven zij de Predikant mensch, burger, vriend, doch steeds zijns ambts gedachtig. Die achting bevordert hij, bij genoemde lieden, door zijne deelneming, ongedwongene beschaafdheid, spraakzaamheid en vrolijkheid; door bewijzen, als van zelve, te geven, bij elke aanleiding, dat men met

een

Digitized by Google

een' man te doen heeft, die wetenschap bezit en geestbeschaving waardeert; door vrijmoedig, waar het pas geeft, zijne ingenomenheid met zijn ambt en den Christelijken Godsdienst te toonen; door kennelijk te laten blijken, dat *hij*, al ware hij onze weldoener, onze geachte, geliefde, gemeenzame vriend niet is, die ons openbaar werk miskent en minacht, dat wij zelve op prijs kunnen stellen, en dat er tusschen hen en anderen onderscheid door onze achting gemaakt wordt. En, geldt het gezag waarlijk ook veel bij zekere, boven alle vooroordeelen zich verheven noemende lieden, ik heb er mij altijd wèl bij bevonden, dat ik, bij wijze van Anekdotenvertelling, maar met ernst en beroep op de aanwezigen, een voorbeeld aanvoerde van een' wijdberoemden Geleerde, of anderen Groote, die er zijne eer in stelde, voor God en zijnen Heiland te knielen. Door te toonen, dat wij overtuigd zijn, en door beslissend te zeggen, dat er altijd, welke verdiensten iemand bezit, een gebrek aan zijne grootheid bestaat, wanneer hij zich aan den Godsdienst onttrekt, zal de Leeraar, wien geen leek, met regt, minder dan zichzelven moet kunnen achten, voor het minst den verderfelijken spotgeest betoomen, somtijds ernstig nadenken, ook wel eens verbetering des minachters van zijn werk op den dag des Heeren verwekken. Ook dan zal hij van het gezellig leven alle genot nemen, pijnlijke schaamte verhoeden, wie weet hoe veel goeds stichten, wanneer hij, waar hij zij, en wat daar gebeure, den regel volgt, dat hij zich niet moet verwijderd hebben, zonder, althans eenmaal, zóó te hebben gesproken, als het den man betaamt, die gedenkt aan het heilig werk, waartoe hij onlangs voor de gemeente optrad, of eerstdaags zal optreden; en bevordert hij de achting voor zijn ambt, hij bevordert tevens den eerbied voor den dag des Heeren.

Digitized by Google

IETS, OVER HET BEGRAVEN VAN IN EEN' VERGEVORDERDEN STAAT VAN ZWANGERHEID GESTORVENE VROUWEN, ZONDER DEZELVE ALVORENS OP DE EENE OF ANDERE WIJZE TE VERLOSSEN.

Door A. SCHOUMAN,
Heel- en Vroedmeester te Dordrecht.

Bij het doorbladeren van het 2de St. 1ste Suppl. Band van het *Practisch Tijdschrift voor de Geneeskunde* enz. der Heeren MOLL en VAN ELDIK, trok de waarneming, op bl. 181 voorkomende, in het bijzonder mijne aandacht tot zich; dezelve komt hoofdzakelijk hierop neder: „ De Heer EBEL, „ Med. Dr. enz. te *Gnoyen* in *Mecklenburg*, werd vóór eenige jaren te *S.* geroepen ter geregtelijke onderzoeking van „ het lijk eener vrouw, die vóór langen tijd in eenen hoog„ zwangeren staat gestorven en begraven was, en waarvan het „ gerucht zich verspreidde, dat zij aan de gevolgen van mis„ handelingen overleden was. Bij het onderzoek, 't welk in „ tegenwoordigheid van onderscheidene geregtsperfonen plaats „ had, bleek, na het openen der kist, dat de doode vrouw „ in dezelve van een bijna voldragen kind, van het vrouwe„ lijk geslacht, gekraamd had." — Ontzettend schouwspel! Eene hoogzwanger gestorvene vrouw had men, zonder zich om hare vrucht te bekommeren, aan de aarde wedergegeven, en alzoo het éénige, maar in sommige gevallen met gelukkig gevolg bekroonde middel tot redding der vrucht onbeproefd gelaten! Wie ijst niet bij het hooren of lezen van een zoodanig geval, en verlangt niet tevens naar eenen wijzen maatregel, ten einde dergelijke omstandigheden te voorkomen, en alsen grond tot pijnlijke vermoedens of nagedachten te zien wegnemen?

Wij willen hiermede niet beweren, dat, bij het aanwenden der vereischte voorzorgen, in dit geval, het kind te behouden zoude geweest zijn, of in alle andere gevallen zeker te redden is; dit kan men *a priori* nimmer met zekerheid bepalen: maar dat men, door hoogzwanger gestorvene vrouwen tijdig te openen, of, wanneer de mogelijkheid bestaat, langs den natuurlijken weg te verlossen, meermalen vruchten, die anders eene zekere prooi des doods geworden zouden zijn, behouden heeft, leeren ons de waarnemingen van DE LA MOT-

Digitized by Google

HOTTE (*), VAN SOLINGEN (†), TITSINGH (‡), VAN DER STERREN (§), GALLENDAT (**) en meer anderen; en nalatigheid in dit opzigt is dus eene onvergeeflijke misdaad tegen de regten der menschheid. Wij weten niet, of de *Lex Regia* der *Romeinen*, of eene andere wetsbepaling, vastgesteld voor ons geheele Koningrijk, bestaat en kracht heeft (††); te vergeefs echter hebben wij dezelve gezocht in de verzameling der wetten en instructiën voor Geneeskundigen door den Heer A. BAX, ten zij men daartoe art. 11 der Instructie voor Vroedmeesters brengen wil, 't welk zich echter niet denken laat.

Wenschelijk ware het, dat de vooroordeelen, tegen lijkopeningen bestaande, voor het meerder licht der rede en ondervinding geheel verdwenen, en men dus eene wettelijke bepaling desaangaande niet behoefde te verlangen.

Wat er door den Genees-, Heel- of Verloskundige, in dergelijk geval, zonder eenig verzuim, tot redding der vrucht, behoort te worden aangewend, is te zeer bekend, om thans en te dezer plaatse te worden herhaald. Hem echter, die een naauwkeurig onderrigt desaangaande begeert, verwijzen wij naar de uitmuntende verhandeling van den zeer geleerden Heer M. DINGEMANS, in beantwoording eener prijsvraag over dit onderwerp, door het loffelijk Amsterdamsch Genootschap *ter bevordering der Heelkunde*, reeds vóór twintig jaren, voorgesteld (‡‡).

Dat mijne waarde Landgenooten hunne nog bestaande en al-

(*) *Traité des Accouchem.* Tom. I. p. 780.

(†) *Manuale Operatiën*, bl. 231.

(‡) In zijne *Diana*, bl. 777. (§) *Ibid.* bl. 776.

(**) *Verhand. van het Zeeuwsch Genootschap der Wetensch.* IIde D. bl. 319 en verv.

(††) Afzonderlijke bestaan er te *Groningen*; onder anderen werd, op verzoek van het *Collegium Medicum*, in 1767 eene Ordonnantie van wege het Stadsbestuur uitgevaardigd, waarbij aan Genees-, Heel- en Verloskundigen de verpligting tot de lijkopening, bij onverlost of hoogzwanger gestorvene vrouwen, ten sterkste wordt opgelegd. Zie *Nederlandsche Jaarboeken*, Mei 1767, bl. 555 en verv.

(‡‡) Zie hierover ook FRANK, *Geneesk. Staatsregeling*, Iste D. bl. 451 *et seq.*

Digitized by Google

altijd schadelijke vooroordeelen zoo veel mogelijk trachten te overwinnen, en zich onthouden, om den beoefenaar der Genees- en Heelkunde in zijne heilbedoelende werkzaamheden te verhinderen, en alzoo het getal der slagtoffers niet vermeerdere, is mijn hartelijke wensch.

EEN BEZOEK OP ARUBA EN BONAIRE, TWEE TOT CURAÇAO BEHOORENDE EILANDEN, IN 1823.

(*Vervolg en slot van bl. 734.*)

De eerste onvolledige maatregel, met opzigt tot de afschaffing van den slavenhandel, is, dat slechts twee *Europesche* Gouvernementen, het *Nederlandsche* en *Engelsche*, zich verbonden hebben, elkanders vaartuigen in den *Atlantischen* Oceaan te onderzoeken en de slavenhalers prijs te maken, en dat de overige Zeemogendheden zulks slechts hunne eigene vaartuigen doen. Hieruit volgt, dat de slavenhalers zich slechts van dubbele papieren behoeven te voorzien, om eene groote kans te hebben van niet te kunnen genomen worden. — In het begin van 1823 vertrok uit deze haven, op eenen kruistogt, Z. M.'s Brik *de Kemphaan*, gekommandeerd door den eersten Luitenant GODSEN. Bij de bovenwindsche eilanden ontmoette hij eene Schooner, welke hij, zonder eene vlag te toonen, tot onder het land vervolgde, en door een kanonschot noodzaakte, derzelver vlag te hijschen. Deze deed zulks, en toonde de *Nederlandsche*; maar, toen hij zag, dat *de Kemphaan* dezelfde vlag ophaalde, verwisselde hij dezelve terstond met eene *Columbiaansche* vlag, en toonde daarvan ook inderdaad de papieren. De Luitenant GODSEN, ziende, dat het een slavenhaler was, besloot, wegens het suspect gedrag en de verschillende rapporten der matrozen van de Schooner, dezelve op te brengen, en gaf aan den Kapitein, die zeer ziek was, verlof, om aan wal te gaan. De kist met kleederen, welke deze met zich wilde nemen, werd eerst onderzocht, en nu vond men in dezelve ook de *Hollandsche* papieren. Dit was voldoende, om dezelve daarna te *Barbados* te zien condemneren. Indien deze slavenhaler nu *de Kemphaan* voor een *Nederlandsch* oorlogsvaartuig herkend, de *Columbiaansche* vlag en papieren getoond, en de *Nederlandsche* verborgen had, men zou hem ongehinderd hebben moeten laten

Digitized by Google

ten vertrekken, om waarergens zijn menschenvleesch op de markt te brengen.

Een andere gebrekkige maatregel, om den slavenhandel met kracht tegen te werken, is, dat niet alle oorlogsvaartuigen der zoo even genoemde twee *Europesche* Mogendheden Commissiën hebben tot het nemen van slavenhalers. Dit geschiedt denkelijk, om, door het veelvuldig onderzoeken der vaartuigen, den koophandel niet te hinderen; maar daardoor wordt juist gelegenheid gegeven, dat menige slavenhaler ongehinderd, in het gezigt van oorlogsvaartuigen, zijnen weg vervolgt, of, genomen wordende, daarna weder moet vrijgegeven worden. Dit kan het volgende voorval bewijzen. — Omtrent het midden van 1823 kwam in deze haven het schoone *Engelsche* Linieschip *the Glocester*. Het bragt met zich een slavenhaler, die onder *Hollandsche* vlag genomen was, maar door een' *Engelschen* Kotter, welke daartoe geene Commissie had. De Kapitein van het Linieschip wilde den prijs aan den Gouverneur van *Curaçao* overgeven; hetgeen deze natuurlijk weigeren moest, omdat hier geen Hof van Slavenhandel bestaat, maar wel te *Suriname* en te *Barbados*, alwaar het dus, volgens de Instructie daaromtrent, door den genen, die het slavenvaartuig prijs gemaakt heeft, moet opgebragt worden, en omdat het een prijs was, op eene onwettige wijze genomen, die door het Hof van Slavenhandel weder zou vrijgesproken, en schadeloos moeten gesteld worden door den genen, die hetzelve had opgebragt. De Kapitein van het Linieschip, ziende, dat de Gouverneur zich wel wachten zou, dezen prijs van hem over te nemen, stelde den Kapitein en de Equipagie van de Schooner weder in vrijheid, en liet dezelve des nachts de haven uitzeilen, welke ook behouden te *Portorico* aankwam, en daar voor hare slaven een' hoogen prijs gemaakt heeft. Het zij hierbij gevoegd, dat dit slavenvaartuig eene Schooner was van eene naauwelijks middelmatige grootte, met één klein topzeil, aan boord hebbende over de 200 slaven, meest kinderen van 11 à 12 jaren, welke, als zij op het dek kwamen, naauwelijks zoo veel plaats hadden, dat zij naast elkander staan konden; dat er op de korte reis van *Curaçao* naar *Portorico* drie slaven gestorven zijn, en dat de Kapitein en de geheele Equipagie *Franschen* waren.

Ook zou men nog kunnen bijbrengen, dat de afschaffing des slavenhandels misschien meer bevorderd zou worden, wanneer men den Kommandanten der oorlogsvaartuigen, welke

Digitized by Google

met deze Commissiën voorzien zijn, minder moeijelijkheden en risico opleide; want deze zullen, zoo zij niet door gevoel van menschelijkheid en naauwgezetheid omtrent hunne instructiën gedreven worden, liever, zoo het hun mogelijk is, ongemerkt de slavenhalers hunnen weg laten gaan, dan zich de grootste moeiten op den hals te halen, door zich met deze vaartuigen te belasten, dezelve naar de wijze te behandelen, zoo als hun hunne instructie voorschrijft, dezelve op te brengen naar eene der twee plaatsen, waar een Hof van Slavenhandel bestaat, waartoe eene reis van verscheidene weken noodig is, zoo de prijzen ver beneden de bovenwindseilanden genomen zijn, en dan daár zich aan het onderzoek van het Hof bloot te stellen, of deze prijzen wettig of onwettig genomen zijn; in welk laatste geval de Kapitein, die den prijs gemaakt heeft, verantwoordelijk is voor alle kosten en schade, die er op loopen; terwijl hij, bij de verbeurdverklaring van het vaartuig, op geen voordeel, immers op geen ander, dan van weinig aanbelang, heeft te rekenen.

Misschien zijn er nog andere redenen, die de afschaffing des slavenhandels niet begunstigen; anders konden er te *Surinaame*, sedert 1815 tot heden, naar de bepaling van deskundigen, geen 10,000 slaven ingesmokkeld zijn. Dan, ik heb mij, ongemerkt, te lang reeds bij dit onderwerp opgehouden, en moet thans weder naar de *rincon* te *Bonaire* terugkeeren.

Gedurende dat de *Engelschen Curaçao* blokkeerden, en daarna in het bezit daarvan waren, verkeerden de slaven in de *rinçon* in groote vrees, dat zij door de *Engelschen* weggehaald en verkocht zouden worden; en, toen de *Engelsche* Gouverneur hen werkelijk naar *Curaçao* ontbieden liet, om hen daar, gelijk met de landslaven, die zich aldaar bevonden, reeds vroeger gedaan was, te verkoopen, weigerden zij om te gaan, en verstaken zich in de bosschen. Eens, verhaalde mij de Kommandeur, kwam er te *Bonaire* een *Engelsch* Fregat ten anker. Deszelfs Kapitein, welke den *Nederduitschen* naam van VAN CITTERS droeg, wilde een toertje in het land doen, en de *fontein* gaan bezoeken. (Dit is een zeer klein, in den droogen tijd naauwelijks merkbaar beekje, dat aan de noordzijde des lands, waar de weg naar de *rincon* loopt, van eene steile rots, van welke de geheele noordkant, even als op *Curaçao*, voorzien is, afstroomt. Te voren had hier de Kommandeur eenige banaan-boomen en een' moestuin;

Digitized by Google

tuin; maar thans was daarvan, zoo wel door de droogte, als door gebrek aan de noodige verzorging, geen spoor meer te zien.) Toen de *Engelsche* Kapitein daar was, werd hij op eenmaal zeer verschrikt door het zien van een groot aantal *Negers*, welke met hunne hoofden van achter de panten en uit de gaten te voorschijn kwamen, en slechts eenige stukken van de rotsen hadden behoeven af te werpen, om hem, met zijn' bij zich hebbenden Staf, te verpletteren. Hij deed hun vragen, of zij iets van hem begeerden. Zij antwoordden, dat zij niets anders van hem wilden, dan dat hij niet in de *rincon* zou komen. Hij zeide, dat zulks ook zijn oogmerk niet was, en dat hij naar de baai zou terugkeeren; waarop zij zich ook terstond verwijderden.

Ik vond in de *rincon* eene kleine kerk, waarin te voren jaarlijks een der Pastoors van *Curaçao* de kinderen kwam doopen en de mis lezen; doch, wegens het overlijden der beide Pastoors, had zulks in verscheidene jaren geene plaats gehad, en de kerk werd alleen gebruikt, om de lijken der *Negers*, vóór derzelver begraving, in te zetten, en dan acht dagen lang daar te komen bidden. De kerk was zeer zindelijk; doch de poppen waren niet, als in de aanzienlijke kerken der steden, levensgroot, maar ongeveer 10 à 12 duim lang, en stonden op plankjes, met wit linnen overtrokken, langs den muur, even als in *Nederland* bij de bakkers op St. Nicolaas-avond de suikermannetjes.

Tot onderhoud van de kerk en van den Pastoor, als deze daar kwam, bragten de *Negers*, wanneer zij in het bewerken van hun eigen tuintje een goed jaar gehad hadden, eenig geld bij elkander, en gaven dit aan den koster van de kerk in bewaring; doch deze had het ongeluk van smaak te krijgen in het water, dat te *Schiedam* gedistilleerd wordt, en had in weinig tijds het ganssche fonds door zijne keel gejaagd. Ik vroeg, of zij dien man niet van zijn' post ontzet en aangeklaagd hadden. Wel neen! was het antwoord, zoo veel belang stellen de *Negers* in de kerk niet, dat zij daarvoor zoo veel moeite doen en zoo veel opschudding maken zouden. — Ik vond hierin weder een bewijs van die onverschilligheid in den Godsdienst, welke overal tusschen de keerkringen heerscht, en waarvan elk, die eenigen tijd in de *Westindiën* geweest is, de overtuigendste blijken zal gezien hebben. Niet slechts treft men dit verschijnsel aan bij de *Europeanen* en derzelver

Digitized by Google

afstammelingen, de *Westindische Creolen*, maar ook bij de *Indianen* en *Negers*.

De eerste *Spaansche* Zendeling onder de *Chaymas-Indianen*, dien de uitmuntende reiziger A. VON HUMBOLDT boven *Cumana* aantrof, zat in zijnen stoel te klagen over de zorgeloosheid en traagheid zijner gemeente. De *Indiaansche* stammen, welke in *Columbia* wonen, en niet tot het Christendom behooren, b. v. die, welke op de *Indiaansche* kust boven *Maracaibo* leven, hebben wel eenige godsdienstige denkbeelden, maar bekreunen er zich weinig aan, en bezitten geene Godsdienstoefeningen. Toen de *Spanjaarden* nog in het bezit der vaste kust waren, scheen er ten minste uitwendig veel werks van den Godsdienst gemaakt te worden; doch dit kwam omdat het land toen het eigendom van den godvruchtigen FERDINAND was, die hetzelve, even als zijn land in *Europa*, door Priesters liet regeren. Onlangs kwamen eenige *Spanjaarden* van *Portorico* op *Curaçao*, waar zij, na hunne emigratie van de kust, eenigen tijd gewoond hadden: de reden van hunne terugkomst was, omdat zij hier niet zoo met de mis geplaagd worden als op *Portorico*.

De *Negers* op de *Engelsche* eilanden worden als godsdienstig opgegeven, vooral sedert de Methodisten onder hen zijn begonnen te prediken. Ik heb zulks ook inderdaad op de bovenwinds-eilanden gezien. Maar de *Europeaan* kan zich niet verbeelden, wat een *Neger*, of iemand van de kleur, niet al doen zou, om zich ergens in met de blanken gelijk te stellen, en in eenig opzigt dezelfde regten te verkrijgen als de blanken, hetgeen op de *Engelsche* eilanden plaats heeft, waar zij, even als hunne meesters, Protestanten zijn, of liever heeten. Ook kan men ligt begrijpen, hoezeer menschen, die door een klein bewijs van minachting bedroefd en terneêrgeslagen worden, maar die buiten mate verheugd zijn, als men hun eenige blijken van belangstelling en achting geeft, door de Methodisten voor eenigen tijd moeten gewonnen worden, die, met den grootsten ijver bezield, uit *Engeland* komen, de *Negers* broeders noemen, en tot hen van vrijheid en regt spreken.

Hoezeer echter de *Negers* deze beklagelijke onverschilligheid omtrent alles, wat den Godsdienst betreft, met hunne blanke natuurgenooten tusschen de keerkringen gemeen hebben, kan men, gelijk elders, maar al te duidelijk op *Curaçao* bespeuren. Alle *Negers* en kleurlingen, zoo wel vrijen als

Digitized by Google

als slaven, behooren tot den Roomschen Godsdienst; maar zij vergenoegen zich alleen met gedoopt te zijn, gaan nooit naar de kerk, waartoe zij toch op zon- en feestdagen tijd en gelegenheid hebben, en bedrijven, gedurende geheel hun leven, geene andere Godsdienstoefening, dan, in het huis, waar een hunner bloedverwanten gestorven is, acht dagen des avonds te komen bidden. Slechts een twintigste of dertigste gedeelte der Roomsche gemeente komt nu en dan in de kerk; het overige leeft, vergenoegd en onbekommerd, zoo maar heen. Wanneer men aangaande den Godsdienst hen ondervraagt, verneemt men echter meer, dan men verwacht had: zij weten bijna allen van God, den Schepper van hemel en aarde, die alles ziet en hoort en beloont en straft, van Vader, Zoon en H. Geest; zij kennen MARIA, het Vagevuur en de Heiligen; maar zij bekreunen er zich niets aan, en leven alsof zij van dit alles niets wisten.

Vanwaar die onverschilligheid en zorgeloosheid, waaraan men, wat men ook in het werk mogt stellen, niets veranderen kan? Is het niet door het klimaat der keerkringen, waar een altijd heldere hemel, zuivere lucht en vrolijke natuur alle zwaarmoedigheid en peinzenden ernst verdrijven, en alles ligter wegen doen; waar de weinige behoeften, die men noodig heeft om gelukkig te leven, aanleiding geven tot onverschilligheid omtrent alles, wat niet tot de eerste noodwendigheden des levens behoort; waar zelfs het sterven veel van het akelige en treurige verliest, en de dooden spoedig uit de herinnering verdwenen is?

IETS NADERS, OVER HET VERDRINKEN VAN DEN GROOTEN ZUIDHOLLANDSCHEN WAARD, IN DEN ST. ELIZABETHS-NACHT DES JAARS 1421.

(*Vervolg en slot van bl.* 728.)

Minder kans zie ik, om zijn Ed. zoo nabij te komen, ten aanzien van zijne aanmerking op hetgeen ik, in de *Letteroefeningen*, als boven, wegens den beroemden Schrijver onzer *Vaderlandsche Historie*, WAGENAAR, gezegd heb, dat hij, namelijk, *niet met zijne gewone naauwkeurigheid* (waaromtrent ik hem, op bladz. 631 en 632, reeds verschoond had) geschreven heeft, dat *de Waard doorbrak voor Werkendam, tusschen Dordrecht en Geertruidenberg*, waarover ik uitriep:

Digitized by Google

welk eene aanwijzing! enz. De Heer BLANKEN zegt hierop, dat ik WAGENAAR *wat scherp en onberaden beoordeel.* Wat nu het *scherpe* aanbelangt: ik sta toe, dat ik mij minder levendig had kunnen uitdrukken; doch, zoo men daaruit zou willen opmaken, dat het mij aan genoegzame achting voor den hoogstverdienstelijken Schrijver zou mangelen, zou men mij te kort doen. Ik meen van die achting overvloedig en onverdacht bewijs gegeven te hebben, toen ik, niet lang geleden, zijnen voornaamsten lasteraar openlijk beschaamd, en zijn uitmuntend werk, voor hetwelk bij mij geene landsgeschiedenis eygens achterstaat, gehandhaafd heb (*). Ook heb ik hem, op de berispte plaats zelve, *gewone of doorgaande naauwkeurigheid* toegeschreven. Doch dit neemt niet weg, dat hij misslagen heeft kunnen begaan, en ik die, waar ik se meen te ontdekken, mag aanwijzen. Het komt er dus op aan, of ik, in het tegenwoordig gevai, daarin *onberaden* ben te werk gegaan. Dit nu kan ik in geen opzigt toestemmen: want WAGENAAR heeft, gelijk ik meen genoeg bewezen te hebben, zonder eenig genoegzaam gezag, in het zeggen onzer oude Schrijvers, *de Waard Brak door tusschen Dordrecht en Geertruidenberg*, de woorden *voor Werkendam* ingevlochten; en deze bepaling der ligging van *Werkendam* (*tusschen Dordrecht en Geertruidenberg*) kwam mij zeer zonderling voor, daar ik aan eene strekking in regte lijn dacht, en meende, dat, bij voorbeeld, *tusschen Dordrecht en Woudrichem* vrij wat natuurlijker en naauwkeuriger geweest zou zijn. Doch WAGENAAR wilde *Dordrecht en Geertruidenberg* behouden, om, zoo weinig mogelijk, van de oude Schrijvers af te wijken. Ondertusschen luidt zijne aanwijzing omtrent zoo, alsof men zeide: *Gorinchem* ligt tusschen *Dordrecht* en *Schoonhoven*, of *Dordrecht* tusschen *Schoonhoven* en *Rotterdam*. — Maar genoeg hiervan.

Wij voegen hier nu nog iets bij, met betrekking tot hetgeen de Heer BLANKEN, op bl. 27 zijner *Memorie*, schrijft, dat er, in de eerstvolgende eeuw, na 1421, (waarin wij echter van geene dijkbreuk aan de rivieren gewaagd vinden) geene of weinig belangrijke dijkbreuken, aan de *Maas-*, *Waal-* en *Merwe*-zijden, door de hooge bovenrivier-wateren, schijnen gevallen te zijn; immers, dat men geene aanteekening vindt, dat, vóór den jare 1452, uit de rivieren, groote over-

(*) In de *Letteroeff.* voor Maart 1824. *Boekbesch.* bl. 134, 135.

Digitized by Google

overſtroomingen, door de *Rijn-*, de *Waal-* of de *Maas*wateren, ontſproten zijn. — Hieruit blijkt, dat ook zijn Ed. onbekend is met het *Chronicon Tielenſe:* want daarin vinden wij, op bladz. 524, dat, in den winter van 1432, de *Waal*, *Rijn*, *IJſſel* en *Maas* buitengewoon waren opgezwollen, zoodat de *Waaldijk*, in de *Overbetuwe*, bij *Loenen*, bezweek, waardoor vooral de *Betuw* en *Teisterbant* vele ſchade leden. — Wederom, op bladz. 527, dat, in 1433, *Waal*, *Rijn* en *Maas*, ingevolge van ijsverſtoppingen op de benedenrivieren, zeer hoog opliepen, zoodat er te *Hueſſen* twee doorbraken vielen, en de geheele *Betuw* overſtroomd werd. — Vervolgens, op bladz. 532, dat, in 1437, de *Waaldijk*, tuſſchen *Tiel* en *IJzendoorn*, wederom ingevolge van ijsverſtoppingen, op drie onderſcheidene plaatſen doorbrak, en dus de *Nederbetuw* werd geïnundeerd, en dat, later, in hetzelfde jaar, de dijk bij *Leeuwen*, tegenover *Tiel* en *IJzendoorn* zich begaf, en dus het *Maas-Waalſche* onder geraakte. — Verder, op bladz. 533, dat, in 1438, in den dijk tuſſchen *Tiel* en *IJzendoorn*, niet minder dan zeven gaten vielen, waarvan vijf tuſſchen *Tiel* en *Ooy*, dat is in den afſtand van een half uur; en bladz. 535 en 536, dat, in hetzelfde jaar, de gaten door eene kade bevangen, en, het land bezaaid zijnde geworden, die kade in den zomer doorbrak en alles verwoest werd, en dat de oude dijk werd verlaten, en, binnenwaarts, een nieuwe gelegd. — Hier heeft men dus eene opgaaf van wel vijf doorbraken in den tijd van zeventien jaren; waaruit blijkt, hoe naarſtig deze Schrijver, die meldt, bij twee dezer doorbraken, zelf tegenwoordig en werkzaam geweest te zijn, deze bijzonderheden opteekende. Men mag hieruit vermoeden, dat, zoo zijne aanteekeningen verder liepen, wij van meerdere doorbraken gewag zouden vinden: want het is niet waarſchijnlijk, dat er tuſſchen 1438 en 1552 geene anderen zouden gevallen zijn, dan die van 1496 en 1497, waarvan OUDENHOVEN, in zijn *Dordrecht*, op bladz. 83 en 84, gewaagt, en welke door den Heer BLANKEN mede zijn over het hoofd gezien. In beide gemelde jaren werd de *Betuw* weder geïnundeerd, en brak de *Diefdijk* door. — Van *vroegere* inundatiën, door de rivierwateren, gewaagt onze Schrijver, op de jaren 1342, 1409, 1411 en 1413. In het eerſte werden de *Opper-* en *Neder-betuw* en de *Tielerwaard* overſtroomd, — in het tweede, behalve dezen, ook de *Bommelerwaard* en het *Maas-Waalſche*, — in

Digitized by Google

het derde de *Nederbetuw*, en in het laatſte de *Tielerwaard* en het *Maas-Waalſche*. — Voorts heeft hij van *zestien* onderſcheidene hooge *zeevloeden*, en daardoor veroorzaakte overſtroomingen, aanteekening gehouden.

Ten beſluite nu nog iets, wegens hetgeen gedaan is, om de, in 1421, gevallene dijkbreuken van den *grooten Waard* (*) te herſtellen, tot bevestiging van hetgeen onze Kronijkſchrijver berigt heeft, en wij voorheen gemeld hebben, dat namelijk het herſtel terſtond, in 1422, ondernomen, bijna geheel voltrokken, en daaraan *een onmetelijke ſchat* te kost gelegd, doch alles, door een' nieuwen ſtorm, weder vernield is. REINERUS SNOUS, die in 1477 geboren werd, en dus in het voorst der zestiende eeuw geſchreven zal hebben, meldt ons, (in zijne *Res Batavicae*, pag. 137) (†) dat het volk, dat aan den dijk werkte, door de inhaligheid der betaalmeesteren, in zijn loon verkort, en daardoor (zeker omdat het volk verliep) het werk onvoltooid bleef. En (voegt hij er bij) alzoo blijft het eertijds ſchoonſte land, door het geweld van den ſtroom en de verwaarloozing der onzen, eene prooi der golven; hoewel het, vooral in de heete zomers, welke ons thans te beurt vallen, zoo groote zaak niet zou zijn, om het weder boven te brengen en droog te maken. Zoo wij dit verſtaan van den tijd, waarin hij het ſchreef, na 1500, (en ik weet aan zijne woorden geenen anderen zin te geven) dan moeten wij er, als zeker, uit beſluiten, dat zelfs toen de doorbraak aan den *ouden Wiel* nog niet gevallen was. Hoe 't zij: de zomer van 1423 was, van Junij tot November, bij uitſtekendheid nat, zoodat de rivieren, door de aanhoudende regens, zeer gezwollen waren, en,

(*) Wij ſtelden voorheen de grootte van dien Waard, met den Heer SMITS, (*Verh.* bl. 18) op omtrent 50,000 morgens. WAGENAAR ſchatte dien op ſlechts 20,000. Doch in een Charter bij MIERIS (IV. bl. 804) wordt zij, *met Tijſelenswaard en den vrijen lande*, op 30,000 geſteld. Maar misſchien moet men dit alleen van hetgeen niet weder droog was geloopen verſtaan.

(†) Met anderen uitgegeven door F. SWERTIUS in *Annall. Belgg.* Francof. 1620. Niet, gelijk ik voorheen kwalijk gezegd heb, (hetgeen alleen van MEYERI *Annall. Flandriae* waar was) 1580.

Digitized by Google

en, in October, op den *Rijn* en aan de *Maas*, overſtroomingen vielen, gelijk ons weder door onzen Kronijkſchrijver berigt is. Of dit, dan wel gebrek aan geld, oorzaak is geweest, dat, in gezegde jaar, het werk niet weder opgevat is, kan ik niet zeggen: wel, dat *Dordrecht*, bij gebrek aan genoegzamen onderſtand, zich, bij voorſchot, reeds diep in ſchulden had geſtoken, — dat velen, die bij de doorbraak ſchade hadden geleden, en in het bijzonder die van *Houſden*, *Altena*, *Sprang*, *'s Gravenmoer* en *Bezooijen*, onwillig waren, om in de kosten der herdijking, op den geraamden voet, bij te dragen, — dat Hertog JAN VAN BEIJEREN, het werk krachtig pogende te bevorderen, de onwilligen, door de allergeſtrengſte maatregelen, tot bijſtand perſte, — dat die van *Altena* vervolgens te hulp kwamen met 5000 *Beijerſche* guldens, — dat de ſteden van *Holland*, behalve hetgeen de Heer SMITS gemeld heeft, ook nog tot onderſtand toezeiden *een ſuin* (eene kleine munt van dien tijd) van elken (ik denk droog te maken) morgen, enz.; en dat dit alles te weeg bragt, dat, in Augustus 1423, beraamd werd, om, na jaarsdag eerstkomende, weder met dijken te beginnen, en dan dijkende te blijven, en dat de Hertog, van zijne zijde, dit werk weder aanbond door aanzienlijke vergunningen en toezeggingen van bijſtand; — dat mij echter niet gebleken is, dat, vóór zijnen dood, voorgevallen 6 Januarij 1425, iets dadelijk is ondernomen; doch, zoo ja, dat dan ligtelijk alles, op nieuw, verdelgd kan zijn geworden door de woedende ſtormen van November 1424, (wederom door onzen Kronijkſchrijver vermeld) waardoor, te *Krimpen* en elders, op vele plaatſen, in *Holland*, dijkbreuken vielen; — dat men echter, ook in 1425, den moed, tot herwinning van den Waard, nog geenszins had opgegeven, en Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIË, in dat jaar, nog beloofde, het werk, onder zekere voorwaarde, met 28,000 kroonen te gemoet te willen komen, mits elk, op iederen morgen, (welken hij in het verdronkene had) zou verdijken eene gouden kroon, eer hij afliet van dijken, en zijn land opgaf; doch dat ook hiervan, zoo min als van een nieuw ontwerp tot de dijkagie, gemaakt in 1430, eenig gevolg bij mij gevonden is; maar dat ook toen nog geenszins alle denkbeeld van herſtel werd opgegeven, waaruit mij onbetwistbaar ſchijnt te volgen, dat althans ook toen de doorbraak bij *Werkendam* nog geene plaats had. — Al het bovenſtaande heb ik getrokken uit een

Digitized by Google

aantal van Charters na 1421, te vinden bij VAN MIERIS, in zijn vierde deel (*); en ik twijfel niet, of hij, die nu lust en gelegenheid heeft, om andere, elders uitgegeven, of hier en daar nog ongedrukt voorhanden, te doorzien, of ook *oude Kronijken*, hier en daar nog schuilende, te raadplegen, zou in staat zijn, om dit onderwerp nog nader toe te lichten.

Augustus, 1824.

(*) Zie *voorts* de stukken, voorkomende op bladz. 672, 673, 674, 688, 693, 694, 723, 741, 804, 979, 1062.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen*.

Weledel Heer!

Indien het bijgaand Dichtstuk, op de jongste roemruchtige gebeurtenissen op *Ipsara*, door UEd. der plaatsinge niet onwaardig mogt worden geacht, verzoek ik eene plaats voor hetzelve in het Mengelwerk van uw geacht Tijdschrift. Wat de hoofdzaak betreft, rust hetzelve op de algemeen bekende geschiedkundige waarheid. In de schikking van bijzondere omstandigheden heb ik gemeend des te meer vrijheid te mogen gebruiken, daar, door den grooten afstand, en de weinige naauwkeurigheid der berigten, dezelve ons niet zoo juist bekend zijn, dat daardoor het nemen dier vrijheid ongepast zou kunnen geacht worden. Ik heb gedacht, deze aanmerking, welke ik vertrouw, dat door deskundigen als gegrond zal beschouwd worden, bij mijn Dichtstukje te moeten maken. Verder hier niets bij te voegen hebbende, sluit ik dezen met de betuiging der bijzondere hoogachting, waarmede ik de eer heb mij te noemen,

Weledel Heer!

Oostmarsum,
den 15 November 1824.

UEd. d. v. Dienaar
H. BLOEMEN.

IPSARA.

Hoe treurig rolt ge uw somb're golven,
Egeesche zee! langs 't bloedig strand!
De Griekesche vrijheid ligt bedolven
In 't puin van 't uitgeblaakte land.

Wan-

Digitized by Google

Wanneer, met de uitgezonden benden,
Verachtlijke verraders heulen,
  Wie is er dan, die hen weêrstaa?
Vergeefs zijn dan der helden krachten;
Wij zien hen door het moordrot slagten,
  En vallen, zien wij Ipsara.

Vergeefs, o slaaf van uwe slaven!
  Zondt gij uw bloedbevelen uit,
Uw magt werd in de zee begraven,
  Uw woên door 't Grieksche vuur gestuit.
De slaaf, slechts moedig in het moorden,
Weêrstond, in deze heilige oorden,
  Geen' held, door vrijheidsmin geducht.
Ja, op uwe eigen slaafsche stranden,
Zaagt gij vernielen en verbranden,
  Wat hier het wraakzwaard was ontvlugt.

Vergeefs werd bij uw woeste scharen,
  Wie echte moed geheel ontbreekt,
Gevoelloosheid voor doodsgevaren
  Door zielverdoovend sap gekweekt;
Hun woede kon geen' Griek doen beven;
Zij kwamen slechts om hier te sneven;
  Zij vonden hier hun eerloos graf;
Zij vielen in Achajes velden,
Waar hen het staal der Grieksche helden
  Ten offer aan de vrijheid gaf.

Getuchtigd door die geeselroede,
  Gefolterd door berouw en spijt,
Verteerd door magtelooze woede,
  Die d' eigen boezem openrijt,
Herzamek gij vergeefs uw krachten;
Gij durft daarvan geen heil verwachten:
  Gij vreest de Vrijheid, die gij tart:
't Verraad komt u met moed bezielen;
Het scheept zich in op uwe kielen,
  En stort weêr hoop in 't eerloos hart.

Dat monster, 's Duivels teelt en broedsel,
  En niet ontaard van zijnen stam,
Hergaf uw' hoop 't verloren voedsel,
  En blies de vonk weêr tot een vlam.
Het goud, door u, den Griek ontstolen,
Wordt in uw kiel met zorg verholen;
  Gij wacht, niet van een stoute daad,
Het welgelukken van uw pogen;
Die hoop had u te vaak bedrogen:
  Gij wacht uw heil slechts van 't Verraad.

Be-

Digitized by Google

Bevreesd voor 't staal der Grieksche klingen,
Beducht voor trouw, die 't goud versmaadt,
Wordt slechts op vuige hurelingen
De proef genomen door 't Verraad.
De proef gelukt: helaas! dier snooden
Wordt naauw 't geroofde goud geboden,
Of zij verzaken eed en pligt,
En aan uw laffe rooverbenden
Wordt, door dit eed en trouwe schenden,
Een nooit verwachte zege ligt.

Nu waagt uw vloot zich langs de stranden
Van 't welgewapend Ipsara:
't Verraad geleidt haar, waar te landen;
Zij volgt zijn helsche schreden na.
Zij weet, de donders, die haar dreigen,
Zijn door 't Verraad gebragt tot zwijgen.
De huurling vliedt; het beulenrot
Rukt aan tot schrikbare euveldaden:
De Griek, bedrogen en verraden,
Schept moed uit wanhoop in zijn lot.

Schoon, heinde en ver, de vanen wappren
Van 't roofziek Ottomansch gebroed,
Het klein getal der Grieksche dappren
Grijpt, bij hun nadring, nieuwen moed.
Nog aarzelen die duizendtallen;
Nog schromen zij, om aan te vallen:
Daar brult de donder uit de vloot;
De helsche toorts der Razernijen
Doorvliegt der Ottomannen rijen,
En alles ademt bloed en dood.

Geen hoop blijft over meer op 't leven.
Wie kan hier denken aan gevaar?
Neen! vast besloten hier te sneven,
Sluit zich de Grieksche heldenschaar.
Met gade en kroost op 't diepst bewogen,
Dringt nog een traan zich in hunne oogen;
Maar 't hart verheft zich tot den strijd:
Geen hoop blijft over op victorie;
Te vallen, is hun doel en glorie,
Als offers, 't vaderland gewijd.

Gelijk wanneer de orkanen woeden,
En, met een schriklijk golfgeklots,
De opeengestuwde watervloeden
Te bersten spatten op de rots,
Zoo dringen in gesloten orden
De woeste Muzelmansche horden

Der

Der Grieksche helden klein getal;
Doch, hoe verwoed zij hen bespringen,
Zij sterten neder voor hun klingen,
En strekken 't Grieksche heer ten wal.

Maar, even als de woeste baren,
Bij vloed, zich jagende op het land,
Met elken golfslag hooger varen,
En verder schieten op het strand,
Zoo, (hoe veel Turken mogen vallen)
Zoo rukken nieuwe duizendtallen
Op de afgematte strijders aan:
Wat baat hun strijden, wat hun pogen?
Neen, 't is geen menschelijk vermogen,
Dat zulk een aantal kan weerstaan.

Verwonnen? Neen, van plaats verdrongen,
Rukt 't heldenkroost van Ipsara,
Hoe hard bestreên, hoe fel besprongen,
In orde, naar Sanct Nicola.
Daar is voor hen, vermoeid van strijden,
Het eindperk van hun ramp en lijden;
Daar wacht hen 't glorierijk vergaan.
De storm begint; de sterke wallen,
Van alle zijden aangevallen,
Bezwijken voor de Halve Maan.

De voortogt van dit heer Barbaren,
Dat niets van heldengrootheid weet,
Gestaag versterkt door nieuwe scharen,
Staat reeds tot roof en moord gereed.
Deze aanblik doet geen Grieken schromen.
Het uur der wraak is nu gekomen:
Zij wenken zich het laatst vaarwel;
Zij zien met vreugd de lont verschijnen.
Daar stort zij in de sulfermijnen,
En onder 't moordrot berst de hel.

Een vlam, als wen, uit Etna's holen,
De vuurzuil tot de starren stijgt;
Een rook, als wen, met asch en kolen,
Hij 't licht der zon te dooven dreigt;
Een slag, als wen, na 't heimlijk branden,
Hij eensklaps, uit zijne ingewanden,
Een gloênde rots ten hemel smijt,
Hier heuvlen slingert in de wolken,
Ginds meren dempt, en nieuwe kolken
Voor nieuwgeschapen meren splijt!

De

De nacht dekt, met zijn somber duister,
De puinen van Sanct Nicola;
Geene enkle star vertoont haar' luister
Aan 't wreedgeteisterd Ipsara.
In schrik, in angst, in bange zorgen
Verbeidt het Turksche heer den morgen.
Aurora spreidt haar uchtendrood:...
Wat aanblik! hier, waar Turken streden,
De Grieksche dappren wondren deden,
Heerscht op de puinen stilte en dood.

Hier, onder rookend puin begraven,
Zonk met den Griek, in 't eigen graf,
't Verachtlijk rot dier vuige slaven,
Wier bloed der Vrijheid wrake gaf.
Zij, uitgezonden om te moorden,
Zij vielen, in deez' heilige oorden,
Waar Nicola nog gister stond;
Daar werd, in 's afgronds open monden,
Het beulenrot op ééns verslonden;
Daar mest hun rif den vrijheidsgrond.

Bedwelmd, in dof gepeins verloren,
Staart nu het heer der Halve Maan,
Dat zuchtend slechts zijn smart doet hooren,
Het schrikbaar graf der makkers aan.
Maar eensklaps raakt hun woede aan 't branden,
En, met schuimbekkend knarsetanden,
Schreeuwt luide om wraak het gansche heer;
De Rotsnimf hoort het woedend brullen,
Waarmeê zij Ipsara vervullen,
En kaatst het van de bergen weêr.

Nu vangt de moord van werelozen,
Van kindren, vrouwen, grijsaards, aan.
Die wreedheid doet geen lafaards blozen;
Ze is eigen aan de Halve Maan.
Geen lachje in 't oog der zuigelingen
Kan het versteende hart doordringen,
Ontbloot van alle menschlijkheid.
Wie kon ook menschlijkheid verwachten?
Neen! vrouwen moorden, grijaards slagten,
Is echte Turksche dapperheid.

Zoo zijt gij door verraad gevallen!
Zoo heerscht de Turk in Ipsara!
Zijn vaan waait van het puin der wallen
Van 't omgekeerd Sanct Nicola.
Nu stoft hij op zijn heldendaden;
Voedt nieuwe hoop op nieuw verraden:

Heel

Heel Ipſara is een woestijn!
Na korten tijd, na weinig dagen,
Zal Samos Turkſche vlaggen dragen;
Als Ipſara zal Samos zijn!

Wat voert gij op uw trotſche baren,
Egeſche zee! naar 't bloedig ſtrand?
Wat vloot komt ijlings aangevaren,
Ter wraak van 't uitgeblaakte land?
Wen, met de dappre Ipſarioten,
Het heldenvolk der Hydrioten,
En 't vrijheidskroost van Speſſa,
Ter wrake ſnellen op hun kielen,
Dan zien wij 't moordrot ras ontzielen,
Gewroken zien wij Ipſara.

Wijl zij hunn' roof ter ſchepe dragen,
Juicht luid der moordenaren ſchaar,
Als waar' heel Griekenland verſlagen,
En denkt en droomt van geen gevaar.
Daar zien zij Griekſche wimpels wappren.
Daar naakt de vloot der Griekſche dappren....
Nu ligt hun trots op ééns ter neêr;
De ſchrik bevangt die laffe zielen;
Zij ſnellen bevend naar hun kielen,
En denken aan geen tegenweer.

Wat blijft hun over, dan te vlugten,
Te vlugten met den meesten ſpoed?
Zij weten, wat hun ſtaat te duchten
Van der getergde Grieken moed.
Dit moordrot heeft geen zelfvertrouwen.
De vloot kapt ijlings de ankertouwen,
Verlaat haar makkers op het ſtrand;
Niets baat hun ſmeeken, niets hun kermen;
De vlootvoogd weet van geen ontfermen;
Reeds zwelt het zeil; men ſteekt van land.

Wat baat die vlugt! De vloot der Grieken
Stort zich op de Ottomanſche vloot;
Zij ſnelt haar na op vlugge wieken,
En voert verwoesting mede en dood.
Daar vliegt de donder der kartouwen
Door romp, door zeilen, maat en touwen;
Daar vat de vlam, en 't moordgebroed,
Op ééns geblikſemd in de wolken,
Weêr neêrgeſmakt in 's afgronds kolken,
Wordt daar verſlonden in den vloed.

Het

Het opperhoofd der moordenaren,
Voor eigen lijfsbehoud beducht,
Verlaat de vloot, doorklieft de baren,
En zoekt zijn heil in laffe vlugt.
Verwarring heerscht — wie zal gebieden?
Wat vlieden kan, denkt slechts aan vlieden.
Omringd bijna van elken kant,
Van alle zijden aangegrepen,
Wordt 't overschot der Turksche schepen
Verspield, veroverd of verbrand.

Van Ipsara's verheven stranden
Aanschouwt de Turksche schaar, met schrik,
De Griekse vloot, gereed te landen,
En siddert voor dat oogenblik.
Geen schuilplaats komt dit rot te stade;
Zij weten, hun wacht geen genade;
Te luide roept om wraak het bloed
Der Grieken, die door 't moordstaal vielen:
Ter heder met die laffe zielen!
Ter helle met dit snood gebroed!

„ Vergeefs gekneld! Neen, moordenaren!
„ Hier is de wraak geregtigheid.
„ Neen, monsters! u bij 't leven sparen,
„ Waar' zwakheid, geen grootmoedigheid.
„ Geen smeeken komt u hier te stade;
„ Geen Griek vond ooit bij u genade —
„ Vaar dan ter hel, gij beulenrot!"
Zoo spreekt de vlootvoogd; 't heer der Grieken
Snelt op hen toe met arendswieken,
En drijft hun 't wraakzwaard in den strot.

„ Zoo is dan Ipsara gewroken!"
Dus spreekt de heervoogd 't leger aan:
„ Van 't puin der wallen, die nog rooken,
„ Waait wederom de Griekse vaan.
„ Dit is uw werk, o vrijheidszonen!
„ Zoo kondt ge aan heel de wereld toonen,
„ Wat moed de vrijheidsmin u gaf;
„ Zoo dwingt ge zelfs uwe eigen beulen,
„ En die verachtlijk met hen heulen,
„ Een' onbegrensden eerbied af.

„ Waar is hij, die aan slaafsche banden
„ De voorkeur boven vrijheid geeft?
„ Hij kome, en zie aan deze stranden,
„ Wat geest in vrijheidszonen leeft!
„ Die geest laat zich door niets verdrukken;
„ Te zoet is 't heilige verrukken

„ Van

„ Van 't boven alles dierbaar pand.
„ Moog' 't Turksche staal hun hartaâr kerven;
„ Zij vallen, lagchen, en — zij sterven
„ Den heldendood voor 't vaderland.

„ Voor 't vaderland gevallen helden!
„ Wij wijden aan uw lot een' traan.
„ Het nakroost zal uw' roem vermelden;
„ En eeuwig zal uwe eerzuil staan.
„ Ja, laten onze tranen vloeijen;
„ Ja, laten zij uwe asch besproeijen:
„ Vol eerbied dankt u 't ganssche land.
„ Gij gaaft aan 't vaderland uw leven;
„ Uw voorbeeld leert ons, fier te sneven
„ Voor Vrijheid en voor Vaderland.

„ O ja, gevallen vrijheidszonen!
„ Wij vreezen voor den dwingland niet.
„ Moog' vrij Euroop' de menschheid hoên,
„ Daar 't ons aan 't moordstaal overliet;
„ Ja, zweve ook op dat deel der aarde,
„ Dat vrijheid teelde, vrijheid baarde,
„ De helsche geest der slavernij, —
„ Geen nood! wij durven dien verachten;
„ Geen nood! wij kennen onze krachten,
„ En bukken voor geen dwinglandij.

„ Eer treffe uw noodlot ook ons allen,
„ Eer treffe 't lot van Nicola
„ Alle onze steden, onze wallen,
„ Dat eer heel Griekenland verga,
„ Dan dat wij ooit, voor die ons drukken,
„ Verachtlijk, als hun slaven, bukken!
„ O ja! wij zweren 't op uw graf:
„ Nooit worden wij der Turken slaven;
„ Neen! liever, onder 't puin begraven,
„ Strekke ons heel Griekenland ten graf!

„ Maar neen! zoo we ons der Vrijheid wijden,
„ Dan ziet ons oog die jammren niet;
„ Zoo wij manmoedig blijven strijden,
„ Dan opent zich een blij verschiet.
„ De slaaf, slechts moedig in het moorden,
„ Weerstaat, in deze heilige oorden,
„ Geen' held, door vrijheidsmin geducht.
„ Getuige, dappre togtgenooten!
„ Getuige zoo veel trotsche vloten,
„ Verbrand, veroverd, of gevlugt.

Digitized by Google

„ O! nog een korte wijl geſtreden,
„ Nog één vloot, of twee, verbrand,
„ En al ons lijden is geleden,
„ Gered is 't lieve vaderland.
„ Dan, in der Vrijheids ſchaauw gezeten,
„ Wordt al 't geleden leed vergeten:
„ De Faam doet onze daden kond.
„ Dan waagt geen vloot van die Barbaren
„ Zich langer meer op onze baren:
„ Wij ſluiten ze in den Hellespont."

AAN EEN WOUD.

Wat ſomber voorgevoel doorhuivert mij de leên,
En zinkt mij op de borst, en boeit mijn zwakke ſchreên?
Wat achtbre majeſteit verſpreidt zich om mij heen,
Houdt me opgetogen!
Hoe toont ge, o heilig Woud! mij mijne nietigheid,
Waar, in de zachte ſchaauw der zwijgende eenzaamheid,
Ik aan mijn dagen denk, bij ſmart en vrolijkheid
Zoo ras vervlogen!
Hier ruischt de ſtem van God uw gele blaadren door,
En werpt ze, half verdord, al dwarlend op mijn ſpoor.
Hoe ſtatig ſpreekt die ſtem, en dringt mij 't harte door:
„ Zoo is uw leven!"
Zoo zal ik eenmaal dan, als uw verdorde blaân,
Op de eigen ſtem van God, verdorren en vergaan?
Zoo wordt één's mijn gebeent', wat tombe er bij moog' ſtaan,
Aan 't ſtof gegeven?
Waartoe dan mijn beſtaan, mijne afkomst meer geroemd,
Daar zich toch de eigen aarde als onze moeder noemt,
Daar eenmaal de eigen dood van loof en van gebloemt'
Mijn lot zal wezen?
Gelijk ge uw fiere kruin in lucht en wolken baadt,
Der ſtormen kracht braveert, en onbeweeglijk ſtaat,
En, ſchoon der eeuwen last zich op uw ſchoudren laadt,
Niet weet van vreezen;
Zoo ſla ik, vol geloof, het natbekreten oog
Naar d'ongeſchapen troon des Eeuwigen omhoog;
Daarheen vliedt één's mijn geest, en zal der wolken boog
Met kracht doorboren.

Vast

Digitized by Google

Vast ſtaat gij; ſchoon d'orkaan in magt, al teistrend; groeit.
Zoo ſta, wat noodvlaag mij door 't rillend harte loeit,
Mijn onbezweken moed! 'k Zal ééns, van 't ſtof ontboeid,
Haar woên nies hooren.
Gelijk de kleine worm, die aan uw voeten woelt,
En daar, bij 't ſtormgehuil, zich vrij en veilig voelt,
Zoo wil ook ik op God, die mijn geluk bedoelt,
In nood betrouwen.
Geloof, mijn twijflend hart! dat Hij u niet vergeet,
Die met eene enkle ſpan des aardrijks lengte meet,
Wiens oog het vogeltje op der boomen wollig kleed
Zijn nest ziet bouwen.
Ge ontſluijert mij, o Woud! het heugelijkst verſchiet.
Hier hoor ik het gedruisch des ſnellen tijdſtrooms niet.
't Is alles eeuwigheid! Ik voel alleen mijn niet,
Mijn onvermogen.
Mijn ziel voelt zich bekneld, benaauwd door 's aardrijks band,
'k Doel op volkomenheid, en leef voor hooger ſtand.
'k Zie van deze aarde omhoog naar beter vaderland,
Met ſmachtende oogen.
Daalt ééns mijn levensdag, is ééns mijn avond daar,
'k Zie mijn' Verloſſer en de jubelende ſchaar
Der Englen, en mijn ſtof is, op der dooden baar,
Bevrijd van zorgen.
Breekt ge eenmaal, woeste Tijd! mijn' ranken levensſtaf,
Dan ſpreidt me een Engel Gods een rustbed in het graf;
'k Geniet een' zachten ſlaap, (de dood weert ſtoornis af)
Tot d'eeuwgen morgen.

H. F. KOHLBRÜGGE.

DE EZEL-HARDDRAVERIJ TE TEINACH.

In de bevallige, aan den voet van het *zwarte Woud*, nabij de ſchilderachtige ruïne van *Zavelſtein* gelegene badplaats *Teinach*, in *Wurtemberg*, kunnen de aldaar talrijk verzamelde gasten, op *St. Jakobs*-dag, 25 Julij, des namiddags, een ſchouwſpel genieten, dat allezins bevorderlijk voor de ſpijsvertering te achten is. — Van alle dalpaden, door het gebergte loopende, komen rustige molenaarsknapen op deftige ezels aanrijden, welke (de ezels, meenen wij) er zich vrij wat op ſchijnen te laten voorſtaan, dat zij nu den zak met den

Digitized by Google

molenaar verwisseld hebben, en van tijd tot tijd elkander, als oude bekenden, met een juichend *yah!* begroeten. Op een plein voor het Heerenhuis is de renbaan afgeperkt; aan wederzijden verzamelen zich de aanschouwers. De Policie heeft ook hier het opzigt, maar bezigt, tot bewaring der orde, in stede van andere wapenen, alleen gevulde gieters, waarmede de voordringende nieuwsgierigen worden besprengd; eene, der Najade van de weldadige bron waardige, methode. Behoeven wij te zeggen, dat de schoone sekse inzonderheid haar deel erlangt in dezen besproeijenden wederdoop? — De ezels scharen zich in slagorde, en alles wacht op het sein des begins. Elke ezelkavalier heeft het oog gerigt op het wit, en poogt zijn beest desgelijks op hetzelve, door eenige opwekkende spoorslagen, opmerkzaam te maken; hetgeen de ezels toonen te begrijpen, door hunne ooren terug te trekken. Eindelijk wenkt de kampregter, en krachtige ribbenstooten drijven de ezels, niet naar het wit, maar uit elkander. De pogingen der ruiters, om hunne harddravers op de baan der eere en des gewins te leiden; de wederspannigheid dezer dieren, die geen denkbeeld van eer, en geen voordeel van het gewin hebben; de deelnemende vreugd des publieks; het geschreeuw en gegil van dezulken, in wier midden zich een der ezels werpt: dit alles te zamen levert een tafereel op, dat de somberste menschenhater niet zonder lagchen kan aanschouwen. Eindelijk is het twee of drie der rijders gelukt, hunne beesten in de rigting van het wit te brengen; elk beijvert zich, den anderen voorbij te streven; na vele steken en streken heeft één van hen het geluk, dat zijn ezel in den draf komt, en onafgebroken naar het doel blijft rennen; allen doen hun best, hem nabij te komen; vergeefs! de vooruitstrevende heeft nagenoeg het wit bereikt, terwijl de anderen nog met de koppigheid hunner dravers kampen; de aanschouwers juichen alreeds den overwinnaar toe — maar zie! daar blijft de ezel plotseling, als versteend, vlak bij het wit staan, en, door den schok, tuimelt de teleurgestelde ruiter, die reeds den prijs meende te hebben weggedragen, van zijn graauwtje in het zand. Met frischen moed ijlen nu de andere rijders voorwaarts; maar de van zijnen last bevrijde ezel springt met een luid *yah!* daar tusschen, en brengt de rijen zijner broeders in wanorde; hier stort een ruiter, daar weder een ter aarde, tot dat eindelijk het toeval, die koppelaar der fortuin, eenen anderen ezel, die veelligt nooit ge-

gedroomd had, dat hij daar zou aanlanden, naar het doel voert, wiens meester nu den prijs, een halsdoek, eene tabakspijp, of iets dergelijks, maar de ezel, gelijk het gemeenlijk gaat, niets anders wegdraagt, dan de reeds ontvangene ribbenstooten. — Menschen en ezels begeven zich nu wederom naar de plaatse, vanwaar zij gekomen zijn.

HET NOODLOTTIG ZEETOGTJE.

(*Een Engelsch Verhaal.*)

De bruidegom van het schoone GRIETJE was een jong en flink matroos. Innige zielevreugd straalde van het door de zon gebruinde gelaat. De fiere, heldere oogen fonkelden door de zwarte lokken, die over het voorhoofd zwierden. Geen vlugger, rapper gast op de gansche *Britsche* vloot! Ook was hij van goeden huize, hoewel zijne ouders weinig in de melk te brokken hadden. Thans, (het was Zondag) daar hij GRIETJE LINDSAY, zijne schoone bruid, bezocht, in zijn zondagspak, met den witten stroohoed, het fijne overhemd, den losse zwarten halsdoek, en den sierlijken bamboesstok in de hand, bestraalde de vrolijke morgenzon geen' knapper jongen en geen mooijer meisje in gansch *Schotland*, dan GRIETJE en haar bruidegom. — „ Waarom hebt gij LORENZ niet medegebragt?" vroeg GRIETJE, die zoo graag ook den broeder had begroet. ; HARRY leide haren arm in de zijne, en zeide haar nu, dat het vandaag LORENZ' dag niet was, om aan wal te gaan. Intusschen begonnen de klokken van rondomme te luiden, en de weg werd vol van netjes uitgedoste, kerkwaarts strevende landlieden. De lucht was mild. De tuinen aan wederzijden prijkten in hunnen schoonsten luister. O, Hoe zacht en teeder was het groen, dat de boomen kleedde; hoe pronkten de versche lentebloemen in het welriekende gras! — „ Laten wij naar *Leith* gaan, langs een' allerliefsten weg, dien ik ontdekt heb," sprak de verrukte zeeman, en leidde zijn bruidje op een bekoorlijk bijpad, dat door menig klein, wit traliehek in de heggen zich als verscholen heenkronkelde. De muggen dansten in de lucht; van rondomme zongen de vogels; geen wolkje was er aan den hemel te zien; van de stille zee zag men niets, dan eene uitgebreide schitterende lichtstreep. Het lieve, zalige paar kuijerde door de bloemen en boschjes, en

Digitized by Google

bemerkte niet eens, dat de klokken reeds hadden opgehouden te luiden; en, toen men eindelijk de kerk bereikt had, was de deur al geſloten en het gezang begonnen. GRIETJE durfde het nu niet meer wagen binnen te treden, en verweet zich heimelijk hare onachtzaamheid omtrent den welbekenden gewijden ſtond. Het maakte haar verlegen, dat zij zoo rondkuijerde, terwijl anderen in de kerk zaten; en zij bad HARRY, eenen anderen weg in te ſlaan, opdat niet hare verwaarloozing der Godsdienſtoefening door den een' of ander' werd opgemerkt. „Zie toch eens!" riep HARRY lagchend; „daar liggen *onze* kerktorens, *ons* bosch, *onze* hutten! Laten wij daarheen kuijeren. Mij dunkt, ik kan u heden geen fraaijer gezigt aanbieden." Zoo gingen zij dan naar den nabijzijnden oever. De friſſche zeelucht kleurde GRIETJE's gelaat met een zacht rood, nog verhoogd door HARRY's hartelijke liefkozingen. Nu ſtonden zij, arm in arm, aan het ſtrand, en ſtaarden naar de vloot. „Die daar," riep HARRY, „is ons fregat, *de Tribune!* Ligt het niet, liefſte GRIETJE, als een vogel op het water? Het zeilt ook heerlijk, zoo wel in ſtorm als bij goed weêr." Het lieve meisje keek naar het ſchip, welks wimpels in de lucht fladderden, en hare oogen vulden zich met tranen. „Ach!" zuchtte zij, „dat wij nu zulk een glas hadden, als mijn vader had; dan konden wij misſchien onzen LORENZ zien." — „Hoerah! hei!" riep HARRY, „daar komt juist ter regter tijd eene onzer ligte booten voor den wind aandanſen. Wilt gij uwen LORENZ nog eens zien, dan moet het heden zijn; welligt gaan wij nog dezen nacht in zee." — Op eens vermeesterde GRIETJE's hart de wensch, aan boord te gaan, om den geliefden broeder nog eenmaal te zien. Naauwelijks had HARRY dit bemerkt, of hij voerde haar naar de landingsplaats, ſprak een woord met zijne maats, hielf haar ſlink in de boot, en — daar zweefde zij luchtig heen, en had weldra het fregat ter halver wege bereikt. De nieuwheid van dat alles liet het arme kind dusverre niet tot nadenken komen, dat zij kwalijk deed, buiten weten harer moeder, zoo ver van den kerkweg af te dwalen; maar nu kon zij toch niet nalaten te bedenken, hoe zij, weêr thuiskomende, het der goede moeder zou zeggen, dat zij niet in de kerk, maar op het ſchip geweest was. Het werd haar bang en banger te moede bij het luid en luſtig geſchater des ſcheepsvolks, hetgeen haar nu als ſabbatſchennis in de ooren klonk. Zij wilde zich voor

ha-

Digitized by Google